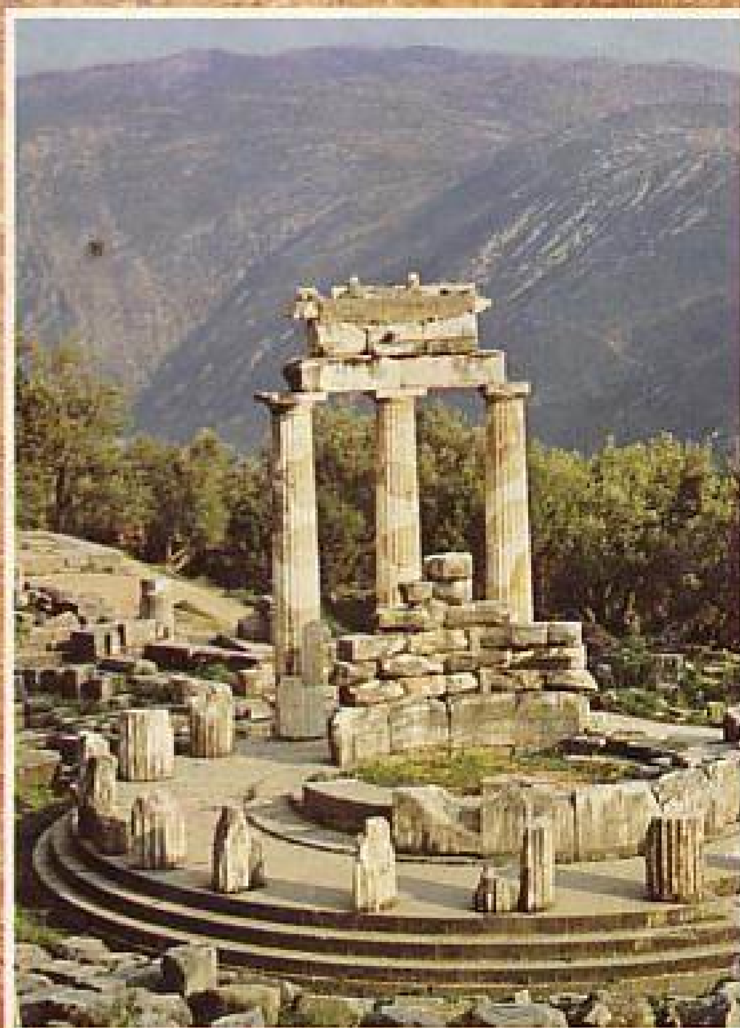
ISTORIE UNIVERSALĂ

Cadru: Courtesy of the Trustees of the Victoria and Albert Museum
Sus stanga: British Museum
Sus dreapta: Bridgeman Art Library
Jos: Photoresources

Primele orașe

Primele așezări urbane mai mari au apărut în antichitate în Orientul Mijlociu, în Mesopotamia și Valea Indului. Aceste orașe erau o dovadă a progresului uman, dând naștere primelor mari civilizații ale lumii.

Orașele s-au putut dezvolta doar când oamenii au învățat să-și construiască așezări și să le transforme în locuințe permanente. Acest lucru se întâmpla cu 10-12.000 ani în urmă, pe o largă fâșie de pământ de-a lungul Orientului Mijlociu, de unde se află azi Turcia până în Iran. Băștinașii acestor locuri trăiseră la început din vânat și cules, dar treptat au început să trăiască în mici comunități, să cultive plante și să crească animale.

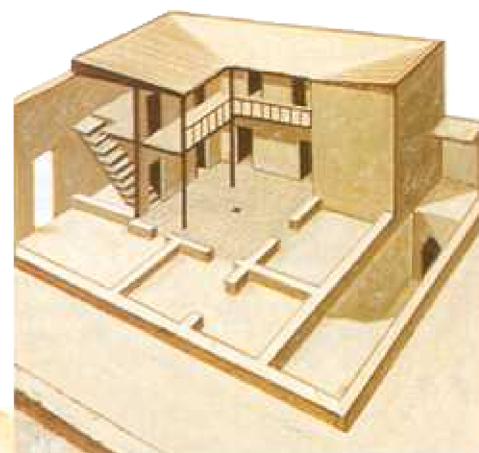
Sculptură din Valea Indului, reprezentând probabil un rege-preot sau un zeu. Acesta poartă o mantie decorată cu simboluri religioase.

Dar aceste așezări nu erau încă orașe. Orașul nu este doar mai mare decât un sat, ci majoritatea populației sale nu se ocupă cu agricultura – meseriași, comercianți, preoți, soldați și oficialități. Orașele pot exista dacă fermierii produc un surplus de alimente pentru a hrăni pe cei ce au alte activități, indispensabile dezvoltării civilizației.

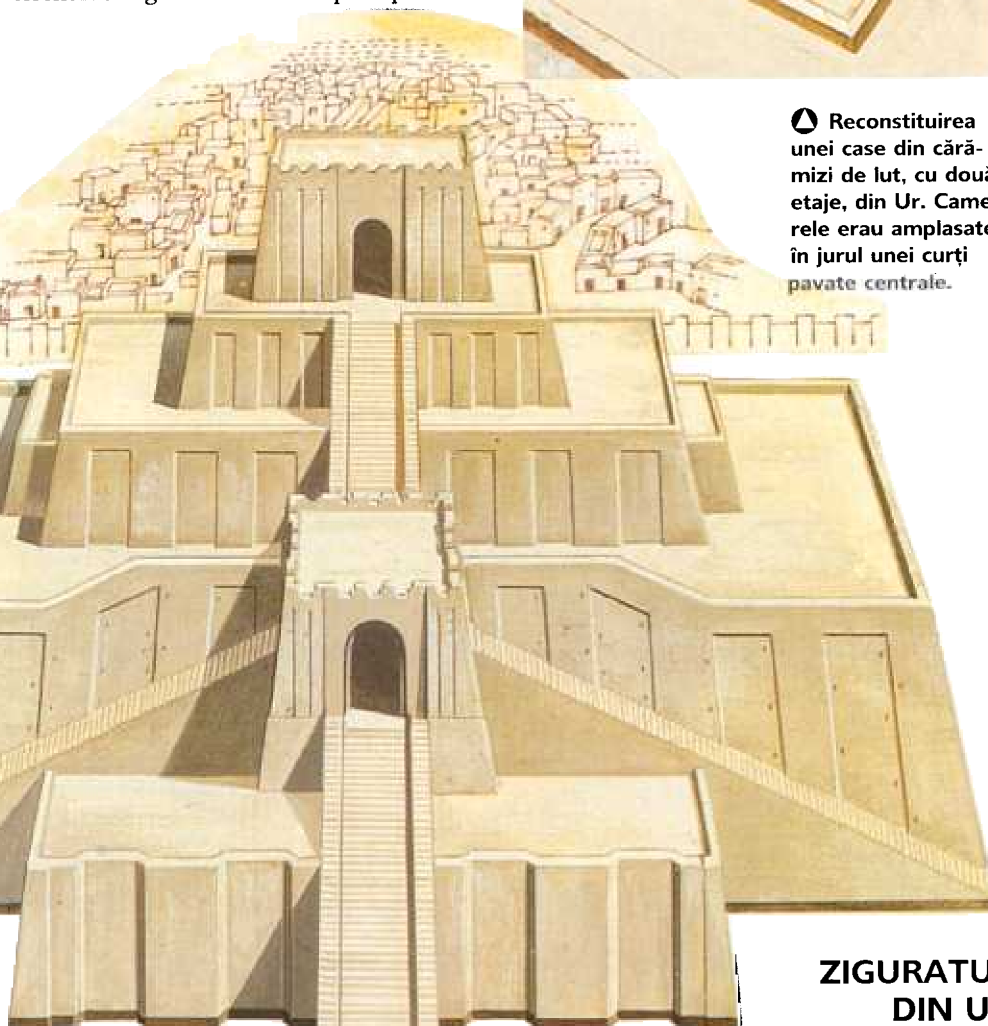
Existența unor așezări destul de mari a fost datată destul de timpuriu. Orașul cunoscut în Biblie sub numele de Jericho a fost locuit în mod permanent încă dinainte de 8000 î.Hr., iar Catal Hüyük, o așezare veche descoperită în Turcia, a înflorit între 6500-5000 î.Hr. Din păcate, informațiile despre aceste orașe sunt limitate, deoarece nu există dovezi scrise despre ele. Scrisul a apărut ulterior, înainte de 3000 î.Hr., în Sumer (acum sudul Irakului).

Sumerul

Spre deosebire de zonele situate mai în nord, Sumerul nu a fost niciodată un bun teren agricol. Solul său bogat a putut da recolte bogate, dar doar după ce mlaștinile au fost secate și terenurile irigate. Acest lucru presupunea un efort organizat și probabil a necesitat participarea întregii populații; eforturi similare erau necesare și pentru a menține în funcțiune sistemul. Fiind deosebit de productiv și prosper, Sumerul a fost în curând divizat în orașe-state independente – orașe apărate de ziduri – ca Ur, Uruk, Kish, Lagash și Nippur, fiecare cu rolul de capitală a teritoriilor dimprejur.

Reconstituirea unei case din cărămizi de lut, cu două etaje, din Ur. Camerele erau amplasate în jurul unei curți pavate centrale.

Ziguratul din Ur, construit în 2100 î.Hr. în cinstea zeiței lunii, Nanna. Sanctuarul se află la aproximativ 21 m deasupra pământului.

ZIGURATUL DIN UR

Cu excepția hranei de care nu ducea lipsă, Sumerul nu dispunea de resurse. Lipsa cherestelei și a pietrelor, prea grele pentru a fi importate în cantități mari, a avut consecință realizarea clădirilor din cărămizi de lut, uscate

Orașele din Valea Indului aveau aspectul unei rețele, cu drumuri care se intersectau în unghiuri drepte. Acest detaliu arată că orașele au fost proiectate și construite înainte de a fi locuite. Civilizația organizată din Valea Indului s-a prăbușit în jurul anului 1700 î.Hr., dar nu se știe cum și din ce motive.

Și Sumerul a avut aceeași soartă. Orașele sale au început să se războiască între ele, prin aceasta încurajând atacurile din afară. Sumerienii au reușit de mai multe ori să-și alunge dușmanii, iar dinastia Ur, întemeiată de Ur-Nammu, a marcat unul dintre punctele cele mai înalte atinse în dezvoltarea acestei civilizații. Dar după ce au fost cuceriți de amoriți, în jurul anului 1900 î.Hr., istoria sumerienilor a fost integrată în cea a civilizației babiloniene.

la soare și arse în cuptoare. Având în vedere perisabilitatea acestui material, este surprinzător că multe dintre aceste structuri sfărâmicioase au supraviețuit. Acestea sunt ziguratele, piramide înalte, lateral cu trepte, care inițial duceau la templul sau sanctuarul unui sfânt. Fiecare oraș își avea propriul sfânt și era construit în jurul unui templu impunător. Preoții dețineau o putere deloc neglijabilă în Sumer și aici au luat naștere primele monarhii. Mai mult, se pare că primul cod de legi a fost cel din Ur, în timpul domniei regelui Ur-Nammu.

Printre contribuțiile Sumerului la dezvoltarea civilizației se numără primele vehicule cu roți, roata de olărit și mai ales scrisul. Începând cu simple pictograme și ideograme, sumerienii au dezvoltat în cele din urmă scrierea cuneiformă, care se realiza pe tăblițe de lut umed, ce erau apoi uscate pentru a păstra mesajul. Aceste tăblițe au păstrat primele texte literare, bazate pe miturile și legendele sumerienilor.

Valea Indului

Civilizația s-a născut și dezvoltat în Sumer cu câteva sute de ani înainte să apară în Egiptul antic. O singură civilizație s-a mai dezvoltat înainte de anul 2000 î.Hr. și anume o cultură urbană misterioasă localizată în Valea Indului (astăzi Pakistan) în jurul anului 2500 î.Hr. În afară de așezările Mohenjo-Daro și Harappa, foarte puține vestigii s-au mai păstrat din această civilizație timpurie; în plus, pentru că pictogramele păstrate nu au putut fi descifrate, nu se știe cum erau oamenii din Valea Indului și cum au reușit să construiască acele orașe cu adevărat remarcabile.

Orașele Indului și Mesopotamiei. În ambele regiuni pământul fertil, din văile râurilor, a dus la dezvoltarea agriculturii.

Pictură sumeriană reprezentând soldați cu topoare de cupru. Sumerienii turnau cuprul în matrițe de lut.

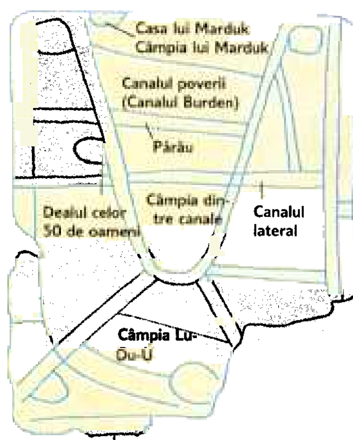

Sigiliu sumerian, reprezentând credincioși închinându-se unui zeu, iar dedesubt sigilii din Valea Indului.

HARTĂ ÎN LUT A ORAȘULUI NIPPUR

Hartă din lut, reprezentând proprietățile templului din Nippur, oraș sumerian lângă râul Tigru; se pot observa câmpiile traversate de canale. Agricultura sumeriană era amenințată atât de secetă cât și de inundații; din acest motiv atât irigațiile cât și asanările erau absolut necesare pentru a asigura existența și supraviețuirea orașelor sumeriene.

DATE IMPORTANTE

Orientul Mijlociu î.Hr.

aprox. 10000-3500 î.Hr.
Neoliticul (neoliticul timpuriu):începuturile agriculturii, domesticirea animalelor, olăritul

aprox. 8000
Așezare permanentă constituită la Jericho (Malul de Vest, Palestina/Israel)

aprox. 6500-5500
Așezare urbană la Catal Hüyük

aprox. 3500
Epoca de Bronz: primele așezări din Sumer

aprox. 2500
Prima dinastie sumeriană din Ur; mormintele regilor dezvăluie o cultură deosebită și o mare bogăție; s-au pus bazele civilizației din Valea Indului

aprox. 2350
Semiții, sub conducerea regelui Sargon, cuceresc Sumerul

aprox. 2130
Sumerul devastat de guți

aprox. 2100
Întemeierea celei de-a treia dinastii din Ur

aprox. 1900
Amoriții cuceresc Sumerul; civilizația sumeriană este absorbită în cea babiloniană

mai vezi Istorie universală 2 – BABILONUL ÎN ANTICHITATE Istorie universală 3 – EGIPTUL ÎN TIMPUL FARAONILOR

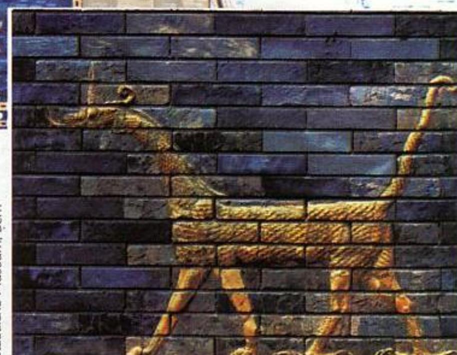
Babilonia antică

De-a lungul celor 2000 de ani ai istoriei sale, orașul antic Babilon a fost de două ori capitala unui mare imperiu, legendar pentru splendoarea sa. Însă babilonienii au făcut și importante progrese intelectuale și științifice.

În comparație cu primele mari orașe mesopotamiene Sumer și Akkad, Babilonul a apărut mult mai târziu, amintit pentru prima oară în secolul al 23-lea î.e.n. El a devenit cu adevărat important abia după 1900 î.e.n, când un grup de triburi semitice, amoriții, au ocupat Sumerul. În câțiva ani, Babilonul a devenit capitala micului regat amorit, care s-a extins și sub domnia lui Hammurabi (1792–1750 î.e.n.) s-a transformat într-un imperiu care a ocupat sudul Mesopotamiei și o parte din nordul Asiriei.

Ierarhia socială complicată și bunăstarea economică a Babilonului reies din documente scrise pe tăblițe de lut, descoperite în palatul din Mari al lui Hammurabi. Ele sunt redate și înscris pe piloni ridicați în întregul imperiu. Deși imperiul lui Hammurabi s-a destrămat curând după moartea sa, Babilonul a rămas un oraș important — în așa măsură încât întreaga parte de sud a Mesopotamiei o numim Babilonia. Bunăstarea orașului se datora așezării strategice pe râul Eufrat, care i-a permis să dețină controlul asupra căilor de comerț care treceau prin sudul Mesopotamiei. Chiar din acest timp Babilonul avea și un statut special de centru religios și de educație. După cucerirea Mesopotamiei, babilonienii și vecinii lor asirieni din nord au preluat cultura din Sumer și Akkad adoptând limba akkadiană, păstrând miturile sumerienilor și închinându-se zeilor lor. Însă Hammurabi a schimbat rânduirea religioasă, ridicându-l pe Marduk, zeul orașului Babilon în poziția de conducător al panteonului sumerian, susținând că aceasta este dorința zeităților implicate! Cu timpul, credința în supremația lor Marduk a prins rădăcini și Babilonul a devenit un oraș sfânt, centru cultural și o metropolă bogată.

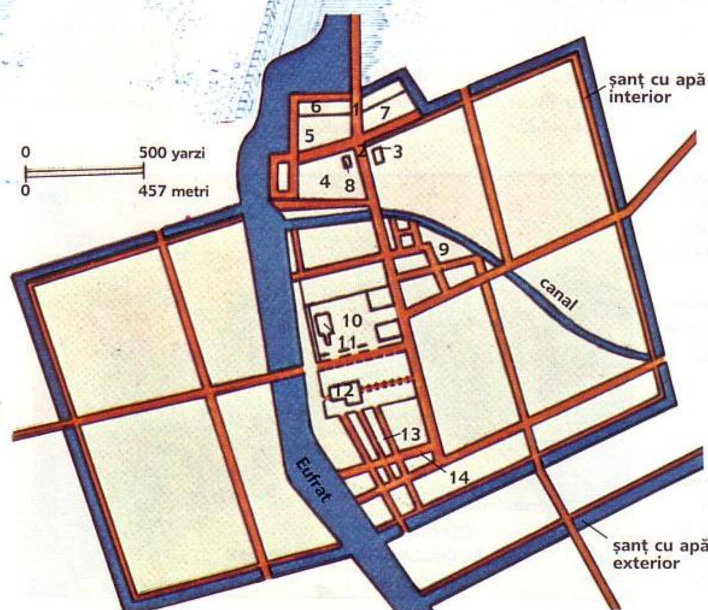
Călătorii prin orașul lui Nabucodonosor erau primiți de un peisaj impresionant. Falnica Poartă Ishtar era acoperită cu cărămizi emailate, care formau reliefuri de dragoni și tauri dispuse în șiruri (jos), aranjate în așa fel încât părea să înainteze spre oricine se apropia de poartă.

Staatliche Museum, Bern

Staatliche Museum, Bern

Principalele clădiri din Babilon.
1 Calea Procesională
2 Poarta Ishtar
3 Templul lui Ninmah
4 Fortăreața Sudică
5 Fortăreața Principală
6 Fortăreața Nordică
7 Eșafodaj defensiv
8 Grădinile Suspendate
9 Templul lui Ishtar
10/11 Templul și turnul lui Etemenanki
12 Esagila
13 Templul lui Gula
14 Templul lui Ninurta

Mansell Collection

Staatliche Museum, Bern

◀ **Tăbliță reprezentând Babilonul în centrul discului pământului înconjurat de apă.**

▲ **Aceste tăblițe trimit la astronomie, indicând luna, planetele și stelele.**

DATE IMPORTANTE

1900 î.e.n.
Amoriții cuceresc Sumerul

1894–1595 î.e.n.
Hammurabi întemeiază Imperiul Babilonian

cca. 1124–1103 î.e.n.
Asiria ocupă Mesopotamia

626 î.e.n.
Babilonul este ocupat de Nabopolasar

612 î.e.n.
Babilonienii (conduși de Nabopolasar) și mezii nimicesc Asriria

605–562 î.e.n.
Nabucodonosor al II-lea întemeiază al doilea Imperiu Babilonian

587 î.e.n.
Nabucodonosor distruge Ierusalimul, începe exilul evreilor

539 î.e.n.
Perșii ocupă Babilonul

323 î.e.n.
Alexandru cel Mare moare în Babilon

cca. 300 î.e.n.
Se întemeiază Seleucia pe râul Tigru. Babilonul intră într-un declin rapid.

Acest statut a fost consolidat într-o perioadă lungă – până în secolul al 12-lea î.e.n. – când Babilonul a fost eclipsat politic sub controlul unui popor barbar, kasiții. Sub domnia lui Nabucodonosor I (cca. 1124–1103 î.e.n.) și a succesorilor săi, orașul a devenit din nou capitala unui regat independent, dar în secolul al 10-lea î.e.n. asirienii au ocupat Mesopotamia. Timp de peste trei secole, Babilonul a fost condus de regi asirieni sau oameni numiți de aceștia. Însă două triburi nomade apărute de curând, arameonii și caldeenii, s-au opus cu perseverență asirienilor. Datorită statutului său de oraș sfânt, Babilonul a fost bine tratat de asirieni și i-a sprijinit în general împotriva celor două triburi. Totuși în 689 î.e.n. regele asirian Sennacherib și-a pierdut răbdarea față de instabilitatea continuă din zonă și a distrus Babilonul. Deși acest act de sacrilegiu a fost remediat de următorul rege, babilonienii tindeau să se alieze cu dușmanii Asiriei. Conduși de regele caldeean Nabopolasar, babilonienii s-au aliat în cele din urmă cu mezii, un popor Iranian, și au nimicit Asiria la sfârșitul secolului al 7-lea.

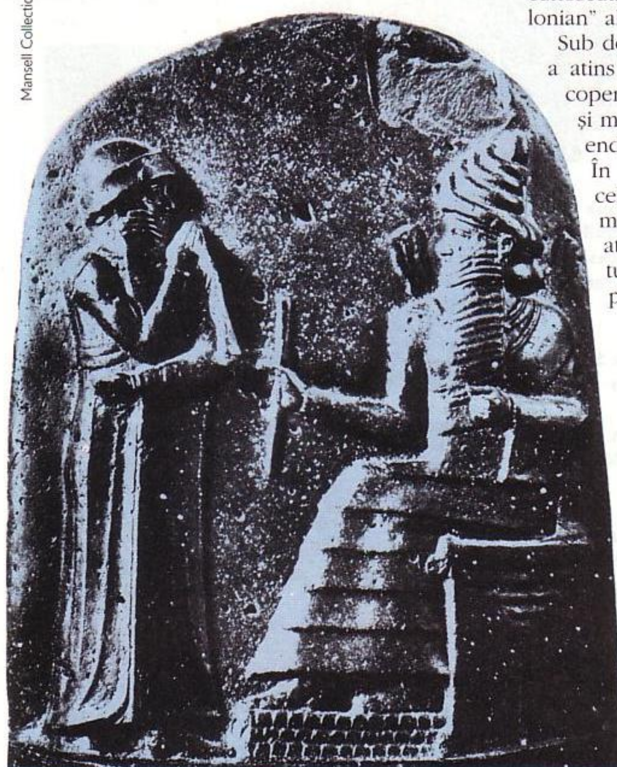
Al doilea Imperiu Babilonian

Fiul lui Nabopolasar, Nabucodonosor al II-lea (605–562 î.e.n.), a fost unul din marii cuceritori ai istoriei, care a întemeiat un imperiu – al doilea Imperiu Babilonian sau Imperiul Neo-Babilonian – care se întindea de la Canalul Suez până în Iran. El a cucerit Siria și Palestina aflate sub Dominația Egiptului și a învins în același timp regatul izraelit Iudeea, distrugând Ierusalimul. Asemenea înaintașilor săi asirieni, Nabucodonosor al II-lea a înfrânt spiritul ostil al popoarelor printr-o politică de deportări; fiind descrisă în Biblie, cea mai cunoscută dintre acestea este "exilul babilonian" al evreilor.

Sub domnia lui Nabucodonosor Babilonul a atins culmea gloriei. Arheologii au descoperit rămășițe din Grădinile Suspendate și mărețul templu care a dat naștere legendei biblice a Turnului Babel.

În acel timp Babilonul a fost aproape cel mai mare oraș din lume, și timp de mai multe secole oamenii au continuat să îl admire. Pe lângă păstrarea culturii sumeriene, babilonienii au făcut progrese și în matematică și astronomie care au fost transmise grecilor și, prin aceștia, lumii moderne; sistemul lor sexagesimal (bazat pe 60 de unități) se regăsește azi în cele 60 de secunde al unui minut, în cele 60 de minute al unei ore și în cele 360 de grade în care se împarte cercul. Al doilea Imperiu Babilonian și-a găsit sfârșitul brusc în 539 î.e.n., când orașul a ajuns sub dominația perșilor conduși de Cirus al II-lea cel Mare; conform legendei, Cirus a reușit să pătrundă în oraș deviind cursul râului Eufrat, care în acel timp trecea prin Babilon, și înaintând pe albia râului!

Căderea Babilonului a pus capăt rolului Mesopotamiei de centru al unor mari imperii. Ca și capitală provincială în Imperiul Persan, Babilonul a rămas una din cele Șapte Minuni ale lumii și Alexandru cel Mare a vrut să-l transforme în capitala impreiului său, dar a murit înainte de a-și putea stabiliza imperiul. Succesorii săi din Oreintul Mijlociu, seleucizii, și-au construit capitala pe râul Tigru, și în cele din urmă Babilonul a decăzut.

Mansell Collection

◀ **Vârful Stelei (pilonului) lui Hammurabi îl prezintă pe regele babilonian primind împuternicirea de a scrie codul de legi.**

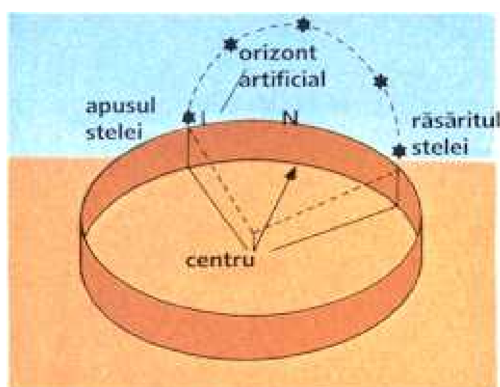
▶ **Imperiul întemeiat de Nabucodonosor al II-lea a dat Babilonului controlul principalelor căi de comerț.**

mai vezi ISTORIE UNIVERSALĂ 1 – Primele orașe ISTORIE UNIVERSALĂ 5 – Asirienii

Egiptul în timpul faraonilor

Civilizaţia egipteană veche a existat aproape 3000 de ani aparent într-o formă neschimbată, lăsând moştenire capodopere arhitecturale monumentale şi comori fabuloase. Piramidele, Sfinxul şi mormântul lui Tutankamon sunt admirate şi azi de întreaga lume.

În Egipt a luat naştere a doua mare cultură a istoriei. A apărut în valea Nilului cu câteva secole după ce s-a constituit civilizaţia sumeriană în Mesopotamia, acesta având o influenţă foarte mare asupra dezvoltării civilizaţiei egiptene la începuturile ei. Deşi Mesopotamia era deschisă oamenilor şi ideilor noi, Egiptul era caracterizat de o anumită izolare. Apărat de deşert, Egiptul era la o distanţă suficientă de tulburările Orientului Apropiat. După ce s-a constituit civilizaţia egipteană s-a dovedit a fi destul de stabilă, conservatoare şi longevivă. Egiptul a fost foarte puţin influenţat de ţările vecine şi până la epoca finală a influenţat prea puţin lumea din afara graniţelor. Deşi au existat schimbări în viaţa ţării, acestea au fost atât de lente, încât popoarele antice vedeau Egiptul ca o societate misterioasă, fără vârstă.

Familie nobilă la vânătoare între trestiile de papirus. Obiectele şi picturile descoperite în morminte sunt mărturii ale vieţii din Egiptul Antic.

La construirea piramidelor, egiptenii au dat o foarte mare importanţă orientării acestora. Pentru a realiza lucrările cu o precizie ridicată, au desenat mişcarea stelelor pe un perete în formă de cerc (inel), mediana având întotdeauna direcţia Nord-Sud.

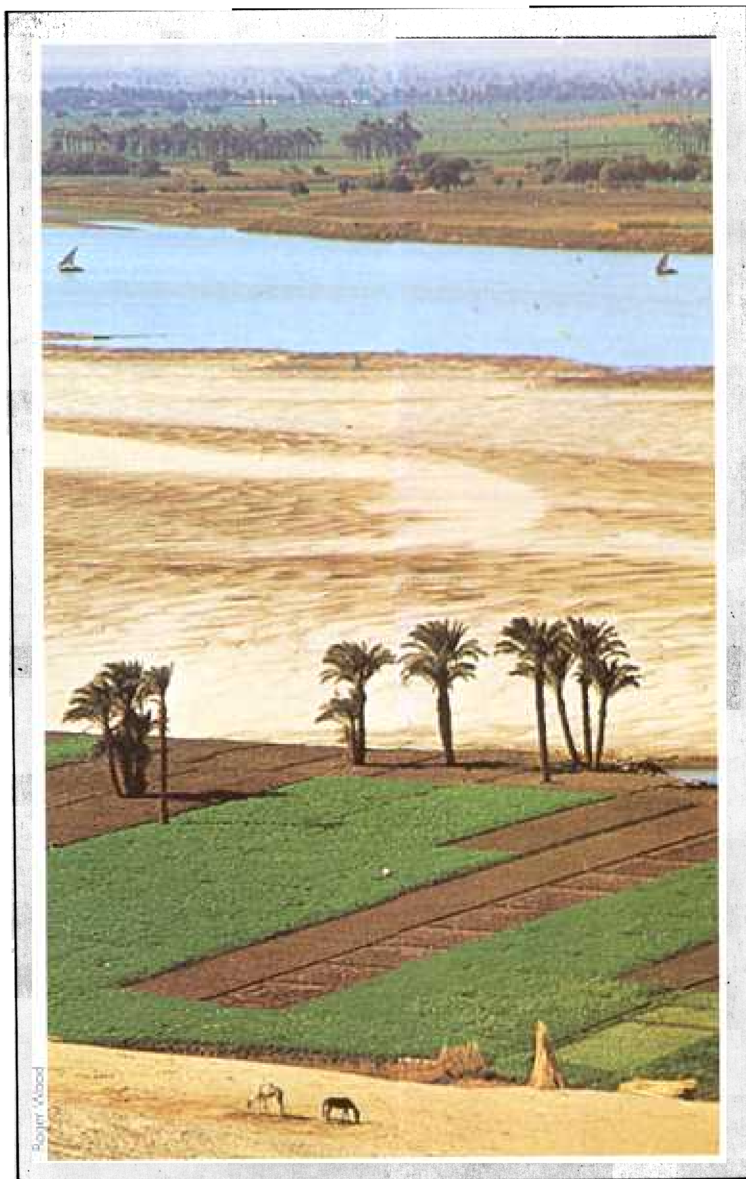
Darul Nilului

Un istoric grec a denumit foarte inspirat Egiptul, ca "Darul Nilului". Locurile propice aşezării oamenilor erau pe malurile fluviului. Nil care parcurge sute de kilometrii prin deşert, iar în final se ramifică, vărsându-se în Marea Mediterană printr-o deltă.

Epoca Arhaică

Spre deosebire de alte râuri, Nilul se revarsă şi se retrage anual, lăsând în urmă un sol foarte bogat, fertil, astfel încât cei care au trăit acolo, au putut construi un sistem de irigare bine proiectat. Rezultatul era un pământ incredibil de roditor care hrănea nu numai agricultorii, căci din surplus a întreţinut şi restul societăţii stratificate pe multe nivele.

Indirect fluviul Nil a contribuit la realizarea capodoperelor arhitecturale fără precedent.

Primele izvoare scrise ale istoriei Egiptului datează din 3000 î.e.n., din vremea când Menes sau Narmer, regele Egiptului de Sus (de Sud), prin cucerirea Egiptului de Jos (Deltă) a unit cele două state. Această uniune, cu excepția unor perioade scurte, a rămas aproape intactă timp de mai multe milenii. S-au succedat 33 de dinastii. Întemeietorul primei dinastii a fost Menes, iar regina ultimei dinastii Cleopatra, care s-a sinucis aproximativ în 30 î.e.n. lăsându-se mușcată de un șarpe veninos, aspidă.

Periodizarea este modul cel mai potrivit prin care putem vedea istoria Egiptului Antic în ansamblu. Perioadele cu o stabilitate durabilă sunt denumite: Era Antică, Centrală și Nouă a Imperiului, care sunt delimitate de prima și a doua perioadă de tranziție. Pe parcursul acestora țara a fost slăbită și zguduită de război civil și ocupație străină. Intervalul de timp al domniei primelor două dinastii, perioada dintre anii 3000 î.e.n. – 2600 î.e.n. este cunoscut ca Epoca Antică, epocă premergătoare Erei Antice a Imperiului. Chiar și în perioada aceasta timpurie sunt deja concretizate anumite caracteristici constante ale civilizației antice. Regele este deja privit ca un zeu, deși denumirea de faraon, care înseamnă "Casa mare", s-a răspândit doar în Era Nouă a Imperiului. Religia egipteană era foarte complicată și se concentra mai ales pe viața transcendentală. Pentru viața fericită din lumea de dincolo, ei vroiau să păstreze corpul intact, ceea ce a dus la dezvoltarea unor tehnici de mumificare, pentru a conserva corpurile domnitorilor. A apărut în societatea respectivă o structură socială administrativă și preoțească foarte puternică.

▲ Pământul împânzit de șanțuri de irigare este arat de agricultor. În spatele lui nevasta seamănă pământul arat.

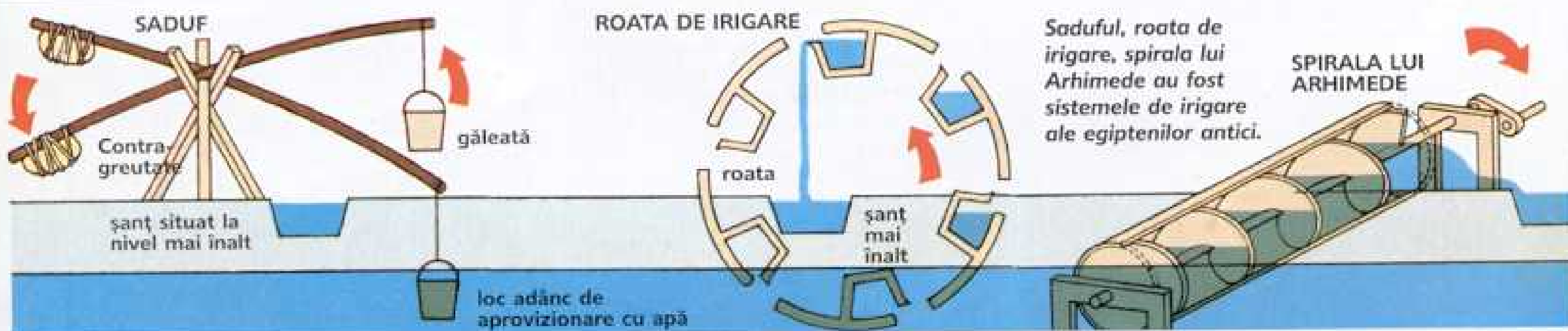
▶ Nilul a lăsat în urma sa un nămol negru, fertil, pe solul arid. De aceea denumeau egiptenii țara lor Kemet, adică "Țărâna Neagră".

▼ Viața depindea în mare măsură de revărsările Nilului. Egiptenii au săpat bazine de acumulare a apei și au construit un sistem de irigare, prin care au fertilizat pământul de arid.

Imperiul Antic

Pe timpul Imperiului Antic (aprox 2600-2150 î.e.n.) Egiptul a fost un stat foarte puternic și preocupat exclusiv de probleme interne. Aproape nici nu a luat cunoștință de lumea înconjurătoare. Construcțiile din piatră au început aproape imediat, cele mai vestite monumente fiind uriașele morminte regale, piramidele. Lângă Memphis, capitala din acea vreme, se ridica piramida din Saccara, care s-a construit pentru faraonul Djoser, din dinastia a treia, după proiectul realizat de cancelarul și arhitectul principal al acestuia. Imhotep, primul arhitect căruia îi cunoaștem numele. El a fost un înțelept legendar, care mai târziu a devenit zeul medicinii.

Cea mai mare piramidă este cea a faraonului Kheops (Kufu) din Ghiza. Deși erau

Saduful, roata de irigare, spirala lui Arhimede au fost sistemele de irigare ale egiptenilor antici.

orientate exact după punctele cardinale, au fost construite cu mijloacele cele mai primitive. Această construcţie reprezintă un triumf fără precedent al organizării muncii.

În finalul Erei Antice a Imperiului, a devenit mai puternic stratul nobililor bogaţi şi a scăzut puterea regală centralizată. În prima perioadă de tranziţie (circa 2150-950 î.e.n.) Egiptul a devenit câmpul de luptă al dinastiilor mai mici. Piramidele şi celelalte morminte regale au fost devastate de căutătorii de comori.

Era centrală a Imperiului

În Era Centrală a Imperiului (aproximativ 1950-1785 î.e.n.) Egiptul a fost reunificat. Capitala a fost mutată de la Memphis în Egiptul de Sus la Theba. Valea Regilor este locul unde sunt înmormântaţi mulţi suverani, iar Karnac şi Luxor au devenit locul construcţiilor unor lăcaşuri de cult gigantice.

Religia a ajuns la un nivel foarte ridicat de dezvoltare. Posibilitatea vieţii de apoi nu mai era un privilegiu exclusiv al regilor, ci cu anumite pregătiri anterioare, era accesibil tuturor egiptenilor. Probabil prin acest fapt se poate explica noua practică funerară, care consta în plasarea în morminte a unor sculpturi ce reprezentau soldaţi, meşteşugari, slujitori pentru ca aceştia să fie la îndemâna decedatului în lumea de dincolo. Aceste figurine, denumite uşteri au ajutat foarte mult la reconstruirea vieţii de zi cu zi a egiptenilor.

Către sfârşitul acestei ere, Egiptul era condus de regi puternici, care au învins rezistenţa nobililor, au construit sisteme extinse de irigare şi prin cucerirea Nubiei s-au extins şi în sud.

În perioada a doua de tranziţie (circa 1785-1570 î.e.n.) a avut loc din nou o prăbuşire, delta Nilului fiind ocupată de un popor asiatic.

Imperiul Nou

Imperiul Nou (circa 1570-1075 î.e.n.) este ultima mare eră a Imperiului Egiptean, cu personalităţi istorice excepţionale. În această perioadă Egiptul a fost în conflict permanent cu Orientul Apropiat, prima oară ca putere mondială, apoi ca victimă. Dominaţia poporului asiatic a grăbit probabil aceste evenimente, având o influenţă mare, egiptenii învăţând noi tehnici de luptă, de exemplu utilizarea carelor de război. Toate acestea au avut ca urmare definirea atmosferei în perioada Imperiului Nou, astfel că în locul conceptului tradiţional, care privea faraonul ca un zeu, acum ajunge în prim plan calitatea de om a acestuia, faima cuceririlor sale pământene. Printre personalităţile proeminente ale Imperiului Nou a apărut şi o regină, Hatsepsut, cea care în reprezentările rămase despre domnia sa purta toate însemnele demnităţii regale, inclusiv barba falsă.

Următorii domnitori importanţi au împins graniţele imperiului până la valea fertilă a râului Eufrat. Egiptul nu a fost niciodată atât de mare, puternic şi încrezător ca sub domnia faraonului Tothmes al III-lea (aproximativ 1479-1426 î.e.n.). Din corespondenţa lui Amenhotep al III-lea (circa 1390-1353 î.e.n.) şi a urmaşului său Amenhotep al IV-lea, păstrată pe tăbliţele de lut din Amarna, reiese că Egiptul păstra o relaţie diplomatică permanentă cu conducătorii statelor din regiunea Mării Mediteraneene şi a Orientului Apropiat.

Monoteismul

Domnia faraonului Amenhotep al IV-lea (circa 1353-1336 î.e.n.) a rămas memorabilă datorită reformei religioase impuse de acesta. A privat de titlul de zeu mii de zei egipteni, printre care şi puternicul Amon-Ra, al cărui nume era inclus şi în numele faraonilor. Din acel moment trebuiau să se închine zeului simbolizat prin Soare, zeul Aton. Pentru a-şi impune şi mai mult voinţa, faraonul şi-a schimbat numele din Amenhotep în Ehnaton ("pentru Aton prea fericit"), după care a întemeiat o nouă capitală, Amarna.

Până în momentul de faţă nu s-au descoperit motivele ce se aflau în spatele acestor schimbări. Unii istorici îl privesc pe Ehnaton, ca pe creatorul monoteismului universal, alţii îl caracterizează drept ca fiind fanatic şi nerăbdător. Se crede că există o strânsă legătură între reforma religioasă şi soţia faraonului, Nefertiti. Pentru promovarea reformei au utilizat şi sistemul administrativ dezvoltat, toate aceste fapte memorându-se în vestigiile scrise şi arhitecturale. Puterea religioasă al lui Ehnaton era atât de mare, încât nu a izbucnit nici o revoltă făţişă, dar în adâncul sufletelor era o nemulţumire profundă.

Autoritatea şi reputaţia lui Ehnaton s-a clintit, au slăbit datorită neglijării intereselor imperiului. În timp ce faraonul era absorbit de crearea şi promovarea reformei religioase, datorită atacurilor şi presiunii exterioare au fost pierdute teritoriile cucerite iar aliaţii au

Scala

Francis Brunel

Photoresources

John Hillelson

În mormântul faraonului au fost depuse simbolurile puterii şi obiectele uzuale. Tronul împodobit foarte bogat cu aur, din mormântul lui Tutanhamon.

Este foarte puţin probabil că Tutanhamon a participat la lupte, deşi frescele din mormânt slăvesc calităţile sale militare.

În ultima fază a îmbălsămării corpul era înfăşurat în pânză de in.

Cei săraci erau înmormântaţi pur şi simplu în deşert, nisipul mumificând natural corpurile lor. Imaginea unei mumii din 3000 î.e.n.

Capul mumificat al lui Ramses al II-lea (decedat aprox. în 1213 î.e.n.)

▲ **Bărcile construite din legături de papirus au fost vehicule utile de navigaţie pe Nil. Râul era foarte bogat în peşte şi deşi consumul lor era interzis de religie, se mâncau mult în familiile de ţărani săraci.**

▶ **Deşi Egiptul avea importante bogăţii naturale, lemnul folosit în construcţii trebuia importat din străinătate.**

DATE IMPORTANTE

aproximativ 3000 î.e.n.
Menes uneşte Egiptul
aproximativ 2600-2150 î.e.n.
Imperiul Antic
aproximativ 2400 î.e.n.
Construirea piramidei de la Ghiza
aproximativ 1950-1785 î.e.n.
Era Centrală a Imperiului
aproximativ 1785-1570 î.e.n.
Perioada a doua de tranziţie
Hyksos ocupă regiunea deltei
aproximativ 1570-1075 î.e.n.
Imperiul Nou
aproximativ 1353-1336 î.e.n.
Reforma religioasă al lui Ehnaton
aproximativ 1323 î.e.n.
Înmormântarea lui Tutankamon
aproximativ 1279-1213 î.e.n.
Domnia lui Ramses al II-lea
Egiptul devine o mare putere
aproximativ 660 î.e.n.
Asirienii cuceresc Egiptul
aproximativ 525 î.e.n.
Persanii cuceresc Egiptul
aproximativ 332 î.e.n.
Alexandru cel Mare în Egipt
aproximativ 323-30 î.e.n.
Domnia dinastiei lui Ptolemeu

fost zdrobiţi. Toate acestea au avut ca urmare transformarea oricăror încercări de a aduce reforma în acţiuni care au dăunat autorităţii faraonului. Nemulţumirea a luat amploare, încât la scurt timp după moartea faraonului, a fost şters numele lui de pe lista tuturor domnitorilor, din inscripţii şi a fost radiat orice text referitor la el, în aşa fel încât domnia sa să nu lase nici o urmă.

Tutanhamon

Toate acestea s-au întâmplat în numele unui faraon extrem de tânăr, copil, Tutankamon, ginerele lui Ehnaton. Ca urmare a reacţiei conservatoare, curtea s-a mutat înapoi în Theba şi au şters din numele faraonului cuvântul Aton. Noul domnitor a devenit cunoscut sub numele de Tutankamon.

El a ajuns pe tron la vârsta de circa 10 ani, şi a domnit doar câţiva ani (aproximativ 1332-1323 î.e.n.). E prea puţin probabil că el ar fi devenit cel mai renumit personaj al istoriei Egiptene dacă nu ar fi intervenit şansa. A fost înmormântat în Valea Regilor şi mormântul său a fost acoperit, pe parcursul înmormântărilor următoare, cu sfărâmăturile rezultate din construirea cavourilor.

Cu 3000 de ani mai târziu, în 1922, arheologul englez Howard Carter, a descoperit mormântul umplut până la refuz cu comori. Astfel a devenit Tutankamon cel mai renumit faraon al egiptului antic.

Faraonii militari

Egiptul a participat foarte activ în luptele din Orientul Apropiat, în timpul domniilor lui Seti I. (circa 1290-1279 î.e.n.) şi Ramses al II-lea (circa 1279-1213 î.e.n.), devenind din nou o supraputere. Ramses a început ridicarea unor construcţii măreţe, atunci a fost construit Hala de la Karnac, – Porticul Templului – şi templul de stâncă din Abu Simbel.

Picturile ostentative de papirus şi coloşii de piatră ilustrează megalomânia neînfrânată a lui Ramses. Războaiele lui Ramses au epuizat Egiptul, care după moartea faraonului a început să decadă.

Criza a atins punctul culminant în secolul X î.e.n., când dinastiile interne au fost schimbate forţat de domnitori străini din Libia, Nubia şi Asiria (în anii 660). Ca o ultimă zvâcnire Egiptul a subjugat Siria. Dar în 605 î.e.n. au fost egiptenii înfrânţi definitiv de babilonieni la Karthemis şi au pierdut întregul lor imperiu din Orientul Apropiat.

Decăderea finală

În 525 î.e.n. Egiptul a devenit parte a Imperiului Persan, mai târziu fiind cucerită de macedoneanul Alexandru Cel Mare (circa 356-323 î.e.n.). El a fost succedat de un comandant al lui, Ptolemeu, ai cărui urmaşi au domnit până în 30 î.e.n. Sub domnia lor Egiptul s-a grecizat foarte mult.

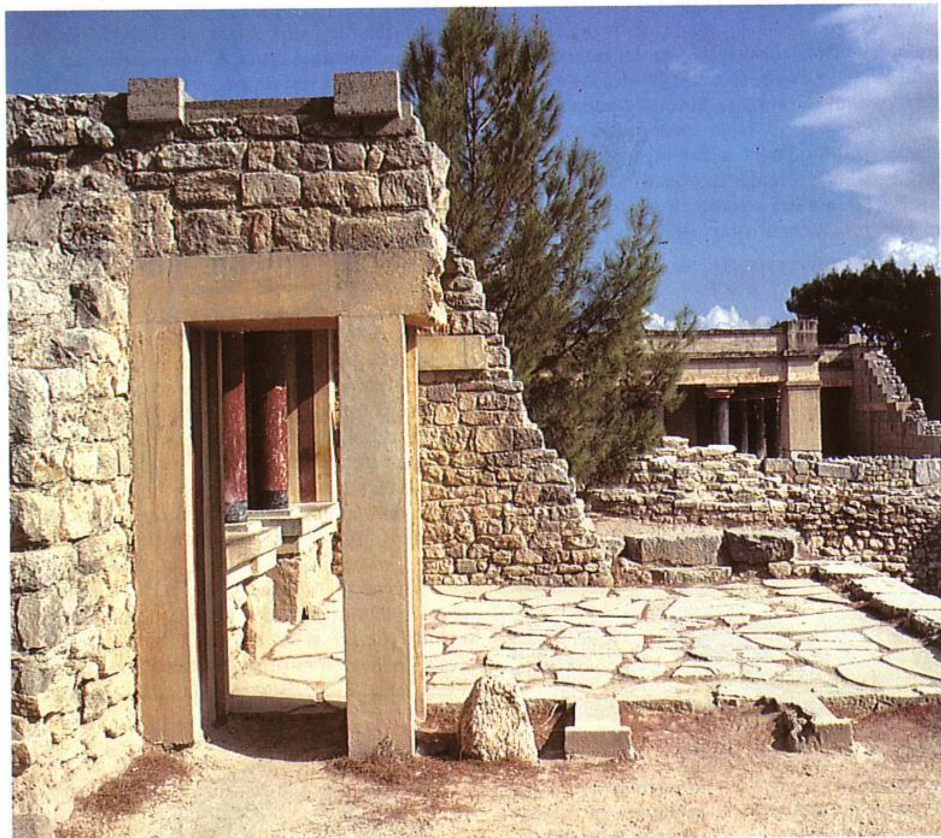
Independenţa a luat sfârşit odată cu moartea Cleopatrei. Deşi anumite culte religioase au influenţat mişcările religioase romane, cultura egipteană antică s-a stins treptat, fiind înlocuită de cultura greco-romană.

Ultimele hieroglife cunoscute (anul 394) sunt ultimul strigăt al Egiptului Antic.

mai vezi Istorie universală 8 – ALEXANDRU CEL MARE Istorie universală 10 – MITURILE ŞI ZEII LUMII ANTICE

Creta și Marea Egee

Cea mai timpurie civilizație europeană a luat naștere în bazinul oriental al Mării Mediterane, pe insula Creta. După declinul civilizației cretane locul ei în acest spațiu a fost preluat de cultura poporului micenian "bogat în aur" și primul vorbitor de limbă greacă.

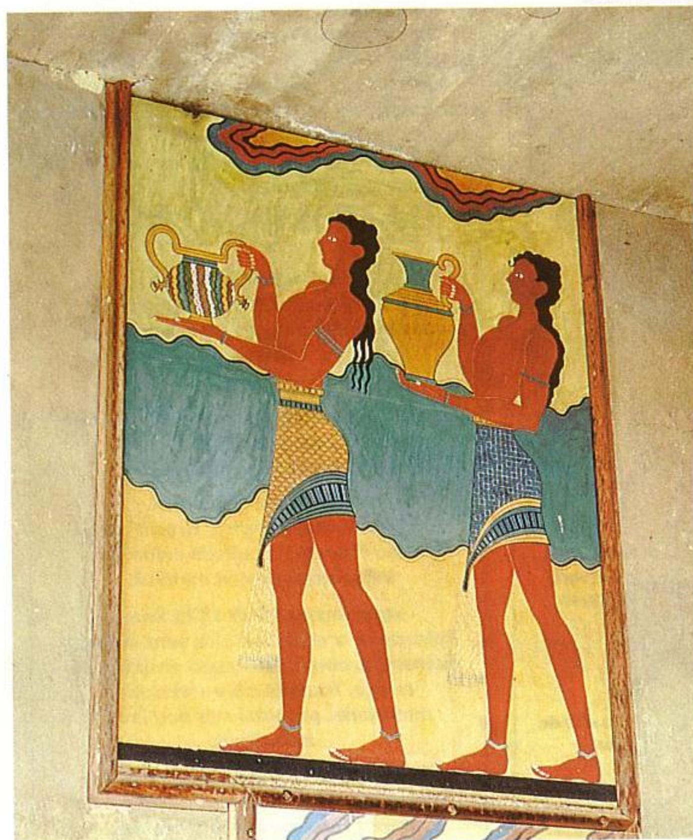

Insula Creta este situată în extremitatea sudică a Mării Egee împânzită de insule, care se întinde între Grecia și Turcia de astăzi. Este posibil ca civilizația cretană să fi fost rezultatul unei dezvoltări interne, dar este mult mai probabil ca ea să fi fost stimulată de legăturile comerciale și culturale cu Asia-Mică (Turcia), și într-o mai mică măsură cu Egiptul. Creta se putea mândri încă din jurul anului 1950 î.e.n. cu palate splendide, orașe mari și prospere, acestea fiind probabil rezultatul atât al producției pe scară mare a uleiului de măsline și a vinurilor, cât și al comerțului intens din bazinul oriental al Mării Mediterane.

Grecii au păstrat în secolele următoare memoria grandorii cretane, dar istoria acestei civilizații este învăluită în legendă. Conform celei mai cunoscute dintre ele, orașul grec Atena trimitea regelui cretan Minos în fiecare an drept tribut tineri și fecioare, aceștia fiind sacrificați Minotaurului, monstrul jumătate om jumătate taur din adâncul labirintului. Până la urmă eroul atenian Teseu omoară bestia și reușește să și scape din labirint.

Robert Harding Picture Library

▲ Camera și salonul reginei în palatul din Cnossos în insula Creta. Fiecare apartament al suitei regale dispunea de baie cu un avansat și eficient sistem de canalizare. Palatul regal cretan a fost inima civilizației minoice, centrul comercial, religios și politic.

Robert Harding Picture Library

◄ Poporul minoic este considerat a fi fost blînd și iubitor al plăcerilor vieții. Decorarea locuințelor le dădea o satisfacție deosebită, deseori își pictau pereții cu fresce viu colorate.

Datorită legendei, adjectivul "minoic" derivat din numele Minos denumește întreaga civilizație cretană. Totuși se pare că în realitate erau sacrificați mai degrabă tauri decât oameni iar singurii expuși pericolului erau acrobații, antrenați anume să execute salturi peste tauri, prinzându-se de coarnele acestora.

Blânzii minosieni

Frescele viu colorate pictate pe pereții palatului ne sugerează că membri societății minoice erau optimiști, relaxați și iubitori ai plăcerilor vieții. Se pare că erau pașnici și se simțeau în siguranță deoarece palatele și orașele lor erau nefortificate iar secole de-a rândul soldații n-au purtat armuri.

Palatele erau formate dintr-un șir de încăperi complicat distribuite. Se presupune că cel mai mare palat, cel din Cnossos, era reședința regală dar la fel de impresionante erau și palatele din Phaistos, Mallia și Hagia Triada. Palatele și orașele aveau conducte de apă și sisteme de canalizare.

În jurul anului 1750 î.e.n. în urma unei catastrofe naturale, probabil un cutremur, pala-

tele au fost avariate. Dar cultura minoică avea încă resursele necesare pentru a reconstrui totul și mai grandios. După 1650 î.e.n. însă, civilizația minoică fiind trecută de culmile dezvoltării ei, n-a mai putut face față unei noi catastrofe care s-a produs în jurul anului 1450 î.e.n. Probabil aceasta din urmă a fost legată de erupția vulcanică care a nimicit o mare parte a insulei Thera aflată la aproximativ 110 km depărtare. Creta însăși a fost devastată de giganticul val produs. Efectele acestui cutremur au fost resimțite probabil în toată partea estică a Mării Mediterane și se presupune că distrugerea insulei Thera a dat naștere legendei continentului scufundat în ocean, Atlantida.

În urma acestei catastrofe palatele nu au mai fost reconstruite timp de câteva generații iar civilizația minosiană a dispărut. S-au păstrat numeroase tăblițe de lut datând din această perioadă. Inscripțiile acestora sânt asemănătoare primelor scrieri în limba greacă, sugerând că la vremea aceea Creta căzuse sub ocupația războinicilor veniți din peninsula Pelopones (Grecia de astăzi) – aheii sau micenienii.

Aheii erau barbari sosiți pe teritoriul Greciei dinspre nord, aproximativ simultan cu nașterea civilizației cretane. Spre deosebire de minosienii care erau scunzi și nu purtau barbă, aheii erau înalți și bărboși, războinici iscusiți utilizând carele de luptă (necunoscute în Creta). Aheii și-au întemeiat orașe fortificate fiecare oraș având câte o citadelă sau o fortăreață foarte bine apărată.

Barbarii bogați în aur

Majoritatea acestor orașe se aflau in Pelopones, principala peninsulă care formează sudul Greciei. Cel mai impozant dintre acestea era Micene, amintit în poezie și legende ca fiind capitala marilor regi ahei și a belșugului lor în aur. Din această cauză, termenul "micenian" este utilizat deobicei atunci când ne referim la ahei și la modul de viață făurit de aceștia în mileniul doi î.e.n.

În jurul anului 1600 î.e.n orașele miceniene erau înfloritoare și își dezvoltau propria cultură, puternic influențată la început de Creta minoică. Micenienii erau răspândiți în aproape toate insulele mării Egee și odată cu declinul Cretei și-au construit o rețea profitabilă de comerț cuprinzând toată zona de est a Mării Mediterane. Pentru o vreme Micene pare să fi avut statutul unei mari puteri, capabilă să negocieze pe picior de egalitate cu imperiul hitit și cu cel egiptean.

Primele semne ale dezordinii și declinului au început să apară în secolul al 13-lea î.e.n. O cauză s-ar putea să fi fost suprasolicitarea forțelor proprii în războiul împotriva Troiei. Principalele centre miceniene au decăzut definitiv în timpul secolului al 12-lea î.e.n.

Printre alte cauze probabile se numără și sosirea unui nou popor vorbitor de limbă greacă, poporul dorian. Cu toate că aheii și dorienii au conviețuit și în final au devenit un singur popor, tulburările perioadei de început au determinat migrări semnificative ale aheilor către Ionia (coasta de vest a Turciei de astăzi).

Aproximativ prin secolul al 11-lea î.e.n. arta scrierii s-a pierdut iar operele de artă au dispărut. Grecia devastată de catastrofe a intrat în perioada neagră a istoriei sale antice.

Photo Resources

French Archaeological School, Athens

◀▲ Coifurile războinicilor micenieni erau confecționate din bronz sau colți de mistreți puși laolaltă atfel încât să apere de lovituri. Doar regii și nobilii purtau armuri ce acoperau tot corpul.

Ronald Sheridan

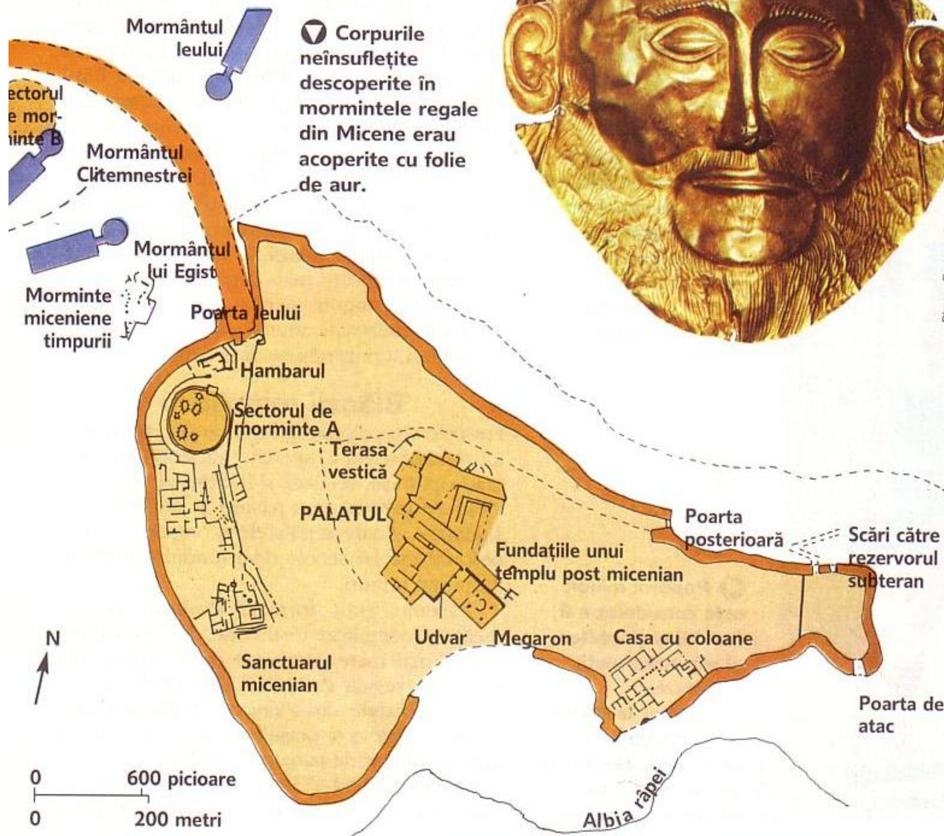
▲ Orașul Micene a fost construit pe un amplasament defensiv, fiind înconjurat de ziduri.

Photo Resources

▶ Suveranii erau înmormântați cu măști mortuare ca aceasta, numită "Masca lui Agamemnon".

▼ Corpurile neînsuflețite descoperite în mormintele regale din Micene erau acoperite cu folie de aur.

DATE IMPORTANTE

aproximativ 1950 î.e.n.
Construirea în Creta a orașelor și cetăților minoice. Sosirea aheilor în Grecia.

aproximativ 1750 î.e.n.
Orașele și palatele cretane sunt distruse probabil de cutremur, dar sunt reconstruite imediat.

aproximativ 1600 î.e.n.
Apogeul Cretei minoice, Grecia miceneană făurește o cultură valoroasă influențată de cea minoică.

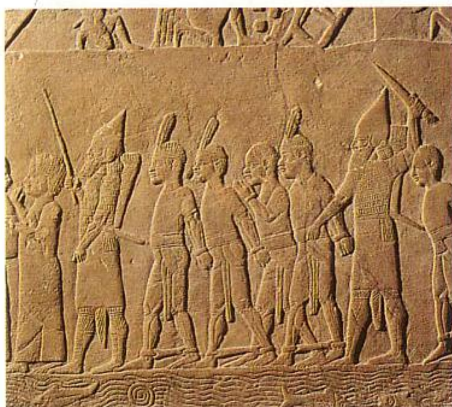
aproximativ 1450-1375 î.e.n.
Palatele și orașele minoice sunt din nou distruse, probabil din cauza erupției vulcanice. Faza finală a civilizației minosiene, probabil sub dominație miceniană.

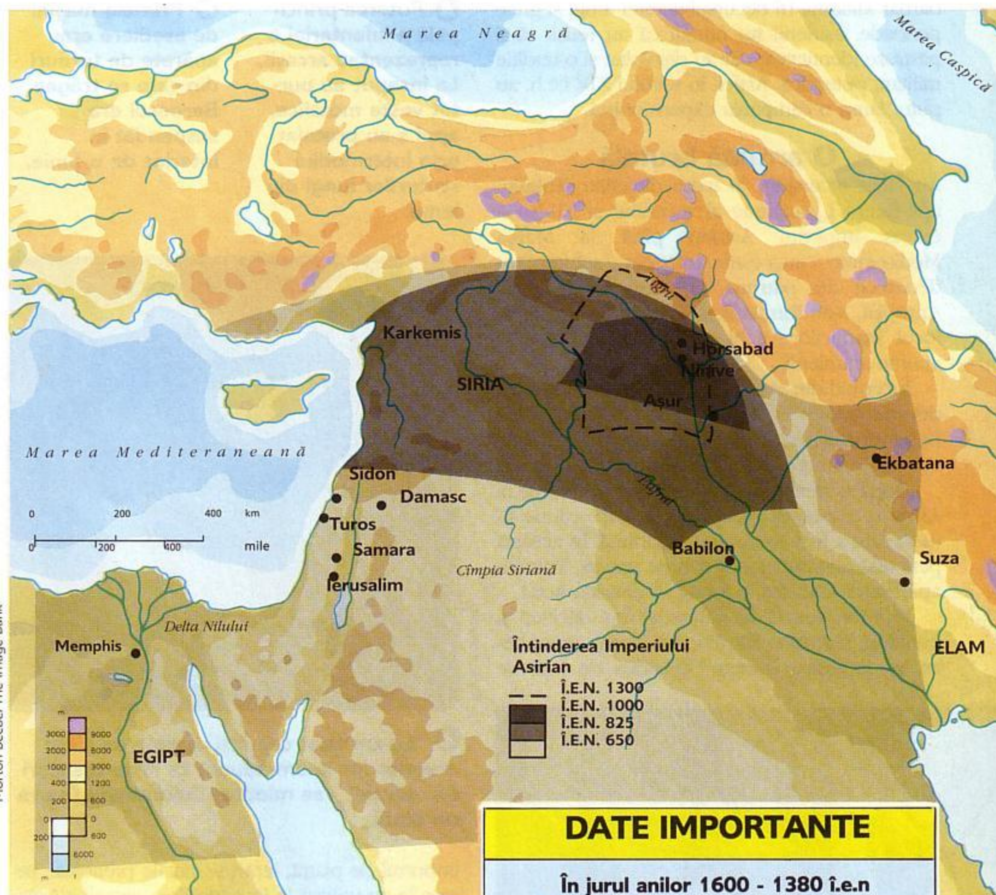
aproximativ 1250-1200 î.e.n.
Perioada probabilă a războiului troian între grecii micenieni și troieni.

mai vezi Istorie universală 7 - CIVILIZAȚIA GREACĂ Arta și omul 1 - ARTA GREACĂ ȘI ROMANĂ

Asirienii

Dintre popoarele antice din Orientul Apropiat, asirienii au fost cei mai vestiți pentru cruzimea lor prin care au devenit stăpînii unui imperiu uriaș, deși acesta i-a costat însăși propria existență. Ei au rămas în istorie ca primii utilizatori ai cavaleriei și ai carelor de război.

Morton Beebe/The Image Bank

Paul Williams

Asirienii erau un popor crud și războinic (sus: se escortă prizonierii), care a întemeiat un imperiu uriaș (dreapta).

Asirienii, unul dintre popoarele cele mai războinice din istorie, au luptat de-a lungul secolelor pentru a subjuga popoarele vecine. La apogeul puterii, imperiul lor se întindea pînă la Golful Persic și cuprindea chiar și Egiptul.

Agresivitatea lor se putea datora într-o oarecare măsură poziției lor geografice. Pămîntul Asiriei era în partea nordică a Mesopotamiei, pe lîngă Valea Tigrului, la nord de Babilon. Deoarece nu aveau hotare naturale, țărmuri sau lanțuri muntoase, erau vulnerabili din orice direcție. Din această cauză era nevoie de o armată puternică și mobilizată în orice moment, pentru menținerea imperiului. Asirienii erau comercianți îndrăzneți. Mai mult, principalele căi comerciale ale Mesopotamiei au trecut prin țara lor, aceasta a reprezentat în sine

Asirienii au fost printre primii care au folosit cavaleria în război. Erau experți și în utilizarea carelor de război.

Michael Holford

DATE IMPORTANTE

În jurul anilor 1600 - 1380 î.e.n
Asiria sub dominația imperiului Mitanian
În jurul anilor 1250 - 934 î.e.n
Asiria sub conducerea lui Tukulti-apil-Esarra I (circa 1115 - 1077 î.e.n) se extindea, dar ulterior a fost periclitat de popoare nomade.
934 - 912 î.e.n
Asiria își recapătă forțele; Domnia lui Așur-dan al II-lea
883 - 859 î.e.n
Domnia lui Așur-nasir-apli al II-lea. Introducerea cavaleriei, masacre uriașe.
745 - 727 î.e.n
Tukulti-apil-Esarra III cucerește Siria și Palestina, apoi devine regele Babiloniei.
721 - 705 î.e.n
Domnia lui Sarrukin al II-lea
704 - 681 î.e.n
Domnia lui Sin-ahhe-eriba, ocuparea Ierusalimului (701).
680 - 669 î.e.n
Domnia lui Așur-ah-iddina, cucerirea Egiptului
668 - 627 î.e.n
Domnia lui Așur-ban-apli, pierderea Egiptului.
În jurul anului 635 î.e.n
Asiria este dezbinată de războaie civile.
În jurul anului 612 î.e.n
Prăbușirea Imperiului Asirian

posibilitatea de îmbogățire a oricărei puteri ce deținea controlul asupra lor.

Ca și vecinii lor babilonieni, și asirienii erau amoriți, adică urmașii popoarelor semitice care în mileniul trei î.e.n. ieșind din Arabia au subjugat orașele Sumer și Akkad. Apariția Asiriei ca stat independent a fost în jurul anului 1900 î.e.n., dar a continuat să fie sub dominația regatului barbar Mitanni. În decursul acestei lungi și grele perioade, asirienii nu numai că au reușit să-și păstreze identitatea, dar au dezvoltat și o tradiție militară puternică. Astfel, în secolul XIV î.e.n. au putut lansa o campania expansionistă.

O armată brutală

Au făcut incursiuni în toate direcțiile. Tukulti-apil-Ésarra I., un rege al secolului al XII-lea a extins imperiul Asirian pînă la Marea Mediterană. Succesul lor era schimbător deoarece au pătrüns popoare în Orientul Apropiat, s-au format și au dispărut state, iar în locul inamicilor vechi au apărut alții noi, și anume aramienii.

Începînd din secolul IX, militarismul asirian a devenit din ce in ce mai crud. A luat naștere Imperiul Asirian, care a cuprins Mesopotamia în cea mai mare parte și Siria de Nord.

După o perioadă de decădere, în 745 î.e.n. Asiria și-a început campania de expansiune finală, care a fost și cea mai nesăbuită. În această perioadă un comandant plin de succes, Tukulti-apil-Ésarra al III-lea, a fondat o dinastie nouă.

El a fost urmat de numeroși regi talentați și nemiloși, și anume Sarrukín al II-lea și Sín-ahhé-ereba. Existența statului depindea de fapt de

Fiecare împărat expansionist și-a construit propriul palat, care era împodobit cu basoreliefuri uriașe. Aceasta era propaganda regilor despre vitejiile lor ca militari, conducători sau vînători.

armată, astfel asirienii au fost pionieri ai înnoirilor militare.

În scurt timp au trecut la utilizarea armelor de fier în locul celor din bronz și au utilizat căruțe trase de cai. După ce au început să crească cai care puteau duce omul pe spate, ei au fost primii care au introdus unitățile de cavalerie în armată. Nici inamicul învins care se ascundea în orașe nu mai avea scăpare. Asirienii au asediat orașele cu ajutorul berbecilor de luptă și al turnurilor mobile, apoi au măcelărit toată populația.

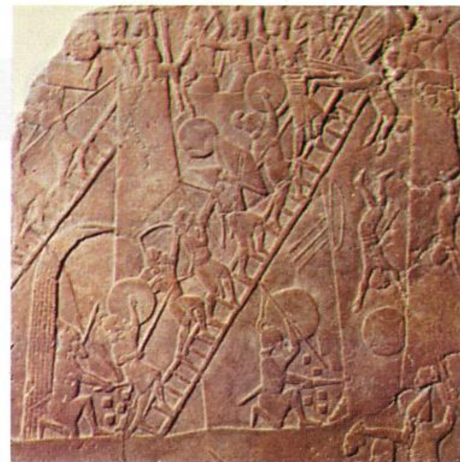
Bogăția acestui imperiu uriaș a făcut posibil

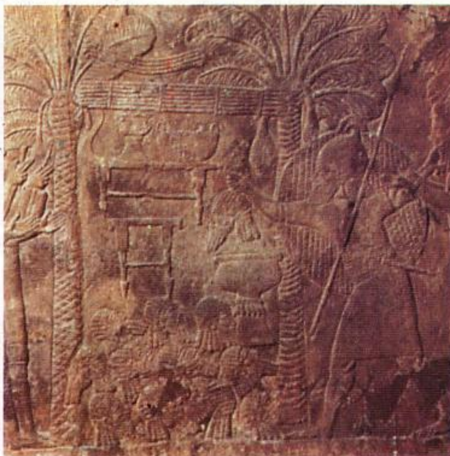
Puterea principală a infanteriei o reprezentau arcașii. La început au purtat veste metalice, apoi s-au protejat prin intermediul scuturilor lungi din lemn.

Primele mașini de asediere erau apărate de turnuri din care se trăgea. Berbecul era suspendat în interior de o funie.

Photoresources

Photoresources

"Le-am tăiat capul și dincolo de zidul orașelor lor le-am adunat ca niște teancuri de cereale" - se mîndrea Tukulti-apil-Esarra cel dintîi.

Michael Holford

importul de piatră, lemn și metale prețioase, pe care le-au utilizat la împodobirea orașelor Așur, Kalhu, Dur-Sarrukin (Horsabad) și Ninive. Fiecare împărat mare care a contribuit la extinderea imperiului și-a construit palatul propriu, ornamentat cu statui înfățișînd tauri cu aripi și cap de om, care vegheau simbolic construcția. Inscripțiile columnelor ridicate pentru comemorarea victoriilor se mîndreau cu numele inamicului învins și cu numărul persoanelor decapitate sau trase în țeapă.

Pe lîngă măcelărirea soldaților inamici, asirienii au utilizat tactica deportării în masă a conducătorilor acestora (aristocrații, funcționarii, meșterii artizani), astfel poporul rămas fără conducători se supunea cu umilință. Această politică șireată, împreună cu armata și sistemul administrativ bine organizate au reușit să mențină stabil Imperiul Asirian prin secole de război.

Expansionismul continuu a epuizat însă puterea Asiriei, lăsînd armata fără rezerve în timp ce trebuia să facă față unor adversari noi. Imperiul era slăbit și de setea de putere a unor membri ai familiei regale, ceea ce a condus de multe ori la lovituri de stat și atentate, periclitînd de multe ori securitatea statului.

Sfîrșitul imperiului

În timpul domniei lui Assur-bán-apli (668 – 627 î.e.n.) Asiria era la apogeul puterii sale și a nimicit popoarele asociate împotriva sa. Deși au pierdut controlul asupra Egiptului, aceasta a însemnat de fapt menținerea puterii asiriene. O putere atît de agresivă nu-și putea permite nici un moment de slăbiciune, totuși acesta a apărut în jurul anului 630 î.e.n. Asiria era dezbinată de războaie civile pentru putere și încetul cu încetul imperiul s-a destrămat. Atacul mezilor dinspre est și cel al babilonienilor dinspre sud au culminat cu căderea capitalei Așur în anul 614 î.e.n., apoi au fost asediate Ninive și Kalhu, acestea căzînd în anul 612 î.e.n. De data aceasta victimele măcelurilor au fost asirienii, iar inamicii lor au dat dovadă de atît de mult zel încît Asiria și poporul asirian au dispărut pur și simplu din istorie.

Ilustrația din partea stîngă a basoreliefului este dovada puterii înfricoșătoare a împăratului. Capul domnitorului Tueman din regatul Elamit, este atîrnat într-un copac.

mai vezi Istorie universală 2 – BABILONIA Istorie universală 3 – EGIPTUL PE VREMEA FARAONILOR

Imperiul persan

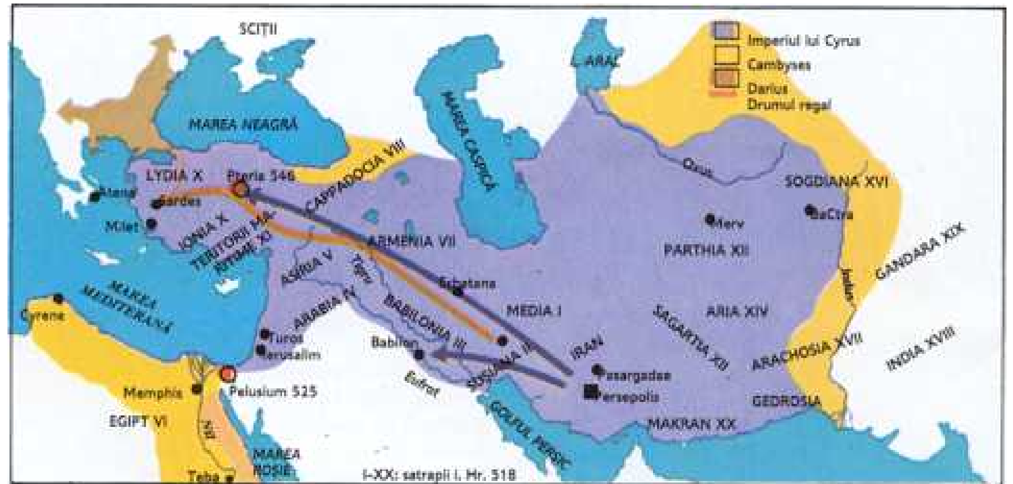
Timp de aproape 200 de ani Imperiul Persan s-a întins între Egipt şi India, asigurând un mediu relativ stabil pentru dezvoltarea civilizaţiei. Ulterior, după un declin rapid, el s-a prăbuşit în faţa puterii lui Alexandru cel Mare.

Civilizaţia Egiptului şi cea din vestul Asiei aveau deja o vechime considerabilă când triburile nomade ale mezilor şi perşilor au părăsit stepele pentru a veni în Podişul Iranului. Mezii s-au aşezat în sudul Mării Caspice; perşii s-au aşezat în partea de sud-est, deasupra coastei de est, astăzi cunoscută sub numele de Golful Persic. Deşi în general erau mai puţin dezvoltaţi decât popoarele învecinate – de exemplu asirienii – ei au adus sistemul religios şi etic Zoroastrian, care a supravieţuit până în ziua de azi.

La început mezii erau mult mai puternici şi s-au constituit într-o uniune de triburi, cu capitala la Ecbatana, pretinzând uneori perşilor să le plătească tribut. Dar mezii, la rândul lor, au fost vasali puternicilor asirieni, până când regele Cyrxartes al Mezilor s-a aliat cu caldeenii şi au cucerit Ninive (612 î.Hr.) şi în cele din urmă i-au distrus pe asirieni.

Cyrus cel Mare

Supremaţia mezilor a fost de scurtă durată. Perşii s-au unit sub dinastia Ahemenizilor, care mai târziu a dat naştere unui conducător de geniu, Cyrus cel Mare (Cyrus II, 559-529 î.Hr). Aproximativ în anul 559 î.Hr., Cyrus a început lupta pentru înfrângerea mezilor şi în cele din urmă a cucerit un imperiu care cuprindea Iranul, Armenia şi estul Asiei Mici (astăzi Turcia). Dar acesta era doar începutul.

În 546 î.Hr., Cyrus pătrunde în Asia Mică, cucerind Lydia şi oraşele greceşti tributare de pe coastă. Potrivit legendei, regele Lidiei, Cresus, era pe punctul de a fi ars pe rug, dar a fost cruţat în ultima clipă de Cyrus. Povestea poate fi adevărată deoarece se ştie că Cyrus era un om generos. Cyrus a extins apoi stăpânirea perşilor în nord până la Marea Caspică şi a purtat o serie de campanii în partea de est, dincolo de munţii Hindu Kuş.

Extinderea graniţelor

Fiul lui Cyrus, Cambyses II (529-522 î.Hr.), a dus la capăt proiectul tatălui său de a invada Egiptul, reuşind să-l cucerească în întregime, fapt unic în lunga sa istorie.

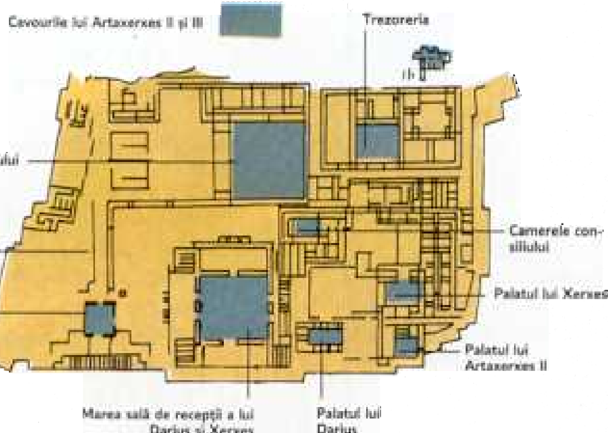
Încercările perşilor de a se extinde mai departe în Libia şi Etiopia nu au fost încununate de succes; spre sfârşitul domniei sale, Cambyses II a fost preocupat îndeosebi de apariţia unui pretendent la tron şi de răzvrătirile din imperiu ale mezilor, babilonienilor şi altor supuşi. Situaţia se afla încă într-un punct critic în momentul în care a survenit moartea lui Cambyses. El nu a lăsat nici un descendent direct, dar Darius, comandantul celor Zece Mii de Nemuritori (garda regală), a pretins

▲ Imperiul Persan în perioada sa de glorie şi cele 20 de regiuni administrative în care era divizat, cunoscute sub numele de satrapii.

▼ Simbolul zeului Ahuramazda. Religia persană susţinea că omul poate alege între bine şi rău. În timpul domniei lui Darius I, se spunea că duşmanii Persiei reprezentau răul.

Roger Wood

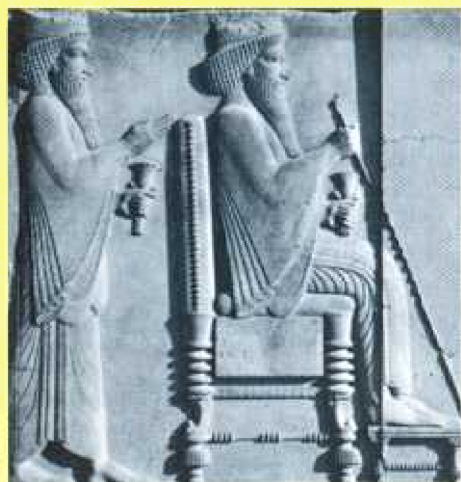

Planul de bază al oraşului Persepolis (stânga). Persepolis era mai degrabă un centru ceremonial decât o capitală. Situat într-o regiune muntoasă, printre ruinele sale (dreapta) se numără o cazarmă şi o trezorerie; restul clădirilor reprezintă săli pentru banchete şi ceremonii regale.

Scala

◐◭ Basoreliefurile persane arată că plătitorii de tribut veneau din toate colţurile imperiului în Persepolis. Mezii, cu pălării rotunde, şi perşii, cu pălării cu pliuri, în imaginea de sus. Darius I şi fiul său prezidau audienţe (stânga).

Această frescă înfăţişează un infanterist persan. Puterea militară a Persiei se baza pe cavalerie, în timp ce infanteria persană nu se putea măsura cu cea grecească. În cele din urmă, după o serie de înfrângeri, imperiul Persan a fost cucerit de puternicul Alexandru Macedon.

descendenţa din dinastia Ahemenizilor şi a fost acceptat de armată ca fiind noul rege. Doar după doi ani de campanii intense el a reuşit să suprime toate revoltele şi să readucă pacea în imperiu.

În primii ani ai domniei sale, Darius I (522-486 î.Hr.) a reuşit să extindă frontierele imperiului până la râul Indus. Apoi a decis că e necesar un proces de reorganizare şi consolidare. Continuând opera Marilor Regi care l-au precedat, el a dat Imperiului Persan forma şi instituţiile caracteristice.

Un imperiu cosmopolit

La fel ca asirienii, perşii aveau supuşi foarte diferiţi din punctul de vedere al limbii pe care o vorbeau, al obiceiurilor şi religiei. Dar în timp ce asirienii şi-au impus supremaţia prin teroare, perşii au încercat să împace diferitele grupuri de supuşi. Personalităţile locale încercau să guverneze cât mai bine cele 20 de satrapii (regiuni administrative) în care Darius împărţise imperiul. Obiceiurile, legile şi instituţiile publice erau respectate şi toate religiile erau tolerate; un exemplu faimos îl constituie reconstruirea unui templu din Ierusalim, care fusese distrus de babilonieni.

Toţi supuşii imperiului serveau în armata persană, care a devenit o forţă cosmopolită. Un sistem bine dezvoltat de drumuri susţinea comerţul şi comunicarea; staţiile de poştă uniform amplasate permiteau curierilor să schimbe caii şi să ajungă până în cele mai izolate colţuri ale imperiului în câteva săptămâni. Prosperitatea a fost promovată prin folosirea banilor (o invenţie provenind din Lydia), sub forma unor monede standardizate de aur. A fost remarcabil faptul că un imperiu atât de fragil (cel mai mare de până atunci) a reuşit să supravieţuiască aproape 200 de ani. Imperiul a ajuns cel mai întins în timpul lui Darius. În 512 î.Hr. el a traversat Bosforul încercând fără succes să învingă triburile nomade scite aflate dincolo de Dunăre. 20 de ani mai târziu el reface itinerariul, reuşind să ocupe Tracia, până la graniţele Macedoniei.

Puternica Grecie

După ce înăbuşise o revoltă a oraşelor greceşti din Asia Mică, Darius era hotărât să acţioneze împotriva grecilor de pe continent; dar în 490 î.Hr. armata trimisă cu scopul de a-i pedepsi pe atenieni pentru ajutorul dat grecilor din Asia, a fost învinsă în bătălia de la Maraton. Aceasta era o înfrângere de mică importanţă, şi Xerxes (486-465 î.Hr.), fiul lui Darius, a pregătit o invazie la scară mult mai mare, al cărei rezultat a fost dezastruos; bătăliile au fost purtate la Salamina (480î.Hr.), Plataea şi Mycale (479 î.Hr). Până la urmă, Persia a hotărât să facă pace (446 î.Hr.).

Perşii erau călăreţi buni, dar infanteria lor era mult mai slabă decât cea a hopliţilor (soldaţi pedeştri) greci. Mercenarii greci au jucat un rol important în revoltele şi războaiele civile dintre grupările rivale pentru putere şi care tulburau imperiul. În ciuda unei revigorări, în timpul lui Artaxerxes III (358-338 î.Hr.), imperiul era într-un vizibil declin şi era evident că doar luptele dintre statele greceşti îl fereau de atacul unor duşmani puternici.

Darius III (336-330 î.Hr.) a avut neşansa să ajungă rege tocmai când ameninţarea greacă devenea realitate şi Alexandru Macedon (Alexandru cel Mare) îşi începea spectaculoasa carieră.

DATE IMPORTANTE

Aprox. 1000 î.Hr.
Mezii şi perşii vin în Iran

612 î.Hr.
Mezii distrug Ninive

Aprox. 559-550 î.Hr.
Cyrus cel Mare cucereşte imperiul Median

Aprox. 546 î.Hr.
Cyrus îl învinge pe Cresus din Lydia

Aprox. 539 î.Hr.
Cyrus atacă Babilonul

525 î.Hr.
Cambyses II cucereşte Egiptul

aprox. 522-520 î.Hr.
Darius I reface imperiul

512 î.Hr..
Prima expediţie a lui Darius peste Dunăre

499-494 î.Hr.
Revolta grecilor din Asia

492 î.Hr.
Perşii ocupă Tracia

490 î.Hr.
Perşii sunt învinşi la Maraton

480-446 î.Hr.
Războiul dintre perşi şi greci

424-358 î.Hr.
Perioadă de confuzie

336-330 î.Hr.
Darius III, ultimul din dinastia Ahemenizilor

334-324 î.Hr.
Cucerirea imperiului persan de către Alexandru cel Mare al Macedoniei

mai vezi Istorie universală 7 – CIVILIZAŢIA GREACĂ Istorie universală 8 – ALEXANDRU CEL MARE

Civilizația greacă

Civilizaţia greacă a fost creată de un mic număr de state nemulţumite, printre care Atena şi Sparta. Faptele lor eroice, experienţele politice cât şi realizările culturale au aşezat temelia tradiţiei occidentale.

Grecia a ieşit din lunga perioadă a Anilor Întunecaţi ca un teritoriu mic, în special fromat din comunităţi de gospodari în stare să-şi asigure existenţa. Aceste comunităţi au fost capabile să susţină un oraş care servea ca centru civic, spaţiu de întrunire şi refugiu pentru vremuri grele. Oraşe ca Atena, Sparta, Corint şi Teba au fost numele în jurul cărora s-au format şi micile oraşe state ale lumii greceşti. În ciuda faptului că erau oraşe mici, oraşele state greceşti au fost întotdeauna admirate ca un loc în care multitudinea ideilor politice au fost încercate şi testate de la început.

Ieşirea din întuneric

În timpul Anilor Întunecati, aşezările greceşti s-au extins în dreptul Marii Egee şi de-a lungul coastei Asiei Mici (Turcia de azi). Prin secolul al 18-lea înainte de Cristos, grecii au început să-şi reorganizeze legăturile comerciale cu alte popoare, exportând produse caracteristice ca uleiul de măsline, vin, ceramică, şi lucrări din metal. Arta scrisului, pierdută în timpul Anilor Întunecaţi, a fost redescoperită cu ajutorul unei recente inovaţii feniciene, aceasta fiind alfabetul. Pacea şi prosperitatea au pricinuit creşterea rapidă a populaţiei. Hrănirea populaţiei a devenit astfel o problemă, dată fiind slaba dezvoltare a agriculturii.

Reacţia grecilor a fost de a trimite o parte a populaţiei pentru a întemeia noi oraşe sau colonii care ar fi putut ajuta. Ca urmare multe colonii au fost întemeiate în sudul Italiei şi în Sicilia iar zona a devenit cunoscută ca Grecia Mare. În timpul celor două secole de colonizare, grecii au înfiinţat oraşe de jur împrejurul Mării Mediterane chiar şi pe ţărmul Marii Negre. Cu toate că mulţi au fost asimilaţi de vecinii lor prezenţa grecilor a exercitat o largă influenţă prin îndemânarea şi felul lor de viaţă.

Între timp oraşele-state cunosc o schimbare politică rapidă. Monarhiile au fost înlocuite de aristocraţii care erau bazate pe domnia unor proprietari nobili. Dar poziţia lor a devenit instabilă odată cu creşterea legăturilor comerciale şi introducerea sistemului monetar în jurul anului 600 î.Ch; grecii au preluat ideea de la regatul Lidian unde fusese inventat recent.

Au existat multe conflicte între oraşele-state în timpul secolului 6 î.Ch. şi deseori puterea a fost deţinută de tirani. "Tiran" ca şi "aristocrat" sunt termeni pe care grecii îi folosesc fără a spune prin asta că, de pildă, tiranul ar fi un om crud sau indezirabil. Tiranul a luat puterea prin forţă, el se poate dovedi un reformator şi poate fi mult mai popular decât aristocraţii pe care i-a îndepărtat.

În ciuda reformelor introduse de un renumit legiutor pe nume Solon, puterea a fost preluată la Atena de un tiran capabil numit Pisistratus. Dar după Pisistratus, succesorul său

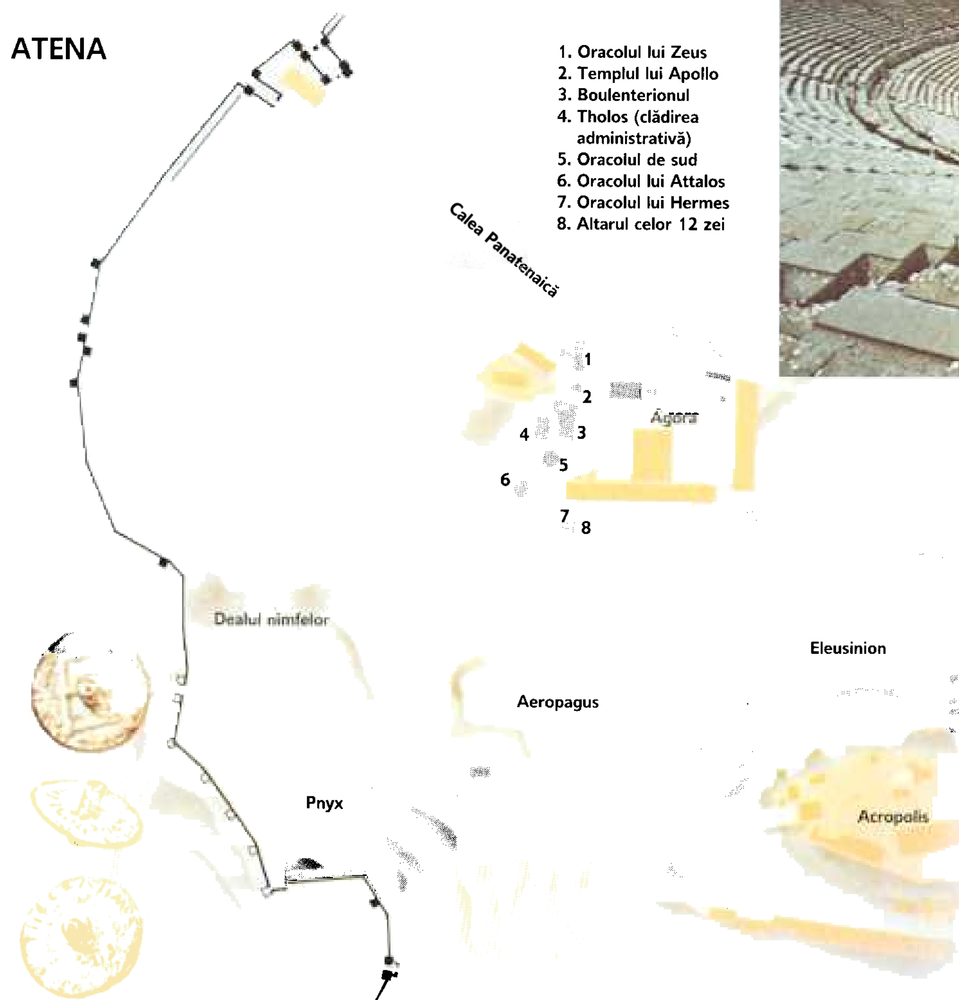
▶ Invadatori persani au distrus Acropolisul original în anul 480 î.Ch. A fost reconstruit la insistenţa lui Pericle (jos) făcând parte dintr-un uriaş program de construcţii. Aceasta a creat locuri de muncă pentru miile de oameni eliberaţi din marină după pacea cu Persia în anul 499 î.Ch. Erecteumul, un altar de pe Acropolis, este arătat în dreapta jos.

◀ Cele mai importante oraşe greceşti în timpul perioadei clasice. În timpul celor două secole de colonizare, grecii au fondat oraşe de jur împrejurul Mării Mediterane şi chiar până la Marea Neagră. Cu toate că sunt descrise drept "colonii" toate erau independente faţă de oraşele mamă.

ATENA

Locul de adunare atenian, folosit de obicei de 40 de ori pe an, în Pnyx, un amfiteatru în aer liber care se aseamănă cu cel construit și arătat aici.

Viața socială ateniană se învârtea în jurul Agorei, Acropolisului și a Pnyxului. Jurații jucau un rol vital iar votul se exprima prin simboluri (arătate în stânga imagini) – cele găurite arătau vinovăția, iar cele pline nevinovăția.

Hippias a fost expulzat din oraș în anul 510 î.Ch. iar ca urmare s-a introdus o constituție democratică. Cuvântul grec democrație înseamnă în original puterea exercitată de popor. În timpul când femeile și sclavii nu aveau drept de vot democrația în Grecia era limitată; datorită faptului că orașele state erau mici nu aveau nevoie de reprezentanți aleși, ci fiecare cetățean se putea implica direct în emiterea legilor sau în a critica anumite decizii.

În timpul secolului 5 î.Ch. au apărut anumite conflicte în mai multe orașe-state între democrați și grupurile de interese ale oligarhilor (adică ale oamenilor cu avuții însemnate). Susținătorii grupurilor oligarhice preferau un sistem politic în care autoritatea era deținută de către o clasă bogată.

Atena și Sparta

Dacă Atena a fost cea mai mare campioană a democrației, Sparta a avut și ea o poziție de frunte în rândul sistemelor controlate de oligarhi. Totuși Sparta a avut câteva trasături distincte. În marea majoritate a statelor grecești numărul sclavilor era mic raportat la numărul oamenilor liberi. Dar Spartanii au trăit ca un fel de rasă dominantă înconjurată de o populație potențial periculoasă, mult mai numeroasă (e vorba de așa numiții hiloți). Pentru a-și menține dominația, toți spartani au fost transformați în războinici, fiind antrenați din copilărie să îndure durerea fără a se plânge locuind în barăci. Cu toate că modul de viață și cultura spartanilor erau rigide, ei erau admirați de mulți greci care puneau în contrast devotamentul și morala austeră a spartanilor cu individualismul cinic și distructiv al atenienilor.

Grecii erau foarte loiali față de propriile orașe-state, dar ei recunoșteau că aparțineau unui singur popor elen. Ei au avut în comun

Statuetă din sec. VI î. Ch. reprezentând un luptător spartan. De la vârsta de 7 ani băieții spartani erau crescuți într-o comunitate militară disciplinară și severă.

O dispută asupra comerțului și a drepturilor teritoriale cu Corintul, o alianță importantă cu Sparta a cauzat războiul penoponezian. Două alianțe conduse de Atena și Sparta au luptat pentru supremația lumii grecești.

Pacea din 421 î.Ch. nu a durat prea mult. Syracusa, oraş în Sicilia, a fost atacată de atenieni. În timp ce acest atac a dus la un dezastru, războiul dintre atenieni şi spartani a izbucnit din nou în 414 î.Ch.

John Webb

Războinici greci în luptă. Atenienii au fost cea mai mare putere maritimă iar spartanii au fost cei mai celebri soldaţi.

Ronald Sheridan

poezia lui Homer, religia lui Zeus şi alţi zei ai Olimpului, un cult al educaţiei spirituale şi fizice exprimate în Jocuri Olimpice. În raport cu alte popoare, ei se credeau diferiţi pentru că trăiau sub domnia legii – iar restul popoarelor erau considerate a fi "barbare". Atât oligarhii cât şi democraţii avea drepturi legale şi nu puteau fi ucişi prin capriciile unui împărat sau rege –spre deosebire, de exemplu de persani pe care grecii îi considerau barbari. Acesta era încă un motiv pentru care grecii dispreţuiau cultura persană şi figura împăratului perşilor.

Cu toate acestea, expansiunea persană din secolul 6 şi de dinainte părea a fi irezistibilă, printre victime incluzându-se şi oraşele greceşti din Asia Mică. Persanii n-au arătat un interes major pentru teritoriul grecesc – sărac şi îndepărtat de-a lungul Marii Egee – până când atenienii i-au ajutat pe grecii din Asia când aceştia s-au revoltat împotriva domniei persane. Revolta a fost înăbuşită, iar în anul 490 î.Ch împăratul persan Darius a trimis o expediţie militară pentru a pedepsi Atena. Atenienii au câştigat o faimoasă victorie la Maraton care se afla la 26 mile de Atena; fapta mesagerului care a alergat tot acest drum pentru a aduce vestea bună este şi în zilele noastre comemorată la fiecare 4 ani printr-o alergare de lungă distanţă la Jocurile Olimpice.

10 ani mai târziu, Xerxes, fiu şi urmaş a lui Darius, a pregătit un atac mult mai mare, construind un pod de ambarcaţiuni de-a lungul Hellespont-ului (strâmtoare care desparte Asia Mică de Europa) pe care a mărşăluit o enormă armată. Aceasta era desigur o ameninţare pentru toate oraşele-state greceşti care cel puţin de această dată s-au unit împotriva inamicului. Ca şi Xerxes, care cobora din nord, o armată formata din mai multe state greceşti, s-a deplasat conducând o acţiune eroică. Leonida şi 300 de spartani şi-au dat viaţa pentru a păstra cu cât mai mult posibil strâmtoarea Thermopylae.

Sacrificiul lor a fost în van iar grecii au fost învinşi. Atena a fost evacuata şi invadatorii au ars templele de pe citadela Acropolis. Cu toate că liderul militar atenian Temistocles şi-a consolidat armata în anii dinaintea războiului, flota grecească n-a avut nici o şansă în faţa numărului de ambarcaţiuni persane şi a soldaţilor fenicieni. Dar Temistocles a reuşit să ademenească flota persană în strâmtoarea Sulamis. Acolo, încurcată de numărul mare al propriilor ambarcaţiuni, cuprinsă de panică şi confuzie, flota persană a fost complet distrusă.

Bătălie cu rol decisiv

Bătălia de la Salamis a fost una dintre cele mai importante cotituri ale istoriei. În anul următor armata persană a fost înfrântă la Plataea, iar grecii au fost liberi. Atenienii şi forţele aliate au dus războiul în câmpul de luptă inamic, eliberând astfel oraşele greceşti din Asia Mică.

Atenienii erau acum, liderii necontestaţi ai cauzei greceşti pe când spartanii s-au retras din luptă. În 478 î. Ch. a fost înfiinţată Alianţa Delică, care permitea atenienilor şi aliaţilor lor să-şi pună laolaltă rezervele şi să le aducă în război. În scurt timp, alianţa a devenit un instrument politic radical. Aliaţilor li s-a cerut să aibă regimuri democratice în acelaşi mod ca şi atenienii, şi să subenţioneze uriaşa flotă care trebuia întreţinută pentru apărarea lor comună. Când războiul împotriva Persiei s-a terminat, în anul 449 î.ch., Alianţa a continuat să existe, şi încercările de abandonare erau sever pedepsite.

Atena clasică

Al 5-lea secol î.Ch a fost deasemenea un timp al marilor clasici ai civilizaţiei greceşti, identificati cu atenienii. În timpul dinainte şi după această perioadă, alte oraşe-state greceşti au avut contribuţii substanţiale la cultura grecească, de exemplu, creerea poeziei, olăritul, sculptura şi primii filozofi care au încercat să explice universul în termen fizici în locul proceselor magice şi miraculoase.

Cele mai înţelepte şi artistice realizări au fost de cele mai multe ori asociate atenienilor. Printre templele reconstituite de pe Acropolis cel mai frumos este Partenonul prin proporţiile superbe şi prin decoraţiunile sculpturale. Prima tragedie dramatică în istorie s-a născut din ritualurile atenienilor în onoarea zeului Dionysus. Filozofii care au pus temelia gândirii greceşti, Socrate şi Platon au încercat să răspundă la primele întrebări referitoare la moralitatea umană şi idealuri politice. Herodot, deasemenea, provenea dintre atenieni, fiind primul istoric adevărat (adică un cercetător critic şi nu autorul unor consemnări de zvonuri şi povestiri).

Un alt mare istoric, Thucydides, a fost un general care a avut comanda în războiul pe

Michael Holford

Grecii au făcut din olăria obişnuită obiecte de artă, pe care desenau scene reprezentând miturile lor sau imagini din viaţa zilnică. Vaza cu "figurine negre" reprezentând scene din Iliada datează din sec. VI î.Ch., iar cea ilustrând ospăţul este tipică tehnicii "figurinelor roşii" din sec. V î.Ch.

John Webb

John Webb

Teatrul grecesc s-a dezvoltat din ritualurile religioase aduse în onoarea zeului Dionisus, dătătorul vinului (arătat aici). Aproape toate piesele grecești care au supraviețuit au fost compuse pentru sărbătoarea Dionisia, ținută în fiecare an în luna aprilie în Atena, având înclinație spre tragedie.

DATE IMPORTANTE

776 î.e.n.
Data tradițională a primelor Jocuri Olimpice.

660 î.e.n.
Sparta devine un stat militar.

594 î.e.n.
Solon reformează constituția ateniană.

499-94 î.e.n.
Grecii din Asia Mică se revoltă împotriva spartanilor.

490 î.e.n.
Expediția persană înfrântă de atenieni la Maraton.

480 î.e.n.
Invazia persană: victoria flotei grecești la Salamis.

479 î.e.n.
Persanii învinși pe uscat (la Platea) și pe mare (la Capul Mycale).

478 î.e.n.
Alianța Deliacă întemeiată sub conducerea ateniană.

431 î.e.n.
Izbucnirea războiului Peloponezian.

404 î.e.n.
Predarea atenienilor sfârșește războiul peloponeziac. Supremația spartană.

371 î.e.n.
Spartanii învinși de tebanieni la Leuctra.

338 î.e.n.
Bătălia de la Chaeronaea a dus la supremația lui Filip al Macedoniei în Grecia.

care l-a și descris apoi: războiul peloponeziac din anii 431-404 î.Ch. Alarmat de creșterea puterii ateniene, spartani au format o Alianță peloponeziacă ai cărei membri proveneu din marea peninsulă (Peloponesia) la sud de țărmul grecesc. Prima ciocnire dintre cele două Alianțe s-a dovedit a fi nedecisă și pentru o perioadă îndelungată lucrurile au rămas nedecise. Atenienii au suferit o pierdere mare când ciuma a lovit orașul și l-a uciș pe Pericles, conducătorul lor. Dar, cu toate că spartanii au putut distruge teritoriul care înconjura Atena, orașul a rămas în siguranță în spatele Marilor Ziduri care acopereau drumul până în port, Pireu, de unde puteau fi aduse provizii. În acest timp atenienii și-au păstrat supremația pe mare.

Înțelegerile se schimbă

După 7 ani de armistițiu războiul a reizbucnit cu asedierea de către atenieni, a Syracusei, un puternic oraș grecesc din Sicilia. Când înțelegerile au fost schimbate iar forțele de asediu și-au dat seama că sunt înconjurate, întreaga forță expediționalǎ a fost distrusă. Pierderea multor vase maritime și a multor oameni a fost deasemenea un punct de cotitură în războiul împotriva Spartei. Atenienii au fost înconjurați, flota le-a fost atacată și distrusă în timp ce vasele erau ancorate, iar în anul 404 î.Ch. Atena a fost înfometată și înconjurat.

Sparta și Teba

Spartanii și-au atins obiectivul: puterea atenienilor nu a mai fost niciodată aceeași. Dar, ținând cont de puterea armată limitată, nu putea fi vorba de unificarea sau de ocuparea Greciei, cu toate că spartanii au așezat oligarhi prieteni în conducerea multor orașe puternice. Dar nici superioritatea Spartei nu a durat prea mult din momentul în care Atena, Teba și Corintul s-a aliat împotriva ei. În 371 î. Ch. la Leuctra, tebanii sub conducerea lui Epaminondas au zdrobit rezistența spartană, a cărei reputație militară nu a mai fost niciodată restabilită.

Supremația tebanilor a fost de scurtă durată, iar Grecia la sfârșitul secolului 4 î. Ch. era mai divizată ca niciodată. Mulți greci și-au pierdut dorința de a fi soldați și preferau în schimb să angajeze mercenari care să lupte în locul lor. În schimb, Macedonia, în nordul Greciei era o societate înapoiată și tribală, dar condusă de un rege capabil cu soldați bine pregătiți. Filip al II-lea al Macedoniei și-a întărit puterea treptat, atacând orașele-state grecești, rând pe rând, adeseori ajutat și de orașele-state vecine lacome de pradă. În 338 î.Ch. în bătălia de la Chaeronaea, armata macedoneană a zdrobit forțele unite ale Atenei și Tebei. Grecia avea acum un singur stăpân. Era începutul unei noi ere.

Photoresources

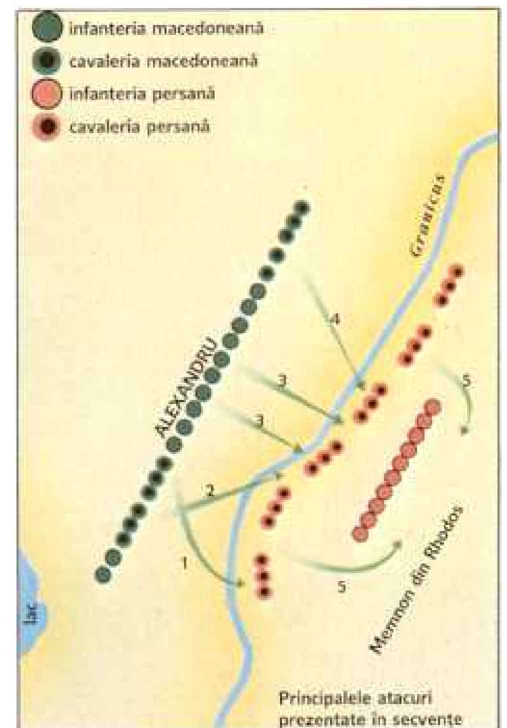
Modele grecești mici de lut arătând modul de viață în Atena. În dreapta un tâmplar tăind lemn, iar în stânga femei care joacă un joc de îndemânare.

mai vezi Istorie universală 4 – CRETA ȘI MAREA EGEE Istorie universală 9 – ROMA INVADATOARE

Alexandru cel Mare

Un mozaic din Pompei, reprezentându-l pe Alexandru (stânga) în bătălia de la Issus. Darius, în centru, este pe punctul de a-și părăsi carul de luptă și de a fugi de pe câmpul de bătălie. După această bătălie, Alexandru a respins ofertele de pace ale lui Darius.

Planul de luptă de la Granicus în care macedonenii au cucerit vestul Asiei Mici, în mai 334 î.Hr. Alexandru a condus atacul cavaleriei, venind dinspre dreapta pentru a lovi în plin armata persană.

Cuceririle spectaculoase ale lui Alexandru cel Mare i-au făcut pe greci stăpâni ai Orientului Apropiat. Deși imperiul lui Alexandru s-a destrămat după moartea sa, domnia lui a schimbat istoria întregii regiuni.

Alexandru cel Mare a fost, fără îndoială, un geniu, însă a fost și norocos, deoarece a moștenit de la tatăl său, Filip al II-lea al Macedoniei, tronul și o poziție care îi conferea o mare putere. Filip crease o armată puternică de cavalerie grea și sulițași, ceea ce făcea ca Macedonia să fie puterea supremă în Grecia. După victoria pe care a obținut-o la Chaeronea (338 î.Hr.), asupra locuitorilor Atenei și ai Tebei, majoritatea orașelor importante ale Greciei au fost ocupate de Macedonia, și au devenit astfel baze de pregătire în planurile regelui de a invada Persia (Iranul de azi.) Câteva detașamente se aflau deja pe drum când Filip a fost asasinat în anul 336 î.Hr.

Sperând că moartea regelui va slăbi Macedonia, locuitorii orașelor mari s-au revoltat imediat. Însă, urmașul lui Filip, Alexandru, în vârstă de 20 de ani, i-a zdrobit cu cruzime. La opoziția încăpățânată a locuitorilor Tebei, orașul a fost distrus până la temelii, iar cetățenii săi au fost înrobiți. În 334 î.Hr. Alexandru s-a îndreptat către Asia Mică (Turcia de azi), cu o armată puternică, de 35000 de soldați.

În 326 î.Hr., trupele lui Alexandru au traversat râul Indus spre India, pe un pod de bărci similar cu cel prezentat aici.

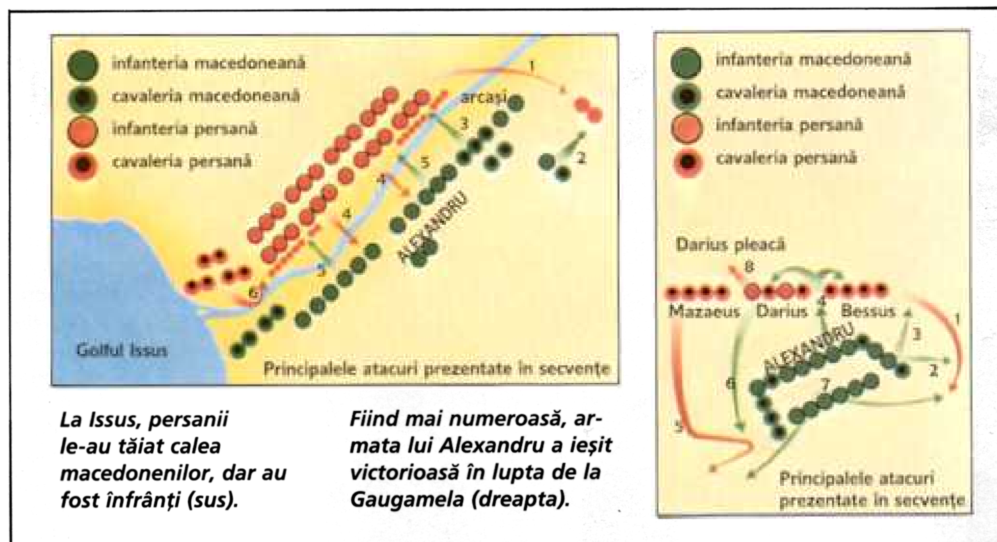
Riscuri mari

Invazia a fost periculoasă – Imperiul Persan era vast, iar armata sa era mult mai mare decât cea a lui Alexandru. Imperiul era mai slab decât o sugera suprafața sa, făcând mari eforturi de a se menține unit. Mai mult decât atât, calitățile superioare de luptători ale grecilor erau recunoscute de perși, care doreau întotdeauna să-i angajeze ca mercenari.

Prin invadarea Persiei, Alexandru punea în aplicare un proiect mai vechi al grecilor. Viteza cu care se mișcau era esențială, deoarece suportarea cheltuielilor pentru întreaga armată macedoneană era o adevărată povară. Filip murise, lăsând în urmă datorii și, în ciuda împrumuturilor recente, Alexandru n-a putut menține flota greacă în stare de funcționare. Era nevoie disperată de victorie și pradă de război.

Alexandru a obținut prima victorie asupra unei forțe persane, la Granicus. Orașele grecești din Asia Mică, subjugate până la acea dată de Persia, l-au întâmpinat. Continuându-și marșul, Alexandru a ajuns la Gordium, unde i s-a arătat un nod foarte complicat. Se credea că cel care va desface "nodul gordian" va deveni stăpânul Asiei. Există variante diverse despre ce a făcut Alexandru în continuare, însă, potrivit celei mai populare legende, acesta și-a scos pur și simplu sabia și a tăiat nodul.

Strategia inițială a lui Alexandru a fost să se îndrepte spre sud, să ocupe orașele cu un comerț înfloritor din Fenicia și să distrugă

La Issus, persanii le-au tăiat calea macedonenilor, dar au fost înfrânți (sus).

Fiind mai numeroasă, armata lui Alexandru a ieșit victorioasă în lupta de la Gaugamela (dreapta).

flota inamică. Armata sa a fost blocată de o armată persană mult mai mare, condusă de împăratul Darius, însă persanii au fost atrași în capcană și în final copleșiți de atacul cavaleriei. Darius însuși a fugit, lăsându-și familia în mâinile lui Alexandru. Ca de obicei, Alexandru a condus atacul.

Îndreptându-se spre sud, Alexandru a fost silit să asedieze faimosul oraș de la malul mării, Tyr, timp de șapte luni. După aceasta, avansarea a devenit mai ușoară, iar în 332 î.Hr., Alexandru a ocupat Egiptul, atunci provincie persană. Acolo a fost încoronat faraon și a fost condus la oaza Siwa, unde a fost numit fiu al zeului Amon.

Obsesia

Apetitul pentru cuceriri al lui Alexandru a devenit evident prin modul în care a respins ofertele de pace ale lui Darius, care i-a oferit teritorii imense. Alexandru a continuat lupta, îndreptându-se spre nord și nord-est și țintind spre inima imperiului. Lupta decisivă a avut loc la Gaugamela (Arbela), unde persanii au fost încă o dată învinși. Marele oraș Babylon a fost ocupat, iar capitala persană, Persepolis, a fost jefuită și incendiată. Alexandru și-a însușit tezaurul regal persan, punând astfel capăt dificultăților financiare care rămăseseră în urma domniei tatălui său.

În ciuda acestor triumfuri, războiul nu luase încă sfârșit. Alexandru l-a urmărit pe Darius, iar când împăratul a fost asasinat de propriii săi susținători, Alexandru l-a detronat pe uzurpatorul Bessus, succesorul lui Darius. Au urmat campanii lungi și grele pentru cucerirea regiunilor întinse din estul imperiului persan. Dar Persia nu îi era de ajuns: Alexandru și-a condus armata prin Hindu Kush și în valea Indus (Pakistanul de azi). Macedonienii l-au învins pe regele Porus (326 î.Hr.), Alexandru intenționând să ajungă în India. Războinici înverșunați, indienii au opus rezistență, iar Alexandru s-a hotărât cu greu să se întoarcă din drum.

Acum Rege al Regilor și Stăpân al Asiei, Alexandru a adoptat veșminte persane și a insistat să i se aducă onoruri divine. Aceasta putea fi considerată megalomanie, sau adoptarea unei politici conștiente, care era cea mai bună metodă de guvernare a unui imens imperiu cosmopolit. Trupele macedonene ale lui Alexandru nu agreau noul său stil și nici includerea multor persani în guvern și în armată. Dar când aceștia au amenințat că se vor întoarce acasă, Alexandru i-a convins să rămână, ei luând parte la ceremonia prin care se sărbătorea "Mariajul dintre Est și Vest", în cadrul căreia se spune că 9000 de macedoneni s-au căsătorit cu femei din Asia. Încercarea lui Alexandru de a uni Grecia și Persia este uneori considerată un act de idealism vizionar, dar se poate să fi fost simplu realism: era nevoie de ambele popoare pentru a menține imperiul întreg.

Alexandru a murit brusc, în 323 î.Hr. Încă nu împlinise 33 de ani. Imperiul a fost împărțit între generalii săi, dar limba și cultura greacă s-au păstrat doar în orașele fostului imperiu. De-a lungul perioadei romane și mult timp după aceea Estul avea să aparțină grecilor. Alexandru a fost considerat, atât în istorie cât și în folclor, cel mai mare cuceritor tânăr.

DATE IMPORTANTE

334 î.Hr.
Alexandru îi înfrânge pe persani la Granicus.

333 î.Hr.
Alexandru îl învinge pe Darius la Issus

331 î.Hr.
Darius înfrânt la Gaugamela

330 î.Hr.
Persepolis este capturat; Darius este asasinat

330-327 î.Hr.
Cucerirea imperiului persan de est

326 î.Hr.
Macedonenii ajung în India, îl înving pe Porus, Alexandru este obligat să se întoarcă.

Un manuscris persan (jos) îl prezintă pe Alexandru ca "Iskander", unul dintre eroii legendari ai Islamului. O reprezentare europeană din secolul XVI a victoriei lui Alexandru, de la Issus (dreapta).

mai vezi Istorie universală 6 – IMPERIUL PERSAN

Roma atotcuceritoare

Extinsă de la câteva sate la un imperiu imens, Roma antică a dominat zona mediteraneană. În ciuda datinilor sale aspre și a războaielor crude, civilizația romană a stabilit un record impresionant de înalte realizări.

Romanii credeau că sunt urmașii lui Aeneas, un troian care reușise să scape după distrugerea orașului său natal de către greci. Ei considerau de asemenea, că Roma fusese fondată de Romulus, unul dintre gemenii zeului războiului, Marte.

În realitate, Roma timpurie era o regiune destul de restrânsă, compusă din sate construite pe vârfurile dealurilor, care s-au unit și au prosperat datorită poziției lor favorabile pe rutele comerciale din interiorul Italiei. Cu toate acestea, Roma a fost pentru mult timp eclipsată de un alt popor din centrul Italiei și anume etruscii, din rândul cărora s-au ridicat câțiva regi.

O nouă republică

În 510 (î.e.n.), romanii l-au expulzat pe ultimul lor rege, Tarquinius Superbus, și au înființat o republică. A fost necesară o perioadă de 200 ani de conflicte între clasele sociale, și anume între patricieni (aristocrați) și plebei (oamenii de rând) până să se ajungă la o anumită stabilitate constituțională.

Sub noua republică, un corp constituțional, Senatul, a creat majoritatea legilor și deciziilor; conducerea propriu-zisă fiind asigurată de doi consuli. Noi consuli erau aleși în fiecare an de către Adunarea Poporului, însă membrii acesteia erau de multe ori convinși să aleagă candidați aristocrați, interesele poporului rămânând astfel să fie reprezentate de cei doi tribuni. În practică, compromisurile mențineau un anumit simț al cetățeniei comune și al spiritului public, una dintre cele mai mari forțe ale Romei.

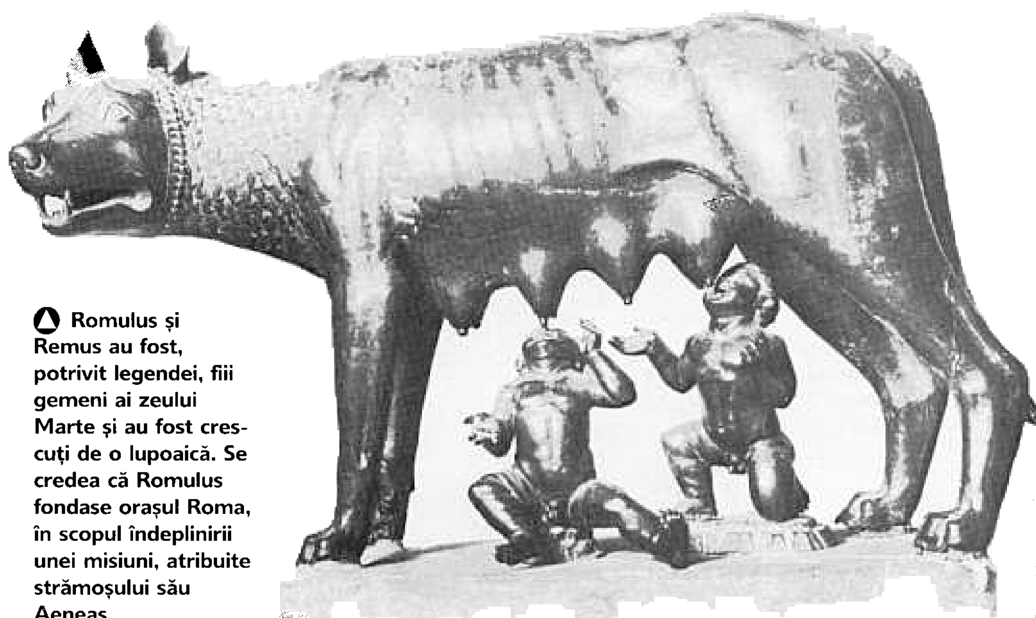

Scala

Forumul Roman, locul de întrunire a Senatului. Această înlănțuire de temple, clădiri ale guvernului și magazine, adăpostea Piatra de Hotar de Aur, considerându-se că toate străzile imperiului duceau spre aceasta.

Cetățenia romană

Mulțumită acesteia, romanii au putut să formeze și mai târziu să domine o confederație în câmpia Latium și să-i învingă până la urmă pe etrusci, samniți și gali. Unul dintre secretele succesului lor era neobișnuita generozitate față de aliații lor, precum și față de popoarele pe care le cucereau, cărora le acordau, mai devreme sau mai târziu cetățenia romană. Aceasta însemna creșterea numărului romanilor o dată cu cuceririle pe care le făceau. De asemenea, aliații tindeau să le rămână loiali după eșecuri, așa încât romanii pierdeau des bătăliile, însă în general câștigau războaiele.

Până în 272 î.Hr.,.Roma controla Peninsula Italică, cooperând cu locuitorii Cartaginei în vederea subjugării orașelor grecești din sud și a alungării din Sicilia a regelui grec Pyrrhus din Epir. Insula a devenit apoi răsplata în războiul de 23 de ani (264-241 î.Hr.) dintre Roma și

Roger-Viollet

Romulus și Remus au fost, potrivit legendei, fiii gemeni ai zeului Marte și au fost crescuți de o lupoaică. Se credea că Romulus fondase orașul Roma, în scopul îndeplinirii unei misiuni, atribuite strămoșului său Aeneas.

Cucerirea romană a dus la clădirea celui mai mare imperiu din lume, cu Marea Mediterană transformată în "lacul roman".

Infanterist în armură, în echipament de luptă. În perioada construirii imperiului armata romană era compusă din 30 de legiuni, fiecare alcătuită din 6000 de bărbaţi puternici, supuşi unui program riguros de instrucţie.

Hannibal (247-183 î.Hr.), generalul cartaginez, care le-a provocat romanilor cea mai grea înfrângere la Cannae, în 216 î.Hr.

Cartagina, o mare putere comercială nord-africană, care era acum principala rivală a Romei în supremaţia pentru bazinul occidental al Mării Mediterane. Legiunile romane – o armată compusă încă din cetăţeni – s-au descurcat bine în faţa mercenarilor din Cartagina, însă războiul nu s-a încheiat până când romanii nu şi-au creat o flotă formidabilă. La sfârşitul războiului, Cartagina a cedat Sicilia şi, curând, Roma a ocupat Sardinia şi Corsica.

Hannibal

Aceasta a fost doar prima rundă a unui conflict care a epuizat Roma. Ingenioşii cartaginezi au construit un nou imperiu în Spania, găsind în Hannibal un comandant de geniu, al cărui tată l-a făcut să jure că va rămâne ostil Romei. Când războiul a izbucnit din nou, Hannibal a întreprins o traversare hazardată a Alpilor, însoţit de o armată ce includea chiar şi elefanţi africani de război, atacând apoi Italia. Deşi inferioară numeric, armata sa a provocat înfrângeri romanilor la Trebbia (218 î.Hr), Lacul Trasimene (217 î.Hr.) şi la Cannae (216 î.Hr.). Însă porţile Romei şi ale majorităţii aliaţilor acesteia i-au rămas închise lui Hannibal, şi deşi acesta a găsit sprijin în sudul Italiei, rămânând în peninsulă timp de 16 ani, victoria finală nu a fost a sa. Între timp, romanii i-au învins pe aliaţii lui Hannibal, au cucerit Spania şi au invadat Africa de Nord. Rechemat din Italia, Hannibal a fost înfrânt în bătălia de la Zama (202 î.Hr.) şi Cartagina a capitulat.

Romanii deveneau din ce în ce mai puternici. Pentru a se asigura că nu vor mai fi provocaţi, în 146 î.Hr. au distrus Cartagina, care era aproape lipsită de apărare, preluând astfel conducerea Greciei. În secolul al 2-lea î.Hr., Macedonia, Grecia, Pergamul din Asia Mică (Turcia modernă), precum şi coasta mediteraneană a Franţei au intrat sub controlul roman; o parte a Egiptului a rămas nominal independentă, însă îndeplinea rolul de stat vasal (aliat dependent). Marea Mediterană devenea astfel un "lac roman".

Nemulţumirea creşte

Expansiunea de asemenea proporţii a afectat modul de viaţă roman. Fiind un popor care aprecia severitatea şi simplitatea, romanii nu trăiau întotdeauna în lux şi bogăţii. Sistemul lor politic, creat pentru un oraş-stat, era adaptat cu dificultate la nevoile unui mare imperiu. Clasa mijlocie a cavalerilor, din ce în ce mai prosperă, detesta faptul că monopolul puterii era deţinut de aristocraţi.

Războaiele romane au adus un număr mare de sclavi în Italia; mâna de lucru mai ieftină a sclavilor i-a îndepărtat pe ţărani de pe pământuri, îndreptându-i spre oraşe, unde nemulţumirile lor deveneau periculoase. În acelaşi timp, italienii liberi, cărora nu li se acordase încă cetăţenia romană, îşi manifestau nemulţumirile, în timp ce numărul mare de sclavi putea declanşa oricând o revoltă.

Toţi aceşti factori au făcut din primul secol î.Hr. o perioadă de lupte politice complexe şi cu o creştere a violenţei, care puteau duce la destrămarea statului roman. Agitaţia care a urmat a dus la dezvoltarea unor partide rivale în stat, Optimaţii aristocraţi şi Popularii, din rândurile plebeilor. Conflictele dintre aceştia au contribuit la subminarea republicii.

În generaţia următoare Roma a fost târâtă

Acest mozaic roman din Pompei prezintă actori ce se pregătesc să joace într-o piesă. Arta romană a fost influenţată în mare parte de lucrările greceşti. Însă romanii erau inovatori talentaţi în scrierea satirelor, istoriei şi poeziilor.

Sclavii şi criminalii erau antrenaţi ca gladiatori, care se luptau între ei în cadrul spectacolelor publice desfăşurate în Colosseum. Gladiatorului învins i se cruţa viaţa sau era ucis, în funcţie de dorinţa publicului.

Claus Hansman

Roma, "Oraşul Etern" şi principalele sale construcţii din timpul împăraţilor.

Zidul lui Hadrian din nordul Angliei este cea mai cunoscută fortificaţie defensivă construită de împăratul Hadrian (117-138 d.Hr.). Având lungimea de 120 km, acest zid a fost construit pentru a-i ţine la distanţă pe scoţieni şi pe picţi.

într-un război civil între partizanii lui Marius şi ai lui Sulla. Marius, un bărbat de condiţie umilă, şi-a câştigat reputaţia în urma unor campanii victorioase în Africa de Nord şi împotriva unor puternici invadatori barbari.

Războiul civil

Marius era membru al partidului popular, iar rivalul său Sulla, al optimaţilor. Situaţia s-a complicat datorită unei rebeliuni a aliaţilor italieni ai Romei, Războiul civil (91-88 î.Hr.), care a încetat doar în momentul în care fiecăruia dintre aceştia i s-a acordat cetăţenia; şi datorită unui război ce se petrecea în acelaşi timp în Est. În final, după moartea lui Marius, Sulla s-a proclamat dictator în anul 82 î.Hr, lansând o serie de epurări sângeroase, reorganizând statul şi întărind rolul Senatului.

Măsurile luate de Sulla s-au prăbuşit după moartea sa. Conducătorii care au urmat, formidabilul general Pompei şi multi-milionarul Crassus, au înregistrat mari succese – Pompei prin cuceririle sale din est şi Crassus prin înăbuşirea unei revolte mari a sclavilor (73-71 î.Hr.), condusă de fostul gladiator Spartacus.

Senatul însă avea suspiciuni în privinţa ambiţiilor lui Pompei şi Crassus, propunându-le o alianţă, în 60 î.Hr., cu un politician iscusit, Iulius Cezar. Această alianţă a fost cunoscută sub numele de Primul Triumvirat.

Triumviratul deţinea atâta putere şi influenţă, încât membrii acestuia puteau aranja afacerile republicii după bunul lor plac. Printre responsabilităţile distribuite de acesta, s-a numărat şi conducerea provinciei romane Galia (în Franţa), preluată de Cezar. Aflându-se la o vârstă medie, Cezar şi-a demonstrat geniul militar, cucerind toată Galia (58-51 î.Hr.) şi întreprinzând două expediţii celebre în îndepărtata insulă a Britaniei.

Între timp, balanţa în interiorul triumviratului a fost răsturnată în momentul în care Crassus a fost înfrânt şi ucis în est, de parţi. Pompei s-a aliat cu Senatul, crezând că este el însuşi ameninţat. Cezar a intrat în Italia în anul 49 î.Hr., însoţit de vechea sa armată. Războiul civil, care a urmat, s-a răspândit în toate regiunile din jurul Mediteranei. În anul 45 î.Hr., Cezar a ieşit victorios devenind dictator al Romei, fiind apoi asasinat în 44 î.Hr.

Aceasta a dus la izbucnirea altor războaie. Partidul senatorilor, în frunte cu Brutus şi Cassius, a fost înfrânt de al doilea Triumvirat, compus din Octavian, nepotul şi fiul adoptiv al lui Cezar, Marc Antoniu şi Lepidus. Lepidus a fost eliminat, iar Octavian şi Antoniu au ridicat armele unul împotriva altuia. Antoniu şi regina Cleopatra a Egiptului au fost înfrânţi la Actium (31 î.Hr.), lăsându-l pe Octavian stăpân asupra lumii romane.

Împăratul Augustus

Octavian, cunoscut mai bine după titlul ce i s-a acordat, Augustus, a fost primul împărat roman, domnind până în anul 14 d.Hr. Republica nu a fost niciodată abolită: Augustus a condus printr-o serie de instituţii legale care l-au ajutat să obţină controlul asupra statului şi armatei, aşa încât republica a decăzut încet, în timp ce Senatul şi alte instituţii tradiţionale au fost păstrate.

Augustus a avut o domnie eficientă, armatele sale lărgind frontierele imperiului până la Dunăre. Urmaşii săi – Tiberius, Caligula, Claudius, Nero – au avut domnii scandaloase şi, lipsindu-le restricţiile lui Augustus, de multe ori aveau un comportament tiranic. Însă, în timpul domniilor lor imperiul a prosperat, ca rezultat al Păcii Romane (Pax Romana), promulgării legilor romane, drumurilor romane şi geniului roman în construcţii şi inginerie. Acordarea cetăţeniei persoanelor din provinciile Romei a contribuit la stabilizarea societăţii romane. O trăsătură mai puţin de admirat era reprezentată de aşa numita politică a "pâinii şi circului"- locuitorii inactivi ai oraşelor erau adesea distraţi cu spectacole, jocuri, inclusiv lupte de gladiatori.

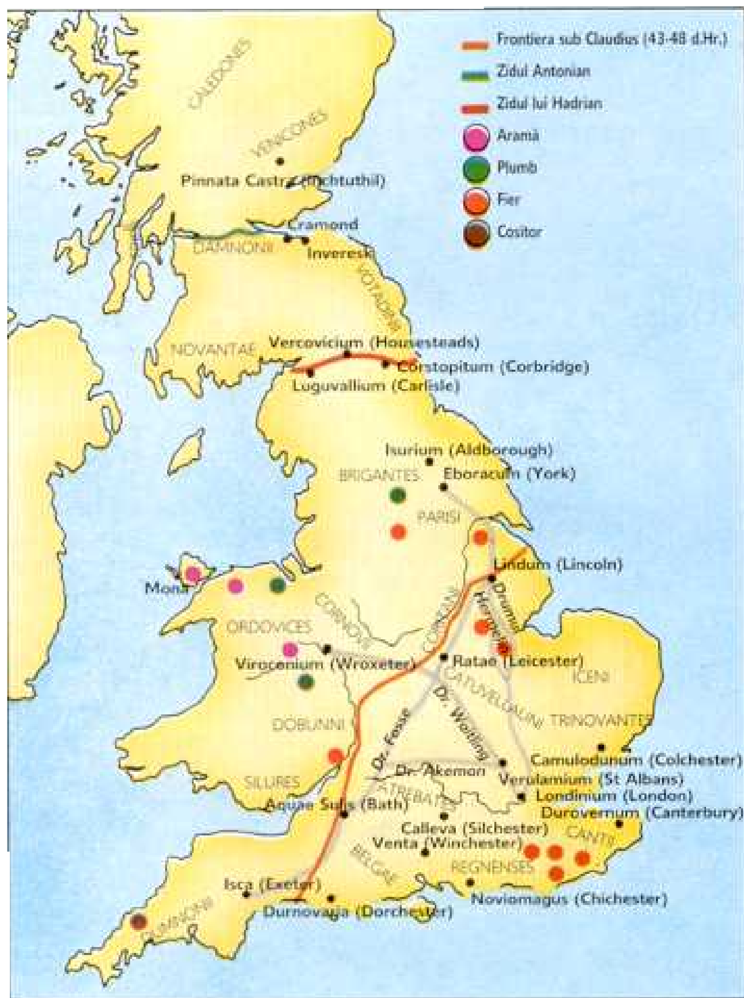
Urmaşii lui Augustus au respectat sfatul acestuia de a nu întreprinde expansiuni ale imperiului. O excepţie a fost cucerirea Britaniei, începută în 43 d.Hr., în timpul domniei lui Claudius. În cele din urmă a fost ocupată o suprafaţă corespunzătoare Angliei şi Ţării Galilor şi, în ciuda primelor revolte, britanii din clasele superioare au început să poarte togi, să-şi construiască vile şi să adopte şi alte aspecte ale modului de viaţă roman.

Nero (54-68 d.Hr.) a fost ultimul dintre împăraţii urmaşi ai lui Cezar şi Augustus, deşi "Cezar" continua să fie folosit ca titlu ("Ţar" şi "Kaiser" derivă din acest cuvânt). Sângerosul "an al celor patru împăraţi" a demonstrat dezavantajul deţinerii puterii de o singură persoană, de vreme ce existau mai mulţi adversari pentru titlu. Cu toate acestea, câştigătorul, Vespasian, era un om dur şi hotărât, care a restabilit ordinea şi şi-a câştigat popularitatea printr-un program de lucrări publice, incluzînd Colosseumul.

Sfârşitul dinastiei

Dinastia Flaviană (Vespasian, Titus, Domiţian) a luat sfârşit în 96 d.Hr., odată cu asasinarea tiranicului Domiţian, realizările din această perioadă fiind însă impresionante. Totuşi, "epoca Antoninilor" (96-192 d.Hr.) a fost descrisă ca fiind o Epocă de Aur, sprijinită de "cei cinci împăraţi buni" (Nerva, Traian, Hadrian, Antonius Pius şi Marcus Aurelius). Caracteristica perioadei antoniene era alegerea succesorului după competenţă, şi nu după gradul de rudenie. În timpul acestei dinastii Imperiul Roman a atins culmile cele mai înalte.

Situaţia s-a schimbat cînd Marcus Aurelius (161-180 d.Hr.) l-a numit succesor pe propriul său fiu, Commodus (180-192 d.Hr.). Acesta s-a dovedit a fi un tiran, a cărui asasinare a pus capăt dinastiei Antoninilor. Războaiele civile care au urmat au fost preludiul dezastruosului secol al 3-lea.

Hartă reprezentând Britania romană şi triburile celtice

Fiecare legiune avea standardul său, o săgeată decorată cu simbolul legiunii. Aceasta era ridicată sau coborâtă în timpul luptelor, pentru îndrumarea trupelor.

Lespedea de piatră, de pe Zidul Antonian, construit în anul 140 d.Hr. Se întindea de la estuarul fluviului Clyde, la cel al fluviului Forth.

DATE IMPORTANTE

735 î.Hr.
Dată tradiţională: fondarea Romei

264-241 î.Hr.
Primul Război Punic (Cartaginez)

202 î.Hr.
Victoria romană de la Zama

146 î.Hr.
Romanii ocupă Grecia

91-88 î.Hr.
Războiul Social

82-79 î.Hr.
Dictatura lui Sulla

73-71 î.Hr.
Răscoala sclavilor condusă de Spartacus

58-51 î.Hr.
Cezar cucereşte Galia

49-45 î.Hr.
Războaie civile: Cezar iese victorios

44 î.Hr.
Asasinarea lui Iulius Cezar

31 î.Hr.
Augustus stăpâneşte asupra întregii lumi romane

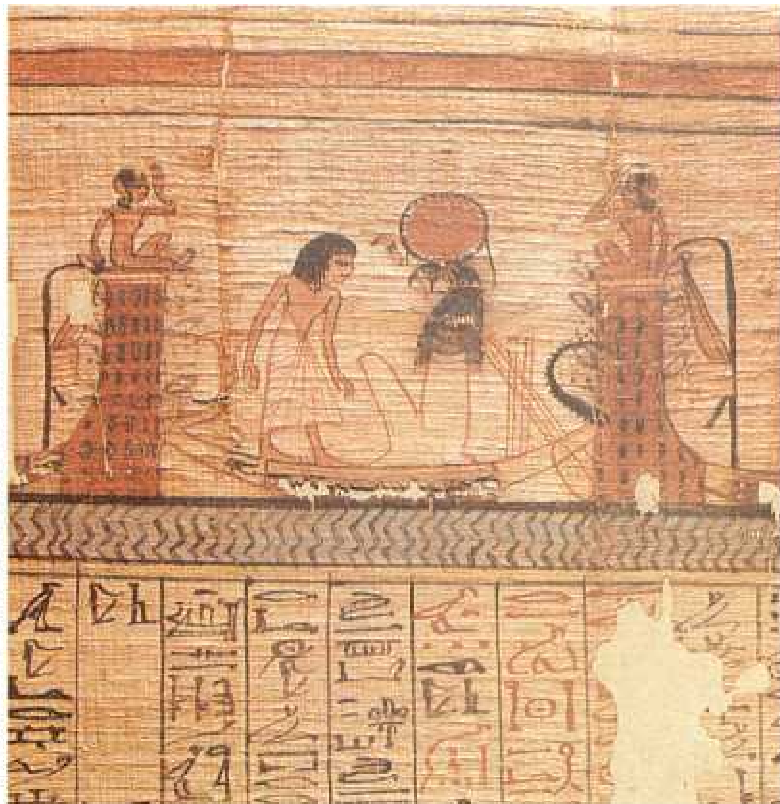
43
Începe cucerirea Britaniei

96-192
Epoca Antoninilor

122-128
Construirea Zidului lui Hadrian

Zeii și miturile lumii antice

Musees Royaux du Cinquantenaire, Brussells/Werner Forman Archive

Culturile arhaice ale Orientului Mijlociu și Mediteranei au dat naștere unui număr mare de zei, ritualuri și concepte religioase. În mod paradoxal însă, evreii – un popor fără însemnătate politică – au construit un sistem de idei religioase cu impact excepțional.

Religia este mai veche decât istoria. Oamenii din Neandertal îngropau morții, practicând un fel de ceremonie religioasă, iar după dispariția lor, primii oameni "moderni" procedau la fel. Se crede că splendidele picturi preistorice ce decorează peșterile din Altamira și Lascaux ar avea unele legături magice și religioase cu vânătoarea. Există, de asemenea, o dovadă puternică a unui cult al unei zeițe-mamă în secolele dinaintea apariției primelor civilizații.

În primele civilizații de acest gen, și anume Sumer, orașele au devenit probabil centre ceremoniale în jurul anului 5000 (î.e.n.), transformându-se abia mai târziu în comunități prospere. Prima mare epopee religioasă, Ghilgameș, a fost compusă în anul 2000 (î.e.n.), însă trebuie să fie mult mai veche.

În esență o poveste, Gilgameș reprezintă una dintre preocupările majore ale religiei, încercarea zadarnică a eroului de a învinge moartea. Unul dintre basmele legate de aceasta vorbește despre o mare inundație care nimicește toate ființele, cu excepția unui grup de oameni refugiați pe o arcă; asemănarea izbitoare cu povestea lui Noe din Biblie sugerează influența puternică a conceptelor sumeriene asupra religiei ebraice și asupra altor religii.

Puterea zeilor

Religia sumeriană era bazată pe nevoia muritorilor de a împăca puternicii zei și zeițe prin aducerea de ofrande generoase. Atitudinea de spaimă a credincioșilor era probabil legată de câmpiile și terenurile deschise, expuse la dezastre, cum ar fi inundațiile și invaziile din afară; casta preoților, care a monopolizat mijloacele de educație pentru mult timp, aproape că încuraja supunerea timidă către divinități, în numele cărora își îndeplinea serviciile.

La început, fiecare oraș avea propria zeitate; mai târziu, unele zeități care au devenit mai populare au fost grupate într-un panteon (familie sau monarhie a zeilor), constituind astfel credința unei întregi regiuni.

La fel de tipic era și modul în care panteonul se dezvolta, făcând față apariției noilor culte sau chiar a unor realități politice. Un exemplu celebru a fost promovarea lui Marduk, zeul orașului Babilon, în fruntea panteonului în perioada în care Babilonul însuși a devenit puterea dominantă în Mesopotamia.

Schimbări asemănătoare au avut loc în vechiul Egipt, al cărui sistem religios complex exista de peste 3000 de ani. Cei 2000 de zei ai acestei religii au luat formele tuturor crea-

▲ Religia vechilor egipteni cuprindea 2000 de zei, cu înfățișare umană sau animală – sau o combinație între acestea. Tauret (stânga sus) era zeița-hipopotam, protectoare a femeilor care nășteau. Hathor, zeița iubirii, este reprezentată sub înfățișarea unei vaci. Zeul-Soare Ra (sus) avea cap de șoim. Thoth (jos) cel cu cap de ibis era zeul înțelepciunii.

Musees Royaux du C..., Brussells/Werner Forman Archive

Salmer

Bărcile funerare transportau morții spre locurile de odihnă veșnică. Ele jucau un rol important în viața de apoi – mortul se trezea la apus și călătorea într-o barcă, urmând direcția soarelui.

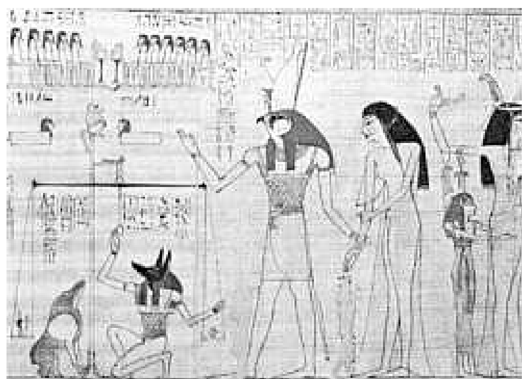

Ancient Art and Architecture Collection

Anubis, cel cu cap de șacal, văzut aici ca îmbălsămător. Egiptenii credeau că după moarte spiritul rămâne în corp, pe care îmbălsămătorii încercau să-l păstreze pentru totdeauna.

Piramida era un mormânt regal, construit printr-o muncă deosebită, asigurând nemurirea regelui.

Photoresources

Egiptenii credeau în judecata de apoi. Osiris, împreună cu un juriu format din zei, cântăreau inima mortului.

turilor cunoscute – om, animal, sau erau prevăzuți cu capete de animale și corpuri umane – inclusiv Anubis cu cap de șacal, pisica Bastet, Thoth cu cap de ibis, precum și alții sub înfățișarea unor vaci, insecte și chiar hipopotami.

Ca în Sumer, casta preoților era foarte puternică, însă supremația faraonului era mai presus de aceasta, de vreme ce el însuși era considerat zeu, și încarnarea lui Horus cu chip de șoim. Zeul Amon, protectorul orașului Teba, a devenit extrem de important, identificându-se probabil cu zeul Soare, Ra, și devenind astfel conducătorul divin, Amon – Ra.

Un alt gen de legende îl aveau ca protagonist pe zeul Osiris, care a fost ucis, apoi a înviat datorită eforturilor soției sale Isis și a fiului său Horus. Osiris a avut o importanță majoră în religia egipteană, fiind judecătorul de după moarte, având puterea de a da sau a lua viața eternă.

Concepții asupra vieții de apoi

Concepția sumeriană asupra vieții de apoi era sumbră dar pentru egipteni aceasta reprezenta "dobândirea fericirii". Ca urmare, cea mai mare parte a existenței egiptenilor era o pregătire pentru moarte. Pe lângă faptul că trebuiau să ducă o viață cinstită, bărbatul sau femeia trebuiau să aranjeze să fie mumificați, să-și aprovizioneze mormântul cu hrană adecvată și confort pentru eternitate și să execute ritualurile din Cartea Morților, pentru a fi capabili să învingă pericolele călătoriei pe tărâmul celălalt. Cele mai splendide morminte au fost piramidele construite de regii celei de-a patra dinastii (2613-2494 î.e.n.).

Alți conducători erau așezați după moarte în morminte săpate în stâncile Văii Regilor. Bunurile dintr-un singur mormânt de acest fel, cel al tânărului Tutankhamon, au scăpat neatinse de jafurile puse la cale de hoții de morminte. Comorile găsite în acest mormânt, în anul 1922, reprezintă cea mai senzațională descoperire arheologică a secolului.

Stabilitatea religiei egiptene a impresionat profund popoarele care au intrat în contact cu aceasta; schimbările ce au avut loc de-a lungul anilor au implicat doar înglobarea unor noi culte însă fără conflicte semnificative. Singura excepție a fost în timpul domniei faraonului Akhenaten (1369-1352 î.e.n.), care a promovat cultul unui singur zeu soare, Aten, și a fondat un nou oraș de cult la Amarna. Akhenaten poate fi privit din două ipostaze: fie din cea a unui monoteist (care se închină unui singur zeu), fie din cea a unui fanatic necruțător. Revoluția religioasă a lui Akhenaten nu a dăinuit după moartea sa, forțele ce i s-au opus făcând tot posibilul să înlăture memoria existenței lui.

Zei și mituri din Olimp

Zeii și miturile grecești au fost influențate de cele egiptene și asiatice, însă s-au dezvoltat într-un mod diferit. Acest lucru este important deoarece, începând din secolul 4 î.e.n., ideile grecești împreună cu limba și cultura greacă s-au răspândit în Orientul Apropiat, după pătrunderea armatelor victorioase conduse de Alexandru cel Mare. Mai târziu, romanii au cucerit Grecia fiind, la rândul lor, cuceriți de cultura greacă; aceasta a fost transmisă consecvent de-a lungul Mării Mediterane precum și în Galia și Britania, unde soldații romani ce slujeau pe lângă Zidul lui Hadrian au ridicat altare lui Jupiter și al Fortunei.

Zeii greci sunt denumiți de obicei Olimpieni deoarece se credea că aceștia locuiau pe Muntele Olimp în Grecia. Printre cei mai cunoscuți se numără: Zeus – tatăl zeilor, Athena – zeița înțelepciunii, Artemis – zeița lunii și a vânătorii, Ares – zeul războiului și Afrodita – zeița iubirii. Romanii i-au denumit pe echivalenții lor: Jupiter, Minerva, Diana, Marte și Venus. Trăsătura distinctivă a zeilor greci era reprezentată de faptul că aceștia erau umani, beneficiind însă de puteri supranaturale

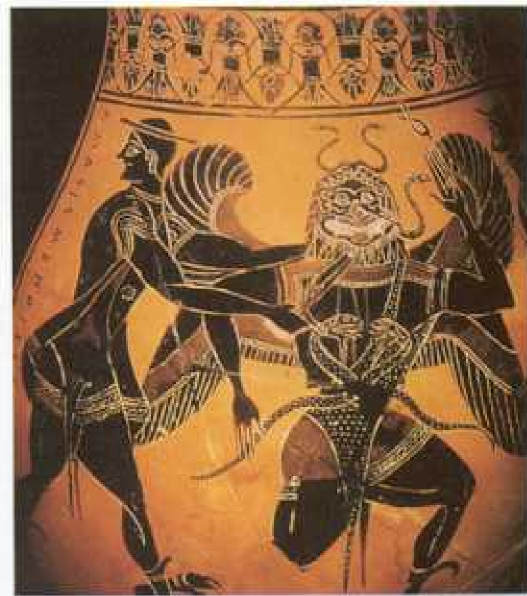
și nemurire. În primele scrieri (poemele epice ale lui Homer, ce datează probabil din secolul VII î.e.n.), aceștia sunt prezentați ca fiind părtași la greșelile oamenilor și la rivalitățile dintre aceștia, implicându-se cu plăcere în războaiele și intrigile lor. Această umanizare a zeilor era caracteristică perioadei mature a culturii grecești, aparținând unei concepții asupra lumii în care ființa umană reprezenta un standard. În sculptura greacă umanitatea este asemenea zeității, iar în miturile grecești, ființele umane: – Hercule, Castor și Polux – reușesc adesea să devină nemuritori.

Totuși, religia greacă, cu zeii săi câteodată nedemni și supuși greșelilor, cu o "biblie" constând în două poeme epice atribuite unui singur poet, considerat o persoană reală, ne pare azi greu de înțeles. Însă abundența jertfelor aduse la altare dovedește faptul că zeii și zeițele erau luați în serios, ca personificări ale ființelor capabile de a schimba lumea. De asemenea, miturile grecești erau foarte numeroase și bogate, cuprinzând o gamă largă de subiecte: de la povestiri despre facerea lumii, până la "istorii" ale dinastiilor, războaielor și aventurilor. Puterea lor se datorează faptului că au fost repovestite, pictate și dezbătute neîncetat, încă de pe vremea marilor dramaturgi greci, alimentând astfel cultura vestică.

Ancient Art and Architecture Collection

Atena ținând în brațe un scut cu chipul lui Pegas. Acesta era un cal înaripat născut din sângele Meduzei.

Ancient Art and Architecture Collection

Legenda lui Perseu și a Meduzei, ale căror priviri puteau transforma o persoană în stâncă, pictată pe un vas.

Dorința de a crede

Credința în zeii Olimpului pare să-și fi pierdut intensitatea în ultimele secole dinaintea erei noastre, cu toate că romanii continuau să practice cultul lui Jupiter și al restului membrilor panteonului ca pe o datorie civică. Un posibil motiv al acestui fapt era datorat neîncrederii cu care oamenii își priveau destinele în marile state ale epocilor elenistice și romane. Nu era vorba despre scepticism, ci despre dorința de credință. Lumea din ultima perioadă a Antichității era dominată de culte locale, religii ale misterului ce promiteau practicanților lor salvarea și nemurirea, precum și de zei din Egipt și din Orient, ale căror culte s-au răspândit chiar și în Roma. Romanii își manifestau des nemulțumirile cu privire la aceste tendințe, însă propria lor politică liberală le încuraja; dornici mai degrabă să rezolve decât să complice problemele vastului lor imperiu, aceștia acceptau ușor un mare număr de zei mai ciudați, în propriul lor panteon, oferindu-le acestora onoarea cuvenită.

Dorința clasică de credință a oamenilor avea să fie îndeplinită de o nouă religie: creștinismul, care a apărut pentru prima dată în provincia romană Iudeea. Locuitorii acesteia

Photoresources

Altarul Atenei la Delfi. Situat pe cele mai joase culmi ale Muntelui Parnas, Delfi reprezintă cel mai vechi sanctuar din Grecia. Preamărirea zeilor din Olimp era o realitate religioasă în Grecia Antică.

Michael Holford

Conform legendei, Iason trebuia să fure caierul de aur de la regele Aietes pentru a-și recupera regatul. Cu ajutorul Medeei, fiica lui Aietes (văzută aici alături de Iason), care era o vrăjitoare pricepută, acesta a reușit să-și atingă scopul.

DATE IMPORTANTE

2000 î.e.n.
"Poemul lui Ghilgameș" scris pe table de lut

1369-52 î.e.n
Domnia lui Akhenaten

1352-43 î.e.n.
Domnia lui Tutankhamon

secolul 11 î.e.n.
Domnia lui Saul și a lui David

970-930 î.e.n.
Domnia lui Solomon

722 î.e.n.
Asirienii distrug Regatul lui Israel

587 î.e.n.
Babilonienii distrug Regatul lui Iuda

539 î.e.n.
Perșii pun stăpânire pe Babilon; Evreii reconstruiesc Ierusalimul

539-142 î.e.n.
Evreii sunt conduși pe rând de perși, egipteni și seleucizi

168-142 î.e.n.
Revolte ale evreilor împotriva seleucizilor

142 î.e.n.
Evreii sunt independenți până în 63 î.e.n.

37-4 î.e.n.
Domnia regelui Irod, numit de romani

Afrodita, zeița greacă a iubirii și a frumuseții, figura în multe dintre celebrele povești mitice. Romanii o adorau sub numele de Venus.

Ancient Art and Architecture Collection

Zeus, prezentat aici în prim-plan, era conducătorul zeilor din Olimp. Era al șaselea copil al Titanului Cronos, care își mâncase ceilalți copii. Când a crescut mare, Zeus l-a determinat pe Cronos să-i vomite pe aceștia. Împreună cu Zeus, ei s-au ridicat împotriva Titanilor și au pus stăpânire peste univers.

Ancient Art and Architecture Collection

erau evreii, un popor care își dezvoltase deja propriul său crez monoteist (credința într-un singur dumnezeu), foarte diferit de religiile din Mesopotamia, Egipt și Grecia.

Istoria timpurie a evreilor ne este cunoscută doar din propria lor colecție de scrieri istorice, religioase și mitice: Vechiul Testament din Biblie a ajuns la forma sa finală doar după multe secole după evenimentele pe care le prezintă. Potrivit acestora patriarhul ebraic, Avraam, a părăsit orașul Ur, stabilindu-se ulterior în Canaan (Palestina). Urmașii săi, israeliții, au fost eliberați de sub stăpânirea egipteană de Moise, iar sub conducerea lui Iosua au invadat și reocupat Canaanul, regiunea în care s-au stabilit, ce a devenit cunoscută sub numele de Israel. Asemenea multor scrieri de acest gen, aceste episoade celebre conțin amintiri ale unor evenimente reale, însă nu se știe cât de deformate au fost între timp.

O mare parte din evenimentele legate de domniile primilor regi ai Israelului – Saul, David, și Solomon – sunt adevărate, iar dușmanii evreilor, filistenii, au existat cu siguranță, ajungând în Palestina (cuvântul provine de la "filisten") în secolul 12 î.e.n. După moartea lui Solomon (930 î.e.n.), Israelul s-a divizat în două regate, Israel și Iudeea, care aveau să simtă în curând efectele datorate așezărilor lor la intersecția unor mari imperii. Israelul a fost distrus complet de către asirieni în anul 722 î.e.n.

În 587 î.e.n. babilonienii au cucerit Iudeea, au jefuit Ierusalimul și i-au deportat pe evrei. Acesta nu a fost însă sfârșitul. Unora dintre evreii deportați li s-a permis repatrierea și reconstruirea templului din Ierusalim; aceștia au dus o viață foarte grea, fiind majoritatea servitori, până la ocuparea Palestinei de către romani în 63 î.e.n., cucerire care a transformat Palestina în provincia Iudeea.

Un dumnezeu atotputernic

Între timp religia ebraică – iudaismul – a reușit să se distingă de celelalte printr-o serie de trăsături aparte. Dumnezeul evreilor a încetat să mai fie local și limitat, fiind conceput ca un dumnezeu unic, universal și atotputernic. De asemenea, acesta nu era doar al regilor și al preoților. Probabil datorită istoriei tulburate a evreilor, religia nu reprezenta un atribut al statului, ci exista ca o serie de credințe independente oferite tuturor prin intermediul scripturilor, și interpretată și reînnoită de învățați și profeți, care puteau contrazice autoritățile, fie evreiești, fie străine.

Evreii se considerau Poporul Ales, iar credința lor într-un singur dumnezeu nu putea fi compromisă de alte religii, nici nu puteau accepta un loc în panteonul roman pentru dumnezeul lor. Independența lor i-a făcut antipatici, însă puterea și zelul credinței lor au dus la creșterea numărului convertirilor în toate așezările evreiești din Imperiul roman. Cu toate acestea, în Iudeea, evreii erau subjugați de către romani, tensiunile de natură politică, socială și religioasă urmând să apară până la sfârșitul secolului I î.e.n.

Pe lângă patrioți (zeloții), nerăbdători să ridice armele împotriva romanilor, existau și unele secte rivale, ca de exemplu saduceii, care sprijineau legea, și fariseii, mai radicali decât aceștia, care interpretau legea într-un mod liberal și predicau despre noi doctrine, cum ar fi Ziua Judecății, în care oamenii vor fi luați la răspundere pentru conduita lor din timpul vieții de către Dumnezeu, și învierea.

Scrierile descoperite în 1940, *Manuscrisele de la Marea Moartă*, dovedesc cât de puternică era agitația religioasă în acea perioadă de timp. Din punct de vedere politic și religios, Iudeea se afla în pragul unor transformări dramatice.

Ronald Sheridan

Un mormânt antic, cel al regelui David conform legendei, supraveghează orașul Ierusalim.

Mască funerară din 1200 î.e.n. – de pe vremea când filistenii s-au stabilit pe coasta Canaanului.

Ronald Sheridan

mai vezi Istorie universală 7 – CIVILIZAȚIA GREACĂ

Primii creştini

La început un cult obscur, creştinismul a devenit în doar trei secole religia oficială a Imperiului Roman. Supravieţuind conflictelor şi invaziilor barbare, creştinismul a făcut legătura dintre lumea antică şi cea medievală.

Informaţiile noastre despre Isus din Nazareth şi istoria începuturilor creştinismului sunt foarte limitate. Iudeea a fost o mică provincie a Imperiului Roman, iar mişcările religioase de aici au atras atenţia romanilor doar atunci când au început să tulbure liniştea publică. Singurele documente despre viaţa lui Iisus sunt cele patru Evanghelii, scrise după o generaţie sau mai mult după moartea sa, între 70-100 d.Hr. şi conţin mai degrabă informaţii despre misiunea şi mesajul său, decât detalii biografice. Şi, de vreme ce acestea se contrazic uneori între ele, la fel ca şi alte surse, Evangheliile conţin în mod evident goluri de memorie, înţelegerea greşită a unor fapte şi probabil deformări intenţionate ale realităţii.

"Regele Iudeilor"

Totuşi, nu există motive de îndoială referitoare la principalele fapte prezentate în Evanghelii: şi anume că Isus a fost un evreu care propovăduia pocăinţa, încetarea săvârşirii de păcate, abandonarea preocupărilor lumeşti, iubirea bunătăţii şi o iminentă Judecată de Apoi, în urma căreia sufletele pierdute vor fi condamnate la pedeapsa eternă. În cele din urmă, Isus a fost judecat şi crucificat de romani, fiind considerat infractor politic (aclamat "Rege al Iudeilor"), probabil la solicitarea duşmanilor săi din rândurile preoţilor evrei. Discipolii săi l-au proclamat lung-aşteptatul Mesia (în greacă Christos, "Cel Ales") şi au declarat că l-au văzut în carne şi oase după moartea sa şi au asistat la ridicarea sa la cer.

Mike Dixon

Un mozaic din secolul 6 îl prezintă pe Iisus, îmbrăcat în uniformă militară romană, înarmat cu crucea martiriului, în locul sabiei. El stă deasupra leului şi şarpelui, simboluri ale puterii.

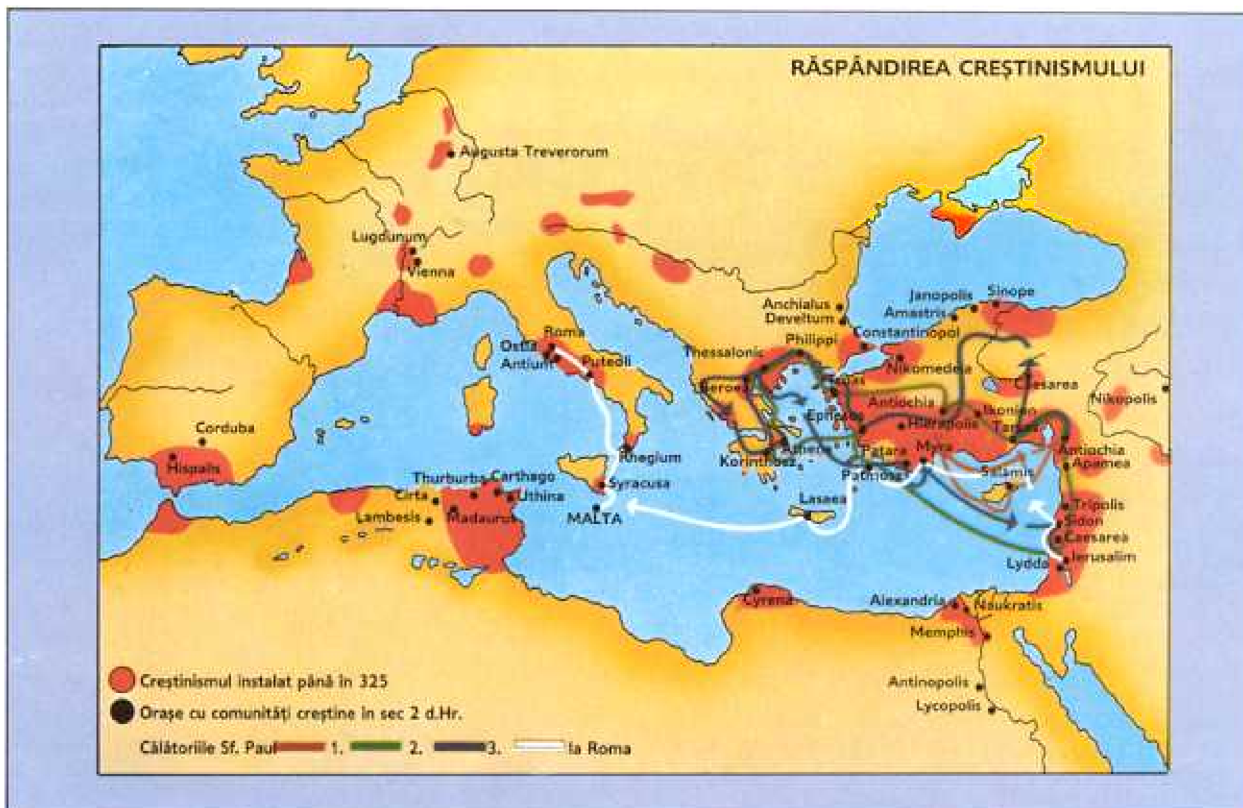
Palestina din timpul lui Iisus, era condusă de guvernatori subordonaţi Romei. Herod Antipas a condus Galileea (4 î.Hr.-39 d.Hr.), care, împreună cu anumite porţiuni din nordul Palestinei, erau principalele zone în care Iisus predica.

Conform cercetărilor recente, Isus s-a născut în anul 6 î.Hr. şi a fost crucificat între 29-33 d.Hr., când Pilat din Pont era guvernatorul Iudeei (26-36 d.Hr.). Aceasta a fost o perioadă de tulburări şi conflicte, cu separări nete între bogaţi şi săraci şi între "zeloţii" antiromani şi cei ce colaborau cu cuceritorii străini. Existau de asemenea secte cu interese opuse în cadrul iudaismului, dominând o atmosferă de zel şi aşteptare. Aceste lucruri reies din manuscrisele de la Marea Moartă, descoperite în deşert în vremuri contemporane, care reflectă credinţa unei secte semimonastice în venirea lui Mesia, care avea să-i scape de sub dominaţia romană.

Răscoala evreilor

Au rămas puţini adepţi ai lui Isus în rândurile evreilor, pentru că (în ciuda motivelor pentru care a fost executat) el nu a promis libertatea politică, ci un regat "al lumii de dincolo". Prin urmare, evreii au declanşat o mare răscoală (66-73 d.Hr.), după care romanii au devastat Ierusalimul şi au masacrat, după un asediu îndelungat, luptătorii evrei refugiaţi la Masada. În 132 d.Hr. evreii s-au răsculat din nou, de această dată urmându-l pe Simon Bar Kochba, care s-a proclamat Mesia, fiind în cele din urmă înfrânt.

În timpul vieţii lui Isus, el şi apostolii săi s-au considerat evrei, iar acest lucru a rămas neschimbat pentru o perioadă după moartea

Această hartă prezintă călătoriile Sf. Pavel și răspândirea creștinismului până la începutul secolului al 4-lea.

sa: creștinii erau mai degrabă o sectă a evreilor decât o religie separată. De fapt, primele convertiri la creștinism din afara Iudeii au avut loc în rândurile comunităților evreiești, răspândite în orașe din întregul Imperiu Roman. Iudaismul avea și el adepți în lumea romană, dar progresul său a fost încetinit de faptul că impunea celor ce nu erau evrei să accepte toate ritualurile acestui cult, inclusiv practicarea circumciziei.

Decizia creștinilor de a nu adopta aceste ritualuri, a oferit noii credințe un avantaj important, distanțând-o de asemenea de iudaismul ortodox. Și mai importantă a fost doctrina impusă de marele apostol misionar Sf. Pavel – după care Isus nu a fost un Mesia uman, ci însuși Fiul divin al lui Dumnezeu, trimis în lume să izbăvească omenirea de păcate prin propriul său sacrificiu. Prin aceste concepte, creștinismul s-a impus ca o religie aparte.

Persecuția

Nu se cunosc prea multe amănunte despre creștinismul secolului I d.Hr., cu excepția faptului că împăratul Nero i-a acuzat pe creștini de izbucnirea incendiului de mari proporții, care a distrus cea mai mare parte a Romei în anul 64 d.Hr.; probabil profețiile creștinilor referitoare la Judecata de Apoi au dus la presupusa vină a acestora. Persecuțiile ce au urmat au fost groaznice dar de scurtă durată, iar în Imperiul Roman a domnit liniștea până în 112 d.Hr., când administratorul imperial, Pliniu cel Tânăr, i-a scris împăratului Traian, întrebându-l cum să se descurce cu creștinii. Traian l-a sfătuit să-i pedepsească pe toți cei care se făceau cunoscuți, dar să nu îi caute sau să ia în considerare denunțurile anonime.

Principala infracțiune a creștinilor consta în refuzul lor de a se închina împăratului și zeilor romani. Romanii erau pregătiți să tolereze orice religie, deși le era greu să înțeleagă existența unei exclusivități religioase, care interzicea unei persoane să se închine și

Middle East Archive

În peșterile de la Qumran, locașul unei grupări religioase, au fost găsite fragmente din peste 600 de manuscrise. Cunoscute sub numele de Manuscrisele de la Marea Moartă, aceste manuscrise includ primele texte ale Vechiului Testament.

Împăratului și lui Isus Hristos. De asemenea, aceștia au acceptat chiar și refuzul evreilor de a se supune, de vreme ce religia lor era un cult național vechi. Însă creștinismul căpătase noi forme și probabil un caracter subversiv. O parte a oamenilor de rând credeau acest lucru, deși nu se știe exact de ce: la sfârșitul secolului 2 d.Hr. au avut loc izbucniri anticreștine violente la Lyons și Smyrna, iar creștinii erau adesea considerați "partea negativă a rasei umane".

Acestea se datorau probabil faptului că creștinii se închinau Dumnezeului lor în particular, în case ale credincioșilor (bisericile au apărut doar în secolul 4) și îi excludeau pe cei care nu erau membri ai comunității lor. Aceștia aveau un spirit evanghelic – adesea o dorință arzătoare pentru martiriu – care îi

Ancient Art & Architecture

Capul din bronz al Împăratului Constantin, secolul 4. Acesta a fondat o nouă mare capitală, Constantinopol, în 330 d.Hr., iar în timpul domniei sale, creștinismul a devenit religie națională.

înstrăina și îi deranja pe vecinii lor. De asemenea, creștinii nu își îndeplineau obligațiile cetățenești – în ochii romanilor – refuzând să poarte arme. Forma credinței lor îi deosebea de ceilalți; existau două acte sacramentale, botezul și împărtășania, în cadrul căreia este retrăită simbolic Cina cea de Taină.

Credința într-o iminentă Judecată de Apoi i-a făcut pe creștini să fie reticenți față de lucrurile lumești fiind înclinați să urmeze întocmai instrucțiunile lui Isus "de a nu se gândi la ziua de mâine". Însă, deoarece se părea că Judecata de Apoi nu era foarte apropiată, comunitățile creștine au început să se organizeze; au fost aleși diaconi, presbiteri și

Biserica Hagia Eirene din secolul 6, în Istanbul. Bisericile de tip bazilici nu au apărut decât în secolul 4. Înainte creștinismul se practica în case particulare.

După crucificarea lui Isus, discipolii sSăi au devenit apostoli. Sarcina lor era aceea de a răspândi mesajul lui Isus. Această sculptură îl arată pe Petru dictându-i o scrisoare lui Marcu, un alt apostol.

Miracolul lui Isus: mersul pe Marea Galileei, este reprezentat în această pictură în miniatură, realizată în manuscrisul din secolul 11, *Evangheliile de Aur.*

episcopi, care jucau un rol important în întreaga lume. S-au făcut compromisuri și cu această lume, în special abandonarea pacifismului creștin, care se pare că a existat înainte de secolul 4. Totuși, refuzul creștinilor de a se supune Împăratului a continuat să provoace ostilități oficiale. Aceasta era mai degrabă neîndeplinirea datoriei sociale, decât o problemă religioasă: se credea că practicarea cultului imperial (credința în calitatea divină a Împăratului) va menține unit Imperiul Roman, din ce în ce mai fragil. Prin urmare, creștinii erau în general persecutați în timpul perioadelor de criză, când se făceau eforturi disperate de revenire la normal: sub Decius (250-51) și Valerianus (257-58), sub Dioclețian (303-5) și a succesorului său din est, Galerius (305-11).

În ciuda ororilor ce le caracterizau, aceste persecuții au fost de scurtă durată – și până la urmă e posibil ca ele să îi fi îndârjit pe supraviețuitori, fără să amenințe credința. În realitate, împărații au trebuit să accepte faptul că practicanții creștinismului erau prea numeroși pentru a fi nimiciți. Până în 300 d.Hr., aceștia erau încă o minoritate, însă una puternică – aproximativ 10% din populație.

Creștinismul a apărut atunci când încrederea în sine și optimismul Imperiului Roman erau pe punctul de a se prăbuși, iar situația generală luase o întorsătură urâtă. Adorarea vechilor zei romani devenise o simplă formalitate, deși domina o dorință arzătoare pentru convingeri religioase. Diferiți zei și culte au pătruns din est în Imperiul Roman, creștinismul confruntându-se cu rivali formidabili, cu care avea, însă, anumite trăsături comune. De exemplu, multe "religii misterioase" erau caracterizate prin drame ale morții și învierii, în care persoana credincioasă "se renăștea".

Un cult superior

Cu toate acestea, creștinismul avea anumite avantaje față de alte culte. Acesta oferea un Dumnezeu personal și posibilitatea nemuririi, la fel ca religiile misterioase. Însă, spre deosebire de acestea, se adresa tuturor, nu doar inițiaților. Simțul creștin al comunității era foarte puternic, bazat pe o egalitate spirituală completă între săraci și bogați, stăpâni și slujitori. Deoarece acesta propovăduia indiferența față de lucrurile lumești și supunerea în fața unei autorități supreme, nu era o amenințare pentru ordinea socială. Creștinismul putea să confere simțul solidarității, care putea împiedica destrămarea Imperiului Roman; iar acesta pare să fi fost unul dintre motivele pentru care Împăratul Constantin îl susținea cu îndârjire. Sprijinul său a oferit creștinismului ultima aprobare și imboldul de care avea nevoie.

Convertire la creștinism

Legenda spune că Împăratul Constantin a avut o viziune, în urma căreia acesta a atribuit victoria sa decisivă, de la Podul Milvian (312), Dumnezeului creștin. Prin urmare, împăratul i-a convins pe rivalii săi să accepte toate religiile, încurajând el însuși creștinismul, deși formal rămăsese devotat cultului Soarelui Necucerit. Doar după ce a devenit stăpânul întregii lumi romane, în 324, el s-a declarat creștin. Primul Conciliu ecumenic (din întreaga lume) al Bisericii a avut loc la Niceea în 325; faptul că Împăratul Constantin a prezidat reuniunea a demonstrat atât importanța politică pe care și-o asumase Biserica, cât și rolul principal pe care împăratul intenționa să-l aibă în cadrul acesteia.

Conciliul de la Niceea a fost convocat în special pentru a rezolva disputele, asupra unor chestiuni legate de doctrină, între cei care au format partidul ortodox și adepții lui Arius. Asemenea dispute îi spulberau împăratului Constantin speranța că religia creștină va menține imperiul unit. Ereziile – adică concepte în contradicție cu dogmele bisericești – își câștigau de multe ori sprijinul din provincii ca Egiptul, care erau nemulțumite de dominația romană. În următoarele secole, Biserica a condamnat ca erezii conceptele lui Arius (arianismul), nestorianismul, monofisitismul, precum și alte interpretări ale doctrinei creștine, refuzând să accepte alte opinii în rândurile sale.

În acest scop, Biserica a fost sprijinită de stat. În 391, Împăratul Teodosius I a interzis

Acest manuscris francez din secolul 15 prezintă convertirea lui Pavel, în urma unei viziuni cu Iisus. Pe atunci funcționar evreu, Pavel călătorea spre Damasc, pentru a-i aresta și a-i aduce în fața judecății pe creștinii pe care urma să-i găsească. Expansiunea mișcării creștine timpurii s-a datorat în mare parte călătoriilor misionare ale Sf. Pavel.

DATE IMPORTANTE

6 î.Hr.
Nașterea lui Isus din Nazaret

29-33 d.Hr.
Crucificarea lui Isus din Nazaret

64 d.Hr.
Roma este incendiată; creștinii sunt persecutați

66-73
Revoltă în Iudeea; Ierusalimul devastat (70)

312
Creștinismul devine religie tolerată

324
Constantin devine stăpân peste lumea romană și se declară creștin

325
Conciliul de la Niceea

330
Fondarea Constantinopolului

361-363
Împăratul Iulian "Apostatul" încearcă să reinstaureze păgânismul

391
Teodosius desființează păgânismul

438
Codul lui Teodosius

476
Prăbușirea Imperiului Roman de Apus

529
Sf. Benedict fondează Monte Cassino

toate formele de credință ne-creștină, care erau acum considerate ca alcătuind "păgânismul"; cuvântul provine probabil din pagus, "om de la țară", deoarece vechile credințe erau greu de înlăturat în mediul rural, dăinuind timp de secole. În 438, Teodosius II a emis legi conform cărora arianii și nestorienii trebuiau uciși. Din persecutați, creștinii au ajuns să fie persecutori.

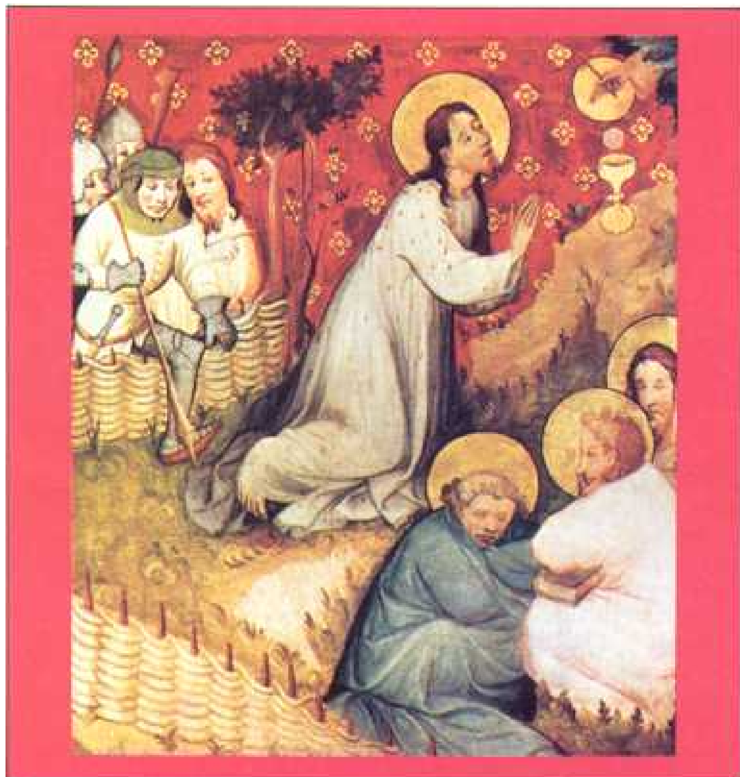
Noi ideologii

Până în secolul 5 d.Hr., mai mulți gânditori – Părinții Bisericii – au oferit creștinismului o bază intelectuală impresionantă, împrumutând elemente importante ale filozofiei grecești. O altă mare realizare a fost traducerea Bibliei în limba latină de către St Jerome (345-420). Dar, între timp, Imperiul Roman de Apus a fost invadat de barbari, iar în 476 a încetat chiar să mai existe. Succesul universal al creștinismului a fost confirmat de graba cu care au fost convertiți noii conducători barbari, deși, pentru un timp, cei mai mulți dintre ei au adoptat crezul eretic arian. Condițiile nefavorabile i-a făcut pe oameni să se izoleze, urmând exemplul deja stabilit în Est. În anul 529, această mișcare a început să fie organizată, când St Benedict a fondat Monte Cassino, prima mănăstire a ordinului benedictin. Începând cu această perioadă, monasticismul avea să joace un rol deosebit de important în viața europenilor.

Centre rivale

Italia fiind în ruine, episcopii din Roma – papii – au devenit apărători ai credinței și valorilor civilizației, exprimându-și pretenția de a se afla la conducerea întregii Biserici. Cu toate acestea, Roma a avut trei rivali puternici în Alexandria, Antiohia și capitala Imperiului Roman de Răsărit, Constantinopol. Apoi, în secolul 7 d.Hr., Alexandria și Antiohia au fost cucerite de arabi. Roma și Constantinopol au rămas centrele celor două tradiții creștine – latină și greacă – care în cele din urmă, aveau să se separe complet.

Arestarea lui Iisus în Grădina Ghetsemani. Se crede că preoții evrei s-au aflat în spatele acestei arestări, prezentându-L pe Iisus în fața autorităților romane ca pe un insurgent politic periculos.

Isus a fost judecat de Pilat din Pont, procuratorul roman la Ierusalim. Spălarea mâinilor pentru a-i face pe evrei și nu pe romani responsabili pentru moartea lui Isus, este o tradiție creștină. Aceste picturi datează din secolul 15.

mai vezi Istorie universală 10 – ZEI ȘI MITURI AI LUMII ANTICE

Roma: prăbușire în vest

Luptele pentru putere și declinul economic au slăbit Imperiul Roman în ultima perioadă. Popoarele barbare au străpuns frontierele Romei, însă partea de est și cea de vest au avut destine cu totul diferite.

După asasinarea lui Commodus, ultimul din dinastia Antoninilor, în 192 e.n., a urmat un an de războaie civile sălbatice înainte ca Septimius Severus să ajungă pe tronul imperial. Deși Septimius a avut o domnie lungă și înfloritoare (192-211), devenise evident faptul că imperiul aparținea oricărei persoane care putea să comande sau să cumpere loialitatea trupelor militare – pe care nu se putea însă baza prea mult timp.

Pictură murală romană reprezentând o vilă în mediul rural. În ultima perioadă a existenței imperiului, mulți aristrocați și-au abandonat casele de la oraș și s-au retras la țară. În urma războaielor, regiunile rurale au rămas sărace și pustii, iar aristocrații au absorbit proprietăți mici în cadrul propriilor lor averi și, în secolul 3, au început să introducă o formă de iobăgie în rândurile țăranilor liberi.

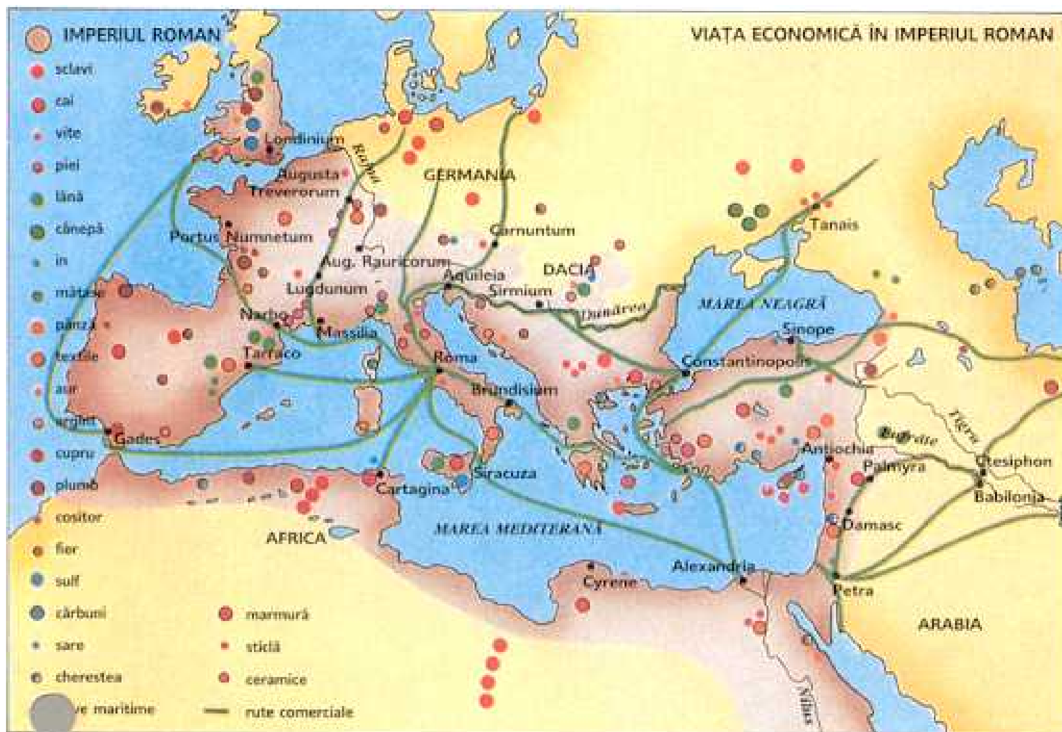
Prețul ridicat al puterii

Fiul lui Septimius, Caracalla (211-217), a fost ucis de proprii lui ofițeri, mulți dintre succesorii săi având aceeași soartă. Armatele din provinciile defavorizate erau repede convinse să-l proclame pe generalul lor împărat și, în cea mai mare parte a secolului 3 e.n., imperiul a fost măcinat de războaie civile. Puterea a devenit un preț important, puțini împărați reușind să rămână în viață o perioadă de 5 ani după urcarea lor pe tron.

Slăbită de tensiunile interne, Roma a trebuit să înfrunte noi provocări ale dușmanilor din afară. În est, un Imperiu Persan revigorat s-a dovedit un adversar de temut, în timp ce în Europa popoarele germanice au început să facă din ce în ce mai multe presiuni asupra frontierelor, reușind uneori să le străpungă și provocând mari dezastre.

Tulburările din secolul 3 au devastat regiuni întinse ale imperiului. Taxele ridicate au slăbit economia și au demoralizat populația, în timp ce devalorizările succesive ale monedei (prin adăugarea unor cantități din ce în ce mai mici de aur și argint în monezi) au distrus încrederea în aceasta, făcând trocul preferabil decât acceptarea banilor. În consecință, oamenii s-au retras spre comunități rurale independente, conduse în curând după un model semi-feudal.

Spre sfârșitul secolului 3, o serie de conducători abili au readus controlul asupra imperiului, dar nu au reușit să rezolve problemele fundamentale ale acestuia. Dioclețian (284-305) a luat măsuri active, prin care a menținut statul unit, dar l-a făcut mai despotic și mai rigid: de exemplu, fiecare bărbat era

Viața economică a Imperiului Roman înainte de declin, cu principalele centre comerciale, rute comerciale și zonele de producție a celor mai importante bunuri. Limitele unei expansiuni profitabile au fost atinse până în secolul 1 e.n.

Monedă emisă de împăratul Caracalla. Urmându-l la tron pe tatăl său în anul 211 e.n., a devenit unic conducător după ce fratele său a fost asasinat. Dar domnia lui a luat sfârșit în anul 217 d.Hr., când a fost ucis de proprii săi ofițeri.

Înmânarea monezilor către colectorul de taxe. Cheltuielile militare impuneau taxe ridicate în secolele 2 şi 3.

Cruce aparţinând regelui lombarzilor, ultimul trib germanic care a invadat Italia. Lombarzii au trecut la arianism, o formă de creştinism pe care Biserica Catolică o considera eretică.

silit să se pregătească pentru aceeaşi meserie pe care o avea tatăl său. Diocleţian a încercat să exercite mai uşor controlul asupra imperiului, divizându-l în zone estice şi vestice, conduse fiecare de un împărat senior şi unul junior (un Augustus şi un Cezar). Imperiul a rămas unit, fiind adeseori condus de un singur împărat, însă diviziunea est-vest tindea întotdeauna să reapară. Aceasta reflecta marile diferenţe dintre cele două regiuni şi în special faptul că oraşele din Est se menţineau relativ prospere.

Un imperiu creştin

Sistemul cu patru împăraţi al lui Diocleţian, a fost desfiinţat după retragerea acestuia, în 305, iar după o nouă serie de războaie civile, în 324, Constantin cel Mare s-a ridicat ca stăpân al întregului imperiu. Acesta era un eveniment foarte important, deoarece Constantin a început să creadă în adevărul creştinismului, fiind convins că dumnezeul creştin l-a ajutat în lupta crucială de la Podul Milvian, în 312.

De-a lungul secolelor, creştinismul s-a răspândit în mod constant, în ciuda perioadelor de persecuţie, ultima fiind în timpul lui Diocleţian, însă suportul pe care i l-au dat Constantin şi alţi împăraţi a fost decisiv pentru expansiunea şi organizarea sa. În final, în 391, Teodosius cel Mare a conferit religiei creştine privilegiul de a fi singura religie a statului roman, interzicând toate celelalte secte şi religii. Posedarea unei credinţe comune a întărit, probabil, imperiul pe termen scurt; şi chiar şi atunci când Roma s-a prăbuşit, noua religie urma să servească drept punte între lumea veche şi cea nouă.

O altă realizare a lui Constantin a constat în fondarea unei noi mari capitale imperiale, Constantinopol, în Est, recunoscând oficial importanţa deosebită pe care o avea această regiune. După moartea sa, s-au dat noi lupte pentru succesiune, iar împăratul care a ieşit victorios, Iulian "Apostatul" (renegatul – din punct de vedere creştin), a restabilit în scurt timp formele vechi de cult păgân; măsurile sale fiind dizolvate după moartea sa, în 363.

Barbarii şi vandalii

Ameninţarea barbară a devenit şi mai mare după ce poporul germanic, vizigoţii, a pătruns în imperiu în 376. Deşi admişi iniţial ca refugiaţi ce doreau să scape de înfricoşătorii huni, aceştia au început să aibă divergenţe cu romanii, au înfrânt o armată romană la Adrianopol (378), unde împăratul Valens a fost ucis, iar apoi au continuat tulburările. Ordinea a fost restabilită de către Teodosius cel Mare (379-395), ultimul conducător al Imperiului Roman unit, însă, după moartea sa, o succesiune de triburi barbare şi-au făcut apariţia – vizigoţii şi vandalii, alanii şi suevii, burgunzii, hunii, ostrogoţii şi mulţi alţii.

În secolul 4, tot mai multe triburi au fost lăsate să se stabilească pe teritoriu roman, iar multe detaşamente mari de barbari serveau în armatele romane în frunte cu proprii lor comandanţi. Imperiul Roman de Apus a început să fie barbarizat, chiar înainte de a începe să se dezintegreze vizibil, la începutul secolului 5.

Galia a fost invadată şi ultimele legiuni au părăsit Britania. Stilicho, un general barbar viclean aflat în serviciul roman, i-a ţinut în şah pe subordonaţii săi barbari în Italia, până când puterea sa a început să-l alarmeze pe împăratul din vest Honorius (395-423), care a ordonat uciderea acestuia (408). După aceasta, Alaric şi vizigoţii nu mai puteu fi opriţi, şi în 410 au pus capăt existenţei Imperiului Roman, capturând şi jefuind Roma însăşi. Vizigoţii au ocupat apoi Spania, în timp ce vandalii au supus Africa de Nord; de asemenea, aceştia au trecut Marea Mediterană în 455 şi au jefuit Roma în întregime, cuvântul "vandalism" devenind un termen pentru distrugere nechibzuită.

Ultimii împăraţi ai Imperiului Roman de Apus erau doar nişte marionete manipulate de şefii popoarelor germanice ce conduceau, în realitate, Italia. Unul dintre aceşti şefi, Odoacru, a decis că împăraţii romani nu mai erau necesari. În 476 Odoacru l-a detronat pe împăratul Romulus Augustulus, iar Imperiul Roman de Apus s-a destrămat. Cu toate acestea, Imperiul Roman de Răsărit a supravieţuit

DATE IMPORTANTE

192 e.n.
Moartea lui Commodus, ultimul din dinastia Antoninilor

284-305
Domnia lui Diocleţian

324
Constantin devine împărat

378
Goţii îi înfrâng pe romani la Adrianopol

379-395
Domnia lui Teodosius cel Mare, care impune religia creştină religie unică

407
Romanii părăsesc Britania

410
Roma este jefuită de vizigotul Alaric

455
Roma jefuită de vandali

476
Ultimul împărat roman din vest este detronat de Odoacru.

Constantin, primul împărat care a susţinut Biserica Creştină după mai multe secole de persecuţie. După aceasta, creştinismul avea să devină un factor important în istoria romană.

mai vezi Istorie universală 9 – ROMA ATOTCUCERITOARE Istorie universală 11 – PRIMII CREŞTINI

Expansiunea islamismului

Una dintre marile religii ale lumii, islamismul a fost răspândit cu ajutorul forței armelor din Spania până în India. Într-un timp mai scurt de un secol a apărut în urma sa o cultură extraordinară.

Arabia era în mare parte alcătuită din deșert în secolul al VII-lea e.n. iar în pustiurile sale trăiau triburi nomade. Pe țărmul Marii Roșii și Oceanului Indian se găseau zone fertile cu multe așezări înfloritoare. Drumurile acestora duceau în Siria și Mesopotamia (Irakul de azi). În calea acestor drumuri comerciale se găseau oaze care datorită comerțului prosperau, de exemplu Mekka și Medina, acestea fiind de o importanță fundamentală în istoria islamismului.

Profetul Mahomed

Profetul Mahomed s-a născut în Mekka, tatăl său se ocupa cu mânatul cămilelor. Și-a pierdut părinții încă de foarte tânăr și a fost crescut de un unchi. Până la vârsta de 25 de ani călătorea ca negustor cu caravanele, până când a luat-o de soție pe stăpâna sa, ajunsă deja de două ori văduvă, pe Hadidja. Umbla

▲ Islamismul a învățat de la alte culturi și a creat cultura sa individuală înfloritoare. A dat matematicieni, filozofi și poeți, culorile strălucitoare glazurate păstrate pe capodoperele de ceramică au avut o influență mare asupra artei ornamentale.

◄ Mohamed s-a născut probabil în 571. Ilustrația din secolul al XIV-lea văzută în imaginea alăturată, prezintă acest eveniment. Fiul mânătorului de cămile a devenit profet și întemeietorul religiei islamice.

mult singur prin munți și cu puțin timp după căsătorie a avut parte de o întâmplare ciudată. A avut viziuni în care vorbea cu arhanghelul Gabriel, notând în versuri instrucțiunile acestuia. Aceste scrieri constituie prima parte a cărții sfinte a islamismului, Coranul. Această carte cuprinde în final cele 114 de precepte pe care le-a primit profetul timp de 22 de ani.

Între timp Mahomed a început să predice, propovăduind că spre mântuire există doar un singur drum, supunerea totală Dumnezeului atotputernic.

Cuvântul "islam" în arabă are chiar această semnificație, devenind numele acestei religii noi. Adepții săi erau numiți musulmani, adică supuși, îngăduitori.

Mahomed a înființat o comunitate religioasă din puținii discipoli și membrii familiei sale, dar aceasta nu a devenit populară în oraș. Bunăstarea orașului se datora mai ales pelerinilor care veneau la piatra Kaba, sanctuar dedicat unui număr de circa 360 de zei și spirite diferite, să se închine acestora. Însă noul profet a declarat că orice zeu sau spirit este fals, iar situația a devenit așa de periculoasă încât în 622 Mahomed și puținii săi discipoli au trebuit să părăsească orașul. Această fugă se numește Hegina (Hidjra) și se consideră punctul de origine al perioadei islamismului.

Mahomed și-a găsit adăpost în orașul apropiat Medina, unde a devenit un om important, fiind judecător, și unde și-a găsit noi discipoli. A fost recunoscut drept Profetul lui Allah și conducător al celor din oraș în numeroasele campanii militare împotriva celor din Mekka. Când s-a predat Mekka în anul 630, Mahomed a devenit domnitorul orașului unde s-a născut, a distrus cei 360 de idoli și a oferit sanctuarul lui Kaba lui Allah.

Problema succesiunii

Până la moartea profetului, survenită în 632, aproape toată peninsula Arabică se închinase islamismului. Deoarece Mahomed nu a desemnat un succesor, au apărut conflicte între rude, iar izbucnirea revoltelor, răscoalelor și a războaielor civile au tulburat liniștea peninsulei.

Picturepoint

Michael Holford

În sanctuarul de la Piatra Kaba au fost distruşi idolii. Mohamed a oferit lui Allah Piatra Neagră simbolică.

Mozaic din sec. al XVII-lea reprezentând planul de bază al moscheii Kaba. În mijlocul templului se află o piatră. Fiecare musulman trebuie să se îndrepte către aceasta în timp ce se roagă.

Mohamed cu comandantul său, Abu Bakr trece din Mekka în Medina. După moartea profetului, Abu Bakr a devenit calif.

Edinburgh University Library

Acestea au luat sfârşit printr-o înţelegere între adepţii profetului. Un calif (discipol, adept) a preluat succesiunea şi arabii au început cuceririle. Triburile care se luptau nu demult între ele, s-au unit acum sub drapelul Islamului, dând astfel multă bătaie de cap celor două super-puteri care stăpâneau Orientul Mijlociu, Imperiul Bizantin creştin cu limba de stat greacă şi Persia, care urma zoroastrianismul, care se afla pe teritoriul Iranului de azi şi în care domnea dinastia Sasanida.

Răspândirea Islamului

Primul pas în expansiunea în afara Arabiei a avut loc în timpul domniei Califului Abu Bahr (632-634), dar adevărata perioadă a cuceririlor a fost perioada califatului lui Omar (634-644). În anul 635 a fost cucerit Damascul iar în anul următor marele conducător arab Halid ibn-al-Valid a nimicit oastea bizantină în lupta de la Iarmuc şi a alungat-o din Siria. Au invadat şi Mesopotamia, care se afla sub dominaţia Persiei, iar din 642 au cotropit şi Persia. În acelaşi an, prin cucerirea Alexandriei, s-a predat şi Egiptul, acesta fiind mai departe un punct de plecare pentru campaniile duse până în Africa de Nord. În acest timp, în Imperiul Islamic, slăbit de luptele între triburi, care a unit diferite naţii şi regiuni, au apărut tensiuni. Al treilea calif, Osman (644-656) a fost ucis, succesorul lui a devenit vărul şi succesorul lui Mahomed, Ali. Şi sub domnia lui (656-661) s-au continuat mişcările religioase şi tulburările dintre triburi care au condus până la urmă la războaie, lupte şi la uciderea lui Ali. Discipolii lui nu au vrut să se supună califului succesor Muavia şi şi-au proclamat autonomia. Astfel a avut loc despărţirea definitivă dintre sunniţii majoritari şi şiiţii minoritari. Cu toate că în anumite perioade din istoria Islamului mai apar din când în când anumite secte, contradicţia sunnism-şiism este şi în prezent o ruptură fundamentală.

Moartea lui Ali a pus capăt perioadei califatului "clasic" sau ortodox. Sub domnia lui Muavia (661-680) califul a devenit un conducător asemănător regelui, care domnea în capitala Siriei, Damasc. Titlul era moştenit de fiul său sau de o rudă foarte apropiată, iar domnia era exercitată cu ajutorul unei structuri sociale centralizate, aceasta nefiind o caracteristică a statelor arabe.

Singurul Stat

Muavia a înfiinţat până la urmă prima dinastie a califilor, dar puterea lor s-a cristalizat doar după ce califul Abdal-Malik (685 - 705) a ieşit victorios din războiul intern de 30 de ani. Cu instaurarea ordinii s-a continuat expansiunea islamismului.

Forţele musulmane au pătruns până în Taşkent, cucerind Sindul şi o parte din Pandjab, teritoriul Pakistanului din prezent. În vest au cucerit coasta Africii de Nord şi prin strâmtoarea Gibraltar au pătruns până în Spania. În 718 au trecut Pireneii şi au pătruns până în partea centrală a Franţei. Au fost opriţi de francezi lângă Tours în 732, aceştia punând capăt altor eventuale cuceriri în Europa.

Sub domnia dinastiei Omaiad, Imperiul Islamic, care putea face comerţ nestingherit din Spania până în India, şi-a trăit cea mai măreaţă perioadă. Contrar altor popoare cuceritoare, arabii învăţau cu plăcere de la alte naţii, adoptând modalitatea de conducere a statului, organizarea armatei şi navigaţia maritimă bizantină şi persiană. Au preluat şi din ştiinţa şi arta adversarilor înfrânţi.

De obicei musulmanii au fost toleranţi faţă de credincioşii care nu erau musulmani, mai ales cu "Popoarele Cărţii" care erau creştinii şi evreii, cu tradiţii biblice asemănătoare lor. Din punctul de vedere al Islamului, Avram şi Moise au fost profeţi adevăraţi, a căror operă a fost dusă la capăt de Mahomed. Musulmanii erau scutiţi de taxe, spre deosebire de cei nemusulmani. Această dispoziţie a constituit o motivaţie pe o perioadă lungă pentru mulţi oameni de a se converti la islamism. Deoarece traducerea Coranului în alte limbi a fost interzisă, noii adepţi au învăţat repede araba, astfel că popoarele cucerite au fost asimilate

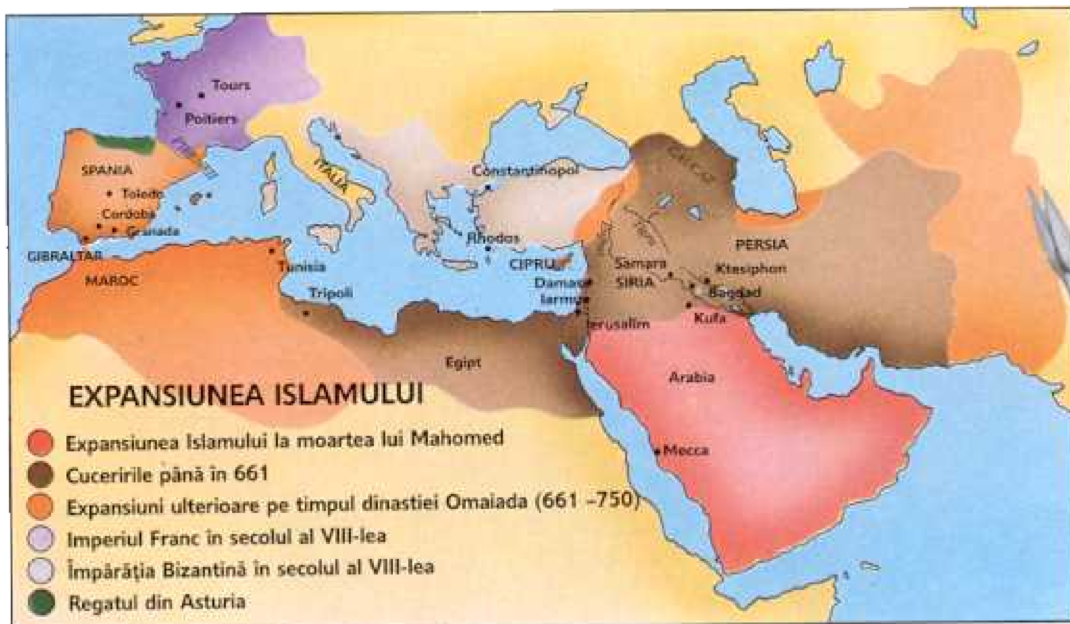
C M Dixon

Ilustrație din secolul al XVI-lea. Mohamed (fața nu i se vede) se află în compania lui Moise și a arhanghelului Gabriel. Conform tradiției, Gabriel i-a sugerat lui Mahomed că are o chemare "pentru a deveni profet".

M E Archive

Moscheea de Stâncă din Ierusalim s-a construit, conform legendei, pe locul de unde s-a înălțat în rai Mohamed.

Expansiunea Islamismului, înaintarea în Europa a fost întreruptă de lupta de la Tours din 732.

Războinicii musulmani la început aveau numai armament ușor. Cheia succesului lor era credința, tăria și perseverența.

mai ușor. Când aceasta s-a realizat, un arab însemna un om care vorbea această limbă și marea parte a lumii islamice a ajuns să aibă religie, limbă și cultură comună.

Însă tocmai această toleranță a cauzat căderea dinastiei Omaiada. Deoarece dinastia nu s-a ocupat destul de convertirea celor care nu erau musulmani, nemulțumirea creștea în rândurile supușilor.

Din cauza nemulțumirilor religioase și a supărării arabilor care trăiau în Iran și Mesopotamia, deoarece erau conduși din Damasc, a izbucnit o revoltă în 747, al cărei conducător a fost descendentul profetului Abdul-Abbas. În trei ani a spulberat puterea omaidienilor și a șters fără milă orice urmă a lor de pe pământ. Doar o singură personalitate a familiei a scăpat, Abdar-Rahman, care s-a refugiat în Spania și a întemeiat o dinastie autonomă care a dăinuit aproape 300 de ani.

Dinastia Abbasida a privat Damascul de rangul de capitală și a înființat o altă capitală în Mesopotamia, Bagdad, care în scurt timp a devenit un oraș cu un milion de locuitori. Centrul califatului Abbasida a devenit regiunea estică, mai bogată, unde exista o puternică influență personală. În această perioadă s-a pus accentul pe convertirea la islamism și adoptarea limbii arabe, religia islamică devenind mai puternică. Până la urmă doar Iranul a păstrat limba originală, limba persană, și identitatea culturală, deși s-a convertit la islamism.

Cultura înfloritoare

Islamismul a pășit într-o nouă etapă, în care nu doar a preluat din alte culturi, ci și-a creat măreața sa cultură individuală. Califul Al-Mansur a întemeiat "Palatul Cunoașterii", unde savanții traduceau operele filozofilor greci antici, studiau practica medicală antică, învățau matematica indiană, – o parte a acesteia sunt numerele "arabe" folosite și în prezent. Gânditorul arab Ibn-Sina a devenit cunoscut în Europa sub numele de Avicenna, filozof și medic de mare prestigiu.

Matematicianul Al-Hvarzimi a fost pionierul algebrei (termen arab), pe când persanul Omar Hajjam a fost în același timp matematician, astrolog și poet.

Literatura și artele înfloreau. Din pământ s-au înălțat moschee având cupole strălucitoare, palate minunate, cu pereții împodobiți cu materiale ceramice colorate. Olăritul și prelucrarea metalelor au ajuns la un nivel înalt. În arabescurile folosite pentru înfrumusețare se împleteau motivele care reproduceau anumite

Picturepoint

Deși islamismul înflorea, califatul s-a sfărâmat sub presiunea turcilor în sec. al XI-lea. În imagine, sultanul Saladin înfrânge cavalerii.

Marea moschee din Damasc (în Siria din prezent) construită în jurul anilor 706. Pe locul ei inițial fusese templul Jupiter, în secolul al IV-lea bazilica Sfântului Ioan Botezătorul. Turnurile pătrate înălțate la cele patru colțuri ale clădirii, sunt primele minarete din istoria islamismului.

forme de plante și motive abstracte cu linia elegantă a scrierii cursive arabe. Universul poeziei islamice a fost îmbogățit și de povești populare originare din Asia, colecția clasică de renume universal fiind "O mie și una de nopți". Știința și cultura islamică au întrecut în câteva secole tot ce cunoscuse Europa creștină. Vestul a preluat multe din sursele arabe în domeniile științelor, filozofiei, matematicii și medicinii. (Chiar și metoda de fabricare a hârtiei inventată de chinezi, a fost aflată de europeni tot cu ajutorul arabilor).

Cultura islamică înflorea, dar după nici un secol de dominare a dinastiei Abbasida califatul uriaș și greu de guvernat a început să decadă, sfărâmându-se în bucăți. Deoarece în noua capitală, Cairo, dinastia Fatimida (909-1171), nu putea controla eficient teritoriile nord africane, le-a pierdut.

Cuceririle turcești

Califatul era cel mai amenințat de la Est. Puterea politică a Iranului a crescut, califii Abbasida au devenit marionetele domnitorilor persani. Situația s-a schimbat și mai mult, când turcii, proveniți din Asia Centrală, au preluat puterea peste o mare parte a lumii islamice, și o exercitau în numele califilor Abbasida – cel mai mare conducător al lor fiind devenit sultan (cuvântul sultan înseamnă: bărbatul deținător de putere). Turcii au fost luptători talentați, și astfel l-au forțat pe împăratul bizantin să ceară ajutorul cavalerilor din Europa de Vest.

Unitatea sub domnia turcească a fost la fel de scurtă ca și în timpul domnitorilor Abbasida, în secolul al XII-lea. Orientul s-a împărțit în sultanate autonome. Istambulul însă s-a dovedit a fi suficient de puternic pentru a rezista și a riposta la cruciade. La fel ca și mai devreme, noua și principala amenințare venea tot de la Răsărit. Hoardele de tătari au pus capăt califatului Abbasida prin jefuirea Bagdadului și au început un nou capitol în istoria islamismului.

DATE IMPORTANTE

571
Nașterea profetului Mahomed
596
Mahomed o ia de soție pe Hadidja
610
Prima viziune a lui Mahomed
613
Încep profețiile
624 – 630
Luptele desfășurate între cei din Mekka și Medina, Mahomed se întoarce în Mekka
632
După moartea lui Mahomed, Abu Bakr devine Calif
634 – 644
Califatul lui Omar
636 – 641
Musulmanii ocupă Siria, Palestina, Mesopotamia și Egiptul
644 – 656
Califatul lui Osman
656 – 661
Ali – ultimul calif ortodox
661 – 680
Muavia se autoproclamă calif și intemeiază dinastia Omaiada
693
Începe cucerirea Africi de Nord
711
Musulmanii atacă Spania, în curând cucerind întreaga peninsulă
718
Musulmanii atacă Franța, în 732 sunt opriți la Tours
750
Începutul domniei dinastiei Abbasida, în 755 Abdar-Rahman întemeiază un stat autonom, Omaiada, în Spania
798 – 809
Califatul lui Harun-ar-Rasid
909 - 1171
Dinastia Fatimida în Africa de Nord și Egipt
1055 – 1157
Sultanatul turcilor
1258
Mongolii ocupă Bagdadul, căderea dinastiei Abbasida

Alhambra din Granada. Cea mai măreață capodoperă arhitecturală a Islamului în vest, în Granada în Spania. După 711 aproape toată peninsula iberică a ajuns sub dominația islamică, Granada a fost ultimul stat islamic, care s-a închinat spaniolilor cu 700 de ani in urmă.

mai vezi Istoria lumii 20 - CRUCIADELE Atlasul lumii 150 - ISLAMUL ÎN 1200

Epoca Întunecată

După destrămarea Imperiului Roman de Apus, popoare migratoare germanice au pătruns în Europa și zona mediteraneană. Preocupările civilizate și știința au cunoscut un declin și au trecut multe secole până când o nouă Europă a început să se contureze.

În secolul 4 d.Hr., Imperiul Roman, proaspăt creștinat, își păstra granițele europene de-a lungul Rinului și Dunării. În spatele acestor granițe erau popoarele numite de romani barbare. În acea perioadă, barbarii din vecinătatea acestor frontiere erau triburile germanice – vandalii, francii și burgunzii pe Rin, iar vizigoții și ostrogoții dincolo de Dunăre.

Vreme îndelungată Roma a făcut comerț și a luptat cu astfel de popoare. În 370, însă, hunii din Asia au invadat Europa, zdrobindu-i și punându-i pe fugă pe barbarii stabiliți aici. În 376, un întreg popor, vizigoții, s-au refugiat în Imperiul Roman. S-au stabilit acolo în calitate de aliați ai romanilor, dar în curând au început neînțelegerile cu aceștia, ajungându-se la conflicte de mari proporții care au dus la asedierea Romei în 410 și la înființarea unui regat vizigot în Franța, iar mai târziu în Spania.

Începutul sfârșitului

Numeroase armate romane s-au concentrat pe Rin pentru a întâmpina amenințarea vizigotă, iar în 406, vandalii și alte popoare au trecut fluviul spre Galia. Un an mai târziu, ultimele trupe imperiale au părăsit Britania, unde anglii, saxonii și goții din nordul Germaniei începeau să renunțe la jafuri, și să se stabilească pe aceste meleaguri. După o serie de migrații și războaie, francii și burgunzii au ocupat Galia, vizigoții au ajuns la conducerea Spaniei, iar vandalii au ocupat Africa de Nord. În Italia, conducătorul barbar Odoacru l-a detronat pe ultimul împărat al Imperiului Roman de Apus, în 476. Acesta a fost într-adevăr sfârșitul Imperiului Roman de Apus, însă Odoacru și alți conducători continuau să recunoască supremația împăratului din Constantinopol. De fapt, barbarii doreau prosperitatea imperiului, nu distrugerea lui: ei îi admirau realizările și luxul și știau că nu aveau cu ce să le înlocuiască.

Conducerea exercitată de triburile germanice și conflictele repetate între acestea au accelerat declinul civilizației romane, începută înainte de sosirea lor. Restrângerea relațiilor comerciale a dus la decăderea vieții urbane și la declinul științei de carte, a cunoștințelor și a diferitelor ocupații. Acestea sunt motivele pentru care perioada dintre anii 500-1000 d.Hr. a fost denumită Epoca Întunecată.

Popoarele germanice aveau totuși propria lor cultură, iar în unele privințe – foloseau plugul greu pe solurile nordice – erau mai pricepuți decât romanii. Însă, în ceea ce

Mary Evans

▲ În 455, Roma a fost invadată de barbari, pentru a doua oară în mai puțin de 50 de ani. De această dată a fost atacată de vandali, conduși de Gaiseric, care a recurs la metode foarte violente: ucideri, jafuri și distrugeri.

Michael Holford

▶ Teodoric, reprezentat pe această monedă de aur, a fost însărcinat de împăratul bizantin să preia Italia de la Odoacru. Scopul împăratului a fost să îndepărteze armatele ostrogote din provinciile dunărene ale Bizanțului.

Scala

▼ Ravenna, pe vremuri o bază navală romană, a fost capitala ostrogotă în Italia. Acest mozaic se află în biserica Sf. Apollinaire Nuovo. Mozaicurile glorificau conducerea ostrogotă și preamăreau arianismul, care susținea că Isus are un grad de divinitate inferior față de Dumnezeu. Creștinii considerau această teorie o erezie.

privea metodele de încălzire centrală, arta, arhitectura și literatura, realizările romanilor nu au fost egalate în Europa timp de multe secole.

O vreme, prăbușirea imperiului nu a fost evidentă. Când ostrogoții au amenințat Imperiul Roman de Răsărit, împăratul a reușit să-i alunge în Italia, unde liderul lor, Teodoric, l-a detronat pe Odoacru și a condus, teoretic, în calitate de reprezentant al împăratului. După moartea lui Teodoric, împăratul Iustinian (527-565) a făcut un efort suprem pentru a întregi vechea Romă, reușind să recupereze Italia, Africa de Nord și sudul Spaniei, pentru ca Marea Mediterană să fie din nou "un lac roman". Victoriile sale au fost de scurtă durată, deoarece începând cu 568, noii invadatori germanici, lombarzii, au început cucerirea Italiei. Aceste războaie au distrus în final viața civilizată din peninsulă.

Între timp, o nouă putere se ridicase în nord-vest. Regatul francilor s-a extins treptat spre sud, sub Clovis (481-511) și urmașii săi, până când a ajuns să controleze întreaga Galie, care a devenit inima Franciei, sau Franței. În jurul anului 496, Clovis a trecut la creștinism; el a ales catolicismul în locul arianismului, preferat de majoritatea popoarelor germanice, iar legătura strânsă care s-a format între regii franci și Biserică a fost deosebit de importantă pentru ambele părți.

Puterea Bisericii

Prăbușirea celorlalte instituții romane a conferit Bisericii o importanță deosebită în vestul barbarizat, care avea să influențeze întreaga sa istorie ulterioară. Știința de carte și domeniul administrativ au intrat în atribuțiile clerului. Episcopii au devenit conducători ai comunităților locale, iar în absența unei autorități imperiale competente, episcopii de Roma – papii – au jucat un rol important în afacerile italiene. Cu un dublu prestigiu – în calitate de urmaș al Sf.-ului Petru, primul episcop al Romei, și de conducător al vechii capitale imperiale – papa a fost acceptat în Vest drept conducător al Bisericii și a devenit o prezență impunătoare în stat. Această situație a devenit și mai marcantă deoarece barbarii au renunțat treptat la arianism. Între timp, monasticismul oferea un refugiu față de lumea agitată, iar în camerele lor de scris călugării păstrau elemente de știință clasică și cultură.

Nașterea Europei?

În secolul 7, arabii au traversat Africa de Nord și au ajuns în Spania. Acesta a fost un eveniment decisiv, lumea mediteraneană fiind împărțită între două religii ostile, iar centrul Vestului creștin s-a mutat spre nord: pe scurt, în acea perioadă apăruse ideea unei Europe. Forța dominantă a Europei era regatul francilor. Deși dinastia lui Clovis (Merovingienii) își pierduse din putere, adevărata putere era exercitată de către magistrații palatului regal. Unul dintre ei, Charles Martel, a oprit invazia arabilor asupra Europei, în bătălia de la Tours, în Franța. Fiul său, Pépin cel Scurt, i-a dat papei o mână de ajutor împotriva longobarzilor, l-a detronat pe ultimul merovingian, cu aprobarea papalității, iar în 751 s-a proclamat rege. Pépin a fost fondatorul dinastiei carolingiene. Fiul său, Charlemagne, avea să construiască un imperiu care părea să pună capăt Epocii Întunecate.

Totila, ultimul rege ostrogot al Italiei, este prezentat în acest manuscris din secolul 13, în audiență la Sf. Benedict al Nursiei, pe care l-a vizitat în 542. Evenimentul a avut loc la mănăstirea din Cassino, fondată de Benedict în 529.

DATE IMPORTANTE

376 d.Hr.
Vizigoții traversează Dunărea

406 d.Hr.
Triburile germanice traversează Rinul

410 d.Hr.
Vizigoții asediază Roma

476 d.Hr.
Ultimul împărat din Vest este detronat

527-565 d.Hr.
Domnia lui Iustinian; imperiul își revine pentru o perioadă

568 d.Hr.
Longobarzii cuceresc Italia

636-670 d.Hr.
Arabii cuceresc Orientul Apropiat și Africa de Nord

711 d.Hr.
Arabii cuceresc Spania vizigotă

732 d.Hr.
Charles Martel îi învinge pe arabi la Tours

751 d.Hr.
Pépin devine primul rege carolingian al francilor.

Charlemagne (742-814), fiul lui Pépin cel Scurt. Imperiul său a pus capăt Epocii Întunecate.

Scenă din Epoca Întunecată. Tehnicile agricole ale noilor conducători din vestul Europei erau probabil mai avansate decât cele ale romanilor. Barbarii au inventat un plug special pentru solurile dure din nordul Europei.

Un fier de plug, o cazma de lemn cu două tăișuri și seceri de fier, de tipul celor care erau folosite în perioada Epocii Întunecate.

mai vezi Istorie Universală 12 – ROMA: PRĂBUȘIREA VESTULUI Istorie Universală 18 – CHARLEMAGNE

Anglia anglo-saxonă

Abandonată de legiunile romane, Marea Britanie a fost ocupată treptat de triburile germanice. Astfel a luat naştere Anglia anglo-saxonă, care s-a delimitat de "bariera celtică" din nord şi vest, păstrându-şi identitatea până la cucerirea normandă din 1066.

În ultima perioadă a stăpânirii romane, Britania a fost adeseori invadată de năvălirile sau expediţiile pirateresti ale picţilor, din Scoţia, şi de navigatorii irlandezi şi germanici. Atunci când legiunile romane au plecat, la începutul secolului al V-lea d.Hr., Britania s-a fragmentat în regate sau domenii rivale şi se angajau mercenari germani pentru a lupta în războaiele dintre ele sau împotriva invadatorilor picţi sau irlandezi.

Mercenari şi invadatori

Potrivit tradiţiei engleze, un conducător pe nume Vortigen a deschis calea invadatorilor, angajând doi saxoni – Hengist şi Horsa – care ulterior s-au întors împotriva lui. Dar s-ar putea ca saxonii sau alte popoare germanice să fi fost aduşi în Anglia în locuri şi momente diferite, cândva între 425-450 d.Hr. Mercenarii au devenit invadatori, aducând şi mai mulţi din neamul lor, astfel că britonii s-au retras spre vest. Lupta a fost lungă şi grea şi nu a fost dominată de o singură parte. Britonii au obţinut o mare victorie la Mount Briton (loc neidentificat), în jurul anului 500 d.Hr. Acest eveniment este de obicei asociat cu un remarcabil general, al cărui nume a rămas necunoscut şi ale cărui fapte de vitejie au dat naştere legendelor despre "Regele Arthur". Cu toate acestea, în 615 d.Hr. britonii se retrăseseră în nordul şi vestul insulei, iar mai târziu chiar şi Cornwall (pe atunci "Ţara Galilor de Apus") a fost cucerit de invadatori. Scoţia, Ţara Galilor şi Irlanda au rămas britanice şi celtice (zonă denumită şi azi "graniţă celtică"). Nou-veniţii erau predominanţi pe teritoriul corespunzător Angliei moderne – denumirea ţării, "Angleland", provine de la numele unuia dintre popoarele invadatoare.

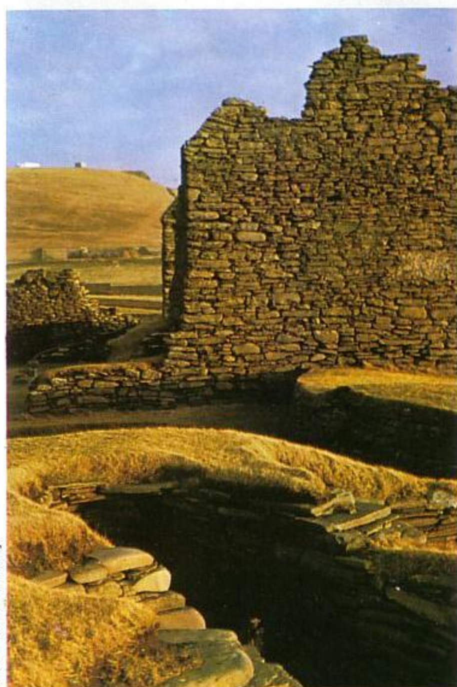
Anglia anglo-saxonă

Invadatorii veneau de pe coastele din nordul Europei şi aparţineau unor triburi diferite: saxoni, iuţi, angli şi friţi; ei au dat numele unor regiuni ale Angliei (de exemplu Anglia de Est, Wessex, Sussex, Essex – semnificând teritoriile anglilor şi teritoriile de vest, sud şi est ale saxonilor). Cu toate acestea, diferenţele dintre aceste triburi de invadatori nu i-au împiedicat să devină un singur popor, şi, din acest motiv, istoricii pot folosi acum termeni colectivi ca "Anglia anglo-saxonă", sau chiar "saxoni" pentru a descrie triburile germanice care ulterior au devenit engleze. Spre deosebire de romani, aceste popoare nu cunoşteau modul de viaţă urban (majoritatea oraşelor romane fiind părăsite înainte de invazia saxonă).

În acelaşi timp aveau loc modificări importante şi în lumea celtică. Scoţii, care veneau din Irlanda, au început să ocupe partea de nord a ţării, care ulterior le va purta numele. În secolul al XIX-lea ei s-au unit cu picţii, ce veneau din partea de est şi de nord şi au format regatul "Scoţiei".

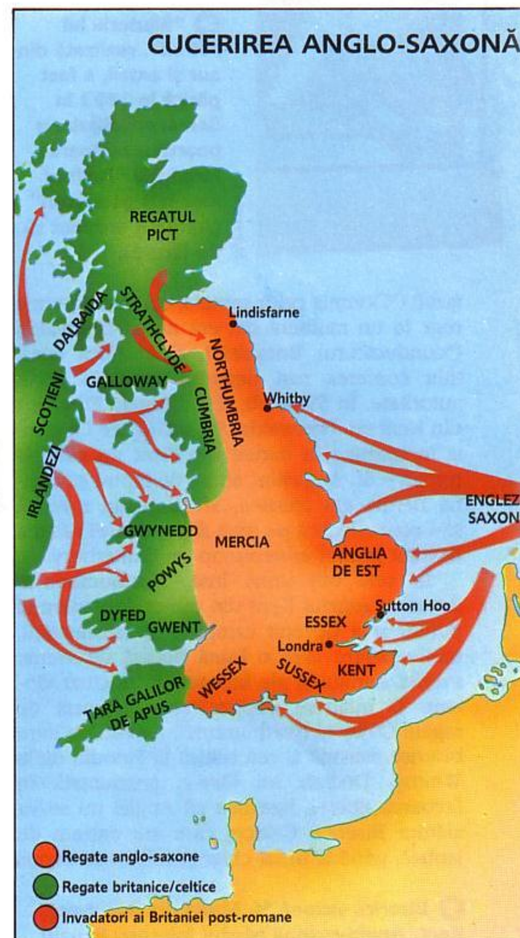
Deşi saxonii erau atei, religia creştină – adusă de romani – a supravieţuit în Ţara Galilor şi de aici, începând din 432 d.Hr., a fost dusă în Irlanda, o contribuţie importantă în acest sens având Sf. Patrick. Scoţia a fost evanghelizată începând din anul 565 d.Hr. de Sf. Columba, folosind drept bază insula Iona. Creştinismul era faimos pentru pietatea şi învăţătura sa. Cu toate acestea, datorită izolării de Europa continentală, creştinismul anglo-saxon era diferit sub multe aspecte de practicile creştine ajunse sub influenţa papilor (creştinismul roman, sau catolic).

Aceste diferenţe sub aspect religios s-au dovedit importante în momentul în care a început convertirea saxonilor. Până la sfârşitul secolului al VI-lea, cea mai mare parte a Angliei anglo-saxone era divizată în şapte regate independente, numite adeseori hep-

British Tourist Authority

Ruinele unei aşezări a picţilor, din insulele Shetland din Scoţia. Istoria picţilor este obscură, dar raidurile efectuate asupra Britaniei romane au reprezentat unul dintre motivele angajării mercenarilor anglo-saxoni.

Această hartă prezintă invadatorii Britaniei romane şi post-romane. Primii anglo-saxoni din Anglia erau soldaţii mercenari aduşi de romani pentru a lupta împotriva picţilor şi scoţilor.

Michael Holford

Edward Mărturisitorul şi potenţialul său succesor într-o întâlnire reprezentată pe tapiseria de la Bayeux. Domnia lui Edward a însemnat o creştere a influenţei normande în Anglia.

Picturepoint

◀ O pagină din Evanghelia din Lindisfarne. Mănăstirea din Lindisfarne a fost un centru al creștinătății celtice, iar apoi catolice.

▶ "Bijuteria lui Alfred", realizată din aur și email, a fost găsită în 1693 în Somerset. Bijuteria poartă următoarea inscripție "Aelfred mec het gewyrcan" (Alfred a ordonat să fiu făcută).

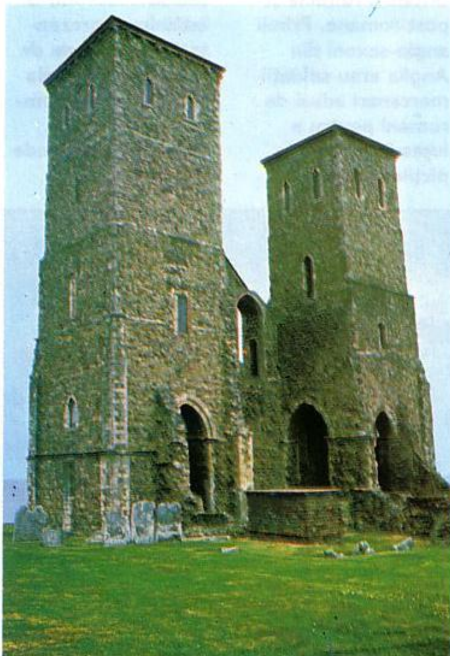
Picturepoint

tarhii ("Domnia celor șapte"); cel mai puternic rege la un moment dat era numit Bretwalda ("conducătorul Britaniei"), chiar dacă acest titlu conferea mai degrabă prestigiu decât autoritate. În 597 d.Hr., când regele Ethelbert din Kent era Bretwalda, Papa Grigore I a trimis în misiune la curtea din Kent un călugăr roman – Sf. Augustin. Ajutat de faptul că regina Bertha era creștină, Sf. Augustin a reușit să-i convertească pe rege și pe supușii săi și a devenit primul arhiepiscop de Canterbury.

În cele din urmă însă, Northumbria a devansat regatul Kent din punct de vedere al puterii și a devenit campion al creștinătății, motiv pentru care o bună bucată de vreme averile statului și ale bisericii au fluctuat violent. O întâlnire importantă, convocată de regele Oswy al Northumbriei, a avut loc între biserica romană și cea celtică la Sinodul de la Whitby. Decizia lui Oswy, pronunțată în favoarea Romei, însemna că Anglia nu se va alătura Bisericii Celtice, care era extrem de izolată; până la urmă chiar și celții s-au supus autorității Papei. Creștinismul a triumfat în Anglia anglo-saxonă, iar în secolul al VIII-lea misionarii și învățații englezi au devenit faimoși pentru activitatea desfășurată în Europa, în timpul domniei lui Carol cel Mare.

Între timp, regatele saxone se luptau fie între ele, fie cu celții. În secolul al VIII-lea Mercia, în centrul regiunii Midlands, a devenit cea mai mare putere. Regatul a înflorit în timpul regelui Offa II (757-796 d.Hr.), rămas cunoscut pentru șanțul lui Offa, care marca granița dintre teritoriile saxone și cele galeze. Rămășițele șanțului lui Offa mai fac parte și astăzi din granița dintre Țara Galilor și Anglia. În timpul domniei regelui Egbert (802-839 d.Hr.), Wessex a dobândit o supremație pe care, datorită condițiilor geografice și altor circumstanțe, a reușit să o păstreze.

▼ Biserica saxonă Sf. Maria din Reculver, Kent. Anglo-saxonii păgâni foloseau lemnul pentru construcții, și au rămas uimiți de mărețele construcții de piatră lăsate de romani. Biserica catolică a reînviat arta zidăriei.

Colin Bord

Teroarea vikingilor

Între timp, o nouă invazie s-a adăugat conflictelor interne. Începea era terorii vikinge, adusă de fioroșii războinici scandinavi care terorizau cea mai mare parte a Europei, pătrunzând adânc în teritoriu cu lungile lor ambarcațiuni. În 793 Anglia a întrevăzut ce avea să o aștepte, când vikingii au distrus faimoasa mănăstire din Lindisfarne (pe Insula Sfântă, Northumbria), iar câțiva ani mai târziu au ars Iona. La mijlocul secolului al IX-lea atacurile vikingilor s-au intensificat și invadatorii au început să se așeze în diferite părți ale Angliei – norvegienii în nordul Scoției, în Irlanda și nord-vestul Angliei, iar danezii în Yorkshire, estul Angliei și Lincolnshire. Datorită invaziei daneze, o parte a estului Angliei a fost denumită Danelaw.

Cuceririle daneze au distrus regatele saxone din Northumbria, estul Angliei și Mercia. Wessex a supraviețuit pentru că era situat mult mai în sud, dar și pentru că era condus de regele Alfred cel Mare (871-899 d.Hr.). Politica lui Alfred era să-i plătească pe danezi pentru a se retrage (asemenea plăți erau denumite *Danegeld*, "bani-danezi"), iar între timp să consolideze puterea Wessexului.

DATE IMPORTANTE

407
Ultimele legiuni romane părăsesc Britania

Aprox. 425-450
Saxonii și alte popoare germanice invadează Britania în număr mare

Aprox. 500
Victoria britanică de la muntele Badon

Aprox. 565
Sf. Columba începe convertirea Scoției

597
Augustin începe convertirea saxonilor

Aprox. 615
Saxonii controlează cea mai mare parte a Angliei

664
Sinodul de la Whitby

793
Vikingii jefuiesc Lindisfarne

851-871
Danezii invadează Anglia (exceptând Wessex)

878
Alfred îi învinge pe danezi; tratatul de la Wedmore

978-1016
Anglia aflată în declin în timpul lui Ethelred "cel fără de sfat"

1013-42
Perioadă de dominație daneză

1042-66
Domnia lui Eduard Mărturisitorul

1066
Domnia lui Harold Godwinson; bătălia de la Hastings; William devine rege

Michael Holford

▲ Coif provenind de pe nava mortuară Sutton Hoo Saxon, excavată în 1939 în Suffolk. Nu au fost găsite oseminte, dar obiectele sunt o mărturie a bogăției regelui sau conducătorului.

Chiar și așa, forțele lui Alfred nu au făcut față atacului danez din 878. Alfred a fost nevoit să se ascundă pentru un timp. Faimoasa legendă care povestește cum din neatenție a ars prăjiturile lăsate în grijă de o gospodină, sugerează că în această perioadă Alfred umbla prin țară deghizat în țăran. Până la urmă Alfred a reușit să organizeze o mișcare de rezistență saxonă eficientă, iar danezii au fost învinși. Ei au fost forțați să semneze pacea la Wedmore și au fost convertiți la creștinism.

Acum Alfred conducea cea mai mare parte a Angliei, excepție făcând Danelaw; restul regatelor istorice saxone nu și-au redobândit niciodată statutul. În această situație, el a pus în mod conștient bazele unui stat puternic și civilizat prin organizarea unui sistem de apărare la nivel național, care avea la bază așezări fortificate (mai târziu transformate în orașe); de asemenea Alfred a sprijinit traducerea textelor culturii greco-latine în limba engleză.

Fiii și succesorii lui Alfred, Edward cel Bătrân (899-924 d.Hr.) și Athelstan (924-939 d.Hr.), au cucerit Danelaw și au constituit în cele din urmă monarhia engleză. Scoția l-a recunoscut pe Athelstan drept conducător, fapt ce a generat ulterior numeroase pretenții ale englezilor asupra Scoției. Societatea anglo-saxonă a continuat să înflorească și în timpul lui Edgar, nepotul lui Alfred, iar pagubele materiale și morale provocate de vikingi bisericii engleze au fost recuperate de Sf. Dunstan care a reformat biserica în secolul al X-lea.

Anglia în jurul anului 885 d.Hr., la câțiva ani de la tratatul de împărțire a teritoriilor semnat de Alfred cu danezii. Nottingham, Leicester, Lincoln, Derby și Stamford erau cele cinci burguri incluse în Danelaw. Așezările norvegiene sunt și ele reprezentate.

Scut de pe Sutton Hoo. Printre alte artefacte găsite pe vasul mortuar se numără și ustensile casnice din Constantinopol și Egipt, precum și numeroase obiecte realizate de maeștrii bijutieri saxoni.

Edi Media

Dar intențiile de extindere ale scandinavilor nu au fost stăvilite, iar Anglia a devenit din nou vulnerabilă, când a rămas fără un conducător puternic. Regele Ethelred (978-1016 d.Hr.) era adeseori nedrept numit "Ethelred nepregătit", deși porecla lui saxonă, Redeless, semnifică "fără un sfat bun". În mod cert nu a fost un conducător bun, punându-și supușii să adune sume mari de Danegeld pentru a-i plăti pe invadatori. Spre deosebire de Alfred, Ethelred nu a reușit să organizeze o rezistență și, în ciuda sumelor plătite, el a pierdut tronul în favoarea regelui danez, Sweyn Forkbeard.

Impresiile unui artist cu privire la modul în care arătau războinicii de la sfârșitul perioadei anglo-saxone. Acești războinici s-au întâlnit cu normanzii în bătălia de la Hastings și au fost învinși.

Anglo-saxonii erau artiști desăvârșiți. Caracterele prezentate aici sunt un exemplu al modului în care erau decorate primele litere ale unui paragraf, dintr-un manuscris împodobit cu anluminuri.

Sub conducerea lui Cnut sau Canute (1017-35), fiul lui Sweyn, Anglia a devenit parte a întinsului imperiu scandinav, care mai cuprindea și Danemarca, Norvegia și insulele Hebride. În acel moment danezii erau deja creștini, iar domnia lui Canut se baza pe puterea legii și pe un grad rezonabil de acceptare liberă; mai mult, elementele daneze prezente în societatea engleză au fost rapid absorbite.

După moartea lui Canut dominația daneză a slăbit, și în 1042 a devenit rege Edward, fiul lui Ethelred; din cauza pioșeniei sale a fost denumit Edward Mărturisitorul. Mama lui era normandă iar el fusese crescut într-un ducat. Prin urmare el a favorizat sfătuitorii și obiceiurile normande – preferință care a avut consecințe decisive pentru Anglia anglo-saxonă.

Cine va fi rege?

Rezistența împotriva influenței normande era puternică, mai ales din partea celor patru deținători de titluri de conte (earl) atribuite în timpul dominației daneze. Cel mai puternic dintre conți era Godwin din Wessex, care a contribuit la înscăunarea lui Edward, iar apoi și-a mărit influența devenind socrul regelui. Dar lui Edward îi displăcea controlul lui Godwin, punând capăt acestei situații în 1051-1052. Contele și fiul său Harold au fost exilați, reușind să se întoarcă triumfători doar când cea mai mare parte a sudului Angliei s-a ridicat pentru a-i sprijini. După acestea influența normandă a intrat în declin și în 1053, la moartea lui Godwin, vastele sale domenii și poziția politică au fost moștenite de Harold.

În mod normal Harold ar fi trebuit să moștenească tronul lui Eduard, care nu a avut copii. Dar erau și alți pretendenți, printre care și William, ducele Normandiei, o rudă îndepărtată a lui Eduard Mărturisitorul. Printr-o întâmplare destul de obscură, în 1064 Harold a căzut accidental în mâinile lui William și a

Reconstrucția unei așezări anglo-saxone. Dacă un sat avea două câmpii, una era lăsată să se "odihnească" în fiecare an. Fiecare anglo-saxon avea bucata sa de pământ pe care o lucra în cooperare cu vecinii, într-un sistem de agricultură deschis. Fiecare persoană deținea fâșii pe terenuri diferite; un sistem care asigura distribuția egală a terenurilor bune și mai slabe.

Ceramică și sticlărie anglo-saxonă (dedesubt).

fost eliberat doar după ce a jurat să sprijine pretenția normandului la tron. Cum era de așteptat, Harold a refuzat ulterior să respecte o învoială acceptată prin constrângere.

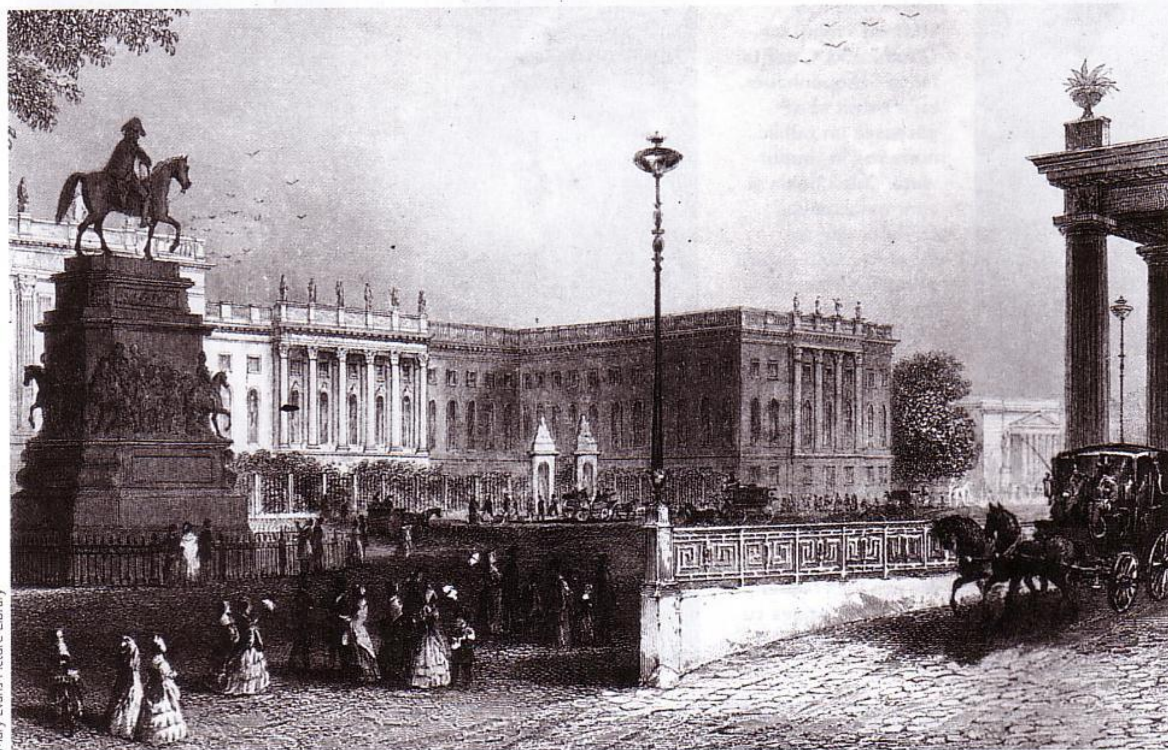
Evenimentele s-au precipitat. În ianuarie 1066 Edward Mărturisitorul a murit, numindu-l pe Harold ca succesor. Witanul, o adunare de nobili care reprezentau interesele comunității, a susținut alegerea lui Edward. Dar când vestea a ajuns la urechile lui William, acesta s-a pregătit să-și apere pretențiile prin forță. Normanzii, descendenți ai vikingilor, erau buni luptători, cu toate că în perioada respectivă erau asimilați de cultura franceză. William a recrutat și aventurieri din alte părți ale Franței și a început să-și formeze o flotă.

Din nefericire pentru Harold, el a avut de înfruntat mai mulți dușmani în același timp. În septembrie flota norvegiană a ajuns în Northumbria, împreună cu un alt pretendent la tron, regele Harald Hardrada. Susținut de Tostig, fratele renegat al lui Harald, Hardrada a fost proclamat rege în York. Armatele lui Harold au plecat din Londra spre York și în 25 septembrie, la Stamford Bridge, Yorshire, a declarat război inamicului. După o zi de măcel îngrozitor a obținut o victorie decisivă.

Între timp, în 27 septembrie, flota lui William a debarcat în golful Pevensey. Harold se grăbea spre sud, dar și-a continuat drumul doar după o oprire la Londra. S-ar putea ca această întârziere să-l fi costat pe Harold regatul, deoarece i-a dat lui William șansa acomodării cu un teritoriu ostil. În 14 octombrie, când cele două armate s-au întâlnit, englezii ocupaseră dealul Senlac, aproape de Hastings. Zidul de scuturi al englezilor a rezistat în timpul zilei atacurilor imensei cavalerii normande, dar de două ori au rupt rândurile păcăliți de retragerile simulate ale normanzilor. Normanzii au profitat de momentele în care englezii erau cu garda jos. După ce Harold a fost ucis, armatele sale au continuat lupta, dar în cele din urmă au fost epuizate de atacurile cavaleriei normande și de ploaia de săgeți abătută asupra lor. După bătălie, William a fost numit "William Cuceritorul"; aceste evenimente au prefigurat sfârșitul Angliei anglo-saxone.

mai vezi Istorie universală 16 – VIKINGII Istorie universală 23 – ANGLIA ȘI NORMANDIA

Schopenhauer și Nietzsche

Universitatea din Berlin, 1840. Filosoful germen Hegel a predat aici vreme de mai mulți ani, fiind numit în 1818 șeful catedrei de filosofie. Schopenhauer a urmat studiile acestei facultăți între 1811-13 și în 1820 a lucrat apoi tot aici, ca lector.

Acești gânditori germani din secolul al XIX-lea au creat curente filosofice deosebite, care au spart barierele tradițiilor academice și care au subliniat importanța subconștientului și a forțelor iraționale care ne modelează.

Arthur Schopenhauer s-a născut în 1788, în Danzig, Prusia, ca fiu al unui negustor bogat. La 21 de ani Schopenhauer s-a înscris la universitatea din Gottingen, concentrându-se în studiile sale asupra lui Platon și Kant. A obținut doctoratul în 1813.

După moartea tatălui, mama sa s-a mutat la Weimar și în 1814 Schopenhauer i s-a alăturat, împrietenindu-se cu marele poet german Goethe. De mai mare importanță avea însă să fie întâlnirea sa cu Friedrich Mayer, un cărturar care l-a inițiat în filosofia și misticismul indian.

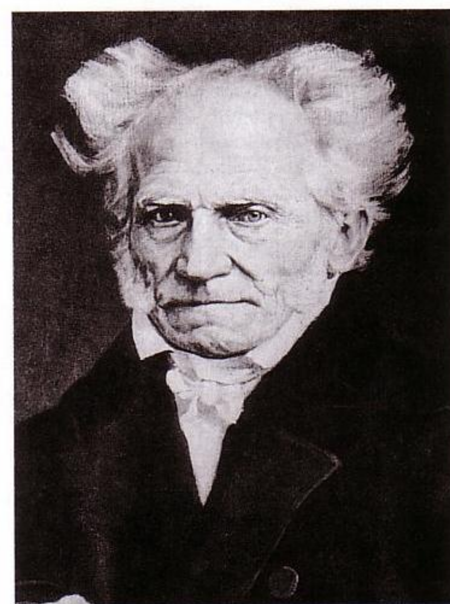
După această întâlnire Schopenhauer s-a mutat la Dresda unde și-a scris cea mai importantă lucrare, *Lumea ca voință și reprezentare.* Aceasta este structurată în patru volume. În primul, Schopenhauer pretinde că lumea nu poate fi cunoscută direct ci doar înțeleasă prin reprezentări sau modele mentale ("idei"), cum ar fi timpul, spațiul și cauzalitatea. În volumul al doilea el sugerează că în lume un singur lucru poate fi cunoscut atât în profunzime cât și în aparență: noi înșine ca trup și înfățișare, și noi înșine ca parte a unei esențe primare ce caracterizează tot ceea ce există: voința. Voința poate fi înțeleasă ca forța motrice a universului, care o aduce la stadiul de existență și îi menține această stare. Este un lucru singular, prea imens pentru a putea fi înțeles, neschimbat, lipsit de cauză și fără un scop anume.

În lumea pe care o percepem, Voința poate fi privită ca un șir tot mai complex de solicitări, energii și instincte, de la impulsurile oarbe ale plantelor și animalelor până la acțiunile, presupus raționale, ale oamenilor. Și acestea sunt prinse în constrângerea acestei energii nesățioase și fără rost iar viața umană, cu toate durerile și mizeriile ei, este una dintre formele pe care o îmbracă această forță, care nu ne poartă grija și nici nu este preocupată de noi. La sfârșitul acesteia există moartea, care este de fapt totuna cu întrebarea: "Ți-a ajuns?"

Volumele trei și patru sunt mai puțin "pesimiste"' prin faptul că sugerează că atât artiștii cât și sfinții ar putea găsi un mod de viață care să depășească constrângerile create de Voință, care să treacă dincolo de lupta egoistă și lipsită de sens, pentru a dobândi libertatea, printr-o viziune obiectivă asupra lumii sau compasiunea pentru cei din jur.

Cariera lui Schopenhauer

Restul lucrărilor lui Schopenhauer au fost doar detalierea primei sale creații. În 1820 a început să predea la Universitatea din Berlin dar cursurile sale nu erau audiate, deoarece erau ținute în paralel cu cele ale mult mai faimosului filosof Hegel. Schopenhauer s-a pensionat și s-a retras la Frankfurt am Main. El a dobândit celebritatea abia în 1851, o dată cu publicarea lucrării *Parerga și Paralipomena* (lucrări și fragmente de mică importanță). Aceasta aborda noi teme, printre care destin și predestinare, duhuri și femei.

Arthur Schopenhauer (1788-1860). La Berlin acesta nu a fost băgat în seamă, materia sa de studiu fiind ținută în același timp cu cea a mult mai celebrului Hegel. Cursurile sale nu erau frecventate de nimeni și în cele din urmă s-a reîntors la viața de scriitor solitar.

Redirecționarea ideologică a lui Schopenhauer de la sistemul și legile rațiunii – el l-a numit chiar pe Hegel trișor – spre intuiție, creativitate, introspecție și forțele

Getty Images

iraționale care ne guvernează, a influențat (mai ales prin Nietzsche) gânditorii de mai târziu, mai ales în domeniul referitor la instincte și la psihologia artei. A murit la Frankfurt am Main, în 1860.

Friedrich Nietzsche

Friedrich Nietzsche s-a născut în Saxonia prusacă, în 1844. A fost un elev sclipitor și din 1864 a studiat teologia și cultura clasică la Universitatea din Bonn, urmându-și apoi profesorul la Leipzig. În 1867 și-a început serviciul militar dar a fost rănit grav și a părăsit armata pentru a-și continua studiile. La Leipzig el avea să descopere lucrările lui Schopenhauer și să-l cunoască pe compozitorul Wagner.

În 1869, doar pe baza a ceea ce publicase – fără a avea doctoratul – Nietzsche a fost numit profesor de filologie clasică în Basel, devenind cetățean elvețian. Cu toate acestea, s-a oferit voluntar ca sanitar în războiul franco-prusac din 1870. Ca urmare, sănătatea sa a avut de suferit pentru totdeauna.

El pleca adesea din Basel pentru a se întâlni cu Wagner și prima sa carte, *Nașterea tragediei din spiritul muzicii* (1872) elogia creația lui Wagner. Nietzsche susținea că tragedia greacă a apărut din ciocnirea rațiunii și a armoniei (personificată de zeul Apollo) cu pasiuni ritualizate (personificate prin Dionysos, zeul vinului) și continua cu ideea că tragedia ar renaște în combinația de dramă și muzică creată de Wagner. Însă în 1878 naționalismul și antisemitismul atroce al lui Wagner i-a despărțit definitiv.

Prima sa carte, ca și majoritatea următoarelor, a fost lipsită de succes dar astăzi ea e binecunoscută. Între timp, sănătatea lui Nietzsche se deteriora continuu. Pe jumătate orb și cu dureri permanente, în 1879, el a demisionat din postul său universitar.

Între 1883-85 a publicat *Așa grăit-a Zarathustra*, considerată capodopera lui, un elogiu adus curajului în confruntarea cu o lume ostilă. Astăzi Nietzsche este considerat unul dintre cei mai mari scriitori de limbă germană.

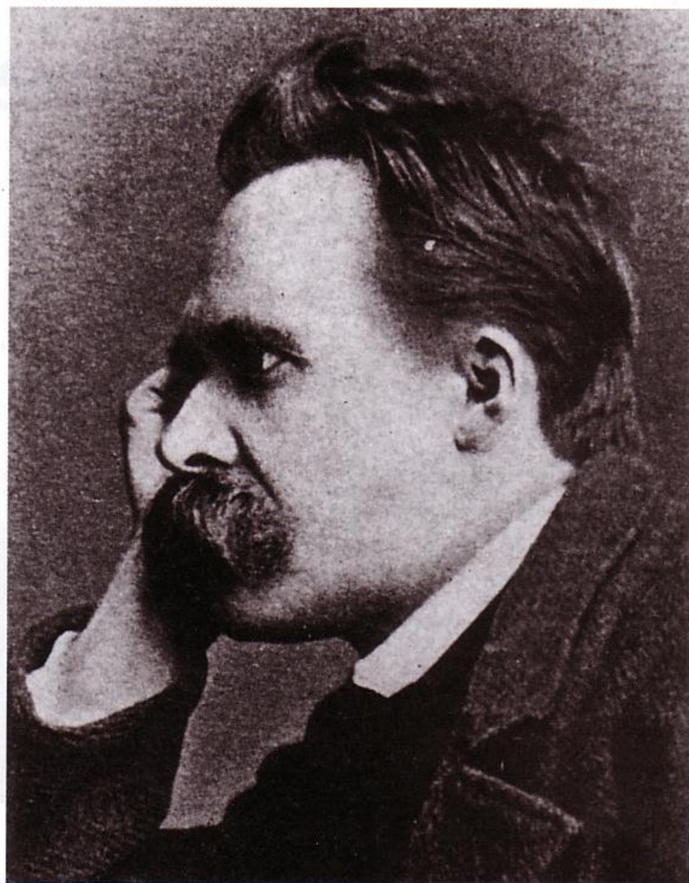
Lipsa de succes l-a determinat să-și exprime ideile într-o formă mai directă, în *Dincolo de bine și rău* (1886) și *Despre genealogia moralei* (1887). În anul următor era la apogeul puterilor sale și era extrem de productiv. A scris *Cazul lui Wagner*, *Amurgul idolilor*, *Antichristul*, *Nietzsche contra Wagner* și *Ecce Homo*, cea din urmă fiind o estimare a propriilor lucrări și a importanței acestora.

În anul următor însă, 1889, s-a prăbușit pe stradă la Torino, Italia. Deși a reușit să ajungă înapoi în Basel, filosoful a fost internat în clinici de boli nervoase în următorii 11 ani și nu a mai fost niciodată complet lucid. A murit cu mintea rătăcită, în 1900.

În general, Nietzsche a fost preocupat de locul valorilor în viața umană – cum se obțin și ce rol îndeplinesc. Autorul susținea că tradiția iudeo-creștină pusese accentul pe suferință și alte idealuri ascetice. El le considera pe acestea exemple ale unei "moralități de sclav", alături de caritate, umilință și supunere și care luaseră locul vechilor trăsături ale "stăpânilor", a competiției, mândriei și independenței.

Nietzsche considera că epoca în care trăia încă nu conștientizase că absoluturile religioase tradiționale și filosofice se prăbușiseră – că "Dumnezeu era mort". În cele din urmă, oamenii vor începe să caute să înlocuiască vechile valori cu altele noi, dar Nietzsche se temea ca acestea să nu fie cele ale naționalismului sau a diverselor ideologii sociale și că în spiritul acestora vor avea loc crime teribile – ceea ce s-a și întâmplat în secolul XX.

Georg Hegel (1770-1831), într-un tablou de Schlesinger.

Getty Images

Friedrich Nietzsche (1844-1900) a fost una dintre cele mai strălucite minți ale secolului XIX, dar la fel ca Schopenhauer, nu a reușit să-și găsească un public numeros în timpul vieții. După boala și apoi moartea sa, scrierile sale au ajuns în mâna surorii sale, Elisabeta, care le-a publicat în așa fel încât să se apropie de opiniile ei naționaliste și antisemite, distorsionându-le înțelesul.

Getty Images

Richard Wagner (1813-83) în 1868. Nietzsche a scris elogios despre muzica lui Wagner dar nu s-a înțeles cu acesta din cauza politicii.

Denaturarea operelor sale

Elisabeta, sora lui Nietzsche s-a căsătorit cu un naționalist german și antisemit de frunte, Bernhard Förster, ale cărui idei erau împărtășite și de ea. Aceasta deținea controlul absolut asupra tuturor lucrărilor lui Nietzsche, prezentându-le pentru a se potrivi mai bine cu ideile ei politice. Aceasta și admirația ei pentru Hitler au făcut ca Nietzsche să fie asociat cu nazismul, deși el nu era nici naționalist, nici antisemit.

Mulți gânditori moderni au perceaput însă adevărul. Nietzsche a fost apreciat de scriitori foarte diferiți, cum ar fi Jung, Freud, Shaw, Yeats, Mann și Camus. Ei au recunoscut că Nietzsche poseda o înțelegere profundă a grecilor clasici. Această calitate și propria sa filosofie i-a ajutat pe scriitorii germani de după el să-și formuleze propriile lor critici ale epocii moderne.

mai vezi Istorie universală 159 – KANT Istorie universală 160 – HEGEL ȘI MARX

Vikingii

În lungile călătorii din America de Nord la Constantinopol, vikingii au jefuit, au cucerit și au stăpânit multe pământuri. Timp de secole, europenii s-au temut de "turbarea nordicilor".

Acest cap de leu sculptat s-a aflat printre numeroasele obiecte descoperite în corabia Oseberg. Având o lungime de 22 m, aceasta a fost corabia funerară a unei prințese, care, potrivit tradiției, îi purta sufletul în adâncurile oceanului. Alături de ea se îngropau câini, cai și boi sacrificați, dar și obiecte de utilitate.

După căderea Imperiului Roman de Apus, Europa a suferit mai multe lovituri. Cele mai puternice au fost din partea popoarelor scandinave, care, în secolul VIII d.Hr., au început o serie de expansiuni teritoriale. Acești marinari războinici sunt cunoscuți sub numele de vikingi sau nordici.

Principala cauză a expansiunii a fost probabil suprapopularea, și este posibil ca la început vikingii să fi debarcat în noi regiuni pentru a face comerț. Însă ei și-au dat seama curând că le pot cuceri și stăpâni.

Călătoriile vikingilor

Imboldul de a părăsi Scandinavia i-a determinat pe vikingi să caute pământuri nefolosite. În 874, vikingii au ajuns în Islanda, ocupată până atunci doar de câțiva călugări irlandezi; insula a devenit în curând o comunitate înfloritoare cu propria sa adunare, numită Lucrul, iar în Evul Mediu a produs o literatură istorică splendidă, ce descria expedițiile vikingilor.

În 981, un conducător viking celebru, Eric cel Roșu, a descoperit Groenlanda și a întemeiat o colonie care a supraviețuit până în secolul XV. Se pare că vikingii au traversat Oceanul Atlantic, petrecând ceva timp în Terra Nova; astfel, ei i-au luat-o înainte lui Cristofor Columb în Lumea Nouă cu câteva sute de ani. Însă această descoperire a rămas necunoscută și nu a avut consecințe.

Vikingii s-au îndreptat în trei direcții principale. Cei care au traversat Atlanticul erau în mare parte norvegieni. Ei au ocupat insulele Faroe, Shetland, Orkney, Hebride, Isle of Man și nord-vestul Angliei. Orașele Dublin, Wexford și Limerick de pe coasta irlandeză au fost întemeiate de vikingii norvegieni.

Vikingii danezi au traversat Marea Nordului și au atacat coasta de răsărit a Marii Britanii, invadând și nordul și vestul Europei, corăbiile lor lungi transportându-i pe susul

Principala armă a unui războinic viking era un topor uriaș (sus). Alte arme erau săbiile scurte și lungi, sulița și arcul.

Vikingii au creat corabia lungă cu chilă, cu o carenă solidă, pentru lungile lor călătorii pe mare. Corabia Oseberg a fost descoperită în 1904 în Norvegia.

Se crede că expedițiile vikingilor au ajuns până în America. O posibilă așezare a fost Newfoundland.

Tapiserie din secolul XII înfățișând un soldat normand. În 896 vikingii s-au stabilit de-a lungul fluviului Sena sub conducătorul lor, Rollon. În 911, în schimbul protecției împotriva invaziilor străine, Rollon a primit pământul de la Carol cel Simplu. Normandia a devenit un stat scandinavic celebru.

Detaliu de pe sicriul vikingului Cammin, anul 1100.

fluviilor (Humber și Tamisa, Rin și Sena) în interiorul teritoriilor. Ei au navigat chiar și prin strâmtoarea Gibraltar ajungând în Marea Mediterană.

Vikingii suedezi, cunoscuți sub numele de varegi, au traversat marile fluvii de pe teritoriul Rusiei de astăzi, ajungând în Constantinopol și chiar și în Bagdad.

Teroarea de pe mări

Ceea ce îi făcea pe vikingi atât de înfricoșători era faptul că veneau pe apă, pe care se simțeau ca la ei acasă, spre deosebire de ceilalți marinari europeni, care rar îndrăzneau să se aventureze la distanțe mari de țărmurile cunoscute. Parcurgând distanțe mari fără prea mari eforturi și sosind pe neașteptate, vikingii le induceau o teroare aparte victimelor lor.

Luptători de temut, celebri pentru accesele de furie războinică, vikingii erau păgâni. Nu respectau bisericile și mănăstirile, bogățiile acestora fiind țintele lor principale. Printre primele acțiuni ale vikingilor în Marea Britanie au fost asedierile comunităților religioase de la Lindisfarne și Iona.

În secolul IX, atacurile vikingilor asupra Europei au atins apogeul; împreună cu atacurile maghiarilor și arabilor, acestea păreau să amenințe însăși existența creștinismului catolic. Datorită priceperii cu care vikingii stăpâneau fluviile, nici un loc nu părea sigur. De exemplu, în 840, vikingii și-au făcut apariția la gura fluviului Sena, iar Nantes, Paris, Orléans și multe alte orașe au fost asediate.

Invazii repetate

Jefuitorii reveneau an de an, începând să ocupe insulele mai îndepărtate, de unde să poată opera. Cea mai mare insulă îndepărtată din Europa, Britania, a fost supusă unor atacuri din ce în ce mai intense, începând cu 851. La aproximativ aceeași dată (860), varegii au fondat Novgorod și au navigat spre Marea Neagră, pentru a invada Imperiul Bizantin. Puțin mai târziu, capitala varegilor a fost mutată la Kiev, care a devenit ulterior nucleul primului stat rus.

După ce s-au instalat în regiunile pe care le-au luat în stăpânire, vikingii s-au contopit cu popoarele care locuiau aici, fiind rapid asimilați de acestea. Acesta a fost un lucru surprinzător, deoarece ei aveau o cultură proprie, care cuprindea talente artistice impresionante, un dar aparte pentru întocmirea legilor și comerț și o religie distinctă patronată de un întreg alai de zei, în frunte cu Odin.

Convertirea la creștinism

Cu toate acestea, după ce vikingii s-au instalat și au intrat în contact cu vecinii lor, a urmat în curând convertirea lor la creștinism. În Britania, înfrântă de regele Alfred, dar cuprinzând încă o zonă întinsă, invadatorii au făcut pace și au acceptat botezul în 878. În 911, Rollon, conducătorul vikingilor care asediaseră fluviul Sena, i-a adus omagii lui Carol cel Simplu în schimbul pământurilor ce formau Normandia; după un an, Rollon și supușii lui au devenit creștini. În sfârșit, în est, prințul Vladimir din Kiev a încheiat o alianță matrimonială cu familia imperială bizantină și s-a convertit la creștinism.

La acea dată, coloniștii vikingi nu mai erau norvegieni, danezi și suedezi, ci englezi, francezi normanzi și ruși. Prin urmare, deși vikingii se stabiliseră peste o zonă întinsă, cultura lor a supraviețuit doar în regiunile lor natale și în coloniile insulare.

Prin anul 1000 d.Hr., principalul val migrator a luat sfârșit, iar Scandinavia însăși era pe punctul de a se integra în Europa creștină. Totuși, statele scandinave au rămas mari puteri, iar regii danezi au condus Anglia între anii 1013-42. În 1066, Harold al III-lea, un pretendent norvegian la tronul englez, a fost răpus în lupta de la Stamford Bridge, dar un descendent normand al vikingilor, Wilhelm Cuceritorul, a devenit rege când, 19 zile mai târziu, l-a înfrânt pe regele Harold al Angliei în lupta de la Hastings.

DATE IMPORTANTE

793-795
Vikingii asediază Lindisfarne în Northumbria și invadează Scoția și Irlanda.

802
Iona asediată

840
Vikingii întemeiază orașul Dublin

841
Vikingii își fac apariția în forță la gura fluviului Sena

845
Este asediat Parisul

851
Începerea invaziei daneze asupra Angliei

859
Vikingii fac ravagii în Marea Mediterană

860
Primul atac viking asupra Bizanțului; vikingii se instalează în Novgorod; fondarea statului rus

874
Vikingii ajung în Islanda

878
Pacea anglo-vikingă de la Wedmore; danezii trec la religia creștină

911
Rollon, șeful vikingilor, pune bazele ducatului Normandiei; varegii obțin un tratat favorabil cu Bizanțul.

981
Eric cel Roșu descoperă Groenlanda

988
Vladimir, prințul Kievului, devine aliat al bizantinilor și se convertește la creștinism

1013-42
Conducere daneză în Anglia

1066
Cucerirea normandă a Angliei

mai vezi Istorie universală 20 – CRUCIADELE Istorie universală 23 – ANGLIA ȘI NORMANDIA

Subcontinentul indian

Unul dintre cele mai vechi civilizații a lumii s-a format în valea Indusului, pe teritoriul Pakistanului de azi, pe partea de nord-vest a subcontinentului indian. Unul dintre cele mai mari orașe a acestei civilizații a fost Mohenjo-daro

Ann & Bury Peerless

India antică a fost un subcontinent cu o populație numeroasă, cu o istorie furtunoasă și complicată. S-au născut aici religii mari, imperii au înflorit și au decăzut dar cultura indiană și-a păstrat întotdeauna caracterul specific.

India antică ocupa teritoriul pe care îl denumim subcontinentul indian, pe acest teritoriu azi existând patru state: Republica India, independentă din 1947, Pakistanul, Sri Lanka (Ceylon), și Bangladeshul, devenit independent în 1971.

În valea Indusului care azi aparține Pakistanului în jurul anului 2500 î. Ch. s-a format una din cele mai vechi civilizații ale lumii. Au avut orașe mari, proiectate cu mare minuțiozitate, casele fiind clădite din cărămizi de lut ars, orașele fiind dotate cu rețele de apă și canalizare dezvoltate. Au conceput și o scriere în imagini, care, din păcate nu s-a putut descifra nici până azi, și din această cauză despre civilizația din valea Indusului avem doar cunoștințe sumare. Prăbușirea acestei civilizații în jurul anului 1700 î. Ch. s-a datorat probabil unei catastrofe naturale.

Valea Indusului se află în partea nord-vestică a subcontinentului, relativ destul de aproape de o altă civilizație veche, cea sumeriană, cu care, ipotetic, s-ar putea să fi avut relații comerciale și de care a fost, poate, influențată.

De mai multe ori pe parcursul istoriei Indiei ideile noi au pătruns în partea de nord-vest a țării, – și tot acolo au sosit și cuceritorii externi. Imensul teritoriu al subcontinentului pe celelalte părți este înconjurat de mări, munți înalți și păduri tropicale, și din această cauză alte civilizații, ca de exemplu marea civilizație chineză, nu au lăsat urme vizibile.

Viitorul Indiei a fost determinat în mod fundamental de invazia triburilor nomade ariene, sosite în mileniul II î. Ch, care înarmate cu arme de bronz și cu care de luptă, au migrat pe parcursul secolelor în India în mai multe valuri prin trecătorile Afganistanului de azi. După ce au ocupat Nordul Indiei s-au lăsat de viața nomadă și activitatea lor principală a devenit agricultura.

Populația băștinașă supusă – în majoritatea lor dravizi având culoarea pielii mai închisă – în nord a devenit o populație de servitori ai arienilor victorioși, dar în sud și-a păstrat independența. Din cauza obstacolelor reliefului cuceritorii ajungeau aici mai greu, și din această cauză istoria politică a acestei regiuni diferă de cea a teritoriilor din nord, cu toate că influența ideilor culturale și religioase nu au putut fi oprită de izolarea geografică.

Formarea Indiei

Lipsa documentelor scrise nu nu permite în ce măsură au preluat cuceritorii arieni tradițiile dravidiene. Unele reprezentări sugerează că zeități venerate astăzi, alături de idei religioase și ritualuri, au o istorie care izvorăște din civilizația indusului. Sigur este însă, că limba, religia și structura socială ale arienilor au determinat în mod fundamental înfățișarea ulterioară a Indiei.

De la cuceritorii arieni provine credința

"Templul de coastă" din secolul al VII-lea. Și-a primit denumirea de la locul său de amplasare, pe coasta mării din sud-estul Indiei. A fost ridicat în cinstea zeului Siva, fiind un templu tipic dravidian. Pragurile orizontale ale turnurilor reprezintă câte o zeitate.

Varuna, paznicul legii cosmice, domnitorul universului. În India cultul lui a fost introdus de cuceritorii arieni. Structura lor religioasă se baza pe credința în zeii naturii și pe rolul preoților de conducători ai societății.

Cel mai important zeu al arienilor războinici, Indra, zeul fulgerului și al tunetului, pe tronul său ceresc.

acordată zeităților naturii, de exemplu zeilor Vauna și Indra, separarea preoților (brahmanilor) ca clasă socială și ceremoniile sacrificării animalelor. Imnurile religioase și textele ceremoniilor au fost transmise prin tradiția orală de către preoți, generații de-a rândul, mai târziu fiind adunate și imortalizate în cele patru cărți a Vedelor, din care această perioadă timpurie a religiei indiene a primit denumirea de religia vedică. În timpul mileniilor următoare religia vedică s-a schimbat foarte mult, ca în final să se desăvârșească în hinduism. Hinduismul este și azi religia majorității hindușilor, cele mai sfinte texte a acestei religii fiind Vedele. Sanscrita, limba acestor scrieri sacrale a devenit limba literară "superioară", aceasta a fost utilizată de învățații din toată India. Cu toate că existau o mulțime de dialecte și chiar și limbi de sine stătătoare, sanscrita la fel de bine și-a păstrat poziția autoritară, ca și latina în Europa medievală.

Sistemul castelor

Societatea ariană timpurie se diviza în patru clase sociale sau caste: prima castă alcătuită de preoți (brahmani), a doua alcătuită de luptători (nobilimea) iar a treia de țărani, meșteșugari și comercianți. Dintr-a patra castă făceau parte slugile. Cei care nu făceau parte din nici una dintre aceste caste erau denumiți "intangibilii" sau "paria". Față de castele superioare privarea lor de drepturi era mai accentuată decât a slugilor.

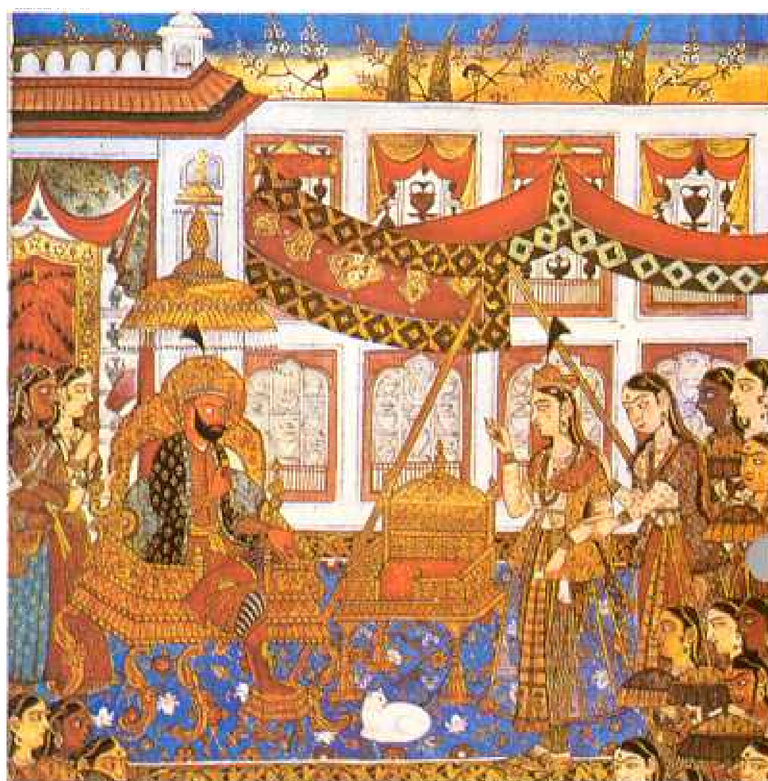
Cu timpul acest sistem a devenit mai complicat și mai rigid, și în afara celor patru caste au apărut mai multe subcaste. Ca urmare a acestui sistem fiecare individ al societății era legat prin moștenirea sa de un anumit rang și de o anumită ocupație, putea mânca numai anumite mâncăruri și putea să se căsătorească numai cu cineva din casta sa. Acest sistem era justificat de teoria hindusă a karmei, după care soarta fiecărui om în viață este răsplata sau pedeapsa meritată a faptelor bune sau rele săvârșite în viețile sale anterioare. Sistemul castelor s-a păstrat până azi, cu toate că guvernele Indiei au încercat în mod repetat să elimine barierele sociale tradiționale cu dărâmarea barierelor sociale vechi.

Dezvoltarea religioasă

Perioade lungi din istoria politică a Indiei rămân obscure, este sigur doar că cel puțin o duzină de regate ariene înfloreau sau se războiau între ele fără un rezultat semnificativ. În religia hindusă în schimb au survenit schimbări esențiale: a luat naștere cultele lui Siva și Vishnu, elementele principale ale hinduismului epocii noi. Sistemul castelor, puterea preoților și sacrificiile virtuale practicate de hinduși au generat două mișcări mari de reformă în secolul al VI-lea î. Ch.

Prima mișcare religioasă a fost jainismul, fondat de Mahânîra. Propaga nonviolența, condamna sistemul de caste și considera sacră orice formă de viață. Acest ultim concept denumit ahimsa era respectat de adepții lui față și de cele mai mici insecte.

Cu toate că jainismul a devenit în India o religie de masă nu a depășit niciodată granițele subcontinentului. În schimb cealaltă mișcare religioasă, budismul a devenit cea mai mare religie din lume. Pe fondatorul ei cunoscut sub

După ce a desființat imperiul persan, Alexandru cel Mare a pătruns în India, vrând astfel să-și îndeplinească planul de a cucerii întreaga lume. L-a învins pe regele Puru, dar soldații săi obosiți de război l-au convins să se retragă, deoarece nu vroiau să ajungă iarăși fața-n față cu elefanții de război indieni. Această miniatură indiană reprezintă căsătoria lui Alexandru cel Mare și a Roxanei.

Ann & Bury Peerless

este o suferinţă, generată de dorinţă, şi prin urmare putem scăpa de suferinţă dacă stingem în noi dorinţele. Astfel sufletul scapă din circuitul naşterii şi renaşterii, poate ajunge în Nirvana, adică în starea de fericire eternă.

Regate şi imperii

În timp ce Buda îşi propaga doctrinele, regatele din India se războiau între ei, şi pe teritoriile din nord-vest au început să se infiltreze influenţe persane şi greceşti. Cuceritorul macedonean, Alexandru cel Mare, după ce a cotropit imperiul persan, a pătruns şi în India, şi l-a învins pe regele Puru, dar la cererea soldaţilor săi obosiţi, care nu doreau o nouă întâlnire cu elefanţii de luptă s-a retras.

Fondatorul marii dinastii Maurya, Chandragupta (321-297 î. Ch.) probabil a fost participant la rezistenţa faţă de Alexandru cel Mare. Dinastia Maurya a fost prima (şi pentru 2000 de ani şi ultima) care a reuşit să-şi extinde controlul asupra majorităţii subcon-

Capitel de coloană al regelui Asoka, membru a dinastiei Maurya.

Michael Holford

Cap de Buda în stilul epocii Gupta, din sec. V.

numele de Buda îl chema Gautama Siddhartha (în jurul 535-483 î. Ch.). Denumirea glorioasă Bud înseamnă "iluminatul". După tradiţie era originar dintr-o familie domnească, a primit o educaţie aleasă, dar a fost ferit de tumultul vieţii. Priveliştea unui om bătrân, a unui bolnav incurabil, al unui mort şi al unui ascet l-au pus pe Guatama faţă în faţă cu moartea şi cu suferinţa. După aceste întâlniri o perioadă lungă căuta adevărul şi la vârsta de 36 de ani a devenit iluminat. După acest eveniment a început să-şi propage ideile. Pe oameni îi îndemna la urmarea "căii de mijloc", adică să se abţină de la huzur, dar şi de la ascetism (renunţarea la binefacerile vieţii de zi cu zi). Învăţătura principală al lui Buda era că viaţa

Ann & Bury Peerless

Picturi hinduse din epoca Gupta timpurie din templul budist Adjan. Stânga: în faţă statuia lui Buda.

tinentului, cârmuind din capitala Pataliputra aşezată în inima dens populată a Indiei, în bazinul Gangelui.

Cel mai mare domnitor Maurya, Asoka (cca.268-232 î. Ch.) şi-a început domnia ca rege cuceritor, dar i s-a făcut greaţă de vărsarea de sânge şi s-a convertit la religia budistă. A încercat să-şi transpună ideile în practică, a pornit o serie de munci voluntare, proclama nonviolenţa şi toleranţa faţă de supuşi. Cele mai minunate monumente Maurya sunt acele coloane cu inscripţii pe care Asoka le-a ridicat în întreaga împărăţie. A trimis misionari budişti în străinătate şi în urma activităţii acestora s-au pus bazele răspândirii budismului în Asia răsăriteană, începând cu Birmania şi Ceylonul. Arta şi arhitectura budistă a înflorit şi în interiorul Indiei, cu toate

India Office Library

Cel mai minunat monument al artei dravidiene din secolul VIII-lea, templul din Kailasa. Secole de-a rândul a fost loc de pelerinaj pentru hinduşi, jainişti şi budişti.

că împărăţia Maurya s-a dezintegrat foarte repede după moartea lui Asoka.

După epoca statelor mici aflate în război în secolul al III-lea o nouă dinastie, dinastia Gupta a reunit mare parte a subcontinentului. Împărăţia lor a atins epoca de glorie sub domnia lui Chandragupta II. (376-415). În spiritul hinduismului reânnoit cultura indiană îşi trăia perioada de înflorire. Au fost scrise în limba sanscrită capodopere lirice şi dramatice uriaşe, era în plină dezvoltare sculptura şi arhitectura hindusă cu stilul său somptuos fără egal.

S-au obţinut rezultate marcante în matematică şi astronomie. Indiei dinastiei Gupta îi datorăm aplicarea corectă a valorilor zero şi zece. În secolele V şi VI a apărut o nouă putere în partea de nord-vest a continentului, hunii heftaliţi. O perioadă au fost respinse atacurile săgetătorilor războinici, dar puterea soldaţilor s-a epuizat şi împărăţia Gupta s-a destrămat.

Puterea islamului

În perioada următoare a devenit foarte clar, că budismul în cadrul maselor mari nu poate concura cu hinduismul în reînnoire, şi astfel budismul în secolul al IX-lea a intrat într-un declin rapid. Hinduismul însă în această perioadă trebuia să facă faţă unei provocări externe mult mai dure – islamismului.

Islamul este o religie foarte combativă, şi propovăduia că Dumnezeul este unu şi există o singură cale, calea fericirii de apoi. Pentru individ purta un mesaj total diferit faţă de concepţia religiilor hinduse, a căror element de bază era transmigraţia sufletelor, circulaţie a naşterii şi a renaşterii timp de milioane de ani. Aşa a devenit foarte incert, dacă musulmanii şi hinduşii vor putea convieţui în pace. În final antagonismele religioase au jucat – şi joacă şi azi – un rol important în istoria Indiei: acestea au determinat divizarea în mai multe state a sub-continentului indian.

Oştile musulmane au pătruns în India prima dată în secolul al VIII-lea. Au prădat India de Nord, au cucerit Sindul (regiunea de sud al Pakistanului de azi). Cu aceasta înaintarea lor s-a oprit, dar în secolul al X-lea dinastia turco-afgană a Gaznevizilor a ocupat Punjâbul şi l-a anexat imperiului musulman centro-asiatic. Noile incursiuni au slăbit în continuare regatele hinduse, care timp de un secol nici nu au încercat să facă cuceriri noi. Atunci a ajuns la putere în Ghazni o nouă dinastie mult mai puternică.

Sultanatul din Delhi

Cel mai activ membru al noii dinastii, Muhamad, a atacat India de Nord în 1192, a sfărâmat confederaţia nord hindusă, şi a instalat în Delhi ca vicerege un sclav turc de al său. Acest conducător a înfiinţat aşa numita dinastie a sclavilor. El şi urmaşii săi au extins puterea sultanatului musulman asupra întregii Indii. Regatele hinduse din nordul ţării nu au fost desfiinţate, ci au fost vasalizate, iar populaţia nu a fost convertită în întregime la religia islamică. Dar încetul cu încetul noua religie a prins rădăcini în India, şi inspirate de modele persane, arta plastică, cea decorativă şi arhitectura islamică au început să marcheze cultura indiană.

În istoria sultanatului au fost perioade bune şi perioade rele, dar după 1398, când cuceritorul mongol Timur Lenk i-a prădat teritoriile, a intrat în declin. Următorii cuceritori au lăsat după ei amintiri mult mai frumoase. Ei au fondat cel mai strălucit imperiu musulman al subcontinentului: India Mogulilor.

Ann & Bury Peerless

Siva era deseori reprezentat ca zeul Dansului Cosmic, care deodată creează şi nimiceşte Universul reprezentat prin inelul ce-l înconjoară. Aici Siva calcă un demon mărunt. Asemenea figuri turnate din bronz erau foarte răspândite în secolele X-XII.

DATE IMPORTANTE

Cca. 2500 - 1700 î. Ch.
Civilizaţia din valea Indusului în India de Nord

După 2000 î. Ch.
Invazia cuceritorilor arieni prin nord-vest

Secolul al VI-lea î. Ch.
Apariţia a două noi religii: jainismul şi budismul

327 - 325 î. Ch.
Alexandru cel Mare în Punjâb

Cca. 321 - 184 î. Ch.
Dinastia Maurya unifică mare parte a Indiei

Cca. 274 - 236 î. Ch.
Domnia lui Asoka

320 - 535
Domnia dinastiei Gupta: epoca civilizaţiei "clasice" indiene

Secolul al IX-lea
Declinul budismului în India

998 - 1030
Domnia dinastiei Gaznevizilor Incursiuni de jaf musulmane.

1398 - 1399
Timur Lenk pradă India de Nord

1526
Fondarea imperiului Mogulilor

mai vezi Istorie universală 53 – INDIA MOGULILOR Istorie universală 119 – INDIA ŞI FAMILIA GHANDI

Carol cel Mare

Carol cel Mare – cunoscut generațiilor ulterioare ca Charlemagne – a creat primul mare imperiu european. Încoronat împărat de către papă, el a devenit idealul de conducător medieval.

Obținând o victorie după alta, Carol cel Mare a construit un imperiu creștin vast, extinzându-se în est și sud de teritoriul numit astăzi Franța.

În secolele IV și V d.Hr., în timp ce Imperiul Roman de Apus a decăzut și a dispărut în cele din urmă, triburile germanice, cum sunt vizigoții și vandalii, au migrat în număr foarte mare în Europa și în jurul Mării Mediterane, luptând pentru crearea sau distrugerea de regate. Un alt trib, francii, părea unul dintre triburile germanice cele mai puțin dinamice deoarece, în loc să migreze, ei s-au extins treptat dincolo de teritoriul ocupat inițial, denumit Rhineland (pe Valea Rinului), ajungând încet să ocupe regiunile: Țările de Jos, Belgia și Franța. În 732, liderul lor, Carol Martel, i-a condus spre victorie împotriva invadatorilor musulmani la Tours. Pe lângă

Biserică a devenit şi mai strânsă sub conducerea lui Carol cel Mare. Biserica l-a sprijinit în tot ce a făcut, iar oamenii bisericii au jucat un rol important în administrarea dominioanelor sale – o chestiune vitală într-o perioadă când mirenii (cei care nu aparţineau clerului) erau aproape în totalitate analfabeţi. Chiar şi aşa, guvernul lui Carol cel Mare era rudimentar, bazându-se pe nobili puternici, ţinuţi sub un oarecare control de agenţii de încredere ai regelui, adesea episcopi. Banii nu aveau un rol prea mare în economie, iar sistemul social prelua deja caracteristicile feudale, plăţile făcându-se în tot soiul de alimente, munci sau serviciu militar.

Ca şi în Anglia normandă 200 de ani mai târziu, teritoriile periferice din imperiul franc au devenit feude, ale căror lorzi erau învestiţi cu puteri importante; acest lucru trebuia făcut pentru ca ei să poată acţiona în mod eficient împotriva invadatorilor, dându-le de asemenea ocazia să-şi sfideze stăpânii şi să-şi proclame independenţa. Carol cel Mare, permanent activ, a reuşit să-şi controleze vastul regat, însă evenimentele ulterioare aveau să demonstreze că acest regat era mult prea mare în comparaţie cu resursele disponibile.

Cărturari şi patroni

Carol cel Mare nu prea avea ce face în privinţa remedierii nivelului de viaţă relativ primitiv din Europa post-romană, dar a încercat totuşi să promoveze studiul şi să înalţe standardele culturale. La curtea lui Carol cel Mare erau atraşi cărturari, profesori, scriitori şi artişti, unde transmiteau altora cunoştinţele şi priceperile lor. Cel mai important cărturar a fost englezul Alcuin, unul dintre cele mai distinse personaje de la sfârşitul secolului VIII, care au făcut din Northumbria cel mai mare centru european al studiului. În calitate de conducător al Şcolii Palatului lui Carol cel Mare începând cu 782, Alcuin a fost personajul central al mişcării religioase, literare şi artistice, numită "Renaşterea Carolingiană".

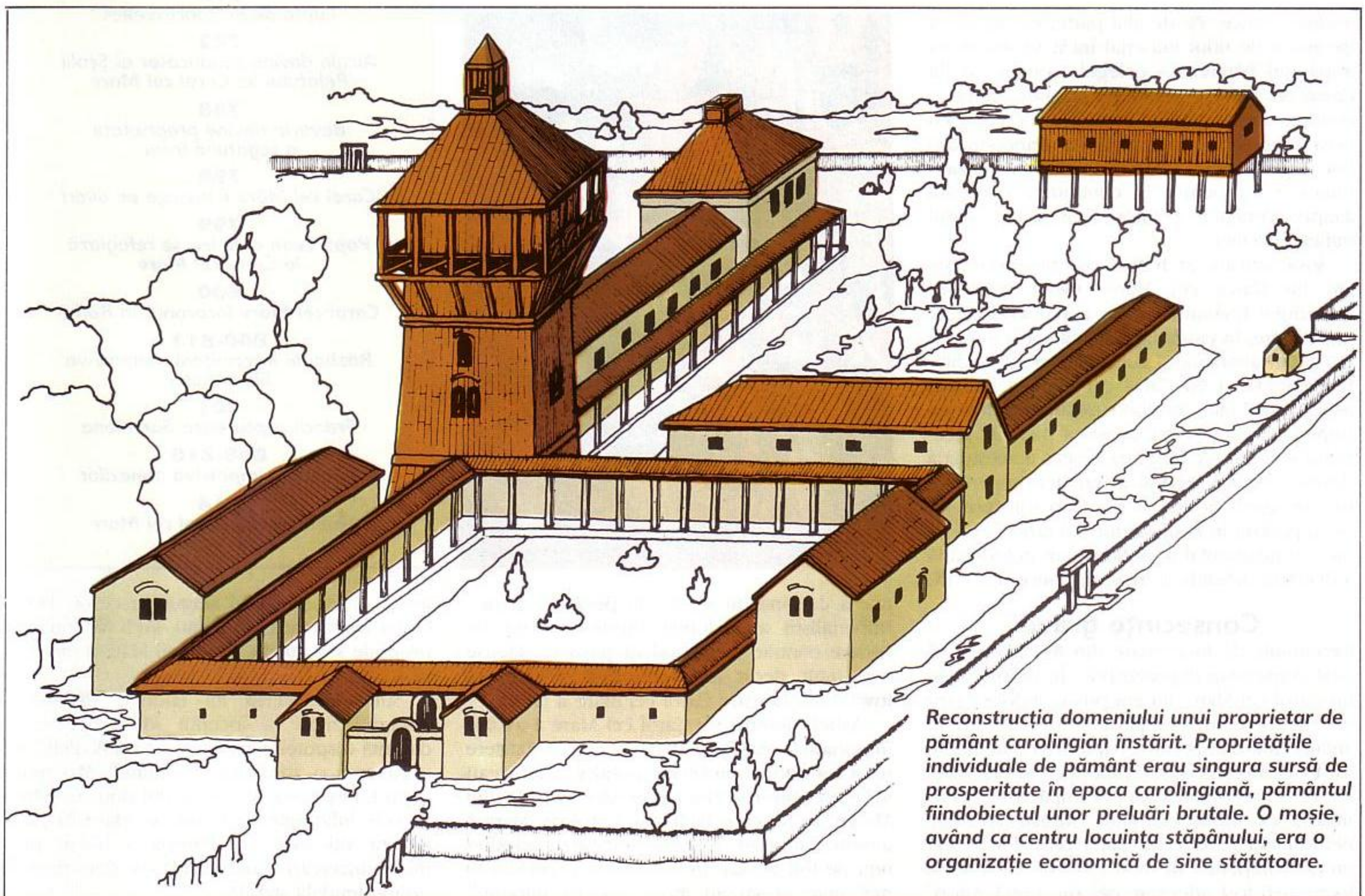
Una dintre realizări a fost copierea Evangheliilor şi a altor texte religioase. Acest lucru a influenţat atât credinţa religioasă cât şi educaţia. O bună copiere era foarte importantă pentru că, înainte de epoca tipăririi, a fost singura cale de a "publica" şi a face să circule o carte. Un text deformat (adică un text prost copiat) putea fi copiat la rândul său şi pus în circulaţie, generând numeroase neînţelegeri şi dispute. Textele şi alte documente trebuiau să fie uşor de descifrat; iar minusculele carolingiene – forma de scriere apărută pe timpul lui Carol cel Mare – au stabilit un standard pentru claritate şi viteza de întrebuinţare, care nu a fost depăşită decât în timpul Renaşterii italiene. Arta, sub aspectul de ornamentare a manuscriselor (înluminare), a înflorit de asemenea sub conducerea lui Carol cel Mare.

Alcuin a asigurat o educaţie neprotocolară în Şcoala Palatului, destinată atât adulţilor cât şi copiilor, care urmărea dotarea imperiului cu administratori competenţi şi culţi. Deşi era profund interesat de studii şi teologie, Carol cel Mare însuşi era analfabet şi, deşi vorbea latina şi înţelegea greaca, nu a reuşit niciodată să înveţe să scrie, motivând că s-a apucat de scris la o vârstă prea înaintată. Cu toate că Renaşterea carolingiană era concentrată în special asupra curţii, s-au făcut eforturi pentru încurajarea şi îmbunătăţirea aspectelor catedralelor, a şcolilor monastice şi săteşti. Însă acestea nu au fost decât insule plutind într-o mare a ignoranţei, urmând să treacă secole până când Europa a atins nivelul de civilizaţie dorit de Imperiul Roman – în ciuda căruia, lui Carol cel Mare însuşi i-a fost sortit să devină, teoretic, urmaşul împăraţilor romani.

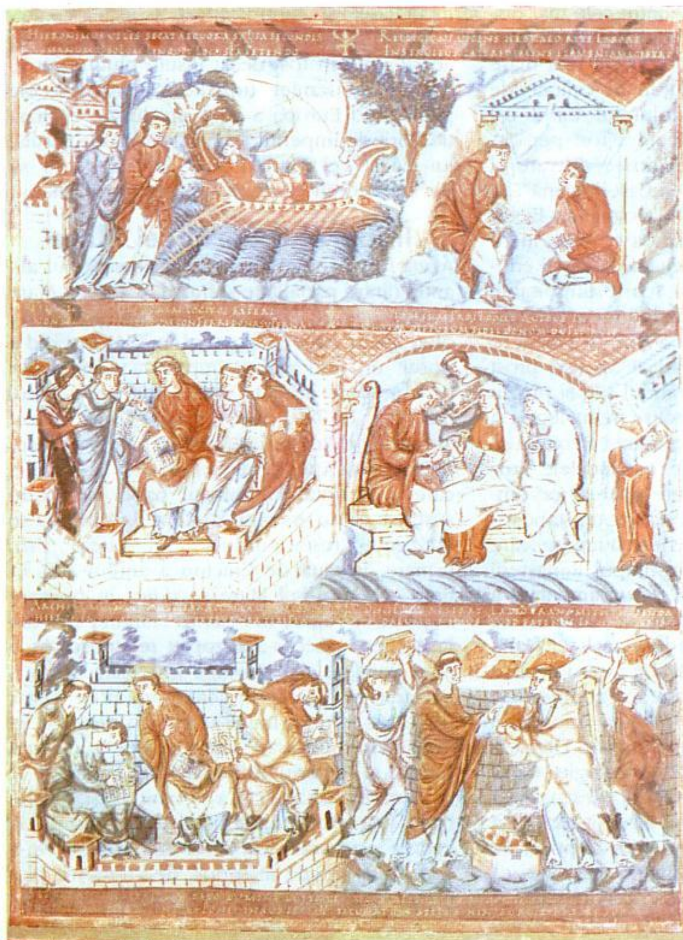
Împăratul Carol cel Mare

Acest lucru s-a întâmplat prin intermediul alianţei dintre papalitate şi franci. Carol cel Mare a intervenit în Italia de câteva ori, pentru a-i oferi ajutor papei, în special în 773-74, când a pornit un nou război împotriva lombarzilor care au fost înfrânţi şi absorbiţi de regatul francilor. În 799, papa Leon al III-lea a fost alungat din Roma, iar Carol cel Mare i-a oferit adăpost. Apoi, a revenit în oraş cu regele, care a acceptat jurământul papei prin care susţinea că nu era vinovat de acuzaţiile ce i se aduceau, restaurându-i autoritatea. Prin urmare, în ziua de Crăciun a anului 800, în timp ce Carol cel Mare se ridica în picioare după ce se rugase în biserica Sfântul Petru din Roma, papa Leo s-a apropiat recunoscător şi i-a aşezat pe cap coroana imperială. Papa a declarat că Carol cel Mare era noul Cezar Augustus al unui Imperiu Roman restaurat în vest. Prin noul său statut, Carol a devenit Carol I al Imperiului Roman şi al Franţei.

Semnificaţia exactă a acestui episod celebru a fost întotdeauna disputată. Un punct de vedere este acela că Carol cel Mare nu şi-a luat noua funcţie în serios, de vreme ce planurile sale ulterioare includeau împărţirea imperiului între cei trei fii ai săi, conform

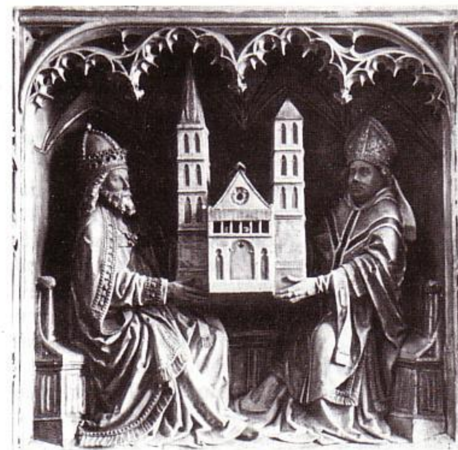
Reconstrucţia domeniului unui proprietar de pământ carolingian înstărit. Proprietăţile individuale de pământ erau singura sursă de prosperitate în epoca carolingiană, pământul fiindobiectul unor preluări brutale. O moşie, având ca centru locuinţa stăpânului, era o organizaţie economică de sine stătătoare.

Scala

◀ Acest manuscris descrie povestea Școlii Palatului de la curtea lui Carol cel Mare. Alcuin considera gramatica cel mai important obiect de studiu. Retorica, aritmetica, geometria, muzica și astronomia erau de asemenea studiate.

▶ Sculptură reprezentându-i pe Carol cel Mare și pe Willehad care, în 787, a devenit primul episcop de la Bremen. Willehad era din Northumbria (Anglia), înrudit cu cărturarul Alcuin. El a fost convins de Carol cel Mare să lucreze în mijlocul saxonilor.

▼ Carol cel Mare împreună cu un oficial al înaltei curți, cunoscut sub numele de contele palatin. El îl ajuta pe rege în justiție.

Ullstein

tradiției france. Pe de altă parte, era suficient de atașat de titlul imperial încât să insiste ca împăratul bizantin – colegul "roman" al lui Carol cel Mare – să i-l recunoască ca pe o condiție de pace. Recunoașterea a venit cu greu când o serie de războaie franco-bizantine s-au încheiat în 814. După acestea, bizantinilor li s-a permis în continuare controlul asupra Veneției, a unor regiuni din sudul Italiei și Siciliei.

Însă, oricare ar fi fost părerile personale ale lui Carol cel Mare, ideea reînvierii Imperiului Roman de Apus a avut consecințe importante, în ciuda faptului că acest imperiu era acum germanic și european, și nu mediteranean. Odată cu Carol cel Mare a început istoria unei mari instituții medievale, Sfântul Imperiu Roman. Deși, acesta a pierit la începutul secolului X, iar zona vestică a acestuia a devenit regatul separat al Franței, imperiul a fost revigorat în 962, a jucat un rol deosebit de important în Evul Mediu și a rămas un element fundamental în politica europeană până a dispărut definitiv la începutul secolului XIX.

Bavaria Verlag

Consecințe grave

Ceremonia de încoronare din Roma urma să aibă consecințe imprevizibile. În timpul vieții lui Carol cel Mare, nu era pus la îndoială faptul că împăratul era partenerul principal în alianța dintre imperiu și papă. Însă mai târziu, în Evul Mediu, papii puternici aveau să-și afirme superioritatea asupra împăraților, pretinzând că Carol cel Mare fusese un rege neînsemnat până când papa Leon l-a onorat cu titlul imperial. În mod evident, dacă acest lucru ar fi fost adevărat, cea din urmă autoritate a creștinătății se afla în persoana papei. Imperialiștii au adoptat firește punctul de vedere contrar, susținând că papa nu făcuse mai mult decât să recunoască restaurarea Imperiului pe care Carol cel Mare îl crease.

Astfel, domnia lui Carol cel Mare a avut o importanță deosebită deoarece a dat naștere unor instituții și probleme politice care aveau să joace un rol crucial în decursul Evului Mediu. La fel ca și tatăl său, Carol cel Mare a intenționat să-și împartă regatul, făcându-i regi pe toți fiii săi. Însă, în 810-11, cei doi fii mai mari ai săi au murit, așa că imperiul, intact, a revenit unui singur succesor. După ce l-a încoronat pe fiul său, Ludovic Pius, cu propriile sale mâini, Carol cel Mare a murit în 814.

Sub conducerea lui Ludovic (814-840), imperiul franc a început să se destrame datorită disputelor familiale și a dificultății de a guverna o zonă atât de întinsă. Mai mult, cerul Europei s-a întunecat din nou. Se părea că cele înfăptuite de Carol cel Mare își pierduseră valoarea, iar Europa a trecut prin multe încercări până când s-a statornicit o ordine feudală stabilă.

DATE IMPORTANTE

751
Pepin al III-lea devine rege al francilor; începe dinastia carolingiană

754-756
Campaniile lui Pepin împotriva lombarzilor

768-771
Conducere comună exercitată de Carol cel Mare și Carloman

771
Carol cel Mare devine unic conducător al francilor

772-804
Campanii ale francilor împotriva saxonilor

773-74
Carol cel Mare îi supune pe lombarzi

778
Lupta de la Roncesvalles

782
Alcuin devine conducător al Școlii Palatului lui Carol cel Mare

788
Bavaria devine proprietate a regatului franc

796
Carol cel Mare îi învinge pe avari

799
Papa Leon al III-lea se refugiază la Carol cel Mare

800
Carol cel Mare încoronat la Roma

800-814
Războaie intermitente împotriva bizantinilor

801
Francii capturează Barcelona

808-810
Războaie împotriva danezilor

814
Moartea lui Carol cel Mare

mai vezi Istorie universală 19 – EUROPA FEUDALĂ

Europa feudală

Scala

Viață pe moșia feudală. Au existat diferite grade de servitute. Unii iobagi lucrau pe pământurile stăpânului și erau atașați de casa acestuia. De multe ori chiar și moșierul era vasalul unui feudal mai mare, de la care primise pământ și protecție pentru loialitatea și serviciile lui.

În ciuda atacurilor brutale din exterior, la începutul secolului al XIX-lea Europa lua naștere și feudalismul devine sistemul social dominant.

Evul mediu este un termen general folosit pentru a se referi la istoria Europei între anii 1000 și 1500 e.n. Această perioadă este o epocă determinantă în dezvoltarea culturii și societății europene. La început, Europa Centrală și de Vest erau pe cale de a ieși din luptele crâncene duse cu intrușii externi și interni. Însă spre sfârșitul acestei perioade, după mai multe declinuri și perioade de dezvoltare, de multe ori chiar prin utilizarea energiei barbarilor ostili, și-a început expansiunea politică și culturală o Europă mai mare și mai dinamică, în urma căreia și restul lumii a trecut prin schimbări definitive.

Europa a dus mult timp lipsă de resurse naturale utilizabile, iar rețeaua rudimentară de comunicații abia putea lega localitățile mici și împrăștiate. Comerțul era slab dezvoltat, iar majoritatea comunităților erau autarhice: atât alimentele cât și uneltele și le confecționau singuri.

Comerțul se baza pe troc în loc de bani. În cazul unor recolte proaste, supraviețuirea unor comunități sau a unor indivizi era în primejdie și erau expuse atacurilor hoardelor nomade, cum erau vikingii.

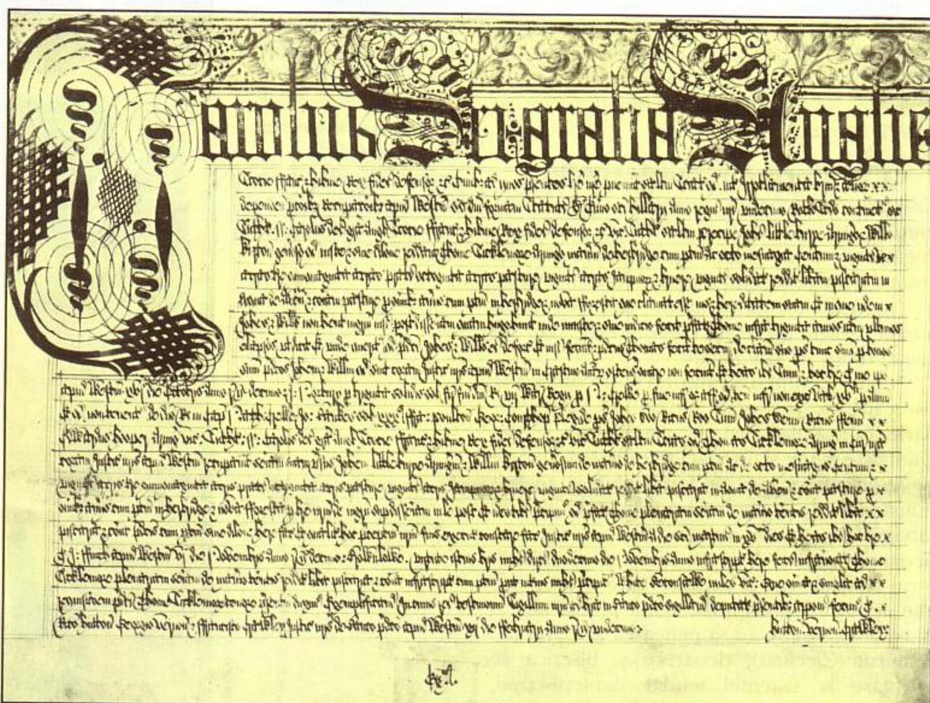
Astfel era necesară o protecție mai bună a comunităților, dar de multe ori chiar și puterea centrală era destul de slabă, și întotdeauna prea departe pentru a interveni în caz de urgență.

Sistemul feudal

Toți acești factori au hotărât în mare parte structura societății europene înaintea erei feudale clasice. Epocile următoare au numit rezultatul acestui proces feudalism, dar nu a fost nimic sistematic în formarea lui. Individul în căutarea securității a cerut protecție de la un lider local, acceptând rolul de supus al acestuia.

Relația feudală în evul mediu însemna o interdependență personală. Feudalul se angaja să-și apere vasalul, în schimb vasalul jura fidelitate feudalului. Acesta din urmă își câștiga astfel adepți, dar spre a-și asigura propria securitate, el devenea vasalul unui feudal și mai mare. În vârful ierarhiei de putere formate din feudali și vasali, se situa regele ca feudalul suprem, pentru care cei mai însemnați feudali depuneau jurământ de loialitate (fidelitate). O caracteristică a orânduirii feudale era această relație de supra– și subordonare. Se corela cu două concepte de importanță majoră din acea vreme: proprietatea asupra pământului și

Contract scris, care atestă că un vasal se angajează în servirea unei persoane cu putere superioară. Răsplata consta în îmbrăcăminte și hrană. Vasalii au beneficiat de feudă (pământ) abia după a doua jumătate a secolului al VIII-lea.

Mansell Collection

Arboria Mella

Ilustrație de la sfârșitul evului mediu: un cavaler depune jurământ de fidelitate domnitorului franc Carol cel Mare (768-814), care a cucerit jumătatea Europei.

ET Archive

Creștinismul era răspândit în Europa de Carol cel Mare. El a obligat convertirea în masă a saxonilor învinși.

serviciul militar. Pentru suveranitate și alte angajamente luate feudalul primea o danie de pământ. Aceasta era numită feudum, de unde provine și termenul de feudalism.

Serviciul militar

Obligația majoră a vasalilor era serviciul militar. Datoria feudalilor de rang înalt era ca într-un număr prestabilit de zile din an să fie la dispoziția regelui cu o forță armată negociată. Din punctul de vedere al regelui, aceasta rezolva problema apărării țării. De altfel, din cauza resurselor insuficiente regele nu era capabil să mențină o armată proprie permanentă.

Datorită moșiilor imense, aristocrații erau capabili să-și respecte angajamentul și să recruteze soldați suficienți, deoarece și aceștia puteau să dea pământ vasalilor lor, care la rândul lor puteau face același lucru, și așa mai departe.

La baza piramidei feudale au stat: luptătorul – acel cavaler a cărui moșie era suficientă doar pentru satisfacerea propriilor nevoi și întreținerea unui cal mare, care-l putea duce împreună cu armura sa. În perioada de "serviciu" anuală, el trebuia să-și însoțească superiorul în regimentul regelui sau în război, trebuia să lupte de partea feudalului în conflictele locale sau să îndeplinească misiuni pașnice în cetate, devenită simbolul cel mai reprezentativ al puterii feudale.

Cavalerii din evul mediu

Cavalerul este figura principală în scrierile medievale. Țăranul agricultor însă era considerat doar puțin mai presus de un animal de jug, deși tot sistemul feudal se baza pe munca lui. Majoritatea țăranilor erau iobagi, adică nu erau chiar sclavi, dar nu aveau drept de strămutare.

Pentru garantarea unui nivel de securitate oarecare, aceștia erau nevoiți să cedeze o parte prestabilită din recolta anuală și din animalele avute și totodată trebuiau să lucreze pe terenurile proprii ale feudalului un anumit număr de zile gratis: robotul. În mod normal iobagul nu avea șanse de a se opune, deoarece moșierul îi era totodată și judecătorul atotputernic și îi putea cere numeroase alte servicii suplimentare după placul lui. În plus iobagii trebuiau să plătească și dijma sau zeciuiala (decima), deoarece și biserica se adaptase la sistemul feudal. Arhiepiscopii, episcopii și conducătorii mănăstirilor, abații, au primit moșii de la rege și au avut proprii lor vasali și iobagi. Astfel aspectul religios al bisericii a intrat adesea în contradicție cu rolul împlinit în viața economică. Loialitatea conducătorilor bisericești era împărțită adesea între rege și papa de la Roma. Domnitorii au fost în conflict cu fiecare papă, de-a lungul anilor, în privința dreptului de numire a conducătorilor bisericești, care beneficiau și de o influență însemnată în viața politică.

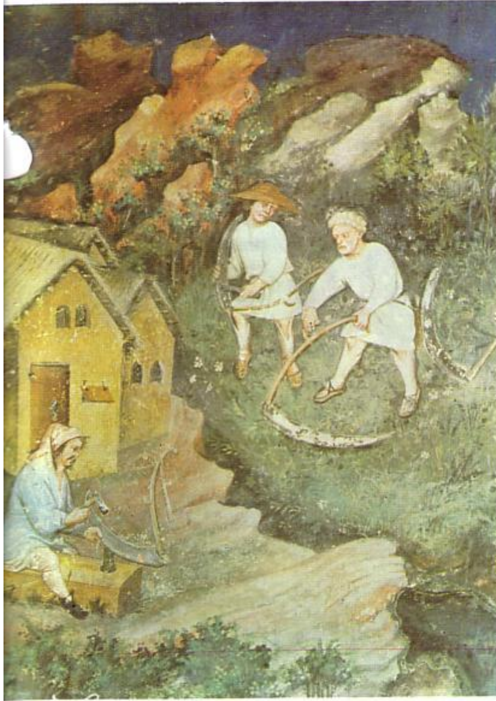
În ciuda clarității aparente a jurămintelor solemne și a contractelor semnate, sistemul a purtat în sine germenul conflictelor. Domnitorii au avut întotdeauna probleme privind controlul asupra principalilor aristocrați. Aceștia aveau putere absolută pe propriile moșii și datorită moștenirii averilor de către membrii familiei feudale, puterile locale au devenit din ce în ce mai independente. Dacă din când în când un rege puternic vroia să reducă din independența lor, sau altul mai nepăsător lăsa frâul prea liber, aristocrații puternici puteau să se opună. Dacă puterea centrală era slăbită cu ocazia urcării pe tron a unui copil, atunci aristocrații au aranjat disensiunile pe cale armată. Din această cauză evul mediu s-a caracterizat prin revolte numeroase, războaie private și civile.

Confuzii legislative

Din relația feudală s-au născut numeroase situații neclare din punct de vedere juridic. Dacă cineva a primit feude de la doi feudali sau a posedat moșii în două țări diferite, s-a ivit întrebarea firească: pe cine trebuie să slujească și pentru cine să pornească la luptă? Cazurile erau și mai complicate, când regele unei țări a posedat feuduri în alte țări. Spre

Despre regele Carol cel Mare s-au creat legende. Cu sute de ani după moartea lui erau în circulație balade și cantate eroice, iar numele lui era binecunoscut peste tot. A fost denumit chiar sfânt. Această imagine din secolul al XV.-lea ilustrează moartea lui. În mâna îngerilor este o balanță în care este sufletul lui Carol.

Giraudon

Salmer

Victoria & Albert Museum

◀ Stratul cel mai sărac era iobăgimea. Aceştia erau ţărani şi locuiau pe la marginile satelor având gospodării de circa 1-1,5 hectare.

▲ Faptul că un moşier avea iobagi nu însemna neapărat că trăia într-un castel - putea să aibă şi o casă foarte modestă.

exemplu Wilhelm Cuceritorul nu aparţinea nici unei autorităţi feudale ca rege al Angliei, însă ca prinţ al Normandiei era vasalul regelui francez. Regii Angliei au fost în situaţii similare de-a lungul secolelor. Puterea lor a reprezentat o ameninţare continuă pentru feudalii francezi, totodată prestigiul regal şi atribuţiile lor au exclus deplasarea la Paris dacă "domnul" lor îi chema. Sistemul militar feudal ar fi fost mai eficient dacă ar fi purtat numai campanii scurte împotriva intruşilor străini. Efectuarea unor campanii militare mai serioase ridica probleme însemnate tocmai datorită naturii restrânse a obligaţiilor feudale. Deseori vasalii refuzau să lupte în afara regatului, pe motiv că aceasta depăşeşte deja atribuţiile lor. Dacă se angajau totuşi în luptă, după depăşirea termenului de 40 de zile aveau dreptul ca pur şi simplu să plece de pe câmpul de luptă şi aşa au şi procedat, indiferent de starea luptelor. Tocmai din această cauză, regii au preferat să se bazeze pe regimente de mercenari, bineînţeles în limita în care şi-au putut permite acest lucru. Datorită faptului că moşiile se puteau moşteni, moşierii preferau rolul de domn în provincie decât cel de luptător şi preferau să plătească impozit în loc de serviciu militar.

Imperii instabile

Din cauza mobilităţii şi resurselor restrânse, este evident că imperiul uriaş realizat de marele împărat franc Carol cel Mare (771-814), putea fi doar o entitate temporară întreţinută de o persoană ieşită din comun. Chiar şi Carol cel Mare a reuşit cu greu să potolească marii aristocraţi, iar domnia fiului său Ludovic cel Blând a fost marcată de conflicte interne şi războaie civile. La trei ani după moartea lui, fiii au împărţit ţara între ei. Au luat naştere statele france independente de Est şi de Vest, fiecare cu limbă şi obiceiuri diferite. Unul a fost predecesorul Franţei, iar celălalt al Germaniei.

Puterea centrală era atât de slabă în ambele regate, încât mult timp au existat numeroase regiuni franceze şi principate germane independente. În secolul al IX-lea şi la începutul secolului al X-lea Europa creştină s-a confruntat cu greutăţi majore şi au existat vremuri când se părea că nu va rezista atacurilor barbare. În sud Islamul îşi păstrase caracterul militar, în Spania numai regiunile nordice erau sub controlul împăraţilor creştini şi exista în continuare pericolul expansiunii musulmane. Flotele maritime arabe au ocupat Sicilia şi alte insule care erau baze perfecte pentru invadarea ariilor continentale. Europa Centrală a gemut sub povara devastatoare a incursiunilor provocate de poporul călăreţilor maghiari, venit din Orient. Zona de coastă a Europei de Vest era terorizată de vikingii nu mai puţin periculoşi. Au navigat adânc în interiorul continentului pe fluvii şi pe alocuri chiar s-au şi stabilit.

Expansiunea creştinismului

Europa creştină a supravieţuit totuşi rezistând atacurilor sau convertind inamicii. Până la începutul secolului al X-lea s-a reuşit convertirea vikingilor la creştinism în Anglia şi Normandia, ceea ce a însemnat că aceştia şi-au asimilat forma de viaţă creştină vestică şi cu timpul s-au contopit cu poporul englez, respectiv francez. Până la sfârşitul secolului chiar şi în zona lor de origine, Scandinavia, majoritatea lor au trecut la creştinism. La est regele saxon Otto I a învins definitiv ungurii pe câmpia Lech în 955. În câteva decenii şi aceştia s-au convertit la creştinism, astfel s-a înlăturat orice impediment din calea expansiunii creştinismului spre orient.

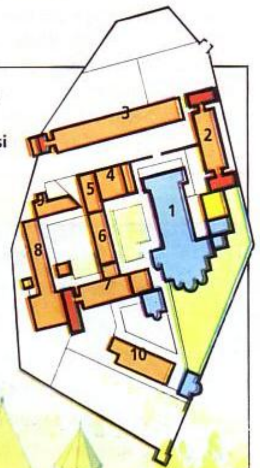
Civilizaţia islamică încă era mai dezvoltată în acest timp decât cea a vestului creştin. Nu au reuşit să-i învingă şi nicidecum nu puteau să-i convertească, dar cel puţin au oprit expansiunea Islamului. Sicilia a fost recucerită de către normanzi, un popor rezistent, perseverent şi îndrăzneţ – urmaşii cuceritorilor vikingi, care s-au stabilit în nord-vestul Franţei, în Normandia. Aceştia au cucerit în 1066 şi Anglia, au ocupat teritorii în Italia şi ulterior au avut un rol important în cruciade. Cucerirea Angliei a reprezentat un eveniment hotărâtor în dezvoltarea feudalismului, deoarece Wilhelm Cuceritorul a format un sistem feudal deosebit de strict în noua ţară.

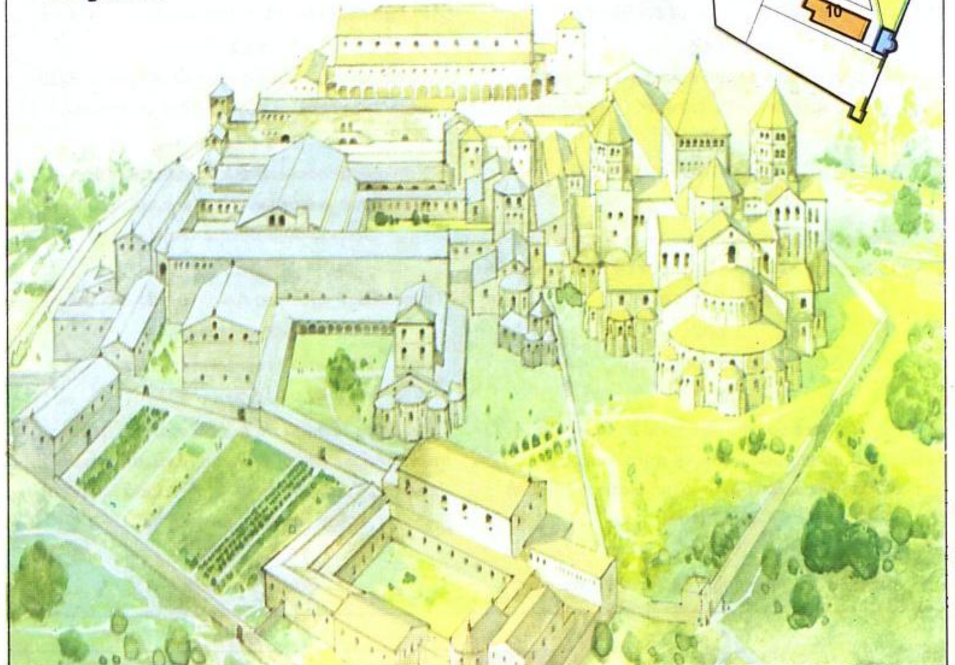
MĂNĂSTIREA DE LA CLUNY

Aşa arăta mănăstirea de la Cluny din Franţa în jurul anului 1050. Fondarea mănăstirii Cluny (910) a însemnat renaşterea călugărimii.

1 Biserică
2 Casă de oaspeţi.
3 Locuinţele slujitorilor
4 Pivniţe
5 Bucătărie
6 Refectoriu (cantină)
7 Dormitoare
8 Novici
9 Brutărie
10 Infirmerie

Încăperi comune şi depozite
Latrine
Biserici şi capelă
Ateliere

Marshall Cavendish

Michael Holford

Tapiseria vestită din Bayeux îl ilustrează pe Harold, contele de Wessex și Wilhelm, ducele Normandiei, în campania militară de dinaintea morții lui Edward Confesionarul. Se crede că Harold a jurat că-l va ajuta pe Wilhelm să ajungă pe tronul englez în cazul în care Edward moare. Însă, la moartea lui Edward, Harold însuși a ocupat tronul. Prin aceasta a stârnit mânia lui Wilhelm și cavalerii lui înfometați de pământ au nimicit oastea anglo-saxonă a lui Harold în bătălia de la Hastings.

În secolul al X-lea urmașii regelui Carol cel Mare – împărații din dinastia Carolingiană – au dispărut atât de pe pământul francez cât și de pe pământul german. Însă ideea unui împărat vestic, încoronat de papă nu a dispărut complet niciodată.

În 962, după victoria obținută asupra ungurilor și după campania italiană reușită, Otto I s-a încoronat împărat în Roma. Începând de acum împărații germani erau glorioși dar ei suportau și povara titlului de împărat, deoarece în afara principatelor germane erau domnitorii supremi ai Italiei de Nord. Ei au fost destul de puternici pentru a înlătura puterea papală de la tron și au pus proprii candidați în locul lor, dar spre sfârșitul secolului al XI-lea, instituția papală a căpătat putere și astfel a început una dintre cele mai mari drame ale evului mediu: istoria furtunoasă a relațiilor ostile dintre împărați și papalitate. Episodul poate cel mai vestit a fost în iarna anului 1077 la Canossa, când împăratul german excomunicat, Henric al IV-lea s-a adresat pentru iertare papei Gregorian.

Cruciadele

În secolul al XI-lea țările europene erau în plină dezvoltare. Populația a crescut și s-au extins teritoriile cultivate. A crescut importanța orașelor și a comerțului la toate nivelele societății – de la țărănime până la cavaleri – toată lumea aspira la o libertate mai mare și dorea mai mult pământ. Spre sfârșitul secolului încrederea în forțele proprii al Europei Occidentale crescuse într-o asemenea măsură încât domnitorii ei s-au considerat în stare să pornească expediții militare de anvergură mai mare, ceea ce a rezultat prima cruciadă din 1096. Cavalerii au pornit spre bazinul estic al Mării Mediterane cu scopul de a recuceri Pământul Sfânt (Palestina) de la musulmani. Datorită succeselor de la început, negustorii occidentali s-au stabilit în porturile Levantului, astfel intensificându-se importul articolelor orientale în Europa și statutul forței împărăției bizantine a luat sfârșit definitiv.

DATE IMPORTANTE

800
Se încoronează Carol cel Mare

814
Moartea lui Carol cel Mare

843
Tratatul de la Verdun: imperiul lui Carol cel Mare este împărțit între cei trei urmași

856
Invazie daneză împotriva Angliei

878
Regele Alfred învinge danezii în Anglia, care apoi trec la religia creștină, dar rămân stăpânii teritoriilor nordice.

902
Arabii ocupă Sicilia

910
Întemeierea Mănăstirii de la Cluny în Burgundia, de unde va porni reforma călugărească, ce a avut o influență majoră în evul mediu.

911
Conducătorul viking Rollo, devine ducele Normandiei, regiunea este populată de scandinavi, dar se asimilează repede cu francezii.

955
Otto I învinge ungurii în bătălia de la Lechfeld

962
După campania militară reușită din Italia, Otto este încoronat ca regele sfânt al Romei.

966 - 1000
Polonia este convertită la creștinism, începe convertirea ungurilor, până în anul 1000 și Scandinavia devine creștină.

1066
Normanzii cuceresc Anglia anglo-saxonă

1060 - 1090
Normanzii recuceresc Sicilia

1077
Pe lângă cetatea de la Canossa din Italia, împăratul Henric al IV.-lea, îmbrăcat în haine de sărac, așteaptă desculț în zăpadă iertarea papei Gregorian al VII-lea.

1096 - 1099
Prima cruciadă.

Wilhelm Cuceritorul a fost încoronat la 25 decembrie 1066, devenind regele Angliei.

Luisa Riccianni

mai vezi Istoria Universală 18 – CAROL CEL MARE Istoria Universală 23 – ANGLIA ȘI NORMANDIA

Cruciadele

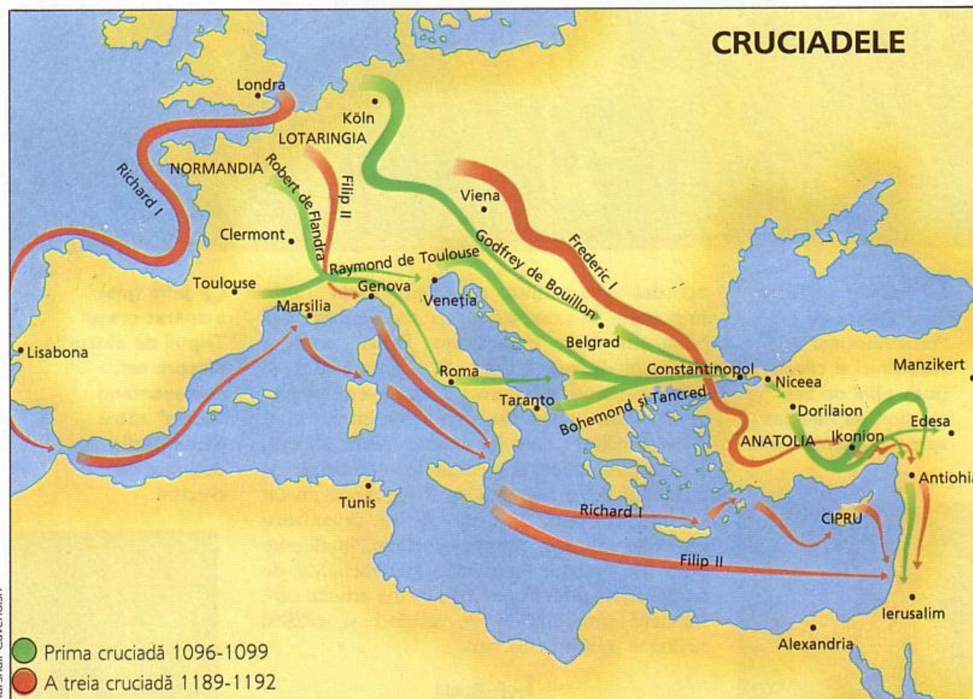
Zelul religios, cruzimea, cavalerismul şi lăcomia, toate au deţinut un rol important în istoria dramatică a cruciadelor. Acestea erau expediţii militare, trimise din Europa medievală, cu scopul de a recâştiga de partea creştinismului Palestina şi Siria.

În secolul al 11-lea Europa creştină supravieţuise unui număr însemnat de crize grave şi era în plină expansiune. Printre inamicii forţaţi să se retragă se numărau şi arabii musulmani din Spania şi Sicilia. Pe neaşteptate, un impuls ieşit din comun, i-a determinat pe europeni să-şi îndrepte atenţia, cu scopul invaziei, asupra îndepărtatei zone de est a bazinului mediteranean, controlată de musulmani. În centrul acestei zone se afla Ţara Sfântă, venerată de creştini, ca fiind locul în care a trăit şi murit Isus din Nazareth. Acest război a devenit unul sfânt, în care cei implicaţi au "luat crucea" şi au devenit cruciaţi (de la cuvântul latinesc crux-cruce).

O cerere de ajutor

Una din cauzele declanşării primei cruciade a fost apelul adresat Papei de către împăratul bizantin Alexius I. Vreme de mai multe sute de ani, Bizanţul a servit ca zonă-tampon a creştinismului împotriva islamismului militant. Înfrângerea de la Manzikert, din anul 1071, a dus la pierderea aproape în întregime, a Asiei Mici (Turcia modernă), care a reprezentat întotdeauna pentru Bizanţ, o sursă de forţă de muncă şi de bani. Aflaţi în pericol de moarte, mândrii bizantini au fost obligaţi să ceară ajutor extern.

Învingărorii de la Manzikert nu erau arabi ci turci selgiucizi, nomazi fioroşi convertiţi la islamism şi care au devenit puterea principală în Orientul Mijlociu. Dacă arabii fuseseră mai reţinuţi, noii veniţi s-au impus într-un mod violent în faţa pelerinilor europeni, veniţi într-un număr din ce în ce mai mare, pentru a vizita locurile sfinte. Aceasta a constituit o altă cauză, care l-a determinat pe Papa Urban II să predice în favoarea unei cruciade, în anul 1095, în cadrul conciliului de la Clermont. Ajutorul

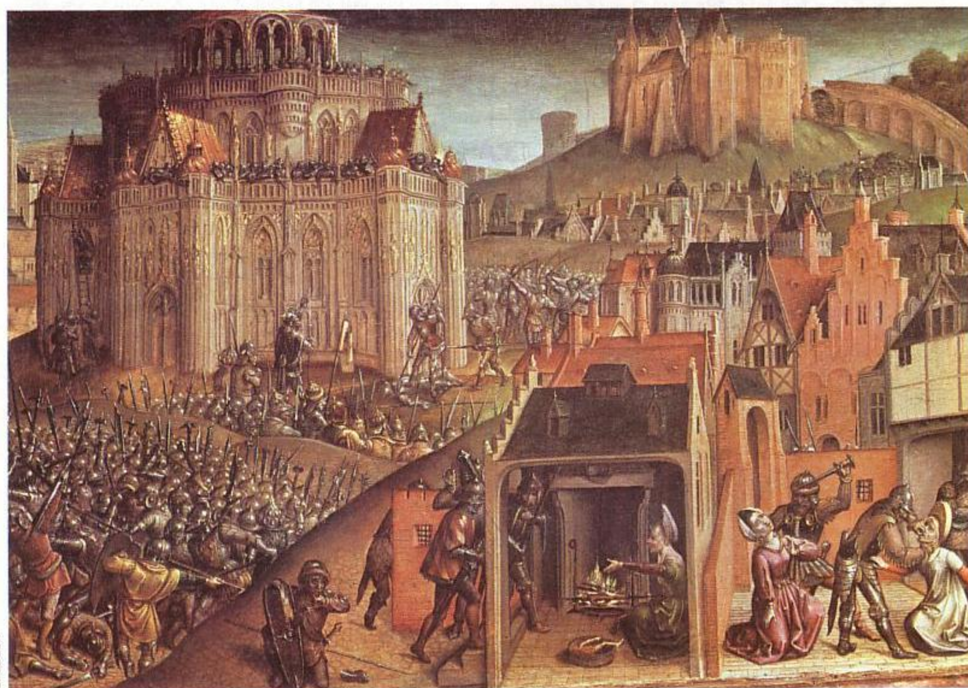

▲ Rutele primei şi celei de-a treia cruciade. Prima cruciadă a cucerit Ierusalimul; cea de-a treia a ajuns aproape de Oraşul Sfânt, însă Richard I nu a avut forţe suficiente pentru a-l cuceri.

▼ Godfrey de Bouillon îşi conducea armata pe uscat în timpul primei cruciade. El a fost primul rege al statului cruciaţilor-Ierusalim.

▶ O viziune franceză, din secolul al 15-lea asupra căderii Ierusalimului. Cucerirea oraşului de către cruciaţi a fost urmată de un masacru sângeros.

Sonia Halliday

Pentru a elibera Țara Sfântă de "necredincioși", războinici și cavaleri (jos), plini de zel religios, au navigat spre Constantinopol.

Picturepoint

acordat bizantinilor a devenit mai puțin important, în comparație cu recucerirea Țării Sfinte de către creștinătate. După cum a subliniat însuși Urban II, crima, jaful și înființarea unor noi domenii, au devenit perfect acceptabile atâta timp cât victimele erau "necredincioși", care nu meritau nimic altceva. Îndemnurile Papei și pledoariile vehemente ale zelosului Petru Eremitul au fost primite cu un val de entuziasm. Încep să se organizeze expediții militare, numite cruciade, în diferite părți ale Franței, Germaniei și Italiei. Mii de oameni s-au adunat pentru a forma armate care înaintau omorând evrei, jefuind și creând neliniște pe unde treceau.

Înfrânți

Traversând Europa, sub conducerea lui Petru Eremitul și a unui cavaler numit Walter cel Sărac, ei au ajuns în final, în capitala Biazanțului, orașul Constantinopol. De aici, împăratul Alexius, speriat, îi transportă peste Bosfor, în Asia Mică, unde sunt zdrobiți de turcii selgiucizi. O explozie similară, de isterie a maselor a izbucnit o sută de ani mai târziu, atunci când preoți tineri din Franța și Germania au lansat ofensiva numită "Cruciada copiilor". Se spune că ea ar fi avut la bază legenda lui Hamelin, dar i-a costat viața pe mulți copii, nici unul dintre ei nereușind să ajungă în apropierea Țării Sfinte.

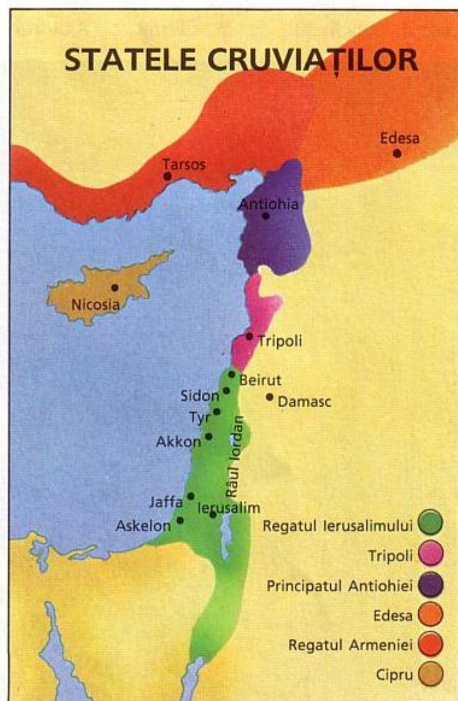
Jaffa (jos), a apărat orașul Tripoli de atacurile dinspre est, reprezentând "cheia" către pământurile deținute de creștini.

A F Kersting

Războinicii

Prima cruciadă a început atunci când contingentele de cavaleri și războinici și-au croit drumul, pe uscat și pe mare, până la Constantinopol. Conducătorii lor erau nobili printre care: Raymond de Toulouse, Godfrey de Bouillon și Bohemond de Tarento. În mod semnificativ, acești bărbați aveau nume răsunătoare, dar dețineau în realitate, domenii mici, ceea ce îi făcea să fie direct interesați de cucerirea unor noi teritorii în est. Cruciații nu au fost prea bine primiți de către împăratul Alexis care, în locul acestor bărbați independenți, zgomotoși, uneori chiar periculoși, sperase să sosească mercenari obedienți. O slăbiciune a cruciaților a reprezentat-o neîncrederea ce domnea între greci și "franci" – nume generic dat cruciaților atât de greci cât și de musulmani, fără a ține cont de naționalitățile lor. În urma unor manevre abile, Alexius i-a determinat pe cruciați să jure că-l vor recunoaște ca împărat al oricăror teritorii, foste bizantine, pe care aceștia le-ar recucerii de la turcii selgiucizi. Cruciații au fost obligați să-și respecte jurământul, în cazul cuceririi orașului Niceea. Au uitat însă repede de el după faimosul marș de-a lungul Asiei Mici și după repurtarea primei lor victorii, în anul 1097, la Dorylaeum.

Cu toate că greutatea armurii purtate de cruciați, trbuie să fi fost greu de suportat în climatul fierbinte, această armură a blindat practic cavaleria de atac, făcând-o foarte rezistentă. De dealaltă parte, cavaleria turcă se așeza în poziții statice foarte rar pentru a nu se expune șarjelor inamicului, preferând să se învârte în cercuri, în jurul inamicului. În timpul atacurilor cu săgeți asupra cruciaților, ei se mențineau la distanță. Soarta bătăliilor era nesigură deoarece săgețile turcești nu reușeau să producă decât răni ușoare, în vreme ce forțele cruciaților includeau un număr de arcași, ale căror arme aveau o rază de acțiune mai mare și produceau răni mai severe. În mod obișnuit, rezultatul oricărui conflict depindea de strategie, de coordonare și de alți factori, cum ar fi de exemplu, unitatea comandanților. Unitatea era punctul slab al feudalilor europeni deorece conducătorii aveau tendința de a fi geloși unii pe ceilalți. Cavalerii și nobilii erau mai interesați de gloria personală decât de bunul mers al întregii armate.

Marshall Cavendish

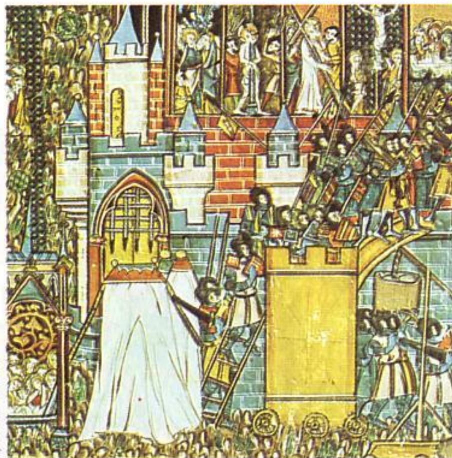
Harta indică statele cruciaților, întemeiate după prima cruciadă. Godfrey de Bouillon a devenit conducătorul Ierusalimului, Raymond de Toulouse a cucerit Tripoli iar Bohemund a devenit prinț de Antiohia. Baldwin, fratele lui Godfrey, pusese stăpânire, mai devreme pe orașul sirian Edessa. Ciprul a fost cucerit, în timpul celei de-a treia cruciade, de către Richard Inimă de Leu.

Statele cruciaților

Primii cruciați au avut noroc în alegerea momentului atacului. Domeniile turcilor selgiucizi erau fragmentate în mici state rivale. În anul 1098, marele oraș Antiohia a fost cucerit de franci, învingând o mare forță turcească. Un an mai târziu a fost cucerit însuși orașul Ierusalim. Acest fapt a constituit o mare realizare a creștinătății și a fost sărbătorită printr-un masacru general.

Obiectivul expediției fiind atins, mulți cruciați au preferat să se întoarcă acasă. Cei care au rămas, au continuat să lupte de-a lungul coastei mediteraneene de est. În cele din urmă, au fost întemeiate patru state ale cruciaților: regatul Ierusalimului, comitatul Tripoli, principatul Antiohiei și comitatul Edessei. Godfrey de Bouillon a fost ales primul

Michaell Holford

Rapho

În stânga se prezintă asediul Ierusalimului iar în stânga-îndepărtat,o platformă de asalt. Cruciații aveau o gamă vastă de arme, inclusiv scări mobile și berbeci.

Neînțelegerile dintre Filip II al Franței (ilustrat aici) și Richard I (Inimă de Leu) au umbrit rezultatele celei de-a treia cruciade.

Hulton Picture Company

musulman, în anul 1187, el reușește să-i învingă pe cruciați în bătălia de la Tiberas, capturează Ierusalimul și cucerește restul regatului, cu excepția marelui port Tyr. Cu scopul de a salva principatele rămase și de a recâștiga Ierusalimul, s-a organizat cea de-a treia cruciadă, poate cea mai faimoasă dintre ele. Împăratul romano-german Frederic I Barbarossa a străbătut Europa și Asia Mică dar a pierit în urma scufundării accidentale a vasului. Doi alți monarhi, englezul Richard I Inimă de Leu și Filip II August, regele Franței au reușit să ajungă până la destinație și ostilitățile au reînceput. Pe drum, Richard Inimă de Leu a cucerit Ciprul pe care, mai târziu l-a vândut regelui deposedat al Ierusalimului, Guy de Lusignan. După un asediu care a durat doi ani, marele oraș portuar Accra, a fost cucerit, în anul 1191 și cruciații au pornit, din nou, către Ierusalim. După întoarcerea lui Filip II în Franța, s-a remarcat o mai mare unitate a comenzii, sub conducerea soldatului - rege Richard. Lupta acestuia împotriva lui Saladin și respectul pe care cei doi și-l purtau, reprezintă cele mai cunoscute episoade ale istoriei cruciadelor. În urma unui marș bine gândit, de-a lungul coastei și având un flanc protejat de mare, armata lui Richard Inimă de Leu s-a luptat și a învins forțele lui Saladin, în anul 1191, în bătălia de la Arsuf. Turcii au fost obligați să treacă în defensivă dar neînțelegerile apărute în rândul cruciaților au făcut ca această victorie să treacă aproape neobservată. În anul 1192, un tratat a consfințit controlul asupra litoralului, iar pelerinilor li se permitea intrarea în Ierusalim. Orașul a rămas însă, în mâinile turcilor.

Trădarea cauzei

După plecarea regelui Richard, epoca eroică a cruciadelor în Țara Sfântă, a luat sfârșit. Scopul inițial al celei de-a patra cruciade a foat deturnat de către venețieni, care în acea perioadă, dețineau controlul comerțului în zona mediteraneeană și erau dornici să obțină chiar supremația. Navigând cu vase venețiene, cruciații și-au plătit transportul prin cucerirea, mai întâi, a orașului Zara. Acesta a fost cedat venețienilor. A urmat apoi reinstalarea unui împărat renegat în orașul Constantinopol, care se bucura de susținere din partea venețienilor. După aceste evenimente, cruciații au devenit din ce în ce mai greu de stăpânit, pentru ca în final să jefuiască orașul și să profaneze locurile sfinte, dându-și frâu liber resentimentelor față de sofisticata cultură grecească și a credinței lor ortodoxe.

Ultima cruciadă

S-au mai organizat încă patru alte cruciade în afara Europei însă doar una s-a mai desfășurat în Țara Sfântă. Aceasta, a șasea cruciadă (1228-29), a fost organizată de împăratul romano-german Frederic II, cunoscut pentru scepticismul său religios. Cu toate că fusese excomunicat de către Papă, el a reușit să cucerească Ierusalimul, Bethleemul și Nazarethul.

Acest câștig s-a dovedit însă a fi doar unul temporar. Creștinii din Țara Sfântă au devenit din ce în ce mai dezbinați, în vreme ce sultanul Egiptului, revigorat militar, a început să cucerească fortificațiile cruciaților, una după alta.

Ultima încercare

Spiritul cruciaților, încă treaz, a fost cel care, în anul 1271, a dus la o ultimă încercare, condusă de Ludovic Cel Sfânt (regele Ludovic IX al Franței) și de prințul Edward al Angliei (devenit mai târziu Edward I) dar care a eșuat la Tunis. Între timp, în anul 1268, Antiohia apoi Jaffa (1271) și Tripoli (1289) sunt rând pe rând cucerite de sultanul Egiptului.

Odată cu victoria musulmană, din anul 1291, asupra orașului Accra, s-a pus capăt prezenței francilor pe continent. Nu se vor mai organiza alte cruciade în Țara Sfântă, cu toate că termenul a mai fost folosit pentru a desemna și alte expediții militare binecuvântate de biserică, cum ar fi, de exemplu recucerirea creștină a Spaniei, care a durat mai multe secole.

Anglia, prosperă în urma comerțului cu lână, a plătit sume mari de bani, pentru ca Richard I să conducă a treia cruciadă spre Țara Sfântă.

Rezultatele cruciadelor sunt greu de evaluat. Cu siguranță, europenii s-au familiarizat cu cultura și știința islamică, și-au cultivat gustul pentru mâncăruri exotice, mătăsuri, covoare și alte orientalisme. Probabil că toate acestea s-ar fi petrecut oricum. Imperiul bizantin a fost de mai multe ori apărat de cruciați dar, cu toate acestea el a fost și prădat de mai multe ori. Antagonismele dintre catolici și creștinii ortodocși, dintre creștini și musulmani, s-au ascuțit. Practic, din punctul de vedere al "francilor" sau al "latinilor", cruciadele au reprezentat un eșec aproape total – un episod fascinant dar prematur al istoriei expansiunii europene.

Sub conducerea lui Saladin, musulmanii din Siria și Egipt s-au unit și au devenit o forță puternică care a înfrânt, unul după celălalt, statele creștine din est.

Picturepoint

mai vezi Istorie universală 21 – BIZANTINII Istorie universală 22 – ERA CREDINȚEI

DATE IMPORTANTE

1095
Papa Urban II declară o cruciadă pentru a recucerii Ţara Sfântă.

1096-99
Prima cruciadă, capturarea Ierusalimului (1099) şi întemeierea statelor creştine.

1144
Musulmanii recuceresc Edessa.

1147-49
Înfrângerea celei de-a doua cruciade.

1187
Saladin recucereşte Ierusalimul.

1189-92
A treia cruciadă.

1202-04
A patra cruciadă; au fost cucerite oraşele creştine Zara şi Constantinopol.

1212
Cruciada copiilor.

1218-21
A cincea cruciadă: nici o victorie definitivă.

1228-29
A şasea cruciadă.

1244
Musulmanii recuceresc Ierusalimul.

1248-54
A şaptea cruciadă în Egipt - o expediţie dezastruoasă.

1261
Bizantinii recuceresc Constantinopole.

1270
A opta cruciadă atacă Tunisul fără a reuşi să-l cucerească.

1291
Musulmanii cuceresc ultima redută a creştinătăţii, oraşul Accra, punând astfel definitiv capăt cruciadelor.

1453
Turcii otomani cuceresc Constantinopolul.

conducător al regatului Ierusalim, situat la fel de departe ca Akaba de Marea Roşie. Practic, el era şi conducătorul celorlalte state, cu toate că organizarea de tip feudal a acestora, îi confereau o autoritate limitată. Statele cruciaţilor nu s-au aflat niciodată în siguranţă. Nici măcar în perioada lor cea mai bună, ele nu au reuşit să se extindă până la frontierele naturale deşertice, care le-ar fi uşurat mult apărarea. Turcii reprezentau, în schimb, o permanentă ameninţare. Ei deţineau controlul asupra unor mari oraşe cum ar fi Alepp şi Damasc. Chiar pe teritoriile lor, cruciaţii reprezentau un grup puţin numeros,

Impresiile unui artist, inspirate dintr-un manuscris medieval, referitoare la un duel petrecut între Richard I şi conducătorul turc Saladin. În realitate, cei doi nu s-au întâlnit niciodată.

dezbinat, care conducea o populaţie majoritar musulmană, de o loialitate îndoielnică. Probabil că ei nu ar fi supravieţuit mult timp dacă nu ar fi fost susţinuţi de două grupări militare: Cavalerii Templului (Templierii) şi Ordinul ospitalierilor (Ioaniţii). Aceste grupări erau organizate după principii monahale (membrii lor făceau jurăminte de sărăcie, castitate şi supunere), dar erau formate din războinici ce aveau sarcina de a apăra Ţara Sfântă şi de a lupta împotriva necredincioşilor. Sub comanda lui Zengi, emirul de Mosul, la sfârşitul anilor 1120, turcii au atins un mare grad de unificare şi expansiunea cruciaţilor a fost oprită. Apoi, în anul 1144, Edessa a fost recucerită de către turci. Fiind cel mai îndepărtat stat al cruciaţilor şi totodată şi cel mai expus, recucerirea lui de către turci nu a fost surprinzătoare dar i-a determinat pe europeni să pună la cale o nouă expediţie militară. Condusă de Ludovic VII, regele Franţei şi de Conrad III, împăratul Germaniei, cea de-a doua cruciadă a reprezentat un eşec, datorită lipsei de abilitate, de coordonare şi de planificare a francilor.

Epoca eroilor

În anul 1180, pe scena cruciadelor, a apărut un conducător kurd, de geniu, faimosul Saladin. Reunificând Egiptul şi Orientul Mijlociu

Marshall Cavendish

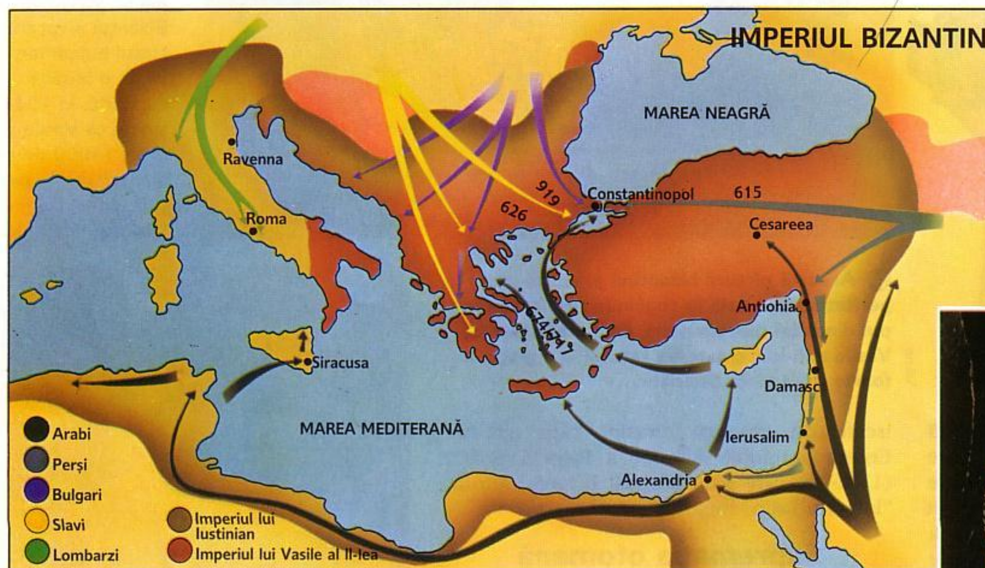
Un războinic turc. Musulmanii duceau războiul cu arcaşi călare, care lansau o ploaie de săgeţi asupra mai lentelor forţe ale cruciaţilor.

Roger-Viollet

Saladin, conducătorul forţelor musulmane, şi-a demonstrat puterea prin cucerirea oraşului Ierusalim.

Bizanțul

Harta (stânga) prezintă expansiunea Imperiului Bizantin sub Iustinian (527-565) și Vasile al II-lea (976-1025) și atacurile la care acesta a fost expus, unele amenințând Constantinopolul.

Vulturul imperial, simbol al unui imperiu cândva atotputernic, prezentat pe acest pandantiv bizantin (dedesubt), amintind că Bizanțul își are rădăcinile în Imperiul Roman de Răsărit.

Ancient Art & Architecture

Jumătatea de est a Imperiului Roman s-a transformat într-un stat grec ortodox – Bizanțul; Constantinopolul, capitala Bizanțului, a fost timp de secole cel mai frumos oraș al Europei.

Inițial, Bizanțul a fost un oraș grec situat pe malul european al Bosforului, strâmtoare ce separă Asia Mică (astăzi Turcia) de Europa. Înțelegând importanța acestei așezări înconjurate de apă din trei părți, împăratul Constantin a repus bazele acestui oraș în 330 d.Hr. Numit Constantinopol după numele împăratului, orașul a devenit "noua Romă", de unde era guvernată jumătatea de est a Imperiului. Spre deosebire de vest, această regiune mai avea resurse și bogății considerabile, inclusiv orașe importante; toate acestea i-au dat posibilitatea să facă față cu succes perioadelor grele care au urmat, culminând în 476 cu căderea împăratului roman.

Un imperiu zguduit

Împăratul aflat la Constantinopol a continuat să guverneze Balcanii, Grecia și estul Mediteranei. Deși numim această regiune Imperiul Roman de Răsărit, pentru cei aflați sub conducerea sa noua stăpânire era cunoscută sub numele de Imperiu (oricât de instabil ar fi fost acela). Pe de altă parte, ei sperau că Apusul nu era pierdut pentru totdeauna. Însuflețit de această idee, Împăratul Iustinian (527-565) a inițiat o puternică mișcare militară, recucerind Africa de Nord, Italia și sudul Spaniei. Domnia lui Iustinian a fost marcată de o serie de realizări remarcabile: amendarea legii romane și construirea unor clădiri impozante, cum ar fi Hagia Sophia (Catedrala Sfânta Sofia), sunt doar o parte din aceste realizări.

Dar Imperiul nu putea să apere granițe atât de întinse la nesfârșit. În 568 lombarzii au cucerit nordul Italiei, dar în general în partea de apus aveau loc numeroase retrageri de trupe. În partea de est, sorții se dovedeau schimbători în luptele cu Persia; dar în anii 630 arabii musulmani au năvălit din Arabia și au cucerit Persia, învingând Bizanțul, Siria, Egiptul și Africa de Nord. După pierderea Tunisiei, în 696, Imperiul Roman de Răsărit se limita la Balcani, Asia, Sicilia și o palmă de pământ în sudul Italiei.

Aceste state au constituit inima Imperiului în următoarele secole. Pierderile suferite în secolul al VII-lea au avut și avantaje: Imperiul era mai compact iar granițele erau mai ușor de apărat. Din numeroase puncte de vedere Imperiul a rămas "roman" cu un împărat autocratic și sistem legislativ de inspirație romană. Dar limba folosită și cultura erau grecești, iar religia se dezvolta într-un mod aparte. Din acest motiv istoricii preferă să folosească denumirea de Imperiul Bizantin, sau simplu Bizanț.

Cu o armată foarte bine pregătită și riguros reorganizat ca un stat din "prima linie", aflat permanent sub amenințarea Islamului, Bizanțul a rezistat timp de opt secole. Cea mai importantă cheie de rezistență a constituit-o sistemul de apărare al Costantinopolului, prin intermediul a trei ziduri care s-au dovedit de nestrăpuns. Constantinopolul era totodată cel mai mare și mai superb oraș al creștinătății, leagăn al unei culturi în care artele și, în general, rafinamentul îi făceau pe cruciați și pe feudalii din Apus să se simtă ca niște bieți provinciali.

Manuscris din secolul al XIV-lea, ce înfățișează atacul marinarilor bizantini asupra dușmanilor, cu ajutorul "focului grecesc". Acesta era un amestec de var nestins, petrol și sulfuri, care lua foc în contact cu apa. Această invenție, datând aproximativ din anul 675 d.Hr., a asigurat controlul flotei bizantine asupra Mediteranei.

MAS

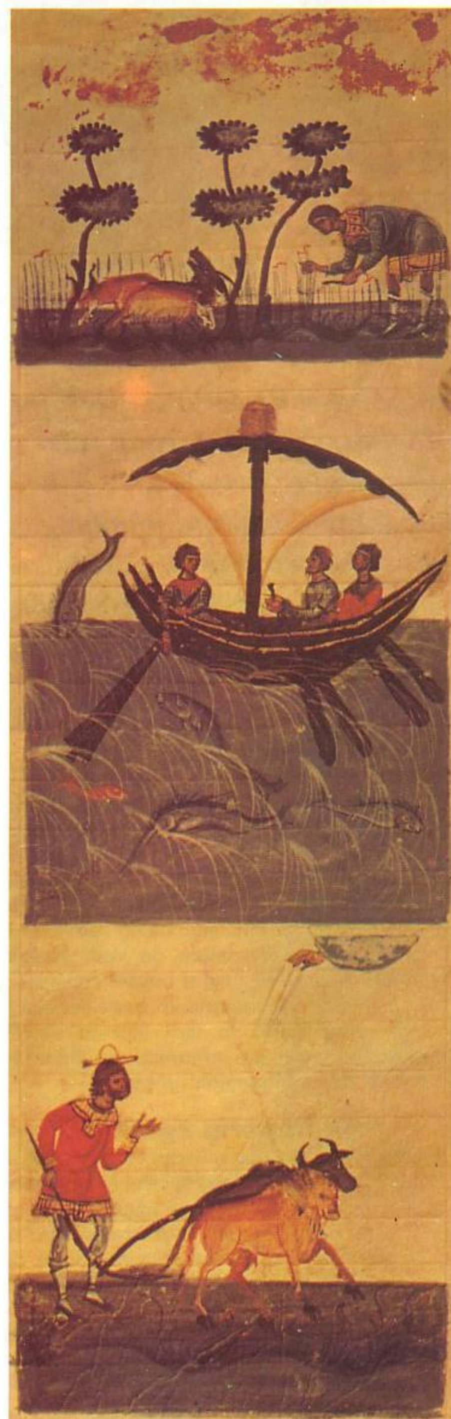

Împăratul Vasile I, întemeietorul dinastiei macedonene, sub conducerea căreia puterea Bizanțului a atins punctul culminant.

Lupta soldaților bizantini cu bulgarii. Statul bulgarilor a fost recunoscut de Bizanț în 681, devenind foarte puternic în timpul lui Simeon (893-927). Sub domnia lui Vasile II, Bizanțul a cucerit statul bulgarilor. După o bătălie cumplită, în 1014, se spune că Vasile ar fi orbit 14000 de prizonieri, motiv pentru care a fost numit "ucigașul de bulgari".

Salmer

Această pictură bizantină prezintă prosperitatea existentă în regiunile rurale, în timpul dinastiei macedonene. După moartea lui Vasile al II-lea, creșterea taxelor a îngreunat foarte mult viața țăranilor.

Salmer

Ziolo

Între Răsărit și Apus s-a produs o ruptură și din punct de vedere al religiei. Printre cuceririle arabilor s-au numărat și măreţele dioceze Antiohia, Ierusalim și Alexandria. În această situaţie, Constantinopolul și Roma rămân singurele pretendente la postul de lider al creștinătății, iar disputele dintre ele se intensifică.

La Constantinopol, Împăratul era protectorul Bisericii, având autoritate directă asupra ei, în timp ce la Roma papa stabilise că Biserica latină era independentă de stat, uneori fiindu-i chiar rivală.

Datorită divergențelor de ordin religios, cele două biserici s-au îndepărtat din ce în ce mai mult, până când în 1045 a avut loc Marea Schismă. De aici s-au format Biserica Romano-catolică și Biserica Ortodoxă din zilele noastre.

De-a lungul secolelor al IX-lea și al X0-lea, misionarii bizantini i-au convertit la ortodoxism pe sârbi, bulgari și ruși. Aceasta a fost una dintre importantele victorii pe care bizantinii le-au obținut în epoca de aur, care a durat începând cu domnia lui Vasile I (867-876) până la domnia lui Vasile II (976-1025); armatele imperiale au continuat ofensiva, cucerind o mare parte a Balcanilor și a Orientului Apropiat.

Conflicte

La sfârșitul secolului al XI-lea, în Imperiu au luat naștere numeroase certuri și lupte între diferite grupuri aflate în opoziție tocmai când noii inamici erau aproape înfrânți. Normanzii i-au alungat pe bizantini din sudul Italiei, în timp ce turcii au pus pe picioare Islamul și au învins armata imperială la Manzikert (1071), într-o bătălie ce a jucat un rol important în istoria lumii. O mare parte din Asia Mică, care era sursa de forțe umane a Bizanțului, a fost cucerită.

Salvată de la un dezastru ce părea iminent, datorită certurilor iscate între inamici, Bizanțul cere ajutorul Apusului. Astfel are loc Prima Cruciadă (1096-99), în timpul căreia este recuperat Ierusalimul, iar Imperiul este eliberat de o parte din presiunile externe, permițându-se astfel o modestă expansiune a Bizanțului. În 1176 apar noi probleme care slăbesc Imperiul. De data aceasta problemele sunt iscate de cruciații creștini care jefuiesc Constantinopolul. Are loc a Patra Cruciadă (1202-04), care a transformat Bizanțul într-un "Imperiu Latin" fragmentat.

Supremația otomană

În mod remarcabil, în 1261, unul din principatele grecești ce supraviețuise a reușit să-i învingă pe latini, refăcând un Bizanț în miniatură, în vestul Asiei Mici și în Grecia. Dar în 1340 un dezastruos război civil a dat posibilitate otomanilor să învingă Imperiul. Sfârșitul a fost amânat deoarece forțele otomane erau implicate în alte lupte. Dar în 29 mai 1453 ultimul împărat, Constantin al XI-lea, a murit apărând zidurile Constantinopolui, în timp ce marele oraș era distrus și jefuit de către turci.

DATE IMPORTANTE

330
Întemeierea Constantinopolului

476
Căderea Imperiului Roman de Apus

527-565
Domnia lui Iustinian

568-571
Bizanțul pierde Italia de Nord

634-696
Orientul Apropiat și Mesopotamia sunt pierdute

867-1025
"Epoca de aur" a Bizanțului

1071
Bizantinii sunt zdrobiți în bătălia de la Manzikert

1096-99
Prima Cruciadă

1024
Constantinopolul cade în mâinile cruciaților

1261
Mihai al VIII-lea Paleologul restaurează Imperiul Bizantin

1453
Otomanii cuceresc Constantinopolul. Sfârșitul Imperiului Bizantin

mai vezi Istorie Universală 12 – ROMA: PRĂBUȘIREA APUSULUI Istorie Universală 39 – OTOMANII

Epoca religiei

Credința creștină stă la baza civilizației medievale europene. Dar pe parcurs ce biserica devenea tot mai puternică si privilegiată, au apărut tot mai multe revolte cauzate de disensiuni, intensificate de o serie de dispute interne, scandaluri și separări.

În sec. al X-lea, Europa creștină a început să-și anihileze inamicii și să se extindă. Pentru o perioadă de timp acest lucru era valabil, în mod egal, pentru ambele Europe, și cea de vest, dominată de creștinismul catolic și pentru cea de est, unde biserica ortodoxă îi convertea pe slavi într-un ritm constant. Cele două biserici sunt deja separate, își creeză tradiții diferite, deși încercări de reunificare au continuat să fie făcute.

Cele două biserici aveau în față viitor cu totul diferit. Asupra bisericii ortodoxe se executa o presiune tot mai mare din cauza extinderii islamismului. În vest însă următoarele câteva secole vor deveni "epoca religiei", în care biserica și religia influențează toate domeniile vieții.

Sonia Halliday

Sf. Vasile (329-79), care a stabilit cea mai populară și răspândită regulă monastică în biserica creștină de est.

Vatican Library

Sf. Benedict cu regula lui monastică, ce cuprindea o schemă pentru rutina zilnică, făcând clare responsabilitățile fiecărei persoane din comunitate. Includea jurământul de stabilitate, care lega până la moarte fiecare călugăr de casa căreia i s-a alăturat.

Atracția imediată

Au existat multe motive pentru aceasta. Atracția religiei a avut un impact imediat și evident într-o lume brutală și nesigură. Majoritatea oamenilor din epoca medievală duceau o viață grea cu multe neajunsuri. Acest lucru a făcut din promisiunea creștină a unei eternități pline de bucurie, un lucru, în particular, foarte atrăgător, iar biserica deținea cheile unei vieți eterne. Preoțimea efectiv a monopolizat sistemul educațional – doar câțiva dintre profani erau chiar învățați – și numai ei puteau citi și înțelege versiunile latine, grecești și ebraice în care era scrisă Scriptura. Pornind de la fiecare aspect – și mai presus de toate când liturghia a fost celebrată de către un preot – biserica a devenit un factor indispensabil în a realiza contactul dintre Dumnezeu și omenire. Ca rezultat, religia a devenit centrul vieții oamenilor si treptat, preoțimea a ajuns să fie considerată ca persoane superioare – în cel mai bun caz o elită spirituală, iar în cel mai rău caz o castă privilegiată.

Robert Harding Picture Library

Mănăstirea franceză din Cluny a pornit reforma monastică și a devenit centrul primului ordin religios adevărat.

Elita spirituală

La începutul evului mediu majoritatea oamenilor au adoptat viziunea "elitei spirituale". Acest lucru era, în special, adevărat în ceea ce-i privește pe călugări și pe maici. Acest fapt a fost văzut ca cel mai dorit fel de viață creștină, și astfel monastismul a luat amploare, a înflorit la începutul secolului al V-lea, când Sf. Benedict și-a conceput regulile monastice.

Secolul X și XI sunt martore ale unei mai profunde reînvieri, începând în 910 cu întemeierea în Franța a mănăstirii Cluny. Curând această mare mănăstire a devenit un model pentru alții, și în câteva decenii au ajuns să fie 1500 de mănăstiri care i-au urmat exemplul. Influența cluniană a fost resimțită în comunitatea creștină din vest, inspirând biserica să curme abuzurile și să impună o disciplină uniformă asupra membrilor săi.

Puterea Papalității

În secolul XI, multe ordine monastice noi au fost fondate, inclusiv cel al cisternienilor foarte disciplinați. Papalitatea a "detronat" dominația sfinților împărați romani și a continuat să lupte pentru dreptul său de a controla evenimentele din cadrul bisericii. Frăția Viermilor a adus această dispută, Investitura controversată, la o concluzie cu succes. Între timp, prima cruciadă (1096-99) condusă de Papa Urban al II-lea a ridicat prestigiul papal la noi înălțimi. În sec. următor, papalitatea deja funcționa mai mult ca un jucător in politica europeană decât ca o forță spirituală. Secolele XII și XIII sunt văzute

Călugări medievali atingând un copac (stânga) și o biserică în localitatea St. Albans, construită sub ochii regelui Offa (dreapta). Activitatea fizică era o parte esențială a regulei monastice stabilite de Sf. Benedict.

ca punctul cel mai înalt al civilizației medievale, iar istoricii Evului Mediu sunt înclinați să spună că Renașterea din secolul XII a fost mult mai importantă decât ultima și mai renumita Renaștere italiană. O creștere a populației, o îmbunătățire a metodelor din agricultură, dezvoltarea orașelor precum și comerțul au dat un nou imbold societății europene.

Întemeierea universității

Un prim rezultat al acestei expansiuni generale, a fost o creștere mare de oameni educati (de ex., ca și administratori, secretari, și avocați), iar acest lucru a dus la o dezvoltare a unei noi instituții de învățământ superior – universitatea. Universitatea din Bologna, fondată în 1158, a fost prima, urmată de cea de la Paris, Oxford, Cambridge și Heidelberg. Prin secolul XIV universitățile erau de găsit peste tot în Europa.

În același timp au fost traduse texte ale autorilor greci care până atunci nu au fost cunoscute. Aceste texte au fost conservate și transmise de către lumea islamică. Limba în care au fost traduse este limba latină, limba învățaților din vest. Ei au deschis noi drumuri către materii cum ar fi: logica, geometria, medicina, și astronomia. Deasemenea, ei au creat problemele de intelect, deoarece adesea apăreau contradicții între învățăturile antice și cele ale bisericii. O serie de mari gânditori medievali cunoscuți ca filozofi învățați au abordat aceste probleme. Cea mai remarcabilă figură, cea a Sf. Thomas Aquinas (c. 1225-74) a scris lucrarea *Summa Theologia* intenționând să aducă credința și rațiunea la același nivel, fapt care și astăzi reprezintă baza filozofiei catolice.

Sărăcia sfântă

Una dintre cele mai atractive figuri medievale a fost un italian, Sf. Francisc de Assisi (1182-1216) care și-a abandonat viața plină de belșug pentru a trăi "sfânta sărăcie". Căldura lui umană și dragostea pentru întreaga creație – văzută în scene ca predica lui către păsări – au introdus o nouă viziune în creștinătate care înainte lua în râs lumea materială. De asemenea, Sf. Francisc a întemeiat Ordinul Franciscan al călugărilor, dedicați sărăciei, castității și supunerii, dar trăind în lume ca și cerșetori, predicând și efectuând lucrări bune. Printr-o strânsă legătură cu Sf. Francis, Sf. Clare a fondat și el un ordin similar pentru femei, numit Ordinul celor Săraci. Un alt ordin al cerșetorilor, cel al Dominicanilor a fost de asemenea fondat la începutul secolului XII.

În ochii unora sărăcia si umilința Sfântului Francisc, atât de supus Evangheliilor, au pus o lumină nefavorabilă asupra splendorii și bunastării lumești de care beneficia Papalitatea și Biserica. Pe la mijlocul secolul al XIII-lea Papa a devenit un stăpân teritorial în Italia, și de asemenea capul unei largi organizații internaționale cu proprii ei administratori instruiți și cu propriile instrumente de colectat taxele. Peste tot biserica avea o poziție privilegiată, fiind susținută de înaltele tribunale speciale, singurele instituții cărora îi dădeau socoteală, unde pedepsele erau considerabil mai ușoare decât cele imputate profanilor pentru ofense comparabile.

Acestea și multe alte resentimente au devenit tot mai mari când orașele au început să înflorească și să se îmbogățească, iar numărul laicilor bogați cu știință de carte și bine informați creștea. Profanii erau extrem de pioși și nerăbdători să participe tot mai mult la viața religioasă.

Printre altele, entuziasmul lor s-a arătat în clădirea marilor catedrale catolice de la jumătatea sec. 12, fapt care ar fi fost imposibil de realizat fără fonduri furnizate de orășeni de-a lungul multor generații. Era implicată evlavia, precum și mândria civică, iar o parte din impulsul de a construi catedrale cum nu s-au mai văzut

Papa Inocențiu al II-lea într-o pictură de Giotto, visând la ajutorul din partea Sfântului Francisc de a susține biserica de la cădere. Sf. Francis a fondat ordinul franciscanilor.

benedict

clunic

canonic al ordinului Sf. Augustin

Veșmintele purtate de o parte din membrii ordinului medieval. Regula benedictină era flexibilă, putând fi adaptată fără o ruptură totală de tradiția din trecut. Casele Clunice erau bazate pe regula benedictă, dar erau parte dintr-o ierarhie vastă având modelul Cluny în frunte.

era fără îndoială o dorință de a întrece alte comunități. Ca și rezultat al acestui amestec de motive, turlele bisericii și catedralei erau dominate de linia cerului din aproape toate orasele până în secolul XX – lucru elocvent și durabil ce aducea aminte de Epoca Religiei.

La cea mai îndepărtată extremă a sa, disensiunea cu biserica s-a arătat în sine în procesul de dezvoltare a ereziei – forme ale credinței creștine în contradicție cu doctrina catolică expusă de papi. La începutul secolului 12 o puternică erezie a luat naștere în Provence (sudul Franței), unde Catharii sau Albigenzii au devenit atât de puternici încât Papa Inocențiu al III a proclamat o cruciadă împotriva lor; au fost exterminați de către regele Louis al VIII-lea și de către nobilii din nordul Franței cărora această datorie pioasă le-a adus recompense materiale precum și politice.

Credințe diferite

Catharii dețineau niște doctrine – de notat era credința în natura rea a lumii – care cu siguranță nu putea să fie de acord cu catolicismul. Într-un număr de alte secte, de ex. waldensianismul, accentul era pe întoarcerea la o viață caracterizată de o simplitate biblică, ca cea pe care Isus și discipolii săi au trăit-o – și cu siguranță nu condusă de papă și principi ai bisericii.

De fapt se sugerau aceleași idei din viața Sf. Francisc, care a rămas în cadrul bisericii și a devenit unul din sfinții ei. Dar după moartea sa, franciscanii s-au reorganizat în linii mai puțin comunitare și au fost luate măsuri ferme împotriva adepților sfântului Francis care doreau ca ordinul să rămână fără avere. Prin secolul al XIII-lea atitudinea bisericii față de eretici s-a înăsprit, iar in 1232 a fost înființată celebra Inchiziție pentru a-i investiga și eradica pe cei care aduceau ofense la adreasa bisericii.

În timpul acestei perioade papalitatea a atins culmea puterii sale politice, în cele din urmă înnăbușind încercările Sfinților Împărați Romani de a controla Germania și Italia. Oricum, au apărut noi adversități aproape imediat. Pe la începutul sec. al 14-lea Monarhii au format națiuni-state cum ar fi Franța și Anglia. Deși loiali bisericii Monarhii au hotărât

carthusian

cistercian

templar

franciscan

▲ Ilustrație dintr-un manuscris din secolul al XIII-lea care prezintă mănăstirea carthusiană La Grande Charteuse. Regulile stricte ale cartusienilor pretindeau un regim greu de muncă și rații mici de mâncare.

◄ Tradiția monastică s-a dezvoltat în continuare în secolele XII și XIII, cu apariția călugărilor franciscani, cistercieni și cartusieni, și ordinul militar al Templilor.

să nu mai permită amestecul Papalității în viața bisericilor naționale; iar clerul lor, care începea să formeze imaginea unei biserici naționale, a avut tendința să îi susțină. În momentul când Papa Bonifaciu (1294-1303) își exprima marea sa pretenție asupra dreptului la papalitate – de fapt, dominația peste toți conducătorii – puterea papalității o luase pe drumul declinului care curând deveni catastrofal.

Acest lucru s-a întâmplat în timp pontificatului (domnia papei) lui Clement al V-lea (1355-14), care a devenit un prizonier virtual al regelui Franței, Philip al IV-lea. În 1307 papa Clement a fost obligat să colaboreze la distru-

gerea Cavalerilor Ordinului Templului (Templierilor), un vechi ordin cruciadic care devenise extrem de bogat. Arestările în masă, tortura și confesiunile forțate au făcut ca Templierii să fie acuzați de o varietate de lucruri rele, de practici ciudate și conspirative, care, de fapt, au putut avea sau nu un temei adevărat. Mulți au fost executați, iar averea lor dată regelui.

Papalitatea discreditată

În 1309, Clement s-a stabilit la Avignon, la granița cu Franța, și aceasta a continuat să fie rezidență papală până în 1377. În timpul acestei "Captivității Babiloniene", papii au fost, inevitabil, văzuți ca și marionete ale Franței, iar intrigile politice și pretentiile financiare ale unui papă de mai demult, Ioan al XXII-lea (1316-34) aproape că au servit la discreditarea papalității.

Dar, totuși urma să vină ceva și mai rău: doar la un an de la întoarcerea lui Grigore al XI-lea la Roma, existau 2 papi. Alegerea papei Urban al VI-lea (1378-97) nu a fost pe placul Franței, și în consecință un grup format în mare parte din cardinali francezi și-au ales propriul lor papă contracandidat, papa Clement al VI-lea (1378-97). Acest lucru a determinat începerea Marii Schisme care a durat 40 de ani. Franța și aliații săi l-au susținut pe Clement, pe când Anglia, Sfântul Imperiu Roman și aliații lor l-au susținut pe Urban.

Rivalitatea lor a fost continuată de către succesorii lor până în 1409, când un consiliu al bisericii a hotărât să îi înlăture pe ambii papi și să numească unul nou. Oricum, din moment ce papii care existau au refuzat să renunțe la cererile lor, acest lucru a înrăutățit situația și mai mult: pentru o perioadă de 8 ani au existat nu mai puțin de 3 papi rivali. În cele din urmă, Marea Schismă a luat sfârșit după Conciliul de la Constanz în 1417, când toți cei 3 papi au fost înlăturați și Martin al V-lea a devenit ocupantul necontestat al tronului papal. În mod remarcabil, acest scandal lung și fără precedent nu a împiedicat papalitatea să-și recupereze autoritatea.

Separarea a fost încheiată de o întrunire a conciliilor generale reprezentante ale întregii biserici, și la un moment dat se părea că asemenea concilii, în viitor, vor fi autoritatea supremă. Dar după o lungă luptă, Conciliul de la Basel (1413-49) a fost manevrat de către papa Eugeniu al IV-lea, și din acest moment Conciliile erau întotdeauna subordonate papei.

Provocarea bisericii

De-a lungul timpului, cele mai semnificative evenimente au fost dezacordurile totale din diferitele părți ale Europei. În Anglia, John Wycliffe (c. 1330-84) a atacat bogăția în care trăia biserica și a pus accent pe biblie (mai mult decât pe legea bisericii) ca sursă de autoritate. Mai târziu, Jan Huss (c. 1369-1415) a înaintat niște idei derivate de la Wycliff în îndepărtata Bohemie (în prezent vestul Republicii Cehe).

Semnificativ, cei doi au fost implicați în traducerea Scripturii în limba națională (engleza și ceha). Ideea de a da voie tuturor oamenilor să citească Scriptura – și, în mod implicit, să o judece pentru ei înșiși – a fost revoluționară, amenințând să submineze poziția specială a clerului și absoluta autoritate a bisericii asupra doctrinei. Majoritatea adepților ideologiei lui Wycliffe au fost vânați și exectuați. Huss a fost prins în cursă la Conciliul de la Constanz și ars: dar în loc să fie intimidat, Bohemianismul s-a răsculat. Neașteptat, au învins cruciada lansată împotriva lor, dar au fost împăcați prin concesiunile obținute la Conciliul de la Basel. Pe la jumătatea secolului al XV-lea se pare că în final biserica supraviețuise tutoror crizelor precedenților 150 de ani.

DATE IMPORTANTE

910
Fondarea Mănăstirii Cluny

1077
Henry IV se supune Papei Grigore IV

1069–1099
Fondarea ordinului cistercian

1122
Concordatul Worm

1158
Fondarea primei universități la Bologna

1208–1226
Cruciadă împotriva albigensilor

1210
Recunoașterea ordinului franciscan

1309–1377
"Captivitatea" papală la Avignon

1377–1417
Marea Schismă

kb. 1380
Prima traducere a Bibliei în engleză

1415
Arderea pe rug a lui Jan Huss

1420
Cruciații sunt învânși de Sigismund

1433
Înțelegerea de la Praga

1449
Eșecul Mișcării Conciliare

Scala

O imagine din sec. al XI-lea arătându-l pe Sf. Martin tăindu-și haina în două ca să o împartă cu un cerșetor tremurând. Martin este un mare exemplu pentru călugării din vestul Europei.

Bulloz

Călugăr medieval lucrînd la un manuscris. Între 1050 și 1150 mănăstirile erau centre importante de învățați, pe când Europa ieșea din Epoca Întunecată.

mai vezi Istorie universală 20 – CRUCIADELE Istorie universală 25 – IMPERIU ȘI PAPALITATE

Anglia și Normandia

Cucerirea Normandă, din 1066, a dat Angliei o clasă stăpânitoare nouă și străină. Regii normanzi au creat o monarhie puternică, implicând și Anglia în ambițiile lor dinastice pe Continent.

După ce l-a învins pe Harold în bătălia de la Hastings, William Cuceritorul (1066-1087) s-a încoronat la Westminster, fiind recunoscut rege de "parlamentul" anglo-saxon. Acesta i-a legitimat poziția, însă nu putea ascunde faptul că s-a suit pe tron prin intermediul forței, distribuind prăzile de război susținătorilor săi. De fapt, William urmărea înlăturarea vechii clase din conducerea statului și a bisericii, creând o societatea pe deplin feudală, în care grupurile sociale dominante erau formate din străini provenind din Normandia și alte regiuni ale Franței.

Regele normand

Totuși, Wilhelm a fost capabil să se folosească de faptul că putea controla întreaga țară. El a păstrat o mare porțiune de pământ pentru el însuși, împărțind ce rămăsese în parcele mici, astfel încât proprietățile supușilor săi erau prea împrăștiate pentru a constitui o amenințare puternică.

Astfel, încă de la început, monarhia normandă a Angliei a fost mult mai puternică decât majoritatea monarhiilor de pe continent – cu siguranță mult mai puternică decât monarhia franceză – iar în 1066 Wilhelm a reușit să obțină un jurământ de credință de la toți vasalii din țară, cu implicația nefeudală că loialiatea lor era în primul rând față de coroană, iar apoi față de lorzii de la care aveau pământurile.

Din acest motiv monarhia engleză a fost foarte puternică comparată cu alte state feudale. Totul continua să depindă de personalitatea regelui însuși, însă autoritatea coroanei era încă ușor subminată de problema succesiunii la tron, sau când un copil sau o personalitate necunoscută ocupa tronul.

Timp de câțiva ani după Cucerire au existat anumite neînțelegeri între rege și seniorii săi, de vreme ce trebuiau să formeze un front comun împotriva noilor supuși ostili. În fiecare localitate normanzii și-au întărit pozițiile. Cavalerii călări în armuri erau de neînlocuit în câmp deschis, dar securitatea era asigurată mai ales prin construirea de castele. Acestea ofereau protecție împotriva atacurilor neașteptate, serveau drept reședințe pentru lorzi, iar prin dimensiunile lor simbolizau supremația în fața străinilor.

Cea mai mare parte a castelelor normande timpurii erau construite din lemn, ridicate în grabă din motive de securitate, și a trecut încă un secol până la apariția castelelor de piatră. Totuși, câteva castele au fost construite din piatră încă de la început, în special Turnul Alb, inima Turnului Londrei de astăzi.

Bridgeman Art Library

Anglia și Normandia erau dominate de castele în această perioadă. Cel mai mare castel regal construit în Anglia pentru a asigura securitatea țării împotriva revoltelor a fost Turnul Alb al Londrei, ridicat în timpul lui William Cuceritorul. Acesta a fost primul castel de piatră din Anglia.

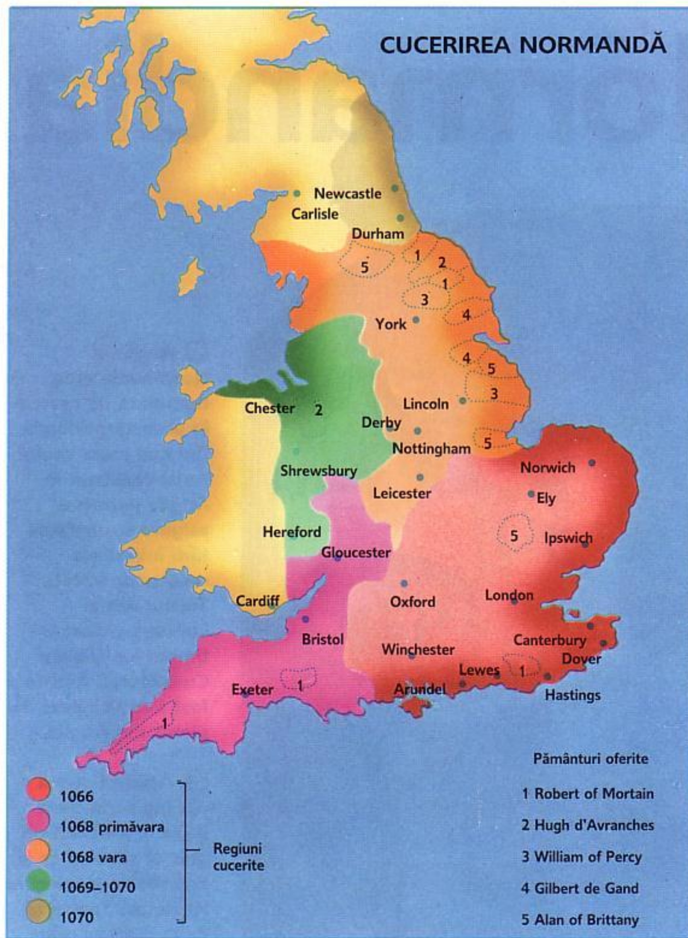
Michael Holford

Această scenă din tapiseria de la Bayeux prezintă un atac al cavalerilor și arcașilor normanzi la Hastings. Tapiseria de la Bayeux relatează în cei 74 m de material, povestea cuceririi normande.

Picturepoint

Această efigie a Cuceritorului din Catedrala Wells în Somerset, Anglia, reprezintă o mărturie a simpatiei cu care Biserica îl privea pe William.

Avansarea Cuceririi Normande. Pământurile pe care William le-a dăruit unor susținători ai săi sunt de asemenea ilustrate. Prin distribuirea dispersată a acestora, se urmărea ca magnații din regat să nu reprezinte o amenințare pentru rege.

Castelul Dover, în stil original anglo-normand, a fost reconstruit în timpul lui Henry al II-lea, când s-a clădit o porțiune masivă de apărare, înconjurată de turnuri.

John Bethell

Conducerea normandă a fost curând acceptată în sud și sud-est, sud-vestul însă a trebuit să fie supus prin forță. Nordul, în ciuda unei supuneri aparente, a rămas de asemenea refractar, iar în 1069 a izbucnit o răscoală condusă de conții locali, Edwin și Morcar. Wilhelm a reușit să o înăbușe cu o asprime teribilă, prădând o suprafață întinsă între York și Durham, ce s-a refăcut după mai multe generații. După aceasta, ultima opoziție saxonă a fost condusă de Hereward the Wake din insula Ely, în zonele mlăștinoase aproape imposibil de traversat, care nu au fost capturate până în anul 1071.

Calea anglo-saxonă

Deși normanzii dominau ordinea socială, iar franceza devenise limba exclusivă a curții, a claselor sociale superioare, fiind folosită în cele mai importante opere literare, Anglia anglo-saxonă nu era încă eliminată. Metodele anglo-saxone de administrație și impozitare au supraviețuit; la fel s-a întâmplat și cu sistemul guvernamental local, cu șerifii, tribunalele, jurații și districtele sale. Acestea erau principalele surse de informații pentru celebra Carte a judecății de apoi (Domesday Book), o cronică realizată în fiecare district, în care figurau toate resursele regatului condus de regele Wilhelm și completată în 1086.

Pecetea lui William Cuceritorul. Această parte a pecetei îl înfățișează pe William ca rege al englezilor. Cealaltă parte a pecetei se referă la domnia sa peste normanzi.

The Mansell Collection

Regele și-a petrecut o mare parte din domnie luptând cu regele Franței pe coastele Canalului Mânecii. În calitate de duce al Normandiei, William era vasalul regelui, dar a rămas practic nesupus. Datorită faptului că era și rege al Angliei, resursele sale erau mult mai mari decât ale celui mai puternic nobil, lucru ce reprezenta o amenințare pentru autoritatea și securitatea regelui francez. Aceasta a fost sursa unor neînțelegeri care au durat atâta timp cât regii Angliei au deținut feude importante în Franța – o situație care a persistat timp de aproape 400 de ani.

Henry I

În timpul domniei lui William al II-lea (1087-1100), Anglia și Normandia au fost pentru scurt timp separate, însă fiul cel mai tânăr al lui William Cuceritorul, Henry I (1100-35), a devenit rege al Angliei, iar în 1106 acesta a preluat și conducerea Normandiei de la fratele său.

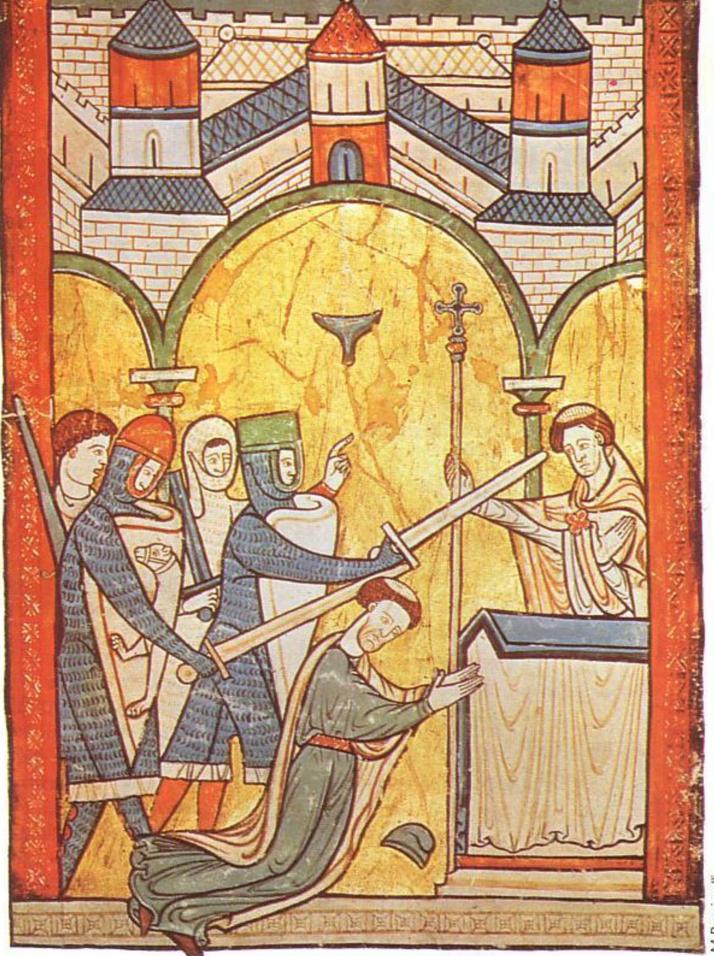
Asemenea predecesorilor săi, Henric a întărit în mod constant autoritatea coroanei engleze. Realizările sale au fost însă amenințate în momentul în care fiul său Wilhelm s-a înecat în timpul unei călătorii cu Corabia Albă (1120). Singura sa moștenitoare directă era fiica sa Matilda, sau Maud, iar în aspra societate masculină din acele timpuri nu era cu putință ca o femeie, oricât ar fi fost de deșteaptă, să se impună.

Hotărând ca fiica sa să îl urmeze la tron, Henric i-a silit pe baroni să o recunoască pe Matilda ca succesoare a sa, mărităndu-o cu unul dintre cei mai puternici nobili francezi, Geoffrey de Anjou. Dar, după moartea regelui, a apărut încă un pretendent la tron. Ștefan de Blois, nepotul lui Henric și strănepotul lui William Cuceritorul, i-a convins pe baroni și Biserica să-l sprijine, fiind încoronat sub numele de Regele Ștefan (1135-54). Acesta și-a făcut repede atât de mulți dușmani încât să o încurajeze pe Matilda să-și revendice propriile sale drepturi, urmând apoi ani întregi de război civil, în care averi ale ambelor părți erau epuizate rapid. Ștefan a supraviețuit, însă autoritatea regală – și o dată cu ea legea și ordinea – decăzuseră în asemenea măsură încât domnia a ajuns să fie considerată o simplă anarhie.

Henry al II-lea

În 1153 când Henric, fiul Matildei, în vârstă de 20 de ani, a sosit în Anglia, a fost întâmpinat cu speranță și entuziasm. El și Ștefan au căzut de acord ca Ștefan să domnească până la sfârșitul vieții, avându-l pe Henry drept succesor. În anul următor, Henry al II-lea (1154-89) a devenit primul rege al dinastiei Angevin sau Plantagenet. Fiind unul dintre cei mai importanți monarhi englezi din Evul Mediu, Henry a restabilit ordinea, a supus nobilimea (silită să distrugă castelele neautorizate pe care și le

Acest manuscris îi prezintă pe William I, Henry I și Ștefan, în calitate de protectori ai Bisericii. Aceștia țin în mâini mănăstiri pe care ei înșiși le-au fondat la Battle, Reading și Faversham. William al II-lea (dreapta sus) ține în mână o clădire seculară, Westminster Hall. Contrastul dintre patronajul altor regi și interesele seculare ale acestuia explică de ce William nu era atât de popular.

Thomas Becket a acceptat în silă funcția de arhiepiscop de Canterbury. El se considera un apărător al bisericii împotriva abuzurilor regale. Acest lucru a dus la asasinarea sa în anul 1170.

Picturepoint

M Pucciarelli

construiseră), a creat un serviciu civil deosebit de eficient, a impus o serie de impozite, a căror plată a început să înlocuiască obligația feudală de serviciu personal.

Un aspect important al creșterii autorității regale a fost modul în care tot mai multe cazuri erau prezentate spre judecată curții, unde, în general, beneficiau de o judecată mai dreaptă decât la curțile lorzilor locali. Curțile bisericilor erau de asemenea nesatisfăcătoare, deoarece orice răufăcător care putea pleda pentru "beneficiul clerului" (adică absolvirea în calitatea de membru al clerului), primea o sentință foarte ușoară chiar și pentru cele mai grave crime.

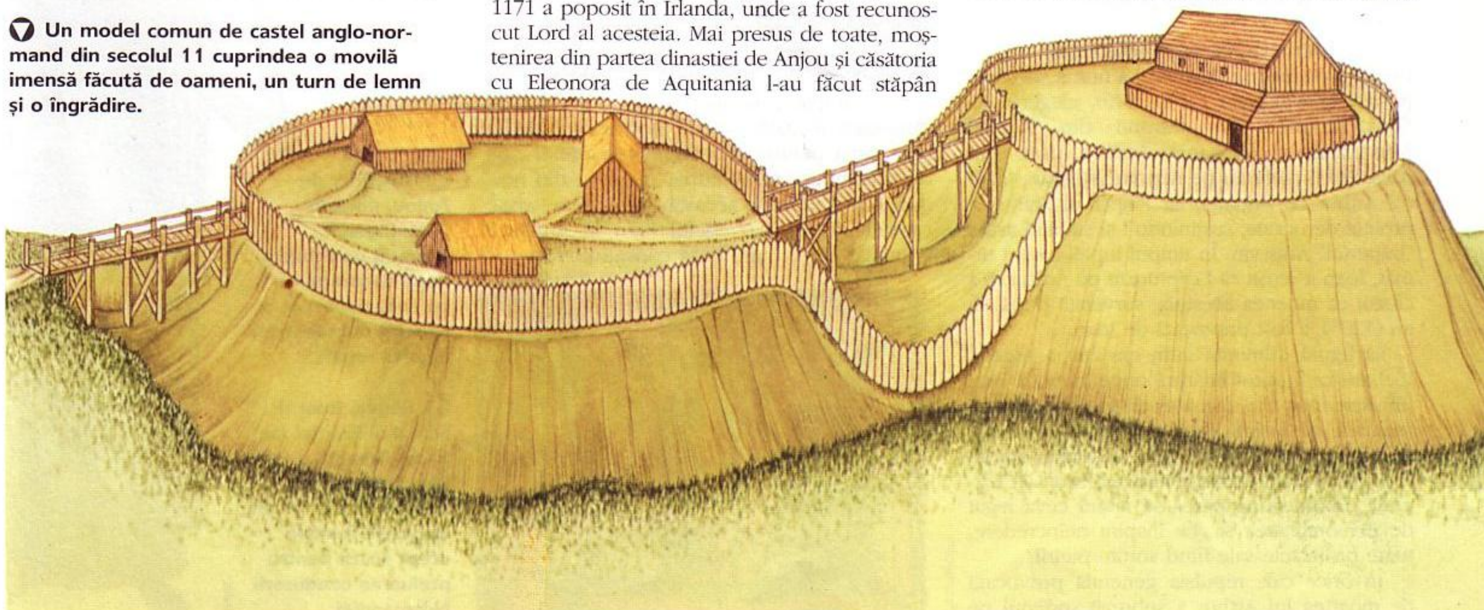
Pentru a pune capăt acestor proceduri precum și altor privilegii clericale, Henry l-a numit pe prietenul său, cancelarul Thomas Becket, în funcția de Arhiepiscop de Canterbury. Însă, după ocuparea postului, Becket a devenit susținătorul Bisericii, urmând o luptă înverșunată. Influențați fiind de niște cuvinte ale regelui spuse la supărare, patru cavaleri l-au asasinat pe Becket în Catedrala Canterbury (1170). După moartea acestuia, Henry a fost silit să-și ceară iertare pentru propria sa vină indirectă și să facă concesii. Deși și-a redobândit în mare parte autoritatea asupra Bisericii Engleze, tribunalele clericale și-au păstrat independența pentru încă 3 secole și jumătate.

Un imperiu în creștere

Proprietățile lui Henry se întindeau cu mult în afara Angliei și Normandiei. A obținut prin forță o supunere nominală din partea Scoției, iar în 1171 a poposit în Irlanda, unde a fost recunoscut Lord al acesteia. Mai presus de toate, moștenirea din partea dinastiei de Anjou și căsătoria cu Eleonora de Aquitania l-au făcut stăpân peste o suprafață a Franței mai întinsă decât a regelui Franței. Totuși, acest imperiu – în realitate o acumulare de proprietăți separate – a produs vrajbă între regii francezi, chiar mai serioasă decât opoziția anglo-normandă. În concluzie, aceștia profitau de fiecare ocazie pentru a provoca tulburări între supușii lui Henry și pentru a exploata ambițiile celor patru fii ai săi, ai căror numeroase comploturi și răzvrătiri au întunecat ultimii ani ai domniei acestuia.

Richard Inimă de Leu

Fiul lui Henry, Richard I (1189-99), cunoscut sub numele de Inimă de Leu (Coeur de Lion), a fost considerat de către contemporanii săi un mare războinic, ce și-a câștigat faima în timpul celei de-a Treia Cruciade (1189-92). Istoricii de

Un model comun de castel anglo-normand din secolul 11 cuprindea o movilă imensă făcută de oameni, un turn de lemn și o îngrădire.

DATE IMPORTANTE

1066
Cucerirea Normandă a Angliei

1069-70
William I devastează nordul

1086
Cartea judecății de apoi este completată

1120
Moartea prințului William în Corabia Albă

1135-54
Domnia lui Ștefan: "Anarhia"

1154-89
Domnia lui Henry al II-lea

1170
Asasinarea lui Thomas Becket

1189-92
Richard I ia parte la a Treia Cruciadă

1192-94
Richard cade prizonier în Germania

1199-1216
Domnia lui Ioan

1204
Pierderea Normandiei

1208
Anglia sub interdicție papală

1213
Ioan se supune papei

1214
Lupta de la Bouvines

mai târziu, însă, au fost mai puțin entuziaști, subliniind faptul că Richard își neglijase regatul, folosit doar în scopul finanțării aventurilor sale în străinătate. Printre acestea a fost capturarea și întemnițarea lui în Germania (1192-94), când se întorcea de la Cruciadă și pretinderea unei sume mari pentru răscumpărarea sa.

La întoarcere, Richard s-a luptat în Franța cu tovarășul său cruciat Filip II. Însă a murit, doborât de o săgeată, în timp ce conducea asediul unui castel nesemnificativ în cadrul unei dispute mai puțin importante.

Un succesor osândit

Pe patul de moarte, Richard l-a numit succesor pe fratele său Ioan (1199-1216), alegerea sa fiind susținută de baronii din Anglia, Normandia și Aquitania. Însă o parte din Angevini îl preferau pe nepotul lui Ioan, tânărul Arthur de Brittany, iar Filip II al Franței a profitat de ocazie, susținându-l și slăbind astfel "imperiul" Angevin. În timpul luptei care a urmat, Ioan a reușit să-l captureze pe Arthur. S-a crezut că moartea acestuia, survenită după un an (1205), a fost provocată de Ioan.

O figură admirată cum era cea a regelui Richard ar fi putut înlătura orice îndoială într-un asemenea caz, mai ales datorită faptului că moartea lui Arthur rezolvase convenabil disputa pentru succesiune. Însă, deși Ioan era un rege competent și nicidecum ticălosul din legendă, întotdeauna părea să apară ceva legat de personalitatea sa, ce inspira neîncredere, toate proiectele sale fiind sortite pieirii.

În orice caz, repulsia generală provocată de moartea lui Arthur a șubrezit sprijinul pe

Picturepoint

care se baza Ioan în războiul ce a urmat împotriva regelui francez, care a cucerit rapid regatul Normandiei și toate celelalte pământuri ale Angevinilor din nordul râului Loara.

În ciuda acestei lovituri adusă prestigiul său, Ioan s-a implicat într-un nou conflict. După o dispută între rege și călugării din Canterbury referitoare la alegerea unui arhiepiscop în 1207, Papa Inocențiu III a respins candidații ambelor părți, numindu-l în funcție pe propriul său ales, Stephen Langton.

Ioan a refuzat să-l accepte. Asemenea monarhilor de pretutindeni, regele a considerat că el trebuie să aibă primul cuvânt în alegerea înaltului cler, de vreme ce, în Evul Mediu, Arhiepiscopul de Canterbury era una dintre personalitățile marcante ale regatului. Ioan îl considera dușman pe Langton.

Stăpân feudal

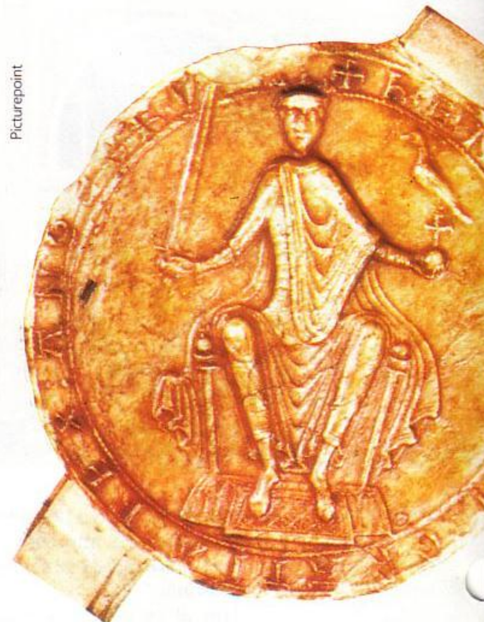
Fără un compromis între rege și papă, curând problemele s-au agravat. În 1208, Papa Inocențiu a impus Angliei o interdicție, înlăturându-i pe englezi din serviciul Bisericii. Totuși, Ioan a sfidat neîncetat papalitatea până în anul 1213, când Inocențiu l-a detronat, permițând invazia lui Filip II al Franței. Nefiind sigur de sprijinul celor de acasă, Ioan a decis să se supună – făcând însă acest lucru la modul cel mai avantajos. În consecință, l-a considerat pe papă stăpânul său feudal, aducându-i omagii pentru Anglia și Irlanda.

De asemenea, Ioan a format o coaliție anti-franceză cu cei din familia Fleming și cu Sfântul Împărat Roman. Însă, o înfrângere dureroasă în bătălia de la Bouvines (1214) a pus capăt pentru totdeauna speranțelor sale de a recupera pământurile pierdute din nordul Loirei. După această înfrângere tristă, opoziția împotriva regelui Ioan în Anglia a culminat într-o mare criză constituțională.

Picturepoint

◀ Tribunalul Protectorilor Comuni, înființată ca o parte separată a Tribunalului Regal în anul 1178. Extinderea activităților judiciare ale coroanei, sub Henry al II-lea și fiii săi, a dus la această diviziune. Tribunalul Regal călătorea în toată țara, în timp ce Tribunalul Protectorilor Comuni se afla la Westminster.

▼ Pecetea lui Henry al II-lea. Henry a inspirat loialitatea completă a unei administrații numeroase în Anglia și în celelalte teritorii ale sale dincolo de Canalul Mânecii.

Picturepoint

Bulloz

▶ Geoffrey de Anjou, poreclit "Plantagenet" (ramură de arbust), după decorația de pe coif, cuvânt ce a devenit numele unei dinastii regale.

◀ Regele Ioan și Filip II al Franței fac pace. Aceasta a fost însă de scurtă durată. Filip a folosit disputele feudale drept scuză pentru preluarea conducerii Normandiei.

mai vezi Istorie universală 19 – EUROPA FEUDALĂ Istorie universală 20 – CRUCIADELE

Formarea Franței

La început nesemnificativi, regii Franței au creat treptat o monarhie națională puternică. Principalul obstacol în calea expansiunii au fost teritoriile deținute de regii Angliei, care au fost disputate timp de mai multe secole.

În secolul IX s-a destrămat marele imperiu al lui Charlemagne din nordul Europei. O parte din acesta, ținutul francilor din vest – Franța – a devenit un regat condus de Carolingieni, o ramură a dinastiei lui Charlemagne. Însă dinastia și-a pierdut puterea iar autoritatea regală s-a prăbușit în cele din urmă. Când ultimul carolingian a murit, iar Hugues Capet a fost numit rege în 987, puterea sa era limitată la zona Île de France, o regiune restrânsă în jurul orașelor Paris și Orléans. Supușii lui Hugues, în special ducii de Normandia, controlau de fapt teritorii mai întinse și dețineau o putere mai mare decât a regelui.

Capețienii

Primii capețieni au supraviețuit cu greu, deși până în 1328 dinastia lor ar fi trebuit să domnească asupra unui regat mult mai mare. Pe lângă poziția centrală a regiunii Île de France, capețienii au avut norocul de a avea viață lungă, astfel încât politica lor a putut fi exercitată fără întrerupere perioade lungi de timp. Mai mult, fiecare rege capețian își încorona propriul fiu în timpul vieții, o mișcare înțeleaptă care elimina alți pretendenți la tron.

În lumea medievală izolată, popularitatea regelui avea importanță majoră însă, inevitabil, nu toți capețienii au fost conducători străluciți. Totuși, la sfârșitul secolului XI și începutul secolului XII, domeniul regal (regiuni controlate în mod mai mult sau mai puțin direct de rege) s-a mărit treptat.

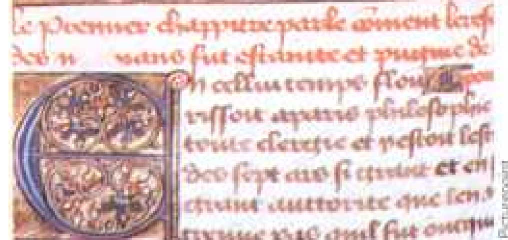
Sub conducerea regelui Ludovic al VII-lea (1108-37), baronii de pe domeniu au fost "îmblânziți" iar oamenilor de condiție umilă, loiali regelui le-au fost oferite funcții politice importante în stat. Conducătorul acestora era Suger, stareț de la St. Denis, celebru și pentru mănăstirea sa, prima construită în stil gotic.

Sonia Halliday

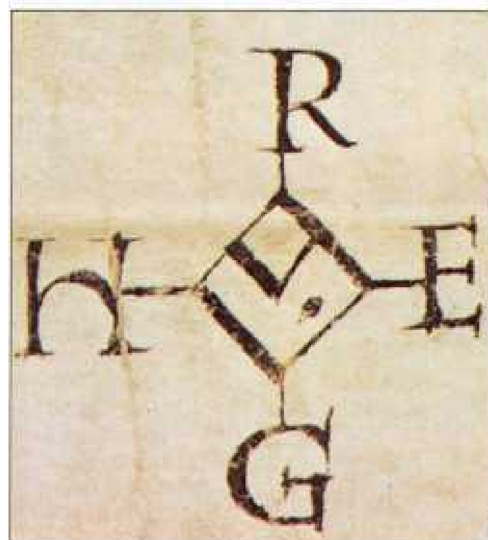
Acest detaliu de pe o fereastră pictată în biserica St Denis, Paris, îl reprezintă pe Suger (1081-1151), consilierul principal al lui Ludovic al VI-lea și al lui Ludovic al VII-lea. St Denis a fost prima biserică construită în totalitate în noul stil gotic.

Picturepoint

Filip al II-lea a fost fondatorul puterii regale franceze. El a mărit teritoriile domeniului regal, pe seama imperiului Angevin, și i-a dublat veniturile. În acest manuscris, Filip este prezentat judecându-i pe eretici. Regele francez nu a luat parte la cruciadele organizate împotriva ereticilor albigenzi, dar și-a încurajat vasalii să facă acest lucru.

Bulloz

Monograma lui Hugues Capet, rege al Franței între 987-996. El a fondat dinastia Capețienilor, care urma să domnească în Franța până în 1328.

Între timp, situația politică din Franța fusese complicată de William, duce de Normandia, care cucerise Anglia în 1066. Ducii Normandiei au continuat să aducă omagii regilor Franței în schimbul regiunilor franceze, însă faptul că dețineau un regat separat îi făcea posibili adversari. Ducii au devenit și mai puternici când alianțele matrimoniale au creat un "imperiu Angevin", în care Henric al II-lea a devenit rege al Angliei, și stăpân peste Normandia, Anjou, Aquitania și regiunile care însumau mai mult de jumătate din teritoriul Franței.

Realistul încăpățânat

Unul dintre cei mai renumiți capețieni, Filip al II-lea (1180-1223), s-a angajat să rezolve situația. Cunoscut mai târziu sub numele de Filip Augustus, s-a urcat pe tron la 15 ani și în curând s-a arătat încăpățânat, dar realist. Aliindu-se cu Henric al II-lea în scopul înfrângerii altor dușmani, el i-a încurajat pe fiii lui Henric să se revolte, profitând apoi de pe urma slăbiciunii Angevinilor.

Filip a fost incapabil să acționeze împotriva succesorului imediat al lui Henric, regele războinic Richard I, însă, în timpul domniei lui John (1199-1216), el s-a folosit inteligent de faptul că succesiunea lui John era contestată de Arthur de Brittany. Folosindu-se de statutul de suveran al lui John pentru a provoca un conflict, Filip a declarat pierdute pământurile acestuia, iar între 1202-04 a încercat să cucerească Normandia, Anjou și celelalte posesiuni din nord ale lui John. Înfrângerea lui John în lupta de la Bouvines, din 1214, a făcut ca aceste regiuni să fie pierdute pentru totdeauna.

Pentru a-și consolida câștigurile teritoriale, Filip i-a lăsat pe Simon de Montfort și pe baronii francezi din nord să răspundă chemării Papei la o cruciadă religioasă. Aceasta nu era îndreptată împotriva Islamului, ci împotriva catarilor, sau albigenzilor – o sectă neortodoxă răspândită în regiunea sudică, izolată, Provence. Mânați de credință și lăcomie, baronii i-au înăbușit în sânge pe catari, și o dată cu ei și cultura provençală, Provence fiind în curând înglobată în regatul Franței.

În secolul XIII Franța a devenit centrul cultural al Europei, celebră pentru teologii și scriitorii săi, și pentru marile catedrale de la Chartres, Reims și Amiens. Ludovic al IX-lea (1226-70), canonizat (trecut în rândul sfinților) în 1297, a fost considerat regele medieval ideal și a fost acceptat de monarhii vremurilor ca mediator la conflictele dintre ei. Însă, deși a fost un cruciat înfocat, principala lui preocupare, ca și predecesorilor săi, a fost supremația regală a Franței.

Filip cel Drept

Nepotul lui Ludovic, Filip al IV-lea (1285-1314), cunoscut ca Filip cel Drept, a avut un caracter foarte diferit, cu ambiții înalte și puține scrupule. A reluat conflictul cu regii Angliei, dar în cele din urmă nu a reușit să confiște posesiunile lui Edward I din sud-vestul Franței. De asemenea, Filip nu a reușit să pătrundă în Flandra, nordul Franței; și, de fapt, victoria flamandă de la Courtrai din 1302 a demonstrat că cavaleria feudală nu mai era forța irezistibilă de odinioară. Totuși, triumful lui Filip asupra celui mai înverșunat dintre toți papii Evului Mediu, papa Bonifaciu al VIII-lea, a dus la apariția statului național.

Din mai multe motive, biserica franceză a devenit supusă autorității regale, iar la acest lucru a contribuit alegerea unui papă francez, Clement al V-lea. Filip încerca să-și acopere cheltuielile politicii sale expansioniste costisitoare, asediindu-i pe evrei și ordinul înstărit al cavalerilor Templier. Aceștia au fost siliți să mărturisească crime blasfematoare, oferind un motiv pentru abolirea acestui ordin cavaleresc.

Ultimul din linia directă a Capețienilor, Carol al IV-lea (1322-28), a fost urmat la tron de primul Valois, Filip al VI-lea (1328-50), care a moștenit o monarhie puternică, dar nu stăpânea Bretania, Flandra și regiunea sud-vestică aflată sub dominația englezilor. De asemenea, deși s-a atins un anumit grad de unitate, câțiva membri ai familiei regale, în special ducii de Burgundia, erau deosebit de puternici. Însă, o dată cu izbucnirea Războiului de 100 de Ani, situația avea să se schimbe.

DATE IMPORTANTE

Hugues devine primul rege capețian

Ducele de Normandia devine rege al Angliei

1154
"Imperiul Angevin" al lui Henric al II-

1202-04
Filip al II-lea cucerește Normandia și Anjou

1214
Lupta de la Bouvines

1208-26
Cuciadele albigenze

Domnia lui Ludovic al IX-lea

1294-98
Război între Filip al IV-lea și Edward I al Angliei

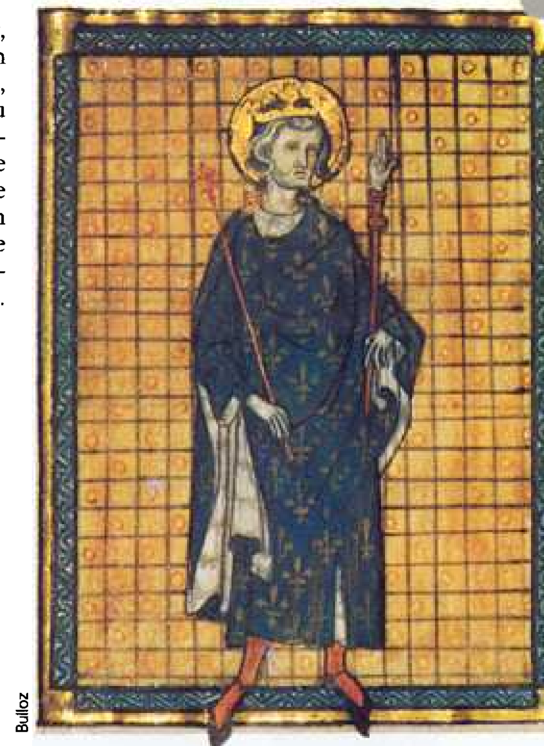
1296-1303
Filip al IV-lea în conflict cu Bonifaciu al VIII-lea

1302
Lupta de la Courtrai

1305
Clement al V-lea devine papă

Evreii sunt asediați și expulzați; templierii persecutați (ordinul desființat în 1312)

Sfârșitul dinastiei Capețienilor
1337
Izbucnirea Războiului de 100 de Ani

Bulloz

▲ Ludovic al IX-lea a câștigat respectul bisericii prin pietate și faptele lui bune, în timp ce cavalerii săi îi admirau entuziasmul față de cruciade, iar supușii săi îi lăudau administrarea imparțială a justiției.

◀ Plecarea lui Ludovic al IX-lea în cruciadă, în 1254. Ludovic și o mare parte din armata sa au murit de ciumă când asediau Tunisul, în timpul cruciadei din 1270.

mai vezi Istorie universală 20 – CRUCIADEL Istorie universa RĂZBOII DE 100 DE ANI

Imperiu și papalitate

În Evul Mediu, papa și Sfântul Împărat Roman erau priviți drept capi ai creștinătății, iar conflictele dintre ei au afectat istoria Europei până în vremurile noastre.

În secolele agitate ce au urmat după căderea Imperiului Roman de Apus, papa s-a impus ca autoritate catolică supremă în Europa. Având nevoie de un aliat puternic, a apelat mai întâi la francezi, al căror conducător Charlemagne a fost încoronat împărat de Papa Leo al III-lea. Mai apoi, Imperiul Carolingian (al lui Charlemagne) s-a destrămat, însă împăratul Germaniei Otto I i-a luat locul lui Charlemagne, fiind încoronat împărat în 962. Mai mic decât fostul imperiu al lui Charlemagne, imperiul nou creat – denumit mai târziu Sfântul Imperiu Roman – se întindea între Germania și nordul Italiei; cu toate acestea, împăratul era considerat un conducător creștin profan, precum și protectorul și aliatul papei.

Lupta pentru putere

Primii împărați ai Sfântului Imperiu Roman erau majoritatea aliați ai Papei. Aceștia au intervenit de nenumărate ori în agitatele alegeri papale și în luptele purtate de Imperiul Roman, eliminându-i în același timp pe papii nedemni de funcțiile lor, asigurându-le acestora succesori. Ultimul împărat care a procedat în acest fel a fost Henry al III-lea (1039-56), un susținător al mișcării reformatoare Cluniace în cadrul bisericii. Acesta a reușit să se impună mai ales când vărul său Papa Leo al IX-lea (1049-54) s-a dovedit a fi un bun reformator, ce călătorea în întreaga lume și lupta împotriva abuzurilor de orice fel. Autoritatea papală s-a făcut și ea simțită. Nicholas al II-lea a fondat la Roma Colegiul Cardinalilor, membrii acestuia având dreptul de a alege papii, luându-le astfel acest drept nobililor romani și împăraților.

Acest lucru a reprezentat doar o simplă etapă în lupta pentru eliberarea bisericii de sub intervențiile laice (ne-clericale). Următoarea etapă i-a situat pe papa și pe împărat în conflict direct. Împărații continuau de mult timp să aleagă episcopii din regatele lor, instalându-i în guvern; ceremonia implica prezentarea episcopului împreună cu inelul și colectivul său. Acesta reprezenta un drept important, de vreme ce episcopii erau demnitari de frunte ai guvernului imperial, fiind înzestrați cu feude imense, care (spre deosebire de magnații feu-

▽ Clement al II-lea a fost primul papă reformator. El a încercat să elibereze papalitatea de influențele aristocrației romane.

Friedrich Rauch

Scala

Staatsbibliothek Bamberg

▽ Această pictură din secolul 13 a fost menită să popularizeze "Donația lui Constantin", o justificare majoră pentru pretenția papei la supremație în Europa de Vest. Documentul prezintă mulțumiri împăratului roman Constantin cel Mare pentru convertirea sa la creștinism, donându-i Papei Silvestru I orașele și provinciile Italiei și ale "regiunilor de vest".

△ Henry, ducele Bavariei, s-a răsculat de două ori împotriva lui Otto II, însă a fost înfrânt în 976. Nobilimea a exercitat o amenințare constantă asupra autorității regelui.

Bavaria

◁ O hartă reprezentând imperiul lui Otto al II-lea, ce avea să devină mai târziu Sfântul Imperiu Roman.

DATE IMPORTANTE

962
Otto I devine primul împărat al Sfântului Imperiu Roman.

1049-54
Reformele lui Leo IX

1059
Fondarea Colegiului Cardinalilor

1077
Împăratul Henry IV s-a umilit la Canossa

1122
Concordatul de la Worms

1152-90
Domnia lui Frederick I "Barbarossa", primul care a folosit termenul "Sfântul Imperiu Roman"

1176
Lupta de la Legnano: victoria lombarzilor asupra lui Frederick

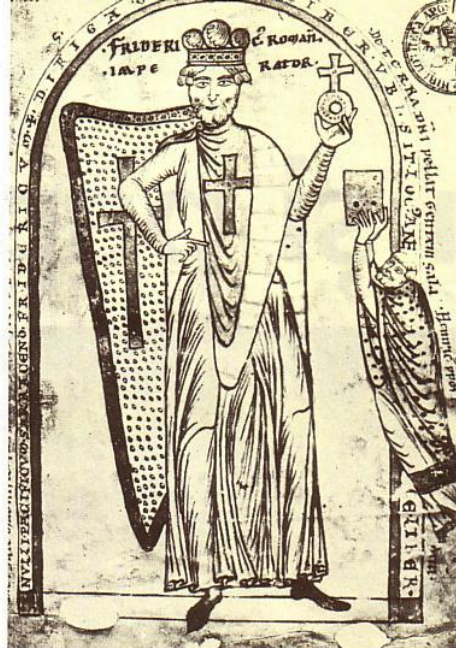
1198- 1216
Creșterea puterii papale sub Inocențiu al III-lea

1211-50
Domnia împăratului Frederick al II-lea

1265- 66
Carol de Anjou îl invinge pe Manfred

dali laici) nu puteau fi moștenite de urmașii lor. Însă, în 1175 Papa Grigore al VII-lea a condamnat investitura laică și chiar l-a chemat pe împăratul Henry al IV-lea la Roma pentru o investigare a faptelor sale.

Henry a reacționat încercând să-l detroneze pe papă, care în cele din urmă l-a excomunicat (excluzându-l din biserică. Puterea lui Henry a fost subminată de numeroase răzvrătiri în Germania, unde tulburarea feudală a încurcat mulți împărați în luptele lor cu papa.

Arborio Mella

Frederic I "Barbarossa", împăratul războinic. Sub conducerea lui a devenit comună denumirea de "Sfântul Împărat Roman".

Scala

Scala

Henry IV (imaginea de sus) a fost excomunicat de Papa Grigore al VII-lea, dar reinstalat după ce a așteptat desculț în zăpadă pentru iertare. Motivul conflictului l-a constituit succesiunea arhiepiscopiei din Milano. Acesteia îi aparțineau regiuni ce cuprindeau importante trecători prin munți între Germania și Italia.

Încolțit din toate părțile, împăratul s-a deplasat în Italia, la Canossa, unde a stat desculț în zăpadă timp de trei zile, până când papa l-a iertat. Acest episod dramatic a ilustrat noua autoritate a papei, însă lucrurile nu s-au sfârșit aici. Se pare totuși că Henry s-a supus pentru a-și împuțina dușmanii, lupta însă a continuat mult după moartea lui Henry și a papei. În final, prin Pactul de la Worms (1122), papalitatea și-a redobândit principalele obiective.

Lunga și obositoare luptă pentru încoronare a accentuat problemele împăraților Sfântului Imperiu Roman. Una dintre acestea era slăbiciunea lor față de prinții germani, înrăutățită de faptul că domnia nu era moștenită, împărații fiind aleși. Altă problemă se referea la imposibilitatea de menține controlul în Germania, în sudul Alpilor și în Italia; încercarea de ale face pe amândouă a fost greșeala fatală a multor împărați.

Ostilități și revolte

Lupta pentru putere a devenit și mai evidentă în momentul în care o nouă familie, Hohenstaufen, a îmbrăcat mantia imperială. Frederick I ("Barbarossa", 1152-90) era un războinic puternic, însă ambițiile sale au fost distruse de revoltele din Germania, refuzul orașelor din Lombardia (nordul Italiei), de a se supune, precum și de ostilitatea papei.

Până atunci această ostilitate fusese aproape în întregime de natură politică, bazată pe dorința de expansiune a teritoriilor din centrul Italiei, condus de papa, și de a proteja țara de forțele din afară. Aceste obiective au fost realizate de Papa Inocențiu al III-lea (1198-1216), care și-a mărit pretențiile, însușindu-și dreptul de a-i detrona pe conducătorii incompetenți; printre persoanele care au fost siliți să simtă puterea bisericii a fost și Regele John al Angliei.

O nouă amenințare s-a răsfrânt asupra papalității, în urma alianței ce prevedea aderarea sudului Italiei și Siciliei la moștenirea imperială. După mai mulți ani de războaie civile și intrigi papale, Papa Inocențiu a sprijinit în cele din urmă un membru tânăr al familiei Hohenstaufen, care a devenit împărat sub numele de Frederick al II-lea (1211-50). Aceasta s-a dovedit a fi o greșeală a papei, deoarece Frederick avea o personalitate sinistră, contemporarii săi numindu-l *Stupor Mundi*, "Minunea lumii". Frederick a reușit să-și transforme domeniile din Italia într-un regat centralizat, și pentru o vreme părea să devină stăpânul Germaniei și Italiei.

Însă mai târziu el a fost înfrânt din cauza ambițiilor sale exagerate. După moartea sa, familia Hohenstaufen a fost alungată, stăpânirea sudului Italiei trecând în alte mâini, iar posibilitatea împăraților de a stăpâni Italia a dispărut în sfârșit.

Dintr-un anumit punct de vedere papalitatea a ieșit victoriasă din luptele cu împărații. Și, deși intervențiile ei repetate în politică i-au afectat autoritatea spirituală, papalitatea a supraviețuit, reușind chiar să-și păstreze posesiunile teritoriale până în secolul 19. Așadar, Germania și Italia nu s-au mai unit, devenind națiuni de sine-stătătoare, învecinate cu Anglia, Franța și Spania, acest fapt având repercursiuni serioase asupra istoriei Europei.

mai vezi Istorie universală 18 – CHARLEMAGNE Istorie universală 22 – EPOCA CREDINȚEI

Mongolii

La începutul secolului al XII-lea de pe teritoriile Asiei Centrale se dezlănțuie sălbaticii nomazi mongoli care jefuiesc China, Orientul Apropiat și Europa. Sub îndrumarea conducătorului Gingis-han înființează cel mai mare imperiu din istoria universală.

Încă de la începutul antichității și chiar și în evul mediu pentru civilizațiile sedentare, practicând apicultura, popoarele nomade, care aveau ca activitate principală păstoritul și fiind astfel în șa în căutarea de noi pășuni, reprezentau un pericol permanent. Au ajuns de pe câmpiile rusești până în Ungaria, în Arabia și în Africa de Nord pe cămile, iar de pe stepele euroasiatice călare. Datorită modului lor de viață au devenit călăreți excelenți, și cu mobilitatea lor au devenit dușmani temuți pentru armatele lente, greoaie ale popoarelor stabilite în Europa sau în Asia. Cu toate că în legăturile dintre diferitele culturi și în comerț au existat lungi perioade pașnice, deseori au apărut conflicte, viața nomadă întărind caracterul războinic al unui popor, pentru care grânarele pline ale orașelor bogate ale Asiei centrale reprezentau o ispită.

Parții care atacau legiunile romane, arabii războinici care năvăleau din deșert și luptau în numele Islamului și celelalte popoare nomade au avut o influență mare asupra mersului istoriei. În jefuirea orașelor și în cucerirea unor teritorii tot mai mari, cei mai de temut dintre toți nomazii s-au dovedit a fi mongolii. Trăiau din creșterea oilor, caprelor și a cailor pe partea de nord a actualei Mongolii. Din valorificarea animalelor obțineau carne, lână, piei, iar din prelucrarea laptelui obțineau brânză și cașcaval. Băutura națională a devenit kumis-ul, laptele de cal fermentat. Pâsla obținută din lână acoperea iurtele - corturi circulare susținute de bârne de lemn. Se organizau în ginți și în triburi, nobilii alegeau hanul conducătorul. Această situație a fost schimbată de Temdjin, fiul unui cap de ginte, al cărui tată fusese ucis încă în copilăria lui Temdjin. Tinerețea vitregă i-a format un caracter dârz și nemilos. Pe rând s-a răfuit cu toți rivalii, a unit triburile, cu o mână forte a reorganizat societatea mongolă, bazându-se pe o armată puternică, disciplinată și devotată până la fanatism, cu ajutorul căreia și-a consolidat puterea. În 1206 și-a luat numele de Gingis-han, adică "stăpânul lumii".

▶ Călăreț mongol, reprezentare chineză din perioada Ching. Calul robust, cu picioare scurte a avut o importanță deosebită în cuceririle mongole prin mobilitatea și tenacitatea sa.

The Bridgeman Art Library

▼◀ Iurta - cortul mongol este utilizat și azi. Forma sa circulară oferă rezistență față de vânt. Se execută din pâslă presată întinsă pe o bârnă de lemn.

Roland Michaud/John Hillelson Agency

▼ Ctitorul Imperiului Mongol - Gingis-han. La moartea sa imperiul său se întindea din China Centrală până în Rusia Europeană.

Elly Beintema/Sheridan Photo Library

Foc și sabie

În următorii 20 de ani a dovedit că își merită numele. A ocupat China de Nord și a jefuit capitala, Beijingul. Principatele aflate spre vest le-a contopit în Imperiul Mongol în plină expansiune. Expedițiile de cercetare au trecut și peste Munții Caucaz, și au nimicit forțele rusești trimise împotriva lor. Apoi au urmat cele mai spectaculoase campanii ale lui Gingis-han. După ce armatele lui au jefuit renumitele centre comerciale Buhara și Samarkand, au distrus Horezm-ul, măcelărind locuitorii pe subcontinentul indian au avansat până la râul Induș. În urma prăpădului mongol unele teritorii și-au revenit doar după mai multe secole.

Moștenirea lăsată de Gingis-han

În 1224 Gingis-han a fost rechemat din India pentru înăbușirea unei răscoale din Mongolia, dar a murit în 1227 și astfel nu au mai avut loc noi campanii cuceritoare. A lăsat în urma lui un imperiu imens cu o administrație bine organizată, și o legislație stabilă. Funcționarii erau aleși fără discriminare națională sau religioasă, consolidând astfel o dominație

mongolă multiseculară. Marele Han a lăsat ca moștenire și un sistem de comunicații organizat pe stații poștale teritoriale cu legături regulate între ele.

Lupte pentru succesiune

Ogodai, fiul și succesorul lui Gingis-han a mai lărgit imperiul. A stabilit capitala la Karakum și a terminat ocuparea Chinei de Nord. A înfrânt rezistența principatelor rusești și avansat continuu spre apus, conducătorii lui de oști învingând armatele poloneze și germane, avansând adânc în Europa. În 1241 a nimicit oastea maghiară a regelui Béla al IV-lea, prădând Ungaria. Europa de vest a scăpat de jaf datorită morții neașteptate a lui Ogodai. La aflarea veștii morții sale oastea mongolă s-a retras.

A urmat o perioadă lungă în care n-a dominat mare Han, și iarăși Occidentul a avut noroc prin faptul ca urmașul lui Ogadai, Menghu și-a orientat atenția spre teritoriile chineze și persane. În 1258 Huleghu, fratele lui Menghu, a ocupat Califatul Abbasida și a jefuit Bagdadul. Atunci Imperiul Mongol și-a atins limita occidentală, deoarece ocuparea Siriei a fost oprită de sultanii mameluci ai Egiptului. În acest timp Menghu a ocupat China de Sud, ocupație încheiată de fratele și succesorul lui, Kubilai-han, după moartea lui Menghu în 1259.

După această perioadă marele imperiu mongol a început să se dividă în mai multe hanate mari, independente. Kubilai, ca mare han, a mai recuperat ceva din puterea de odinioară, dar a exercitat-o doar în China, unde dinastia Iuan înființată de el a domnit aproape o sută de ani – până în 1368.

Huleghu a devenit renumit prin înființarea dinastiei Ilhanida sub dominația căreia a înflorit cultura persană, și pe alte teritorii s-au format state mongole puternice, ca de exemplu Hoarda de Aur care se întindea din sudul Rusiei prin Siberia occidentală până în Asia Centrală (cuvântul "hoardă" inițial înseamnă loc de staționare, loc de tabără).

Emirul turco-tătar al Samarkandului a devenit Timur la sfârșitul secolului al XIV-lea, care în afară de ravagiile înspăimântătoare n-a lăsat altă moștenire.

Din hanatele mari numai "Hoarda de Aur" există și în secolul al XV-lea. Descendentul lui Timur, Babur, înființează dinastia Mongolilor în 1526 în India, dinastie care a avut o viață lungă. Micile principate au avut un rol în istorie până la începutul secolului al XX-lea.

Legăturile est-vest

Cu toate distrugerile inimaginabile, cuceririle mongole au avut și unele efecte pozitive – în special asupra Europei. Existența imensului imperiu Eurasian crea posibilitatea călătoriilor în siguranță, fapt ce a permis dezvoltarea legăturilor est-vest. Spre sfârșitul sec. al XIII-lea Marco Polo, cel mai vestit călător al evului mediu și-a efectuat călătoriile pe teritoriile mongole, și a activat și în slujba lui Kubilai-han. Prin călătoriile lui Marco Polo și ale altor călători au pătruns în Europa mărfuri și idei de importanță vitală din punct de vedere al dezvoltării civilizației.

Cu dispariția imperiului mongol legăturile est-vest au regresat. Până în secolul al XV-lea, epoca marilor descoperiri geografice, n-au existat schimburi comerciale importante.

Timur, marele han nemilos. În 1401, la cucerirea Bagdadului, a măcelărit 20.000 de oameni.

Teritoriile aflate sub dominația mongolă în perioada de aur a Imperiului Mongol, între 1209-1405.

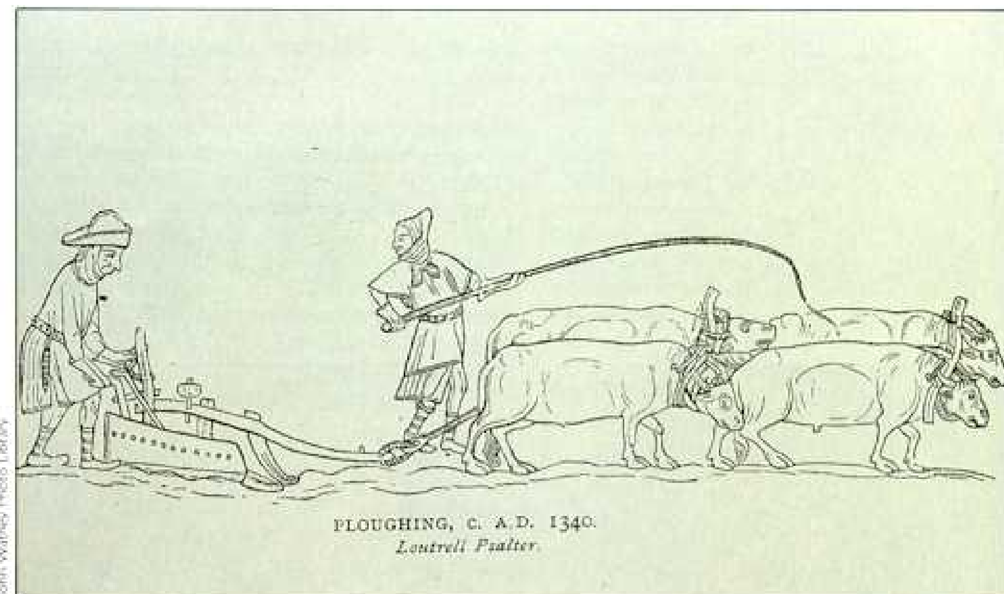

Roland Michaud/John Hillelson Agenc

1167
Șefului de trib mongol Isughei i se naște un urmaș pe nume Temudjin.
1202-1204
Temujdin învinge triburile rivale, triburile vecine Merkit și Naiman ajung sub dominația lui.
1206
Adunarea conducătorilor de ginți și triburi îl aleg pe Temujdin mare han sub numele de Gingis-han. Încep campaniile de cucerire.
1209
Prin cucerirea regatului Hsi-Hsia, China devine ținta atacurilor următoare.
1211-1214
Campaniile de cucerire purtate împotriva dinastiei Cin din China de Nord.
1219-1225
Cucerirea sultanatului Horezm.
1227
Moartea lui Ginghis-han.
1229-1241
Ogodei este ales mare han, iar Ciagatai și Tolui, ceilalți doi fii ai lui Gingis-han vor deveni conducătorii unor teritorii cucerite (uluși). Întâiul născut, Djoci, a murit încă în timpul vieții tatălui său.
1234
China de Nord ajunge sub dominație mongolă.
1237-1240
Mongolii cuceresc Rusia cu excepția Novgorodului.
1241
Campanie tătărească în Regatul Maghiar.
1242
La vestea morții lui Ogodei, oastea mongolă părăsește teritoriul Ungariei și se întoarce în Orient.
1251-1259
Domnia marelui han Menghu.
1258
Huleghu cucerește Bagdadul.
1260
Mongolii ocupă Damascul, dar la Aint-Djalut sunt înfrânți de egipteni.
1260-1294
Domnia marelui han Kubilai.
1276
În China de Sud cade prizonier ultimul împărat din dinastia Sung. Kubilai-han unifică China și fondează dinastia Iuan.
1284
Mongolii sunt gata pentru invadarea Japoniei, dar o furtună le distruge flota.
1368
Sfârșitul dominației dinastiei Iuan.
1370-1405
Timur se declară mare han. Cucerește Persia, Hoarda de Aur și invadează Delhi-ul, dar după moartea sa imperiul se destramă.
1502
Destrămarea Hoardei de Aur.
1526-1857
Babur fondează în India împărăția Marilor Moguli.
1920
Desființarea ultimului hanat în Buhara. Teritoriul intră în Imperiul Sovietic.

mai vezi Istorie universală 39 – TURCII OTOMANI Istorie universală 53 – INDIA MARILOR MOGULI

Societatea și comerțul în Evul Mediu

Între secolele XI și XIV, populația Europei a crescut considerabil. Din ce în ce mai mult pământ trebuia arat în scopul creșterii producției alimentare.

Între secolele XI și XIV, Europa medievală a înregistrat mari progrese economice și sociale. Populațiile, suprafețele cultivate, orașele și comerțul s-au extins, punându-se bazele unor schimbări radicale.

În secolul al X-lea, dușmanii Europei creștine au fost în final pacificați, alungați sau opriți. Orânduirea feudală, cu relațiile strânse dintre nobili, cavaleri și șerbi, au prins rădăcini în multe locuri, însă nu a fost niciodată universală și nici rezistentă în fața schimbărilor. De fapt, odată ce presiunile din afară au dispărut, europenilor le-au trebuit doar două secole pentru a crea o civilizație dinamică cu orașe prospere, catedrale și universități, sisteme legale și intelectuale sofisticate, administratori instruiți, o rețea comercială internațională și o varietate bogată de meșteșugari talentați.

Aceasta era o realizare importantă, dar nu și o transformare completă a societății, cum au fost schimbările generate de Revoluția Industrială din secolul XIX. Agricultura continua să se afle la baza vieții medievale, iar majoritatea covârșitoare a populației – țărănimea – trăia la țară și muncea pământul. Standardul de viață al țăranilor a rămas scăzut, iar o succesiune de recolte slabe însemna foamete în masă.

Alimentarea economiei

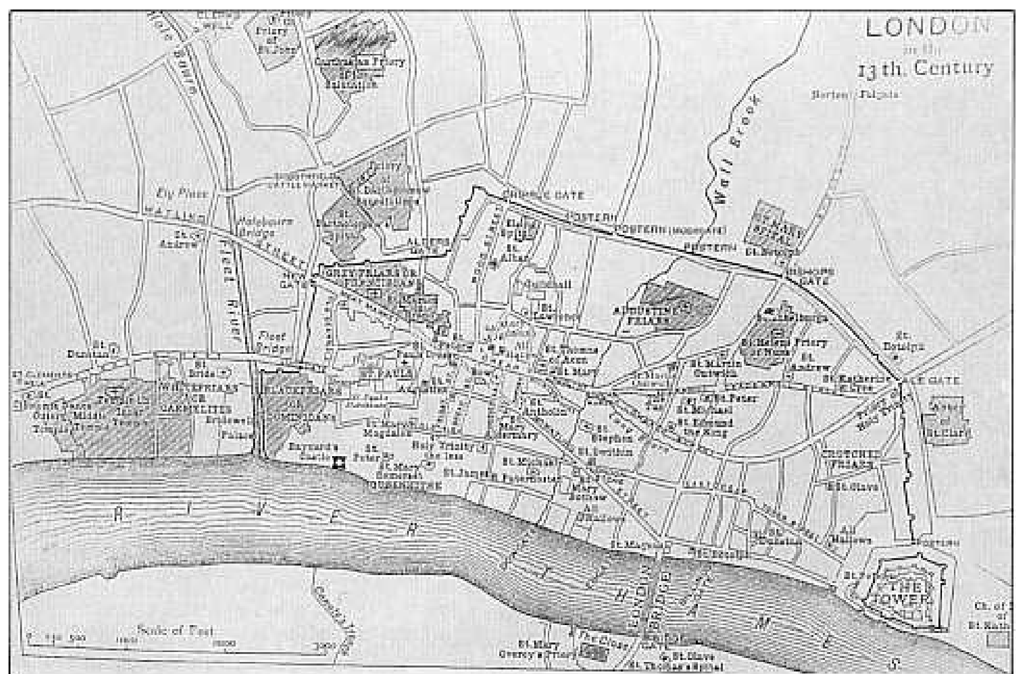
Totuși, s-au înregistrat anumite îmbunătățiri de-a lungul secolelor, în ciuda creșterii numărului populației la scară europeană. Acest lucru a avut o importanță deosebită în facilitarea creșterii economice, printre altele, deoarece stimula cultivarea de noi pământuri. Resursele naționale erau exploatate; pădurile erau curățate, iar mlaștinile drenate; uneori, țăranii parcurgeau distanțe lungi pentru a coloniza noi teritorii. Un exemplu de acest gen a fost “migrarea spre est” a germanilor, care a început în această perioadă și a continuat mai multe secole.

Creșterea producției alimentare s-a datorat măririi suprafeței pământului arabil, dar și metodelor de lucru îmbunătățite. Printre acestea se numărau sistemul de cultivare “trei câmpii” și folosirea morilor de apă; aceste două metode erau cunoscute de mult, însă s-au răspândit în perioada medievală. Fără o producție ridicată, hrănirea populației din orașe ar fi fost imposibilă, orașe a căror creștere a fost una dintre cele mai importante trăsături ale secolelor XI și XII. În Epoca Întunecată, centrele urbane al căror număr scăzuse au continuat să decadă. Doar câteva orașe, în special în Italia, au reușit să-și mențină o bogată activitate economică, dar acestea nu se puteau compara cu capitala bizantină, Constantinopol, sau cu marile orașe ale lumii islamice.

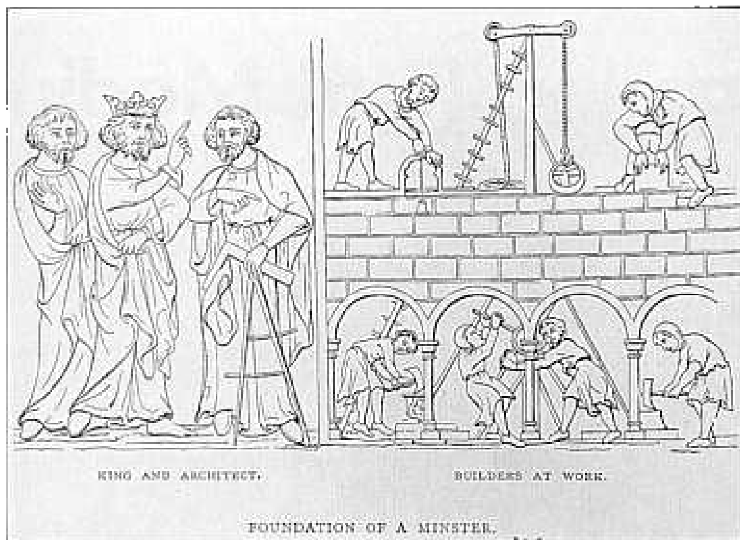
Creșterea urbană

Odinioară inexistentă, creșterea urbană medievală a devenit semnificativă, deși după standardele moderne multe orașe erau mici și înghesuite. La începutul secolului al XIII-lea, comerțul cu Orientul îmbogățise Italia; Veneția, Florența, Milano și Palermo erau probabil cele mai mari orașe din Occident, cu un total de 100.000 de locuitori. În Alpii de nord, doar Parisul se compara ca mărime. Orașele mai mici erau acum banale, multe dintre ele aflându-se în importante zone comerciale și industriale, ca Flandra, sudul Germaniei și Italia.

Începând cu sfârșitul secolului XI, orașele europene se străduiau să câștige controlul asupra propriilor afaceri, cumpărând adesea o cartă cu privilegii de la nobilul feudal sau

Hartă a Londrei din secolul al XIII-lea. Orașul, dezvoltat pe malul nordic al râului Tamisa, era o comunitate complexă, cu multe clădiri civile și religioase, case ale breslelor și spitale.

John Watney Photo Library

Un rege împreună cu arhitecții săi supraveghează construirea unei catedrale în secolul XIII. În multe zone din Europa s-au construit catedrale și biserici, acestea devenind centre religioase ale orașelor – precum și un simbol al statutului.

episcopul local. Zidurile ce împrejmuiau orașele erau un simbol al acestei independențe, asigurând și protecție împotriva dușmanilor într-o lume violentă. În Italia, unde situația era mai complicată, conflictele dintre nobili și burghezi (conducătorii orașelor) s-au transformat în mișcări sociale frecvente și sângeroase. Acestea au continuat chiar și după ce nordul Italiei a devenit o grupare de orașe state (state conduse de șeful orașului) prospere și active, cu un rol deosebit în istoria medievală și renascentistă.

Meșteșugari și constructori

Printre altele, orașul reprezenta centrul unde meșteșugarii își puteau confecționa și vinde mărfurile. De aici a luat naștere o instituție specifică Evului Mediu, breasla meșteșugarilor. Deși deseori comparată cu sindicatul, breasla era total diferită de acesta deoarece accepta orice persoană care se pricepea la o anumită meserie – maiștri, calfe (muncitori calificați) și ucenici. Scopurile breslei erau menținerea standardelor lucrătorilor și protejarea membrilor săi, care (într-o lume în care clienții erau relativ puțini) includea stabilirea numărului celor admiși în breaslă, asigurându-se de asemenea ca persoanele din afară să nu facă afaceri în orașul respectiv.

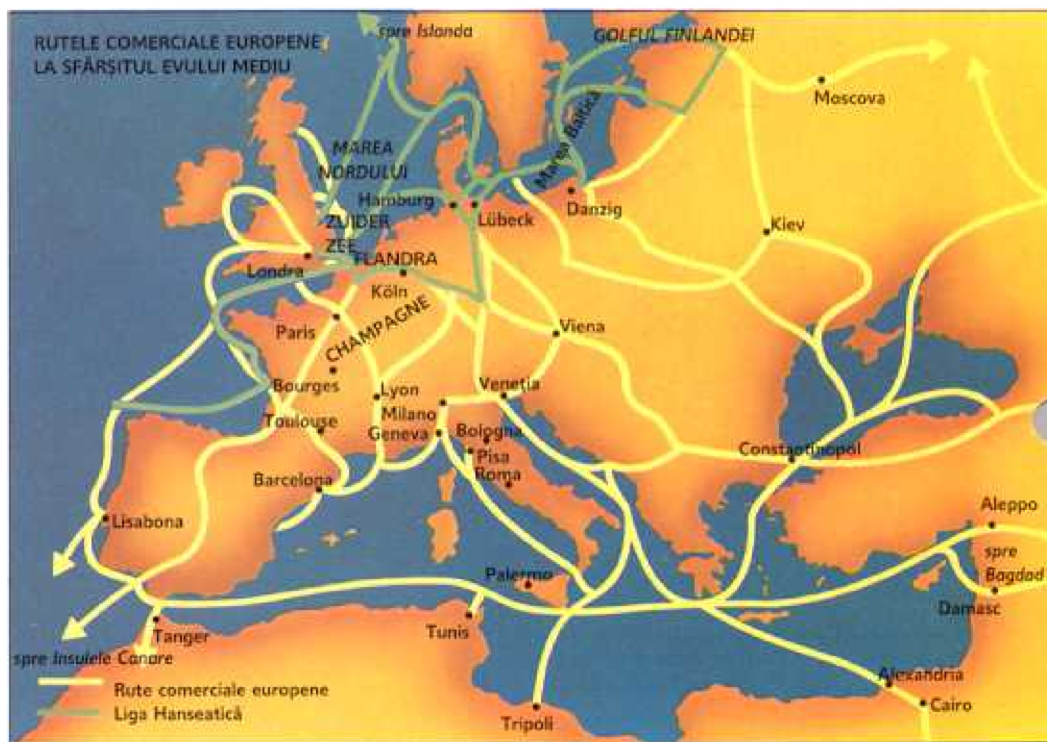
Prosperitatea și extinderea orașelor erau strâns legate de creșterea numărului construcțiilor în Europa Medievală. Castelul de piatră sugera continuarea dominației nobilului feudal, dar în multe zone acesta servea drept centru și citadelă unui nou oraș. Marile catedrale erau elemente urbane esențiale, în a căror construire și finanțare se implica de obicei întreaga comunitate. Contribuțiile generoase ale mirenilor făceau ca Biserica să fie prosperă, ajutau colegiile universitare și contribuiau în mare măsură la construirea bisericilor și mănăstirilor. Între timp, casele breslelor, spitalele, casele de amanet și alte instituții publice și private puneau în evidență faptul că orașul medieval devenise o comunitate complexă, consolidată.

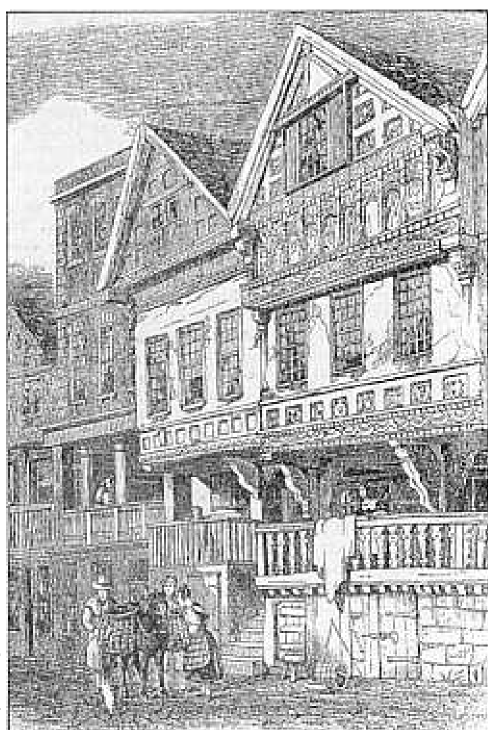
Comerțul internațional

Orașele erau piețe și puncte de distribuție ale bunurilor transportate și comercializate în Europa: astfel, orașele și comerțul înfloreau împreună. Cel mai profitabil comerț internațional se făcea cu Orientul, o sursă de produse de lux precum mirodeniile, mătasea, satinul și zahărul; piperul, ghimbirul și alte condimente erau prețuite deoarece îmbunătățeau gustul cărnii conservate, importantă în alimentația europenilor. Flotele comerciale italiene – în special cele venețiene – transportau bunurile din estul Mării Mediterane, iar orașele italiene beneficiau din intermediere.

Bunurile produse în Europa – grâne, blănuri, pește, fructe, sare, cositor, fier, aramă și cherestea – erau fie comercializate local sau regional, fie exportate spre Orient. Cu vastele suprafețe cultivate cu grâne din Europa Centrală și de Est, și resursele bogate ale Mării Baltice integrate în economia europeană, a crescut importanța rutelor comerciale nord-sud. Însă cele mai mari și mai bine organizate întreprinderi europene erau industria textilă din Flandra și nordul Italiei, care au devenit zonele urbane cele mai populate din Europa. Anglia a devenit principalul furnizor de materii prime – de exemplu, lâna – folosite în Flandra, iar la mijlocul secolului al XIV-lea a început să facă presiuni politice asupra orașelor flamande prin oprirea exporturilor. Comercianții parcurgeau distanțe mari spre târgurile din Champagne (în nord-estul Franței), unde se vindea pânză în ceea ce am numi astăzi piață internațională.

Această hartă reprezintă principalele rute comerciale fluviale, maritime și terestre din Europa medievală.

John Watney Photo Library

Șiruri de case în Chester, (Anglia), în secolul al XIV-lea. Creșterea populației urbane era în floare, dar aceasta urma să fie în curând devastată de Ciuma Neagră, care s-a răspândit rapid în orașele aglomerate.

Călătoriile și transportul

Oamenii călătoreau mult în Evul Mediu, în ciuda dificultăților și pericolelor. Pentru comercianți, riscurile erau mari, dar recompensele erau pe măsură. Datorită stării deplorabile a drumurilor, transportul terestru se făcea cu ajutorul animalelor, organizat în

convoaie pentru o mai mare siguranţă. Transportul nu s-a schimbat mult, deşi s-au construit poduri pe mai multe fluvii şi s-au adus unele îmbunătăţiri şaretelor şi căruţelor.

Transportul pe apă era mai uşor, în special al bunurilor grele, astfel încât marile fluvii, cum ar fi Rinul, au devenit artere comerciale de bază. Navele maritime europene nu ajunseseră încă în largul apelor oceanice, ci navigau cât mai aproape de ţărm. În Marea Mediterană continuau să fie folosite galerele (nave cu multe vâsle), în timp ce nordicii şi-au construit corăbii solide cu pânze.

Idei şi inovaţii

Toate acestea au încurajat adoptarea de metode şi idei noi, deşi în multe zone datinile şi tradiţiile împiedicau schimbarea. Bolţile înalte ale catedralelor gotice exprimau o credinţă înflăcărată, însă se înălţau spre cer datorită progreselor tehnologice care făceau posibilă ridicarea arcurilor şi distribuirea presiunilor aferente în mod eficient. Producţia de postav a beneficiat de asemenea de inovaţii importante – vârtelniţa şi fabrica textilă – inventate în jurul secolelor X şi XII. Încetul cu încetul, europenii începeau să-şi dovedească una din cele mai remarcabile calităţi – capacitatea nu numai de a face inovaţii, ci şi de a le întrebuinţa în mod eficient.

Chestiuni financiare

Cu toate acestea, economia europeană avea o finanţare fragilă şi nesigură. Moneda de argint era acceptată ca monedă de schimb, dar existau multe versiuni false ale acesteia, iar comercianţii vicleni cântăreau, nu numărau, banii primiţi. Capitalul era redus şi se făceau eforturi pentru creşterea acestuia, deoarece Biserica creştină interzicea acordarea de dobânzi, considerată speculă cu bani. Desigur, nimeni nu vroia să rişte împrumutând bani fără o recompensă ulterioară, lumea folosindu-se de multe trucuri în elaborarea contractelor de împrumut, pentru a ascunde faptul că dobânda era de fapt percepută.

O alternativă importantă consta în împrumutarea sumelor de bani de la cămătari evrei, care erau scutiţi de prohibiţia creştină. Evreii aveau voie să practice foarte puţine meserii, prin urmare, mulţi împrumutau bani celor care aveau nevoie. O parte din evrei au devenit foarte bogaţi – riscul de a fi jefuiţi şi ucişi fiind astfel foarte ridicat. Prejudecăţile religioase au accentuat resentimentele pe motive economice, făcând din evrei victime inevitabile ale aproape tuturor mişcărilor sociale medievale. Rolul lor în finanţarea activităţii economice a fost important până în secolul al XIV-lea, când acesta a fost preluat de finanţatorii italieni care începuseră să dezvolte operaţiunile bancare moderne.

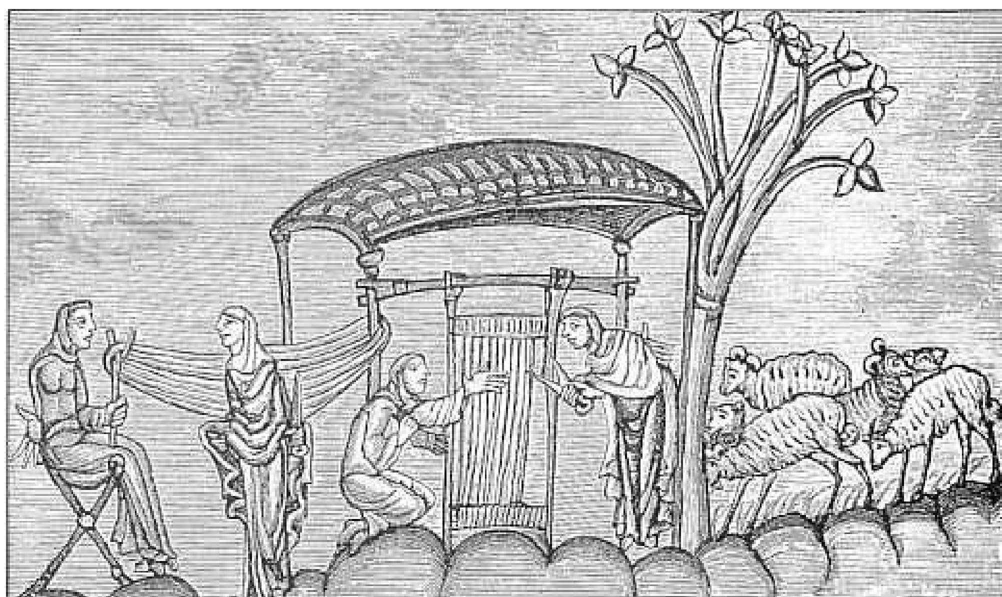
Impactul social al expansiunii medievale a fost profund. În secolul XII, relaţiile monetare începuseră să transforme în totalitate instituţiile feudale. Proprietarii de pământ aveau nevoie de bani pentru a cumpăra bunurile oferite de negustori şi, în consecinţă, făceau agricultură pentru profit, sau percepeau bani pentru cel puţin o parte din rente. Mulţi cavaleri au devenit aristocraţi şi nu războinici, preferând să-l plătească pe rege în loc să-l slujească mergând la război; şi, la rândul lor, regii şi marii nobili erau bucuroşi să poată angaja trupe în loc să se bazeze pe serviciul feudal deosebit de rigid. Chiar şi ţăranii foarte săraci erau afectaţi, deoarece cei mai descurcăreţi dintre ei puteau să strângă bani pentru a-şi răscumpăra libertatea.

Cu toate acestea, dezvoltarea unei economii bazate pe bani a fost un proces foarte lent, departe de a fi complet chiar şi către sfârşitul Evului Mediu. Într-o mare măsură, practicile feudale s-au adaptat la noi circumstanţe în loc să fie abolite, iar orânduirea aristocratică şi cavalerească a supravieţuit timp de secole. Stăpânirea şi loialitatea, vitejia războinicilor, prestigiul numeroşilor proprietari şi minunatele spectacole în aer liber, aveau să se păstreze ca valori aristocratice primordiale până în vremuri moderne. Expansiunea europeană a durat până în secolul XIII. Importanţa din ce în ce mai mare a Nordului

Bulloz

Guvernul Prinţilor, un manuscris francez, înfăţişează o scenă stradală. Chioşcurile mobile din pieţe au fost înlocuite ulterior cu chioşcuri fixe, iar apoi cu magazine mici, deasupra cărora se aflau locuinţe.

Imagine prezentând ţesători, datând din secolul al XII-lea, luată dintr-o carte cu psalmi. Anglia era principalul furnizor de lână pentru industria textilă din Flandra şi Italia.

John Watney Photo Library

Simboluri ale breslelor. În bresle erau organizaţi practicanţii anumitor meserii – fierari, şelari, croitori etc. Ele stabileau fiecare aspect al comerţului – preţuri, standarde şi condiţii de muncă.

măcelari

berari

ocnaşi

croitori

ceaprăzari

negustori de peşte

Cămătar în Evul Mediu. Până în secolul al XIV-lea, luarea de dobânzi a fost interzisă de Biserică, banii fiind împrumutaţi de obicei de evrei, cărora nu li se interzicea perceperea de dobânzi.

a fost pusă în evidenţă de fondarea Ligii Hanseatice, formată din oraşe ca Lübeck, Hamburg, Köln şi Danzig, care urmăreau ţinte comune (metode de securitate pentru eliminarea pirateriei). În secolul XIV, Liga cuprindea peste o sută de membri. După această perioadă, declinul acesteia începe, lent dar sigur, ea dispărând complet doar la sfârşitul secolului XVII.

Deschideri spre Orient

Comerţul cu Orientul a fost facilitat de marile cuceriri mongole din secolul XIII, care au dat caravanelor (grupuri de negustori ce călătoreau împreună) posibilitatea de a trece nestânjenite prin imperiul asiatic.

Negustorii veneţieni se aventurau acum dincolo de estul Mediteranei şi de Marea Neagră, iar unul dintre aceştia, Marco Polo, a ajuns până în Cathay (China) unde s-a pus în slujba împăratului Kubla Khan. Marco Polo a călătorit în multe părţi ale Asiei în slujba serviciului imperial, înainte să se întoarcă la Veneţia în 1295, urmând să-şi descrie experienţele în *Călătoriile lui Marco Polo.*

Eşecuri şi reveniri

Secolul XIV a fost caracterizat de multe eşecuri. Dezintegrarea imperiului mongol a îngreunat din nou accesul spre Orient. Existau numeroase semne că Europa era deja suprapopulată şi că limitele capacităţilor de producţie fuseseră atinse.

Cea mai devastatoare dintre toate a fost apariţia Ciumei Negre, o epidemie sinistră care a secerat aproximativ o treime din populaţia Europei. Rezultatul a fost o concentrare generală pe toate fronturile. Multe sate au fost părăsite şi o mare parte din pământ a rămas necultivat. Comerţul s-a restrâns. Tulburările sociale s-au accentuat, iar nevoia disperată de forţă de muncă a marilor proprietari de pământ le dădea ţăranilor posibilitatea de a stabili condiţii avantajoase pentru ei. Robia a dispărut rapid şi până la sfârşitul secolului mulţi ţărani au devenit liberi. Astfel, Ciuma Neagră a grăbit trecerea spre o economie monetară.

Europa şi-a revenit treptat după aceste dezastre, secolul XV fiind foarte promiţător. Foarte importante erau îmbunătăţirile aduse navelor maritime şi incursiunile îndrăzneţe ale portughezilor pe coasta Africii. Fără să-şi dea seama, europenii se aflau la începutul unei noi ere de explorări, cuceriri, comerţ şi colonizări.

Oxford (Anglia) în Evul Mediu. În secolul XIII, Oxfordul putea fi comparat, ca centru de învăţământ, cu Parisul şi Bologna.

Veneţia în 1338. Veneţia a prosperat în urma comerţului cu Orientul, care a îmbogăţit Italia începând cu secolul XII.

Marco Polo îl întâlneşte pe Kubla Khan. Marco Polo a scris despre populaţia covârşitoare şi economia prosperă a Chinei.

John Watney Photo Library

John Watney Photo Library

John Webb

Frederico Arborio Mella

mai vezi Istorie universală 29 – MOARTEA NEAGRĂ

Anglia: regalitate şi comunitate

Picturepoint

Magna Carta a fost inspirată de carta de încoronare (1100) a lui Henric I, care a promis reforme. Magna Carta, promovată în mare măsură de Biserică, stabilea că regalitatea trebuia să se supună legii şi să acţioneze cu consimţământul comunităţii.

Mansell Collection

Semnarea Magnei Carta. Regele John a promis să respecte drepturile stipulate în aceasta, şi când şi-a încălcat promisiunea, a izbucnit războiul civil.

În secolele 13 şi 14, istoria insulelor britanice era zbuciunată. Puterea engleză creştea şi slăbea, Scoţia devenise cu adevărat independentă, feudalismul s-a prăbuşit, iar Moartea Neagră era necruţătoare.

În ciuda inteligenţei şi energiei sale, regele John (1199-1216) a eşuat în aproape toate încercările pe care şi le propusese. În 1214, lupta de la Bouvines i-a spulberat ultimele speranţe de a recupera Normandia şi i-a încurajat pe marii Lorzi ai Angliei să se opună conducerii sale autocratice. Aceştia erau susţinuţi de Biserica Engleză şi de Oraşul Londra. Regele John, părăsit fiind, a sosit la Runnymede în 15 iunie 1215, unde a semnat lista cu revendicările baronilor, care s-a aflat la baza Marii Carte, sau Magna Carta.

Magna Carta

Unul dintre cele mai cunoscute documente istorice, Magna Carta, era considerat în mod tradiţional principala declaraţie a drepturilor şi libertăţilor englezilor. Intenţia cu care a fost scrisă a fost mai modestă, de vreme ce aceasta era în fond un acord feudal care conţinea diferite prevederi de lege, obiceiuri şi privilegii, pe care regele John promisese să le respecte. Drepturile stipulate în Magna Carta (de exemplu, dreptul de eliberare din arest ilegal şi întemniţare) nu erau valabile pentru întreaga populaţie, ci doar pentru nobili. Totuşi, Carta prevedea faptul că regalitatea trebuia să se supună legii şi să acţioneze cu consimţământul comunităţii.

Însă, în ciuda existenţei Magnei Carta, relaţiile regalităţii cu comunitatea şi în special cu marii Lorzi au fost foarte instabile în următoarele câteva secole. Regele John a preferat să ignore concesiile pe care fusese forţat să le facă şi, prin urmare, a izbucnit un război civil sângeros. Moartea neaşteptată a lui John a uşurat restabilirea ordinii sub conducerea fiului său, în vârstă de nouă ani, care a devenit Regele Henric al III-lea (1216-72).

Un rege incompetent

Ajuns la maturitate, incompetentul Henric al III-lea a provocat multe nemulţumiri, deoarece îi favoriza pe miniştrii şi servitorii străini şi permitea ca taxele papale să fie impuse populaţiei din regat. Atât magnaţii, cât şi Biserica Engleză s-au opus cu înverşunare regelui, care a fost obligat să se supună pentru un timp supravegherii baronilor.

Aceasta a creat un precedent important când s-a declanşat o criză şi mai gravă. În 1254, Henric a acceptat tronul Siciliei pentru fiul său mai mic Edmund, iar în 1257 a sprijinit campania fratelui său Richard pentru a fi ales împărat al Sfântului Imperiu Roman. Ambele acţiuni au implicat mari obligaţii financiare, pe care supuşii lui Henric trebuiau să le suporte fără nici un beneficiu pentru ei înşişi. În consecinţă, a izbucnit imediat o mişcare protestatară.

Nobilimea şi-a găsit un lider remarcabil, pe Simon de Montfort, Contele de Leicester, având şi sprijinul Bisericii Engleze. Pus în faţa unei asemenea opoziţii formidabile, Henric a cedat. Prin Prevederile de la Oxford (1258), a fost de acord să guverneze cu ajutorul unui Consiliu de Cincisprezece, ales de regalişti şi opoziţie. Astfel, Simon de Montfort a devenit figura dominantă în guvern – şi aproape inevitabil a început diviziunea între nobili.

Fiul mai mare al regelui Henric, prinţul Edward, a creat un partid regalist puternic, iar Henric s-a debarasat de controlul pe care baronii îl exercitau asupra lui. În războiul civil care a urmat, Simon de Montfort a ieşit victorios în bătălia de la Lewes (1265), făcându-i atât pe rege cât şi pe prinţ prizonierii săi. Având nevoie de cel mai mare sprijin posibil pentru a reduce autoritatea regală, de Montfort a convocat Marele Consiliu, care reprezenta comunitatea, pentru aprobarea noilor taxe şi a altor măsuri.

În acea perioadă, Marele Consiliu obişnuia să fie numit "parlament". Parlamentul din 1265 al lui Montfort cuprindea susţinători ai lui Montfort: doar nobilii din opoziţie erau convocaţi, împreună cu reprezentanţi de încredere din toate comitatele şi oraşele Angliei. Deşi lipsit de o prea mare semnificaţie la acea vreme, acest eveniment este acum privit ca un eveniment istoric, care a precedat ulterioara Cameră a Comunelor, cu reprezentanţii comi-

A F Kersting

Proasta reputație a regelui John s-a datorat în mare parte cronicarilor monastici. Nu toți aveau această părere, fapt reflectat probabil în calitatea acestei efigii aflată pe mormântul regelui John din Catedrala Worcester.

tatului și orașului așezați separat față de nobili, sau magnați, în Camera Lorzilor.

Triumful lui Simon a fost, însă, de scurtă durată. În același an, 1265, prințul Edward și-a încălcat cuvântul, declanșând lupta și repurtând o victorie decisivă la Evesham. De Montfort a fost ucis și cauza sa pierdută; însă a rămas un erou popular, al cărui mormânt a devenit un altar, unde se spune că s-au întâmplat miracole.

Idealul medieval

La moartea lui Henric, fiul său a devenit regele Edward I (1272-1307). Spre deosebire de tatăl său, Edward a fost idealul medieval al suveranității – personalitate impunătoare, războinic priceput și conducător drept. El a fost de asemenea deosebit de competent, reafirmând drepturile coroanei, reorganizând tribunalele existente și folosindu-se de parlament pentru a emite legi care au restabilit ordinea în regat.

Cea mai mare realizare a lui Edward, din punct de vedere militar, a fost cucerirea Țării Galilor. Sudul Țării Galilor a fost îndelung colonizat de normanzi, care n-au reușit însă decât să impună o autoritate vagă asupra principilor din nordul Țării Galilor. Atunci Llywelyn cel Mare (1194-1240) a transformat nordul Țării Galilor într-un principat puternic. În urma domniei lui Henric al III-lea, Țara Galilor a rămas independentă, însă în 1276 Llywelyn ap Gruffydd (Ultimul Llywelyn) a refuzat să se închine lui Edward.

Răsunetul puterii

Regele a organizat o expediție care a asigurat rapid supunerea lui Llywelyn, iar când acesta s-a revoltat, în 1282, Edward a întreprins o invazie de mari proporții. Llywelyn a fost ucis într-o ambuscadă, supraviețuitorii din Snowdonia au fost obligați să se predea iar Țara Galilor a fost anexată. Aceasta a fost împărțită în comitate de tip englezesc, fiind aduși coloniști englezi pentru a forma populații urbane loiale. Între timp, au fost construite castele puternice, cu imense cheltuieli, pentru a se putea face față viitoarelor rebeliuni. În 1284, fiul regelui (mai târziu Edward al II-lea) s-a născut la Castelul Caernarfon și a fost proclamat Prinț de Țara Galilor, care a devenit titlul acordat moștenitorului tronului Angliei.

Nesupunerea scoțienilor

Edward a încercat – dar nu a reușit – să procedeze la fel și cu Scoția. Când i s-a cerut să decidă care dintre trei candidați ar fi potrivit să ocupe tronul Scoției, acesta a profitat de ocazie pentru a-i înștiința că el este conducătorul lor. În 1292, Edward l-a ales pe John Baliol, care i-a adus omagiile cerute, dar avea să respingă în curând autoritatea excesivă a lui Edward. După cum era de așteptat, scoțienii au respins tirania lui Edward și au format o alianță cu francezii. Ca reacție la aceasta, Edward a invadat Scoția.

Berwick a fost asediat cu cruzime, iar în 1296 Edward s-a proclamat rege al Scoției. În anul următor a izbucnit o revoltă națională, condusă de un haiduc pe nume William Wallace. Edward a fost obligat să cucerească Scoția din nou; Wallace a fost în cele din urmă

Picturepoint

Mormântul regelui Henric al III-lea, Westminster Abbey. Henric a început reconstruirea mănăstirii în stilul gotic francez, inspirat de capodoperele vremii, cum ar fi Sainte Chapelle din Paris a lui Ludovic al IX-lea.

Royal Library, Windsor Castle

Regele Edward I a fost nu numai un mare războinic și conducător, ci și un bun organizator. În timp ce susținea drepturile regalității, acesta colabora cu parlamentul pentru a emite legi în beneficiul regatului său. Această ilustrație contemporană (datând din 1279), reprezintă unul dintre parlamentele regelui Edward, aflat în sesiune.

◀ Regele Edward I, așezat în fața unui grup de episcopi și călugări.

▶ Această hartă ilustrează cucerirea Țării Galilor de către Edward I (1277-84).

prins și executat, în 1305, însă aproape imediat după aceea a apărut o nouă provocare din partea lui Robert Bruce, care a fost încoronat rege în 1306 și a reușit să supraviețuiască până când Edward, în vârstă de 68 de ani, deja supranumit "ciocanul scoțienilor", a murit în timp ce se îndrepta spre nord.

Ostilități permanente

Înaintea desfășurării acestor evenimente, Anglia și Scoția se aflaseră în stare de pace pentru o lungă perioadă de timp. Acum, datorită războaielor lui Edward, Scoția a devenit ostilă și a început o alianță cu Franța, care avea să dureze 300 de ani.

O cauză a eșecului lui Edward în Scoția a fost conflictul simultan, fără rost, cu Franța. În plus, sumele enorme de bani cheltuiți pentru campaniile din Țara Galilor, Scoția și Franța l-au determinat pe Edward să facă rost de bani prin orice mijloace, înrăutățind relațiile dintre el și supușii săi și epuizând resursele regale.

Edward al II-lea a moștenit aceste inconveniente, care erau, într-o oarecare măsură, cauza calamităților din timpul domniei sale. Noul rege a comis însă și el câteva greșeli grave, cum ar fi încrederea în nobilii străini și alte persoane favorizate și nu în proprii săi magnați. Baronii au trecut în opoziție deschisă și au supravegheat fiecare mișcare a regelui. Marea victorie a lui Robert Bruce asupra lui Edward la Bannockburn, în 1314, a asigurat independența Scoției și a umbrit poziția regelui. Însă Edward aștepta să-și ia revanșa și în cele din urmă i-a înfrânt pe dușmanii săi în 1322.

Totuși, scurta sa domnie a luat sfârșit când soția sa, regina Isabella, s-a întors din Franța cu amantul ei, Roger Mortimer, și cu o armată la care s-au alăturat și magnații. Edward al II-lea a fost obligat să abdice în favoarea tânărului său fiu (și acesta Edward), fiind apoi ucis câteva luni mai târziu în castelul Berkeley. Isabella și Mortimer au deținut controlul asupra Angliei până în 1330, când Edward al III-lea, în vârstă de 18 ani, i-a izgonit. Edward al III-lea (1327-77) a fost o persoană deosebită, care a promovat un cult al cavalerismului și ceremonialul, impunând această tendință în epocă. Edward însuși a creat grupul de elită "Order of the Garter" (Ordinul Jartierei), și a încurajat construcțiile extravagante, făcând din Castelul Windsor un decor somptuos pentru curtea regală.

Sfârșitul cavalerismului

Cultul idealurilor cavalerești și cavalerismul au ajuns la apogeu într-o perioadă în care asemenea noțiuni feudale deveneau demodate în politica militară de la acea vreme. În locul serviciului feudal, luptătorii recrutați erau plătiți, iar noi tactici și o nouă armă anglo-galeză, arcul, au început să amenințe supremația cavaleriei. Aceste noi descoperiri le-a dat posibilitatea lui Edward și fiului său, Prințul Negru, să obțină victorii importante la Crécy și Poitiers în războaie împotriva francezilor, care s-au amestecat în domnia lui Edward al III-lea.

Aceste lupte au marcat începutul Războiului de 100 de ani dintre Anglia și Franța. Din punctul de vedere al lui Edward, războaiele reprezentau o metodă bună de a le da de lucru nobilimii agitate, precum și de a le da baronilor și oamenilor de rând posibilitatea de a se îmbogăți prin mijloace deloc etice, adică prin jafuri și răscumpărări.

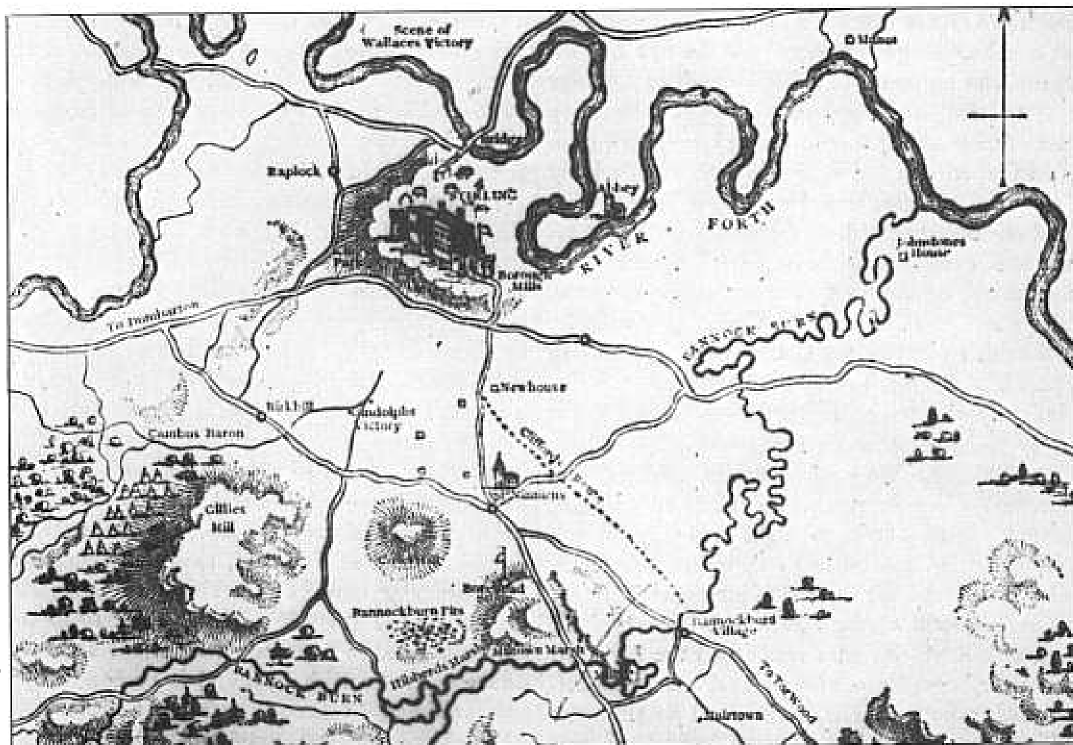
În timpul domniei lui Edward, limba engleză a înlocuit treptat limba franceză, devenind limba oficială – una dintre multiplele dovezi că vechile diviziuni care existaseră între normanzi și saxoni dispăruseră și că englezii deveniseră un popor individual, separat de vecinii lor de pe continent.

Munca în schimbul salariilor

Au avut loc, de asemenea, schimbări sociale importante. Feudalismul era în decădere, iar serviciul bazat pe proprietăți de pământ dădea naștere relațiilor bazate pe bani și patronaj. Cu timpul, schimbarea a ajuns și la clasele muncitoare, creând plata rentei, fermieri independenți și muncitori liberi, în locul robilor.

Aceste curente au fost accelerate de "Moartea Neagră" din 1348-49, groaznica ciumă, care a secerat aproape o treime din populație; printre altele, ciuma a creat o cerere urgentă de muncă agricolă, care i-a determinat pe proprietarii de pământ să angajeze lucrători fără să le impună condiții, fără să se intereseze prea mult dacă aceștia erau șerbi fugari, care

▼ Câmpul de luptă de la Bannockburn. Înfrângerea lui Edward al II-lea de Robert Bruce la Bannockburn, în 1314, a reprezentat o lovitură teribilă adusă prestigiului regelui, care a slăbit și mai mult fragila sa autoritate.

Hulton Getty

aţi stăpânil ıte
ɔrietari de dı

Neobişnuita taxă electorală

ı această situaţie tensionată, a fost introdu

dalı
ıi Wat

e tanărul ı Richard al II-
a aflată la ere le-a impu

rsibile.
ɔndu ea lui Rich
litate parlamei

ımas singur. In 1399,
detr favoarea lui Bolingbrok

şi comunităţii nu î ısise zolvarea.

▲ Richard al II-lea înmânând coroana lui Henric Bolingbroke, în 1399. Bolingbroke, vărul lui Richard, a devenit regele Henric al IV-lea.

▼ John Ball conducând Răscoala ţăranilor din 1381. Mii de ţărani au mărşăluit prin Londra, distrugând toate registrele feudale.

DATE IMPORTANTE

1215
Semnarea Magnei Carta

1258
Prevederile de la Oxford

1265
Victoria lui Simon de Montfort la Lewes; înfrângerea şi moartea sa la Evesham

1282-83
Edward I cucereşte Ţara Galilor

1292
Încredinţarea coroanei Scoţiei lui John Baliol

1296
Edward I devine rege al Scoţiei

1297
William Wallace se revoltă

1298
Edward I îl înfrânge pe Wallace şi începe a doua cucerire a Scoţiei (până în 1304)

1306
Robert Bruce devine rege al Scoţiei

1314
Edward al II-lea este înfrânt la Bannockburn

1327
Edward al II-lea este detronat şi asasinat

1337
Izbucnirea Războiului de 100 de ani

1348-49
Moartea Neagră

1381
Răscoala ţăranilor

1399
Richard al II-lea este detronat

mai vezi]

Moartea neagră

În cîţiva ani, cel puţin un sfert din populaţia Europei a dispărut de pe suprafaţa pământului. Mulţi dintre cei care au trăit pe vremea când Moartea Neagră a bântuit Europa, au crezut că a venit sfârşitul lumii.

Boala numită cândva "Moartea Neagră" sau "Ciuma" a creat mare panică în Europa, şi nimeni nu se putea simţi în siguranţă. Durerile îngrozitoare de cap, transpiraţia şi frisoanele erau principalele simptome. Totuşi mai era ceva ce îi deosebea pe cei care sufereau de ciumă, de cei care aveau doar febră mare: în zona axilară, pe gît, şi eventual în zona inghinală apăreau niste umflături pline cu puroi, aşa zise buboane; la început erau de culoare roz, apoi purpurii, iar în final negre, putând ajunge la dimensiunea unor portocale. Victimele mureau în chinuri groaznice.

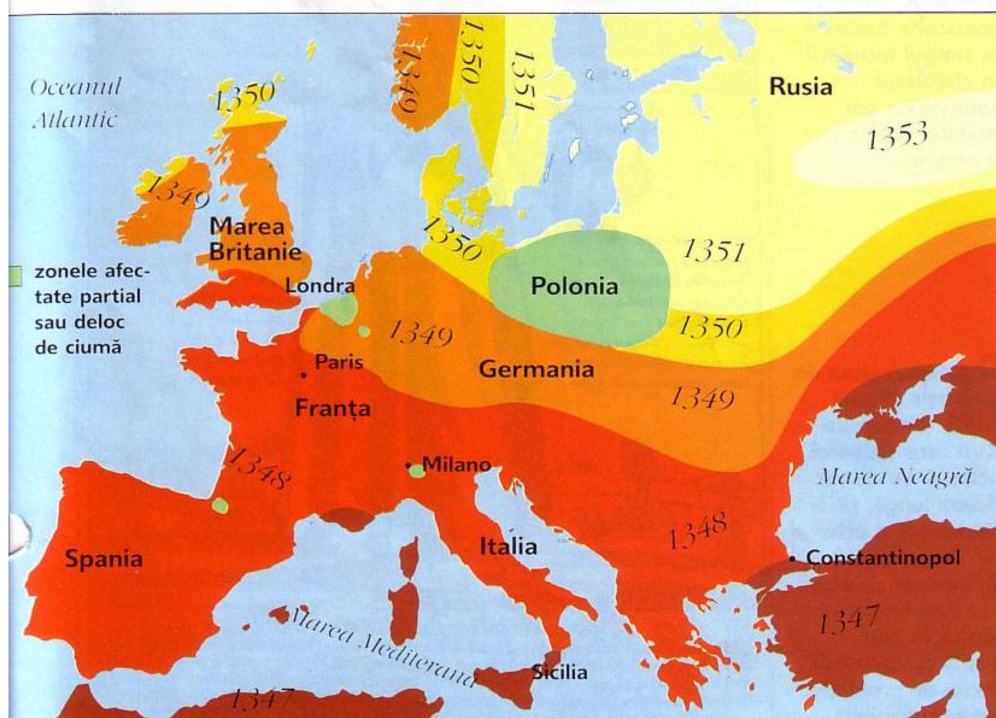
Europa medievală era asaltată de şobolanii negrii. Ciuma s-a extins repede, deoarece boala mortală s-a transmis prin intermediul purecilor la şobolanii sănătoşi şi la oameni.

Ciuma ajunge în Europa

Primele semnalări despre apariţia ciumei în Europa datează din 1347. În octombrie în acel an s-au întors 12 corăbii italiene pe Marea Neagră, debarcând în portul sicilian Messina. Echipajul şi călătorii au ajuns slăbiţi, unii dintre ei fiind morţi, alţii pe moarte. Martorii oculari nu-şi puteau explica motivul. Pînă în zilele noastre misterul a fost dezlegat. Pe vase, pe lângă oameni, mai erau şi şobolani, ca de altfel pe orice alt vas. Cînd vapoarele au ajuns la destinaţie, şobolanii "călători" s-au împrăştiat printre şobolanii de pe uscat, s-au infestat cu puricii purtători de bacteriile răspunzătoare de boală, după care s-au întors pe vapoare. Puricii ce se hrăneau cu sîngele şobolanilor le-au transmis ciuma. Cînd şobolanii au început să moară din cauza bolii, puricii au căutat altă sursă de sânge, în cazul

"Hora trandafirului" datează din epoca ciumei. Trandafirul este simbolul modificării pielii, din cauza bolii, iar buchețelul folosea la împrospătarea aerului încărcat cu duhoarea morții.

EXTINDEREA MORȚII NEGRE

"Moartea Neagră" a fost adusă în Europa din Asia, pe traseul comercial care lega Estul de Vest. Epidemia a izbucnit pentru prima oară în Sicilia, extinzîndu-se spre nord. Rusia, Scandinavia si Scoția au fost afectate ultimele.

Conform acestui codex medieval, nici împărații, nici papa nu sunt cruțați de Moarte. Săraci și bogați deopotrivă au fost afectați de boală. Cei care au avut posibilitatea, s-au retras la țară, ducând cu ei boala.

acesta – oamenii. Apoi s-a îmbolnăvit și echipajul vaporului. Pe corăbiile ajunse la Messina au mai existat probabil șobolani infectați, care au împrăștiat boala după ce au părăsit vasul. Orașele murdare și aglomerate de port din Europa au asigurat un mediu de viață extraordinar pentru șobolani și purici. După moartea șobolanilor, puricii s-au mutat pe oameni.

Astfel, puricii infectați cu bacteria cauzatoare de ciumă prin intermediul șobolanilor, au cauzat moartea a milioane de oameni.

Morminte comune

În cîteva săptămâni, luni, au murit atât de mulți, încît oamenii au fost nevoiți să sape uriașe gropi comune, dar și acestea s-au umplut curând, multe victime rămânând în locul în care și-au găsit moartea.

Se pare că ciuma a apărut pentru prima oară în anii 1330, în Asia Centrală. A făcut ravagii prin China de Est și India, s-a extins spre vest, prin Orientul Apropiat și Africa de Nord, ajungând în Europa.

Cîteva regiuni, ca de exemplu Scandinavia, au rămas fără populație. Norvegienii din Groenlanda au dispărut fără urmă. Bogați, săraci, bătrâni, tineri, au murit deopotrivă. Preoții au fost cei mai expuși, fiindcă s-au ocupat mai mult de bolnavi. Cîteva teritorii însă, ca de exemplu Milano și împrejurimile ei, au fost mai puțin afectate.

Fiindcă nu se cunoștea cauza reală a bolii, nu se putea trata. Medicii au utilizat cele mai trăznite metode de vindecare. Unul dintre ei de exemplu a prescris un tratament cu un amestec preparat din melasă de 10 ani, bucăți de șarpe, vin și încă 60 de componente. Un alt medic era de părere că bolnavul trebuie să doarmă pe partea dreaptă, apoi pe cea stîngă. Dar nimic nu ajuta.

Mulți au apelat la religie, considerînd că Dumnezeu vrea să pedepsească lumea păcătoasă cu această boală. Unii se alăturau marșului celor care se loveau în public cu bastoane de piele prevăzute cu cuie, alții se încuiau, sau fugeau cât mai departe. Văzând apropierea morții, mii își găseau consolare în diverse plăceri.

Faptul că nu se putea prevede evoluția bolii, a făcut-o și mai misterioasă. Cum era posibil ca într-un oraș să moară doar o zecime din populație, iar în altul o jumătate? Astăzi știm deja că în acele vremuri trei tipuri de pestă făceau ravagii: paest (ciuma) bubonică era cea mai frecventă, dar celelalte două erau și mai periculoase.

Una dintre ele, pesta pulmonară, se dezvolta în cazul în care bacteria pestei a pătrundea în plămâni. Cei care inhalau bacteriile eliminate în aer prin strănut sau tuse, se îmbolnăveau imediat, astfel încât boala s-a extins extrem de repede, și ucidea în timp foarte scurt.

Dacă cineva era înțepat de un purice purtător, bacteriile ajungeau imediat în sânge, moartea survenind în decurs de câteva ore. Victimele se culcau fără a avea cea mai mică bănuială, și nu se mai trezeau. Această variantă a bolii este cunoscută astăzi ca pesta septicemică.

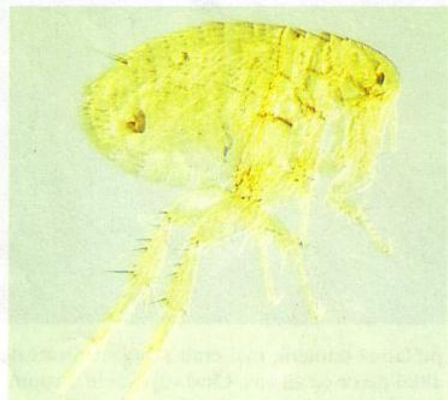
Pesta se întoarce

În 1351 s-a terminat primul mare asalt al "Morții Negre". Istoricul medieval Froissart a considerat că aproximativ o treime din populația globului a murit din această cauză. Cele mai noi cercetări au confirmat aceste aproximări. Este aproape sigur că în Europa rata mortalității era de cel puțin 1:3.

"Moartea Neagră" s-a retras, dar numai pentru o vreme. În 1361, în 1369, apoi cu regularitate, a reapărut până la sfârșitul secolului XV. Mai târziu, a reapărut din ce în ce mai rar; în Anglia ultima epidemie a fost în 1665: atunci au murit aproximativ 100 de mii de oameni.

Pesta nu a dispărut nici până astăzi. La sfârșitul secolului XIX a reapărut în Asia și doar în India a făcut 6 milioane de victime; tot aici, nu demult – în 1995 - a cauzat pierderea multor vieți omenești.

Topham Picturepoint

London Scientific Films/OSF

Bacteria pestei este transmisă de purici. Bacteria numită Yersinia pestis se înmulțește în tubul digestiv al puricelui. Insecta transmite bacteria în timpul înțepării în circulația sangvină a animalului gazdă sau a omului.

Echipamentul de protecție al unui medic din secolul XVII care vizitează bolnavii de ciumă: manta lungă, pălărie, mască și ochelari de protecție. Sub imagine scrie: așa s-au luptat în Roma, în anul 1665, cu îmbrăcăminte de protecție, împotriva morții.

Roger Viollet

mai vezi Istoria universală 27 - COMERȚ ȘI SOCIETATE ÎN EVUL MEDIU Istoria universală 30 - RĂZBOIUL DE 100 DE ANI

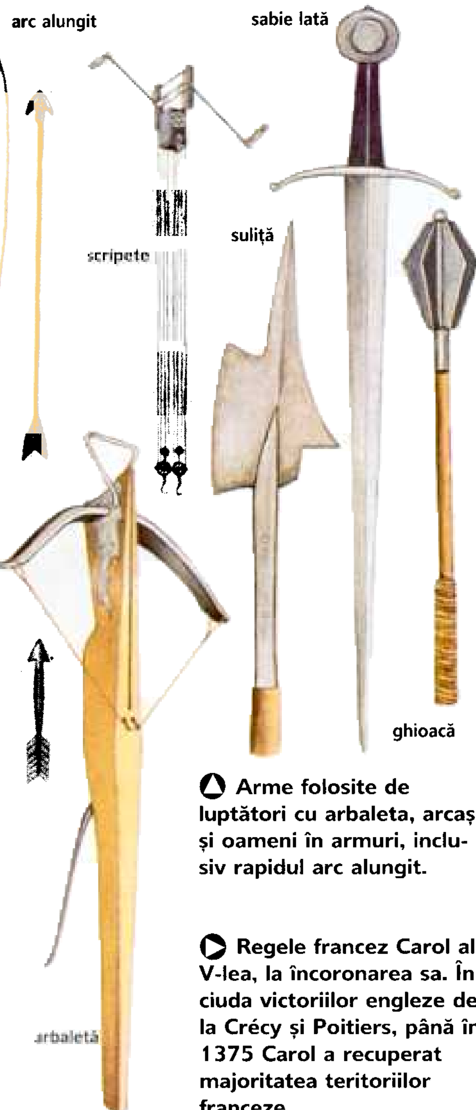
Războiul de o sută de ani

Timp de peste un secol, Anglia a luptat pentru consolidarea şi mărirea posesiunilor sale în Franţa şi chiar şi-a revendicat pretenţiile la tronul Franţei. Însă, în ciuda unor victorii spectaculoase, eforturile Angliei s-au dovedit zadarnice.

Războiul de o sută de ani dintre Anglia şi Franţa a durat din 1337 până în 1453. Acesta nu a fost de fapt un singur război, ci o serie de conflicte întrerupte de perioade lungi de pace. Principala sa cauză, dacă privim în urmă la cucerirea normandă din 1066, era faptul că regele Angliei era şi unul dintre cei mai mari nobili ai Franţei, controlând teritorii întinse din interiorul acesteia. Regii francezi au privit această situaţie ca pe o ameninţare şi au încercat să reducă din proprietăţile monarhului englez. Din acest punct de vedere, Războiul de o sută de ani reprezenta etapa finală a unui conflict ce durase deja peste 300 de ani.

Archives de Documentation Photographique

Prima bătălie a fost dată la Sluys, în Flandra, în 1340. Scopul flotelor militare medievale era apropierea de inamic şi legarea corăbiilor unele de altele, formând astfel o platformă pe care să se poată lupta.

Marshall

Arme folosite de luptători cu arbaleta, arcaşi şi oameni în armuri, inclusiv rapidul arc alungit.

Izbucnirea războiului

Când Edward al III-lea a devenit rege al Angliei, principala sa proprietate din Franţa era ducatul de Aquitaine din sud-vest. Neînţelegerile asupra acestuia şi faptul că francezii îi sprijineau pe duşmanii scoţieni ai lui Edward, au dus la izbucnirea unui război la care Edward probabil se aştepta. Acesta era o figură militară, având alături o aristocraţie neliniştită pe care o ţinea ocupată cu aventuri străine incitante.

Războiul le-a oferit englezilor posibilitatea de a jefui şi de a-şi însuşi averi în urma răscumpărării prizonierilor de rang înalt; de fapt multe campanii englezeşti păreau expediţii de jafuri în timpul cărora zone întinse ale Franţei erau devastate. Din fericire pentru englezi, toate invaziile se îndreptau în aceeaşi direcţie, iar războiul a avut loc doar pe teritoriu francez, din pricina unei victorii navale la Sluys (1340) ce i-a oferit Angliei controlul asupra Canalului Mânecii pentru mai mult de 30 de ani.

Snark

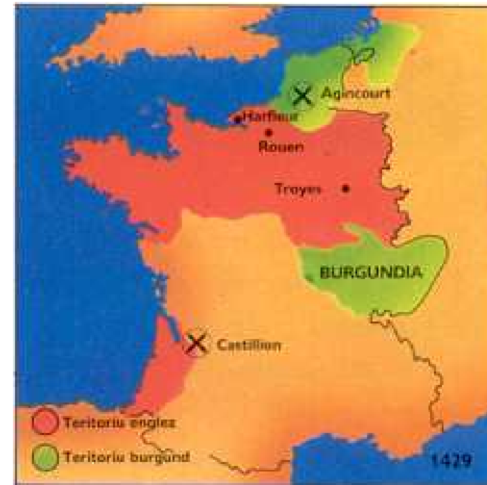
Regele francez Carol al V-lea, la încoronarea sa. În ciuda victoriilor engleze de la Crécy şi Poitiers, până în 1375 Carol a recuperat majoritatea teritoriilor franceze.

Pretenţie la tron

La începutul conflictului, Edward al III-lea a ridicat miza prin pretenţia la tronul Franţei, bazându-se pe faptul că mama sa fusese fiica unui rege francez, Filip cel Drept, în timp ce Filip al VI-lea era doar descendent al fratelui mai tânăr al acelui rege. Ca replică, avocaţii francezi au declarat că dreptul la tron nu putea fi asigurat de o femeie.

▲ Hărți ale teritoriilor stăpânite de Anglia și aliații săi în diferite stadii ale războiului.

De vreme ce Filip se afla în funcție, Edward nu se putea aștepta să i se împlinească dorința. Însă, probabil că acesta a considerat-o o bună tocmeală, când cele două părți au ajuns la negociere; și, de asemenea, a creat motive de nemulțumire față de Filip al VI-lea, în special celor din familia Fleming, o scuză legitimă pentru a-și schimba loialitatea. Totuși, victoriile Angliei în Franța au fost însemnate, iar pretenția la tron a jucat un rol important în ultimele etape ale războiului.

Pe uscat nu au avut loc bătălii decisive în primele faze. Urmând o tradiție engleză, Edward a înființat o coaliție anti-franceză ce cuprindea Flandra și prinții germani. Aceste alianțe n-au reușit mare lucru, iar propriile incursiuni ale lui Edward în Franța au fost distrugătoare, dar fără o valoare militară directă. Uneori ambele părți propuneau rezolvarea conflictelor într-o manieră cavalerească, la o singură întâlnire, înainte de a se gândi mai bine și de a se retrage.

▼▶ Victoria englezilor de la Crécy, din august 1346, a fost rezultatul deciziei de a lua o poziție defensivă avantajoasă, folosind o forță militară mai bine organizată și o armă deosebit de eficientă: arcul alungit.

▼ Figura Prințului Negru, Edward pe mormântul acestuia din catedrala Canterbury. Cel mai mare dintre fiii lui Edward al III-lea, l-a capturat pe regele francez Jean al II-lea în lupta de la Poitiers (1356).

Prima victorie

Prima mare victorie nu a fost deloc una cavalerească. În 1346, armata lui Edward a fost încolțită pe teritoriu străin, și silită să dea bătălia de la Crécy. Mai degrabă disperarea decât priceperea militară i-a determinat pe englezi să folosească tacticile neortodoxe pe care le

Portret al regelui englez Henric al V-lea (1387-1422). Prima campanie militară a sa din 1415, l-a făcut posesorul portului Harfleur în septembrie și câștigătorul bătăliei de la Azincourt o lună mai târziu.

experimentaseră, înainte, pe scoțieni; în loc să încalece și să întâlnească cavaleria franceză într-o confruntare deschisă, ei au descălecat, luând o poziție defensivă, aliniind arcașii în apropierea taberei adverse. Când francezii au atacat, au fost decimați de un puhoi de săgeți, prăbușindu-se în fața englezilor. Acest lucru a fost repetat de mai multe ori, mulți membri ai aristocrației franceze căzând pe câmpul de luptă, înainte ca însuși Regele Filip să fugă.

Bătălia de la Crécy l-a transformat în erou pe Edward al III-lea și a menținut entuziasmul englezilor față de război. Aceasta i-a determinat pe francezi să fie precauți în atacuri, în timp ce Edward a asediat și a capturat portul Calais – victorie însemnată, deoarece acest port a rămas în mâinile englezilor o perioadă de peste 200 de ani.

Războiul continuă

În ciuda suferințelor provocate de ciumă – Moartea Neagră – în ambele țări, războiul a continuat. Filip al VI-lea a murit în 1350 și a fost urmat la tron de Jean al II-lea, un rege ce ținea foarte mult la onoarea feudală.

În 1356, fiul regelui Edward, Prințul Negru, s-a aflat la Poitiers în aceeași situație ca tatăl său la Crécy cu 10 ani în urmă. Jean al II-lea a respins toate încercările Prințului de a negocia și a atacat. Bătălia de la Poitiers a avut un curs similar cu cea de la Crécy, însă Regele Jean a întreprins un alt atac dezastruos după o perioadă de trei ani. Când lupta a luat sfârșit, floarea cavaleriei franceze a fost doborâtă, regele însuși căzând prizonier.

În urma acestui dezastru, s-au iscat multe tensiuni în cadrul societății franceze. Au izbucnit mișcări sociale la Paris, iar marea răscoală a țăranilor, denumită Jacqueria, a tulburat țara pentru o perioadă de timp. Capacitatea guvernului francez de a înăbuși aceste crize – chiar și în absența regelui – a demonstrat marea putere a monarhiei și dificultățile englezilor de a-și însuși victoriile.

În final, prin Tratatul de le Bretigny (1360), Jean al II-lea a recunoscut suveranitatea lui Edward (nu stăpânirea feudală, ci suveranitatea absolută), asupra zonei din jurul portului Calais și asupra unei Aquitaine mărite la aproximativ o treime din teritoriul Franței. În plus, Jean însuși a trebuit să fie răscumpărat contra imensei sume de 3 milioane ecu de aur. Deși Edward renunțase la pretențiile sale la tron, tratatul reprezenta un mare triumf în favoarea sa.

Deși aparent definitiv, triumful a fost de scurtă durată. Jean a rămas corect până la sfârșit; când unul dintre fiii săi a căzut în captivitate și apoi a evadat, s-a predat, murind ca prizonier la englezi în 1364.

Succesorul său, Carol V, a avut mai muține scrupule, iar când războiul a izbucnit din nou în 1369, a fost mai bine pregătit – mai ales datorită lui Bertrand Duguesclin, care fortificase multe puncte de rezistență pe teritoriul francez și elaborase o strategie bazată pe evitarea luptei, lăsându-i pe englezi să-și epuizeze singuri forțele. Această tactică a funcționat atât de bine încât, fără câștigarea unor bătălii foarte importante, francezii au recuperat treptat majoritatea teritoriilor cedate la Bretigny.

Domnia lui Edward a luat sfârșit într-un mod rușinos în 1377 și, deoarece Prințul Negru murise cu un an în urmă, tronul a fost moștenit de băiatul de 10 ani, Richard al II-lea, ce avea să se confrunte curând cu o revoltă a țăranilor și cu alte probleme serioase.

Avantajul francezilor

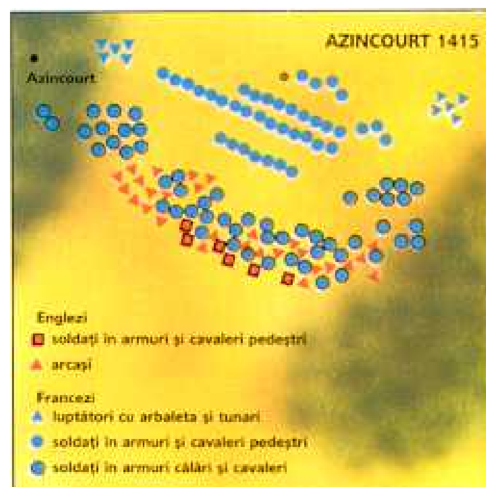
După cum arată evenimentele prezentate mai sus, în cele din urmă situația îi favoriza pe francezi, care puteau pierde multe bătălii, fără să piardă neapărat războiul. Franța era o țară mult mai mare și mai bogată decât Anglia, cele 12 milioane de locuitori ai acesteia depășind numărul englezilor de aproape 4 ori.

Francezii beneficiau de avantajul de a lupta pe pământ propriu, deși aceasta însemna că poporul francez suferea în urma acțiunilor ambelor armate. Pe măsură ce conflictul evolua, francezii începeau să-i privească pe englezi nu ca pe niște lorzi feudali, ce puteau fi chiar preferați în locul unui despot francez, ci ca pe niște intruși ce trebuiau alungați de pe pământul Franței.

Monarhii neputincioase

Francezii ar fi putut foarte bine să profite de dificultățile englezilor în timpul domniilor agitate ale lui Richard al II-lea și Henric al IV-lea, momente în care Anglia era incapabilă să câștige războiul. Însă, deși o flotă franceză reînnoită a devastat coasta de sud a Angliei la începutul domniei lui Richard al II-lea, monarhia franceză a devenit în curând la fel de incapabilă ca și rivala sa. Carol al VI-lea a venit la putere la vârsta de 12 ani și a înnebunit în tinerețe. În cea mai mare parte a domniei sale de lungă durată (1380 – 1422), Franța s-a aflat sub controlul rudelor regale care au prădat veniturile coroanei și au avut numeroase divergențe între ele.

Până la începutul secolului al 15-lea, țara a fost dezbinată de războiul civil dintre două grupări, Armagnacii și Burgunzii; și de vreme ce regele era controlat de primii, era aproape

Lupta de la Azincourt din octombrie 1415 a izbucnit când o imensă armată franceză a surprins armata lui Henric al V-lea, mult mai redusă la număr, în timp ce se deplasa de la Harfleur spre Calais.

sigur că Ducele de Burgundia nu se va opune unei eventuale invazii engleze.

Regele războinic al Angliei

În acest timp, în fruntea Angliei se afla un rege tânăr, ambițios și războinic, Henric al V-lea (1413-22). În 1415, Henric a trecut Canalul și, sperând să cucerească Normandia, a început asedierea și capturarea portului-cheie de la Harfleur. Deoarece aceasta era o operațiune dificilă, în octombrie, Henric s-a îndreptat spre nord-est, pentru a petrece iarna la Calais.

Neștiind în ce poziție se aflau francezii, acesta s-a pomenit față în față cu o mare armată inamică. Nereușind să ajungă la un compromis cu francezii, a fost silit să lupte în bătălia de la Azincourt. În ciuda exemplelor de la Crécy și Poitiers, cavaleria franceză, atacată de-a lungul unui front îngust sub o ploaie de săgeți, nu a reușit să străpungă apărarea englezilor. Combatanții s-au strivit unii pe alții, căzând în noroi, fiind masacrați în număr mare.

Bătălia de la Azincourt nu a contribuit direct la realizarea planului de cucerire al lui Henric, însă i-a conferit un prestigiu important, încurajându-i pe englezi să continue războiul. O altă consecință importantă a acestei bătălii a constat în faptul că francezii nu doreau să-l mai întâlnească pe Henric pe câmpul de luptă, astfel acesta și-a petrecut doi ani asediind și cucerind nestingherit orașe din Normandia.

În timp ce figura lui Henric se impunea, Ducele de Burgundia a renunțat la neutralitate, formând o alianță cu inamicul. Aliații au început în curând să-și exercite controlul asupra regelui Franței și asupra întregii regiuni din nordul Loarei; iar prin tratatul de la Troyes (1420) s-a decis căsătoria lui Henric al V-lea cu fiica lui Carol al VI-lea, Caterina, urmând ca Henric să devină rege după moartea socrului său. Singura opoziție, din sudul Loarei, a fost susținută de fiul lui Carol, Dauphin; însă acesta a fost respins, fiind considerat bastard, și părea condamnat.

Moartea subită a lui Henric al V-lea a complicat situația. După moartea lui Carol, câteva luni mai târziu, existau doi rivali la tronul Franței: fiul lui Henric, în vârstă de un an și fostul Dauphin, ce purta acum numele de Carol al VII-lea. Deși poziția englezilor era mai puțin consolidată, francezii nu au înregistrat progrese până la apariția celebrei Ioana d'Arc.

Cruciada religioasă

Această tânără țărăncuță s-a înfățișat la curtea lui Carol, ca trimisă a lui Dumnezeu, devenind o figură marcantă în lupta împotriva englezilor, care luase alura unei cruciade religioase. Istoricii nu au căzut niciodată de acord dacă Ioana d'Arc a fost un geniu sau o simplă marionetă, însă scurta sa carieră a fost cu siguranță remarcabilă. Punctele importante ale acesteia au fost eliberarea orașului Orléans, în 1429, și o serie de succese ale francezilor ce l-au adus pe Carol la Rheims, unde a fost încoronat – eveniment de mare importanță.

În 1430, Ioana a fost prinsă de Burgunzi. Aceștia au predat-o englezilor, care au judecat-o în calitate de eretică și vrăjitoare, crezând că prin condamnarea ei îl vor discredita pe Carol al VII-lea. S-au înșelat, însă, deoarece, după condamnarea și arderea sa pe rug în 1431, francezii au venerat-o ca pe o martiră. Treptat, războiul s-a încheiat. În 1435, Carol și Ducele de Burgundia s-au împăcat, iar Parisul a căzut în anul următor. După un armistițiu, francezii au lansat o campanie care a eliberat Normandia în 1449-50, culminând într-o victorie decisivă la Formigny. Rezistența englezilor în sud-vest s-a prăbușit, întărirea acesteia fiind imposibilă, deoarece Războiul Rozelor a afectat o mare parte a Angliei.

În 1453, Războiul de O Sută de Ani a luat sfârșit. Anglia și-a menținut stăpânirea doar asupra Calais-ului, care a fost recuperat, însă, în 1558. În urma acestor războaie, Anglia și Franța au renunțat la statutul lor de regate feudale, devenind state de drept.

Carol al VII-lea a venit la putere la o vârstă fragedă, când cea mai mare parte a nordului Franței se afla sub stăpânirea englezilor. A fost încoronat la Rheims, tradiționalul loc în care erau încoronați regii francezi.

Snark

DATE IMPORTANTE

1337
Declararea războiului

1340
Victoria engleză în bătălia pe mare de la Sluys

1346
Englezii câștigă bătălia de la Crécy

1347
Englezii capturează Calais-ul

1348
Ciuma Neagră

1356
Prințul Negru câștigă bătălia de la Poitiers

1360
Tratatul de la Bretigny oprește războiul

1369-96
Războiul reîncepe, lupte ocazionale

1415
Henric al V-lea continuă războiul

1417-19
Recucerirea Normandiei

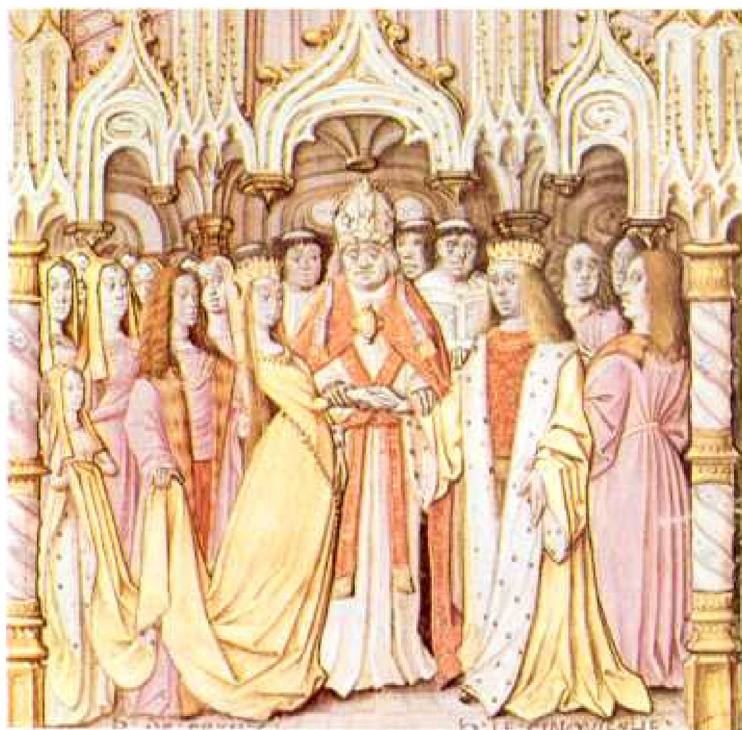
1420
Tratatul de la Troyes

1422
Moartea lui Henric al V-lea

1429
Asediul Orléans-ului, ridicat de Ioana d'Arc

1431
Ioana d'Arc este arsă pe rug

1453
Sfârșitul Războiului de O Sută de Ani

Căsătoria lui Henric al V-lea cu fiica lui Carol al VI-lea al Franței a fost una dintre prevederile Tratatului de la Troyes.

Bulloz

Ioana d'Arc pretindea că Dumnezeu a trimis-o să elibereze Franța de sub stăpânirea engleză.

mai vezi Istorie universală 31 – RĂZBOIUL ROZELOR

Lancaster și York

Violența era un lucru obișnuit în Anglia secolului al XV-lea. Rivalitățile dintre baroni și disputa pentru tron au culminat cu un război civil, cunoscut sub numele de Războiul celor Două Roze.

Guildhall Art Gallery, City of London/Bridgeman Art Library

Monarhia engleză a secolului al XV-lea nu avea puterea de a-i controla pe nobili - care erau foarte bogați, influenți și puternici - acest lucru devenind aproape imposibil după înlăturarea lui Richard al II-lea și venirea la tron a lui Henric al IV-lea, primul rege al familiei de Lancaster.

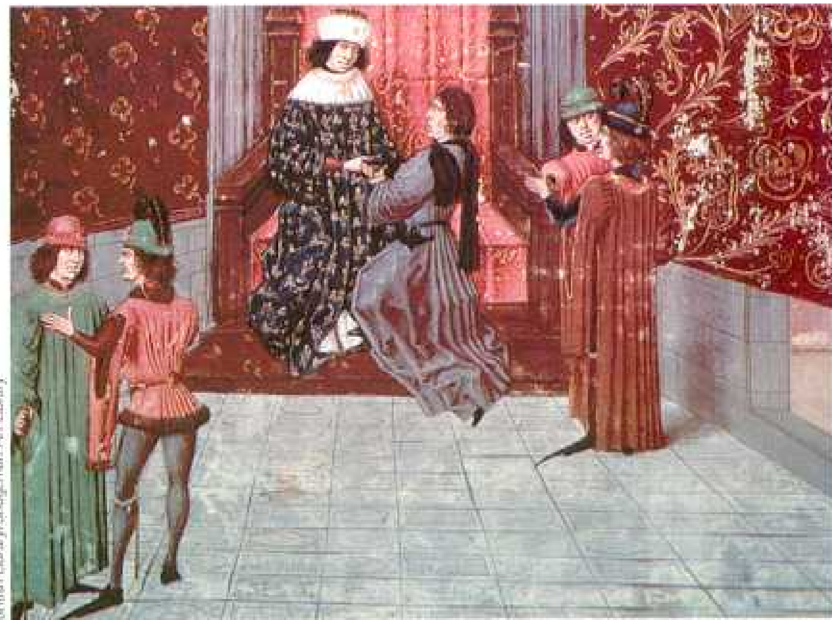
Henric era un uzurpator și depindea de cei care îl aduseseră la tron. În plus, regatul său era răscolit de revolte, în special de cea condusă de familia Percy, și cea condusă de Owen Glendower (Glyndwr), în fruntea galezilor.

Lovitura fatală

Fiul lui Henric, Henric al V-lea, era un foarte bun militar, care si-a condus armata, spre satisfacția nobililor, într-un război de cucerire împotriva Franței. Însă succesul său pe plan extern nu avea să aducă o soluție durabilă problemelor interne. Cu toate acestea, moartea sa prematură a fost o lovitură pentru monarhia engleză, deoarece fiul său nu avea decât nouă ani. Consiliul care a condus în numele regelui era dominat de nobili; aceștia nu au facut decât să jefuiască și să provoace războaie de interese, care au dus, în cele din urmă, la decăderea legii și la distrugerea ordinii publice. In 1437, Henric a fost declarat suficient de matur pentru a urca

▲ Henric al VI-lea a devenit rege la vârsta de doar nouă ani. Curtea sa era divizată de lupta pentru putere, care a condus la izbucnirea Războiului celor Două Roze.

▶ Richard al III-lea, care venise la tron prin înlăturarea nepotului său, Edward al V-lea, a domnit peste o curte dominată de intrigi.

British Library/Bridgeman Art Library

◀ In bătălia de la Barnet din 1471, Warwick a fost ucis și astfel Edward a redevenit rege.

Bibliothèque Centrale, C... /Bridgeman Art Library

pe tron, însă lucrurile nu s-au imbunătățit cu nimic, întrucât el era ușor de influențat și condus de nobili și mai târziu de soția sa, Margareta de Anjou.

La mijlocul secolului al XV-lea, situația ajunsese deja la un moment de criză. Majoritatea nobilimii se alăturase uneia dintre cele două tabere de interese, conduse de Richard, Duce de York și de Contele de Somerset, favoritul regelui și al reginei - de aici și numele celor două tabere adversare: "Yorkezi" și "Lancastreni". În acest timp, războiul din Franța mergea din ce în ce mai prost, iar în Kent, ca manifestare a nemulțumirii față de căderea "bunei guvernări", izbucnise o răscoală condusă de Jack Crade, care a fost cu mare greu înnăbușită. La această situație începeau să se adauge manifestările de dezechilibru mental ale regelui. În sfârșit, în 1455, York și Somerset se întâlniră într-o luptă deschisă care sfârși cu uciderea lui Somerset.

In ciuda acestei victorii timpurii a Yorkezilor, s-a făcut un compromis care avea să asigure până în 1460 evitarea unui război civil. Apoi a izbucnit Războiul celor Două Roze - cea roșie reprezentând Lancaster și cea albă reprezentând York. Bătălia de la Northampton s-a sfârșit cu victoria Lancastrenilor și regele a fost capturat. Richard, Duce de York pretinse dreptul la tron, ca nepot al lui Edward al II-lea. În cele din urmă, sa decis că Henric va domni până la moarte, când va fi urmat la tron de Richard.

Spre deosebire de Henric, regina Margareta

Richard al III-lea a pierdut sprijinul armatei sale, fiind învins şi ucis în Bătălia de la Bosworth, din 1485.

La îndemnul lui Richard al II-lea, Edward al V-lea şi Ducele de York au fost ucişi în Turnul Londrei.

Richard Neville, Contele de Warwick, a fost ucis pe câmpul Bătăliei de la Barnet.

DATE IMPORTANTE

1399
Richard al II-lea este înlăturat de la tron; Henric al IV-lea devine primul rege al Angliei de partea Lancastrenilor
1413 - 1422
Domnia lui Henric al V-lea
1422 - 1461
Domnia lui Henric al VI-lea
1460
Victoria Yorkezilor la Northampton
1461
Edward de York câştigă bătălia de la Towton şi devine rege sub numele de Edward al IV-lea
1446 - 1464
Atacurile Lancastrenilor, învinşi în cele din urmă la Hedgeley Moor
1465
Henric al VI-lea este capturat de Yorkezi
1470
Warwick trece de partea Lancastrenilor. Edward IV este alungat din Anglia
1471
Victoriile Yorkezilor la Barnet şi Tewkwsbury: Warwick, Prinţul Edward şi Henric al VI-lea sunt ucişi
1483
Edward al IV-lea moare. Richard de Gloucester devine rege sub numele de Richard al III-lea
1485
Bătălia de la Bosworth: Henric Tudor devine rege sub numele de Henric al VII-lea

Înlăturându-l pe Richard al III-lea în Bătălia de la Bosworth, Henric al VII-lea a întemeiat pe un fundament solid dinastia Tudorilor.

nu a fost de acord, întrucât această hotărâre îl priva pe fiul său, Prinţul Edward, de dreptul de moştenitor al tronului. In fruntea galezilor, regina Margareta l-a înfruntat pe Richard la Wakefield şi şi-a eliberat soţul. York a fost ucis în luptă, iar după bătălie, lorzii de York au fost capturaţi şi măcelăriţi. Fiul lui York, în vârstă de 19 ani, a fost la rândul său la fel de nemilos după victoria sa de la Mortimer's Cross şi, apoi, ajungând la Londra, s-a proclamat rege sub numele de Edward al IV-lea. La 28 martie 1461, câştigând Bătălia de la Yorkshire, a răsturnat întreaga putere a familiei Lancaster.

Zdrobiţi

Puterea Yorkezilor era acum în plină ascensiune, cu toate că Regina Margareta solicită ajutor din partea Franţei şi a Scoţiei şi organiză atacuri. După o luptă crâncenă la Hedgeley Moor, soldată cu capturarea Regelui Henric (1465), cauza Lancastrenilor părea practic pierdută.

Însă în tabăra Yorkezilor începuseră să se formeze două grupuri. Cel mai puternic susţinător al lui Edward, Ducele de Warwick, se simţi însă ofensat de căsătoria lui Edward cu o fată care nu era de sânge nobil, pe nume Elizabeth Woodwill, şi de ascensiunea rapidă a familiei acesteia - probabil o metodă gândită de Edward de a crea o tabără de nobili pentru a contrabalansa influeţa lui Warwick. După o serie de compromisuri şi înşelăciuni, Warwick şi-a reorientat interesul către Regina Margareta, iar Edward a fost obligat să părăsească regatul. Henric a fost proclamat din nou rege, cu Warwick alături, care era, ca întotdeauna, puterea din spatele tronului.

Lancastrenii au triumfat cu ajutorul Franţei şi au dus o politică externă orientată spre Franţa. Pe de altă parte, duşmanul Franţei, Ducele de Burgundia l-a sprijinit şi ajutat pe Edward să se pregătească pentru un nou efort. Au avut loc două bătălii decisive. La Barnet, unde, pe timp de ceaţă, Warwick a fost înjunghiat şi la Tewkesbury, unde Prinţul Edward, unicul moştenitor al Regelui Henric şi al Reginei Margareta a dispărut. După aceste victorii ale Yorkezilor, marea parte a Lancastrienilor au fost executaţi; chiar şi Regele Henric, care nu era acum decât un simplu figurant, a fost executat în Turnul Londrei.

După ce-şi elimină toţi adversarii şi se îmbogăţi cu averile confiscate, Edward al IV-lea deveni mai puternic decât oricare dintre regii care se perindaseră pe la tronul Angliei de-a lungul secolului al XV-lea. De asemenea, în această vreme se simţea acut nevoia restabilirii ordinii şi a legii, ceea ce avea să servească ca un mare avantaj în favoarea monarhiei de-a lungul secolului următor.

O ultimă shimbare a soartei împiedică familia de York să profite de beneficiile obţinute. La moartea subită a lui Edward al IV-lea, fiul său cel mare avea doar 12 ani. Numit Protector, fratele lui Edward, Ducele de Gloucester, se proclamă rege sub numele de Richard al III-lea şi circulă zvonul cum că acesta i-ar fi ucis pe cei doi fii lui Edward al IV-lea. În acest timp, profitând de nemulţumirea generală, Henric Tudor, Conte de Richmond, originar din Ţara Galilor, se proclămă el însuşi pretendentul Lancastrenilor la tronul Angliei. Cele două tabere se înfruntară în bătălia de la Bosworth, unde Richard fu trădat, învins şi ucis. Cu venirea la tron a lui Richmond, proclamat rege sub numele de Henric VII, începe istoria dinastiei Tudorilor, care avea să creeze puternica dinastie naţională a secolului XVI.

mai vezi Istorie universală 28 – COROANA ENGLEZĂ ŞI COMUNITATEA Istorie universală 29 – MOARTEA NEAGRĂ

Civilizațiile Americii Centrale și de Sud

Băştinaşii Americii trăiau izolaţi de celelalte părţi ale lumii, acesta fiind cauza principală a faptului că tehnologia lor s-a dezvoltat relativ încet. Dar au creat civilizaţii, au construit oraşe mari şi au făcut progrese importante în arte şi în ştiinţă.

Primii locuitori ai Americii au sosit aici probabil cu 20 de mii sau 40 de mii de ani în urmă. Cu toate eforturile depuse de arheologi, nu se poate stabili o dată mai exactă. În jurul anului 40 000 î.e.n. oamenii au luat în stăpânire părţile nelocuite ale pământului şi probabil că atunci au migrat primii oameni în America, prin "podul" existent în vremea aceea între Siberia şi Alaska.

Dezvoltare izolată

Această fâşie de uscat a existat până la sfârşitul erei glaciare, când o mare parte a cantităţii de apă a Pământului era înmagazinată în calotele de gheaţă şi astfel nivelul mărilor era mult mai scăzut faţă de nivelul de azi. Primele popoare ale Americii au fost probabil vânători care au trecut pe istmul intercontinental urmărind vânatul. Urmaşii lor, într-o mie de ani, au populat întregul continent, şi au ajuns la extremitatea sa sudică, în neprimitoarea Ţară de Foc.

Cu o mie de ani mai târziu s-au topit calotele de gheaţă, a dispărut istmul, şi continentul era despărţit de Asia de Strâmtoarea Bering.

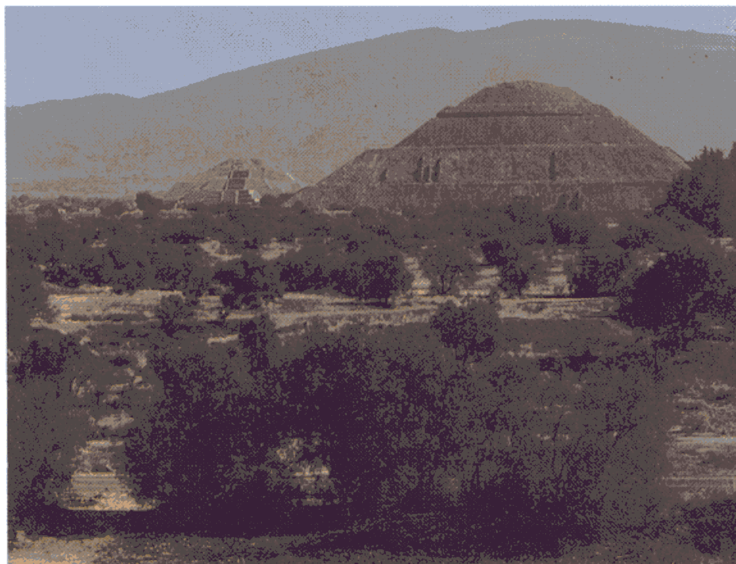
Cu toate că strămoşii eschimoşilor au sosit pe bărci în Alaska mult mai târziu, şi s-au stabilit atât în Nordul îndepărtat îngheţat cât şi în Groenlanda, oceanele au despărţit popoarele Americii de schimbările produse în alte locuri. Societăţile americane s-au dezvoltat în mod independent, izolate de restul lumii. Acest fapt explică apariţia târzie a diferitelor civilizaţii americane, şi faptul că populaţia băştinaşă a Americii n-a reuşit să ajungă la un nivel mai înalt de dezvoltare, ca de exemplu inventarea roţii şi a scrierii cu litere.

Werner Forman Archive

Acest cap uriaş de zeu a fost sculptat din piatră, de olmeci, în Mexicul de Est. În America Centrală civilizaţia cea mai veche cunoscută este cea a poporului olmec, care a înflorit cca. între anii 1250-400 î. e. n.

Pe lângă acestea, în America chiar şi calul a fost necunoscut pe când în Asia şi în Europa, timp de mai multe secole acesta a fost "maşina" cea mai de preţ. Abia în secolul al XVI-lea calul a fost adus de cuceritorii spanioli. Din aceste cauze societăţile Americii difereau foarte mult de societăţile europene sau de cele asiatice. În lipsa cronicilor scrise, multe aspecte ale vieţii lor sunt acoperite de mister.

Werner Forman Archive

La 50 de km spre nord de Ciudad de Mexico se află ruinele primului oraş mexican Teotihuacan. Este un ansamblu de piramide, palate, locuinţe şi ateliere, care s-au construit după sute de ani de la decăderea imperiului olmec. Cel mai mare monument, Piramida Soarelui, are o înălţime de peste 60 m, dar nici până astăzi nu se cunoaşte poporul care l-a construit.

Băştinaşii Americii

Cristofor Columb a crezut că prin traversarea Oceanului Atlantic a ajuns în India, şi pe băştinaşii întâlniţi i-a denumit indieni. Ei poartă şi azi această denumire născută dintr-o eroare.

În realitate indienii nu aparţineau unui singur popor. Aveau unele trăsături comune: piele maronie-roşiatică, pomeţi proeminenţi, păr negru, ochi de culoare închisă sau – cum a constatat ştiinţa medicală – frecvenţa mare a grupei sanguine B. Dar statura şi aspectul general erau foarte diferite, vorbeau peste o

Templu mayaș construit în stilul clasic târziu în 987 e. n. în Uxmal în Mexic. Aceste construcții serveau ca centre de cult.

Werner Forman Archive

sută de limbi, aveau obiceiuri, tradiții și culturi foarte diferite.

Popoarele "indiene" difereau unul de altul mult mai mult decât popoarele Europei în orice moment al istoriei. Aceasta și datorită faptului că multitudinea mediilor înconjurătoare a mărit diferențele, obligând societățile indiene să se adapteze la munți, la câmpii, la mlaștini, la tundre și la păduri tropicale. Indienii Americii de Nord au devenit agricultori la marginea preeriei, vânători, iar în California pescari.

Cei care s-au stabilit mai la sud, s-au ocupat de agricultură, care se baza pe cultivarea porumbului. Aici au apărut culturi dezvoltate, dintre care unele erau în perioada de înflorire când, în 1492 Cristofor Columb a ajuns în Lumea Nouă.

În două zone s-au format culturi dezvoltate: în America Centrală (cuprinzând și partea centrală și de sud a Mexicului) și în America de Sud în zona lanțului muntos a Anzilor.

Societatea Olmecă

Dintre civilizațiile americane cunoscute cea mai veche este a olmecilor din Mexicul de Est. Centrul său se afla într-o zonă de pădure tropicală mlăștinoasă – de neînțeles de ce pe acest teritoriu ostil au construit imense centre de cult asemănătoare unor orașe cu movile de pământ artificiale uriașe, pe vârful cărora odinioară se aflau temple.

Cu toate dimensiunile lor mari, aceste centre nu erau orașe adevărate, deși în timpul ceremoniilor religioase se adunau aici o mare mulțime de oameni, dar locuitorii permanenți nu puteau fi mai mulți de câteva sute de preoți și slugile lor.

Până azi templele din lemn au dispărut, dar s-au păstrat monumentele olmece uriașe, cioplite din piatră, și sculpturi de dimensiuni mai mici executate din jad, bazalt și obsidian (ultimele două sunt roci vulcanice). De cele mai multe ori reprezentau animale, – jaguari, acvile, rechini – înzestrate cu trăsături omenești, pentru ca să devină și mai îngrozitoare.

Cultura olmecă s-a format în jurul anului 1200 î. e. n. și până în anul 800 î. e. n. s-a extins în mare parte a Americii Centrale și pe litoralul Oceanului Pacific, apoi după 400 de ani, din cauze necunoscute, a decăzut. Totuși, în secolele următoare apar din nou construcții monumentale, sculpturi fantastice și zei olmeci dovedind că moștenirea lăsată de acest popor a dăinuit în America Centrală ca o tradiție puternică și continuă. Pe de altă parte, până azi nu s-a descoperit încă scrierea olmecă, cu toate că după perioada olmecă a apărut imediat o formă a scrierii în hieroglife.

Cu câteva sute de ani mai târziu, în jurul anului 150 era noastră, s-a înălțat primul oraș adevărat în America. La 50 de km Nord-Est de actualul Ciudad de Mexico se întind ruinele Teotihuacanului, la Nord de teritoriile olmece, în înalta și fertila Vale Mexicană.

Până azi nu s-a reușit identificarea poporului care a construit acest ansamblu imens de piramide, palate, case și ateliere, ale cărui străzi rectangulare formau o grilă pătrată.

Cea mai mare construcție a orașului,

Mayașii construiau centrele de cult cu o exactitate matematică. Templul capitalei, Chichen Itza (la dreapta) a fost dedicat fiorosului Quetzalcoatl, al cărui cap chiar apare din gura deschisă a Pământului (sus).

Werner Forman Archive Inset: Werner Forman Archive/Nat. Museum of Anthropology, Mexico

Capitala aztecă Tenochtitlan a fost construită pe o insulă, primii locuitori s-au stabilit aici în cca. 1325. Până în secolul al XV-lea s-a transformat într-un oraș mare. După unii istorici a avut 250 de mii de locuitori, după alții 500 de mii. Aceasta a fost cea mai importantă realizare a aztecilor în domeniul construcțiilor. Se întindea pe un grup de insule legate de uscat prin istmuri artificiale. Fernando Cortes, conchistador spaniol, l-a distrus în totalitate în 1519, nu cu mult după sosirea lui în Lumea Nouă.

Mansell Collection

DATE IMPORTANTE

Cca. 40000-20000 î. e. n.
Din Asia trec vânători în Alaska.

Cca. 8000 î. e. n.
Sfârșitul erei glaciare: dispare istmul care leagă Asia de America.

Cca. 4000 î. e. n.
Pe bărci sosesc în America eschimoșii (inuiții).

Înainte de 2000 î. e. n.
În America Centrală apar primele sate, agricultura și olăritul.

Cca. 1200 î. e. n.
În Mexic se formează cultura olmecă (dăinuie până în cca. 400 î. e. n.)

Cca. 150
Se construiește Teotihuacanul, care apoi înflorește până în cca. 700.

Cca. 300-800
Epoca de aur a civilizației mayașe.

Cca.1000
Se presupune că acostează vikingii în America de Nord, în Newfundland.

Cca.1000-1200
Imperiul toltec la apogeul puterii sale.

Cca. 1300
În Valea Mexicului apar aztecii și în jurul anului 1345 fondează Tenochtitlanul.

Cca.1428
Se accelerează expansiunea aztecă.

Cca. 1438
Incașii extind dominația lor pe Anzi.

1492
Columb acostează pe insulele Bahamas. Pe continent ajunge doar în 1498.

Piramida Soarelui, are o înălțime mai mare de 60 m. Teotihuacan era sigur un centru comercial important și un oraș sfânt, deoarece și după multe sute de ani de la decăderea lui domnitorii azteci veneau aici în pelegrinaj. Istoria lui este un mister, deoarece nu a rămas nici un indiciu despre formarea lui, despre viața lui și nici despre distrugerea lui definitivă în jurul anului 700 e. n.

Se cunosc mai multe lucruri despre societatea mayașă, deoarece mayașii utilizau o formă de scriere în hieroglife descifrabilă, și scrierile rămase fixează unele întâmplări și date despre istoria lor.

Poporul Maya a trăit pe peninsula Yucatan, pe pintenul de pământ larg care se întinde adânc în Marea Caraibelor, și unde se află azi Guatemala, Hondurasul și Belizele. Marea majoritate a teritoriilor lor ca și ale olmecilor erau acoperite de păduri tropicale. Trebuie să fi fost o muncă uriașă tăierea copacilor și împiedicarea reapariției vegetației.

După decăderea culturii mayașe, centrele lor, orașele au fost înghițite de pădurea tropicală în așa fel, încât numai în zilele noastre s-a reușit descoperirea lor, și sigur sunt încă multe lucruri nedescoperite.

Performanțele mayașilor

Chichem Itza capitala mayașilor și celelalte centre nu puteau fi realizate decât de societăți cu un grad de organizare ridicat, a căror viață a fost condusă de religie. Aceasta este dovedit de cunoștințele avansate de matematică și de astronomie ale mayașilor, dar aceste cunoștințe erau folosite exclusiv pentru a întocmi calendare complicate pe milenii întregi. Cugetul lor se învârtea în jurul timpului, și măsurării lui i-au conferit semnificații religioase deosebite.

Dar spiritualitatea religiei mayașilor n-a devenit deosebit de rafinată. Meseriașii au continuat tradiția central-americană, sculptând figuri mistice supranaturale cu forme fantastice și înfricoșătoare, reprezentând animale cu trăsături umane – de altfel cu o pricepere și ingeniozitate admirabilă – în "perioada clasică" (300-800 e.n.), utilizând doar unelte din lemn.

Mai târziu, posibil sub influența cuceritorilor tolteci sosiți din Mexic, și mayașii au preluat obiceiul de a sacrifica prizonierii de război zeilor.

Cu toate că teritoriul lor s-a diminuat, din civilizația lor a dispărut avântul creator, dar cultura lor tot mai anemică a rezistat, până ce în secolul al XVI-lea spaniolii au făcut-o să dispară cu totul.

Ruinele "orașului pierdut" al incașilor, Machu Picchu, aflat pe teritoriul statului Peru de azi la 80 de km spre nord de Cuzco. Orașul a fost părăsit de incași nu cu mult după invazia spaniolă.

După credința aztecilor în fiecare zi Soarele trebuia să câștige lupta cu Noaptea. Deoarece de victoria Soarelui depinde existența lumii, acesta trebuie hrănit cu sânge și cu inimi umane (în partea dreaptă). La stânga: o figură îmbrăcată în pielea unei victime jupuite reprezintă simbolul porumbului în coacere.

T Werner Forman Archive/Museum für Volkerkunde, Basel, Switzerland

Dr G B Pineider

Între timp s-au desfășurat războaie și migrații de popoare. În Valea Mexicană toltecii au fost schimbați de azteci, care au venit probabil din nordul Mexicului. Ei s-au stabilit aici în jurul anului 1300, și în două secole au reușit subjugarea tuturor triburilor din America Centrală. Poate s-ar fi extins și mai departe dacă nu soseau spaniolii, care au găsit aici o "civilizație aztecă". Așa se pare că aztecii n-au îmbogățit cu mult civilizațiile central-americane, numai prin succesele lor militare au devenit stăpânii acestora.

Cea mai mare realizare a aztecilor a fost fondarea capitalei lor Tenchtitlan. Orașul a fost construit pe insulițele lacului Texaco și comunica cu uscatul prin largi istmuri artificiale. În realitate a fost orașul lagunelor – plin de caiace – cu piramide și temple uriașe și cu un comerț dezvoltat.

Sacrificiile aztece

La azteci cultul sacrificiilor umane a ajuns la dimensiuni inimaginabile, în unele cazuri erau sacrificați mii de oameni deodată. De aceea aveau nevoie continuu de prizonieri de război noi în scopul sacrificărilor, și ca urmare formau o comunitate în permanentă stare de război. Popoarele subjugate urau dominația aztecă nemiloasă. Din această cauză, cu toată amploarea lui și cu toată forța sa militară imperiul aztec era foarte vulnerabil.

Aproape simultan cu extinderea aztecă și incașii au creat propriul imperiu, care se întindea din nordul Ecuadorului de azi până la mijlocul statului Chile. Ca și aztecii, și ei trecuseră printr-o perioadă de dezvoltare lungă. Prin crearea unor terase mari în versanții munților, pe care le întăreau cu piatră și folosind un sistem de irigație dezvoltat, locuitorii Anzilor creau suprafețe agricole. Confecționau țesături colorate, vase de lut și obiecte artizanale din aur, argint și alte metale.

În America de Sud, pe lângă cultura din munți existau și alte culturi, ca marele Imperiu din Tiahuanacao (500-1000 e. n.) și alte popoare ca popoarele Mocika și Cimu, care trăiau în apropierea coastelor oceanice.

Și cultura incașă s-a clădit pe tradițiile moștenite din trecut, dar ei au organizat imperiul cu o minuțiozitate exemplară. Voința domnitorului – Sapa Inca – dicta orice lege.

Centrul imperiului era legat cu ținuturile sale cele mai îndepărtate prin drumuri bune, având o lungime de mai multe mii de kilometri și pe posturile desemnate stăteau pregătiți curierii, gata să preia și preda informațiile ca la ștafetă, cu toate că nu cunoșteau nici o formă a scrisului. Se puteau trimite instrucțiuni detaliate, se puteau informa despre evenimente în centru, cu ajutorul codului kipu, adică cu ajutorul nodurilor legate pe fire colorate.

British Museum

Cuțit de jertfire aztec. Mânerul încrustat reprezintă un membru a ordinului Acvila. Această formație constituită din luptători aleși aveau menirea să prindă prizonieri pentru sacrificii umane.

Severitatea domniei incașe

Oamenii simpli erau sub un control și o supraveghere strictă. Nu puteau părăsi localitățile de domiciliu, trebuiau să plătească impozite, să facă serviciu militar, erau datori cu corvoadă pentru stăpâni, în schimb trăiau în siguranță, datorită bunei organizări a statului puternic și a sistemului de distribuție a alimentelor, bine pus la punct.

Unii istorici privesc statul incaș ca o tiranie binefăcătoare, alții în schimb accentuează natura lui agresoare.

Incașii au fost mari meșteri constructori, iar ruinele capitalei lor, Cuzco, precum și ale orașului montan Machu Picchu stau mărturie. La construcții utilizau blocuri de piatră, care erau cioplite cu exactitate milimetrică, îmbinate între ele fără mortar, cu atâta exactitate încât în rosturi nu intra lama unui cuțit.

Aproape sigur că în jurul anului 1000 în America au sosit vikingii, și pentru o scurtă perioadă s-au stabilit în Newfoundland. Dar acest episod istoric nu a avut urmări. Nu la fel s-a întâmplat după sosirea în 1492 a lui Cristofor Columb după traversarea Atlanticului.

Apariția europenilor în Lumea Nouă a avut urmări catastrofale asupra aztecilor, incașilor și a tuturor popoarelor băștinașe ale Americii.

Werner Forman Archive/Biblioteca Universitaria, Bologna

Oricât de dezvoltate au fost civilizațiile olmece, mayașe și aztece, nu au descoperit scrierea alfabetică. Însă aveau cunoștințe profunde de matematică și de astronomie. Au avut totuși o scriere în hieroglife, cum arată exemplul alăturat, un calendar magic aztec.

mai vezi Istorie Universală 34 – EUROPENI ÎN LUMEA NOUĂ Istorie Universală 67 – BĂȘTINAȘII AMERICII

Expediții

În căutarea drumului care ducea spre Orient, marinarii europeni s-au aventurat cu îndârjire pe oceane şi au schimbat cursul istoriei. Pe vapoarele lor mici şi fragile au cutreierat toate mările Pământului, punând capăt izolării dintre continente.

În secolul al XV-lea în Europa erau deja mulţi marinari experimentaţi şi multe corăbii. Cu toate acestea, navigatorii se depărtaseră doar în cazuri excepţionale de apele mai sigure ale Mării Mediterane şi cele din apropierea ţărmului Oceanului Atlantic. Schimburile comerciale cu Orientul se desfăşura mai ales pe uscat. Marfa trecea de la un negustor la altul, unii dintre occidentali ajungând până în "Indii"; astfel era denumită India şi Asia Orientală de către europeni. În conştiinţa europenilor Asia, Africa şi oceanele erau învelite în mister. În imaginaţia lor aceste regiuni erau populate de monştri, fiinţe din basme, de oameni fără capete şi figuri legendare. Ei credeau că în Africa domneşte un împărat creştin, popa Ioan.

Prin anii 1400, negustorii arabi, care navigau pe drumul maritim ce lega India de Africa de Est, deci pe oceane "adevărate", se pare că ştiau mai multe despre lumea reală decât navigatorii europeni, dar nu peste mult timp a început secolul expediţiilor extrem de îndrăzneţe.

British Museum

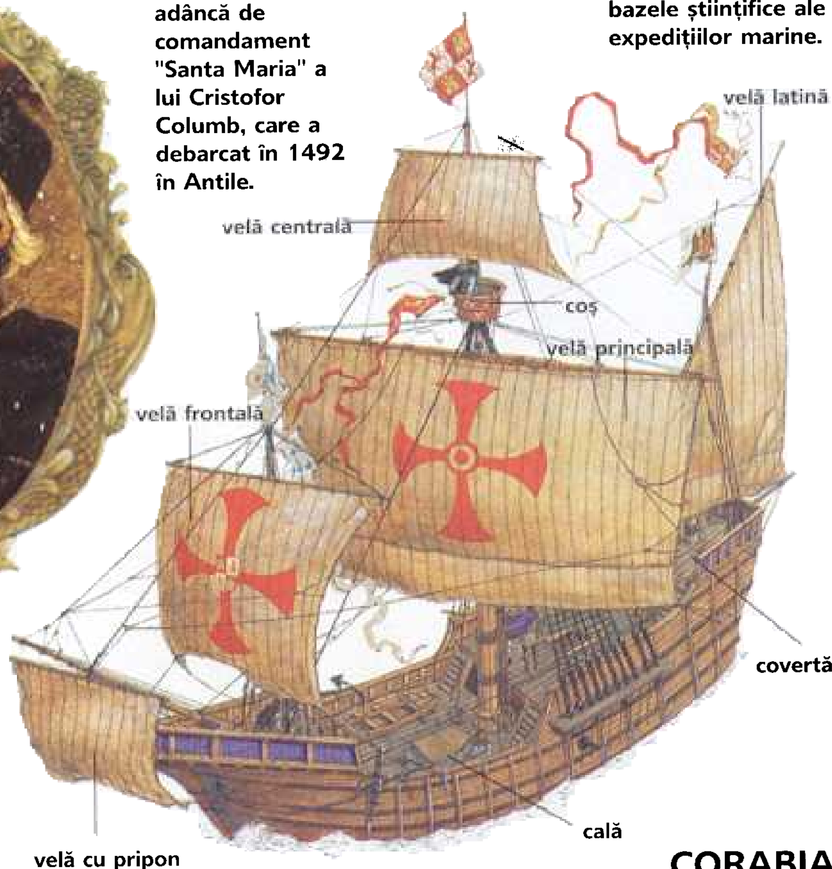
Harta lui Henricus Martellus; a fost făcută după navigaţiile lui Diaz, în 1489

Prinţul portughez, Henrik marinarul (1394-1460) a înfiinţat în Jares o staţie de cercetare de navigaţie, punând bazele ştiinţifice ale expediţiilor marine.

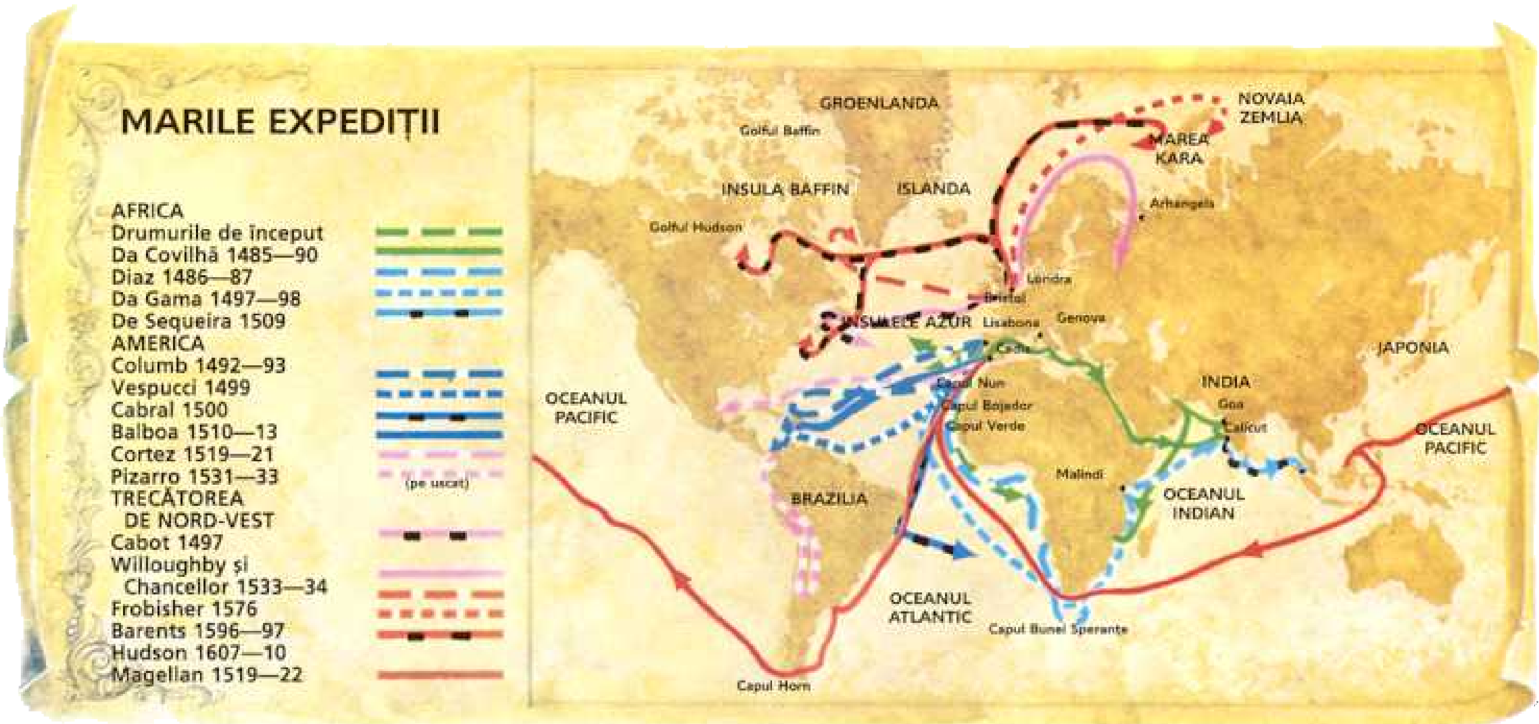
Scala

Corabia adâncă de comandament "Santa Maria" a lui Cristofor Columb, care a debarcat în 1492 în Antile.

Henrik marinarul

Portugalia întinsă de-a lungul coastei Oceanului Atlantic, era evident un punct de pornire extraordinar de bun pentru navigaţia oceanică, dar portughezii nu ar fi realizat prea multe fără talentatul prinţ Henrik (1394-1460). De obicei este pomenit ca Henrik marinarul, cu toate că nu a participat niciodată la vreo expediţie organizată de el. În 1415 a fost prezent la cucerirea teritoriului marocan Ceuta, dându-şi seama că prin extinderea în Africa pot obţine un rol de conducere în comerţul cu aur, sclavi, fildeş de elefant şi vin. A sperat probabil, că va putea încheia o alianţă cu popa Ioan. A

Scala

pornit mai multe expediții spre sud, pe coastele de vest ale Africii, iar în Sagres a înființat un centru de cercetare, pentru a aduna datele despre navigație și pentru a perfecționa construirea corăbiilor.

În șaptezeci de ani, navele portugheze au ajuns din ce în ce mai departe de-a lungul țărmurilor Africane. La început au atins Capul Num, apoi Capul Bojador, iar mai târziu Capul Blanco și Verde. Avansând pas cu pas de-a lungul coastei au descoperit și au colonizat insulele Madeira, Canari, și insulele din Capul Verde; acestea au devenit mai târziu centre de aprovizionare și refugiu pentru marinari. Armele, în special armele de foc le-au fost de mare folos în timpul cuceririi unor regiuni, iar atunci, când și-au dat seama că sursele de aur din Africa nu sunt atât de bogate pe cât se credea, au urmat exemplul arabilor și s-au apucat de una din cele mai respingătoare ramuri comerciale: au devenit negustori de sclavi.

Drum în jurul Africii

În cursul secolului al XV-lea portughezii au fost din ce în ce mai preocupați de ideea de a ajunge în Indii, navigând de-a lungul Africii. Drumul pe uscat către Orient era obositor și plin de pericole, deoarece turcii otomani îi atacau foarte des pe negustori. Din acest motiv prețul aurului adus din Indii era foarte ridicat. La fel era și prețul mirodeniilor, fără de care carnea europeană era practic de nemâncat (în lipsa posibilității de răcire, sărarea, respectiv condimentarea, era singura metodă de conservare). Evenimentele de mai târziu au demonstrat că până și drumurile lungi și soldate cu pierderea unor corăbii puteau aduce niște profituri uriașe, dacă măcar un transport de mirodenii ajungea la destinație.

Principalele trasee maritime ale neînfricaților exploratori portughezi, spanioli, englezi și olandezi.

Magellan (Fernando de Megalhaes) și o hartă de epocă care reprezintă trecătoarea aflată la colțul sudic al Americii de Sud, care astăzi îi poartă numele.

Salmer

Rapho

Cu toate că nimeni nu putea afirma cu certitudine că Africa are o coastă sudică navigabilă, portughezii nu au dat înapoi. Pe hărțile din vremea respectivă, Africa se extindea adânc spre sud, până în "fundul" lumii. Această presupunere nu i-a putut liniști pe navigatorii portughezi. Pe vremea domniei lui Ioan al II-lea (1841-1495), un alt susținător entuziast al expedițiilor, Bartolomeu Diaz, în anul 1487 a navigat mai spre sud decât predecesorii europeni, o furtună puternică ducându-l până la punctul cel mai sudic al Africii. Diaz a intenționat să meargă mai departe, însă echipajul l-a silit să se întoarcă. Când la întoarcere a ajuns din nou la extremitatea sudică a Africii, a numit-o Capul Furtunilor. Mai târziu, regele Ioan a schimbat numele în Capul Bunei Speranțe.

Debarcarea în Indii

Totul era pregătit pentru a ajunge în Indii, cu un ultim efort. Mulțumită unui curier portughez care a ajuns până la coastele de vest ale Indiei, prin Marea Mediterană, s-a dovedit că există o cale maritimă între Africa și Asia. Astfel s-a adeverit presupunerea că s-ar putea ajunge și din Portugalia în Asia. În anul 1497, sub conducerea lui Vasco de Gama, a pornit o nouă expediție. Da Gama a plănuit să iasă cu corăbiile în largul Oceanului Atlantic și să le lase pe seama vânturilor de vest; totul a ieșit precum se aștepta. Vânturile l-au dus direct la Capul Bunei Speranțe; a reușit să evite curenții din apropierea țărmului. L-au așteptat însă destule pericole pe drumul ce ducea în sus, de-a lungul coastei de est al Africii, înainte de a debarca în Calicut, străbă-

DATE IMPORTANTE

1415
Prin cucerirea teritoriului Ceuta, aflat înainte sub stăpânirea marocanilor, începe expansiunea portugheză
1418
Henrik, marinarul își mută sediul la Sagres
1434
Portughezii înconjoară extremitatea sudică a lumii cunoscute, Capul Bojador
1441
Portughezii ajung la Capul-Blanco
1445
Portughezii ajung la Capul Verde
1473
Lopo Gonçalves trece peste Ecuator
1487—88
Expediția lui Bartolomeu Diaz înconjoară capul Bunei Speranțe
1492
Primul drum al lui Columb; descoperirea insulelor Bahamas, Cubei și Hispaniei
1494
Convenția din Tordesillas împarte noile teritorii între Spania și Portugalia
1497—98
Vasco da Gama ajunge în India înconjurând Capul Bunei Speranțe
1497—98
Fiind însărcinat de către regele englez Henrik al VII-lea, John Cabot organizează două expediții, descoperind Terra Nova și Noua Scoție
1500
Pedro Alvarez Cabral descoperă Brazilia și o pune sub jurisdicția Portugaliei
1509—13
Victorie portugheză asupra arabilor. Înfințarea unor stații portugheze în India și insulele Indiei de Est
1513
Balboa zărește Oceanul Pacific
1521
Cortez cucerește Mexicul
1519—22
Magellan înconjoară lumea
1532
Pizzaro cucerește Peru pentru spanioli
1535
Cartier descoperă râul canadian Sfântul-Laurențiu
1549
Portughezii ajung în Japonia
1553
Sir Hungh Willoughby dispare în expediția care cerceta Trecătoarea de Nord-Vest
1565
Spaniolii încep colonizarea insulelor Filipine
1569
Mercator editează o nouă hartă a lumii
1594
Wilhem Barents, explorator olandez, descoperă Novaia Zemlia
1608
Champlain pune bazele unei colonii în Quebec
1607—11
Navigatorul englez Henry Hudson cercetează trecători de nord-est și nord-vest
1607
În Jamestown, Virginia, apar primii coloniști englezi

tând Oceanul Indian. Întoarcerea lui Da Gama, în septembrie 1499, a fost sărbătorită ca un eveniment epocal, ca un pas care a făcut ca Portugalia să fie principalul intermediar între Est și Vest.

Portughezii își păstrau toate secretele, vecinii lor spaniolii dovedindu-se incapabili în a înfrânge monopolul portughezilor asupra comerțului africano-asiatic. Probabil acesta a fost motivul pentru care domnitorii spanioli regele Ferdinand și regina Izabela au putut fi convinși să sprijine un bărbat care afirma că se poate găsi un drum mai scurt spre Indii. Acest bărbat a fost Cristofor

Scala

◀ Un marinar din 1572 care cercetează înălțimea poziției unei stele cu ajutorul unui astrolabiu. Cu ajutorul acestui aparat marinarii din epoca Renașterii stabileau poziția corăbiei lor și drumul spre destinație. Indicatoarele curbate arată câte o stea pe astrolabiu, cu inscripție latină. Aparatul putea fi reglat în așa fel încât să indice poziția unei planete sau stele în oricare perioadă a zilei.

Columb, un căpitan de vas italian, care în urma studiilor sale s-a convins că Indiile sunt la doar 3500 de mile peste Oceanul Atlantic. Calculele sale erau acceptabile pentru oameni învățați din acele vremuri care știau deja că Pământul este sferic, dar habar nu aveau de existența Americii. Evident, Columb a greșit, dar aceasta a fost una din cele mai norocoase greșeli ale istoriei.

După ani de așteptare, Columb a primit până la urmă 3 nave spaniole: Santa Maria, Niña și Pinta. În 3 august, 1492 a pornit din portul Palos al Oceanului Atlantic. Cu noroc, sau datorită experienței a apreciat bine unde bat elizeele, navigând ușor în fruntea lor. Echipajul, la 30 de zile după părăsirea insulelor Canare, a devenit neliniștit, și a încercat să-l convingă pe Columb să se întoarcă. Columb le-a promis până la urmă că în cazul în care nu vor ajunge în apropierea țărmului în câteva zile, se vor întoarce. După două zile, în 12 octombrie, la ora două în zori, santinela a observat o mică insulă la lumina lunii. Ziua, Columb a trimis în San Salvador, o insulă din Bahamas, un mic detașament de recunoaștere. Primii europeni ajunși în Lumea Nouă au fost impresionați de bijuteriile purtate de băștinașii prietenoși, dar nici în Cuba, nici în Hispania nu au dat de mult visatele bogății.

Columb nu mai știa exact în ce loc al Indiilor se află, dar nici o dată nu s-a îndoit de faptul că au ajuns în Indii. În urma acestei erori, insulele Caraibe sunt cunoscute până în zilele noastre sub denumirea de insulele Indiei de Vest, iar băștinașii americani sunt numiți indieni. Columb nu a avut noroc nici în privința denumirii continentului găsit de el. Câțiva ani mai târziu, un navigator pe nume Amerigo Vespucci a adus argumente convingătoare în sprijinul faptului că această zonă din oceanul Atlantic este de fapt un întreg continent și că cel mai corect ar fi să se numească Lumea Nouă. Raționamentul acestuia l-a impresionat în așa măsură pe Marin Waldseemüller, un tipograf german, încât la editarea unei noi hărți a lumii, în cinstea lui Amerigo Vespucci, a denumit noul continent America.

Columb a mai făcut trei drumuri peste ocean, crezând de fiecare dată că a debarcat în Indii, dar nu a găsit nici aurul, nici mirodeniile promise lui Ferdinand și Izabellei. Între timp portughezii au ajuns în Indii, găsind mult râvnitele comori, după care descoperirea Lumii Noi nu a mai părut atât de promițătoare. Spaniolii, și în curând portughezii, au continuat expedițiile, au cucerit și au pus stăpânire pe noile Indii. În 40 de ani Cortez a întărit stăpânirea spaniolă în Mexic, iar Pizarro în Peru, adunând cu

sârguință bunurile cărora bietul Columb nu le dăduse de urmă.

După greșeala lui Columb, navigatorii au căutat în continuare celălalt drum spre Indii către vest, încercările continuând și după 1523, când Vasco Núnez de Balboa a străbătut strâmtoarea Panama, și a zărit o întindere imensă de apă, un alt ocean, care îi despărțea pe spanioli de Indii. Cu șase ani mai târziu, un aventurier portughez, Magellan (Fernando de Megalhaes), în fruntea unei expediții spaniole, a încercat să găsească extremitatea sudică a noului continent și să treacă apoi spre est. Trecând prin strâmtorea denumită ulterior cu numele său, Magellan a ajuns în Oceanul Pacific. Și-a pierdut viața în urma unor altercații în insulele Filipine, dar una dintre corabiile sale a reușit să scape și să ajungă prin capul Bunei Speranțe înapoi în Spania. Practic, aceasta a fost prima corăbie care a înconjurat Pământul. Deși această performanță a fost repetată de mai multe ori între anii 1577 și 1580 de către Francis Drake, cu scopul de a face piraterie, navigatorii care l-au urmat pe Magellan și-au dat seama la timp că navigarea în jurul Capului Horn este periculoasă și din punctul de vedere al comerțului, dificil de realizat.

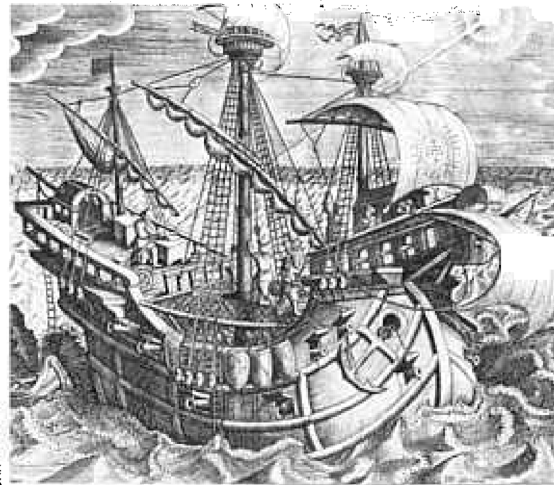
Orașe de aur

Spaniolii au fost prea ocupați de căutarea celor șapte Orașe de Aur, iar între timp și alte nații europene au pornit în căutarea drumului spre Orient. În 1454 convenția din Tordesillas a făcut ca toate teritoriile descoperite să ajungă sub stăpânirea spaniolilor și a portughezilor; linia trasată peste Oceanul Atlantic a dat pe mâna spaniolilor aproape întregul continent American, iar portughezii au primit Africa și Brazilia, care era în curs de a fi descoperită. Dar nici Anglia, nici Franța nu au fost dispuse să accepte autocrația spaniolo-portugheză asupra teritoriilor noi. În 1497 un marinar italian angajat de către englezi, Giovanni Cabato (sau în engleză John Cabot) a fost însărcinat cu misiunea de a ajunge prin teritoriile deja descoperite de către spanioli mai spre nord, în Cathay, adică în China. Cabot însă, în loc de China, a dat de Canada. La fel a pățit și francezul Jaques Cartier, cu expediția condusă de el în 1535, respectiv Martin Frobisher și Henry Hudson.

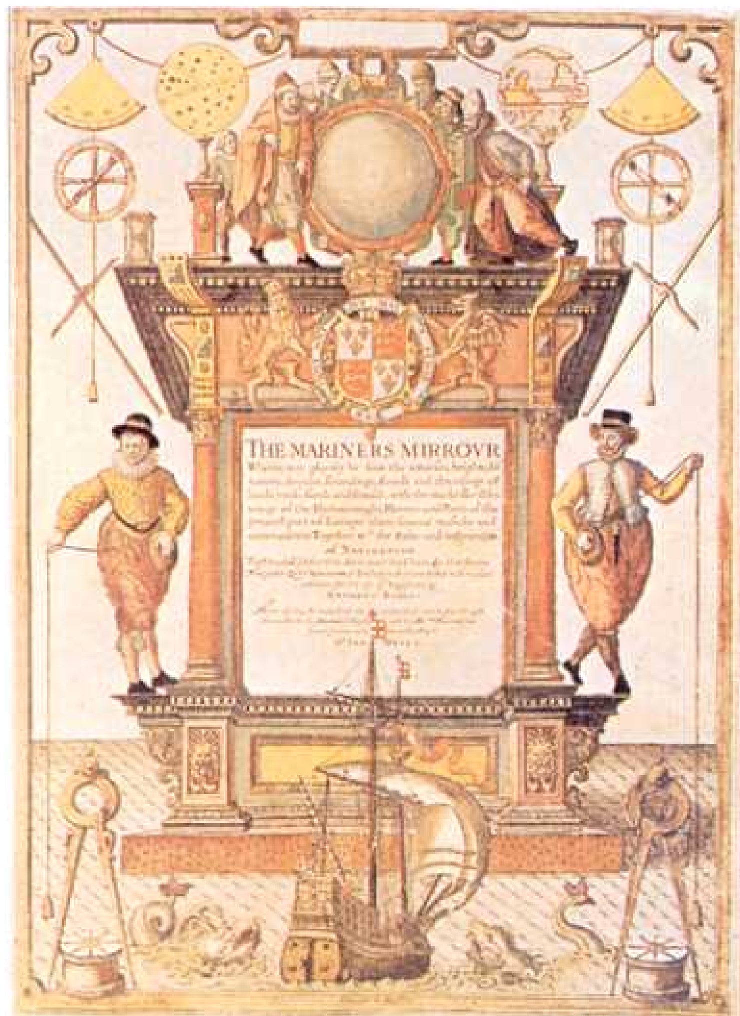
Până la urmă, doar portughezii au găsit ceea ce au căutat. Navigatorii europeni însă, pe lângă că au descoperit Lumea Nouă, care s-a dovedit a fi cea mai bogată sursă de bogăție a tuturor timpurilor, în șapte secole au ajuns pe toate oceanele și continentele – cu excepția Australiei, insulelor Mării Sudice, și a Antarticii. Navele lor au înființat pentru prima oară în istorie o rețea de talie mondială a comunicațiilor și comerțului – cu consecințe care dăinuie și în prezent.

▲ Această hartă făcută de Battista Agnese, în 1545 pentru regele spaniol Carol al V-lea, reprezintă drumul lui Magellan în jurul Pământului. Precizia acesteia merită să fie comparată cu hărțile făcute înainte, de către Martellus.

▶ Cvadrant din secolul al XVI-lea; erau folosiți pe vasele comerciale la măsurarea unghiului de ascensiune al soarelui. Având în vedere că unghiul de ascensiune al soarelui diferă de la o latitudine geografică la alta, se poate stabili din această măsurătoare poziția geografică a vaporului.

◀ Manual de navigație din secolul al XVI-lea cu tabele de astronomie care facilitau stabilirea latitudinii geografice.

mai vezi Istorie universală 34 — EUROPENII ÎN LUMEA NOUĂ Istorie universală 41 — SPANIA

Europeni în Lumea Nouă

În căutarea unor bogăţii enorme, aventurierul Cortes a navigat spre Mexic, unde a fondat oraşul Vera Cruz după care şi-a incendiat propriile vase astfel încât să nu mai existe nici o cale de întoarcere.

Descoperirea Americii, de către Columb, a fost repede valorificată de către spanioli şi portughezi care şi-au făurit imperii imense în America Centrală şi de Sud. Stabilirea permanentă în America de Nord -în aparenţă o zonă mai săracă- a început mult mai târziu.

Columb nu a recunoscut niciodată până la sfârşitul vieţii sale, eşecul său de a atinge Indiile; curând alţi spanioli şi-au dat seama că din întâmplare, au dat peste pământuri vaste, necunoscute, gata de a fi prădate, cucerite şi transformate. Singurii rivali care luau parte la asemenea acţiuni erau portughezii care, în 1500 au descoperit din întâmplare Brazilia. Aflându-se în partea estică a liniei de demarcaţie, trasată în 1494, care delimita orice nouă descoperire a Spaniei si Portugaliei, Brazilia a devenit colonie portugheză. Restul Americii Centrale şi de Sud, de la New Mexico până la Tierra del Fuego, aparţineau Spaniei la fel ca şi, teoretic, pământurile mai puţin ospitaliere din partea nordică, cărora le-au arătat mult mai puţin interes.

De la baza lor din insula Hispaniola (acum împărţită între Haiti şi Republica Dominicană) spaniolii au ocupat, la început, părţile cele mai accesibile şi mai mari ale zonei Caraibiene.S-au stabilit mulţi spanioli aici, încă din 1501, devenind fermieri şi importând sclavi din Africa. Bogăţiile naturale, aur, argint, şi pietre preţioase, s-au dovedit a fi însă, într-o cantitate mult mai mică decât se aşteptau. Nobili ambiţioşi şi alţii mai puţin nobili, care nu se îmbogăţiseră încă, găseau în permanenţă şi cu multă uşurinţă, noi recruţi pentru expediţiile lor riscante, spre interiorul Americii.

Aceşti oameni – conducătorii şi suita lor – au devenit faimoşi, ei fiind azi, mult mai puţin apreciaţi, sub denumirea generică de conquistadores ("cuceritori"). Ei erau duri, neânduratori, chiar aventurieri, cucerind astfel Imperiul Aztec şi pe cel Incaş, în numele Creştinătăţii Catolice. Orice teritoriu ocupat devenea o nouă proprietate a coroanei spaniole, dar expediţiile erau simple iniţiative private, realizate pe riscul şi cheltuiala conducătorilor. Dacă reuşeau să cucerească noi teritorii, adesea, dar nu întotdeauna, ei prezentau o autorizaţie regală, care părea să le garanteze dreptul la putere şi o anumită bunăstare. Deobicei, situaţia se complica datorită uneltirilor rivalilor invidioşi care aveau propriile lor armate sau dispuneau de o mare putere de influenţă la curtea regală din Madrid. Depăşiţi numeric de uriaşele armate indiene, conquistadorii îşi petreceau cea mai mare parte a timpului, luptând sau urzind intrigi, unii împotriva celorlalţi. Spre marele lor noroc, indienii nu au fost niciodată atât de războinici pe cât păreau, purtându-se de multe ori, de parcă ar fi fost hipnotizaţi de ceata de străini aflată în mijlocul lor.

Vestea despre un nou imperiu

Cele mai timpurii aşezări importante au fost fondate începând cu anul 1509, pe coasta nordică a Americii de Sud. In 1513, Vasco Nunez de Balboa a traversat istmul Panama (o fâşie golaşă de pământ ce leagă două zone mai mari de uscat), devenind astfel, primul european care a văzut Pacificul. El a revendicat prompt acest teritoriu în favoarea coroanei spaniole şi a

Aceste ilustraţii, cuprinse într-o istorie a Peru-lui, strânse de un cronicar indian, între 1587 şi 1615, denotă sentimentele pe care acesta le nutrea faţă de cuceritorii spanioli: incaşii credeau că spaniolii mănâncă aurul, ceea ce ar fi explicat lăcomia lor pentru acest metal (dreapta-aproape). Dintre cele şase animale fioroase care îi jefuiau şi chinuiau pe indieni (dreapta-îndepărtat), conquistadorul spaniol este ca leopardul, animalul cel mai de temut, cel mai fioros.

◀ Francisco Pizzaro a fost cuprins de mirajul poveștilor despre "imperiul de aur" și a pornit spre Peru unde a cucerit domeniile incașilor.

▶ Conducătorul incaș, Atahualpa. Capturarea acestuia i-a conferit lui Pizzaro un avantaj prematur în luptă. După ce a plătit o răscumpărare imensă, Atahualpa a fost executat.

DATE IMPORTANTE

1492
Columb debarcă în Bahamas

1500
Cabral proclamă Brazilia colonie portugheză

1501
Primii sclavi africani sosesc pe vasul Hispanola

1513
Cortes cucerește Mexic-ul

1531-33
Pizzaro cucerește Peru

1535-38
Expedițiile spaniole cuceresc Argentina, Venezuela și Columbia

1565
Spania colonizează Florida

1584-87
Tentativă engleză nereușită de a fonda o colonie în insula Roanoke, Virginia

1607
Prima colonie engleză permanentă pe continent american, în Jamestown

1608
Champlain pune bazele Quebec-ului

1620
Puritanii din Plymouth pun bazele primei colonii în New England

1625-26
Olandezii cumpără Manhattan-ul

1699
Francezii colonizează gurile râului Mississippi (Louisiana)

1733
Se pun bazele ultimei dintre cele 13 colonii, Georgia

confirmat, astfel, convingerea că o vastă întindere de apă despărțea "Lumea Nouă" de Indiile căutate de Columb. Acest continent a încetat să mai fie doar un obstacol, devenind atractiv prin el însuși, din clipa când indienii din Caraibe le-au transmis spaniolilor știrea existenței unui imperiu mare, fabulos și bogat, situat pe continent. Hernando Cortes, un aventurier ce a luat parte la înființarea Cubei, a reacționat prompt la auzul veștii și a devenit primul dintre marii conquistadori.

Cortes își incendiază îmbarcațiunile

Cortes și-a înfruntat superiorul, guvernatorul Cubei, în anul 1519 și a început să navigheze spre coasta mexicană, având doar o mică forță de asalt formată din numai 600 de oameni, 17 cai și 10 tunuri. După debarcare, el a relizat două lucruri importante: a pus bazele unui nou oraș, Vera Cruz și și-a incendiat propria flotă pentru ca oamenii lui să înțeleaga că nu mai există nici o cale de întoarcere.

În timpul înaintării lui Cortes spre interiorul continentului, împăratul aztec Montezuma i-a trimis mesaje prietenoase dar, în același timp pregătea ambuscade. Din clipa în care acestea au eșuat, Montezuma nu a mai încercat în mod serios să împiedice forțele spaniole,în ciuda numărului lor mic de oameni. Un motiv poate fi chiar credința împăratului că Hernando Cortes era întruchiparea zeului cu față albă Quetzalcoatl, a cărui întoarcere din est a fost prezisă cu mult timp în urmă. Trupele spaniole li s-au părut aztecilor la fel de uimitoare ca imaginile propriilor zei.

La rândul lor și spaniolii au rămas foarte uimiți atunci când, în Noiembrie 1519 au văzut orașul aztec Tenochtitlan, cel puțin la fel de impunător ca orice mare oraș din Europa. Primit cu multă cordialitate de către Montezuma, Cortes a găsit repede o ocazie de a-l captura pe împărat. Montezuma a fost fatalist și a încercat să coopereze. Fiind privit de către supușii săi drept o ființă divină, pierderea puterii sale i-a determinat pe aceștia să devină confuzi și foarte dezorganizați. Cortes a fost apoi obligat să se îndrepte spre coastă pentru a împiedica o încercare a guvernatorului de a-l înlocui. La întoarcere, a descoperit că aroganța propriilor lui locotenenți, a provocat o mare revoltă a aztecilor. Montezuma, rănit între timp, a încercat să-și liniștească poporul, dar a murit fie datorită rănilor, fie ucis de spanioli. Cortes împreună cu oamenii săi, și-au croit prin luptă drumul înapoi

◀ America Centrală și de Sud în secolul al 16-lea.

▼ Gravură din secolul al 16-lea reprezentând indieni ce lucrează în mină. Mii de indieni au murit în Mexic și Peru efectuând muncă silnică.

Salmer

Cucerirea a fost urmată de un asalt asiduu asupra religiei indiene. Centrele religioase au fost distruse, sculpturile au fost topite pentru metalele prețioase din care erau realizate și indienii au fost obligați să se boteze.

Montezuma, conducătorul aztec, îngenunchiând în fața lui Cortes. Inițial, rezistența aztecă a fost anihilată de credința acestora că Hernando Cortes ar reprezenta o reâncarnare a zeului lor, Quetzalcoatl.

Salmer

spre siguranță. Mult întărit, Cortes a fost capabil să înconjoare și să cucerească Tenochtitlan, care a rezistat șase săptămâni până ce ultima rezistență a fost înfrântă, în data de 13 August 1521. Puterea poporului aztec a fost înfrântă pentru totdeauna. Tenochtitlan a dispărut iar în locul lui a început să se dezvolte pe aceleași meleaguri, orașul Mexico City, pentru a devenii capitala "Noii Spanii". Religia sângeroasă, plină de sacrificii a aztecilor a fost înlocuită cu forța, astfel încât toate popoarele indiene au trecut la creștinism.

Celălalt imperiu amer-indian a fost cucerit de un om care era la fel de curajos și de îndrăzneț ca și Cortes, ba chiar mai nemilos. Francisco

Peter Newark's Western Americana

Pizzaro era un aventurier incult implicat în eforturile timpurii ale Spaniei de colonizare a continentului. Atras de poveștile despre "imperiul de aur", în anul 1520, el a început să exploreze coasta statului Peru, ajungând până în orașul Tumbes, situat la marginea domeniilor incașe. Fiind sigur că exista aur în cantități mari, Pizzaro l-a convins pe regele Spaniei să-l numească guvernator al încă necuceritului imperiu. După debarcare, în anul 1531, și subjugarea unor suprafețe întinse de pe coastă, el a început să înainteze spre interiorul continentului, având un contingent chiar mai mic decât cel al lui Cortes. Atahualpa, împăratul incaș, i-ar fi putut distruge în orice moment dar, în loc de aceasta, el i-a trimis mesaje binevoitoare și a aranjat astfel încât ei să se întâlnească. Înconjurat de o mulțime uriașă, venită la întâlnire neînarmată, ca semn de prietenie, împăratul l-a întâmpinat pe Pizzaro. Spaniolii i-au masacrat pe incașii neajutorați, în decursul a numai câtorva minute iar Atahualpa a fost luat prizonier. Din nou, incașii abandonați de conducătorul lor, au rămas fără nici o reacție. Atahualpa și-a negociat propria răscumpărare - mari cantități de aur și argint care au fost colectate de-a lungul mai multor luni. Cu toate acestea, Atahualpa a fost judecat de către spanioli și condamnat la moarte; ca semn de milă, urmare a convertirii sale la creștinism, el nu a fost ars pe rug ci spânzurat.

După ce a înscăunat un împărat de "paie", în mare triumf, Pizzaro a pătruns în capitala incașă Cuzco, la data de 15 Noiembrie 1533. Ulterior, incașii au mai încercat să se revolte și aproape au reușit în tentativa lor, tacticile lor de gherilă dându-le mult de furcă cuceritorilor, vreme de mai mulți ani. Conflictele dintre Pizzaro și partenerii săi erau însă mult mai serioase. Pizzaro a fost, în cele din urmă ucis, în anul 1541, de către membrii unei fracțiuni rivale.

În anul 1584, Sir Walter Raleigh a debarcat în Virginia - pe care a numit-o așa, în onoarea reginei sale.S-au pus bazele unei colonii engleze în Jamestown.

Coloniști pelerini în timpul rugăciunii, în Massachusetts. Ei au inițiat în America obiceiul numit de ei "Thanksgiving".

E T Archive

America Latină

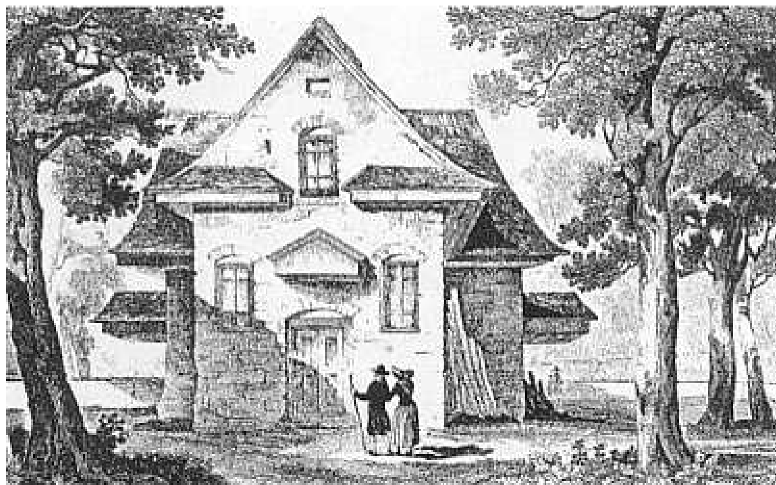
Alți conquistadori au adus restul Americii Centrale și de Sud sub control spaniol și colonizarea a început cu adevărat. Noii legiuitori au devenit fermieri, foarte asemănători cu latifundiarii, sub oblăduirea unui sistem care îi numea protectori ai satelor indiene, în schimbul muncii băștinașilor.

Munca silnică din mine

Adesea, indienii erau tratați cu o brutalitate îngrozitoare la muncile câmpului, dar cel mai des se întâmpla acest lucru în mine. Mari zăcăminte de argint, descoperite în Mexic și Patosi (ceea ce azi se este Bolivia), erau scoase la iveală și trimise peste Atlantic, finanțând Spania de-a lungul campaniei europene de cuceriri, din timpul secolelor 16 și 17.

Modul ușuratic al coroanei spaniole de a-și satisface ambițiile a făcut ca argintul să se scurgă în sistemul economic european.

Impactul Europei asupra Americii era departe de a se fi terminat. America Latină s-a născut, catolică în religie și spaniolă sau portugheză în limbă și cultură. Bolile europene aveau un efect devastator asupra populației băștinașe, încurajând importul sclavilor din Africa. Europenii, africanii și indienii s-au amestecat, formând populații mixte, în care nu prea existau prejudecăți rasiale. Pe de altă parte, clasa dominantă din America Latină a rămas, în mare

Mary Evans Picture Library

Coloniile americane au devenit un loc de refugiu pentru multe secte religioase diferite. De exemplu, quakerii s-au stabilit în Pennsylvania, unde şi-au ridicat prima casă de rugăciuni. Această primă colonie a devenit cunoscută sub numele de Philadelphia.

măsură, cea spaniolă, prin naştere sau descendenţă şi indienii cu sânge pur formau grupul cel mai sărac, în ţările care cu puţin timp în urmă le aparţineau în întregime.

Spania a avut mai puţin succes în a-şi menţine monopolul în Indiile de Vest, unde tutunul, cafeaua şi în primul rând zahărul, au generat o bunăstare de neimaginat; insulele au devenit ţinta piraţilor şi locul de luptă al marilor puteri, până la începutul secolului al 19-lea.

Expansiunea spre nord

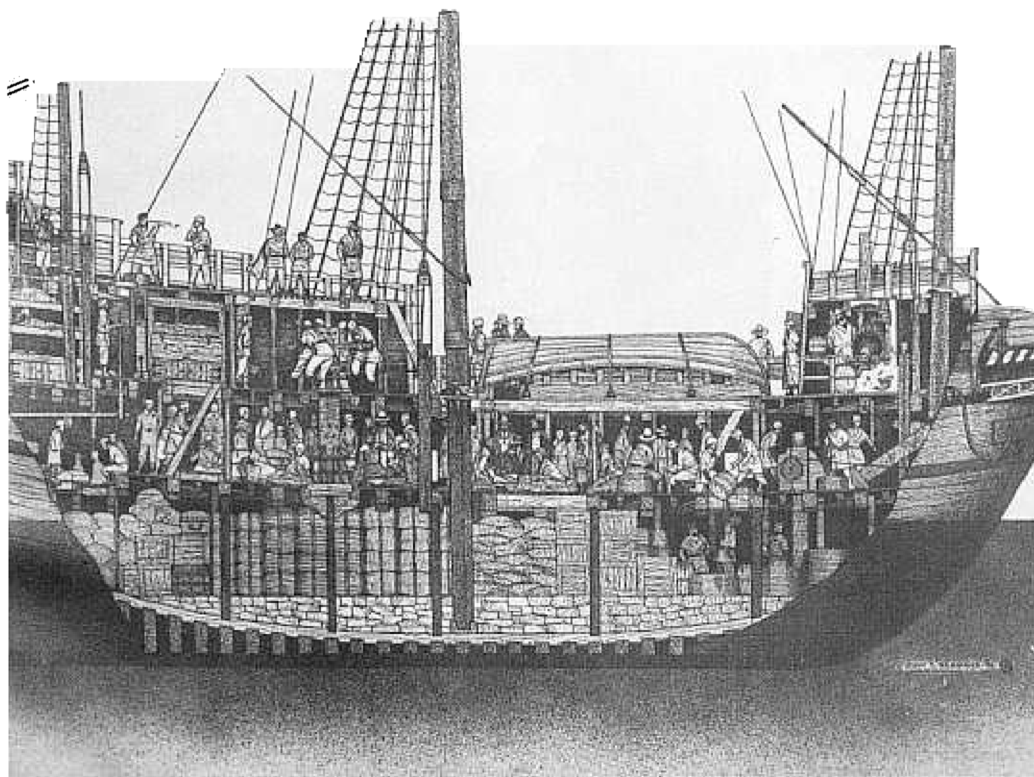
Existând o atât de mare ofertă în America Centrală şi de Sud, pământurile situate mai la nord le păreau spaniolilor mai puţin atractive. Alţi europeni simţeau şi ei cam la fel, ceea ce a făcut ca marea colonizare să înceapă numai în secolul al 17-lea. Favoritul Reginei Elisabeta, Sir Walter Raleigh, a făcut în anii 1580 două tentative de a înfiinţa o colonie engleză în Roanoke şi o alta pe o insulă situată undeva pe coasta Virginiei (numită astfel în onoarea "Reginei Virgine"), dar ambele s-au dezintegrat curând. Prima colonie care a prins rădăcini, a fost înfiinţată în Jamestown, Virginia, în anul 1607. Mai spre nord, colonizarea din Noua Anglie a început în anul 1620, odată cu sosirea "puritanilor englezi", pe vasul Mayflower. Şase ani mai târziu, olandezii, cu puterea pe care o aveau, au cumpărat Manhattan Island de la indieni contra sumei de 24 dolari, cu intenţia de a crea Noua Olandă. Francezii s-au stabilit în Canada, de-a lungul râului St. Lawrence. Ei erau conduşi de Samuel de Champlain şi au pus bazele oraşului Quebec.

E T Archive

Puritani olandezi pregătindu-se să navigheze spre Noua Lume.

Noii imigranţi

Debarcarea puritanilor englezi, a aşa numiţilor pelerini, la Cape Cod, a devenit celebră deoarece ea simbolizează toate elementele distinctive din experienţa de colonizare engleză. Colonizatorii din Jamestown erau disidenţi faţă de biserica anglicană, fiind mai târziu numiţi "independenţi" sau "congregaţionişti". Ei au refuzat să accepte doctrina bisericii Angliei şi au traversat Atlanticul cu scopul de a-şi putea practica propria religie. Începând cu acele timpuri,coloniile americane au devenit un refugiu pentru persoanele persecutate în alte locuri din lume (Maryland, de exemplu, pentru catolici; Pennsylvania pentru quakeri).

E T Archive

O secţiune prin vasul *Mayflower*, corabia pelerinilor.

Comunitatea puritană

În ciuda faptului că au fugit pentru a scăpa de intoleranţă, aceşti refugiaţi erau ei înşişi intoleranţi, încercând să-şi impună propriile opinii în faţa celorlalţi; oraşul Massachusets, care s-a dezvoltat pe fundaţia vechii colonii Cape Cod, a devenit celebru ca fiind unul dintre cele mai puritane. Cu toate acestea, modul exclusivist de existenţă a devenit din ce în ce mai greu de menţinut odată cu sosirea noilor imigranţi, în special oameni care fugeau mai degrabă de sărăcie decât de persecuţie. Printre aceştia erau numeroşi muncitori necalificaţi care îşi plăteau costul călătoriei lucrând ca servitori, un anumit număr de ani. Ceea ce a contat cu adevărat a fost faptul că aceste colonii erau populate cu oameni ce aveau credinţe diferite dar care au învăţat să trăiască împreună. Puritanii pelegrini au fost cei care au pus bazele tradiţiei autoguvernării.

În anul 1664, britanicii au cucerit New Amsterdam, colonia olandeză din Manhattan şi au denumit oraşul New York. Ulterior s-au mai pus bazele şi altor colonii, iar în anul 1733, Georgia a devenit ultima dintre cele 13 colonii care au format nucleul viitoarei naţiuni ce se va numi Statele Unite ale Americii.

mai vezi Istoria lumii 32 – CIVILIZAŢIILE AMERICII CENTRALE ŞI DE SUD Istoria lumii 63 – SCLAVAGISMUL

Renaşterea în Italia

Italia Renaşterii a fost un spaţiu prosper în care oraşele rivale s-au aflat în concurenţă permanentă. Însă, când marile puteri au început să intervină, Italia a devenit "arena Europei".

Italia este locul în care a apărut Renaşterea, marea mişcare a secolelor 15 şi 16, care a generat învierea culturii clasice, înflorirea artelor şi o nouă concepţie a omului asupra vieţii. Printre numeroasele activităţi studiate de gânditorii perioadei renascentiste a fost şi conducerea afacerilor statului – arta de a dobândi putere şi de a conduce.

Noi concepţii despre politică

Cea mai celebră carte cu teme politice a fost Principele (1517), scrisă de Niccolo Machiavelli, care a studiat comportamentul celor mai mari politicieni în raport cu maniera în care ar fi trebuit să se comporte - o abordare atât de şocantă, încât termenul "machiavelic" este folosit şi astăzi pentru a descrie viclenia diabolică.

Machiavelli însuşi a fost un diplomat florentin, majoritatea afirmaţiilor sale având la bază propriile sale observaţii referitoare la viaţa politică din Italia. Italia se deosebea de restul Europei prin mai multe aspecte importante. În raport cu monarhiile feudale şi principatele de dincolo de Alpi, Italia era împărţită în state naţionale, multe dintre ele republici, a căror prosperitate era datorată comerţului şi finanţelor. Aceasta era atribuită aşezării Italiei pe rutele comerciale spre Orientul Apropiat, de unde mirodeniile şi produsele de lux erau importate şi vândute în Europa Centrală şi de Nord. Prin urmare, oamenii de afaceri italieni au iniţiat practici ca finanţele şi contabilitatea. Oraşele italiene au prosperat, iar arta şi studiul erau practicate în mod intens. Spre deosebire de corespondentele lor din nord, oraşele au reuşit să-şi menţină independenţa datorită luptelor nesfârşite dintre papi şi împăraţi, în cadrul cărora fiecare parte încerca să o împiedice pe cealaltă să-şi extindă autoritatea. În schimb, oraşele mai mari îşi răspândeau autoritatea şi în provincie, aristocraţia bazată pe proprietăţi de pământ fuzionând mai mult sau mai puţin cu noua clasă urbană de comercianţi şi bancheri. Până în secolul 15 s-au înfiinţat cinci state italiene majore. Milano, în partea de nord-vest, a fost un ducat, deşi conducătorii acestuia erau mai

Scala

▲ Renaşterea a înflorit sub patronajul familiei Medici, aflată la putere. Aceşti cetăţeni-regi sunt portretizaţi ca Magi, în pictura lui Botticelli Adoraţia Magilor.

Scala

◄ Lorenzo de Medici, prezentat în detaliu, în tabloul lui Benozzo Gazzoli, *Cortegiul regilor magi*, ilustrează splendoarea epocii respective.

M Puccinelli

▼ Lorenzo de Medici, cunoscut şi sub numele de Lorenzo Magnificul, a fost un mare sprijinitor al artelor, dar şi un diplomat isteţ.

Mansell Collection

▲ Niccolo Machiavelli (1469-1527), ale cărui lucrări descriu, cu un realism dur, mijloacele prin care puterea poate fi dobândită şi menţinută.

Palazzo Pitti, în Florența, a fost construit din ordinul familiei Pitti în 1458. Mărimea sa inspiră putere, simbolizând aspirațiile familiilor înstărite din această perioadă.

Papa Leo al X-lea și doi cardinali într-o pictură de Rafael. Leo al X-lea a continuat să sprijine artele, lucru început de primii papi ai Renașterii.

Staatliche Museum, Berlin

degrabă militari ce au devenit despoți, cum au fost de exemplu familiile Visconti și Sforza, decât dinastii venerabile.

Florența republicană a fost pentru mult timp cel mai dinamic dintre statele italiene, dominat din 1434 de o familie de bancheri foarte bogată familia Medici, ai cărei membri erau mari susținători ai artei; nici un alt oraș nu a sprijinit atâ de mulți poeți, pictori și sculptori de geniu. Spre deosebire de agitata Florență, Veneția era o republică cu un sistem politic stabil. Orasul în

DATE IMPORTANTE

1434-64
Cosimo de Medici conduce Florența
1450
Francesco Sforza fondează prima dinastie conducătoare în Milano
1469-92
Lorenzo Magnificul conduce Florența
1492-1503
Alexandru al VI-lea este papă; fiul său, Cesare Borgia, are o scurtă carieră de cuceritor.
1494
Invadarea Italiei de către Carol al VIII-lea al Franței duce la începerea războaielor italiene.
1500-30
Renaștere importantă a artei
1503-13
Iulius al II-lea este papă
1504
Spaniolii îi alungă pe francezi din Napoli
1513-21
Leo al X-lea este papă
1517
Principele lui Machiavelli
1527
Devastarea Romei
1535
Ultimul Sforza moare
1537
Cosimo de Medici devine duce al Florenței
1556
Pacea de la Cateau-Cambresis permite Spaniei să fie puterea dominantă în Italia.

sușî, celebru pentru canalele s de fapt construit pe mare; s-a dezvolta ai mare parte în calitate de putere mari nsporta bunuri spre și dinspre est, aflându-se de aseme nea în posesia unui lanț de colonii și puncte co merciale ce se întindeau până la Marea Neagră

Papi atotputernici

lide ul spiritual al creștinismului din vest, un conducător italian central ce urmărea suprimarea nobilimii neascultătoare și extinderea propriilor sale teritorii. Reușind să treacă peste Captivitatea de la Avignon și peste Marea Schismă, papii din perioada renascentistă au continuat să aibă exagerate ambiții politice, să cheltuie în mod excesiv (adeseori în calitate de patroni generoși ai artelor) și să ducă o viață intimă scandaloasă. Printre cei mai cunoscuți s-au numărat papa Alexandru al VI-lea de Borgia 492-1503), războii papă Iulius al II-lea 503-13) și bogatul din familia Medici Leo X-lea (1513-21).

A cincea mare putere italiană era regatul de la Napoli, care cuprindea cea mai mare parte din sudul Italiei; pentru o lungă perioadă de timp, acesta a fost disputat între dinastiile rivale de Aragon (spaniolă) și Anjou (franceză). Printre statele mai mici din peninsulă figurau Ferrara, ınt odena, Genoa și

Conflictele din statele naționale

Conflictele din statele naționale erau adeseori vicioase, iar cetățenii de vază, ca de exemplu membrii familiei Medici, puteau, la un moment dat, să se afle în culmea puterii, pentru ca apoi să decadă și să fie exilați. Cei ce se aflau la putere preferau să-și angajeze soldați mercenari decât cetățeni înarmați, șeful mercenarilor, sau condotierul fiind o figură iară în pc perioadei enascentiste; p acestuia nesigu , însă cu noroc c ndotierul p ajung asemene Franc co Sforza Milan la condu statului pe care fi angaj să-l serve dintre cor osirii cenarilo era repreze stăr e războ erau tratate

ine ce mercenarii angajați nu a otiv de a-și risca viața inutil, au de a lupta nă în pânzele albe dacă se put a ajunge la un mpromis. De asemenea diplomația prezenta o cale pentru păstrar a unei balanțe de , cu sisteme de alianțe de tinate reținerii ilor agresori din afară.

Cu toate acestea, din 1490, situația a scăpat sub control, din nefericire exact în momentul care noi state de drept centralizate, ca de emplu Franța și Spania, începuseră să se narce. Bogată și divizată, Italia avea să fie babil invadată mai devreme sau mai târziu; a prima intervenție din afară a fost provocată de Ludovic Sforza, duce de Milano. Izolat și amenințat de Florența și Napoli, în 1494, acesta l-a încurajat pe Regele Carol al Alpii și să-și pretindă dreptul Napoli.

Așa au început lungile războaie italiene. Statele italiene au fost în curând eclipsate, conflictul devenind o luptă pentru stăpânire între Franța și Spania, mult mai distrugătoare decât vechile războaie mercenare; în timpul acesteia Roma a fost jefuită (eveniment considerat ca sfârșitul Renașterii), iar Republica Florentină a fost distrusă și înlocuită cu un ducat de Medici, sub protecția Spaniei. Până la jumătatea secolului 16, cea mai mare parte a Italiei se afla într-un mod direct sau indirect sub controlul Spaniei. Peninsula Italică avea să rămână împărț ă de stră încă tr secol

mai vezi universală 36 – REFORMAREA ală OI MONARHII

Reforma

Un portret al lui Martin Luther. Atacurile lui Luther asupra Bisericii Catolice au fost primite cu ostilitate, provocându-l pe acesta să avanseze idei și mai inacceptabile.

Pagina de titlu a unuia dintre pamfletele lui Luther împotriva Romei, prezentându-l pe Papă și pe însoțitorii lui înghițiți de fălcile Iadului.

Aparenta unitate a bisericii medievale a fost distrusă atunci când Martin Luther s-a opus autorității Papei și a declanșat Reforma Protestantă. Această scindare a dus la războaie religioase sângeroase în Europa – războaie care au durat 150 de ani.

În 1500 Biserica Catolică deținea supremația în Europa centrală și de vest, supraviețuind opoziției Lollarzilor englezi, a husiților boemieni precum și a altor dizidenți religioși. Cu toate acestea, revoltele erau semnalele unei nemulțumiri crescânde, care în cele din urmă s-a dovedit imposibil de suprimat.

Criticile aduse Bisericii se refereau la imensa sa avere și la corupția pe care această bogăție o încuraja. O serie de scandaluri slăbise autoritatea Bisericii și nenumărați preoți ai Renașterii erau mai preocupați de avere sau putere, decât de o viață sfântă. Toate acestea au alimentat resentimentele față de privilegiile legale sau de altă natură ale clerului, precum și față de poziția dominantă în cadrul slujbelor, astfel încât laicii (cei care nu făceau parte din cler) deveniseră aproape niște spectatori.

Cu timpul, laicii au devenit mai înstăriți și mai educați și s-au decis să joace un rol mai activ în viața religioasă. Folosirea exclusivă a limbii latine limita înțelegerea Bibliei pentru multe persoane, dar, evident, exista nevoia unui mod mai simplu și mai puțin ostentativ de manifestare a religiei, așa cum se întâmplase în cazul primilor apostoli ai Creștinismului. Luând în considerare circumstanțele, era de la sine înțeles că declanșarea unei crize religioase era inevitabilă.

Primul care și-a exprimat public nemulțumirile a fost Martin Luther (1483-1546), un călugăr augustin și profesor la universitatea din Wittenberg, Saxonia. În ciuda cunoștințelor sale, Luther se lovise de anumite lipsuri în viața sa spirituală, fapt ce l-a determinat să creadă că salvarea este posibilă doar prin credință, care este un dar hărăzit de Dumnezeu, ce nu poate fi cumpărat. Aceste idei inofensive erau de fapt eretice (blasfemii împotriva credințelor religioase acceptate), deoarece duceau la concluzia că toate ceremoniile și practicile prescrise de Biserică pentru a servi mântuirii credincioșilor erau inutile.

Cumpărarea mântuirii

"Justificarea prin credință" a devenit un element central al crezului lui Luther, dar acest lucru nu ar fi dus neapărat la un conflict cu Biserica. Luther era un călugăr relativ obscur, fără prea mare influență. Atitudinea sa față de mântuire putea fi privită ca o variantă mai severă, dar totuși permisă, printre multiplele variante tolerate de Roma. Conflictul cu autoritățile depindea de modul în care Luther înțelegea să-și exprime ideile: dacă își va promova doctrina într-un mod discret, fără a atrage atenția asupra sa, sau va evidenția în mod public toate implicațiile negative pe care această doctrină le avea pentru Biserică.

Prima dispută inițiată de Luther a avut ca subiect o altă problemă, cea a indulgențelor – acestea erau documente care, în anumite situații, puteau fi cumpărate de către credincioșii care preferau mai degrabă să plătească suma respectivă decât să îndeplinească penitențele date pentru ispășirea păcatelor lor. Această practică oferea conducătorilor bisericii o sursă importantă de venit, dar s-a ajuns foarte ușor la abuz. În vremea lui Luther, oamenilor li se spunea că dacă vor cumpăra o indulgență, vor putea pune capăt suferințelor prietenilor și rudelor care se aflau în purgatoriu (locul unde sufletele morților își ispășeau pedeapsa, înainte de a merge în ceruri). În anul 1517, un călugăr dominican făcea o afacere bună din vânzarea indulgențelor și fără pic de rușine informa audiența că: "Imediat ce banul de aur a fost dat, sufletul în ceruri s-a ridicat!".

În Octombrie 1517, Luther a văzut oameni cărând bucăți de hârtie care, susțineau ei, îi va salva de mânia Domnului. Acest lucru l-a

Claus Hansmann

Johann Frederick al Saxoniei, unul dintre principii care a susținut cauza lui Luther. La stânga se află Luther iar la dreapta Zwingli și Melancthon, care era probabil cel mai ardent asociat al lui Luther.

Interfoto/Friedrich Rauch

Călugărul Tetzel vânzând indulgențe, despre care pretindea că garantează mântuirea.

Un desen satiric, pro-protestant. Luther își prezintă doctrina (în partea stângă), în timp ce sfinții privesc îngroziți cum un călugăr predică o salvare extrem de facilă, iar Papa vinde indulgențe (în partea dreaptă).

înfuriat într-o asemenea măsură pe Luther, încât a bătut în cuie, pe ușa bisericii din Wittenberg, o petiție împotriva vânzării de indulgențe. Petiția conținea 95 de teze (argumente) – modul tradițional în care un învățat lua poziție față de un subiect de factură intelectuală și provoca o discuție. Dar atacul lui Luther viza un răspuns mult mai larg, în afara cercurilor de cărturari, iar ideile sale s-au răspândit cu o rapiditate de necrezut datorită unei invenții relativ recente – tiparnița. Miile de pamflete și cărți ieșite de sub tipar au dat o nouă dimensiune disputelor doctrinare din secolul XVI, cu serioase repercusiuni.

Conducătorii Bisericii au interpretat poziția lui Luther ca un atac la legitimitatea autorității lor, dar nu au reușit să îl reducă la tăcere prin amenințări. Beneficiind de o largă susținere, Luther și-a definit ideile mult mai detaliat și a atacat pe un front mai larg. Ulterior a făcut un pas hotărâtor, respingând autoritatea infailibilă a Papei și tradițiile instaurate de Biserică, susținând că Sfânta Scriptură (Biblia) era singura autoritate adevărată în practica și credința creștină. Deoarece numeroase doctrine și practici ale Bisericii Catolice fuseseră dezvoltate în perioada postbiblică (și din acest motiv, susținea Luther, erau corupte) se impunea o nouă religie, radical reformată.

Dieta de la Worms

În 1520 Luther era pe cale de a fi excomunicat (înlăturat din cadrul Bisericii de autorități) dacă nu renunța la opiniile sale. În 1521, la Worms, a apărut în fața unei diete (consiliu) imperiale, prezidată de împăratul Imperiului Roman, Carol V. Luther a făcut o impresionantă declarație de credință, spunând “Aceasta este poziția mea!”, dar a fost condamnat de Carol și de mulți dintre membrii dietei.

Scos în afara legii de Carol și excomunicat de Biserică, Luther a fost adăpostit de prieteni și și-a petrecut iarna la un castel saxon din Wartburg. Acolo a tradus Noul Testament în limba germană, creând o capodoperă care a conferit limbii literare germane trăsăturile specifice.

Efortul lui Luther și al reformatorilor de a traduce Scripturile în limbi naționale a avut efecte de lungă durată; în țările protestante oamenii obișnuiți aveau posibilitatea să citească singuri “cuvântul lui Dumnezeu” și timp de secole lectura regulată a Bibliei a devenit atât de obișnuită, încât a influențat modul de gândire și exprimare din viața de zi cu zi.

În următorii ani Luther a pus bazele unei biserici (considerată de el și adepții lui o renaștere a bisericii primitive, necorupte) care se opunea Bisericii Catolice. Serviciile Bisericii Lutherane se desfășurau în limba națională și slujbele erau mult simplificate. De fapt, pe măsură ce Luther și-a explicat și și-a dezvoltat poziția, a devenit tot mai clar că întreaga

Omorârea unui cavaler în timpul Revoltei țărănești din Germania (1524-25). Ideile lui Luther au stârnit nemulțumirea țăranilor, conducând la o revoltă care a fost suprimată cu cruzime.

Biserică, atât ca instituţie cât şi din perspectiva ceremoniilor desfăşurate, avea nevoie de o reformă. Numărul sacramentelor a fost redus de la şapte la trei, iar Liturghia a devenit o ceremonie predominant comemorativă. Preoţii nu mai erau consideraţi o categorie aparte a populaţiei şi aveau voie să se căsătorească. Mănăstirile au fost desfiinţate (Luther s-a căsătorit în 1525 cu o fostă călugăriţă) şi au dispărut multe alte aspecte ale Creştinismului medieval: rugăciuni adresate sfinţilor sau Fecioarei Maria, confesiuni, pelerinaje, indulgenţe şi venerarea relicvelor sfinte.

Susţinători influenţi

În ciuda eforturilor mari făcute de Biserică, Luther a supravieţuit excomunicării datorită ajutorului primit de la câţiva prinţi germani, mai ales de la conducătorii din Saxonia şi Hesse. Pe de o parte convingerile religioase au jucat un rol important în convertirea lor, dar pe de altă parte existau şi numeroase avantaje materiale. Principii luterani puteau să-şi însuşească averea Bisericii şi de asemenea puteau să aducă sub controlul lor strict succesoarea Bisericii Catolice: Biserica Luterană. Neavând alţi protectori împotriva Împăratului şi Bisericii Catolice, Luther nu a avut altă opţiune decât să susţină supremaţia autorităţii statului.

Faptul că Luther a fost nevoit să facă un compromis cu privire la poziţia sa a devenit evident destul de curând, atunci când entuziasmul generat de sfidarea sa iniţială a dus la răspândirea mai multor idei şi mişcări radicale. Anii 1524-25 au fost marcaţi de creşterea numărului de revolte ţărăneşti în Germania, revolte care au fost denunţate de Luther, cu furia isterică a unui om care se temea să nu fie învinovăţit pentru ele. În anii 1530, radicalismul social şi religios au fost duse la extreme de anabaptişti, care respingeau ideea botezării copiilor şi în unele cazuri îmbrăţişau idealuri colectiviste primitive. Asemenea credinţe au fost pedepsite cu o cruzime aparte.

Între timp catolicii şi luteranii purtau războaie unii împotriva celorlalţi, dar norocul era când de o parte, când de alta. În 1529, prinţii şi oraşele luterane au depus un protest împotriva hotărârilor Dietei din Speyer, care îi desemna "protestanţi" pe susţinătorii religiei reformate. Aflată în mare pericol, e posibil ca Biserica Luterană să nu fi supravieţuit fără guvernarea împovărătoare a lui Carol V. Prinţii germani, protestanţi sau catolici, nu doreau ca puterea lui Carol să crească prea mult şi din acelaşi motiv Franţa catolică era dispusă să se alieze cu luteranii pentru a împiedica un triumf imperial.

Moştenirea lăsată de Luther

Luther a murit în 1546, dar războaiele au continuat în Germania până când ambele părţi au conştientizat cât erau de epuizate şi s-au decis să semneze Pacea de la Ausburg, în 1555. Principiul pe care se baza această pace nu era spiritual şi dovedea că europenii nu erau încă dispuşi să fie toleranţi: principele fiecărui stat avea puterea să aleagă religia pe care o dorea şi să o impună şi supuşilor lui.

Până în această perioadă, cea mai mare parte a Germaniei de nord era luterană şi, de asemenea, statele scandinave. O versiune uşor diferită a Religiei Reformate a fost introdusă în 1522-23 în Zürich, Elveţia, de Ulrich Zwingli (1484-1531); faptul că Zwingli şi Luther nu au reuşit să cadă de acord asupra unor aspecte ale doctrinei, arată că în Europa diviziunile religioase se înmulţeau. În Anglia situaţia era diferită, deoarece regele Henric VIII rupsese legăturile cu Papa şi se autonumise în funcţia de conducător al bisericii naţionale. După o perioadă de schimbări contradictorii, regina Elizabeta I s-a urcat pe tronul Angliei în 1558 şi a determinat stabilirea unui Protestantism de lungă durată.

Răspândirea Calvinismului

Pe măsură ce a devenit religie naţională în aceste state, până la mijlocul secolului protestantismul realizase progrese substanţiale în Scoţia, Franţa, Olanda, Polonia şi Boemia. În aceste state precum şi în regiunile în care lupta nu fusese încă dusă la bun sfârşit, Luteranismul ceda încet teren unei religii mai riguroase, mai militante decât Protestantismul. Această religie era Calvinismul, ce se baza pe învăţăturile conţinute în cartea lui Jean Calvin, *Instituţiile religiei creştine* (1536). Calvin (1509-64) era un preot francez, devenit influent după 1541, când s-a stabilit în oraşul-stat elveţian Geneva, pe care l-a transformat într-un "oraş al lui Dumnezeu", considerat de mulţi protestanţi ca o societate model.

Calvin susţinea că salvarea (sau condamnarea) sufletului nu depindea de om, ci fusese decisă dinainte (predestinată) de Dumnezeu; cei pe care El îi alesese pentru a fi salvaţi erau "aleşii". Chiar dacă această doctrină a predestinării suna destul de sinistru, i-a determinat pe calvinişti să se comporte, cel puţin în aparenţă, ca şi cum ar fi făcut parte dintre cei "aleşi" şi deci erau nevoiţi să păstreze un înalt standard de disciplină şi moralitate.

O altă trăsătură aparte a Calvinismului era faptul că nu permitea statului să guverneze bisericile, ci mai degrabă oferea pastorilor şi congregaţiei putere religioasă, politică şi socială. Aceasta însemna că statul calvinist ideal era –asemenea Genevei – o teocraţie, în care Biserica conducea statul şi controla numeroase aspecte ale vieţii de zi cu zi.

Militanţi ai religiei

Rigoarea şi autodisciplina calviniştilor i-au făcut pe aceştia rezistenţi în faţa persecuţiilor şi luptători hotărâţi în conflictele religioase. Din această cauză ei au fost denumiţi "trupele de şoc ale Reformei". Cu toate acestea, până la mijlocul secolului XVI şi cealaltă parte dispunea de un număr tot mai mare de militanţi la fel de dedicaţi. Pentru Biserica Catolică, Protestantismul s-a transformat într-o provocare, astfel încât s-a hotărât să corecteze abuzurile şi, într-un exces de zel, a lansat o contra-ofensivă, cunoscută sub numele de

◀ Hartă ce prezintă diviziunile religioase în Europa în 1560. Doar Spania, Italia şi Portugalia rămân în întregime catolice. Calvinismul a găsit un adevărat punct de sprijin în Franţa, Olanda, Scoţia şi anumite părţi ale Ungariei şi Poloniei.

▶ Erasmus, un umanist creştin de frunte. Din foarte multe puncte de vedere, umaniştii din Renaştere i-au pregătit drumul lui Luther, prin aplicarea erudiţiei lor în Scripturi şi prin criticarea Bisericii Catolice.

DATE IMPORTANTE

1517
Luther inițiază Reforma
1521
Dieta de la Worms; Luther este excomunicat
1521-1522
Luther traduce Noul Testament în germană
1522-23
Zwingli aduce Reforma la Zürich
1529
Prinții "protestanți" protestează împotriva Dietei de la Speyer
Anii 1530
Luteranismul triumfă în Scandinavia
1534
Henric VIII al Angliei rupe relațiile cu Papa
1536
Este publicată cartea lui Luther: "Instituțiile religiei creștine"
1540
Ordinul Iezuiților este recunoscut
1541
Calvin se stabilește la Geneva
1545-63
Consiliul din Trent
1546
Moartea lui Luther
1555
Pacea de la Ausburg
1558
Elizabeta I preia tronul Angliei
1562-98
Războaie religioase în Franța
1587-1604
Războiul anglo-spaniol
1618-1648
Războiul de treizeci de ani

Contra-reformă. Consiliul din Trent (1545-63) a redefinit doctrina catolică, nelăsând loc pentru nici un compromis cu Protestantismul. Iezuiții, sau Societatea lui Iisus, constituită de fostul soldat spaniol St. Ignatius Loyola și oficial recunoscută în 1540, au devenit "trupele de șoc" ale Contra-reformei. Iar puterea Spaniei, sub conducerea devotatului Phillip II, a susținut cauza catolică în Europa.

Europa în război

Războaiele religioase au continuat aproape un secol, până în 1648. În Franța ele au îmbrăcat forma conflictelor dintre catolici și hughenoți (protestanți), trupele spaniole intervenind uneori de partea catolicilor. Pe lângă luptele purtate cu Olanda răzvrătită și războaiele pe mare împotriva Angliei, Spania se confrunta și cu ereticii. Apoi, cu izbucnirea războiului de treizeci de ani (1618-48), Germania a devenit din nou arena principalelor operațiuni, deși această luptă a atras Danemarca, Suedia, Spania, Franța și alte state într-o competiție în care loialitățile religioase erau tot mai mult umbrite de necesitatea unei politici care să garanteze puterea. Războaiele civile din Anglia (1642-48) au inclus și conflicte religioase încrâncenate (de data aceasta între diferite forme de protestantism) dar au avut la bază și alte motive de divergențe.

În 1648, când s-a terminat războiului de treizeci de ani, catolicismul recuperase o parte din pierderi (mai ales în ceea ce privește Europa de Est), dar puterea Spaniei era în declin și ideea unui puternic Imperiu Romano-catolic nu mai părea posibilă.

Divergențele religioase din Occident trebuiau acceptate și, mai mult de nevoie, statele au început să recunoască că eradicarea unor minorități aflate între propriile lor granițe nu era o soluție. Pasiunile istovite și vistieriile goale, oboseala care se făcea resimțită și mai ales divizarea Europei în grupări religioase diferite au dus practic la promovarea toleranței religioase – o consecință extrem de importantă, deși neintenționată, a Reformei.

▲ Calviniștii distrugând statui, veșminte bisericești și vitralii.

▶ Jean Calvin, lumina călăuzitoare a protestantismului, care a urmat luteranismul în anumite părți ale Europei. Doctrina lui Calvin, o doctrină ce nu admitea compromisurile, a fost pentru prima dată expusă în cartea sa *Instituțiile religiei creștine*. În 1541 s-a stabilit în Geneva și a transformat acest oraș-stat elvețian într-un "oraș al lui Dumnezeu". Puterea organizației și devotamentul membrilor au constituit elemente definitorii într-o serie de conflicte importante de la sfârșitul secolului XVI și în secolul XVII – mai ales în conflictele religioase franceze, în revolta din Olanda, Războiul de treizeci de ani și Războiul Civil din Anglia.

mai vezi Istorie universală 43 – CONFLICTELE RELIGIOASE Istorie universală 46 – RĂZBOIUL CIVIL DIN ANGLIA

Noile monarhii

Secolul al XVI-lea a fost descris ca începutul epocii moderne. Una dintre caracteristicile sale a fost apariţia statelor puternice, centralizate, care erau conduse cu o autoritate nemaiîntâlnită.

Dezvoltarea statelor moderne a fost un proces încet şi inegal care s-a desfăşurat de-a lungul mai multor secole. Însă pe la începutul secolului al XVI-lea, câteva dintre principalele trăsături ale acestora existau deja în "noile monarhii" din vestul Europei, în special în Anglia, Franţa şi Spania. Fiecare dintre ele avea un suveran, o persoană sau o instituţie care, teoretic, avea autoritate nelimitată în ceea ce privea promulgarea legilor şi conducerea regatului. De asemenea, fiecare avea caracterul unei naţiuni, ai cărei membri îi erau foarte loiali.

Noile monarhii erau foarte diferite de cele din Evul Mediu, când monarhul nu era altceva decât "primul printre egalii săi", în cadrul unui sistem de relaţii feudale, care depăşeau frecvent graniţele naţionale. Pe deasupra, în fiecare societate medievală, privilegiile şi drepturile stabilite prin tradiţie, lege sau tratat îngrădeau suveranitatea conducătorilor. Cea mai privilegiată era biserica, un "stat în stat", cu propriile sale curţi şi taxe.

O nouă unitate

De obicei, conducătorii noilor monarhii le ofereau regatelor lor unitate, eliminând opoziţia semi-independentă şi grupurile de dizidenţi. Parlamentele, instituţiile superioare şi alte corpuri reprezentative şi-au pierdut influenţa, la fel ca aristocraţia, cu toate că unii indivizi deţineau încă funcţii înalte. Biserica era, de asemenea, supusă autorităţii regale, în ţările catolice, precum şi în cele care se despărţiseră de Roma.

Bulloz

Henric al VIII-lea ajunge pe Câmpul Hainelor de Aur, unde trebuia să-l întâlnească pe regele francez Francisc I, pe 7 iunie 1520. Întâlnirea, care trebuia să fie o conferinţă de pace, a fost pentru cei doi o ocazie de a-şi etala aptitudinile şi stilul de viaţă extravagant.

Domnia reginei Maria Tudor a reprezentat singura întrerupere a procesului prin care Biserica Engleză a fost adusă sub controlul Coroanei. Maria a restaurat catolicismul, însă sora sa Elisabeta a introdus un regim protestant moderat.

Hulton Deutsch Collection

Thomas Cromwell a fost primul ministru al lui Henric al VIII-lea începând cu 1533 şi făcea parte din "noii oameni", angajaţi de statul secolului 16. Cromwell s-a aflat în fruntea asaltului bisericii, în urma căruia aceasta a trecut sub controlul regelui.

În ceea ce privea luarea deciziilor politice, monarhii se bazau din ce în ce mai mult pe "noii oameni" capabili, din rândurile micii nobilimi şi ale clasei mijlocii, care (spre deosebire de marii nobili) îi datorau totul regelui. În calitate de consilieri regali şi servitori civili, noii oameni ai regelui au instaurat o administraţie centralizată şi au mărit impozitele destinate guvernului şi războaielor. Crearea unei armate regale profesioniste, dotată cu artilerie, a avut un rol foarte important, deoarece consolida puterea monarhului vis-à-vis de nobilime.

Statul englez

Anglia a fost exemplul remarcabil al unui nou tip de stat. După Războiul Rozelor (1455-85), coroana engleză a profitat de dorinţa poporului de revenire la starea de pace şi de ordine. Acest lucru a fost realizat de primul monarh din dinastia Tudorilor, Henric al VII-lea (1485-1509), un conducător inteligent, care a economisit resursele ţării, oferind coroanei securitate financiară şi, în consecinţă, independenţă.

"Noii oameni" ai regelui dominau consiliile regale, armatele private ale nobilimii au fost desfiinţate şi un tribunal regal special (Star Chamber) audia cazuri care altfel puteau fi rezolvate de influenţa aristocraţiei. Pentru guvernul local, Henry al VII-lea a ales oameni de seamă pentru a fi judecători. În timpul acestei perioade,

Regele francez Francisc I (dreapta, jos) și-a petrecut o mare parte din domnie luptând împotriva Împăratului Sfântului Imperiului roman, Carol al V-lea care, ca și tânărul Carol I, ține în mână o sabie (în partea stângă).

Ferdinand și Isabela intrând în Granada triumfători, în 1492, punându-se capăt astfel luptei de 500 de ani pentru recuperarea țării de la mauri. Căsătoria lui Ferdinand de Aragon cu Isabela de Castilia a fost primul pas făcut în vederea unificării Spaniei.

Scala

MAS

monarhia Tudor avea să se bucure de sprijin din partea poporului. Așa s-a întâmplat și cu Henric al VIII-lea (1509-47), deși comportamentul său tiranic (și-a executat două din cele șase neveste) a ascuns parțial acest fapt. Criza regatului s-a declanșat în momentul în care Henric al VIII-lea a încercat să o înlăture pe prima sa soție, deoarece nu născuse un băiat care să fie moștenitor (o problemă gravă pentru securitatea statului). Refuzul Papei de a consimți divorțul celor doi l-a determinat pe Henric să nu mai recunoască autoritatea Papei și să se declare șeful Bisericii Anglicane (1534), având, însă, grijă să colaboreze cu parlamentul. Astfel, Reforma Engleză a constat, inițial, într-o schimbare politică și, pentru o perioadă de timp, Anglia a rămas în cele mai multe privințe catolică.

Clasele împroprietărite

Cu toate acestea, prin dizolvarea ordinelor monastice, regele a preluat suprafețe întinse de pământ, care a fost în cea mai mare parte vândut. Rezultatul a fost crearea unei clase împroprietărite, cu un interes deosebit în succesul Tudorilor. Anglia a devenit un stat în întregime protestant sub conducerea tânărului rege Edward al VI-lea (1547-53), revenind pentru scurt timp la catolicism în timpul reginei Maria (1553-58), înainte ca sora sa Elisabeta I (1558-1603) să instaureze un regim protestant mai moderat. Un fapt important era că religia aleasă de monarh era în mare parte acceptată de restul poporului.

Unificarea Spaniei a fost pusă la cale în 1469, prin căsătoria Isabelei de Castilia cu Ferdinand de Aragon, care urmau să moștenească tronurile celor mai mari două regate spaniole. În timpul domniei lor comune, eroica "recucerire" spaniolă a peninsulei a devenit completă când Granada, ultima fortăreață maură, a căzut în 1492.

Consolidarea Spaniei

1492 a fost, de asemenea, anul în care Columb a navigat spre America, iar evreii au fost alungați din Spania, fapt ce punea în evidență temperamentul religios fanatic al spaniolilor. Consolidarea Spaniei într-un singur regat a devenit completă când habsburgul Carol I a devenit rege, în 1516. Ulterior, acesta a devenit Împărat al Sfântului Imperiu Roman, sub numele de Carol al V-lea, iar, în consecință, Spania a devenit parte dintr-o aglomerație de teritorii, dificilă, cosmopolită și, în unele privințe, înapoiată. Spania s-a distins ca o mare putere sub Filip al II-lea (1556-98).

Ridicarea Franței

Și în Franța, procesul creării statelor s-a intensificat în timpul secolului al XV-lea, după Războiul de 100 de Ani. Ludovic al XI-lea (1461-83) a creat mașinăria de bază, bucurându-se de asemenea de dispariția Burgundiei, un stat semi-independent, condus de o aripă tânără a familiei regale franceze, care produsese multe necazuri. Carol al VIII-lea (1483-98) a primit Bretania în urma căsătoriei, dar a început să implice fără rost Franța în războaiele italiene. Francisc I (1515-47) părea să fie simbolul "noului monarh" sau a monarhului renascentist, deși domnia sa a fost ocupată în cea mai mare parte cu lupta epuizantă împotriva imperiului lui Carol al V-lea.

Totuși, noile monarhii aveau să întâmpine în curând dificultăți majore. În ceea ce privește Spania, aceasta avea să piardă Olanda, în timp ce devastatoarele Războaie ale Religiei din Franța au demonstrat cât de ușor centralizarea putea fi răsturnată. Dar, în ciuda fragilității sale, statul modern fusese creat.

DATE IMPORTANTE

1461-1483
Domnia lui Ludovic al XI-lea
1477
Moartea lui Carol Temerarul pune capăt rolului Burgundiei ca putere europeană
1479
Ferdinand și Isabela unifică Spania
1485
Sfârșitul Războiului Rozelor englez. Henric al VII-lea (1485-1509) creează o monarhie puternică
1492
Spaniolii capturează Granada
1494
Începerea războaielor italiene și a rivalității franco-habsburgice de lungă durată.
1509-1547
Domnia regelui Henric al VIII-lea
1516
Carol I devine rege al Spaniei și, în 1519, Împărat al Sfântului Imperiu roman
1559
Tratatul de la Cateau – Cambresis pune capăt războaielor italiene.

Picturepoint

"Floarea de crin", emblema Coroanei Franceze, pe pecetea lui Francisc I, care a domnit într-o manieră extravagantă și ostentativă – în ciuda războaielor neîncetate împotriva lui Carol al V-lea – din 1515 până în 1547.

mai vezi Istoria Lumii 31 – RĂZBOIUL ROZELOR

Imperiul lui Carol al V-lea

Carol al V-lea a moştenit un imperiu vast, care părea să domine Europa secolului XVI. Dar dimensiunile imperiului erau mai degrabă o sursă de slăbiciune decât de putere şi, timp de 36 ani, Carol a înfruntat mari dificultăţi.

Familia Habsburgilor a devenit o forţă în Europa Centrală în secolul XV, când şi-a concentrat puterea în jurul ducatului de Austria. Începând cu 1438, capul familiei a fost ales şi împărat al Sfântului Imperiu Roman, cu toate că suveranitatea sa (asupra unui teritoriu corespunzând Germaniei de azi) aducea mai mult prestigiu decât autoritate propriu-zisă.

O dinastie superioară

După aproape un secol, alianţele matrimoniale şi decesele din familiile rivale au făcut din Habsburgi dinastia cea mai puternică din Europa, titlurile şi teritoriile ajungând în mâinile tânărului arhiduce Carol.

Născut în 1500, Carol a devenit rege al Spaniei în 1516. Trei ani mai târziu, a moştenit teritoriile austriece şi ducatul de Burgundia de la bunicul său Maximilian I, precum şi titlul de împărat al Sfântului Imperiu Roman. După Spania, a urmat sudul Italiei, Sicilia şi Sardinia şi marele Imperiu Spaniol care era creat în cele două Americi; în calitate de duce de Burgundia, Carol a condus şi ţările de Jos (Belgia şi Olanda). Aceste posesiuni l-au făcut pe Carol al V-lea conducătorul celui mai mare imperiu european, de la cel condus de Carol cel Mare în secolul al IX-lea.

Imperiul lui Carol al V-lea era prosper, deoarece ţările de Jos deveniseră centrul comerţului european şi cantităţi din ce în ce mai mari de aur şi argint proveneau din exploatarea minelor din America Latină. Carol era capabil să-şi conducă provinciile îndepărtate eficient, cu ajutorul membrilor loiali ai familiei sale, fiind ajutat şi de trupele spaniole.

Carol al V-lea, împărat al Sfântului Imperiu Roman, rege al Spaniei şi al marelui Imperiu Spaniol din cele două Americi şi conducătorul Austriei, ţărilor de Jos şi Italiei. Acest imperiu vast era prosper, dar greu de controlat.

Papa Paul al III-lea (centru) îi împacă pe Carol al V-lea (dreapta) şi Francisc I al Franţei; dar nu pentru mult timp. Deşi Francisc s-a căsătorit cu sora lui Carol în 1530, între cei doi au început în curând ostilităţile.

O sarcină nu prea uşoară

În ciuda avantajelor enumerate anterior, sarcina lui Carol nu era tocmai uşoară; imperiul nu numai că era vast, dar şi inaccesibil. Căile de comunicare între majoritatea regiunilor sale – Spania, Italia, Austria şi Olanda – erau lente şi dificile, chiar şi atunci când nu erau ameninţate de puteri învecinate. De asemenea, datorită dimensiunilor imperiului, existau forţe ostile – francezii, prinţii germani, luteranii, turcii – la tot pasul. Cheltuielile excesive pe care Carol le făcea în scopul finanţării de războaie au devenit şi mai mari datorită inflaţiei din secolul XVI, iar prosperitatea Indiilor şi a ţărilor de Jos nu era de ajuns pentru a-l împiedica pe acesta să se afunde în datorii.

Carol era un conducător conştiincios, deşi nu strălucit, însă de-a lungul domniei sale nu a fost niciodată capabil să-şi exploateze victoriile sau să-şi adune toate resursele pentru a face faţă unei probleme majore, deoarece întotdeauna apărea o nouă criză ce trebuia rezolvată.

O astfel de problemă era şubrezirea Sfântului Imperiu Roman, un grup de teritorii cu sute de autorităţi separate. Acestea cuprindeau câteva state mari, ca Bavaria, Saxonia şi Brandenburg, unde prinţii erau independenţi şi, prin urmare, ostili vis-á-vis de creşterea autorităţii împăratului. Orice planuri de reformare a imperiului se loveau de opoziţia acestora, iar Carol nu a reuşit să creeze o "Nouă Monarhie" centralizată în Germania care să poată fi comparată cu Anglia şi Franţa.

DATE IMPORTANTE

1516
Carol devine rege al Spaniei.

1517
Începe reforma în Germania.

1519
Carol devine împărat al Sfântului Imperiu Roman.

1521
Dieta de la Worms: Carol îl condamnă pe Luther.

1522-1529
Războaiele împotriva francezilor, desfășurate în Italia.

1525
Victoria imperială de la Pavia.

1527
Asedierea Romei.

1529
Turcii asediază Viena.

1535
Forțele imperiale recuperează Tunisul.

1536-1538
Războiul cu Franța.

1541
Expediția imperială împotriva Algerului eșuează.

1542-1544
Războiul cu Franța.

1547
Lupta de la Mühlberg.

1552
Franța și Germania se aliază împotriva lui Carol.

1555
Pacea de la Augsburg. Carol abdică.

1558
Moartea lui Carol Quintul.

▲ Pictură reprezentând o luptă între turci și creștini, realizată de pictorul italian Tintoretto. Imperiul Otoman s-a dovedit a fi un inamic de temut.

▼ Scenă din bătălia de la Pavia (1525), din care Carol a ieșit triumfător împotriva regelui francez Francisc I. Francisc a fost capturat și i-a plătit lui Carol o răscumpărare uriașă pentru a fi eliberat.

Dificultățile lui Carol erau intensificate de diviziunile religioase care fuseseră provocate de Reforma Protestantă, începută în 1517 de Martin Luther. În 1521, în cadrul Dietei (adunării) de la Worms, Carol a susținut doctrina catolică tradițională, condamnându-l pe Luther, însă înainte de a trece la măsuri concrete a fost reținut de războaiele franceze.

Dușmani de temut

Temându-se să nu fie încercuiți, regii Franței deveniseră cei mai mari dușmani ai Habsburgilor. Prima confruntare între aceștia a avut loc în Italia (1522-29), unde Carol a obținut o victorie decisivă la Pavia (1525). Regele francez, Francisc I, a fost capturat și, pentru a fi eliberat, a plătit o răscumpărare uriașă și a semnat un tratat prin care ceda teritorii imense lui Carol. Însă, la întoarcerea în propriul său regat, Francisc a încălcat tratatul și a plănuit o nouă alianță anti-habsburgică. Unul din membrii acesteia era Papa Clement al VII-lea, a cărui participare a dus la teribila Asediere a Romei (1527) de către mercenarii germani înfuriați pentru că nu fuseseră plătiți.

Carol a ieșit din nou învingător din războaie, iar când pacea a fost stabilită, în 1529, Habsburgii au primit Milan-ul, și au reușit să-i expulzeze pe francezi din Peninsula Italică, unde ascendența habsburgică a continuat timp de secole. Aceasta a fost probabil cea mai importantă realizare a lui Carol, deși o Italie devastată și sărăcită nu mai avea valoarea de odinioară. Francisc a pornit încă două războaie împotriva lui Carol (în 1536-38 și în 1542-44), fără ca situația să se schimbe din punct de vedere material.

Un alt dușman al lui Carol a fost Imperiul Otoman. Făcând presiuni asupra Europei de Est, turcii i-au zdrobit pe unguri în bătălia de la Mohacs (1526) și au asediat Viena. Deși asediul a eșuat, turcii au rămas în apropierea Europei. În zona mediteraneană, aceștia au capturat Rodos, Alger și Tunis dar, deși Carol a reușit să recupereze Tunisul (1535), expediția pentru eliberarea Algerului a eșuat (1541).

În ultimii ani de domnie, Carol Quintul a fost pe punctul de a înregistra succese în Germania, profitând de armistițiile cu francezii și turcii pentru a înfrânge liga prinților protestanți la Muhlberg (1547). Dar, ca întotdeauna, succesul lui Carol nu făcea decât să-i unească pe ceilalți dușmani ai săi. Franța i-a subvenționat pe prinți și a intrat în război, care a luat sfârșit în 1555 prin pacea de la Augsburg.

În această perioadă, Carol s-a decis să abdice. În mod semnificativ, Carol și-a împărțit imperiul enorm și tulburat între fratele său Ferdinand, care a devenit ducele Austriei și viitor împărat al Sfântului Imperiu Roman, și fiul său Filip, care a primit Spania, Italia și țările de Jos. Carol s-a retras în Spania, unde a trăit liniștit până la moartea sa, în 1558.

mai vezi Istorie Universală 37 – NOILE MONARHII Istorie Universală 41 – SPANIA CA O MARE PUTERE

Turcii otomani

▲ Soldaţi pedeştri în Constantinopol, 1453. Forţa de soldaţi pedeştri a fost creată de nepotul lui Osman I, Murad I (1362-89). Recrutaţi din rândurile copiilor creştini din Balcani, ei au devenit un corp de elită.

▲ Mahomed II, a cărui tactică iscusită l-a ajutat să cucerească Constantinopolul. Lanţul care împiedica navigaţia în apele din jurul portului a fost ocolit când Mahomed şi-a tras navele pe uscat, spre capătul strâmtorii.

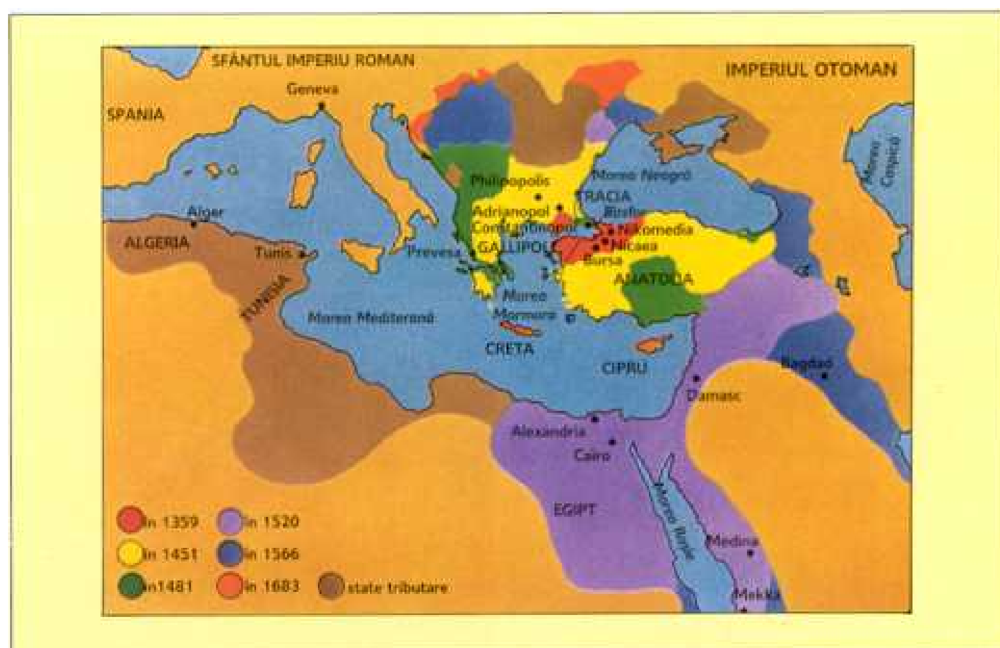
Începând cu secolul XI, Orientul Mijlociu a fost invadat de populaţii turcice din Asia Centrală. Una dintre acestea, otomanii, a capturat Constantinopolul şi a lovit adânc în Europa, dând naştere unui vast imperiu.

În 1055, o populaţie războinică, triburile vorbitoare de limbă turcă, în frunte cu Togrul Beg, a invadat Orientul Mijlociu şi a capturat oraşul Bagdad. Aceştia erau turcii selgiucizi, un popor nomad, convertit deja la islamism. Urmaşul lui Togrul, Alp Arslan, a ocupat Siria şi Palestina, iar în 1071, le-a provocat bizantinilor o înfrângere cumplită în marea bătălie de la Manzikert. Bizanţul nu şi-a revenit niciodată pe deplin după pierderea Anatoliei, centrul Asiei Mici – devenită cunoscută ca Turcia, după numele poporului care o cucerise.

Otomanii nou-veniţi

Sultanatul Selgiucid a suferit pierderi nesemnificative în timpul primei Cruciade Creştine din 1096-99, dar s-a destrămat la mijlocul secolului XII. Cu toate acestea, ultimele dinastii selgiucide au supravieţuit în unele regiuni, iar una dintre acestea, selgiucizii din Rum (Asia Mică), a adus în ţară noi triburi turceşti, care să le apere graniţele cu Bizanţul. Aceşti apărători au devenit cunoscuţi sub numele de turci otomani (osmanlîi), numele provenindu-le de la cel al liderului lor, Osman (Otoman) I (1290-1326). În ciuda aducerii acestor triburi, sultanatul din Rum s-a prăbuşit în cele din urmă în 1302, dar în confuzia ce a urmat, otomanii au reuşit să-şi păstreze pământurile. Bizantinii îi foloseau pe post de mercenari, pentru a lupta împotriva inamicilor din Balcani ai imperiului, iar prin urmare, otomanii şi-au început propriile lor cuceriri în zonă, pretinzând sume de bani de la macedonieni, bulgari şi sârbi, în schimbul păcii cu aceştia; supremaţia otomană a fost confirmată în 1389, când o coaliţie formată din aceste regate supuse a fost înfrântă în bătălia decisivă de la Kosovo.

În aceeaşi perioadă, otomanii s-au răspândit în Asia Mică, luând în stăpânire alte triburi musulmane şi expulzându-i pe bizantini din majoritatea teritoriilor rămase. La sfârşitul secolului XIV Constantinopolul a fost izolat, cu turci pe cele două părţi ale Bosforului, doar

▶ Această hartă reprezintă întinderea Imperiului Otoman pe măsură ce invadatorii turci cucereau sistematic cele mai întinse regiuni din Europa între 1359-1683.

celebrele ziduri de apărare ale Constantinopolului reuşind să-i ţină pe aceştia la distanţă.

O armată de cruciaţi din Vest a fost înfrântă la Nicopole (1396), dar presiunea asupra Bizanţului a fost îndepărtată de apariţia cuceritorului nomad Timur. Deşi Baiazid (1389-1402), învingătorul de la Nicopole, era un războinic priceput, nu a putut rezista în faţa lui Timur, armata sa fiind zdrobită la Ankara în 1402. Imperiul Otoman s-a destrămat şi, deşi Timur a dispărut curând din peisaj, au trecut aproape 50 de ani până când răul a fost reparat, iar sultanul Mahomed II (1451-81) s-a simţit pregătit să lanseze un nou atac asupra Constantinopolului.

Atacarea Constantinopolului

Atacul a fost planificat sistematic. Constantinopolul nu putea primi ajutor nici pe uscat, nici pe mare, datorită celor două fortăreţe turceşti de pe Bosfor şi flotei acestora care naviga prin Marea Marmara spre sud. Armatei otomane, compusă din 150000 de oameni, i-au ţinut piept doar câteva mii de apărători, dar bizantinii au opus rezistenţă timp de două luni până când, la 29 mai 1453, zidurile au fost în cele din urmă străpunse. Imperiul Bizantin a dispărut, bisericile acestuia au fost transformate în moschei, iar Constantinopolul a devenit capitala sultanilor otomani.

Turcii s-au răspândit în toate direcţiile, pătrunzând adânc în Balcani, navigând de-a lungul coastei nordice a Mării Negre şi îndreptându-se spre est, unde au intrat în conflict cu noul imperiu persan. Între 1516-17 au cucerit Siria şi Egipt, obţinând controlul asupra estului mediteranean. Ei au preluat controlul şi asupra locurilor sfinte din Islam în Arabia, permiţându-le sultanilor otomani să solicite o bază religioasă pentru conducerea lor.

DATE IMPORTANTE

1055
Turcii selgiucizi capturează Bagdadul
1071
Selgiucizii îi înfrâng pe bizantini la Manzikert
1280
Turcii otomani sosesc în Asia Mică
1302
Sultanatul Selgiucid de la Rum se prăbuşeşte
1389
Lupta de la Kosovo
1396
Lupta de la Nicopole
1402
Otomanii înfrânţi de Timur la Ankara
1453
Otomanii ocupă Constantinopolul
1521
Capturarea Belgradului
1522
Insula Rodos este capturată, începuturile puterii maritime turceşti
1526
Cucerirea Ungariei (Lupta de la Mohács)
1529
Turcii asediază Viena
1571
Turcii sunt înfrânţi la Lepanto
1699
Pacea de la Karlowitz; declinul Imperiului Otoman devine vizibil

Puterea turcească a atins apogeul în timpul lui Soliman Magnificul (1520-66). În Europa, oraşul-cheie Belgrad a fost ocupat în 1521, otomanii pătrunzând apoi în Ungaria. După victoria de la Mohács (1526), cea mai mare parte a regatului a fost ocupată, iar turcii se pregăteau să atace regiunile habsburgice austriece. Dar când Soliman a asediat Viena, în 1529, oraşul a rezistat, iar sultanul a trebuit să se retragă. În ciuda temerilor europenilor, următoarele invazii turceşti nu au avut succes. Însă Viena a rămas la doar 130 km distanţă de frontiera otomană aproape 200 de ani.

Armatele lui Suliman au obţinut victorii importante asupra perşilor, capturând Bagdadul şi ocupând Armenia; în timpul domniei acestuia a fost creată o flotă turcească puternică care a capturat Rodos (1522), Algeria (1529), Tunisia (1533) iar mai târziu, Cipru (1571). Malta a rezistat, iar spaniolii şi veneţienii s-au dovedit duşmani de temut, obţinând o victorie pe mare la Lepanto, în 1571, care a zădărnicit dominaţia otomană totală asupra zonei mediteraneene. Limitele expansiunii turceşti fuseseră atinse. Treptat, sub conducerea unor sultani nepricepuţi şi a intrigilor între marii viziri (prim-miniştri), sistemul guvernamental s-a prăbuşit, iar corupţia şi ineficienţa s-au răspândit. Imperiul Otoman a stagnat, în timp ce în Europa se dezvoltau state puternice.

Cu toate acestea, imperiul a rămas intact, parţial datorită faptului că puterile europene erau prea preocupate de conflictele dintre ele pentru a profita de slăbiciunea turcilor. În 1683, un mare vizir a încercat să revigoreze statul, atacând Austria şi asediind Viena cu o armată formată din 200000 de oameni. Însă oraşul a rezistat, iar o forţă armată puternică a distrus armata turcă. Prin pacea de la Karlowitz, turcii au suferit primele pierderi teritoriale însemnate în Europa.

După o scurtă perioadă de bunăstare în secolul XVIII, în Imperiul Otoman s-a instalat un declin ireversibil. În secolul XIX, viitorul vastului Imperiu Otoman devenise o problemă internaţională denumită de britanici "Chestiunea Orientală".

Sonia Halliday

▲ Budapesta asediată de Soliman, într-o miniatură din secolul XVI. După bătălia de la Mohács din 1526 marea parte a Ungariei, inclusiv Budapesta, a căzut în mâini otomane.

▼ Asediul fără succes al turcilor asupra Vienei, 1683. În 1699, austriecilor li s-au restituit toate pământurile ungare prin pacea de la Karlovitz.

Photo Meyer

mai vezi Istorie universală 21 – BIZANŢUL Istorie universală 77 – PROBLEMA ESTULUI

Arhitectura la începutul secolului al XIX-lea

Angelo Hornak

◀ Moda ornamentelor exotice și-a atins apogeul în clădirea Royal Pavilion (1815-1818) din Brighton, construită de John Nash pentru prințul regent. A fost construită în așa-numitul stil 'hindus', preluând elemente din arhitectura indiană și musulmană.

▼ Sussex Place din Regent's Park, Londra (1822), este una din contribuțiile lui John Nash la arhitectura urbanistică. Una dintre terasele care domină parcul, Sussex Place, este caracterizată prin cascada elegantă de colonade.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, arhitectura europeană și nord-americană redescopereau valorile trecutului clasic. Rezultatul a fost "neoclasicismul".

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, numeroase clădiri răspândite în întreaga Europă erau inspirate de arhitectura clasică romană sau elenă. Totuși, arhitecții care le proiectaseră au fost influențați mai mult de interpretări la mâna a doua ale unor modele clasice, decât de studiul și cunoașterea aprofundată a clasicismului. La sfârșitul secolului al XVIII-lea s-a încercat o abordare mai scolastică a culturii antice, ceea ce a dus la apariția unui nou stil clasic, "neoclasicismul".

O dată cu noile descoperiri ale unor vestigii antice și a deselor călătorii efectuate de către arheologi, atât în Italia cât și în Grecia, au devenit accesibile din ce în ce mai multe informații referitoare la trecut. Au început să se publice din ce în ce mai multe cărți care prezentau mai mult desene ale unor vechi clădiri clasice, decât pure interpretări ale artiștilor renascentiști.

Neoclasicismul în Marea Britanie

În această perioadă, Marea Britanie avea trei arhitecți de geniu: Robert Adam, John Nash și Sir John Soane dar și mulți alții de mare importanță. Deși munca lor era asemănătoare celei care se efectua în orașe ca Helsinki, St. Petersburg, Berlin, Paris sau Roma, Adam, Nash și Soane au îmbogățit neoclasicismul cu interpretări originale și neobișnuite.

Creația lui Adam

Robert Adam (1728-1792) a fost unul dintre primii exponenți ai neoclasicismului în Marea Britanie. Clădirile romane, cele din Pompei și cele etrusce l-au inspirat în mod deosebit. Artistul a acordat o mare atenție ornamentelor și decorațiunilor interioare, introducând multă lumină și eleganță în lucrările lui. Era neobișnuit prin faptul că el însuși proiecta fiecare detaliu al unui interior, de la ornamentele din ghips ale tavanului, căminul, ușile și chiar clanțele acestora, până la culoarea cea mai potrivită pentru pereți sau alegerea covorului, ceea ce l-a făcut nu doar arhitect, ci și unul dintre primii designeri de interior.

Proiectele lui Adam erau aplicabile atât caselor mici cât și celor mari. El a utilizat primul stucaturi bej sau albe, pe exteriorul caselor (pe care artistul le numea "ciment roman"). Artistul a mai utilizat și garduri din fier cu ornamente pline de luminozitate.

Interioare celebre decorate de Adam sunt cele din Osterley Park și Syon House, ambele din Middlesex. Printre construcțiile lui publice, cu o grandoare romană diferită de lumina și eleganța caselor nobiliare, sunt universitatea (1789) și clădirea registraturii (1774-1792) din Edinburgh dar și teatrul și primăria din Bury St. Edmonds, în comitatul Suffolk (1775).

În jurul anului 1800, în Marea Britanie a apărut o nouă expresie a neoclasicismului, numită uneori expresionism romantic. Deși numeroase clădiri se apropiau mai degrabă de

Angelo Hornak

stilul gotic decât de cel clasic, ceea ce era mai important era modul în care construcțiile erau amplasate într-un peisaj, pentru a crea un efect romantic. Peisajul unui parc putea adăposti nu doar o vilă în stil gotic sau un templu elen, ci și pagode inspirate de Orientul îndepărtat.

Nash și pitorescul

John Nash (1752-1835) a executat lucrări la comanda prințului regent (cel care avea să devină regele George al IV-lea), legându-și numele de arhitectura în stil Regency. În cadrul mișcării romantismului pitoresc, artistul poate fi privit ca arhitect neoclasic.

Nash a combinat arhitectura cu designul ambiental. Deși lucrările lui nu sunt clasice în sens erudit, el s-a inspirat dintr-un clasicism provenit din mai multe surse pentru construcțiile amplasate în parcuri și reședințe nobiliare, terase ample și străzi largi. Printre creațiile lui

cele mai reușite se numără proiectarea celebrului Regent's Park și clădirile terasate cu fațada decorată în structura albă ce înconjoară parcul și făcea legătura între parc și reședința prințului regent, Carlton House, trecând prin Portland Place (care etala case construite de Adam și fratele lui), All Souls Church, Oxford Circus și marele bulevard Regent Street. O celebră clădire construită de Nash este palatul prințului regent din Brighton, comitatul Sussex – exoticul și fantezistul Royal.Pavilion.

Lucrările lui Soane

Sir John Soane (1753-1837) a fost un arhitect mult mai sobru, a cărui arhitectură era departe de a fi expresionistă. El a adoptat stilurile elene antice, utilizându-le riguros și creativ, pentru a realiza construcții robuste care demonstrau măiestria artistului în controlul arhitectural al formei și o înțelegere a volumului, luminilor și umbrelor. Aceste abilități i-au adus artistului cel mai înalt respect printre istoricii arhitecturii, deși puține creații ale lui au dăinuit în timp.

Lucrarea lui principală a fost Banca Angliei, a cărei construcție a durat peste 40 de ani (1791-1833). Din păcate, în afara peretelui frontal, lipsit de ferestre, și el parțial renovat, din întreaga creație originală a lui Soane au rămas foarte puține urme, cu toate că există nenumărate ilustrații care prezintă sălile elegante ale băncii, iluminate de sus cu lumină naturală.

Printre puținele creații ale lui Soane, rămase intacte, se numără Dulwich Picture Gallery și Mausoleul (1811-1814). Artistul a redecorat încăperile și fațada propriei sale reședințe din Lincoln's Inn Fields, care era parțial casă de locuit și parțial muzeu al colecției de sculptură și antichități arheologice deținute de artist.

Franța

Unul dintre primii arhitecți neoclasici francezi a fost Claude-Nicolas Ledoux (1736-1806), ale cărui proiecte, deși de inspirație clasică, erau moderniste prin simplificarea structurii și a detaliilor, dar erau uriașe ca mărime.

Acesta a fost modul de abordare regăsit la multele clădiri neoclasice construite în Franța după Revoluția din 1789. Multe construcții publice – celebrul Arc de Triumf (1806-1837), de exemplu, inspirat de arcurile triumfale ale Romei antice – au fost înălțate pentru a-l glorifica pe Napoleon, care se considera a fi un brav urmaș al marilor împărați romani. Stilurile lor erau însă prea puțin apropiate de idealurile revoluționare, având un caracter mult prea fastuos. Stilul care a luat naștere în epoca napoleoniană – o formă de clasicism romantic – poartă denumirea de stil Empire.

Germania

În Germania, stilul clasicismului romantic a apărut puțin mai devreme decât în Franța. Un prim exemplu este celebra Poartă Brandenburg din Berlin (1788-1791), realizată de Carl Gotthard. Poarta ceremonială, construită în clasicul stil doric elen, a fost prima dintre numeroasele asemenea porți ridicate apoi în întreaga Europă.

Cel mai celebru reprezentant al arhitecturii neoclasice din Germania a fost Karl Friedrich Schinkel (1781-1841), consilierul arhitectural al regelui Prusiei. Construcțiile lui în stil elen, din această perioadă, sunt lipsite de ornamente opulente și îmbină armonios modelul clasic cu rolul funcțional al construcției. Două construcții tipice stilului Schinkel, ambele în Berlin, sunt Neue Wache, 1816 și Altes Museum, 1823-1830.

Statele Unite ale Americii

În America de Nord, construcțiile ce caracterizau acea perioadă se bazau pe exemple ale stilului Palladin (o versiune timpurie a clasicismului) ale perioadei georgiene engleze dar și pe creația arhitectului James Gibbs (1682-1754) care conține și ea, la rândul ei, numeroase elemente caracteristice stilului Palladin. Thomas Jefferson (1743-1826), cel de-al treilea președinte american, a fost și el un mare arhitect și a proiectat, în același stil, universitatea din Virginia (1817-1826).

Existau, de asemenea, și clădiri construite în stilul renașterii elene, cum ar fi, de exemplu, Banca Pennsylvaniei, construită în anul 1798, care a fost proiectată de către Benjamin Latrobe (1764-1820), un fost englez naturalizat american, și, de menționat, Capitoliul din Washington, proiectat în anul 1793 de un alt fost englez, William Thornton (1759-1828). Capitoliul a fost reconstruit parțial de către Latrobe, după Războiul Civil din anul 1814.

Capitoliul din Washington, SUA. A fost proiectată de William Thornton și refăcut parțial de Latrobe, în 1814.

Construit în onoarea lui Napoleon, Arcul de Triumf (1806-1837) din Paris, prin dimensiunea și simplitatea sa, este caracteristic clasicismului romantic francez – cunoscut sub denumirea de stil Empire.

Hulton Deutsch Collection

mai vezi Arta și omul 27 – ARHITECTURA: DE LA WREN LA ADAM Istorie universală 1 – PRIMELE ORAȘE

Spania ca mare putere

În secolul XVI, Spania a devenit puterea dominantă în Europa. Odată cu expansiunea imperiului spaniol, arta şi literatura spaniolă au înflorit şi ele. Însă, inevitabil, situaţia s-a schimbat şi un declin lent şi lung a pus capăt supremaţiei Spaniei.

În Evul Mediu, Spania a fost împărţită în mai multe regate creştine şi maure (islamice). Apariţia populaţiei islamice data de la invaziile din secolul VIII, care au fost punctul de plecare al marii culturi a Spaniei Maure. În secolul XI, însă a început o "recucerire" creştină treptată ce a durat până la sfârşitul secolului XV. Până la acea dată, doar Granada a rămas sub stăpânirea maurilor şi cea mai mare parte a Spaniei se afla sub controlul a două state: Castilia şi Aragon.

"Regii catolici"

În anul 1469, Isabela şi Ferdinand, moştenitorii tronurilor Castiliei şi respectiv ai Aragonului, s-au căsătorit şi până în 1479 au devenit practic conducătorii Spaniei. Ambii

▲ Reacţia Inchiziţiei faţă de lucrările eretice este ilustrată în această imagine; ereticii înşişi aveau aceeaşi soartă. Acest tip de cenzură a încetinit dezvoltarea culturală şi intelectuală a Spaniei.

◀ Ferdinand al II-lea a condus Aragon-ul între 1479-1516. Împreună cu soţia sa Isabela de Castilia, a întemeiat Spania Unită. Prin căsătorie, Ferdinand a creat o mare moştenire pentru nepotul său Carol al V-lea.

fiind creştini zeloşi, au fost numiţi *Los Reyes Catolicos* (regii catolici). De afacerile interne ale Spaniei se ocupa mai ales Isabela, care a reuşit să consolideze poziţia regală pe seama nobilimii feudale, creând astfel o administraţie centrală eficientă, dominată de castilieni.

În 1492, au avut loc trei evenimente deosebit de importante: Recucerirea Creştină a culminat cu ocuparea Granadei; Cristofor Columb a navigat spre vest cu trei nave spaniole şi a descoperit o Lume Nouă, în care regiuni întinse aveau să fie ocupate mai târziu de conchistadorii spanioli; şi toţi evreii din Spania – probabil câteva sute de mii de oameni – au fost expulzaţi din ţară.

Acest ultim eveniment era important deoarece arăta că suveranii spanioli erau decişi să creeze un stat în întregime creştin. Situaţia era însă în defavoarea maurilor care continuau să trăiască pe teritoriu creştin după Recucerire şi, deşi apărătorii Granadei se predaseră în schimbul promisiunilor conform cărora vor beneficia de toleranţă religioasă, toţi maurii au fost curând siliţi să treacă la religia creştină, dacă doreau să rămână în ţară. Mulţi

Roger-Viollet

Procesiune a oficialilor Inchiziţiei şi a condamnaţilor (stânga). O pagină din *Indexul Cărţilor Interzise* (jos). Din cărţile valoroase, ca şi Don Quijote, fragmentele ofensatorii erau extrase. Cărţile medicale erau cenzurate; imaginile reprezentând trupuri goale erau considerate indecente.

Salmer

Pictură în relief datând din secolul al XVI-lea, înfăţişându-l pe Boabdil, ultimul conducător musulman din Spania, care a fugit din palatul Alhambra, din Granada, după căderea oraşului în mâinile lui Ferdinand şi Isabelei, în 1492. Granada a fost ultima provincie ocupată în Recucerirea Creştină, care începuse în 1085.

dintre aceştia au făcut acest lucru, dar aceşti convertiţi, numiţi *moriscos*, trezeau suspiciuni şi trăiau sub ameninţarea de a fi arestaţi şi torturaţi de Inchiziţia Spaniolă pe motivul că sunt eretici (necredincioşi).

Această politică intolerantă se baza pe considerente politice şi religioase, deoarece credinţa religioasă comună a spaniolilor a contribuit la consolidarea unei societăţi în care loialităţile regionale erau puternice. Atât Biserica Spaniolă cât şi Inchiziţia Spaniolă erau instituţii de stat aflate sub controlul regal şi cu puţine interferenţe din partea papalităţii. Cu toate acestea, comportamentul fanatic al monarhiei urma să aibă implicaţii şi mai adânci când în Europa au apărut diferenţe religioase mai aprige.

Sub conducerea lui Ferdinand, politica externă a Spaniei a fost una în care propriul interes era întotdeauna mai presus de orice. Manipulându-i constant pe regii Franţei în perioada războaielor italiene, Ferdinand a reuşit să ocupe un teritoriu dincolo de Pirinei (Roussillon), a devenit stăpânul Italiei de Sud şi Siciliei (1504) şi a obţinut controlul regiunii ne-portugheze a peninsulei cucerind Navarra (1512). Până la moartea sa, în 1516, Spania a devenit o putere formidabilă.

Nepotul habsburg al lui Ferdinand, în vârstă de 16 ani a moştenit tronul sub numele de Carol I. Având deja titlul de duce de Burgundia, acesta a reunit, în 1519, pământurile habsburgice austriece cu întinsele teritorii pe care le moştenise, urmând să fie numit Carol Quintul, împărat al Sfântului imperiu roman, titlu sub care este cunoscut în istorie.

La început, sfetnicii flamanzi ai lui Carol şi frecventele sale absenţe l-au făcut nepopular în Spania. În 1520-1521, au izbucnit răscoale în oraşele mari ale Spaniei (Răscoala Communeros-ilor), înăbuşite prin forţă asociată cu anumite concesii în favoarea spaniolilor. Mai târziu, Carol a început să iubească Spania şi, deşi din domnia sa de 38 de ani şi-a petrecut aici mai puţin de 16 ani, acesta a fost locul în care a preferat să se retragă.

Preţul supremaţiei

Sub conducerea lui Carol Quintul, Spania a intrat într-o epocă înfloritoare, dar costisitoare. Impozitele încasate de la spanioli, aurul şi argintul din America Spaniolă, erau risipite pe războaiele lui Carol cu Franţa şi pe eforturile de a apăra catolicismul din Germania împotriva noii erezii luterane (protestante). Trupele spaniole erau baza armatei sale şi, după o victorie uimitoare la Pavia, în 1525, infanteria spaniolă a fost recunoscută ca cea mai bună din Europa. În ciuda victoriilor repetate, războaiele împotriva francezilor s-au prelungit până în 1559, când s-a încheiat tratatul de la Cateau-Cambrésis – o pace de epuizare, încheiată pentru a evita prăbuşirea totală a ambelor părţi.

Carol Quintul a abdicat în 1556 şi a murit în Spania cu un an înainte de pacea de la Cateau-Cambrésis, încheiată între fiul său Filip al II-lea şi Henric al II-lea al Franţei. Titlul imperial şi teritoriile austriece ale lui Carol au revenit fratelui său, Filip moştenind un imperiu al cărei centru era într-adevăr Spania. Spre deosebire de tatăl său, el şi-a petrecut aici aproape toată perioada de domnie. Posesiunile sale cuprindeau Spania şi coloniile ei americane, Ţările de Jos (Olanda şi Belgia de azi), Franche-Comté de-a lungul frontierei estice a Franţei, precum şi Napoli şi Milano în Italia.

Un conducător "casnic"

Spre deosebire de tatăl său care a călătorit mult, a purtat războaie şi a negociat, Filip a încercat să conducă imperiul de la distanţă, dinr-un singur loc. De asemenea, el a încercat să-l conducă singur. Lucrând tot timpul, Filip citea şi scria comentarii şi ordine – adesea neînsemnate – pe marginea oricărui raport ce ajungea la Madrid; obişnuia să ia singur toate deciziile. Oricare ar fi fost avantajele – politica lui Filip era marcată de personalitatea lui – nu aşa trebuia condus un imperiu atât de vast şi încetineala în luarea deciziilor a dat naştere unui proverb: "dacă moartea ar veni din Madrid, toţi am avea o viaţă lungă".

Filip îşi dorea să atingă două ţeluri specifice "Noilor Monarhii" din secolul XVI. El

◀ Portret al lui Filip al II-lea de Tizian. Sănătatea suveranului era şubredă, însă a trăit până la 70 de ani. Spre deosebire de tatăl său, Carol Quintul, Filip şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii în Spania, încercând să-şi conducă vastul imperiu din biroul său.

▲▼ Revoluţia din Ţările de Jos a atras Spania într-un război lung şi costisitor. În imaginea de mai sus, Ducele de Alva soseşte la Rotterdam. Cruzimea lui Alva a fost evidentă în asedierea oraşelor Maestricht (jos), Antwerp şi Ghent.

dorea să elimine privilegiile locale, astfel încât toate regiunile imperiului să îi fie la fel de supuse. De asemenea, Filip urmărea să înlăture disensiunile religioase. Religia şi politica erau inseparabile şi nici o monarhie din secolul XVI nu tolera diferendele de natură religioasă. Însă credinţa lui Filip era foarte puternică şi rar a făcut concesii din motive politice.

Acest lucru a devenit evident în anii 1560, atât în Spania cât şi în străinătate. Persecutarea moriscilor a dus la izbucnirea unei răscoale care a durat doi ani, după care a fost înăbuşită cu cruzime. În ciuda deportărilor şi investigaţiilor făcute de Inchiziţie, moriscii au rămas în Spania până când au fost expulzaţi, între 1609-1614 – un eveniment cu consecinţe grave asupra economiei spaniole. Prin expulzarea minorităţilor de oameni harnici şi pricepuţi cum erau evreii şi maurii, monarhii spanioli au sacrificat bunăstarea ţării în schimbul idealului de unitate politico-religioasă.

Revoluţie în Ţările de Jos

Aşa s-a întâmplat şi cu politica lui Filip în Ţările de Jos, unde atacurile asupra ereticilor au dat naştere unei opoziţii de mari proporţii, care i-a unit pe nobili, comercianţi şi calvinişti (protestanţi). Izbucnirea Revoluţiei Olandeze, în 1568, a reprezentat o dublă lovitură pentru Spania, deoarece Filip nu mai putea beneficia de prosperitatea Ţărilor de Jos şi, în acelaşi timp, îl costa enorm să menţină o armată într-o provincie ostilă. Având o durată care a cuprins ultimii 30 de ani din domnia lui Filip, revoluţia a epuizat resursele Spaniei.

Acest lucru nu s-a văzut de la început, iar puterea Spaniei părea să crească. În 1571 flotele reunite spaniole şi veneţiene au obţinut la Lepanto o victorie importantă asupra turcilor, punând capăt dominaţiei otomane în zona mediteraneană. În 1578, regele Sebastian al Portugaliei a fost ucis într-o expediţii în Maroc, nelăsând nici un moştenitor direct. Au existat pretendenţi la tron, însă doar unul – Filip – avea o armată la frontiera portugheză. Până în 1580, Filip a adăugat şi Portugalia posesiunilor sale, împreună cu flotele şi coloniile acesteia din America, Asia şi Africa. Spania devenise o mare putere atlantică.

Succesul lui Filip a culminat în anii 1580. Ducele de Parma i-a învins pe rebelii din Ţările de Jos; Franţa era zdruncinată de războaiele civile dintre catolici şi protestanţi; şi, deşi relaţiile dintre Spania şi Anglia protestantă se înrăutăţiseră după ce navele englezeşti au atacat nave spaniole ce transportau comori, părea să existe o ocazie prielnică de a o înlătura pe regina Elizabeta prin asasinat şi de a o înlocui cu vara sa catolică Mary, regina Scoţiei, care se afla la închisoare.

Comploturile spaniole de asasinare a reginei Elizabeta au dat greş şi, în 1587, Mary a fost executată. În consecinţă, Filip avea cale liberă de a pretinde tronul Angliei.

Spania în secolul XVI. Regatul Spaniei a fost creat în 1479, prin unificarea Aragonului și Castiliei. Cucerirea Granadei și Navarrei a completat Spania modernă.

Pușcaș. Pușcașii, împreună cu sulițașii, alcătuiau infanteria spaniolă care, până după 1640, a fost cea mai eficientă din Europa.

În scopul obținerii tronului Angliei, Filip a depus mari eforturi financiare pentru organizarea "invincibilei Armada", o flotă uriașă formată din nave de război spaniole, care urma să preia armata Ducelui de Parma din Țările de Jos și să o transporte de-a lungul Canalului Englez, pentru a invada apoi Anglia.

Filip era condus mai degrabă de credința lui religioasă, și nu de rațiune. El a ignorat binecunoscuta superioritate a navelor de luptă englezești și a marinarilor englezi și nu a luat în considerare dificultatea transportării unei armate întregi pe mare, de vreme ce spaniolii nu aveau un port corespunzător în Țările de Jos. Când Armada și-a început navighația în 1588, atacurile englezilor i-au provocat daune de proporții, iar în retragere, distrugerea sa a fost completată de furtuni.

Factorul de schimbare

Armada spaniolă a fost un factor de schimbare pentru viitorul țării. În 1589 regele protestant Henric al IV-lea a ajuns pe tronul Franței, iar Spania, care până atunci sprijinise în secret grupurile catolice din Franța, s-a implicat direct în războiul civil. Forțat să-și trimită armata în Franța, Ducele de Parma nu a putut definitiva cucerirea Țărilor de Jos. Intervenția spaniolilor i-a determinat însă pe francezi să-l sprijine pe Henric, iar când s-a încheiat în sfârșit pacea la Vervins, în 1598, Spania nu obținuse nici un avantaj substanțial în Franța.

Spania în declin

Sfârșitul domniei lui Filip a fost întunecat. Sub conducerea lui Filip al III-lea (1598-1621), Spania a intrat într-o perioadă de răgaz, făcând pace cu Anglia și încheind un armistițiu pe 12 ani cu olandezii. Însă economia fusese grav afectată în timpul lui Filip al II-lea, datorită expulzării moriscilor, marilor cheltuieli de război, a risipei de vieți omenești și materiale, în urma cărora datoriile regelui au crescut considerabil iar țara a fost sărăcită. Situația nu s-a îmbunătățit nici sub Filip al III-lea, sfătuit de coruptul Duce de Lerma.

Deși nu era încă foarte evident, Spania era în declin. Epoca înfloritoare a literaturii și artei spaniole, începută în secolul al XVI-lea, s-a menținut până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, oferind lumii genii ca Miguel de Cervantes (autorul romanului *Don Quijote*) și marele pictor Vélazquez.

Filip al IV-lea

Filip al IV-lea (1621-65) avea printre consilieri un nobil favorit, Contele Olivares, mult mai dinamic și mai ambițios decât Lerma. Din nefericire însă, Spania nu-și mai putea permite niște ambiții care au dus la reluarea conflictului cu Țările de Jos și sprijinul substanțial dat habsburgilor din Austria în Războiul de 30 de Ani (1618-48) dintre catolici și protestanți pentru putere în Germania.

Armata spaniolă reprezenta, încă, o forță de luptă impresionantă, însă nu a obținut nici o victorie decisivă în anii 1620 și 1630. Între timp, Franța, condusă de cardinalul Richelieu, a așteptat momentul potrivit, neintrând în război decât în 1635. Chiar și așa, Spania și-a menținut poziția până 1640. În 1640, Portugalia s-a răsculat și în cele din urmă și-a câștigat independența. În același an, locuitorii provinciei spaniole Catalonia s-au revoltat și ei, supunându-se din nou doar în 1659. Apoi, în 1643, armata spaniolă a fost înfrântă cu cruzime de francezi la Rocroi, punându-se astfel capăt unei supremații militare care durase de peste 100 de ani.

Recunoașterea înfrângerii

În 1648, Tratatul de la Westphalia a pus capăt Războiului de 30 de Ani și o dată cu acesta s-au spulberat speranțele habsburgilor de a impune religia catolică în Germania sau de a consolida autoritatea imperială.

În același an, Spania a recunoscut în mod oficial independența Provinciilor Unite (Olandeze), la Münster. Războiul dintre Spania și Franța a continuat până în 1659, când Spania a cedat teritorii, lucru prin care aceasta accepta înfrângerea. Aceste pierderi erau nesemnificative în comparație cu decăderea pe internă a țării, care a rămas un imperiu imens, dar a ieșit din rândul marilor puteri.

DATE IMPORTANTE

1479
Unificarea Spaniei sub Ferdinand și Isabela

1492
Căderea Granadei; Columb călătorește în Lumea Nouă; expulzarea evreilor

1512
Spania cucerește Navarra

1516-56
Domnia lui Carol I

1519
Carol devine împărat al Sfântului Imperiu Roman, Carol Quintul

1520-21
Revolta Communeros-ilor

1556
Filip al II-lea devine rege al Spaniei

1559
Tratatul de la Cateau-Cambrésis

1568
Revoluția din Țările de Jos; răscoala moriscilor

1571
Lupta de la Lepanto

1580
Filip al II-lea devine rege al Portugaliei

1588
Distrugerea Armadei spaniole

1589-98
Intervenția Spaniei în Franța

1609
Armistițiul pe 12 ani cu Olanda

1620-21
Spania este târâtă în Războiul de 30 de Ani

1635
Război între Franța și Spania

1643
Spania este înfrântă la Rocroi

1648
Tratatele de la Westphalia și Münster

1659
Tratatul de la Pirinei

mai vezi Istorie Universală 38 – IMPERIUL LUI CAROL QUINTUL Istorie Universală 43 – RĂZBOAIELE RELIGIOASE

Regina Elizabeta I

Regina Elizabeta I a demonstrat că și o femeie poate guverna Anglia la fel de bine precum un bărbat. În timpul îndelungatei ei domnii, regina – foarte populară – a condus țara printre numeroase pericole și a respins cu succes amenințarea spaniolă.

Poreclită "Glorioasa" sau "Regina Virgină", Elizabeta a fost fiica regelui Henric al VIII-lea, o personalitate foarte puternică pe care ea l-a luat drept model. Sub domnia ei de aproape 45 ani, ea a îmbinat "virtuțile regești" cu un simț diplomatic feminin, pentru a apăra țara de inamicii politici interni și externi.

Epoca de aur a Angliei

Era elizabetană, adică partea a doua a secolului XVI, este una dintre cele mai palpitante epoci din istoria Angliei. Renașterea engleză a luat amploare; poezia, dramaturgia și muzica înfloreau. În această perioadă au scris dramele englezești cele mai renumite de William Shakespeare și Christopher Marlowe. Edmund Spencer și Sir Philip Sydney sunt enumerați printre cei mai mari poeți englezi.

Vestiții marinari englezi, Francis Drake, Walter Raleigh, Mathew Frobisher, Humphrey Gilbert și Richard Greenville, în afara călătoriilor europene, erau în căutarea unor teritorii noi, și s-au întors cu bogății fabuloase din coloniile spaniole. Deși Elizabeta nu a trecut niciodată Canalul Mânecii, ea a încurajat întotdeauna marinarii spre aventuri îndrăznețe.

Tot o fetiță

Când în 7 septembrie 1533, a venit pe lume în palatul de la Greenwich Elizabeta Tudor, regele Henric a fost inconsolabil deoarece își dorise foarte mult ca urmaș un băiețel. Dorința era atât de puternică încât divorțase de prima nevastă, Chaterine de Aragonia, deoarece și aceasta îi născuse numai o fetiță, Maria.

Mama Elizabetei, Ana Boleyn fusese o curtezană. Când Papa a refuzat să desfacă căsătoria cu Chaterine de Aragonia, Henric a întrerupt legătura cu biserica catolică și a întemeiat biserica anglicană, al cărei conducător suprem a fost chiar el. După aceasta și-a aprobat propriul divorț și recăsătorirea.

Deși la început a iubit-o sincer pe Ana Boleyn, afecțiunea lui nu a fost durabilă. După nici trei ani a decis că se va descotorosi de Ana. A acuzat-o de trădare și de adulter. Deși acuzațiile erau false, femeia a fost condamnată și decapitată în mai, 1536. Următoarea soție a fost Jane Seymour, o altă curtezană. Ea a murit cu câteva săptămâni după nașterea fiului lor, Edward.

William Tyrwhitt-Drake Esq.

▲ Acest portret o ilustrează pe Elisabeta după victoria asupra Armadei spaniole. Îmbrăcămintea ei fabuloasă indică bogăția imensă iar mâna odihnită pe glob simbolizează domnirea ei pe apă și uscat.

▼ Henric al VIII-lea, învățat, muzician și sportiv, a fost o personalitate tipic renascentistă. Pe de altă parte a fost un bărbat orgolios, nemilos și autocrat. Fiica lui, Elizabeta a admirat tot timpul caracterul direct și ferm al tatălui.

Henric s-a însurat de șase ori în total. Pe a patra soție, prințesa germană Ana de Kleve a părăsit-o deoarece a considerat-o foarte urâtă. A cincea oară s-a însurat cu o femeie frumoasă și tânără, dar aceasta a avut o relație cu nobilul Thomas Culpepper, și pentru aceasta a avut la soarta Anei Boleyn, fiind decapitată. Ultima soție a lui Henric, Catherine Parr, a trăit mai mult decât soțul ei.

Urmașii lui Henric

Elizabeta și-a petrecut copilăria la țară, departe de curtea londoneză. Împreună cu fratele ei vitreg, a beneficiat de o educație deosebită. Viața lor pașnică a fost întreruptă de moartea tatălui în 1547, după care a ajuns pe tron Edward. Edward al VI-lea era un băiat fragil, bolnăvicios și a murit cu șase ani mai târziu, la vârsta de 15 de ani. L-a urmat pe tron Maria, fata mai în vârstă a lui Henric. Maria era romano-catolică și a readus biserica anglicană sub autoritatea papală. Protestanții însă

În compania curtezanelor, Elisabeta primește pe marinarul vestit, Sir Walter Raleigh. El a adus primul transport de tutun și cartofi din America în Anglia.

O copie modernă a vasului "Golden Hind" a lui Sir Francis Drake. A fost construit recent pentru comemorarea călătoriei eroice în jurul lumii a unuia dintre cei mai mari exploratori din acea vreme.

DATE IMPORTANTE

1533
Se naște Elizabeta, fiica lui Henric al VIII-lea și a Anei Boleyn

1547
Moartea lui Henric al VIII-lea. Îi urmează pe tron fiul lui, Edward.

1553
Încoronarea Mariei Tudor

1558
După moartea Mariei, sora ei vitregă, Elizabeta ajunge pe tron

1559
Parlamentul confirmă independența bisericii anglicane

1568
Regina Scoției, Maria Stuart se refugiază în Anglia

1580
Drake se întoarce din călătoria făcută în jurul lumii.

1587
După demascarea complotului Babington, Maria, regina scoțienilor, este executată

1588
Pierirea Armadei Invincibile spaniole

1598
Moare Filip al II-lea și William Cecil (Lord Burghley)

1603
Moare regina Elizabeta

Se presupune că Elizabeta a fost îndrăgostită de Robert Dudley, Contele de Leicester. Soția lui Dudley a murit într-un accident de călărie, după care s-a zvonit că accidentul a fost de fapt un asasinat și regina nu a îndrăznit să se mărite cu iubitul ei.

erau adepții unei biserici independente de Roma. Elizabeta, care era protestantă, era urmașa imediată la tronul Angliei.

Maria cea sângeroasă

Când s-a aflat că Maria vrea să se mărite cu moștenitorul tronului spaniol, catolicul Filip, a izbucnit o rebeliune protestantă sub conducerea lui Thomas Wyatt. Elizabeta a fost acuzată de sora ei vitregă de sprijinirea revoltei, acest lucru costând-o aproape viața. A fost ținută prizonieră timp de două luni în temnița din Turnul Londrei. După eliberare a fost exilată de la curtea regală și din Londra.

Cu timpul, Maria a devenit din ce în ce mai nepopulară. Ea a trimis peste 300 de protestanți la rug deoarece nu au tăgăduit credința și nu s-au convertit la catolicism. Poporul o numea "Maria sângeroasa" (Bloody Mary). Când a murit în 1558, majoritatea englezilor a primit vestea cu bucurie. Căsătoria Mariei cu Filip nu a fost binecuvântată cu copii, astfel

Elizabeta a devenit regină. Data încoronării ei, 17 noiembrie, a rămas încă mult timp sărbătoarea națională a Angliei.

Elizabeta a tras învățăminte din domnia scurtă a Mariei. A devenit foarte prudentă față de orice extremism religios, fie acesta protestant sau catolic. Și-a dat seama ce inconveniente pot să apară dacă se căsătorește cu un prinț sau domnitor străin. Maria s-a întâlnit rar cu soțul ei spaniol, totuși a implicat țara într-un război costisitor și fără sens împotriva Franței, din care a avut numai de pierdut.

Regina la lucru

Elizabeta a condus țara cu ajutorul parlamentului și al Consiliului Secret. Consilierii și membrii parlamentului au ajutat-o cu sfaturi, dar deciziile le-a luat singură. Printre primele măsuri, l-a numit pe William Cecil, cel care ulterior a devenit Lord Burghley, prim ministru. Cecil a servit regina timp de patruzeci de ani.

Toată lumea a crezut că Elisabeta se va mărita și va avea copii. Deși a flirtat cu mai mulți bărbați, nu l-a ales pe nici unul ca soț. Poate că nu a dorit să împartă conducerea țării cu un rege.

Noua regină a fost o protestantă moderată. Era de acord cu desprinderea de Papă, dar a rămas fidelă mai multor obiceiuri și simboluri catolice, de exemplu crucea. La începutul domniei a decretat o lege conform căreia biserica anglicană și-a recăpătat statutul independent (Church Settlement) și totodată a stabilit că regina este capul bisericii, "guvernatorul

Mary Evans Picture Library

În 1580, regina Elizabeta I-a făcut cavaler pe Francis Drake, pe bordul vasului Golden Hind, exprimând recunoștința față de expediția din jurul lumii. După părerea englezilor, Sir Francis a fost un marinar excepțional, dar în opinia spaniolilor a fost un pirat care a furat multe comori spaniole. Drake a jucat un rol important și în lupta cu Armada spaniolă care a încercat să invadeze Anglia.

superior". S-a tipărit o carte nouă de rugăciuni care a unificat diferitele principii protestante. În 1563, învățăturile bisericii anglicane au fost sintetizate în 39 de articole.

Elisabeta a condus biserica anglicană astfel încât principiile stabilite de ea au rămas valabile până în zilele noastre.

Biserica ei era atacată vehement în timpul domniei atât de catolicii din Roma, care se bucurau și de sprijinul Franței și al Spaniei, precum și de puritani, adică protestanții cei mai riguroși, care doreau purificarea completă a bisericii de simbolurile și obiceiurile papale.

La începutul domniei, în primii zece ani, Elizabeta a reușit să întrețină relații relativ bune atât cu francezii cât și cu spaniolii, dar cu timpul aceste relații s-au deteriorat. Atât în Franța cât și în Spania existau grupări protestante care s-au adresat Angliei pentru ajutor împotriva domnitorilor lor catolici. Deși Elizabeta și Cecil nu doreau să îndeplinească aceste cereri, alți membri ai Consiliului Secret, ca Sir Francis Walsingham și Contele Leicester sprijineau cu entuziasm protestanții străini.

Maria, regina Scoției

Regina scoțiană, Maria Stuart a dat multă bătaie de cap Elizabetei. Maria era ruda cea mai apropiată a reginei din partea tatălui, deoarece aceasta era strănepoata regelui Angliei, Henric al VII-lea, bunicul Elizabetei. Acest fapt însemna că dacă moare fără urmași, Maria îi urma la tron. Maria era romano-catolică și din punctul de vedere al bisericii catolice, ea era domnitoarea legală a Angliei, deoarece căsătoria părinților Elizabetei nu era recunoscută de Papă, deci nici domnia ei nu era legitimă. Elisabeta a avut de a face în mai multe rânduri cu comploturi care aveau ca scop înlăturarea ei de pe tron și încoronarea Mariei.

Relația între Anglia și Spania s-a tensionat treptat. Elizabeta a permis marinarilor olandezi să acosteze în porturile englezești. Mai mult, chiar marinarii englezi s-au aventurat din ce în ce mai des în apele teritoriale spaniole din Lumea Nouă. John Hawkins a fost primul englez care a transportat sclavi din Africa de Vest în coloniile spaniole din vestul Mării Caraibelor. Când în portul San Juan d'Ulloa a fost înconjurat de spanioli, împreună cu compatriotul său – Francis Drake –, abia au reușit să scape lăsând în urma lor o flotă mică, majoritatea ei pierzându-se. Drake și-a luat revanșa ulterior pentru această înfrângere prin numeroasele atacuri îndrăznețe asupra vaselor spaniole. Elizabeta a fost criticată vehement pentru pirateria "dracilor marini" englezi, de fostul ei cumnat, Filip, ajuns între timp regele Spaniei.

În 1568, revolta protestanților scoțieni a obligat-o pe regina Maria să abandoneze tronul și să se refugieze în sudul Angliei, lăsând în urmă fiul ei nou născut, Iacob. Elizabeta, în loc să o ajute, a întemnițat-o și a ținut-o prizonieră timp de douăzeci de ani. Între timp, fiul ei, Iacob a ajuns pe tron, a fost crescut și educat de nobilii scoțieni în spiritul principiilor protestante.

Războiul cu Spania

Tensiunea dintre Anglia și Spania a atins apogeul la începutul anilor 1580, când Filip a încercat să înăbușească o revoltă protestantă din Câmpia Germană, și a decis atacarea Angliei protestante. În 1585, Elizabeta a fost de acord să ofere ajutor militar rebelilor protestanți, acesta fiind preludiul războiului anglo-spaniol.

Un an mai târziu, șeful serviciului secret, Sir Francis Walsingham a demascat o nouă tentativă de lovitură de stat, care dorea instalarea Mariei pe tron. Toți consilierii reginei au propus executarea Mariei pe motiv de trădare, deoarece s-a considerat că prizoniera a sprijinit complotiștii. Deși cu multe rețineri, până la urmă Elizabeta a acceptat executarea Mariei, sentința a fost îndeplinită în 1587.

Nimic nu a mai stat în calea lui Filip să atace Anglia. (Regina scoțiană fuseset pe jumătate franțuzoaică, și în cazul unei eventuale victorii asupra Angliei, cu certitudine ea ajungea pe tron. Filip era convins că aceasta

Scottish National Portrait Gallery/Bridgeman

Decapitarea Mariei, regina Scoției, în sala mare al cetății Fotheringay din Northamptonshire. Călăul a trebuit să lovească de trei ori, căci ea trăia încă după prima lovitură.

Duke of Hamilton

După moartea Mariei, s-a făcut o mască de ceară cu chipul ei. Regina scoțiană a fost înmormântată prima oară în catedrala de la Peterborough, și mutată ulterior la ordinul fiului ei în catedrala Westminster. Masca este păstrată în Scoția.

Mary Evans Picture Library

În noaptea de 7 august 1588, Francis Drake a trimis opt nave incendiare împotriva flotei ancorate pe lângă coasta de la Calais. Vasele spaniole au fugit în panică.

> **REGINA LA BĂTRÎNEȚE**
>
> Afinitatea Elisabetei pentru hainele frumoase și bijuteriile strălucitoare nu a pierdut din amploare nici în anii de bătrânețe. Păstrarea tinereții a considerat-o o datorie. Părul ei cărunt și slab era ascuns sub o perucă roșie cârlionțată. La sfârșitul anilor 1560 s-a îmbolnăvit de variolă, boala lăsându-i urme pe pielea feței.
>
> Aceste urme cât și semnele bătrâneții încerca să le mascheze cu o cremă albă, aplicând-o în strat gros pe față. De-acum dinții i se stricaseră din cauza consumului neântrerupt de dulciuri.
>
> Deși s-a bucurat de o sănătate bună, în ultimii ani a suferit de insomnie. De multe ori juca cărți toată noaptea cu contele de Essex, ultimul ei "favorit".

va simpatiza mai mult cu francezii, ori el nu a dorit să facă această favoare Franței.) A construit o flotă imensă, formată din 130 vapoare, cu 7000 de marinari și 17000 soldați, numită Armada. Englezii au așteptat atacul cu o flotă formată din 102 de vapoare. Vasele Armadei au fost zărite prima dată de pe coastele sud-vestice ale Angliei în 19 iulie 1588. Vestea a fost transmisă prin uriașe focuri de semnalizare. Amiralul flotei engleze era Lord Howard of Effingham iar secundul admiralului era Francis Drake. Strategia lor era să iasă din portul Plymouth după ce Armada a trecut și să-i urmărească în sus pe Canalul Mânecii. Când Armada a ancorat în portul Calais pentru a îmbarca alți 30000 de soldați, a suferit două pierderi importante.

Întâi trupele au fost reținute în Olanda de soldați olandezi, și nu au ajuns în timp la Calais. A doua lovitură a fost incendierea unei părți importante a Armadei prin trimiterea unor vapoare incendiare, încărcate cu explozibil și material inflamabil, de către Drake printre vasele ancorate în Calais. Vapoarele care au scăpat focului s-au împrăștiat. În ziua următoare, 8 august, vapoarele de război englezești au atacat spaniolii la Gravelines. Soarta bătăliei s-a decis când o furtună a împins Armada în Marea Nordului. Urmărite de englezi, vasele spaniole au fugit către Scoția. Englezii au epuizat muniția și s-au retras, iar rămășițele Armadei au pornit către Spania, ocolind Scoția și Irlanda. Numeroase vapoare au pierit în apele agitate de lângă coastele Scoției și Irlandei. Peste 60 de vapoare s-au scufundat, numărul victimelor ridicându-se la aproape 20000. Anglia a fost salvată, iar planurile lui Filip spulberate. Ulterior Filip a mai trimis flote împotriva Angliei, dar nici una nu a însemnat un pericol atât de mare ca cea din 1588.

Viața de curte

Elizabeta și curtea ei fabuloasă își petrecea majoritatea vremii în palatele regale din jurul Londrei: Hampton Court, Greenwich, Richmond, Whitehall și Windsor. Locul favorit al Elisabetei era Richmond. Când se afla în Londra, nu se ducea niciodată în Turn. Poate că din cauza celor două luni petrecute acolo în timpul domniei Mariei, sau poate datorită gălăgiei create de animalele din grădina zoologică regală din apropiere.

În fiecare vară, Elizabeta organiza "croaziere regale" în sudul și centrul Angliei, nu a vizitat însă niciodată nordul țării. Mai multe sute de curteni și servitori o însoțeau pe drum și erau primiți la curțile nobilimii din provincie. Vizita reginei reprezenta o favoare nu neapărat înbucurătoare, deoarece costul aproximativ al unei zile de vizită regală se ridica la 100000 de lire sterline (în banii de azi).

Favoriții reginei

Regina a avut întotdeauna câțiva curteni a căror companie o agrea în mod special. Îi numea "favoriții ei" și aștepta de la aceștia loialitate și afecțiune necondiționată. Adesea soțiile acestora erau excluse de la curtea regală. Dacă un "favorit" se însura fără binecuvântarea ei, atunci acesta risca să ajungă în Turnul Londrei, cum s-a întâmplat și cu Sir Walter Raileigh în 1592.

Elizabeta s-a stins în 24 martie 1603. Nu a desemnat niciodată succesor. De lângă patul ei de moarte, primul ministru, Robert Cecil a trimis un curier la regele Scoției, Iacob al IV-lea cu mesajul "a venit timpul lui" și astfel fiul fostei rivale a ajuns regele Angliei cu numele de Iacob I.

Înmormântarea Elizabetei a fost pe măsura importanței ei, ieșită din comun. Sicriul ei a fost însoțit pe străzile Londrei de lorzi care duceau în mână drapele cu stemă. Elizabeta a fost înmormântată în Westminster Abbey.

British Library/Bridgeman Art Library

mai vezi Istoria Lumii 37 – NOILE MONARHII Istoria Lumii 41 – SPANIA CA SUPERPUTERE

Războaiele religioase

Timp de peste un secol, Europa a fost devastată de războaie purtate în numele religiei. După ce Războiul de 30 de ani (1618-48) s-a încheiat printr-o pace în urma epuizării adversarilor, mânia dogmaticilor a început să se potolească.

În 1517, Martin Luther, un călugăr german, a început Reforma care urma să împartă cea mai mare parte a Europei în două tabere ostile – catolici și protestanți. În ciuda tulburărilor din Germania, nu a fost nici un război de proporții până în 1546, când împăratul Sfântului Imperiu Roman, habsburgul Carol Quintul, a făcut o încercare hotărâtă, dar zadarnică, de a zdrobi erezia protestantă.

Un secol de conflicte

În secolul presărat cu conflicte care a urmat, convingerea religioasă a fost un motiv întemeiat pentru ridicarea armelor, dar rareori era singurul motiv. Motivele politice și religioase erau deseori combinate, ca în cazul prinților germani care – atât protestanți cât și catolici – doreau să îngrădească autoritatea împăraților habsburgi. Uneori, cauzele politice depășeau loialitățile religioase, iar Franța catolică, în special, se alia în general cu inamicii protestanți sau chiar musulmani, ai habsburgilor catolici.

Războaiele din Germania s-au încheiat prin pacea de la Augsburg din 1555. Deoarece nici una dintre părți nu reușise să câștige, tratatul dădea dreptul conducătorului fiecărui stat să-și aleagă religia. Această libertate se referea doar la religiile catolică și luterană, în ciuda influenței crescânde a unei tendințe protestante mai radicale, cea calvinistă. Curând după aceasta, câmpul de luptă s-a mutat în vest.

Giraudon

A Held/Ziolo

Demonii atacă Biserica în acest detaliu al unei picturi alegorice din secolul al XVI-lea.

Războaiele din secolele XVI și XVII se bazau pe motive religioase. Masacrul din 1572 al hughenoților francezi din Paris din Noaptea Sfântului Bartolomeu a lăsat un gust amar în rândurile protestanților din Europa. Roma și Spania au lăudat această acțiune.

În Franța, hughenoții (protestanții) erau o minoritate substanțială puternică, în special în rândurile nobililor și comercianților din orașe. După moartea lui Henric al II-lea, în 1559, autoritatea regală slăbise, confruntată cu grupurile de catolici și hughenoți care purtau o lungă serie de războaie civile religioase. Cel mai celebru episod a fost Masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu din 1572, când catolicii s-au mobilizat la un semn și au măcelărit toți

DATE IMPORTANTE

1517
Începe Reforma
1546-55
Carol Quintul încearcă să-i zdrobească pe protestanții germani
1555
Pacea de la Augsburg
1562-98
Războaie religioase în Franța
1568
Începerea revoluției olandeze împotriva Spaniei
1572
Masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu
1588
Armata spaniolă este înfrântă
1589
Henric al IV-lea, primul rege burbon al Franței
1598
Edictul de la Nantes
1618
Defenestrarea de la Praga
1621
Războiul olandezo-spaniol se reia
1631-32
Succesele protestanților suedezi de la Breitenfeld și Lützen
1634
Generalul Wallenstein este asasinat
1635
Intervenția directă a francezilor în Războiul de 30 de Ani
1643
Victoria franceză de la Rocroi pune capăt supremației militare a Spaniei
1648
Pacea de la Westfalia pune capăt Războiului de 30 de Ani și războiului dintre spanioli și olandezi

protestanții care le-au ieșit în cale. În timp ce Franța era răvășită de războaie civile, olandezii s-au revoltat împotriva Spaniei și o prăpastie adâncă s-a deschis între Spania și Anglia.

Religia a jucat un rol important în aceste conflicte, iar de la jumătatea anilor 1580, diferitele grupuri s-au unit. O forță expediționară engleză i-a ajutat pe rebelii olandezi, armada spaniolă a fost înfrântă de englezi, iar trupele spaniole au intervenit în Franța de partea catolicilor. În final, în Spania războaiele au luat sfârșit, iar protestantismul a supraviețuit în toate cele trei țări.

În Franța, diviziunile religioase și luptele dintre diferitele grupări au fost complicate de faptul că Henric al III-lea (care a domnit între anii 1574-89) a fost ultimul din dinastia Valois și că moștenitorul său, Henric de Navarre, era hughenot. După ce atât liderii catolici cât și Henric al III-lea au fost asasinați, Henric de Navarre a devenit primul rege burbon sub numele de Henric al IV-lea, în 1589. Însă rezistența față de o monarhie protestantă a rămas puternică, în special în Paris, unde catolicismul era de neclintit. Henric și-a dat seama că printr-o singură metodă putea împăca majoritatea supușilor și în 1593 s-a convertit la catolicism. În Franța s-a instalat pacea, spaniolii au fost expulzați, iar Henric a pus bazele unității naționale, emițând Edictul de la Nantes, în 1598, prin care acorda hughenoților libertatea cultului. Hughenoții au rămas o minoritate puternică până în 1628, când un prim-ministru

▲ **Diferențele de ordin religios au contribuit la adâncirea conflictului dintre spanioli și olandezi în timpul revoluției din Țările de Jos. Protestantismul olandez făcea progrese rapide, iar Filip al II-lea al Spaniei era hotărât să înăbușe erezia.**

▶ **Regele protestant burbon Henric al IV-lea s-a convertit la catolicism în 1954, pentru a-i împăca pe supușii săi francezi. Lui i se atribuie remarca: "Parisul merită o liturghie".**

puternic și crud, Cardinalul Richelieu, i-a dezarmat și le-a distrus fortărețele. Cu toate acestea, politica tolerantă a continuat, deoarece obiectivele lui Richelieu nu erau religioase ci politice – crearea unui stat francez puternic și distrugerea puterii habsburgilor.

Habsburgii se ridică la arme

Ocazia lui Richelieu s-a ivit în timpul Războiului de 30 de Ani (1618 – 48), cel mai devastator dintre conflictele religioase din Europa. Acesta a început când locuitorii Boemiei au refuzat să continue tradiția de a-l proclama rege pe habsburgul austriac Ferdinand. În timpul unei conferințe, membrii delegației lui Ferdinand au fost pur și simplu aruncați pe fereastră (Defenestrarea de la Praga), iar boemii au ales ca rege alt conducător german, protestantul Palatine.

Ajutat de aliații din Germania și rudele sale habsburgice din Spania, Ferdinand – acum împărat al Sfântului Imperiu Roman – i-a zdrobit pe boemi în lupta de pe Muntele Alb în 1620 și le-a impus catolicismul. Însă conflictul dintre statele catolice și protestante s-a răspândit curând în cea mai mare parte a Europei Centrale, și aproape simultan, a reînceput războiul olandezo-spaniol (1621).

Puterea politică

Au urmat ani de progrese și regrese, asedii și jafuri, care au afectat grav Germania. Forțele habsburgice s-au bucurat de succese, iar când regele Danemarcei a intervenit, a fost imediat înfrânt. Situația s-a complicat datorită afirmării lui Wallenstein, un general cu ambiții independente, aflat de partea habsburgilor. Acesta a fost ucis de ofițerii săi în 1634 – semn că războiul începea să fie dominat de grupările politice aflate la putere. Protestantismul și-a găsit un nou susținător în persoana regelui suedez Gustavus Adolphus, un general strălucit, ale cărui victorii de la Breitenfeld (1631) și Lützen (1632) au schimbat situația. Cu toate acestea, Gustavus însuși a fost ucis la Lützen iar suedezii au început să devină mercenari plătiți de Richelieu. Până la urmă, Franța catolică a intrat în război împotriva imperialiștilor catolici, iar între cele două tabere a avut loc o luptă îndârjită, în care de fapt loialitățile religioase erau în mare parte irelevante.

Prin pacea de la Westfalia (1648), Franța și-a atins scopurile. Statele germane au devenit independente față de împărat, deschizându-se calea pentru expansiunea franceză. O înțelegere religioasă a fost stabilită în cadrul păcii de la Augsburg, dar aceasta îi includea și pe calviniști. Era evident că fervoarea religioasă se consumase în Europa și, deși toleranța era departe de a fi universală, nu au mai avut loc niciodată războaie religioase de mari proporții.

mai vezi Istorie universală 36 – REFORMA Istorie universală 44 – EPOCA DE AUR A OLANDEI

Epoca de aur a Olandei

Îndemnați să se revolte împotriva stăpânirii spaniole, olandezii și-au câștigat independența după o luptă de 80 de ani. În această perioadă ei s-au bucurat de timpuri prospere, devenind cea mai importantă națiune comercială din Europa.

În secolul XVI Țările de Jos (Olanda modernă și Belgia) erau formate din 17 provincii separate, fiecare beneficiind de vechile drepturi și tradiții, fiind însă supuse Ducelui de Burgundia. Începând din 1556, acestea au devenit supuse Regelui Filip al II-lea al Spaniei, ale cărui numeroase teritorii peste care domnea l-au făcut cel mai puternic conducător din întreaga Europă. Revolta din cele 17 provincii împotriva autorității lui Filip a avut consecințe profunde și de lungă durată. Spaniolii au reușit să-și mențină stăpânirea asupra sudului (Flandra), care a rămas catolic și care a devenit independent (sub numele de Belgia) abia în secolul XIX. Până în 1581, provinciile din nord s-au separat, formând o republică protestantă: Provinciile Unite ale Olandei, numite adeseori "Olanda", după denumirea celei mai mari provincii olandeze.

Cele 17 provincii erau foarte avansate din punct de vedere economic, cu orașe fondate cu mult timp în urmă; la începutul domniei lui Filip, cel mai mare oraș, Antwerp, era centrul comercial și financiar al Europei de Nord. În alte zone agricultura, textilele, pescuitul și construirea de vapoare erau importante, iar orașul nordic Amsterdam avea un rol important în comerțul prosper din Marea Baltică. Unul dintre obiectivele lui Filip – care nu părea irațional din punctul său de vedere – era să mărească taxele pe aceste bunuri prin abolirea privilegiilor provinciilor; asemenea celorlalți monarhi din vremea sa, dorea unirea și centralizarea regatelor sale. În acest caz, centralizarea însemna conducerea din îndepărtatul Madrid, lucru materializat de prezența garnizoanelor spaniole în Țările de Jos. Centralizarea implica, de asemenea, prinderea și arderea protestanților de către Inchiziție, procedură ce a devenit foarte răspândită în această epocă dură.

Alessandro Farnese, Duce de Parma, a recâștigat provinciile sudice ale Olandei pentru Spania.

Fragment dintr-o pictură pe sticlă înfățișându-l pe Wilhelm I, prințul de Orania și primul guvernator al Republicii Olandeze, la bătălia de la Leiden din 1574, una dintre primele victorii olandeze asupra stăpânirii spaniole.

Olanda în 1648, anul în care independența sa a fost recunoscută oficial.

Răscoala calicilor

Datorită motivelor de mai sus, protestele împotriva politicii lui Filip s-au intensificat în anul 1560, acestea fiind conduse de nobili, cum ar fi Contele Egmont și Wilhelm de Orania; ei și succesorii lor erau cunoscuți – la început într-un mod disprețuitor – sub numele de Calici (les Gueux). Filip le-a răspuns printr-o politică de represiune, trimițându-l pe Ducele de Alba, din Spania, cu o armată foarte puternică și instrucțiuni de a distruge orice rezistență. Alba a ascultat ordinele, creând un "Consiliu sângeros" și executându-l pe Egmont și pe alți nobili moderați și loiali acestuia. Deși s-a aflat în exil pentru o perioadă de timp, Wilhelm de Orania a reușit să se așeze în fruntea opoziției. A fost poreclit Wilhelm Taciturnul, datorită discreției sale, și a reușit să unească diferitele grupări de luptători.

În 1572, o astfel de grupare, o flotă semipirată de "calici maritimi", a opus rezistență printr-o revoltă, ocupând orașul Brill. După aceasta au urmat o serie de alte revolte împotriva spaniolilor la care participau în cea mai mare parte protestanți, majoritatea aparținând unei secte severe: cea calvinistă. Deși se aflau încă în minoritate, aceștia au reușit să-și sporească numărul și influența; acesta fiind unul din motivele care au dus la divergențe între provinciile din nord și cele din sud. În 1579, cele mai radicale provincii nordice au format Uniunea de la Utrecht care, doi ani mai târziu, a renunțat la suveranitatea lui Filip, devenind o republică olandeză, Provinciile Unite.

Lupta pentru supraviețuire abia începuse. Trimis de Filip să restabilească poziția spaniolă, un soldat și om de stat competent, Alessandro Farnese, Duce de Parma, a reușit să ocupe majoritatea provinciilor din sud prin concesii, îndreptându-se apoi hotărât spre

jutorul
ınt'
Rezistenţ: ılaı
ar mai impı
ˈsele :
ıucele
de ıile pe cı
În ınsecinţă, uit, iar în
încheiat armistiţiu ani. Când
sf: în 1621, Spania şi Olanda
un răz ɔoi care a
ıfli ın de ıari pro-
porţii, Ră:
minare 16 de
Provin(

Noua republică

ıpul ɔestor lupte noua republic
ma: putere economică. Bloc
Sche ruiı

ːrda

pentru a
inclusiv (
din Angli
torii unu
în Indiil
Speranţe
profituri
dii

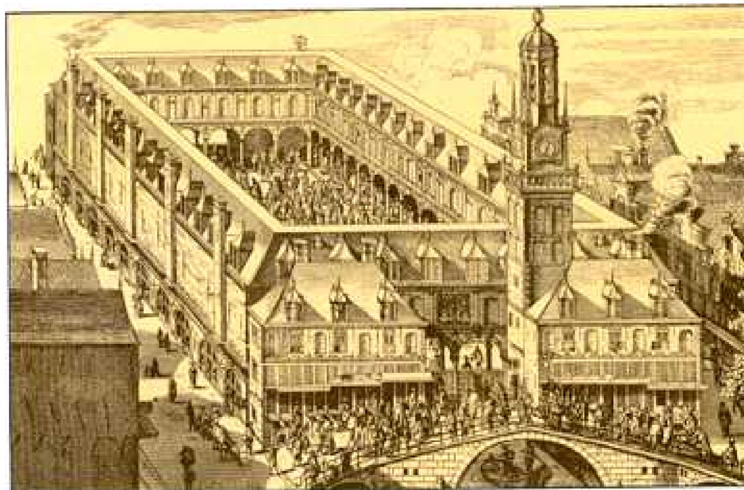
voltarea spectaculoa
Devenind protestantă
ıntă, Olanda a atras oameni
fugia' din sud, evrei, protestanţi
ı cărc tribuit mult
acesteia. Industria olandeză s-a dez-
navele olandeze transportau marfa
în întreaga lume. Fiind conştienţi de
ɔerităţii lor, olandezii au dus războaie
câştiga avantaje comerciale unice,
ɔuă războaie împotriva protestanţilor
ɛnit, de asemenea, ɔnda-
mperi ıbilind centre com rciale
India, la Capul Bunei
în cele inând
pe urma ıhărului india avilor
ɔrecum şi in mirodeniilc ɛntale.
ıpogeu la nceputul secol XVII
e atât cultural
1. In rânı ılandezi erau şi nı
Rembrandt, Hal: ɛmyeer şi Ruysc
şi Leeuwen : erau pionieri ai
inţei, juristul Hug
dintr ndatorii dreŗ ılui intı

Realizările olandeze au fost atât culturale cât şi materiale. Prin Baruch Spinoza, Olanda a oferit o figură marcantă filosofiei europene.

Până în 1625, colonia olandeză New Amsterdam cuprindea aproximativ 200 de locuitori. În 1664, colonia a căzut în mâna britanicilor, care au redenumit-o New York.

Vechea Casă de Schimb din Amsterdam, unde se aduceau mostre de bunuri, iar comerţul se desfăşura în aer liber, a fost folosită până în anul 1835.

Detaliu al chipurilor olandeze din tabloul Staalmasters de Rembrandt, pictat în 1662, pentru Breasla Croitorilor din Amsterdam.

ːpoca de aur a fost însă dı
ːele din urmă, un mic stat
resurse limitate, nu pute
ţări învecinate. Amenin
Ludovic al XIV-lea al Franţei, C
târâtă într-o serie de războaie eı
au epuizat-o. Depăşită
economic de către Fra ı şi Anglia, până
începutul secolului XV Olanda devenise
ţară cu o prosperitat
îndoială, a doua putere

DATE IMPORTANTE

1556-98
Domnia lui Filip al II-lea al Spaniei

1567-75
Alba încearcă să zdrobească rezistenţa olandeză

1579
Uniunea de la Utrecht

1581
Olanda se declară independentă

1585
Spaniolii capturează Anvers-ul. Expediţia engleză în scopul sprijinirii olandezilor

1609
Armistiţiu între Spania şi Olanda. 1621-48 Războiul ia sfârşit. Tratatul de la Münster

1652-54 şi 1665-67
Războaie anglo-olandeze

1672-78
Olandezii fac faţă atacurilor franceze

1689
Wilhelm de Orania devine regele Angliei

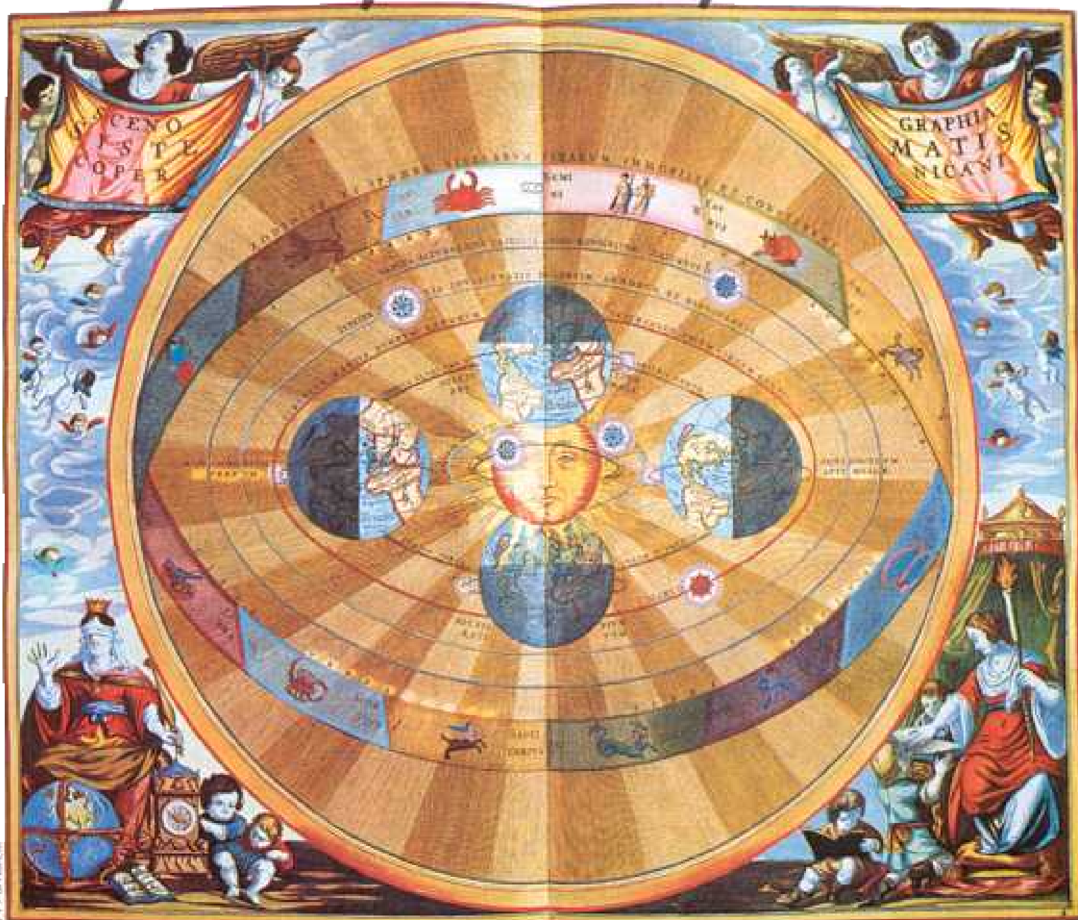
1689-97 şi 1702-13
Olandezii participă la coaliţiile europene împotriva Franţei

mai vezi ... ɛrsală 5 EPOCA RAŢIUNII

Revoluția științifică

În secolele al XV-lea și al XVII-lea, în Europa știința a cunoscut un mare avânt. Marii gânditori, deschizători de drumuri și noile instrumente științifice au schimbat radical concepțiile despre univers și locul omului în el.

Revoluția științifică s-a produs într-o societate dinamică, aflată în plină expansiune și avansată din punct de vedere tehnologic. Inventarea prafului de pușcă, a armelor de foc, construirea unor vase care permiteau efectuarea călătoriilor oceanice le-au dat posibilitatea europenilor să exploreze, să facă hărți și bineînțeles să cucerească noi teritorii. Inventarea tiparului a permis păstrarea și transmiterea celor mai importante informații, noilor generații. Începând din secolulul al XVI-lea între societate, știință și tehnologie s-au născut legături din ce în ce mai strânse, fiecare influențând în mod continuu dezvoltarea celorlalte două.

Drumul spre progres

Cu excepția câtorva descoperiri științifice remarcabile, gândirea științifică din epoca medievală târzie a făcut relativ puține progrese în comparație cu tehnologia. Tehnologia se ocupa de probleme practice, care puteau fi testate imediat, determinându-se dacă funncționează sau nu. În schimb, știința studia mai ales natura universului și legile care îl guvernează. Noile idei erau greu de demonstrat și din această cauză se loveau de o opoziție generală. Aceste idei veneau în contradicție cu vechile teorii dogmatice și cu explicațiile religioase date fenomenelor naturale, motiv pentru care erau considerate șocante și calificate drept sacrilegii.

La începutul secolului al XVI-lea – începutul erei moderne – majoritatea ideilor privind universul erau bazate pe teoriile gânditorului grec Aristotel (384 – 322 î.e.n.) și, pe completările aduse de astronomul grec Ptolemeu (secolul al II-lea e.n.). Scrierile grecești și romane aveau o influență puternică în țările din vestul continentului, mai ales dacă Biserica le considera acceptabile.

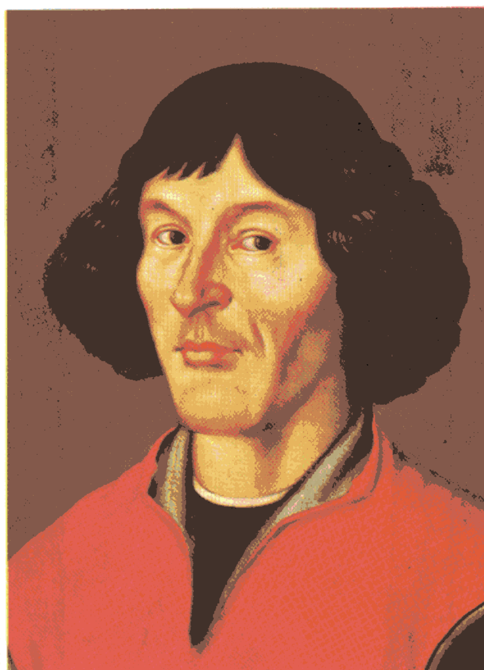
Acest lucru era valabil și pentru descrierea dată de Ptolemeu cerurilor; el susținea că Pământul se află în centrul sistemului solar – la fel cum Creștinii credeau că întreaga istorie se construiește în jurul dramei păcatului și a salvării omului. Potrivit lui Ptolemeu, Soarele, Luna și restul planetelor se roteau în jurul Pământului, care era fix. Când observațiile astronomice au venit în contradicție cu ideile lui Ptolemeu, traiectorile planetelor au fost reconcepute – într-o manieră ingenioasă și complicată – astfel încât să se potrivească totuși teoriei. În mod evident, Pământul era obiectul unor idei în continuă schimbare; în același timp se credea că bolta stelară și sferele cristaline ale planetelor, situate dincolo de Lună, sunt neschimbătoare și desăvârșite în perfecțiunea lor, aflându-se sub supravegherea îngerilor. Undeva, după toate acestea, se afla cerul și Dumnezeu.

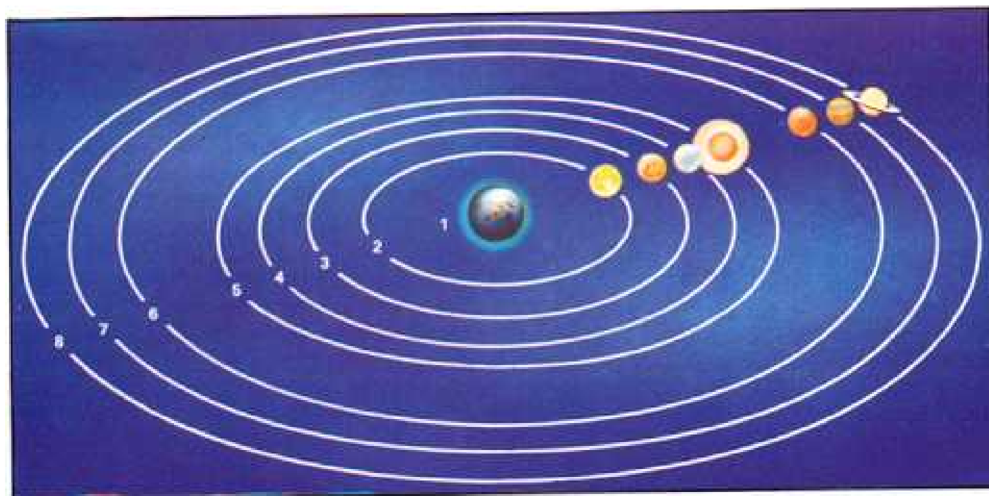
Nu toți gânditorii greci erau de acord cu Ptolemeu, care susținea că Soarele se rotește în jurul Pământului; totuși teoriile sale au rămas în picioare de-a lungul Evului Mediu. Prima alternativă bine demonstrată a aparținut lui Nicolaus Copernicus (1473-1543), un savant polonez; fiind canonoic la o catedrală, Copernicus a avut posibilitatea să-și petreacă cea mai mare parte a vieții efectuând diverse studii și cercetări. Deși existau și membri ai Bisericii Catolice care nu s-au opus acestor noi idei, Copernicus a realizat singur că teoriile sale ar putea genera reacții adverse. De aceea, el a amânat mult timp publicarea cărții sale "Despre mișcările de revoluție ale corpurilor cerești"; se spune, că abia în ultimele zile ale vieții sale i-a fost dat să vadă o copie a acestei cărții.

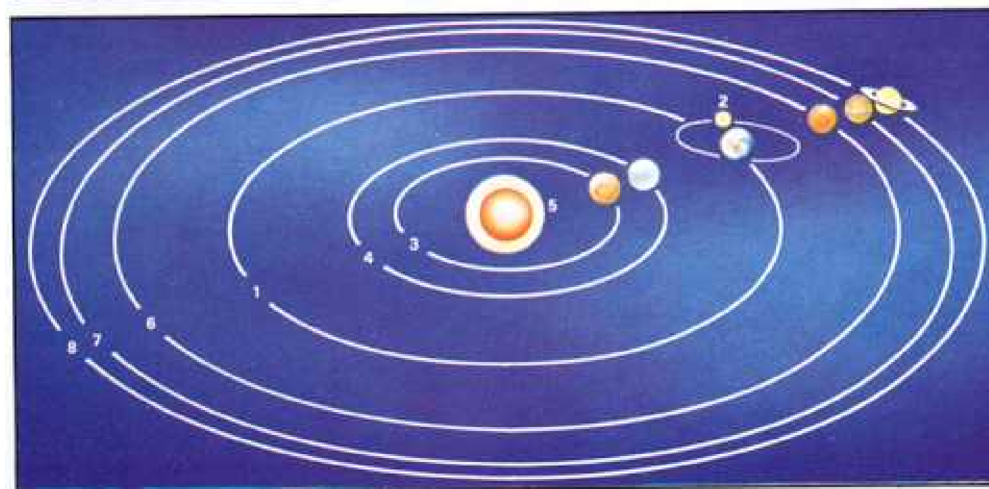
Noua imagine a universului

De fapt, Copernicus prezenta o imagine nouă și revoluționară a universului. El a susținut că Soarele e centrul universului, iar planetele se rotesc în jurul său. Nici Pământul nu făcea excepție de la această regulă: în fiecare an

▲▼ Manuscris olandez din secolul al XVII-lea, reprezentând sistemul elaborat de Copernicus; (dedesubt) portretul lui Nicolaus Copernicus, datând din secolul al XVI-lea. Copernicus a încercat să demonstreze matematic teoria heliocentrică a universului. El a scris "În centrul universului tronează Soarele..."

Sistemul universului elaborat de Ptolemeu (sus) și cel elaborat de Copernicus (jos). Teoria geocentrică a lui Ptolemeu a fost răsturnată de teoria lui Copernicus. Planetele reprezentate în fotografii sunt: 1 Pământul, 2 Luna, 3 Mercur, 4 Venus, 5 Soarele, 6 Marte, 7 Jupiter, 8 Saturn.

Marshall Cavendish

efectua o mișcare de revoluție în jurul Soarelui și zilnic o mișcare de rotație în jurul axei proprii. Pentru prima oară s-a lansat ideea că Luna e un satelit al Pământului.

Astăzi știm cu certitudine că ideile lui Copernicus au fost în cea mai mare parte corecte; el a aranjat planetele în ordinea reală, cu Mercur cel mai aproape de Soare și Saturn cel mai departe. (Uranus, Neptun și Pluto nu fuseseră încă descoperite.) Deși noul sistem avea numeroase avantaje, el prezenta și puncte slabe; Copernicus pornise de la ipoteza că planetele urmau o traiectorie circulară și din această cauză sistemul său era aproape la fel de complicat ca și cel ptolemeic.

Scala

Deși nu fusese prezentată încă dovada finală a corectitudinii ideilor lui Copernicus, vechiul model al lumii se prăbușea rapid. O lovitură decisivă a fost dată de astronomul danez Tycho Brahe (1546-1601), care în anul 1572 a observat o supernovă – o stea îndepărtată, foarte strălucitoare, a cărei apariție în regiunile "neschimbătoare" din spatele Lunii era imposibilă conform sistemului lui Ptolemeu. Câțiva ani mai târziu astronomul danez observă, în aceleași regiuni, prezența unei comete. Fiind un observator perseverent și sistematic, Brahe a notat poziția unui număr mare de corpuri cerești și a publicat primul catalog modern de stele.

Savantul italian Galileo Galilei (1564-1642) a reușit să aducă o serie de dovezi mult mai spectaculoase. El a beneficiat de avantajele unei noi invenții – telescopul, conceput în jurul anului 1600, în Olanda. După ce a aflat de existența acestui instrument în 1609, Galileo a construit o versiune mai elaborată a telescopului, pe care a folosit-o pentru studierea bolții cerești. Descoperirile sale au avut un impact deosebit; Galileo a arătat existența a numeroase stele ce nu puteau fi observate cu ochiul liber; de asemenea a dovedit că suprafața Lunii nu e netedă, că Jupiter are sateliți, că Venus are mai multe faze, iar Soarele prezintă pete.

Galileo și-a folosit descoperirile pentru a susține teoria heliocentrică (care susține că Soarele se află în centrul universului) a lui Copernicus. Dar în acest moment, Biserica s-a alarmat văzând amenințată autoritatea Bibliei, care era scrisă în termeni predominant geocentrici.

Senzație în Europa

În situația în care fusese prevenit chiar de Papă să nu mai apere teoriile lui Copernicus, Galileo a preferat să păstreze tăcerea ani de-a rândul. Cu timpul a devenit încrezător că faima îl va proteja, dacă va da dovadă de prudență. În 1632 publică cartea "Dialog privind cele două sisteme ale lumii", demolând argumentele lui Ptolemeu; totuși publicarea acestei lucrări a fost permisă doar cu respectarea unor indicații ale Papei, astfel încât în finalul cărții se precizează că omul nu poate înțelege cu adevărat lucrarea Domnului.

Lucrarea lui Galilei a făcut senzație în Europa și până la urmă vicleșugul său a fost expus. Savantul, atunci în vârstă de 69 de ani, a fost convocat la Roma, judecat de Inchiziție și găsit vinovat de erezie. Conform regulilor din acele timpuri, pedeapsa primită a fost blândă: Galileo a fost ținut în arest la domiciliu până la moartea sa, care a survenit după opt ani. Încercările bisericii de a suprima teoria lui Copernicus au eșuat, deoarece cartea lui Galilei a fost tradusă în numeroase limbi, devenind faimoasă în întreaga Europă. Astronomul german Johannes Kepler (1571-

Portretul lui Galileo (dreapta) și schițele sale reprezentând luna. În 1609 Galileo a auzit că fusese inventat un instrument optic ce mărește corpurile privite. Galileo și-a construit propriul telescop, capabil să mărească de 32 de ori, și apoi a studiat cerul cu ajutorul lui. Obsevațiile sale au înlăturat ideea unui univers perfect și aú confirmat teoriile lui Copernicus.

M Pucciarelli

Tycho Brahe în observatorul său din Uraniborg (Danemarca), unul dintre primele institute de știință din perioada modernă.

1630) a adus dovezi zdrobitoare în favoarea ideilor lui Copernicus, când în 1609-16 a prezentat cele trei legi ale mișcării planetare. Atât Copenicus, cât și Galileo crezuseră că planetele se deplasează în jurul Soarelui, pe o traiectorie circulară; Kepler a descoperit că aceste traiectorii sunt de fapt eliptice, reușind astfel să înlăture dificultățile cu care se confruntaseră predecesorii săi. El a demonstrat că teoria heliocentrică era mai simplă decât cea ptolemeică și totodată era lipsită de contradicțiile acesteia. Câțiva ani mai târziu, Kepler a creat "Tabelele lui Rudolphine", cu ajutorul cărora se puteau determina mișcările planetelor în viitor. Ducând mai departe munca lui Tycho Brahe, relizările lui Kepler au stat la baza unei descrieri complexe, fundamentată științific a sistemului solar.

Smart

Descartes împreună cu Regina Christiana a Suediei. Prin aplicarea algebrei în geometrie, el a pus bazele calculului infinitesimal.

DATE IMPORTANTE

1543
Copernicus afirmă că Soarele e centrul sistemului solar
1572
Tycho Brahe observă o supernovă și (1577) o nouă cometă
aprox. 1600
Inventarea telescopului
1609/10
Observațiile astronomice ale lui Galileo, realizate cu ajutorul telescopului
1609
Formularea primelor două legi ale lui Kepler; cea de-a treia urmează în 1619
1632
Publicarea lucrării lui Galileo " Dialog despre cele două sisteme ale lumii"
1633
Galileo e arestat, judecat și condamnat pentru erezie
1642
Pascal inventează un calculator capabil să efectueze adunări
1657
Fondarea primei academii științifice în Toscana, Italia
1662
Fondarea Societății Regale din Londra
1671
Leibnitz inventează calculatorul
1687
Newton publică principiul gravitației
1704
Descoperirile lui Newton cu privire la lumină

Legile lui Newton

Englezul Sir Isaac Newton (1642-1727) a fost cel mai mare om de știință de la Galileo încoace. Lucrarea sa "Principia matematica" (1687) a demonstrat că Pământul și restul planetelor nu sunt entități separate, ci sunt guvernate de aceleași legi naturale; de fapt, toate corpurile materiale se supun celor trei legi ale mișcării.

O altă contribuție importantă a lui Newton a fost formularea conceptului de atracție universală și a principiilor matematice conform cărora funcționează. Prin legile descoperite, Newton a confirmat teoria heliocentrică. Acest model universal, guvernat de legile newtoniene a dăinuit în timp neschimbat, până la revoluția științifică din secolul al XX-lea, inițiată de Albert Einstein.

Descoperirile medicale

Aceste descoperiri au dat o importanță deosebită cercetărilor științifice. Odată ce dogmele fuseseră dizolvate, iar misterele nu mai erau considerate imposibil de rezolvat, aria de cuprindere a cercetării științifice s-a extins foarte mult, incluzând și corpul omenesc și bolile sale. Până în secolul al XVI-lea, boala era cosiderată consecința unui dezechilibru între cele patru umori (sânge, flegmă, bila galbenă și bila neagră). Alchimistul elvețian Paracelsus (1493- 1541) a contrazis teoria umorilor, susținând că fiecare boală e localizată în anumite organe și poate fi tratată cu substanțe chimice. În același timp, medicul Andreas Vesalius (1514-64), originar din Flandra, face primul studiu complex de anatomie umană. Cu toate acestea, primele baze ale științei medicale moderne au fost puse abia un secol mai târziu, când învățatul englez Sir William Harvey (1578-1657) a făcut publică descoperirea sa: sângele circulă în corp pompat de inimă, nu de ficat, cum se crezuse până atunci.

Un nou limbaj

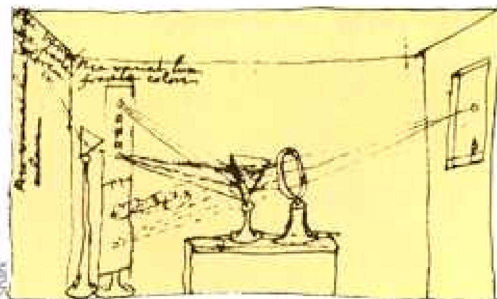
Noua știință nu se mulțumea cu enunțarea unor principii și observații generale, ci încerca să dovedească veridicitatea lor prin intermediul unor experimente științifice, iar apoi să traducă rezultatele obținute în limbajul universal al matematicii. Galileo a fost primul om de știință

O pompă cu vid, de tip Boyle-Hook, utilizată pentru realizarea unor experimente cu privire la natura vidului.

Michael Holford

Mansell Collection

Datorită studiilor sale despre circulaţia sângelui, William Harvey poate fi considerat fondatorul fiziologiei moderne. Un portret datând din secolul al XVII-lea, îl reprezintă pe Harvey văzut printr-un model al sistemului circulator, realizat după moartea sa. Pentru obţinerea acestui model, în vasele de sânge a fost introdusă o substanţă ce se întăreşte după o anumită perioadă de timp iar apoi distruge carnea, rămânând un model întărit al vaselor de sânge.

Sir Isaac Newton şi o schiţă a experimentului său cu prisma (stânga, jos). Lumina solară e filtrată printr-o fantă, realizată într-un paravan. Apoi, raza trece prin lentilă şi e descompusă de prismă în culorile spectrale.

Daily Telegraph Library/Royal College of Physicians and Royal College of Surgeons

care a înţeles că aceasta este cheia înţelegerii; el a declarat următoarele "Cartea naturii este scrisă cu caractere matematice"

Progresul acestui "limbaj" a fost rapid. Până la începutul secolului al XVII-lea, cele mai simple simboluri matematice (pentru plus, minus, înmulţit, împărţit şi egal) au ajuns să fie folosite în mod obişnuit. Mai târziu, în 1614 John Napier (1550-1617) introduce logaritmii. Primul calculator capabil să efectueze adunări – strămoşul computerului de astăzi – a fost construit în anii 1640, de Blaise Pascal (1623-62); 30 de ani mai târziu, germanul Gottfried Wilhelm Leibnitz (1646-1716) crează o maşină de calcul ce poate efectua înmulţiri. Leibnitz a inventat calculul diferenţial şi integral, ce se numără între cele mai importante descoperiri matematice ale secolului. Descoperirea a fost făcută independent de cea a lui Newton, fapt ce a iscat o adevărată dispută între cei doi mari savanţi, care au dat şi cu acest prilej dovadă de calm şi spirit ştiinţific.

Invenţii

Până în secolul al XVII-lea ştiinţa cunoscuse un adevărat avânt. Pe lângă telescop, au fost inventate şi alte instrumente de o importanţă deosebită: microscopul, termometrul, barometrul şi pompa cu aer.

Ulterior progresele ştiinţei au cunoscut o amploare şi mai mare. Newton a explicat natura undelor luminoase şi a demonstrat că lumina e alcătuită din mai multe culori spectrale, ce pot fi separate cu ajutorul unei prisme. Doi importanţi savanţi englezi au contribuit la dezvoltarea ştiinţei; Robert Hooke (1635-1703) a fost primul om ce a folosit cuvântul "celulă" pentru a descrie ce a observat cu ajutorul microscopului; William Gilbert (1544-1603) a efectuat primele studii de electricitate şi magnetism. Irlandezul Robert Boyle (1627-91) a creat pompa cu aer comprimat şi a enunţat "Legea lui Boyle", ce defineşte relaţia dintre volum şi presiune. Savantul olandez Christiaan Huygens (1629-95) a construit primul ceas de tip pendulă, valorificând observaţiile lui Galileo cu privire la pendul şi credinţa lui că acest mecanism poate măsura timpul.

Răspândirea cunoştinţelor

În acele timpuri interesul pentru ştiinţă a cunoscut o răspândire largă; cunoaşterea ştiinţifică nu era foarte specializată, asfel încât un om cu o educaţie normală putea efectua diferite experimente şi putea face descoperiri.

Acest interes era reflectat în participarea la societăţi academice, cum ar fi Societatea Regală din Londra (fondată în 1662) şi Academia Regală Franceză de Ştiinţe (1666); de asemenea se înregistra o participare intensă la redactarea revistelor de ştiinţă, precum "Studii filozofice" publicată de Societatea Regală – prima revistă de acest tip publicată în Anglia.

Existenţa acestor societăţi şi reviste, favoriza circulaţia informaţiilor despre noile descoperiri ştiinţifice. Cei care beneficiau de aceste informaţii, puteau efectua cercetări mai avansate pe baza lor.

Cu alte cuvinte cooperarea şi existenţa publicaţiilor au avut un aport însemnat în ceea ce priveşte rapiditatea progresului. In urma "revoluţiei" din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, ştiinţa a devenit – şi a rămas de atunci – una dintre cele mai importante activităţi ale omenirii.

Maşină de calcul inventată de matematicianul francez Blaise Pascal (1632-62). El a fost unul din fondatorii teoriei probabilităţilor, care permite obţinerea unor informaţii cu privire la o serie de evenimente aleatoare. De exemplu, dacă se aruncă moneda o dată nu se poate şti care din feţe va ieşi; dacă se fac mai multe aruncări, se ştie că cele două feţe pot apărea de acelaşi număr de ori.

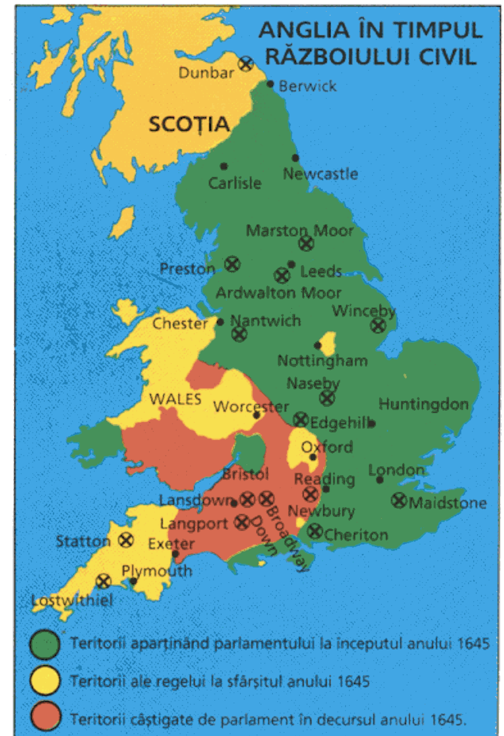

mai vezi Ştiinţă şi tehnologie 88 – ASTRONOMIE Ştiinţă şi tehnologie 89 – TELESCOAPELE ASTRONOMICE

Războiul civil englez

Domnia lui Carol I (1625-1649) a fost o perioadă de conflicte între rege și parlament. După execuția acestuia, Anglia a devenit republică, cunoscută sub numele de Commonwealth.

Această hartă a Angliei indică teritoriile pierdute treptat de regaliști.

Sentința de condamnare la moarte a lui Carol conținea 59 de semnături, inclusiv cea a lui Cromwell (a treia în partea dreaptă). Nouă dintre persoanele care au semnat sentința au fost executate pentru trădare după Restaurație.

John Webb

Rebeliuni, război civil, tronuri pierdute și câștigate – secolul XVII s-a numărat printre cele mai dramatice perioade din istoria Marii Britanii. Mișcările politice și religioase au continuat până când Revoluția Glorioasă din 1688 a adus o soluție de lungă durată.

Ultima din dinastia Tudorilor, regina Elizabeta, a murit fără moștenitori în 1603. Tronul i-a revenit celei mai apropiate rude, James al VI-lea de Scoția, care a primit numele de James I al Angliei și primul monarh din dinastia Stuart. De vreme ce Scoția și Anglia erau acum conduse de același rege, vechiul antagonism dintre acestea părea să dispară încetul cu încetul. Însă, cele două țări au continuat să fie separate (fiecare avea propriul parlament și propriile legi), iar speranța lui James privind o unificare completă a fost spulberată. James a fost cel care a folosit pentru prima dată termenul "Marea Britanie" pentru a desemna regatele sale engleze, galeze și scoțiene.

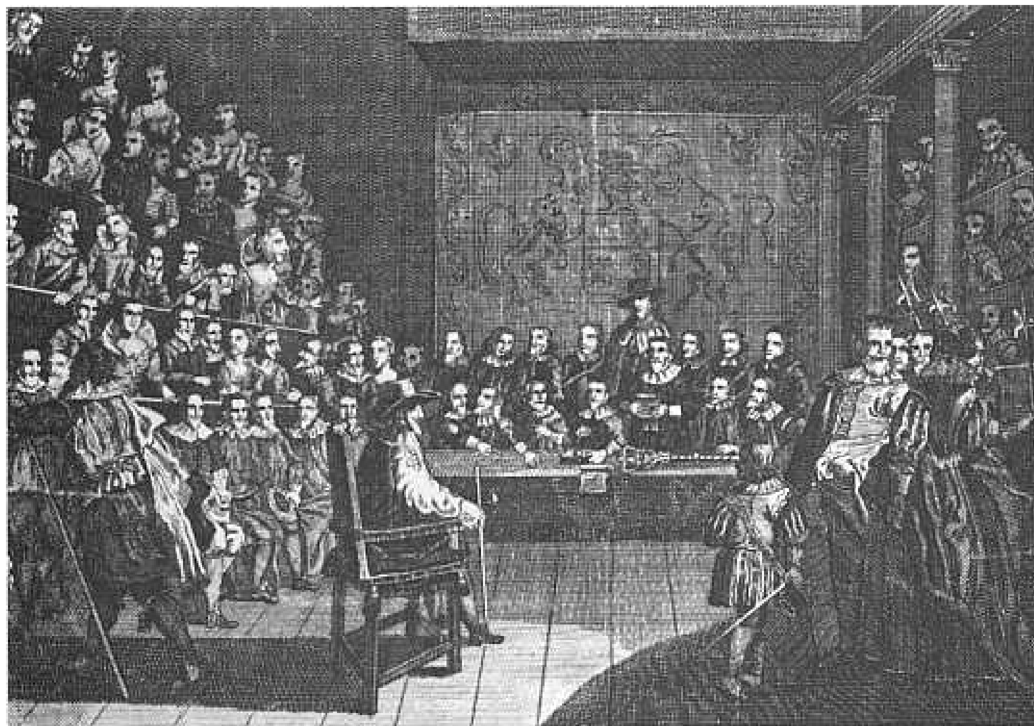
La începutul domniei lui James (1605), un grup de conspiratori catolici au încercat să arunce în aer parlamentul și pe rege. Acesta a fost celebrul Complot al Prafului de Pușcă, care a culminat cu arestarea lui Guy Fawkes și a altora. Totuși, în ciuda acestui început nefericit, catolicii nu aveau să reprezinte un pericol major pentru James, deși au rămas o minoritate cu greu acceptată și adeseori persecutată.

Conflicte

Mai amenințătoare însă erau conflictele din ce în ce mai ample dintre rege și parlamentarii englezi. Membrii parlamentului puteau să se opună voinței regelui, deoarece Coroana sărăcise și nu se mai putea baza doar pe sursele de venit tradiționale. Aceasta era adesea nevoită să ceară fonduri parlamentului (impozite), ceea ce însemna că membrii parlamentului puteau dezbate politica regală și cere "soluționarea revendicărilor" lor (reforme sau concesii) în schimbul acordării de fonduri. Dispute și mai severe s-au iscat în jurul stabilirii prerogativelor regale – puterile ce îi reveneau numai regelui – și care puteau fi analizate sau criticate de parlament.

Asemenea dispute au început în ultimii ani de domnie a reginei Elizabeta, când războiul de lungă durată împotriva Spaniei a secat resursele coroanei. Prestigiul reginei Elizabeta a ajutat-o să mențină situația sub control, însă James a fost mai ghinionist și lipsit de tactică. El a pretins că "dreptul divin al regilor" le conferea monarhilor o autoritate divină, dar era imposibil să impună această autoritate deoarece coroana era slăbită, iar această convingere nu făcea altceva decât să-i irite pe parlamentari.

Mai mult, atât James cât și fiul său Carol I (1625-1649) își întărâtau supușii, în special prin faptul că se bazau pe favoriți înstăriți, dar

Fotomas Index

Angelo Hornak/Victoria and Albert Museum

Procesul lui Carol I, ilustrat în această imagine, a început la Londra la 20 ianuarie 1649, în fața a 70 de comisari – o combinație între membri ai parlamentului, soldați și avocați, convocați pentru acest eveniment. Regele a fost găsit vinovat de înaltă trădare pentru că a luptat împotriva parlamentului. Carol a refuzat să se apere, pretinzând că "un rege nu poate fi judecat de nici o jurisdicție superioară din lume".

Bustul remarcabilului general și lider parlamentar Oliver Cromwell, care în 1653 a devenit conducătorul statului englez în calitate de lord protector.

antipatici, ca de exemplu ducele de Buckingham (care a fost asasinat în 1628). Prin urmare, Carol și liderii parlamentului erau suspicioși unii față de ceilalți încă de la început.

Acest lucru a fost evident încă de la începutul domniei, când parlamentul i-a acordat regelui dreptul de a colecta taxe vamale timp de un singur an, în loc de toată viața cum era obiceiul. Conflictele s-au intensificat și s-au afirmat noi lideri din ce în ce mai intransigenți, ca Sir John Eliot. Diferențele religioase și-au spus cuvântul, existând numeroase grupări ostile în cadrul Bisericii engleze. Carol I favoriza anumite doctrine și o formă relativ complexă de adorație (denumită uneori laudism după numele consilierului său William Laud, arhiepiscop de Canterbury), pe care criticii săi o considerau o îndreptare sinistră spre catolicismul roman; suspiciunile au fost întărite și de faptul că soția de naționalitate franceză a lui Carol, pe nume Henrietta Maria, era catolică. Numeroși protestanți doreau să adopte întocmai calea opusă, pentru a "purifica" Biserica (de aici denumirea de puritani). "Purificarea" însemna de obicei simplificarea formelor de cult și adoptarea doctrinelor strict calviniste; dar existau și grupuri mai radicale de protestanți, atât în cadrul bisericii engleze cât și în afara acesteia.

Conflictele dintre rege și parlament au atins prima dată apogeul în 1629, când membrii Camerei Comunelor au imobilizat pe speaker (pentru a nu se suspenda ședința) în timp ce Sir John Eliot a ținut un discurs anti-regal. Carol a dizolvat imediat parlamentul, l-a întemnițat pe Eliot și a decis să guverneze în viitor fără parlament. Acest lucru era perfect legal, cu condiția ca regele să poată supraviețui fără subvențiile pe care doar parlamentul i le putea acorda.

11 ani de tiranie

Carol a reușit să facă acest lucru, în perioada pe care dușmanii săi au numit-o Tirania de 11 ani (1629-1640), sfătuit de Contele de Strafford și arhiepiscopul Laud. În ciuda faptului că făcea economii, coroana a reușit să supraviețuiască doar prin punerea în aplicare a vechilor drepturi regale și prin încălcarea legii în diverse moduri. Cea mai celebră a fost colectarea taxelor navale, destinate sprijinului marinei. Suportată la început doar de locuitorii ținuturilor învecinate cu marea, această taxă a fost ulterior colectată de la întreaga populație din regat. Unul dintre liderii parlamentului, John Hampden, s-a făcut cunoscut datorită procesului care i s-a intentat pentru că a refuzat să plătească această taxă, mulți alții urmându-i exemplul.

Totuși, se părea că în lipsa rezistenței opusă de parlament Carol putea să-și clădească cu timpul o autoritate absolută. Ulterior, acesta a greșit implicându-se într-un război care a generat cheltuieli enorme pe care coroana nu și le putea permite. Încurajat de Laud, Carol a încercat să impună episcopatul (conducerea bisericii să fie exercitată de episcopi) asupra Scoției, unde sistemul prezbiterian avea rădăcini adânci. (Membrii mai în vârstă ai congregației conduceau biserica, și nu preoții sau episcopii.) Scoțienii s-au unit înfocați de sentimentul național, semnând un document denumit Liga și Pactul Solemn și au opus rezistență armată.

Parlamentul cel lung

În timpul Războiului Episcopilor din 1639-40, Carol nu a reușit să-și atingă țelurile și și-a epuizat resursele. Falit fiind, el a fost nevoit să ceară ajutorul parlamentului. Profitând de situația în care se afla regele, Parlamentul cel lung din 1640 i-a eliminat pe Strafford și pe Laud (ambii au fost executați) și a întocmit o serie de legi pentru anularea taxelor arbitrare și limitarea puterii regelui. Carol a acceptat cu greu aceste măsuri, care eliminau posibilitatea absolutismului regal; aceste legi s-au păstrat în timpul tulburărilor secolului XVII, fiind cele mai de seamă realizări ale Parlamentului cel lung.

În 1640, Carol, fără alt sprijin decât cel acordat de propriii săi curteni, era aproape neajutorat. Însă radicalismul unor lideri parlamentari a început să provoace o schimbare în opinia moderată. Aceasta a devenit și mai pronunțată când partidul "Celor de rând" condus de John Pym a decis impunerea unui sistem prezbiterian asupra Bisericii Engleze. Un

număr mare de susţinători ai episcopatului s-au aliat cu Carol, formându-se un partid regalist de mari proporţii.

Conflictul s-a înteţit când o revoltă catolică a izbucnit în Irlanda. Deşi doreau finanţarea unei armate care să înăbuşe revolta, Pym şi adepţii săi s-au temut că regele va folosi o asemenea forţă militară împotriva lor – o teamă perfect justificabilă, căci regele, lipsit de scrupule, avea astfel ocazia să-şi apere propriile drepturi. Insistenţele lui Pym ca parlamentul să deţină controlul asupra armatei violau dreptul tradiţional al regelui de a da ordine; ca reacţie, Carol a încercat fără succes să aresteze cinci dintre cei mai înverşunaţi oponenţi ai săi din Camera Comunelor. Aceasta era o chemare deschisă la forţă, iar războiul a izbucnit curând.

Războiul civil

La începutul Războiului civil din Anglia (1642-46), victoria regală părea posibilă. Norocul a fost însă de partea parlamentului, care controla ţinuturile cele mai prospere şi mai populate din ţară. În 1643, scoţienii au intrat în război de partea parlamentului. Şi, pe măsură ce influenţele moderate slăbeau, o nouă armată puternică, Armata de tip nou, a fost formată din radicali religioşi englezi. Printre aceştia se afla un lider incontestabil, Oliver Cromwell, ale cărui aptitudini militare se făcuseră remarcate, înainte ca Războiul civil să se încheie cu victoria parlamentului.

Parlamentul nu luptase pentru a-l detrona pe monarh, ci pentru a-l împiedica să facă abuz de putere. După terminarea războiului, au început negocierile cu regele aflat în captivitate. Carol însă a jucat un joc periculos, amestecând promisiuni şi sustrageri în timp ce încerca să exploateze diferendele dintre duşmanii săi. În cele din urmă, în decembrie 1647, a încheiat un tratat secret cu scoţienii, care se pregăteau să atace Anglia. Regaliştii englezi au profitat de ocazie pentru a se răscula, dar au fost înfrânţi din nou. Cromwell i-a învins pe scoţieni în lupta de la Preston, în august 1648, punând capăt astfel celui de-al doilea Război civil.

Armata deţinea acum controlul asupra situaţiei şi era hotărâtă să-l pedepsească pe Carol. Când parlamentul părea dornic să reia negocierile cu regele, au fost trimise trupe pentru a-i expulza pe membrii suspecţi (Spălarea Mândriei); cei rămaşi formau rămăşiţa Parlamentului cel lung.

În ianuarie 1649, Carol a fost judecat de un tribunal special, condamnat pentru trădare şi decapitat. Anglia a devenit republică cunoscută sub numele de Commonwealth (1649-1660). Cromwell i-a înfrânt atât pe irlandezi cât şi pe scoţieni, impunând pentru prima dată o singură autoritate asupra tuturor insulelor britanice. Mai târziu, în anii 1650, armata şi marina republicii au obţinut victorii pe uscat şi pe mare împotriva olandezilor şi spaniolilor.

Însă, Commonwealth-ul nu a reuşit să creeze o formă stabilă de guvernământ îndeobşte

Courtesy of The Earl of Rosebery

Carol I a fost executat pe 30 ianuarie 1649, în afara Palatului Whitehall, eveniment ilustrat în această imagine.

După moartea lui Oliver Cromwell, parlamentul era considerat singura autoritate legitimă din regat. Însă 11 ani de experienţe politice au "răcorit" fervoarea republicanilor, iar lumea era dornică să-l aducă înapoi pe Carol al II-lea, care se afla în exil în Franţa. Carol a promis stăpânire de sine, toleranţă religioasă şi şi-a cerut scuze.

Victoria and Albert Museum

James al II-lea, în calitate de duce de York. Datorită faptului că s-a convertit la catolicism, a devenit suspect în faţa multor protestanţi. Comportamentul său nesăbuit l-a făcut să-şi piardă tronul.

Museum of London

După numai cinci ani de la restaurarea lui Carol al II-lea, Anglia a fost bântuită de ciumă. Un an mai târziu, în 1666, marele incendiu din Londra a lăsat peste 100.000 de oameni fără case – dar a distrus şi zonele afectate de ciumă.

Sosirea regelui Wilhelm de Orania la Torbay cu 13.000 de soldați, în noiembrie 1688. Pe 23 februarie 1689, Wilhelm și Maria au fost proclamați conducători comuni și au acceptat Declarația Drepturilor, întocmită de Parlamentul care a redactat noi documente legale fundamentale. Declarația Drepturilor stabilea "religia, legile și libertățile regatului".

Parlamentul în sesiune la Capela St Stephen, Westminster, în timpul domniei reginei Ana (1702-1714).

acceptată. După Spălarea Mândriei, puterea se afla în mâinile armatei, iar în 1653, comandantul acesteia, Oliver Cromwell, a devenit conducătorul statului englez, în calitate de lord protector. Deși a numit câteva parlamente, ai căror membri i-a ales cu grijă, Cromwell nu a putut colabora cu acestea, ajungând să guverneze cu ajutorul armatei. Atât din punct de vedere religios cât și politic, guvernul său era reprezentat de o minoritate (sectele radicale) și, deși Cromwell era o persoană relativ tolerantă, austeritatea puritană a regimului său a fost îndelung pomenită și detestată.

Restaurarea regelui

Cromwell a reușit să mențină Commonwealth-ul unit, însă, după moartea sa în 1658, acesta s-a dezintegrat sub conducerea fiului său Richard. După ce conducerea militară a luat sfârșit, fiul lui Carol I a fost așezat pe tron în 1660, sub numele de Carol al II-lea.

Parlamentul a căpătat de asemenea poziția pe care o ocupase în 1641, deși acum era regalist și ostil față de radicalismul religios. Baptiștii, prezbiterienii, independenții și alte secte care refuzau să se conformeze Bisericii engleze erau aspru pedepsiți. Printre altele, acești neconformiști nu puteau deveni membri ai parlamentului sau deține posturi pe lângă rege. La fel ca și catolicii, aceștia au fost marginalizați față de restul societății.

"Complotul papal"

Conflictele dintre rege și parlament au izbucnit din nou în anii 1670. În cel mai grav conflict era implicat James, duce de York, fratele și moștenitorul regelui Carol al II-lea, care nu avea copii. James s-a convertit la catolicism – care continua să fie un subiect detestat de majoritatea protestanților – iar acest fapt a dus la încercări ale parlamentului de a-l exclude de la tron. De asemenea, acest lucru a generat o credință într-un "complot papal" fictiv, în urma căruia oameni nevinovați erau întemnițați sau executați. În timpul acestor crize, au apărut partide politice rudimentare – Torşi care reprezentau Biserica și pe rege și Whigii sau partidul poporului, susținut de magnați aristocrați ambițioși, de orașul Londra și de neconformiști.

Carol al II-lea, mai iscusit decât tatăl său, a făcut față situației, lăsând tronul aparent în siguranță fratelui său. Însă, James al II-lea (1685-1688), lipsit de tact și încăpățânat, părea hotărât să impună supușilor săi absolutismul regal și catolicismul. Nici Toryi și nici Whigii nu au fost de acord, fapt ce a dus la izbucnirea Revoluției Glorioase din 1688, când James a fost respins în favoarea fiicei sale protestante, Maria, și a soțului său olandez, Wilhelm de Orania.

O monarhie protestantă

Declarația Drepturilor (1689) prevedea o monarhie protestantă și un parteneriat între regalitate și parlament, care s-a dovedit a fi de lungă durată.

James, susținut de francezi și beneficiind de un sprijin substanțial în Irlanda și Scoția, rămânea o amenințare. Urmașii săi, cunoscuți sub numele de iacobiți (de la Iacob, echivalentul în latină al lui James), au declanșat rebeliuni de mari proporții în 1689-90, 1715 și 1745.

Wilhelm și Maria (1688-1702) au fost urmați la tron de cea de-a doua fiică a lui James, regina Ana (1702-1714). Ambele domnii au fost dominate de războaie lungi împotriva regelui Ludovic al XIV-lea al Franței; unele dintre victoriile militare britanice celebre au fost obținute în anii 1700 de ducele de Marlborough. La fel de important a fost și Actul Uniunii din 1707, care prevedea unirea Angliei cu Scoția. Monopolul Whigilor în parlament s-a destrămat spre sfârșitul domniei reginei Ana, pentru a fi apoi confirmat la moartea ei, când tronul a revenit unui moștenitor protestant. În 1714, strănepotul de naționalitate germană al lui James I, George, elector de Hanovra, a fost proclamat monarh și a fondat noua dinastie de Hanovra.

DATE IMPORTANTE

1603
James al VI-lea al Scoției este proclamat rege al Angliei
1605
Complotul Prafului de Pușcă
1625
Carol I devine rege
1629-1640
"Tirania de 11 ani"
1642-1646
Războiul Civil englez
1648
Al doilea Război Civil, Spălarea Mândriei
1649
Carol executat; începuturile Commonwealth-ului
1649-1651
Cromwell îi învinge pe irlandezi și scoțieni
1653-1658
Cromwell este lord protector
1660
Restaurarea lui Carol al II-lea
1665-1666
Marea Ciumă; marele incendiu din Londra
1688
James al II-lea este înlocuit cu Wilhelm și Maria
1689
Declarația Drepturilor
1707
Actul Uniunii (Anglia și Scoția)
1714
Electorul de Hanovra urmează la tron cu numele de George I

mai vezi Istorie universală 43 – RĂZBOAIELE RELIGIOASE Istorie universală 47 – LUDOVIC AL XIV-LEA AL FRANȚEI

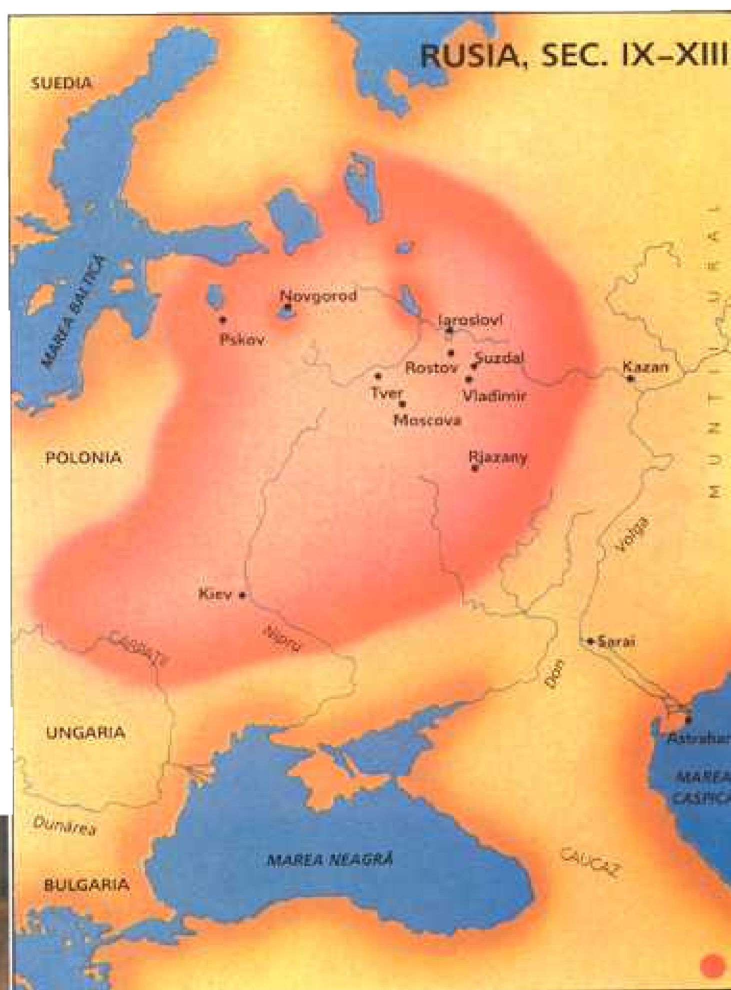
Ascensiunea Rusiei

Cu peste o mie de ani în urmă, exista deja un stat rus puternic, cu o cultură caracteristică. Evenimentele istorice de mai târziu l-au izolat de Europa, situație ce s-a schimbat doar la venirea la putere a țarului Petru cel Mare, care a transformat țara într-o putere importantă.

Majoritatea popoarelor est-europene și balcanice provin din triburi slave, care s-au stabilit aici în jurul sec.VI e.n.. Slavii estici – strămoșii rușilor și-au găsit loc de trai pe câmpiile întinse (stepele) din nordul Mării Negre. De-a lungul secolelor și-au extins teritoriul pe suprafața europeană a Rusiei de astăzi: regiuni imense de tundră înghețată, păduri dese și stepe, traversate de fluvii mari: Niprul, Donul și Volga. Câmpiile întinse și marile fluvii reprezentau o cale

John Massey Stewart

Primul stat rus, Marele Voivodat al Kievului, a înflorit în secolele IX-XIII, iar sub domnia lui Vladimir cel Mare (978-1015), populația păgână a Rusiei a trecut la creștinism.

Marshall Cavendish

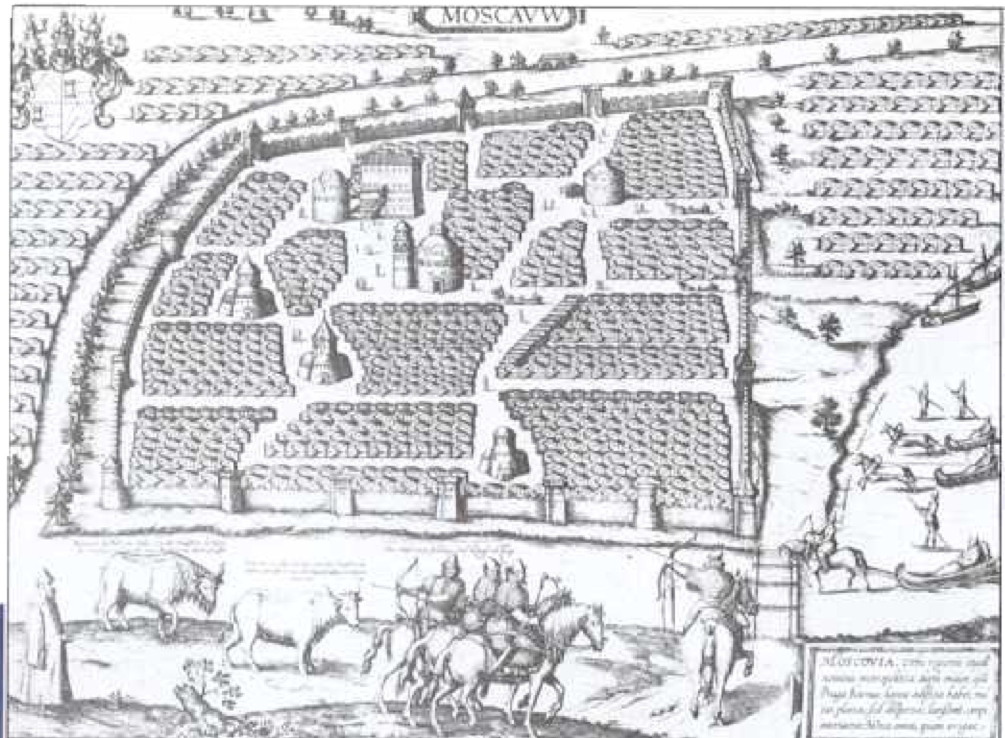
În 1238 tătarii, aliați ai mongolilor, au prădat orașul Vladimir. După exact zece ani Alexandr Nevschi, marele prinț al Vladimirului a devenit eroul rușilor prin colaborarea cu tătarii.

favorabilă pentru multe popoare în migrația lor înainte și după stabilirea slavilor pe acest teritoriu, mare parte a istoriei ruse fiind marcată de astfel de migrări și atacuri externe.

Cuceritorii vikingi

Primul stat rus important nu a fost fondat de slavi, ci de cuceritorii vikingi, numiți varegi sau rusi; ei au navigat din nord spre sud pe marile fluvii, subjugând comunitățile locale. În jurul anului 900 au fondat în sud-vest puternicul și bogatul Voivodat Rus al Kievului, cu capitala la Kiev.

Cuceritorii varegi probabil nu erau numeroși, astfel încât până la mijlocul sec. X s-au contopit complet cu populația slavă. Dar, după obiceiul vikingilor, ei au continuat incursiunile spre sud, unde prin relații comerciale, au stabilit legături cu imperiul bizantin; la acea vreme, capitala imperiului bizantin, Constantinopolul, era cel mai mare oraș al creștinătății. Cultura greco-bizantină și creștină a avut o influență enormă și durabilă asupra Rusiei. Un moment de referință în istoria poporului rus este domnia lui Vladimir cel Mare (978-1015), sub care populația a trecut la creștinismul bizantin (ortodox), iar scrisul rusesc a trecut la utilizarea unui nou alfabet bazat pe cel grec. Influența bizantină a civilizat rușii, contribuind la diferența mare dintre modul de viață rus și cel vest-european cu o cultură aflată sub influență latină și catolică.

Roger-Viollet

Moscova în sec. XVI. Cronicile ruse o pomenesc pentru prima dată în 1147, iar în secolul XII devine un important centru comercial. La sfârșitul sec. XV devine centrul politic și religios al statului unificat rus.

Zefa

Kremlinul în Moscova – o fortificație veche, cu multe cupole de aur specifice stilului ortodox.

Destrămarea Marelui Voivodat al Kievului

Marele Voivodat al Kievului, care se întindea de-a lungul drumului comercial ce făcea legătura între Marea Baltică și Marea Neagră, și-a trăit epoca de aur sub domnia lui Iaroslav Înțeleptul (1019-1054), în această perioadă fiind una din principalele puteri din Europa. După moartea lui Iaroslav, voivodatul a fost împărțit între moștenitori, ceea ce i-a scăzut puterea, lăsându-i domnitorului din Kiev doar o autoritate aparentă asupra celorlalți prinți. De această situație s-a folosit un popor nomad, sălbatic, poporul chipceac, care a invadat mare parte a stepei ruse, în urma căreia mulți ruși s-au refugiat în pădurile din nord-est și în jurul lacurilor regiunii. Între timp voivodatele din nord-est au devenit mai puternice decât cel de la Kiev, iar prin acest proces societatea rusă s-a îndepărtat de Europa.

Hoarda de aur

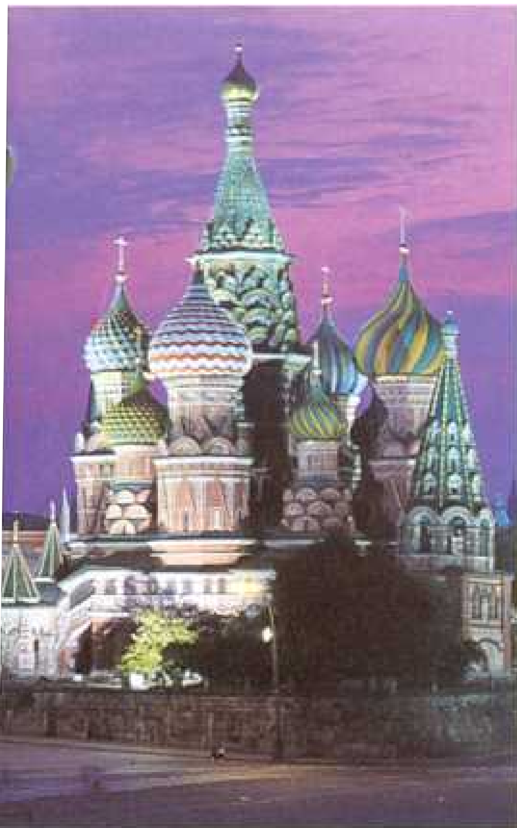
În secolul al XIII-lea statele ruse au fost invadate de tătari, care erau aliații mongolilor; ei au fondat hanatul Hoardei de Aur, stabilindu-și centrul la Sarai (Serai), pe malul fluviului Volga. Rușii au fost nevoiți să recunoască suveranitatea lor și să le plătească taxe enorme timp de două secole.

După preluarea puterii de către tătari, unul din cei mai mari eroi ai rușilor, Alexandr Nievschi, voievod al Vladimirului, a colaborat cu tătarii, reușind să învingă suedezii și trupele Ordinului Cavalerilor Germani, devenind o putere considerabilă. Însă rolul conducător al

John Massey Stewart

Ivan cel Groaznic – țarul care și-a meritat pe deplin numele. Despotismul lui a cauzat groază și suferință. Se zice că ar fi luat parte personal – cu gura spumegândă - la torturarea și executarea prizonierilor.

David Sutherland/MC Picture Library

Catedrala Vasili Fericitul cu nouă cupole, ridicată în apropierea Kremlinului, pe vremea domniei lui Ivan cel Groaznic, în memoria înfrângerii definitive a tătarilor în 1552.

Vladimirului a fost de scurtă durată, treptat dezvoltându-se o nouă putere: Moscova. Orașul a fost fondat doar în secolul XII cu o așezare excelentă, la întâlnirea drumurilor fluviale ruse. Moscova, cu ajutorul voievozilor șireți, a devenit centrul tot mai puternicului voivodat: acești voievozi mai întâi au cules doar taxele pentru tătari, iar mai târziu, când puterea acestora era în scădere, i-au învins la Kulikovo; a trebuit însă să treacă încă un secol până ce marele voievod de la Moscova a obținut independența totală față de Hoarda de Aur.

Aceasta s-a realizat sub domnia lui Ivan al III-lea (cel Mare sau Calita): prin combinarea forței cu diplomația a devenit suveranul celor mai multe voievodate ruse; a invadat republica nordică Novgorod. A câștigat câteva teritorii și în vest de la statul polono-lituanian, dar vechea capitală, Kievul, a rămas în afara granițelor. Centrul noului stat rus a rămas în nord-est, în interiorul continentului, fără să aibă legături directe cu Marea Baltică sau Marea Neagră.

Marii voievozi al Moscovei

Sub domnia lui Ivan al III-lea Marele Voievodat al Moscovei și-a restabilit relațiile diplomatice cu Europa, iar Ivan a fost atât de apreciat, încât s-a căsătorit cu Sofia, nepoata ultimului împărat bizantin, în anul 1472. La vremea aceea imperiul bizantin se destrămase, Constantinopolul fiind ocupat de turci în 1453; în aceste condiții biserica rusă a devenit cel mai important centru independent al credinței ortodoxe din est. Acest fapt a sporit prestigiul și autoritatea țarului, care era capul bisericii desemnat de Dumnezeu, și nutrea credința în menirea deosebită a Rusiei.

Marea nobilime – boierimea – s-a opus timp de un secol tendințelor autocrate ale marilor voievozi de la Moscova. Conflictul a atins apogeul sub domnia lui Ivan al IV-lea, care era un domnitor puternic, priceput, dar nemilos, câteodată atins de nebunie, denumit și Ivan cel Groaznic. Ivan a ajuns pe tron din copilărie, supus voinței familiilor de boieri care domneau în numele lui, dar el și-a arătat intențiile încă de la majorat. În 1547, a fost încoronat, fiind primul dintre suveranii Marelui Voievodat al Moscovei care s-a autointitulat Țarul imperiului (corespondentul rus al cuvântului Cezar).

În primii ani de domnie a obținut succese remarcabile. Reformele lui au slăbit puterea boierilor în guvernare. Prin războaiele victorioase duse în est și sud a ocupat hanatele tătare ale Kazanului și Astrahanului, extinzându-și domnia până la Munții Urali. Englezul Richard Chancellor a navigat de-a lungul coastelor Scandinave, pe Marea Albă și Dvina de Nord, apoi, călătorind pe uscat, a ajuns la Moscova; prin aceasta s-a stabilit o legătură importantă, deși limitată, între Rusia și Occident. Drumul era anevoios, dar s-a dovedit a fi indispensabil. Rușii au fondat la gura fluviului Dvina de Nord orașul Arhangelsk.

Dominația terorii

Ivan și-a dat seama că Rusia avea nevoie de relații mai strânse cu occidentul, așa că a invadat câteva teritorii baltice disputate, pornind astfel lungul război din Livonia (1557-1582). Concomitent, conflictul lui cu boierimea s-a accentuat și mai mult. Înfuriat de fapte considerate de el drept trădare, a recurs la teroare; s-a înconjurat de o gardă de criminali de elită îmbrăcați în negru, măcelărind sau deportând mii de dușmani reali sau presupuși. La început avea ca scop ridicarea puterii țarului deasupra tuturor, și umilirea boierimii, apoi, copleșit de o nebunie paranoică, a distrus prosperul Novgorod, i-a măcelărit locuitorii, într-un acces de furie și-a asasinat propriul fiu moștenitor. După ce a scufundat țara în haos, nu a putut rezista presiunii polonezilor și suedezilor, fiind nevoit să renunțe la teritoriile noi din regiunea baltică. În pofida terorii, sub domnia moștenitorului lui Ivan, Feodor I – care era alienat mintal și a murit fără moștenitor în 1598 – boierii și-au recăpătat mare parte din putere. După Feodor I pe tronul țarului a fost ales cumnatul acestuia, Boris Godunov, dar la sfârșitul scurtei sale domnii (1598-1605), în Rusia haosul era desăvârșit.

Puterea centrală s-a destrămat, populația suferea de foame din cauza recoltelor slabe, țăranii s-au revoltat, au apărut pretendenți la tron, mai mult s-au amestecat și polonezii și suedezii. Părea că statul rus va avea un sfârșit tragic, dar armata adunată în oraș împreună cu cazacii au alungat polonezii. Soarta Rusiei s-a schimbat în 1613, odată cu alegerea ca țar a lui Mihail Romanov. Dinastia Romanov a domnit în Rusia timp de trei secole, până la revoluția rusă din 1917, care a pus capăt autocrației țariste.

Pe vremea apariției dinastiei Romanov, societatea rusă avea deja câteva trăsături caracteristice. Țarul a rămas autocrat, pe care-l

Snark

Această icoană din biserica satului Kureca (datând din jurul anului 1460), arată victoria novgorodenilor asupra suzdalienilor.

Hulton Deutsch Collection

Ilustrație din secolul XV despre cavaleria Moscovei. Zalele îmblănite erau purtate iarna; port preluat de la mongoli.

slujea noua nobilime, mai supusă. In schimbul supunerii nobilimea a primit puteri depline asupra țărănimii care a ajuns în rândul iobagilor: țăranul nu avea dreptul de a părăsi pământul lucrat de el și era cu totul la dispoziția boierului. Instituția iobăgiei era desființată deja în multe părți ale Europei de Vest, însă în Rusia abia s-a consolidat.

Cazacii

În secolul anterior zbuciumat, grupuri mari de oameni – mai ales iobagi fugari – s-au refugiat dincolo de granițele Rusiei. Din ei s-au format comunitățile militare libere și rebele ale cazacilor, care de-a lungul secolelor s-au aflat în relații schimbătoare cu statul rus. Cazacii ucranieni l-au ajutat pe țarul Alexei (1645-1676) în războiul împotriva Poloniei: astfel rușii au recâștigat Kievul istoric și au venit în contact pentru prima oară cu viitorii dușmani, turcii. Pe de altă parte cazacii din regiunea Donului au luptat în fruntea răscoalei țărănești condusă de Stenca Razin (1670-71), cu greu înfrântă de țar.

Expansiune teritorială

Țarul Rusiei și urmașul lui, Feodor al III-lea (1676-1682) au restabilit autocrația țaristă, Rusia s-a extins pe teritorii noi și a devenit mai receptivă față de influențele vest-europene. Acest proces s-a intensificat sub domnia lui Petru cel Mare (1689-1725); Petru a recunoscut starea înapoiată a Rusiei și a hotărât să învețe de la Occident. El a vizitat Franța, Anglia și Olanda în 1697-98 sub falsă identitate, arătând interes deosebit față de procesele tehnologice și construcția navelor maritime și mai puțin interes pentru societatea nobilă și elegantă a capitalelor.

După revenirea în Rusia el a accelerat procesul de apropriere de Occident, a centralizat administrația publică și biserica, a creat legături mai strânse între nobilime și stat, a sprijinit învățământul și industria, a

înc

ves

Un alt moment de răscruce în istoria Rusiei a fost războiul nordic cu Suedia. Aceasta era forța dominantă în spațiul baltic, cu o armată bine antrenată, în fruntea căreia se afla un războinic de temut, regele Carol al XII-lea. Însă Carol era mai puțin priceput în probleme de strategie militară; și după ce a învins rușii la începutul războiului (în 1700), a luptat ani de zile în Polonia. Petru între timp și-a reorganizat armata după modul vestic, stabilindu-și pozițiile în regiunea baltică. Când Carol s-a hotărât totuși să-i atace, rușii s-au retras, atrăgând suedezii tot mai adânc în teritoriul țării, până ce drumurile de alimentare ale acestora au devenit prea lungi, iar proviziile de alimente s-au terminat. În final suedezii au fost învinși la Poltava în 1709.

Fereastră spre Vest

Încheierea păcii s-a amânat până în 1721, dar a avut consecințe de o importanță hotărâtoare. Rusia a preluat rolul Suediei, ca cea mai mare putere nordică, a obținut teritorii importante în regiunea baltică, și prin aceasta mult râvnita "fereastră spre vest". Pe malul Mării Baltice Petru a construit o nouă capitală în stil vestic, Sankt Petersburg (denumit Leningrad sub dominația comunistă). Eleganța europeană a acesteia era opusul cupolelor tipice ale vechii Moscove.

Ca și Ivan cel Groaznic, Petru era nemilos când era vorba de realizarea țelurilor propuse; a impus taxe grele și a condamnat mulți oameni la muncă forțată. Era inovator, dar în același timp se comporta ca un autocrat medieval, iar cei din anturajul lui aveau bune motive să se teamă pentru viața lor. În schimb, a încheiat perioada de izolare a Rusiei, care de la începutul secolului XVIII a devenit o putere demnă de luat în considerare în Europa până și în zilele noastre.

Domnia lui Petru cel Mare (1698-1725) a scos Rusia din Evul Mediu, transformând-o într-un stat mai modern. Petru a fost un domnitor nemilos, domnia lui a fost marcată de răscoale, dar a făcut din Rusia una din principalele puteri ale Europei.

DATE IMPORTANTE

862
Ruric fondează dinastia varegă
în jurul anului 900
Voievodul Oleg unește Novgorodul cu Kiev
978—1015
Domnia lui Vladimir cel Mare
1019—54
Domnia lui Iaroslav cel Înțelept
1157
Vladimir este centrul Rusiei
1237—40
Cucerirea mongolă (tătară)
Alexandr Nevschi învinge suedezii și Ordinul Cavalerilor Germani (Cavalerii Teutoni); din 1252 voievod al Vladimirului
1325—41
Domnia lui Ivan I, înflorirea Moscovei
1380
Dimitri Donscoi îi învinge pe tătari
1453
Turcii otomani ocupă Constantinopolul; imperiul bizantin se prăbușește
1472
Marele Voivod al Moscovei, Ivan al III-lea (1462-1505), o ia de soție pe nepoata ultimului împărat bizantin
1480
Sub Ivan al III-lea Rusia devine independentă de tătari; el și urmașul lui Vasilii al III-lea cuceresc mai multe voivodate ruse
1552—56
Cucerirea Kazanului și Astrahanului
1557—82
Războiul din Livonia se termină cu înfrângerea lui Ivan
1584
Fondarea orașului Arhangelsk
1604—13
Anarhie "timpurile tulburi"
1613
Mihail I (1613-45) devine primul țar din familia Romanov
1645—76
Domnia lui Alexei I: se restaurează autocrația țaristă și instituția iobăgiei
1667
După reforma liturghiei bisericii ruse, cei cu "credința veche" se despart de biserică
1668—71
Răscoala lui Stenca Razin
1689
Petru cel Mare devine țar
1697—98
Petru cel Mare vizitează Europa de Vest
1700
Începe războiul nordic
1703
Petru cel Mare fondează orașul Sankt Petesburg
1709
Rușii înving suedezii la Poltava
1721
Cu pacea de la Nystad se încheie războiul nordic: Suedia cedează teritorii
1725
Moartea lui Petru cel Mare

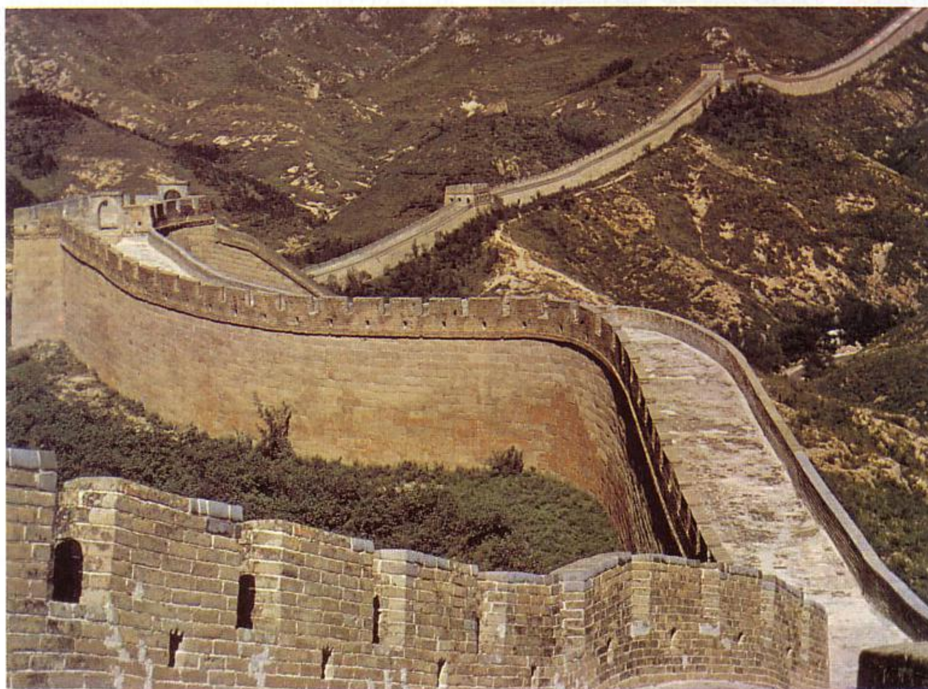
mai vezi Istorie universală 26 — MONGOLII Istorie universală 75

Civilizația chineză – rezistență istorică

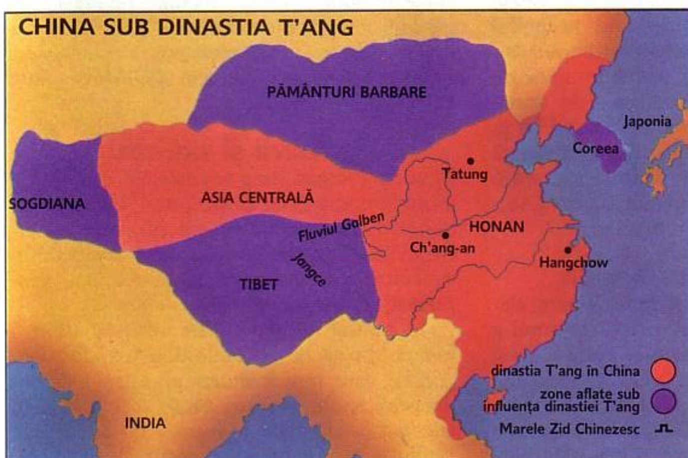
Stabilă și independentă, civilizația chineză a durat 3500 de ani, creând realizări artistice și culturale însemnate, dar a decăzut și s-a prăbușit din cauza atacurilor popoarelor din Vest, mai avansate tehnologic.

Descoperirile arheologice au arătat că în China oamenii s-au organizat în comunități agricole de-a lungul văilor, acum cel puțin 7000 de ani. Cu toate acestea, istoria civilizației chineze a început de fapt o dată cu prima mare dinastie, Shang, care a condus spațiul chinez între anii 1532-1027 î.Hr.

Civilizația din China a început mult mai târziu decât cea din Orientul Apropiat, dar a supraviețuit, neschimbată din anumite puncte de vedere esențiale, până în vremurile moderne. Printre motivele cărora se datorează acest fapt sunt: relativa izolare a țării față de alte civilizații; China își fabrica cele mai multe produse; cultura comună puternică ce unea locuitorii Chinei; existența unei clase de cărturari care au continuat să îndrume societatea chineză în timpul domniilor și dinastiilor.

Rapho

Marele Zid Chinezesc, construit pentru apărare în timpul dinastiei Ch'in, a devenit cale de acces pentru trimișii împăratului și negustori.

China, așa cum era împărțită în timpul dinastiei T'ang

Înțeleptul Confucius (551-479 î.Hr.). Învățăturile lui au format baza culturii chinezești.

Roger Viollet

Sub conducerea dinastiei Shang, dinastia și poporul ocupau o regiune relativ mică din nordul Chinei, pe porțiunile joase ale Fluviului Galben (Hwang-ho); capitala era Anyang în Honan-ul de nord. Dinastia Shang folosea o scriere care era o formă timpurie de chineză, iar cultul strămoșilor, o altă trăsătură distinctivă chineză – era bine stabilit, cel puțin în familia regală. Au înflorit și preocupările artistice tradiționale, cum ar fi olăritul, țesutul mătăsii și sculptatul în bronz și jadele. În 1027 î.Hr. dinastia Shang a fost detronată de dinastia Chou, aflată la putere până în 256 î.Hr. Potrivit tradiției, noii conducători susțineau că dinastia Shang își pierduse "Mandatul Cerului" (autorizația divină pentru a conduce), care trecuse în posesia noii dinastii. Mandatul Cerului avea să devină principala justificare pentru toate schimbările politice ulterioare, deoarece conferea legitimitate oricărui rebel victorios – care avea să preia funcția conducătorului anterior, de intermediar între cer și pământ.

Rivalitate și lupte

Regii Shang și Chou erau în esență conducători feudali, deținând un control extrem de limitat asupra aristrocrației puternice. Totuși, existența unei astfel de monarhii ilustra faptul că exista deja o cultură comună răspândită, iar în această perioadă cultura s-a răspândit, prin emigrare, spre Yangtze – marele bazin fluvial din sudul Anyang-ului – și dincolo de acesta. Creșterea populației a accelerat acest proces.

Răspândirea civilizației a continuat chiar și după ce dinastia Chou și-a pierdut în mod considerabil puterea în secolul 8 î.Hr., iar China s-a împărțit în mai multe regate rivale.

Luptele din ce în ce mai sângeroase, culminând cu Perioada Războaielor între Regate între anii 403-221 î.Hr., au încurajat apariția oficialilor competenți, mult mai eficienți și de încredere față de nobilii feudali. Aceste vremuri tulburi au intensificat un conflict de idei care a dus la apariția a două filozofii chineze

Phil Meheux

▲ Figura din ceramică pictată a unui gardian, datând de pe timpul dinastiei T'ang. Monumente colosale reprezentându-l pe Buddha erau sculptate în multe peșteri sacre în China. Sub influența taoismului și a regiunilor populare, alte figuri au fost adăugate panteonului budist.

de bază – taoismul și confucianismul. Taoismul avea o concepție mistică și individualistă, și susținea simplitatea vieții și armonia cu natura, în timp ce confucianismul, care avea o concepție etică și socială, susținea pietatea familială, moderația și datoria civilă ca virtuți principale. Mai târziu, în secolul I î.Hr. budismul a devenit al treilea element important în gândirea chineză.

Statul Ch'in

Perioada de Războaie între State s-a sfârșit cu victoria statului Ch'in, de la care provine cuvântul China. Conducătorul acestui stat, Shih Huang Ti, a devenit primul împărat chinez, restabilindu-și dominioanele cu cruzime. Execuțiile și deportările au spulberat puterea aristocrației și au eliminat orice opoziție. Operele literare clasice au fost arse iar cărturarii chinezi au fost persecutați.

Mai mult, Ch'in a standardizat scrierea și unitățile de măsură chineze, lansând un program de lucrări publice de mari proporții. Un sistem rutier făcea legătura între diverse zone ale imperiului și un Mare Zid a fost construit pentru a-i ține la distanță pe cei mai de temut dușmani ai Chinei, triburile nomade din nord și nord-vest. Pentru construirea Marelui Zid a fost nevoie de 1 milion de oameni, acesta având o lungime de 2400 km.

Shih Huang Ti a murit în 209 î.Hr., iar dinastia Ch'in a fost înlăturată în 206 î.Hr. A urmat dinastia Han, mai puțin asupritoare, care avea să domine 400 de ani, cu o pauză de 16 ani între anii 9-25 d.Hr. Civilizația chineză era acum la maturitate, iar în zonele cucerite de China, până în sud la golful Tonkin, a fost impusă conducerea imperială.

Vietnam și Coreea au ajuns în sfera de influență chineză, rămânând astfel în următorii 1800 de ani. Datorită pătrunderilor în Asia Centrală, dinastia Han a ajuns să dețină controlul asupra rutelor comerciale spre vest, la capătul cărora reprezentanții acesteia vindeau mătase chinezească romanilor.

Cultura confucianistă

În timpul dinastiei Han, operele literare clasice au fost reintroduse iar confucianismul a devenit etica oficială a statului chinez. Deși avea la bază zicale atribuite înțeleptului Confucius (secolul 6 î.Hr.), această doctrină a preluat și unele aspecte din taoism și din alte surse, pentru a deveni etica servitorului civil loial. De asemenea, în timpul dinastiei Han au fost stabilite primele examinări competitive pentru serviciul civil, bazate pe studiul intensiv al unor opere literare clasice bogate în idei confucianiste. Prin urmare, China și-a dezvoltat un serviciu civil instruit permanent, în care fiecare membru exercita funcțiile de om de afaceri, cărturar și artist. Existența acestora a contribuit la durabilitatea civilizației chineze, de vreme ce funcționarul confucianist și etica confucianistă s-au păstrat, în timp ce dinastiile s-au prăbușit. Chiar și atunci când nomazii au invadat țara, ai lăsat guvernarea pe mâna servitorilor civili, ordinea în țară fiind păstrată, în timp ce barbarii nou-veniți erau absorbiți de solida cultură chineză.

Această putere de absorbție a devenit evidentă după prăbușirea dinastiei Han în secolul III d.Hr. În nord conduceau dinastii barbare, în alte locuri au apărut regate feudale rivale. Însă ideea Chinei unite – "Regatul Mijlociu" – condusă de un împărat absolut nu a dispărut niciodată în totalitate, iar în 589 un mare general a fondat dinastia Sui.

O epocă de aur

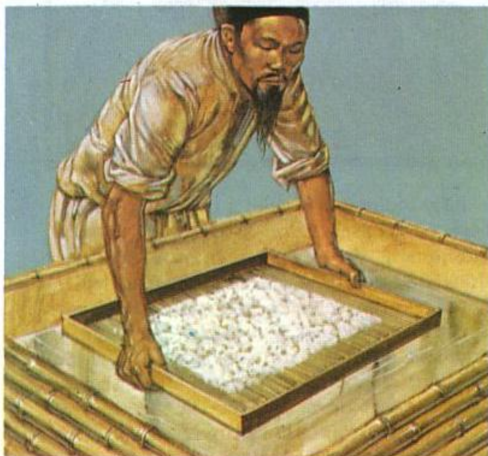
Dinastia T'ang (918-907 d.Hr.), care a urmat după Sui, a restabilit măreția chineză, extinzând teritoriul chinez în Tibet, Asia Centrală și de Sud-Est. Comerțul a înflorit, iar capitala Ch'ang-an, aflată la capătul Drumului Mătăsii, ruta comercială spre vest, s-a transformat într-un oraș complex, cosmopolit.

Din punct de vedere cultural și artistic, dinastia T'ang și cea următoare, Sung, (960-1279 d.Hr.), sunt considerate culmile civilizației chineze. Printre artele în care au excelat chinezii sunt: poezia, pictura peisagistă și olăritul; într-adevăr, fabricarea porțelanului a reprezentat o mare realizare a chinezilor, zădărnicind până în secolul XVIII încercările europenilor de a-i imita.

Barbarii și nomazii

Dinastia T'ang și Sung era atacată constant de triburile nomade iar la începutul secolului XII nordul Chinei a fost cucerit de dinastia barbară Chin. Dinastia Sung a rămas la putere în sud, care devenise până acum cea mai prosperă și mai populată regiune chineză.

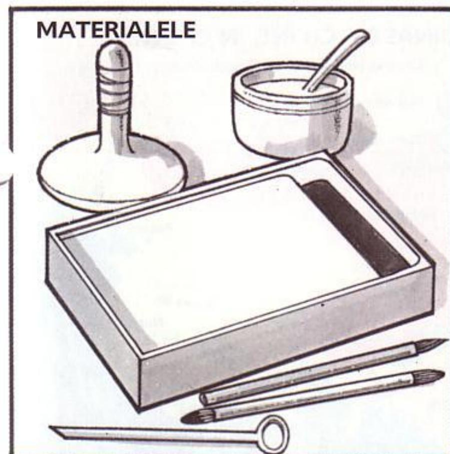
În timpul secolului XIII, dinastia Chin a fost detronată de armatele nomade ale mongolilor, care i-au înlăturat apoi pe membrii dinastiei Sung. Întreaga Chină a fost în final cucerită de mongoli în frunte cu marele Han Khubilai care a fondat dinastia Yuan (1271-1368), stabilind o nouă capitală la Peking (în prezent Beijing). Făcând parte din imperiul

◀ Fabricarea hârtiei a fost inventată în China în aproximativ anul 100 d.Hr. Aceasta era confecționată din fibre ale plantelor care erau zdrobite iar apoi modelate și uscate pe o plasă de bambus.

▶ Studenți citind manuscrise. La început limitat la lucrările lui Buddha, tiparul a fost mai târziu folosit pentru orice lucrare.

Edi Media

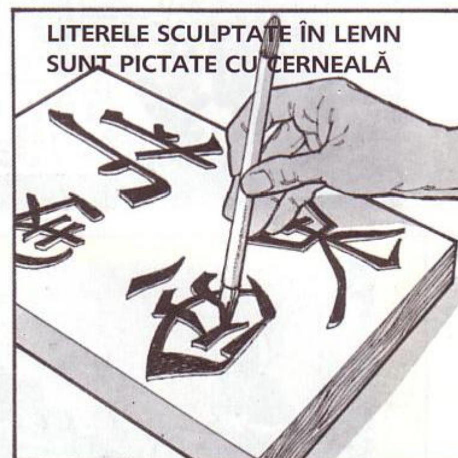

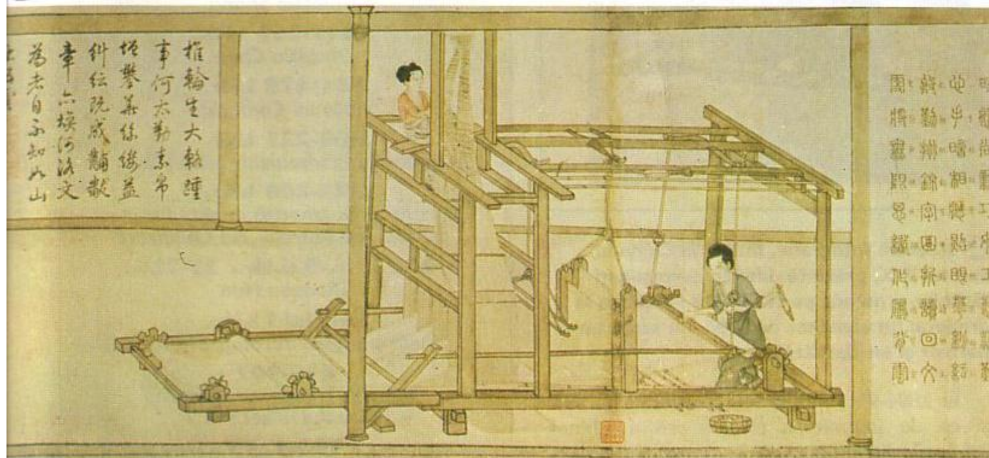

Chinezii au inventat tehnica tiparului în secolul VIII d.Hr., cu 700 de ani înainte ca acesta să apară în Europa. După pregătirea bucății de lemn, se obțineau tiparele prin colorarea literelor sculptate în lemn.

O tipăritură chinezească reprezentând țesători de mătase. Timp de secole, secretul ciclului vieții viermelui de mătase a fost cunoscut doar de chinezi, care au dezvoltat tehnici de țesut haine rezistente, bogat ornamentate.

Freer Gallery of Art

mongol din punct de vedere nominal, China a devenit în curând o putere separată, dominând încă o dată Asia de Est; doar japonezii l-au înfruntat cu succes pe Khubilai. Cu toate acestea, mongolii nu au devenit niciodată chinezi în cultură și concepții, iar când puterea lor a slăbit au fost alungați de forțele unui călugăr rebel, Chu Yuang-chang (Zhu Yuanzhang), care a devenit primul împărat al dinastiei Ming (1368-1644).

Dinastiile Ming și Manchu

În timpul dinastiei Ming, capitala Chinei a rămas Peking, aici construindu-se celebrul palat imperial. Cultura chineză a înflorit din nou, deși conservatismul era atât de accentuat încât perfecțiunea tehnică în imitarea trecutului era preferată în locul lucrărilor originale.

Dinastia Ming a fost în cele din urmă înlăturată de noi invadatori "barbari", care se stabiliseră anterior în Manchuria, spre nord-est. Prin urmare, dinastia Manchu sau Ch'ing (1644-1912) înglobase o mare parte din cultura chineză; însă mult timp după cucerirea Chinei, ei au păstrat distanța față de supușii lor, pentru a nu fi influențați prea mult de civilizația acestora. Această procedură a funcționat destul de bine pentru un timp, iar sub K'ang His (1662-1722) și Ch'ien Lung (1736-95) nomazii din nord au fost în cele din urmă îmblânziți iar suveranitatea chineză s-a extins din Formosa (acum Taiwan) în Tibet.

Ca și dinastiile anterioare, dinastia Manchu a început să piardă controlul asupra vastului lor imperiu. În mod normal, înfrângerile de peste hotare și neliniștea de acasă ar fi fost un semn că Mandatul Cerului era pe punctul de a fi transmis unei noi dinastii, iar ordinul confucianist ar fi rămas neschimbat. Însă lucrurile nu aveau să fie tocmai așa.

Contactul cu Occidentul

În perioada Manchu a existat o mare diferență: China a intrat într-un contact din ce în ce mai periculos cu Occidentul, iar aceasta a dus nu doar la căderea dinastiei, ci și a Chinei imperiale și a ordinului tradițional.

Comerciantul italian din secolul XIII, Marco Polo, locuise și muncise în China când aceasta era condusă de Khan-ul Khubilai și a scris o carte celebră despre călătoriile lui. Cu toate acestea, unc contact semnificativ între Europa și China a început abia în secolul XVI, când misionarii iezuiți au fost primiți la curtea imperială iar comercianții portughezi s-au instalat la Macao. Pe la jumătatea secolului XVII doar câteva sute de europeni aveau permisiunea de a face comerț cu negustorii chinezi, dar nu aveau voie să părăsească orașul Canton.

Freeman

Populația Manchu, fondatoarea dinastiei Ch'ing, provine din zona fluviului Amur, zona numită azi Manciuria.

La începutul secolului XVII, o misiune iezuită restrânsă dar foarte influentă a ajuns în Peking, câștigându-și mai degrabă renumele de cărturari creștini decât de misionari. Matteo Ricci, pionierul iezuit (stânga sus) alături de Ferdinand Verbiest și Adam Schall, ofereau curții sfaturi în probleme științifice. Hsu Kuang-chi', cel mai celebru convertit al lui Ricci, este ilustrat în partea de jos a imaginii, împreună cu nepoata sa.

Mansell

Această fotografie, făcută în China în secolul XIX, prezintă diferiți meșteșugari făcându-și munca pe străzi. De la stânga la dreapta: un vânzător de supă, un scrib, un bărbier și un clarvăzător.

Acest progres lent se datora în mare parte faptului că China era o țară foarte prosperă. Chinezii aveau nevoie de puține lucruri din afara țării și considerau că nu au nimic de învățat de la barbari – adică celelalte popoare. Ei subestimau în special importanța progresului tehnologic. Ei făcuseră descoperiri importante, cum ar fi praful de pușcă, dar respectul lor față de trecut și rezistența lor la schimbări demonstrau că inovațiile nu erau exploatate în China. Totuși, au existat câteva excepții importante, ca inventarea hârtiei și a tiparului, care își găseau locul în cultura chineză, bazată pe știință de carte.

Slabă și umilită

Înapoierea tehnologică a Chinei a devenit brusc evidentă când englezii au descoperit ceva ce își dorea populația chineză: drogul numit opiu.

Între 1839 și 1842 rezistența până atunci puternică a guvernului imperial față de importul drogului a fost zădărnicită după o înfrângere grea în "războiul opiului" și, pentru restul secolului XIX, China a fost umilită în mod constant de influența puterilor occidentale care îi smulgeau concesii dureroase, una după alta.

În 1894-95, Japonia modernizată a profitat și ea de înapoierea tehnologică a Chinei, înfrângând-o pe aceasta în război și ocupând Formosa și Pescadores. Încercările de a face reforme au eșuat, iar o reacție conservatoare a avut și mai puțin succes. În 1900, când secta anti-străină a boxerilor a asediat legațiile (cartiere diplomatice) din vestul Peking-ului, o forță internațională a zdrobit rebeliunea iar China a fost aspru pedepsită. După aceasta, ordinea tradițională a țării a decăzut rapid, deoarece reformele, printre care abolirea sistemului de examinare, au slăbit autoritatea și au mâniat pe studenții și locuitorii din orașe care aveau o gândire modernă.

Deși s-a introdus un sistem constituțional, nobilii manchu nu au putut renunța la putere. În cele din urmă, în octombrie 1911, a izbucnit o revoluție. În februarie 1912, împăratul în vârstă de șase ani a abdicat, a fost proclamată republica, iar lunga istorie a Chinei imperiale a luat sfârșit.

DATE IMPORTANTE

1523-1027 î.Hr.
Dinastia Shang

1027-256 î.Hr.
Dinastia Chou

551-479 î.Hr.
Viața lui Confucius

403-221 î.Hr.
Perioada Războaielor între State

221-206 î.Hr.
Dinastia Ch'in creează imperiul chinez; construirea Marelui Zid Chinezesc

206 î.Hr.-9 d.Hr., 25-220
Dinastia Han

secolul I î.Hr.
Budismul este introdus în China

618-907
Dinastia T'ang; introducerea tiparului în secolul 7

960-1279
Dinastia Sung

1271-1368
Dinastia mongoleză Yuan; Peking devine capitala chineză

1368-1644
Dinastia Ming

1644-1912
Dinastia Manchu

1839 – 42
Războiul anglo-chinez al "opiului"

1894-95
Războiul chinezo-japonez

1900
Rebeliunea sectei boxerilor

1911
Revoluția chineză

1912
Sfârșitul Chinei imperiale

mai vezi Istorie universală 90 – LUMEA COMUNISTĂ Istorie universală 95 – CHINA ÎN SECOLUL XX

Războaiele dinastice din Europa secolului al XVIII-lea

În secolul al XVIII-lea Europa a fost zguduită de războaie între marile puteri, care își disputau superioritatea. Pe parcursul acestor conflicte, se dizolvau vechi alianțe, luând naștere noi puteri.

În secolele XVI și XVII, politica europeană se confrunta cu două probleme. Una era conflictul religios dintre catolici și protestanți; cealaltă era lupta pentru putere dintre Franța și conducătorii habsburgi din Spania și Austria. Deși cauzele politice și religioase se întretăiau uneori, zelul religios a transformat confruntările ca Războiul de 30 de Ani (1618-48) în conflicte sălbatice și devastatoare.

Expansiunea franceză

În secolul XVII situația se arăta favorabilă pentru Franța. Izbucnirea Războiului de 30 de Ani a făcut ca Împăratul habsburg al sfântului Imperiu Roman să nu exercite o autoritate deplină în Germania, iar curând după aceea, Spania habsburgică a fost înfrântă și a început să decadă.

Sub conducerea Regelui Soare – Ludovic al XIV-lea (1643-1715) – expansiunea franceză a devenit atât de amenințătoare încât aproape întreaga Europă s-a unit împotriva acesteia. Între 1701-1714, Ludovic a luptat în războiul pentru succesiune în Spania pentru ca dinastia sa, cea a burbonilor, să poată moșteni tronul Spaniei și imperiul spaniol. Însă nu a avut succes deplin, iar imperiul a fost în cele din urmă dezbinat. Deși Austria a preluat controlul asupra Țărilor de Jos, aflate anterior sub dominație spaniolă, și avea o poziție fermă în Italia, un burbon a devenit rege al Spaniei.

Caracterul războiului se schimbă

După terminarea războiului și moartea lui Ludovic al XIV-lea, în 1715, situația în Europa s-a ameliorat. Rivalitatea dintre burboni și habsburgi a devenit mai puțin acerbă. Conducerea burbonă din Spania își promova interesele, care nu coincideau întotdeauna cu ale Franței, iar apariția noilor puteri – Marea Britanie, Rusia și Prusia – a rupt vechile alianțe, făcând dificilă dominația unei puteri asupra celorlalte.

Această domolire a tensiunii, asociată cu dispariția fanatismului religios din politica internațională, a schimbat caracterul războiului și al diplomației. Cele mai multe războaie aveau scopuri limitate: nu de înlăturare a unui conducător sau a doctrinei acestuia, ci de a obține o provincie sau de a lărgi sfera de influență a unei dinastii. Armatele erau mici, profesionale și cu o disciplină exemplară. Deoarece cauzele nu erau mărețe, regulile războiului erau în general respectate, limitând daunele provocate. Prin urmare, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, războaiele aveau un impact redus asupra vieții civile.

Câteva războaie minore au avut loc între 1718-1740, urmate de anumite schimbări teritoriale în Italia. Apoi, în 1740, împăratul Sfântului Imperiu roman, Carol al VI-lea, a murit fără să lase în urmă un moștenitor.

Frederic cel Mare

De ani de zile, Carol al VI-lea se străduise să obțină o înțelegere internațională, numită Sancțiunea Pragmatică, care să-i permită fiicei sale, Maria Theresa, să moștenească toate dominioanele habsburgice. Se părea că acesta reușise, însă după moartea sa au apărut mulți pretendenți la tron, printre care și Carol Albert de Bavaria, susținut de Franța.

Frederick cel Mare al Prusiei a luptat împotriva unor armate mult mai numeroase decât ale sale. De exemplu, la Leuthen în 1757, 36.000 de prusaci au înfrânt o armată formată din 80.000 de austrieci. După părerea lui Napoleon, această victorie a fost "suficientă pentru imortalizarea lui Frederic și plasarea lui în rândurile celor mai mari generali".

Artileria prusacă. Tehnologia secolului XVIII a redus greutatea tunurilor, permițându-i astfel lui Frederick, în 1759, să introducă artileria trasă de cai, în locul armelor trase de boi.

Austria s-a aflat în centrul multor războaie dinastice din secolul al XVIII-lea. Această fotografie prezintă Viena, a cărei populație era de aproximativ 175.000 de locuitori în 1754. În secolul al XVIII-lea au fost introduse o serie de proiecte de construcții menite să înfrumusețeze orașul imperial.

▲ Soldaţi din Austria, Prusia şi Rusia împărţind între ei Polonia, sub privirile unui soldat polonez. Aceste zone păstrau puterile teritoriale relative ale puterilor invadatoare.

◀ Moştenirea de către Maria Theresa a dominioanelor tatălui său, Carol al VI-lea, a provocat război şi neînţelegeri în Europa.

DATE IMPORTANTE

1700-21
Marele Război Nordic; victoria Rusiei

1701-14
Războiul pentru Succesiune în Spania: dinastia burbonilor vine la putere în Spania

1733-38
Războiul pentru Succesiune în Polonia

1740
Frederic al II-lea ocupă Silezia; începe Războiul pentru Succesiune în Austria

1745
Rebeliunea iacobită în Marea Britanie

1756
Atacul lui Frederic asupra Saxoniei
Războiul de Şapte Ani

1762
Moartea împărătesei Elisabeta a Rusiei îl salvează pe Frederic cel Mare de la înfrângere

1772
Prima împărţire a Poloniei

1775-83
Războiul pentru Independenţă în America

1779
Franţa şi Spania intră în război împotriva Marii Britanii

1783
Rusia anexează Crimeea

1789
Începe Revoluţia Franceză

1792-1793
Franţa revoluţionară în război împotriva Europei

1793
A doua împărţire a Poloniei

1795
Ultima împărţire; Polonia încetează să mai existe

Prima persoană care a acţionat, Frederick al II-lea al Prusiei, cunoscut mai târziu ca Frederic cel Mare, nu fusese menţionat în Sancţiunea Pragmatică. Prusia, în trecut electoratul de Brandenburg, a devenit puternică datorită conducătorilor ei competenţi, fiind recunoscută ca regat în 1701. Deşi un stat mic, Prusia avea o armată eficientă alcătuită de Frederic William I (1713-40), astfel încât Frederic al II-lea a putut profita de problemele Mariei Theresa, invadându-i ţara şi pretinzându-i marea provincie austriacă Silezia.

Frederick era un geniu militar care a obţinut multe victorii în faţa unor armate foarte numeroase. De asemenea, acesta era lipsit de scrupule, începând şi abandonând războaiele când îi convenea lui. După ce a dat prima lovitură în Războiul pentru Succesiune din Austria (1740-48), Frederick a jucat un rol puţin semnificativ în lupta de proporţii ce se inteţise între francezi, spanioli şi bavarezi de o parte şi austrieci şi britanici de cealaltă.

În urma războiului, Maria Theresa a păstrat toate pământurile habsburgice, cu excepţia Sileziei. De vreme ce soţul ei a fost numit împărat al Sfântului imperiu roman, titlul imperial a rămas în familie, fiind transmis copiilor Mariei Theresa.

Resentimentele împărătesei erau îndreptate acum mai ales împotriva lui Frederick, care i-a determinat pe austrieci să negocieze "Revoluţia Diplomatică", o alianţă cu Franţa care a pus capăt unei rivalităţi de secole. Din coaliţia anti-prusacă făceau parte şi Saxonia şi Rusia, care fusese o mare putere până la sfârşitul Marelui Război Nordic (1700-21), dar care se implicase puţin în alte probleme europene.

Conştientizând pericolul, Frederick a lovit primul, cucerind Saxonia într-o campanie fulgerătoare. A urmat Războiul de Şapte Ani (1756-63), în care a obţinut victorii strălucite, dar s-a confruntat cu situaţii copleşitoare, care în 1761 l-au adus la disperare. Doar norocul l-a salvat. În ianuarie 1762 a murit vechiul său duşman, împărăteasa Elisabeta a Rusiei. Urmaşul ei, Petru al III-lea, îl admira pe Frederick şi i s-a alăturat, însă a mai trăit doar câteva luni. Acest răgaz i-a dat posibilitatea lui Frederick să facă pace cu duşmanii. Singurii aliaţi ai lui Frederick în război fuseseră britanicii, care luptaseră împotriva francezilor.

Europa de Est

La sfârşitul secolului XVIII au avut loc schimbări importante în Europa de Est. În anii 1780, ruşii s-au îndreptat spre sud, expulzându-i pe turci de pe malul nordic al Mării Negre. Aproape simultan, Rusia, Prusia şi Austria au împărţit între ele Polonia (1772-95), fapt ce a dus la distrugerea vechiului stat polonez.

mai vezi Istorie universală 54 – RĂZBOAIE PENTRU IMPERII Istorie universală 60 – EUROPA DUPĂ 1815: REVOLUŢIE ŞI REACŢIUNE

Epoca rațiunii

▲ Întrunire a enciclopediștilor în salonul Doamnei Geoffrin. Influența *Enciclopediei* s-a răspândit pretutindeni. S-au ivit diferite controverse, cum ar fi necesitatea unor reforme guvernamentale, educaționale și clericale, care au provocat multe dezbateri.

Edi Media

Considerându-se "partidul umanității", scriitorii și intelectualii secolului al XVIII-lea au început să condamne ideile și instituțiile învechite. Exercitând o influență enormă, aceștia au reușit să transforme studiul omului și al societății.

Mansell Collection

◀ Enciclopediștii cinează împreună. De la stânga la dreapta; Jean Maury, d'Alembert, La Harpe, Voltaire, Condorcet, Diderot și Père Adam. Diderot a fost principalul inițiator al proiectului *Enciclopedia*.

Secolul al XVIII-lea este adesea numit "Epoca Rațiunii", sau "Iluminismul". După cum sugerează și aceste denumiri, această epocă a fost o perioadă de progrese intelectuale, când marii gânditori au sfidat dogmele existente, stabilind lucruri practice. Pentru aceasta era însă nevoie de mult curaj, deoarece viața europeană era încă dominată de tradiții și obiceiuri, susținute de autoritatea religioasă și de puterea statului. De exemplu, în multe țări, erezia era condamnată încă, în timp ce puterea regală și privilegiile aristocratice erau considerate sacrosancte.

Ideile tradiționale fuseseră deja zguduite de Revoluția Științifică din secolele 16 și 17, ce a culminat cu lucrarea lui Isaac Newton (1642-1727) care a descoperit gravitația și a oferit un model al universului: o ordine rațională, guvernată de legi matematice. În perioada iluministă s-a insistat asupra faptului că principiile cercetării științifice puteau fi aplicate și altor domenii, inclusiv politicii, societății și religiei.

O societate tolerantă

Marea Britanie a fost îndelung admirată de gânditorii iluminiști, inspirând multe din ideile lor. În comparație cu majoritatea țărilor continentale, societatea engleză era una liberă, tolerantă, în cadrul căreia trecerea de la o clasă socială la alta era relativ ușoară. Prosperitatea Angliei sugera că aceste valori generau rezultate excelente, la fel și progresele intelectuale realizate de Newton, John Locke (1632-1704) și de alți gânditori britanici.

Locke a fost un personaj deosebit de important, care a pus la punct două concepte de bază. Unul din ele este că ideile unei persoane nu sunt înnăscute (prezente în momentul nașterii), ci sunt rezultatul experienței și reflecției (*Eseu asupra intelectului omenesc*, 1690). Celălalt concept al lui Locke este că guvernul, departe de a fi dictat de criterii divine, este înființat pentru beneficiul comunității; mai departe, dacă guvernul încetează să mai fie benefic societății (dacă, de exemplu, un monarh devine tiran), atunci poporul are tot dreptul să-l înlocuiască (*Două tratate de guvern, 1690*).

Newton și Locke au fost precursorii Iluminismului, însă faptul că Anglia avea o societate relativ deschisă și tolerantă, a fost și motivul pentru care conflictul dintre vechile și noile idei nu a fost puternic.

Filozofii

Principalul loc de activitate al Iluminismului a fost Franța, unde autoritățile tradiționale – în special Biserica romano-catolică – erau puternic consolidate. Cu toate acestea, ideile subversive și-au găsit protectori puternici, iar cenzura și urmărirea în justiție erau mai degrabă sporadice. Deși autoritățile erau destul de severe, nu au reușit înlăturarea totală a noilor idei.

În mod semnificativ, scriitorii și intelectualii din epoca iluministă s-au denumit *filozofi* (Les Philosophes). Și, de vreme ce limba, cultura și arta franceză aveau un prestigiu imens, scrierile și activitățile filozofilor s-au răspândit rapid în întreaga Europă. Aceștia nu formau un grup organizat, dar aveau multe valori comune. Ei sprijineau libertatea gândirii și a cuvântului și toleranța religioasă. Concepția lor generală era umanitară însă nereligioasă și doreau să înlocuiască autoritatea cu aplicarea metodei științifice și a judecății. Pentru ei nu existau zone de cunoaștere în care investigația și critica să nu fie acceptate. Acest lucru însemna, practic, că *filozofii* criticau statul și erau ostili dogmelor bisericești, deși a trebuit adesea să-și rostească opiniile cu atenție sau în termeni indirecți, pentru a nu fi persecutați.

Arborio Mella

Voltaire și Frederick cel Mare la Sans Souci, faimosul palat construit pentru rege la Potsdam.

Voltaire

Cel mai cunoscut dintre toți filozofii a fost Voltaire (1694-1778), poet, dramaturg, istoric, propagandist și scriitor de fabule. Voltaire a simțit pe pielea lui nedreptățile societății franceze. El a fost bătut de niște indivizi angajați de un aristocrat, iar când a făcut plângere, a fost trimis în închisoarea regală Bastilia și a petrecut ceva timp în exil la Londra. Apoi s-a întors, plin de "filozofiile engleze" ale lui Newton și Locke și și-a petrecut o mare parte din viață atacând nedreptatea și intoleranța în scrieri renumite pentru claritatea și înțelepciunea care le caracterizează.

Voltaire a fost de asemenea activ din punct de vedere practic, luptând pentru victimele nedreptății cum ar fi Jean Calas, un protestant executat pentru presupunerea că și-a ucis fiul. Voltaire a reușit în cele din urmă să spele onoarea acestuia, dovedind că vinovăția lui era bazată doar pe prejudecăți religioase. Capodopera lui Voltaire, *Candide* (1759), este o povestire foarte amuzantă în care personajele învață în final să înceteze să mai facă speculații și să-și "cultive grădinile" – adică, să se concentreze asupra îmbunătățirii lumii, pas cu pas.

De asemenea, Voltaire a oferit o nouă abordare a istoriei în *Epoca lui Ludovic al XIV-lea* (1751), care a înlocuit romanul convențional, de intrigi și lupte, cu un întreg tablou al societății franceze. Contemporanul lui Voltaire, Montesquieu (1689 – 1755), a comparat guvernele și legile diferitelor țări în lucrarea sa *Spiritul legilor* (1748), prin care a fondat de fapt sociologia.

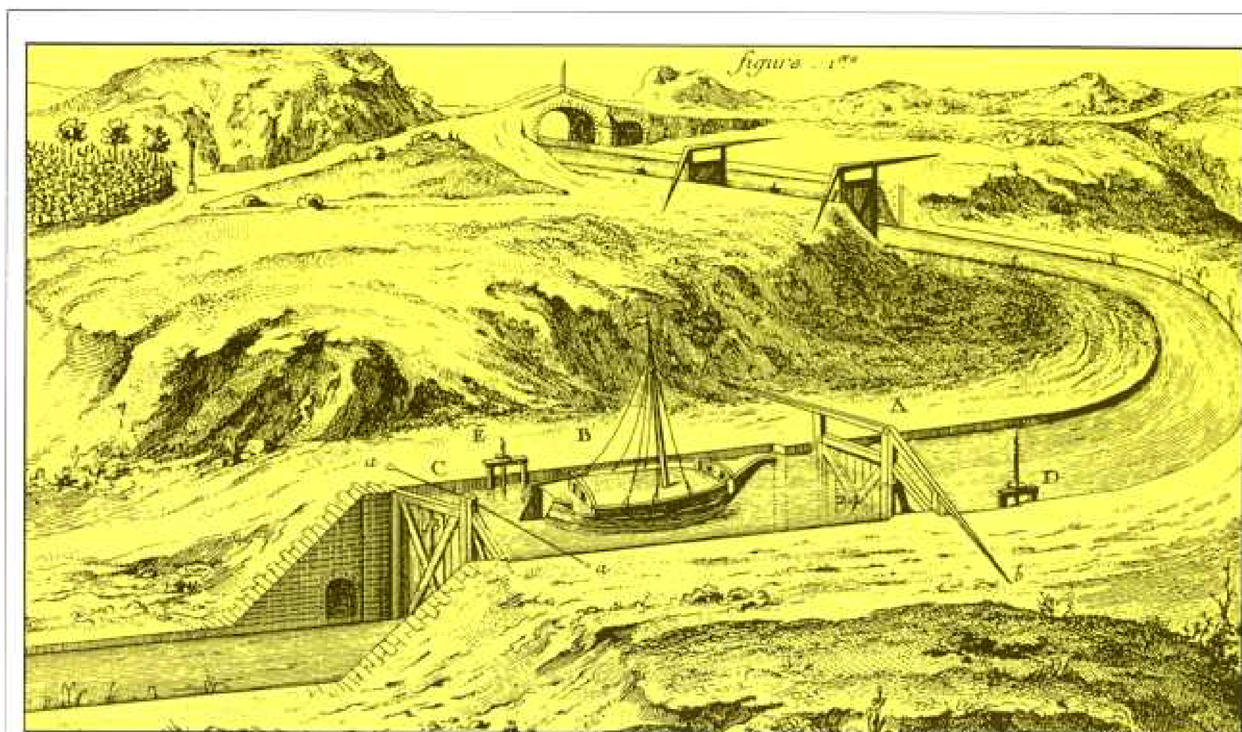
Unul dintre cele mai senzaționale evenimente de la mijlocul secolului a fost publicarea volumelor *Enciclopedia* (1751-72), editate de către Denis Diderot (1711-84) și Jean d'Alembert (1717-83). Voltaire și alți filozofi au contribuit cu articole, iar *Enciclopedia* apare ca esența atitudinilor iluministe. Aceasta era de asemenea foarte bogată în informații științifice și tehnice, în concordanță cu angajarea grupului în ceea ce privea progresele practice. Încercările autorităților de a interzice publicarea cărții nu au făcut altceva decât să completeze imensa sa vogă europeană.

Un alt mare scriitor, elvețianul Jean Jacques Rousseau (1712-78), era de fapt ostil unor aspecte ale raționalismului filozofilor. Însă și el ataca nedreptățile sociale, iar cartea sa, *Contractul Social* (1762), cu celebra sa propoziție de început – "Omul s-a născut liber, cu toate acestea el este pretutindeni în lanțuri" – a influențat puternic Revoluția Franceză din 1789.

Existau filozofi pe întreg cuprinsul Europei, dar și în America de Nord; printre aceștia s-au numărat Benjamin Franklin (1706-90) și Thomas Jefferson (1743-1826), ambii foarte activi în timpul Revoluției Americane, și reformatorul penal italian, marchizul di Beccaria (1738-94).

Anglia a dat cel mai mare istoric al epocii, Edward Gibbon (1737-94), însă și "Iluminismul Scoțian" a fost remarcabil. Printre cei mai însemnați iluminiști scoțieni s-au numărat marele filozof David Hume (1711-76) și Adam Smith (1723-90), a cărui *Avuția națiunilor* (1776) a dus la fondarea economiei, ca știință.

În ciuda curentelor intelectuale ulterioare, Epoca Rațiunii a stabilit abordarea rațională, științifică asupra lumii, ce rămâne caracteristică concepției generale moderne.

Mary Evans Picture Library

O ilustrație din *Enciclopedie*, reprezentând un sis-

Credința iluministă în judecată și lege naturală s-a extins și în domeniul economiei, în care fiziocrații, un grup de gânditori în frunte cu François Quesnay, sprijineau abolirea restricțiilor feudale asupra liberului schimb al bunurilor.

mai vezi Istorie Universală 55 – REVOLUȚIA AMERICANĂ Istorie Universală 56 – REVOLUȚIA FRANCEZĂ

Epoca Reformei în Marea Britanie

Una dintre gravurile lui Hogarth, satirizând alegerile generale din 1754. Sistemul politic britanic este prezentat ca fiind în întregime corupt. Printre alegători se numără un imbecil și un bărbat pe moarte, iar mai în spate, Britania în trăsura ei este pe punctul de a fi răsturnată datorită "neglijării interesului național".

Secolul al XIX-lea a fost o perioadă încărcată de abuzuri sociale, manifestare a intereselor de grup și exploatare economică. Această epocă a fost totodată o epocă a reformei în cadrul căreia politica generală a dobândit încet un caracter democratic, punându-se bazele statului modern.

În secolul al XVIII-lea, sistemul politic britanic a fost condus de, și în favoarea proprietarilor. Aceștia erau membrii aristocrației și nobilimii, care formau clasa deținătoare de pământuri, dar și negustorii și producătorii exercitau o anumită influență. Sistemul avea mulți susținători, considerându-se că persoanele ce dețineau proprietăți aveau dreptul să controleze destinul țării. Ideea democrației depline – guverne alese în principal de persoane neștiutoare de carte – era respinsă, fiind calificată ca ridicolă, chiar și de cei mai radicali politicieni.

Corupt și bizar

Totuși, chiar și la standardele acelor vremuri, sistemul electoral britanic era bizar și corupt, parțial datorită faptului că nu fusese modificat sau modernizat de la "Revoluția Glorioasă" din 1688, nereușind să reflecte nici una dintre marile schimbări sociale ce au avut loc în secolul următor.

O anomalie consta în faptul că fiecare regiune alegea doi membri în parlament, așa încât micul ținut Rutland era reprezentat în parlament la fel ca cele mai mari, cum ar fi Yorkshire sau Devon. Însă, cele mai grave abuzuri aveau loc în târguri, din majoritatea acestora fiind aleși tot doi membri. În cazuri extreme, întreaga regiune era acoperită de apa mării sau abandonată de locuitori, așa încât proprietarul acesteia îi numea pur și simplu pe membri.

Și mai grav era faptul că cel puțin 150 din târguri aveau cel puțin câteva sute de alegători și puteau fi controlate de proprietarul local (târguri de "buzunar") sau cumpărate de candidatul care oferea cea mai mare mită, sau distribuia cea mai mare cantitate de bere (târguri "putrede").

De asemenea, dreptul de vot era acordat în mod diferit, în funcție de proprietatea deținută sau de calitatea de membru al corporației unui târg. În unele cazuri, scaunele parlamentare erau ocupate prin rotație. În consecință, în cea mai mare parte a secolului al XVIII-lea, Camera Comunelor a fost constituită dintr-un număr de grupări aflate sub control aristocratic, iar metoda de guvernare consta în stabilirea de alianțe și emiterea de slujbe, favoruri și influență.

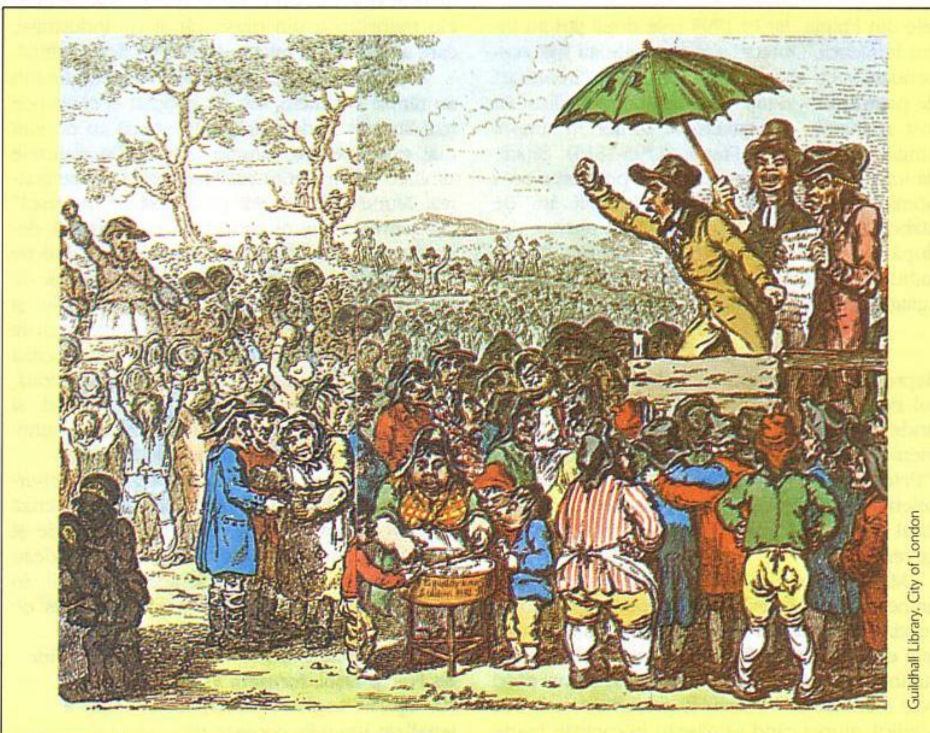
Sistemul politic a fost depășit la sfârșitul secolului XVIII de creșterea populației și efectele Revoluției Industriale care transformaseră Marea Britanie. Nordul industrializat a prosperat, însă noi orașe-gigant, ca și Manchester, Birmingham, Leeds și Sheffield nu au ales nici măcar un membru în parlament; dimpotrivă, un sfert din membrii parlamentului reprezentau sud-vestul Angliei.

Pe lângă nedreptatea ce se făcea, aceasta era o situație periculoasă, de vreme ce îngrădea influența puternicelor întreprinderi producătoare ce concurau cu interesul clasei proprietarilor de pământ. În plus, Revoluția Industrială a generat o serie de noi probleme, pe care membrii parlamentului nu puteau să le rezolve și nici să le înțeleagă. Marile reforme ale secolului XIX vizau reorganizarea instituțiilor britanice, pentru ca acestea să poată face față în mod eficient noii civilizații industriale.

Reforma este zădărnicită

Prima mișcare către reforma parlamentară, Asociația Yorkshire, nu a fost prea importantă în anii 1780. Aceasta era sprijinită de William Pitt cel Tânăr, care a devenit prim-ministru în 1783, dar nu a reușit să facă prea multe progrese împotriva intereselor opoziției.

Apoi, la începutul anilor 1790, au luat naștere societăți mult mai radicale și mai democratice, inspirate de succesul Revoluției Franceze. Dar opinia clasei conducătoare din Marea Britanie era din ce în ce mai alarmată de evenimen-

Caricatură anti-reformă reprezentând o întrunire a Societății de Corespondență din Londra în 1795. Societatea a fost formată de meșteșugari și comercianți. Legislația severă a lui Pitt a distrus Societatea.

Mansell Collection

Acest tablou prezintă sfârşitul violent al Conspiraţiei de pe Cato Street (1820). Un grup de oameni, ce plănuiau să asasineze membri ai guvernului, au fost demascaţi de către un spion. Cinci dintre conspiratori au fost executaţi iar restul deportaţi pe viaţă.

tele din Franţa, iar în 1793 cele două ţări au intrat în război. Libertăţile individuale au fost suspendate – cu aprobarea unui popor "intoxicat" de patriotism – şi toate formele de radicalism au fost reprimate de guvernele torilor în timpul lungilor războaie cu Franţa (1793-1815). Blocada lui Napoleon a provocat mari probleme economice în Marea Britanie în ultimii ani de război. Pacea a adus o perioadă de uşurare, iar după 1815, nemulţumirile populare au dus la tulburări şi conspiraţii, dar şi la reapariţia agitaţiei pentru reforma parlamentară.

Nevoia de reformă

Represiunile au continuat, în special în "masacrul Peterloo" din câmpia St Peter, Manchester, unde trupele călări au atacat o mulţime de oameni paşnici, omorând 11 şi rănind peste 400. ("Peterloo" era varianta satirică de la Waterloo, celebra luptă câştigată de ducele de Wellington, unul dintre cei mai importanţi susţinători ai guvernului.)

Mai devreme, în 1815, introducerea Legilor grânelor a pus în evidenţă diferenţa dintre concepţia parlamentară şi cea a comunităţii. Aceste legi erau menite să împiedice importul grânelor străine, care aveau acces în ţară doar atunci când cele britanice se vindeau la preţuri astronomice – adică, atunci când se găseau în cantităţi foarte mici. Asemenea multor legi britanice ce controlau viaţa economică, Legile grânelor completau tradiţia protecţionismului, protejând mărfurile britanice de competiţia externă distrugătoare.

Folositoare pentru fermieri şi proprietari de pământ, legile au dus la scumpirea alimentelor, fiind în cele din urmă dezaprobate atât de clasele muncitoare din oraşe cât şi de industriaşi, care aveau salarii mici şi doreau mâncare ieftină.

Începând cu 1822, guvernele formate din tori au rămas la putere, dar au adoptat o concepţie mai liberală. Pedepsele pentru crimă au devenit mai puţin severe; jafurile mărunte şi delictele similare nu mai erau pedepsite cu spânzurătoarea. Muncitorilor le era permis să se "unească" (să formeze uniuni comerciale), dar nu să declanşeze greve. Unele taxe vamale de protecţie au fost abolite sau modificate. Şi, după secole de discriminare, protestanţilor, nonconformiştilor şi romano-catolicilor li s-au acordat drepturi civile depline. Emanciparea catolică a provocat o criză politică de proporţii; aceasta a fost desfăşurată, în silă, de liderii partidului torilor, Peel şi Wellington, pentru a evita posibilitatea unui război civil în Irlanda predominant catolică.

Emanciparea catolică i-a divizat pe Conservatori (Tory) într-un moment când o nouă criză a provocat creşterea şomajului în industrie şi agricultură, iar tulburările sociale se răspândeau în zonele rurale. Împotriva acestei situaţii, în anul 1830, un guvern al whigilor, condus de Lord Grey şi deschis spre reformă, a ajuns la putere pentru prima oară într-o generaţie. În 1831, acesta a introdus o Lege a Reformei, menită să abolească sau să reducă reprezentarea târgurilor corupte, să creeze noi târguri şi ţinuturi şi să stabilească un drept de vot nou şi uniform în cadrul târgurilor.

Lupta pentru reformă

A urmat o luptă de lungă durată. Whigii au câştigat după un al doilea tur de scrutin, urmând să emită Legea Marii Reforme, respinsă de Camera Lorzilor. Regele William al IV-lea şi-ar fi putut folosi puterea numind membri ai Camerei Lorzilor care să învingă majoritatea torilor, dar a refuzat, iar Grey a demisionat. Cu toate acestea, când Wellington nu a reuşit să formeze un minister al

John Gorman Collection

Steagul Societăţii Amicale a Căutătorilor de Fier şi Oţel, formată în anul 1809. Abrogarea Legilor Asociaţiilor în 1824 a legalizat uniunile comerciale.

– care s-au unit pentru a forma Partidul Liberal.

Ajungând la putere sub conducerea lui William Ewart Gladstone, marele rival al lui Disraeli, liberalii au început un nou program de reformă. Cea mai importantă măsură politică a fost introducerea votului secret (1872); înainte de aceasta alegătorii își declarau în mod public opțiunile, lăsând deschisă calea de intimidare – de exemplu, de către patroni sau proprietari de pământ, care îi puteau pedepsi pe toți angajații sau țăranii care nu votau cum li se ordona.

Reforme liberale

O măsură deosebit de importantă a fost introducerea Legii Învățământului în 1870, care a pus bazele unui sistem național de învățământ primar. Alte măsuri liberale vizau multitudinea de privilegii ce izvorau din supremația proprietarilor de pământ. Serviciul Civil a fost deschis competiției prin examinări, noi reguli îi împiedicau pe cei înstăriți să facă parte din acesta doar plătind anumite comisioane armatei, iar universitățile (monopolizate în trecut de Biserica Engleză) au fost deschise tuturor persoanelor de sex masculin, indiferent de religia acestora. Acest lucru a completat în mare măsură misiunea whigilor și liberalilor de a înlătura restricțiile guvernamentale și a privilegiilor diferitelor clase sociale și secte. Dar, în timpul celui de-al doilea mandat (1880-1885), Gladstone a extins din nou sfera persoanelor cu drept de vot, la aproximativ două milioane de alegători în mediul rural. Reformele irlandeze ale lui Gladstone s-au numărat printre cele mai importante realizări ale sale, însă începând cu 1880 chestiunea Home Rule a divizat Partidul Liberal.

Mansell Collection

Benjamin Disraeli, autorul Actului Reformei din 1867. Disraeli dorea să-i elimine pe whigi cu Actul său, dar nimeni nu a putut să prevadă efectul extinderii electoratului – Lordul Derby l-a numit "un salt în întuneric".

DATE IMPORTANTE

1815
Introducerea Legilor grânelor

1819
Masacrul de la Peterloo

1828-29
Emanciparea nonconformiștilor și catolicilor

1832
Legea Marii Reforme

1833
Abolirea sclaviei. Legea fabricilor

1834
Noua Lege a Săracilor
Legea Corporațiilor Municipale

1846
Abrogarea Legilor grânelor

1867
A doua Lege a Reformei

1870
Legea Învățământului. Reorganizarea Serviciului Civil

1871
Legea Testelor Universitare și Legea Armatei

1872
Legea Votului Secret

1884
A treia Lege a Reformei

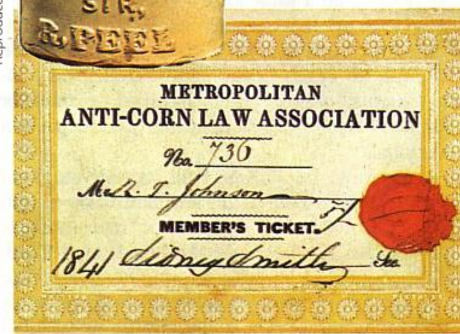
1911
Dreptul de veto al Camerei Lorzilor este anulat

1918
Restul de bărbați și femei cu vârste de peste 30 de ani primesc drept de vot

Reproduced by Permission of The Syndics of Fitzwilliam Museum, Cambridge

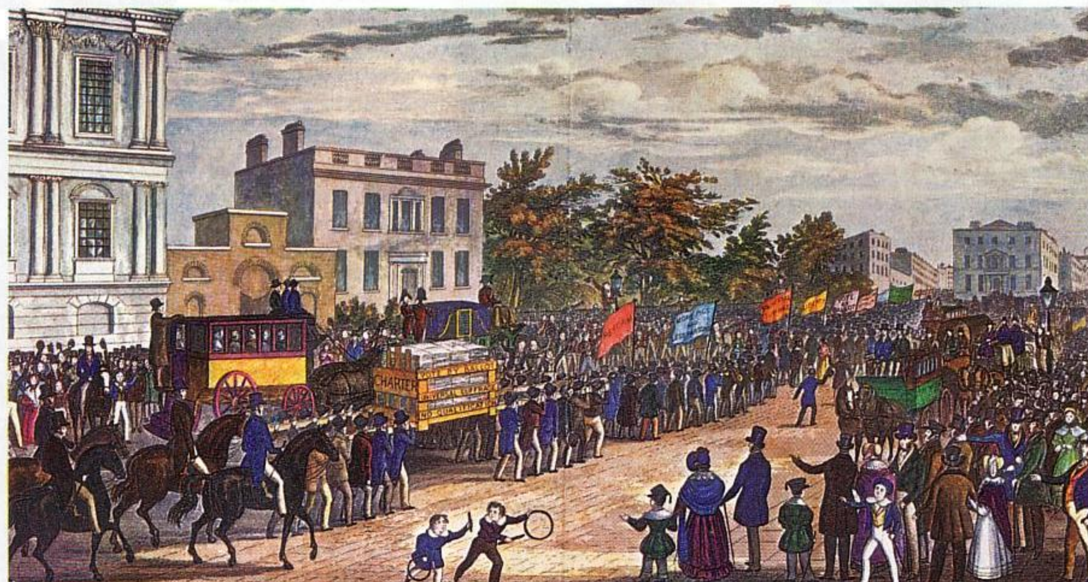
Această carafă din lut îl reprezintă pe Sir Robert Peel. Dedesubt se află un carnet de membru al Ligii împotriva Legilor grânelor. Abrogarea de către Peel a Legilor grânelor, măsură ce a menținut foarte ridicate prețurile cerealelor, a reprezentat o victorie importantă a clasei mijlocii asigurând existența alimentelor la prețuri accesibile pentru noua clasă muncitoare de la orașe.

Museum of London

Conservatorii au preluat puterea la sfârșitul secolului al XIX-lea, până când liberalii s-au reafirmat, deschiși spre o legislație socială pozitivă și extinderea libertăților.

Problema dreptului de vot a persistat și ea până în secolul XX. În ciuda a trei Legi ale Reformelor, o treime din bărbați nu posedau încă dreptul de vot. Aceștia l-au primit, o dată cu femeile cu vârste de peste 30 de ani, în anul 1918. Femeilor cu vârste de peste 21 de ani li s-a acordat dreptul de vot în 1928, dar ultimele anomalii nu au fost abolite până în 1948, când principiul "o persoană – un vot" a triumfat în cele din urmă.

James Klugman Collection

A doua petiție chartistă s-a îndreptat spre parlament în 1842, urmând să fie respinsă. Chartismul a fost o mișcare a clasei muncitoare, care a decăzut după 1848, dar a prevestit formarea uniunilor comerciale.

mai vezi Istorie universală 58 – REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ DIN MAREA BRITANIE

Georgieni iacobiți

London Features International

De-a lungul secolului al XVIII-lea Marea Britanie a avut perioade lungi de stabilitate întrerupte doar de amenințări temporare cum au fost rebeliunile iacobite. Prosperă și puternică, această țară a devenit o mare putere imperială și a declanșat prima revoluție industrială a lumii.

În anul 1714 moare Regina Ana, ultimul membru al dinastiei Stuart. În ciuda tuturor planurilor și comploturilor care îl susțineau pe fratele ei vitreg, denumit "bătrânul pretendent", aflat în exil, pe tron s-a urcat fără nici un incident un prinț străin, cea mai apropiată rudă de origine protestantă. Astfel Principele elector George de Hanovra – un stat de mărime mijlocie din nordul Germaniei – a devenit la timpul potrivit Regele George I al Marii Britanii, primul din viitoarea dinastie de Hanovra, în ciuda faptului că abia vorbea engleză.

La început nimeni nu avea siguranța că domnia hanovrienilor va rezista în timp, așteptându-se la o lovitură din partea iacobiților (urmașii lui James – Jacobus în latină – care se afla în exil). În Anglia comploturile iacobiților au fost descoperite și înnăbușite, dar Contele de Mar i-a conferit lui James sprijin și i-a adus simpatia micilor nobili din Scoția de nord. Cu toate acestea, Mar nu a acționat destul de hotărât, iar după pierderea bătăliei de la Sheriffmuir, în noiembrie 1715, Iacobiții și-au pierdut inițiativa. Când "bătrânul pretendent", cunoscut pentru exagerata sa precauție, a sosit în Anglia, în decembrie, cauza sa era deja pierdută. Armata Iacobiților s-a împrăștiat fără nici o luptă, iar în februarie 1716 James a fugit înapoi în Franța. O încercare similară spijinită de Spania a avut loc în 1719, dar s-a dovedit a fi încă un fiasco.

O nouă eră

Timp de câțiva ani, asemenea amenințări au ascuns faptul că succesiunea Hanovrienilor însemna începutul unei noi ere – o eră în care conflictele acerbe, deseori mortale ale secolului al 17-lea păreau tot mai irelevante. Succesiunea a fost un mare triumf pentru partidul politic numit "Whigs" (Perucile) și pentru Parlament, creându-se un echilibru între forțele politice, ce puteau să își desfășoare activitatea fără conflicte violente.

Stabilitatea politică a fost favorabilă dezvoltării rapide a comerțului, care era deja o trăsătură caracteristică a vieții britanice. Beneficiile comerțului erau apreciate de toată lumea; pe lângă bănci mai exista o rudimentară bursă de valori, ce își desfășura activitatea în cafenele, unde se vindeau și se cumpărau acțiuni. Consecințele negative ale acestor speculații au devenit evidente în 1720, când acțiunile de la South Sea Company au fost licitate la un preț exagerat cu puțin înainte ca această companie să dea faliment, ruinând mulți oameni și discreditând o seamă de membri ai guvernului.

Cel dintâi prim ministru

Criza l-a adus în prim plan pe Robert Walpole, care adesea e numit cel dintâi prim ministru britanic; el a condus fiecare ramură a administrației într-un mod cu totul nou. Walpole nu a tolerat existența rivalilor în Parlament; prin priceperea cu care s-a ocupat de alegeri și de membri parlamentului a reușit să asigure o majoritate de încredere în Camera Comunelor. Metodele sale au fost deseori criticate, dar s-au dovedit a fi un mijloc eficient de a menținere și susținere a guvernului, în condițiile inexistenței unui sistem politic disciplinat. Un factor decisiv l-a constituit folosirea "poziției" și protecției – Coroana îi recompensa pe cei ce se dovedeau prieteni, adică loiali, și pe prietenii prietenilor cu posibilitatea de a se întâlni cu persoane importante de la orice nivel, de la mari funcționari ai statului până la funcționarii punctelor vamale locale. Deși puțini membri ai Parlamentului erau "cumpărați" pe față, cei mai mulți au decis că era în interesul lor să susțină Guvernul în majoritatea problemelor. În timpul lui Walpole acest mod de abordare a devenit o adevărată artă și a format baza aranjamentelor politice de la sfârșitul secolului XX.

Mansell Collection Gallery

Imaginea înfățișează panica ce a cuprins Londra după falimentul companiei South Sea. Aceasta era o companie financiară al cărei profit rezulta în principal din creșterea continuă a prețului acțiunilor sale.

National Portrait Gallery

◀ Prințul Charles Edward Stuart. Pentru susținătorii săi din Highlands era "Prințul Charlie cel Frumos". Oponenții săi îl numeau "tânărul pretendent".

▶ Hotărât să recâștige pentru tatăl său coroana ce aparținuse cândva familiei, Charles Stuart debarcă în Scoția, în iulie 1745.

Private Collection

În cei 20 de ani în care s-a aflat la putere (1721-1742) Walpole a dus o politică centrată în jurul a două elemente fundamentale: taxe interne mici și pace cu celalte state. Din fericire și miniștrii francezi doreau, din anumite motive, pacea și astfel cele două țări au reușit să acționeze împreună pentru împiedicarea crizelor europene. Prosperitatea obținută prin această politică a consolidat poziția dinastiei de Hanovra iar iacobismul a devenit doar o amintire sentimentală, excepție făcând unele zone cum ar fi Highlands (Scoția de Nord).

Perioada de pace a luat sfârșit când ambițiile comerciale și imperiale ale Marii Britanii au început să se manifese mai agresiv, stârnind rivalitatea puterilor europene. Forțat să intre în război împotriva Spaniei (care ulterior s-a implicat într-un conflict de amploare mai mare cu Franța), Walpole a condus fără convingere și în cele din urmă a demisionat. A fost urmat la conducere de adepții săi, Pelhams, iar sistemul politic pe care îl creasе a rămas neschimbat.

O înfrângere definitivă

Profitând de faptul că cele mai bune trupe britanice luptau în Europa, Stuarții au mai făcut o încercare de a recuceri tronul. De această dată în fruntea mișcării s-a aflat Prințul Charles Edward – numit și Charlie Cel Frumos – fiul "bătrânului pretendent". În iulie 1745 a debarcat cu pompă în Scoția însoțit de câțiva adepți, l-a proclamat pe tatăl său rege, a adunat clanurile și a intrat în Edinburgh. Zece zile mai târziu, în 21 septembrie, a câștigat bătălia de la Prestonpans și a pătruns în Anglia.

Armata iacobită a înaintat spre sud până la Derby, dar în ciuda așteptărilor englezii nu li s-au alăturat; pe de altă parte trupele hanovriene deveniseră mult mai puternice o dată cu reîntoarcerea grabnică a trupelor britanice aflate pe continent. Pentru armata iacobită înaintarea însemna înfrângere aproape sigură, iar retragerea era o dovadă că încercarea lor eșuase. Cu toate acestea s-au decis să se retragă. Îndreptându-se spre nord, Iacobiții au mai avut două victorii, dar în 16 aprilie 1746, la Culloden Moor, armata lor a fost distrusă de artileria Ducelui de Cumberland și de flintele armatei regulate. Înfrângerea a fost definitivă. După o serie de aventuri extraordinare "tânărul pretendent" a reușit să fugă din Scoția, dar cauza iacobită a fost pentru totdeauna pierdută.

Acesta a fost un punct de răscruce în istoria Scoției de Nord. Guvernul britanic a decis că această societate tribală nu mai putea fi tolerată. Cei care participaseră la rebeliune au

▼ Cauza iacobită a fost definitiv pierdută, după ce armata luptătorilor din Highlands a avut parte de o înfrângere răsunătoare în bătălia de la Culloden.

Reproduced by gracious permission of Her Majesty the Queen

DATE IMPORTANTE

1714-27
Domnia lui George I, primul rege hanovrian

1715-16
Iacobiții își adună armată în Highlands

1720
South Sea Company dă faliment

1721-42
Robert Walpole devine prim ministru

1739-48
Război cu Spania și apoi cu Franța

1745-46
Prințul Charlie cel Frumos în fruntea mișcării iacobite

1756-63
Războiul de Șapte Ani: Marea Britanie iese învingătoare

1760-1820
Domnia lui George III

1770-82
Guvernarea Lordului North și al "Prietenilor regelui"

1775-83
Războiul american de independență: Marea Britanie pierde 13 colonii

1783-1801, 1803-06
Pitt, cel mai tânăr prim ministru

1793-1802, 1803-15
Marea Britanie în război cu Franța

1801
În urma aplicării "Actului de Uniune" ia naștere Regatul Unit al Marii Britanii

1815
Înfrângerea definitivă a lui Napoleon

fost aspru pedepsiți, dar cea mai importantă urmare a fost distrugerea sistemului de clanuri. Pământurile ce formau proprietatea comună a clanurilor au trecut în proprietatea șefilor de clan, care au fost încurajați să renunțe la arendași și să se apuce de oierit. Din această cauză zeci de mii de membri ai clanurilor au fost nevoiți să emigreze în colonii; în Highlands a fost construit un sistem de drumuri, pentru a definitiva intrarea acestui teritoriu în civilizația secolului al XVIII-lea.

Reforma parlamentară

Câțiva ani mai târziu Marea Britanie a intrat în Războiul de Șapte Ani (1756-63) cu un conducător de excepție: William Pitt cel Bătrân (mai târziu Duce de Chatham). Rolul forțelor britanice în conflictul european a fost limitat, dar luptele coloniale duse împotriva Franței în India, Canada și Indiile de Vest au dovedit că Marea Britanie devenise cea mai dezvoltată putere imperială, comercială și maritimă. În anii 1750 politica internă a intrat într-o perioadă de instabilitate când în partidul Whig, ce deținea majoritatea în Camera Comunelor, au apărut grupări rivale. În 1760 s-a urcat pe tron un rege tânăr și ambițios, George III, hotărât să se implice activ în viața politică. Oponenții săi, obișnuiți cu stilul mai pasiv al predecesorilor au calificat această atitudine ca fiind neconstituțională. Deși legat de modul de comportare nu i se pot reproșa prea multe, s-a apreciat că George III a luat o serie de decizii greșite, cum ar fi aceea de a-l numi pe ducele de Bute primministru. Bute, care fusese tutorele regelui, nu era membru al nici unei grupări politice, iar regele George III și-a dat seama că nu putea guverna eficace fără o majoritate solidă în Camera Comunelor.

În anii 1760 s-au perindat o serie de guverne Whig de scurtă durată. Printre cele mai amintite evenimente ale vremii se numără calomniile aduse lui Bute și regelui George III de John Wilkes, în periodicul *The North Briton*. Încercările repetate de a-l condamna și mai apoi de a-l împiedica pe Wilkes să devină membru al Parlamentului, au stârnit numeroase discuții cu privire la libertatea cuvântului și la puterea parlamentară. În cele din urmă Wilkes a ieșit victorios. S-a născut și o campanie sub sloganul "Wilkes și libertatea!", în timpul căreia oamenii au realizat că Parlamentul, ce trebuia să fie protectorul libertăților, era de fapt corupt și nereprezentativ. Acesta a fost începutul viitoarei reforme parlamentare.

Mary Evans Picture Library

Caricatură din 1798 reprezentând lupta pentru supremație teritorială dintre Anglia și Franța. Anglia a devenit cea mai mare putere comercială, imperială și, maritimă.

Guildhall Art Gallery/Bridgeman Art Library

Regele George III s-a implicat activ în viața politică. A fost sprijinit de o grupare politică numită "Prietenii regelui".

Prietenii regelui

În 1770 Regele a găsit un ministru ce satisfăcea pretențiile sale, în persoana Lordului North.

E T Archive

Radicalul John Wilkes l-a defăimat pe rege în periodicul său "The North Briton". Wilkes a devenit capul de afiș al unei campanii ce milita pentru libertatea cuvântului și reformă politică.

Sub guvernarea Lordului North și a "Prietenilor regelui" Marea Britanie a pierdut cele 13 colonii americane. Acest tablou intitulat "Capitularea orașului Yorktown" prezintă soldații britanici părăsind liniile de apărare și predând armele.

Musée National de Versailles et des Trianons/Bridgeman Art Library

"Prietenii regelui" s-au dovedit a fi încăpățânați și incompetenți. În aceste condiții Regele George III a găsit o soluție tocmai în opoziție. Având susținerea regelui, William Pitt a devenit prim ministru în 1783, la vârsta de doar 24 ani.

Mary Evans Picture Library

Acesta a format gruparea "Prietenii regelui", ce l-a susținut în fruntea guvernului mai mult de zece ani. Amplificarea problemelor din cele 13 colonii americane a atins în cele din urmă un punct culminant; atât pacea cât și războiul au fost tratate cu incompetență și încăpățânare și ca urmare coloniile au fost pierdute.

În încercarea de a se opune "Prietenilor regelui", partidul Whig a devenit reformator, în fruntea căruia se aflau oratori străluciți precum Charles James Fox și Edmund Burke. În 1783, la vârsta de 24 de ani, devine prim ministru William Pitt cel Tânăr (fiul lui Chatham). El a guvernat într-o perioadă de stabilitate, caracterizată printr-un număr restrâns de reforme economice și reticență față de risc; a dovedit numeroase calități administrative și sprijinit de rege și-a creat o reputație foarte bună.

Vântul schimbării

În afara Parlamentului ideile radicale (cum ar fi extinderea grupurilor cu drept de vot și reformarea modului de desfășurare a alegerilor) câștigau teren, mai ales după izbucnirea Revoluției Franceze din 1789, care promova ideea de "Libertate, egalitate și fraternitate". Cu toate acestea situația s-a modificat radical când, în 1793, între Anglia și Franța a izbucnit războiul. Din acest moment radicalismul a fost considerat nepatriotic și datorită noilor legi a fost dat uitării pentru o perioadă lungă de timp. Mulți membri ai partidului Whigs l-au părăsit pe Charles James Fox și s-au alăturat lui Pitt și partidului Tory, ce deținea acum o majoritate copleșitoare.

O altă consecință a războiului a fost intensificarea problemei irlandeze. Deși Irlanda trecea printr-o perioadă dificilă – din punct de vedere economic era subordonată Angliei, iar marea majoritate a populației catolice era lipsită de drepturi civile – de-a lungul secolului al XVIII-lea a reușit să-și dezvolte o identitate națională; pentru o scurtă perioadă de timp a sperat că va reuși să obțină autonomia. În 1798 a izbucnit o rebeliune. Deși încercarea francezilor de a-i ajuta pe irlandezi a eșuat, autoritățile au fost atât de alarmate încât au înnăbușit cu brutalitate orice mișcare, iar Parlamentul irlandez a fost mituit pentru a-și vota dizolvarea. În 1801, prin Actul de Uniune, Irlanda a fost încorporată în statul Britanic și astfel a luat naștere Regatul Unit al Marii Britanii.

Revoluția industrială

Războaiele franceze au durat până la căderea lui Napoleon în 1815. Între timp, dincolo de jocurile politice aveau loc mari schimbări sociale. Au apărut și s-au dezvoltat noi mișcări religioase, cum ar fi Metodismul, care încuraja dezvoltarea industriei și prosperitatea; mișcarea Renașterea Evanghelică a dat naștere unor umaniști de excepție, printre care și William Wilberforce, un cunoscut oponent al sclavagismului. Marea Britanie trecea printr-o etapă de transformări radicale și anume revoluția industrială, ce a constituit un punct de turnură în istoria mondială.

Mary Evans Picture Library

Un desen omagiind "Actul de Uniune". În 1801 prin semnarea acestui act Irlanda a fost încorporată în Regatul Unit al Marii Britanii.

mai vezi Istoria lumii 54 – RĂZBOAIELE PENTRU IMPERIU Istoria lumii 55 – REVOLUȚIA AMERICANĂ

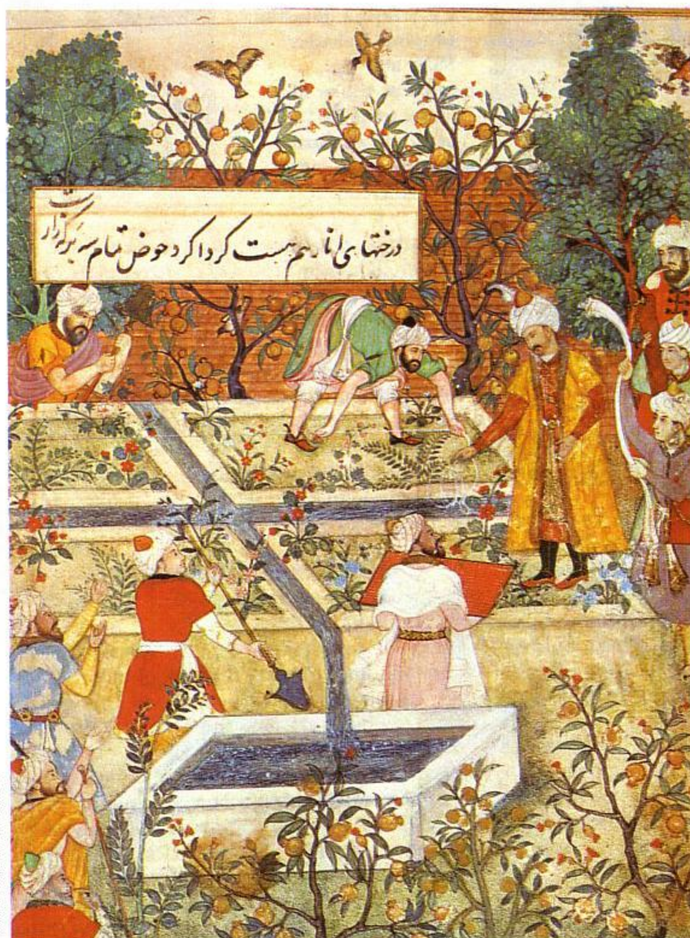
India mogulilor

Creând o cultură splendidă, opulentă, Moghulii au unit aproape tot sub-continentul indian sub conducerea lor. Chiar în declin, prestigiul lor i-a plasat în centrul opoziției față de noii stăpâni ai Indiei – englezii.

În 1398, împăratul mongol Timur a pătruns în India și a devastat Delhi. Apoi, a mers mai departe, dar, după invazia sa, sultanii din Delhi nu au redobândit autoritatea asupra nordului Indiei. Nu a existat nici un mare imperiu în sub-continentul indian, până când un urmaș al lui Timur, Babur, a fondat dinastia Moghul.

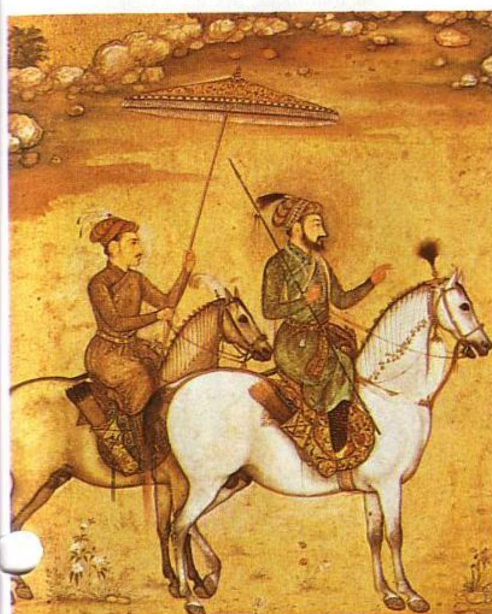
Primul împărat

După o copilărie plină de pericole, Babur s-a proclamat conducătorul Kabul-ului în Afganistan. Târât în mijlocul conflictelor unei Indii dezbinate, acesta l-a înfrânt pe sultanul din Delhi la Panipat (1526), iar în următorii patru ani a continuat să cucerească nordul Indiei, ajungând până la Bihar, în est. Deși mongol, ("Moghul" este echivalentul persan al cuvântului "mongol"), Babur avea o cultură turcă și persană, scriind memorii și contribuind la îmbogățirea tradițiilor indiene, prin preocupările sale pentru poezia persană și grădinărit.

Victoria & Albert Museum

◀ Babur, primul împărat indian din dinastia Moghul, supraveghează aranjarea Grădinii Fidelității în Kabul, 1508. Babur a fost un bărbat sofisticat, un poet și un scriitor distins. Această ilustrație face parte din opera sa, Memorii.

Michael Holford

▲ Shah Jahan și unul dintre fii săi într-o pictură din secolul al XVII-lea. Imperiul a atins apogeul în timpul lui Shah Jahan care și-a ucis toți rivalii la tron de sex masculin.

Imperiul lui Babur nu avea rădăcini adânci în India, iar după moartea sa, a reușit să scape de autoritatea extravagantului său fiu Humayun (1530-56). Până în 1542, Humayun era pe punctul de a se exila în Persia și singurul său fiu, viitorul împărat Akbar, s-a născut în timpul acestei călătorii. În mod remarcabil, Humayun a reușit să-și recupereze tronul cu puțin timp înainte de a muri, iar Akbar l-a urmat la tron, fără ca cineva să i se opună.

Domnia lui Akbar

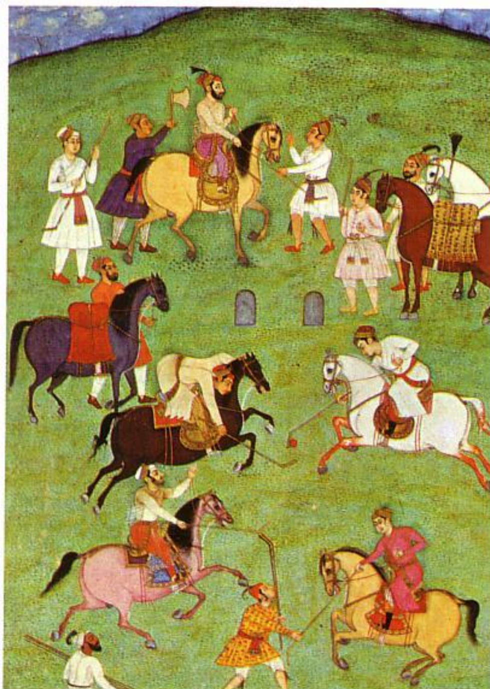
Cel mai celebru dintre toți Moghulii, Akbar (1556-1605), a fost un mare cuceritor și susținător al picturii în miniatură și a altor arte care au înflorit în această perioadă. Armatele sale au ocupat nordul, până la Bengal (Bangladesh-ul de azi), și au extins frontierele imperiului până în centrul Indiei. Însă, o realizare și mai importantă a fost ordinea socială și religioasă creată de Akbar.

În locul tiranicului stil nomad de impunere a taxelor, Akbar a introdus taxe fixe, egale, colectate de funcționari plătiți și nu de nobili care prădau. În consecință, țărănimea a prosperat, în timp ce funcționarii erau nemulțumiți, dar nu erau în stare să-i incite pe semenii lor împotriva împăratului. Cu toate că Moghulii erau musulmani, Akbar i-a scutit pe cei care nu făceau parte din rândurile musulmanilor de taxa electorală pe care trebuiau să o plătească de obicei și i-a promovat pe hindușii abili care serveau în administrație. Aceasta a fost o mișcare politică inteligentă, prin care s-a creat un grup de persoane ce datorau pozițiile în care se aflau doar lui Akbar, eliminând de asemenea resentimentele populației hinduse față de conducerea Moghulă. Akbar însuși s-a căsătorit cu fiica celui mai puternic rege hindus din

Ian Berry/John Hillelson Agency

▼ Orașul regal Fatehpur-Sikri, așa cum este el astăzi. Orașul a fost ridicat de Akbar, al treilea împărat din dinastia Moghul, în cinstea pustnicului Salin Chisti, care a prezis nașterea celor trei fii ai lui Akbar, unul dintre ei devenind împăratul Jahangir. Cu toate că Fatehpur era orașul preferat al lui Akbar, acesta a trebuit să fie abandonat din cauza proastei alimentări cu apă.

Copper Bridgeman

Pictură din secolul al XVII-lea reprezentând prinții din dinastia Moghul jucând polo. Jocul a fost adus din Persia.

Popperfoto

Sfârșitul dinastiei Moghul. Bahadur Shah al II-lea, împărat titular al Indiei până în 1837, se predă englezilor după revolta indiană din 1857.

dinastia Rajput, urmând sfatul bunicului său, Babur, care a menționat în memoriile sale importanța reconcilierii cu dușmanii învinși.

Toleranța lui Akbar nu era doar o chestiune de diplomație. Acesta era foarte interesat de religie, asistând la dezbaterile dintre hinduși, musulmani, zoroaștri și creștini. În cele din urmă, Akbar și-a dezvoltat propriul său crez, "Credința Divină", împrumutând elemente de la celelalte religii, probabil în speranța că impune o forță unificatoare în dezbinata Indie. Însă, s-a înșelat: puțini oameni au trecut la această religie, iar supușii musulmani s-au înfuriat. După moartea împăratului, urmașii săi au revenit la ortodoxia musulmană.

DATE IMPORTANTE

1398
Asedierea orașului Delhi de Timur.

1526
Babur cucerește sultanatul Delhi.

1556-1605
Domnia lui Akbar.

1627-58
Domnia lui Shah Jahan, făuritorul Taj Mahal-ului.

1707
Moartea înspăimântătorului Aurangzeb.

1738
Mahrattas-ul îi umilește pe Moghuli.

1739
Nadir Shah jefuiește Delhi.

1857
Revolta Indiană.

1862
Moartea lui Bahadur Shah al II-lea.

Sub conducerea fiului și nepotului lui Akbar, Jahangir (1605-27), și respectiv Shah Jahan (1627-58), prosperitatea imperiului a atins apogeul, în ciuda rivalităților dintre marile familii, care amenințau securitatea dinastiei. Aflându-se la putere, Shah Jahan a adoptat drastica precauție de a-și ucide toate rudele de sex masculin, dar a fost detronat în 1658 și întemnițat pentru tot restul vieții (1658-66), de fiul său Aurangzeb (1658-1707), ale cărui războaie nemiloase de cucerire și intoleranța religioasă au dus la slăbirea imperiului.

Impactul dezastrelor

La moartea lui Aurangzeb, când cei trei fii ai săi se certau asupra succesiunii, numeroase provincii au devenit practic independente, supunându-se doar formal Moghulilor. Apoi au urmat dezastrele. În 1738 puternicii mahratta au forțat imperiul să accepte o pace umilitoare, rupându-l în două. În 1739 împăratul persan Nadir Shah a jefuit Delhi și a răpit comoara imperială a Moghulilor. Până la mijlocul secolului, imperiul cândva puternic a fost redus la o mică zonă în jurul orașului Delhi.

Locuitorii din Mahratta și Afganistan s-au luptat unii împotriva altora până la epuizare, puterea revenind în cele din urmă în mâinile englezilor. Însă, în timp ce puterea lor a slăbit

Victoria & Albert Museum

O pictură reprezentându-l pe colonelul James Tod, unul din miile de soldați englezi și oficiali staționați în India, însoțiți de soldați indieni aflați sub conducerea englezilor.

și împărații au fost dați uitării, amintirea măreției dinastiei Moghul a continuat să persiste. În timpul Răscoalei indiene împotriva conducerii engleze, din 1857, ultimul reprezentant al dinastiei Moghul, Bahadur Shah al II-lea, a fost o marionetă a oponenților. Când răscoala a fost înăbușită, acesta a fost exilat. Moartea lui, în 1862, a pus capăt dinastiei.

India Office Library

Robert Clive, cel care a instaurat conducerea engleză în India, primește din partea Companiei India de Est dreptul de a colecta și administra veniturile Bengalului.

mai vezi Istorie universală 119 – INDIA ȘI GHANDI Istorie universală 178 – CONDUCĂTORI DIN ASIA DE SUD

Revoluția americană

George III a fost ținta unui mare număr de incriminări, redactate în Declarația de Independență a Americii. "Istoria celui care este în prezent rege al Marii Britanii", se spunea în Declarație, "este o istorie alcătuită din prejudicii și uzurpări, toate având scopul de a instaura o tiranie absolută asupra acestor state".Declarația continua: "Un prinț, al cărui caracter se încadrează perfect în definiția unui tiran, nu poate fi conducătorul unui popor de oameni liberi".

Revoluția încununată de succes a celor 13 colonii americane a constituit pentru întreaga lume un eveniment important. Lovitura dată puterii britanice a avut doar urmări de scurtă durată, în schimb, dincolo de Atlantic lua naștere o țară nouă – Statele Unite ale Americii.

După victoria obținută în Războiul de Șapte Ani (1756-63), Marea Britanie a devenit puterea dominantă în America de Nord. Francezii pierduseră pământurile din Canada, iar în sud, de-a lungul coastei Oceanului Atlantic până în Georgia, se întindeau cele 13 colonii britanice. Cu toate acestea, în scurt de timp, împotriva stăpânirii britanice s-au ridicat tocmai coloniștii.

Până la sfârșitul secolului al 18-lea în cele treisprezece colonii exista o populație de aproximativ trei milioane de locuitori, majoritatea de descendență britanică. Orașele erau mici dar prospere; Philadephia era cel mai mare oraș, cu o populație de 40000 de locuitori, urmat de New York, cu 25000 de locuitori. În nord existau mulți comercianți, pescari și vânători, iar în sud predominau proprietarii de plantații; dar cea mai mare parte a coloniștilor erau fermieri independenți ce-și lucrau propriul pământ; ulterior acest grup a avut un rol special în desfășurarea revoluției americane.

Lupta pentru drepturi

Americanii erau obișnuiți să aibă un cuvânt de spus cu privire la propriile afaceri prin intermediul aleșilor lor din corpul legislativ, cu toate că adeseori luau naștere tensiuni între aceștia și autoritățile din Londra. Guvernele britanice erau mult prea departe de America pentru a putea înțelege nevoile coloniștilor și oricum, efortul lor în acest sens era minim. Ca restul puterilor europene, britanicii vedeau coloniile doar prin prisma beneficiilor aduse țării-mamă, care le fondase și le protejase. Interesul lor era clar evidențiat de restricțiile severe impuse asupra comerțului din colonii.

Americanii trebuiau să importe toate bunurile de care aveau nevoie din Marea Britanie sau din alte colonii britanice; taxele puse asupra produselor străine erau mari tocmai pentru a impune cumpărarea bunurilor similare de proveniență britanică. Coloniile erau considerate furnizorii principali de materii prime pentru industria britanică; din această cauză au fost împiedicate să-și dezvolte industrii proprii care ar fi putut concura cu cele din țara mamă. Având în vedere abundența de resurse și creșterea continuă a numărului de coloniști și a forței lor, situația nu putea rămâne pentru mult timp neschimbată. Dar victoria obținută de Marea Britanie în Războiul de Șapte Ani a însemnat începutul schimbării. Americanii, înfometați de pământ, s-au arătat foarte reticenți la hotărârea Marii Britanii de a crea o rezervație indiană ale cărei limite nu puteau fi încălcate de coloniști. Deși bine intenționată, această încercare de a stăvili expansiunea coloniilor spre vest nu putea fi pusă în aplicare. O inflență puternică asupra poziției americanilor a avut-o înlăturarea amenințării franceze; aceasta însemna că americanii nu mai aveau nevoie de protecția armatei

Cele 13 colonii americane ale Marii Britanii care au avut un rol cheie în desfășurarea Revoluției.

britanice. În același timp guvernul britanic, încărcat cu datorii de război, hotărăște creșterea contribuțiilor coloniilor.

O taxă nepopulară

Primele urmări ale acestei hotărâri s-au materializat în Legea Timbrului și Legea Încartiruirii, votate de Parlamentul britanic în 1765. Legea încartiruirii creștea obligațiile americanilor de a susține trupele britanice; dar Legea Timbrului impunea o taxă asupra documentelor și materialelor tipărite, inclusiv ziare, afectând toate clasele; s-a declanșat o mișcare socială. Și-au început activitatea primele grupuri radicale – "Fii Libertății", au izbucnit numeroase revolte, iar comercianții americani au refuzat să mai importe bunuri britanice. Un nou slogan, "Nici o taxă fără reprezentare" (în Parlamentul britanic), exprima doleanțele coloniștilor. Și în acel moment și mai târziu, au existat în Marea Britanie forțe ale opoziției care susțineau cauza colo-

niștilor. În 1776 noul guvern anulează Legea Timbrului, dar în același timp, susține (într-o lege specială) că Parlamentul avea dreptul să promulge legi pentru colonii, dacă e necesar.

Perioada de bunăvoință a fost scurtă. În 1767, noul ministru de finanțe, Charles Townshend, stabilește taxe asupra unei game largi de bunuri importate în colonii. În Boston, capitala statului Massachusetts, izbucnesc noi conflicte. În martie 1770, soldații britanici prezenți în oraș își pierd răbdarea într-o confruntare cu un grup de răzvrătiți și deschid focul, omorând câțiva americani. Acest incident îi șochează atât pe americani cât și pe englezi; după "masacrul din Boston" ambele părți s-au retras din acest conflict. S-a renunțat și la aplicarea taxelor, excepție făcând taxa pe ceai, căreia americanii nu i s-au opus, ci s-au mulțumit să o evite prin intermediul contrabandei.

DATE IMPORTANTE

1765
Legea Timbrului

1766
Anularea Legii Timbrului

1770
Masacrul din Boston

1773
Ceaiul din Boston

1775
Desfășurarea bătăliilor de la Lexington și Concorde; începerea războiului; bătălia de la Bunker's Hill

1775/76
Atacarea Canadei de către coloniști

1776
Declarația de Independență. Britanicii ocupă New Yorkul

1777
Britanicii ocupă Philadelphia. Britanicii se pradau la Saratoga

1778
Franța intră în război de partea Americii. Britanicii încep ofensiva în sud

1781
Cornwallis se predă la Yorktown

1783
Pacea de la Paris: britanicii recunosc independența Americii

Scene din viața economică americană și (deasupra) construirea unui vapor în New York. Legile Navigației Britanice (1651, 1660 și 1696) încercau să controleze comerțul și bogăția din colonii, astfel încât beneficiul claselor conducătoare din țara mamă să fie cât mai mare. Cele mai valoroase produse obținute în colonii puteau fi exportate doar în Marea Britanie. În același timp, coloniile nu aveau voie să importe bunuri fabricate în alte țări. Dezvoltarea în colonii a unor industrii, care să facă concurență celor din țara mamă era continuu împiedicată.

Încă mai existau tensiuni între autorități și colonii, dar cea mai serioasă criză a izbucnit trei ani mai târziu, când guvernul a luat măsuri speciale pentru a susține East India Company, aflată în pragul falimentului. Printre aceste măsuri s-a numărat și colectarea forțată a taxelor pe ceai. Coloniști s-au opus cu încăpățânare, trimițând înapoi vapoarele ce transportau ceai. În cele din urmă, în decembrie 1773 când guvernatorul Bostonului a încercat să aducă o încărcătură de ceai, un grup de cetățeni îmbrăcați în indieni au atacat vasul și au aruncat ceaiul peste bord, în apele golfului.

Acest incident cunoscut sub denumirea de "ceaiul din Boston" a fost sancționat cu promptitudine. Portul Boston a fost închis până când coloniștii plăteau pentru ceai, lucru pe care refuzau categoric să îl facă. Puterea consiliului legislativ din Massachusetts a fost restrânsă, iar generalul britanic Gage a fost numit guvernator al coloniei, cu misiunea de a îmblânzi spiritele.

Confruntarea finală

Scena era acum pregătită pentru confruntarea finală. Marea Britanie avea un guvern stabil condus de Lordul North, deseori influențat de Regele George III; de acum încolo politica britanică va fi dezastruoasă, purtând amprenta obstinenței și limitării Regelui George. În același timp americanii erau mai pregătiți ca niciodată pentru luptă. În septembrie 1774, la Congresul Continental din Philadelphia, reprezentanți din 12 colonii au pus la punct planurile de acțiune.

Momentul decisiv a sosit în aprilie 1775, când Generalul Gage a trimis un contingent armat în afara Bostonului, având ordin să aresteze doi lideri radicali și să distrugă un stoc de arme, ascunse de americani lângă Concorde.

Deşi operaţiunea trebuia să fie secretă, coloniştii au aflat de ea şi au trimis înaintea trupelor călăreţi, pentru a alerta şi restul populaţiei; există chiar şi o legendă care vorbeşte despre unul dintre călăreţi, Paul Revere.

Primele focuri

Fiind preveniţi din timp, liderii radicali au reuşit să scape. Dar în Lexington, când trupele au ordonat miliţiei locale să se împrăştie, s-a deschis focul – la început probabil din greşeală – şi au fost ucişi opt americani.

Trupele s-au îndreptat spre Concorde şi au distrus depozitul de arme; când se întorceau spre Boston au fost atacaţi de mii de colonişti, foarte buni ţintaşi, ce foloseau tactici de gherilă. Aproape trei sute dintre ei au murit, iar cei ce au reuşit să scape şi să se întoarcă în oraş, s-au trezit înconjuraţi de o armată americană improvizată, dar în continuă creştere.

Începutul războiului

Americani au fost extrem de înfuriaţi de uciderile din Lexington. La cel de-al doilea Congres Continental din mai 1775, s-au impus radicalii şi au fost luate o serie de decizii importante, printre care şi aceea de a constitui un guvern independent.

Armata iregulară din afara Bostonului a fost redenumită Armata Continentală, iar comanda ei a fost preluată de un gentleman din Virginia, George Washington. La puţin timp a izbucnit Războiul American de Independenţă.

Americanii au preluat iniţiativa şi în mai 1775 au luat prin surprindere două fortăreţe britanice din apropierea graniţei canadiene, capturând o mare parte a artileriei. După asediul nereuşit din timpul iernii asupra Quebecului a urmat o pauză, iar apoi un alt atac asupra Canadei ce a pus capăt speranţei coloniştilor într-o victorie rapidă. Canada a rămas sub stăpânire britanică pe tot timpul războiului, fiind o bază importantă de acţiune împotriva celor treisprezece colonii. Între timp britanicii au adus întăriri în Boston, iar când rebelii au ocupat înălţimile din jurul oraşului, au contraatacat sub comanda Generalului William Howe. Trupele britanice au încercat să atace poziţiile coloniştilor situate pe înălţimi şi au fost distruşi de aceştia. În cele din urmă poziţiile americanilor au fost luate cu asalt, dar această aparentă victorie în bătălia de la Bunker's Hill l-a costat pe Howe pierderea aproape a jumătate din cei 2200 de soldaţi aflaţi sub comanda sa; în schimb armatele americane au resimţit aceste evenimente ca pe o încurajare.

Ameninţaţi de sosirea artileriei formate din propriile forţe capturate, englezii se retrag din Boston în martie 1776. Între timp încercările de a ajunge la compromis nu dau rezultat. Ideea unei rupturi complete de ţara mamă a început să ia naştere întărită şi de influenţa pamfletului *Simţul practic* scris de radicalul englez Tom Paine.

În 1773, coloniştii, înfuriaţi de monopolul de export conferit companiei East India, au aruncat o întreagă încărcătură de ceai peste bord.

Taxa de timbru, care impunea prezenţa unui timbru pe orice act legal sau comercial, a dat naştere replicii "Nici o taxă fără reprezentare".

Ilustraţie de Paul Rever, reprezentând "masacrul din Boston". În confruntarea cu locuitorii din Boston trupele britanice au deschis focul, omorând mulţi americani.

Photri

British Library

Metropolitan Museum of Art/Bequest of Charles Allen Munn

Declararea independenţei

În final, în iulie 1776 Congresul Continental a votat separarea de Marea Britanie şi a adoptat Declaraţia de Independenţă. Thomas Jefferson, delegatul Virginiei a avut o contribuţie importantă la redactarea acestui document care denunţa "tirania" Regelui George III şi proclama dreptul tuturor oamenilor la "viaţă, libertate şi năzuinţă spre fericire". Cele treisprezece colonii au fost redenumite Statele Unite ale Americii.

După un atac eşuat asupra oraşului Charleston din Carolina de Sud, britanicii şi-au reorientat forţele spre statele din America Centrală. Începând din iulie 1776, Howe a avut o serie de succese, cucerind New Yorkul şi învingându-l în repetate rânduri pe Washington, care s-a retras de-a lungul râului Delaware. Washington era departe de a fi un geniu militar, iar rebelii pe care îi conducea nu erau potriviţi pentru trupele regulare; cu toate acestea Washington nu a renunţat niciodată la luptă. În

George Washington a fost numit comandant şef al forţelor continentale, în 1775. În 1789 a devenit primul preşedinte american.

Library of Congress

Scala

Henry Francis Du Pont Winterthur Museum

▲ Semnarea Declarației de Independență prin care se includeau "viața și libertatea" printre drepturile oricărui om.

◀ Pictură reprezentându-i pe cei ce au semnat articolele privitoare la pace. De la stânga spre dreapta: John Jay, Benjamin Franklin, Henry Laurens și William Temple Franklin.

▼ O satiră cu privire la "împăcarea Marii Britanii cu fiica ei, America".

plus, timpul s-a scurs în favoarea americanilor, căci aprovizionarea britanicilor cu alimente și arme era dificilă, mai ales în situația în care existau alți dușmani mult mai aproape de casă.

Washington a refăcut moralul americanilor în noaptea de crăciun 1776, când a trecut râul Delaware și a luat prin surprindere o garnizoană britanică de o mie de oameni. Dar în anul următor a fost din nou învins de Generalul Howe, care a reușit să ocupe Philadelphia. Washington și armata sa au petrecut o iarnă extrem de rece, luptând să supraviețuiască și încecând să se reorganizeze.

Din păcate pentru britanici, activitatea lor de planificare devenise dezorganizată. În timp ce Howe captura Philadelphia, un alt comandant britanic, generalul John Burgoyne, venea cu armată dinspre Canada, așteptându-se să-l întâlnească pe Howe în Albany, la nord de New York. Dar trupele lui Burgoyne au fost lăsate să se descurce singure într-o zonă dificilă, veșnic hărțuită de rebeli; în final, în octombrie la Saratoga au fost înconjurați și siliți să se predea.

British Museum

Acest lucru a avut un dublu impact negativ asupra britanicilor, deoarece înfrângerea îi încurajase pe francezi să li se alăture americanilor. Între timp și spaniolii și olandezii au declarat război Marii Britanii, trezită luptând pe mai multe fronturi și detronată din poziția de "stăpân" al mărilor. George III era acum dispus să facă concesii, dar s-a dovedit a fi mult prea târziu: americanii doreau independența.

O nouă strategie

Cu toate acestea Marea Britanie continua lupta. Philadelphia a fost evacuată, dar New Yorkul a rămas sub ocupație britanică și în nord războiul ajunsese într-un punct mort. În 1778 bitanicii au adoptat o nouă strategie, sperând să cucerească sudul, cunoscut pentru bogatele recolte de orez, tutun și indigo.

La început lucrurile au mers foarte bine pentru britanici. Georgia a fost ocupată, atacul franco-american asupra portului Savannah eșuase; o armată americană fusese imobilizată în Charleston și forțată să se predea, iar Generalul Gates – învingătorul de la Saratoga – a fost trimis la Camden. În acest moment comandantul britanic, Lordul Cornwallis, a făcut o mare greșeală invadând Carolina de Nord.

Trupele americane aflate sub comanda lui Nathaiel Greene, s-au retras încontinuu; dar în același timp forțele inamicului scădeau văzând cu ochii. Cornwallis și-a continuat drumul spre Virginia bâjbâid, iar în cele din urmă s-a refugiat în Yorktown, în golful Chesapeake.

Americanii și francezii, care până atunci nu colaboraseră prea fructuos, au reușit să-și coordoneze planurile. Înainte ca britanicii să-și dea seama ce se întâmplă, Lordul Cornwallis și armata sa s-au trezit înconjurați de o armată mult mai numeroasă, cu armele ațintite spre ei, în timp ce flota franceză bloca accesul la ocean.

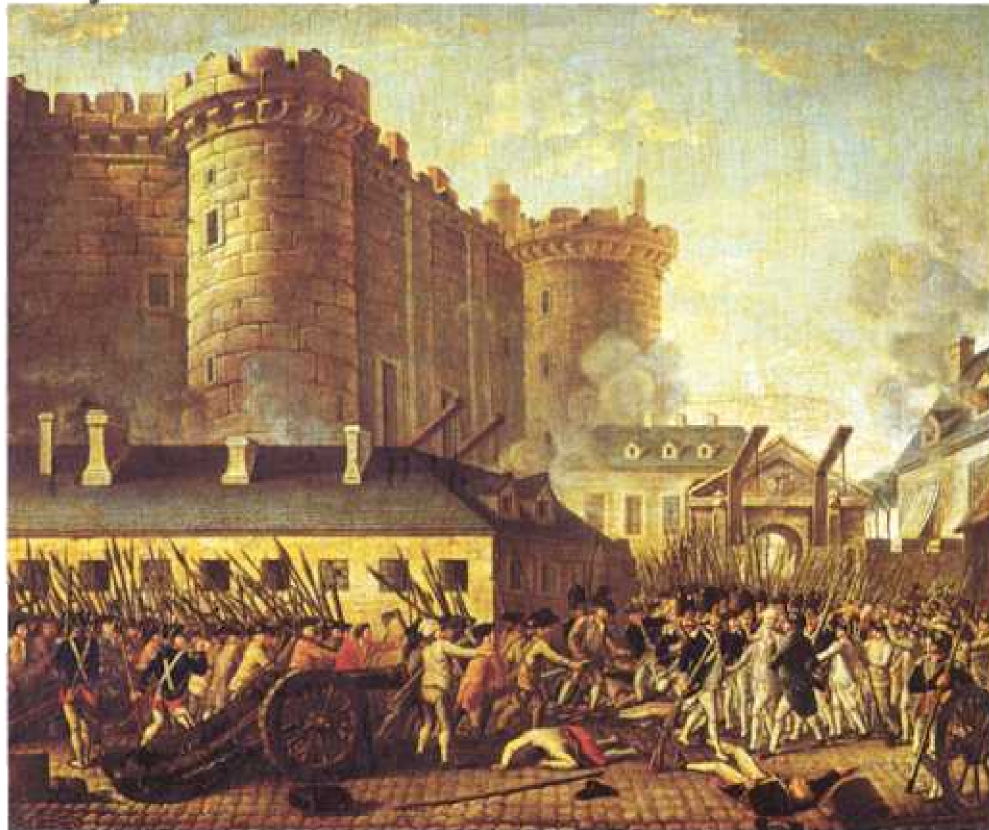
Constituirea oficială a SUA

Capitularea armatei lui Cornwallis în data de 19 octombrie, 1781, a pus capăt Revoluției Americane. New Yorkul a rămas ocupat timp de aproape doi ani, însă cele mai importante operațiuni militare și navale ale forțelor britanice se desfășurau în alte zone (Insulele Carraibe și India), împotriva francezilor. În septembrie 1783, prin intermediul Păcii de la Paris, a fost recunoscută independența Americii.

mai vezi Istorie universală 66 – RĂZBOIUL CIVIL AMERICAN Istorie universală 92 – USA, O SUPERPUTERE

Revoluția franceză

Revoluția franceză a răsturnat monarhia absolută, proclamând "Libertate, Egalitate și Fraternitate" și a reușit să respingă atacurile puterilor ostile din Europa. A reușit să deschidă o eră nouă în istorie, chiar dacă jertfa a fost enormă.

Asediul Bastiliei din 14 iulie 1789. Fortăreața și penitenciarul simbolizau tirania regelui și a regimului vechi pentru popor.

În 1789 Franța era cea mai puternică țară din Europa. Această poziție o ocupa deja de 150 de ani, datorită pământului ei fertil, numărului mare al populației și resurselor naturale bogate. Industria și comerțul au cunoscut o creștere rapidă în secolul al XVIII-lea. S-a format o burghezime puternică și au înflorit artele și științele.

Dar dezvoltarea și bunăstarea franceză avea la bază un fond nesigur. Societatea franceză era din multe puncte de vedere feudală. Dezvoltarea economică era încetinită de multitudinea obiceiurilor regionale, legi și restricții. Privilegiile feudale și-au pus amprenta pe viața rurală. De exemplu, țăranii erau obligați să macine cereale în moara moșierului, bineînțeles la prețul stabilit de acesta, sau erau obligați să lucreze pe gratis la întreținerea drumurilor locale. Nobilimea se comporta ca o castă distinctă și superioară – ea domina toate domeniile sociale și politice. Scutirea sa de impozite a intensificat ura față de ea, deoarece povara plăților apăsa doar pe umerii burghezimii și a oamenilor de rând.

Nu se putea aștepta mult de la guvern sau de la sistemul legal, deoarece multe funcții erau cumpărate de cei cu bani și din acest moment postul lor era o sursă de venit sigur. Abuzurile funcționarilor au devenit cunoscute publicului larg prin scrierile lui Voltaire și Diderot – scriitori din secolul al XVIII-lea, reprezentanți ai iluminiștilor. Obiectivul principal al acestor autori era demascarea acestor nedreptăți sociale, operele lor conștientizând în mulți oameni cu judecată necesitatea unor schimbări.

Contele Mirabeau a fost un orator de seamă al Adunării Generale a Stărilor. A sprijinit reformele moderate.

Jurământul stării a treia în clădirea jocurilor cu mingea din 20 iunie 1789. Au jurat că vor continua ședințele până când noua constituție va lua naștere.

Falimentul statului

Atmosfera a devenit explozivă mai ales în anii în care, datorită vremii nefavorabile sau a problemelor de valorificare, țărănimea și muncitorii orașelor erau amenințați de foamete. Acest lucru s-a întâmplat și în anii 1788-1789, dar aceasta încă nu era destul pentru izbucnirea revoluției. Impulsul decisiv l-a dat falimentul statului.

Cheltuielile curții, care era cea mai somptuoasă din Europa, se ridicau la cifre astronomice. Pe lângă aceasta, regii francezi țineau o armată uriașă, cu flotă mare și purtau adesea războaie de cucerire scumpe. Toate acestea au epuizat rezervele statului, mai ales fiindcă majoritatea oamenilor bogați nu plăteau impozite.

Datoriile curții s-au acumulat de-a lungul anilor și situația a devenit critică sub domnia lui Ludovic al XVI-lea (1774-1793). O serie întreagă de miniștri talentați au încercat să facă reformă în sistemul monetar, dar nobilimea i-a împiedicat de fiecare dată. Într-un război nou, Franța a ajutat coloniștii americani împotriva Marii Britanii, victoria costând foarte mult coroana. După ce ședințele nobilimii au refuzat din nou reforma în sistemul fiscal, Ludovic al XVI-lea, într-un mod total neobișnuit, a convocat adunarea Stărilor Generale. Stările Generale nu mai fuseseră convocate din 1614. În Franța, aceasta era instituția guvernamentală cea mai apropiată de Parlament. Structura ei pe trei straturi indică clar originea ei din evul mediu.

Primele două clase sociale erau nobilimea și clerul, iar a treia includea atât comercianți și avocați precum și țărani, muncitori și săraci.

Caricatură despre încercarea de fugă a familiei regale. După aceasta nimeni nu a mai avut încredere în loialitatea regelui față de Franța nouă.

Votul de la Versailles

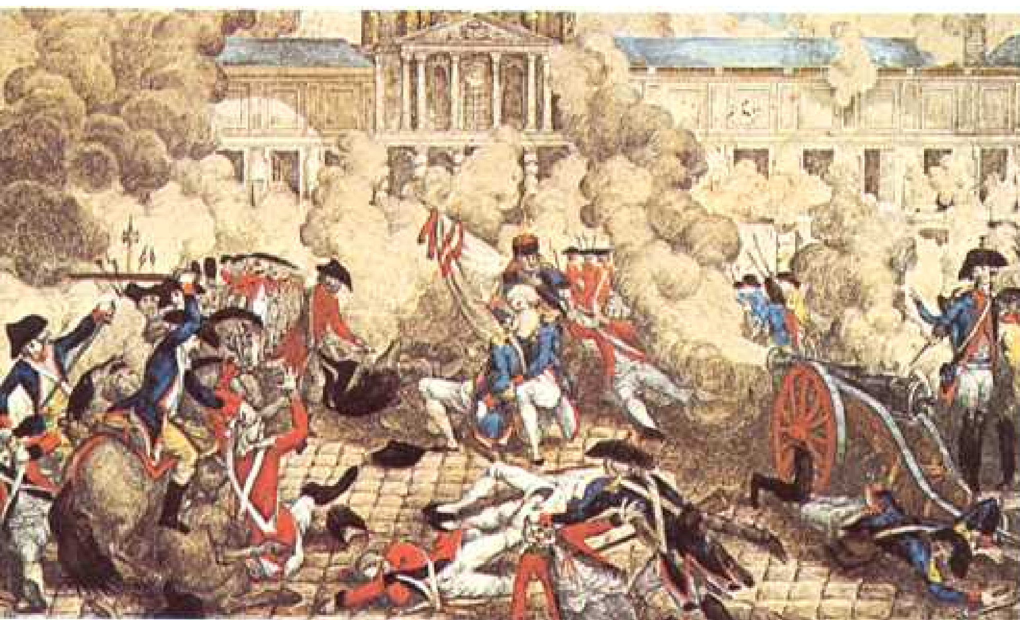
Regele a deschis Adunarea Stărilor Generale în data de 5 mai 1789, în Palatul Prezidențial din Versailles, la 12 mile de Paris. Ludovic putea spera că votul Stărilor Generale nu va produce schimbări radicale, deoarece raportul nobilimii și preoțimii față de cea de-a treia clasă era de doi la unu. Regele însă a uitat să ia în calcul entuziasmul general față de întrunire și de alegerile apropiate. Deputații aleși ai stării a treia, care erau aproape toți intelectuali din clasa de mijloc, au cerut ședință comună și vot individual. Clasa a treia a avut de două ori mai mulți deputați decât ceilalți, iar nobilimea și-a dat seama că prin vot individual ei ar avea majoritatea absolută și ar putea adopta schimbări ce nu ar fi pe placul regelui și a nobilimii. Dezbaterea asupra procedurilor de vot a pus la încercare de multe ori răbdarea stării a treia. După ce cererile lor au fost refuzate, ei s-au retras într-o clădire din apropiere, destinată jocurilor cu mingea, și au jurat că nu vor pleca până când nu realizează o nouă constituție solidă. Adunarea Stărilor Generale s-a transformat în Adunarea Națională Constituantă. După săptămâni tensionate regele a cerut celor două stări superioare să se alăture lucrărilor Adunării Naționale Constituante. În același timp a rechemat patru regimente de la hotare pentru "apărarea Parisului". La vestea demiterii unui ministru popular și de teama atacului armatei, parizienii au început să se aprovizioneze cu armament. Au aflat că în temuta Bastilie se înmagazinase o cantitate mare de armament și muniție. Populația orașului a luat cu asalt clădirea și printr-o luptă scurtă dar sângeroasă a ocupat-o, măcelărind apărătorii ei. Deși în penitenciar nu mai era nici un deținut, fortificația a fost simbolul tiraniei regești, astfel căderea Bastiliei din 14 iulie 1789 a devenit sărbătoarea națională a Franței.

Cetățenii revoluției. Grupul din stânga jură că va alunga străinii din țară. În dreapta se cântă Marseillaisa. Imnul național francez s-a născut în 1792, la începutul războiului.

Executarea lui Ludovic al XVI–lea în 22 ianuarie 1793. După demascarea corespondenței cu austriecii, Convenția Națională a declarat regele inamicul poporului.

Atacul Gărzii Naționale asupra Tuilleriilor în 10 august 1792. Gardienii elvețieni ai lui Ludovic al XVI–lea în uniformă roșie nu au deschis focul la ordinul regelui și au pierit în luptă.

Monarhie constituțională

Entuziasmul pentru dominația majorității și schimbările politice ajunseseră la apogeu. Regele Ludovic și-a dat seama că nu poate conta pe loialitatea trupelor sale, astfel că s-a prefăcut că acceptă forma de guvernământ a monarhiei constituționale și a fost nevoit să colaboreze. În timp ce Adunarea Națională s-a ocupat de realizarea noii orânduiri sociale, evenimentele de la țară au accelerat procesul de schimbare. Printre țăranii francezi s-au vehiculat vești îngrozitoare. Datorită stării generale de panică și nesiguranță, a tulburărilor numeroase, această perioadă s-a numit "Marea Teamă". Datorită ideilor maiestuoase, pe de o parte, și a stării de panică, pe de altă parte, în 4 august 1789, Adunarea Națională Constituantă a abolit privilegiile feudalilor.

J.L. Charmet

Maximilien Robespierre, incoruptibilul. A fost liderul revoluției franceze între aprilie 1793 și iulie 1794.

Era prima dată în istorie că țăranii francezi erau liberi cu adevărat. În următorii doi ani s-au lichidat legile și regulile feudale teritoriale și statul francez și-a căpătat forma modernă.

În ciuda măsurilor radicale luate, Adunarea Națională, formată în principal din burghezi și aristocrați, a adoptat un sistem politic în care numai persoanele înstărite aveau drept de vot. Totuși, în declarația Drepturilor Omului și Cetățenești, Adunarea Națională a formulat fundamentele principiale ale revoluției, după care toți cetățenii au anumite drepturi inalienabile (ce nu i se pot lua niciodată) și cetățeanul nu este numai un supus ascultător, ci are dreptul să participe activ la conducerea comunitară. Revoluția și-a atins obiectivele principale până în anul 1791, dar evenimentele cele mai șocante abia aveau să înceapă.

Ștampila iacobină. Mișcarea iacobină a primit numele de la locul lor de întrunire, care era o mănăstire dominicană neutilizată.

Complotul imigranților

După căderea Bastiliei, o parte din nobilimea ce se opunea noilor schimbări a imigrat și influența sa a întărit antipatia domnitorilor europeni față de revoluție. Celelalte curți europene s-au temut că urmând exemplul francez, principiile revoluționare s-ar putea răspândi și printre supușii lor. Așadar, într-un mod firesc, ei se gândeau cu compasiune la situația lui Ludovic al XVI-lea. Sentimentele reale ale lui Ludovic față de revoluție s-au demascat când a încercat să fugă în străinătate cu familia sa. Au fost prinși la Varennes și escortați înapoi la Paris. Prin fapta sa a îngropat definitiv șansele unei monarhii constituționale.

Hulton Deutsch Collection

Jean–Paul Marat, medic și om de știință înaintea revoluției, mai târziu lider iacobin. A atacat vehement conservatorii în Adunarea Națională Constitutivă. A fost înjunghiat de Charlotte Corday în baie.

Bulloz

Marseillaisa a fost compusă de un compozitor–muzician francez, Rouget de Lisle, care în același timp a fost și ofițer–inginer în armata franceză. Trupele venite din Marseilles au cântat-o când au sosit în Paris – de aici provine și numele ei.

Masacre și războaie

Din acest moment desfășurarea evenimentelor s-a accelerat. În aprilie 1792 a izbucnit războiul cu Austria și Prusia. În august, masele pariziene au luat cu asalt palatul regal Tuileries și au întemnițat regele. La vestea victoriilor obținute de inamici a izbucnit o panică imensă în Paris. În căutarea unor trădători potențiali s-au năpustit asupra penitenciarelor și au executat mulți prizonieri. Fanatismul și suspiciunea amplificată de amenințarea străină au creat o atmosferă tensionată în care oricând se putea stârni ura mulțimii împotriva "trădătorilor". Capetele au căzut pe rând sub noul instrument de execuție, ghilotina.

În bătălia de la Valmy, francezii au reușit să învingă armata prusacă și s-a eliminat amenințarea invaziei. Victoria avea o semnificație importantă – Franța a demonstrat că este în continuare o forță militară puternică. În ziua următoare, Adunarea Națională realeasă și denumită Convenție Națională, a proclamat

Republica. Convenția Națională, încurajată de victoria obținută, s-a decis să "exporte" revoluția, oferindu-și ajutorul popoarelor care doreau să răstoarne dominația opresorilor. Până în luna februarie a anului 1793, Franța a ajuns în stare de război cu aproape toate puterile europene, inclusiv Marea Britanie. Convenția Națională a ordonat executarea lui Ludovic al XVI-lea, fără să țină cont de restricțiile internaționale.

Revoltă în Vest

Cum revoluția a devenit din ce în ce mai extremistă, și-a făcut mulți dușmani. În orașul Vendée, situat în vestul Franței, a izbucnit o revoltă pro-regală. Rivalitatea dintre cele două grupări majore ale Convenției Naționale, girondinii și iacobinii, s-a sfârșit cu eliminarea girondinilor din conducere, dar adepții lor au organizat tulburări și revolte în provincie. În august 1793, regimentele franceze au fost nevoite să se retragă pe toate fronturile. Britanicii au ocupat Toulonul, un port important, iar bancnota republicii, assignata, s-a devalorizat repede. În cea mai mare parte a țării era război civil. Revoluția a ajuns într-o stare critică.

Revoluția condusă de iacobini a reacționat energic la provocări. Puterea s-a concentrat în mâna a două comitete, dintre care Comitetul Salvării Publice condus de Danton și Robespierre a fost mai important. Au introdus serviciul militar obligatoriu, au recrutat regimente noi, au stabilizat economia și au trimis comisionari în provincie ca să câștige încrederea populației și pentru a lichida rezistența.

Dominația terorii

Rezultatele au apărut repede. Până la sfârșitul anului 1793 au alungat armatele străine din țară și majoritatea teritoriilor au intrat sub controlul republicii. Eforturile eroice s-au terminat de multe ori prin măceluri sângeroase, conduse de multe ori chiar de comisari. A crescut presiunea și în Paris, unde sute de oameni erau trimiși la ghilotină pe baza unor acuzații neîntemeiate.

Teroarea era amplificată și de luptele pentru putere în interiorul partidului iacobin, care au luat sfârșit odată cu executarea lui Danton și a adepților lui. Robespierre a preluat conducerea, dar teroarea a continuat și sub domnia lui, până când, în iulie 1794, el însuși a fost detronat și executat. Mulți dintre cei care s-au aliat împotriva lui Robespierre au acceptat ideea masacrelor și vroiau să trimită și mai multe victime sub ghilotină. Convenția Națională s-a săturat de vărsare de sânge și i-a pus capăt, spre mulțumirea opiniei publice.

Victorii europene

Sub Directorat, care a luat locul Convenției Naționale, Franța a avut o perioadă de liniște, caracterizată de o conduită de viață orientată spre plăceri și viață mondenă. În Europa însă, au continuat luptele. Soldații francezi au luptat în Câmpia Germană, Elveția și Italia, instaurând republici pe teritoriile ocupate. Victoriile cele mai strălucitoare le-a obținut tânărul general Napoleon Bonaparte în Italia. Victoriile militare au crescut mult influența și prestigiul generalului. Până la urmă, Napoleon a devenit primul consul al țării printr-o lovitură de stat și a inaugurat o nouă dictatură.

Cetățeni francezi în jurul statuii care simboliza înțelepciunea, în sărbătoarea bătrânilor. Înțelepciunea a devenit un obiect de cult oficial în timpul revoluției.

JL Charmet

Napoleon și trupele lui au împrăștiat Camera Inferioară Legislativă, Consiliul celor 500. Cu aceasta s-a încheiat practic revoluția.

Musée de chateau de Versailles/CIFIL/Robert Laffont

DATE IMPORTANTE

1789
5 mai: *își începe lucrările Adunarea Stărilor Generale.*
17 iunie: *starea a treia se autoproclamă Adunare Națională Constituantă.*
20 iunie: *jurământul din clădirea jocurilor cu mingea.*
14 iulie: *căderea Bastiliei.*
4 august: *revocarea privilegiilor feudale.*
27 august: *Declarația Drepturilor Omului și Cetățenești.*
5 octombrie: *femeile pariziene obligă regele și Adunarea Națională să-și mute sediul la Paris*
1790
14 iulie: *Ludovic al XVI-lea acceptă noua constituție.*
1791
20-25 iunie: *tentativa de fugă a regelui. Este oprit la Vannes.*
octombrie: *Franța este condusă de girondini.*
1792
aprilie: *război cu Austria și Prusia.*
10 august: *asaltul asupra Tuileries.*
2-7 septembrie: *masacrele din septembrie.*
20 septembrie: *atacul prusac este respins la Valmy.*
21 septembrie: *desființarea monarhiei.*
septembrie: *noul organ de conducere al Franței devine Convenția Națională.*
1793
21 ianuarie: *executarea lui Ludovic al XVI-lea.*
februarie: *războaie cu Anglia și Spania.*
martie: *revoltă pro-monarhistă în Vendée.*
aprilie: *înființarea Comitetului Securității și Bunăstării Naționale.*
iunie: *arestarea liderilor girondini și executarea lor în octombrie.*
16 octombrie: *executarea reginei Marie-Antoinette.*
1794
martie: *Danton este executat la ordinul lui Robespierre.*
aprilie: *teroarea își atinge apogeul.*
27 iulie: *răsturnarea lui Robespierre. Începe reacția de la Thermidor.*
1795-1799
Perioada Directoratului.
1799
noiembrie: *Napoleon ia puterea prin lovitura din Brumar.*

mai vezi Istorie universală 51 – ERA ÎNȚELEPCIUNII Istorie universală 57 – NAPOLEON

Napoleon

Folosindu-se de energia Franţei revoluţionare, aventurierul militar Napoleon Bonaparte păruse invincibil, până când excesiva sa ambiţie i-a adus căderea. Supremaţia sa scurtă, dar impresionantă, a avut efecte de durată asupra istoriei franceze şi europene.

Napoleon Bonaparte s-a născut în 1769 în localitatea Ajaccio, din insula Corsica. Educat la şcolile militare franceze, tânărul Napoleon devine în 1785 locotenent de artilerie. Planurile sale de viitor sunt însă afectate de revoluţia franceză din 1789, care a dus la război cu restul Europei, căderea monarhiei şi emigrarea multor ofiţeri aristocraţi.

În această situaţie armatele revoluţionare aveau nevoie urgentă de militari abili, promovarea fiind mult mai rapidă decât în vremurile mai puţin turbulente. În decembrie 1793, faptele de vitejie ale lui Napoleon în asediul de la Toulon – deţinut un timp de britanici – l-au făcut, la doar 24 de ani, general de brigadă.

Conducerea trupelor

Marea şansă a lui Napoleon s-a ivit doi ani mai târziu, când o mişcare regalistă din Paris ameninţa guvernul republican. Încredinţat cu conducerea trupelor oraşului, Napoleon şi-a poziţionat în aşa fel artileria încât o rafală de mitralii i-au împrăştiat pe rebeli. Recompensa a fost comanda armatei franceze care lupta contra austriecilor în Italia.

Edi Media

Portretul lui Napoleon Bonaparte realizat de pictorul neoclasic Jacques Louis David. Napoleon a fost un general genial, care a pus mâna pe putere în perioada Franţei revoluţionare, s-a încoronat împărat şi pentru un timp a transformat Franţa în puterea dominată a Europei. Unul dintre cei mai spectaculoşi dictatori, el a remodelat instituţiile Franţei. Stilul de administraţie centralizată pe care l-a impus a supravieţuit până în secolul XX.

Prima campanie a lui Napoleon în Italia (1796-97) şi-a uimit contemporanii. Folosind admirabil armata revoluţionară, care se deplasa uşor şi trăia din bunurile oferite de pământurile întâlnite în drum, tânărul general înainta rapid, dejuca planurile adversarilor şi lovea cu forţă în punctele vitale. În ciuda superiorităţii numerice, austriecii au fost bătuţi repetat, până când au fost nevoiţi să accepte pacea.

În campania din Italia Napoleon şi-a pus prima oară în practică geniul militar, talentele sale politice şi flerul său pentru propagandă – dar şi cinismul şi asprimea sa. Zonele eliberate din Italia au devenit republici, dar în realitate erau tratate ca sateliţi ai Franţei; faimoase lucrări de artă italieneşti erau jefuite şi trimise la Paris; fără nici o ezitare Napoleon a cucerit vechiul stat veneţian şi l-a cedat austriecilor ca parte a tratatului de pace final.

Napoleon s-a întors în Franţa ca erou naţional. Însă Directoratul (guvernul acelor timpuri) vedea în el o posibilă ameninţare şi abia aştepta să scape de el. Din aceste motive, Napoleon a obţinut cu uşurinţă permisiunea de a conduce o expediţie în Egipt, împotriva Imperiului Indian al Marii Britanii, duşmanul cel mai neînduplecat al Franţei. La scurt timp după debarcarea lui Napoleon, în iulie 1798, flota sa a fost distrusă în golful Aboukir (bătălia de pe Nil) de forţele britanice comandate de Horatio Nelson. Deşi francezii au obţinut victorii asupra egiptenilor şi turcilor, rezistenţa oraşului Acre şi o epidemie de ciumă a împiedicat orice avansare ulterioară.

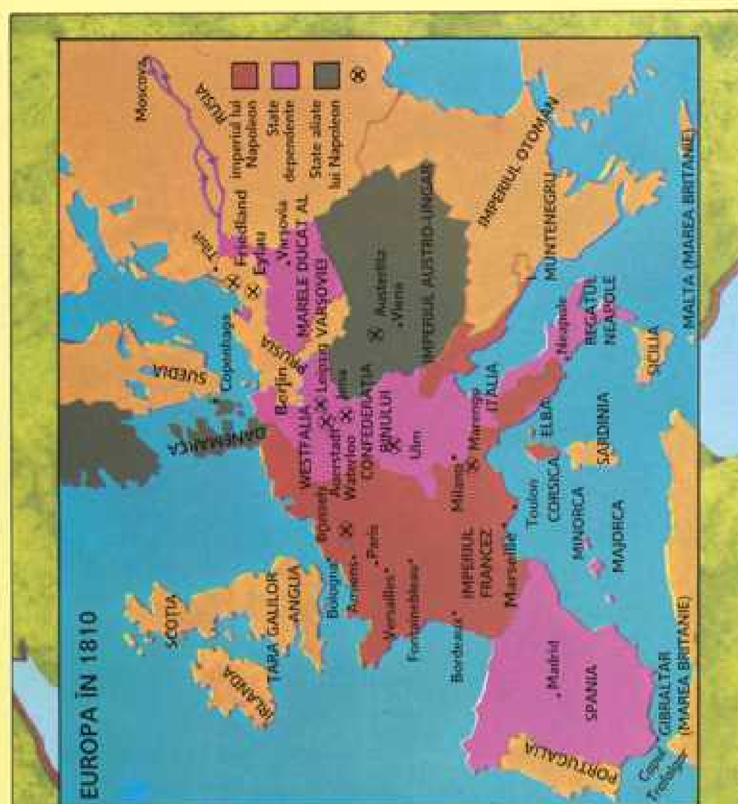
Când Napoleon a aflat că o criză politică era pe cale de izbucnire în Franţa, şi-a lăsat armata în Egipt şi a traversat riscant Mediterana. Deşi expediţia din India nu obţinuse nici un rezultat semnificativ, faima aventurilor estice ale lui Napoleon i-au sporit reputaţia.

Napoleon pune mâna pe putere

La întoarcerea sa în Franţa, Napoleon a aflat că Directoratul îşi pierduse popularitatea şi avea dificultăţi serioase. Nerăbdător să profite de situaţie, el a pus mâna pe putere în 18 Brumaire (9 noiembrie) 1799. A fost concepută o nouă constituţie, aprobată de un plebiscit (referendum), care introducea un nou sistem politic, Consulatul, în care guvernul era condus de trei consuli. În realitate însă conta doar primul consul, Napoleon Bonaparte, mai ales după victoria de la Marengo în 1800, prin care îmbunătăţise semnificativ poziţia Franţei în Italia. Ulterior succesele Franţei au silit Austria să accepte anexarea malului drept al Rinului de către Franţa şi crearea de către aceasta a unor republici satelit în Olanda, Elveţia şi Italia.

Franţa napoleonică

Devenind practic dictator al Franţei, Napoleon a remodelat forţat instituţiile ţării, iar modificările lui s-au simţit până în secolul XX. Printre creaţiile sale erau centralizarea administraţiei, eficientizarea serviciului civil, crearea unei bănci naţionale, reformarea sistemului de taxe, un nou cod de legi şi un nou sistem educaţional. Oricât de impresionante ar fi aceste realizări, ele favorizau mai degrabă accentuarea autorităţii decât a libertăţii şi

Edi Media

Armata franceză pătrunde în Italia. Cu ocazia invaziei din aprilie 1796, Napoleon le-a spus oamenilor săi: "Sunteți prost hrăniți și aproape goi... sunt pe cale de a vă conduce într-unul dintre cele mai fertile teritorii ale lumii. Înaintea voastră se află orașe mărețe și provincii bogate. Acolo vom găsi glorie, onoare și bogății." În mai puțin de un an Franța a întemeiat mai multe republici, a preluat Belgia și malul drept al Rinului.

Europa în 1810, când Napoleon se afla pe culmile gloriei. Rusia era teoretic un aliat, dar relațiile cu Franța se răceau încontinuu, astfel încât în 1812 Napoleon optează pentru invazie. Pe această hartă sunt prezentate liniile pe care a avansat și s-a retras Marea Armată. Catastrofa din Rusia a însemnat începutul decăderii lui Napoleon.

Jerome Bonaparte
Regele Westfaliei

Louis Bonaparte
Regele Olandei

Joachim Murat și Caroline Bonaparte
Regele și regina Neapolelui

Napoleon Bonaparte
Regele Franței

Joseph Bonaparte
Regele Spaniei

Hulton Getty

▲ La încoronarea lui Napoleon, acesta a luat coroana imperială de la Papa Pius al VII-lea. Apoi a încoronat-o pe Josephine ca Împărăteasă a Franței.

◄ Napoleon și Țarul Alexandru s-au întâlnit lângă Tilsit în 25 iunie 1807 pentru a diviza Europa corespunzător sferelor lor de influență.

DATE IMPORTANTE

1769
Nașterea lui Napoleon Bonaparte

1795
Napoleon înăbușă revoltele împotriva Directoratului (1795-99)

1796-97
Prima campanie în Italia

1798
Napoleon în Egipt

1799
Lovitura de stat din Brumar: Napoleon devine Prim-consul

1800
Austriecii sunt înfrânți la Marengo

1802
Pacea de la Amiens cu Marea Britanie; conflictul este reluat anul următor

1804
Napoleon devine împărat

1805
Bătăliile de la Trafalgar și Austerlitz

1806
Confederația Rinului; sfârșitul Sfântului Imperiu Roman; victoria asupra Prusiei; Blocada Continentală

1807
Bătăliile de la Eylau și Friedland; Pacea de la Tilsit cu Rusia

1808
Franța invadează Spania

1812
Experiența catastrofală a lui Napoleon în Rusia

1813
Bătălia de la Leipzig

1814
Franța e invadată; Napoleon abdică

1815
"Cele o sută de zile"; bătălia de la Waterloo; Napoleon este exilat pe insula Sfânta Elena

1821
Moartea lui Napoleon

reprezentau o îndepărtare de la principiile revoluționare; de exemplu, femeile depindeau din nou de bunăvoința soților și taților lor.

O altă revenire la valorile tradiționale a fost Concordatul (înțelegerea) din 1801, dintre Franța și Biserica Catolică, care a pus capăt unui lung conflict. Franța a fost declarată o țară catolică, dar bineînțeles că Napoleon a ținut să se asigure că Biserica se află sub supravegherea strictă a statului.

Acestea și alte măsuri i-au determinat pe mulți dintre oponenții lui Napoleon din Franța să îl considere trădător al revoluției; deși el se considera moștenitorul autentic al revoluției. În realitate, se pare că el consolidase anumite câștiguri ale revoluției (dreptul de proprietate, egalitate în fața legii, oportunități egale), dar abolise o componentă principală a acestei revoluții: libertatea. Tipul de stabilitate oferită de Napoleon era, în mod discutabil, ceea ce francezii își doreau în 1800, după ani de schimbări și nesiguranță. Dar, la fel ca alte popoare au descoperit că dictatorii militari erau rareori satisfăcuți de stabilitate.

În 1802 popularitatea lui Napoleon atinge noi culmi prin semnarea unui acord de pace cu Marea Britanie la Amiens. Dar nici una dintre părți nu avea încredere în cealaltă și ostilitățile au izbucnit din nou în anul următor. În consecință, Napoleon a început să facă planuri pentru o invazie dincolo de Canal. Între timp el s-a autoproclamat împăratul Franței în 1804 și a întemeiat o nouă aristocrație ereditară, aleasă din rândul mareșalilor și miniștrilor săi. Un nou plebiscit, extraordinar de favorabil, oferea iluzia unei libertăți naționale, care se mai regăsea într-o anumită măsură în Franța – spre deosebire de restul Europei, unde Napoleon înscăuna diferiți membri ai familiei sale pe tronurile familiilor izgonite sau ale statelor nou create.

Zdrobirea coaliției

În 1805, Napoleon a trebuit să-și abandoneze planurile de a invada Marea Britanie, fiind nevoit să facă față unei coaliții continentale formate de Austria, Rusia și Suedia. În urma unei campanii militare remarcabile, Napoleon a dejucat planurile generalului austriac Mack la Ulm, forțându-l să se predea fără rezistență. Apoi a obținut o victorie răsunătoare la Austerlitz împotriva armatei unite a Rusiei și Austriei. Rușii s-au retras în grabă în timp ce austriecii au preferat să facă pace. Singurul eveniment care a umbrit triumful lui Napoleon a fost victoria lui Nelson asupra flotelor franceze și spaniole, în bătălia de la Trafalgar; această victorie a oferit Marii Britanii supremația asupra mărilor.

Victoria lui Napoleon de la Austerlitz i-a adus supremația în Italia și i-a dat posibilitatea să refacă harta Germaniei, recompensându-și aliații și grupându-i într-o confederație a Rinului, care avea Franța drept protector. Vechiul titlu de Sfânt Împărat al Imperiului Roman, păstrat timp de mai multe secole de habsburgi, își pierduse acum semnificația, astfel încât Francisc, noul său benficiar a renunțat la el și s-a numit doar Împărat al Austriei.

Blocada continentală

Steaua lui Napoleon se afla într-o continuă ascensiune. Când Prusia, oarecum întârziat, a declarat război, soldații ei cândva atât de elogiați au fost înfrânți înjositor în bătăliile de la Jena și Auerstadt (1806). Condițiile de pace erau dure. Ele includeau renașterea statului polonez, Marele Ducat al Varșoviei, din teritoriile care fuseseră cedate Prusiei în anii 1790. Din capitala Prusiei, Berlin, Napoleon a emis o serie de decrete ale viitoarei "Blocade

Continentale", care urmăreau să lovească Marea Britanie prin singurul mijloc posibil – interzicerea importului de bunuri de proveniență britanică în Imperiul Francez, în speranța că distrugerea comerțului britanic va îngenunchia Marea Britanie.

Mai rămânea totuși un inamic de care Franța trebuia să se ocupe: Rusia. O confruntare sângeroasă și neconcludentă ce a avut loc la Eylau a demonstrat că Napoleon nu era invincibil; dar rușii au fost straşnic bătuți la Friedland în 1807. Iar când Napoleon și Împăratul Alexandru s-au întâlnit la Tilsit, conducătorul rus nu numai că a acceptat pacea dar a și propus o alianță.

La sfârșitul anului 1807 trupele franceze au ocupat și Portugalia, care s-a opus Blocadei Continentale. Anul următor Napoleon i-a păcălit și a obligat regele Spaniei și moștenitorul său să renunțe la drepturile lor, numindu-l apoi rege pe fratele său mai mare, Joseph Bonaparte. Dar mulți spanioli au refuzat să accepte o dinastie străină și în cele din urmă rezistența s-a răspândit și a degenerat într-un sălbatic război de guerilă, susținut apoi de expediția britanică condusă de Sir Arthur Wellesly (mai târziu Duce de Wellington). În timp, resursele și morala francezilor au fost drastic slăbite de "ulcerul spaniol".

Semne de nemulțumire

Aparent Napoleon se află pe culmile gloriei și ale puterii. Austria fusese învinsă încă o dată (în bătălia de la Wagram în 1809) și părea că în sfârșit va accepta inevitabila alianță cu Franța. Pentru a pecetlui alianța, Napoleon, divorțat de soția sa Josephine, s-a căsătorit cu o prințesă austriacă, care i-a dăruit moștenitorul de care avea atâta nevoie. Totuși, în Europa începeau să apară semne de nemulțumire. Napoleon adusese o serie de beneficii prin abolirea vechilor privilegii feudale; dar acest aspect era umbrit tot mai mult de dominația franceză și pierderile economice provocate de Blocada Continentală. Blocada s-a dovedit o armă eficientă care a distrus industria britanică, dar în același timp a produs o serie de neajunsuri și supușilor lui Napoleon. Contrabanda s-a răspândit, impunând luarea unor măsuri severe din parte poliției. În aceste condiții imperiul lui Napoleon începea să fie văzut – chiar și de către cei mai loiali francezi – mai mult opresiv decât glorios.

Punct de răscruce

Aceste nemulțumiri nu puteau fi transformate într-o rezistență eficientă atâta timp cât armata franceză deținea supremația. Punctul de cotitură s-a ivit atunci când au apărut disensiuni între Napoleon și Țarul Alexandru. Hotărât să obțină supunerea Țarului, Napoleon a invadat Rusia cu o imensă armată multinațională, în 1812. După o confruntare lungă și sângeroasă la Borodino, rușii au adoptat o tactică victorioasă. S-au retras în loc să se implice în bătălie, atrăgându-și dușmanii în centrul friguros al țării. Chiar și atunci când Napoleon a pătruns în Moscova, Țarul a refuzat să se predea sau să lupte. Izolarea periculoasă a francezilor s-a intensificat atunci când o mare parte a Moscovei a ars, iar Napoleon nu a avut altă alternativă decât să se retragă. Hărțuit de frig, foamete și cazaci, Marea armată s-a dezintegrat și campania s-a transformat într-o catastrofă.

Căderea Imperiului

După această campanie, Imperiul Francez a decăzut cu o rapiditate uimitoare. Marea Britanie a finanțat o nouă coaliție împotriva Franței care includea Prusia, Rusia, Austria și Suedia. Cu toate că Napoleon era un comandant extraordinar, sorții erau de data aceasta împotriva sa.

▲ Bătălia de la Waterloo, din 18 iunie 1815. După revenirea din Elba, Napoleon a preluat controlul Franței, dar trupele aliate de 130.000 de membri au înfrânt armata de 72.000 de luptători a lui Napoleon într-o singură zi.

După bătălia de la Leipzig din octombrie 1813, Germania a fost pierdută definitiv. Olanda se răzvrătea, britanicii sprijineau eliberarea Spaniei, iar la începutul lui 1814, trupele coaliției au invadat Franța. În aprilie Parisul a fost ocupat, iar Napoleon silit să abdice. A rămas în continuare Împărat, dar doar în mica insulă mediteraneană Elba.

Întâlnirea de la Waterloo

Acesta ar fi trebuit să fie sfârșitul carierei lui Napoleon, dar întâmplarea are un epilog remarcabil. După abdicarea lui Napoleon, noul rege Bourbon al Franței a devenit nepopular, iar relațiile dintre foștii membri ai victorioasei coaliții s-au deteriorat.

Mizând pe acești doi factori, Napoleon a părăsit Elba și, la 1 martie 1815, a ajuns în Franța însoțit de o mână de oameni. A ajuns la Paris într-un marș triumfal, preluând puterea fără un singur foc de armă. Dar Europa i-a stat ferm împotrivă și a doua sa domnie – "cele o sută de zile" – s-a sfârșit pe câmpul de la Waterloo, când francezii nu au reușit să înfrângă armata anglo-olandeză, condusă de Ducele de Wellington și în final au fost puși pe fugă de armata prusacă condusă de Blücher.

Napoleon a abdicat pentru a doua oară, dar de data aceasta a fost exilat pe îndepărtata insulă Sfânta Elena, unde a rămas până la moartea sa, în 1821.

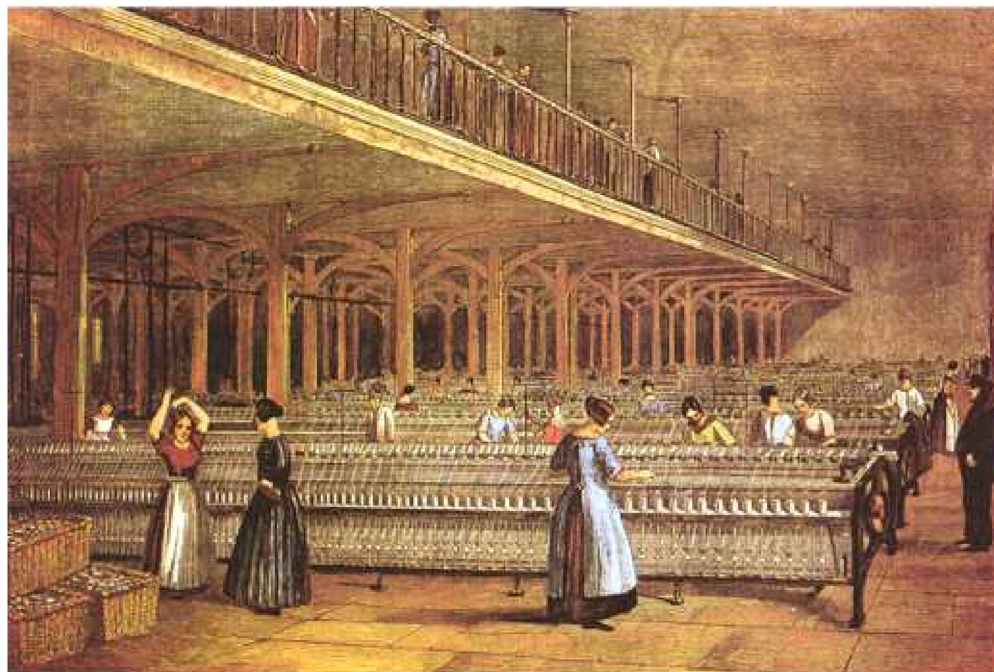
În ciuda urii învingătorilor, Napoleon și-a lăsat amprenta asupra istoriei Europei. Legenda sa a rămas vie, dând posibilitatea unui viitor Bonaparte să întemeieze un nou imperiu, chiar dacă mai puțin impresionant.

mai vezi Istorie universală 56 – REVOLUȚIA FRANCEZĂ Istorie universală 71 – NAPOLEON III AL FRANȚEI

Revoluția industrială în Marea Britanie

Începând cu secolul al XVIII-lea, Marea Britanie a trecut printr-o transformare progresivă, devenind dintr-o societate feudală centrată pe proprietatea asupra pământului, o forță în era industrială ce lua naștere.

În 1750 Marea Britanie era deja o putere maritimă și comercială importantă,dar majoritatea populației trăia încă din agricultură. Activitățile industriale, precum mineritul și prelucrarea fierului, se desfășurau la o scară relativ redusă iar Londra era singurul oraș cu adevărat mare. De-a lungul secolelor schimbarea era atât de lentă, încât rămânea aproape neobservată. Majoritatea oamenilor considerau că viața lor face parte dintr-o ordine tradițională firească și nu realizau că sub ochii lor lua naștere o nouă etapă a istoriei.

Mansell Collection

▲ **O viziune idealizată a vieții într-o filatură. În realitate, necesitatea menținerii umidității crescute implica închiderea etanșă a ușilor și ferestrelor. Aerul îmbâcsit și umed a cauzat diferite boli și deformații.**

Schimbări revoluționare

Această perioadă din istoria Angliei este cunoscută ca "revoluție industrială", cu toate că procesul de transformare a implicat progrese în domenii diferite; multe dintre ele nu aveau nimic în comun cu procesele industriale, dar acționau convergent asupra economiei, producând efecte atât de spectaculoase încât puteau fi considerate revoluționare. O serie de invenții și descoperiri au transformat producerea textilelor și prelucrarea metalelor în industrii recunoscute pe plan mondial. Noi surse de energie – mai ales motorul cu aburi – au fost valorificate. Exploatarea cărbunilor a fost "combustibilul" acestei revoluții, iar creșterea numărului populației a asigurat forța de muncă necesară și o piață pentru bunurile produse de industrie.

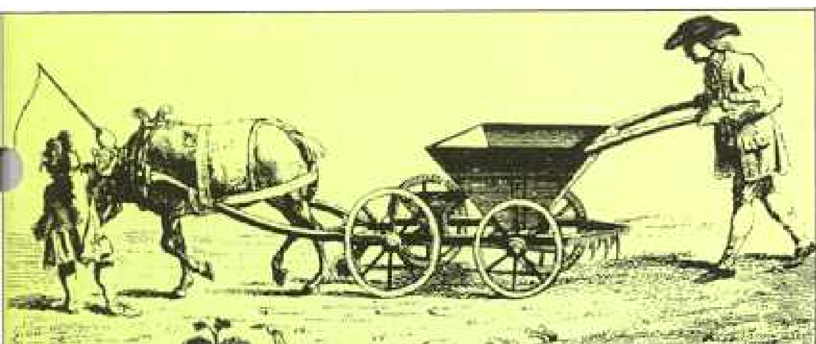
O revoluție rapidă a mijloacelor de transport a condus la scăderea costurilor de transport a materiilor prime și produselor finite; de asemenea, "revoluția agriculturii" a pus capăt fricii de foamete și a devenit posibilă susținerea unei populații în creștere.

Modificări spectaculoase au avut loc în producția de textile, datorită unor noi utilaje. "Suveica zburătoare" a lui John Kay (1733) a făcut procesul de țesere mai rapid, iar "spinning jenny" (1767), roata de tors creată de James Hargreaves, a îmbunătățit procesul de tors.

Acestor invenții le-au urmat sistemul lui Arkwright (1769) de menținere a umidității în procesul de fabricație; în acționare se foloseau caii, apa, sau forța aburilor. Războiul de țesut electric inventat de Edmund Cartwright (1785) a dezvoltat procesul de țesere.

În curând producerea textilelor, o activitate domestică, de mici proporții până atunci (oamenii țeseau și torceau în casele lor), a fost concentrată în mari fabrici, modificând radical modul de viață al muncitorilor. Producția de masă a însemnat ieftinirea textilelor, cu impact dramatic asupra industriei. Lâna fusese cel mai important produs de export al Marii Britanii; acum însă bumbacul câștigase teren, profitând de cererea imensă de îmbrăcăminte ușoară și răcoroasă necesară în zonele toride ale Africii și Asiei. În sudul districtului Lancashire s-au înmulțit filaturile mohorâte ale orașelor bumbacului. Manchaster și Liverpool deveniseră înstărite datorită comerțului cu bumbac, iar vânzările în străinătate aduceau venituri imense Angliei – reprezentând la un moment dat jumătate din exportul țării.

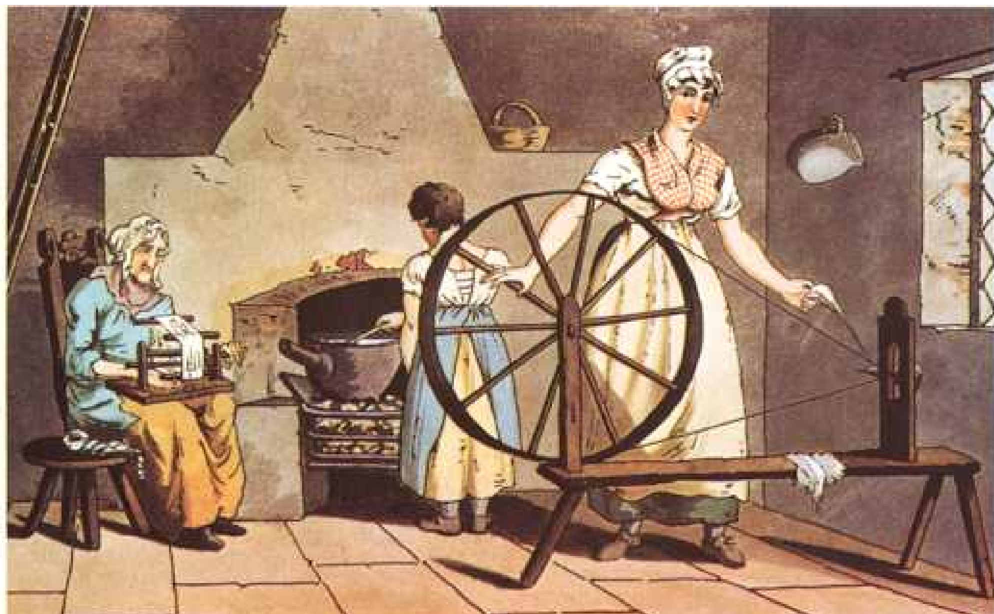
Semănătoarea inventată de Jethro Tull s-a numărat printre cele mai eficiente mașini agricole noi create, fiind mult mai eficientă decât semănatul manual.

Un explorator din secolul al XVIII-lea, și asistenții lui, marcând noi îngrădiri, împărțind terenul în unități compacte, mai ușor de cultivat (dreapta).

Bedfordshire County Council

Primele manufacturi textile foloseau energie hidraulică, gratuită dar nesigură, deoarece o secetă putea duce la încetarea lucrului. Folosirea motoarelor cu aburi pentru acționarea utilajelor a fostun pas decisiv pentru producerea textilelor dar și pentru întreaga industrie.

Motoarele cu aburi erau folosite încă din secolul al XVII-lea, dar implicau cheltuieli de funcționare mari. În 1769, James Watt, un inginer de origine scoțiană, a creat un condensator capabil să mențină constantă temperatura în cilindrul principal. Această descoperire era extrem de importantă. În 1774, Watt s-a asociat cu Matthew Boulton și au început să producă motoare cu aburi la fabrica Soho din Birmingham. Efectul asupra industriei britanice poate fi dedus din faimoasa frază a lui Boulton "Eu vând aici ceea ce întreaga lume își dorește să aibă – putere!"

Epoca fierului

Fierul a fost un simbol important al revoluției industriale din Marea Britanie. În secolul al XIX-lea fierul era folosit pentru lucruri diverse, ca poduri, vapoare și locomotive, Palatul de cristal din Londra și turnul Eiffel din Paris. Totuși, în 1700 industria fierului lupta pentru supraviețuire. Metalul trebuia topit: adică încălzit până devenea lichid, astfel încât minereul se scurgea lăsând în urmă impuritățile. Dar procesul de topire necesita cărbune, iar pădurile Marii Britanii (din care se obținea cărbunele) fuseseră în mare măsură distruse, fiind necesare importurile costisitoare.

Soluția a fost găsită prin 1709 de Abraham Darby de la Coalbrookdale. Asemenea altor experimentatori și-a dat seama de ineficiența cărbunelui în procesul de topire a metalului; a descoperit însă că cocsul, mai puțin sulfuros, dădea rezultate excelente. Tehnologia lui Darby a rămas secretă cel puțin până în anii 1730 și, în consecință, Coalbrookdale a înflorit spectaculos. Un viitor membru al dinastiei Darby, al treilea Abraham Darby; a construit primul pod de fier peste râul Severn (1779).

O dată secretul aflat, producția de fier a crescut și s-au făcut numeroase alte progrese tehnologice. Astfel, Watt și Boulton au folosit prima oară în 1775, motoare cu aburi pentru a da furnalelor curentul puternic necesar pentru a atinge temperaturi mari – unul din multele exemple de combinare cu succes a unor invenții în domeniul industrial. Fabricile de metal au dus la dezvoltarea unor orașe ca Birmingham și Sheffield, iar Marea Britanie realiza în 1850 jumătate din producția anuală de fier din lume.

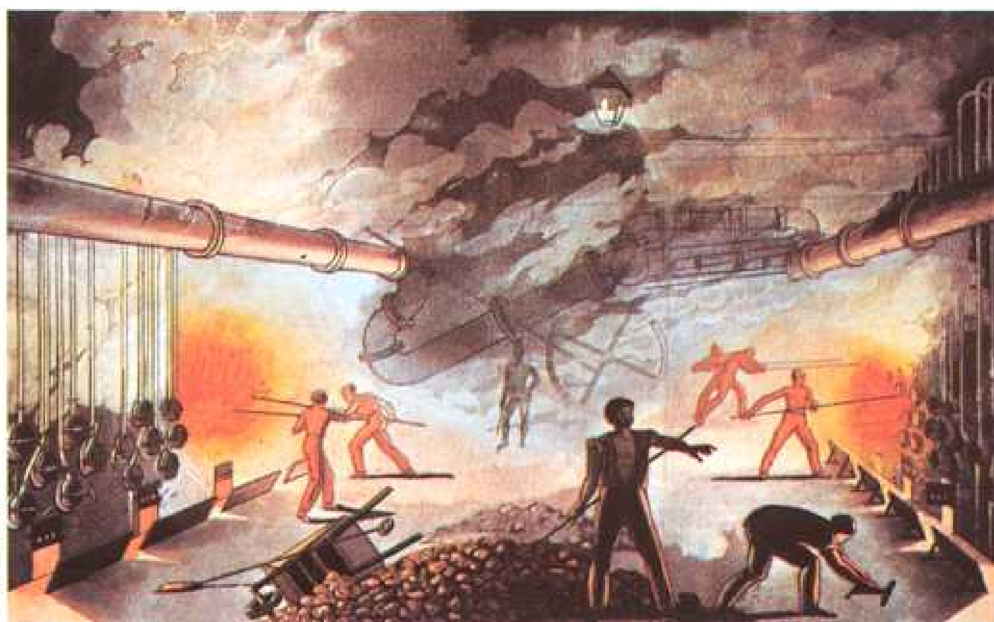
Un element indispensabil procesului de expansiune industrială a fost producția în cantități mari a cărbunelui. Cocsul era necesar la

▲ La mijlocul secolului al XIX-lea, majoritaea lucrătorilor de textile au fost nevoiți să lucreze în fabrici.

◀ Miner la mina de cărbuni Middleton, lângă Leeds, în 1814.

▼ Căldura schimbării. Muncitori producând gaz de huilă, combustibil în industrie și pentru a ilumina orașele Marii Britanii.

▼▶ Calea ferată Liverpool-Manchester, în 1831. A fost dată în folosință în 1829, la 4 ani după linia Stockton-Darlington. A urmat o adevărată febră a investițiilor în construcția de căi ferate.

topirea fierului şi alimentarea motoarelor cu aburi care acţionau utilaje de producţie, furnale, vapoare şi locomotive. Populaţia în creştere necesita cantităţi mai mari de cărbune pentru scopuri casnice; în 1798 William Murdock a folosit ulei de huilă pentru a ilumina lucrările lui Boulton şi Watt din Soho. În 1815, Glasgow şi Londra erau iluminate cu gaz de huilă.

Din fericire, Marea Britanie dispunea de mari şi bogate depozite carbonifere în apropierea zăcămintelor de fier. De la începutul secolului al XVIII-lea, motoarele cu aburi erau folosite pentru a pompa apa din mine, dar erau puţine alte inovaţii. Săparea zăcămintelor de cărbune rămânea "cea mai grea muncă de pe pământ", şi întreaga structură a civilizaţiei industriale a secolului al XIX-lea se baza pe oameni ce munceau din greu sub pământ.

Canale, şosele şi căi ferate

Calitatea proastă a căilor de comunicaţie făcea dificil şi scump transportul bunurilor; până în secolul al XVIII-lea drumurile erau atât de rele, încât se prefera transportul mărfurilor grele pe apă. Introducerea taxelor pentru drumuri a avut ca rezultat întreţinerea mai bună a căilor foarte circulate; tehnicile de construcţie au fost îmbunătăţite de Ack Metcalfe, Thomas Telford, John Macadam şi alţi constructori.

O importanţă deosebită a avut-o construirea canalelor, începând cu canalul Bridgewater (1763), construit de James Brindley pentru a lega minele Ducelui de Bridgewater de Manchester. Canalul a avut un impact imediat asupra preţului cărbunelui în Manchester (a scăzut la jumătate) şi a arătat avantajele folosirii canalelor pentru transportul mărfurilor grele, declanşând o adevărată "manie a canalelor".

Această "manie" a durat până în 1830, când reţeaua de canale a Marii Britanii era mai dezvoltată decât cea de drumuri. Dar perioada de glorie a canalelor a fost scurtă, deoarece acestea au intrat în competiţie cu locomotivele cu aburi. După experimente iniţiale, realizate de Richard Trevathick şi alţii, prima cale ferată publică – de la Stockton la Darlington – a fost dată în funcţiune în 1825. Inginerul care a construit-o, George Stephenson, a realizat şi faimoasa "rachetă", cea mai performantă locomotivă care a circulat pe linia construită ulterior de la Liverpool la Manchester.

În 1850, erau nu mai puţin de 10000 km de linii de cale ferată, folosite pentru transportul de călători şi de mărfuri, la viteze de neimaginat. Un alt triumf al epocii motorului cu aburi l-a constituit dotarea vapoarelor cu motoare; în 1833 vasul canadian Royal William a făcut prima călătorie transatlantică cu ajutorul unui motor cu aburi.

Oameni şi oraşe

Flota impresionantă a Marii Britanii şi uriaşul său imperiu colonial i-au oferit pieţe de desfacere gata create peste hotare şi mijloacele de a le aproviziona cu mărfuri. Revoluţia industrială ar fi fost mult mai lentă dacă populaţia aflată în creştere nu ar fi pus la dispoziţia fabricilor cantitatea imensă de forţă de muncă necesară.

Creşterea populaţiei pare să fi început în anii 1740, după obţinerea unor recolte bogate. Creşterea a fost cu promptitudine susţinută de creşterea producţiei de hrană şi de o economie în continuă dezvoltare. La începutul acestei creşteri populaţia Marii Britanii nu atinsese 6 milioane, în 1851 cifra s-a ridicat la 21 de milioane şi rata de creştere nu dădea semne de oprire la acest nivel. Cei care munceau în fabrici s-au mutat la oraş, motiv pentru care populaţia Londrei a crescut brusc, de la jumătate de milion la aproape trei milioane, iar oraşe până atunci insignifiante ca Manchester, Liverpool, Glasgow şi Birmingham aveau fiecare o populaţie de câteva sute de mii de locuitori. La mijlocul secolului al XIX-lea, jumătate din populaţia Marii Britanii locuia în oraşe sau mari aşezări urbane.

Exploatarea zăcămintelor de cărbune şi apariţia industriei grele au impulsionat dezvoltarea sistemului de transport din Marea Britanie. Canalul Ducelui de Bridgewater (1759-1763) între minele sale de cărbune şi Manchester a înjumătăţit preţul cărbunelui. O altă formă de transport a apărut o dată cu primele căi ferate, care au redus simţitor timpul călătoriei; dacă în 1750 drumul de la Edinburgh la Londra dura 12 zile, în 1830 aceeaşi distanţă era parcursă cu trenul în 45 de ore.

Oraşul Barrow-in-Furness, din Lancashire, unul dintre noile oraşe industriale din Marea Britanie.

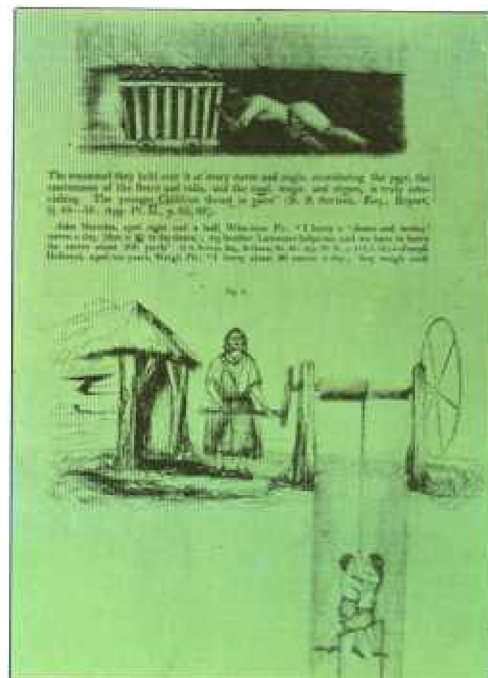

◀ Imagine a unei mahalale din Londra, în 1878. Datorită migrației în masă spre orașe, mii de case au fost construite în grabă pentru a adăposti muncitorii din fabrici.

▶ O pagină dintr-un raport din 1842, cu privire la condițiile de muncă din mine. Copiii erau foarte utili, deoarece puteau să împingă cărucioarele încărcate prin galeriile murdare și prea joase pentru un adult. De asemenea, munca lor era ieftină.

▼ Familii de mineri luându-și o binemeritată pauză după munca istovitoare.

DATE IMPORTANTE

Cca. 1709
Darby introduce cărbunele pentru topirea fierului

1733
"Racheta zburătoare" a lui John Kay

1763
Finalizarea canalului Bridgewater

1767
Mașina de tors a lui Hargreaves

1769
Watt creează condensatorul motorului cu aburi; sistemul de menținere a umidității conceput de Arkwright

1775
Motoarele cu abur, realizate de Watt și Boulton, folosite pentru furnale

1785
Războiul de țesut electric al lui Cartwright

1798
E introdus iluminatul cu gaz

1825
Linia ferată Stockton – Darlington

1829
Locomotiva cu aburi "Rocket" a lui Stephenson trece testele de la Rainhill

1851
Expoziția universală de la Londra

Ar fi fost imposibil să se hrănească o populație de câteva milioane care locuia și lucra în oraș, dacă nu era o abundență de resurse de hrană, ca urmare a inovațiilor revoluției agricole din secolul al XVIII-lea.

Practicarea agriculturii

Revoluția agricolă, ca și cea industrială, a fost rezultatul multore schimbări, cea mai importantă fiind abandonarea cultivării ciclice, care presupunea ca prin rotație, în fiecare an, o treime din terenurile cultivate să fie lăsate neînsămânțate. Acest sistem a fost înlocuit cu rotația culturilor în așa fel încât pământul era cultivat fără a-și epuiza potențialul; un astfel de ciclu a fost introdus în Norfolk de Lordul Townshed "Nap" și consta în rotația a patru tipuri de plante (grâu, napi turcești, napi suedezi, trifoi). Cultivarea napilor și a sfeclei furajere era importantă, aceste rădăcinoase fiind folosite pentru hrănirea animalelor de crescătorie în timpul iernii – până atunci animalele erau omorâte în octombrie pentru a nu suferi de foame. În consecință, carnea și laptele au devenit disponibile tot timpul anului.

Printre proprietarii de pământ "inovatori" se numără Jethro Tull; el a promovat folosirea săpăligii și a inventat o semănătoare, renunțându-se la împrăștierea manuală a semințelor deasupra pământului; Robert Bakewell a pus bazele creșterii științifice a bovinelor și ovinelor.

Încercarea de a crește eficiența și profiturile în agricultură a dus la delimitarea și consolidarea micilor ferme. Acest proces dura de secole, dar a cunoscut apogeul după 1760. A avut la bază schimburile de pământ, cumpărarea lor sau evacuarea țăranilor și din acest motiv a avut importante consecințe sociale.

Micii fermieri și țăranii erau înlăturați de un nou tip de fermieri, iar îngrădirea terenurilor comune și a celor necultivate a însemnat un adevărat dezastru pentru țăranii săraci, a căror supraviețuire depindea deseori de cultivarea sau pășunatul liber. Îngrădirea terenurilor și mecanizarea au dus la scăderea cererii de muncă și, în timp, surplusul de populație a părăsit pământul pentru a se alătura muncitorilor din fabrici. Viața rurală se schimbase pentru totdeauna.

Atelierul mondial

La mijlocul secolului al XIX-lea devenise clar că revoluția industrială provocase schimbări majore și transformase Marea Britanie în "atelierul întregii lumii". Acest statut a fost celebrat în 1851 prin Marea Expoziție organizată, în Hyde Park, într-o construcție de metal și sticlă numită Palatul de cristal – un adevărat simbol al puterii industriale al acestei națiuni.

Creșterea standardului de viață

În pofida problemelor cauzate inițial de industrializare – venituri mici, cartiere mizere, orașe insalubre, poluate, peisaje înnegrite de funingine – pe termen lung, standardul de viață era în continuă creștere. Direct sau indirect, lumea orașelor și fabricilor a generat schimbări progresiste, de la călătoriile cu trenul și iluminatul electric la învățământul public și democrație.

Până la sfârșitul epocii victoriene, supremația Marii Britanii era concurată de două mari puteri industriale ce se dezvoltau vertiginos: Germania și SUA; cu toate acestea, Marea Britanie și-a menținut puterea și prosperitatea și în secolul al XX-lea. Perioada de creștere economică, socială și politică declanșată de revoluția industrială din secolul al XVIII-lea a continuat și, de la un anumit punct, nu a mai fost cale de întoarcere.

mai vezi Istorie universală 61 – EPOCA REFORMEI ÎN MAREA BRITANIE Istorie universală 70 – EPOCA VICTORIANĂ

Independența Americii Latine

Îndrumați de mari conducători, ca San Martin și Bolivar, popoarele din America Latină și-au câștigat independența după lupte lungi și crâncene. Doar Brazilia a reușit o separare pașnică de Portugalia.

Întinzându-se de la fluviul Mississippi până la Tierra del Fuego, imperiul Spaniol American era vast și, până în 1800, era mai prosper și mai populat chiar decât Statele Unite nou-înființate, care au devenit primele colonii scăpate de dominația europeană. Totuși, America Latină era controlată mai îndeaproape decât fuseseră vreodată cele 13 colonii. Era împărțită în mai multe viceregate mari, fiecare condus de un vicerege și un consiliu numit de către regele Spaniei. Spania monopoliza, de asemenea, comerțul cu coloniile sale, și doar peninsularii, o minoritate spaniolă, beneficiau de autoritate și prestigiu social în aceste colonii.

Nemulțumirile se intensifică

Această situație îi nemulțumea în special pe coloniștii de origine spaniolă – creolii (criollos). Fiind categoria cea mai înstărită a societății coloniale, concentrată în orașe, aceasta reprezenta o posibilă amenințare pentru conducerea spaniolă, pe care însă au acceptat-o mult timp, de teama nemulțumirilor în rândurile majorității mai puțin privilegiate a populației – mestizos – metișii (descendenți proveniți din amestecul de spanioli și indieni), indieni și negri.

După aproape 300 de ani de la Cucerirea Spaniolă, multe comunități indiene erau formate din iobagi care lucrau pământul, iar în anii 1780 nemulțumirile indienilor au luat forma unor revolte puternice în Peru și Brazilia. Una dintre primele mișcări pentru dobândirea independenței a avut loc în Mexic (1810-1815), caracterul său fiind atât de radical și preponderent indian, încât cei mai mulți criollos s-au opus și au contribuit la suprimarea acesteia. În momentul dobândirii independenței, aceasta avea să fie obținută aproape în exclusivitate de (și pentru) criollos.

Idei despre independență

Bine educați și umblați, criollos erau influențați de noile idei despre libertate și națiune asociate cu Revoluțiile Americană și Franceză. Însă mișcarea de independență a fost de fapt declanșată de evenimentele din Spania, unde împăratul francez Napoleon l-a detronat pe regele Ferdinand al VII-lea, înlocuindu-l cu fratele său Joseph Bonaparte (1808). Asemenea spaniolilor din Spania, spaniolii americani l-au respins pe uzurpatorul străin, iar în 1810, juntele pro-Ferdinand (comitete de guvernare) au fost înființate pe întreg continentul. Însă, cu toate că juntele au exercitat puterea în numele regelui Ferdinand, experiența propriei guvernări i-a reorientat spre independență totală.

Spania, ieșind de sub ocupație franceză, a încercat din răsputeri să-și mențină influența asupra coloniilor sale. Rio de la Plata (Argentina modernă) și Paraguay nu au fost niciodată recuperate, dar autoritatea regală a fost restabilită rapid în provincia prosperă Peru. Chile a fost recucerit. În regiunea nordică, o lungă serie de campanii și întorsături de situații s-au sfârșit în 1815 cu victoriile obținute de soldații veterani spanioli, care au eliberat Noua Granadă (Columbia de azi) și Venezuela. Iar până în 1815, mișcarea revoluționară din Mexic a fost zdrobită.

În timpul luptelor din Noua Granadă și Venezuela, s-a remarcat Simón Bolivar. Consi-

◀ Prima luptă pentru independență a avut loc în Mexic unde majoritatea populației neprivilegiate, formată din indieni, negri și metiși, s-a revoltat. Radicalismul marii armate rebele a alarmat clasa creolilor înstăriți (criollos) care a sprijinit autoritățile spaniole și revolta a fost înăbușită. Părintele Hidalgo y Castilla (din imaginea alăturată), unul dintre conducătorii revoluției, a fost executat în 1811.

▼ Simón Bolivar i-a determinat pe spanioli să părăsească Noua Granadă (Columbia) și provincia sa natală, Venezuela, în 1816-1821, luptând apoi în Ecuador. Rezultatul a fost noua națiune independentă a Marii Columbii, Bolivar devenind primul președinte al acesteia. După destrămarea Marii Columbii, în 1830, Bolivar a părăsit viața publică. A murit în același an.

Victoria lui Bolivar de la Carabobo din iunie 1821 a deschis porțile Caracasului, capitala Venezuelei.

San Martin în bătălia de la Chacabuco. San Martin a servit armata spaniolă timp de 22 de ani dar s-a întors în America în 1812. Aptitudinile sale militare au contribuit la obținerea independenței Americii de Sud. S-a exilat de bunăvoie în 1822.

Dom Pedro, la sărbătorirea independenței Braziliei. El a rupt relațiile cu Portugalia în 1822 și a fost încoronat împărat.

derat "Liberatorul", Bolivar era o persoană excentrică și neliniștită. Acesta s-a întors din Jamaica, unde stătuse în exil, în 1816, pentru a conduce încă o luptă împotriva spaniolilor; a fost ajutat de comercianții britanici, dornici să deschidă piața sud-americană și de asemenea de mii de aventurieri britanici, mulți dintre ei fiind soldați bătrâni, care nu mai luptaseră după războaiele lui Napoleon.

Eroi ai revoluției

Începând cu interiorul, armatele lui Bolivar au luptat într-o serie de campanii militare în urma cărora au fost eliberate Noua Granadă (1819), Venezuela (1821) și Ecuador (1822), care au fost proclamate Republica Marea Columbie.

Peru, obiectivul următor al lui Bolivar, era ultimul, dar cel mai valoros și puternic bastion al conducerii spaniole. Armatele sale și-au făcut apariția puțin mai târziu decât cele ale celuilalt erou al eliberării latino-americane, Josè de San Martin. Deținând comanda unei regiuni din Argentina, San Martin crease o armată care, în 1817, a trecut Anzii, i-a luat pe spanioli prin surprindere și a eliberat Chile. Apoi, confruntându-se cu distanțele foarte lungi și terenul dificil, construise o mică flotă, comandată de un ofițer britanic, Lord Cochrane, și își transportase armata în Peru.

În iulie 1821, San Martin a triumfat, pătrunzând în capitala Perului, Lima. Dar o întâlnire eșuată cu Bolivar și intrigile politice din Lima l-au decepționat și a plecat voluntar în exil. De vreme ce spaniolii reprezentau o forță majoră în Peru, ceea ce îi rămânea lui Bolivar era să completeze eliberarea, prin victoria sa de la Ayacucho (1824).

Mexicul își dobândise deja independența în 1821, în mod paradoxal datorită unei revoluții a conservatorilor ce se opuneau revoluției liberale spaniole din 1820. Așadar, în 1825, din fostul imperiu latino-american mai rămăseseră doar Cuba și Puerto Rico.

Un continent divizat

Totuși, Statele Unite ale Americii de Sud nu aveau să mai existe. În schimb, continentul a fost împărțit în mai multe republici separate, suspicioase unele față de altele. Chiar și Marea Columbie a lui Bolivar s-a împărțit în trei, iar eliberatorul, asemenea lui San Martin, s-a retras și a murit decepționat.

În Brazilia, situația a fost cu totul diferită. Familia regală portugheză s-a refugiat aici din cauza lui Napoleon, iar când regele João s-a întors în sfârșit la Lisabona, l-a lăsat pe fiul său Dom Pedro ca regent. Când s-au ivit dificultăți politice, João și-a îndemnat fiul să declare Brazilia independentă și să se proclame el însuși împărat sub numele de Pedro I. Datorită acestui fapt, independența Braziliei a fost dobândită în mod pașnic și timp de 60 de ani țara a fost scutită de dictaturi și lovituri de stat, care au devenit rapid trăsături ale istoriei Americii Latine.

DATE IMPORTANTE

1807
Familia regală portugheză se refugiază în Brazilia

1808
Detronarea lui Ferdinand al VII-lea al Spaniei întărește rezistența latino-americană

1816
Bolivar se întoarce din exil din Jamaica

1817
San Martin eliberează Chile

1819
Bolivar iese victorios în Noua Granadă

1821
Bolivar eliberează Venezuela. Revoluția mexicană este desăvârșită de Agustin de Iturbide. San Martin intră în Lima

1822
Locotenentul lui Bolivar, Sucre, cucerește Ecuadorul. Brazilia se proclamă independentă

1824
Bolivar pune capăt conducerii spaniole în Peru

1830
Prăbușirea Marii Columbii

mai vezi Istorie Universală 32 – CIVILIZAȚIILE AMERICII CENTRALE ȘI DE SUD

Europa după 1815: revoluție și reacțiune

44 THE MASSACRE OF PETERLOO, OR BRITONS STRIKE HOME, BY GEORGE CRUIKSHANK.

Mansell Collection

▲ **În 1819, 11 oameni au fost uciși când proprietarii de pământ au atacat o reuniune publică pașnică în St. Peter's Fields, Manchester. Autorii acestui desen au numit incidentul "Masacrul de la Peterloo". Ca reacție, guvernul a promulgat Cele șase legi.**

După căderea lui Napoleon, autoritatea tradițională a fost reinstaurată în întreaga Europă. Cu toate acestea, ideile radicale și naționaliste aveau tot mai multă trecere, iar anii 1815-45 au marcat o perioadă plină de conspirații, revolte și revoluții.

După căderea imperiului lui Napoleon Bonaparte, harta Europei a trebuit regândită și s-a conceput și semnat un tratat de pace. Tratatul a fost semnat în 1814-15, la sfârșitul Congresului de la Viena de diferiți monarhi și prim miniștrii lor. Atât o conferință de pace ci și un eveniment social plin de fast, la congres au participat personalitățile Europei, însă desfășurarea sa a fost dominată de marile puteri: Anglia, Rusia, Austria și Prusia.

Franța, acum condusă de regele Louis XVIII din casa Bourbon, "legitim", revine la granițele pe care le avusese în 1790. Și în alte părți ale Europei se reinstaurase pe cât posibil succesiunea legitimă (tradițională) a monarhilor, tot mai mulți foști monarhi sau conducători mai mărunți recâștigându-și pozițiile.

Cu toate acestea, schimbările din Germania fuseseră prea drastice pentru a permite o renaștere a Sfântului Imperiu Roman și, mai mult, se puseseră bazele unei Confederații Germane formate din 39 de state, printre care Austria și Prusia. Fostele Țări de Jos Austriece (Belgia) au fost cedate Olandei. În schimb, Austria a fost recompensată cu numeroase teritorii în Italia și cu o poziție de dominație în peninsulă. Marele Ducat al Varșoviei, o creație a perioadei napoleoniene, a fost transformat într-un regat polonez condus de Țarul Rusiei. Norvegia a trecut de la Danemarca la Suedia.

Păstrarea ordinii

Printre demnitarii prezenți la semnarea tratatului de la Viena erau vicontele Castlereagh și ducele de Wellington, reprezentând Anglia; Talleyrand, ministrul de externe al Franței, și Metternich, cancelarul Austriei. Delegații au fost de acord că acest congres ar trebui organizat regulat pentru a monitoriza situația internațională, iar acest "Acord al Europei", cum a fost denumită întâlnirea, a anticipat sub anumite aspecte Organizația Națiunilor Unite.

Unul din obiectivele principale era păstrarea ordinii tradiționale și prevenirea revoluțiilor. Această orientare era mai ales susținută de cancelarul Metternich, care până în 1848 a avut o influență internațională remarcabilă.

Printre opozanții acestor politici erau liberalii, care doreau înlocuirea guvernării absolutiste cu un sistem constituțional – bazat pe lege și Parlament; naționaliștii care luptau pentru independență (de exemplu în Polonia dominată de Rusia) sau pentru unitate (în Germania și Italia). În țări precum Italia, cele două cauze erau strâns legate; o mai mare libertate personală era posibilă doar dacă dominația Austriei era sfărâmată. Mișcările sociale care au urmat erau de asemenea influențate de dezvoltarea accelerată a economiei europene în secolul al XIX-lea, cu perioade de creștere sau recesiune, cât și de creșterea clasei muncitoare în majoritatea orașelor.

Protestele și represiunile au marcat primii ani ai perioadei postbelice. În Franța sus-

Mary Evans

Congresul de la Viena, 1815. Au participat cele mai influente personalități ale Europei, dar a fost dominat de marile puteri victorioase – Marea Britanie, Rusia, Austria și Prusia.

DATE IMPORTANTE

1814-15
Congresul de la Viena

1817
Legea Constrângerii (Marea Britanie)

1818
Congresul de la Aix-la-Chapelle

1819
Decretele de la Carlsbad; Cele șase legi (Marea Britanie)

1820
Revolte în Italia și Spania

1820-1821
Congresele de la Troppau și Laibach

1821
Revoltele italiene înăbușite de austrieci

1822
Congresul de la Verona

1823
Liberalii spanioli sunt suprimați de către francezi

1825
Revolta decembristă din Rusia

1830
Revoluția din iulie din Franța; revoltele belgiene împotriva Olandei; revoltele din Polonia, Germania și statele italiene

1831
Grecia își dobândește independența

1834
Cvadrupla alianță

1848
"Anul revoluțiilor" în Franța, Germania, Italia și Imperiul Austriac

1849
Austriecii ocupă Veneția; căderea Republicii Romane. Ungurii sunt înfrânți. Dizolvarea parlamentului de la Frankfurt

ținătorii dinastiei Bourbon s-au întors din exil și au dezlănțuit așa-numita "Teroare albă" împotriva foștilor revoluționari și a bonapartiștilor. În Germania, Decretele de la Carlsbad (1819) au impus cenzura presei și un control sever al universităților în care ideile liberale câștigaseră teren. În Marea Britanie, Actul de constrângere (1817) și Cele 6 legi (1819) au restrâns drastic drepturile civile, pe un fond de agitație care impunea o reformă parlamentară.

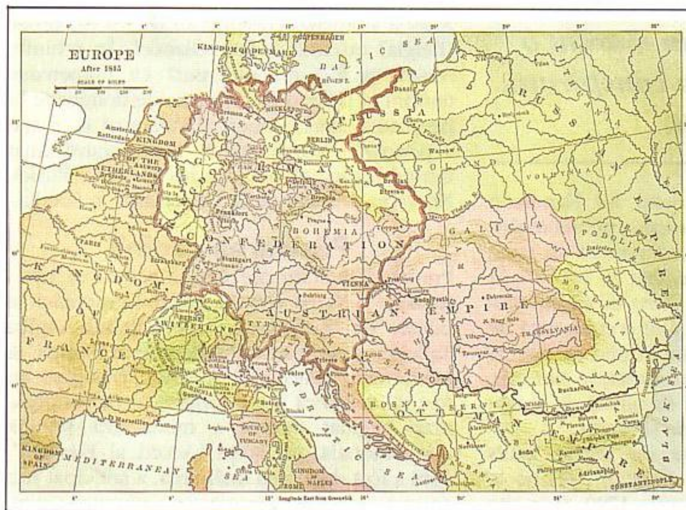
Între timp, mașinăria pusă în mișcare la Congresul de la Viena începea să funcționeze. La Aix-la-Chapelle (1818) Franța a fost readmisă în Acordul Europei, iar când au avut loc revolte în Spania și Italia, Congresul de la Troppau și Laibach (1820-1821) a autorizat Austria să înăbușe mișcările din Italia. Marea Britanie nu aproba însă aceste practici "polițienești", iar opoziția sa a devenit mai fermă începând cu 1822, când a venit la putere partidul Torry. După Congresul de la Verona din 1822, sistemul Congresului s-a sfârșit brusc. Trupele franceze suprimaseră liberalii din Spania, dar puterea navală a Marii Britanii a împiedicat orice acțiune împotriva revoluționarilor participanți la revoltele latino-americane. Cele trei autocrații "estice" – Austria, Rusia și Prusia, numite și "Sfânta Alianță" – au format în continuare un front împotriva revoluției, deși în cele din urmă Rusia i-a ajutat pe greci, de aceeași religie, să scape de sub jugul Turciei. Chiar și în Rusia represiunile s-au intensificat după eșecul revoluției din decembrie 1825.

Europa se revoltă

Micile mișcări ale anilor 1820 s-au transformat într-o revoltă pe scară largă în 1830. În Franța, unde regele Charles X a încercat, neinspirat, să reinstaureze absolutismul dinastiei Bourbon, Revoluția din Iulie l-a înlăturat și a instaurat o monarhie constituțională sub conducerea lui Louis Philippe. După evenimentele din Franța a urmat o revoluție în Belgia, care a obținut independența față de Olanda; alte revolte au avut loc în Italia, Germania, Polonia – în cele din urmă înăbușite. Marea Britanie și Franța au susținut partidele constituționale în războaiele civile din Spania și Portugalia și cele patru puteri au format o Cvadruplă Alianță liberală în 1834.

După o perioadă de calm aparent, au urmat alte frământări în 1848. Revolte prevestitoare au avut loc în Italia, urmate de noi revoluții în Franța și proclamarea unei a doua republici. În Germania conducătorii au fost forțați să accepte constituțiile, și reprezentanți ai statelor germane s-au întrunit la Frankfurt pentru a discuta formarea unei Germanii Unite. În Austria studenții și muncitorii s-au revoltat la Viena, forțându-l pe Metternich să fugă. Cu cehii, italienii și ungurii înarmați, imperiul multinațional al Austriei părea să fie în pragul colapsului.

Surprinzător însă, vechea ordine a fost restabilită după ce liberalii germani nu au reușit să ia o poziție fermă iar armatele austriece au zdrobit și ultimele revolte ale italienilor. În Imperiu, austriecii instigau diferitele naționalități una împotriva celeilalte și cu ajutorul trupelor rusești au reușit să recâștige Ungaria. Nefiind susținut de puterea statului, naționalismul revoluționar a fost sortit eșecului.

Mansell Collection

Europa după 1815. După căderea lui Napoleon, harta Europei a fost redesenată iar la Congresul de la Viena a fost redactat și semnat un tratat. Noile frontiere erau astfel stabilite încât numeroși monarhi și conducători își recuperau tronurile, în timp ce frontierele Franței erau la fel ca înainte de 1790.

mai vezi Istorie universală 57 – NAPOLEON Istorie universală 72 – UNIFICAREA ITALIEI

Culturile Africii

Deşi dezavantajată de condiţiile geografice şi climaterice, Africa a dat naştere unei mari diversităţi de culturi şi regate. Dar străinii – la început arabii, apoi europenii – au avut o influenţă distrugătoare din ce în ce mai puternică asupra vieţii din Africa.

The Image Bank

▲ O dată cu aducerea cămilei în Africa de Nord deşertul Sahara a încetat a mai fi o barieră impenetrabilă, care o lungă perioadă de timp împiedicase dezvoltarea acestui vast continent

Africa a fost probabil leagănul rasei umane. În ţinuturi ca Olduvai Gorge din Tanzania au fost descoperite oase şi unelte, despre care experţii afirmă că ar fi mai vechi de două milioane de ani. Deşi există încă dispute cu privire la linia exactă de descendenţă, este foarte probabil că strămoşii îndepărtaţi ai omului modern au evoluat cu foarte mult timp in urmă pe continentul african.

Bariera deşertului

Mult mai recent – aproximativ din anul 8000 î.e.n. – oamenii Epocii de Piatră populau întreaga Africă de Nord, pe atunci verde şi fertilă, după cum aflăm din imaginile expresive pe care le-au desenat pe pereţii peşterilor şi ai adăposturilor de piatră. Ulterior, între anii 4000 şi 2000 î.e.n, a avut loc o modificare a climatului, pamântul s-a uscat şi a apărut giganticul deşert Sahara. De atunci, noilor idei şi tehnici le-au trebuit secole să traverseze bariera deşertului, ceea ce a determinat o dezvoltare lentă a teritoriilor africane aflate la sud de Sahara. Între timp Africa de Nord a devenit o parte separată a culturii mediteranene, mai întâi dând naştere civilizaţiei vechiului Egipt, ulterior fiind integrată culturilor clasice (greacă şi romană), iar apoi lumii islamice.

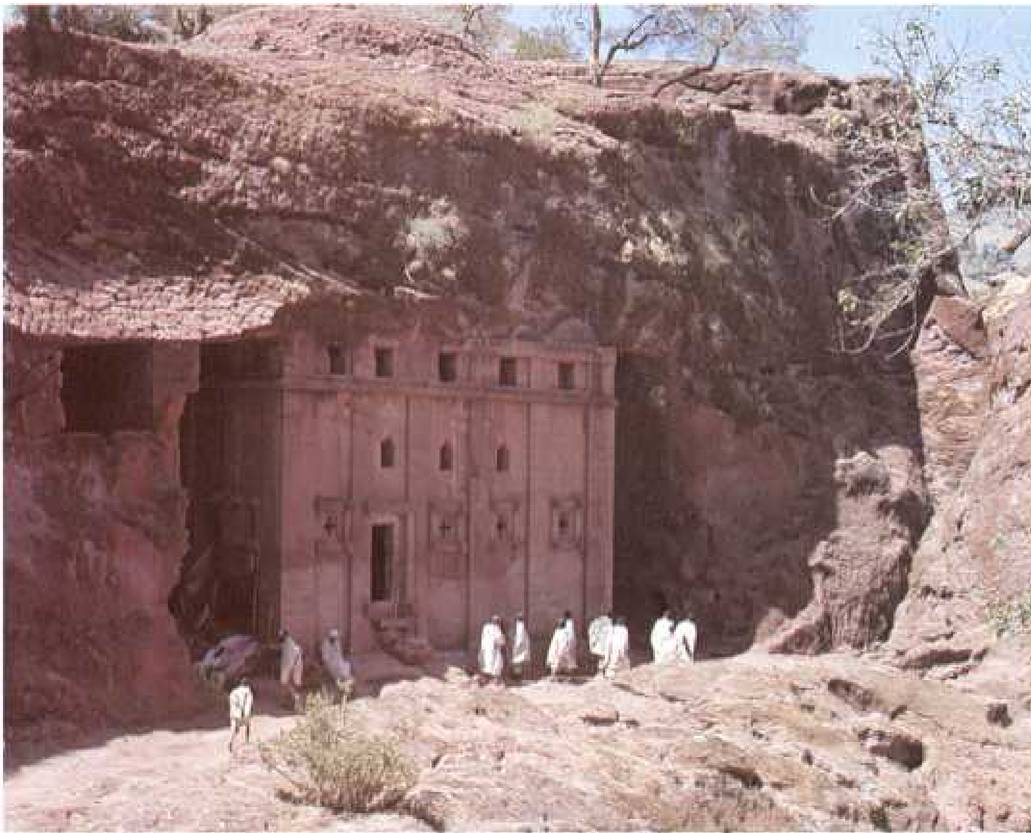
Ancient Art & Architecture Collection

◀ Valea Nilului a fost calea principală de comunicaţie a Africii asigurând legătura dintre popoarele din Nord, care făceau parte din cultura mediteraneană, cu cele din Sud. Prima cultură non-mediteraneană a luat naştere pe pământurile Kuşului (astăzi Sudan)

În restul Africii viaţa a fost puternic influenţată de condiţiile geografice şi climaterice, care au făcut comunicarea dificilă şi a fost continuu ameninţată de boli. Printre formaţiunile geografice se numărau zone întinse de deşert şi păduri ecuatoriale, platouri înalte de pe care râurile se prăvăleau în cascade grandioase, ce le restrângeau utilitatea de căi naturale de comerţ şi transport. Cu toate acestea agricultura se răspândise în teritoriile africane din sudul Saharei cu mult înaintea erei noastre şi aproximativ din 200 î.e.n. cunoştinţele despre prelucrarea metalelor erau răspândite dinspre Nord-Est; progresul agriculturii în Sud era extrem de lent, dar cu toate acestea în 1200 e.n. doar pigmeii şi locuitorii tufişurilor mai trăiau în Epoca de Piatră. Totuşi, tehnicile agricole au rămas primitive, iar roata şi plugul erau practic inexistente în culturile băştinaşe africane.

O cale de comunicaţie

Valea Nilului era linia principală de comunicaţie între Nord şi Sud, motiv pentru care nu e deloc surprinzător faptul că primele culturi non-mediteranene importante ale Africii au apărut pe pămînâtul kuşilor, în sudul Egiptului, unde astăzi se întinde Sudanul. În 1000 î.e.n. Kuş a devenit regat independent având capitală proprie la Napata (kuşiţii sunt numiţi câteodată şi napatieni). La sfârşitul secolului VIII î.e.n. a devenit destul de puternic

Secole de-a rândul Etiopia a fost singura națiune creștină din Africa. În Europa circulau multe legende despre ea. Această biserică datând din secolul XII a fost săpată în stâncă.

pentru a cuceri Egiptul și și-a întemeiat propria dinastie de faraoni, alungată abia în 680 de către asirieni.

Acest conflict a avut și o influență pozitivă, kușiții învățând de la asirieni tehnica topirii fierului. Acest lucru s-a dovedit important în secolul următor când capitala kușită a fost mutată la Meroe, oraș bogat în minereuri, situat 300 de mile mai la sud. Fierul și aurul au făcut din Kuș un regat bogat, în care ulterior s-a dezvoltat o cultură complexă, fără îndoială influențată de egipteni (au fost găsite hieroglife kușite ce nu au putut fi descifrate și chiar piramide kușite).

Regatul Kuș a supraviețuit o perioadă lungă de timp, până când în anul 300 e.n. a fost distrus de o putere nouă răsărită în Africa de Nord-Est – Aksum sau Etiopia. Acest regat a avut un destin aparte. Convertit la religia creștină în secolul IV, a fost rupt de restul creștinătății 300 de ani mai târziu, ca urmare a invaziei Arabiei Islamice, ce năvălise asupra Africii de Nord. Timp de patru secole Etiopia a fost singurul stat creștin din Africa, cunoscut europenilor doar din legendele creștine despre Prester John, un monarh creștin despre care se spunea că ar conduce un regat undeva în centrul Africii. Spre deosebire de alte culturi africane non-islamice, Etiopia era literată. În izolarea sa a reușit să-și dezvolte o cultură creștină bogată și deosebită, îndrumată până în 1974 de monarhi care ca "lei ai lui Iuda" pretindeau a fi urmașii regelui evreu Solomon și ai reginei din Sheba.

Rutele comerciale

Începând din secolul I e.n., când cămila a fost adusă în Africa de Nord, deși încă misterioasă, Sahara a încetat să mai fie o barieră impenetrabilă. Caravanele ce străbăteau deșertul duceau aur, fildeș și piele marocană la Marea Mediterană, aceste produse luând în cele din urmă drumul Europei, care trimitea în schimb pânzeturi și bunuri de lux.

Orașe precum Timbuktu, situate la marginea sudică a Saharei au prosperat în urma acestui comerț și o serie de imperii dominau vecinătatea râului Niger (Sudanul de Vest) și a lacului Chad. Ghana, Mali, Songhai și Kanem-Bornu au coexistat și s-au succedat unele altora, până când la sfârșitul secolului XVI un război dezastruos cu Marocul a fărâmițat regiunea în mici state beligerante. (Trebuie amintit că un număr de state moderne ale Africii, devenite independente abia în anii '60 sau ulterior, poartă denumiri preluate din istoria timpurie a Africii – Ghana, Mali, Zimbabwe, Lesotho. E important să nu se confunde vechile state cu cele moderne, care de cele mai multe ori ocupă un loc diferit pe hartă.

În jurul anului 1000 e.n. învățătura islamică a traversat deșertul o dată cu comercianții arabi. Conducătorii marilor imperii africane din Sudanul de Vest au fost convertiți, dar cu toate acestea majoritatea supușilor lor și-au păstrat vechile credințe și zei. S-a dezvoltat o cultură islamică înfloritoare, iar Timbuktu – tratată cu indiferență și marginalizată de Europa - a devenit reședința unei universități faimoase în lumea musulmană. Majoritatea informațiilor pe care le deținem despre viața de zi cu zi a populației africane din această regiune provin

În jurul anului 1200 a fost construit Marele Zimbabwe, capitala statului Zimbabwe. Masivele vestigii ale zidurilor și turnurilor de piatră dovedesc măiestria cu care construia poporul Shona, prin simpla dar perfecta îmbinare a blocurilor de piatră.

Manuscris din secolul XIII ce înfățișează un comerciant arab. Călătorind pe cămile, comercianții traversau Sahara pentru a ajunge în bogatele regate ale Sudanului de Vest.

din însemnările unor călători arabi, cum ar fi Ibn Battuta – un istoric din secolul al XIV-lea.

Arabii au răspândit islamismul şi în estul Africii, unde populaţia vorbitoare de bantu juca rolul de intermediar pe rutele comerciale ce se întindeau din interiorul Africii până în Asia. În jurul anului 800 e.n., arabii s-au stabilit pe coastă şi s-au amestecat cu populaţia vorbitoare de bantu, astfel luând naştere o nouă limbă numită swahili.

Oraşe de pe coasta de est

Pe măsură ce comerţul pe Oceanul Indian s-a dezvoltat, coasta de est s-a îmbogăţit din exportul de aur şi au apărut oraşe frumoase şi prospere ca Zanzibar, Mombasa şi Kilwa. Merită amintit faptul că vasele arabe au traversat oceanul spre India cu câteva secole înaintea exploratorului portughez Vasco da Gama, care poate nu ar fi ajuns la Calicut în 1498 dacă nu ar fi fost ghidat de experimentaţii cârmaci de pe coasta de est. Bunele relaţii nu au fost de lungă durată, deoarece în câţiva ani portughezii au jefuit şi devastat Mombasa şi celelalte oraşe arabe, transformându-le într-un avanpost colonial cu numele de Mozambic. O mare parte a aurului ajuns pe coasta de est provenea dintr-un regat din interiorul continentului, în centrul căruia s-ar părea că se afla cetatea de granit Marele Zimbabwe. Majoritatea constucţiilor africane precedente epocii moderne - chiar şi palatele - erau făcute din materiale cu rezistenţă scăzută cum ar fi lut, buruieni, cărămizi şi stuf. Astfel, masivele vestigii din Zimbabwe sunt unice în sudul Africii; zidurile şi turnurile lor au fost construite cu multă măiestrie prin simpla dar perfecta potrivire a blocurilor de piatră, unele peste altele, fără a folosi mortar pentru a le fixa.

J.L. Charmet

Mii de africani au fost vânduţi negustorilor de sclavi. Mulţi dintre ei au murit în marşul forţat spre coastă.

Hartă olandeză din secolul XVII, ce arată că Mozambicul şi Madagascarul se aflau sub stăpânire arabă

Mansell Collection

John Webb

Mască de fildeş de la începutul secolului XVI din Benin, decorată cu o diademă formată din capete de portughezi. Sculpturile în lemn şi bronz din Benin se numără printre cele mai valoroase opere de artă africane.

Cine a construit Marele Zimbabwe?

Deoarece nu s-au găsit dovezi scrise cu privire la istoria sa, Zimbabwe a fost mult timp învăluit în mister. Primii colonişti europeni, convinşi de superioritatea lor faţă de africani, au refuzat să creadă că un popor de negri ar fi putut realiza aceste construcţii monumentale şi le-au atribuit fenicienilor sau reginei din Sheba. Dar în ciuda puţinelor informaţii deţinute, nu există nici o îndoială că statul Zimbabwe a fost creat de poporul Shona – cel mai probabil la începutul secolului VII e.n. – şi a supravieţuit până în secolul XIX. Construcţia capitalei, Marele Zimbabwe, a început în jurul anului 1200 şi a durat până în secolul XVI, când aşezarea a fost părăsită din motive încă necunoscute.

Deşi la început nu a fost evident, sosirea marinarilor portughezi în vestul Africii a marcat pentru acest continent începutul unei noi ere. Aproape de coastă, unde se află astăzi Nigeria, noii veniţi au găsit regatul african Benin, care a supravieţuit până în 1897, când a fost suprimat de britanici. Benin şi vecinul său, Ife, au dat naştere unor sculpturi recunoscute drept capodopere în întreaga lume. Dintre toate artele africane, cea mai remarcabilă a fost sculptura, în special figurile şi măştile sculptate în lemn, realizate în diverse stiluri non-realiste, extrem de expresive, ce aveau scopuri rituale. Sculpturile din Benin erau, dimpotrivă, extrem de realiste, cele mai multe dintre ele fiind realizate pentru curte, dintr-un material mult mai sofisticat – bronzul. Luate ca pradă după căderea Beninului, aceste sculpturi din bronz sunt doar câteva dintre cele mai deosebite comori africane, aflate acum în muzee occidentale.

Pe lângă lipsa cunoştinţelor în domeniul tehnologiei, marii majorităţi a africanilor le lipsea protecţia oferită de calitatea de membru al unei formaţiuni politice puternice. Grupaţi în familii sau clanuri, ei reprezentau o pradă uşoară pentru negustorii de sclavi. Secole de-a rândul, arabii au făcut incursiuni în interiorul Africii, luând sclavi, dar europenii acţionau pe o scară mult mai largă; începând cu secolul XVII au trimis vapoare încărcate cu sclavi, pricinuind astfel o pagubă incalculabilă culturilor africane.

Chiar şi cele mai puternice state africane s-au implicat în acest comerţ ruşinos. Incursiunile după sclavi şi vânzarea lor pe aur au adus putere şi bogăţie regatului Ashanti la începutul secolului XVIII. Ca urmare a succeselor înregistrate de războinicii Ashanti, în fiecare an sacrul scaun de aur era împodobit cu măştile mortuare de aur ale duşmanilor ucişi. Statul Ashanti a reuşit să-şi organizeze în capitală, Kumasi, un serviciu civil eficient şi de asemenea

Michael Holford

Coif Ashanti cu ornamente din aur. Comerţul de aur, sclavi şi mărfuri cu Europa a făcut acest trib bogat şi puternic.

DATE IMPORTANTE

aprox. 2 milioane î.e.n.
Primele vestigii umane în Africa de Est
aprox. 3000 î.e.n
Civilizaţia Egiptului în Epoca de Bronz
aprox. 200 î.e.n - 300 e.n.
Regatul Kuşit al Napatei şi Meroeului
aprox. 100
Înfrângerea kuşiţilor de către etiopieni
aprox. 650 - 1250
Imperiul Ghana în Sudanul de Vest
secolul VII
Arabii musulmani cuceresc Africa de Nord
aprox. 800
Arabii încep să se aşeze pe coasta de est a Africii
aprox. 1000
Islamismul se instalează la sud de Sahara
aprox. 1200 - 1550
Imperiul Mali în Africa de Vest
aprox. 1200 - 1600
Construirea din piatră a Marelui Zimbabwe
aprox. 1400 - 1600
Imperiul Songhai în Africa de Vest
aprox. 1400 - 1600
Perioada de glorie a Regatului Benin
anii 1450
Primele contacte de anvergură cu portughezii
1518
Începutul comerţului transatlantic de sclavi
1652
Primele aşezări olandeze la Capul Bunei Speranţe, Africa de Sud
aprox. 1700 - 1850
Perioada de glorie a Imperiului Ashanti
1818 - 1828
Domnia regelui zulus Shaka

British Library

Îmbrăcate după moda vestică, familii africane adunate în faţa caselor în centrul misionar Genadendal, în anii 1840. Situat pe locul primei aşezări fondate de moravi, la 145 km de Cape Town, Genadendal a devenit centrul reţelei de misionari din Moravia şi i-a îndrumat pe cei de alte credinţe.

şi-a pus la punct un sistem de transmitere a informaţiilor prin curieri, asigurându-se o comunicare eficientă. Astfel a reuşit să-şi menţină dominaţia asupra statelor vecine şi să ţină piept cu succes, până în anii 1890 trupelor europene mut mai bine echipate.

Contactul cu europenii a făcut războaiele africane mult mai distrugătoare, deoarece comercianţii din diferite naţiuni concurau între ei pentru extinderea zonelor de influenţă, vânzând arme celor mai avansate state băştinaşe. Potrivit estimărilor, la mijlocul secolului al XVIII-lea doar oraşul englez Birmingham exportase în Africa peste 100.000 de flinte. Statele africane au continuat să se ridice şi să decadă încă câteva secole, până la intervenţia directă şi decisivă a statelor europene.

La începutul secolului XVIII, poporul Fulan şi-a format în vestul îndepărtat un stat propriu, Futa Jallon şi urmărind renaşterea islamismului au încercat să convertească statele vecine. Timp de o sută de ani sau mai mult, sectele musulmane din această regiune a Africii au purtat cumplite războaie doctrinare.

Zuluşii

Ultimii mari cuceritori africani au fost zuluşii din Africa de Sud. Triburile zuluse au fost unite în secolul XIX de Dingiswayo, sprijinit de faimosul Shaka, un geniu militar care a pus la punct noi tactici ce au făcut din armata sa teroarea regiunii. După moartea lui Dingiswayo, Shaka a devenit regele zuluşilor şi a pornit războaie împotriva celorlalte triburi.

Până în anul 1820 Shaka a condus un imperiu ce se întindea pe o suprafaţă de 10.000 de mile pătrate. Dar era urât şi temut pentru că se dovedise a fi un tiran crud, pe care puterea absolută îl adusese în pragul nebuniei. Nu doar duşmanii ci chiar şi proprii săi generali şi supuşi erau ucişi din capriciu şi de aceea mulţi au fugit în locuri situate departe de stăpânirea sa. În cele din urmă, în 1828, domnia sângeroasă a lui Shaka a luat sfârşit, când acesta a fost ucis de fratele său vitreg Dingane. În anii următori zuluşii au rămas luptători extraordinari, cum au avut prilejul să constate pe propria lor piele britanicii în 1879. În cele din urmă resursele superioare şi puterea de foc ale acestora au distrus armata zulusă.

Lupta pentru Africa

În 1800 europenii controlau o parte relativ mică din Africa, în principal în zonele de coastă. Dar secolul XIX a fost o perioadă de explorări îndrăzneţe şi de activitate intensă a misionarilor creştini. În aproximativ 1809 a început lupta pentru Africa şi aproape întreg continentul a fost ocupat sau pus sub o “protecţie” strictă, de către puterile europene. A urmat o eră a colonizărilor, ce a marcat începutul unei noi etape din istoria Africii.

Mansell Collection

Armata zulusă a fost o forţă demnă de luat în considerare, aşa cum a descoperit, pe propria piele, armata britanică în 1879 la Ulundi. Doar faptul că erau mai bine dotaţi a dus în cele din urmă la victoria britanicilor.

mai vezi Istoria Universală 13 – ASCENSIUNEA ISLAMISMULUI Istoria Universală 63 – SCLAVAGISMUL

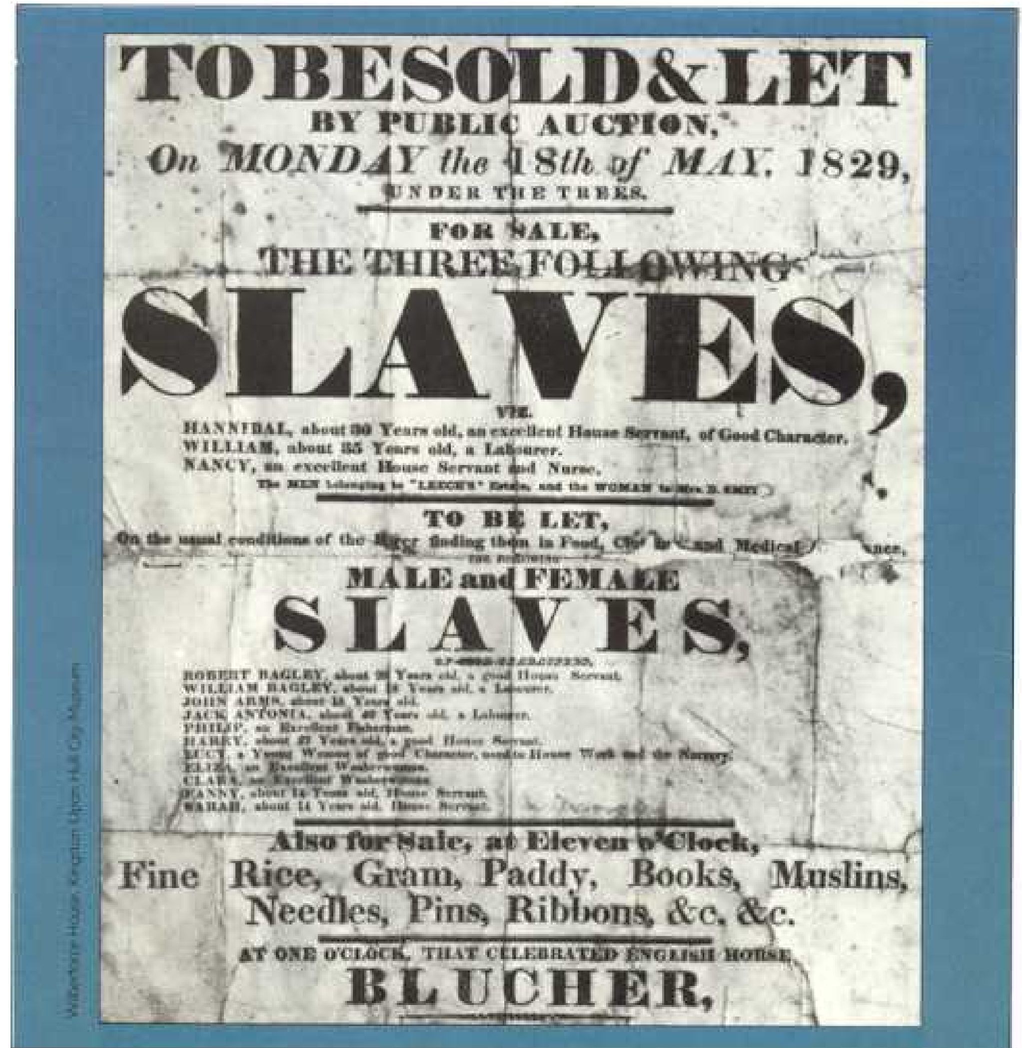
Sclavia

În ultimii 5000 de ani sclavia a existat în cele mai multe societăți umane. Cele mai cunoscute exemple de state sclavagiste sunt Grecia și Roma antice și, mai recent, cele două Americi.

Sclavia implică aflarea unei persoane sub proprietatea alteia, a unui grup, sau a unei instituții, cum ar fi un palat sau un templu. Cu alte cuvinte, sclavii reprezintă o proprietate, oricând la dispoziția stăpânilor sau stăpânelor lor. În multe societăți, sclavilor sau servitorilor li s-au oferit drepturi, dar acestea erau de obicei drepturi esențiale: alegerea soțului/soției, un cuvânt de spus în ceea ce privea soarta copiilor lor și dreptul de a se bucura de roadele muncii lor.

Din punct de vedere istoric, sclavia însemna, prin definiție, negarea egalității între oameni, iar filosofii, de la Aristotel încoace, îi descriau uneori pe sclavi ca o specie aparte și inferioară. De fapt, cei mai mulți indivizi deveneau sclavi în urma capturării lor în timpul războaielor sau erau răpiți. Alte cauze cuprindeau pedepsirea unor persoane pentru diferite delicte și sărăcia, care îi determina pe unii părinți să-și vândă copiii ca sclavi; uneori, unii indivizi erau îndemnați să devină robi de bună voie.

Sclavia pare să aibă aceeași vârstă ca și civilizația, apărând o dată cu surplusul de bunuri al societăților, pentru unii fiind mai profitabil să înrobească alte ființe umane (într-o societate care produce doar atât cât să-și hrănească membrii deținerea sclavilor nu oferă nici un avantaj). Toate religiile importante, inclusiv creștinismul și islamismul, au tolerat sclavia și foarte puțini gânditori i s-au opus până în Epoca Iluminismului, în secolul al XVIII-lea, când s-au dezvoltat ideile umanitariste.

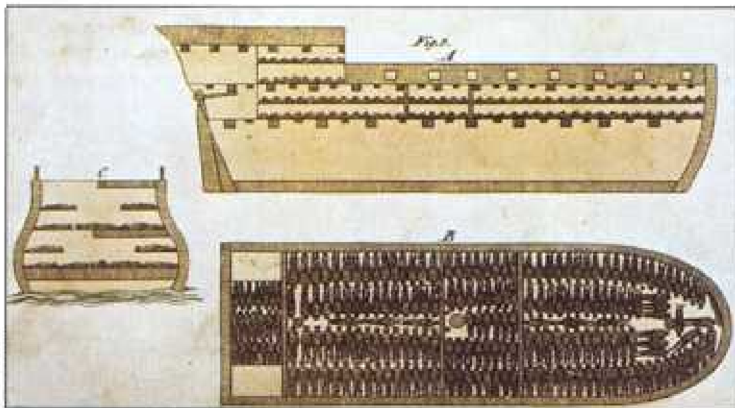

Wilberforce House, Kingston Upon Hull City Museums

▶ **Orez fin, ace, cărți, panglici, un cal – și sclavi – de vânzare sau închiriat. Acest fluturaș pentru o licitație publică a apărut în mai 1829, prezentând numele, vârsta și calificarea fiecărui sclav.**

J. L. Charmet

J. L. Charmet

▲▶ **Sclavi așezați pe "corăbiile morții", pentru transportul spre America. Pe o corabie britanică de sclavi, The Brooke, fiecărui sclav i se atribuia un spațiu de 1,8m x 16,5cm x 0,7m, pentru o călătorie de 40 de zile. Mulți sclavi mureau în timpul călătoriei și la sosire.**

Munca sclavilor

Deși sclavia exista în majoritatea societăților, importanța ei varia de la un loc la altul. Unde sclavii erau servitori casnici, prezența lor avea un impact relativ mic asupra modului de organizare a societății și, în general, erau tratați destul de bine. Dar în societățile în care munca sclavilor era folosită pe scară largă – pentru a produce recolte aducătoare de profit sau să extragă metale prețioase în mine – aceștia erau puternic exploatați și păziți cu mare atenție. Caracterul acestor societăți era în întregime influențat de existența unor asemenea feluri de sclavie productivă.

Grecia și Roma antice erau ambele societăți sclavagiste. În Atena, majoritatea familiilor

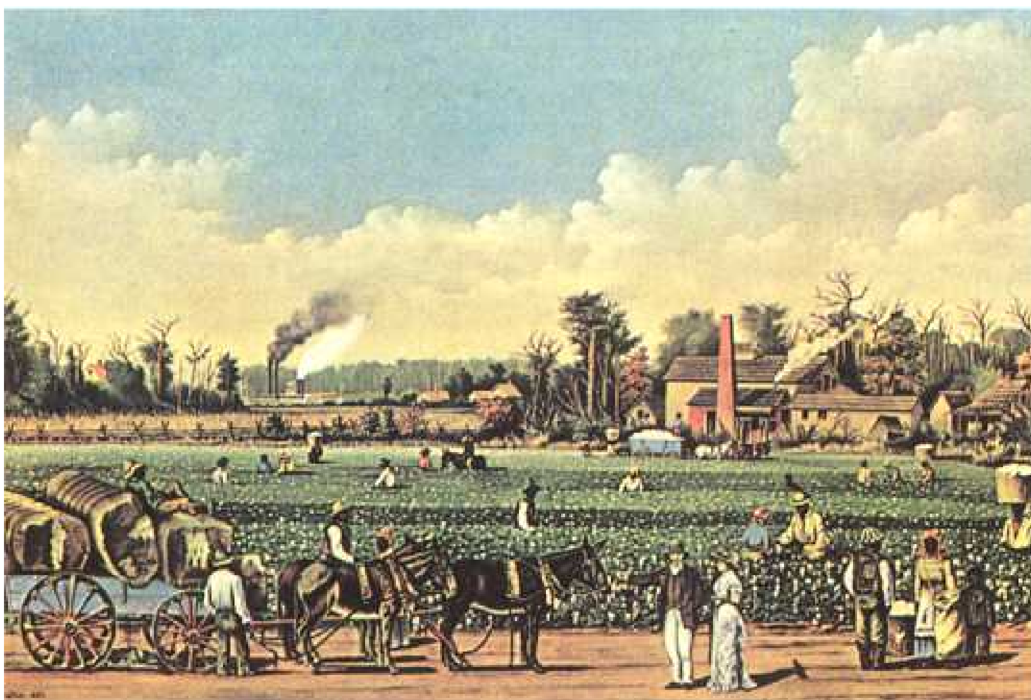

Mozaic reprezentând un sclav casnic roman.

Unii africani ce urmau să devină sclavi nu au reușit niciodată să ajungă pe coastă. Incapabili să continue marșul forțat datorită foamei, au fost lăsați să moară. Membrii unor triburi africane au devenit intermediari, luând captivi din alte triburi, pe care îi dădeau în schimbul bunurilor europene.

Plantație de bumbac pe fluviul Mississippi. Revoluția Industrială din Marea Britanie a dus la o mare cerere de bumbac neprelucrat în SUA. Munca sclavilor era ideală pentru obținerea recoltelor, care necesitau puțină experiență și pricepere, dar multă trudă.

se ocupau cu agricultura, având unul sau doi sclavi care îi ajutau atât la treburile casnice cât și la munca pe câmp, astfel încât aceștia nu aveau o viață mai grea decât muncitorii liberi. Dar minele de argint de la Laureum – singura întreprindere cu adevărat mare din Grecia – au reprezentat o excepție însemnată. Până la 30.000 de sclavi lucrau sub pământ, în condițiile cele mai mizerabile și periculoase.

Munca sclavilor a avut un rol și mai important în Imperiul Roman. Victoriile și cuceririle Romei au dus la un influx stabil de sclavi, iar sclavia a afectat toate nivelele de viață. Sclavii deveneau servitori casnici, meșteșugari sau profesori și, în timpul imperiului, toate serviciile civile erau conduse de sclavi și de oameni liberi. La un nivel mai scăzut, sclavii erau folosiți pentru producerea măslinelor, a strugurilor și a altor recolte. O consecință a fost alungarea micilor fermieri și a muncitorilor liberi de pe teritoriile lor, creându-se astfel o masă urbană nemuncitoare, aceasta devenind o caracteristică a vieții în Roma. Felul în care sclavii romani erau tratați varia mult de la un caz la altul, dar în timpul perioadei imperiale (spre deosebire de cea republicană) condițiile de muncă s-au îmbunătățit treptat și un mare număr de stăpâni le-au redat sclavilor libertatea. Această politică a fost încurajată de legile romane, dar un om liber și descendenții săi erau obligați să aducă anumite servicii foștilor stăpâni timp de trei generații.

Criza de sclavi

În perioada târzie a Imperiului Roman, când armatele nu au mai cucerit noi teritorii, numărul de sclavi s-a micșorat. Deoarece dificultățile economice s-au intensificat, comerțul a cunoscut un declin, iar proprietarii se bazau mai mult pe propriile lor puteri, sclavia devenind o instituție mai puțin folositoare.

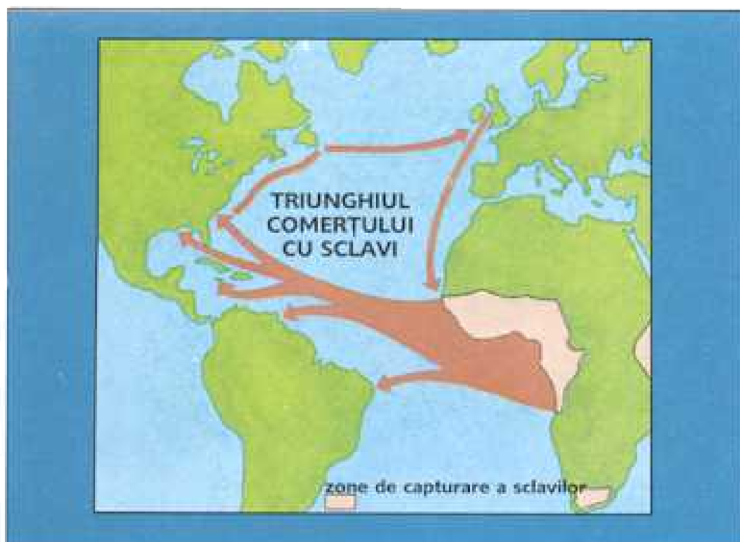
Diminuarea puterii centrale și dependența crescândă a populației de protecția aristocraților locali și a marilor proprietari de pământ, au făcut ca atât oamenii liberi cât și cei asupriți să devină iobagi, legați de pământ și împovărați cu obligații, dar bucurându-se totuși de drepturi substanțiale.

Sclavia a cunoscut un declin foarte lent în Evul Mediu (Domesday Book – registrul cadastral, arăta că zece la sută din populația Angliei era încă formată din sclavi în 1086), și a reapărut în Europa pe scară largă o dată cu expansiunea Imperiului Otoman în Balcani. În anii 1440, în urma expedițiilor portugheze de descoperire pe coasta de vest a Africii, au fost aduși în Europa primii sclavi negri.

Orori

Ororile comerțului cu sclavi, condus de europeni, sunt bine cunoscute. Totuși, această activitate mai fusese practicată și de alții. Cu câteva secole înainte ca europenii să-și facă apariția, popoarele africane se înrobeau unele pe altele, iar arabii de pe coasta de est expediau un număr mare de sclavi pe mare, în Asia. Asemenea arabilor, europenii pătrundeau rar în interiorul continentului, bazându-se pe intermediarii africani, care capturau sclavii și îi vindeau în porturile de pe coasta de vest.

Începând cu secolul al XVI-lea, cererea continuă de mână de lucru în America a făcut din comerțul cu sclavi din Africa de Vest o afacere profitabilă. Minele de argint din America de Sud, plantațiile de cafea din Brazilia și suprafețele cultivate cu sfeclă de zahăr din Caraibe, necesitau mai mulți

Granville Sharp, figură marcantă a mișcării aboliționiste britanice, îl apără pe un sclav de stăpânul său. Statutul unui sclav adus în Anglia de proprietarii plantațiilor coloniale era un subiect adesea controversat în secolul 18. Doar în 1772 legea nu a mai permis existența sclaviei în Anglia.

Toussaint L'Ouverture s-a declarat descendent al unui conducător african și a condus revolta sclavilor din Saint-Domingue (Haiti) în 1793. Toussaint s-a proclamat "Bonaparte al ținutului Saint-Domingue".

"Comerțul triunghiular" al Marii Britanii cu Africa de Vest și cu America. Arabii dominau comerțul cu sclavi în Africa de Est.

Sclavi pe insula britanică vestindiană, Antigua, în 1823. Fabricile de zahăr în care munceau sclavii, funcționau continuu, pentru a se recupera investițiile proprietarului.

lucrători decât putea să ofere populația americană aflată în scădere, astfel dezvoltându-se un comerț triunghiular, pentru satisfacerea nevoilor; căpitanii europeni făceau troc cu produse proprii în schimbul sclavilor în Africa de Vest după care îi transportau peste Oceanul Atlantic, unde erau vânduți în schimbul mărfurilor americane, care aveau trecere în Europa.

Sclavii încătușați

Comerțul cu sclavi era deosebit de profitabil. De exemplu, în Marea Britanie, acesta a contribuit la îmbogățirea orașelor Bristol, Liverpool, Lancaster și a altor porturi de pe coasta de vest. La modul general, bunăstarea și activitatea pe care le-a generat au dat un imbold economiei europene, ce este posibil să fi declanșat Revoluția Industrială. Prețul a fost plătit de milioane de africani încătușați – probabil în jur de zece milioane de-a lungul secolelor – care au suportat lungile traversări ale Atlanticului în condiții mizerabile și aglomerație, care au dus la creșterea ratei mortalității în rândurile lor.

Cei care supraviețuiau transportului spre Lumea Nouă munceau din greu pentru sporirea productivității stăpânilor lor, trudind în câmpii sau în mine, și erau închiși pe timp de noapte, pentru a fi împiedicați să fugă sau să lanseze atacuri-surpriză asupra stăpânilor și a paznicilor. Numărul lor mare – în unele părți ale insulelor Caraibe aceștia formau 90% din populație – îi determina pe stăpânii mai fricoși să le impună o disciplină severă, iar faptul că erau "diferiți" – negri – îi făcea pe ceilalți să-i trateze ca și cum n-ar fi fost ființe umane. Ca întotdeauna, sclavii casnici erau destul de bine tratați dar, în cele din urmă, chiar și comportamentul stăpânilor indulgenți era bazat pe forță. Atitudinea sclavilor se manifesta prin revolte izolate și încercări de a scăpa.

În secolul al XVIII-lea opinia progresistă din Europa s-a întors împotriva sclaviei, însă aceasta era apărată de puternice interese constituționale. În 1772, printr-o hotărâre legislativă, sclavia a fost interzisă în Anglia, astfel încât un sclav devenea liber doar pășind pe pământ englez. Sclavia a continuat însă să existe în coloniile britanice din Caraibe, unde producția de zahăr aducea mari profituri. În anii 1780, William Wilberforce (1759-1833) a întreprins o campanie menită să pună capăt comerțului cu sclavi. Când idealurile Revoluției Franceze s-au făcut simțite în Caraibe, sclavii conduși de Toussaint L'Ouverture, "Napoleon cel Negru", au înființat o republică independentă, care avea să devină Haiti.

Interdicția britanică

În 1807, Wilberforce a reușit să-i convingă pe membrii parlamentului să interzică comerțul cu sclavi în Imperiul Britanic. Apoi a lansat un atac susținut împotriva sclaviei însăși, care a fost în final abolită în 1834; proprietarii au beneficiat de compensații substanțiale pentru pierderea sclavilor. Franța a procedat în același mod în 1848 și deoarece europenii erau din ce în ce mai convinși de imoralitatea sclaviei, i se împotriveau de câte ori aveau ocazia. Așadar, un efect secundar pozitiv al imperialismului european a fost abolirea

DATE IMPORTANTE

73-71 î.Hr.
Revolta sclavilor condusă de Spartacus

1500 d.Hr.
Începutul comerțului trans-atlantic cu sclavi

1772
Hotărârea Lordului Mansfield: un sclav care pășea pe pământ englez era liber

1793
Toussaint L'Ouverture devine conducător în Haiti

1807
Comerțul cu sclavi este interzis în Marea Britanie și Statele Unite

1834
Marea Britanie hotărăște abolirea sclaviei în Caraibe.

1848
În Franța, sclavia este abolită

1861
Sclavia este abolită în India

1861-65
Războiul Civil American

1863
Sclavii din statele Confederației sunt eliberați

1865
În SUA sclavia este interzisă

1962
Sclavia este abolită și în Peninsula Arabă

sclaviei în multe părţi ale Africii şi Asiei. Influenţa britanică exercitată asupra noilor republici din America Latină a cauzat abolirea comerţului cu sclavi şi a sclaviei până la jumătatea secolului, Brazilia continuând însă să fie un stat sclavagist până în 1888.

Până la începutul secolului al XIX-lea, în SUA mulţi au ajuns la concluzia că sclavia era o instituţie diabolică, ca urmare, comerţul cu sclavi a fost abolit (1807), sclavia luând de asemenea sfârşit în statele nordice. În sud însă, invenţia daracului de bumbac de către Eli Whitney a făcut ca recoltele de bumbac să fie foarte profitabile, sclavii fiind cei care lucrau pe aceste plantaţii. Sudul a devenit regatul "Regelui Bumbac", iar cultivarea bumbacului şi sclavia se răspândeau în vest şi sud, în noi teritorii.

Crize

Problema admiterii acestor teritorii în Uniunea Americană ca state sclavagiste, a dus la o serie de crize politice şi la apariţia unei mişcări militante aboliţioniste în Nord. Acest fapt a provocat o reacţie la fel de puternică în sud. Sudiştii au început să considere sclavia o "instituţie proprie", un bun pozitiv, justificat de presupusa inferioritate a negrilor faţă de aspectul aristocratic al modului de viaţă din sud.

Cu toate că sudiştii pretindeau că sclavii erau mulţumiţi de modul lor de viaţă, acest fapt a fost infirmat de revolte izolate şi de creşterea numărului de fugari, care erau ajutaţi de aboliţionişti să ajungă în Canada, unde deveneau liberi.

Conflicte

Separarea din ce în ce mai accentuată dintre nord şi sud a fost ilustrată de politica americană, Partidul Republican luând o puternică poziţie anti-sclavagistă. Candidatul partidului la preşedinţie, Abraham Lincoln, a promis că va opri extinderea sclaviei, dar nu va încerca abolirea acesteia, acolo unde fusese deja legalizată, pentru simplul motiv că preşedintele nu avea voie să se amestece în aranjamentele proprii ale statelor.

Cu toate acestea, când Abraham Lincoln a fost ales, în anul 1860, majoritatea statelor sclavagiste se simţeau prea ameninţate ca să mai rămână în Uniune, fapt pentru care s-au desprins de aceasta şi şi-au format propria lor uniune, cunoscută sub numele de Confederaţie. Acest pas a provocat tulburări sângeroase şi de lungă durată în interiorul continentului.

Lincoln a declarat separarea ilegală iar conflictele izbucnite au dus la Războiul Civil American dintre 1861-1865. Teoretic, războiul nu a fost purtat împotriva sclaviei dar, în 1863, Lincoln a emis Proclamaţia de Emancipare, prin care toţi sclavii din Confederaţie deveneau liberi, acţiune considerată o măsură de urgenţă. După victoria Uniunii nordice, în cadrul Confederaţiei şi a statelor "loiale" din sud, sclavia a fost desfiinţată. În 1865, un amendament al Constituţiei a scos-o în afara legii pe întreg teritoriul Statelor Unite.

Sclavia în zilele noastre

Până în secolul 20, sclavia a dispărut din majoritatea regiunilor lumii. Aceasta a rămas însă o instituţie legală în unele state şi în Peninsula Arabică, unde a fost abolită abia în 1962.

În unele zone mai îndepărtate, sclavia s-a menţinut până în 1970, iar unele forme de sclavie recentă (de exemplu, datornici făcuţi sclavi deoarece nu-şi pot plăti datoriile), nu au fost încă eliminate în totalitate.

În 1910 (stânga), americanii de culoare din Mississippi continuau să servească "Regele bumbac". Mulţi negri au simţit că înrobirea economică a persistat mult timp după emanciparea legală. Un sclav din Indiile franceze de vest sărbătorindu-şi eliberarea în 1792 (în imaginea de jos).

Sclavia s-ar putea să mai existe în unele zone ale lumii. Această imagine din 1960 prezintă un grup de sclavi duşi la curtea regelui Arabiei Saudite.

Abraham Lincoln şi membrii cabinetului său au citit Proclamaţia de Emancipare în 22 iulie 1862. Proclamaţia doar elibera sclavii din statele răzvrătite dar, practic, semnala sfârşitul sclaviei.

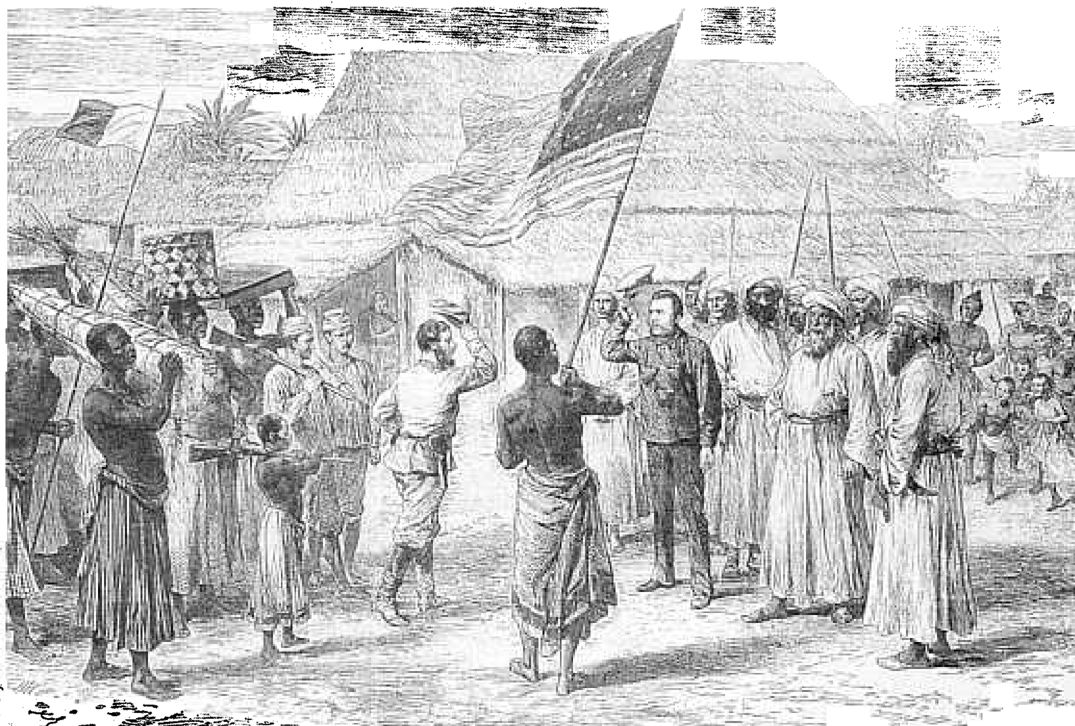

mai vezi Istorie universală 27 – COMERŢUL ŞI SOCIETATEA MEDIEVALĂ Istorie universală 68 – RĂZBOIUL CIVIL AMERICAN

Explorarea Africii

Înconjurat de bariere puternice, interiorul Africii nu a fost prea cunoscut până în secolul 19, când comerțul, religia și curiozitatea științifică i-a determinat pe exploratorii îndrăzneți să așeze pe hartă "continentul negru".

Deși Africa avea propria sa istorie complexă și variată, pentru străini ea părea un continent misterios și interzis. Coasta sa de nord făcea parte din istoria Mediteranei. Spre sud, însă, existau obstacole naturale peste tot: întinsul deșert Sahara, sub Sudan mlaștinile (Sudd) în care se ascunde izvorul Nilului; o coastă cu o climă fierbinte și dominată de boli și paralel cu coasta, pe o distanță de mii de kilometri, pantele abrupte străbătute de fluvii a căror curgere rapidă le face imposibil de trecut. De asemenea, nici locuitorii din interior – chinuiți în trecut de către comercianții de sclavi – nu erau foarte prietenoși.

În apropierea lacului Tanganyka în 1871, a avut loc cea mai celebră întâlnire din istoria explorării Africii. Henry Morton Stanley, care venise pe jos din Zanzibar, a ajuns față în față cu omul pe care toată lumea îl credea mort. Stanley a rostit atunci faimoasele cuvinte : "Dr. Livingstone, presupun !".

Explorările Africii de Est. Înaintea celor mai mari expediții, inima "continentului negru" părea să fie un mister, cu obstacole greu de depășit și cu animale sălbatice.

Cu toate acestea, câteva explorări ale Africii fuseseră întreprinse înainte ca europenii să intre în scenă. În jurul anului 450 î.e.n. cartaginezul Hanno a trecut prin Coloanele lui Hercule (strâmtoarea Gibraltar) și a navigat de-a lungul coastei de vest. Romanii au intrat în contact cu Lacul Chad, străbătând deșertul, conducând probabil un comerț trans – saharian înfloritor. De asemenea, chinezii au străbătut Oceanul Indian, ajungând pe coasta de est a Africii.

Arabii au pătruns și mai adânc, aducând cu ei religia islamică. Călătorind prin deșert pe cămile și cai, au reușit să convertească o mare parte a locuitorilor Africii de vest, în timp ce corăbiile lor au poposit pe coasta de est, unde au construit orașe splendide. Timbuktu a devenit un centru celebru al studiului, iar geografii arabi călătoreau foarte mult în zonele islamizate. Unul dintre aceștia, El Idrisi, a făcut o hartă, gravată pe argint, în care elemente descriptive impresionante erau îmbinate cu fantezii și greșeli tipice în construirea de hărți.

Expediții europene

Explorările europene au început în secolul 15, când exploratorii portughezi au navigat de-a lungul coastei de vest ocolind probabil Capul și ajungând în India. Portughezii au construit un lanț de fortărețe de-a lungul coastelor, sperând zadarnic să-i țină la distanță pe ceilalți europeni și să monopolizeze comerțul cu fildeș, piper, cupru, aur și sclavi. În anul 1514 portughezul Antonio Fernandez a adus cu el informații despre un mare regat din Zimbabwe, însă nici portughezii, nici adversarii lor nu doreau să se deplaseze spre interiorul continentului, făcând comerț cu acesta prin intermediul comercianților africani. În concluzie, un secol întreg a trecut până când Gaspar Bocarro a descoperit Lacul Malawi (1616). Printre alte incursiuni ocazionale s-a numărat și străbaterea râului Gambia, pe o distanță de 600 km, de către un căpitan englez pe nume George Thompson. Asemenea multor exploratori, acesta a pierit în timpul călătoriei.

Chiar și în secolul 18, europenii se aflau în număr mic în Africa, aceștia fiind mai degrabă soldați și comercianți decât coloniști. Olandezii, însă, au făcut excepție, înființând o colonie în anul 1652 la Capul Bunei Speranțe.

Exploratorul scoţian James Bruce (stânga) şi-a petrecut perioada dintre anii 1768 – 1773 călătorind prin Etiopia. Această gravură (sus) ilustrează redescoperirea izvorului Nilului Albastru. Scrierile sale, în special cea denumită *Călătorii pentru Descoperirea Izvorului Nilului*, sunt adevărate modele de descriere ştiinţifică.

Considerând clima acceptabilă, au început să se îndrepte încet şi spre interiorul continentului.

Schimbări importante

În aceste circumstanţe, explorarea era sporadică şi nesistematică. Schimbări importante s-au petrecut însă spre sfârşitul secolului 18. Marea Britanie devenise centrul comercial al Europei, fiind însetată de comerţul maritim. Opoziţia împotriva sclaviei începea să crească, prezentând un interes deosebit în Africa. Această opoziţie era susţinută şi de creştinismul evanghelic şi mişcarea sa misionară.

Exista, de asemenea, o dorinţă crescândă de cunoaştere ştiinţifică a lumii. În ceea ce priveşte Africa, scrierile unui explorator scoţian pe nume James Bruce au fost reprezentative din acest punct de vedere; deşi acesta a parcurs o distanţă mică pe un teritoriu neatins până atunci. În timpul şederii în Etiopia, scrierile sale *Călătorii pentru Descoperirea Izvorului Nilului* (1790) au fost adevărate modele de descriere ştiinţifică, ce încurajau continuarea investigaţiilor.

O dovadă a noii concepţii generale a reprezentat-o fondarea în 1788 a Asociaţiei pentru promovarea Descoperirii Regiunilor Interioare ale Africii, cunoscută de obicei sub numele de Asociaţia Africii.

În 1795, Asociaţia a decis să-l trimită pe Mungo Park, un tânăr chirurg scoţian, în Africa de Vest în căutarea legendarului fluviu Niger. Acesta a reuşit să găsească fluviul, deşi nu a putut să-l străbată până la gura de vărsare, deoarece a fost prins şi întemniţat de către o căpetenie arabă, trecând printr-o serie de aventuri îngrozitoare înainte să se întoarcă în Marea Britanie. El a reuşit să supravieţuiască unei alte expediţii în care a fost însoţit doar de doi servitori, însă a murit într-o altă aventură, împreună cu încă 45 de însoţitori.

Această zonă a Africii, denumită adeseori "Mormântul Omului Alb", a făcut multe alte victime engleze, inclusiv Hugh Clapperton, ale cărui fapte glorioase l-au transformat în erou popular. Însă fostul servitor al acestuia, pe nume Richard Lander, a fost cel care a descoperit gura Nigerului, în anul 1830. În consecinţă, britanicii au avut posibilitatea să pătrundă în interior şi să traseze harta acestuia, să oprească comerţul cu sclavi şi în final să creeze colonia Nigeria.

La începutul secolului 19, europenii – în mare parte francezi şi germani – au pătruns în nordul Africii, unde majoritatea populaţiilor musulmane erau ostile faţă de creştinii albi. Una dintre cele mai îndrăzneţe expediţii a fost întreprinsă de un francez, René Caillie, care între anii 1827-1828 a reuşit să iasă din Sierra Leone deghizat în egiptean, a ajuns în îndepărtatul Timbuktu, apoi a traversat nestingherit Sahara de vest.

Mistere dezvăluite

Timbuktu s-a dovedit a fi o mare dezamăgire, deoarece epoca sa glorioasă, când era centru al imperiului şi al studiului, trecuse de mult. Un mister asemănător a înconjurat izvorul necunoscut al Nilului, încă din antichitate. Un braţ al acestui mare fluviu, Nilul Albastru, izvorât în Etiopia, a fost descoperit de James Bruce şi de alţi exploratori. Însă Nilul Alb izvora într-un loc necunoscut, străbătând o distanţă nedeterminată înainte de a ieşi prin mlaştinile din sudul Khartumului. Dorinţa de a

Expediţia lui Mungo Park traversează Râul Negru. Trimis în numele Asociaţiei Africii, acest tânăr soldat a pierit în timpul celei de-a doua expediţii.

Timbuktu la începutul secolului 19. În această perioadă, exploratorii europeni activau în Africa de Nord. Timbuktu, însă, s-a dovedit a fi o dezamăgire, deoarece epoca sa de centru de studiu trecuse de mult.

Sir Richard Burton, îmbrăcat în arab în timpul călătoriei sale la Mecca, în anul 1853. Acest intelectual solitar explorase Arabia înainte să întreprindă o expediție în Somalia, în anul 1853.

Această pictură realizată de Thomas Baines înfățișează cascada Victoria, descoperită de Livingstone în anul 1855. Livingstone, care era medic, a fost trimis în Africa în calitate de misionar.

Pictură a lui Thomas Baines, ce reprezintă expediția lui Livingstone pe fluviul Zambezi. Livingstone sperase că acesta avea să fie o rută comercială utilă, însă curenții s-au dovedit a fi prea puternici.

rezolva aceste mistere a fost responsabilă de explorarea interiorului Africii de Est într-o serie de expediții între anii 1850 – 1860.

În anul 1857, Societatea Geografică Regală a trimis o expediție în frunte cu doi ofițeri de armată, Richard Burton și John Speke. Părăsind Zanzibarul, aceștia au pornit într-o călătorie de 7 luni în vest, în timpul căreia cea mai mare parte a hamalilor au murit, ei înșiși îmbolnăvindu-se foarte grav. Fiind expulzați din îndepărtatul centru comercial arab din Tabora, în februarie 1858, ei au fost primii europeni ce au ajuns la Lacul Tanganyka; Burton credea că acesta este izvorul Nilului, cu toate că existau multe obiecții la teoria sa. La întoarcere, în timp ce Burton s-a însănătoșit și și-a elaborat însemnările la Talbora, Speke, deși pe jumătate orbit de oftalmie (inflamație a ochiului), a pornit în căutarea unui mare lac, ce se credea că se află în nord. Acesta a ajuns la capătul sudic al unei mari întinderi de apă, pe care a numit-o Lacul Victoria, apoi s-a întors convins că acesta era adevăratul izvor al Nilului.

Schimbare de roluri

Deși Speke nu avea dovezi concludente, el și-a susținut teoria la întoarcerea în Anglia, eclipsându-l pe tovarășul său Burton. Burton a contrazis cu asprime părerile lui Speke, dușmănia dintre cei doi urmând să aibă consecințe tragice. În 1860, Societatea Geografică Regală a trimis o a doua expediție, de această dată condusă de Speke, secundat de căpitanul James Grant. Mărșăluind în jurul lacului Victoria, Speke a observat cascadele care se revărsau din acesta spre nord, ajungând la concluzia că acesta era în mod sigur izvorul Nilului. Ca și înainte, el bănuia, însă bănuia corect. S-a întors în Anglia după o expediție epuizantă de doi ani și jumătate și, în ciuda condiției sale fizice, a fost de acord să-l înfrunte pe Burton într-o dezbatere publică. Când dezbaterea era pe cale să înceapă, Speke a fost găsit mort – ucis de propria lui armă, fie accidental, fie s-a sinucis într-un moment de depresie.

La Gondakoro, la întoarcerea acasă, Speke și Grant au întâlnit un cuplu neobișnuit de parteneri exploratori – Samuel Baker și soția sa maghiară, pe nume Florence. Cu ajutorul informațiilor furnizate de Speke și Grant, soții Baker au pornit spre sud, descoperind încă un lac necunoscut până atunci, pe care l-au numit Lacul Albert, după numele soțului Reginei Victoria. Navigând în jurul acestuia, cei doi au reușit să dovedească că Nilul se vărsa în lac și izvora din nou la Cascada Murchison.

John Speke. În timpul expediției dintre anii 1857 – 1859, Speke l-a lăsat pe Burton la Tabora și a descoperit lacul Nyanza, pe care l-a redenumit Victoria.

Unyanyembe, desenat de Speke în timpul expediției.

Exploratorii misionari

Florence Baker a fost un personaj excepțional printre exploratori, însoțindu-l pe soțul ei, cu care împărțea greutățile și pericolele. Majoritatea protestanților misionari nu și-au luat doar nevestele cu ei, ci și copiii, când au pornit la evanghelizarea întunecatei Africi. Așa a ajuns Mary Livingstone să ia parte la primele aventuri ale soțului ei, David, cel mai celebru explorator misionar.

Asemenea multor predecesori ai săi, Livingstone era scoțian, și lucrase în copilărie într-o fabrică de bumbac, studiind în fiecare seară până a ajuns să se califice ca medic și misionar. Trimis în Africa de Sud în 1841, el a petrecut ani de zile în misiuni la marginea Deșertului Kalahari, înainte să devină obsedat de explorare. Primele sale succese au culminat în obiectivul turistic al Râului Zambezi Superior, și l-au îndemnat la eforturi și mai mari. După ce și-a trimis familia înapoi în Marea Britanie, a început o călătorie pe o distanță de 4800 km, de la Oceanul Atlantic la cel Indian, urmând cursul râului Zambezi spre mare; în drumul său a descoperit cele mai mari cascade din lume, cărora le-a dat numele Reginei Victoria.

Fiind acum o celebritate, Livingstone a întreprins o nouă expediție pentru explorarea râului Zambezi, care s-a dovedit a fi mai puțin accesibil corăbiilor, decât s-ar fi așteptat. De asemenea, Livingstone a avut divergențe cu portughezii în ceea ce privea comerțul cu sclavi, iar la întoarcerea în Marea Britanie în anul 1864, și-a folosit întreaga influență pentru a asigura întărirea patrulei și a reînnoi efortul misionar. Neputând să stea departe de Africa,

Livingstone s-a întors în anul 1865. De această dată, Societatea Geografică Regală i-a cerut să exploreze regiunile din sud şi vest ale lacului Tanganyka şi, pe cât posibil, să rezolve controversele dintre Speke şi Burton. Cea mai mare descoperire a sa a fost fluviul african Lualaba, la vest de Tanganyka, care după părerea lui se vărsa în Nil.

Livingstone şi Stanley

Fiind bolnav de malarie, Livingstone a fost transportat înapoi în Ujiji pe lacul Tanganyika. Între timp, pierduse complet contactul cu europenii, încât se credea că era mort. Ziarul New York Herald a organizat o expediţie în căutarea lui. Când conducătorul acesteia Henry Morton Stanley a ajuns în Ujiji i s-a adresat albului pe care l-a găsit aici, cu faimoasele cuvinte: "Dr. Livingstone, presupun".

Stanley adusese cu el medicamente care l-au însănătoşit pe Livingstone şi, împreună, cei doi, care deveniseră cei mai buni prieteni, au ajuns în cele din urmă la concluzia că lacul Tanganyka nu putea fi izvorul Nilului. Mai hotărât ca niciodată să exploreze Laulaba, Livingstone a refuzat să se întoarcă la Londra cu Stanley, însă a murit în mai 1873, înainte de a putea ajunge la fluviu.

Courtesy Dr John R Baker/Angelo Hornak

▲ Scenă realizată de Samuel Baker, probabil la Patiko în Uganda modernă. Baker şi soţia sa Florence se află în partea stângă a imaginii.

Hulton Deutsch

◀ Ilustraţie din cartea lui Stanley despre călătoriile lui Livingstone, publicată în anul 1884.

Mary Evans Picture Library

▶ Livingstone şi Stanley pe fluviul Ruzizi. După întâlnirea lor de la Ujiji, cei doi au devenit foarte buni prieteni.

DATE IMPORTANTE

1616
Gaspar Bocarro descoperă lacul Malawi.
1768 – 73
Călătoriile lui James Bruce în Etiopia.
1788
Fondarea Asociaţiei Africane.
1795-96, 1804 – 06
Mungo Park explorează Nigerul.
1827 – 28
Cailie ajunge la Timbuktu şi traversează Sahara de Vest.
1830
Lander descoperă gura Nigerului.
1854 – 56
Prima mare expediţie a lui Livingstone.
1859 – 64
A doua mare expediţie a lui Livingstone.
1860 – 63
Expediţia lui Speke şi Grant.
1864
Bakers descoperă lacul Albert.
1865 – 73
Ultima expediţie a lui Livingstone.
1871
Stanley îl găseşte pe Livingstone.
1874 – 77
Călătoria lui Stanley pe fluviul Congo

Munca sa a fost preluată şi completată de Stanley – un ziarist american, care îşi petrecuse copilăria într-un azil de muncă în Ţara Galilor şi s-a impus ca un personaj colorat şi lipsit de scrupule. Expediţia pe care a întreprins-o în anul 1874 semăna cu o mică armată – pierderile acesteia fiind extrem de importante în următorii trei ani. Totuşi, călătoria lui Stanley prin lacurile Tanganyika şi Victoria a dovedit, în final, că Speke avea dreptate. În timpul unei călătorii de-a lungul fluviului Lualaba, Stanley a ajuns la concluzia că fluviul nu era Nilul, ci unul dintre braţele fluviului Congo, pe care l-a urmat până la Oceanul Atlantic.

Deşi mai rămăseseră multe de făcut, acum nu mai existau vaste porţiuni neexplorate pe harta Africii. Sfârşitul marii epoci a explorării a fost urmat aproape imediat de o nouă, febrilă, perioadă de colonizare şi control european.

Arborio Mella

▲ Atacurile triburilor de pe fluvii erau unul dintre pericolele cu care s-a confruntat Stanley în timpul expediţiei din 1874 – 1877. În doar câteva zile, aceştia au avut cinci ciocniri cu canibalii.

mai vezi Istorie universală 62 – CULTURI AFRICANE Istorie universală 63 – SCLAVAGISMUL

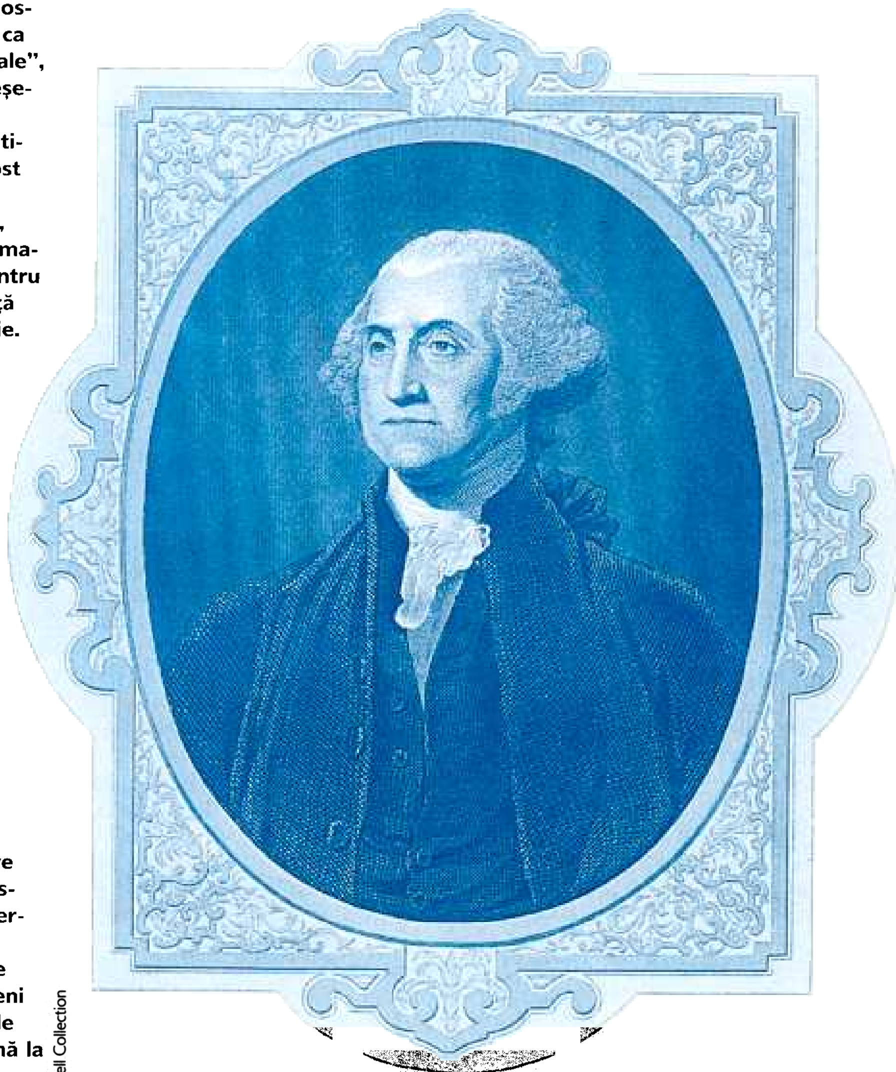
Tânăra republică americană

În doar câteva decenii de la fondare, Statele Unite ale Americii s-au extins într-un mod uimitor. Sclavia însă amenința cu destrămare tânăra republică.

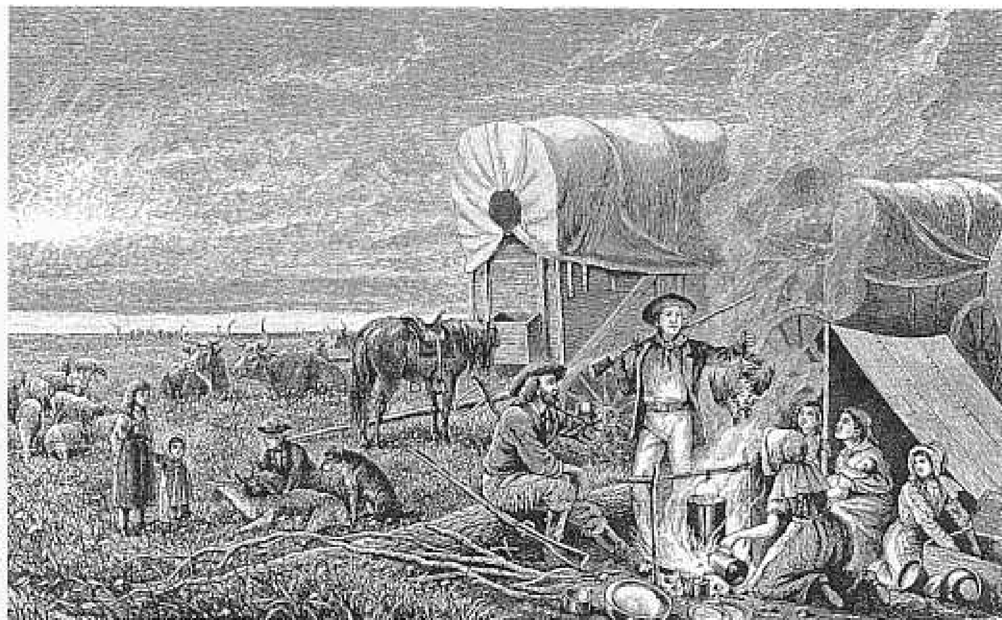
În 1789, George Washington a devenit primul președinte al Statelor Unite. Republica nou formată era o uniune de 13 state, foste colonii britanice. Fiecare dintre acestea a renunțat la o parte din puteri în favoarea guvernului federal (central), continuând însă să-și desfășoare propriile afaceri și să-și formuleze propriile legi. În ciuda existenței unei Constituții Americane scrise, argumentele privitoare la limita drepturilor federale și a statelor aveau să afecteze permanent istoria Statelor Unite.

Partidele politice și-au făcut în curând apariția în Statele Unite, reflectând o varietate de interese ale claselor sociale, economice și regionale. Totuși, un factor constant în viața americană era tendința spre democrație. În ciuda opoziției politicienilor din clasele superioare și a intereselor constituționale, până în 1830, aproape toate statele au devenit democratice. Toți bărbații albi (însă nu și femeile sau negrii) aveau dreptul de a-și alege conducătorii.

În politica externă, Statele Unite au rămas neutre în războaiele dintre Franța și Marea Britanie, însă când unul dintre combatanți încerca să-l blocheze pe celălalt, împiedicând astfel comerțul liber al navelor americane, situația devenea incendiară. În final, interferențele britanicilor în sistemul naval american a dus la război între 1812-14 care, deși dramatic (britanicii au incendiat orașul Washington), nu a fost decisiv. După aceste evenimente, disputele anglo-americane au fost întotdeauna rezolvate prin negocieri.

George Washington, cunoscut americanilor ca "părintele țării sale", a fost primul președinte al Statelor Unite. Acest politician popular a fost de asemenea un militar îndrăzneț, care a condus armata în războiul pentru independență față de Marea Britanie.

Emigranți spre Vest, imagine ilustrând viața pionierilor în timpul călătoriei lor spre vest. Puțini oameni s-au îndepărtat de coasta de est până la începutul anului 1790.

Mansell Collection

Între timp, Statele Unite porniseră o expansiune aproape irezistibilă spre vest și sud, coloniștii extinzându-și teritoriile, copleșindu-i pe indieni, care erau mutați în rezervații. Fiecare zonă nou cucerită era organizată într-un teritoriu controlat de guvernul federal; apoi, când circumstanțele păreau favorabile, teritoriul devenea un stat cu guvernare proprie, cu constituție proprie, putându-se solicita admiterea sa în Uniunea Americană. Până în 1821, existau deja 24 State Unite.

Expansiunea

Evenimentele din Europa favorizau expansiunea americană. În 1803, Napoleon, intenționând să cucerească teritorii mai apropiate, a vândut Louisiana, care la acea vreme cuprindea o mare suprafață din centrul Americii de Nord. Florida a fost obținută în 1819 de la Spania, după lungi amenințări și negocieri. În

HORSE-MARKET

SLAVES HORSES & OTHER CAT-TLE TO BE SOLD AT 12 OC.

THE LIBERATOR.

VOL. I.] WILLIAM LLOYD GARRISON AND ISAAC KNAPP, PUBLISHERS. [NO. 22.

BOSTON, MASSACHUSETTS.] OUR COUNTRY IS THE WORLD—OUR COUNTRYMEN ARE MANKIND. [SATURDAY, MAY 28, 1831.

▲ *Eliberatorul*, un ziar anti-sclavagist, publicat de William Garrison și Isaac Knapp între 1831 și 1865. În 1863, Lincoln a proclamat emanciparea sclavilor din toate zonele aflate sub arme împotriva guvernului.

decurs de câțiva ani, restul imperiului spaniol în America a reușit să se desprindă de sub stăpânirea americană, statele latino-americane de la Mexic la Argentina câștigându-și independența. Fiind conștient că unele puteri europene ar sprijini restaurarea imperiului, în 1823 președintele James Monroe a declarat că Statele Unite nu vor tolera nici o intervenție sau colonizare europeană pe continentul american. Acest lucru a devenit celebru sub numele de Doctrina Monroe și, deși Statele Unite nu erau probabil capabile să o aplice atunci, apariția acestor principii a anticipat rolul pe care aveau să-l aibă în emisfera vestică.

Acest lucru a devenit evident în momentul în care coloniștii americani s-au mutat în marea provincie nordică a Mexicului, Texas, declarându-l republică separată (1836), zădărnicind eforturile mexicanilor de a-l reocupa. Apoi, în 1845, SUA a anexat Texasul și a pornit un război expansionist (1846-48), în care mexicanii au fost înfrânți și nevoiți să cedeze teritorii întinse, inclusiv New Mexico și California.

Descoperirea zăcămintelor de aur din California (1848) și goana după aur care a urmat, au accelerat popularea coastei Pacificului. Formarea de noi teritorii și state a ridicat problema sclaviei, care se limita doar la statele din sud, fiind însă transmisă și în vest, de către sudiști. Până la începutul anului 1800, opinia americană s-a întors împotriva sclaviei, comerțul cu sclavi din Africa a fost interzis, făcându-se eforturi de a-i trimite pe sclavii eliberați înapoi în Liberia, un stat african subvenționat de America.

Societăți diferite

Atitudinea sudiștilor s-a schimbat însă în momentul în care sudul și-a dezvoltat o economie bazată pe cultivarea bumbacului, a cărei prosperitate părea să depindă de munca la scară largă. Nordul industrial și sudul agrar au devenit societăți foarte diferite, cu atitudini divergente – față de sclavie, printre altele.

Prima criză a avut loc când Missouri, stat ce permitea deținerea de sclavi, a solicitat admiterea în Uniune. După opoziții considerabile, prin Compromisul de la Missouri din 1820 a fost acceptată includerea statului în Uniune în schimbul unor limite importante ale răspândirii sclaviei. Cu toate acestea, în anul 1830 a fost înființată mișcarea aboliționistă în nord. Membrii radicali ai acesteia nu doar s-au agitat împotriva continuării existenței sclaviei, dar au și organizat o "cale ferată subterană", ce-i ajuta pe sclavii fugari să scape și să ajungă în siguranță în Canada. Unii aboliționiști, în special John Brown, erau chiar hotărâți să folosească violența și au încercat să declanșeze o revoltă a sclavilor în sud.

◀ William Garrison, un jurnalist, a fost întemnițat în anul 1830, după ce s-a împotrivit sclaviei în Statele Unite.

▼ John Brown, executat pentru trădare în 1859, după ce a devastat un arsenal federal cu intenția de a-i înarma pe sclavii din Virginia.

La nivel de dezbatere politică, problema nu era existența sclaviei – care era o instituție legală în sud – ci dacă trebuia să se permită răspândirea și legalizarea acesteia și în alte teritorii. La mijlocul anilor 1850, un adevărat război civil între grupări pro și contra sclaviei în zona ce avea să fie cunoscută sub numele de "Kansas-ul Însângerat", a intensificat dezbaterea și a dus la crearea noului Partid Republican, care era de părere că guvernul federal trebuia să-și folosească autoritatea pentru a interzice sclavia în toate teritoriile.

În 1860, alegerea republicanului Abraham Lincoln ca președinte a fost atât de insuportabilă statelor din sud, încât acestea au hotărât să părăsească Uniunea, precipitând un război civil tragic.

DATE IMPORTANTE

1789
George Washington devine primul președinte al Statelor Unite

1803
SUA achiziționează Louisiana de la Franța

1812-14
Război între SUA și Marea Britanie

1819
SUA obține Florida de la Spania

1820
Compromisul de la Missouri

1823
Doctrina Monroe

1836
Texasul devine independent de Mexic

1845
Texasul este anexat de Statele Unite

1846-48
Război între SUA și Mexic

1854-58
Condiții de război civil în "Kansas-ul Însângerat"

1855
Fondarea Partidului Republican

1859
John Brown devastează Bacul Harper, din Virginia, pentru a începe răscoala sclavilor; este capturat și executat.

1860
Abraham Lincoln este ales președinte

1861-65
Războiul Civil American

mai vezi Istorie universală 63 – SCLAVIA Istorie universală 66 – RĂZBOIUL CIVIL AMERICAN

Războiul de secesiune

Armata de la Potomac, condusă de Generalul Burnside, traversează râul Rappahannock în decembrie 1862. Cei 100.000 de soldați ai Uniunii au reușit să pătrundă până la Fredericksburg, unde au fost respinși de armata Confederației, cu un efectiv de 60.000 de soldați.

Un soldat din trupele Confederației, mort în luptele de la Fredericksburg în mai 1863. Sudul a pierdut aproximativ 258.000 de oameni în război, iar Nordul aproximativ 359.000. Lincoln ceruse "caritate pentru toți și rău împotriva nimănui", dar războiul a lăsat o tristă moștenire generațiilor următoare.

Library of Congress Prints & Photographic Division

Declanșat de problema sclaviei, Războiul de secesiune s-a transformat într-un conflict sângeros, de lungă durată. Nordul a ieșit învingător, datorită resurselor superioare, sclavia a fost abolită, dar Sudul a fost ruinat și a rămas multă vreme neresemnat.

Edi Media

O fotografie a lui Abraham Lincoln, făcută în data de 9 aprilie 1865. Cinci zile mai târziu a fost omorât de John Wilkes Booth, un simpatizant al Confederației.

Library of Congress Prints & Photographic Division

Alegerea lui Abraham Lincoln în funcția de președinte a SUA era de neacceptat pentru statele războinice din sud. Lincoln era hotărât să prevină extinderea sclaviei, dar nu dorea să intervină în statele în care aceasta era deja consacrată. Cu toate acestea, șapte state (Carolina de Sud, Mississippi, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas și Florida) s-au separat de Uniune, în perioada care s-a scurs între alegerea lui Lincoln, în noiembrie 1860, și preluarea postului în martie 1861.

Statele rebele

Inițial, statele s-au unit ca entități suverane, formând Uniunea, și au cedat o parte din puterile lor Guvernului Central (federal), care avea sediul în Washington, DC, capitala Statelor Unite. Statele din Sud susțineau că au dreptul să-și redobândească independența totală și, după separare, în februarie 1861, au format propria uniune, numită Confederație. Lincoln a susținut cu convingere că Uniunea era 'indisolubilă' și nici un stat nu avea dreptul să se separe de aceasta; în aceste condiții, statele confederate au fost considerate rebele. Teoretic, acesta – nu sclavia – a fost motivul declanșării Războiului de secesiune.

Lincoln era în general văzut ca un om integru, sincer, cu idealuri mărețe, dar era și un politician priceput. Poziția sa în primele săptămâni de la declanșarea conflictului era motivată fie de dragoste de pace, fie de dorința de a arăta greșeala făcută de statele sudiste. Lincoln nu a adoptat o atitudine agresivă, dar a autorizat o încercare de a aproviziona garnizoana din Fortul Sumter, o fortificație a trupelor federale în portul Charleston – cel mai

Statele Uniunii și ale Confederației. În ciuda dimensiunilor, Sudul nu a fost un oponent pe măsura puterii militare a Nordului.

Robert E Lee, într-o schiță din 1865. La izbucnirea războiului Lincoln i-a oferit conducerea forțelor Uniunii, dar Lee s-a alăturat statului în care se născuse, Virginia.

mare oraș al celui mai crud stat al Sudului, Carolina de Sud. Drept replică, fortul a fost forțat să se predea prin bombardare, iar războiul a izbucnit. Virginia, Arkansas, Tennessee și Carolina de Nord s-au alăturat Confederației, dar cinci state sclavagiste de la graniță au rămas în Uniune.

Conflict inegal

Părțile implicate în conflict erau inegale. Cele 23 de state ale Nordului aveau o populație de aproape 23 de milioane; în Sud erau aproximativ 5 milioane de albi. Nordul avea putere industrială, sistem eficient de comunicație, economie viabilă și o flotă superioară. Sudul era o societate agrară, dependentă de exportul de bumbac și importul de bunuri de larg consum. Astfel sudul nu era pregătit pentru un război modern și era vulnerabil în fața unei blocade navale. Dacă conflictul se prelungea era clar că Nordul va câștiga.

Inițial nici una dintre părți nu anticipase un război lung, iar Lincoln formase o armată de doar 75000 de voluntari. În iulie 1861 armata Uniunii a fost înfrântă în prima bătălie de la Bull Run; Nordul trebuia să se pregătească mult mai serios. La sfârșitul războiului armata Uniunii ajunsese la un milion de soldați, iar cea a Confederației la 500000. Războiul civil a fost primul război modern între două mari armate, transformat într-un adevărat măcel.

Cea mai mare parte a războiului s-a desfășurat într-o arie limitată la Virginia, Maryland și sudul Pennsylvaniei, o localizare importantă deoarece cuprindea două capitale: Washington, DC și Richmond, Virginia. În 1862 nici una din cele două armate nu a repurtat o victorie decisivă în acest sector: forțele Uniunii care au avansat în Virginia au fost silite să se retragă, iar în septembrie, o prelungită bătălie purtată la Antietam a pus capăt ofensivei Confederației conduse de Robert E Lee.

În alte sectoare, Nordul obținuse avantaje încă de la început. După o confruntare istorică între cuirasate, flota Uniunii a început să ocupe pozițiile cheie de pe coastă blocând Sudul. În mai 1862, New Orleans, situat la gura de vărsare a fluviului Mississippi, a fost cucerit printr-o lovitură îndrăzneață. Forțele navale au cooperat cu armatele Uniunii aflate în campanii în Kentucky și Tennessee, crescând reputația Generalului Ulysses S Grant. Efortul lor a culminat cu cucerirea orașului Vicksburg (iulie 1863), Nordul obținând controlul asupra fluviului · Mississippi și separând Arkansas, Louisiana și Texas de restul Confederației.

Un an critic

1863 a fost un an decisiv. Eliberarea sclavilor din zonele răsculate, anunțată în septembrie 1862, s-a realizat efectiv la 1 ianuarie 1863. În iulie, invazia lui Lee în Nord este oprită prin înfrângerea de la Gettysburg, după care nu se mai punea problema unei victorii militare a Confederației. În vest, în urma triumfului lui Grant de la Chattanooga (noiembrie), armatele Uniunii controlau statul Tennessee și erau pe punctul de a invada Georgia.

În 1864, Grant a devenit comandantul șef al forțelor Uniunii și a preluat comanda sectorului de est. În mai a purtat bătălii sângeroase împotriva armatelor lui Lee; deși nici una dintre bătălii nu a fost decisivă, armatele Confederației au fost slăbite dramatic, deoarece populația relativ mică a Sudului nu permitea înlocuirea pierderilor suferite. Între timp, Sherman, care îl înlocuise pe Grant în vest, pătrundea în Georgia și asalta Atlanta, care cade în septembrie 1864. Apoi a pornit în faimosul său marș spre mare, devastând totul în calea sa și tăind Confederația în două.

Capitularea Confederației

În 1865 Confederația s-a prăbușit. Forțele lui Lee erau prinse între cele ale lui Grant și cele ale lui Sherman. În 3 aprilie cade orașul Richmond. Înconjurat de armatele dușmane și aflat în inferioritate numerică, Lee s-a predat la data de 9 aprilie la Tribunalul din Appomattox; ulterior și alte armate confederate i-au urmat exemplul. Războiul de secesiune a costat peste 600 000 de vieți și a lăsat Sudul ruinat.

DATE IMPORTANTE

1860
Lincoln este ales președinte; Carolina de Sud se desparte de Uniune.

1861
Se pun bazele Confederației; Lincoln își preia funcția; bombardamentul de la Fort Sumter declanșează Războiul de secesiune; încă patru state se despart de Uniune; prima bătălie desfășurată la Bull Run.

1862
New Orleans cucerit de Uniune; Lee devine comandantul forțelor confederate; bătălia de la Antietam.

1863
Proclamația Emancipării; bătălia de la Gettysburg; predarea Vicksburgului; bătălia de la Chattanooga.

1864
Grant devine conducătorul armatelor Uniunii; Sherman cucerește Atlanta.

1865
Căderea orașelor Richmond și Charleston; predarea lui Lee; sfârșitul Războiului Civil.

mai vezi Istorie Universală 55 – REVOLUȚIA AMERICANĂ Istorie Universală 68 – AMERICA DUPĂ RĂZBOIUL CIVIL

Băştinaşii Americii

Băştinaşii Americii de Nord au trăit cândva răspândiţi pe această zonă întinsă, în perfectă armonie cu natura. Apariţia coloniştilor europeni a pus capăt pentru totdeauna modului lor de viaţă tradiţional.

Prin filmele şi cărţile care povesteau despre Vestul Sălbatic, o parte din istoria indienilor din America de Nord a devenit legendă. Istoria băştinaşilor americani nu constă doar în poveştile despre cowboy şi indieni. Pieile roşii nu erau doar un singur popor, ci mai multe triburi, mai multe populaţii cu moduri de viaţă diferite. Ei au populat continentul american cu câteva mii de ani înainte de oamenii albi.

Oamenii au sosit pentru prima oară în jurul anului 35000 îen în America de Nord, probabil din zona Siberiei de astăzi, pe vremea când cele două continente erau legate de uscat. S-au răspândit pe teritoriul Americii de Nord şi de Sud, s-au adaptat la condiţiile locale şi au format diferite triburi, sau altfel zis "naţii".

Unii dintre ei trăiau din pescuit şi vânătoare, alţii au învăţat să cultive pământul. Adăpostutrile erau diferite de la un trib la altul, în funcţie şi de mediul în care trăiau. Corturile portabile erau ideale pentru tribul "picioarelor negre", care ducea o viaţă nomadă şi trăia din vânătoare. Indienii "pueblo" se apărau de căldura arzătoare din deşerturi construindu-şi case de chirpici.

Popoarele de băştinaşi americani şi-au dezvoltat propria cultură, limbă şi identitate. Până când au pus piciorul în America primii europeni, existau deja peste 300 de "naţii" şi limbi indiene. Columb a fost primul european care s-a întâlnit cu băştinaşii americani, pe teritoriul Cubei de astăzi. Crezând că a ajuns în India de Est, i-a numit "los indios", adică indieni. Denumirea s-a păstrat până în zilele noastre, desemnându-i pe toţi băştinaşii continentului american.

Femeile Navajo ţes covoare. Tehnica ţesutului se moşteneşte de la mamă la fiică. Cei din tribul Navajo consideră că această ştiinţă a fost moştenită de la Femeia Păianjen; ea le-a învăţat pe femeile Navajo să ţeasă.

După 500 de ani de suferinţă sub "stăpânirea albă" mulţi băştinaşi americani, cum sunt cei din tribul Sason, privesc în urmă cu mândrie la propria istorie şi moştenire.

Cândva, indienii erau personajele negative din filmele western. Filmele făcute mai târziu ca de exemplu "Geronimo" din 1994, i-au prezentat însă într-o altă lumină, mult mai realistă.

Din Europa, spaniolii au fost primii care s-au stabilit aici şi s-au folosit de resursele noului continent. Ei au venit în calitate de cuceritori şi după ce au călătorit pe uscat prin America, au ajuns în 1513 în Florida. S-au stabilit în grupuri mai mici, luând sclavi din rândurile băştinaşilor, pentru a-şi cultiva pământurile. I-au obligat să renunţe la propriile religii străvechi şi să treacă la creştinism.

Spaniolii s-au stabilit la început pe teritoriile de sud-est ale Americii de Nord, iar apoi au populat şi zona numită azi Texas. Sosirea lor a determinat schimbări uriaşe în viaţa multor popoare de indieni. Înaintea de apariţia omului alb nu existau cai în America; odată cu sosirea lor, băştinaşii au început să cumpere animale de la europeni.

Triburile de indieni care trăiau la marginea preeriei situate în zona centrală a continentului, se ocupau de cultivarea pământului şi vânătoarea de bizoni. La început alergau pe jos după pradă, dar de când au început să folosească caii, au devenit vânători mult mai eficienţi. Mai târziu aceste triburi s-au mutat pe zonele de câmpie, urmărind migrarea populaţiilor de bizoni.

La începutul secolului al XVII-lea coloniştii englezi şi olandezi au început să populeze coasta de est. Iniţial, spre deosebire de spanioli, şi-au cultivat singuri pământurile, nefiind deci periculoşi pentru indieni. Băştinaşii s-au bucurat de sosirea lor, şi chiar i-au ajutat, mai ales atunci când au reuşit să procure arme de foc, instrumente de oţel şi diverse mărfuri în urma unor schimburi comerciale.

Dansurile care imitau mişcările ursului erau indispensabile pentru o vânătoare reuşită şi au reprezentat o parte importantă din ritualurile religioase.

La început, indienii vânau bizoni pe jos, între stânci, unde se năpusteau asupra lor. Mai târziu, când au început să vâneze de pe cai, îi puteau ajunge din urmă, omorându-i cu săgeţile.

Primele conflicte

Din cauza unor neînţelegeri, indienii şi albii au ajuns în curând la ciocniri violente. În 1636 coloniştii din Massachusetts au pus pe seama indienilor Pesoti uciderea a doi comercianţi, răzbunându-se prin masacrarea unui întreg sat de cinci sute de capete. În următoarele trei sute de ani, aceste fapte au fost tipice pentru coloniştii europeni; ei îi considerau pe indieni sălbatici şi păgâni.

În marea parte a secolului a XVIII-lea indienii şi-au păstrat independenţa faţă de europeni. Britanicii, francezii şi spaniolii s-au luptat între ei pentru a pune stăpânire pe continent şi multe triburi de indieni s-au alăturat unora sau altora. În Războiul de Independenţă ei au luptat de ambele părţi. În acest război americanii i-au învins până la urmă pe

Southwest Museum, Los Angeles

ADĂPOSTURI ALE INDIENILOR

Indienii au folosit numeroase materiale pentru a-și construi un cămin.

1. Penoboscot – *colibă din scoarță de lemn*
2. Irochezi – *case lungi din scoarță de ulm*
3. Delover – *colibă din snop de papură*
4. Cherokee – *colibă cu acoperiș din scoarță de lemn*
5. Seminol – *colibă de lemn cu acoperiș din frunze de palmier*
6. Chippewa - *colibă cu acoperiș din scoarță de mesteacăn, pereți de stuf*
7. Kicapu – *colibă din scoarță de ulm*
8. Keddo – *colibă cu acoperiș de stuf*
9. Pawnee – *casă de pământ*
10. Osaj – *colibă din împletitură de papură*
11. Picioare negre – *cort din piele de bizon*
12. Pueblo – *case de chirpici etajate*
13. Wichita – *colibă din iarbă*
14. Maka – *colibă din scânduri*
15. Nez perce – *colibă din snop de papură*
16. Hupa – *colibă din scânduri*
17. Pajjuto – *colibă din crengi de copac*
18. Navajo – *casă din trunchiuri de copac*
19. Dieguено- *colibă din snop de paie*
20. Pima – *colibă din snop de paie acoperit cu pământ*

britanici, astfel luând naștere Statele Unite ale Americii. După război i-au pedepsit pe irokezii care s-au aliat cu britanicii, prin distrugerea a peste 40 de tabere ale acestora, puținii supraviețuitori refugiindu-se în Canada.

În aceste războaie crunte din secolul al XVIII-lea torturile și masacrele erau frecvente de ambele părți. Unele triburi de indieni erau capabile de mari cruzimi; în această perioadă s-a răspândit unul dintre cele mai îngrozitoare obiceiuri ale indienilor, scalparea: tăierea pielii și a părului de pe capul dușmanului învins. De extinderea acestui obicei au fost răspunzători și europenii, deoarece îi plăteau după numărul de scalpuri pe indienii aliați, angajați ca vânători de capete. În secolul al XIX-lea atât printre indieni, cât și printre albi a continuat această tradiție sângeroasă.

După victoria revoluției americane au continuat conflictele dintre băștinașii nord-americani și europeni. În noua republică băștinașii au fost obligați treptat să-și vândă sau să renunțe la pământurile lor și să emigreze sau să se retragă în rezervații. Principiul de bază al politicii guvernamentale a fost purificarea etnică. Nici măcar așa-zisele "nații civilizate", care au preluat obiceiurile oamenilor albi, nu au fost cruțate.

Până în 1830 triburile care trăiau la est de Mississippi au renunțat să mai opună rezistență. Câmpia care se întindea la vest de râu era prea uscată și în ceea ce privește condițiile de mediu, prea aspră pentru ca albii să se stabilească acolo.Guvernul Statelor Unite a hotărât ca indienii să fie mutați pe câmpiile de vest. Aceste teritorii, spuneau guvernanții, "câtă vreme va crește iarba verde și vor curge apele râurilor, vor fi ale indienilor".

Drumul lacrimilor

Tribul indienilor Cherokee era unul din popoarele de băștinași care au fost trimise pe preerie (Great Plains); cu toate că această hotărâre a fost atacată în 1838 în fața tribunalului, deportarea a avut loc. Plecarea lor a fost numită "drumul lacrimilor", pentru că cel puțin un sfert dintre ei au pierit de foame, epuizare și boli.

Indienii însă nu au putut trăi în pace nici măcar pe câmpie. Când în 1849 s-a descoperit aur în California, mii de căutători de aur au trecut cu trenurile de marfă peste terenurile de vânătoare ale indienilor. Din clipa în care armata americană a fost trimisă pentru a-i proteja pe acești pionieri, ciocnirile nu au mai putut fi evitate.

Jeff Foott/Bruce Coleman

Indienii foloseau aproape în totalitate trupul bizonului. Din piele construiau corturi portabile, din limba aspră făceau perii de lustruit, iar cu creierul bizonilor își hrăneau copiii.

Locuitorii câmpiei au rezistat mult timp la schimbările aduse de omul alb. Ca urmare a vieții nomade și a obiceiurilor de vânătoare, erau călăreți și țintași extraordinari, se puteau organiza pentru luptele de gherilă și erau greu de găsit pe teritoriile proprii. Până la urmă însă au fost nevoiți să se retragă. Măcelărirea turmelor de bizoni a fost ultima mare lovitură. Oamenii albi păstrau doar pielea bizonului, fără să se atingă de carne, astfel că îi omorau cu miile. Indienii amenințați de foamete nu au avut altă alegere: au fost nevoiți să renunțe la

Granger Collection

Aurul a atras foarte mulți coloniști spre vest, determinându-i să se stabilească pe pământurile indienilor. Atunci când au descoperit aur și în Munții Negri din Dakota, șeful de trib "Taurul Șezând" și ceilalți conducători au împiedicat pătrunderea omului alb pe teritoriile indienilor.

Imaginea îl arată pe generalul Custer, drept eroul bătăliei de la Little Bighorn. După unele păreri era un om vanitos şi însetat de glorie. I-a atacat necugetat pe indieni

"Taurul Şezând", pe numele adevărat Tatanka Yotanka, s-a reîntors din Canada în anul 1881. Poliţiştii indieni angajaţi de guvern l-au asasinat cu două săptămâni înainte de Wounded Knee, în rezervaţia în care a fost trimis.

viaţa de nomazi şi să se mute în rezervaţiile înfiinţate de guvernul american.

Indienii Sioux însă au purtat trei războaie cu oamenii albi, reuşind să-şi apere o parte din teritorii. Atunci când albii au pornit în căutarea aurului în Munţii Negri din Dakota de Sud, a izbucnit un al patrulea război anti-guvernamental. În această perioadă, prin anul 1876, generalul George Custer împreună cu cei 200 de soldaţi ai lui şi-a pierdut viaţa în bătălia din Little Bighorn. După unii, Custer a fost atacat prin surprindere, iar alţii consideră că generalul a năvălit necugetat peste o tabără de indieni. Drept urmare, armata Statelor Unite a pornit un război împotriva indienilor. Şeful tribului, "Taurul Şezând" a fost exilat în Canada, iar alţi conducători au fost nevoiţi să se predea.

Asuprire totală

De-acum, majoritatea indienilor de preerie rămăseseră fără pământuri şi fuseseră trimişi în rezervaţii. Condiţiile grele de acolo i-au determinat din când în când să evadeze sau să se revolte, dar în 1886, când Geronimo, şeful de trib al apaşilor a capitulat, s-a pus capăt pentru totdeauna revoltelor. Cu patru ani mai târziu a avut loc lupta cunoscută sub numele de "bătălia de la Wounded Knee". De fapt nu a fost o bătălie, ci un măcel: cavaleria a şaptea pur şi simplu a masacrat peste 250 de bărbaţi, femei şi copii. Armata a fost trimisă pentru a preîntâmpina desfăşurarea unui nou ritual religios numit "Dansul Spiritelor". Indienii sperau ca acest ritual îi va scăpa de omul alb şi le va aduce înapoi turmele de bizoni.

Băştinaşii umiliţi şi săraciţi au fost complet demoralizaţi, numărul lor a scăzut rapid. Puterea s-a folosit de toate mijloacele pentru a distruge viaţa tribală. Au încercat chiar să transforme pământurile indienilor în mici gospodării. Oamenii albi au confiscat o parte din producţie. Între anii 1880-1930 indienii şi-au pierdut două treimi din pământurile ce le mai rămăseseră.

În 1924 băştinaşii americani au primit cetăţenie americană. Mulţi dintre ei şi-au dat seama că s-a sfârşit cu modul lor de viaţă tradiţional, şi s-au mutat în oraşe. În locul sărăciei din rezervaţii ei s-au ales cu cartierele de săraci de la periferia oraşelor. Prin anii 1960 numărul populaţiei indiene a început să crească din nou. În ciuda lipsei de şcolarizare, a şomajului şi a rasismului mulţi dintre ei au încercat să reînvie conştiinţa naţională, iar în anii 1990 numărul lor a crescut la 2 milioane.

DATE IMPORTANTE

Secolul al XVI-lea
Spaniolii se aşează în Florida şi New-Mexico

1756-1763
Britanicii poartă războaie cu francezii şi americanii, pentru teritoriile americane

1775-1783
Războiul American de Independenţă

1787
O ordonanţă de guvern recunoaşte dreptul la pământ al indienilor aflaţi la nord de râul Ohio

1803
Statele Unite cumpără de la Spania prin actul de cumpărare Louisiana, cea mai mare parte a Americii mijlocii

1819
Statele Unite vor lua Florida de la spanioli

1830
Pe baza legii de evacuare indienii vor putea migra spre vest, peste râul Mississippi

1832
În Statele Unite se înfiinţează Departamentul pentru Problemele Indienilor

1849
Izbucneşte febra aurului în California

1868
După al treilea război, şeful de trib "Nor Roşu" semnează o convenţie favorabilă cu guvernul american şi păstrează teritoriul Black Hills.

1876
Custer este învins la Little Bighorm

1887
Legea Dawes va împărţi terenurile comune ale indienilor în mici gospodării individuale

1890
Indienii Sioux sunt masacraţi la Wounded Knee

1924
Indienii americani primesc cetăţenie americană

1967
Indienii militanţi ocupă insula Alcatraz

1973
Revolta de la Wounded Knee

mai vezi Istorie universală 55 — REVOLUŢIA AMERICANĂ Istorie universală 66 — RĂZBOIUL CIVIL DIN AMERICA

America după Războiul de secesiune

Războiul de secesiune din America a fost urmat de un avânt economic, SUA devenind cea mai mare putere economică a lumii. În relațiile internaționale, influența americană a culminat cu o intervenție decisivă în primul război mondial.

În 14 aprilie 1865, după cinci zile de la terminarea războiului de secesiune din America, președintele Abraham Lincoln a fost asasinat. Rămâne însă îndoielnic dacă Lincoln ar fi putut evita ciocnirile care au urmat după înfrângerea Confederației Sudice. După ce li s-a dat permisiunea de a se reorganiza, statele din sud au emis imediat legi de limitare a drepturilor negrilor. Acest lucru i-a iritat în așa măsură pe republicanii radicali, în majoritate în Congresul SUA, încât aceștia au impus un nou program – cunoscut sub numele de "Reconstrucție" – asupra sudului.

Programul de "Reconstrucție" implica o conducere militară și privilegierea temporară a albilor care sprijineau reconstrucția și a negrilor cărora li se acordaseră recent drepturi electorale. Acest program a fost însoțit într-o anumită măsură de corupție care a învrăjbit populația albă din sud; reacțiile lor constând în intimidări frecvente ale negrilor și ale albilor liberali, cea mai celebră fiind societatea secretă Ku Klux Klan.

Nevoiți să accepte drepturile electorale ale negrilor și egalitatea nominală cu aceștia, statele din Sud și-au reluat libertatea de a acționa în anii 1870 și, în ciuda legilor, au descoperit căi de reinstalare a supremației albilor.

Epoca magnaților

Între timp, SUA a intrat într-o perioadă de avânt economic fără precedent. În următoarele decenii, zone întinse ale țării au fost cultivate, iar bogățiile lor agricole și minerale au fost exploatate.

O mare parte din populație ocupa Vestul până atunci "sălbatic", iar în anii 1890 granița a dispărut. În anii 1900 populația a crescut la 76 milioane, și s-au fondat repede mari orașe, cum ar fi Chicago. Numărul invențiilor a crescut – americanii au inventat mașina de scris, telefonul, fonograful, mașina cu motor și aeroplanul. În anii 1880 SUA producea mai multe bunuri manufacturate decât orice altă

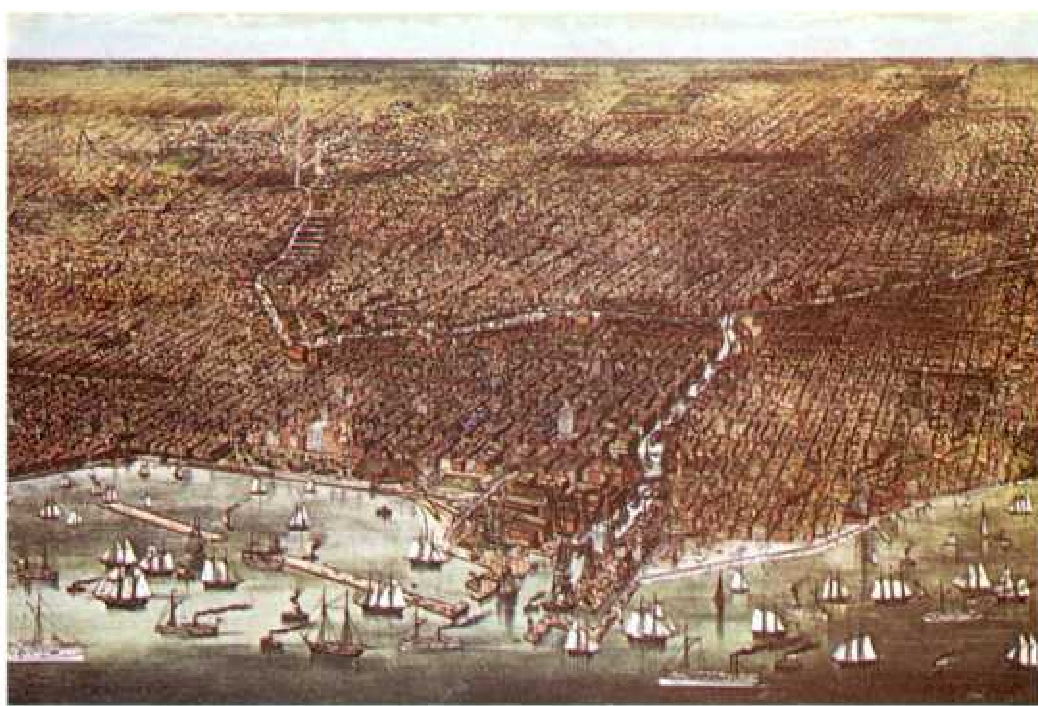
Vautier Denanxe

American History Picture Library

Calea ferată Erie, 1874. Importantă pentru industrie, linia ferată s-a extins de la 48.000 km în 1860, la 400.000 km în 1918.

Împachetarea borcanelor cu fasole la fabrica H. J. Heinz din Pittsburgh. În 1905, s-a deschis fabrică Heinz și în Marea Britanie.

New York Historical Society, New York City

Chicago, 1892. În 1833 Chicago era o așezare cu aproximativ 200 de locuitori. Creșterea populației a început în anii 1840, o dată cu obținerea primelor mari recolte de cereale. Până în 1900, orașul Chicago a ajuns să ocupe locul 2 după New York.

Un alt aspect al avântului economic din America – sărăcie în Chicago, 1910.

Construirea Canalului Panama, deschis în 1914, a costat aproape 400 milioane dolari. Roosevelt a obținut cedarea unei zone a canalului cu o lățime de 16 km (1903), care a trecut sub controlul permanent al guvernului american.

DATE IMPORTANTE

1865
Sfârșitul războiului de secesiune. Asasinarea lui Lincoln

1867
Începe "Reconstrucția" Sudului; SUA cumpără Alaska de la Rusia

1869
Calea ferată face legătura între Atlantic și Pacific

1877
Ultimele trupe federale părăsesc Sudul

1892
Fondarea Partidului Poporului

1898
Războiul americano-spaniol; anexarea insulelor Hawaii

1903
Revoluția din Panama; SUA obține canalul de navigație

1904
Primele măsuri anti-monopol eficiente: trustul căilor ferate este desființat

1905
Intervenția SUA în Santo Domingo

1914
Deschiderea Canalului Panama. Izbucnirea Primului Război Mondial

1917
SUA intră în Primul Război Mondial

Guvernele federale și de stat au contribuit la dezvoltarea economică a SUA, subvenționând construirea unei rețele de căi ferate naționale și cedând pământuri pionierilor, prin Legea Funciară din 1862. Însă avântul economic din America se afla în special sub controlul întreprinderilor private. Aceasta a fost epoca magnaților, printre care John D. Rockefeller, Andrew Carnegie și J.P. Morgan, și giganticele companii industriale, precum Standard Oil.

Epoca de Aur

Deși magnații și marile companii erau întreprinzătoare, uneori erau crude și lacome. Aceasta a dus la o perioadă denumită adesea epoca Baronilor Tâlhari și, uneori, cu intenția de a accentua vulgaritatea *nouveau riche*, această perioadă mai era numită Epoca de Aur. La fel ca în Marea Britanie, industrializarea a provocat multe probleme (sărăcie, exploatare și mahalale), intensificate de rapiditatea procesului, dificultatea de a respecta reglementările de stat și corupția administrațiilor locale.

În anii 1890 o parte din populația americană începuse să se revolte. Fermierii nemulțumiți au format miezul noului Partid al Poporului, însă poziția anti-orășenească a populismului a îngrădit impactul acestuia. Sindicatele nu luau măsuri împotriva patronilor care erau pregătiți să pună capăt grevelor, cu ajutorul trupelor de stat. Un alt grup exploatat era cel al imigranților care veniseră în valuri în SUA. Irlandezii și germanii care veniseră în anii 1840, au fost urmați, în 1880, de evrei, italieni și alte naționalități din Europa de est. Fugind de sărăcie și persecuții, ei vedeau în SUA "Pământul de Aur", dar la început au fost puși la munci ieftine pentru afaceri și industrie, fiind uneori supuși unor condiții chiar mai rele decât cele pe care le lăsaseră în urmă. Cu toate acestea, în timp, milioane de oameni, inclusiv imigranți, au beneficiat de expansiunea și producția industrială, simbolizată de Modelul T al lui Henry Ford, prima mașină ieftină, larg accesibilă.

Între principalele obiective ale reformatorilor se aflau trusturile – grupuri de întreprinderi – care controlau toate industriile și abuzau de puterea pe care o dețineau. Unele măsuri anti-monopol și alte activități reformatoare au avut succes, în special de-a lungul campaniei lui Theodore Roosevelt, președintele american din 1901-1909.

Roosevelt a intensificat rolul crescând al SUA pe scena internațională. Înainte să devină președinte, s-a implicat profund în războiul americano-spaniol din 1898, în urma căruia SUA a obținut dominația în Cuba și controlul asupra insulelor Filipine, Guam și Puerto Ric[o]. În același an s-au anexat Insulele Haw[aii]. Totuși, o parte a populației nu era de acord cu astfel de imperialism de tip european.

Roosevelt a adoptat o poziție fermă ca președinte. Pretinzând că SUA aveau datoria de "a face ordine" în continentul American, Roosevelt a intervenit în Santo Domingo în 1905, succesorii săi procedând la fel în Nicaragua, Mexic și Haiti.

Roosevelt a acționat decisiv și asupra Canalului Panama. Când negocierile cu Columbia au intrat în impas, el a încurajat o revoltă panameză, a împiedicat Columbia să o înăbușe, iar apoi a înființat o zonă de canal în Panama controlată de SUA. Deschiderea canalului în 1914 a adus mari beneficii comerțului SUA și internațional.

O intervenție decisivă

Activitatea diplomatică însemnată a lui Roosevelt a făcut din SUA o putere respectată, însă americanii nu doreau să se implice în conflictele europene, rămânând neutră în 1914, când a izbucnit primul război mondial. Abia în 1917, după ce submarinele germane scufundaseră câteva nave americane în încercarea de a-i epuiza pe Aliați, SUA a intrat în război. Deoarece aceasta însemna că în cele din urmă aliații trebuiau să câștige, efectul – mai mult moral decât militar – a fost decisiv.

Președintele SUA, Woodrow Wilson, [a] insistat ca pacea ulterioară să fie bazată [pe] auto-conducere (oamenii să-și hotărască singuri destinele), însă multe dintre obiectivele sale au fost zădărnicite. La fel s-a întâmplat și cu planul său de a integra SUA în Liga Națiunilor: Congresul l-a respins, iar americanii au revenit la o politică de "izolare".

mai vezi Istorie Universală 67 – AMERICANII NATIVI Istorie Universală 92 – SUA: O SUPERPUTERE

Japonia tradițională

În ciuda influenței civilizației chineze, japonezii au reușit să-și dezvolte propria cultură, care este de altfel unică. Mai târziu, aceștia s-au izolat de lumea din afară, rămânând astfel până în secolul 19.

Populând un lanț de insule muntoase dincolo de coasta pacifică a Asiei, japonezii au trăit pentru o perioadă de timp izolați de restul lumii. Mările care înconjurau insulele reprezentau o barieră pentru eventualii atacatori, japonezii fiind astfel liberi să-i expulzeze pe vecinii lor din nord, tribul Ainu, din principalele insule și să adopte un mod de viață în care loialitățile față de clan și față de familie erau mult mai puternice decât loialitatea față de autoritățile centrale.

Acest lucru s-a întâmplat în ciuda respectului cu care japonezii se închinau împăraților lor. Aceștia erau considerați a fi descendenți ai zeiței soare, domnia primului împărat pe nume Jimmu, datând din anul 660 î.e.n. În realitate, clanul imperial a ajuns la putere mult mai târziu, iar Japonia a depășit Epoca de Piatră abia aproximativ în secolul I î.e.n.

Influența Chinei

Încercările repetate ale Japoniei de a cucerit Coreea, între secolele patru și șapte e.n. au situat-o în contact direct cu civilizatia chineză, deja avansată. Din China, prin intermediul Coreei, a pătruns budismul, care a fuzionat apoi cu religia nativă Shinto, pentru a deveni ulterior curentul religios cu o influență puternică asupra vieții japonezilor; confucianismul, și odată cu el concepția chineză de stat centralizat; și mai presus de toate scrierea chineză. Japonezii au preluat caracterele chinezești, adaptându-le la limbajul japonez; însă timp de secole, japonezii educați au scris și au compus poeme în limba chineză, ce avea un prestigiu comparabil cu cel al limbii latine în istoria Europei de vest.

Influența chineză a ajuns la apogeu în secolele 17 și 18, odată cu încercarea hotărâtă a Japoniei de a crea o structură guvernamentală bazată pe conceptii chineze, însoțită de un serviciu de impozitare eficient în fiecare dintre regiunile regatului. Însă adevărata natură a societătii japoneze s-a reafirmat în curând. Magnații locali au început să acumuleze privilegii, beneficiind de scutiri de impozite și să controleze funcționarii din regiunile respective. Cu toate că acest proces a durat mai multe secole, în timpul perioadei Heiane (794 – 1185), adevărata putere a curții de la Kyoto a fost preluată și împărțită între șefii clanurilor care aveau servitori loiali și puternice trupe militare. După aceste schimbări majore, contactul oficial cu China a încetat după anul 838.

În timpul perioadei Heiane, împărații au pierdut controlul asupra puterii, care a fost preluată de capii puternicului clan Fujiwara. Această situație a fost făcută publică în 866, când șeful de atunci al clanului Fujiwara, pe nume Yoshifusa a devenit regent, domnind în numele împăratului, deși acesta avea deja vârsta necesară.

Membrii clanului Fujiwara reușeau să-și mențină puterea asupra familiei imperiale prin căsătorii între femeile lor cu membrii acesteia, asigurându-se astfel că fiecare copil de împărat era nepotul conducătorului clanului Fujiwara. Iar când micul împărat creștea

◀ Samurai în îmbrăcăminte rituală. Armura sa este diferită de cea a cavalerilor europeni, fiind luminoasă, flexibilă ți compusă din lemn de bambus ți fier. Samuraii beneficiau de anumite privilegii uimitoare-inclusiv dreptul de a înjunghia orice persoană ce li se împotrivea.

▼ Pictură din secolul 19, înfățițându-l pe Yoritomo (114-99), conducătorul marelui clan Minamoto, primind omagii de la vasalii săi. Yorimoto i-a înfrânt pe rivalii săi puternici, reușind să devină primul dictator militar sau shogun.

Sakamoto Photo Research Laboratory

Această apărătoare de la mânerul sabiei de samurai este decorată cu chipurile a trei înţelepţi – Lao-tzu, Buddha şi Confucius. Aceştia au fost fondatorii religiei şi filozofiilor chineze adoptate de japonezi.

era îndemnat să abdice în favoarea unui alt fiu de împărat, o practică ce îi făcea pe împăraţi nesemnificativi din punct de vedere politic.

Practica amintită mai sus a fost şi mai des întâlnită în timpul perioadei Kamakura (1185-1833), când curtea imperială continua să rămână la Kyoto, guvernul fiind însă transferat la Kamakura, teritoriul noului clan dominator: Minamoto. Acesta a ieşit victorios în urma unei serii de războaie civile crunte, conducătorul său Yoritomo fiind numit shogun; în realitate acesta era un dictator militar.

Shogunatul a devenit o instituţie japoneză recunoscută, deşi după moartea lui Yoritomo familia sa a fost alungată de la putere de membrii clanului Hojo, care nu au fost shoguni, dar au îndeplinit funcţii de regenţi pe lângă câţiva shoguni mai puţin importanţi ai clanului Fujiwara şi ai unor clanuri imperiale. Transferarea puterii centrale (de la împărat la shogun şi de la shogun la regent) era o practică curioasă, tipic japoneză, ce le dădea acestora posibilitatea de a se adapta noilor situaţii fără desfiinţarea instituţiilor existente.

Societatea feudală

În timpul perioadei Kamakura societatea japoneză a devenit pe deplin feudală şi militarizată, apărând astfel multe din trăsăturile sale. Printre cele mai importante se numără cultul războinicului, sau al samuraiului, caracterizat nu doar printr-o extraordinară perspicacitate a luptei cu sabia, dar şi prin netăgăduita sa loialitate, dorinţa de sacrificiu, precum şi prin puterea sa de a suporta durerea fără să crâcnească. Sabia japoneză, realizată de meşteri pricepuţi, era de aşa o calitate excepţională, încât a devenit obiectul unui cult mistic. Combinaţia dintre sentimentul religios şi aprecierea frumosului era tipic japoneză, iar calitatea săbiilor a fost demonstrată şi de exportul înfloritor de săbii cu China.

Ansamblu de conexiuni

Când au ajuns la putere, clanurile Minamoto şi Hojo au reuşit să păstreze o serie de legături ce vizau loialităţile vasalilor (oameni care le aduceau omagii în schimbul protecţiei) şi ale samurailor către aceştia. Loialităţile personale şi locale au devenit deosebit de importante în timpul perioadei Ashikaga (1336-1568), caracterizată prin anarhie feudală.

Shogunii Ashikaga nu au controlat niciodată întreaga ţară, conducând câteodată doar din umbră. Timp de jumătate de secol au existat două dinastii imperiale rivale, care au

DATE IMPORTANTE

660 î.e.n.
Dată legendară când şi-a început domnia primul împărat, Jimmu

Secolul 4 e.n.
Japonezii invadează Coreea

Secolul 6
Este adoptată religia budistă

Secolele 7-8
Influenţa chineză asupra culturii

710
Este fondată prima capitală la Nara

794
Noua capitală este la Kyoto. Slăbirea puterii imperiale

1274 şi 1281
Invaziile mongolilor sunt înăbuşite

1336-1568
Perioadă de războaie civile şi anarhie feudală

1540
Sosesc primii comercianţi portughezi

1568-98
Renaşterea shogunatului

1600
Capitala se mută la Edo (Tokyo)

1636
Japonezilor li se interzic călătoriile în străinătate

1638
Răscoala creştinilor este înăbuşită

1638-41
Portughezii sunt expulzaţi, iar comercianţii olandezi obligaţi să trăiască în Deshima

1853
Sosesc nave din Statele Unite, cerând deschiderea Japoniei către lume

1868
Clanul Tokugawa este înlăturat de la putere

Persecuţia creştinilor, însoţită adeseori de tortură, intensificată în anul 1620. Această pictură realizată de un artist japonez iezuit, ilustrează creştini din anul 1622 pe punctul de a fi decapitaţi sau arşi.

dat unor lorzi posibilitatea de a trece dintr-o tabără în alta în funcție de împrejurări. Războaie locale și civile s-au succedat, iar cei mai mari conducători, sau daimyo, au devenit mici regi, care din cauza crizelor repetate au fost obligați să-și organizeze regiunile pe care le conduceau în mod eficient precum și să-și mobilizeze toate resursele. Acest lucru a subminat într-un fel ordinea tradițională, oferindu-le oamenilor simpli posibilitatea de a avansa pe scena politică. Chiar și monopolul samurailor asupra problemelor de război a fost anulat, conducătorii daimyo angajând țărani în infanterii militare, conduse de samurai-călări.

"Vântul divin"

De-a lungul acestei perioade, țările din afară nu au intervenit în problemele Japoniei, aceasta având doar puține contacte cu China. În timpul perioadei Kamakura, securitatea Japoniei a fost pentru prima dată amenințată de către cuceritorii mongolezi ai Chinei, care au invadat-o de două ori în 1274 și 1281.

A doua amenințare a fost invadarea Japoniei de către o puternică flotă de vapoare care ar fi reușit să o cucerească, dacă nu ar fi fost nimicită de o furtună – "Vântul Divin" sau Kamikaze care a confirmat ulterior credința că japonezii erau un popor favorizat.

Invazii externe

Un alt fel de invazie a început în anul 1543 când primii europeni au poposit pe pământurile Japoniei; aceștia erau marinari portughezi ce navigau în corăbii chinezești. După aceștia au urmat altii și alții, inclusiv misionarul iezuit Sf. Francis Xavier, precum și comercianți care au transformat Nagasaki, un sat de pescari, într-un port important.

Timp de câteva decenii, creștinismul a realizat progrese importante, iar flintele europene au modificat complet armamentul japonez, precum și concepția japonezilor asupra problemelor de război.

Între timp, între anii 1568 și 1600 un grup

▲ Schimbările ce au avut loc în timpul perioadei Tokugawaiene au fost marcante chiar și pe plan cultural. În secolul 16 cultura dominantă era caracterizată printr-o ceremonie a ceaiului, muzica rafinată, precum și dansurile teatrului "noh", de la care provine masca (imaginea din stânga, sus). Cultura din această perioadă se baza pe încăperea pentru ceai, bordelul, și (sus) kabuki, sau teatrul poporului. La început printre actori erau și femei, dar ulterior acestea au fost respinse.

▶ Viața la curtea japoneză. Deși divinizat, împăratul a avut o putere limitată în timpul perioadei lui Tokugawa.

de conducători competenți au reușit în cele din urmă să impună unitatea națională și să reinstaureze shogunatul. Un mare războinic, pe nume Oda Nobunaga (1534-1582) a ocupat orașul Kyoto în anul 1568, dar a fost nevoit să-și petreacă viața luptând împotriva conducătorilor rivali, slăbind astfel puterea militară instituită de unele secte budiste. După asasinarea lui, locotenentul acestuia, Toyotomi Hideyoshi (1536-1598) a subjugat clanurile unul după altul, folosindu-se de un amestec inteligent de forță și diplomație.

Dorind probabil să împiedice forțele militare ale lorzilor și samurailor să se epuizeze luptând în propria țară, în 1592 Hideyoshi a lansat un atac împotriva Coreei, ce se afla în

acea vreme sub protectorat chinezesc. Pe pământ coreenii și chinezii nu reprezentau o amenințare pentru japonezi, însă lupta a avut loc pe mare, iar coreenii având corăbii bine dotate au reușit să distrugă și să scufunde multe vase japoneze. Japonia a pierdut astfel controlul asupra mării, armatele sale fiind nimicite. După acest dezastru, japonezii nu au mai cutezat să întreprindă nici un atac asupra țărilor străine.

După moartea lui Hideyoshi, conducerea Japoniei a fost preluată de vasalul acestuia, Tokugawa Ieyasu (1542 – 1616), care a reușit să-și învingă rivalii în bătălia de la Sekigahara (1600). Trei ani mai târziu, acesta a fost recunoscut oficial ca shogun. Reședința lui Ieyasu se afla la Edo (Tokyo), care a devenit noua capitală a Japoniei.

Noul shogun s-a folosit de orice mijloace pentru consolidarea puterii sale politice. Primul scop era înlăturarea fiului lui Hideyoshi, dar gândea și în perspectivă. Era decis să păstreze shogunatul în noua sa formulă – și sub controlul familiei sale. În acest sens a început o reorganizare a vieții japonezilor – cu consecințe deosebit de importante asupra viitorului națiunii.

Japonia în perioada Tokugawaiană

Cea mai mare parte a măsurilor întreprinse de Ieyasu erau foarte practice și în același timp cinstite. Spre deosebire de predecesorii săi, el și-a pregătit dinainte fiul ce urma să preia puterea după moartea sa. De asemenea Ieyosu a populat provinciile centrale cu rude și susținători de-ai săi, oferindu-le membrilor celorlalte clanuri teritorii mai îndepărtate.

Cele mai importante orașe erau conduse direct de Tokugawa. Conducătorii celorlalte clanuri, deși loiali cândva, erau obligați să-și petreacă cea mai mare parte a timpului la Edo, sub supravegherea suveranului, iar când se întorceau la casele lor, trebuiau să-și lase familiile la Edo ca garanție că se vor comporta bine.

Ieyasu a încercat de asemenea să împiedice diferite schimbări care puteau periclita stabilitatea regimului. Hideyoshi luase deja câteva măsuri în acest sens, demobilizând trupele militare ale țăranilor, deși el însuși fusese înainte un om de rând care a reușit să se remarce datorită talentului său militar. Ieyasu și succesorii săi au încercat să mențină separarea între clasele sociale, interzicând pătrunderea în clasele superioare a unor intruși sau grupuri privilegiate, ca de exemplu samuraii. Creștinismul a început să fie privit ca un alt factor supărător. Acesta reprezenta un produs al influenței străine, conflicte violente petrecându-se între adepții săi, care nu răspundeau cu aceeași bunăvoință budiștilor.

Mișcărilor anti–creștine conduse de Hideyoshi li s-a alăturat ulterior adevărata persecuție a creștinilor, care a început spre sfârșitul vieții lui Ieyasu și s-a intensificat în anul 1620. Aceasta a provocat în final o mare revoltă la Shimahara între anii 1637-1638, care a fost în cele din urmă înăbușită, iar creștinismul a fost spulberat din Japonia.

Expulzarea vesticilor

Având o concepție radicală, Tokugawa a observat că beneficiile provenite din comerțul cu Europa erau depășite de cele ale vesticilor. Prima dată au fost expulzați spaniolii, iar apoi portughezii. Doar olandezilor li s-a permis să rămână, activitățile lor fiind limitate la mica insulă Deshima din portul Nagasaki ce dirija un comerț care până în secolul 18 a ajuns să se rezume la doar două încărcături pe an.

Din anul 1636 japonezilor a început să li se interzică să călătorească în străinătate. Aceasta datorită temerii infestării cu concepte din afară, iar japonezilor care apucaseră să plece, li s-a interzis să se întoarcă în propria lor țară.

Din punctul de vedere al lui Tokugawa, aceasta era o politică foarte eficientă. Clanul tokugawaian a rămas la putere până în anul 1868, iar multe valori ale tradițiilor japoneze au supraviețuit până în era modernă. "Marea pace" adusese prosperitate și inevitabil schimbări pe plan cultural și economic.

Alți factori care îl deranjau pe Tokugawa erau: dezvoltarea unui cult imperial, revenirea shintoismului ca religie patriotică și răscoale frecvente ale țăranilor. Schimbarea era pe cale să se producă datorită vesticilor care au reușit să spargă "ușile închise" ale Japoniei.

Roger-Viollet

Femei fabricând țigle. Chiar și femeile-samurai duceau o viață grea în timpul perioadei Tokugawa. Educarea lor era considerată inutilă, de vreme ce singura lor datorie era de a se supune. Chiar și religia le era interzisă, deoarece bărbatul era considerat "singurul Dumnezeu" al femeii.

Michael Holford

Ritualul ceremoniei ceaiului, după modelul anului 1900. Ceremonia a rămas neschimbată timp de secole și se mai practică și astăzi.

mai vezi Istorie universală 77 – CHESTIUNEA ESTICĂ Istorie universală 122 – SCRIEREA JAPONEZĂ

Epoca victoriană

Victoria & Albert Museum

În timpul îndelungatei domnii a reginei Victoria, societatea britanică a suferit schimbări foarte importante, cum ar fi industrializarea, expansiunea imperială şi o mai mare democraţie. Deşi sărăcia persista, mulţi oameni duceau o viaţă prosperă.

Când a urcat pe tron, în 1837, regina Victoria era doar o adolescentă de 18 ani şi a domnit timp de 63 de ani, până la moartea sa în 1901. Deşi aceasta a fost o perioadă de schimbări fără precedent, multe mentalităţi au fost păstrate până la sfârşitul secolului 19, denumit adesea "Epoca Victoriană", după numele reginei.

Atelierul lumii

Anglia victoriană a fost dominată de efectele Revoluţiei Industriale, fiind ţinutul fabricilor, depozitelor şi atelierelor. Populaţia a crescut rapid, numărul oraşelor a crescut, iar până în anul 1850 a fost construită o reţea naţională de "monştri de fier" – căile ferate – cum nu se mai văzuse până atunci.

Deosebit de productivă şi în fruntea celorlalte naţiuni, Marea Britanie a devenit "atelierul lumii", demonstrând acest lucru la Marea Expoziţie din 1851 şi menţinându-se pe poziţie până la sfârşitul secolului. Viteza schimbărilor a accentuat aspectele negative ale acestora – adăposturile neigienice pentru muncitori, folosirea copiilor la diferite munci, condiţii proaste de lucru, salarii mici şi program de lucru foarte lung.

Mary Evans

▲ Confort tapisat pentru doamne la o petrecere a ceaiului în grădină, în anul 1865. A fi îmbrăcat "cum se cuvine", implica purtarea multor jupoane sub crinoline. Bărbaţii purtau costume sobre.

◄ Simbolul unei ere – regina Victoria, la o vârstă înaintată. Victoria a urcat pe tron în 1837, la vârsta de 18 ani, şi trei ani mai târziu s-a căsătorit cu vărul său, prinţul Albert de Saxa-Coburg-Gotha.

S-au realizat totuşi unele îmbunătăţiri, chiar înainte de anul 1850, Epoca Victoriană fiind şi o epocă a reformei (de exemplu, în ceea ce priveşte fabricile şi domeniul sănătăţii publice). Cu toate acestea, o mare parte a populaţiei continua să trăiască în sărăcie şi mizerie.

Valori victoriene

În timpul Epocii Victoriene, clasa mijlocie a realizat mari progrese, membrii acesteia având posibilităţi variate de a se ridica pe scara socială, în diferite domenii: afaceri, industrie, serviciu civil şi altele. Era, de asemenea, de remarcat felul în care societatea victoriană a început să fie dominată de valori ale clasei mijlocii. Oameni sobri, punctuali, muncitori,

Gloria imperială. Imaginea de sus înfățișează Atacul Brigăzii Ușoare și atacul asupra Sevastopolului, în timpul Războiului din Crimeea (1854-1856) și Tel-el-Kebir (1882), victoria ce a dus la controlul Angliei asupra Egiptului. Portretele conducătorilor trupelor militare încadrează cele trei scene.

Mary Evans

Mulți victorieni considerau bicicleta un mijloc de relaxare. Aceasta a slăbit convențiile sociale și a încurajat purtarea de îmbrăcăminte mai comodă. În 1884, bicicletele "sigure" – care le-au înlocuit pe cele cu roata din față mare – se găseau deja peste tot.

Mary Evans

Ziua Derby-ului. Derby-ul a fost fondat în 1780, iar în secolul următor a devenit o ocazie pentru excursiile populare.

Tate Gallery/Bridgeman

economi, familiști și respectabili existaseră și înainte de domnia reginei Victoria dar, începând cu această perioadă, asemenea calități erau considerate foarte normale în noua și precisa lume industrială. Regina Victoria a dat startul; existența sa, centrată pe datorie și familie, a fost destul de diferită de cea pe care o avuseseră ultimii doi predecesori ai săi. Cea mai mare parte a aristocrației a recurs la purtarea costumelor, abandonând stilul de viață scandalos și excentric al unei generații anterioare; la fel au procedat și membrii de vază ai clasei muncitoare.

Valorile și energia clasei mijlocii au contribuit la multe dintre marile realizări ale Epocii Victoriene. Aspectele lor mai puțin amiabile cuprindeau convingerea morală că prosperitatea reprezenta răsplata bunătății (iar cei ce nu aveau succes erau lipsiți de importanță) și un puritanism extrem în chestiuni sexuale, unde culpabilitatea și ipocrizia erau în floare.

Religia avea un rol foarte important în viața din această perioadă, deși mulți locuitori ai noilor orașe uriașe erau aproape rupți de religie. Existau multe curente religioase. Cea mai mare influență o exercitau sectele protestante, ca și metodiștii și congregaționiștii, precum și aripa evanghelică a bisericii anglicane. Apăruseră însă și alte forme de credință, care puneau mai mult accent pe ritual și dogme; este vorba în special de catolicismul roman și "anglo-catolicismul" din cadrul bisericii anglicane.

Credințe și îndoieli

Cu toate acestea, Epoca Victoriană a fost și o perioadă a îndoielii și necredinței, cum ar fi de exemplu faptul că știința submina credința în adevărul biblic. Ateismul rămânea un punct de vedere șocant, și, după multe încercări, ateistul înfocat Charles Bradlaugh a fost acceptat în Camera Comunelor abia în 1880.

Cel mai subversiv eveniment a fost publicarea, în 1859, a cărții lui Charles Darwin, Originea Speciilor, teoria sa asupra evoluției care susținea că oamenii nu reprezintă rezultatul unui singur act de creație, care le-a oferit stăpânirea asupra celorlalte forme de viață, ci au evoluat din lumea naturală. În cea mai mare parte a Epocii Victoriene, bisericile respingeau aceste teorii precum și alte relatări

științifice, pe care aveau să le adapteze în secolul 20.

Politica de partid

Parlamentele din Epoca Victoriană erau mult mai reprezentative decât cele dinaintea lor și, de asemenea, mai receptive la opinia publică. Primul pas a fost făcut în 1832, chiar înainte de urcarea Victoriei pe tron, când unui număr mare de membri ai clasei mijlocii li s-a dat dreptul de vot, prin Marea Reformă. (Următoarele reforme, din 1867 și 1884, au vizat majoritatea bărbaților; înainte de sfârșitul secolului a început agitația pentru dreptul de vot al femeilor.)

Controlul regal asupra guvernului luase sfârșit sub William al IV-lea (1830-37) și, în ciuda respectului de care se bucura Regina, aceasta a exercitat doar o influență parțială în alegerea miniștrilor guvernului și alte decizii politice. Miniștrii trebuiau să dea socoteală în fața Parlamentului, în special în fața Camerei Comunelor, și, de vreme ce disciplina de partid nu era încă strictă, aceștia nu puteau întotdeauna să-și justifice acțiunile. Whigii și Torii anilor 1830 s-au transformat până în 1860 în niște grupări mult mai strânse: partidele Liberal și Conservator, conduse de lideri ca Gladstone și Disraeli. Disciplina nu era însă îndeajuns de strictă pentru a împiedica sciziuni majore în cadrul unui partid. Problema irlandeză, de exemplu, a influențat politicile parlamentare în multe privințe. Foametea din 1845-46 a ajuns în final să-l convingă pe Sir Robert Peel că Legile Cerealelor, ce garantau prețuri ridicate producției britanice, trebuie să dispară. A fost introdus comerțul liber, care a

▲ **O călătorie. Locurile erau incomode iar trăsurile deschise, însă o călătorie de la Londra la Brighton costa doar câțiva bănuți.**

▼ **Un vânzător ambulant își vinde marfa – "Cele mai bune stridii la Cleethorpes". În zilele noastre sunt o delicatesă scumpă, dar stridiile erau ieftine și comune în Marea Britanie victoriană.**

devenit parte dintr-o mai mare mișcare victoriană ce încerca să creeze o societate mai deschisă și mai competitivă.

Însă decizia lui Peel de a scoate din vigoare Legile Cerealelor a dus la fragmentarea Partidului Conservator. 20 de ani mai târziu, misiunea lui William Gladstone de a pacifica Irlanda și o eventuală supunere la Regulile Casei (auto-guvernare), a provocat scindarea Partidului Liberal în două ramuri.

În timpul acestei perioade de schimbări dramatice nu au fost exercitate amenințări externe la securitatea Marii Britanii. Europa a intrat în război în 1854-56, când Anglia și Franța au luptat împotriva Rusiei, în Războiul Crimeei. După cum sugerează și numele, chiar și aceasta era o campanie restrânsă, condusă cu succes, pentru a limita ambițiile teritoriale ale Rusiei în Balcani. Aceasta a reprezentat doar o rundă din așa-zisa "Chestiune Estică" – seria de probleme cauzate de declinul Imperiului Otoman, care a dus la implicarea profundă a Angliei în politicile europene, în timpul Epocii Victoriene. Anglia s-a aflat la limita izbucnirii unui al doilea război cu Rusia, în 1878, însă s-a menținut departe de alianțele europene care, ulterior, au divizat continentul – atitudine pe care primul ministru britanic, Lord Salisbury, a descris-o drept "splendida izolare".

Extinderea Imperiului

Între timp, Imperiul Britanic, deja uriaș în 1837, și-a continuat expansiunea. Coloniile întemeiate de europeni, cum ar fi Canada și Australia, începeau să aibă guvernări proprii, însă porțiuni întinse ale Africii, în special, începeau să fie colorate în roșu (culoarea imprimată pe hărți pentru a desemna teritoriile aflate în posesia Angliei).

În Anglia, sentimentul imperialist s-a dezvoltat foarte lent, chiar și după ce Disraeli a proclamat-o pe Victoria Împărăteasă a Indiei, în 1876. Însă deja în anul 1890, locuitorii Marii Britanii realizaseră că imperiul lor era cel mai mare din câte se pomeniseră până la acea dată. Realizările britanice din țară și din străinătate le-

Sărăcie în Drury Lane, Londra. Când aveau posibilitatea, săracii luau masa la restaurantul Baylis's.

au imprimat victorienilor o încredere profundă, care avea să fie doar puțin zguduită la sfârșitul perioadei, de insuccesele militare din Războiul Burilor din Africa de Sud, unde fermierii descendenți ai olandezilor au fost cuceriți doar după o luptă de 3 ani (1899-1902). Ostilitatea europeană din timpul războiului punea la îndoială "splendida izolare", pregătindu-se ru politica foarte diferită a începutului lului 20.

Servicii pentru o nouă societate

O doctrină centrală a Epocii Victoriene era aceea că individul trebuia să fie cât mai independent față de intervențiile acestuia; mult realiz le acestei perioade erau re trepri private sau al inițiativei individuale. În vechile restricții legale fuseseră în ad ptat la nevoile ei societăți le Câ iele întreprir eri private nizerabile de muncă și xploatarea personalului, tea erau ontrolate prin măsuri ale dome ui sănătății ublice și decrete corespunză

Pentru a funcționa eficient, avea nevoie de servicii oferite exemplu GPO (timbrele pentru plata unor taxe egale, indiferent de distan fost două inovații victoriene). npc ant mpe nea din ce în ce mai ev ost fc stem de învățământ de inul ru ca fiecare copil să benc iciez vațământul primar; învățământu secund niversal a fost introdus do

Sărăcia

În eforturilor statului de sistemul economic, societa dustria generat probleme important o să alarmantă – ce nu era prot mult accentuată față de perioadele siguranță mai șocantă la e vreme ce oamenii săraci se îmbul aghernițele orașelor. Exista, de asemenea, o mare nesiguranță, deoarece noile avânturi ale sistemelor economice alternau cu perioade de care muncitorii erau concediați și asați să moară de foame. Susținătorii sistemului pretindeau că nu se putea face nimic în privința "legilor de fier" ale economiei, însă acest punct de vedere a fost criticat de gânditorii socialiști, ca Robert Owen și Karl Marx, și atacat de Charles Dickens, William Morris, precum și de alți scriitori și artiști ai vremii.

În timp ce mulți copii beneficiau de privilegiile progreselor, viitorul nu era promițător dacă erai sărac.

n Epoca victoriană au avut loc mișcări al ei muncitoare, de la programe pentru auto jin și auto-îmbunătățire (cooperative tute mecanice), la acțiuni în masă, ca de nplu manifestația Chartistă a anilor 1830 ș pentru obținerea de drepturi politice licatele, interzise până în anul 1820, și-au t apariția, începând să reprezinte c ărată forță în anul 1880, perioadă în care și e socialiste au reapărut, după ce stătuseră mbră o lungă perioadă d

Progrese ale epocii

ctorienii nu au reușit să rezolve problem a sărăciei, marile realizări ale epocii au idus cu timpul beneficii multor oameni și i-au ajutat s -și lărgească orizonturile.

lardele de viață s-au îmbunătățit, în asele de oameni obișnuiți intrând o serie de oi produse, de la obiecte casnice, la publicații e presă. Noi tipuri de locuri de muncă ofereau i: de exemplu, cererea de dactilografe ocuri de muncă unui număr mare de i școală, care nu mai munciseră înainte. nul oferea posibilitatea funcționarului dir vilă din suburbie, ia menil ă excursii pe litoral. Ia dacă r, proaspăt introdusă repre: cleta era un mijloc de transp sociale îmt oferea ma at care deschidea ral, ilor de bărbați.

În ciuda schimbărilor precedent credere și optimismul au fo aracteristicile arii Britanii în timpul epocii Victoriene ocuitorii considerau că au dreptul și itoria de păstra statutul națiunii de c a mai m e putere lumii, iar până la măcelul din Prin l Războ ondial această idee nu a fo niciod pusă la îndoială în Marea Britanie.

DATE IMPORTANTE

1837
Victoria devine regină
1840
Este introdus serviciul poștal intern
Victoria se căsătorește cu vărul său Albert
1846
Abrogarea Legilor Cerealelor
1851
Marea Expoziție
1854-56
Războiul din Crimeea
1861
Moartea prințului Albert
1867
A doua Reformă
1870
Reforma Învățământului: prima implicare directă a statului în educație
1872
Este introdus votul secret
1876
Victoria devine Împărăteasă a Indiei
1884
Sufragiu masculin universal
1886
Liberalii se despart din cauza problemei guvernării proprii a Irlandei
1893
Ultimele propuneri ale lui Gladstone în ceea ce privea guvernarea de sine stătătoare.
1899-1902
Războiul Burilor
1901
Moartea Reginei Victoria

mai vezi universală 61 – E A RI DRM ARE BRIT rie universală 76 – SOCIALISMU

Napoleon al III-lea al Franței

▲ În decembrie, a Doua Republică franceză a organizat primele – și singurele – alegeri prezidențiale. Ludovic Napoleon, nepotul lui Napoleon I, a fost votat în fruntea statului de către o majoritate substanțială.

◄ Napoleon I și *"la belle France"* îl îndrumă pe Ludovic-Napoleon în posterul propagandist al alegerilor din 1848. Bonapartismul a rămas un curent puternic după 1815.

Moștenind prestigiul celebrului său unchi, Napoleon I, Ludovic-Napoleon a exploatat situația politică instabilă din Franța și s-a proclamat împărat. Regimul său, al Doilea Imperiu, a fost glorios, dar a decăzut, sfârșindu-se printr-o catastrofă.

După înfrângerea finală a lui Napoleon din 1815, vechea dinastie Bourbon a revenit la putere prin Ludovic XVIII. Nu a existat o întoarcere completă la vechiul regim absolutist, abolit de Revoluția din 1789: puterea regelui, deși considerabilă, era îngrădită de constituție și parlament. Iar când succesorul lui Ludovic, Carol X (1824-30), a încercat să recâștige autoritatea absolută, a fost detronat prin revoluția din iulie 1830.

Regele cetățean

Încercările de înființare a unei republici au eșuat, iar tronul i-a revenit lui Ludovic-Filip care aparținea ramurii tinere din Orléans a familiei Bourbon. Ca "rege cetățean" constituțional, Ludovic-Filip a fost un monarh respectabil, deși mai puțin inteligent, până când eșecurile în politica externă și o recesiune severă au dus la izbucnirea revoluției din februarie 1848 și la căderea monarhiei.

De data aceasta a fost proclamată republica, însă problemele șomajului și sărăciei clasei muncitoare au generat noi conflicte. Sub constrângerile Stângii politice s-au înființat din bani publici "Ateliere Naționale" care să asigure locuri de muncă. A urmat o întoarcere spre conservatorism, iar atelierele de stânga au fost desființate. În iunie 1848, muncitorii din Paris au declanșat o revoltă care a fost zdrobită cu cruzime, iar începând cu acea dată francezii au devenit mai divizați ca niciodată pe criterii politice – între legitimiști (susținători ai Bourbonilor) și orléaniști și între republicanii de stânga și cei de dreapta.

În plus, o altă concepție politică – neconstituită deocamdată în partid – a fost inspirată de Imperiul lui Napoleon, pe care trecerea timpului l-a făcut să pară din ce în ce mai glorios și înfloritor. Acest sentiment răspândit a fost exploatat de nepotul lui Napoleon, Ludovic-Napoleon Bonaparte (1808-73), care făcuse deja două încercări de a prelua puterea. Acum, favorizat de circumstanțe, a fost ales președinte în decembrie 1848.

Lovitură de stat

În următorii trei ani, Ludovic-Napoleon a manipulat liderii partidelor, însușindu-și puteri aproape dictatoriale. Însă, când s-a apropiat sfârșitul mandatului său, nu a reușit să convingă parlamentul să modifice constituția, pentru a putea rămâne la putere. Prin urmare, în 2 decembrie 1851, Napoleon a înscenat o strălucită lovitură de stat, și și-a arestat oponenții. Rezistența a fost zdrobită cu cruzime, iar Ludovic-Napoleon a emis o constituție revizuită care i-a prelungit funcția cu zece ani.

DATE IMPORTANTE

1815
Napoleon I este înfrânt la Waterloo; dinastia Bourbon revine la putere în Franța

1830
Carol X, ultimul monarh Bourbon, este detronat; Ludovic-Filip devine rege (dinastia Orléans)

1848
Proclamarea celei de-a Doua Republici franceze; zdrobirea muncitorilor din Paris; Ludovic-Napoleon devine președinte

1851
Lovitura de stat din 2 decembrie a lui Ludovic-Napoleon

1852
Ludovic-Napoleon devine Împăratul Napoleon III; începe cel de-al Doilea Imperiu

1854-56
Războiul Crimeii

1859
Războiul franco-austriac din Italia

1863
Trupele franceze iau cu asalt Mexico City și îl proclamă împărat pe Maximilian

1867
Maximilian este executat

1870
Războiul franco-prusac; Napoleon III este capturat; sfârșitul celui de-al Doilea Imperiu și proclamarea celei de-a Treia Republici

1871
Franța este înfrântă și cedează Alsacia și Lorena. Comuna din Paris, revolta aripii politice stângi, este zdrobită de forțele guvernamentale

Restaurarea imperiului lui Napoleon era doar o chestiune de timp. Ca și în cazul altor modificări majore, constituției i s-a imprimat un aspect democratic, fiind supusă unei aprobări populare printr-un plebiscit (referendum), organizat în 2 decembrie 1852. Apoi, menținând neadevărul că fiul lui Napoleon a domnit sub numele de Napoleon II, Ludovic Napoleon a fost încoronat Napoleon III.

În ciuda structurii autoritare, al Doilea Imperiu părea popular și plin de succes în cea mai mare parte a anilor 1850. Politicile guvernamentale promovau prosperitatea și expansiunea industrială, se desfășurau lucrări publice de mare amploare, inclusiv transformarea capitalei franceze de către baronul Georges Haussmann într-un mare oraș cu bulevarde imense – în mare parte, Parisul de astăzi.

Peste hotare, ostilitatea față de Napoleon s-a risipit rapid. Franța s-a alăturat Marii Britanii în Războiul Crimeei (1854-56) împotriva Rusiei, iar Napoleon a prezidat conferința de pace de la Paris.

Următoarea acțiune a lui Napoleon a fost o campanie pentru eliberarea Italiei, aliindu-se

DÉPART DE S.M. L'EMPEREUR, DE PARIS POUR L'ITALIE.

cu statul italian Piedmont. Se părea că Napoleon nutrea o simpatie sinceră față de naționalismul italian, dorind să-și urmeze unchiul în alungarea austriecilor din peninsulă. Războiul din 1859 a avut aparent un final satisfăcător, Austria pierzându-și majoritatea teritoriilor din Italia, devenită rapid regat independent, Franța fiind pe deplin răsplătită cu provinciile Savoia și Nisa. În realitate, victoria Franței a fost neconvingătoare.

▲ Napoleon III pleacă spre Italia. Sprijinul acordat italienilor împotriva austriecilor i-a adus Nisa și Savoia.

▶ O parte din clădirile vechiului Paris sunt dărâmate pentru a face loc unui nou bulevard proiectat de Georges Haussmann. Sub Napoleon III Parisul a devenit prima metropolă modernă.

Pierzându-și puterea

În anii 1860, Napoleon părea să-și piardă puterea. Într-un episod celebru, el l-a făcut pe arhiducele austriac Maximilian împărat al Mexicului, profitând de faptul că America era prea tulburată din cauza Războiului Civil pentru a interveni. Puterea lui Maximilian a fost sprijinită de trupele franceze până în 1866, când America le-a cerut să se retragă. Îngrijorat de situația din Europa, Napoleon nu a protestat. Maximilian a fost capturat de forțele mexicane și executat o lovitură puternică adusă prestigiului lui Napoleon.

Chiar și în Franța, împăratul și-a redus treptat controlul în anii 1860. Legislaturii (parlamentului) i s-au acordat mai multe responsabilități, i s-a permis o activitate politică mai largă, iar cenzura a fost înlăturată. În 1870 Imperiul era pe punctul de a deveni monarhie constituțională – o transformare populară ce părea să-i fi dat o nouă garanție de viață – când dezastrul s-a declanșat.

Deși afectat din cauza revoltei din Prusia, Napoleon nu a luat măsuri decisive pentru a o suprima. Apoi, în 1870, un incident diplomatic controlat de primul ministru al Prusiei, Bismarck, a dus la izbucnirea războiului. În mod neașteptat, armatele franceze au fost înfrânte în repetate rânduri; în final, Napoleon însuși a fost capturat, al Doilea Imperiu s-a destrămat, iar a Treia Republică nou-înființată a fost lăsată să poarte o luptă zadarnică împotriva opozanților ei. Napoleon a plecat cu familia sa în exil în Anglia, unde a murit în 1873. În Franța, un partid bonapartist a supraviețuit câțiva ani, dar dinastia nu avea să recâștige niciodată puterea.

mai vezi Istorie Universală 56 – REVOLUȚIA FRANCEZĂ Istorie Universală 57 – NAPOLEON

Unificarea Italiei

La Roma este proclamată o constituție, în 1848. Republica Romană de scurtă durată le-a demonstrat italienilor că Roma putea să devină din nou "templul țării lor unite", cum spunea Mazzini.

Giuseppe Mazzini, fondatorul mișcării Tânăra Italie, care avea ca scop unificarea republicii italiene.

Italia a rămas divizată și dominată de puteri străine până în secolul XIX. Unificarea peninsulei a fost în cele din urmă realizată de două elemente aparent opuse – aranjamente politice calculate și avântul revoluționar.

După mai multe secole de slăbiciune, Italia s-a bucurat o vreme de identitate politică sub conducerea lui Napoleon Bonaparte. Apoi, după căderea lui Napoleon în 1814-15, italienii au fost obligați să accepte o restaurare completă a vechii ordini. Peninsula a fost împărțită între nouă state, cea mai mare parte intrând sub protecția Austriei, care domina în mod direct și cele două provincii nordice, Lombardia și Veneto, ale căror capitale erau orașele istorice Milano și Veneția.

Suprimarea libertăților și dominația străină au făcut ca liberalismul și naționalismul să fie elementele de bază în Italia. Rezistența a apărut prima dată în cadrul societăților secrete, cum erau carbonarii, implicați în răscoalele din Neapole (1820) și Piemonte (1821). Însă acestea, precum și revoltele ulterioare din 1831, au fost suprimate de forțele austriece.

Eșecurile societăților secrete au generat eforturi de organizare mai disciplinată. Un personaj deosebit de important, care lucra din exil, a fost Giuseppe Mazzini (1805-1872), fondatorul mișcării Tânăra Italie (1831). Propaganda continuă a Tinerei Italii a avut o influență considerabilă, însă răscoalele inspirate de aceasta nu au avut mai mult succes decât eforturile carbonarilor.

Pentru Mazzini și alți italieni, momentul oportun a venit în 1848 – anul revoluțiilor europene. Tulburările începuseră să se accentueze în Italia încă din 1846, când un papă relativ liberal, Pius al IX-lea, a redus cenzura și a introdus câteva reforme în statele papale, unele dintre cele mai prost guvernate și înapoiate regiuni ale peninsulei. O intervenție austriacă nepotrivită în Ferrara, în nord-est, a iritat și mai mult opinia publică italiană, iar la începutul anului 1848 agitația revoluționară i-a determinat pe majoritatea conducătorilor italieni să recunoască constituțiile.

Austria fiind ocupată cu tulburările revoluționare din Viena, locuitorii Lombardiei și Veneției s-au răsculat în martie 1848. Opinia publică din Piemonte, unul dintre cele mai puternice state italiene, l-au făcut pe regele Carol Albert să treacă de partea rebelilor. Pentru un timp părea că Piemonte va declanșa o mișcare pentru pace și independență a tuturor italienilor.

Dar în 1848-49, austriecii și-au revenit și au înfrânt armata regiunii Piemonte; Carol Albert a fost nevoit să abdice în favoarea fiului său, Victor Emanuel. Între timp, papa plecase de la Roma, unde a fost întemeiată Republica Romană, cu Mazzini printre conducători. Însă și aceasta a fost suprimată de trupele franceze trimise de Ludovic-Napoleon Bonaparte, care încerca să-și consolideze puterea și dorea să cucerească opinia catolică din Franța. În cele din urmă, în august 1849, după ce au ocupat Lombardia, austriecii au zdrobit Republica Venețiană și au pus capăt revoluției italiene.

După aceste evenimente, libertățile italienilor au fost suprimate din nou. Doar Piemonte a rămas un stat constituțional cu un parlament reprezentat de grupurile înstărite ale comunității. Un remarcabil conducător politic, contele Camillo Cavour (1810-1861) a devenit prim-ministru și și-a început mandatul de creator principal al unității italiene.

Cavour a făcut multe pentru transformarea regiunii Piemonte într-un stat liberal modern. El a recunoscut că italienii nu erau destul de puternici pentru a-i alunga pe austrieci, de aceea a încercat să îmbunătățească poziția internațională a statului Piemonte, trimițând un detașament piemontez să lupte alături de Anglia și Franța în Războiul Crimeei.

Răsplata lui Cavour

Răsplata lui Cavour a venit în 1858, când Ludovic-Napoleon al III-lea al Franței a început să fie interesat de cauza italienilor; nutrind o oarecare simpatie față de ideile naționaliste, el și-a propus să-i alunge pe austrieci din Italia și să obțină victorii în favoarea Franței. În cadrul unei întâlniri secrete la Plombières, Napoleon și Cavour au căzut de

Înainte de unificare, Italia era un amestec de state și provincii austriece.

O vedere franceză despre războiul din 1859 din Italia. Înțelegerea secretă de la Plombieres (1858) dintre Cavour și Napoleon al III-lea a fost pusă în aplicare când Austria a cerut dezarmarea regiunii Piemonte.

comun acord ca Franța să lupte alături de Piemonte împotriva Austriei. Războiul a izbucnit în 1859, dar Napoleon nu s-a descurcat prea bine. Luptele de la Magenta și Solferino au fost sângeroase, favorizându-i doar parțial pe francezi. Napoleon era dornic să facă pace, după ce a reușit să obțină doar Lombardia, abandonându-și planurile ambițioase de unificare a Italiei.

Însă impulsul revoluționar din Italia nu putea fi suprimat așa ușor. În nord, Toscana, Modena, Parma și Romagna (o parte din statele papale) și-au respins conducătorii și și-au manifestat dorința de unificare cu regiunea Piemonte. Acest eveniment a avut loc, deși Cavour a trebuit să-l cumpere pe Napoleon al III-lea cedând Franței două regiuni substanțiale din Piemonte – Nisa și Savoia.

Cămășile roșii ale lui Garibaldi

Ulterior, în mai 1860, Giuseppe Garibaldi (1807-1882) împreună cu o mie de Cămăși Roșii – o armată mică de voluntari civili – au ajuns în Sicilia. Garibaldi își demonstrase deja calitățile deosebite de conducător militar în apărarea Republicii Romane în 1848. Campania sa din Sicilia și sudul Italiei, îndreptată împotriva unui regim corupt, a entuziasmat populația și a avut un mare succes. Încă de la început, Cavour l-a sprijinit în secret pe Garibaldi. În septembrie 1860, când liderul revoluționar se îndrepta spre nord, Cavour a găsit motiv de a trimite trupe împotriva forțelor papale, care au fost înfrânte decisiv. Apoi, cele două armate de eliberare s-au unit, completând cucerirea centrului și sudului Italiei. Singura excepție a fost Roma, care, apărată de trupele franceze, a rămas sub control papal.

Victor Emanuel a fost proclamat rege al Italiei la 17 martie 1861. Trei luni mai târziu, Cavour a murit, însă planul lui a fost completat surprinzător de repede. Italia s-a aliat cu Prusia, căreia i s-a alăturat în războiul din 1866 împotriva Austriei. Forțele italiene nu s-au descurcat prea bine, dar victoria Prusiei a obligat Austria să cedeze provincia Veneto.

În ciuda atacurilor disperate dar fără succes lansate de Garibaldi și susținătorii săi, Roma nu a ajuns să facă parte din statul italian decât în 1870, când prusacii au invadat Franța lui Napoleon, iar trupele franceze au fost retrase din Roma. După un scurt bombardament, forțele italiene au pătruns în oraș, care a devenit capitala Italiei unite.

DATE IMPORTANTE

1805-1814
Regatul Italiei sub Napoleon

1820-1821
Revolte în Neapole și Piemonte

1831
Revolte în Modena, Parma și în statele papale. Mazzini fondează Tânăra Italie

1848
Revoluții în Europa. Austriecii îi înving pe piemontezi. Papa pleacă de la Roma

1849
Fondarea Republicii Romane; aceasta este răsturnată de francezi. Piemontezii învinși din nou.

1852
Cavour devine primul ministru al regiunii Piemonte

1855
Piemonte ia parte la Războiul Crimeei

1858
Napoleon și Cavour se întâlnesc la Plombieres

1859
Războiul franco-austriac. Unificarea a șase state din nord

1860
Expediția lui Garibaldi împotriva provinciilor Sicilia și Napoli. Piemonte atacă statele papale

1861
Proclamarea regatului italian

1866
Italia obține Veneto

1870
Trupele franceze părăsesc Roma

mai vezi Istorie universală 71 – NAPOLEON AL III-LEA AL FRANȚEI Istorie universală 169 – CONDUCĂTORI ITALIENI

Bismarck, Prusia și Germania

Germania a fost ultima dintre marile națiuni europene care și-a câștigat unitatea politică. Otto von Bismarck a influențat în mare parte modul în care acest lucru s-a întâmplat și a pus totodată bazele noului Imperiu German.

În Evul Mediu, Anglia, Franța și Spania s-au transformat treptat în națiuni conduse de monarhi. Oricât de turbulenți ar fi fost marii nobili ai acestora, unitatea fundamentală a acestor țări a devenit din ce în ce mai evidentă. Însă, în Germania și Italia nu s-a întâmplat la fel; din contră, principala tendință se manifesta spre direcția opusă, adică o mai mare independență a principatelor, orașelor și a altor autorități regionale și locale.

Un imperiu haotic

În consecință, harta Germaniei a început să semene cu o amestecătură de teritorii mari, mijlocii și mici. Nici măcar nu s-a mai numit Germania, ci Sfântul Imperiu Roman. Odinioară mult mai întins, până în 1700 imperiul a fost cu precădere germanic, cuprinzând cea mai mare parte a Germaniei de astăzi și zonele din Austria unde se vorbea limba germană; din Sfântul Imperiu Roman mai făcea parte regatul Boemiei, care aparține astăzi Republicii Cehe.

Deși habsburgii s-au aflat pe tronul imperial începând cu secolul al XV-lea, posedând centre semnificative ale puterii în Austria și Boemia, aceștia nu au reușit să transforme imperiul într-un stat centralizat modern. În timpul Războiului de 30 de ani (1618-48), Germania a devenit câmpul de luptă al Europei, fiind atât de devastată încât a rămas înapoiată din punct de vedere economic până în secolul al XIX-lea. Prin Pacea din Westfalia (1648), Franța s-a asigurat că prinții germani erau independenți, lăsând un imperiu fragil și dezbinat, cu mari posibilități de a fi exploatat în special de Ludovic al XIV-lea (1643-1715).

Hulton Getty

Mansell Collection

Baricade la Mannheim în timpul Revoluției din 1848 care a lansat o scurtă eră a liberalismului în unele state germane. În acea perioadă, Bismarck nu se afirmase încă; el a început să se ridice pe scena politică, când forțele reacționare au redobândit controlul în Prusia.

Prințul Otto von Bismarck, fondatorul și primul cancelar al Imperiului German.

Cauboue

Scenă din Războiul de șapte săptămâni, când Prusia și Austria și-au unit forțele pentru a-i smulge Danemarcei provinciile Schleswig și Holstein.

Schimbări importante

Două evenimente importante au avut loc în secolul al XVIII-lea. Un stat princiar, Prusia, a fost recunoscut ca regat și s-a afirmat în calitate de mare putere. Iar declinul Imperiului Otoman a făcut ca habsburgii să obțină teritorii întinse, inclusiv regatul Ungariei, în sud-estul Europei. Acesta era de fapt un imperiu habsburgic separat.

În 1805-6, victoriile obținute de împăratul francez Napoleon, l-au făcut pe acesta stăpânul Europei. El a reorganizat teritoriile Sfântului Imperiu Roman într-un mod atât de radical, încât titlul imperial al habsburgilor a devenit o batjocură. Prin urmare, în 1806, habsburgul aflat la putere, pe nume Francis, a renunțat la titlu, iar din acel moment Sfântul Imperiu Roman înceta să mai existe. Francis a rămas împărat, deoarece își luase deja un nou titlu, acela de împărat al Austriei.

Napoleon s-a prăbușit în 1814-15, dar multe din schimbările pe care le făcuse s-au dovedit a fi ireversibile. În loc de sute de teritorii, fostul imperiu a fost redus la un grup format din 39 de state, redenumite Confederația Germană. Până în această perioadă, Bavaria, Wurttemberg și Saxonia deveniseră și ele regate.

Controlul federal

Atât Austria cât și Prusia erau membre ale Confederației, iar între 1815-48, acestea au colaborat. Traumele Revoluției Franceze și epoca lui Napoleon insuflaseră statelor germane o mai mare teamă de radicalism decât invidia unora față de celelalte. Cancelarul austriac,

prințul Metternich, a putut astfel să preia conducerea și să impună cenzura și măsuri politice represive în cadrul Confederației.

A urmat apoi "anul revoluțiilor", 1848, când răscoala din februarie de la Paris a generat rebeliuni pe tot cuprinsul Germaniei, l-a înlăturat pe Metternich și a stârnit toată Europa. S-au organizat alegeri în vederea formării unui parlament în întregime german la Frankfurt, care a început să pregătească o constituție pentru statul federal. Însă, treptat, fostele autorități au redobândit controlul. Iar când Adunarea de la Frankfurt i-a oferit tronul Germaniei regelui Prusiei, acesta a refuzat-o cu indignare: conducător cu drept divin, acesta nu dorea să fie ales de popor și nici să respecte o constituție liberală. Trupele prusace au reușit să înăbușe grupările radicale din statele germane, iar până la sfârșitul anului 1849, vechea ordine a fost restaurată.

În această perioadă, unul dintre cei mai înfocați reacționari din Prusia era un politician aristocrat pe nume Otto von Bismarck (1815-98). Reputația sa privind extremismul l-a ținut departe de adevărata putere, până la izbucnirea unei crize politice în Prusia. Regele Wilhelm I a fost nevoit să stabilească reforme costisitoare, menite să creeze o armată prusacă modernă și puternică; dar majoritatea liberală din parlamentul prusac a refuzat să voteze taxele necesare. În această situație, Wilhelm a fost sfătuit să-și aleagă un prim-ministru conservator.

"Revoluție de sus"

În septembrie 1862, regele l-a ales pe Bismarck. La acea vreme, regele nu știa că Bismarck era mai mult decât un reacționar competent care disprețuia adunările democratice. De fapt, acesta era un diplomat strălucit, care nu dorea în nici un chip să exploateze sentimentul național german pentru beneficiul statului prusac. Încă de la început, el părea să fi considerat că impulsul naționalist avea să ducă într-o bună zi la unificarea Germaniei și să fi hotărât că revoluția națională nu avea să fie una liberală, ci o "revoluție de sus".

De la început, Bismarck s-a dovedit a fi util regelui. Făcând abstracție de refuzul parlamentului, el a autorizat colectarea de taxe, reformele fiind puse în aplicare; datorită acestora, Bismarck a reușit să stabilească un sistem militar eficient, de care avea nevoie pentru îndrăzneața sa politică externă.

În 1863, Polonia s-a revoltat împotriva stăpânirii rusești, iar Bismarck a profitat de ocazie, câștigând prietenia Rusiei, datorită ajutorului dat acesteia în zdrobirea polonezilor. În același an, o dispută de lungă durată privind ducatele Schleswig și Holstein a provocat o ruptură între Danemarca și Confederația Germană. Danemarca a încercat să anexeze Schleswig, unde majoritatea populației era formată din danezi și să consolideze controlul danez asupra ducatului Holstein, care făcea parte din Confederație. Elemente importante de drept internațional au fost implicate dar, până la urmă, s-a recurs la folosirea forței. Profitând de faptul că Rusia le era prietenă, iar Marea Britanie și Franța se aflau în relații care nu permiteau colaborarea cu ele, Prusia și Austria au invadat ducatele în 1864, obligându-i pe danezi să se predea.

În 1848-49, liberalii nu reușiseră să rezolve problema Schleswig-Holstein în favoarea Germaniei. Realizarea lui Bismarck a generat o mulțumire care sugera că naționalismul dovedea un sentiment mult mai puternic decât principiile liberale opuse acestuia.

Austria și Prusia au decis să exercite o suveranitate comună asupra ducatelor Schleswig și Holstein, situație menită să genereze conflicte. Este foarte posibil ca Bismarck să fi intenționat acest lucru; el părea să se fi hotărât să ofere Prusiei o poziție dominantă

Caricatură franceză prezentându-l pe Bismarck ca pe "Marele Căpcăun german". Când s-a simțit gata de război, Bismarck a stârnit sentimentul anti-german în Franța.

Giraudon

Helmut von Moltke, comandant al armatei prusace, își inspectează trupele. Prusacii și-au planificat asaltul asupra Franței timp de trei ani; francezii, relativ nepregătiți, au fost învinși.

Bildarchiv Kulturbesitz

Proclamarea Imperiului German, în frunte cu Wilhelm I, în palatul de la Versailles, 18 ianuarie 1871. Statele din sudul Germaniei au fost bine-venite în noul stat.

în Germania, cu sau fără acordul Austriei. De vreme ce acordul Austriei era foarte puţin probabil, Bismarck s-a pregătit pentru ostilităţi, asigurându-se de neutralitatea Franţei şi încheind o alianţă cu Italia.

În iunie 1866, folosind ca pretext o serie de dispute, Bismarck a condus trupele prusace în Holstein, care era administrat de Austria. A urmat războiul, majoritatea statelor germane acordând sprijin Austriei. Însă, armata prusacă a ieşit învingătoare după numai şapte săptămâni. În realitate, campania se încheiase după prima săptămână, când Prusia a obţinut o victorie importantă la Königgrätz (Sadova).

Prevederile de pace au fost generoase, deoarece Bismarck îi considera pe austrieci prieteni – însă prieteni excluşi din afacerile privind Germania. Statele germane de la nord de Main au devenit Confederaţia Nord-Germană sub conducerea Prusiei, iar statele din sudul Germaniei, cu un caracter diferit şi în mare parte catolice, şi-au format propria lor confederaţie. Încercările lui Napoleon al III-lea de a compensa această creştere considerabilă a puterii germane au fost ignorate de Bismarck, care a beneficiat în consecinţă de neutralitatea Franţei, fără să plătească pentru aceasta.

Eroul Bismarck

Victoria lui Bismarck l-a transformat în erou în faţa celor mai mulţi liberali, dar şi în faţa conservatorilor din Prusia, justificând aparent replica sa celebră că "sângele şi fierul" şi nu discursurile sau rezoluţiile au determinat cursul evenimentelor. Parlamentul prusac a emis o lege de despăgubire oferind aprobare retrospectivă taxelor pe care Bismarck le colectase, încălcând legea. De fapt, liberalismul capitulase în faţa militarismului victorios, al cărui prestigiu avea să aibă o influenţă nefastă asupra istoriei Germaniei.

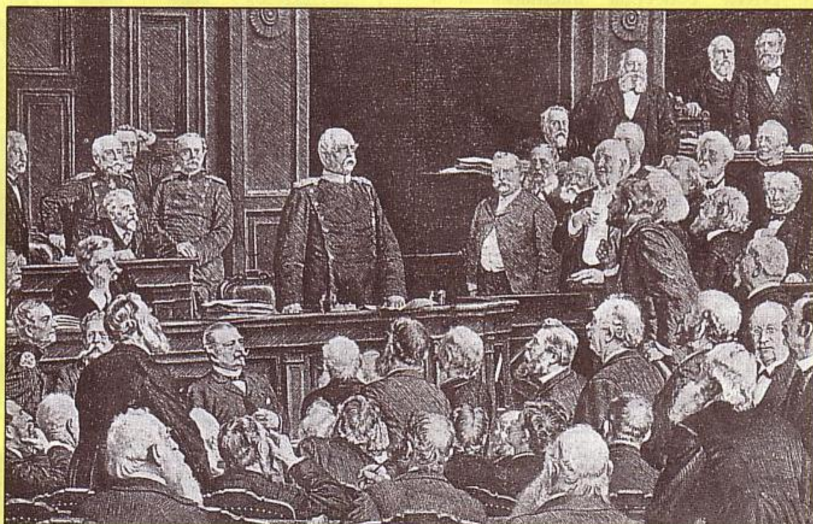
Un aspect important al competenţei lui Bismarck consta în felul în care îl manipula pe rege. Wilhelm I era un monarh tradiţional ce trebuia să fie convins că onoarea sa era în joc, înainte să sprijine anumite planuri necinstite ale ministrului său. În 1870, încercând o clarificare a situaţiei cu Franţa, lui Bismarck i s-a părut dificil să-şi atingă scopul. Când acesta l-a sprijinit pe un membru al familiei regale prusace (dinastia Hohenzollern) ce candida pentru tronul Spaniei, francezii au fost de-a dreptul înverşunaţi, cerând retragerea candidaturii acestuia. Wilhelm a refuzat acest lucru în mod public, după cum sperase şi Bismarck, însă, pe ascuns, s-a asigurat că ruda sa s-a retras. Francezii au făcut apoi greşeala de a insista ca Wilhelm să le garanteze că un asemenea incident nu se va repeta. Regele a refuzat, războiul fiind gata să izbucnească. Bismarck s-a asigurat de acest lucru, modificând oarecum declaraţiile regelui – mesajul de la Ems – şi făcându-le publice într-o formă care sugera o ruptură franco-germană completă. Pe 19 iulie 1870, Franţa a declarat război.

Bismarck izolase Franţa prin talentul său obişnuit, elaborând documente care scandalizau opinia Marii Britanii, în care punea în evidenţă planurile lui Napoleon al III-lea în ceea ce privea Belgia. În orice caz, cea mai mare parte a Europei privea încă Franţa ca pe puterea militară dominantă, iar pe prusaci ca pe nişte supuşi umili. Această iluzie a fost spulberată de avansarea rapidă a prusacilor în teritoriul francez, predarea lui Napoleon însuşi la Sedan pe 1 septembrie, asedierea Parisului şi pacea încheiată în mai 1871, prin care Franţa pierdea provinciile Alsacia şi Lorena, fiind condamnată să plătească o despăgubire uriaşă.

Unificarea Germaniei

Divizările pur politice au fost de asemenea foarte mari. Simţind ameninţarea asupra ţării-mamă, statele din sudul Germaniei s-au alăturat şi ele în războiul împotriva Franţei. În cele din urmă, în ianuarie 1871, în momentul triumfului din Sala Oglinzilor de la palatul Versailles – simbolul fostei măreţii a Franţei – Wilhelm I a fost proclamat împărat al Germaniei unite. Bismarck a devenit cancelar (prim-ministru) al noului Reich. Vechile state germane continuau să existe, împreună cu regii, prinţii şi ducii lor,

Bismarck se adresează Reichstag-ului (parlamentul german). Timp de aproape 20 de ani, noua Germanie a fost condusă de "Cancelarul de fier", care a rămas prim-ministru al Prusiei în cea mai mare parte a acestei perioade.

care dețineau puteri și privilegii importante, dar Germania era fără nici o îndoială o singură țară, cu o singură conducere.

Acumularea puterii

Timp de aproape încă 20 de ani, "cancelarul de fier", Otto von Bismarck, s-a aflat la putere. El era capabil să controleze Reichstag-ul (parlamentul german), manipulând el însuși partidele politice, în loc să fie manipulat de acestea. În această perioadă, industria germană, protejată de tarife (taxe pe produsele străine concurente), a devenit o rivală formidabilă a Marii Britanii și a Statelor Unite. Însă nu toate politicile lui Bismarck erau pozitive. Bănuitor în ceea ce privea "concepția" internațională a Bisericii Catolice, el a desfășurat o campanie zadarnică (Kulturkampf) împotriva acesteia în Germania, urmând ca apoi să-și recunoască greșeala și să renunțe la idee. De asemenea, el i-a persecutat pe socialiști, dar nu a reușit să împiedice dezvoltarea partidului socialist. Și mai impresionant a fost programul său de binefacere socială, din 1883-9, care asigura o doză de "socialism de stat", pentru înlăturarea nemulțumirilor clasei muncitoare.

Spre deosebire de majoritatea cuceritorilor, Bismarck a știut când să se oprească. După 1871, el a abandonat ideea expansionismului, concentrându-se asupra securității Germaniei. În 1879, reconcilierea dintre noua Germanie și Austro-Ungaria a fost pecetluită de o alianță formală, extinsă în 1882 într-o Triplă Alianță formată din Germania, Austria și Italia. În același timp, Bismarck s-a străduit să păstreze prietenia Rusiei, la început printr-un parteneriat ce includea și Austria (Liga celor Trei Împărați, 1881-7), iar mai târziu printr-un acord ruso-german separat, Tratatul de Reasigurare (1887-90). Cumva, în ciuda rivalității dintre Rusia și Austria în Balcani, Bismarck a reușit să facă din Germania prietena amândurora.

Precauția și țelurile limitate ale lui Bismarck – precum și măreția lui – au devenit în curând de netolerat pentru tânărul împărat Wilhelm al II-lea (1859-1941), care i-a urmat la tron bunicului său în 1888. În 1890, lui Bismarck i s-a ordonat să demisioneze, începând apoi o nouă eră în care Germania s-a afirmat mai mult, fiind însă mai puțin eficientă, agravând complicațiile internaționale ce aveau să culmineze într-un Război Mondial devastator.

DATE IMPORTANTE

1806
Sfârșitul Sfântului Imperiu Roman

1815
Înființarea Confederației Germane

1848-49
Revoluțiile din Germania și Austria sunt suprimate; încercarea de unificare eșuează

1862
Bismarck este numit prim-ministru al Prusiei

1864
Victoria austro-prusacă asupra Danemarcei

1866
Războiul austro-prusac. Austria este exclusă din Germania și reorganizată (1867), devenind Imperiul Austro-Ungar

1867
Înființarea Confederației Nord-Germane

1870-71
Criza candidaturii Hohenzollern și războiul franco-prusac

1871
Înființarea Imperiului German

1878
Legea anti-socialistă

1879
Alianța germano-austriacă

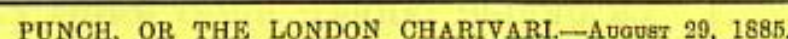
1881-1887
Liga celor Trei Împărați

1882
Tripla Alianță între Germania, Austro-Ungaria și Italia

1883-1885
Fondarea imperiului colonial german

1887
Tratatul de Reasigurare între Germania și Rusia

1890
Bismarck este obligat să demisioneze. Tratatul de Reasigurare cade, ducând la alianța între Franța și Rusia (1894)

Mansell Collection

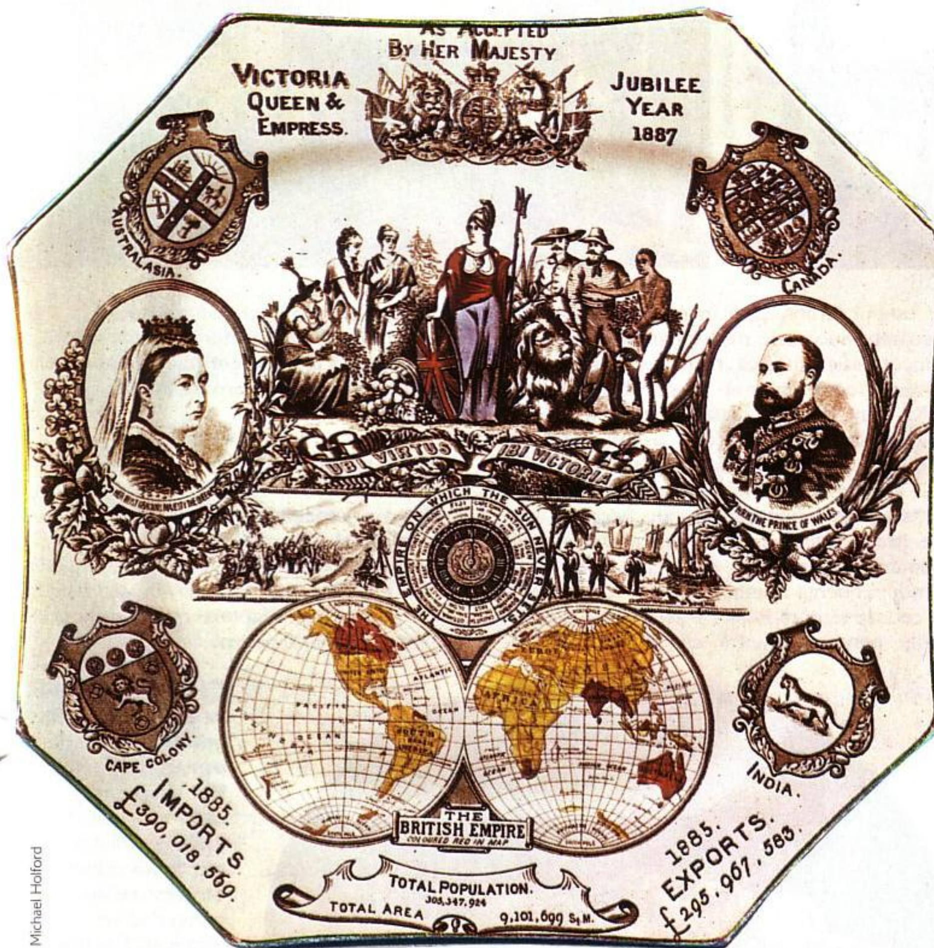
Desen contemporan din celebra publicație satirică engleză Punch, reprezentându-l pe Bismarck ca pe "turistul de nestăpânit". Titlul conține: "Hmm! - Ha! - Unde să merg mai departe?".

În 1871, după formarea Imperiului German, Bismarck a renunțat la politica externă agresivă și s-a concentrat asupra securității Germaniei. În cele din urmă, precauția și țelurile sale limitate, împreună cu puternica sa personalitate l-au făcut să intre în conflict cu Wilhelm al II-lea iar, în 1890, a fost obligat să demisioneze. Această schiță pune în evidență euforia locuitorilor din Berlin în momentul când a fost anunțată demisia lui Bismarck.

mai vezi Istorie Universală 77 – PROBLEMA ORIENTALĂ Istorie Universală 79 – PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Imperiul colonial european

Michael Holford

În 1887, Regina Victoria și-a sărbătorit Jubileul de Aur. Această farfurie din ceramică înfățișează virtuțile Imperiului, pe ea fiind înscrise cuvintele: "Imperiul asupra căruia soarele nu apune niciodată".

Începută de Columb și Vasco da Gama, expansiunea europeană a atins apogeul la sfârșitul secolului XIX, când marile puteri occidentale au creat imperii coloniale uriașe, dominând întreaga lume.

De-a lungul istoriei au existat multe imperii, de la asirieni la imperiul european al lui Hitler în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Majoritatea acestora erau relativ compacte, create prin expansiuni teritoriale în zonele învecinate. Imperiile coloniale ale principalelor puteri europene implicau dominația acestora asupra popoarelor îndepărtate, ne-europene. Imperiile cuprindeau aproape întreaga lume și se bazau pe superioritatea economică și tehnologică. Apogeul acestui proces, atins în secolul XIX, este adesea denumit Epoca Imperialismului.

Bazele imperiilor coloniale datau din secolul XV, când Columb a ajuns în cele două Americi iar portughezii au descoperit o rută maritimă spre India. La fel cum au făcut cu micile colonii din Asia, europenii au început cucerirea și colonizarea Lumii Noi. În secolul al XVIII-lea, America Centrală și de Sud erau împărțite între Spania și Portugalia, iar Marea Britanie și Franța se luptau pentru stăpânirea Americii de Nord, până când Marea Britanie a ieșit victorioasă din Războiul de Șapte Ani (1756-63).

"Primul Imperiu Britanic" s-a destrămat atunci când coloniștii americani au respins conducerea britanică și au fondat SUA. Această revoluție a americanilor a demonstrat faptul că europenii stabiliți aici erau imposibil de controlat de la așa mari distanțe, decât dacă aceștia simțeau că guvernele de acasă acționează în favoarea propriilor lor interese; și chiar și așa, aceștia aveau să insiste să-și câștige independența. Acest lucru s-a întâmplat la începutul secolului XIX, când coloniile spaniole și portugheze din America s-au revoltat și și-au dobândit independența. Exemplul lor a fost urmat de britanici, care s-au hotărât să acorde guvernare proprie coloniilor Australia, Noua Zeelandă, zona de sud a Africii de Sud și Canada, unde se stabiliseră foarte mulți europeni. În mod surprinzător, dezvoltarea acestor state era în mare parte o consecință a condițiilor mizerabile din Marea Britanie, care au făcut ca emigrarea spre coloniile americane să fie pentru milioane de oameni mai atrăgătoare decât viața pe pământurile lor natale.

Apogeul Imperiului

În 1815 britanicii posedau deja un imperiu imens în expansiune, în timp ce majoritatea rivalilor lor – spaniolii, portughezii și olandezii – păreau să stagneze. Prin urmare, în ultima fază a imperialismului european din secolul XIX, când cea mai mare parte a Asiei și Africii a fost colonizată, Marea Britanie era în frunte. Cu toate acestea, vechea sa rivală, Franța, a devenit și ea extrem de activă și au apărut și câteva puteri imperiale noi.

În Asia, presiunile Marii Britanii asupra Indiei s-au intensificat, până când întregul sub-continent (Pakistanul, India și Bangladeshul de azi) a fost supus direct sau

National Portrait Gallery

Regina Victoria, Împărăteasa Indiei. India reprezenta elementul esențial al imperiului – "Bijuteria Coroanei"; aceasta asigura hrană și materii prime, fiind în același timp și o bună piață de desfacere pentru bunurile fabricate. După construirea unei șosele și a unui sistem de căi ferate, India a devenit o zonă foarte propice pentru investițiile britanice.

Library of The Royal Commonwealth Society

Library of The Royal Commonwealth Society

▲ *Fondarea Australiei* îl înfățișează pe căpitanul Arthur Philip ridicând drapelul britanic în 1788. Din noua colonie, căpitanul Philip scria: "Nici o țară nu oferă mai puțin sprijin primilor coloniști".

▲ În 1840, Noua Zeelandă a devenit colonie britanică. Populația indigenă, maorii, era constituită din luptători dârji, fiind nevoie de trupe britanice numeroase pentru înfrângerea lor.

indirect conducerii britanice. Până la Răscoala Indiană din 1857, India era responsabilitatea Companiei India de Est, după care a fost preluată de Coroană. India a fost în curând privită ca "Bijuteria Coroanei", vastă și exotică, în timp ce Armata Indiană a devenit expresia autorității și prestigiului britanic în Orient.

Comerț și politică

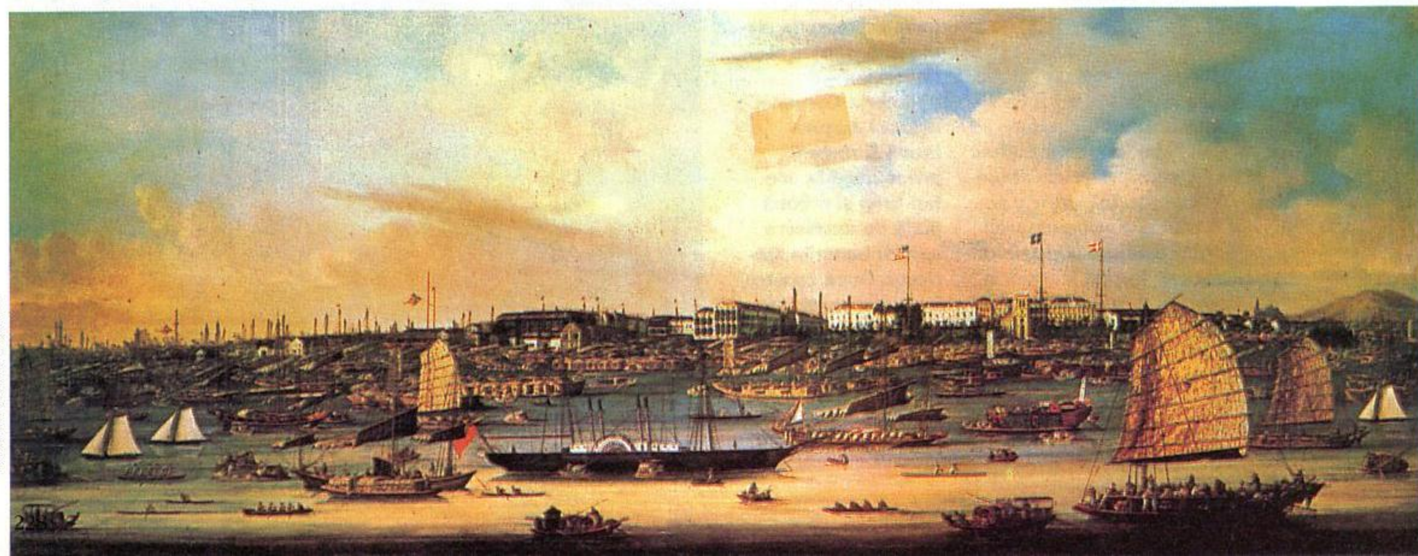
Comerțul și politica au dus la o continuă răspândire a influenței britanice. Singapore a fost fondat în anul 1819, însă următoarea mișcare importantă a avut loc după o jumătate de secol, când Burma și Malaya (astăzi Birmania, respectiv Malaezia) au fost cucerite după o serie de războaie și tratate. Franța a cucerit Indo-China (Vietnam, Cambodgia și Laos), în mod asemănător. Expansiuni și mai importante au fost înregistrate în Asia Centrală, de către ruși, care au pătruns în Persia și Afganistan. De vreme ce noile lor teritorii au fost încorporate în statul rus, formând o masă neîntreruptă de teritorii, era ușor de trecut cu vederea faptul că acestea erau, la urma urmei, colonii aflate sub stăpânirea rușilor, nu doar pe timpul țarilor, ci și în perioada sovietică. Deoarece succesele rușilor păreau să pună în pericol India britanică, rivalitatea anglo-rusă a devenit foarte intensă la sfârșitul secolului XIX. Din această cauză, state ca Persia, Afganistan și Tibet aveau o independență fragilă, deși cele două mari puteri au căzut în cele din urmă de acord asupra unei diviziuni în "sfere de influență", în care fiecare dintre ele putea interveni, dacă interesele îi erau amenințate. China, de asemenea, și-a păstrat o independență nominală, deși a fost obligată să cedeze teritorii Rusiei și să-și deschidă porturile pentru comerțul cu Occidentul, trebuind să facă concesii una după alta. Istoria Chinei din secolul XIX a fost presărată cu numeroase umilințe, rezultate din Războiul Opiului (1841-42), când britanicii i-au silit pe chinezi să importe drogul, până la înfrângerea sa (1894-95) de către Japonia, un stat asiatic, care reușise să se adapteze mai bine la noile realități ale lumii moderne.

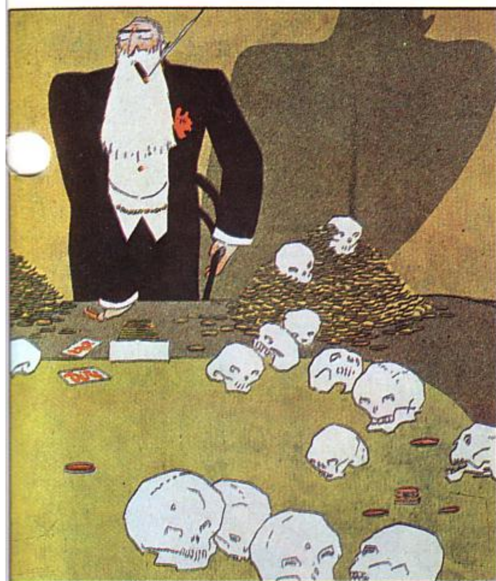
P & D Colnaghi & Co Ltd, London

◀ Chinezi, fumători de opiu. Atitudinea britanicilor față de comerțul cu opiu a fost exprimată de către un membru al parlamentului britanic: "dacă chinezii se otrăvesc cu opiu, aș prefera să se otrăvească în beneficiul supușilor noștri indieni, decât al altora". De fapt, "beneficiul" a revenit Companiei Indiei de Est care, până în 1833, a deținut monopolul asupra comerțului cu ceai din China.

▼ Cele 13 fabrici străine din Canton, în jurul anului 1800. Până la războiul anglo-chinez (Războiul Opiului) din 1841-42, Canton-ul a fost singurul loc din China în care străinii aveau voie să înființeze fabrici.

National Maritime Museum

Edi Media

Roadele imperialismului – o caricatură acidă a regelui Leopold al II-lea al Belgiei, care a exploatat Congo în mod barbar. Administrația sa a devenit cel mai mare scandal al erei coloniale.

Un african în serviciul francez, în colonia vest-africană Senegal.

O ilustrată franceză despre metoda britanicilor de a "proteja" coloniile. Cu toate acestea, alte puteri coloniale, cum era și Franța, se comportau în mare măsură la fel.

Edi Media

Cauboue

DATE IMPORTANTE

1756-63
Războiul de Șapte Ani

1786
Prima colonie de deportați, fondată în Australia

1814
Olanda cedează Cape Marii Britanii

1819
Este fondat Singapore

1830
Francezii încep cucerirea Algeriei

1840
Noua Zeelandă devine colonie britanică

1875
Marea Britanie dobândește Canalul Suez

1881
Tunis-ul devine protectorat al Franței; "Agitația pentru Africa" începe

1884-85
Germania construiește imperiul colonial african

1885
Înființarea statului Congo pe timpul regelui Leopold

1886
Marea Britanie anexează Burma (Birmania)

1896
Formarea Federației Malaeziene; italienii sunt înfrânți la Adowa

1898
Marea Britanie cucerește Sudan-ul; incidentul de la Fashoda; Războiul Spaniol-American

1899-1902
Războiul Bur

1908
Belgia anexează Congo

1912
Maroc-ul sub protectorat francez. Italienii cuceresc Tripoli; "Cearta pentru Africa" ia sfârșit.

1914-18
Primul Război Mondial: sfârșitul imperiului colonial german.

În Africa, ca și în Asia, s-a înregistrat o activitate colonială redusă în prima jumătate a secolului XIX, deși francezii începuseră cucerirea Algeriei în jurul anului 1830. În acea perioadă, mulți britanici erau sceptici față de valoarea coloniilor, iar un scriitor devenit politician, Benjamin Disraeli, le-a calificat drept:"pietre de moară agățate la gâturile noastre". Mai târziu, acesta și-a schimbat părerea și, în calitate de prim-ministru, a făcut din Marea Britanie cel mai mare acționar al Canalului Suez (1875) și, printr-un gest imperialist extravagant, a proclamat-o pe Regina Victoria Împărăteasă a Indiei (1877). Însă, abia după1880 imperialismul a început să facă parte din conștiința britanică, popularizat prin povestirile și poeziile lui Rudyard Kipling și sărbătorit în stil mare în timpul celor două jubilee ale Reginei Victoria (1887 și 1897).

Agitația pentru Africa

Acestea au coincis cu un ultim proces de colonizare, început în anii 1880 – "Cearta pentru Africa". Majoritatea coloniilor înființate înainte se aflau în zone de coastă, însă acum exploratorii și misionarii avansau spre interiorul continentului. Guvernele europene nu erau întotdeauna de acord cu asemenea expediții, dar erau de multe ori convinse de administratori imperialiști și aventurieri, care întreprindeau aceste expediții. Și, având în vedere rivalitățile dintre puterile europene, expansiunea colonială a uneia dintre ele era suficientă pentru a le alarma și a le activa și pe celelalte, doar de dragul prestigiului.

Printre ultimii întemeietori de imperii s-au numărat Germania și Italia. Italienii s-au concentrat pe Cornul Africii, înființând colonii în Eritreea și Somalia. Încercările lor de cucerire a Etiopiei au eșuat, suferind o înfrângere umilitoare în bătălia de la Adowa (1896). Germanii, nerăbdători să-și exercite noul statut de superputere, au înființat coloniile din sud-vestul Africii, Tongo și Kamerun (Africa de Vest) și Africa de Est germană (ținutul Tanzania).

Acordurile anglo-germane din 1886 și 1890 prevedeau împărțirea Africii de Est între aceste două mari puteri, britanicilor revenindu-le Kenya și mai târziu Uganda. În ciuda divergențelor, întreaga "Ceartă pentru Africa" s-a terminat fără izbucnirea unui război între marile puteri. Cele mai grave conflicte au avut loc între cele mai active state, Franța și Marea Britanie. Franța a creat, cu un scop precis, un imperiu uriaș în Africa de Nord și de Vest. Preocupată de alte probleme, Marea Britanie și-a consolidat târziu poziția în Africa de Vest, însă a reușit să ocupe Coasta de Aur (Ghana) și Nigeria.

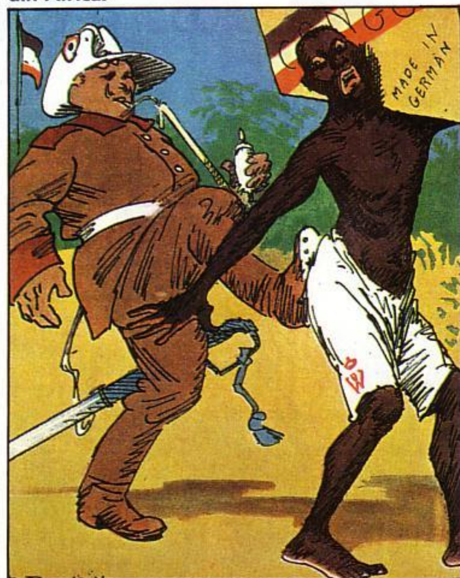
Între timp, Marea Britanie stabilise un protectorat asupra Egiptului (1882) și, după multe împrejurări nefavorabile, a cucerit Sudanul (1897-98). Aici, a avut loc o luptă anglo-franceză decisivă, la Fashoda, care a adus cele două țări în prag de război, însă francezii s-au retras, abandonându-și ambițiile de cucerire în Sudan.

De la Cape la Cairo

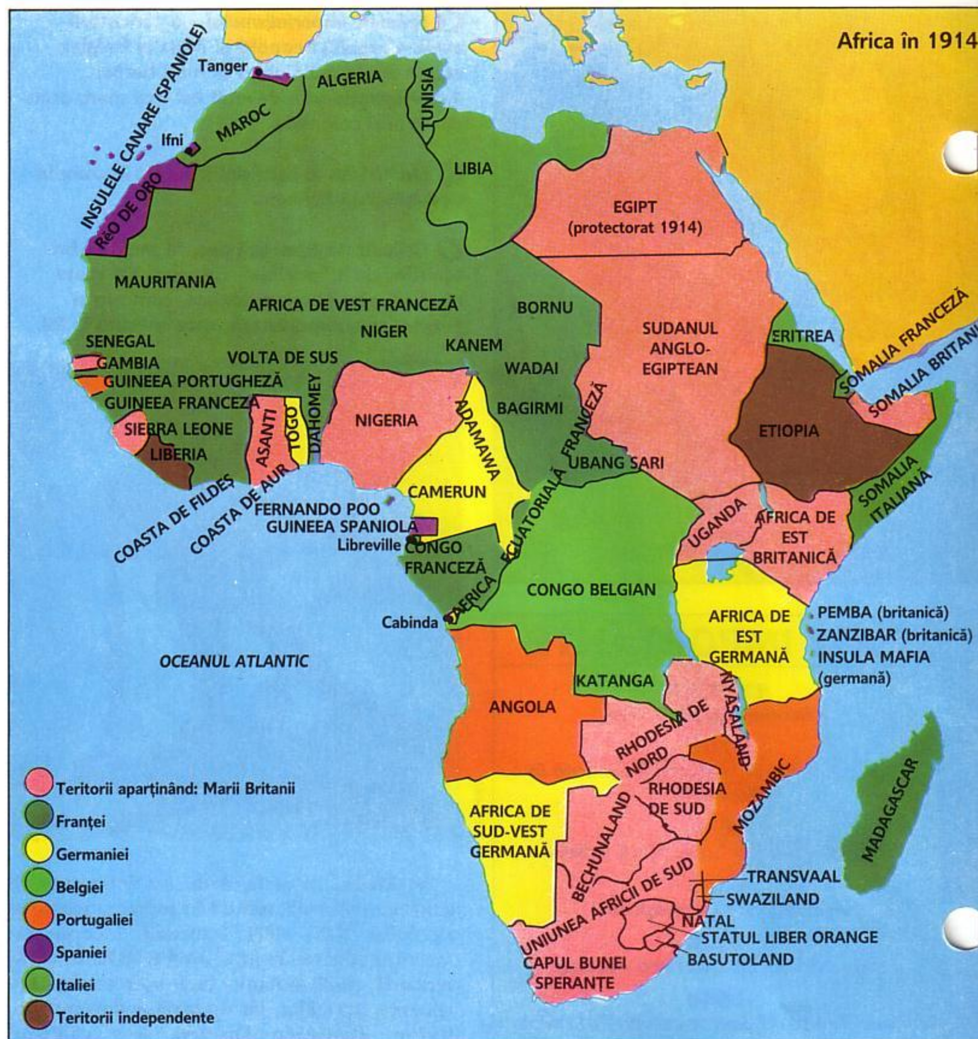
Englezii înaintau spre nord, dinspre colonia Cape. Unul dintre cei mai înflăcărați imperialiști era milionarul în diamante Cecil Rhodes, primul ministru al coloniei Cape, îndemnat de o viziune despre o rută continentală britanică între Cape și Cairo. Rolul pe care l-a avut în expansiunea nordică a fost atât de important

Africa în 1914 – însă lucrurile urmau să se schimbe. Izbucnirea Primului Război Mondial a dus la retrasarea hărților coloniale.

Imagine satirică a comportamentului germanilor în colonii. După Primul Război Mondial, Germania și-a pierdut posesiunile din Africa.

Edi Media

încât două colonii au fost denumite după numele său: Rhodesia de Sud (astăzi Zimbabwe) și Rhodesia de Nord (Zambia). Teritoriul britanic a fost în cele din urmă limitat la două republici: Transvaal și Statul Liber Orange, care fuseseră înființate de descendenți ai coloniștilor olandezi în Cape. În anii 1830, acești afrikaneri, sau buri, au preferat să se îndrepte spre interiorul continentului, decât să rămână sub conducere britanică. Neînțelegerile dintre ei și englezi au început din nou, în special după ce s-a descoperit aur pe teritoriul lor, fapt ce a atras britanici și a alți străini, căutători de aur. Conflictele dintre aceștia au culminat în Războiul Bur din 1899-1902, care s-a sfârșit cu anexarea statelor de afrikaneri.

Controlul companiilor

Din secolul 16, comerțul și colonizarea au început să fie sprijinite frecvent de companii privilegiate – companii cărora li se acordase monopolul regal pentru a opera într-o anumită regiune. Organizații cum erau Compania India de Est britanică și olandeză au stabilit avanposturi, au purtat războaie și au condus teritorii întinse, uneori timp de secole, înainte ca autoritatea lor să fie înlocuită cu cea a guvernelor de acasă.

Același exemplu a fost urmat și în Africa de Compania Britanică Africa de Sud a lui Cecil Rhodes, deși guvernele de acasă tindeau să preia aici puterea, mult mai rapid ca în oricare altă parte. O excepție scandaloasă a fost Asociația Internațională a Congo-ului, recunoscut ca stat independent de marile puteri (1885), cu regele belgian Leopold (nu al statului belgian), în calitate de proprietar al acestuia.

Repetatele crime și exploatarea nemiloasă a companiilor autorizate de Leopold au fost în cele din urmă descoperite la începutul anilor 1900, iar în 1908 Congo a fost anexat de Belgia.

În anii 1900, "Cearta pentru Africa" aproape se terminase, însă mai rămăseseră câteva zone bogate: francezii au ocupat Marocul și Mauritania, iar italienii au cucerit Tripoli (Libia). La pragul dintre secole a luat naștere cel mai tânăr imperiu colonial. În 1898, SUA a înfrânt Spania, preluând conducerea asupra coloniilor acesteia, Filipine și Puerto Rico, urmate în curând de Hawaii și alte insule din Pacific. Regiunea pe care fusese proiectat canalul Panama a intrat de asemenea în posesia americanilor, SUA devenind astfel "puterea supremă" în Emisfera Vestică.

Cele mai puternice

Imperiile coloniale au fost inițial create din mai multe motive, printre care rivalitățile între puteri, expansiunea planificată sau neplanificată prin implicarea în conflictele locale și nevoia de a asigura materii prime și piețe de desfacere pentru produsele celor mai mari puteri. În spatele acestor motive se află puterea Occidentului, evidențiată prin produse de utilitate imediată și invenția mitralierei, în 1883, care a făcut, probabil, ca unele forme ale imperialismului să fie inevitabile.

Natura guvernării coloniale varia foarte mult de la o regiune la alta. Aceasta s-a întâmplat în special cu conducerea britanică, care se manifesta fie prin exercitarea unui control direct și emiterea legilor (ca și în cadrul unei colonii ce aparținea Coroanei), fie prin grade diferite de "protecție", asigurată de un tratat, prin care conducătorul local accepta un consilier britanic. În secolul XIX puterile coloniale se considerau responsabile de aducerea civilizației în regiunile îndepărtate ("datoria albului"). Într-adevăr, în colonii au fost introduse căile ferate, medicamentele și alte facilități, însă economia acestora era menită să aducă beneficii puterii guvernamentale decât să satisfacă nevoile locale, iar instruirea popoarelor supuse în vederea unei guvernări proprii a cunoscut un ritm atât de lent (cu excepția zonelor unde coloniștii albi erau majoritari) încât independența coloniilor era practic amânată la infinit. Consecința gravă a cuceririi coloniale este indicată de numărul mare de războaie și rebeliuni, în timpul cărora băștinașii făceau eforturi pentru a rezista sau a se elibera de sub dominația imperialistă.

Redesenarea hărților

Între 1914-1918, Primul Război Mondial a dus la redesenarea vechilor hărți coloniale, datorită faptului că Germania și Turcia, fiind înfrânte, și-au pierdut imperiile.

Cele două mari puteri, Anglia și Franța, erau principalii beneficiari ai noii lumi, dobândind noi teritorii (așa-zise mandate, deținute sub tutela Ligii Națiunilor), în Africa și Orientul Mijlociu. Și, deși dominioanele de albi ale Imperiului Britanic erau recunoscute ca partenere egale de către țara-mamă, în multe alte privințe sistemul colonial părea să fie la fel de puternic ca întotdeauna.

mai vezi Istorie Universală 20 – CRUCIADELE Istorie Universală 70 – EPOCA VICTORIANĂ

Rusia țaristă

Ultimul țar - Nicolae II cu familia sa. Nicolae a abdicat în martie 1917. În anul următor, el și familia sa au fost executați de bolșevici.

Începând cu secolul 18, Rusia a devenit o mare putere datorită populației crescânde și teritoriilor sale extinse. Înapoierea economică și lipsa libertății politice reprezentau punctele ei slabe.

În timpul lui Petru cel Mare (1689-1725) Rusia a devenit cea mai mare putere din zona Mării Baltice și, pentru prima dată, un partener important în politica europeană. Succesorii săi s-au implicat în alianțele și războaiele din secolul 18, însă Rusia a cunoscut cea mai mare prosperitate în timpul domniei împărătesei Ecaterina cea Mare (1762-96).

Sub Ecaterina, rușii au ajuns să domine Polonia și să ocupe Crimeea. Mai târziu, au avansat până au obținut controlul asupra întregii coaste de nord a Mării Negre, de la Dunăre la Munții Caucaz. O dată cu stabilirea dominației rusești în Siberia și Alaska, Imperiul Rus a început să impresioneze și chiar să intimideze restul Europei.

Conducători atotputernici

Faima Ecaterinei a fost accentuată de sprijinul pe care l-a acordat iluminismului din secolul 18, însă orice alte schimbări progresive pe care le-a introdus în Rusia au fost superficiale. Ecaterina s-a menținut o autocrată, cu puteri nelimitate, destul de iscusită însă, încât să atragă nobilimea și burghezia de partea sa, prin creșterea privilegiilor acestora. Pe de altă parte, un număr mare de țărani erau condamnați la șerbie, șerbii având foarte puține drepturi, fiind însă împovărați cu sarcini dificile. Într-o perioadă în care șerbia începea să dispară în majoritatea țărilor din Europa, acest sistem nedrept și ineficient condamna Rusia la înapoiere, nelăsând nici o soluție pentru schimbare prin mijloace non-violente.

În timpul împărătesei Ecaterina cea Mare, Rusia a devenit puternică . Cei bogați au prosperat, cei săraci, însă, au dus-o și mai rău.

Aceste fapte au fost mascate de succesele formidabile din timpul domniei lui Alexandru I (1801-1825), ce au culminat cu războiul împotriva împăratului francez Napoleon, a cărui invazie dezastruoasă asupra Rusiei, în 1812, a pus capăt cuceririlor sale. În 1814, Napoleon a abdicat, iar trupele rusești au pătruns triumfătoare în Paris. Alexandru anexase deja Finlanda (1809); iar în perioada de după război și-a însușit cea mai mare parte a Poloniei prusiene și austriece, extinzând frontiera rusă până în centrul Europei.

Succesorul lui Alexandru, țarul Nicolae I (1825-1855), s-a confruntat la începutul domniei cu conspirația decembristă susținută de nobili și demnitari care doreau să înlăture autocrația. Decembriștii au dat greș, iar cei care nu au fost spânzurați au fost trimiși în Siberia, a cărei folosire drept închisoare dură, rece și exil devenise un obicei al conducătorilor ruși. Hotărât să mențină autocrația, Nicolae a creat o poliție secretă ce opera în fiecare sector al vieții rusești – o altă moștenire de lungă durată a domniei sale. O răscoală poloneză (1831) și răscoale ale țăranilor au fost crunt reprimate.

Înfrângere în Crimeea

În 1854, urmărind restrângerea expansiunii rusești în Balcani, Anglia și Franța au invadat Crimeea. Înfrângerea rușilor în Războiul Crimeei (1854-1856) a reprezentat o lovitură teribilă adusă prestigiului țarului, încurajându-l pe Alexandru II (1855-1881), succesorul liberal al lui Nicolae, să introducă reforme. Una dintre cele mai importante a fost abolirea iobăgiei în 1861; acesta a fost un pas important înainte, însă foștii proprietari ai iobagilor i-au împovărat pe aceștia cu datorii covârșitoare pentru

Călugărul Rasputin. Influența sa a fost atât de mare încât, până în 1915, a deținut controlul asupra afacerilor interne.

Snark

◀ Trupe îngenunchind în fața țarului Nicolae, care ține în mână o icoană cu Iisus. Biserica Ortodoxă Rusă era susținătoarea regimului țarist, ce făcea din masele de țărani, prin credința lor, o forță conservatoare.

▼ “Proletari din toate țările, uniți-vă! “era unul dintre sloganele acestei demonstrații de muncitori ruși, a căror mișcare a dobândit un caracter revoluționar după masacrul din “Duminica Sângeroasă”.

DATE IMPORTANTE

1772-95
Polonia împărțită între Rusia, Prusia și Austria

1812
Napoleon invadează Rusia

1815
Rusia preia cea mai mare parte a teritoriului polonez rămas

1854-56
Războiul din Crimeea

1861
Emanciparea iobagilor

1861-63
Răscoala poloneză

1905
Prima Revoluție Rusă

1914
Izbucnirea Primului Război Mondial

ungă pe ... oadă de ... oate a...
rimarea ... nei noi răscoale p... oneze
... întuneca ... imagine ... țarulu...
grupările revoluționare active din Rusia au dezlănțuit o campanie teroristă care a culminat cu asasinarea țarului.

Valul de nemulțumire crește

Alexandru III (1881-1894) și Nicolae II (1894-1917) nu au luat nici o măsură, în ciuda nemulțumirilor generale și a grevelor. Grevele reflectau creșterea rapidă dar neregulată a industriei rusești și constituirea unei clase muncitoare, concentrată în orașe, ale cărei nemulțumiri creșteau datorită condițiilor vitrege de muncă. Cea mai frecventă strategie a guvernului consta în stoparea furiei maselor prin încurajarea masacrării evreilor, dintre care peste 2 milioane s-au refugiat în alte țări.

Între timp, Rusia își continuase expansiunea în Asia Centrală și Orientul Îndepărtat, răpind o mare porțiune de teritoriu Chinei, fapt ce a conferit Rusiei o ieșire la Marea Japoniei în

divostock ... ând punc...
terminus ... ite Trans...
eriene. Din 189... moderni...
ceput să ...
omerț... iar î...
au aju... rgențe
ictoria Japoniei a uimit întreaga l...
rat autocrația până în adâncuril...
Iritată în continuare de “Duminica
oasă”, când trupele țariste au înă... bușit o
une pașnică, nemulțumirea gen...
nit. Țarul a fost forțat să înfii... gru...
reprezentativ limitat, Duma, pâ... niștir...
populației. El a redobândit contr... rept
revoluția din 1905 a fost suprim...
război – Primul Război Mondial
tensifice criza. În lupta care a av...
Romanov și-au întâ...

◀ Casă țărănească în Narvskaya Zastava. Răscoalele țăranilor și manifestele de protest ale muncitorilor, încurajate de Partidul Socialist Revoluționar, au zdruncinat Rusia în 1902-1906.

mai vezi Istorie universală 7... RIM... ĂZB... R... RI

Socialismul

Luptând pentru o societate bazată pe bunăstare și egalitate, mișcarea socialistă s-a dezvoltat la sfârșitul secolului XIX. De-a lungul epocii moderne, o epocă foarte dinamică, aceasta s-a răspândit în diferite forme și a suferit multe transformări.

▲ Partidul Laburist Independent a fost fondat în anul 1893. Posterul de mai sus reprezintă cea de-a 21-a aniversare a acestuia.

De-a lungul istoriei au avut loc multe proteste împotriva asupririi săracilor de către cei înstăriți. Din când în când, aceste nedreptăți erau atât de insuportabile, încât clasa asuprită ajungea la revolte, luptând pentru o societate bazată pe dreptate; proteste de acest gen au avut loc în Marea Britanie: Răscoala Țăranilor din 1381 și activitățile "Răsculaților" și "Minerilor" din secolul XVII, secte cu caracter radical, care au luat naștere în perioada Războiului Civil și în cea Cromwelliană.

Mișcările de acest gen erau de scurtă durată în societățile ce se sprijineau în special pe agricultură, și viață rurală. Cu toate acestea, mărirea orașelor a dat acestor mișcări posibilitatea de a mobiliza populatia urbană, rezistând astfel mai mult timp. O dovadă a acestui fapt a fost Revoluția Franceză, dintre 1789-1794, când monarhia franceză a fost înlăturată.

În timpul Revoluției Industriale din secolul XIX, mișcarea socialistă a luat amploare în urma părăsirii pământurilor de către oameni în favoarea orașelor și fabricilor. Formidabila acțiune a maselor – agitație, tumult, revoluție – a reprezentat o trăsătură a mai multor crize, fiind folosită în scopul a numeroase cauze: înlăturarea tiraniei, dobândirea independenței naționale, câștigarea dreptului de a vota.

Speranța într-o societate egală și perfectă nu era probabil o noutate. Însă, după succesele Revoluției Franceze reformatorii au devenit încrezători că visele lor s-ar putea transforma în realitate.

Capitalismul intră în scenă

Socialismul modern era mai presus de toate, o reacție împotriva transformării lumii de către Revoluția Industrială, care crease o nouă societate, în care predominau mașinile, fabricile, căile ferate și vapoarele cu aburi, și în care muncitorii se concentrau în orașe, al căror număr continua să crească.

Primele etape ale Revoluției Industriale au avut în multe privințe un caracter haotic și amenințător: murdărie, maghernite, instalații periculoase, patroni duri și muncă dificilă efectuată și de copii; erau principalele trăsături ale acesteia. Revoluția Industrială a adus beneficii importante clasei capitaliste (clasa care deținea și controla sursele aducătoare de venituri, ca de exemplu uzinele), defavorizându-i însă pe muncitori. Desigur că nu le era mult mai rău decât înainte, când efectuau munci agricole, însă suferința li se citea pe față. O nouă nesigurantă le străbătea existentă, necunoscută lor până atunci. Expansiunea capitalistă era dură, provocând o dezvoltare economică extraordinară, însoțită însă de crize teribile ce atrăgeau după ele un mare număr de șomeri.

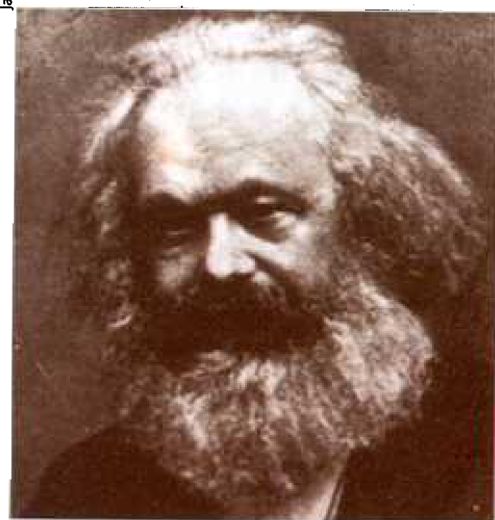
Viziunea socialistă

Terorile industrializării din Marea Britanie au fost criticate de mai mulți reformatori: romancierul Charles Dickens, și părintele legislației muncii: Lordul Shaftesbury, nici unul dintre aceștia nefiind socialiști. Alții însă priveau dincolo de reformă, considerând că dezavantajele capitalismului puteau fi înlăturate doar prin abolirea întregului sistem: în locul concurenței acerbe, în care cel mai slab trebuia să cedeze, societatea tebuia să se sprijine pe cooperare, iar marile averi trebuiau împărțite între toți. În ciuda numeroaselor diferențe de interpretare, aceasta era viziunea fundamentală a socialismului.

Până în anul 1830 ideile acestea erau susținute de către Robert Owen (1771-1858), proprietarul scoțian al unei fabrici textile: New Lanark, celebră prin locurile sale de muncă moderne. Owen a fondat Marea Uniune Națională Comercială, prin care spera să unească toți muncitorii britanici într-o singură organizație. Această organizație era capabilă să paralizeze economia, declanșând o grevă generală, dând astfel posibilitatea M.U.N.C. să transforme întreaga țară într-o avere comună. Deși planul era foarte ambițios, autoritățile au luat toate măsurile pentru a înăbuși uniunea.

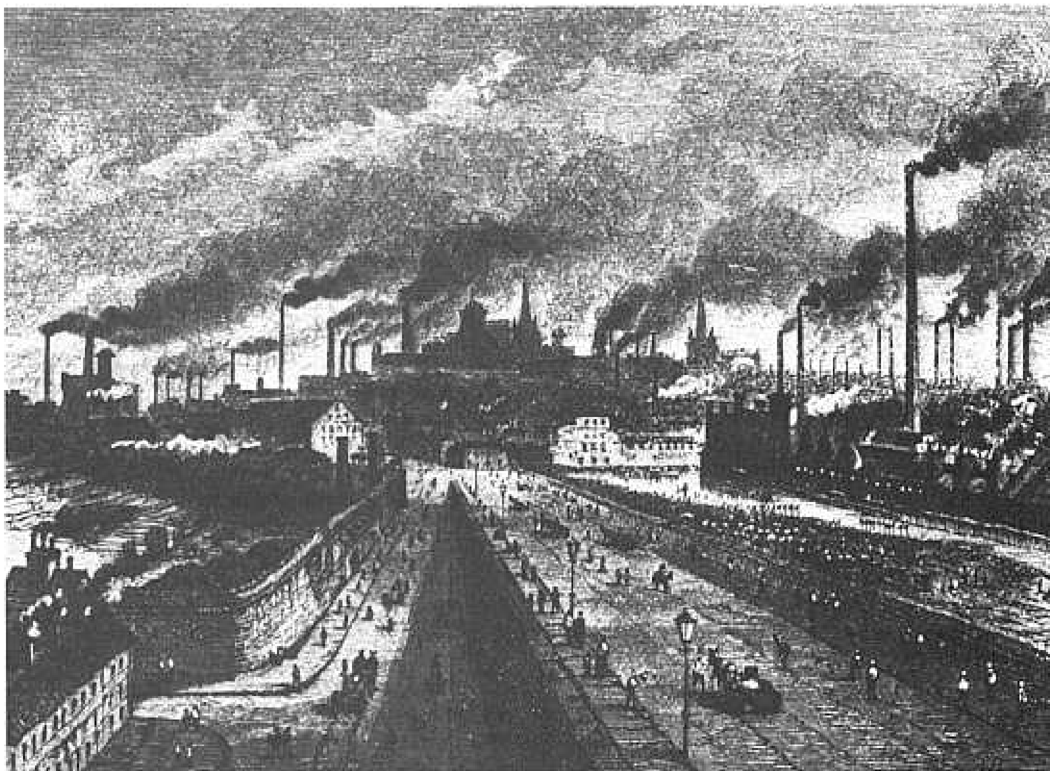
Cuvintele "socialist" și "socialism" au fost folosite pentru prima dată de către Owen și de discipolii săi, între 1830 și 1840. Termenii echivalenți ai acestora au apărut în Franța cam în aceeași perioadă, deși numeroase idei socialiste au fost vehiculate mai devreme de către contele Henri de Saint-Simon (1776-1837) și de Charles Fourrier (1772-1837).

James Klugmann Collection

Hulton Deutsch Collection

▶ Karl Marx, un personaj central în istoria socialismului, și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în exil, în Anglia.

James Klugmann Collection

Hulton Deutsch Collection

Fabrici în Sheffield, Anglia, în 1884. Mii de bărbati și femei munceau din greu pentru un număr mic de capitaliști – care erau de fapt proprietarii fabricilor.

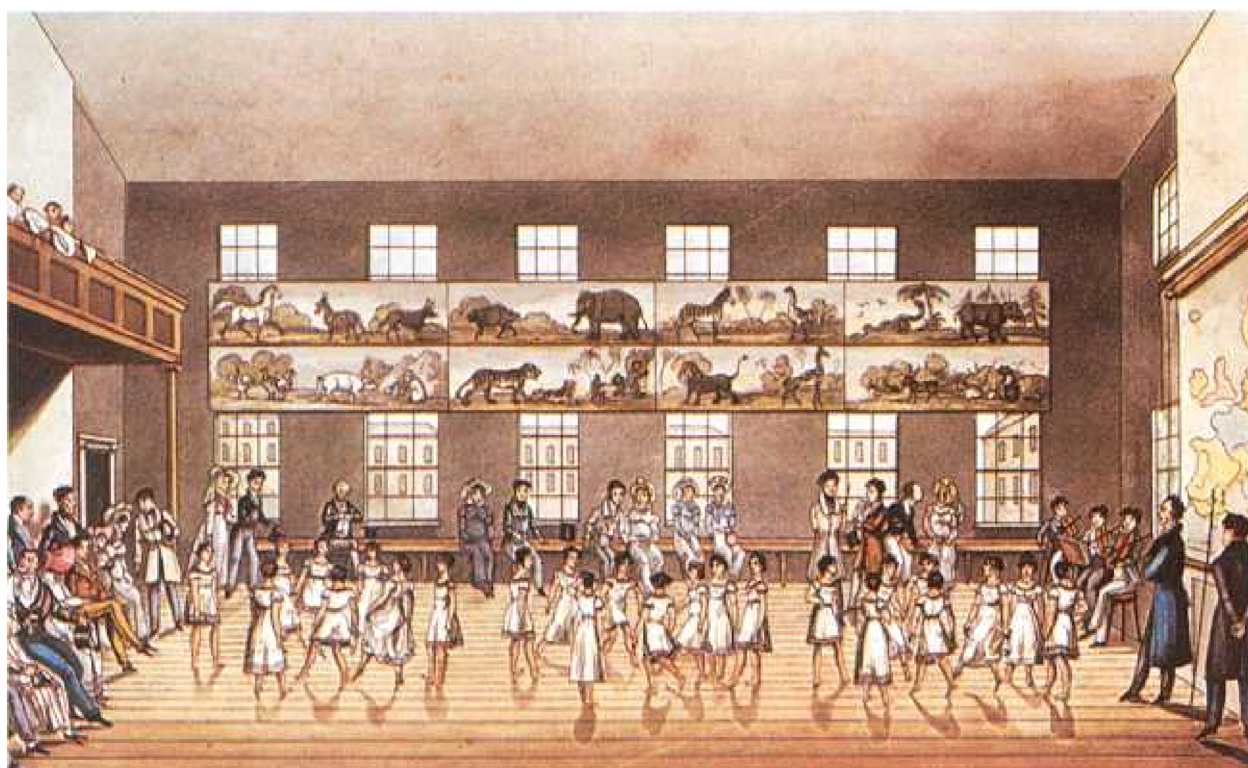
Bancnotă ce putea fi schimbată în bunuri de larg consum, după un sistem introdus de Robert Owen.

Saint-Simon propunea viziunea unei lumi în care să predomine liniștea și rațiunea, însă fiind conștient de impactul tehnologiei, el considera că aceasta trebuia stăpânită de conducători instruiți și nu de popor; din contră, Charles Fourrier era susținătorul comunelor ce se administrau singure, asemenea lui Robert Owen. Această discrepanță între planurile amintite mai sus și deținerea controlului absolut al muncitorilor asupra vieților lor, urma să apară din ce în ce mai des în istoria socialismului, provocând astfel dispute teribile în ceea ce privește ideologia (doctrina) socialistă, precum și diviziuni de lungă durată între grupările socialiste.

Spectrul comunismului

Viitorul socialismului a fost profund influențat de lucrările lui Karl Marx (1818-1883) și ale colaboratorului său Friedrich Engels (1820-1895). În 1848, în timp ce în Europa au avut loc mai multe revoluții liberale și naționale, aceștia au publicat "Manifestul Comunist", ce înălța sceptrul comunismului și al unei revoluții care trebuia să schimbe total ordinea socială și economică. Folosirea termenului "comunist" reprezenta o provocare, deoarece acesta avea un sens mai mult revoluționar decât socialist, deși nu exista încă o opoziție definitorie între cei doi termeni. Manifestul Comunist a avut un impact imediat redus, iar după înăbușirea revoluțiilor din 1848, Marx și Engels au părăsit Germania, pentru a se stabili mai apoi în Anglia ca exilați. În exil, Marx a scris celebra sa carte, "Das Kapital", precum și multe alte lucrări alimentate cu idei și argumente politice, economice, istorice și filozofice.

În viziunea lui Marx, trăsătura-cheie a istoriei a constat într-o serie de lupte între clasele sociale. Spre exemplu, dezvoltarea economiei medievale a avut ca rezultat constituirea unei clase capitaliste, sau burgheze (negustori, oameni de afaceri și industriași), care au dobândit destulă putere, încât să detroneze clasa feudală. În lucrările sale, Marx prezicea

Mary Evans Picture Library

Un grup de dansatori în New Lanark, Scoția, unde, în jurul fabricii sale de textile, Robert Owen a construit case pentru muncitori și școli pentru copiii acestora. În anul 1830, Owen a fondat o mare uniune federală de comerț, prin care a sprijinit mișcarea cooperatistă a clasei muncitoare. Deși Marx îi considera pe Owen și pe alții care aveau aceleași concepții ca fiind "utopiști" (fără o teorie socialistă "științifică"), Owen a avut o influență mult mai mare asupra mișcării laburiste din Marea Britanie.

creşterea nivelului de trai al muncitorilor datorită dezvoltării industriale, care vor fi în cele din urmă capabili să-i înlăture şi să-i înlocuiască pe capitalişti.

Schimbările de acest gen, după părerea sa, puteau fi realizate doar printr-o revoluţie violentă, care să aibă ca rezultat preluarea puterii din mâinile capitaliştilor. După revoluţie, muncitorii trebuiau să stabilească o dictatură (a proletariatului), până la instalarea definitivă a socialismului. Toate mijloacele de a produce şi de a distribui averi, se aflau astfel sub controlul muncitorilor. Eventual, în cazul în care socialismul ar aduce mari bogăţii, societatea ar urma să treacă într-o fază superioară, comunistă, dând oamenilor posibilitatea de a beneficia de toate bunurile şi serviciile de care aveau nevoie.

Cu toate că partidele revoluţionare au fost destul de restrânse ca număr pentru o perioadă de timp, în 1864 Marx a înfiinţat Internaţionala Oamenilor Muncii (Prima Internaţională), care avea ca scop dirijarea mişcărilor deja existente. Acesta era un pas înţelept, Marx considerând lupta pentru socialism ca fiind un efort internaţional: loialităţile naţionale erau irelevante, de vreme ce muncitorii din toată lumea aveau mai multe în comun decât muncitorii şi capitaliştii aceleiaşi naţiuni.

Comuna din Paris

În anul 1848, o revoltă a clasei muncitoare a izbucnit în Paris, locul traditional al revoluţiilor. Mai târziu, în 1871, o răscoală, mult mai violentă, a avut loc, în urma înfrângerii Franţei de către Prusia. Locuitorii din Paris au declarat oraşul Comună Independentă, menţinându-se pe poziţii timp de câteva săptămâni, până când trupele guvernamentale au atacat oraşul, nimicind zeci de mii de Comunarzi. Deşi Comuna avea o concepţie doar parţial socialistă, Marx a privit-o ca pe prima treaptă pe calea revoluţiei, care a oferit socialismului primii săi martiri.

"Procesul Internaţionalei", 1871. Căderea Comunei din Paris a dus la destrămarea Primei Internaţionale. Mişcarea revoluţionară din Franţa a fost înăbuşită; britanicii au condamnat violenţa, iar ceilalţi socialişti au fost demoralizaţi. Internaţionala a fost desfiinţată în 1872 şi reînfiinţată în 1876.

J L Charmet

Femei apărând o baricadă din Paris, în mai 1871. Marx a privit Comuna din Paris ca pe prima revoltă a proletariatului împotriva clasei capitaliste. Pe timpul Comunei, Parisul era condus de un comitet de muncitori, intelectuali şi mici oameni de afaceri. Trupele franceze au nimicit Comuna după câteva săptămâni.

Mansell Collection

Idei contradictorii

Primul Partid Internaţional s-a destrămat în 1870, după dispute crunte între Marx şi revoluţionarul rus Mihail Bakunin (1814-76). Bakunin a fost unul dintre fondatorii anarhismului, o doctrină ce respingea viziunea lui Marx în ceea ce priveşte statul ca un instrument represiv, pe care muncitorii trebuiau să-l folosească împotriva adversarilor. Anarhiştii doreau abolirea tuturor formelor de guvernare, crezând că oamenii puteau să-şi conducă singuri propriile afaceri. Respingând ordinea şi disciplina, anarhismul nu a avut niciodată influenţa pe care o avea socialismul. O parte din membrii acestei mişcări au recurs la violenţă, terorism şi asasinate. Aceştia au devenit celebri în 1890, când o parte din preşedinţii statelor, inclusiv McKinley, preşedintele SUA, au fost asasinaţi.

În 1869 Partidul Social Democrat German a fost fondat, după principii marxiste. Termenul "social democrat" reprezentau descrierea standard a partidelor marxiste, răspândite în toată Europa, la sfârşitul secolului XIX.

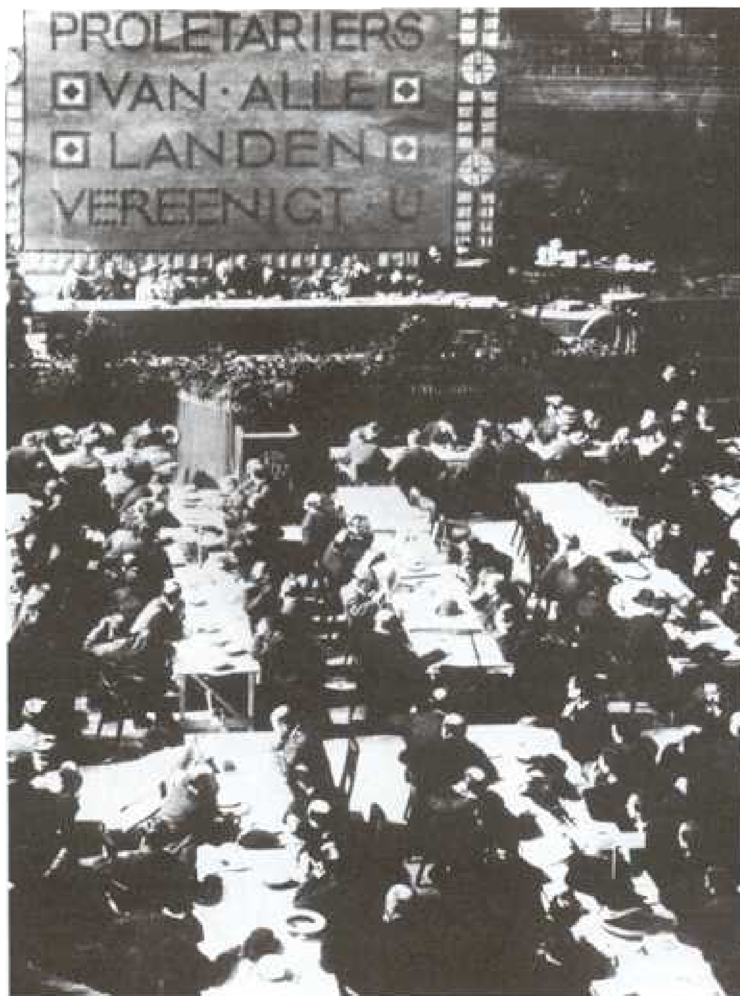
Principii naţionale

Cu toate acestea, principalele partide socialiste din Franţa şi din Marea Britanie nu erau organizaţii marxiste ortodoxe, ci se bazau pe propriile lor principii. În Marea Britanie, clasa muncitoare era reprezentată de mişcarea uniunii comerciale, adevăratul progres politic fiind realizat abia după anul 1900, când uniunile şi variatele grupări socialiste s-au unit, formând astfel Partidul Laburist.

Cea de-a doua Internaţională, fondată în 1889, a fost deseori măcinată de conflicte interne. În 1890, câtiva marxişti germani au considerat că doctrinele lui Marx trebuiau revizuite, în funcţie de împrejurările schimbătoare. Revoluţia părea încă un proiect distant, în timp ce Partidul Social Democrat devenea din ce în ce mai puternic în Reichstag (parlamentul german), iar muncitorii începeau să o ducă mai bine. Aceasta demonstra că socialismul putea fi instalat prin mijloace parlamentare paşnice.

Însă marxiştii ortodocşi nu erau de acord cu această "revizuire", susţinând că salariile muncitorilor vor fi întotdeauna limitate şi că cei aflaţi la putere nu vor accepta schimbări radicale. Primul Război Mondial a găsit internaţionalismul marxist destul de şubrezit. Membrii celui de-al Doilea Partid Interna-

Congresul de la Amsterdam al celei de-a Doua Internaționale, din anul 1904. S-a insistat mult asupra unei chestiuni care continua să fie dezbătută încă din 1899 – dacă socialiștii trebuiau sau nu să se alăture partidelor burgheze pentru a guverna împreună. Sloganul (în olandeză) este: "Proletari din toate tările, uniți-vă".

Snark International

DATE IMPORTANTE

1834
Consolidarea Marii Uniuni Naționale a lui Owen
Destrămarea Uniunilor comerciale
1848
Publicarea Manifestului Comunist
1864
Fondarea Primei Internaționale
1869
Înființarea Partidului Social Democrat German
1880
Înființarea Partidului Muncitorilor din Franța
1889
Fondarea celei de-a Doua Internaționale
1900
În Marea Britanie se formează Comitetul de Reprezentare a Muncii
1914-18
Primul Război Mondial
1917
Bolșevicii preiau puterea în Rusia
1918-1920
Înființarea de partide comuniste în Germania, SUA, Franța, Marea Britanie, etc
1919
Crearea celei de-a Treia Internaționale

țional au declarat ferm că socialiștii din toate țările se vor uni pentru a se opune războiului, însă când acesta a izbucnit, aceste declarații s-au dovedit a fi fără valoare.

John Gorman Collection

Stindardul Uniunii Naționale a Minerilor. În Partidul Laburist din Marea Britanie, care a luat naștere în urma alianței uniunilor comerciale cu grupările socialiste create în 1900, marxiștii se aflau în minoritate, iar majoritatea membrilor considerau că creștinii trebuiau să se opună nedreptății. Pe această idee s-a dezvoltat o mare uniune comercială ce sustinea mișcarea laburistă.

Febra războiului

În 1914, când războiul era deja declarat, partidele socialiste erau înspăimântate de ceea ce avea să urmeze, fiecare dintre ele susținând acțiunile propriilor lor guverne. Acesta era primul semn – confirmat apoi și de alte evenimente – că naționalismul continua să fie cea mai puternică emoție politică.

Un singur partid s-a folosit în întregime de doctrine marxiste în timpul războiului: aripa Bolșevică ("majoritatea") a Partidului Social Democrat Rus, care încerca să submineze efortul national împotriva războiului, reușind în cele din urmă să preia puterea în anul 1917. Ca urmare a acestui fapt, Rusia a devenit Uniunea Sovietică, iar bolșevicii (denumiți ulterior Partidul Comunist), au înăbușit toate opozițiile, instalând apoi o dictatură a proletariatului cu un singur partid și începând să introducă o formă rigidă de socialism, controlată de stat.

Sciziune de mari proporții

Revoluția bolșevică a provocat o mare ruptură în rândurile socialismului internațional. În majoritatea țărilor ideile celor care voiau să urmeze calea bolșevică pentru a ajunge în final la o dictatură revoluționară, se loveau de cele ale indivizilor care sperau să ajungă la putere prin mijloace pașnice. Așa-zișii revoluționari se numeau acum comuniști, în timp ce parlamentarii rămăseseră socialiști, social-democrați, sau membrii ai Partidului Laburist. Fiecare dintre aceste tradiții socialiste au avut repercursiuni importante asupra istoriei secolului XX.

mai vezi Istorie universală 82 – MAREA CRIZĂ Istorie universală 91 – RĂZBOIUL RECE

Chestiunea orientală

Probabil cea mai complicată problemă internațională a secolului al XIX-lea s-a datorat declinului Imperiului Otoman. Aceasta a devenit cunoscută sub numele de "Chestiunea orientală".

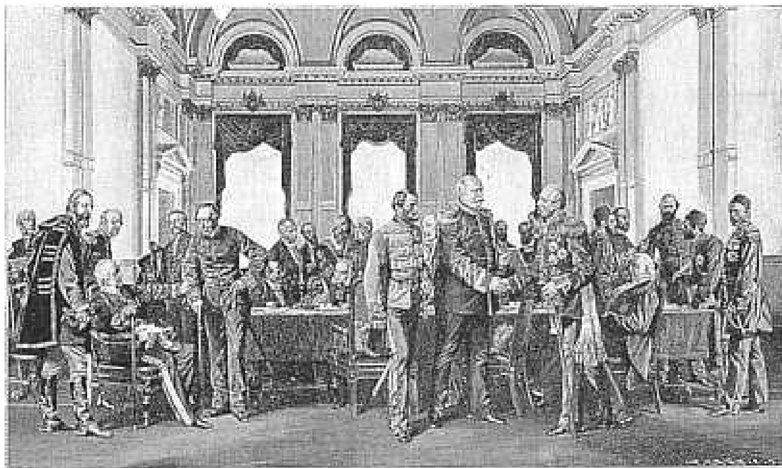

Mansell Collection

Acordul încheiat în cadrul Congresului de la Berlin din 1878 a încercat să evite un război general. Dar, până la urmă, marile puteri au reușit doar să încetinească formarea statelor balcanice.

Greci și turci luptând în Războiul pentru Independență a Greciei din 1821-1828. Au existat atrocități în ambele tabere, însă revolta grecilor s-a bucurat de un sprijin important în Europa.

La sfârșitul secolului XVIII era evident că puterea turcilor otomani, odinioară de temut, decădea atât de rapid încât Imperiul Otoman devenise "omul bolnav al Europei", gata să "moară" în orice moment. Însă Imperiul Otoman era încă vast și bine plasat din punct de vedere strategic și comercial, acoperind o mare parte din Orientul Mijlociu, Africa de Nord și Balcani. Soarta acestuia a devenit o cheștiune internațională importantă, ce a generat comploturi și rivalități atât în rândul popoarelor native cât și între marile puteri europene. Și, până la urmă, "omul bolnav" a supraviețuit mult mai mult decât s-ar fi crezut, "Chestiunea Orientală" dominând politica europeană până în secolul XIX.

Mansell Collection

Mansell Collection

Deși era vicerege al Imperiului Otoman, Mehemet Ali a fost conducător independent al Egiptului. El s-a aliat cu sultanul împotriva Greciei, dar mai târziu a înfrânt armata otomană și a ocupat Siria.

Rusia și Austria au fost principalele beneficiare în timpul fazei din secolul XVIII a declinului otoman. Austria cucerise Ungaria și Transilvania și începuse să pătrundă în Balcani. Rusia s-a extins până la țărmurile Mării Negre, sperând să avanseze spre Marea Mediterană. Expansiunea în Balcani era o perspectivă deosebit de atrăgătoare, de vreme ce multe popoare balcanice (în special bulgarii și sârbii) erau frați slavi și creștini ortodocși, a căror eliberare rușii o considerau perfect justificată.

Totuși, în secolul XIX, alungarea turcilor nu mai reprezenta o problemă simplu de rezolvat. Toate puterile – inclusiv Austria și Rusia – erau reticente în privința revoluțiilor împotriva ordinii stabilite și totodată îngrijorate de posibilitatea unei prăbușiri totale a Imperiului Otoman. Marea Britanie și Franța, care își stabiliseră propriile interese în Imperiul Otoman, doreau să prevină expansiunea rusă, temându-se că slavii eliberați ar putea deveni marionete ale rușilor. Însă opinia publică era scandalizată de frecventele masacre săvârșite de turci, astfel guvernele din țările occidentale nu puteau pur și simplu să-i sprijine pe turci. Aceasta a fost o situație imprevizibilă. Situația a fost și mai mult complicată de faptul că popoarele balcanice erau din ce în ce mai agitate. Deși nu erau destul de puternice pentru a-i alunga pe turci, acestea au declanșat însă o serie de crize ce au determinat intervenția internațională.

Revoluția din Grecia

Prima dintre acestea a fost revoluția grecilor din 1821. Deși guvernele europene erau foarte reticente la început, sprijinul popular față de greci și știrile privind atrocitățile săvârșite de turci le-a determinat pe acestea să acționeze. Când sultanul a refuzat să accepte o înțelegere impusă, o expediție anglo-franco-rusă a distrus flotele egiptene și turcești la Navarino (1827) iar o invazie rusă (1828-29) i-a obligat pe turci să se supună. În 1830,

printr-un tratat semnat la Londra, se recunoștea independența Greciei. Alte trei provincii balcanice – Serbia, Valahia și Moldova – au obținut un statut autonom (adică o conducere proprie) în cadrul Imperiului Otoman.

În anii 1830, Problema Orientale s-a îndreptat asupra posesiunilor otomane din Orientul Mijlociu. Conducătorul Egiptului, Mehemet Ali, a cucerit Siria de la otomani – suveranii săi nominali – însă Marea Britanie a intervenit iar statutul anterior al provinciei a fost restaurat. În decursul evenimentelor s-a ivit altă problemă importantă, dreptul de trecere prin strâmtorile aflate sub control turcesc (Dardanele și Bosfor) ce fac legătura între Marea Neagră și Marea Mediterană. Un acord internațional, Convenția Strâmtorilor, încheiat în 1841, prevedea că nici o navă de război nu avea voie să traverseze strâmtorile atât timp cât Turcia era în stare de pace – restricție cu care rușii nu erau de acord, dar care a durat până în 1923.

Începând cu jumătatea secolului XIX, Rusia a obținut două victorii importante asupra Turciei, impunându-i acesteia condiții dure, care au fost în cele din urmă revizuite de celelalte puteri europene. Acest lucru a fost prima dată făcut prin pacea de la Paris (1856), după un război în Crimeea (1854-1856) în care Rusia a fost înfrântă de Marea Britanie și Franța. Al doilea acord a încercat să evite un război general și a fost încheiat în cadrul Congresului de la Berlin (1878).

Soldați într-un tren bulgar în drum spre front în Primul război balcanic din 1912. Liga balcanică, formată din Grecia, Bulgaria, Serbia și Muntenegru i-a alungat în cele din urmă pe turci din Europa.

Arhiducele și ducesa Austriei ieșind din primăria orașului Sarajevo în Bosnia, înainte de asasinarea lor pe 28 iunie, 1914. Aceasta a dus la un război sârbo-austriac și, șase săptămâni mai târziu, la Primul război mondial.

Însă marile puteri au reușit doar să încetinească formarea statelor balcanice, care au ajuns de la autonomie la independență, sfidând uneori acordurile stabilite la congresele internaționale. Astfel, în 1859, Valahia și Moldova s-au unit formând România. Unirea a fost recunoscută în 1862 iar în 1878 a fost recunoscută independența noului stat. În același an a fost recunoscută independența Serbiei. Și, deși Congresul de la Berlin prevăzuse două state bulgare, acestea s-au unit (1886), câștigându-și în cele din urmă independența deplină (1908).

Balcanizarea

În acest moment devenise clar că posesiunile turcești din Balcani se vor transforma într-o serie de state separate. Acest proces i-a impresionat pe observatori într-o așa măsură încât orice fragmentare similară a unui stat de mari proporții este denumită adesea "balcanizare".

Pe scurt, "Chestiunea orientală" s-a încheiat după Primul război balcanic (1912), când Serbia, Bulgaria, Muntenegru și Grecia s-au aliat pentru a-i alunga pe turci din Macedonia, lăsându-le acestora doar o regiune mică în Europa. Frontierele au fost trasate din nou, s-a format un nou stat – Albania, "balcanizarea" fiind astfel completă. Însă regiunea balcanică era departe de stabilitate, iar fragmentarea acesteia a accentuat intrigile dintre marile puteri. Rușii și austriecii s-au implicat profund, deoarece Austro-Ungaria înglobase provinciile sârbo-croate Bosnia și Herțegovina în două etape (1878, 1908). Resentimentele sârbilor aveau să ducă la izbucnirea Primului Război Mondial (1914-18), care a provocat distrugerea imperiilor austriac, rus și otoman – însă nu a soluționat problemele din Balcani, puse într-o primă fază de "Chestiunea orientală".

DATE IMPORTANTE

1821
începe Revoluția din Grecia

1827
Lupta de la Navarino

1830
Recunoașterea independenței Greciei

1841
Convenția Strâmtorilor

1854-1856
Războiul Crimeii

1859
Valahia și Moldova se unesc formând România. În 1862 Unirea e recunoscută pe plan internațional

1878
Congresul de la Berlin prevede crearea a două state bulgare. Independența Serbiei și României. Austria ajunge să conducă Bosnia-Herțegovina.

1886
Provinciile bulgare se unesc dând naștere statului bulgar

1908
Bulgaria își câștigă independența Austria anexează Bosnia-Herțegovina

1912
Primul război balcanic: turcii sunt expulzați din Europa

1913
Al doilea război balcanic

1914
Asasinarea arhiducelui Austriei la Sarajevo, în Bosnia, duce la izbucnirea unui război sârbo-austriac și ulterior la Primul război mondial

mai vezi Istorie universală 79 – PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Mișcările feministe

Pe parcursul istoriei, femeile au fost considerate inferioare față de bărbați. Calea drepturilor garantate de lege și a afirmării largi s-a deschis în fața lor numai în secolul al XIX-lea. În final au obținut și dreptul la vot, dar acest succes a însemnat începutul unor noi lupte.

În civilizațiile erelor trecute situația femeilor era foarte diferită. În unele culturi nu erau considerate decât proprietatea privată a soțului sau a tatălui, în altele au primit o libertate destul de mare și drepturi legale, dar chiar și în aceste civilizații, bărbații, considerați sexul superior, aveau mai multe drepturi.

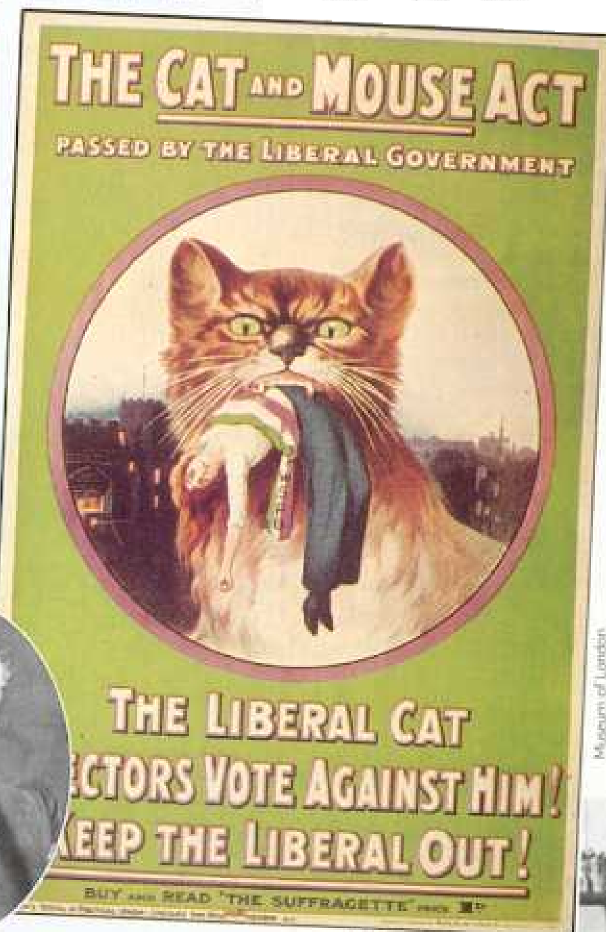
Revendicări inițiale

Cerința egalității în drepturi a femeilor a apărut prima dată la sfârșitul secolului al XIX-lea, când dezvoltarea societății și a creșterii bunăstării au creat posibilitatea ca unele femei să se cultive și astfel unele dintre ele au devenit scriitoare sau artiste. Sub influența Revoluției Franceze din 1789 în toată Europa s-au răspândit idei radicale. În Anglia în 1792 Mary Wollstonecraft a terminat opera sa literară considerată azi clasică – În apărarea drepturilor femeilor. Cu toate că guvernul englez, cu o atitudine dușmănoasă față de Revoluția Franceză, a forțat în ilegalitate mișcarea feministă, în secolul al XIX-lea s-a intensificat radicalismul politic și și-a atins multe scopuri.

Inset left: Museum of London. Inset right: Mary Evans. Below: Mary Evans/Fawcett Library. Museum of London

Luptătoare de seamă a mișcării feministe, Emmeline Pankhurst (cea de sus) a luptat cu dârzenie pentru drepturile femeilor. Fiica sa, Christabel (sus) și prietena ei Annie Kenny (la dreapta), o filatoare de bumbac, s-au alăturat mișcării.

Cum arată și afișul, sufragetele nu stimau guvernul liberal al lui Asquith (la stânga) care se opunea dreptului la vot al femeilor.

Emily Davison a murit când în 1913 s-a aruncat în fața calului regelui.

Însă egalitatea sexelor în drepturi politice nu făcea parte din aceste țeluri, deoarece, după concepția epocii victoriene, femeia era "zâna cea bună" a bărbatului, care avea rolul natural de a fi soție, mamă și creatoare a căminului familial.

Sfidând această vedere mărginită, câteva femei au început să-și ceară drepturile. Perseverența lor a fost în final încununată de succes, s-a născut legea care garanta fiecărei femei dreptul atât la proprii copii cât și la proprietăți. Deoarece porțile universităților Oxford și Cambridge rămâneau închise în fața lor cu încăpățânare, ele au creat școli superioare pentru femei. În alte domenii, unele femei, luptând solitar și prin eforturi eroice, au obținut succese profesionale; deci trebuiau să fie recunoscute.

Emmeline Pankhurst în 1914 a încercat să înmâneze o petiție regelui în fața palatului Buckingham, dar a fost arestată.

Astfel americanca Elizabeth Blackwell și englezoaica Elizabeth Garett Anderson, învingând orice greutate, au obținut diplome în medicină, iar Florence Nightingale, în timpul războiului din Crimea, prin munca sa plină de abnegație a ridicat la rang de profesie munca surorilor medicale. O grimasă stranie a istoriei este faptul că până când aceste personalități au obținut dreptul la muncă (ca mijlocul suprem de obținere a libertății, a independenței și a respectului de sine), miile de femei sărace făceau munci de corvoadă în condiții inumane în mine și fabrici numai pentru simpla subzistență. Și aceasta era un fel de "egalitate", un minerit egal, împărțit cu bărbații, din care femeile au fost salvate de reforma legilor referitoare la industrie și de nivelul de trai aflat în creștere.

Atât pentru femeile reformatoare, cât și pentru bărbații simpatizanți cu mișcarea lor, a

Uniunea Politică și Socială a Femeilor condusă de Emmeline și Christabel Pankhurst a susținut cu devotament eforturile făcute pentru război. Ani de-a rândul sute de femei au lucrat în fabrici de armament. Cu munca lor efectuată în timpul primului război mondial, sufragetele au obținut o recunoaștere generală.

Mișcarea pentru Eliberarea Femeilor desfășurată în anii 1960 a obținut legiferarea principiilor pentru șanse și salarii egale. Lupta însă continuă și azi.

DATE IMPORTANTE

1792
Apare opera lui Mary Wollstonecraft " În apărarea drepturilor femeilor".

1839
la naștere legea care garantează dreptul femeilor la custodia propriilor copii.

1857
Legea britanică privind căsătoria și divorțul acordă protecție femeilor despărțite sau divorțate.

1878
Universitatea din Londra își deschide porțile și pentru femei

1897
Se înființează Uniunea Națională a Asociațiilor pentru Dreptul la Vot al Femeilor din Marea Britanie.

1903
Emmeline Pankhurst înființează Uniunea politică și Socială a Femeilor.

1914 - 1918
Sufragetele își suspendă temporar lupta

1918
Femeile britanice cu vârsta de peste 30 ani primesc dreptul la vot.

1920
Fiecare femeie britanică (peste 21 ani) primește dreptul la vot.

1965
În Statele Unite Betty Friedan creează prima grupare "Women's Lib"

devenit tot mai evident faptul că cel mai important drept pentru femei îl constituia dreptul la vot. Lupta pentru dreptul la vot al femeilor a luat amploare la mijlocul secolului al XIX-lea în Marea Britanie și în SUA. Mișcarea a avut mulți adepți, dar foarte greu a reușit să învingă concepția tradițională. În Marea Britanie principalul oponent al acestei aspirații a fost chiar o femeie, regina Victoria. Derularea evenimentelor în multe țări occidentale a fost relativ asemănătoare. În câteva state luminate (Noua Zeelandă, Australia, Finlanda și Norvegia) femeile au obținut dreptul la vot încă înaintea primului război mondial (1914-1918). În alte țări lupta s-a intensificat, dar nicăieri atât de dramatic ca în Anglia. În 1903 în fruntea aripii cele mai dârze a mișcării pentru obținerea dreptului la vot a ajuns Emmeline Pankhurst. Luptătoarele în această mișcare, sufragetele, (dreptul la vot în engleză este suffrage) au întrerupt adunări politice, s-au legat de garduri cu lanțuri, încercând astfel obținerea revendicărilor. După ce n-au fost de acord cu plata amenzilor, au ajuns la închisoare, unde au intrat în greva foamei, fiind alimentate apoi prin metode artificiale brutale.

Armistițiu în război

Când a izbucnit primul război mondial, majoritatea sufragetelor au suspendat lupta imediat, iar acele femei care au intrat în uzine în locul bărbaților plecați pe front, și-au îndeplinit țelurile propuse. Acestea au zdruncinat majoritatea argumentelor aduse împotriva luptei lor pentru egalitatea politică. Guvernul britanic a preferat să aprobe dreptul femeilor la vot, decât să riște revigorarea mișcării. În perioada de după război, atât Statele Unite cât și multe state europene, au introdus reforme asemănătoare. În anii următori tot mai multe meserii au devenit practicabile și pentru femei, dar salariul lor a rămas mai mic, nu au reușit însă să aibă acces la multe meserii "bărbătești" și reprezentau o minoritate nesemnificativă în cercurile conducătoare politice și economice.

Lupta continuă

Aceste cauze au generat în anii 1960 Mișcarea de Eliberare a Femeilor în Statele Unite (Women's Lib), care apoi s-a extins și în Europa. Concepția acestei mișcări a fost denumită în special cu termenul "feminism". Atenția mișcării a fost concentrată asupra egalității între sexe în toate domeniile și a abordat unele probleme mai puțin discutate anterior ca violul, hărțuirea sexuală și avortul. Feministele au reușit validarea mai multor legi favorabile mai ales pe teritoriul drepturilor egale și al salarizării. Aplicarea în practică a acestor legi era deseori foarte anevoioasă, chiar și atunci când pentru executarea lor au fost create corporații executive și de control. În multe părți ale lumii femeilor le lipsesc și cele mai elementare drepturi, în multe locuri n-au nici dreptul de a-și alege viitorul soț.

mai vezi Istorie Universală 98 – MAREA BRITANIE ÎN ANII 1990 Planeta Pământ 142 – ROLURI DIFERITE PENTRU BĂRBAȚI ȘI FEMEI

Primul război mondial

I by John Singer Sargent/Imperial

Gazul paralizant a fost utilizat ca gaz de luptă prima dată de germani în 1915. Distrugea plămânii și orbea victimele. Până când nu au fost dotați cu măști de gaze, soldații încercau să se protejeze de gazul ucigător cu o cârpă udă pusă pe față.

Numit pe vremea sa "marele război", primul război mondial a produs distrugeri imense și a cerut un sacrificiu uman de neînchipuit. La încheierea sa, imperii întregi se aflau în ruine, iar condițiile de pace impuse au dus la conflicte istorice viitoare.

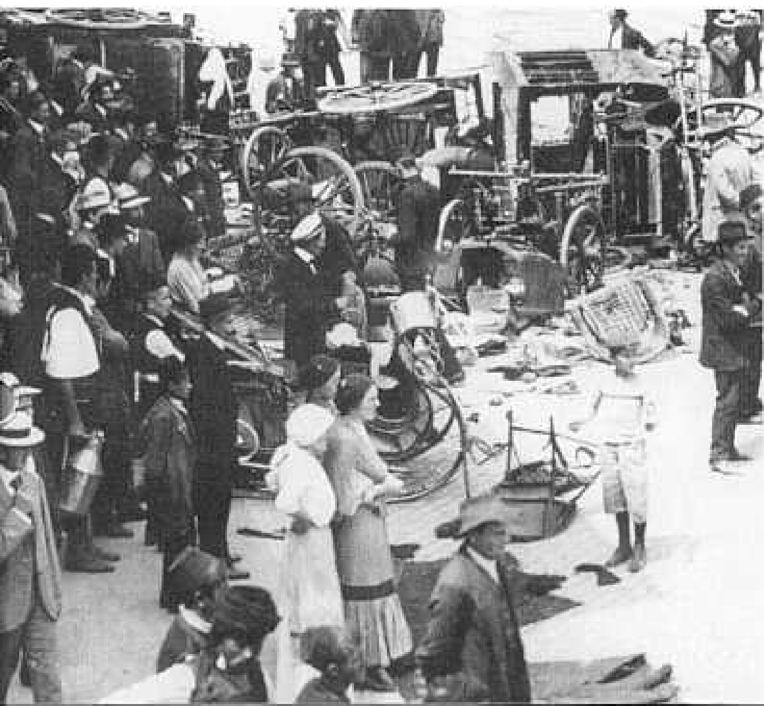
Cauzele primului război mondial trebuie căutate în secolul al XIX-lea, când din statele mici ce aparținuseră înainte unor țări, s-au format state noi. Cele mai însemnate din noile state naționale, ca Germania și Italia, încercau să-și întărească pozițiile cu toate mijloacele posibile, față de Rusia, Franța, Marea Britanie, Imperiul Austro-Ungar, din centrul Europei și Imperiul Otoman – în decădere. Țări mici, ca Belgia, nu au făcut față și s-au declarat neutre.

Rivali și dușmani

Până în 1914, marile puteri s-au concentrat în două alianțe opuse. Pe o parte a baricadei se aflau Puterile Centrale, în frunte cu Germania și Imperiul Austro-Ungar. La început și Italia se afla de această parte, dar cu trecerea timpului legăturile s-au răcit, însă s-au întărit relațiile de apropiere cu Bulgaria și cu Turcia. De partea cealaltă se aflau Franța și Rusia, Marea Britanie nefiind angajată în totalitate în acest conflict, fiind simpatizantul lor.

Punctele tari și slabe ale organizării sociale, politice și militare ale țărilor aliate au avut un rol esențial în desfășurarea conflictelor ulterioare. Germania devenise cea mai mare putere militară a Europei. Tendința ei de a sparge supremația navală a Marii Britanii a produs tensiuni mari între cele două țări. Imperiul Austro-Ungar era caracterizat de nemulțumirea și de agitația naționalităților, ținute cu greu într-un stat unitar.

Marea Britanie, industrializată cu mult înaintea celorlalte state, domina un imperiu de colonii. Forța sa de apărare nu se baza numai pe armata sa profesionistă de 386000 de militari, ci în primul rând pe excelenta sa marină militară. Rusia în schimb era cu mult depășită de celelalte țări în privința industriei și a tehnicii militare, dar în caz de război

Robert Hunt Library

Studentul naționalist sârb Gavrilo Princip i-a împușcat de aproape pe prințul moștenitor Franz Ferdinand și pe soția acestuia în orașul bosniac, Sarajevo.

AKG. London

Pe împăratul Wilhelm al II-lea îl legau relații de rudenie cu majoritatea națiilor europene, inclusiv cu dinastia britanică. Dorința lui de a demonstra superioritatea militară a Germaniei a avut ca rezultat un război cu "rudele dragi".

război ea putea mobiliza milioane de oameni, Franța suferea încă datorită înfrângerii și despăgubirilor impuse în urma războiului franco-prusac din 1870-1871.

Războiul a izbucnit însă în Europa de Est, în Balcani. Acest teritoriu aparținuse inițial Imperiului Otoman, dar retragerea turcilor a cauzat un vid de putere, pentru acapararea căruia concurau Italia și Imperiul Austro-Ungar. În 1908 Imperiul Austro-Ungar ocupă Bosnia-Herțegovina. Această măsură i-a iritat în mod profund atât pe sârbii localnici, cât și Regatul Sârb învecinat. Aliatul tradițional al

Ca și în celelalte țări, și în Marea Britanie, vestea războiului a fost primită cu entuziasm. La chemarea Lordului Kitchener, mii de oameni s-au înrolat voluntar, pentru a se achita de datoria patriotică "înainte de sfârșitul războiului la Crăciun".

Bridgeman Art Library/Imperial War Museum, London

Serbiei, Rusia, a protestat, dar nu era pregătit pentru acordarea unui ajutor militar. Situația din regiune era supertensionată, când în 28 iunie 1914 studentul naționalist sârb Gavrilo Princip l-a asasinat pe moștenitorul tronului austriac Franz Ferdinand și pe soția acestuia.

Izbucnirea războiul

În urma asasinatului evenimentele se precipită. Monarhia înverșunată acuză pentru asasinat Regatul Sârb, pe care-l atacă în 28 iulie. Peste două zile Rusia mobilizează în ajutorul sârbilor o armată de 1,2 milioane de militari. Germania somează Rusia să-și retragă forțele în 24 de ore, în caz contrar îi declară război. Rusia refuză ultimatumul și Germania se ține de promisiune. Franța primește și ea declarația de război a Germaniei în data de 3 august, ea fiind aliata Rusiei.

Conform planului Schlieffen, Franța trebuia invadată înainte ca Rusia să fie gata de război, altfel Germania trebuia să lupte pe două fronturi, atât în vest cât și în est.

Linia fortificată de pe granița franceză se putea ocoli prin Belgia. Dar cum ea se declarase neutră și nu permitea trecerea trupelor germane pe teritoriul său, în 4 august este invadată de Germania. Deoarece Marea Britanie garanta neutralitatea Belgiei, ea declară război în aceeași zi Germaniei. Nu trecuseră nici cinci săptămâni de la atentat și toată Europa se afla în război. În noiembrie intră în război și Turcia de partea Puterilor Centrale.

Războiul de tranșee

Armata germană, cu un efectiv de 1,5 milioane de oameni, părea de nestăvilit. I-a înfrânt pe francezi pe toată lungimea frontului de vest, în 31 august la Mons fărâmițează corpul expediționar britanic, cu un efectiv de doar 70 de mii de oameni, în septembrie însă, în lupta de la Marne sunt opriți de către francezi. Fiecare dintre părțile beligerante se stabilește pe pozițiile cucerite și construiește câte o rețea de tranșee, care sunt separate între ele doar de o fâșie îngustă de pământ, "pământul nimănui". Tranșeele se întind pe o lungime de 700 km în nordul Franței, de la Canalul Mânecii până în Elveția.

Până la urmă, lupta din tranșee de pe frontul de vest, a durat patru ani. Luptele durau luni întregi, în cazul unor "mari breșe" combatanții mureau cu zecile de mii într-o singură zi. Rezultatul a fost cucerirea unei fâșii de câțiva metri de pământ. Până la sfârșitul războiului, pe acest front, nici una dintre părți nu a reușit o înaintare mai mare de 65 km.

Prin atacarea fortăreței Verdun, de o importanță strategică deosebită, în februarie 1916, germanii vroiau să dea Franței "lovitura de grație". Au murit mii de soldați din ambele tabere, dar Verdunul a rămas în mâna francezilor. În lupta dusă pe râul Somme, în cursul atacului britanic, încă în prima zi au murit 60 de mii de oameni. Marile pierderi aproape că au lăsat fără combatanți armata voluntară engleză.

Frontul de Est

În acest timp se duceau lupte grele și pe frontul de est. În lupta cu rușii, armata austro-ungară a sucombat și germanii au trebuit să transfere aici o armată mai mare decât cea planificată inițial. Al doilea front, de care se temeau atât de mult la începutul războiului, a devenit o realitate. Dar în 1914 cu victoriile de

DATE IMPORTANTE

1914
Asasinarea prințului moștenitor Franz Ferdinand. Război general în Europa. Lupta de la Marne. Japonia declară război Germaniei.

1915
Expediție militară în Dardanele. Insuccesele aliaților pe frontul de Vest. Germanii îi izgonesc pe ruși din Polonia. Scufundarea vaporului transatlantic Lusitania. Italia și Bulgaria intră în război.

1916
Luptele de la Verdun și de pe râul Somme. Prim ministrul englez este Lloyd George. România intră în război dar Germania invadează.

1917
Germania pornește războiul submarinelor. America intră în război. Ofensivele Antantei pe frontul de vest eșuează. Revoluția din Octombrie din Rusia. Înfrângerea Italiei la Caporetto.

1918
Rusia iese din război. Străpungerea frontului de vest de către Antantă. Se destramă Imperiul Austro-Ungar. Germanii semnează armistițiul. Sfârșitul războiului.

RĂZBOIUL PE DOUĂ FRONTURI

Frontul de vest se întindea pe lângă granițele din nordul Franței, iar frontul de est pe lângă granițele de est ale Puterilor Centrale și se întindea de la Marea Baltică la nord și până la Marea Neagră la sud.

MC Picture Library

Momentul extrem în care soldații se cățărau afară din tranșee spre câmpul de luptă. Erau sacrificați cu sutele în bătaia mitralierelor.

Tranșee germane ocupate. Lângă soldații britanici obosiți zac morți neîngropați. Deseori soldații stăteau în apă până la gleznă, sufereau în urma durerilor reumatice, sau din cauza bolilor de piele abia puteau să umble, cu atât mai puțin să mai și lupte...

la Tannenberg și de la lacurile Mazur, apoi invadarea Poloniei, aflată sub suveranitatea Rusiei, au dobândit pe neașteptate mari victorii asupra Rusiei. În același an Bulgaria intră în război de partea Germaniei și armata formată din trupe bulgărești și germane ocupă cu rapiditate Serbia. Trupele austriece nu au avut prea mult succes pe frontul balcanic și cel de est, dar față de Italia, care în 1915 a trecut de partea Antantei, au repurtat o serie de succese. În 1916 și România a intrat în război de partea Antantei, dar germanii, într-o campanie scurtă și executată impecabil, au invadat o mare parte a țării obținând o sursă importantă de țiței.

Războiul cuprinde lumea

La data de 22 august 1915 Japonia declară război Germaniei și își indreaptă atacul împotriva coloniei germane Tsingtao. Aceasta e cucerită după 11 săptămâni, în urma unei ofensive alături de trupe britanice. Navele militare germane sunt urmărite prin Oceanul Indian, prin sudul Atlanticului și lupte navale grele se înregistrează lângă insulele Maldive și pe lângă portul cilian Coronel. Coloniile germane din sud-vestul Africii au fost atacate de forțe sud-africane, iar cele din estul Africii de forțe britanice.

Niciodată nu existase un asemenea război în istoria mondială. Pe tot parcursul lui s-au introdus tehnici noi și invenții ucigătoare tot mai eficiente. Germanii au folosit pentru prima oară artileria grea. Loviturile tunului denumit "Berta cea Grasă" se auzeau și peste Canalul Mânecii. Cele mai mari pierderi au fost cauzate de mitraliere și de gazele de luptă. Gazul de luptă, sufocant și orbitor făcea victime și din rândurile lansatorilor, odată cu schimbarea direcției vântului. Vehicolul de război britanic – tancul – a fost introdus în luptă pentru prima oară în ofensiva britanică de pe râul Somme. Atunci a fost considerată "mașina învingătoare" a războiului. Ulterior s-a dovedit că introducerea lui a fost prematură, deoarece au fost prea puține exemplare pentru un succes rapid, și astfel s-a pierdut mult din efectul surpriză scontat.

Atac din aer

Toți beligeranții au utilizat aparatele de zbor nou descoperite, și pentru prima dată în istorie a fost bombardată și populația civilă. Anglia a fost atacată deseori de marile dirijabile Zeppelin. Piloții noilor avioane biplane, înarmați cu armament de infanterie sau doar cu cărămizi, duceau în aer o luptă pe viață și pe moarte. Cu toată dezvoltarea tehnicii militare, conducătorii țărilor aflate în conflict erau convinși că victoria se va obține prin trimiterea pe cîmpul de luptă a unui număr imens de oameni.

Între timp situația era "nimic nou pe frontul de vest". Comandanții britanici, în frunte cu generalul Sir Douglas Haig erau convinși că soarta războiului va fi decisă prin marile ofensive, cu mari sacrificii umane și au combătut orice altă soluție propusă. Excepție a făcut doar planul lui Sir Winston Churchill – ministrul forțelor navale militare. Churchill era convins că victoria se putea obține doar prin scoaterea Turciei din război. În 1915 marina regală a întreprins o expediție spre Marea Neagră în Dardanele, dar nu a reușit să ocupe capitala turcă Constantinopol (Istambulul de azi). Turcii au respins și atacurile trupelor britanice, australiene și neo-zelandeze, debarcate pe țărmurile de lângă Gallipoli.

Noua conducere militară

În 1916, ambele părți aflate în conflagrație și-au mărit producția industriei militare. În Anglia, Lloyd George a devenit prim ministru, și a fost introdus serviciul militar obligatoriu. În Germania, conducerea militară s-a concentrat în mâinile generalilor Hindenburg și Ludendorff. Franța, abia în 1917 și-a găsit un conducător cu voință de fier, în persoana lui Georges Clemenceau, supranumit și Tigrul.

VIITORUL SUMBRU

După terminarea războiului, puterile victorioase s-au adunat la Versailles pentru a discuta condițiile de pace. La 28 iunie 1919 s-a finalizat tratatul de pace. Antanta, mai ales Franța, a dorit să fie despăgubită pentru toate pagubele suferite. Germania a fost obligată să cedeze unele teritorii puterilor Antantei, iar despăgubirile a trebuit să le plătească în aur, animale și materii prime, de exemplu fier și cărbune. Umilirea lor a fost completată de ocuparea militară a zonei Rinului. Istoricii consideră că aceste despăgubiri uriașe au dus la ruinarea sistemului financiar german în anii 1920. Această situație financiară a permis ridicarea partidului național-socialist, cu Hitler în frunte și izbucnirea unui nou război mondial exact după 20 de ani de la semnarea tratatului de pace.

Războiul pe mare

Mările, pe toată perioada conflagrației au fost dominate de britanici. În 1916 flota navală germană a intrat în luptă directă cu marina regală. Lângă peninsulele Iutlanda, britanicii au suferit pierderi mai mari, dar au forțat navele germane să se retragă; acestea au rămas în porturi până la sfârșitul războiului. Marina regală a instituit blocada porturilor germane, privând astfel Germania de aprovizionarea cu mărfuri de importanță vitală.

Germanii se pregăteau și ei să realizeze o blocadă, țelul lor fiind scufundarea cu ajutorul submarinelor a tuturor navelor de transport care navigau spre Marea Britanie. La 8 mai 1915, un submarin german a scufundat transatlanticul Lusitania, având la bord 128 de pasageri influenți americani. Cu această scufundare devenea foarte probabilă intrarea S.U.A. în război de partea Antantei.

Până în 1917, germanii au renunțat la războiul cu submarine, dar l-au reînceput cu cod "scufundabil la observare", o operație a cărei țintă o constituia orice navă ce naviga pe apele teritoriale ale Puterilor Antantei. Credeau că vor reuși să înfometeze Anglia, până ce trupele americane vor fi gata de luptă. Au scufundat sute de nave comerciale, până ce Anglia le-a organizat în convoaie și le-a escortat cu distrugătoare, cărora submarinele germane nu le puteau face față.

În aprilie 1917, președintele american Woodrow Wilson a declarat război Germaniei. Pe frontul de vest continua lupta. Germanii au fost respinși, dar numai până la linia Hindenburg, bine fortificată. La Passchendaele, britanicii s-au împotmolit în mlaștină. Germanii au câștigat mai multe bătălii și pe frontul de est, unde bolșevicii, ajunseseră la putere, în urma revoluției ruse din octombrie 1917.

Epuizați în urma războiului

Cu toate că armatele germane și austriece au obținut o victorie nimicitoare împotriva armatei italiene, cu încetul aliații Germaniei au ajuns la capătul puterilor. Împăratul austriac a încercat să încheie o pace separată, iar turcii, în urma pierderii Ierusalimului și a Bagdadului au bătut în retragere. Și soldații germani prezentau semne de oboseală, aveau moralul tot mai scăzut și americanii se apropiau. Primele trupe, sub conducerea generalului maior Pershing, au debarcat în Europa la 27 iunie 1917.

Ludendorff a forțat ultima șansă a victoriei, când în 3 martie 1918 a încheiat pacea separată cu guvernul bolșevic sovietic la Brest-Litovsk, și astfel a putut transfera peste un milion de oameni pe frontul de vest. Marea ofensivă Ludendorff, începută la 31 martie a respins temporar trupele Antantei în Franța. Pierderile umane au fost uriașe pe ambele părți, dar în iulie, o sută de mii de militari americani au venit în ajutorul trupelor Antantei.

Finalul

Poporul german era înfometat și realizând inevitabilitatea înfrângerii armata s-a demoralizat. În 8 august 1918 armatele unite ale Antantei sub comanda generalului Foch au întreprins un atac, lângă Amiens, care a dus în fine la o importantă breșă. Nemții au fost respinși pe teritoriul Belgiei, dar au luptat cu îndârjire, și la terminarea războiului stăpâneau încă teritorii străine. În octombrie s-a destrămat Imperiul Austro-Ungar. Forțele britanice și arabe, sub conducerea lui T. E. Lawrence au ocupat Damascul, iar Portugalia și Turcia a capitulat. Flota germană s-a răsculat, Kaiserul a fost alungat de pe tron. La 31 octombrie 1918 Germania a cerut un armistițiu, care a intrat în vigoare în data de 11 noiembrie 1918. La tratativele de pace din iunie 1919, puterile învingătoare au impus condiții aspre învinșilor. Războiul menit să "pună capăt oricărui război" – luase sfârșit.

Momentul păcii. Mareșalul Foch, comandantul forțelor Antantei semnează armistițiul la 11 noiembrie 1918, în pădurea de lângă Compeigne din nord-vestul Franței, într-un vagon de cale ferată.

În primul război mondial au căzut în luptă mai mulți oameni decât oricând înainte. Numai englezii au pierdut 761 de mii de oameni, de trei ori mai mulți decât în al doilea război mondial (258 mii de oameni).

mai vezi Istorie Universală 73 – BISMARCK, PRUSIA ȘI GERMANIA Istorie Universală 80 – REVOLUȚIA RUSĂ DIN OCTOMBRIE

Revoluția rusă

Eșecurile dezastroase ale Rusiei în timpul Primului Război Mondial, au dus la detronarea Țarului, în 1917. În octombrie, înființarea primului regim comunist a marcat începutul unei noi ere în istorie.

Până în 1914, guvernul țarist pare să fi controlat mișcările revoluționare care îi amenințaseră existența, înăbușind revoluția din 1905. Țarul a rămas un autocrat (conducător absolut), și singura concesie în favoarea ideilor liberale și democratice a fost tolerarea unui "parlament" lipsit de putere, Duma. Izbucnirea Primului Război Mondial a întărit și mai mult acest regim. Ca în multe alte țări, războiul a generat un val de entuziasm patriotic, asigurând guvernului sprijin popular. Sentimentul național s-a accentuat atât de mult încât numele german al capitalei, St. Petersburg, a fost schimbat cu varianta sa rusă, devenind Petrograd.

Schimbarea situației

Această situație a început să se schimbe, deoarece împrejurările au pus în evidență înapoierea Rusiei și incompetența conducătorilor săi. Numeroase armate au fost conduse pe câmpul de luptă, însă fabricile nu erau capabile să le aprovizioneze cu destule arme. Sistemele administrativ și de transport au fost distruse, provocând dificultăți atât în orașe, cât și pe front. Armatele au luptat cu dârzenie, dar nu au putut să facă față forțelor germane, bine organizate și aprovizionate. Deoarece milioane de ruși erau masacrați și alte milioane de soldați erau recrutați pentru a le lua acestora locul, moralul rușilor era la pământ. Liderii politici erau împărțiți în tabere, instigându-se unii pe alții; în decembrie 1916 a izbucnit un mare scandal, când aristocrații l-au ucis pe călugărul Rasputin, despre care se credea că are o influență negativă asupra guvernului.

În ciuda atmosferei generale apăsătoare, revoluția din februarie 1917 a fost neașteptată, spontană și s-a încheiat fără vărsare de sânge. În data de 23, o grevă a izbucnit la Petrograd, care a evoluat rapid într-o grevă generală. Regimentele din capitală au refuzat să lupte împotriva muncitorilor și a autorităților nou create. Când generalii de pe front au refuzat să-l sprijine, țarul Nicolae II a abdicat pe 2 martie, oferind tronul fratelui său, marele duce Mihai. Observând că situația creată nu avea ieșire, Mihai a refuzat, iar dinastia Romanov, veche de 300 de ani, a luat sfârșit.

Duma fusese dizolvată de țar, dar o parte din membri aflați la conducerea acesteia s-au unit pentru a forma un Guvern Provizoriu –

Lenin, liderul bolșevicilor, partidul care a preluat puterea în octombrie 1917. Lenin s-a întors în Rusia, în urma exilului din Elveția, în aprilie 1917 și i-a sfătuit pe ceilalți bolșevici să pregătească o insurecție și să preia puterea. În dreapta tribunei se află Leon Trotsky.

Mulțimea se îmbulzește în căutare de ziare revoluționare în Moscova, în februarie 1917.

Cazaci în anul 1914. Aceștia au fost împărțiți în timpul răscoalei din octombrie 1917 – însă, armata Albilor care a ajuns cel mai aproape de Moscova (320 km) venea din teritoriile cazacilor.

Prizonieri ruși pe frontul polonez, în 1915. Milioane de soldați ruși au fost capturați sau uciși în timpul Primului Război Mondial. Moralul rușilor a scăzut, iar regimul țarist a început să se clatine.

"Te-ai înrolat?" – un poster pentru recrutare al Armatei Roșii, tipărit în 1920. Bolșevicii au triumfat în Războiul Civil, în special din cauza lui Trotsky, care crease o mare și eficientă Armată Roșie.

adică un guvern temporar care deține puterea până la desfășurarea alegerilor libere. Susținut de prințul Lvov, Guvernul Provizoriu a fost constituit din conservatori și liberali, cu un singur socialist, Alexandru Kerensky. Guvernul a introdus câteva reforme democratice, dar multe probleme – legate de soarta proprietăților întinse ce aparțineau țarului, Bisericii și marilor proprietari de pământ – nu au fost puse în discuție.

Puterea sovietelor

Practic, guvernul a avut mai puțină autoritate decât sovietele. Acestea erau consilii, alese direct de muncitori și țărani, soldați și marinari și funcționau în orașe, fabrici și cazărmi. Cel mai mare a fost Sovietul din Petrograd, care a jucat un rol important în evenimentele din anul 1905, înainte de a fi suprimat, dar a fost format din nou în primele zile ale Revoluției din februarie. Reflectând în mod direct opiniile celor mai active elemente ale maselor, sovietele reprezentau o forță revoluționară foarte puternică; de exemplu, în ziua dinaintea abdicării țarului, Sovietul din Petrograd a emis un ordin prin care comitetele de soldați aveau sarcina de se ocupa de trupe, permițându-le ofițerilor să-și exercite autoritatea doar pe câmpul de luptă.

Deși majoritatea delegaților în Sovietul din Petrograd aparțineau unui grup socialist, la început au fost de acord să coopereze cu Guvernul Provizoriu. De asemenea, guvernul a admis mai mulți miniștri socialiști, în timp ce Kerensky s-a ridicat treptat, devenind ministru de război și, în final, în iulie 1917, prim-ministru. Totuși, politica lui Kerensky de a purta război, se afla în opoziție cu dorințele sovietelor, reprezentate de soldați atrași de ideea păcii imediate.

Lenin și bolșevicii

Această politică a păcii imediate era politica bolșevicilor, ce constituiau unul dintre partidele politice. Aceștia formau un partid marxist (bazat pe principiile și ideile lui Karl Marx), așteptând cu nerăbdare izbucnirea unei revoluții socialiste și înființarea unui stat muncitoresc. Conform teoriei marxiste, acest lucru trebuia să se întâmple în țările "capitaliste" industrializate, unde clasa muncitorilor, denumită și proletariat, era foarte dezvoltată – și nu într-o societate formată cu precădere din țărani, cum era Rusia. Cei mai mulți bolșevici considerau că trebuie să-și amâne intențiile și să rămână în opoziție până când Rusia avea să devină un stat industrial modern.

Lenin (1870-1924), liderul bolșevic, nu era însă de aceeași părere. Vechi revoluționar, acesta s-a întors în Rusia în aprilie 1917, după perioada de exil petrecută în Elveția; autoritățile germane și-au dat seama că el și tovarășul său de exil vor zădărnici eforturile de război ale Rusiei și le-au permis să traverseze Germania într-un tren blindat, pentru a ajunge în țara lor prin Finlanda.

După sosire, Lenin a încercat să-i convingă pe ceilalți bolșevici să pregătească o insurecție, pentru ca apoi să preia puterea. La început, bolșevicii au respins această idee dar, în final, Lenin a reușit să-i convingă. Aparent o persoană indiferentă, acesta a dat dovadă de sinceritate, onestitate și o mare putere de convingere, care au depășit toate obstacolele, făcându-l cel mai mare lider revoluționar din acea vreme.

Toată puterea sovietelor

Evenimentele ce se petreceau în Rusia au favorizat politica lui Lenin. În timpul verii, o nouă ofensivă a dat greș, iar condițiile de pe front s-au înrăutățit mai mult ca niciodată. În toate zonele țăranii au început să împartă pământurile, fără să aștepte prevederile reformelor promise. Mulți soldați au dezertat, fie pentru a-și primi partea de pământ ce revenea fiecăruia, fie pentru a îngroșa rândurile activiștilor politici din orașe.

ТЫ

ЗАПИСАЛСЯ ДОБРОВОЛЬЦЕМ?

Alexandru Kerensky a fost ministru al Guvernului Provizoriu și prim-ministru începând din iulie 1917; în imaginea de mai sus, acesta salută trupele. Guvernul Provizoriu a fost înlăturat de Revoluția din octombrie.

Trupe germane intrând în Kiev, în martie 1918, după semnarea asprului tratat de la Brest-Litovsk.

Detașamente ale Armatei Roșii, formate în fabrici, au jucat un rol important în Revoluția din octombrie și în Războiul Civil care avea să urmeze. Bolșevicii s-au dovedit eficienți în mobilizarea opiniei publice.

Sloganele bolșevicilor, "Pământ, Pâine și Pace" și "Toată Puterea în Mâinile Sovietelor", atrăgeau din ce în ce mai mulți suporteri, iar numărul bolșevicilor în cadrul sovietelor creștea în mod constant.

Totuși, vara anului 1917 a fost o perioadă foarte agitată: Lenin a trebuit să se ascundă (după ce nu a reușit să preia puterea printr-o lovitură de stat), iar cel mai abil dintre ceilalți lideri bolșevici, Trotsky, a fost arestat. În cele din urmă, criza a trecut, și, până în luna octombrie, bolșevicii erau pregătiți să preia puterea. Susținută de soldații și muncitorii din Petrograd, revoluția din octombrie a constituit de fapt o lovitură de stat rapidă, desfășurată în noaptea de 24-25 octombrie 1917, care a implicat lupte scurte. Palatul de Iarnă, reședința Guvernului Provizoriu, a fost capturat. Kerensky a scăpat și, după încercări zadarnice de a opune rezistență, a plecat în exil în SUA. Insurecția a fost programată să aibă loc în timpul Congresului național al sovietelor de la Petrograd și a fost desfășurată în numele acestuia. Congresul a numit atunci un nou guvern bolșevic – Consiliul Comisarilor Poporului – cu Lenin în frunte; acesta a rostit celebra declarație: "Vom începe acum să clădim ordinea socialistă."

Noul guvern și-a început activitatea prin naționalizarea băncilor și pământului – fapt ce însemna acordarea unor mari proprietăți țăranilor. Printre alte metode de modernizare, s-a aflat și adoptarea calendarului gregorian, folosit pretutindeni în Vest; până la această reformă (ianuarie 1918), calendarul rus fusese cu 13 zile în urmă, așa că, socotind după calendarul vestic, Revoluția din februarie a avut loc în martie, iar cea din octombrie în noiembrie.

Asigurarea păcii

Bolșevicii au elaborat și un program pentru pace. În noiembrie 1917, Trotsky a negociat un armistițiu prin care să suspende ostilitățile cu Germania. Condițiile pentru pacea permanentă, impuse de Germania, au fost atât de dure, încât până și bolșevicii au ezitat să le accepte dar, în cele din urmă, în martie 1918, văzând că nu au altă soluție, au semnat tratatul de la Brest – Litovsk. Teritorii întinse au fost cedate, însă Rusia părea să-și fi câștigat libertatea.

Partidul Comunist

Bolșevicii și-au ținut promisiunea de a organiza alegeri pentru o Adunare Constituantă (adunare sau parlament însărcinat cu elaborarea unei constituții). Însă, majoritatea voturilor au fost în favoarea Revoluționarilor Socialiști, un partid anti-marxist, cu rădăcini puternice în mediul rural; bolșevicii, care se bazau pe mediul urban și fabrici, au câștigat cam un sfert din voturi. Adunarea Constituantă s-a reunit în ianuarie 1918, dar a fost imediat destrămată de Armata Roșie a bolșevicilor. Curând, s-a dovedit că bolșevicii nu aveau de gând să împartă puterea nici măcar cu tovarășii lor socialiști. Partidul Bolșevic a fost redenumit Partidul Comunist, iar noua constituție dădea teoretic putere politică sovietelor, asigurându-se în același timp că acestea vor rămâne sub controlul Partidului Comunist. După desființarea tuturor celorlalte partide, "dictatura proletariatului" – de fapt dictatura Partidului Comunist – s-a instaurat cu adevărat.

Dramaticul Război Civil

Măsura în care aceste lucruri au fost justificate de presiunea acțiunilor revoluționare, este discutabilă. Adevărat era însă că atât-așteptata libertate întârzia să apară. La sfârșitul anului 1917, cazacii de pe Don s-au revoltat, iar în cursul anului 1918, Rusia bolșevică s-a simțit amenințată din toate părțile de Armata Albă (contra-revoluționară). Aceasta a fost ajutată de expedițiile militare ale mai multor țări, inclusiv Marea Britanie, Franța, SUA și Japonia. Armata Albă a fost încurajată și de Aliați, indignați de faptul că bolșevicii încheiaseră o pace separată cu Germania; dar acțiunile lor reflectau și nemulțumirile claselor conducătoare de pretutindeni, vis-à-vis de un regim care nu respecta proprietatea privată. Revoluția Rusă era deja un fenomen internațional, puternic dezaprobat sau susținut în celelalte țări.

Războiul Civil, în care Teroarea Albă s-a opus Terorii Roșii (bolșevicii), a fost devastator. În ciuda celor întâmplate, noul regim a supraviețuit, a învins Armata Albă, i-a forțat să se retragă pe cei care le-au stat în cale, angajându-și propria armată într-un război cu Polonia. Acestea au fost, în mare, realizările Armatei Roșii, organizată de Trotsky, la care au contribuit obiectivele confuze și părerile

Războiul mondial, urmat de războiul civil, a adus foamete în rândul populației – imaginea acestei familii de țărani datează din 1920.

Armata Roșie a Muncitorilor și Țăranilor a fost înființată în ianuarie 1918. Sub Leon Trotsky, dintr-o armată de voluntari a ajuns o forță de 5,5 milioane de membri.

împărțite ale Armatei Albe, de la opoziția socialistă la reacționarii țariști. Printre victimele Războiului Civil s-au numărat și țarul cu familia sa, împușcați în timpul captivității lor la Ekaterinburgh, de către bolșevicii hotărâți să împiedice eliberarea lor prin intervenția Armatei Albe.

Consecințele groaznice ale războiului

Până la sfârșitul anului 1920, Războiul Civil s-a încheiat, dar consecințele sale au fost teribile. Aflându-se într-o situație complicată, bolșevicilor le-a scăzut febra idealismului, impunându-le muncitorilor disciplina militară, confiscând cereale de la țărani și folosindu-se de Cheka, poliția secretă, la fel de dură ca și Okhrana țaristă (cuprindea aproape aceiași indivizi), dar mult mai eficientă. De vreme ce pierderile și deziluziile devastatorului Război Civil au spulberat sprijinul dat de mase bolșevicilor, aceștia au început să se supună conducerii represive a unui singur partid și, astfel, o nouă eră a autocrației s-a instalat în Rusia.

Războiul Civil a ruinat economia Rusiei, iar după terminarea acestuia, bolșevicii au ajuns la concluzia că naționalizarea, constrângerea țăranilor, precum și alte trăsături ale "Comunismului de război", nu dădeau rezultate. În martie 1921, Lenin a introdus Noul Plan Economic (NPE), autorizând numeroase activități ale afacerilor private și comerțul cu produse agricole. În ciuda foametei din 1921/22, Rusia a început să-și revină.

URSS

Nerevenindu-și complet după ce a fost rănit de un asasin, Lenin a suferit atacuri cerebrale în mai și decembrie 1922, rămânând parțial paralizat. La conducerea guvernului se aflau în special asociații săi, care interveneau deja în treburile statului. Unul dintre ei, Iosif Stalin, a negociat tratatul care prevedea unirea Rusiei cu republicile bolșevice formate din regiuni ale vechiului imperiu rus, recuperate în timpul Războiului Civil. Noua federație, ce se întindea de la Belorusia și Ucraina până în Siberia, a fost denumită Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), prescurtată adesea Uniunea Sovietică. Trei săptămâni mai târziu, pe 21 ianuarie 1924, Lenin a încetat din viață, lăsând nesigur viitorul noului stat.

Soldați și muncitori păzesc Institutul Smolny, reședința Sovietului din Petrograd, în timpul revoluției. Sovietul din Petrograd a jucat un rol important în anul 1917.

DATE IMPORTANTE

1914
Rusia intră în Primul Război Mondial.

1917
Februarie: țarul abdică. Formarea Guvernului Provizoriu.
Iunie: ofensiva rusă se prăbușește.
Iulie: Kerensky devine prim-ministru.
Octombrie: bolșevicii înlătură Guvernul Provizoriu.

1918-20
Războiul Civil.

1918
Martie: Tratatul de la Brest-Litovsk. Partidul Bolșevic redenumit Partidul Comunist.
Iulie: țarul și familia sa sunt împușcați.

1919
Este înființată Internaționala a III-a (organizație comunistă internațională).

1920
Războiul ruso-polonez

1921
Este introdus Noul Plan Economic (NPE).

1923
Formarea URSS.

1924
Moartea lui Lenin.

mai vezi Istorie universală 75 – RUSIA ȘI ȚARII Istorie universală 86 – STALIN ȘI URSS

Problema irlandeză

Marea Foamete din 1845-49. "Mana cartofilor e de la Dumnezeu, dar foametea e de la englezi" era o vorbă amară, des rostită în acea perioadă. Exportul nesăbuit al altor produse alimentare irlandeze și dezinteresul manifestat de guvernul britanic au agravat această situație.

Mansell Collection

O caricatură a liderilor irlandezi Charles Stuart Parnell și John Dillon în închisoare. Parlamentarii din Camera Comunelor, membri ai Partidului Naționalist Irlandez, conduși de Parnell, au obținut o serie de concesii în schimbul sprijinului acordat Partidului Liberal al lui William Gladstone.

Mary Evans Picture Library

În ciuda a secole de invazii și colonizări, Irlanda nu s-a împăcat niciodată cu ideea dominației străine. Dominația engleză și mai târziu cea britanică au schimbat radical cursul istoriei irlandeze.

Începând cu secolul al V-lea î.Hr., Irlanda a fost cucerită de celți; aceștia s-au organizat ulterior în regate, care erau conduse de Marele Rege. Irlanda nu a fost niciodată cucerită de romani, astfel încât limba, cultura și stilul de viață celtic au supraviețuit secole de-a rândul.

După ce romanii au părăsit teritoriile britanice, irlandezii s-au numărat printre popoarele care au invadat și uneori s-au stabilit pe coastele britanice. Printre cei stabiliți în aceste regiuni s-au numărat și nativii din Dalriada, în Irlanda de Nord, care au emigrat în Argyllshire la începutul secolului al VI-lea și au constituit nucleul viitoarei Scoții.

Irlandezii fuseseră convertiți la creștinism în secolul al V-lea, mai ales datorită sfântului Patrick; misionarii irlandezi printre care Columba și Aidan au avut o activitate intensă în insulele Britanice și în vestul Europei. O perioadă, creștinismul celtic a fost diferit în anumite privințe de cel roman, dar printr-o deciziei a Sinodului de la Whitby (664) Roma a avut câștig de cauză, iar celții au acceptat acest lucru la scurt timp.

La sfârșitul secolului al VIII-lea Irlanda a suferit de invaziile vikingilor. Primele adevărate orașe, printre care și Dublin, au fost întemeiate de vikingi; ei au fost în cele din urmă înfrânți de Marele Rege Brian Boru (Brian Boraimhe) în bătălia de la Clontarf (1014).

Ocupația anglo-normandă

Brian a fost ucis la Clontarf, iar Marele Rege care i-a urmat nu a avut autoritatea necesară pentru a uni Irlanda. Apoi, în 1169, o expediție anglo-normandă a venit în Irlanda, chemată de una dintre părțile implicate în războaiele tribale irlandeze. Conduși de Richard, conte de Clare, numit și "arc încordat", normanzii au devenit în curând o forță independentă. Succesul lor l-a determinat pe Henry II, rege al Angliei, să vină de urgență în Irlanda în 1171 și să ia întreaga țară sub conducerea sa. Astfel au început șapte secole de stăpâniri succesive normandă, engleză și britanică.

Aristocrația anglo-normandă din Irlanda, la fel ca vikingii, a fost absorbită în cultura celtică pe care inițial încercase să o domine. În același timp, datorită mișcărilor caracteristice Angliei medievale, regii englezi au avut puțină autoritate în Irlanda, în afara regiunii Pale – aflată în vecinătatea Dublinului.

În secolul al XVI-lea în Anglia s-a dezvoltat un puternic aparat de stat sub conducerea Tudorilor, cu consecințe fatale asupra Irlandei. Henry al VIII-lea s-a proclamat rege al Irlandei și a abolit multe din instituțiile feudale ale acesteia. Atunci când puterea a revenit Reginei Elizabeta I (1558-1603), a luat naștere un nou conflict între irlandezi și englezi – între timp Anglia devenise protestantă, iar Irlanda nu renunțase la "vechea religie" romano-catolică.

Conflictul religios

Intoleranța caracteristică acelei perioade a făcut ca divergențele religioase să amărască și mai mult rebeliunile prin care irlandezii sperau să înlăture dominația engleză. Situația a fost și mai mult agravată de cererile de ajutor lansate de irlandezi către spanioli și italieni – țări romano-catolice – care amenințau deja siguranța imediată a Angliei. În consecință, Războaiele Irlandeze au fost sângeroase și sălbatice și s-au încheiat în 1603 cu înfrângerea conducătorului rebel, Earl al regiunii Tyrone, în bătălia de la Kinsale.

Hulton Getty

Syndication International

Popperfoto

Ruinele clădirii Poştei din Dublin, după revolta de Paşte din 1916. Execuţia a 14 rebeli a întors opinia publică împotriva britanicilor.

Prizonieri ai IRA de la tabăra Long Kesh. Din anii 1920, Irlanda de Nord a devenit adepta trimiterii în închisoare fără organizarea unui proces.

Eamon de Valera în 1923. Un veteran al Revoltei de Paşti, de Valera s-a opus în 1921 semnării tratatului cu Marea Britanie. El a devenit mai târziu preşedinte al Republicii Irlandeze.

Baza puterii regiunii Tyrone era o provincie puţin locuită şi cultivată din nord – Ulster. Când James VI al Soţiei a moştenit tronul Angliei ca James I (1603), a luat măsuri imediate pentru a încerca cucerirea definitivă a Ulsterului. Profitând de o revoltă a irlandezilor, James a confiscat proprietăţile conducătorilor irlandezi rebeli, i-a izgonit pe irlandezii nativi de pe pământul lor şi a adus în locul lor englezi şi scoţieni protestanţi.

Din acest moment Ulster a devenit fortăreaţa protestantismului, certat cu irlandezii supuşi Papei din restul ţării. Irlanda catolică s-a revoltat în anii 1640, până când Oliver Cromwell a intervenit în persoană şi a învins opoziţia din fortăreţele de la Wexford şi Drogheda, masacrându-le garnizoanele. Mai târziu, când James II, regele catolic al Angliei a sosit în Irlanda după pierderea tronului în favoarea lui William şi a lui Mary, irlandezii de aceeaşi religie s-au ridicat din nou pentru a-i susţine cauza. Oraşul protestant Londonderry a fost asaltat în 1689 dar a rezistat eroic până au sosit întăriri; ulterior William l-a învins pe James în bătălia de la Boyne (1690).

Aceste evenimente au întărit credinţa irlandezilor protestanţi că erau purtătorii unei tradiţii şi identităţi diferite de restul irlandezilor; ei au fost totodată glasul protestanţilor din următorii 300 de ani. În acelaşi timp, irlandezii catolici erau pedepsiţi pentru actele lor rebele. Pământurile le erau confiscate şi au fost promulgate legi care au desfiinţat clasa proprietarilor catolici şi dreptul catolicilor la vot, sau de a practica profesii intelectuale. În afara regiunii nordice, irlandezii au devenit ţărănimea săracă a Irlandei, dominaţi de o mică clasă conducătoare protestantă care includea şi proprietarii de pământuri.

Sărăcia şi opresiunea

În secolele XVIII şi XIX, populaţia irlandeză era ţinută în condiţii mizere de proprietarii de pământuri tiranici, iar britanicii luaseră măsuri pentru a împiedica industriile irlandeze să se transforme într-o concurenţă efectivă. În consecinţă protestanţii, dar şi catolicii, au început să manifeste nemulţumiri serioase şi de ambele părţi au existat persoane care au susţinut Revoluţia Franceză. Ei au format Irlanda Unită, o societate condusă de Wolfe Tone, care a organizat o revoltă naţională în 1798 – ce a fost înăbuşită cu brutalitate.

Guvernul Britanic a fost atât de speriat de aceste evenimente încât s-a decis să înăsprească controlul asupra Irlandei. La acea vreme Irlanda, deşi sub conducerea coroanei îşi avea propriul parlament (exclusiv protestant). Dar, în 1801, o mituire la scară mare a convins Parlamentul irlandez să semneze un act de unificare cu Marea Britanie. Anglia, Ţara Galilor, Scoţia şi Irlanda formau acum Regatul Unit, condus de Guvernul şi Parlamentul de la Westminster, unde fiecare dintre cele patru provincii îşi trimiseseră reprezentanţi.

În 1803 o revoltă izbucnită în Dublin, condusă de Robbert Emmet, a eşuat şi pentru un timp orice acţiune revoluţionară a fost discreditată. Noul lider irlandez, Daniel O'Connell, "Eliberatorul", susţinea mişcările legale. O'Connell a obţinut recunoaşterea Emancipării Catolice (1829), un act care permitea catolicilor din Irlanda şi alte părţi ale Regatului Unit să voteze şi să ocupe funcţii. Dar nu şi-a atins cel mai important obiectiv – guvernare autonomă ("Home Rule") pentru Irlanda.

Mana cartofilor care a lovit Irlanda în 1845 a generat un dezastru. Cartoful era hrana de bază a săracilor şi când recolta a fost distrusă, guvernul britanic nu a reuşit să ia măsuri eficace. Ca urmare a Marii Foamete a Cartofilor, au murit aproape un milion de oameni şi mult mai mulţi au emigrat în SUA. Traiul mizer din Irlanda a transformat emigrarea într-un fenomen obişnuit şi timp de un secol populaţia Irlandei s-a aflat în declin, în timp ce restul Europei înflorea.

Problema irlandeză

După Marea Foamete, politicile revoluţionare au renăscut sub forma societăţilor secrete. Irlandezii din SUA au fondat Frăţia Feniană, dar numeroşi alţi revoluţionari irlandezi erau impropriu numiţi feniani. După o revoltă eşuată în 1867, în Parlament atmosfera a devenit destul de tensionată.

Unul dintre principalele motive a fost faptul că Gladstone, liderul Partidului Liberal englez simpatiza cu cauza irlandeză. Pe de altă parte, Partidul Naţional Unificat al Irlandezilor, condus de Charles Parnell, exercita o influenţă importantă în Camera Comunelor, deseori stabilind un echilibru între liberali şi conservatori. Între timp ţăranii irlandezi organizau boicoturi şi diferite alte acţiuni împotriva proprietarilor de pământuri asupritori.

În consecinţă, "problema irlandeză" a devenit un subiect dezbătut cu aprindere în politica britanică, iar la sfârşitul secolului XIX o serie de reforme au îmbunătăţit poziţia ţărănimii şi au înlăturat multe nemulţumiri ale

catolicilor. Însă două încercări de a obține autoguvernarea pentru Irlanda au eșuat în 1886 și 1893. În 1893, Camera Comunelor a votat o lege a autonomiei legislative, dar aceasta a fost respinsă de Camera Lorzilor.

După o lungă perioadă de absență de la guvernare, liberalii au revenit la putere în 1906. Când politica lor de impozite i-a adus în conflict cu Camera Lorzilor, au reușit abolirea dreptului de veto al lorzilor (prin Legea Parlamentului din 1911) cu ajutorul irlandezilor naționaliști, membri ai Parlamentului.

Anularea dreptului de veto a permis adoptarea legii autoguvernării, dar ideea a declanșat o criză majoră. Irlandezii protestanți din nord s-au opus vehement unei măsuri care i-ar fi transformat într-o minoritate în Irlanda autoguvernată, iar atunci când – cu acceptul pasiv al conservatorilor britanici – au fost introduse ilegal arme în Ulster, războiul civil părea inevitabil. Legea autoguvernării a fost votată în 1914, deși intențiile exacte ale Guvernului nu erau clare. În același an, o dată cu izbucnirea celui de al doilea război mondial, legea a fost suspendată și problema dată la o parte.

Cauza republicană

Deși majoritatea irlandezilor sprijineau autoguvernarea, doar o minoritate doreau separarea completă de Marea Britanie. De Paști, în 1916, un grup de separatiști republicani au organizat o revoltă în Dublin, ocupând sediul Poștei și alte poziții strategice, rezistând Armatei Britanice timp de câteva zile. În ciuda admirației manifestate pentru dârzenia lor, majoritatea irlandezilor dezaprobau actele lor – până când guvernul britanic a făcut greșeala să-i împuște pe Padraic Pearse, James Connolly și alți lideri ai revoltei de Paști. Ei au ajuns să fie priviți în curând ca martiri și au apărut mulți adepți ai republicanismului.

Acest lucru a devenit evident în alegerile postbelice din 1919, când un partid revoluționar republican, Sinn Fein, a câștigat detașat în fața naționaliștilor irlandezi moderați. Când Sinn Fein a încercat să pună bazele propriului său guvern irlandez, s-a declanșat un război de guerrilă între aripa militară a partidului – Armata Republicană Irlandeză (IRA) – și trupele britanice împreună cu forțele mercenare "Black and Tan".

Atrocitățile din timpul luptelor au făcut imposibilă reconcilierea dar nici una dintre părți nu a reușit să obțină o victorie clară. În cele din urmă, în 1921, liderii republicani au fost nevoiți să accepte divizarea Irlandei. Cea mai mare parte a țării a devenit Statul Irlandez Liber (Eire), autoguvernat; însă cele șase districte nordice, unde protestanții erau majoritari, au rămas parte a Marii Britanii.

O aripă a mișcării republicane, condusă de Eamon de Valera, a refuzat să accepte acest compromis, dar a fost înfrântă în războiul civil următor de trupele guvernului Statului Liber. Teoretic, Statul Liber era un dominion britanic, dar tradiția republicană a rămas puternică și legăturile cu Marea Britanie au fost treptat erodate. Aceste legături au dispărut cu desăvârșire în 1949, când a fost proclamată independența Republicii Irlandeze.

Irlanda de Nord se guverna în mare parte singură, prin propriul Parlament. Aceasta însemna că provincia era dominată de o majoritate protestantă, în timp ce cea mai mare parte a minorității catolice era discriminată în

Syndication International

Ian Paisley (stânga) conducând o paradă a protestanților. Ca fondator al Bisericii Libere Presbiterane din Irlanda de Nord și ca apărător înfocat al protestantismului din Ulster, el a organizat împreună cu Consiliul Muncitorilor din Ulster greva care a paralizat provincia în 1974.

Transworld

Explozia unei bombe distruge un magazin din Londonderry. Într-o încercare de a pune capăt controlului britanic asupra provinciei, campaniile teroriste ale IRA au avut drept țintă Anglia dar și Irlanda de Nord, începând din anii '70.

Camera Press

O paradă a Asociației pentru Apărarea Ulsterului (UDA). O forță militară loialistă (adică protestantă și adversară a ruperii de Marea Britanie) a UDA a avut de asemenea un rol important în greva generală din 1974. Deoarece astfel de organizații (catolice sau protestante) sunt adesea implicate în activități ilegale, membrii lor își ascund identitatea în spatele unor măști.

Michael St Maur Sheil

Sunday Times

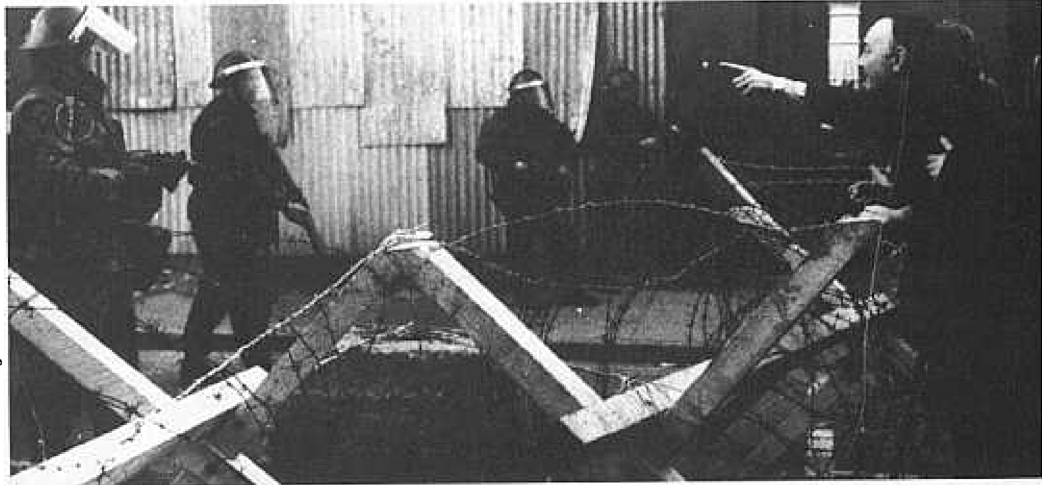
DATE IMPORTANTE

1169-70
Irlanda este cucerită de anglo-normanzi
1608
Ulsterul – așezământ anglo-scoțian
1641-1649
Revolta irlandeză, înăbușită de Cromwell
1689
Asaltul fortăreței Londonderry
1690
Bătălia de la Boyne
1798
Revolta Irlandezilor Uniți
1801
Actul de Uniune
1803
Revolta condusă de Emmet Robert
1829
Emanciparea catolicilor
1845-1849
Marea Foamete
1886, 1893
Propunerile de legi cu privire la autoguvernare eșuează
1890
Căderea lui Parnell
1914
Promulgarea legii autoguvernării; izbucnirea primului război mondial
1916
Revolta de Paște din Dublin
1919-1921
Partidul Sinn Fein câștigă alegerile
1921
Statul Liber al Irlandei
1949
Proclamarea Republicii Irlandeze
1968
Mișcări pentru drepturi civile în Nord
1969
Trupe britanice sunt trimise în Irlanda de Nord
1972
Irlanda de Nord este condusă direct de la Westminster
1973-74
Încercarea de împărțire a puterii în Irlanda de Nord eșuează

Un militant al IRA patrulând în Belfast.

William III pe o pictură murală. El a impus dominația protestantă în bătălia de la Boyne.

30 ianuarie 1972, Londonderry. Trupele au tras asupra militanților pentru drepturi civile. 13 persoane au fost ucise în cursul așa-numitei "Duminici Sângeroase".

Magnum Distribution/John Hillelson Agency

privința dreptului de vot, obținerea unui loc de muncă sau a unei locuințe. Însă, exceptând câteva atacuri din partea militanților republicani sub vechiul stindard IRA, Irlanda de Nord a rămas liniștită câteva zeci de ani.

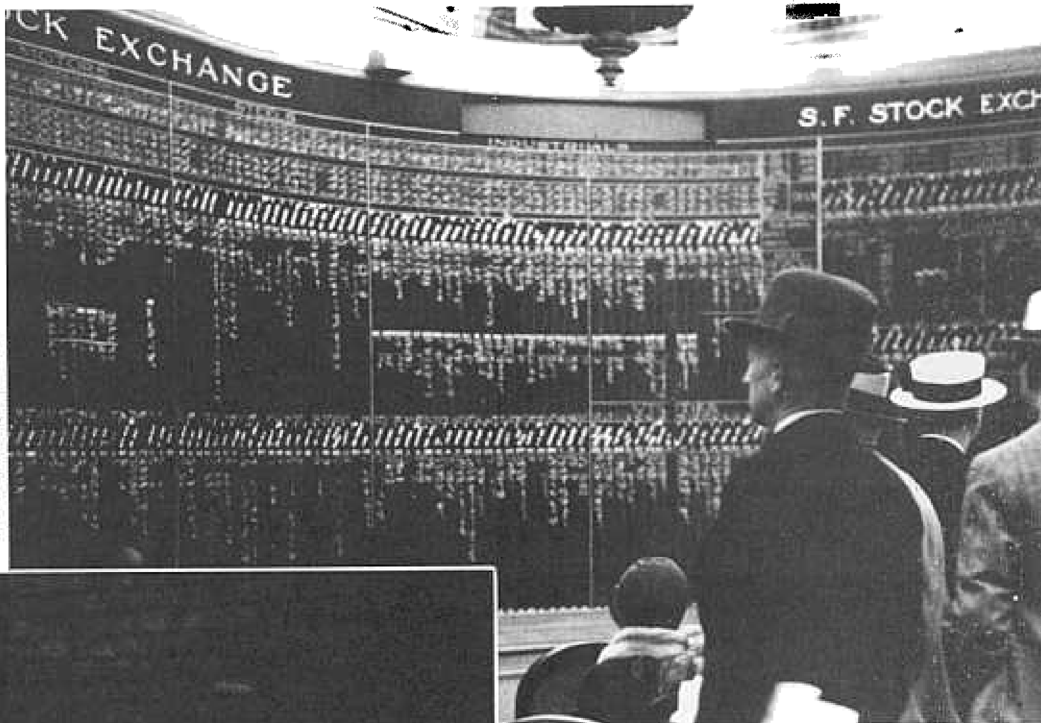
În 1968 activiștii catolici din Irlanda de Nord s-au ridicat din nou, nu ca revoluționari republicani, ci pentru recâștigarea drepturilor civile refuzate de atâta timp. Un răspuns evaziv din partea guvernului britanic și imensa ostilitate a protestanților din Ulster au zădărnicit mișcarea și violența a escaladat. IRA a început o campanie de bombardamente și atentate iar organizațiile protestante din Ulster – precum Asociația de Apărare a Ulsterului (UDA) – au răspuns la fel. În 1969 trupele britanice au pătruns în provincie încercând inutil să restabilească pacea, iar în 1972 Parlamentul Irlandei de Nord, majoritar protestant, a fost înlocuit cu guvernare directă din Westminster.

Antagonismele s-au intensificat și o încercare de împărțire a puterii (1973-74) a eșuat când lucrătorii protestanți au organizat o grevă generală. Au urmat zeci de ani de violențe și negocieri de pace fără rezultat, fără un sfârșit previzibil, în pofida încetării focului în 1996.

mai vezi Istorie universală 46 – RĂZBOIUL CIVIL ENGLEZ Istorie universală 61 – ERA REFORMEI ÎN MAREA BRITANIE

Marele crah financiar

Marea Criză s-a declanşat atunci când un colaps financiar din SUA a atras după sine o criză economică mondială. Scăderea producţiei, numărul mare de şomeri şi sărăcia generală şi-au pus amprenta asupra anului 1930, având consecinţe politice de lungă durată.

Dr Erich Salomon/John Hillelson

▲ Bursa de Acţiuni din New York, Wall Street, în 1930. Criza a început pe 24 octombrie 1929, iar până în iulie 1932 indicele bursier a scăzut la mai puţin de un sfert din valoarea sa anterioară.

◄ Costul uman al Crizei. În martie 1929 existau 1,2 milioane de şomeri în Marea Britanie. Până în martie 1930, numărul lor a ajuns la 1,7 milioane, iar până în iulie, 2,5 milioane.

În 1918, Europa a început să-şi revină treptat după ravagiile Primului Război Mondial. Existau mari dificultăţi de revenire la normal, în special în Germania înfrântă, unde se confruntau grupările politice înarmate iar creşterea inflaţiei din perioada 1922-23 spulberase economiile clasei mijlocii. Însă, până la sfârşitul anului 1920, situaţia economică părea să se fi stabilizat peste tot. Prosperitatea era inegală – nu au fost niciodată mai puţin de un milion de şomeri în Marea Britanie, între cele două războaie mondiale – iar câteva ţări, inclusiv Marea Britanie şi Germania, cereau împrumuturi SUA pentru plata datoriilor de război, care erau în marea lor majoritate sume de bani împrumutate de la alţi creditori americani. Însă, de vreme ce economia SUA prospera, nu păreau să existe pericole în astfel de dependenţe financiare.

Rămânând neatinsă de războiul care le afectase profund pe concurentele sale, SUA mergea înainte, dând naştere unei societăţi de consum opulente. Datorită creşterii producţiei, exportului şi veniturilor populaţiei, păreau să nu existe limite ale unei viitoare expansiuni, iar optimismul american era reflectat în valorile crescânde ale acţiunilor vândute pe Wall Street, principala bursă de acţiuni din New York. De vreme ce valorile acţiunilor creşteau din ce în ce mai mult, sute de mii de oameni au ajuns la concluzia că achiziţionarea de acţiuni era o metodă sigură şi uşoară de a face bani. Regulile pieţei de acţiuni le-au permis persoanelor deţinătoare de capital puţin să cumpere “on the margin” – plătind o

sumă mică de bani – şi, în consecinţă, noile companii proliferau; uneori, un grup de noi companii putea fi înfiinţat doar cu ajutorul capitalului unei singure companii. În timp ce totul mergea bine, fragilitatea acestor aranjamente nu părea importantă, iar cererea ridicată de acţiuni a dus la creşterea continuă a preţurilor acestora.

Prăbuşirea

Până în 1928 şi 1929, preţurile acţiunilor au crescut uluitor. Apoi, în septembrie 1929, acestea au început să scadă. Acţionarii s-au alarmat, fiind în cele din urmă cuprinşi de panică. În 24 octombrie, zi care avea să fie numită "Joia Neagră", 12 milioane de acţiuni au fost date spre vânzare – iar acesta era doar începutul. Lucrurile au început să se schimbe, lumea grăbindu-se să vândă acţiuni, micşorându-le preţurile, pentru a putea vinde mai mult.

Cumpărătorii "on the margin" nu au putut să plătească şi şi-au pierdut acţiunile, iar grupurile subcapitalizate de companii nu au reuşit să-şi acopere pierderile şi au dat faliment. Până la sfârşitul anului, "Prăbuşirea" a ruinat mulţi indivizi şi multe instituţii, şubrezind încrederea naţiunii. Acesta nu a fost sfârşitul, deşi panica vânzării acţiunilor încetase, preţurile au continuat să scadă timp de încă aproape trei ani.

Minele, fabricile şi magazinele erau afectate în mod direct sau indirect de Criză, deoarece companiile au dat faliment, iar băncile şi întreprinderile solicitau înapoierea împrumuturilor acordate. Prăbuşirea încrederii publice a afectat în special băncile, ale căror depunători se grăbeau să-şi retragă economiile; prin urmare, în jur de 5 000 de bănci americane au fost închise.

Apoi s-a făcut simţit un alt efect zguduitor. Închiderea unor fabrici şi întreprinderi a dus la creşterea numărului de şomeri. Pe lângă aceasta, reducerea puterii de cumpărare a oamenilor rămaşi fără locuri de muncă a atras după sine închiderea altor întreprinderi, şi aşa mai departe. Numărul şomerilor în SUA se ridica la 13 milioane sau mai mult, iar lipsa adăposturilor şi sărăcia erau obişnuite. Aceasta a fost Marea Criză care nu a durat luni de zile, ci ani.

Efecte mondiale ale Crizei

Economiile ţărilor europene au fost curând afectate de Marea Criză, dar impactul deplin al acesteia nu a fost simţit decât în 1931. În mai, falimentul marii bănci austriece Kreditanstalt a atras după sine prăbuşirea economică a Europei Centrale. Germania, care depindea de împrumuturile şi investiţiile americane care dispăruseră atunci, a fost lovită din plin, numărul de şomeri ajungând în cele din urmă la şase milioane. Criza Marii Britanii urma să se declanşeze după câteva săptămâni şi chiar şi ţări mai puţin industrializate, cum erau Franţa şi Italia, au fost grav afectate. Diminuarea cererii de cafea, zahăr, bumbac şi mătăsuri a dus la sărăcirea ţărilor de la Brazilia până la Japonia.

Marea Criză a avut un rol important în marile schimbări politice din jurul anului 1930. Guvernul Laburist al Marii Britanii a căzut iar Partidul Laburist s-a destrămat. Liderii laburişti au intrat în coaliţie alături de conservatori şi liberali, formând un Guvern Naţional care a micşorat ajutoarele de şomaj şi salariile angajaţilor civili. Aceste noi măsuri economice stringente au dus la izbucnirea unei revolte a marinei la Invergordon, în Scoţia, şi la o serie de "marşuri ale foamei" ale şomerilor protestatari; cel mai cunoscut fiind Marşul de la Jarrow din anul 1936. Măsurile guvernamentale nu au reuşit să "salveze lira" iar Marea Britanie a fost obligată să abandoneze Standardul de Aur, menit să menţină stabilitatea financiară. O altă doctrină îndrăgită, comerţul liber, a fost abandonată atunci când au fost impuse tarife (taxele de import) asupra unui număr mare de mărfuri străine, în vederea protejării propriilor industrii. Multe ţări au adoptat această politică, denumită protecţionism, care a provocat restrângerea comerţului mondial şi a încetinit recuperarea economică a naţiunilor.

În Germania, Criza a generat nemulţumirile care i-au adus pe Adolf Hitler şi pe nazişti la putere. În mod poate accidental, Hitler a adoptat politica economică promovată (fără succes) în Marea Britanie de economistul John Maynard Keynes – care stipula că guvernele trebuiau să cheltuie nu să economisească, începând lucrări publice de mari proporţii, care vor asigura locuri de muncă şi vor pune economia pe picioare. Naziştii cheltuiau bani mulţi pe armament, refacerea drumurilor, pentru promovarea planurilor de cucerire ale lui Hitler, dar rezultatul a fost cel prezis de Keynes: şomajul făcea parte din trecut iar Hitler era privit de restul populaţiei ca un făcător de minuni.

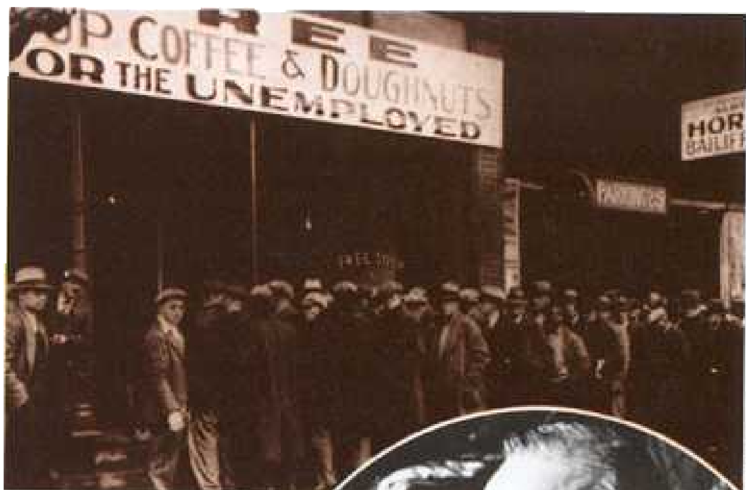
Militarismul a jucat un rol similar în Japonia. În SUA, electoratul, sătul de prezicerile preşedintelui Hoover ce susţinea că prosperitatea era foarte aproape, l-a votat pe Franklin D. Roosevelt ca preşedinte. Planul de reforme "New Deal" al lui Roosevelt cuprindea proiecte guvernamentale de tip keynesian, dar a fost controversat, realizându-se puţine succese.

Spre sfârşitul anului 1930, lucrurile s-au îmbunătăţit, deşi numărul şomerilor era încă foarte ridicat. Economia mondială şi-a revenit complet doar după 1939, când războiul a asigurat locuri de muncă pentru toţi.

Edi Media

Acest desen din anul 1933 ilustrează instabilitatea din sistemul monetar internaţional. Până la acea vreme, Marea Britanie a fost exclusă din Standardul De Aur.

Edi Media

Şomeri ce îşi aşteaptă rândul pentru a primi mâncare gratuită, la unul din localurile din Chicago ale lui Al Capone, în 1930. În acea perioadă, rata şomajului în SUA trecuse de zece la sută.

Hulton Getty

Marşul foamei din Jarrow, 1936. Primul marş de acest fel avusese loc în 1932, fiind organizat de Comitetul Naţional al Muncitorilor.

Franklin D Roosevelt a devenit preşedinte al SUA în 1932. Planul de reforme al acestuia, intitulat "New Deal", includea efortul de a stimula economia prin cheltuieli publice.

Hulton Getty

mai vezi Istorie Universală 135 – AVÂNTURI ECONOMICE ŞI RECESIUNI Istorie Universală 86 – STANDARDE MONDIALE DE PROSPERITATE

Marşul fascismului

Pictură reprezentând invazia italienilor asupra Abyssiniei (Etiopei). Marea Britanie şi Franta nu au făcut fată atacurilor lui Mussolini.

Între anii 1920-1930 o nouă mişcare politică şi-a făcut apariţia pe scena Europei. Mişcarea fascistă, susţinută de conducătorii săi puternici şi caracterizată printr-un nationalism agresiv, părea la un moment dat de neînvins.

Primul război mondial dintre anii 1914-1918 a apărut la început ca un triumf al democraţiei, de vreme ce marile imperii europene, tradiţionaliste şi militare s-au prăbuşit, fiind înlocuite cu republici parlamentare. Însă noi forţe au fost generate de consecinţele războiului, iar mai târziu de Marea Criză care a provocat o decădere dură a economiei pe plan mondial începând din 1929. Una dintre aceste forte a fost comunismul, care, inspirat din Revoluţia Rusă a anului 1917, urmărea înlăturarea guvernelor în favoarea unei dictaturi a proletariatului (clasa muncitoare); cealaltă a fost fascismul.

Doctrinele mişcării fasciste se opuneau ferm celor comuniste, precum şi celor democratice. Tradiţionaliştii şi marii proprietari se sprijineau adeseori pe ea, ca pe o protecţie împotriva comunismului, însă aceasta reprezenta mult mai mult decât o simplă mişcare conservatoare. Ca şi statele comuniste, statele fasciste au fost dictaturi, ele fiind conduse de un singur partid care nu accepta opozitie şi prezidate de un puternic şi preaslăvit conducător.

Puterea fascismului

Fasciştii au preluat puterea şi au reuşit să o păstreze prin mobilizarea maselor, folosind toate mijloacele moderne de organizare şi propagandă. Adepţilor fascismului li se spunea că natiunea avea o importanţă majoră, că supunerea şi sacrificiul de sine reprezentau două virtuţi fundamentale şi că războiul era cea din urmă dovadă a măreţiei unui popor.

Statul fascist avea un caracter militar, uniformele erau pretutindeni, fiind purtate nu doar de soldaţi ci şi de membrii partidului, poliţişti şi membrii organizaţiilor de tineret.

Cămăşile Negre

În termeni generali fascismul desemnează un grup de mişcări similare care au adoptat diverse nume. Acest cuvânt provine însă de la un italian, fost socialist, pe nume Benito Mussolini, care în martie 1919 a fondat "Fasci di Combattimenti", ce a devenit ulterior Partidul Fascist; (Fasci îşi are originea în vechiul simbol roman al autorităţii: un mănunchi de vergi şi un topor.)

În aspiraţia sa către putere fascismul s-a sprijinit pe nemulţumirile Italiei referitoare la izbucnirea Primului Război Mondial; Italia a luptat de partea câştigătoare, însă a făcut mai puţine cuceriri decât s-a aşteptat. Probabil că acest lucru nu ar fi avut importanţă, în cazul în care ţara ar fi revenit la normal după război. Perioada postbelică a fost însă agitată şi tensionată. Ca reacţie la aceasta, fasciştii în uniformele lor negre, au promis restabilirea ordinii, însă repetatele lor atacuri şi înlăturarea ilegală a guvernelor de stânga a unor oraşe au slăbit mult autoritatea statului; această tactică este clasică, aplicată ulterior şi de alte partide fasciste.

Folosirea terorii

Tactica menţionată anterior era folositoare deoarece partidele fasciste n-au atins niciodată performanta unei majoritâti de voturi în alegerile libere; acestea au avut însă succes afişând o imagine irezistibilă, exersând o teroare repetată împotriva comunismului şi şubrezind încrederea în sine a autorităţilor. Mussolini însăşi a demonstrat-o în celebrul marş spre Roma în mai 1921, care nu a avut un caracter războinic, era doar o masă de oameni simbolizând puterea; în urma acestui marş, Mussolini a fost numit prim-ministru.

Acest poster italian înfăţişând garda de corp a lui Mussolini reflectă imaginea eroismului proiectată de propaganda fascistă.

Renț, Dazy

◀ **Generalul Franco (în centru) a fost liderul generalilor, "El Generalissimo" s-a ridicat împotriva guvernului Spaniei. După 3 ani de război civil, a preluat controlul Spaniei, fiind ajutat de Germania şi Italia.**

▶ **Mussolini şi Hitler la München în 1938. Germania şi Italia au format o alianță militară în mai 1939. La început, cei doi dictatori nu au fost prea apropiati, dar relația lor s-a ameliorat datorită intereselor lor comune ce vizau înlăturarea democraților.**

Hulton Picture Company

La început un simplu conducător al unei coaliții, Mussolini a reuşit treptat să înăbuşe toate formele de opoziție şi până în 1928 a devenit "IL Duce" (Conducătorul), deținând controlul absolut asupra unui stat cu un singur partid. În această perioadă, mulți europeni au fost impresionați de felul în care Mussolini părea să fi restabilit ordinea, imprimându-le italienilor simțul mândriei şi al țelului în viață.

La fel de iluzorie era şi marea putere a statului italian creată în cea mai mare parte prin demonstrații publice şi susținută de puternica personalitate a lui Mussolini. În realitate Italia era o țară relativ săracă, Marea Criză Economică din 1929 afectând-o profund. Cu toate acestea în anul 1930 Mussolini a lansat o politică expansionistă, cucerind Abyssinia (Etiopia), anexând Albania şi devenind în final aliatul lui Hitler în cel de-al doilea Război Mondial.

Partidul Nazi (Național Socialist) a fost creat după modelul fasciştilor lui Mussolini şi a preluat puterea în Germania (1933) prin mijloace asemănătoare. Cu toate acestea fanatica sa concepție rasistă îl deosebea foarte mult de mişcarea fascistă din Italia. Condusă de Adolf Hitler, în anii '30 Germania a practicat o politică dură de expansiune care a provocat izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial şi a făcur posibilă fascismul.

▼ **Oswald Mosley, conducătorul Uniunii Britanice a Fasciştilor , primeşte salutul adepților săi in Londra, 1937.**

Hulton Picture Company

Marşul ia sfârşit

Sfârşitul mişcării fasciste nu putea fi prevăzut în anul 1930, când secolul XX părea să fie, după prezicerile lui Mussolini "era fascistă". Germania şi Italia se aflau în acțiune. La fel şi Japonia imperială; deşi actele ei de agresiune nu aveau un real caracter fascist, relațiile sale amicale cu Germania şi Italia au situat-o în tabăra fascistă. Partide de tip fascist s-au răspândit în întreaga Europă, au luat naştere inclusiv Uniunea Britanică a Fasciştilor, condusă de Sir Oswald Mosley şi "Acțiunea Franceză" în Franța. Regimuri mai mult sau mai puțin fasciste au preluat puterea în Portugalia, Austria, Grecia şi România, doctrinele fasciste pătrunzând deopotrivă în Brazilia şi Argentina.

Indiferent dacă erau sau nu strict fasciste, dictaturile au înlocuit sistemele democratice în multe alte țări. În 1936, generalii spanioli în frunte cu Francisco Franco au organizat o revoltă sprijinită de Falange (un partid fascist), precum şi de forțe de dreapta (inclusiv Biserica). Indivizi idealişti din toată lumea au venit în Spania pentru a da ajutor republicii, însă naționaliştii lui Franco au fost sprijiniți de Germania şi Italia care au trimis ajutoare militare şi materiale. După o teribilă şi sălbatică luptă care a durat 3 ani, Franco a ieşit victorios. Prea isteț să se implice în cel de-al doilea Război Mondial, el a rămas dictator al Spaniei – având un stil mai degrabă tradiționalist decât fascist – până la moartea sa în 1975.

La acea vreme, Războiul Civil din Spania părea o înfrângere dezastruoasă a democrației în conflictul cu fascismul. Cu toate acestea, în martie 1939, când Războiul Civil nu se încheiase, un nou conflict, mai îndârjit avea să izbucnească.

DATE IMPORTANTE

1919
Fondarea Partidului Italian Fascist

1921
Mussolini devine primul-ministru al Italiei. Hitler devine conducătorul absolut al Partidului nazist

1928
Fasciştii preiau controlul asupra Italiei

1931
Japonia ocupă Manciuria

1932
Regimul de tip fascist pătrunde în Portugalia. Este fondată Uniunea Britanică a Fasciştilor

1933
Adolf Hitler devine Cancelarul Germaniei; în următorii 6 ani statul german este "nazificat" complet, iar zona Rinului, Austria şi Cehoslovacia sunt incorporate în statul German. Regimul fascist se instalează în Austria.

1935
Italia invadează şi cucereşte Abyssinia

1936
Izbucneşte Războiul Civil din Spania

1936-1939
Regimul fascist este introdus în Grecia

1937
Japonia invadează China

1939
Germania invadează Polonia; izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial

1940
Pentru scurt timp Garda Fascistă de Fier ajunge la putere în România

1940-1945
Regimuri fasciste iau naştere în Norvegia, Croația şi în alte țări aflate sub dominația Germaniei şi Italiei.

mai vezi Istorie Universală 146 - PROBLEME DE RĂZBOI 1935-45 Istorie Universală 84 - HITLER ŞI NAZISMUL

Hitler și nazismul

Mansell Collection

▲ Hitler, cancelar și conducător al Partidului Nazist, asistă la un miting nazist, în 1934, desfășurat într-o atmosferă de naționalism fanatic și în stil militar tipic.

Promițând refacerea puterii Germaniei, Adolf Hitler și Partidul Nazist au impus un regim dictatorial. Politica îndrăzneață și lipsită de scrupule a lui Hitler a avut câteva succese, dar a împins Europa în război.

Mansell Collection

◀ Adolf Hitler (1889-1945), adresându-se membrilor de partid, la o aniversare a insurecției naziste din 1923. Ardoarea înfocată a discursurilor sale le provoca auditorilor frenezie și entuziasm.

După înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial, aliații victorioși au obligat-o să accepte condiții umilitoare, pe care le-au redactat în detaliu la Versailles, în Franța. Germania a pierdut teritorii extinse, îi era interzis să se reînarmeze și i s-a impus să plătească sume enorme de bani pentru presupusa vină a declanșării războiului.

Germania în haos

Aliații au pretins întotdeauna că luptă împotriva Kaiserului și a sistemului imperial german și nu împotriva poporului german. Dar, deși Kaiserul abdicase și Germania devenise o republică democratică, germanilor le erau impuse aceleași condiții dure și răzbunătoare. În consecință, noua republică și-a început existența cu dezavantaje importante. În primii ani după război, condițiile din Germania erau haotice iar supraviețuirea republicii nu era sigură. Dispute și lupte repetate au avut loc între comuniști și grupurile naționaliste de extremă dreapta. Atât extrema stângă cât și extrema dreaptădoreau să impună regimuri nedemocratice.

Una din zonele în care disputa s-a dus cu mare înverșunare a fost Bavaria, în sudul Germaniei. Controlată pentru puțin timp de comuniști, a fost apoi preluată de conservatori, care funcționau legal, însă erau ostili republicii.

Din ce în ce mai multe grupuri de extremă dreapta operau în Bavaria, cu speranța de a dobândi putere sau de a-i obliga pe conservatori să declanșeze o revoltă împotriva republicii. O astfel de grupare era cea național socialistă, sau Partidul Nazist în frunte cu Adolf Hitler, viitorul dictator al Germaniei.

Partidul Nazist

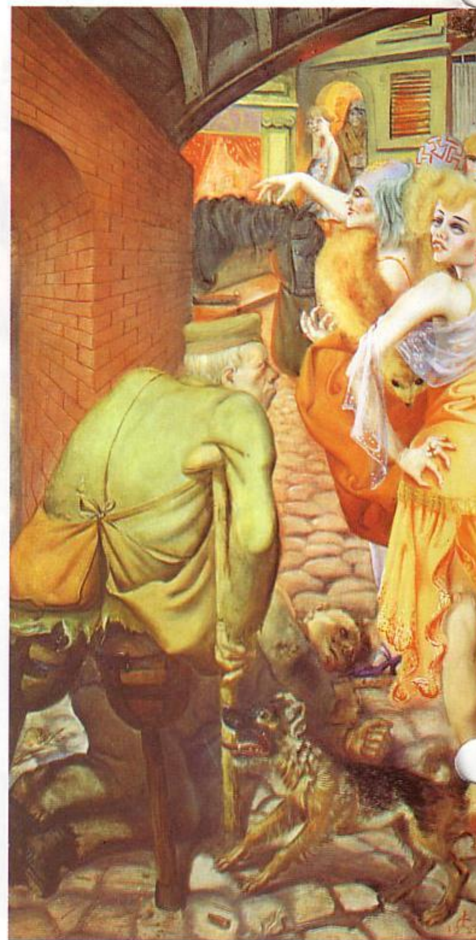
Hitler era de fapt austriac și nu german. Fiul unui perceptor, era inteligent dar indisciplinat, nedescurcându-se la școală, eșuând în toate ambițiile sale artistice, trăind de pe o zi pe alta în cartierele sărace ale Vienei. După ce s-a mutat în anul 1913 în capitala bavareză Munchen, s-a oferit voluntar în armata germană, când a izbucnit Primul Război Mondial, pe care a servit-o cu devotament. Capitularea Germaniei a însemnat o lovitură teribilă pentru el dar s-a autoconvins repede că armata germană nu a fost

Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz

Cămășile brune (SA) pe străzile Berlinului. Luând naștere în octombrie 1923, aceștia formau armata privată a Partidului Nazist.

Somnambulii, de Otto Dix ilustrează viața la oraș din Germania, spre sfârșitul anului 1920.

Snark International

înfrântă, ci trădată – "înjunghiată pe la spate" de evrei, socialiști, comuniști, precum și de alte grupuri "străine".

Reîntorcându-se la Munchen, după război, Hitler s-a alăturat Partidului Muncitorilor Germani, de extremă dreapta. Abilitățile sale politice și talentul remarcabil de orator l-au făcut în curând conducătorul partidului (Fuhrer), pe care l-a transformat într-o organizație de tip fascist, preluând multe idei de la liderul fascist italian, Benito Mussolini. Partidul său a fost redenumit Partidul Muncitoresc Național Socialist German. Au fost adoptate unele simboluri, cum ar fi zvastica. Mișcarea nazistă era intensificată cu ajutorul steagurilor, marșurilor și paradelor cu torțe aprinse. Partidul a format o aripă militară, cămășile brune SA, care operau în calitate de armată privată, intervențiile sale publice și tacticile violente la întâlnirile politice contribuind la crearea unei atmosfere explozive, favorabile extremismului politic.

Puterea Fűhrer-ului

Sub conducerea lui Hitler, nazismul a devenit o forță importantă în politica bavareză. Însă, când a venit vremea să acționeze împotriva republicii, partidul nu era încă destul de puternic pentru a face singur acest lucru, formându-se în cele din urmă o coaliție de grupuri de extremă dreapta. Aceasta s-a întâmplat în dezastruosul an 1923, când francezii au ocupat centrul industrial german, zona Ruhr, pentru neplata datoriilor, iar o inflație rapidă a micșorat considerabil valoarea monedei germane, spulberând majoritatea economiilor populației. Hitler și aliații săi au vrut să profite de acest moment pentru a declanșa o revoltă, însă poliția din Munchen a stat pe poziții și a deschis focul, iar încercarea acestora a eșuat.

Deoarece autoritățile bavareze aveau o anumită simpatie secretă față de părerile lui Hitler, acesta a primit doar o sentință ușoară, făcând o impresie foarte bună în timpul discursurilor sale în sălile de judecată; însă la eliberarea sa, în noiembrie 1924, perspectivele pentru Partidul Nazist erau descurajante. Germania își revenea de pe urma crizei, iar sfârșitul anului 1924 s-a dovedit a fi o perioadă optimistă în care împrumuturile acordate de americani au încurajat prosperitatea Germaniei; vechiul antagonism dintre Franța și Germania părea să înceteze. Republica a fost acceptată, fiind improbabil ca oamenii să voteze în favoarea unui program naționalist extrem, abandonând astfel ideile neobișnuite ale lui Hitler.

Aceste idei au fost elaborate în cartea lui Hitler, Mein Kampf (Lupta mea), pe care a dictat-o secretarului său Rudolf Hess, în timp ce se afla la închisoare. Cum era de așteptat, Hitler voia să distrugă prevederile de la Versailles, să-i zdrobească pe comuniști și pe socialiști și să facă din Germania o țară puternică. Acesta, însă, era doar preludiul unei viziuni sinistre mai largi, inspirată din politica rasistă bizară a lui Hitler. El considera că istoria reprezenta mai întâi de toate o luptă pe viață și pe moarte între rase, desfășurată fără milă sau sentimente și în care folosirea forței și minciuna sunt justificate. Germanii erau considerați neamul cel mai mare și mai pur – o rasă ariană de vârf, superioară tuturor celorlalte. Arienii erau înconjurați de dușmani – evreii, care doreau să-i corupă și să-i domine – și nu își asiguraseră încă propria suveranitate asupra raselor "inferioare", cum ar fi slavii, care populau cea mai mare parte a Europei de Est. Prin urmare, evreii trebuiau eliminați, însă nu era încă evident cum dorea Hitler să facă acest lucru.

Filosofia lui Hitler

Bazată pe fantezii, nu fapte, și pe glorificarea forței, autoritate brutală și intoleranță, filosofia lui Hitler era opusul a tot ce era civilizat și rațional; iar unul dintre avantajele lui era faptul că, chiar după ce a ajuns la putere, mulți oameni refuzau să creadă că va lua în serios propriile idei.

Majoritatea germanilor care votaseră în favoarea naziștilor aveau motive simple – dorința de a găsi un țap ispășitor pentru suferințele lor și atracția față de un conducător și un partid ce reprezentau o schimbare dinamică, în locul "afacerilor obișnuite". Acest lucru a devenit important din anul 1930, când "afacerile obișnuite" s-au prăbușit, iar lumea a fost zguduită de Marea Criză, deosebit de gravă în Germania, unde

Bilderdienst Suddeutscher Verlag

Propaganda era foarte des folosită în timpul lui Hitler, iar posterele reprezentau instrumente eficiente de convingere. Aceste postere naziste din 1930 îndeamnă oamenii să boicoteze magazinele evreilor.

împrumuturile americane care aduseseră prosperitate au fost cerute înapoi și peste șase milioane de oameni și-au pierdut locurile de muncă.

Pe măsură ce numărul șomerilor creștea, la fel se întâmpla și cu numărul de voturi în favoa-

Snark International

Incendierea Reichstag-ului, în februarie 1933, i-a oferit lui Hitler pretextul de a-i ataca pe comuniști și de a suspenda libertățile garantate de constituția republicii.

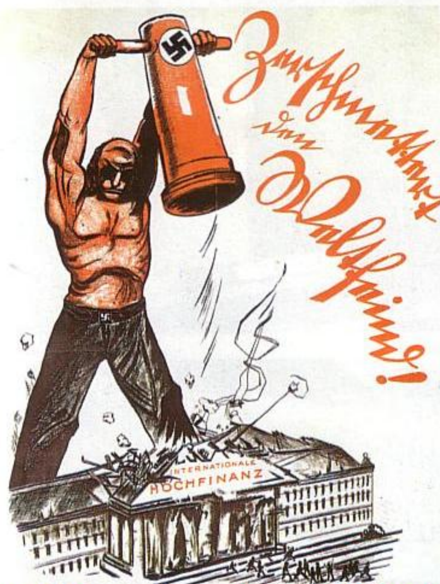
Hulton Deutsch Collection

Președintele Hindenburg, generalul cel mai competent al Germaniei în Primul Război Mondial, îl numește pe Hitler cancelar al Reich-ului, în 30 ianuarie, 1933.

Snark International

Incendiere de cărți în Berlin, efectuată de organizațiile de tineret ale Partidului Nazist și Goebbels, în cadrul unei purificări culturale. Libertatea cuvântului a fost complet suspendată în al Treilea Reich.

Michael Holford

Poster de propagandă din 1930, reprezentând triumful naziștilor asupra finanțelor internaționale.

rea Partidului Nazist. Până în 1932, a devenit cel mai mare partid independent din Reichstag (parlamentul german), însă era încă departe de a obține majoritatea voturilor și de a forma un guvern. Exista tot timpul pericolul că sprijinul lui Hitler va dispărea dacă se îmbunătățeau condițiile economice, iar în noiembrie 1932 voturile în favoarea naziștilor au început să scadă. Hitler a respins ideea de a încerca o ridicare la luptă: fiind hotărât să nu repete greșelile pe care le făcuse în anul 1923, intenționa să dobândească putere în mod legal și să se folosească apoi de aceasta pentru a declanșa o revoluție.

Ocazia i s-a ivit când cei doi conducători conservatori ce controlau guvernul german au intrat în conflict. Unul dintre aceștia, Franz von Papen, s-a oferit să formeze o coaliție cu naziștii, crezând că aceștia pot fi "îmblânziți". Astfel, în ianuarie 1933, Hitler a devenit cancelar (prim-ministru), însă naziștilor li s-au oferit doar câteva posturi în guvern. Cu toate acestea, conservatorii au ajuns la concluzia că subestimaseră metodele brutale și dure prin care naziștii manevrau puterea statului și poliția împotriva rivalilor lor; de exemplu, incendierea Reichstagului a fost folosită drept pretext pentru a ataca numerosul Partid Comunist German. Apoi, o înțelegere cu Partidul de Centru Catolic a conferit naziștilor suficiente voturi pentru aprobarea unui Act de Împuternicire, prin care Hitler avea să dețină puteri dictatoriale timp de patru ani.

Ridicarea celui de-al Treilea Reich

Conform planurilor sale, Hitler putea acum să se folosească de puterile pe care le dobândise în mod legal pentru a crea o nouă Germanie, Al Treilea Reich. Toate partidele politice, cu excepția Partidului Nazist, au fost dizolvate, la fel s-a întâmplat cu sindicatele, publicațiile anti-naziste și cu alte elemente de opoziție. Nazismul a devenit doctrina oficială a celui de-al Treilea Reich, iar Hitler era glorificat în calitate de Fuhrer atotputernic al acestuia. Când SA-ul părea să scape de sub control, acesta a fost zdrobit în "Noaptea Cuțitelor Lungi", lăsând puterea în mâinile poliției politice în uniforme negre (SS). Adversarii politici erau adunați în lagăre de concentrare, evreii erau persecutați și privați de majoritatea drepturilor.

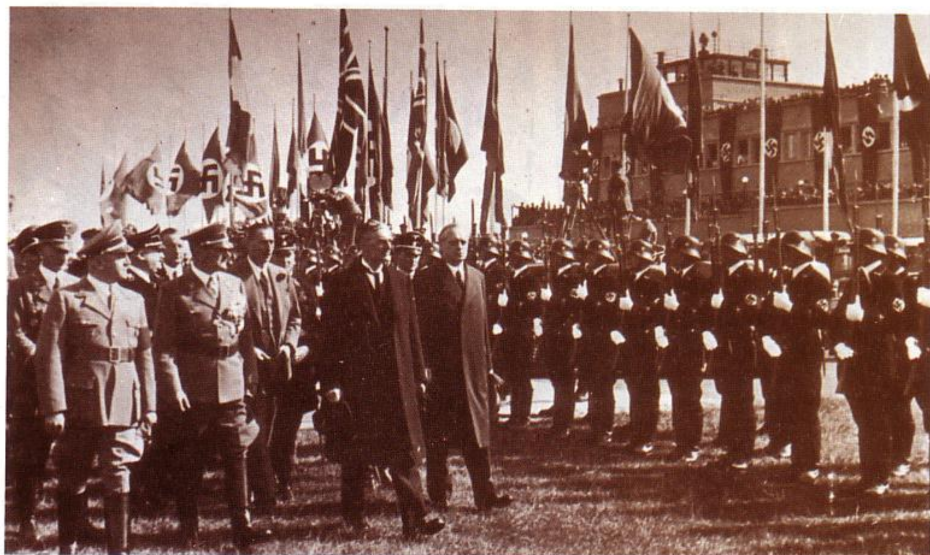
Revigorarea economiei

Cu toate acestea, Hitler se bucura de sprijin în Germania, mai ales datorită faptului că un program de reînarmare și construirea de străzi au oferit noi locuri de muncă, revigorând economia: muncitorii germani și-au pierdut o mare parte din drepturi, dar măcar aveau de lucru. Propaganda nazistă afișa imaginea unui popor care urma o anumită direcție, iar succesele lui Hitler în ceea ce privea politica externă au dus la creșterea prestigiului și a popularității acestuia.

Prin reînarmare și introducerea recrutării, Hitler a încălcat fățiș restricțiile impuse de Tratatul de la Versailles. Apoi, în 1936, a trimis trupe în Rhineland. Acesta era teritoriu german, dar și zonă demilitarizată – în care, începând cu anul 1914, Germania nu a mai avut voie să plaseze forțe militare. Reînarmarea Germaniei se afla doar în primele etape și, dacă Franța ar fi atacat, Germania ar fi fost nevoită să accepte o retragere umilitoare. Însă acest lucru nu s-a întâmplat. Stratagema lui Hitler funcționase, iar succesele pe care le-a avut l-au convins că puterile occidentale erau "delăsătoare", slabe, fiindu-le teamă să poarte un nou război.

Marea Britanie și Franța nu doreau izbucnirea unui război pe plan european, fiind convinse că Germania a fost tratată prea dur în Tratatul de la Versailles. Astfel, în 1938, devenind din ce în ce mai puternic, Hitler a anexat Austria, și a cultivat apoi cu abilitate nemulțumirile din rândul minorității germane din zona Sudetă în Cehoslovacia. Amenințările lui Hitler au adus Europa în prag de război însă, din nou, Franța și Anglia s-au dovedit mai îngăduitoare, iar la negocierile duse la Munchen, o zonă substanțială a Cehoslovaciei a fost cedată Germaniei.

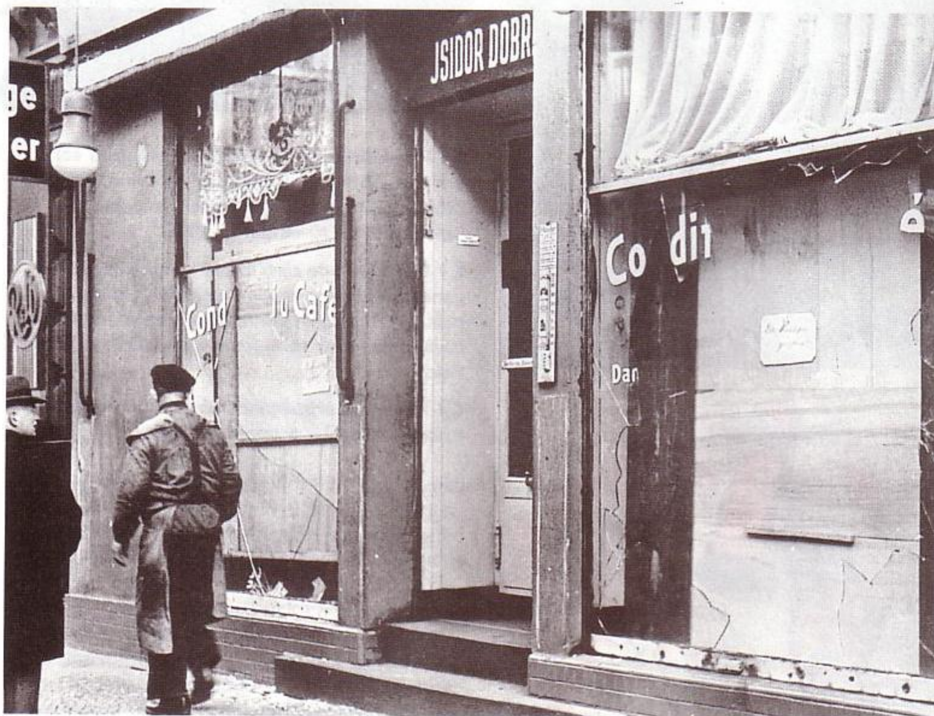
Până acum, câștigurile lui Hitler păreau justificate, de vreme ce teritoriile anexate erau popu-

Hulton Deutsch Collection

late de germani, care pur şi simplu "se întorceau la Reich". Însă în martie 1939 Hitler a constrâns Cehoslovacia – o ţară non-germană – să accepte un "protectorat" german. Acest lucru a întărit atitudinea puterilor vestice, iar în momentul în care Hitler a început o nouă campanie diplomatică, bazată pe revendicările minorităţii germane din Polonia, Marea Britanie şi Franţa l-au avertizat pe acesta că în cazul în care Polonia va fi atacată, ele vor lupta de partea ei.

Pe măsură ce tensiunea creştea, Hitler a reuşit să-i manipuleze pe rivalii săi, prin încheierea unui pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, în ciuda urii pe care o nutrea faţă de acest stat comunist, în majoritate slav. Eliberat de riscul unei posibile alianţe între puterile vestice şi Uniunea Sovietică, Hitler a ordonat atacarea Poloniei la 1 septembrie 1939, în cazul în care polonezii refuză să facă compromisuri. În urma invadării Poloniei de către Hitler, Marea Britanie şi Franţa s-au ţinut de cuvânt şi au declarat război Germaniei.

Neville Chamberlain la Munchen, în 1938, unde, printr-un acord semnat de Germania, Marea Britanie, Italia şi Franţa, Hitler a reuşit să facă acceptată împărţirea Cehoslovaciei.

Hulton Deutsch Collection

Berlin, noiembrie 1938. Magazine ale evreilor distruse în cadrul acţiunilor anti-evreieşti, numeroase în Germania.

DATE IMPORTANTE

1918
Războiul se încheie cu înfrângerea Germaniei. Germania devine republică.

1919
Tratatul de la Versailles

1923
Trupele franceze ocupă Ruhr-ul. Insurecţia nazistă de la München dă greş

1924
Hitler scrie Mein Kampf

1929
Prăbuşirea de pe Wall Street aduce cu sine Marea Criză a anului 1930.

1932
Partidul Nazist devine cel mai mare partid politic

1933
Hitler devine cancelarul Germaniei

1934
Noaptea Cuţitelor Lungi

1936
Trupele germane ocupă Rhineland-ul

1938
Uniunea Germaniei şi a Austriei. Acordul de la München

1939
Protectoratul german asupra Boemiei şi Moraviei. "Pactul de Oţel" între Germania şi Italia. Pactul nazi-sovietic. Invadarea Poloniei de către Germania duce la izbucnirea războiului pe plan european.

Hulton Deutsch Collection

Obscenităţi anti-evreieşti pe faţada unui magazin din Viena. Proprietarul risca să fie dus în lagăr, dacă le ştergea.

mai vezi Istoria universală 82 – MAREA CRIZĂ Istoria universală 83 – MARŞUL FASCIST

Japonia imperială

Răscoala de la Satsuma, 1877. În timpul Erei Meiji, Japonia a suferit transformări importante. Elita feudală a samurailor, sau casta războinicilor și marii lorzi feudali, daimyo, au fost înlăturați și înlocuiți cu o armată de recruți și un serviciu civil, în cadrul cărora talentul și pregătirea erau mai importante decât statutul dobândit la naștere. Samuraii au declanșat o revoltă, dar au fost învinși rapid de noua armată.

British Museum

Obligată, la mijlocul secolului XIX, să pună capăt izolării pe care și-o impusese, Japonia s-a adaptat ușor la lumea industrială modernă. Însă, după ce a devenit o mare putere, Japonia a recurs la un militarism agresiv, care s-a sfârșit dezastruos.

Condusă de "oameni puternici" militari, shogunii, Japonia a fost izolată de restul lumii până la mijlocul secolului XIX. Puterile străine au încercat în multe rânduri să pătrundă în Japonia, dar zadarnic. SUA, dornică să-și asigure accesul în porturile japoneze, pentru a-și putea realimenta navele comerciale și cele pescărești, a decis să întreprindă acțiuni și mai puternice în acest scop.

În 1853, un grup de nave de război americane, condus de comandantul Matthew Perry, a ajuns în Japonia cu o scrisoare din partea președintelui, prin care cerea "prietenie" și comerț. În anul următor, Perry a revenit în Japonia după răspuns și, deși nu a fost amenințat, Shogun-ul a considerat înțelept să accepte cererea americanilor. Alte mari puteri europene au urmat rapid exemplul SUA, iar deschiderea Japoniei către comerțul internațional nu a mai avut cale de întoarcere.

Japonezii aveau însă păreri diferite cu privire la această problemă, urmând astfel mulți ani de tulburări. Shogun-ul își pierduse autoritatea și puterea, iar când s-a decis deschiderea majorității porturilor japoneze pentru comerțul internațional, în 1858, alte grupări din clanurile japoneze s-au ridicat împotriva Shogunului. Rezultatul a fost desființarea shogunatului și impunerea împăratului – care fusese doar un suveran nominal – ca forță politică.

Clădirea unui stat modern

În 1868, controlul a fost preluat de tânărul împărat Mutsuhito. În timpul domniei sale, numită Era Meiji ("conducere ilustră") (1868-1912), Japonia s-a transformat. Marii lorzi feudali (*daimyo*) au renunțat la pământuri, s-a stabilit un guvern și un sistem de impozitare centralizate. A fost creată o armată formată din recruți, care și-a dovedit valoarea în 1877, zdrobind revolta de la Satsuma – declanșată de vechii *samurai* (casta luptătorilor de elită). S-au înființat instituții politice și juridice după model occidental, ce au culminat cu primele alegeri parlamentare japoneze în 1890.

Între timp în Japonia se construiau rapid căi ferate, vapoare cu aburi și fabrici necesare pentru a deveni o mare putere industrială. Spre deosebire de Occident, investițiile și inițiativele guvernamentale au jucat un rol decisiv în această dezvoltare și, deși multe întreprinderi de stat s-au privatizat mai târziu, parteneriatul între stat și marile corporații a devenit specifică economiei japoneze.

Vecina Japoniei, China, care nu se modernizase, observa dezvoltarea Japoniei – și incursiunile acesteia în teritoriile neutre – cu neliniște crescândă, a devenit victima primei încercări de imperialism de tip occidental a japonezilor. După o victorie ușoară în războiul chino-japonez din 1894-95, Japonia a înlocuit China ca putere predominantă în Coreea și a ocupat marea insulă chineză Taiwan.

J.L Charmet

Prima cale ferată, pe o distanță de 30 km între Tokio și portul Yokohama, a fost terminată în 1872. Până în 1895, 2460 km de linii ferate legau marile orașe și porturi.

În 1902, Japonia a încheiat o alianţă importantă cu Marea Britanie, cea mai mare putere imperială din lume la acea vreme. În 1904 au început conflictele cu Rusia pentru Coreea şi Manciuria, iar Japonia a lansat un atac asupra flotei ruseşti în Port Arthur. Deşi Japonia a luptat împotriva unui regim ţarist incompetent, victoriile japoneze obţinute pe uscat şi pe apă au descumpănit lumea care credea că rasa "albă" este invincibilă. Prin tratatul de la Portsmouth (1905), Japonia a obţinut jumătatea sudică a Insulei Sahalin şi o poziţie fermă în Coreea, anexată ulterior, în 1910.

La izbucnirea primului război mondial Japonia s-a alăturat Aliaţilor. Câteva grupuri de insule din Pacific, aflate sub conducerea Germaniei, au fost ocupate de japonezi, iar avanposturile germane din China au fost capturate. Devenind cea mai mare putere militară şi imperială din Asia, Japonia a continuat să facă presiuni asupra Chinei.

În anii '20, politica externă a Japoniei s-a caracterizat în general printr-un imperialism mai puţin agresiv, probabil datorită înfiinţării Ligii Naţiunilor (predecesoarea ineficientă a Naţiunilor Unite) şi a tendinţei generale spre pace şi progres. Însă, consecinţele economice cumplite ale Marii Crize şi creşterea alarmantă a populaţiei japoneze, au afectat spiritul naţional al japonezilor în anii '30. Instituţiile de tip occidental au continuat să funcţioneze, însă viaţa politică era dominată din ce în ce mai mult de forţele armate.

Maiestatea sa imperială, împăratul Japoniei, într-un tablou datând din 1901. Mutsuhito avea doar 16 ani când i-a urmat tatălui său la tron, în februarie 1867. În 1868, Shogun-ul aflat la putere a demisionat în urma presiunilor politice, iar împăratul a primit statutul de forţă politică. În timpul domniei lui Mutsuhito, denumită Era Meiji, în Japonia s-au produs transformări importante.

Mary Evans Picture Library

Ridicarea militariştilor

Trupele armatei japoneze erau formate la începutul anilor 1930 din ţărani. O dată cu declanşarea Marii Crize, nemulţumirile sociale din zonele rurale mai sărace ale Japoniei au început să se înmulţească. Aceste nemulţumiri întăreau convingerea armatei că ea era adevăratul apărător al intereselor Japoniei contra unui guvern civil, pro-occidental. În plus, conform unei prevederi din constituţia japoneză, ministerele armatei trebuiau să aibă în frunte generali ai armatei şi amirali, militariştii dobândind astfel o influenţă politică însemnată. Din ce în ce mai des, politicienii erau aleşi doar dacă întruneau anumite calităţi militare. Cu toate acestea, existau dezacorduri şi în cadrul armatei. A urmat o serie de tentative de lovituri militare ale grupărilor ultranaţionaliste, care doreau răsturnarea guvernului civil şi detronarea tânărului împărat Hirohito (care i-a urmat la tron lui Taisho, fiul lui Mutsuhito, în 1926).

Expansiunea teritorială

Confruntându-se cu asemenea tulburări interne, liderii militari japonezi au început să creadă că expansiunea militară le va aduce glorie şi va rezolva problemele economice ale ţării. În mod inevitabil, China a devenit din nou principala lor ţintă.

În 1931, sub un pretext fals, japonezii au ocupat Manciuria, o mare provincie din nordestul Chinei. Anul următor au separat Manciuria de China, numind-o Manchukuo şi au instalat un împărat marionetă. În consecinţă, Japonia a fost criticată de celelalte state, cerându-i să restaureze suveranitatea chineză şi să-şi retragă trupele din Manciuria. Ca urmare la aceste apeluri internaţionale, Japonia s-a retras din Liga Naţiunilor.

În ciuda protestelor europene şi americane împotriva unor asemenea agresiuni, Japonia a continuat să atace China. Când aceasta din urmă a refuzat să capituleze, a izbucnit un mare război în iulie 1937. Japonia imperială făcuse astfel primul pas spre înfrângere, care a culminat cu distrugerea până la temelii a oraşelor Hiroshima şi Nagasaki în 1945.

Trupe japoneze mărşăluind spre teritoriul chinez în 1937. După ce a adoptat imperialismul de tip occidental, incursiunile Japoniei în învecinata China au dus în cele din urmă la izbucnirea unui război de mari proporţii.

Hulton Getty

DATE IMPORTANTE

1853-54
Vizitele lui Perry pun capăt izolării Japoniei

1868
Începutul Erei Meiji sub împăratul Mutsuhito (1868-1912)

1877
Revolta de la Satsuma este zdrobită

1890
Primele alegeri generale

1894-95
Războiul chino-japonez

1902
Alianţa anglo-japoneză

1904-05
Războiul ruso-japonez

1910
Japonia anexează Coreea

1914
Japonia intră în Primul Război Mondial

1931
Japonia ocupă Manciuria

1932
Manciuria devine Manchukuo, un stat supus Japoniei

1937
Japonia se află în război cu China

mai vezi Istorie universală 69 – JAPONIA TRADIŢIONALĂ Istorie universală 88 – AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL: ASIA

Stalin și URSS

Sub conducerea lui Iosif Stalin, URSS a devenit în scurt timp un stat industrializat, și ieșind învingătoare din cel de-al doilea război mondial, a devenit o supraputere. În același timp însă, tirania lui Stalin a dus la ruinarea societății rusești.

◀ Iosif Stalin s-a născut în Georgia, unde a fost pregătit pentru a deveni preot. A fost eliminat din seminar din cauza ideilor sale revoluționare și a devenit un urmaș și propovăduitor al ideilor lui Lenin.

▶ Stalin a încercat tot timpul să exagereze rolul lui neînsemnat din revoluția din 1917. În această fotografie (dreapta sus), Leon Troțki, un marxist cunoscut și principalul rival al lui Stalin, poate fi văzut în dreapta tribunei. În versiunea refăcută (dreapta jos) el a fost înlăturat.

▼ Troțki a fost expulzat din Uniunea Sovietică în 1929. În 1940 a fost ucis.

Mansell Collection

Novosti

Roger Viollet

Chiar înainte de moartea liderului sovietic Lenin, conducătorii Partidului Comunist au început lupta pentru succesiune. A deține controlul partidului însemna de fapt a deține controlul țării – primul stat socialist, uriaș dar extrem de înapoiat. Anii '20 au fost martorii unor importante lupte pentru putere. În 1923 Stalin, Secretarul General al Partidului, se aliază cu Zinoviev și Kamenev pentru a dejuca planurile unui concurent genial și aparent periculos – Leon Troțki. În 1925 Stalin își găsește noi aliați în Bucharin și Rîkov, îndepărtându-i pe Zinoviev și Kamenev. În cele din urmă, în 1929, Stalin își învinge foștii aliați și devine unicul conducător al URSS-ului.

Adevăratul nume al lui Stalin este Iosif Djugașvili. Numele sub care a devenit cunoscut este un nume adoptat în perioada mișcărilor revoluționare. Stalin s-a născut sub semnul sărăciei și obscurității, nu ca cetățean rus, ci în Georgia, aflată la vremea respectivă sub controlul Rusiei țariste. A învățat limba rusă fluent la una din școlile duminicale organizate de biserică, ulterior fiind trimis la un seminar pentru a deveni preot. A dovedit însă un interes deosebit pentru scrierile și ideile socialiste care se vehiculau la seminar, motiv pentru care în 1899 a fost exmatriculat. A intrat în rândul revoluționarilor și și-a petrecut următorii ani susținând cauza revoluției, fiind deseori aruncat în închisoare sau forțat să trăiască în exil intern.

În 1912 se înscrie în Partidul Bolșevic (mai târziu Comunist), devenind membru al Comitetului Central. Rolul jucat în cadrul Revoluției din Octombrie 1917 a fost nesemnificativ (fapt mușamalizat mai târziu), dar ulterior s-a dovedit abil în rezolvarea problemelor ivite pe parcursul Războiului Civil. A fost numit mai întâi Ministrul Naționalităților, iar în 1922 a devenit Secretar General al Partidului Comunist. Aceasta muncă de birou, în aparență plictisitoare, a fost pentru Stalin calea de acces la putere, dându-i posibilitatea să controleze comitetele de partid și să îi avanseze pe proprii susținători. Astfel, anii '20 au marcat pentru Stalin o serie de succese importante asupra rivalilor săi.

E vorba, evident, de dispute politice și nu de adevărate lupte: deși comuniștii își tratau oponenții cu duritate, exista un fel de regulă nescrisă care impunea evitarea vărsării de sânge în confruntările din partid. Asemenea dispute vizau supremația personală, dar aveau și aspect ideologic, fiecare fracțiune susținând o anumită orientare politică. Din acest punct de vedere, cel mai important conflict era între Stalin și Troțki. Troțki adoptase punctul de vedere tradiționalist marxist. El credea că, datorită izolării și înapoierii, URSS nu putea pune singură ba-

Novisti

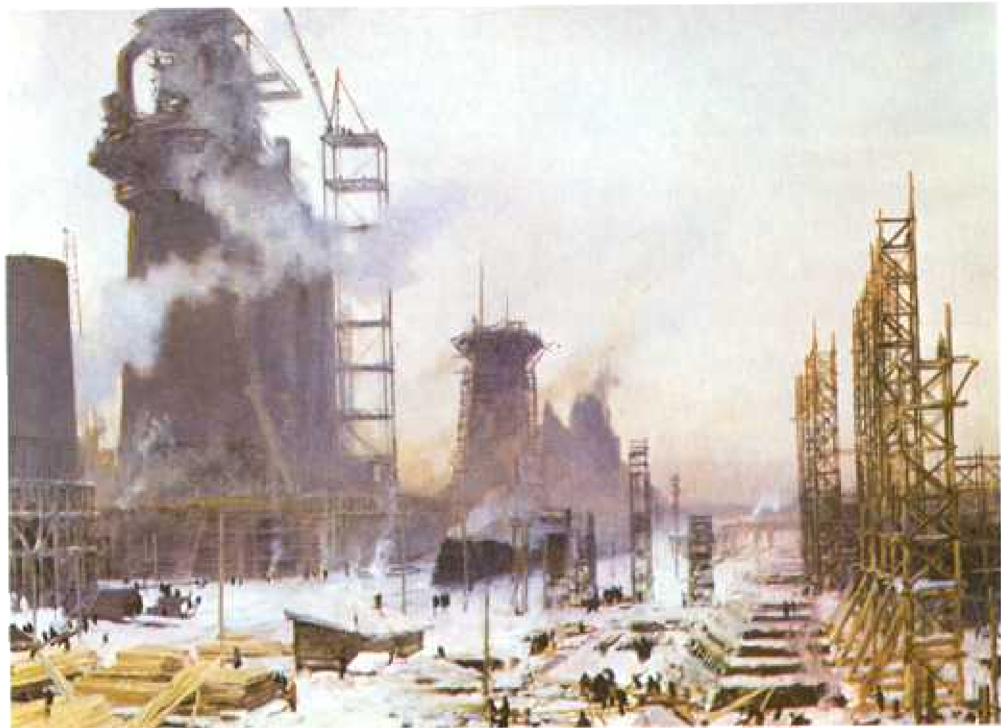
◀ În anii 1920, țăranii sovietici studiază un bec. Acesta era cunoscut sub denumirea de becul lui Ilici, după Vladimir Ilici, care a inclus o schemă de electrificare în planurile sale de modernizare a Uniunii Sovietice.

Novosti

▶ Un afiș care îndemna la creșterea producției industriale. În anii '20, grevele fuseseră interzise în Uniunea Sovietică; cine nu respecta această lege era pasibil de pedeapsa cu moartea.

▶ *Primul Plan Cincinal, O scenă de dimineață*, pictată de Y. Romas. Stalin credea că dacă Uniunea Sovietică nu devine o putere industrială, va fi zdrobită de națiunile capitaliste.

Novosti

zele unei societăți socialiste, ci trebuia să reziste în continuare și să susțină o revoluție generalizată, în urma căreia societățile industrializate ar acorda URSS-ului ajutorul necesar. După eșecul mișcărilor revoluționare din Europa după primul război mondial, Stalin a susținut că Uniunea Sovietică poate și trebuie să reușească singură. Sloganul său, "Socialismul într-o singură țară", era instabil ca doctrină marxistă, dar prin nota pozitivă pe care o aducea a constituit un punct de atracție pentru tinerii care se înscriau în partid. Politica lui Stalin, susținută de o propagandă continuă, a condus la mobilizarea poporului rus, generând un val de entuziasm cu privire la "construirea socialismului".

Economia planificată

Stalin a folosit acest entuziasm pentru a determina o schimbare politică radicală. Primul război mondial și războiul civil aduseseră Uniunea Sovietică într-o stare jalnică, astfel încât Lenin aprobase cu reticență Noul Plan Economic (NPE), care acorda țăranilor și micilor întreprinzători o mare libertate în desfășurarea activității și însușirea profitului. Stalin a considerat că a sosit vremea creării unei economii complet socialiste, în care poporul – reprezentat de stat – să dețină și să conducă toate întreprinderile.

Totodată sosise momentul unui efort conjugat pentru industrializarea țării. Stalin a declarat că Uniunea Sovietică se află cu cel puțin 100 de ani în urma vestului capitalist, dar va trebui să recupereze diferența în 10 ani, altfel va fi zdrobită. Fidel concepției marxiste privind eterna luptă dintre socialism și capitalism, el era conștient că URSS era înconjurată de inamici. Singura soluție a progresului era considerată a fi planificarea de stat; astfel, în 1929 Stalin lansează Planul Cincinal, care cuprindea o serie de obiective ambițioase ce trebuiau îndeplinite în diferite sectoare ale economiei.

Public, s-a susținut că obiectivele au fost atinse și depășite și se anticipa succes și pentru următorul Plan. Într-un stat cu un singur partid nimeni nu se încumeta să contrazică comunicatele guvernamentale care exagerau succesele și mascau greșelile sau le puneau pe seama trădătorilor și sabotorilor. Cu toate acestea, rezultatele obținute nu erau deloc neglijabile. În 10 ani URSS devenise un stat puternic industrializat, o realizare cu atât mai importantă cu cât sovieticii nu aveau în vedere doar perioada imediat următoare, ci lucrau pe termen lung. Standardul de viață a rămas însă scăzut, deoarece nu se investise în producția de bunuri de larg consum. Toate resursele fuseseră folosite pentru a crea infrastructura necesară unui stat industrial – fuseseră construite cu sutele fabrici, uzine electrice, baraje, orașe industriale, mașini și tractoare.

Realizările Uniunii Sovietice erau admirate nu numai de partidele comuniste din alte țări, care urmau modelul politic sovietic, ci și de unii oameni de știință, de scriitori și de intelectuali străini. Uniunea Sovietică era privită ca un nou tip de societate iar planificarea era considerată soluția progresului economic și social. Aceste idei erau cu atât mai credibile, deoarece țările vestice erau devastate de Marea Criză din 1929 și păreau neputincioase în lcombaterea sărăciei și șomajului.

Admiratorii Uniunii Sovietice tratau cu indiferență marile probleme ale societății sovietice, considerându-le greutăți inerente ale începutului. Mai era încă posibil să se reducă importanța unor fapte amenințătoare, cum a fost procesul din 1928 intentat unor ingineri pentru "sabotaj", proces în care acuzații au recunoscut cu prea multă ușurință crime pe care era foarte greu de crezut că le comiseseră.

Era destul de dificil de apreciat modi-

Novosti

Mansell Collection

Caravana de căruțe care efectua transportul de la ferma colectivă Brevestnik, în 1931. Pancarta proclamă promisiunea colectivului de a crește producția de grâne. Cu toate acestea colectivizarea nu și-a atins scopurile.

Exemplu al artei staliniste din 1937. "Socialismul realist" și cultul personalității conducătorului URSS dominau toate formele de exprimare artistică și intelectuală, înainte de al doilea război mondial.

ficările din agricultura sovietică. Prin noua politică, pământurile nu mai erau proprietate personală, ci trebuiau unificate în ferme colective, adică în cooperative, conduse (în teorie) de comunitatea agricolă respectivă. Această situație nu a fost agreată de cei care lucrau în agricultură deoarece erau forțați să vândă o mare parte a producției statului la un preț foarte mic, astfel încât muncitorii din industrie să beneficieze de hrană ieftină.

Convingere prin violență

În consecință, în 1929, când a fost introdusă colectivizarea, țărănimea s-a împotrivit și încercările de a o forța să accepte au degenerat într-un conflict violent, în cadrul căruia poliția secretă sovietică a jucat un rol sinistru. Mulți țărani au fost uciși și milioane au fost deportați, dar versiunea oficială susținea că oponenții erau în principal țărani avuți (culaci), care nu doreau să renunțe la profiturile obținute prin mijloace necinstite. Distrugerile rezultate au dus la o teribilă foamete, accentuată de cruzimea autorităților, foamete ce a determinat moartea a milioane de țărani.

Situația s-a mai îmbunătățit după 1932, când rezistența țăranilor a fost înfrântă, dar colectivizarea nu a mai avut efectele scontate. În ciuda tuturor suferințelor îndurate de o mare parte a populației, sectorul agricol a rămas în continuare un punct slab al Uniunii Sovietice.

În 1934 părea că ceea ce fusese mai rău trecuse, dar în realitate abia începea. În decembrie 1934, asasinarea lui Serghei Kirov, un comunist cunoscut, a declanșat o serie de arestări ale unor presupuși sabotori, trădători și spioni. Chiar și după verificările și epurările care au urmat, adevărul despre asasinat a rămas necunoscut. Deși în acel moment Stalin se afla la conducerea țării, el trebuia să facă o mulțime de concesii colegilor din Comitetul Central al Partidului. În această situație, una dintre variantele vehiculate a fost aceea că însuși Stalin ar fi ordonat asasinatul, pentru a elimina un posibil rival și pentru a îndepărta orice amenințare din partea opoziției, fie ea reală sau potențială. După perioada rămasă în istorie sub numele de Marea Teroare (ajunsă la apogeu între 1936-1939), dictatura stalinistă a guvernat fără a întâmpina cea mai mică rezistență, deși Stalin poza în continuare drept un modest secretar de partid ce fumează pipă.

Gulagul sovietic

În timpul Marii Terori, poliția secretă a arestat milioane de oameni. Foarte mulți au fost executați, dar majoritatea au fost trimiși în lagăre de muncă (rețeaua cunoscută sub numele prescurtat de Gulag) răspândite în întreaga țară. Orice rezervă cu privire la omorârea unor colegi comuniști a fost abandonată, astfel încât în cele din urmă partidul a fost distrus. Vechii rivali ai lui Stalin au apărut în procese publice, mărturisind crime incredibile, cum ar fi, de exemplu, faptul că ar fi practicat ani de-a rândul spionajul pentru puterile străine. Aceste mărturisiri au fost probabil smulse în principal prin constrângeri psihologice și amenințări la adresa familiilor acuzaților, dar și torturile au jucat mai mult ca sigur un rol important.

Marea Teroare s-a manifestat în întreaga societate sovietică, încurajând oamenii să-și imagineze conspirații peste tot și să devină informatori. Oricare ar fi fost scopul inițial al acestor epurări, s-a ajuns la un fel de nebunie generalizată, ceva similar vânătorii de vrăjitoare din primele secole. În 1939, Stalin a fost nevoit să pună capăt acestor proceduri.

La această dată situația în Europa devenise critică. În ciuda amenințării crescânde din partea Germaniei naziste, antipatiile și suspiciunile reciproce împiedicau o cooperare eficace între URSS, Marea Britanie și Franța. Dar în această

Forţele sovietice dispuse în Piaţa Roşie din Moscova. Continua industrializare a permis Uniunii Sovietice să lupte împotriva gemanilor. În 1938, peste 28% din fier şi oţel a fost prelucrat pentru muniţii.

O paradă în cinstea victoriei sovietice, în Piaţa Roşie din Moscova. "Cele zece ofensive sovietice" au învins forţa militară a Germaniei naziste şi la 20 aprilie 1945 trupele sovietice au pătruns în Berlin.

problemă vina nu era doar a lui Stalin. Temându-se că marile puteri se vor uni împotriva lui, Stalin a semnat un pact de neagresiune cu Germania, deşi nazismul şi comunismul erau consideraţi duşmani de moarte. Clauze secrete incluse în pact au dat posibilitate Uniunii Sovietice să preia Polonia de Est după invazia germană din septembrie 1939, iar Letonia, Lituania şi Estonia au fost înglobate în URSS. După un scurt război între URSS şi Finlanda, a fost ocupat şi teritoriu finlandez. Apoi, după un ultimatum remis în august 1940 guvernului , trupele sovietice au invadat şi ocupat ina de Nord şi Basarabia Deşi URSS ieşise nvingătoare, războiul scosese la iveală slăbi-ciuni ale Armatei Roşii, ale cărei corpuri de ofi- seseră nimicite de epurărie Marii Terori. toate că ştia că nu trebuie să se încrea- omisiunile lui Hi er, Stalin a fost surprins ind germanii a invadat Uniunea Sovie , în iunie 1941; această lipsă de vigi- pentru pierderile e ale URSS. -a păstrat cumpătul efuzat să pă Moscova, deşi ger-

propiau d în ce mai mult; el a fc ământurilor aflate în calea armatelor germane pentru a le îngreuna înaintarea. Stalin s-a dov lit a fi un conducător priceput pe timp de răzb oi, confirmâ nea de supraerou în ochii publicului sovietic.

La sfârşitul războiului, Armata Roşie controla Europa de Est, permiţându-i lui Stalin să instaureze regimuri comuniste subordonate în cea mai mare parte a regiunii. După victoria comuniştilor în războiul civil din China, Stalin a devenit conducătorul unui uriaş şi puternic bloc comunist. Puterile vestice au început să se îngrijoreze şi temerile lor combinate cu aversiunea faţă de încălcarea brutală a libertăţii în Europa de Est au produs o ruptură între foştii aliaţi, marcând începutul Războiului Rece.

Suspiciuni

Reconstrucţia URSS-ului după război a trem de lentă . dureroasă. Stalin deve gerat de susp cios, punând poliţia secretă pe urmele evre or şi soldaţilor Armatei Roşii suspectaţi că au asimilat idei burgheze, străine. l de teroare părea că se va abate ıpra da martie 19 , Stalin a Stalin a abil tiranul succes c a lungul istoriei; la moarte magiat de mili oane de ceţ re conducător şi învăţător

DATE IMPORTANTE

1879
Se naşte Iosif Stalin

1917
Revoluţia din Octombrie din Rusia îi aduce pe bolşevici(comunişti) la putere

1918-20
Războiul Civil

1922
Stalin e numit Secretar General al Partidului Comunist. Se formează URSS

1925-29
Stalin ajunge la conducerea URSS

1929
Se pun bazele colectivizării. Primul Plan Cincinal (datat 1928)

1934
Asasinarea lui Kirov. Încep primele epurări.

1936
Începe Marea Teroare. Zinoviev şi Kamenev sunt împuşcaţi după procese publice

1939
Pactul germano-sovietic. Germanii invadează Polonia: începe al Doilea Război Mondial. URSS ocupă estul Poloniei. Războiul ruso-finlandez

1941
Germania atacă Uniunea Sovietică

1945
Sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial

1946-1948
Instalarea regimurilor comuniste în Europa de est

1953
Moartea lui Stalin

mai vezi Istorie Universală 80 – RI ŢI ală ZBOII

Al doilea război mondial în Europa

Conflictul dintre aliații europeni și alianța statelor fasciste s-a întins pe tot globul, atingând fiecare continent. Luptele desfășurate pe pământ, pe mare și în aer, au afectat atât pe civili cât și pe forțele armate.

Al doilea război mondial a început în 3 septembrie 1939, când Aliații – Marea Britanie și Franța – au declarat război Germaniei naziste, condusă de Adolf Hitler. Au făcut acest lucru pentru Polonia, atacată de germani cu două zile mai devreme, deși nu au intenționat sau nu au fost capabili să ia măsuri urgente. Polonia a fost invadată rapid de Blitzkrieg – un "atac fulgerător", bazat pe o pătrundere imediată a tancurilor masive (Panzers) și lupte aeriene. După cum prevedea pactul nazisto-sovietic din august 1939, armata sovietică s-a îndreptat spre estul Poloniei, divizând teritoriul.

În iarna anilor 1939-40, Marea Britanie a fost o prezență militară importantă în Franța, dar strategia Aliaților a rămas defensivă. Aceasta era concentrată pe Linia Maginot, o porțiune de fortificații extinse de-a lungul întregii frontiere franceze cu Germania. Însă germanii nu au atacat, iar principalele acțiuni din timpul acestei perioade de "pseudo-război" s-au desfășurat în est, unde Uniunea Sovietică a anexat cele trei republici baltice (Lituania, Letonia și Estonia) și, după un război de scurtă durată, a ocupat o parte din Finlanda. Simulacrul de război a luat sfârșit în 9 aprilie 1940, când Germania a ocupat Norvegia neutră și Danemarca, printr-un alt atac surprinzător; o expediție britanică la Narvik, în nordul Norvegiei, a avut un oarecare succes, dar în cele din urmă a fost retrasă.

Trupele germane însoțite de tancuri intră într-un district din Varșovia în 16 septembrie 1939. Poliția militară nu a putut opri înaintarea germanilor, aceștia reușind să ocupe Polonia doar în patru săptămâni.

Bătălia Marii Britanii, pictată de Roy Nocholds. Într-o serie de ciocniri eroice, forțele RAF i-au împiedicat pe germani să preia controlul aerian. Conflictul a luat sfârșit la 15 septembrie 1940.

Flota militară de la Dunkerque

După o lună, forțele germane s-au năpustit asupra Olandei și Belgiei, ocolind Linia Maginot, și din nou "războiul fulger" s-a dovedit irezistibil. Armatele Aliaților au fost retrase, dar o a doua ofensivă germană, chiar mai puternică, le-a blocat retragerea prin pădurea Ardennes.

Militarii germani contemplă Turnul Eiffel, în iulie 1940. Parisul a căzut la 16 iunie, iar două zile mai târziu a fost format un guvern colaboraționist.

În cele din urmă, peste jumătate de milion din trupele franceze și britanice au fost prinse în capcană în apropierea portului Dunkerque. 340000 dintre aceștia au fost salvați de englezii curajoși de pe o flotă de vapoare și bărci mici, pornită din Marea Britanie pentru a-i ajuta.

"Miracolul de la Dunkerque" a ridicat moralul britanicilor, dar n-a făcut nimic pentru a opri prăbușirea francezilor. Un nou guvern francez, condus de mareșalul Pètain, a recunoscut înfrângerea, cerând un armistițiu care a fost semnat la 22 iunie 1940. Ocupația germană a persistat în nordul Franței, în timp ce restul țării era guvernat de la Vichy, de

Hulton Deutsch Collection

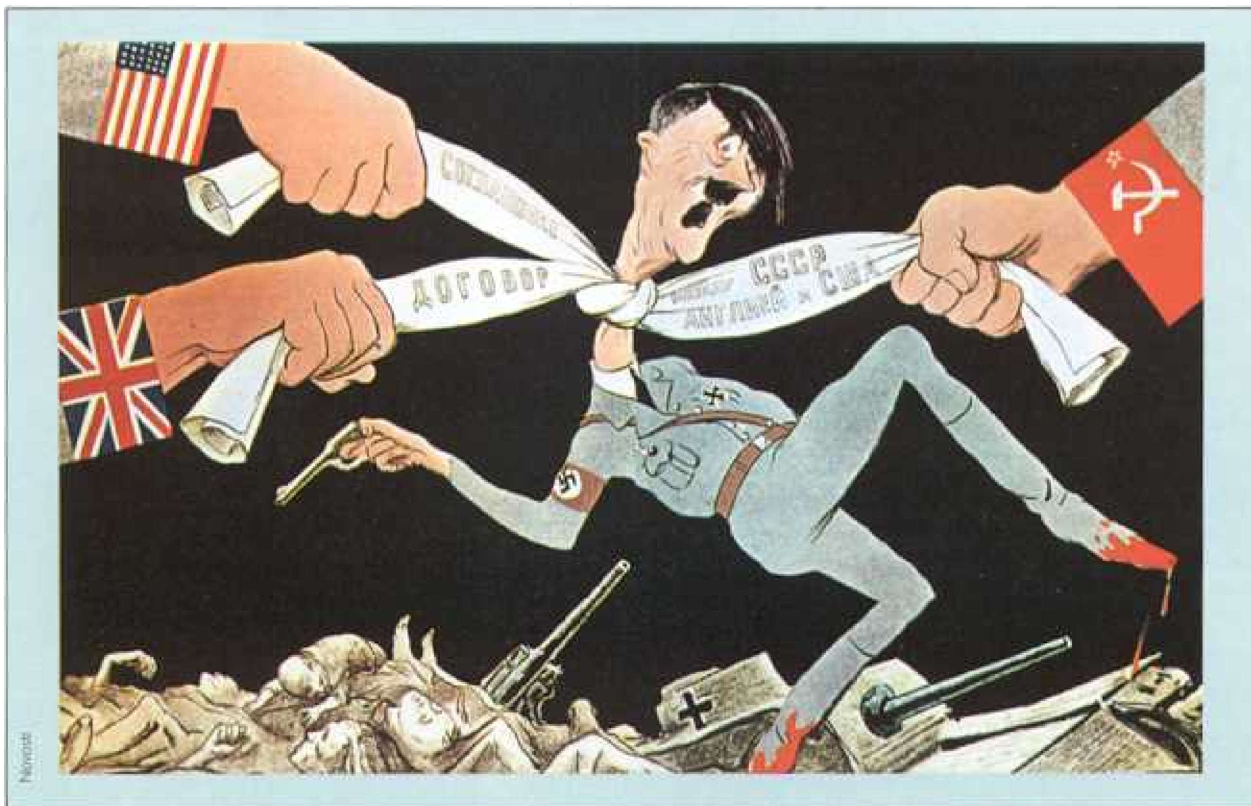
Un autobuz într-un crater de bombă creat în urma unui raid aerian asupra Londrei, în 1940. În luna septembrie a acelui an, 6954 londonezi au fost uciși și 10615 au fost răniți. Însă, pe 15 septembrie, Germania a pierdut 185 de avioane și 12 zile mai târziu, încă 133. Aceste pierderi importante au determinat pe Luftwaffe să-și înceteze campania. Aceasta nu a reușit să distrugă moralul englezilor, iar Hitler a fost silit să amâne la nesfârșit Operațiunea Leul de mare (invadarea Marii Britanii).

Germania a lansat un atac hotărât pentru câștigarea supremației în aer. Lupta britanicilor a fost unul dintre cele mai eroice evenimente din timpul războiului, condusă de RAF (Forțele Aeriene Regale) împotriva numărului superior de Luftwaffe. Pierderile Germaniei au fost substanțiale, dar RAF s-au aflat pe punctul de a fi distruse în septembrie 1940, când Luftwaffe și-au schimbat tactica, concentrându-se asupra bombardărilor pe timp de noapte. Deși "fulgerul" a provocat daune importante în Londra și în alte orașe, amenințarea invaziei trecuse.

Campania nord-africană

Între timp, războiul se răspândise în zona mediteraneană și dincolo de aceasta, Italia invadând Grecia și luptând împotriva englezilor în nordul și estul Africii. Înfrângerile italienilor i-au determinat pe germani să-i sprijine, izgonind o forță expediționară britanică, iar generalul Erwin Rommel a fost trimis în Africa de Nord, pentru a spulbera rezistența italienilor. Rommel, un comandant strălucit, a obținut multe victorii spectaculoase cu ajutorul unui Afrika Korps, format doar din două detașamente Panzer.

În estul Europei, Hitler și-a recrutat noi aliați, cucerind Iugoslavia și, în 22 iunie 1941, a

Novosti

Un poster rusesc din 1942 declară: "Vom tăia calea dușmanului, nu va scăpa cu fața curată". După ofensiva Germaniei, începută în iunie 1941, trupele ei au fost oprite la marginea Moscovei la 8 decembrie, iar rușii, ajutați de iarna grea, au început să le întoarcă loviturile.

către Pètain, în calitate de conducător al unui nou stil de regim fascist. Deși aparent neutră, zona Vichy a colaborat îndeaproape cu Germania nazistă; mulți francezi au refuzat să accepte înfrângerea, iar un guvern "francez liber" a fost înființat în exil, la Londra, de către generalul Charles de Gaulle.

Acum, Germania avea un aliat și în Italia fascistă, care invadase Franța deja slăbită, manifestându-și pretențiile asupra unor teritorii înainte de încetarea războiului în Europa. Planul dictatorului italian Benito Mussolini avea să eșueze, de vreme ce Italia nu era una dintre cele mai mari puteri. Italia a fost umilită prin înfrângeri repetate, iar germanilor, alianța cu Italia nu le-a fost de prea mare ajutor.

Cu toate acestea, în 1940, Axa germano-italiană controla mare parte a Europei continentale, sfidată doar de Imperiul Britanic. În Marea Britanie, primul ministru Neville Chamberlain a fost demis și a fost înlocuit cu Winston Churchill în mai 1940, a cărui energie și discursuri înflăcărate difuzate pe posturile de radio au contribuit la încurajarea națiunii. Deși "război total" era un slogan german, de fapt Marea Britanie și-a mobilizat toate sursele disponibile pentru război.

Totuși, nimeni nu și-a imaginat cu adevărat că Marea Britanie ar putea supraviețui în cazul unei invazii germane de mari proporții. Deoarece siguranța britanică depindea de forțele navale și aeriene, în iulie 1940

Bilderdienst Süddeutscher Verlag

Generalul Erwin Rommel în timpul campaniei din Africa de Nord, în 1942. Trupele sale Afrika Korps, mici dar de elită, au obținut câteva victorii impresionante, dar au fost în final copleșite de Armata a Opta condusă de Montgomery.

Navă germană "U-boat" se întoarce la bază. Navele "U-boat" au provocat dezastre pe rutele convoiului atlantic. Datorită faptului că SUA trimitea alimente și materiale de război aliaților săi sovietici și britanici, Bătălia de pe Atlantic a devenit crucială. Până la sfârșitul anului 1943, Aliații au dobândit supremația asupra marinei germane.

Lansarea unei rachete V-2. Aceste rachete erau ultimele arme cu care Hitler a încercat să salveze Germania. Însă era prea târziu. Bazele fuseseră deja ocupate de aliați.

Prizonieri în celebrul lagăr de la Auschwitz, 1945. Aproximativ șase milioane de evrei au murit în lagăre, împreună cu milioane de țigani, dizidenți politici și slavi.

trimis trei milioane și jumătate de soldați din trupele Axei, pentru a ataca Uniunea Sovietică (URSS). Pactul nazisto-sovietic, din 1940, nu a fost decât un act strategic, deoarece Hitler considera URSS-ul drept cel mai mare dușman al Germaniei, respingându-l pentru că era centrul comunismului și disprețuindu-l pentru că era un popor de slavi, considerat "inferior". Atacul l-a luat prin surprindere pe dictatorul sovietic Iosif Stalin: acesta fusese convins că Hitler nu ar risca un atac atâta timp cât Marea Britanie nu era cucerită. Aceasta a fost cu siguranță prima greșeală incontestabilă a lui Hitler, în ciuda marilor victorii ale sale, când armate sovietice au fost în întregime distruse și înaintarea s-a făcut cu o viteză amenințătoare.

Campania trebuia să se încheie într-un singur anotimp, dar Hitler nu luase în considerare distanțele lungi care trebuiau parcurse, resursele aparent inepuizabile ale sovieticilor și efectul politicii extremiste a lui Stalin, care a ordonat distrugerea tuturor bunurilor din calea invadatorilor. Până în decembrie 1941, forțele germane au ajuns la Moscova și Leningrad, dar nu au reușit să le ocupe înainte de sfârșitul iernii. În locul unei campanii de scurtă durată, Axa s-a implicat într-o luptă sângeroasă, care avea să curme milioane de vieți, în timp ce încercau să doboare un imperiu mult prea mare.

Pretutindeni, germanii, în special forțele SS (securitatea), au dat dovadă de o cruzime de nedescris, încurajată și justificată de teoriile rasiste. Acest lucru s-a întâmplat mai ales în est, unde polonezii erau înfometați, iar rușii uciși în masă, înstrăinând populații care ar fi fost bucuroase să scape de stalinism. Prizonierii de război sovietici erau puși să muncească până la moarte în uzinele germane, fiind elaborat și un program de exterminare a evreilor, țiganilor și a altor naționalități neagreate, culminând cu uciderea în masă din camerele de gazare de la Auschwitz și din alte lagăre; se presupune că aproximativ șase milioane de evrei, aduși din toate colțurile Europei, și-au pierdut viața în aceste lagăre.

Aliații Germaniei au comis și ei atrocități, ajutați adesea de colaboraționiști din țările ocupate (oameni care, din convingere sau interese personale, cooperau cu invadatorii). Dar, în timp ce condițiile de război se înrăutățeau, asuprirea a dus la înmulțirea mișcărilor de rezistență, fie subterane, fie sub forma unor activități militare de mare amploare.

America intră în război

La celălalt capăt al lumii, pe 7 decembrie 1941, Japonia a lansat un atac neașteptat, care a zdrobit forțele flotei americane din Pacific, la Pearl Harbor. Acum războiul era cu adevărat mondial. Guvernul american, condus de Franklin Roosevelt, ajutase pe ascuns Marea Britanie în timpul războiului, întărâtându-i pe germani, însă americanii nu doriseră să se implice din punct de vedere militar în conflictele europene. Atacul japonez, urmat de declararea războiului din partea Germaniei și a Italiei, au determinat SUA să intre în război. Cu resurse uriașe, SUA a devenit "arsenalul democrației", iar puterea alianței anglo-sovieto-americane a dus la victoria finală.

În ciuda succeselor japoneze impresionante, de la începutul anului 1942, lucrurile au început să se schimbe. Pe mare, Marea Britanie și-a instaurat rapid supremația asupra marinei germane la suprafață, însă submarinele germane au oprit comerțul naval, de care depindea supraviețuirea britanicilor. Deoarece SUA

Novosti

Un soldat sovietic ridică steagul victoriei asupra Berlinului. Armatele mareşalului Zhukov intraseră în capitala germană pe 22 aprilie 1945, bombardând-o. Predarea a avut loc la 2 mai, două zile după sinuciderea lui Adolf Hitler.

Bombardarea Nagasaki-ului, la 9 august 1945, a pus capăt conflictului cu Japonia. Deşi conflictul european luase sfârşit cu câteva săptămâni mai devreme, trupele Aliaţilor şi SUA au continuat să lupte în Pacific.

DATE IMPORTANTE

1939

3 septembrie: Marea Britanie şi Franţa declară război Germaniei.

1940

"Războiul Fals". Germania ocupă Norvegia şi Danemarca. Evacuarea de la Dunkerque. Căderea Franţei. Italia intră în război. Bătălia Marii Britanii.

1941

Germanii ocupă Iugoslavia şi Grecia. Rommel în ofensiva din Africa de Nord. Germanii invadează URSS-ul. Atacul japonez asupra Pearl Harbor.

1942

Germanii alungaţi din Moscova. Rommel este înfrânt la El Alamein. Aliaţii invadează porţiunea din Africa de Nord care le aparţinea francezilor.

1943

Germania capitulează la Stalingrad. Aliaţii invadează Italia; căderea lui Mussolini; capitularea Italiei; Germanii ocupă nordul.

1944

Armatele sovietice eliberează Ucraina şi Bielorusia. Ziua D. Revolta din Varşovia. Bătălia de la Bulge.

1945

Moartea lui Mussolini şi a lui Hitler. Germania se predă.

trimiteau cantităţi mari de alimente şi materiale de război aliaţilor britanici şi sovietici, bătălia de pe Atlantic a fost crucială şi, la sfârşitul anului 1942, era evident că aliaţii puteau să-şi înlocuiască pierderile într-un ritm mai rapid decât puteau provoca distrugeri submarinele germane. Bombele continuau să cadă asupra Marii Britanii – deşi mai puţine decât cele pe care Luftwaffe le lansaseră asupra URSS-ului – însă contraatacul anglo-american a fost atât de puternic încât, până la încheierea conflictului, a distrus oraşele germane.

Apropierea sfârşitului

În Africa de Nord, generalul Montgomery a consolidat armatele aliaţilor, astfel încât puterea lor a devenit covârşitoare. În octombrie 1942, forţele lui Rommel au fost înfrânte în bătălia de la El Alamein, în timp ce trupele, cu precădere americane, au început cucerirea Africii de Nord Franceze (Algeria, Maroc, Tunisia). În est, japonezii au fost forţaţi să se retragă în Noua Guinee şi două bătălii navale (pe Marea Coralilor şi insulele Midway) au început să le slăbească puterea.

Pe frontul rusesc, situaţia s-a schimbat situaţia spre sfârşitul anului 1942. Germania a lansat un atac puternic în sud, cu scopul de a captura marele centru industrial Stalingrad (acum Volgograd). Aici au avut loc numeroase lupte pentru apărarea oraşului. În timpul acestora, comandanţii sovietici au format o mare armată care a încercuit 22 de detaşamente germane, într-un atac din noiembrie 1942. Germanii au încercat să străpungă încercuirea Armatei Roşii, dar au suferit eşecuri repetate. După ce au supravieţuit iernii, trupele germane s-au predat în februarie 1943. După această catastrofă, iniţiativa le-a revenit ruşilor care, în iulie 1943, i-au înfrânt din nou pe germani la Kursk, cea mai mare bătălie cu tancuri din istorie.

În aceeaşi lună, forţele aliate din nordul Africii au ajuns în Sicilia, unde au început cucerirea Italiei. Din cauza eşecurilor sale repetate, Mussolini a fost alungat de la putere şi un nou guvern a scos Italia din război. Cu

Photri

toate acestea, trupele germane au ocupat rapid nordul şi centrul Italiei şi, în timpul unui atac îndrăzneţ, l-au eliberat pe Mussolini, care era închis. În Italia luptele au durat până la sfârşitul războiului.

În 1944, de vreme ce Armata Roşie elibrerase în întregime teritoriul sovietic, un alt front a fost deschis în vest. Germania îşi consolidase apărarea împotriva invaziei pe mare a Franţei, însă eforturile aliaţilor în Marea Britanie au fost răsplătite când "Operaţiunea Overlord" a fost lansată pe 6 iunie 1944. Mii de oameni şi mari cantităţi de echipament de război au fost transportate peste Canalul Mânecii, împreună cu porturi artificiale special amenajate, unde bunurile puteau fi descărcate.

Până la acea vreme, forţele aliate dobândiseră deja supremaţia pe mare şi calea aerului. Singura posibilitate a germanilor era să-i distrugă pe cale terestră dar, eşuând o dată, nu au mai îndrăznit să întreprindă un alt atac.

Parisul a fost eliberat în august, în timp ce Armata Roşie se îndrepta spre Polonia; dar când locuitorii Varşoviei s-au ridicat împotriva germanilor, sovieticii nu i-au ajutat – poate în mod deliberat, din motive politice – iar revolta a fost înăbuşită.

Realizând că războiul era pierdut, rivalii germani ai lui Hitler au încercat să-i arunce în aer reşedinţa, dar acesta a scăpat cu viaţă, s-a răzbunat în mod sângeros pe "trădători" şi a încercat să menţină, până la sfârşit, o rezistenţă germană lipsită de sens. Armele secrete ale germanilor – "bombele V (bomba V-1 şi proiectilul V-2), care au fost lansate asupra Marii Britanii – au fost create prea târziu pentru a schimba rezultatul războiului.

Ultimele zile

În septembrie, aliaţii din vest au ajuns la graniţele Germaniei. Încercarea lor de a captura un pod peste Rin, la Arnhem, a eşuat. Aceasta le-a dat germanilor ocazia de a lansa un atac major în pădurea Ardennes. Acesta a avut succes la început, deoarece vremea rea a împiedicat zborul avioanelor Aliaţilor. Când vremea s-a îmbunătăţit, germanii au fost învinşi. În martie 1945, americanii au capturat un pod la Remagen, deschizând drumul spre interiorul Germaniei.

Pe frontul din est, Armata Roşie a lansat o ofensivă în ianuarie 1945 şi, în cele din urmă, a eliberat Varşovia. Până la 1 februarie, trupele sovietice au atins frontul Oder-Nesse.

În aprilie 1945, Mussolini a fost capturat şi împuşcat de partizanii italieni (rezistenţa) şi în timp ce Armata Roşie îşi făcea drum spre capitala germană, Berlin, Hitler s-a sinucis. În câteva zile Germania nazistă s-a predat aliaţilor în mod oficial.

mai vezi Istorie universală 84 – HITLER ŞI NAZISMUL Istorie universală 88 – AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL: ASIA

Al doilea război mondial: Asia

În 1828-29, Chiang Kai-Shek, liderul Gomindang-ului, principalul partid politic chinez, s-a impus în poziția de conducător al Chinei cu acordul celorlalte forțe politico-militare din țară. Singurul opozant a fost Partidul Comunist Chinez. Pentru japonezi, acest lucru era un posibil dezastru.

China avea o populație de peste 10 ori mai mare decât cea a Japoniei, însă economia și sistemul politic slab dezvoltate ale acesteia au făcut ca Japonia să devină puterea dominantă în Asia de Est. Japonia s-a alăturat puterilor occidentale în stabilirea unor tratate care îi ofereau anumite privilegii în China. Cu toate acestea, Tchang Kai-chek s-a angajat el însuși să modernizeze China și să pună capăt unor astfel de tratate. În 1930, acesta dobândea autoritatea necesară săvârșirii acestor transformări. În următorii nouă ani, tensiunea s-a intensificat între Japonia și China, și a condus la conflicte.

Război în China

Invadarea Chinei de către Japonia, în iulie 1937, în urma unei ciocniri între trupele japoneze și chineze la Podul Marco Polo lângă Peking, a dus la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial în Asia. Prima ciocnire a avut loc în 7 iulie, iar în următoarele trei săptămâni s-au succedat câteva conflicte armate. Pe 28 iulie, 1937, a izbucnit o luptă însemnată pentru controlul asupra Peking-ului. Japonezii i-au forțat rapid pe chinezi să abandoneze Peking-ul, iar pe 7 august 1937 trupele japoneze au pătruns în capitala tradițională a împăraților chinezi.

Războiul s-a extins repede spre sud. După înfrângerea chinezilor în jurul Peking-ului, Tchang Kai-chek a hotărât să îi înfrunte pe japonezi la Shanghai. Cel mai mare oraș și port din China avea, de asemenea, și cei mai mulți rezidenți din Europa Occidentală și SUA. O mare armată japoneză a ajuns în nord-estul orașului Shanghai pe 23 august. A urmat apoi o luptă care a durat trei luni, iar Shanghai-ul a fost devastat. Această bătălie a provocat mari pierderi în rândurile celor mai bune trupe chineze. Japonezii i-au alungat pe chinezi din vecinătatea Shanghai-ului, în noiembrie 1937.

Între timp, în nordul țării, japonezii atacaseră spre vest și sud din Peking, într-o ofensivă care a început de asemenea pe 23 august. Principalul atac japonez a început la jumătatea lunii septembrie. Chinezii nu doreau în mod deosebit să lupte, cu excepția celor din regiunile muntoase ale provinciei Shansi, unde gherilele comuniste s-au alăturat forțelor lui Chiang Kai-shek. Aici, japonezii au suferit pierderi foarte mari, deși i-au forțat pe chinezi să se retragă. Până la sfârșitul anului 1937, armata japoneză ajunsese până la Fluviul Galben.

Vasele americane *West Virginia* și *Tennessee* în flăcări, după bombardamentele japoneze asupra Flotei Americane din Pacific în Pearl Harbor, Hawaii, la ora 08.00 la 7 decembrie 1941.

TRH Pictures

Iulton Getty

Condusă de un ofițer iscusit, o avangardă (trupe de avansare) a soldaților japonezi aleargă prin flăcările ce cuprinseseră tabăra chineză Vhangsha, una dintre fortărețele lui Chang Kai-shek, în 1940.

Pe 13 decembrie 1937, japonezii au capturat Nanking-ul, fosta capitală a Chinei. Trupele japoneze care au ocupat Nanking-ul au purtat vreme de trei luni o campanie sistematică de torturi, crime, violuri și jafuri. Sute de mii de chinezi au fost uciși. Atrocitățile săvârșite de japonezi au rămas în istorie sub numele de "Masacrul de la Nanking".

După căderea Nanking-ului, japonezii au sperat că Germania va negocia un tratat de pace între Japonia și China. Tchang Kai-chek și-a anunțat în mod public intenția de a lupta până la sfârșit, făcând astfel, din punct de vedere politic, imposibilă acceptarea vreunor tratative. În primăvara anului 1938, japonezii și-au reluat ofensivele în China, urmărind capturarea orașului Hsuchou.

Chinezii le-au provocat japonezilor o grea înfrângere la T'aierhchuang, însă generalii chinezi au refuzat continuarea atacului, dând trupelor japoneze posibilitatea regrupării. Japonezii și-au întărit armatele, reușind să captureze Hsuchou. După aceasta, în octombrie 1938, a urmat căderea orașului Wuhan, noua capitală temporară a Chinei, și a Canton-ului, un oraș important din sud

Război de uzură

În iarna anilor 1938-39, japonezii au ajuns în impas. Războiul cu China îi costa 5 milioane $ pe zi, iar armata puternică pe care o trimiseseră în China putea deține controlul doar asupra marilor orașe din estul Chinei și a unei porțiuni de-a lungul principalelor linii de cale ferată. Liderul comunist, Mao Tse-tung, i-a declarat unui ofițer american: "China este asemenea unui urcior de un galon, pe care Japonia încearcă să-l umple cu jumătate de litru de lichid." Tchang Kai-chek era conștient de încurcătura în care se aflau japonezii și dorea să intre într-un război de uzură (epuizarea dușmanului prin atacuri repetate). Chinezii aveau încă o armată de două milioane de oameni.

Japonezii au ajuns la concluzia că singura cale de încetare a războiului era să oprească transportul de muniții către armata chineză. În timpul războiului, japonezii fuseseră mult mai bine dotați cu echipament militar, fiind bine aprovizionați cu tancuri și artilerie modernă. În regiunile pe care le controlau, chinezii nu aveau o industrie care să poată produce arme necesare desfășurării unui război modern. Cele mai multe echipamente ale lor proveneau din Uniunea Sovietică, SUA și Europa.

Război în Europa

Când a izbucnit războiul în Europa, în septembrie 1939, conducerea politică a Japoniei nu era sigură asupra căii pe care trebuia să o urmeze pentru a scăpa de China care devenise pentru japonezi un marasm.

Două grupări politice din Tokio luptau pentru direcționarea politicii externe a Japoniei. Una, puternic anti-comunistă și susținută de mulți ofițeri ai armatei, era de părere că Japonia trebuia să atace Uniunea Sovietică, principalul furnizor de arme pentru China. Cealaltă grupare, anti-occidentală și sprijinită de ofițeri ai marinei, susținea că Japonia trebuia să ocupe Malaezia și Indiile de Est Olandeze, teritorii bogate în plantații de cauciuc și zăcăminte de țiței cu petrol, pentru a asigura Japoniei materiile prime necesare unui război de lungă durată cu China.

În primăvara și vara anului 1939, o mică armată japoneză a fost învinsă de forțele sovietice în Mongolia. În luna august a aceluiași an, Germania, aliatul apropiat al Japoniei, a semnat un tratat de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Aceste două incidente au discreditat armata japoneză, avantajul fiind acum de partea marinei. În septembrie, japonezii au semnat Tratatul Tripartit cu Germania și Italia. Această mișcare a stabilit puterile Axei.

Extinderea ostilităților

Administrația SUA din timpul președintelui Roosevelt urmărea cu neliniște evenimentele din Asia de Est. Când Japonia s-a aliat cu Germania nazistă și Italia fascistă, SUA a trecut de partea Chinei. Când japonezii și-au stabilit baze puternice în Indochina Franceză, americanii au interzis exportul de combustibil aviatic și deșeuri de metale de calitate superioară spre Japonia. Lista exporturilor interzise s-a mărit treptat din septembrie 1940 până în ianuarie 1941. Când japonezii au încercat înlocuirea transporturilor americane prin abordarea olandezilor, presiunea diplomatică americană i-a

TRH/US Navy

Echipajul port-avionului *Lexington* al SUA abandonează nava. Acesta a fost distrus de torpilele aeriene la ora 11.27 în timpul bătăliei de pe Marea Coralilor în 8 mai 1942, fiind în final scufundată de torpile la 17.00.

▶ Lupta de la Midway, 4 iunie 1942, s-a dovedit a fi decisivă în lupta pentru Pacific. Deoarece majoritatea piloților japonezi experimentați au fost uciși, japonezii nu și-au mai revenit de pe urma loviturii. În imagine, avioane aflate pe portavionul american Enterprise se pregătesc de decolare. Doar patru dintre acestea s-au mai întors.

▼ Trupe de ofițeri britanici și americani, însoțiți de soldați chinezi și ghizi kashini, urmăresc trupele japoneze prin jungla birmană, în timp ce se retrag după încercarea eșuată de a ataca India în martie1944. Birmania a fost eliberată în 1945.

obligat pe aceștia să le refuze ajutorul.

În iulie 1941, Indochina a fost ocupată de japonezi. SUA a blocat finanțele Japoniei și a impus un embargo comercial total. Japonezii au încercat negocierea ridicării embargoului, însă pentru aceasta SUA le-a cerut să evacueze China. Japonia era gata de război.

Pearl Harbor

În 7 decembrie 1941, Flota Americană din Pacific, ancorată în Pearl Harbor, Oahu, a fost bombardată de japonezi. Colonia britanică Malaezia a fost atacată din Thailanda, iar colonia americană Filipine a fost de asemenea invadată. În 15 februarie 1942, trupele britanice din Malaezia s-au predat, urmată în 9 martie de Indiile de Est și în 8 aprilie de Filipine. Japonezii dețineau acum controlul asupra Pacificului de est. Aceasta era o realizare militară și navală fără precedent.

Cu toate acestea, în încercarea de a scăpa dintr-o fundătură, și anume de China, Japonia a intrat cu bună știință în alta. SUA era o putere economică de patru ori mai mare decât Japonia și chiar dacă aceasta intra în război împotriva Germaniei, îi rămâneau încă destule resurse împotriva Japoniei. Japonezii sperau, la fel cum făcuseră în China, că o campanie reușită va duce la negocierea unui tratat de pace. Cu toate acestea, americanii, la fel ca și chinezii nu doreau să intre în acest joc.

Lupta pentru Pacific

Japonezii și-au dat seama că forțele americane se vor uni pentru a lovi din Australia și Hawaii. Două operațiuni erau necesare pentru neutralizarea celor două regiuni: una să captureze orașul Port Moresby din Noua Guinee, iar cealaltă insula Midway din Pacific.

În 7/8 mai 1942, a avut loc prima luptă în Portul Moresby în Marea Coralilor. Aceasta a fost și prima luptă aeronavală între forțele americane și cele japoneze. Pierderile înregistrate în rândul japonezilor i-a determinat pe aceștia să abandoneze operațiunea. În 4 iunie 1942, patru avioane militare japoneze au fost doborâte în lupta de la Midway, iar forța aeronavală japoneză a pierdut foarte mulți piloți. SUA a pierdut un singur avion militar. Deși la acea vreme nu era încă evident, aceasta a fost bătălia decisivă a războiului din Pacific. Marina japoneză nu și-a mai revenit.

Din iulie 1942 până în februarie 1943, Noua Guinee și Insulele Solomon au fost scenele unor lupte groaznice, la care s-au adăugat alte bătălii terestre, navale și aeriene, la fel de crunte, pe insula Guadalcanal. Japonezii au suferit pierderi foarte mari, fiind obligați să se retragă din Guadalcanal.

Din martie până în noiembrie 1943, zona din jurul Noii Guinee, Insulelor Solomon și Noii Britanii a fost centrul operațiunilor militare. Aliații vroiau să înlăture amenințarea japoneză asupra Australiei o dată pentru totdeauna. Până la sfârșitul anului 1943, operațiunile navale și

TRH/US Marine Corps

Trupe americane oprite momentan de focurile trase de duşmani, în timpul asaltului asupra insulei Iwo Jima în februarie 1945. Prin ocuparea insulei, Japonia a intrat în raza de acţiune a bombardierelor americane.

raidurile de bombardament asupra bazelor japoneze din zonă au îndeplinit acest obiectiv.

În noiembrie 1943, campania americană desfăşurată între micile insule ale Pacificului a debutat cu debarcarea forţelor navale în Tarawa, în arhipelagul Gilbert. Insulele Marshall au fost atacate în februarie 1944. Aceste lupte au fost foarte dure, japonezii fiind gata să lupte până la ultimul soldat. În timpul invaziei Saipan-ului, din iunie 1944, civilii japonezi aflaţi pe insulă au preferat să se sinucidă, în loc să se predea duşmanului.

Noi atacuri în China

În timp ce perimetrul defensivei japoneze era străpuns în sudul şi centrul Pacificului, aceştia încercau să şi-l extindă în altă parte. În ianuarie 1944, o ofensivă majoră, prima după 1938, a fost lansată în China. Campania a durat un an întreg, iar chinezii au fost alungaţi din Hunan şi Kwangsi, în centrul şi sudul ţării. Din Birmania, pe care japonezii o cuceriseră în 1942, aceştia au atacat India în februarie 1944, însă au fost expulzaţi până la sfârşitul lunii aprilie a aceluiaşi an.

Marina japoneză a încercat să schimbe rezultatul bătăliei de la Midway în iunie 1944, când a luptat cu flota americană în Marea Filipine. Piloţii japonezi, însă, erau atât de lipsiţi de experienţă încât au fost rapid doborâţi.

Războiul era acum pierdut pentru Japonia. Submarinele marinei SUA nimiciseră marina comercială japoneză. Petrolul şi cauciucul din Indiile de Est şi din Malaezia nu au putut fi transportate peste ocean spre uzinele din Japonia, iar bombardierele americane îi loveau pe japonezi din bazele aflate în Mariane. În octombrie 1944 americanii au invadat Filipine, iar rămăşiţele flotei japoneze au fost în sfârşit spulberate în lupta de la Golful Leyte.

În februarie 1945, insula Iwo Jima a fost capturată de americani, iar bombardierele acestora loveau la o distanţă foarte mică de însuşi teritoriul Japoniei.

DATE IMPORTANTE

1937
Lupta dintre forţele japoneze şi chineze în apropiere de oraşele Peking; Shanghai şi Nanking capturate de japonezi.

1938
Japonezii capturează Hsüchou, Wuhan şi Canton.

1939
Japonezii îi înfrâng pe chinezi la Suihsian şi Tsaoyang; Nanning este capturat.

1940
Japonezii îşi stabilesc bazele militare în Indochina Franceză; americanii impun Japoniei primul embargo comercial.

1941
Japonezii ocupă Indochina; SUA impune embargoul comercial total; japonezii atacă Indiile de Est Olandeze, Malaezia, Filipine şi Pearl Harbor.

1942
Căderea oraşului Singapore; japonezii cuceresc Birmania; lupta din Marea Coralilor şi de la Midway; începe campania pentru Guadalcanal.

1943
Japonezii abandonează Guadalcanal; japonezii înfrânţi în Noua Guinee; americanii capturează Tarawa.

1944
Japonia cucereşte sudul Chinei, dar este înfrântă în India; SUA capturează Saipan; SUA începe să bombardeze Japonia; luptele din Marea Filipine şi Golful Leyte.

1945
Americanii capturează Iwo Jima; forţele britanice şi imperiale recuceresc Birmania; americanii eliberează insulele Filipine; lupta de la Okinawa; lansarea bombelor atomice asupra oraşelor Hiroshima şi Nagasaki; Uniunea Sovietică declară război Japoniei şi îi înfrânge pe japonezi în Manchuria; Japonia capitulează.

În aprilie 1945, a fost cucerită insula Okinawa. Japonezii au rezistat în mod fanatic, iar civilii erau puşi să lupte înarmaţi cu suliţe. Misiunile de bombardare sinucigaşe, cunoscute sub numele de “kamikaze” (vântul divin), erau desfăşurate împotriva uriaşei armade americane aflată în Okinawa. În ciuda acestor fapte, insula nu a putut fi recuperată.

Un sfârşit terifiant

În 6 august 1945, SUA a lansat o bombă atomică asupra oraşului Hiroshima, urmată apoi, în 9 august, de alta la Nagasaki. Pe data de 8 august Armata Roşie Sovietică a declarat război Japoniei şi i-a atacat pe japonezii din Manchuria. În 15 august, împăratul japonez Hirohito se adresa poporului său: “Întorsătura pe care a luat-o războiul nu este neapărat în favoarea Japoniei”. Apoi a anunţat că Japonia se va preda. Al doilea război mondial luase sfârşit.

TRH/US Air Force

Un supravieţuitor priveşte ruinele oraşului Nagasaki după atacul bombei atomice din 9 august 1945. După doar o săptămână, împăratul Hirohito anunţa capitularea Japoniei.

mai vezi Istorie Universală 85 – JAPONIA IMPERIALĂ Istorie Universală 87 – AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL: EUROPA

Sfârşitul colonialismului european

Al doilea război mondial a zguduit marile imperii europene până la temelii. După 1945, în mod intenţionat sau nu, puterile coloniale s-au retras, lăsând în urmă multe state independente.

În 1914, imperiile europene din Asia şi Africa erau puternice, iar administratorii imperiali erau siguri că fac o treabă bună aducând civilizaţia în rândul popoarelor pe care le stăpâneau. În Imperiul Britanic, controlul exercitat de "ţara mamă" a fost înlocuit cu autoguvernarea proprie – o implicare mai mare sau mai mică în dirijarea propriilor afaceri – în comunităţile în care coloniştii albi se aflau în majoritate. Dintre acestea, Canada, Africa de Sud, Australia şi Noua Zeelandă deveniseră deja cunoscute sub numele de dominioane, ceea ce însemna că acestea sunt parteneri independenţi în cadrul imperiului.

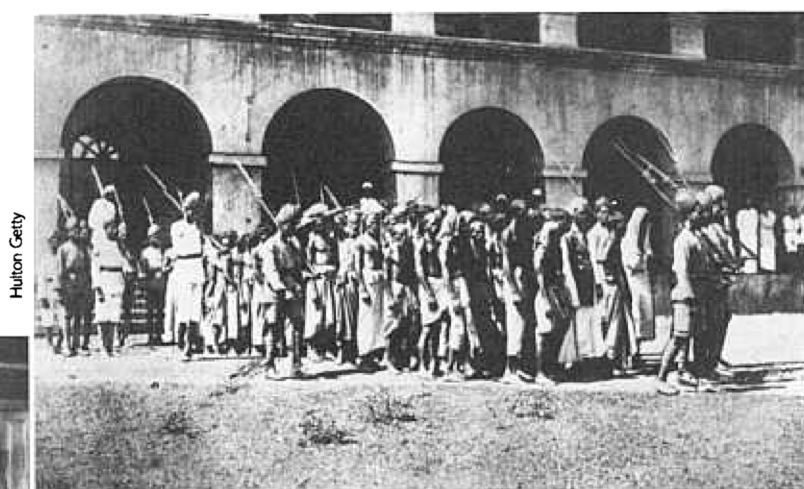
După Primul Război Mondial, coloniile Germaniei şi Turciei, care fuseseră înfrânte, au fost împărţite între aliaţi, însă nu au devenit posesiuni absolute. În schimb, acestea au devenit tutele (mandate) ale Ligii Naţiunilor. După ce le-a făcut unele promisiuni arabilor în timpul războiului, Marea Britanie a înfiinţat regatele Irak-ului şi Transiordanului (astăzi Iordan), iar în 1932, Irak-ul a ignorat suveranitatea britanică şi a devenit independent. De asemenea, Marea Britanie a promis că va crea o "Casă Naţională" pentru evrei, dar în curând a întâmpinat dificultăţi în îndeplinirea obligaţiilor faţă de arabi şi evrei.

O şi mai gravă consecinţă asupra imperiului s-a produs după al doilea război mondial, în special în Orientul Mijlociu şi Asia. Suveranitatea colonială fusese sfidată în multe zone, iar imperiilor coloniale, epuizate în urma războiului, li se părea imposibil să o ia de la

Mansell Collection

Lordul Curzon, viceregele britanic, vizitează Delhi în 1903. El a divizat Bengalul în 1905, provocând nemulţumiri, şi *swadeshi*, o campanie de boicot public împotriva produselor englezeşti.

Hulton Getty

Rebeli indieni Moplah capturaţi de britanici în 1925. Revolta musulmanilor Moplah din 1921 a deschis un deceniu de ciocniri violente între hinduşi şi musulmani, în sud-vestul Indiei.

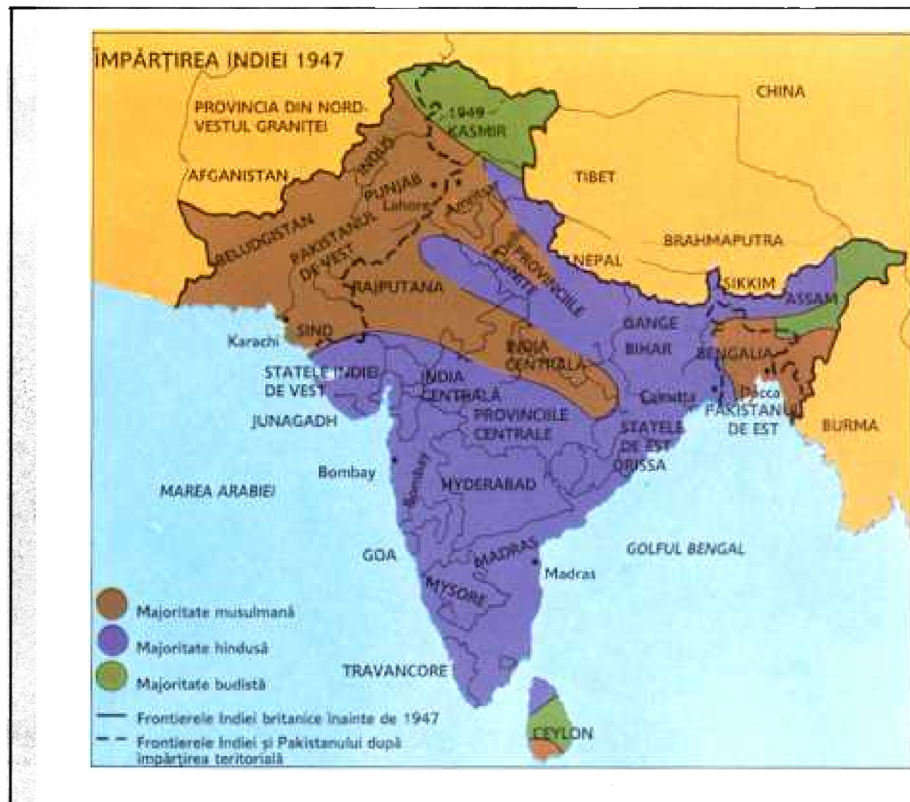

Hulton Getty

A doua conferinţă la masa rotundă despre independenţa Indiei faţă de Marea Britanie, la Londra în 1941. Discuţiile s-au întrerupt când s-a pus problema acordării de drepturi minorităţilor.

H Cartier-Bresson-Magnum/John Hillelson Agency

◀ Jawaharlal Nehru (centru), cel dintâi prim-minstru al Indiei, lângă Lordul Mountbatten şi soţia sa, în 1947. Mountbatten a fost guvernatorul general al dominionului Indiei, inaugurat în august 1947.

▶ Liga Musulmană şi-a manifestat pentru prima dată dorinţa cu privire la un stat musulman independent în 1940, după care mişcarea a devenit irezistibilă. Concesiile lui Gandhi faţă de musulmani au dus la asasinarea acestuia în 1948.

capăt. Franţa a abandonat Libia şi Siria, colonia libiană a Italiei, care fusese înfrântă, a devenit regat independent, la fel ca şi Iordanul, iar în Palestina, Marea Britanie a renunţat pur şi simplu la mandat, retrăgându-se în 1948, lăsând Naţiunile Unite să se confrunte cu problema arabilor şi evreilor.

În Asia, victoriile japonezilor au umbrit imaginea superiorităţii europene. Un episod dramatic a fost predarea celor 60.000 de militari britanici şi imperiali, care apărau inexpugnabilul Singapore. Când în sfârşit japonezii au plecat, naţionaliştii au preluat Indiile de Est olandeze, iar în Indochina franceză, un grup de comunişti şi naţionalişti au proclamat independenţa Vietnamului cu capitala la Hanoi. Olandezii au luptat pentru a redobândi controlul fostei lor colonii până în 1949, când aceasta a devenit independentă sub numele de Indonezia. Francezii au avut mai mult succes în Indochina; ei au recapturat Hanoi, dar s-au confruntat cu o rezistenţă formidabilă.

India

Evenimentele din India britanică au urmat un curs stabilit cu mult înainte de război. Îndemnat de principala mişcare politică naţională, Congresul Naţional Indian (denumit adesea simplu "Congres"), guvernul britanic a declarat în 1917 că India ar trebui să se îndrepte spre autoguvernare, dar nu s-a făcut referire la statutul de dominion. Asemenea "progrese" lente însă nu-i satisfăceau pe naţionalişti.

În următorii ani s-au înregistrat progrese importante – indienii au preluat conducerea guvernului local şi o mare parte a serviciului civil – însă relaţiile dintre conducători şi supuşi erau tensionate. Cel mai grav incident a fost masacrul de la Amritsar din 1919, când gloanţele trupelor britanice au făcut aproape 400 de victime. Şi indienii erau violenţi, dar cele mai eficiente campanii, susţinute de Congres şi conduse de Mahatma Gandhi (1869-1848), avocatul devenit lider religios, aveau la bază principiul acţiunii pasive (non-violenţa). Principala tactică era nesupunerea faţă de autorităţi, însă fără opunere fizică; de exemplu, demonstranţii refuzau să se deplaseze, dar nu luptau atunci când erau împrăştiaţi cu forţa. Această tactică era atât de eficientă, încât este folosită adesea de manifestanţii din întreaga lume.

Tulburări interne

Situaţia se complica datorită deselor suspiciuni dintre hinduşi şi musulmani, care s-au dedat la acte grave de violenţă în anii 1920. Aceste două comunităţi au convieţuit în multe zone ale Indiei britanice, însă hinduşii erau peste tot în majoritate, cu excepţia nord-vestului şi nord-estului; şi în 1930 unii musulmani au cerut ca, după dobândirea independenţei, aceste zone să formeze un stat musulman separat. Acest antagonism a fost parţial promovat de politica britanică şi a fost intensificat de aranjamentele politice în cadrul cărora hinduşii şi musulmanii erau întotdeauna reprezentaţi separat. Acesta a fost continuat în Guvernul din 1935 al Actului Indian, care acorda multe drepturi de autoguvernare indienilor. Congresul Naţional Indian a refuzat orice concesie în faţa Ligii Musulmane, principalul reprezentant al comunităţii islamice, prăpastia dintre cele două comunităţi adâncindu-se treptat.

În timpul celui de-al doilea război mondial Marea Britanie era pregătită să recunoască independenţa Indiei, cu condiţia ca indienii să coopereze cu englezii împotriva japonezilor, dar indienii îşi doreau libertatea imediată. Congresul a lansat o mişcare de eliberare a Indiei care a fost înăbuşită, însă un lider mai radical, Subhas Chandra Bose, a organizat o Armată Naţională Indiană (formată în cea mai mare parte din indieni, foşti prizonieri ai japonezilor) care a luptat împotriva britanicilor.

După război, Marii Britanii i-ar fi fost greu să refuze independenţa Indiei; însă alegerile generale din 1945 au rezolvat această problemă, deoarece noul guvern laburist britanic a promis retragerea. De fapt, britanicii, preocupaţi de propria lor ţară devastată de război, erau nerăbdători să plece. În 1946, majoritatea musulmanilor au votat în favoarea ligii, prin urmare, violenţa intercomunală a izbucnit, iar Congresul, confruntat cu două alternative: război civil sau împărţire teritorială, a adoptat-o în silă pe a doua. Aceasta a avut consecinţe violente, cu multe victime, iar aproape două milioane de oameni din rândurile minorităţilor au emigrat pentru a fi alături de cei de aceeaşi religi.

În noaptea dintre 14-15 august 1947, India şi Pakistan au devenit independente. Ambele au ales să rămână în cadrul Commonwealth-ului britanic, cum era numit acum vechiul imperiu, iar în Marea Britanie se vorbea despre viitorul rol al acestuia ca asociaţie între naţiuni libere şi independente.

Asia de sud-est

Britanicii s-au retras şi din Ceylon (acum Sri Lanka) şi Birmania. Evenimentele din Malaya s-au complicat din cauza unei minorităţi comuniste înarmate, care a condus o campanie teroristă din adâncurile junglei între 1948-1960. Ei au fost înfrânţi la începutul anilor 1950, iar independenţa din 1957 a fost urmată de lărgirea Federaţiei Malaeziei în 1963.

În Malaya, comunismul se identifica cu minoritatea chineză, dar în Vietnam gruparea comunistă a ajuns să reprezinte rezistenţa naţională împotriva imperialismului. Încercarea francezilor de a redobândi controlul în Indochina s-a sfârşit printr-un dezastru, în lupta de la Dien Bien Phu (1954). După retragerea francezilor, Vietnamul a fost

John Hillelson Agency

▲ Algerienii francezi scandează "Trăiască Algeria franceză". Dorința lui de Gaulle de a recunoaște independența Algeriei a provocat o reacție violentă din partea minorității franceze. Cu toate acestea, Algeria și-a dobândit independența față de Franța în 1962.

▶ Britanici arestând africani suspectați de activități Mau-Mau în Hola, Kenya. În 12 decembrie 1964, Kenya și-a câștigat independența sub președinția fostului prizonier, Jomo Kenyatta.

DATE IMPORTANTE

1935
Guvernul rezultat din Legea Indiei

1947-49
India, Pakistan, Ceylon (Sri Lanka), Birmania și Indiile de Est olandeze (Indonezia) își dobândesc independența.

1952 - 56
Mau Mau face ravagii în Kenya.

1954
Franța se retrage din Indochina; începe revolta algeriană

1956
Eșecul englezilor și francezilor la Canalul de Suez, Marocul și Tunisia nu mai sunt protectorate.

1957
Malaiezia și Coasta de Aur (Ghana) devin independente

1958
De Gaulle devine președinte al Franței

1960
Discursul lui Macmillan despre "vântul schimbării"; Congo (Zair) aflat sub dominație belgiană devine independent

1960-65
Majoritatea coloniilor africane și din Carajbe devin independente

1963
Formarea Federației Malaeziei

1965
Rhodesia "albă" își proclamă independența; aceasta este considerată ilegală de către Marea Britanie

1975-76
Coloniile africane ale Portugaliei devin independente

1980
Rhodesia devine Zimbabwe

1982
Războiul pentru insulele Falkland

1990
Africa de sud-vest (Namibia) devine independentă

ist sudul pro- ilele comun era sprijinit de i implicări c re m

nansmul avea o influ rândurile grupurilor r ati lectuali negri și angaj Totuși, aceste do treptat active în an autorităților și a put să se schimb trus societatea se surat o campani

atic ar î inte de

Africa

lă părea

ulația lte colonii eogra sau etnică erau niște ociatori în tim

cel rti În car determ indepe

Rhodesia a scăpat de dominația britanică de 60 de ani și a devenit Zimbabwe în 1980. Prințul Charles salută în timp ce steagul britanic este coborât pentru ultima dată. Întâiul prim-ministru al țării a fost Robert Mugabe.

cunoscută sub numele de Ghana. Orice iluzie a Marii Britanii de a fi o putere mondială a fost spulberată de criza Canalului de Suez din 1956, când Marea Britanie și Franța s-au folosit de un război israeliano-egiptean pentru a reocupa Canalul de Suez, fiind apoi forțate să se retragă umilitor sub presiunea SUA. Cuvintele "imperialism" și "colonialism" au ajuns să desemneze abuzul unui sistem de dominație învechit.

De asemenea, devenea clar că decolonizarea nu afecta interesele economice ale Marii Britanii în Africa. Prin urmare, discursul din 1960 al primului ministru britanic Harold Macmillan, în care acesta vorbea despre "vântul schimbării" care bătea prin Africa, a anunțat intenția Marii Britanii de a se retrage de pe continentul african. Prin 1964 Nigeria, Tanganyka și Zanzibar, Uganda, Kenya, Rhodesia de Nord (Zambia) și Nyasaland (Malawi) au fost declarate independente. Același vânt al schimbării era prezent și în Jamaica, precum și în multe alte insule colonizate din Caraibe.

Franța face concesii

Pentru Franța, decolonizarea a fost un proces mai dureros. Ea a renunțat la protectoratele asupra Marocului și Tunisiei fără prea multe dificultăți, în 1956, dar Algeria și alte colonii, conduse direct, făceau practic parte din Franța. Și mai important era că în Algeria existau peste un milion de oameni cu strămoși francezi – coloniștii – care nu doreau să se despartă de Franța, respingând totodată ideea de a deveni o minoritate într-un stat dominat de arabii musulmani. Revolta naționalistă arabă ce a izbucnit în 1954 s-a transformat în curând într-o luptă sălbatică care a fost atât revoltă colonială cât și război civil.

De Gaulle cedează

Mulți lideri ai armatei franceze simpatizau cu coloniștii, iar în 1958, când imaginea politicienilor francezi a fost zguduită de război – plătit în sânge, bani și prestigiu – aceștia au înscenat o revoltă care l-a adus pe generalul Charles de Gaulle la putere în Franța. Însă, ei s-au înșelat crezând că fostul lider, patriotic înflăcărat, din timpul războiului, va continua să lupte. Cu un realism neașteptat, de Gaulle a recunoscut în cele din urmă independența Algeriei și, odată cu "vântul schimbării" al Marii Britanii, a pus capăt stăpânirii coloniale a Franței în întinsele teritorii din sudul Saharei.

Adaptându-se la evenimentele în curs, Belgia s-a retras și ea din Congo (Zair) în 1960, fără o pregătire prealabilă, fapt pentru care țara a intrat imediat într-un război civil dur și de lungă durată.

O singură putere colonială a refuzat să cedeze: Portugalia, condusă îndelung de un regim de tip fascist, s-a unit cu coloniile ei africane (Guineea, Angola, Mozambic) împotriva forței gherilelor. Abia după succesul revoluției din 1974 din Portugalia, independența coloniilor sale a fost rapid obținută.

Africa de Sud

Ca și în Algeria, existența unor minorități largi în Africa de Sud a complicat decolonizarea acesteia. În Rhodesia de Sud (denumită simplu Rhodesia din 1964, când Rhodesia de Nord a devenit Zambia), independența a fost declarată de albii aflați la conducere, în pofida guvernului britanic. În ciuda asprelor embargouri comerciale internaționale, Rhodesia a supraviețuit până când economia sa zdruncinată a generat noi negocieri și transformarea Rhodesiei "albe" în multirasiala Zimbabwe (1980).

Africa de Sud nu a fost o colonie, dar societatea dominată de albi era o moștenire colonială. De asemenea, ea avea propria sa colonie: aflat în trecut sub dominație germană, sud-vestul Africii a fost încredințat Africii de Sud de către Liga Națiunilor. Acesta a devenit independent abia în 1990, sub numele de Namibia, când au avut loc schimbări majore în Africa de Sud.

Ultimele avanposturi

Impactul colonialismului – din punct de vedere politic, economic, lingvistic și cultural – a fost și este imens. Fostele imperii europene au dispărut, însă câteva zone restrânse păstrează încă legătura cu o "țară mamă" îndepărtată. Și acestea sunt încă adesea disputate.

Revendicările asupra Insulelor Falkland, zonă a Americii de Sud din punct de vedere geografic, dar locuită de oameni cu descendență britanică, au dus la izbucnirea unui război teribil între Marea Britanie și Argentina în 1982. Iar soarta unei alte colonii britanice, Hong Kong – revendicată de guvernul chinez în 1997 – a generat de asemenea controverse intense, demonstrând că istoria dureroasă a decolonizării nu s-a terminat definitiv.

mai vezi Istorie universală 74 – IMPERII EUROPENE ÎNDEPĂRTATE Istorie universală 94 – MAREA BRITANIE DUPĂ RĂZBOI

Lumea comunistă

Hulton Getty

Promițând că va transforma lumea, comunismul a devenit o cruciadă militantă, fiind promovat de primul stat comunist, Uniunea Sovietică. Ideologia comunistă a fost puternică până în anii 1980, când declinul acesteia a devenit evident.

Inspirate de Revoluția Rusă din 1917, care a pus bazele Uniunii Sovietice, partidele comuniste au fost înființate în multe țări. Scopul acestora era impunerea clasei muncitorești prin violență revoluționară și erau adesea interzise și pedepsite. Ele urmau doctrina lui Karl Marx, în forma modificată de primul lider sovietic, Lenin, denumită marxism-leninism.

Partidul comunist

O perioadă după Primul Război Mondial, guvernele comuniste au controlat Ungaria și Bavaria, însă speranțele unei revoluții mondiale imediate s-au spulberat în curând, URSS rămânând izolată. Cu toate acestea, partidele comuniste de pretutindeni, încercând să mențină o mișcare internațională puternică și disciplinată, au urmat doctrina partidului, instaurată de liderii sovietici.

Uniunea Sovietică și comunismul au avut mulți admiratori în anii 1920 și 1930. Aceștia considerau că URSS era un nou tip de societate, mult mai dreaptă, trecându-i cu vederea trăsăturile negative – inclusiv groaznicele epurări făcute de Stalin – considerându-le rezultatul comploturilor anti-sovietice, sau chinurilor nașterii unei lumi noi. Această situație părea plauzibilă într-o perioadă în care sistemul capitalist-democratic occidental, zguduit de Primul Război Mondial, Marele Crah financiar și fascism, părea să se prăbușească.

În anii 1920, comuniștii erau foarte ostili față de partidele social-democratice, considerându-le rivale și fiind convinși că criza provocată de amenințarea fascistă va duce la victoria comuniștilor. În realitate, sciziunea partidelor de stânga l-a ajutat, în anul 1933, pe Hitler să preia puterea în Germania și să zdrobească puternicul Par-

▲ Nikita Hrușciov (stânga) salută mulțimile în 16 octombrie 1964, ziua în care a demisionat din funcția de prim-minstru și prim-secretar al Partidului Comunist. În această imagine se află alături de succesorul său în funcția de prim-secretar, Leonid Brejnev.

▼ O fotografie uriașă reprezentându-l pe Mao Tzedun și o lozincă slăvindu-l pe acesta sunt purtate de-a lungul fluviului Yangtze de mai mult de 50 000 de înotători ce sărbătoreau Ziua Armatei din august: "Victorie politicii revoluționare a președintelui Mao!"

Hulton Getty

Hulton Getty

Un ultim omagiu adus lui Iosif Stalin la Ambasada Sovietică din Londra. La moartea sa în 1953, Stalin era considerat unul dintre cei mai mari eroi comuniști. Mai târziu, URSS i-a denunțat crimele.

Imaginea lui Fidel Castro este aceea a unui lider revoluționar popular, mai atrăgător pentru mulți occidentali decât echivalenții săi sovietici. Acest lucru se putea spune și despre liderul unei gherile, Ernesto "Che" Guevara, care a demisionat din funcția oficială pe care o deținea în Cuba, fiind ucis în 1967 când încerca să declanșeze revoluția în Bolivia.

Hulton Getty

tid Comunist German. După aceasta, Stalin a modificat optica partidului într-una de cooperare cu partidele liberale și cele de stânga, pentru a lupta împreună împotriva redutabilului inamic: fascismul.

Această imagine a fost compromisă de pactul sovieto-nazist din 1940, în ciuda eforturilor de justificare a acestuia ca o necesitate politică. Apoi, atacul german asupra URSS a schimbat totul. Sovieticii au devenit aliații eroici ai Marii Britanii, iar mai târziu, ai Statelor Unite; partidele comuniste europene, care luptaseră înainte împotriva războiului, urmând ordinele lui Stalin, au devenit principalele elemente ale mișcărilor de rezistență în teritoriile europene ocupate.

Înaintând în Europa

Victoria Aliaților în al Doilea Război Mondial a adus Armata Roșie sovietică în inima Europei. Multora din statele pe care aceasta le-a ocupat le-a fost impus sistemul comunist, deși comuniștii se aflau pretutindeni în minoritate. Alegerile au fost falsificate, iar partidele din opoziție au fost în cele din urmă dizolvate. Anti-comuniștii nu erau singurii care aveau de suferit: partidele aflate la conducere au fost înlăturate cu sălbăticie, urmând să devină supuse URSS-ului.

Comunismul făcuse progrese semnificative: obținerea controlului asupra Europei de Est și transformarea Uniunii Sovietice într-o supraputere rivală Statelor Unite. În Occident existau partide comuniste puternice în Franța și Italia, deși erau marginalizate de coalițiile din opoziție. În Statele Unite însă, Partidul Comunist a fost scos în afara legii, iar în Marea Britanie acesta era nesemnificativ.

Prima fisură în blocul comunist a avut loc în 1948, când Iugoslavia, condusă de un independent pe nume Tito, s-a despărțit de URSS. Deși a fost o complicație, aceasta nu a avut o importanță prea mare, de vreme ce nu a apărut nici o formă alternativă influentă de comunism. Mult mai importantă a fost victoria aproape simultană a comunismului în China, obținută de Mao Tzedun. În China, blocul de state comuniste avea un partener uriaș, deși subdezvoltat, care s-a dovedit în curând capabil de a lupta și de a controla Statele Unite în Coreea.

Comunismul a devenit mult mai eficient când s-a alăturat naționalismului și anti-colonialismului; acesta a eșuat în Malaezia, unde a fost identificat cu minoritatea chineză, însă a devenit forța dominantă în Vietnam, unde francezii au fost alungați, iar țara a fost împărțită în nordul comunist și sudul anti-comunist (1954).

Comunismul după moartea lui Stalin

La moartea lui Stalin, în 1953, majoritatea comuniștilor continuau să-l considere cel mai mare erou comunist, deși situația reală din Europa de Est a fost evidențiată de rebeliunea din Berlinul Occidental, care a trebuit să fie reprimată de tancurile sovietice.

După o luptă cruntă în Kremlin, Nikita Hrușciov s-a impus în calitate de nou lider sovietic. Rivalii săi au căzut în dizgrație, dar nu au fost executați – un progres față de fosta tactică a lui Stalin – fapt ce a generat speranțe că comunismul ar fi capabil de reformare. Acest lucru părea și mai probabil când, în 1956, Hrușciov a ținut un discurs istoric denunțând crimele lui Stalin, deși acesta a zguduit pe comuniști, care ani de zile negaseră existența acestor crime.

Violența fără margini a epocii staliniste a dispărut. Nu au mai existat epurări sângeroase a comuniștilor loiali în Uniunea Sovietică, însă Partidul Comunist continua să dețină controlul în stat și nici o formă de opoziție nu era acceptată. Acest lucru a fost cel mai bine ilustrat în Ungaria, unde o mișcare reformatoare părea să ducă la apariția unui guvern necomunist. Armata sovietică a intervenit în 1956, iar Revoluția din Ungaria a fost înăbușită cu cruzime.

URSS a continuat să reprezinte un model de planificare economică, deși agricultura sa colectivizată era slab dezvoltată și multe din reformele lui Hrușciov au fost blocate. Pe plan internațional, una dintre cele mai însemnate inovații ale lui Hrușciov a fost doctrina coexistenței pașnice. Abandonând ideea conform căreia războiul împotriva statului capitalist era inevitabil – o perspectivă sumbră într-o epocă a armelor nucleare – el a afirmat că URSS va rămâne triumfătoare, însă prin intermediul unei competiții pașnice în cadrul progreselor economice.

Cu toate acestea, tensiunea pe plan mondial persista. Unul dintre motive a fost acela că est-germanii și-au părăsit țara în număr mare, găsind adăpost în Berlinul Occidental, un avanpost vestic aflat în mijlocul blocului comunist. Pierderea muncitorilor calificați și pricepuți a fost atât de gravă încât, în 1961, autoritățile est-germane au îngrădit orașul, construind Zidul Berlinului, înconjurat de sârmă ghimpată – măsură care și-a atins scopul, dar a constituit o admitere deschisă a eșecului.

Cuba a intrat și ea în centrul atenției. În 1959, Fidel Castro a condus o revoluție populară împotriva unui regim corupt și tiranic. Programul de reformă al acestuia a înverșunat în curând Statele Unite, care, în 1961, a sprijinit o invazie a exilaților cubanezi în Golful Porcilor. Invazia s-a dovedit a fi un fiasco și, în consecință, Cuba a trecut în tabăra comunistă. Rezultatul imediat a fost Criza Rachetelor din Cuba, în timpul căreia un conflict nuclear abia a fost evitat.

Prăpastia dintre URSS și China sugera faptul că unitatea din perioada stalinistă dispăruse. Iar comunismul nu mai era singurul tip de socialism revoluționar. Unele state arabe pretindeau că sunt socialiste, deși angajamentul lor față de Islam a amortizat impactul marxismului (o doctrină în esență ateistă). Multe state africane, impresionate de industrializarea rapidă a URSS, au adoptat sisteme politice cu un singur partid, planificându-și economiile fără să devină neapărat pro-sovietice; de fapt majoritatea au rămas neutre.

Creșterea influenței

În 1964 Hrușciov a pierdut puterea, fiind înlocuit cu Leonid Brejnev. Sub conducerea acestuia, Uniunea Sovietică a devenit treptat o societate birocratică ineficientă, în cadrul căreia se urmărea obținerea de beneficii în favoarea partidului aflat la putere. Din contră, "Revoluția Culturală" din China dintre anii 1966-69 a fost reprezentată de eforturile lui Mao Tzedun de a preveni birocrația și crearea unei concepții revoluționare permanente.

Anul 1968 a cunoscut evenimente extraordinare. În Franța, în timpul "evenimentelor din mai", protestele studenților și o grevă generală au generat confruntări violente, discreditând în mare măsură partidul lui de Gaulle. Studenții și muncitorii au acționat mult mai hotărât decât Partidul Comunist așa-zis revoluționar; însă, deși radicalismul studenților a rămas semnificativ timp de câțiva ani, "Noua Stângă" non-comunistă nu a reușit să se impună.

În același an, Cehoslovacia, condusă de Alexander Dubcek, a încercat să-și liberalizeze instituțiile fără să abandoneze socialismul aflat la baza conducerii țării. Însă, "Primăvara de la Praga" s-a încheiat cu o invazie a tancurilor Uniunii Sovietice și a altor state est-europene. Deoarece cehii nu au opus rezistență, invazia nu s-a soldat cu vărsare de sânge, însă a pus la îndoială fezabilitatea concepției lui Dubcek privind "socialismul cu față umană".

Lucrurile s-au înrăutățit în Războiul din Vietnam în 1968. După intervenția îndelungată a Statelor Unite, ofensivele lansate de nord-vietnamezi și gherilele comuniste din sud (Viet Cong) a întărâtat opinia publică americană împotriva războiului. Retragerea militară a americanilor s-a încheiat în 1973 și, până în 1975, comuniștii au ocupat sudul.

Luptele din Laos și Cambodgia au dus de asemenea la instaurarea unor regimuri comuniste. Însă, Statele Unite erau hotărâte să pună capăt comunismului în cele două Americi. Complotul americanilor a jucat un rol important în răsturnarea violentă a guvernului marxist din Chile (1970-73), în realitate o coaliție formată din partide de stânga. Președintele din Chile, Salvador Allende, a fost ucis în timpul unei lovituri militare, urmată de o perioadă de represiuni violente.

Invadarea Cehoslovaciei a fost criticată de multe partide comuniste care începeau să afișeze o mai mare independență. În Occident, acest lucru a dus la eurocomunism, o mișcare cu o orientare mai parlamentară, adoptată de partidele italiene, spaniole și franceze.

În celelalte regiuni, influența URSS părea să se intensifice. Regimuri marxist-leniniste sprijinite de Uniunea Sovietică au fost instaurate în Etiopia, Angola, Mozambic și în alte state africa-

În 1967, în mijlocul Revoluției Culturale a lui Mao, afișe propagandiste ale Gărzii Roșii, solicitând zdrobirea anti-revoluționarilor, se aflau pe aproape toate zidurile în multe orașe chineze.

Hulton Getty

Hulton Getty

Soldați sovietici așezați pe un tanc (în stânga imaginii) privesc cum studenții cehoslovaci mărșăluiesc pe această stradă din Praga, demonstrând împotriva invaziei sovietice asupra țării lor în 1968.

Tulburările industriale din Polonia din 1980 au blocat activitatea șantierelor navale de pe țărmurile Mării Baltice și a silit guvernul să recunoască sindicatele independente. În consecință, a luat naștere Comitetul Național Independent al Solidarității, sub conducerea lui Lech Walesa.

Hulton Getty

ne. Afectate de sărăcie și târâte prin războaie civile, acestea erau foarte slăbite. Un guvern comunist a fost instalat în Afganistan, dar a trebuit să solicite ajutor militar sovietic pentru a supraviețui, iar în Nicaragua, în 1979, revoluția populară Sandinistă împotriva tiranului aflat la putere a fost întâmpinată de ostilități din partea americanilor, amenințați de revoluționari că vor cere ajutor din partea URSS.

În China, experiențele radicale au încetat după moartea lui Mao în 1976. Însă, în Cambodgia, guvernul Khmerilor Roșii, în frunte cu Pol Pot, a încercat o revoluție socială instantanee, evacuând orașele și reinstalând populația în teritoriu. Milioane de oameni au pierit în timpul acestui proces, până când Pol Pot a fost detronat în 1979 printr-o invazie vietnameză.

Semne de criză

Începând cu 1980, comunismul părea să intre într-o stare de criză. Eșecul economic din Polonia a dus la fondarea Solidarității, un sindicat independent, care un timp a obligat autoritățile să negocieze cu el în termeni de egalitate.

În anii 1980, forțele de intervenție sovietice din Afganistan au fost doborâte de gherilele anticomuniste, fundamentaliștii mujahedin sau "războinicii sfinți". Manipulate pe un teren necunoscut, forțele sovietice au fost silite să se retragă în 1989.

Mai mult, era tot mai evident faptul că economia Uniunii Sovietice devenea din ce în ce mai fragilă, deoarece sistemul de planificare centralizat al acesteia nu a reușit să facă față complexităților economiei moderne.

În 1982, Leonid Brejnev a încetat din viață. El a fost urmat de doi lideri pe nume Konstantin Chernenko – fost ofițer – și Yuri Andropov, fost șef al KGB-ului (poliția secretă). Mihail Gorbaciov a preluat ștafeta în 1985, aflându-se la președinție în perioada cea mai fatală din istoria comunismului.

DATE IMPORTANTE

1945-48
Instaurarea regimurilor comuniste în Europa de Est
1949
Proclamarea "Republicii Populare Comuniste" în China
1953
Moartea lui Stalin. Hrușciov ajunge la putere. Insurecția din Berlinul Occidental
1954
Împărțirea Vietnamului
1956
Hrușciov îl denunță pe Stalin. Revoluția din Ungaria
1959
Castro iese victorios în Cuba
1961
Invazia din Golful Porcilor
1964
Brejnev îl înlocuiește pe Hrușciov
1966-69
Revoluția Culturală din China
1968
"Evenimentele din mai" din Franța. Invazia sovietică asupra Cehoslovaciei
1975
Victoria comunistă din Vietnam
1979
Victoria Sandinistă din Nicaragua. Pol Pot este izgonit. Sovieticii pătrund în Afghanistan
1980-81 *Polonia: prima campanie a Solidarității*
1982
Moartea lui Brejnev
1985
Gorbaciov devine lider sovietic

mai vezi Istorie Universală 91 – RĂZBOIUL RECE

Războiul rece

Pe durata a peste 40 de ani de tensiuni între SUA și URSS, amenințarea unui război nuclear a fost permanentă. Apoi, brusc și oarecum neașteptat, războiul rece a luat sfârșit în modul cel mai fericit.

Războiul rece este termenul folosit pentru a descrie intensele relații ostile între SUA și fosta Uniune Sovietică (URSS), fiecare fiind în fruntea unor alianțe de mare forță, între 1947-89. Războiul a fost "rece" pentru că relațiile între cele două puteri erau reci, dar nu s-au "înfierbântat" niciodată într-un război armat. Pe lângă tradiționala rivalitate între cele două puteri, conflictul se baza și pe o ciocnire de ideologii – între sistemul democratic capitalist din SUA și sistemul totalitar comunist din URSS.

Conflictul nedeclarat

Un potențial conflict exista încă înainte de cel de-al doilea război mondial, dar a fost ținut sub tăcere datorită politicii de neimplicare a SUA și a preocupării URSS-ului pentru problemele sale interne, ceea ce însemna că Europa continua să fie arena principală a disputelor politice. Apoi, în timpul războiului, SUA și URSS au luptat împreună împotriva puterilor fasciste. După înfrângerea Germaniei Naziste, Europa era ruinată și în scurt timp a devenit clar că statele europene nu se mai puteau compara cu forțele SUA și URSS-ului, devenite cunoscute pe plan mondial ca "supraputeri".

Cordialitatea dintre aliații din timpul războiului a dispărut rapid, mai ales din momentul în care ambițiile sovietice în Europa de Est au devenit evidente. Prezența victorioasei Armate (Sovietice) Roșii a fost decisivă pentru a impune în Polonia, Bulgaria, România, Ungaria, fosta Iugoslavie și Albania guverne de orientare comunistă, care au reușit apoi să suprime orice opoziție. Aceste țări "satelit" erau atent controlate de URSS. Democrațiile occidentale au sesizat în acest fapt planul de dominație mondială al mișcării comuniste condusă de sovietici. Pericolul părea cu atât mai mare cu cât existau partide comuniste și în "lumea liberă (adică non-comunistă)".

Hrușciov (stânga) a conceput doctrina "conviețuirii pașnice", în speranța victoriei comunismului. Richard Nixon (dreapta) a promovat atenuarea ostilităților pe timpul mandatului său ca președinte a SUA, între 1968-1974.

Elliott Erwitt/Magnum/John Hillelson

Fotografiile aeriene făcute de SUA pe 14 octombrie 1962 au descoperit în Cuba baze sovietice secrete de lansare a rachetelor.

Popperfoto

DATE IMPORTANTE

1945
Bomba atomică folosită la Hiroshima și Nagsaki
1945-48
Regimuri comuniste în Europa de Est
1947
Proclamarea Doctrinei Truman
1948
Planul Marshall; Tito rupe relațiile cu URSS; Blocada Berlinului
1949
Constituirea NATO; despărțirea Germaniei de Est și de Vest; victoria comuniștilor în China
1950-53
Războiul coreean
1953
Înăbușirea revoltei din Germania de Est
1955
Germania de Vest se integrează în NATO; conceperea Pactului de la Varșovia
1956
Hrușciov prezintă doctrina conviețuirii pașnice; revoluția din Ungaria este zdrobită
1959
Castro preia puterea în Cuba
1960
Ruptură între URSS și China
1961
E construit Zidul Berlinului
1962
Criza cubaneză a rachetelor
1965-75
Implicarea SUA în Vietnam
1968
Liberalizarea Cehoslovaciei este oprită prin invazia Pactului de la Varșovia
1979-89
Trupe sovietice invadează Afganistanul
1985
Mihail Gorbaciov devine liderul sovietic
1987
Semnarea Tratatului Forțelor Nucleare Intermediare
1989
Sfârșitul războiului rece

Cortina de fier

Pentru păstrarea unui control total, statele comuniste s-au izolat de restul lumii, și termenul de "Cortină de fier" a fost popularizat de Winston Churchill, pentru a desemna frontierele acestora; în consecință "în spatele Cortinei de fier" semnifica "în interiorul blocului comunist". Churchill a fost unul dintre primii susținători ai războiului rece, dar în 1947 Truman, președintele SUA, preocupat fiind de securitatea Greciei și Turciei, a anunțat "Doctrina

Președintele Kennedy și Willy Brandt, pe atunci primar al Berlinului de Vest, și Konrad Adenauer la Zidul Berlinului. Construit în 1961, zidul de beton și sârmă ghimpată care înconjura Berlinul de vest avea rolul de a împiedica cetățenii Germaniei de est să ajungă în Germania occidentală.

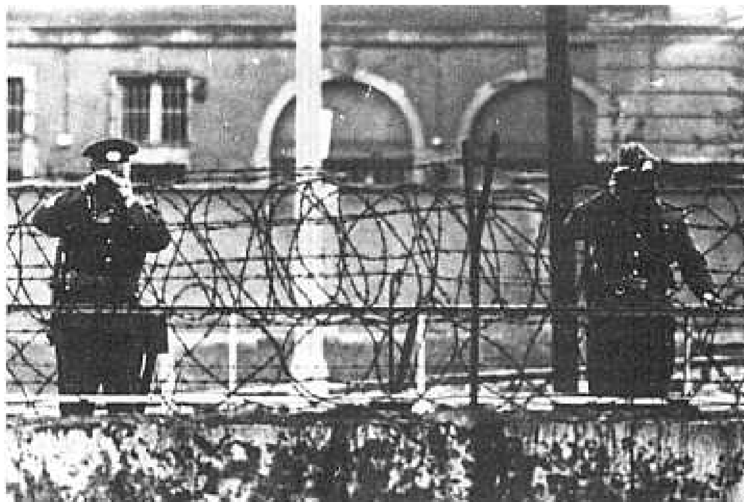
Truman". SUA a fost de acord să sprijine națiunile libere care "luptau împotriva încercărilor de subjugare din partea minorităților înarmate sau a presiunilor externe". Aceasta însemna că SUA va acționa pentru restrângerea expansiunii comunismului: dictaturile non-comuniste asupra "popoarelor libere" erau tolerate și într-adevăr au fost adeseori sprijinite de SUA în timpul războiului rece, mai ales în țările sărace, unde politicile democratice ar fi putut aduce la putere un guvern comunist sau procomunist.

Prăpastia se adâncește

SUA au venit în ajutorul Europei devastate de război, cu un program de ajutorare (Planul Marshall, 1948-52) care grăbea procesul de refacere postbelică și făcea mai puțin posibilă exploatarea comunistă a celor nemulțumiți. Ca reacție din partea sovieticilor la Doctrina Truman și la Planul Marshall s-a constituit Cominformul, o organizație concepută pentru a coordona acțiunile partidelor comuniste aflate de ambele părți al Cortinei de fier. Puterea blocului Sovietic a fost consolidată ulterior de lovitura de stat din Cehoslovacia, din 1948, care i-a adus pe comuniști la putere, și de victoria comuniștilor chinezi în războiul civil împotriva naționaliștilor. Cu toate acestea, dominația sovietică asupra mișcării comuniste internaționale a suferit o înfrângere în plan propagandistic când liderul iugoslav, Tito, adept al independenței, s-a hotărât să-și urmeze propriul drum și s-a separat de URSS.

Ruptura dintre blocul Sovietic și "occident" (cum erau denumite țările coaliției condusă de SUA) a fost completă o dată cu blocada Berlinului, din 1948-49. Aceasta a avut loc ca urmare a divizării Germaniei ocupate între SUA, Marea Britanie, Franța și URSS. Sectorul sovietic fusese deja inclus în frontierele comuniste, dar el mai cuprindea și o parte din capitala istorică, Berlin, și ea împărțită între puterile ocupante. Berlinul de Vest era un avanpost al capitalismului în interiorul blocului sovietic, fiind o sursă de tensiuni și dispute. Nemulțumirile au fost atât de mari încât, în iunie 1948, sovieticii au decis să izoleze capitala prin întreruperea traficului feroviar și rutier. Răspunsul occidentului a fost un transport aerian de proporții uriașe, care aproviziona Berlinul de Vest cu bunuri și alimente, până la ridicarea blocadei de către sovietici.

Acesta a fost un important punct de cotitură. A fost reconfirmată hotărârea SUA de a apăra Europa și divizarea de lungă durată a Germaniei în două state separate. În 1949 au fost constituite Republica Federală Germană (Germania de Vest) și Republica Democrată Germană (Germania Comunistă de Est). În același timp s-a fondat și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), care reunea SUA, Canada și puterile vest-europene într-o alianță militară. Admiterea Germaniei de Vest în NATO, în 1955, a determinat crearea unei alianțe similare în est – Pactul de la Varșovia. Deși liniile ostilităților erau clar demarcate și fiecare parte se înarma, nu s-a ajuns la un război propriu-zis. Principalul motiv care a determinat această situație a fost

Gărzile est-germane supravegheau cetățenii nemulțumiți care încercau să treacă Zidul Berlinului. Zidul a împărțit capitala între puterile ocupante timp de aproape 30 de ani, până în noiembrie 1989 când a început demolarea sa.

Marșul desfășurat în cadrul Campaniei pentru Dezarmare Nucleară, la sediul Institutului pentru Cercetare în Domeniul Armelor din Aldermaston până în Londra, în 1962. Născută în 1958 cu scopul de a determina Marea Britanie să renunțe la armele nucleare, campania a beneficiat de o largă susținere.

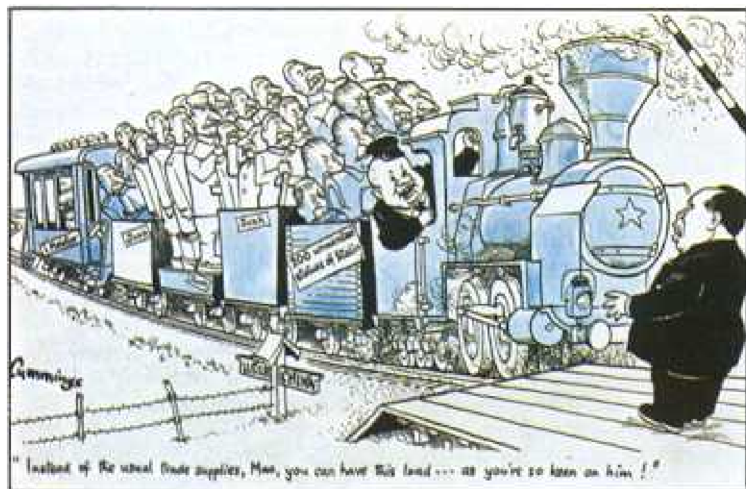
"Opriți sinuciderea nucleară", un afiș impresionant al Mișcării Britanice pentru Dezarmare Nucleară.

John Philby/Camera Press

◀ Kim Philby, agent sovietic în Marea Britanie care, în 1952, a ajutat alți doi britanici care spionau pentru URSS, Burges și Maclean, să fugă din Marea Britanie.

▶ Un comentariu britanic cu privire la ruptura dintre Uniunea Sovietică și China: liderul sovietic Hrușciov trimite statuile nedorite ale lui Stalin în China.

Express Newspapers

crearea noilor arme termonucleare. SUA își demonstraseră extraordinara putere în 1945 prin distrugerea orașelor japoneze Hiroshima și Nagasaki cu bombe atomice. În 1949 URSS-ul și-a construit propriile bombe atomice. Ulterior ambele părți au conceput bombe cu hidrogen, rachete și alte dispozitive de acest gen. În cele din urmă s-a recunoscut că un război nuclear ar distruge întreaga planetă.

Nici una dintre cele două părți nu a înlăturat posibilitatea unui război, dar conștientizarea consecințelor alarmante a limitat acțiunile întreprinse. De exemplu, în blocul sovietic izbucneau din când în când mișcări și revolte proreformiste sau chiar anticomuniste (în Germania de Est în 1953; în Ungaria în 1956; în Cehoslovacia în 1968), zdrobite de tancurile sovietice în timp ce occidentul privea neajutorat, conștient de faptul că o intervenție militară ar fi putut provoca un dezastru mondial. Drept urmare "războiul" dintre Est și Vest a rămas un conflict "rece", formal, implicând propagandă, spionaj, sancțiuni economice și rivalitate pentru influență în regiunile exterioare cum era Orientul Mijlociu.

Era Hrușciov

Ocazional, lupta pentru extinderea sau menținerea influenței în diferite zone ducea la războaie în care fiecare din cele două blocuri susținea una dintre părți, sau în care era implicată doar una dintre marile puteri. Aceste războaie rămâneau tradiționale (non-nucleare), deși inițial nu se știa niciodată acest lucru. Primul a fost războiul coreean (1950-53), izbucnit atunci când Coreea de Nord (comunistă) a atacat Coreea de Sud. SUA și puterile aliate au intervenit în forță, apoi s-a implicat și China și în cele din urmă s-a ajuns la un punct mort.

Dictatorul sovietic Iosif Stalin a murit în 1953. Succesorul său a fost Nikita Hrușciov. Noul lider a modificat cele mai dure aspecte represive ale regimului stalinist, deși URSS a rămas un stat aflat sub controlul total al unui singur partid. Pentru a-și dovedi bunele intenții, Hrușciov a dizolvat Cominformul și a conceput o nouă doctrină a "conviețuirii pașnice". Renunțând la ideea conform căreia un conflict între Est și Vest era inevitabil, el a declarat că cele două sisteme puteau să se afle într-o competiție pașnică: cea care va avea mai mult succes o va elimina pe cealaltă. Așa s-a și întâmplat în cele din urmă, deși rezultatul nu a fost cel așteptat de Hrușciov.

Dar scăderea tensiunii a fost de scurtă durată. Berlinul de Vest provoca o veșnică iritare, deoarece pentru lumea comunistă el era un exemplu al vieții occidentale prospere. De asemenea el oferea o rută relativ facilă de scăpare pentru germanii din est.

În cele din urmă, când reformele și tacticile lui Hrușciov s-au dovedit incapabile de a determina puterile occidentale să se retragă, autoritățile din Germania de Est au ridicat un gard de sârmă ghimpată și au construit un zid în jurul Berlinului de Vest – pentru a împiedica accesul propriilor cetățeni în oraș. Acesta a fost o recunoaștere umilitoare a eșecului, dar Zidul Berlinului a reușit să stabilizeze situația: Berlinul a încetat să mai fie scânteia care putea declanșa un alt război mondial.

Probabil cea mai gravă criză postbelică a avut loc în Cuba. În 1959, revoluționarul cubanez Fidel Castro a preluat controlul asupra insulei; apoi, în urma unor dispute cu SUA, s-a mutat în tabăra comunistă. SUA nu agrea

Camera Press

◀ "Coreea este una singură" proclamă acest poster Nord Coreean. Un muncitor imobilizează un soldat american care încerca să fixeze un indicator care marca granița dintre Coreea de Sud și cea de Nord.

prezența unui aliat sovietic în această regiune considerată întotdeauna ca făcând parte din sfera sa de influență; în plus, Cuba se afla la o distanță extrem de mică față de coasta SUA. Apoi după eșecul rușinos al unei invazii a SUA în Cuba, susținută de oponenții exilați ai lui Castro, pe insulă au fost instalate rachete sovietice.

Criza cubaneză a rachetelor

Când SUA au descoperit ce se întâmpla, președintele John F. Kennedy a ordonat o blocadă navală pentru a împiedica alte rachete sovietice – care deja se aflau pe drum – să ajungă în Cuba. Pentru o perioadă de timp s-a crezut că temutul război mondial era pe punctul de a izbucni; dar în cele din urmă URSS a fost de acord să-și retragă rachetele. Aceasta a fost o înfrângere pentru sovietici, dar Kennedy a evitat să îl umilească pe Hrușciov. Evident, acum ambele părți erau conștiente de pericolele confruntării și au luat măsuri pentru evitarea ei. Dar în pofida înțelegerilor limitate și temporare, cursa înarmărilor a continuat, și relațiile americano-sovietice oscilau între perioade de detentă (relaxare a tensiunii) și de reînnoite ostilități.

În anii 1960 și 1970 blocul sovietic a rămas aparent puternic, cu toate că ruptura dintre URSS și China a complicat relațiile internaționale.

Sub conducerea lui Leonid Brejnev (1967-82) arsenalul nuclear al URSS a atins o mărime comparabilă cu cel al Statelor Unite; flota sovietică a fost și ea extinsă iar influența sovietică părea în continuă creștere, deoarece în numeroase țări din lumea a treia a fost impus prin intervenție sovietică directă sistemul partidului unic. În schimb, SUA se împotmolise în Vietnam, implicând tot mai multe trupe și echipament militar, fără a reuși să înfrângă gherilele din Vietnamul de Sud, susținute de statul comunist din nord. Distrugerile din Vietnamul de Nord datorate unor serioase bombardamente ale SUA au revoltat pături largi ale opiniei publice, în timp ce eșecul politicii adoptate a avut un efect demoralizant asupra SUA.

Marc Riboud/Magnum/John Hillelson

Război și pace – un protestatar împotriva războiului, înfruntând baionetele la Pentagon, în Washington (sediul Guvernului american), în octombrie 1967. Aproximativ 200.000 de oameni au participat la acest marș de protest împotriva implicării SUA în conflictul din Vietnam.

Ademenirea ursului

Ascensiunea comunismului pe plan mondial era înșelătoare. În timpul lui Brejnev, cheltuielile militare au înghițit aproape 15% din totalul venitului național. Ca o consecință a acestui fapt și a sistemului de planificare centralizat, economia sovietică a alunecat tot mai mult în datorii. În 1979, armata sovietică a intervenit în Afganistan pentru a susține un guvern de aceeași orientare și s-a trezit implicată într-un conflict costisitor și umilitor de tipul celui din Vietnam.

Adevăratele slăbiciuni ale URSS-ului au devenit evidente la începutul anilor 1980, când președintele american Ronald Reagan, un anticomunist convins, a întărit programele militare americane, care au culminat cu propuneri de instalare a unui sistem balistic în spațiu – proiectul "Star Wars".

Sfârșitul Războiului Rece

În 1985 Mihail Gorbaciov a devenit președinte a URSS-ului, cu consecințe decisive asupra războiului rece. Concentrat asupra reformei interne, Gorbaciov a realizat că URSS nu mai putea face față împovărătoarei curse a înarmărilor. În 1987, după acceptarea unor importante concesii, a asigurat prima diminuare a armelor nucleare. Cu economia sovietică aflată într-un declin rapid, Gorbaciov a hotărât încetarea ajutorului acordat și retragerea sprijinului politic acordat regimurilor comuniste est-europene, care în 1989 au început să se prăbușească.

Având în vedere că Uniunea Sovietică însăși o luase pe drumul democrației, controlul Partidului Comunist devenea din ce în ce mai slab iar economia se afla în ruină, Uniunea Sovietică devenise mai degrabă un prieten ce trebuia ajutat decât un dușman de înfruntat. În decembrie 1989, Gorbaciov și președintele SUA, George Bush, au anunțat de comun acord sfârșitul războiului rece.

V Shone/Frank Spooner Pictures

1989: George Bush și Mihail Gorbaciov proclamă sfârșitul Războiului Rece, după întâlnirea de la bordul unei nave în Malta. Superputerile doreau ca era ce urma să fie marcată de cooperare pașnică.

mai vezi Istorie universală 90 – LUMEA COMUNISTĂ Istorie universală 92 – USA: O SUPERPUTERE

SUA: o superputere

După o perioadă de retragere parțială din viața internațională, în 1941 SUA a intrat în cele din urmă în al doilea război mondial. Contribuind la victoria Aliaților, prestigiul SUA a crescut treptat, ajungând să domine politica mondială.

După dureroasa participare la primul război mondial, SUA a rămas neutră până în anii 1920. Guvernul a evitat orice alianță internațională și a refuzat să se alăture noii Ligi a Națiunilor (care a precedat actuala organizație a Națiunilor Unite).

Femeilor li s-a acordat dreptul la vot și, din păcate, a fost introdusă "Prohibiția" – interzicerea tuturor băuturilor alcoolice. Aceasta a dus la o adevărată fascinație față de consumul de alcool, astfel încât cluburile ilegale în care se consuma alcool și gangsterii care le aprovizionau au devenit parte a legendei "fremătaților ani douăzeci", o perioadă de libertate post-victoriană și de mare prosperitate. Însă această prosperitate a dispărut rapid după 1929, când prețurile acțiunilor de pe Wall Street – Bursa din New York – au scăzut. "Criza Wall Street" a fost urmată de "Marea Criză", când fabricile au dat faliment, milioane de oameni pierzându-și locurile de muncă. Președintele republican Herbert Hoover părea incapabil de a controla evenimentele, iar în 1933 a fost înlocuit cu Franklin Delano Roosevelt, care le-a promis americanilor o "Nouă Înțelegere" (New Deal) și, printre altele, a pus capăt Prohibiției. Roosevelt a introdus multe proiecte finanțate de stat – de exemplu, alocarea de fonduri bănești pentru construirea de locuințe, pentru sprijinirea fermierilor și pentru asigurarea de locuri de muncă.

Rex Features

Liderii Aliaților întruniți la Yalta în 1945, pentru a discuta noua ordine mondială de după război. De la stânga la dreapta: Stalin (URSS); Roosevelt (USA); și Churchill (Marea Britanie).

Rex Features

Figura istovită a lui Richard Nixon anunțându-și demisia la televizor în 9 august 1974, după scandalul "Watergate".

Hulton Getty

Un copil coreean în ruinele orașului Inchon întâlnește un soldat american. SUA a furnizat cea mai mare parte a forțelor armate americane în timpul Războiului din Coreea, care a durat între 1950-53.

Războiul crează locuri de muncă

Industria americană a revenit în cele din urmă la normal, stimulată de reînarmare și război, care a furnizat locuri de muncă pentru toți. În criza din anii 1930, Roosevelt s-a arătat ostil

Rex Features

faţă de agresiunile lui Hitler, iar când războiul a izbucnit în Europa, în 1939, a acordat ajutor democraţiilor europene, culminând cu Actul Lease-Lend din 1941. Acesta le permitea SUA să trimită ajutoare în Marea Britanie, grav afectată de război, deşi opinia publică americană se aştepta ca SUA să nu fie implicate sub nici o formă în acest conflict. Ţara a intrat în război abia după atacul japonez asupra flotei din Pacific a Statelor Unite, la Pearl Harbor în decembrie 1941. SUA a devenit apoi "Arsenalul democraţiei", fabricând cantităţi enorme de materiale de război pentru ea însăşi şi pentru aliaţi. Forţele armate americane au jucat un rol important în înfrângerea lui Hitler, fiind principalii combatanţi în războiul din Pacific împotriva Japoniei.

În 1944, Roosevelt a fost ales preşedinte a patra oară, lucru fără precedent, dar a murit anul următor. A fost urmat de vice-preşedintele Harry S. Truman – o figură aparent nesemnificativă care s-a dovedit însă un preşedinte puternic. Truman a fost cel care a luat decizia lansării primei bombe atomice, pentru a obliga Japonia să se predea. Curând după aceea, pe măsură ce relaţiile cu Uniunea Sovietică se înrăutăţeau, a formulat doctrina Truman de ajutorare a ţărilor ameninţate de comunism, urmată de planul Marshall pentru revigorarea după război a ţărilor europene.

Război împotriva comunismului

În timpul mandatului lui Truman a prins contur războiul rece dintre Est (statele comuniste) şi Vest, iar SUA a devenit liderul unanim al alianţei vestice prin intermediul NATO (Tratatul Organizaţiei Atlanticului de Nord) şi altor grupări. În Coreea (1950-53), SUA a asigurat cea mai mare parte a forţelor armate din Naţiunile Unite, care au venit în ajutorul Coreei de Sud, luptând mai întâi împotriva nord-coreenilor, iar apoi împotriva chinezilor.

Războiul rece a creat un puternic curent anti-comunist în SUA. O serie de comunişti americani au fost închişi, vehiculându-se temeri privind existenţa unor influenţe comuniste ascunse. Aceste temeri au fost exploatate de senatorul Joseph McCarthy, care susţinea că existau mulţi simpatizanţi comunişti în guvern. Frenezia provocată de "McCarthyism" – unul dintre cele mai controversate episoade din istoria americană – a dus la o serie de episoade regretabile care au afectat viaţa unor cetăţeni americani.

Criza rachetelor din Cuba

SUA a cunoscut o perioadă de prosperitate în anii 1950, când eroul de război Dwight D. Eisenhower a devenit preşedinte (republican, 1953-61), iar începutul unei ere şi mai dinamice a fost marcat de alegerea lui John F. Kennedy în vârstă de 43 de ani (democrat, 1961-63). Kennedy a fost primul romano-catolic devenit preşedinte într-o ţară care fusese întotdeauna condusă de "WASP" (albi, anglo-saxoni, protestanţi).

Cu toate acestea, războiul rece continua să ameninţe iar guvernul american era iritat de existenţa statului comunist Cuba atât de aproape de graniţele americane. În 1961, Kennedy a sprijinit o tentativă de invazie a exilaţilor cubanezi, sfârşit printr-un fiasco în Golful Pigs. Însă anul următor, acesta a avut un mare succes politic împiedicând instalarea rachetelor sovietice în Cuba.

Preşedintele Kennedy s-a angajat la reforme în ţară şi sprijinirea lumii în curs de dezvoltare, dar nu a mai avut timp să-şi realizeze

John F. Kennedy în timpul strălucitei sale campanii din cadrul alegerilor prezidenţiale (1960). Pe un steag din mulţime este scris: "JFK se află aici pentru a rămâne", însă trei ani mai târziu a fost asasinat în Dallas, Texas.

scopul: în 22 noiembrie 1963 a fost asasinat în Dallas, Texas – aparent de către Lee Harvey Oswald, deşi controversele continuă să existe în jurul circumstanţelor asasinatului şi a adevăratei identităţi a asasinului. Pentru un timp, în anii 1960, asasinarea oamenilor politici a devenit foarte răspândită: printre victime s-a aflat fratele lui John F. Kennedy, Robert, el însuşi un candidat la preşedinţie.

Drepturi civile

Urmaşul lui Kennedy a fost fostul vice-preşedinte, Lyndon B. Johnson (democrat, 1963-69), care a sprijinit o serie de reforme, menite să creeze "Marea Societate". Una dintre cele mai acute probleme ale perioadei a fost stabilirea drepturilor civile ale negrilor. În ciuda abolirii sclaviei cu 100 de ani în urmă, negrii continuau să fie foarte săraci, şi lipsiţi de diverse drepturi fundamentale, inclusiv dreptul la vot. De asemenea, ei erau obligaţi să urmeze şcoli diferite de cele ale albilor, să folosească facilităţi publice şi autobuze separate, politică numită segregaţie.

Progresul s-a făcut simţit abia în 1954, când segregaţia în şcolile publice a fost declarată neconstituţională. În 1957, a fost nevoie de intervenţia trupelor militare pentru a elimina segregaţia la Little Rock, Arkansas, şi, în ciuda noilor legi federale, au existat numeroase confruntări. În 1963, acţiunile în masă ale negrilor şi ale simpatizanţilor albi au culminat într-un marş de proporţii în Washington DC, condus

Hulton Getty

Martin Luther King (în centru, în costum negru) și soția sa conduc un marș pentru drepturi civile în Alabama. Campaniile lui King s-au extins de la comunitatea negrilor la toți americanii săraci. El a fost asasinat în 1968.

de Martin Luther King, un preot baptist de culoare, cu o personalitate puternică. În 1964-65, metodele de privare a negrilor de drepturi civile au fost scoase în afara legii, însă sărăcia lor a persistat, iar câțiva militanți negri se săturaseră de metodele non-violente ale lui King. King a fost asasinat în 1968.

Vremea protestelor

Protestele negrilor au continuat până la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70. Aceasta a fost o perioadă agitată, celebră pentru apariția unei culturi a tineretului, care a creat curentul non-violent hippie "flower-power", și variate forme de radicalism. Protestele de masă din America și din alte zone erau îndreptate în special asupra implicării americanilor în Vietnam, unde sprijinul acordat Vietnamului de Sud anti-comunist se transformase într-o intervenție militară de proporții. În lupta împotriva Vietnamului de Nord și a gherilelor comuniste din sud, SUA risipea multă vărsare de sânge și bani, pentru a distruge un inamic aparent neînsemnat, dar periculos.

Mulți americani tineri evitau serviciul militar, desfășurându-se și multe proteste de masă; cel mai celebru, la Universitatea de Stat din Kent, Ohio, s-a soldat cu împușcarea studenților de către Garda Națională. Violența din țară și eșecul trupelor americane în Vietnam au afectat moralul americanilor în anii următori. Un aspect pozitiv a avut faptul că SUA a întrecut Uniunea Sovietică în "cursa spațială" și, în 1969, a trimis primii astronauți pe lună.

Majoritatea americanilor cu drept de vot au reacționat împotriva protestelor și culturii tineretului, alegându-l pe conservatorul Richard Nixon (republican, 1969-74) la Casa Albă. Deși inițial a extins războiul în Asia de Sud-Est, autorizând bombardarea Cambodgiei, Nixon a decis în cele din urmă retragerea forțelor americane din Vietnam în 1973. De asemenea, el a stabilit contactul cu China comunistă și a reușit să elimine într-o anumită măsură tensiunea din relațiile americano-sovietice.

Scandaluri la Washington

Între timp, un mare scandal politic național l-a pus pe președinte într-o situație dificilă. Investigațiile privind spargerea din clădirea Watergate din Washington, sugerau faptul că Nixon însuși a autorizat această acțiune, sau că a încercat să o acopere. În cele din urmă, în 1974, scandalul "Watergate" l-a determinat să demisioneze – fiind primul președinte american care a făcut acest lucru.

Fostul vice-președinte Gerald Ford a completat restul mandatului lui Nixon (1974-77). Acesta a fost urmat de președintele Jimmy Carter (1977-81), având rezultate în politica externă prin pacea israelito-egipteană. Cu toate acestea, Carter a fost copleșit de regimul

Photri

Trupe americane în Vietnam. Sub Lyndon B. Johnson, congresul american a autorizat sprijinul nelimitat în favoarea Vietnamului de Sud. În final 600.000 de soldați americani au ajuns implicați în conflict.

Peter Heimsath/Rex Features

◀ Preşedintele Ronald Reagan s-a concentrat asupra afirmării puterii SUA dincolo de graniţe. Când a izbucnit scandalul "Irangate", popularitatea sa a suferit un şoc teribil.

▶ În 1983, guvernul insulei caraibiene Grenada a fost răsturnat de trupele americane. Reagan considera că acesta este "o ameninţare a securităţii SUA".

Rex Features

Rex Features

◀ George Bush întâlneşte trupele în războiul din Golf, 1991. America a fost partenerul principal în coaliţia care a învins Irakul şi a eliberat Kuweitul.

Fundamentalist Islamic militant din Iran, care i-a ţinut ostatici pe membrii ambasadei americane timp de 444 zile. Încercarea de salvare a acestora a eşuat, iar acest fiasco a afectat considerabil popularitatea lui Carter printre americani. Din nefericire pentru el, criza nu s-a rezolvat decât după expirarea mandatului său.

Cel mai important rol al lui Reagan

Următorul preşedinte american a fost Ronald Reagan (republican, 1981-89), fost actor de cinema, conservator îndârjit şi duşman adevărat al "imperiului răului" al comunismului – fosta URSS. Reagan s-a ocupat mai puţin de agenda favorită a organizaţiilor civile militante şi a dat atenţie proiectelor militare majore, fiind hotărât să consolideze puterea americană dincolo de graniţe.

Prin urmare, SUA au subvenţionat şi înarmat rebelii Contra împotriva regimului marxist Sandinist din Nicaragua, iar în 1983 trupele americane au invadat Grenada, înlăturând dictatura de stânga. În 1987, avioanele militare americane au bombardat Libia, despre care se credea că adăposteşte şi sprijină terorişti internaţionali.

În general, politica externă a lui Reagan a fost populară, restaurând încrederea naţională a SUA. Totuşi, în 1983, Congresul a decis restrângerea activităţii americane în America Centrală. Aceasta a dus la un nou scandal, prin dezvăluirea faptului că armele americane erau vândute Iranului – violînd propriul embargo comercial al SUA – şi că profiturile erau folosite pentru finanţarea rebelilor Contra.

putaţia lui Reagan,
e aceste ilegalităţi, fie
supra subalternilor.
ortantă realizare a lui
bilirea unui acord cu
S. Primul său angaja-
ltuieli militare şi un
telar", prin care se
r nucleare americane
împăciuitorul Mihail
conducerea Uniunii
ptat, în mod neaştep-
ce.

triumfului

ismului a pus capăt
lupă preluarea preşe-
e Bush (republican,
n sentiment de triumf
ismului – dar existau
e, cum ar fi datoriile
Reagan, creşterea pu-
, traficul de droguri şi
e. Totuşi, Bush era
continuare ordinea în
dând Panama pentru
târziu, sub autoritatea
nite, SUA a devenit
oaliţia pentru războiul
învins Irakul şi a eli-
upaţia irakiană.
fie o mare putere de
l Clinton (democrat,
nte şi deşi SUA domi-
era timpul de a între-
e plan naţional.

DATE IMPORTANTE

1929
Criza de pe Wall Street

1933
F.D.Roosevelt devine preşedinte; prohibiţia revocată; introducerea Noii Înţelegeri

1941
Actul de Împrumut şi Închiriere Lease-Lend; SUA începe să aibă efect în al doilea război mondial

1945
Moartea lui Roosevelt; lansarea bombelor atomice; sfârşitul celui de-al doilea război mondial

1950
Războiul din Coreea (1950-53); McCarthysm-ul

1961
Kennedy devine preşedinte; Golful Pigs

1962
Criza de rachete din Cuba

1963
Asasinarea lui Kennedy

1968
Asasinarea lui Robert Kennedy şi a lui Martin Luther King

1969
Astronauţii americani ajung pe lună

1973
Retragerea americanilor din Vietnam

1974
Nixon demisionează după scandalul Watergate

1979-81
Criza ostaticilor din Iran

1981-89
Epoca Reagan; începutul scandalului Irangate

1989
Panama este invadată

1991
Războiul din Golf

1993
Clinton este ales preşedinte

2001
George W. Bush este ales preşedinte

China în secolul XX

Spectacol de masă în Peking: imaginea lui Mao este constituită din placaje susținute de mii de persoane. Eroul victoriei comuniste în războiul civil, Mao, a dobândit o autoritate cerească, însă o mare parte din politicile sale ulterioare s-au dovedit dezastruoase.

Ruta Marșului celui Lung. Comuniștii chinezi au mărșăluit pe o distanță de 9.500 km, au traversat 18 munți și 24 de râuri, au luptat aproape zi de zi și au petrecut 15 zile de lupte crâncene împotriva trupelor naționaliste.

După prăbușirea regimului imperial, China a fost aproape fărâmițată de grupările antagoniste și agresiunile din partea Japoniei. Apoi conducerea comunistă a unit țara, dar a pus în practică experimente sociale care au devastat societatea chineză.

În februarie 1912, ultimul împărat din dinastia Manchu a abdicat iar China a devenit republică. Dar, aproape în același timp, liderul revoluționar Sun Yat-sen a trebuit să renunțe la președenție în favoarea unui om militar puternic, Yuan Shih-kai. China – un teritoriu cu 400 milioane de oameni, dintre care majoritatea țărani fără experiență politică – nu era ușor de transformat într-un stat modern.

Lupte pentru putere

Fosta organizație revoluționară secretă a lui Sun a devenit un partid politic, Gomindan, sau naționaliștii. Însă, aceștia nu puteau face mare lucru împotriva lui Yuan, care a condus țara în calitate de dictator până la moartea sa în 1916. După aceasta, Sun a încercat să înființeze un guvern la Canton (Guangzhou), în sud, dar cea mai mare parte a țării a fost controlată, timp de peste un deceniu, de militari locali, numiți militariști. Intențiile lui Sun

Yat-sen erau naţionaliste şi politice, dar au apărut şi idei privind reforma socială şi economică. În 1921, un grup de oameni, printre care asistentul bibliotecar Mao Tse-tung, au înfiinţat Partidul Comunist Chinez (PCC) în Shanghai. La început ostili unii faţă de alţii, naţionaliştii şi comuniştii s-au unit abia în 1923, când Sun a aflat că numai URSS era pregătită să ajute şi să instruiască Gomindanul.

În 1925, în timp ce se pregătea să acţioneze împotriva militariştilor din nord, Sun a murit. Succesorul său a fost un om cu înclinaţii militare, Chiang Kai-shek, care a lansat "Expediţia nordică", preluând cu uşurinţă controlul aspra Shanghai-ului. Deja anticomunist înverşunat, Chiang a fost convins de industriaşii din Shanghai să-i elimine pe aliaţii săi nedoriţi în schimbul sprijinului material. În aprilie 1927, mii de comunişti au fost masacraţi într-o lovitură sălbatică, neaşteptată, iar PCC, aparent zdrobit, a intrat în ilegalitate.

Chiang a capturat Nankingul, a stabilit o autoritate nominală peste cea mai mare parte a Chinei şi a înfiinţat un regim republican pe care l-a dominat. Aceste lucruri au fost realizate în urma unor înţelegeri cu militariştii, iar autoritatea lui Chiang era fragilă chiar înainte de a fi contestată de comunişti şi japonezi.

Revirimentul comunist

Revirimentul comunist a avut loc în adâncul Chinei, la marginea provinciei natale a lui Mao Tse-tung, Hunan, şi în provincia Shensi (Jiangxi). Mao devenise convins că în China masele de ţărani aveau să devină principala forţă revoluţionară, iar el împreună cu alţi lideri au fondat un stat comunist în această zonă, unindu-şi forţele într-o nouă Armată Roşie.

În opoziţie cu indiferenţa lui Chiang privind reforma socială şi corupţia Gomindanului, reformele agrare şi conducerea cinstită a comuniştilor au atras un sprijin puternic din partea ţăranilor. Hotărât să înlăture această ameninţare, Chiang a lansat cinci ofensive "de exterminare" împotriva comuniştilor. Între 1930-1934, un milion de persoane din regiune au murit şi, în ciuda eficienţei tacticilor gherilelor comuniste, în cea de-a cincea campanie numărul covârşitor al membrilor Gomindanului s-a dovedit decisiv. Pe măsură ce situaţia se precipita, o forţă a Armatei Roşii care supravieţuise a reuşit să răbufnească în vest, făcând o încercare disperată de eliberare.

Acesta a fost începutul celebrului Marş Lung, o călătorie pe o distanţă de 9.500 km peste munţi şi râuri, în timpul căreia Armata Roşie a trebuit să lupte zi de zi până şi-a găsit refugiul la Yenan, în nord-vest. Dintre cele 80.000 de persoane care au început marşul, doar aproximativ 8.000 de veterani au supravieţuit. Marşul cel Lung a devenit legendă, iar principalul strateg al acestuia, Mao Tse-tung, a devenit liderul incontestabil al PCC, iar Chou En-lai, omul său de încredere. Chiang urmărea să-i distrugă pe comunişti, înainte de a rezolva orice altă problemă – inclusiv agresiunile tot mai accentuate ale japonezilor.

Însă japonezii i-au zădărnicit planurile lui Chiang. După ce au ocupat Manciuria, în nord-est, şi au făcut alte incursiuni în teritoriul chinez, în 1937 trupele japoneze s-au implicat într-un conflict armat cu forţele chineze, care s-a transformat într-un război de mari proporţii, deşi nedeclarat. Până la sfârşitul anului 1937, japonezii au capturat Peking (Beijing) şi Nanking (Nanjing), au bombardat oraşe şi au comis atrocităţi.

Cu un popor însufleţit de patriotism şi comuniştii adoptând o puternică poziţie antijaponeză, Chiang a fost obligat să lupte alături de ei. Chiar şi aşa, chinezii nu au reuşit să se opună armatelor japoneze, care au ocupat ţărmul estic, dar nu au reuşit să controleze vastul teritoriu chinez de dincolo de ţărm. În 1941 atacul japonez asupra oraşului Pearl Harbor a schimbat situaţia, transformând conflictul din China într-un sector al celui de-al doilea război mondial, soluţionat prin lansarea bombelor atomice în august 1945.

Soldaţi din Armata de Eliberare a Poporului la Marele Zid Chinezesc în timpul războiului cu Japonia. Comuniştii au fost cei care au dus greul luptei împotriva forţelor japoneze.

Camera Press

Chiang Kai-shek şi soţia sa împreună cu Lordul Mountbatten, într-o bază militară americană din estul Indiei, unde trupele chineze erau antrenate pentru războiul împotriva Japoniei. În ciuda sprijinului acordat de americani, Chiang a pierdut războiul civil cu comuniştii. În 1949, el s-a retras în Taiwan, luând cu el rămăşiţele forţelor sale armate şi rezervele de la Banca Chineză. A încetat din viaţă în 1975.

Camera Press

La sfârşitul războiului, Chiang părea să deţină controlul – armate mai numeroase şi mai bine echipate, controlul oraşelor şi sprijin material din partea SUA. Dar în războiul civil care a urmat, sprijinirea comuniştilor în zonele rurale şi superioritatea în morală şi tactici a acestora a început să-şi spună cuvântul.

Republica populară

Pe la jumătatea anului 1949, Peking, Nanking şi Shanghai au cedat şi, la sfârşitul anului, Chiang s-a refugiat pe insula Formosa (Taiwan). La 1 octombrie 1949 Mao şi Chou En-lai au prezidat un miting al maselor în Piaţa Tiananmen din Peking, cu scopul de a proclama noua Republică Populară Chineză.

Confruntat cu o ţară devastată de sărăcie, cu o populaţie de 500 milioane locuitori, regimul comunist a restaurat ordinea şi a început să pună economia pe picioare. Deşi comunismul era în principiu ostil faţă de proprietatea privată, politica timpurie a partidului a fost moderată, promiţând o dezvoltare a tuturor claselor sociale. Cea mai radicală schimbare a fost de asemenea una populară, o Lege Agrară (1950) care punea capăt puterii clasei marilor proprietari de pământ şi împărţea pământul ţăranilor care îl munceau. Aceasta a

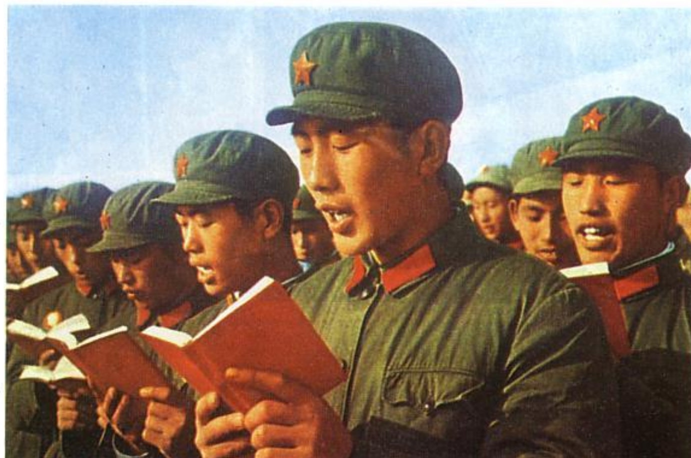
fost o perioadă de realizări importante, în ciuda cheltuielilor militare exorbitante ale războiului din Coreea (1950-53), în care "voluntarii" chinezi au luptat alături de nord-coreeni împotriva SUA și altor forțe occidentale.

În 1950-51, forțele chineze au ocupat Tibetul. Pretențiile chinezilor privind suzeranitatea asupra Tibetului, bazate pe fostul control imperial asupra acestuia, erau plauzibile; la fel era și decizia lor de a-i elibera pe tibetani din robia față de lorzii feudali. Dar, în realitate, noul regim implica un atac dur asupra modului de viață tibetan, care înstrăina poporul "eliberat". Acest lucru a devenit evident în 1959, când o revoltă tibetană a fost zdrobită, iar mii de tibetani l-au urmat pe liderul lor spiritual budist, Dalai Lama, în exil.

Între timp, progresul economic al Chinei îl încuraja pe Mao să treacă rapid la o economie socialistă. Industriile și afacerile au fost naționalizate, avându-i adesea ca manageri pe foștii proprietari, iar țărănimea a fost organizată în cooperative agricole. Ca și în URSS, acest lucru nu a fost agreat de țăranii care abia dobândiseră pământ prin legea din 1950.

Cu toate acestea, în 1956, Mao s-a simțit destul de încrezător pentru a introduce politica celor "o sută de flori", permițând la nivel minim libertatea cuvântului. Nemulțumirile și criticile care au urmat au dus la o răsturnare imediată a politicii și la o severă campanie "anti-dreapta" în care un număr mare de protestatari au fost întemnițați sau alungați în sate îndepărtate. Tulburările provocate de propaganda lui Mao, demonstrațiile populare permanente și umilirea în public a "dușmanilor poporului" au devenit un model pentru campaniile ulterioare.

Eșecurile i-au întărit lui Mao dorința de a reorganiza societatea chineză, eliminând toate rămășițele concepției "burgheze" și capitaliste. Înțelegându-se din ce în ce mai rău cu aliații sovietici, Mao dorea să împiedice Partidul Comunist să urmeze modelul sovietic și să devină o birocrație privilegiată și consolidată. Aceasta presupunea mobilizarea maselor împotriva "inimilor slabe" și corupției – și, inevitabil, împotriva liderilor comuniști rivali care adoptau o poziție mai pragmatică (practică) și moderată.

Popperfoto

Soldați chinezi citesc "Cărticica Roșie", ce conținea citate aparținând lui Mao Tse-tung. Revoluția Culturală a fost o izbucnire fanatică, încurajată de Mao, împotriva valorilor tradiționale, a "inamicilor poporului" și a aparatului Partidului Comunist. Gărzile Roșii, grupuri de studenți militanți, s-au aflat în fruntea campaniei.

Marele Salt înainte

În 1958, Mao a proclamat Marele Salt Înainte, care însemna trecerea directă a Chinei de la socialism la comunism. Țara a fost împărțită în comune formate din sate, fiecare dintre acestea desfășurând servicii publice proprii. Viața și munca urmau să devină comune, în loc de individuale sau familiale, iar venitul unei comune urma să fie împărțit în mod egal între membrii acesteia. Forțele de muncă uriașe ale Chinei au fost concentrate în scopul lucrărilor publice și a dezvoltării unei tehnologii la scară redusă, simbolizată de instalarea unui milion de furnale de oțel înapoiate.

Oricare ar fi fost meritele acestor idei, punerea lor în aplicare s-a făcut în grabă și a avut efecte dezastruoase. Câteva lucrări publice au fost realizări importante, dar absențele îndelungate ale forțelor de muncă a dus la neglijarea pământului. Oțelul prelucrat în furnale avea o calitate atât de proastă încât aproape că nu valora nimic; iar o serie de alte decizii pripite, determinate de secete, inundații și alte dezastre naturale, au dus la o foamete teribilă care a ucis milioane de oameni și la distrugerea mediului.

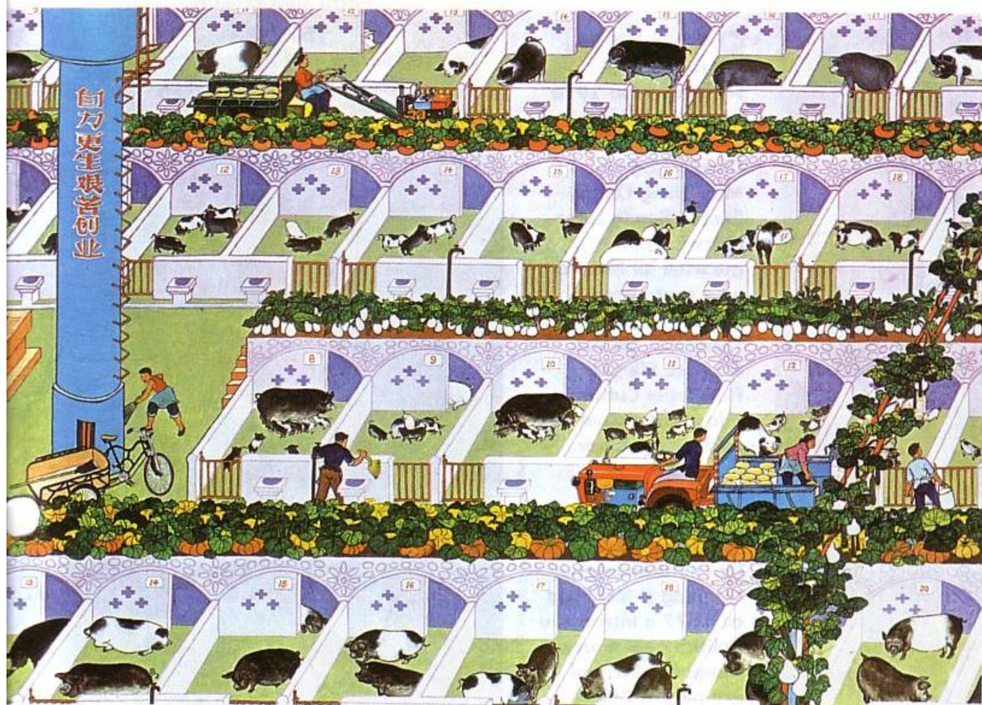
Problemele s-au agravat în 1960, când URSS și-a retras toți specialiștii în tehnică, care îi ajutaseră pe chinezi, și sute de proiecte industriale au fost întrerupte. În cele din urmă, Marele Salt Înainte a fost abandonat. În anii 1960, când politica guvernamentală era în general stabilită de pragmatiști, economia chineză a început să se refacă. Dar, deși Mao s-a retras pentru un timp de pe scena politică, el a rămas "Marele Cârmaci" indispensabil care condusese partidul spre victorie. El s-a bucurat și de sprijinul armatei, condusă de Lin Biao. În 1966, el a decis să facă un alt mare efort pentru a menține starea revoluționară: Marea Revoluție Culturală a proletariatului.

Revoluția Culturală

În realitate, Revoluția Culturală consta în atacarea oricărei manifestări individuale a valorii în toate formele sale, de la profesori universitari la oficialii aflați în fruntea partidelor. Principalii agenți ai acesteia erau Gărzile Roșii, elevi și studenți ce călătoreau prin toată țara, organizând mitinguri și demonstrații și persecutându-i pe numeroșii "inamici", intelectuali, persoane cu legături în Occident și oficiali de partid, care pe cât erau de moderați, pe atât erau de corupți. Aceștia erau stârniți de Mao, a cărui "Cărticică Roșie", "Citate ale președintelui Mao Tse-tung", tipărită în milioane de exemplare, a devenit biblia chinezilor.

Daunele grave ale societății chineze s-au accentuat și mai mult când în orașe a izbucnit lupta între grupările antagoniste; în cele din urmă, cu mare dificultate, armata a restaurat ordinea. Gărzile Roșii au suferit la rândul lor, fiind dispersate în zonele rurale pentru a fi "reeducate" de țărani – ceea ce însemna că o generație întreagă de tineri petreceau ani de zile în exil.

Până în 1969, dușmanii din partid ai lui Mao fuseseră înlăturați, iar Lin Biao s-a remarcat în calitate de succesor politic al său. Dar, după doar trei ani, a urmat un episod nefericit, când s-a considerat că acesta plănuia o lovitură împotriva lui Mao; demascat, Lin Biao

Arts Council

***Noua înfățișare a crescătoriei noastre de porci,* pictură din provincia Shaanxi în China. Comunele au devenit principalele unități ale organizării sociale din 1958, în timpul Marelui Salt Înainte care s-a dovedit un dezastru.**

Society of Anglo-Chinese Understanding

Hua Guofeng, la un miting în 1976. Hua a distrus puternicul "Banda celor Patru", dar curând după aceea a început să cedeze.

În mandatul său, președintele Richard Nixon (în imagine alături de Mao Tse-tung) a jucat un rol important în deschiderea porților Occidentului pentru China, după 25 de ani de comunism.

SIPA-Press/Rex Features

a fugit, urmând ca apoi să-și piardă viața când avionul său s-a prăbușit în Mongolia.

Până în acel moment, frenezia Revoluției Culturale scăzuse, iar progresul părea nesigur. De vreme ce Mao îmbătrânea, o luptă complexă pentru putere a apărut între pragmatiști, conduși de primul ministru Chou En-lai, și radicali ce formau "Grupul celor Patru", în frunte cu soția lui Mao, Jiang Qing.

În ianuarie 1976, Chou a murit iar succesorul său a fost un candidat relativ necunoscut, Hua Guofeng. Apoi, în septembrie, Mao a murit. Nimeni nu știa ce se va întâmpla. Dar Hua a acționat prompt, arestându-i pe membrii Grupului celor Patru, neutralizând puterea acestuia. Aceasta a marcat adevăratul sfârșit al Revoluției Culturale și a fost întâmpinat cu bucurie din partea națiunii.

Pragmatiștii au revenit la putere, iar Hua a fost în curând înlăturat de liderul acestora, Deng Xiaoping. Victimă a Revoluției Culturale, Deng era un supraviețuitor îndârjit, hotărât să stabilească o nouă ordine în China. Până la moartea sa, în 1997, a introdus schimbări rapide dar controlate, China încetând să fie o țară comunistă inaccesibilă.

DATE IMPORTANTE

1912
Sfârșitul Imperiului Chinez, proclamarea republicii

1916
Începutul erei militariștilor

1925
Moartea lui Sun Yat-sen. Chiang Kai-shek preia puterea

1927-8
Forțele militare ale lui Chiang îi măcelăresc pe comuniști Chiang înființează guvernul

1931
Japonia ocupă Manciuria

1934-35
Marșul cel Lung. Mao Tse-tung devine președinte al Partidului Comunist

1937
Japonia invadează China

1941
Pearl Harbor. Războiul chinezo-japonez este implicat în cel de-al Doilea Război Mondial

1945
Japonia se predă

1946-1949
Războiul civil chinez

1949
Proclamarea Republicii Populare Chineze

1950-1953
Războiul din Coreea

1958-1960
Marele Pas Înainte

1960
Specialiștii sovietici părăsesc China; ruptura între sovietici și chinezi

1966
Începe Revoluția Culturală

1976
Moartea lui Chou En-lai și a lui Mao Tse-tung. Membrii Grupului celor Patru sunt arestați

1977-97
Deng Xiaoping este figura dominantă în cadrul guvernului chinez

Rex Features, London

Funeraliile lui Chou En-lai. Moartea sa în 1976 a pus capăt luptei pentru putere dintre Chou și soția lui Mao, Jiang Qing, lidera "Banda celor Patru". După moartea lui Mao în luna septembrie a aceluiași an, membrii "grupului" au fost arestați. Sfârșitul Revoluției Culturale a fost întâmpinat cu bucurie de popor.

Alain Mingham/SIPA-Press/Rex Features

Deng Xiaoping l-a înlăturat pe Hua Guofeng și începând cu 1977 a introdus o politică ce a marcat începutul unei noi ere pentru China.

O Germanie unită

Topham Picture Source

◀ Vest-germani salutându-i pe est-germanii care trec frontiera nou-deschisă în Trabanturi. Trabantul a fost mașina standard în est, foarte diferită de mașinile vestului îmbelșugat.

Divizată după înfrângerea în cel de-al doilea război mondial, se părea că Germania nu va mai deveni vreodată o singură națiune. Apoi, căderea comunismului a netezit calea reunificării – cu un preț mult superior celui anticipat.

După înfrângerea nazismului, în mai 1945, Germania a fost împărțită în patru zone, fiecare controlată de una dintre cele patru învingătoare principale – SUA, Marea Britanie, Franța și Uniunea Sovietică (URSS). Berlinul, capitala germană, se afla în zona sovietică, dar și el a fost divizat în sectoare conduse de cele patru puteri.

Evoluția Războiului Rece a dus la reîmpărțirea Germaniei. În 1949, fostele zone americane, britanice și franceze s-au unit formând Republica Federală Germană ("Germania de Vest"), cu capitala la Bonn și Berlinul de Vest, un avanpost izolat în Est. Zona sovietică a devenit Republica Democrată Germană (RDG sau "Germania de Est") cu capitala la Berlinul de Est.

Germania de Vest a devenit un stat parlamentar cu influențe occidentale și membră a organizației de apărare condusă de SUA, NATO. Germania de Est a devenit o dictatură comunistă, cu un singur partid, Partidul Unității Socialiste (PUS) dominat de comuniști.

În următorii 40 de ani s-au petrecut puține schimbări politice. Dar în timp ce Germania de Vest înflorea economic, RDG rămânea în urmă. Iar nemulțumirile populare se reflectau în migrări în masă din Est spre Vest până la construirea Zidului Berlinului, în 1961. Prezența militară sovietică puternică și poliția secretă de temut, Stasi, au menținut RDG sub control strict timp de decenii.

Topham Picture Source

◀ Est-germani chemând la unitate într-o demonstrație din decembrie 1989. Țara a fost reunificată doar un an mai târziu și, la două luni după aceea, Germania a votat ca țară unită pentru prima dată din 1932.

Vremea schimbării

În vara anului 1989, evenimentele importante din Polonia și Ungaria au schimbat brusc situația. Zeci de mii de est-germani care își petreceau vacanța în Ungaria au fost lăsați să se îndrepte spre vest, peste granița cu Austria deschisă recent, provocând o criză în RDG.

În Germania de Est, în ciuda poliției secrete, s-au răspândit grupări ca Noul Forum și s-au organizat mitinguri de proporții în Leipzig și în alte orașe mari. În octombrie, când liderul sovietic reformator Mihail Gorbaciov a vizitat RDG, el a asigurat că armata sovietică nu va interveni pentru salvarea regimului. Liderul est-german, Erich Honecker, a răspuns cu o altă serie de represiuni sângeroase, dar din fericire acțiunea sa a fost curmată de îmbolnăvirea sa gravă. Guvernul a încercat să reziste, izgonindu-l pe Honecker și introducând reforme. Însă, demonstrațiile au continuat până când noul lider al partidului, Egon Krenz, a capitulat anunțând că restricțiile de călătorie vor lua sfârșit și Zidul va fi dărâmat.

Sfârșitul unei ere

Când frontierele s-au deschis în 9 noiembrie, a izbucnit un avânt de bucurie, iar milioane de oameni au trecut granițele, și-au îmbrățișat rudele pe care nu le văzuseră de decenii sau au mers să viziteze Vestul. Evenimentele se succedau cu repeziciune. Deoarece descoperirile privind liderii PUS se înmulțeau, Krenz nu a reușit să-și îngroape trecutul și a fost

Topham Picture Source

▼ Helmut Kohl (stânga), cancelarul vest-german, împreună cu primul-ministru est-german, Lothar de Maiziere, înainte de discuțiile privind unificarea.

Topham Picture Source

Neo-naziști germani flutură steagul Germaniei imperiale într-o demonstrație împotriva refugiaților străini. Cei cu orientare politică de extremă dreapta au exploatat temerile populare privind imigrarea din Europa de Est și Africa, asediind casele imigranților și refugiaților în timpul unor ciocniri violente cu poliția și cu demonstranții de stânga, anti-naziști.

nevoit să demisioneze. Un guvern comunist și mai reformator, condus de Hans Modrow, a abolit poliția secretă Stasi, a promis alegeri libere și a rămas la putere până la desfășurarea acestora în martie 1990.

La acea vreme, cele două partide politice principale din Germania de Vest, creștin-democrat și social-democrat, se mutaseră în Est, organizând, fondând și furnizând servicii de specialitate suporterilor lor. Rezultatul a fost triumful creștin-democraților, care au devenit acum partidul conducător atât în Germania de Vest cât și de Est. Semnificativ, grupări radicale ca Noul Forum, care făcuseră atâtea pentru câștigarea independenței Germaniei de Est, au obținut rezultate slabe în alegeri. Viziunea lor privind o democrație socialistă, diferită de societatea vest-germană, nu a reușit să-i convingă pe participanții la vot impresionați de bunăstarea Germaniei de Vest și tânjind după unitatea Germaniei.

Un soldat transportă bancnotele est-germane, care au fost distruse și înlocuite cu noua monedă națională – marca vest-germană.

Topham Picture Source

Șomeri germani pe scările unui oficiu de ajutoare sociale. Majoritatea germanilor au întâmpinat cu bucurie reunificarea, dar aceasta a exercitat presiuni mari asupra economiei.

Topham Picture Source

Reforme formale

Cancelarul vest-german (primul-ministru), Helmut Kohl, a pledat în curând pentru reunificare. În iulie 1990 s-a făcut un pas înainte prin unificarea monetară. Est-germanii au primit dreptul de a schimba moneda lor mai puțin valoroasă în mărci vest-germane.

Obstacolele în calea reunificării erau serioase, deoarece URSS avea 360.000 de soldați în Germania de Est și se opunea ideii ca Germania Unită să adere la NATO. Dar, din nou, bunăstarea Germaniei de Vest a adus succese. În iulie, în timpul unei întâlniri între Kohl și Gorbaciov, promisiunile unor credite germane imense economiei sovietice l-au convins pe Gorbaciov să aprobe unificarea și retragerea în etape a trupelor sovietice. În 3 octombrie 1990, Germania a redevenit o singură națiune, iar în decembrie creștin-democrații au câștigat primele alegeri libere după 1932, confirmându-l pe Kohl cancelar.

Vest-germanii știau că prețul reunificării va fi mare. Fuzionarea monedelor și creditele acordate URSS erau doar începutul. Integrarea sistemelor sociale foarte diferite ale vestului și estului costa foarte mult. Modernizarea industriilor estului necesita miliarde pentru a putea concura cu cele din Germania de Vest și din alte țări. Poluarea – o problemă gravă în vest – era și mai gravă în est. Iar ajutoarele sociale generoase din Germania de Vest trebuiau extinse și în est, generând cheltuieli enorme. Cu toate acestea, încrezător în puterea Germaniei, guvernul a garantat că nivelele salariilor din est le vor ajunge pe cele din Germania de Vest până în 1994.

Recesiunea

Însă dificultățile și costurile s-au dovedit mai mari decât cele anticipate. Acestea nu au fost ajutate de impactul unei recesiuni mondiale care a lovit atât vestul cât și estul. Grevele din Germania de Est amenințau relațiile de muncă în general bune, iar impozitele, deja ridicate, au fost mărite. Economia Germaniei de Est s-a prăbușit, iar șomajul, necunoscut până acum în aceste zone, a crescut. Demonstrațiile au reînceput în Leipzig, acum împotriva guvernului Kohl și a eșecurilor acestuia. Cu creșterea nemulțumirilor, au reapărut ideile rasiste și neo-nazismul, fiind lansate atacuri sălbatice asupra muncitorilor imigranți turci și asupra refugiaților din Balcani și Europa de Est.

Germanii s-au alarmat în așa măsură încât au acționat la unison. În martie 1993 toate partidele politice și guvernele provinciale au semnat un "pact de solidaritate" care implica sacrificii pentru plata datoriilor, constituirea fondurilor și crearea de locuri de muncă în Germania de Est și consolidarea economiei șubrede. Germania muncește din greu pentru restaurarea puterii sale economice, însă rata șomajului continuă să fie îngrijorătoare.

Topham Picture Source

Sărbători ale reunificării în Berlin, în octombrie 1990. Euforia s-a stins rapid deoarece noua Germanie a fost asediată de o serie de probleme economice și sociale.

mai vezi Istorie universală 100 – O EUROPĂ FEDERALĂ? Istorie universală 103 – CĂDEREA COMUNISMULUI

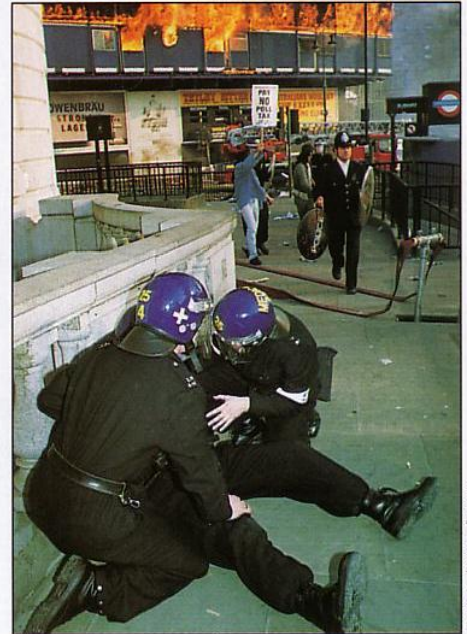
Marea Britanie în anii 1990

Topham Picture Source

Margaret Thatcher, Doamna de Fier care se opunea "schimbării", a fost succedată în 1990 de John Major, un lider mai conciliant care își dorea o "societate lipsită de clase".

Revoltele violente împotriva noilor taxe au dus în martie 1990 la clătinarea guvernului conservator. În cele din urmă s-au introdus noi taxe de administrare.

Topham Picture Source

La începutul anilor 1990, Marea Britanie a trecut prin cea mai puternică recesiune din ultimii 60 de ani. Căderea guvernului conservator și alegerea "noilor laburiști" a adus speranțe privind stabilitatea și la sfârșitul deceniului se înregistra un oarecare optimism economic.

În noiembrie 1990, lunga carieră de prim-ministru a lui Margaret Thatcher a luat sfârșit și a fost urmată în funcție de relativ necunoscutul John Major. Urmând procedura binecunoscută, Major a subliniat că guvernul lui va urma calea D-nei Thatcher. Încă de la început, a fost mult mai conciliant față de Comunitatea Europeană (CE) și treptat a renunțat la multe aspecte de "thatcherism". De exemplu, nepopularul impozit comunitar (cunoscut ca taxă de vot, deoarece taxele locale erau calculate pe cap de locuitor și nu pe mărimea proprietății) a fost micșorat și apoi înlocuit cu un impozit bazat pe valoarea proprietăților.

Schimbarea liderului a dus la revigorarea popularității guvernului, care era susținută totodată și de victoria aliaților din războiul din Golf, din 1991. Efectul a fost însă de scurtă durată, deoarece Marea Britanie se adâncea tot mai mult în recesiune. În 1991 perspectiva a rămas aceeași. Numărul șomerilor a depășit 2,5 milioane, producția industrială a scăzut, s-a înregistrat un număr record de falimente în afaceri, piața bunurilor de larg consum s-a prăbușit și mulți oameni nu și-au mai putut plăti creditele ipotecare și și-au pierdut casele. În districtele sărace din Cardiff, Birmingham și Oxford au avut loc tulburări.

Creșterea ratei criminalității și supraaglomerarea închisorilor au subliniat încă o dată necesitatea revizuirii activității polițienești, a justiției și a prevenirii criminalității. Sistemul de justiție britanic era subminat de unele condamnări eronate cum erau cele date în cazul "Celor șase din Birmingham".

Triumful conservatorilor

Rezultatele locale și colaterale dezastruoase din 1992 au determinat guvernul de a nu organiza alegeri generale decât în ultimul moment. În aprilie 1992, când acest moment a sosit, în mod uimitor, conservatorii și-au menținut puterea cu o mică, dar foarte confortabilă, majoritate. Una dintre cauzele posibile ar fi aceea că alegătorii au preferat singurul partid care nu promitea creșterea impozitelor. Mulți dintre alegători erau neîncrezători în partidul laburist, în ciuda imaginii mai puțin radicale pe care și-o creaseră sub Neil Kinnock. Kinnock a demisionat și a fost înlocuit de către John Smith, cancelarul reprezentând opoziția.

În decembrie 1991, Marea Britanie a fost una dintre semnatarele tratatului de la Maastricht, prevăzând o uniune economică și monetară mai apropiată între membrii și

Topham Picture Source

Paddy Hill și alți membri ai grupului "Celor șase din Birmingham", adresându-se mulțimii în fața închisorii Old Bailey, în 1991, după ce le-au fost anulate condamnările pentru aruncarea în aer a unui local din Birmingham.

Popperfoto/Reuters

Sicriul Dianei, prinţesa de Wales, străbătând prin mulţime artera The Mall, în 1997. Reprezentanţii unor organizaţii de caritate pe care ea le-a sprijinit, fiii ei, membrii familiei regale şi contele Spencer, fratele ei, au urmat sicriul până la Westminster Abbey.

punând bazele Uniunii Europene (UE), în locul CE. Concesiile obţinute de John Major i-au îngrijorat pe unii membrii pro-UE ai parlamentului însă, curând, a devenit clar că opoziţia serioasă va veni din partea "euro-scepticilor" conservatori, ostili faţă de orice ar putea pune în pericol suveranitatea britanică. Acestora li s-a alăturat şi fostul premier, devenită acum Lady Thatcher, din Camera Lorzilor.

Au apărut apoi noi probleme privind rolul jucat de Marea Britanie într-o altă instituţie europeană, Bursa Europeană (ERM), al cărei scop era ca membrii să-şi menţină rata de schimb a monedei lor naţionale (adică valoarea acesteia faţă de alte monede) în limite prestabilite. Criza – care a culminat la 16 septembrie 1992 cu "miercurea neagră" – s-a materializat în imense cheltuieli guvernamentale şi creşterea repetată a ratei dobânzilor. Guvernul susţinea că ERM era vital pentru strategia sa economică – după care, a recunoscut că trebuie să renunţe la luptă. Guvernul, nemaifiind obligat să susţină lira sterlină, a încercat o nouă politică: scăderea progresivă a ratei dobânzilor. Aceasta a fost benefică pentru oamenii de afaceri, care puteau obţine credite mult mai uşor ca şi pentru cele zece milioane de proprietari de case ipotecate, ale căror datorii au scăzut treptat.

Între timp, parlamentul şi-a dat girul preliminar privind tratatul de la Maastricht, însă amploarea revoltei conservatoare a ştirbit autoritatea lui John Major. În ciuda sondajelor de opinie nefavorabile şi a înfrângerilor în alegerile preliminare, el a continuat lupta.

Partidul laburist s-a concentrat asupra următoarele alegeri, din 1997. După moartea lui John Smith, în 1994, leaderul laburiştilor a devenit Tony Blair. S-a renunţat la linia dură, creându-se în schimb o linie a laburiştilor de clasă mijlocie. Cu ajutorul unei echipe specializate în relaţiile publice, "noi laburişti" şi-au prezentat electoratului o imagine schimbată şi victoria le-a fost asigurată.

Primul lor an de guvernare nu a fost lipsit de probleme. Noile eforturi de a controla bunăstarea statului s-au lovit de obiecţiile celor care considerau că securitatea socială era erodată; eforturile reînnoite privind tratativele de pace din Irlanda de Nord nu dădeau rezultatele scontate. Chiar dacă laburiştii au o poziţie favorabilă faţă de Uniunea Economică şi Monetară (E.M.U.) şi faţă de Europa, în Marea Britanie temerile nu au fost înlăturate. Laburiştii au făcut rapid paşi pentru a descentraliza puterea politică. După organizarea, la sfârşitul anului 1997, a unui referendum privind "descentralizarea", s-au putut forma adunări naţionale scoţiene şi galeze.

Problemele regalităţii

La sfârşitul anilor 1990, media s-a concentrat pe familia regală. În 1992 un incendiu izbucnit în timpul renovării palatului Windsor a deschis şirul unor dezastre regale. Căsătoria prinţului Charles, a prinţesei Anne şi a prinţului Andrew s-au destrămat. În 1996, când s-a pronunţat divorţul prinţului Charles, Diana, fosta lui soţie, s-a retras din viaţa publică, dar a continuat să susţină diverse cauze, ca cea a bolnavilor de SIDA, protecţia copiilor şi o campanie controversată împotriva minelor anti-personal.

În august 1997, Diana a suferit un accident mortal în Paris împreună cu prietenul ei, Dodi Fayed (fiul proprietarului faimoaselor magazine Harrod's). Durerea manifestată de naţiune a fost fără precedent.

La început de nou mileniu opinia publică a devenit mai critică faţă de familia regală, reflectând schimbarea percepţiei societăţii faţă de convenţii şi instituţiile tradiţionale.

Popperfoto

FĂURITORII ISTORIEI

Tony Blair (n.1953) s-a născut în Scoţia şi a urmat studiile la Durham şi în oraşul său natal, Edinburgh. La universitatea Oxford Blair a cunoscut-o pe viitoarea sa soţie, Cherie Booth. Ea avea să-i fie un sprijin important atunci când Blair a părăsit cariera de avocat pentru a intra în politică. În 1975 Blair a aderat la partidul laburist şi în 1983 a devenit membru al parlamentului, reprezentând circumscripţia Sedgefield. În 1992 a devenit însărcinatul opoziţiei pentru afaceri interne iar în 1994, după moartea lui John Smith, a devenit liderul laburiştilor. El a reformat imaginea şi principiile partidului.

Victoria sa în alegerile din 1997 a pus capăt guvernării conservatorilor care a durat 18 ani. De atunci Blair este dedicat formării unei "Noi Britanii". A stabilit relaţii cordiale cu fostul preşedinte Clinton, împărtăşindu-i viziunile în privinţa stabilităţii economice şi a reformei.

mai vezi Istorie universală 97 – IRLANDA DE NORD Istorie universală 100 – O EUROPĂ FEDERALĂ?

O Europă federală?

Topham Picture Source

Afacerile cotidiene ale Uniunii Europene sunt conduse din birourile acesteia din Bruxelles. Afară sunt înșirate drapelele tuturor țărilor membre.

Probabil că cel mai mare susținător al Uniunii Europene a fost Jean Monnet care a devenit primul președinte al Comunității Europene pentru Cărbune și Oțel.

Topham Picture Source

Încununând decenii de succese, Tratatul de la Maastricht din 1991 a schițat "o uniune și mai adâncă" între statele membre ale Comunității Europene. Evenimentele din 1992-93 au făcut însă ca Statele Unite ale Europei să devină un țel mai îndepărtat, mai puțin plauzibil.

De la sfârșitul celui de-al doilea război mondial formarea Comunității Europene a fost una dintre cele mai impresionante evenimente internaționale. Aceasta a început în 1951 sub forma relativ modestă a Comunității Europene pentru Cărbune și Oțel (E.C.S.), care i-a reunit pe "cei Șase" – Franța, Germania de Vest, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg. E.C.S.-ul a fost desăvârșit de ministrul de externe francez Robert Schuman, dar a fost inițial gândit de un alt om politic francez, Jean Monnet.

Unul dintre scopurile noii organizații era de a face imposibil un alt război franco-german prin implicarea vechilor antagoniști în producerea de materiale esențiale. Dar intenția nu a fost pur economică; de fapt Monnet și Schuman au fost printre primii politicieni care au crezut în unificarea statelor europene.

În anii 1950 viziunea lor a stârnit puține ecouri, apărute îndeosebi după 1954, când Franța a votat pentru apariția unei Comunități de Apărare Europene. Cooperarea economică a avut însă atât de mult succes încât, în 1957, tratatul de la Roma a stipulat înființarea a două noi organizații, Comitetul European pentru Energie Atomică (EURATOM) și Comunitatea Economică Europeană (EEC).

EEC-ul, sau Piața Comună, avea ca scop realizarea unei revoluții liniștite. Pas cu pas, barierele tarifare dintre Cei Șase urmau să fie micșorate. (Tarifele sunt taxe impuse de guverne asupra bunurilor străine care intră în țară; de obicei se practică pentru ca bunurile străine să devină mai scumpe decât cele produse pe piața internă). Piața Comună avea de câștigat dacă devenea o regiune a liberului schimb, menținând în același timp nivelul de tarife convenit împotriva tuturor țărilor nemembre a EEC. În termeni economici, EEC-ul s-ar fi comportat față de toți nemembrii ca și cum ar fi fost o singură țară.

Fricțiunile de moment

Încă de la început au existat controverse privind gradul de autoritate pe care EEC-ul ar trebui să-l exercite asupra membrilor săi. În anii 1960, președintele Franței, de Gaulle, a fost cel care s-a opus extinderii puterii Comunității și o dispută de lungă durată a luat sfârșit printr-un acord vag care stipula că în cazul în care erau în joc "interesele vitale" ale unei țări, Comunitatea va încerca să ajungă la o decizie unanimă – ceea ce însemna practic o eschivare de la întrebarea ce s-ar fi întâmplat dacă nu se ajungea la o decizie unanimă.

Decizia luată a fost una înțeleaptă, deoarece, practic, membrii aveau tot interesul să-și dea acordul, mai ales că Piața Comună devenea tot mai puternică și statele care fuseseră mai reținute, ca Marea Britanie, au început să se înghesuie pentru a deveni membri. În 1967 au fost eliminate tarifele interne, s-a stabilit un tarif comun celor din afara Pieței și în 1962 a fost adoptată o Politică Agricolă Comună (C.A.P.) care avea să devină unul dintre cele mai controversate aspecte ale EEC.

În 1967 diversele agenții europene au fuzionat într-una singură: Comunitatea Europeană (CE). La acea vreme "Europa" poseda un

Topham Picture Source

Generalul Charles de Gaulle, deși susținea Uniunea Europeană, se opunea acordării unei autorități centrale prea accentuate noii Comunități Europene.

Conducătorii tuturor statelor membre se întâlnesc regulat pentru a discuta politicile intra-europene dar și pentru a promova politicile de interes individual ale propriilor țări.

Topham Picture Source

Edward Heath, fostul prim-ministru britanic, a fost întotdeauna un susținător al legăturilor europene strânse. În 1973 el a condus Marea Britanie în Comunitatea Europeană.

Getty Images

set de instituții de gen guvernamental care au rămas neschimbate până în anii 1990. Deciziile importante erau luate de un Consiliu al Miniștrilor, membrii acestuia fiind nominalizați de fiecare țară membră a CE; miniștrii în cauză erau schimbați în funcție de subiectul în discuție, astfel că acest Consiliu putea fi constituit la un moment dat din miniștrii de finanțe, iar apoi din miniștrii de externe. Președinția Consiliului era deținută prin rotație, timp de șase luni de către fiecare reprezentant.

Politicile CE erau executate de Comisarii Europeni. Deși ei erau desemnați de guvernele individuale, ei se angajau să nu servească exclusiv propriile interese naționale. Ei erau relativ permanenți (cu un mandat de patru ani ce putea fi reînnoit), ceea ce le conferea puteri sporite. Astfel, ei erau mai mult decât simpli funcționari civili, chiar dacă departe de a reprezenta un guvern adevărat.

CE avea un parlament (Parlamentul European), chiar dacă membrii lui erau nominalizați de guvernele statelor membre și dreptul acestuia de a dezbate anumite probleme era strict limitat. O Curte Europeană de Justiție arbitra disputele dintre membrii și dădea interpretare regulamentelor CE.

Acesta era departe de a fi un guvern european, deoarece nu avea nici o autoritate reală asupra statelor individuale. Deciziile importante puteau fi luate doar prin acord unanim iar în cazul unui vot majoritar nu exista nici o cale de a determina minoritatea să accepte rezoluția. Cel mult, instituțiile CE reprezentau structura necesară unui guvern european, în cazul în care vreodată s-ar fi dorit unul.

Cu toate acestea, în țări precum Marea Britanie, oamenii se opuneau aderării la Piața Comună, îngrijorați că aceasta ar duce, în cele din urmă, la îngrădirea suveranității naționale. Era perfect adevărat că CE încetase să fie un aranjament pur economic. În 1972 preocupările acestea se îndreptau spre aspecte privind mediul și sănătatea, impunând tot mai multe regulamente, pentru a "armoniza" standardele și practicile europene, canalizând fonduri spre regiunile mai înapoiate din Comunitate și punând la cale legături economice și monetare și mai strânse. Se discuta chiar despre formarea în 1980 a unei Uniuni Europene.

Insuccesul uniunii

Uniunea nu s-a materializat niciodată, poate pentru că expansiunea Comunității a făcut ca prioritățile să fie acceptarea și adaptarea noilor veniți. În 1973 au fost admise Marea Britanie, Irlanda și Danemarca. Mai târziu, "cei Nouă" au devenit "cei Doisprezece", după ce Grecia (1981), Spania și Portugalia (1986) s-au alăturat CE. Abolirea barierelor comerciale și armonizarea a făcut din Comunitate o forță economică importantă – și un "club", la care și ceilalți erau nerăbdători să adere.

Între timp instituțiile CE au devenit mai puternice. În 1979 membrii Parlamentului European (MEPs) erau aleși pentru un mandat de cinci ani, dar funcțiile lor rămăseseră mai ales de tip consultativ. În același an a fost elaborat și Sistemul Monetar European (EMS).

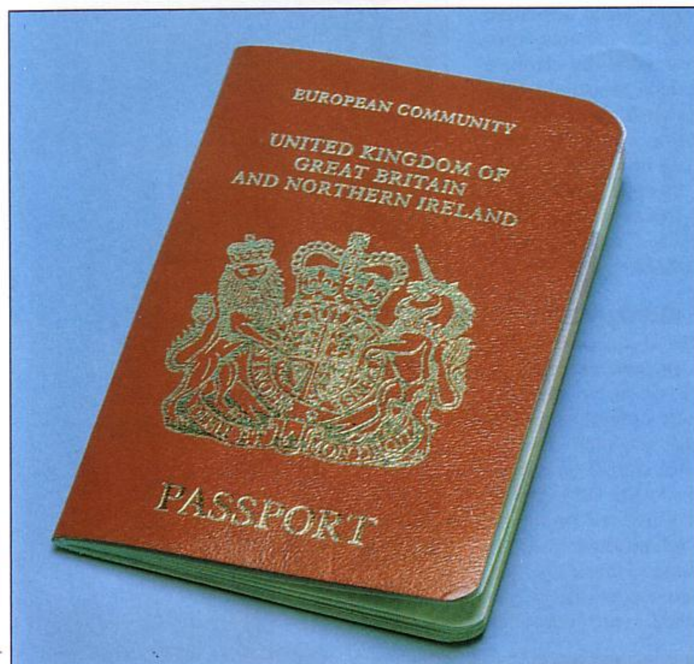
Obiectivul EMS-ului era de a aduce la un numitor comun economiile și devizele țărilor CE, făcându-le mai puțin sensibile la fluctuații și crize. Două noutăți importante se referau la introducerea monedei unice europene (ECU), care avea să suplimenteze, fără însă a înlocui devizele naționale existente iar apoi adoptarea unui Mecanism de Schimb Valutar (ERM) prin care guvernele acceptau să-și mențină valoarea propriilor monede în cadrul unor limite fixe. Dacă era cazul, guvernele implicate urmau să adopte măsuri aspre (de exemplu, accelerând inflația) de control al economiei interne, pentru a menține moneda națională în limitele prestabilite de ERM; astfel ERM-ul era totodată și un mecanism de "armonizare" a economiilor țărilor membre ale CE – sau, după cum susțineau oponenții acesteia, de subordonare a intereselor naționale celor ale CE. Calitatea de membru al ERM-ului era voluntară iar Marea Britanie, de exemplu, a aderat la aceasta abia în 1990.

Politica ritmului lent și a voluntarismului părea unul dintre secretele succesului CE. Următorul mare pas a fost Actul Europei Unice din 1986, care propunea planuri pentru libera circulație a bunurilor, serviciilor, capitalului și persoanelor în cadrul Comunității. Începând cu 1 ianuarie 1993 orice cetățean al unei țări membre CE avea dreptul de a se stabili, munci, cumpăra sau vinde mărfuri în orice altă țară membră a CE (sau peste granițele

În 1975 un referendum a chestionat poporul britanic dacă dorea să rămână membru al Comunității Europene. Răspunsul a fost un "da"' categoric.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

În 1987 s-a introdus un paşaport obişnuit, roşu, pentru toţi cetăţenii din Comunitatea Europeană.

Topham Picture Source

Ostilitatea prim-ministrului britanic Margaret Thatcher faţă de unele aspecte ale CE a fost un factor important în prăbuşirea ei de la putere.

interne) fără un permis special sau alte restricţii. Marea Britanie şi câteva alte state au insistat asupra menţinerii controlului paşapoartelor, ca armă împotriva terorismului. O dată cu apropierea termenului limită stabilit, companiile au început să se pregătească pentru posibilităţile – dar şi pentru competiţia şi mai acerbă – oferite de Piaţa Unică.

Evenimentele au început însă să se succede cu repeziciune. Comunismul european s-a prăbuşit, Comunitatea s-a lărgit prin unificarea Germaniei din 1990 şi perspectiva aderării unor noi membrii în viitorul apropiat. Parteneriatul franco-german, aflat întotdeauna în centrul CE, era tot mai mult susţinătorul federalismului – un fel de State Unite ale Europei, care, la fel ca SUA, ar fi avut un guvern central (federal), cu puteri substanţiale, chiar dacă statele membre şi-ar fi păstrat o bună parte din independenţă. O influenţă, în aceeaşi direcţie, a fost exercitată şi de Jaques Delores, puternicul preşedinte al Comisiei Europene. Astfel, chiar înainte de apariţia Pieţei Unice, au fost elaborate planuri pentru o uniune politico – socială şi mai strânsă.

În acel moment, în unele cercuri a reînviat opoziţia faţă de "Europa". Atitudinea tot mai suspicioasă a prim-ministrului britanic Margaret Thatcher a contribuit la prăbuşirea sa (noiembrie 1990). Succesorul ei, John Major, deşi mai diplomatic, dorea de asemenea să se mişte cu mai multă precauţie decât restul partenerilor europeni. Negocierile dintre guvernele CE au culminat în decembrie 1991, prin semnarea Tratatului de la Maastricht.

John Major susţinea că a câştigat o victorie prin îndepărtarea din textul tratatului a oricăror referiri la federalism. Dar "Maastricht" includea şi previziuni pe termen lung pentru uniunea economică şi monetară (EMU) şi o "Europă Unită" cu puteri mult sporite. O monedă europeană unică avea să înlocuiască,

Topham Picture Source

Prim-ministrul britanic John Major a fost mai pro-european decât predecesorul său, Margaret Thatcher. Colegii săi "euro-sceptici" au fost la un pas de răsturnarea guvernului.

din ianuarie 1999, toate monedele naționale existente și urma să fie înființată o bancă centrală independentă. Legile CE privitoare la condițiile de muncă și la salariile minime – "Carta Socială" – urma să lege toate statele membre. Urmau să fie adoptate politicile externe și de securitate comune. Votul majoritar, obligatoriu pentru toate partidele, urma să înlocuiască necesitatea celui unanim. Comisarii CE urmau să aibă puteri sporite în multe domenii, cum ar fi sănătatea și educația. Parlamentul European urma să aibă dreptul de veto față de promulgarea legilor naționale în numeroase domenii. Și "cetățenii Europei Unite" ar fi fost capabili de a vota și de a-și sprijini administrația în țările de domiciliu, oricare ar fi fost naționalitatea lor.

Aceasta a fost un pas înainte surprinzător de mare, însă entuziasmul pentru "Europa" atinsese apogeul printre politicieni. Marea Britanie a rămas principalul disident, negociind dreptul de a lua mai târziu o decizie referitor la moneda unică și dreptul de a nu adopta Carta Socială, care era în opoziție cu filosofia guvernului Major. Dar "euroscepticii" nu erau convinși că Marea Britanie era protejată împotriva unui federalism îndatoritor. Ca răspuns, pro-europenii au arătat spre garanțiile din clauzele "subsidiare" ale Tratatului de la Maastricht, care susțineau că fiecare punct va fi abordat la cel mai potrivit nivel inferior de guvernare. Implicit, guvernele naționale urmau să fie lăsate să se ocupe de tot, cu excepția problemelor de interes comun sau de frontiere; însă, după cum a arătat experiența SUA, o asemenea distincție lasă loc larg interpretărilor.

Scepticismul european

În 1992, "ideea europeană" a început să aibă probleme. Suspiciunea populației față de Maastricht era mai mare decât se crezuse. Danezii au respins categoric tratatul prin referendum, iar francezii l-au acceptat chiar la limită. Au fost elaborate noi clauze de a opta pentru reținere și la al doilea referendum danezii au votat favorabil. Guvernul britanic a refuzat organizarea unui referendum însă trecerea proiectului de lege Maastricht s-a desfășurat cu dificultate, cu eșecuri ale guvernului privind Carta Socială, care complica situația. În cele din urmă Maastricht-ul a fost ratificat de toți membrii CE și, la 1 noiembrie 1993 a luat ființă Uniunea Europeană.

Getty Images

FĂURITORII ISTORIEI

Jacques Delors (n. 1925), fiul unui bancher, s-a născut la Paris și a studiat la Sorbona. A avut o carieră îndelungată la Banque de France înainte de a se alătura renăscutului Partid Socialist Francez și de a intra în politică. În perioada 1981-84 a servit ca ministru de finanțe și pentru un timp părea că va fi viitorul prim-ministru. În loc de aceasta, a devenit președintele Comisiei Europene, între 1985 și 1995. Viziunea sa asupra viitorului nu era una pur economică "Nu te poți îndrăgosti de o singură piață", însă trebuie "să pui niște mușchi pe oasele Comunității și să o însuflețești mai mult".

Associated Press/Topham Picture Source

În 1992 politicienii anti-europeni își făceau campanie propriei lor cauze în timpul premergător referendumului francez privind ratificarea Tratatului de la Maastricht. Guvernul francez era preocupat de faptul că exista un puternic resentiment anti-european și că votul va fi unul împotriva tratatului. De fapt, pro-europenii au câștigat – votul a fost însă strâns, cu doar 51 procente pentru.

Associated Press/Topham Picture Source

Bucuria însă nu a fost mare, deoarece era îndoielnic dacă se puteau atinge toate obiectivele propuse. În septembrie 1992, Marea Britanie și Italia s-au retras din ERM, găsind imposibilă menținerea poziției lor în sistem, fără consecințe interne catastrofale. A rămas sub semnul întrebării dacă problema era doar de ordin tehnic sau avea cauze mult mai adânci – și astfel, plana o umbră de îndoială asupra întregului Sistem Monetar European.

Pe plan internațional, dezacordurile europene privind situația din Bosnia a făcut ca politica externă comună să pară improbabilă.

Mult criticata politică a UE de protejare și subvenționare a agriculturii a dus la ciocniri cu SUA. Europa era de asemenea într-o recesiune adâncă. Uniunea economică și monetară depinde de modul în care statele membre reușesc să atingă un standard de sănătate economică. Statele au trecut prin încercări dificile pentru a îndeplini condițiile necesare pentru calificare, în timp ce încercau să satisfacă și cererile interne pentru o relaxare economică.

Austria, Finlanda și Suedia au aderat la UE în 1995. Chiar dacă țările nemembre sunt dornice să adere la UE și unele dintre dificultățile Europei au fost doar temporare, întrebarea dacă vor exista vreodată Statele Unite ale Europei mai așteaptă răspuns.

mai vezi Istorie universală 135 – PROSPERITATE ȘI RECESIUNE Planeta Pământ 132 – EUROPA ASTĂZI

Lumea afgană înainte de 2001

În 1979, forțele sovietice au intervenit în statul Afganistan din Asia Centrală, pentru a salva regimul comunist afgan. În lupta de zece ani care a urmat, Uniunea Sovietică, în ciuda avantajelor ei tehnologice, nu a reușit să câștige.

Afganistanul este o țară greu accesibilă, în cea mai mare parte aridă și străjuită de munții înalți Hindu Kush. Relativ înapoiat și izolat, Afganistanul a fost înconjurat de-a lungul istoriei de țări mai bogate sau mai avansate – cel mai recent de Iran, fosta Uniune Sovietică, China și Pakistan.

Deoarece din punct de vedere geografic Afganistanul se află la răscrucea Asiei, acesta a fost invadat de nenumărate ori. Mari cuceritori ca și Genghis-Han, Tamerlane și Babur îl foloseau drept bază militară sau îl traversau în drum spre India sau spre Orientul Mijlociu. Iar în secolul XIX, când britanicii care ocupau India au început să fie alarmați din cauza expansiunii rusești, aceștia au încercat în mod repetat să transforme Afganistanul într-un stat pro-britanic. Însă rezultatele negative ale celor trei războaie anglo-afgane au demonstrat că această țară, aparent slabă, nu era ușor de controlat.

Cauzele acestui fapt constau tocmai în felul de a fi al afganilor și în terenul neospitalier al țării lor. Popoarele și triburile din Afganistan s-au suspectat și s-au certat întotdeauna între ele, fapt pe care cei din afară au reușit să-l exploateze spre propriul lor avantaj. Dar când străinii au devenit invadatori, afganii au opus rezistență cu dârzenia unor oameni pentru care lupta este un mod de viață. Apoi, invadatorii au descoperit că Afganistanul era o țară greu de învins, fără sacrificii enorme de sânge și cheltuieli, datorită munților, trecătorilor și văilor sale, care creau conjunctura perfectă războiului de gherilă .

Diviziunile adânci dintre popoarele sale au tulburat în mare măsură istoria Afganistanului din secolul XX. În plus, analfabetismul în masă și modul de viață tradițional rural împiedicau alegerile și instituțiile parlamentare să-și formeze rădăcini adânci. Țara a trecut de la monarhie la republică iar apoi invers din nou, însă puterea a fost de obicei preluată prin intermediul loviturilor de stat și menținută cu ajutorul sprijinului familiei sau tribului conducătorului. Acest lucru s-a repetat în 1973, când monarhia a fost înlăturată iar Muhammad Daoud a preluat controlul. Afganistanul avea deja relații apropiate cu Uniunea Sovietică, care îi instruise armata și îi furnizase ajutoare și consultanță de specialitate pentru proiectele de construcții.

Daoud a continuat această relație și chiar a devenit cunoscut în Vest ca "premierul roșu". Însă, la sfârșitul anilor '70, el a început să adopte o poziție mai independentă, pro-tradițională, fapt ce a contribuit în mare măsură la căderea sa de la putere. În aprilie 1978, o altă lovitură de stat, provocată de elemente din armata afgană, a dus la moartea lui Daoud.

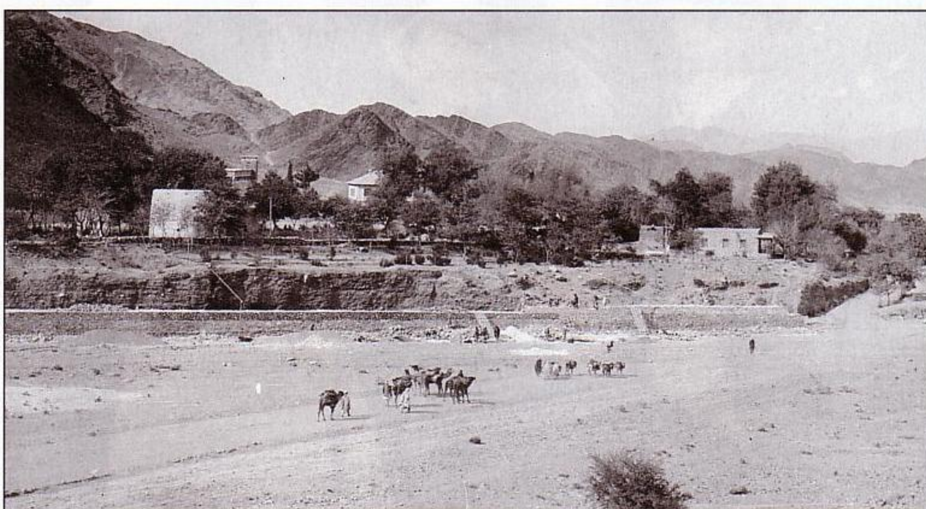

Rebelii afgani au putut purta un război de gherilă împotriva armatei sovietice deoarece cunoșteau terenul muntos și erau sprijiniți de săteni care îi hrăneau și îi adăposteau.

Muhammad Daoud, care a devenit președinte al Afganistanului în 1973 când regele a fost demis. Daoud a încercat să reprime mișcarea comunistă dar a fost înlăturat și ucis în 1978.

Principalul drum în Afganistan, văzut de la granița cu Pakistanul. Multe dintre armele destinate gherilelor afgane și finanțate de SUA și Arabia Saudită au fost trimise prin Pakistan.

Associated Press/Topham

Associated Press/Topham

▲ Tancuri sovietice curățătoare de mine în acțiune. Sovieticii au suferit pierderi importante în ciuda superiorității lor militare.

◄ 2,5 milioane de afgani (dintr-o populație de 15,5 milioane) sunt nomazi. Milioane de afgani s-au refugiat în străinătate în timpul războiului.

▼ Gherile afgane la cinci ani de la invazia sovietică. Degetele băiatului au fost sfâșiate de explozia unei bombe.

Topham Picture Source

De această dată, succesorii lui Daoud nu aparțineau unei facțiuni tribale rivale, ci erau liderii comuniști ai Partidului Democrat al Poporului Afgan (PDPA). Sub conducerea lui Nur Muhammad Taraki, noul guvern al PDPA a atașat Afganistanul blocului sovietic și a început să transforme și să modernizeze societatea după principii comuniste ortodoxe.

Diviziuni sociale

Problema în această nouă politică era că Afganistanul nu era pregătit pentru schimbări radicale. În afara singurului său oraș mare, Kabul, oamenii aveau un mod de viață tradițional musulman și tribal, care ignora ideile și dezvoltările secolului XX. Spre deosebire de aceștia, cei câțiva mii de membri ai PDPA aflat la conducere erau soldați, studenți și intelectuali de la oraș și nu cunoșteau realitățile din zonele rurale.

Prin urmare, Taraki a ignorat sfatul sovieticilor de a acționa lent, iar când au existat opoziții împotriva reformelor sale agrare și educaționale, a încercat să le suprime prin arestări, torturi și execuții. Deja aprinse din cauza represiunilor, tulburările s-au intensificat când guvernul a lansat un program pentru alfabetizarea femeilor – în mod tradițional sexul subordonat. Furia țării s-a făcut simțită în martie 1979, când a avut loc o răscoală de proporții în orașul Herat din vest, unde consilierii sovietici au fost capturați și uciși într-un mod îngrozitor, care a precedat evenimentele următorilor zece ani.

Dezertări în masă

Răscoala de la Herat a fost în cele din urmă înăbușită, soldându-se cu pierderea a 5.000 de vieți, însă pericolul persista. Gravitatea acestuia a generat crize în cadrul PDPA, iar Taraki a fost înlocuit și mai târziu ucis de rivalul său, Hafizullah Amin. Cu toate acestea, Amin s-a dovedit a fi mai violent și mai crud și nu a acordat sprijin guvernului. Au urmat dezertări în masă din armată, iar în decembrie 1979 Afganistanul trecea printr-un război civil pe scară largă – pe care guvernul îl pierdea.

URSS avea deja trupe în Afganistan, dar când Amin a cerut mai multe ajutoare, guvernul sovietic a decis să intervină cu forțe copleșitoare. Motivul cel mai evident era că URSS dorea să-și ajute tovarășii comuniști; însă erau implicate și motive de altă natură. Afganistanul avea o graniță comună lungă cu URSS, unde majoritatea popoarelor central-asiatice aveau aceeași credință și origine ca și afganii și puteau să se răscoale în cazul în care guvernul prietenilor lor comuniști era

Topham Picture Source

Un şir lung de refugiaţi afgani se târăsc prin zăpadă spre un adăpost sigur în munţii Nangarhar, la graniţa dintre Afganistan şi Pakistan, după intervenţia sovietică din 1979. Aceasta a devenit o rută obişnuită spre taberele din nordul Pakistanului, unde majoritatea au rămas până la sfârşitul războiului.

răsturnat. Pe de altă parte, dacă puterea comunistă şi sovietică putea fi consolidată în Afganistan, existau posibilităţi ca URSS să influenţeze cursul evenimentelor din Pakistan, Iran şi zona Golfului Persic bogată în petrol.

De vreme ce fusese chemată de guvernul afgan, armata sovietică putea susţine formal că nu invada de fapt Afganistanul – deşi era evident faptul că guvernul nu beneficia de sprijinul majorităţii afganilor. În mai multe privinţe, situaţia era asemănătoare cu intervenţia americană în Vietnam, până la rezultatul dezastruos al acesteia, prin urmare Afganistanul a fost numit adesea "Vietnamul Rusiei".

Intervenţia sovietică

Operaţiunea iniţială a decurs destul de lent. Fiecare punct strategic al ţării a fost securizat rapid şi eficient înainte de venirea iernii, astfel încât rezistenţa la orice nivel a devenit imposibilă timp de câteva luni. Detestatul Amin a fost ucis – după câte se pare chiar de sovietici – şi înlocuit de un personaj oarecum mai moderat, Babrak Karmal. Însă această victorie avea să fie în curând umbrită. Dezertările în masă din rândurile forţelor afgane au continuat, iar sovieticii îndurau atacurile gherilelor care au izbucnit în curând pretutindeni. Cu toate acestea, armata sovietică era o forţă militară formidabilă şi beneficia de avantaje importante. Era aprovizionată cu uşurinţă direct din URSS.

Principalele linii de transport din Afganistan erau accesibile, deoarece erau formate în mare parte din drumuri ce fuseseră construite chiar de sovietici. Armata sovietică era bine dotată şi în curând a ajuns la un efectiv de 120.000 de oameni – deşi faptul că era nevoie de atât de multe trupe reprezenta un indiciu al dificultăţii sarcinii lor.

În tabăra adversă se aflau gherilele cunoscute sub numele de mujahedini (luptători pentru Islam), pentru care lupta era un jihad (război sfânt). În realitate, mujaheddinii constau în cel puţin şapte grupări separate sau partide care erau întotdeauna gata să lupte unele împotriva altora. Dar pentru o perioadă îndelungată existenţa unui inamic comun a asigurat o formă de alianţă între acestea.

Sabotaj

Ca şi gherile, mujaheddinii aveau multe avantaje. Îşi aveau bazele în ţinuturi muntoase pe care le cunoşteau bine şi pe care inamicii nu le cunoşteau deloc; acestea le asigurau refugiu şi le ofereau posibilităţi de hărţuire şi sabotaj de-a lungul liniilor de transport extinse necesare pentru aprovizionarea oraşelor ocupate de sovietici. Aceşti luptători aveau convingeri religioase puternice care îi determinau să fie gata să moară pentru cauza lor. De asemenea, erau sprijiniţi substanţial de locuitorii de la sate care îi adăposteau şi îi hrăneau dar aveau susţinători şi în lumea întreagă.

Oficial, nici o altă ţară în afară de URSS nu era implicată în Afganistan; neoficial însă, Statele Unite şi Arabia Saudită le-au furnizat afganilor arme şi ajutoare în valoare de miliarde de dolari. Acestea au fost trimise prin Pakistan, care adăpostea gherilele aflate pe fugă, instruia mii de mujaheddini în folosirea armelor moderne ca şi mitralierele şi lansatoarele de rachete şi le permitea uneori experţilor săi militari să participe la raidurile de

Associated Press/Topham

Rămăşiţele unui convoi militar sovietic în urma unui atac al forţelor rebele din Kandahar în 1988. Peste 80 de tancuri şi alte vehicule militare au fost distruse.

Associated Press/Topham

Retragerea sovieticilor din Afganistan s-a încheiat în 15 februarie 1989, comandantul, Lt. General Boris Gromov, fiind ultimul soldat sovietic care a plecat.

peste graniţă. Războiul a devenit în curând foarte dur, cu atrocităţi teribile comise de ambele tabere. La fel ca şi alte puteri ocupatoare sub presiune, sovieticii au recurs la pedepsirea satelor suspectate de adăpostirea mujahedinilor, bombardându-le, distrugându-le recoltele şi şeptelul şi chiar săvârşind masacre îngrozitoare. În cele din urmă, câteva milioane de afgani au fugit din ţară, găsind refugiu în străinătate, în special în Pakistan.

Atacată constant, armata sovietică a suferit pierderi semnificative care au distrus de atâtea ori moralul unei puteri ocupatoare. Însă – spre deosebire de SUA în războiul din Vietnam – Uniunea Sovietică nu avea instituţii libere prin care oamenii să-şi poată exprima opoziţia împotriva războiului; iar politicienii şi oamenii săi militari erau hotărâţi să îl câştige.

Recrutare de oameni

O lungă perioadă de timp, acest lucru părea posibil. Prăbuşirea armatei afgane era oprită, deşi detaşamentele de recrutare au împânzit străzile oraşelor în căutare de tineri care să le mărească numărul. Mujahedinii controlau cea mai mare parte a zonei rurale, însă oraşele erau încă dominate de comunişti. Mai presus de toate, Kabul – centrul coordonator al întregii ţări – nu părea să cadă în mâinile gherilelor. Ei se puteau apropia de oraş atât cât să poată lansa rachete asupra acestuia şi puteau face neplăcută viaţa în oraş atacând convoaiele care îl aprovizionau; însă nu i-au putut înfometa pe locuitori şi nu au avut putere de a lansa un atac direct. În ceea ce-i privea pe sovietici, ei aveau motive de bucurie sau probabil speranţe, care sugerau că politicile comuniste privind reforma agrară, a sănătăţii şi a învăţământului îşi câştigau adepţi în regiunile de câmpie şi în cele urbane.

Ajutorul acordat de SUA

Cu toate acestea, lupta îndelungată părea inevitabilă, în special după ce SUA au început să le furnizeze mujaheddinilor rachete performante. Acestea era capabile să arunce în aer elicopterele sovietice, unele dintre cele mai eficiente arme ale lor împotriva rebeliunilor.

Conflictul a continuat, dar o soluţie parţială a apărut la orizont datorită schimbărilor din Uniunea Sovietică. Alarmat de criza economică ce afecta URSS, noul lider sovietic, Mihail Gorbaciov, era hotărât să reducă angajamentele globale ale ţării. În iulie 1986, el şi-a exprimat dorinţa de a pune capăt conflictului retrăgând şase regimente "pentru promovarea procesului de pace" şi sugera retragerea în etape, în patru ani, a tuturor forţelor sovietice.

Noua atitudine sovietică a fost reflectată de schimbările în politica PDPA. Karmal a fost înlocuit de Ahrmadza Najibullah, ostilitatea comunistă faţă de Islam a fost abandonată şi s-au făcut eforturi pentru a-i convinge pe mullahi (clerul musulman superior) să-şi rezume conducerea locală tradiţională la un parteneriat cu guvernul.

Însă mujahedinii au rămas intransigenţi şi s-a continuat presiunea asupra trupelor inamice care conştientizau acum dorinţa sovieticilor de a renunţa la conflict. În mai 1988, când Gorbaciov a semnat un "acord de pace", acesta a fost ceva mai mult decât o capitulare, deoarece mujahedinii erau acum refractari chiar şi unei retrageri paşnice. Aceasta a fost în cele din urmă dusă la bun sfârşit după câteva alarme serioase şi ultimul soldat sovietic a părăsit Afganistanul în februarie 1989.

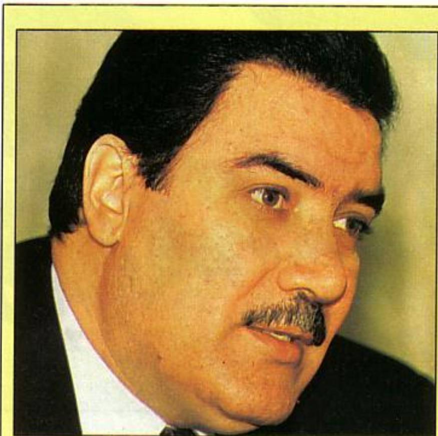
Continuarea conflictului

Sovieticii nu au putut face nimic pentru foştii aliaţi, exceptând faptulde a lăsa cantităţi considerabile de provizii şi echipament militar.

În aprilie 1992 mujaheddinii au răsturnat de la putere guvernul lui Najibullah sprijinit de sovietici. Atunci a fost proclamat Statul Islamic Afganistan. Facţiunile rivale ale mujaheddinilor au provocat instabilitate iar violenţa a răbufnit în rândurile lor.

Afganistanul este acum implicat într-un război civil. Talibanii, o grupare islamică extremistă, controlează cea mai mare parte a ţării. Principala lor opoziţie este formată din forţele combinate ale generalului Abdul Rashid Dostam şi ale fostului ministru al apărării Ahmed Shah Masud.

În Afganistan încălcarea drepturilor omului este frecventă deoarece talibanii îşi impun versiunea aspră a legii islamice asupra populaţiei.

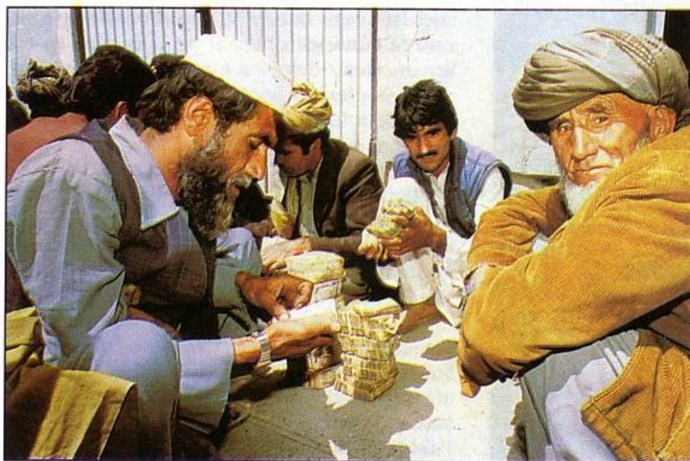

Associated Press/Topham

FĂURITORI AI ISTORIEI

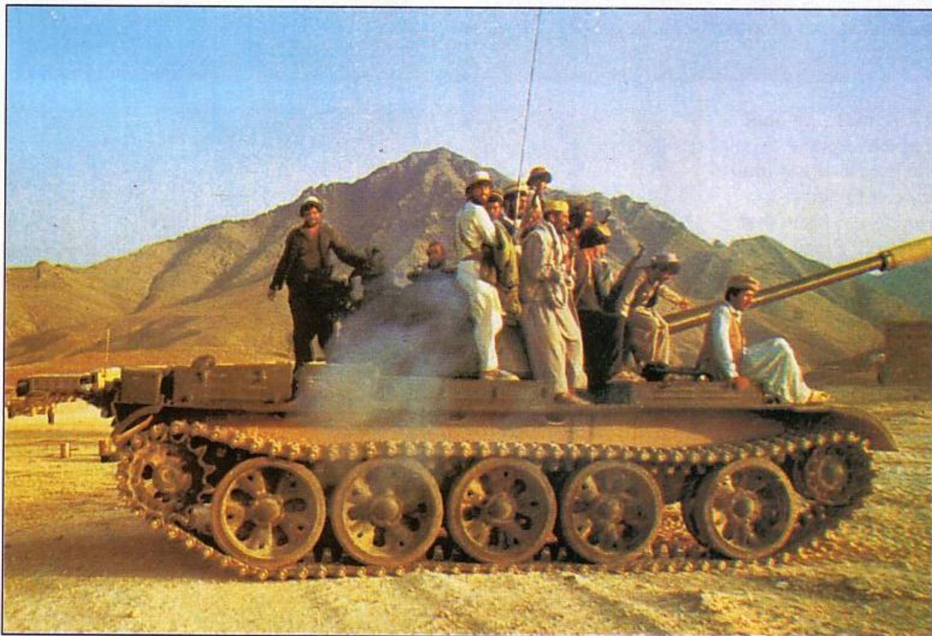
Ahrmadza Najibullah (n.1947) a preluat conducerea Afganistanului în 1986, într-o perioadă când sprijinul sovietic pentru guvernul afgan era din ce în ce mai slab. În ciuda politicii sale de reconciliere cu Islamul, nu a reuşit să ajungă la un consens cu mujahedinii.

După retragerea sovietică din 1989, el a continuat să lupte împotriva mujaheddinilor printr-un consiliu militar de urgenţă. A fost în cele din urmă înlăturat de la putere în 1992, când mujaheddinii au răsturnat guvernul şi au instaurat Statul Islamic Afganistan.

Associated Press/Topham

Cămătari în Kabul. Economia afgană se bazează pe agricultură şi textile, care au fost grav afectate de război.

Associated Press/Topham

Trupe păzind periferia oraşului Kabul. Capitala a fost supusă unor atacuri cu rachete ale forţelor mujaheddine chiar şi după retragerea sovietică.

mai vezi Istorie universală 101 – URSS: CRIZĂ ŞI PRĂBUŞIRE

Prăbușirea comunismului

Topham Picture Source

Praga, 1968: cehii protestează împotriva invaziei sovieticilor și a pactului de la Varșovia. Invazia oprit încercările de liberalizare ale lui Dubcek.

Timp de 40 de ani, comunismul a lăsat impresia că va rămâne permanent pe scena mondială. Însă, în 1989, schimbările din URSS au generat o serie de revoluții rapide, aproape fără vărsare de sânge, care a smuls puterea guvernelor comuniste.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

Budapesta, 1956: mulțimile anti-sovietice ard cărți și afișe cu Stalin în timpul Revoluției Maghiare. Răscoala a fost zdrobită cu cruzime de forțele sovietice.

În anii 1970 și 1980, regimurile comuniste controlau o mare parte din suprafața terestră. Occidentul le considera amenințări militare și politice formidabile la nivel mondial.

Acest lucru era fără îndoială adevărat în ceea ce privea Uniunea Sovietică (URSS) și aliații săi. Blocul comunist se destrămase – China se despărțise de URSS, iar Iugoslavia și Albania adoptaseră poziții independente. Însă, "tabăra sovietică" era încă imensă și în curs de extindere. URSS, o mare parte din Europa Centrală și de Est, Cuba și Vietnamul formau un grup de state comuniste între care exista o alianță puternică, cu mulți prieteni și dependenți în Africa și Asia. În plus, URSS-ul impunea regimuri aliate, precum guvernul afgan pro-sovietic (din 1978) și sandiniștii în Nicaragua (începând cu 1979).

Toate acestea sugerau că regimul sovietic și rețeaua sa comunistă, erau încă pline de vitalitate, deși subvenționarea și înarmarea aliaților mai slabi era o povară pentru URSS.

Semne de neliniște

Represiunea continuă din cadrul blocului sovietic era un semn că regimurile comuniste erau mai puțin sigure decât păreau. Cele mai crunte sălbăticii din perioada stalinistă încetaseră până la sfârșitul anilor '60, însă protestatarii erau încă aspru pedepsiți – cu închisoarea, exilul, sau considerați bolnavi mintal și închiși în spitale de psihiatrie.

Nemulțumirile populare față de conducerea comunistă au fost cele mai evidente în țările din Europa Centrală și de Est. În majoritatea acestora, comuniștii fuseseră minorități neînsemnate, dar au preluat puterea la sfârșitul celui de-al doilea război mondial prin forță și fraudă, sprijiniți de armata sovietică de ocupație. Guvernele comuniste din Europa Centrală și de Est au reușit să păstreze puterea prin crearea statelor polițienești care nu tolerau opoziția; iar dacă acestea nu reușeau să spulbere protestele, forțele sovietice erau în apropiere, gata să intervină. Așa s-a întâmplat când Ungaria s-a revoltat în 1956, și în 1968 când Cehoslovacia a încercat să adopte o formă mai liberală de comunism.

Eșecurile regimurilor din Europa Centrală și de Est de a câștiga popoarele de partea lor a fost și mai evident în Germania de Est, ai cărei cetățeni au fugit din țară, an după an, ceea ce a dus la șubrezirea economiei. Aceștia aveau o rută de scăpare foarte convenabilă prin Berlinul Occidental, un avanpost vestic al blocului comunist – până în 1961, când autoritățile Germaniei de Est l-au blocat constru-

Un grănicer îndepărtează corpul lui Peter Fechte (stânga), împușcat în timp ce încerca să treacă Zidul Berlinului spre vest.

Un simbol lugubru al Războiului Rece, Zidul Berlinului (dreapta) a fost ridicat în august 1961 cu scopul de a opri valul de refugiați dinspre estul Germaniei spre vest – peste trei milioane de persoane au plecat între 1945 și 1961, slăbind economia Germaniei de Est.

Jubilând, germanii privesc soldații care dărâmă Zidul Berlinului (9 noiembrie 1989 – imaginea de jos). La sfârșitul anului, regimul comunist era înlăturat.

ind Zidul Berlinului. Acest lucru era recunoașterea faptului că cetățenii Germaniei de Est trebuiau să fie ținuți cu forța în interiorul sistemului. Problemele au fost în curând depășite, și, până în anii '70, Germania de Est devenise relativ prosperă și părea să-și câștige identitatea națională.

Deficiențe ale sistemului

În anii 1970 și 1980 au apărut unele slăbiciuni în sistemul comunist. Societățile lor "socialiste" erau teoretic conduse pentru beneficiul oamenilor. Ele făceau caz de unele avantaje, cum ar fi locuințe gratuite sau foarte ieftine, la fel ca și serviciile publice. Locurile de muncă pentru toată lumea constituiau un element de bază al planificării economice. Însă "rolul primordial" acordat Partidului Comunist a făcut din membrii acestuia o elită coruptă și ineficientă. Datorită lipsei presei libere, alegerilor democratice și sindicatelor libere, aceștia scăpau de critici și justificări. Planificarea economică centrală, total nepotrivită pentru societățile moderne complexe, a înrăutățit situația.

Prin urmare, economiile comuniste stagnau în timp ce Occidentul mergea înainte. Procesul a fost treptat și lipsit de dramatism, cu excepția Poloniei, unde condițiile s-au agravat într-atât încât în 1980-81 autoritățile au fost obligate să tolereze existența unui sindicat liber, Solidaritatea.

În alte părți, deficiențele sistemului nu au avut consecințe negative imediate, însă probleme ca lipsa tehnologiei avansate scoteau în evidență slăbiciunile planificării centrale. Prăpastia economică tot mai adâncă dintre Vest și Est a dobândit o importanță decisivă, URSS ținând cu greu pasul cu SUA în cursa înarmării și îndeplinirea obligațiilor globale. În epoca televiziunii și a turismului, regimurile nu puteau ascunde popoarelor lor superioritatea economică a Occidentului, care contrazicea superioritatea sistemului comunist.

Vremea reformei

Conducerea sovietică, inertă și învechită, nu a luat măsuri pentru schimbarea situației. Abia în 1985, când relativ tânărul Mihail Gorbaciov a preluat puterea, reformele au fost puse în practică. Radicale și instabile din cauză că au apărut atât de târziu, politicile gemene de restructurare a societății (*perestroika*) și de deschidere (*glasnost*) au început procesul dureros de democratizare.

Deoarece membrii europeni ai blocului sovietic primeau indicații din partea URSS, au existat câteva mișcări șovăitoare spre reformă. Însă majoritatea liderilor regimurilor aparțineau generațiilor anterioare – Erich Honecker în Germania de Est, Gustav Husak în Cehoslovacia, Todor Jivkov în Bulgaria, Nicolae Ceaușescu în România – incapabili să renunțe la putere pentru a face loc reformelor.

Politica lui Gorbaciov – și problemele sale – l-au determinat să reducă obligațiile URSS-ului față de aliați. Acest lucru a afectat țări ca și Cuba, care a pierdut acorduri comerciale importante, însă retragerea sovietică din Afganistan în 1988-89 a transmis un mesaj sumbru liderilor comuniști europeni – tancurile sovietice nu mai putau oferi protecție guvernelor socialiste "instabile". Mai târziu, Gorbaciov a renunțat oficial la doctrina intervenționistă a lui Brejnev și a insistat asupra faptului că fiecare țară trebuie să fie responsabilă pentru propria soartă. Liderii comuniști au fost avertizați că trebuie să răspundă inteligent la schimbări sau să-și asume urmările unui public ostil.

Topham Picture Source

Ideile lui Gorbaciov privind reformele limitate au creat o mişcare pentru schimbare care a depăşit planurile oficiale. Liderii comunişti trebuiau să se confrunte acum cu această mişcare în masă, fără sprijinul Moscovei.

Membri ai Solidarităţii mărşăluiesc prin Varşovia în 1982. Sindicatul a fost înfiinţat în 1980. Acesta a devenit o forţă a reformei politice majore. Deşi trecut în ilegalitate în 1981, aceasta a reapărut pe scena politică în 1988.

Comunismul în criză

Îndepărtarea "umbrelei" sovietice a subminat încrederea acestor regimuri, iar atunci când criza s-a declanşat, s-au prăbuşit foarte uşor. Acestea au fost atât de slabe, încât unul singur – regimul lui Ceauşescu – a reuşit să suprime protestele prin acte de violenţă extremă; celelalte au fost destul de brutale încât să-şi înfurie popoarele, fără însă să le intimideze. Eforturile lor pentru satisfacerea reformatorilor au accentuat nevoia de schimbare. Căderea comunismului a fost probabil inevitabilă, dar a fost fără îndoială accelerată de guverne incompetente.

Cu toate acestea, prăbuşirea comunismului a uimit lumea întreagă cu repeziciunea sa. În 1988, doar Ungaria părea afectată de schimbările din URSS: în mai, liderul veteran aliat, Janos Kadar, a fost înlocuit, iar în noiembrie partidele politice rivale au fost legalizate – un pas unic într-un stat comunist.

Revoluţii şi schimbări

Ulterior, în 1989, ritmul schimbărilor s-a accelerat, luând proporţii pe măsură ce evenimentele dintr-o ţară încurajau luarea de măsuri în cele vecine. În ianuarie, când URSS se pregătea pentru alegeri libere, poliţia din capitala cehă, Praga, a reprimat protestele antiguvernamentale. În februarie, ultimele trupe sovietice au părăsit Afganistanul. În martie, rezultatele alegerilor din URSS au provocat un şoc Partidului Comunist. În aprilie, guvernul polonez a readus în legalitate Solidaritatea şi a organizat alegeri libere pentru o treime din locurile din Parlament. Aceste alegeri au introdus o oarecare democraţie, protejând în acelaşi timp influenţa comunistă.

La începutul verii, demonstraţiile au continuat în Praga, însă poziţia regimului părea sigură. Nemulţumirile au apărut deja în statele comuniste din afara blocului sovietic. O mişcare pro-democratică de amploare în China a fost zdrobită de trupele guvernamentale în masacrul din Piaţa Tiananmen, în Beijing.

În acelaşi timp, Solidaritatea a câştigat alegerile din Polonia atât de decisiv încât artificiala majoritate parlamentară comunistă nu a putut fi păstrată. În august, un consilier al Solidarităţii, Tadeusz Mazowiecki, a devenit întâiul prim-ministru non-comunist din cadrul blocului sovietic în curs de destrămare.

În aceeaşi lună, regimul reformator din Ungaria şi-a deschis graniţele spre Occident, permiţându-le locuitorilor din Germania de Est să ajungă în Austria. Mai târziu, după organizarea alegerilor libere, comuniştii maghiari au renunţat la concepţiile marxist-leniniste şi s-au transformat într-un partid social-democrat (adică, un partid democrat de centru stânga). Şi alte partide comuniste şi-au abandonat vechile idei, creându-şi o nouă identitate.

Între timp, Germania de Est se afla în haos după ce mii de cetăţeni au fugit în Occident prin Ungaria. Demonstraţiile antiguvernamentale au continuat să submineze regimul în ciuda numirii unui lider mai moderat, Egon Krenz.

În cele din urmă, în noiembrie, Krenz a fost silit să abolească restricţiile călătoriilor şi să promită alegeri libere: Zidul Berlinului a fost deschis. Aceasta marcat sfârşitul erei comuniste. Bastioanele rămase ale puterii comuniste s-au prăbuşit înainte de sfârşitul anului. În Bulgaria, Jivkov a demisionat. Demonstraţiile maselor în Cehoslovacia au obligat guvernul să demisioneze, iar dramaturgul dizident Vaclav Havel a devenit preşedinte. Doar cel mai tiranic regim comunist din Europa, cel din România, a trebuit să fie răsturnat printr-o revoluţie sângeroasă.

Topham Picture Source

Lech Walesa, liderul Solidarităţii şi fost lucrător în şantierul naval Gdansk. Acesta a purtat negocieri cu personalităţi marcante ale bisericii şi statului, dar a fost reţinut de autorităţi în 1981. A fost eliberat în 1982 şi a câştigat Premiul Nobel pentru pace în 1983. A devenit preşedintele Poloniei în 1991 şi a rămas un personaj politic influent

Evenimentele din 1990 au fost previzibile. Prin alegeri libere, comuniştii au fost alungaţi de la putere în Germania de Est, Ungaria şi Cehoslovacia; doar Partidul Socialist Bulgar, fost comunist, a fost reales şi a supravieţuit o vreme. Albania a început să iasă din starea de izolare. Declinul Partidului Comunist Sovietic a fost accelerat de reformatori ca Boris Elţin care îl considera pe Gorbaciov prea precaut. În cele din urmă, în august 1991, o lovitură eşuată împotriva reformatorilor sovietici a dus la scoaterea în afara legii a partidului.

Topham Picture Source

Beijing, 1989: un student încearcă să împiedice pătrunderea tancurilor guvernului chinez în Piața Tiananmen, scenă din timpul unui protest pro-democratic al maselor care a fost tratat cu cruzime de către autorități.

Au urmat unirea celor două Germanii (1990) și destrămarea Iugoslaviei și a Uniunii Sovietice (1991). În afara Europei, câteva state comuniste (China, Cuba) au supraviețuit cu puține schimbări politice, însă evenimentele din 1989-90 au încurajat mișcări populare de protest în unele state africane care au doborât multe regimuri cu un singur partid.

Căderea comunismului a avut deci loc în ritmuri și măsuri diferite. În Mongolia, care fusese un stat cu mai multe partide, cu alegeri libere începând cu 1990, comuniștii nu au fost înlăturați de la putere decât în cadrul alegerilor din 1996.

Democrația în pericol

Prăbușirea comunismului a lăsat noile state independente cu o serie de probleme sociale, economice, etnice/naționale și de mediu. În ciuda căderii puterii comuniste, în aceste state democrația era subminată de tulburări politice, corupție, violență și structuri statale șubrede. Nerăbdarea crescândă privind viteza reformelor a slăbit noile guverne. Politicienii reformatori au fost acuzați că au folosit aceleași metode ca și regimurile comuniste. În septembrie 1993, președintele Boris Elțin a acuzat parlamentul rus de obstrucționarea reformelor economice și politice și i-a suspendat o mare parte din atribuții. Prin urmare, membrii parlamentului au votat pentru demiterea lui Elțin din funcția de președinte. Restaurarea ordinii prin metode de tip sovietic a lui Elțin – forță militară și cenzură – a umbrit imaginea sa de reformator.

Statele proaspăt independente pretindeau că libertatea lor continuă să fie stingherită de Rusia care exercită influențe politice, economice și militare asupra spațiului post-sovietic pe care îl privește ca pe o "sferă de influență" legitimă.

Partidele politice extremiste, ostile democrației, s-au înmulțit în aceste circumstanțe. Amenințarea comunistă a răbufnit încă o dată în state ca Polonia, unde comunismul se bucură de sprijin, generând o nostalgie pentru era anterioară. În cadrul alegerilor din 1996 din Rusia, președintele Elțin s-a confruntat cu o provocare serioasă din partea Partidului Comunist în frunte cu Ghennadi Zyuganov.

Fostele țări comuniste trebuie să-și desăvârșească acum revoluțiile și să neutralizeze comunismul prin înființarea unor societăți stabile și prospere dacă doresc să urmeze calea democrației.

Poliția împrăștie participanții la o demonstrație din Praga, în noiembrie 1989. Protestatarii, care au cerut reforme democratice radicale, aveau să ajute la prăbușirea comunismului două săptămâni mai târziu.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

Boris Elțin depune jurământul de președinte al Federației Ruse. Elțin se confruntă cu criticile partidelor din opoziție și ale publicului pentru efectele lente și dureroase ale trecerii la o economie de piață liberă.

mai vezi Istorie universală 101 – URSS: CRIZĂ ȘI PRĂBUȘIRE Istorie universală 104 – POLONIA: LUPTA SOLIDARITĂȚII

Polonia lupta Solidarității

Papa Ioan Paul al II-lea în fața unei mulțimi de credincioși în Gdansk unde a fost înființată Solidaritatea. Catolicismul polonezilor a fost forța unificatoare în lupta împotriva comunismului.

Edward Gierek, prim secretar al PUMP. Inițial el a câștigat încrederea muncitorilor prin anularea majorării prețurilor și cu promisiunea îmbunătățirii condițiilor sociale.

În Polonia, ca și în celelalte țări est-europene, nemulțumirea socială n-avea aproape nici o șansă față de puterea sistemului comunist sprijinit de Uniunea Sovietică. Însă în 1980 s-a constituit sindicatul independent Solidaritatea, și ca rezultat al luptei sale îndelungite sistemul totalitar a fost răsturnat.

Armata Roșie a eliberat Polonia de sub ocupația germană în 1944-1945. Cu toate că comuniștii erau în minoritate, la presiunea rușilor Polonia a devenit o țară comunistă, condusă de Partidul Unit Muncitoresc Polonez.

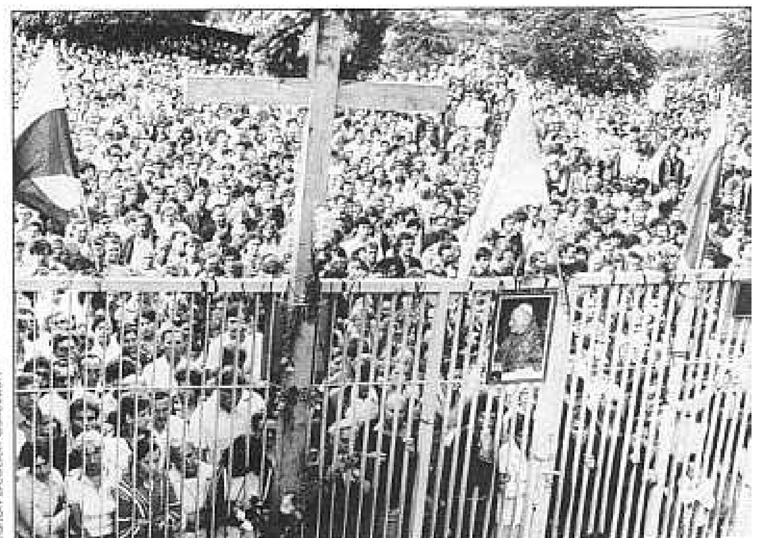
Regimul de tip sovietic impus țării din exterior era greu de acceptat de polonezi, poziția antirusească a populației având rădăcini adânci din cauza conflictelor seculare existente între cele două state. Neîncrederea față de ideologia comunistă ateistă era sporită și de credința profund catolică a majorității polonezilor.

Nemulțumirea s-a manifestat prima oară în 1956, când manifestațiile din Poznan s-au transformat în tulburări violente. Aceste evenimente au dus la schimbarea exponenților vârfului puterii. La conducerea noii elite politice a ajuns Wladyslaw Gomulka, care era cunoscut ca exponent al "comunismului național" în detrimentul influenței sovietice, și care a și introdus câteva reforme moderate.

Dezvoltarea economică din anii ce au urmat a fost mai mică decât a celorlaltor țări, și importurile trebuiau acoperite din exportul produselor alimentare, ceea ce a produs în scurt timp o lipsă acută de mărfuri. Din nou a început să crească nemulțumirea socială. Participanții la mișcările studențești din 1968, care cereau respectarea drepturilor fundamentale ale omului au fost pedepsiți sau exilați în urma înăbușirii revoltei. În urma creșterii pe scară mare a prețurilor în decembrie 1970 au izbucnit noi greve în Gdansk și în Gdynia, iar situația a devenit foarte tensionată după ce poliția a deschis focul asupra muncitorilor fără apărare, și mai mulți oameni au fost omorâți.

Neliniște socială

Nemulțumirile sociale au produs noi schimbări. Gomulka a fost destituit, locul lui fiind ocupat de Edward Gierek, care a împăcat muncitorii prin reașezarea prețurilor și cu promisiunea îmbunătățirii nivelului de trai. Un timp a și reușit să-și respecte promisiunile. Însă din 1974 din cauza eficienței slabe a economiei socialiste cât și a recesiunii economiilor occidentale au apărut probleme noi. În urma reprimării grevelor din 1976 s-a înființat "KOR"-ul (Comitetul de Apărare al Muncitorilor). Această organizație ilegală pentru apărarea drepturilor omului, confruntându-se cu șicanele autorităților, lupta în mod deschis pentru eliberarea deținuților politici. Printre intențiile declarate era și crearea a noi sindicate libere și independente, deoarece toate sindicatele existente se aflau sub controlul

Drapele naționale și fotografiile papei împodobesc gardurile Șantierului Naval Lenin din Gdansk. În august 1980 muncitorii acestei întreprinderi au declarat o grevă cu ocuparea locului de muncă și sub conducerea lui Lech Walesa, și împreună cu greviștii din celelalte colțuri a țării au fondat sindicatul independent Solidaritatea.

PUMP. Alegerea ca papă a unui arhiepiscop polonez pe nume Karol Wojtyla a dat un nou imbold activităţii opozante.

În urma recoltelor slabe din 1979 situaţia economică a ţării s-a deteriorat şi mai mult. Când în 1980 guvernul a decretat creşterea preţului cărnii, situaţia în ţară a devenit foarte tensionată. Grevele izbucnite erau greu de reprimat, deoarece muncitorii au utilizat o tactică nouă – au organizat greve de ocupaţie, adică refuzau să părăsească locurile de muncă pe timpul grevei. Criza s-a adâncit şi mai tare când greviştilor li s-au alăturat şi şantierele navale din Gdansk, în fruntea cărora s-a aflat muncitorul militant Lech Walesa. Uzinele aflate în grevă ţineau legătura între ele, şi pentru prima dată activitatea greviştilor a fost coordonată de la început. S-a constituit sindicatul independent, care în scurt timp şi-a luat numele de "Solidaritatea".

Ameninţat de faliment economic guvernul a fost nevoit să se aşeze la masa de negocieri. Înţelegerea semnată în august 1980 în Gdansk conţinea printre altele dreptul la grevă şi legalizarea sindicatului Solidaritatea, desfiinţarea cenzurii şi mai multe concesii de ordin material. Dar nu s-a pus sub semnul întrebării poziţia PUMP ca "forţă conducătoare" şi apartenenţa Poloniei la lagărul socialist.

În afara legii

Poporul însă cerea noi schimbări cu insistenţă. Au izbucnit greve în multe locuri. Noul conducător de partid, generalul Wojciech Jaruzelsky a decretat în 1981, pe neaşteptate, legea marţială, a declarat nelegal sindicatul Solidaritatea, şi i-a arestat pe conducătorii acestuia. Când muncitorii şantierelor navale Lenin din Gdansk au declarat greva cu ocupaţie, forţele poliţieneşti au ocupat clădirile întreprinderii. În următorii câţiva ani trupele de asalt poliţieneşti ZOMO au înăbuşit cu brutalitate orice manifestare a nemulţumirilor sociale.

Topham Picture Source

FĂURITORII ISTORIEI

Lech Walesa s-a născut în 1943 în localitatea Popowa. A început să lucreze pe Şantierul Naval Lenin din Gdansk în 1967 ca electrician. În timpul evenimentelor din 1970 a activat ca membru a comitetului de grevă. În 1976 i s-a desfăcut contractul de muncă. În 1980 s-a aflat în fruntea marii greve, în urma căreia s-a fondat şi s-a înregistrat sindicatul Solidaritatea. În decembrie 1981 a fost arestat, şi numai în noiembrie 1982 a fost eliberat din detenţie. În 1983 a primit premiul Nobel pentru pace. În 1988 el a condus delegaţia Solidarităţii la tratativele duse cu guvernul. În 1990 a fost ales preşedintele Republicii Polonia.

Generalul Wojciech Jaruzelski, prim ministru (1981-1985) şi preşedintele Consiliului de Stat (1985-1989). Pentru restabilirea conducerii comuniste şi pentru împiedicarea influenţei Solidarităţii în 1981 a decretat legea marţială, pe care a revocat-o după un an.

Topham Picture Source

Manifestaţia membrilor Solidarităţii în Varşovia. În 1981 sindicatul a fost trecut în ilegalitate. Activitatea Solidarităţii a condus la organizarea alegerilor libere.

Topham Picture Source

La sfârşitul anului 1982 guvernul se simţea destul de puternic pentru a retrage legea marţială şi considera ca şi terminat episodul Solidaritatea. În realitate însă sindicatele libere erau trecute doar în ilegalitate. Criza economică tot mai adâncă a condamnat la eşec toate încercările puterii, şi ca rezultat al reformelor din Uniunea Sovietică politica mâinii forte a devenit foarte nepopulară. La începutul anului 1988, când au izbucnit greve noi, Jaruzelsky a intrat în tratative cu liderii sindicatelor.

Alegeri libere

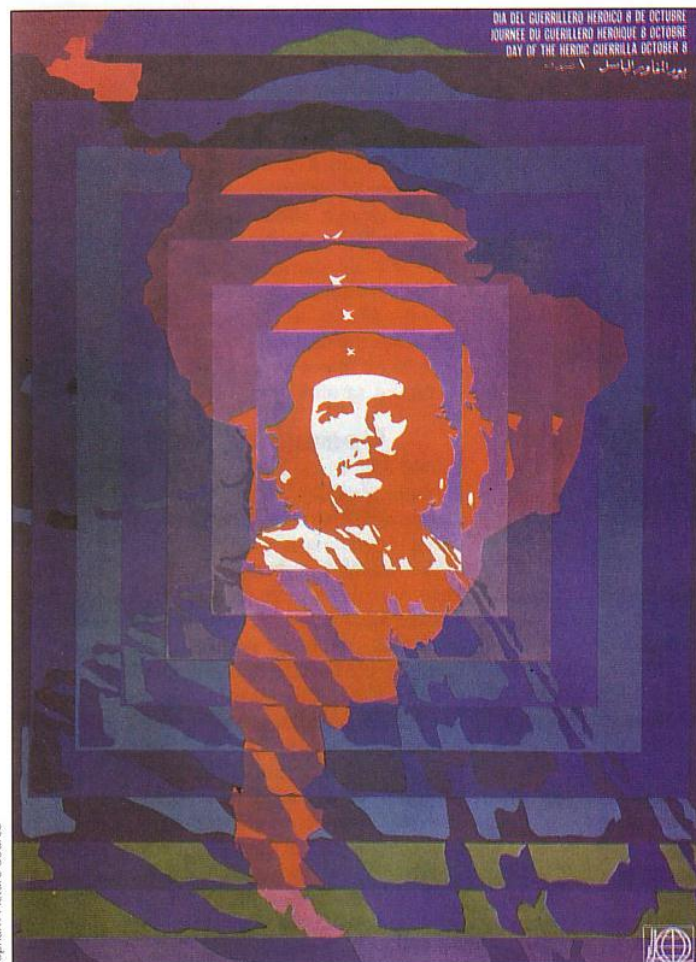
În urma unui acord încheiat nu numai că s-a repus în legalitate Solidaritatea, dar s-a decis organizarea de alegeri libere. Candidaţii Solidarităţii aveau dreptul să candideze doar pentru un număr restrâns – minoritar – de locuri. În cazul în care ar fi obţinut rezultate bune, Solidaritatea putea deveni o forţă politică deşi comuniştii urmau să păstreze controlul politic.

La publicarea rezultatelor alegerilor s-a constatat că opoziţia a câştigat toate mandatele, acolo unde i s-a permis să prezinte candidaţi. Rezultatul alegerilor a arătat atât de clar care e voinţa populară încât noul guvern de coaliţie a fost de fapt guvernul Solidarităţii miniştrii comunişti fiind minoritari. În fruntea guvernului a ajuns pentru prima oară în 40 de ani un prim ministru necomunist, în persoana lui Tadeusz Mazowiecki. Când comunismul a sucombat în estul europei, Polonia a devenit o ţară liberă şi independentă.

Epoca eroică a unităţii naţionale lua astfel sfârşit. Pe scena politică au apărut partide politice concurente, şi după o campanie electorală dură, nelipsită de injurii Lech Walesa a fost ales preşedintele ţării.

mai vezi Istorie universală 103 – CĂDEREA COMUNISMULUI

America Latină

Topham Picture Source

Che Guevara a devenit un simbol al politicii revoluționare. El a murit încercând să-și răspândească ideile în întregul continent după victoria împotriva lui Batista în Cuba.

Soldați din Paraguay trag asupra trupelor boliviene într-o pădure din Gran Chaco. Ambele părți au luptat pentru posesia vastei câmpii Chaco, din 1932 până în 1935. Armata Boliviei era mai numeroasă și mai bine echipată, însă recruții indieni din munții Anzi au avut de suferit în joasa și umeda câmpie Chaco. Paraguayul a cucerit cea mai mare parte a regiunii, plătită însă scump – cu viața a 50.000 de bolivieni și 35.000 de paraguayeni.

Topham Picture Source

Mereu agitată, America Latină s-a confruntat cu o mulțime de probleme printre care sărăcie, terorism, dictatori, droguri și datorii. Însă, la sfârșitul secolului XX, s-au întrezărit semne încurajatoare.

Cea mai mare parte a Americii Latine și-a câștigat independența față de Spania și Portugalia în 1820. Însă deosebirile politice și geografice s-au făcut în curând simțite, iar regiunea s-a împărțit în multe state separate. De atunci, în ciuda mișcărilor sociale care au avut loc, harta politică a Americii Centrale și de Sud nu s-a modificat foarte mult.

Secolele de dominație colonială nu prea au pregătit America Latină pentru auto-conducere, iar rolul jucat de militari în lupta pentru independență a creat un model pentru viitor. Armata intervenea frecvent în politică, răsturnând guverne, punând la cale lovituri de stat sau instaurând dictaturi prin *caudillos* ("oameni puternici"). Acest lucru a fost încurajat de diviziunile adânci ce existau în societatea latino-americană – între conservatori și liberali, bogați și săraci, orașe și sate – și grupările rasiale create prin colonizare și comerțul cu sclavi – creoli, indieni, negri și persoane provenind din rase combinate.

Deși lumea era conștientă de mișcările sociale din America Latină, statele Americii Latine au pornit adesea războaie unele împotriva altora, în special în secolul al XIX-lea când au existat conflicte privind posesia suprafețelor întinse de pământ neocupat. Cel mai sângeros a fost Războiul Triplei Alianțe dintre anii 1865-70, când Paraguay-ul s-a implicat într-un conflict sinucigaș cu Brazilia, Argentina și Uruguay, pierzând nu doar războiul ci și un procentaj covârșitor din propria populație. În secolul XX, Bolivia și Paraguay au purtat Războiul din câmpia Chaco între anii 1932-35. Au existat ostilități între Columbia și Peru în aceeași perioadă, iar în 1941-42 Peru a lansat o mare invazie asupra Ecuadorului, care a fost obligat să cedeze suprafețe întinse de teritoriu. De atunci, nu s-au mai înregistrat conflicte grave, deși în 1969 două rezultate controversate din cadrul Cupei Mondiale au declanșat un scurt "război al fotbalului" între El Salvador și Honduras.

După colonialism

Un alt factor constant din istoria Americii Latine a fost intervenția directă sau indirectă a Statelor Unite în afacerile acesteia. Aceasta se baza la început pe rolul protector menționat în Doctrina Monroe (1828), care proclama opoziția SUA împotriva oricărei activități coloniale europene în cele două Americi. Însă, aceasta nu a fost protecție, ci propriile interese care au dus la declanșarea războiului Statelor Unite împotriva Mexicului în 1846. SUA a ocupat suprafețe întinse de pământ, inclusiv California, Arizona și New Mexico. Anti-colonialismul și propriile interese s-au combinat pentru a da naștere războiului americano-spaniol (1898), care a transformat SUA în puterea predominantă în Cuba și Puerto Rico.

Această situație a declanșat o perioadă foarte activă de intervenții. În 1903, încurajat și protejat de Statele Unite, statul Panama s-a revoltat și s-a separat de Columbia. Prin urmare, Canalul Panama a fost construit potrivit planurilor SUA și a fost creată o Zonă de Canal prin Panama pe care Statele Unite au controlat-o până în 1979.

Alte acțiuni ale SUA s-au bazat pe "Corolarul lui Roosevelt" la doctrina Monroe, care împuternicea SUA să intervină oriunde în cele două Americi pentru a stabili "buna

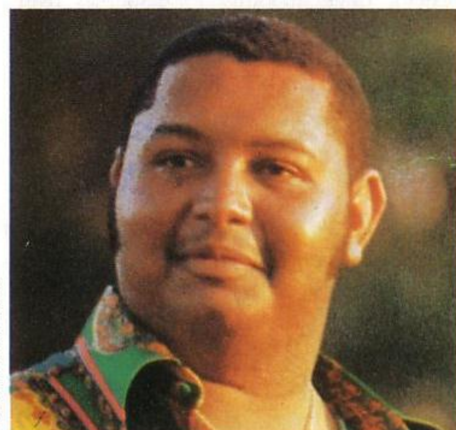
guvernare" și să prevină acțiunile europene (de exemplu recuperarea datoriilor) împotriva guvernelor "rele".

Deși era adevărat că finanțele câtorva țări latino-americane se aflau într-un haos total, Corolarul lui Roosevelt a ignorat independența națională a acestora și le-a oferit Statelor Unite pretextul de a interveni oricând și oriunde considerau că interesele lor erau în joc. La începutul secolului XX, trupele SUA au

Topham Picture Source

François Duvalier (dreapta) a condus Haiti începând cu 1957 până la moartea sa în 1971. Papa Doc, după cum era numit, a avut o domnie a terorii sprijinită de Tontons Macoutes, armata sa privată. Sub regimul său economia a cunoscut o perioadă de declin. Fiul său, Jean-Claude (dedesubt), a preluat puterea în 1971, dar a fost nevoit să fugă în Franța în 1986.

Topham Picture Source

acționat în Republica Dominicană, Nicaragua, Haiti și Mexic. În anii 1930, sub conducerea președintelui F.D. Roosevelt, politica SUA s-a schimbat, parțial datorită faptului că impactul Marii Crize a făcut ca acțiunile externe să fie inoportune. Politica de "bună vecinătate" a Statelor Unite era accentuată pe cooperarea voluntară între egali, răsplătindu-i pe prietenii de încredere ai Americii Latine cu privilegii comerciale. Această abordare a îngreunat acuzarea SUA de imperialism și a fost continuată cu o mai mare înverșunare după cel de-al doilea război mondial.

Prima revoluție

Unul dintre cele mai dramatice episoade din istoria Americii Latine a fost Revoluția Mexicană care a început în 1910. Dictatura lui Porfirio Diaz, care durase 25 de ani, a fost înlăturată, dar liderul revoluționar, liberalul Francisco Madero, a fost detronat și asasinat. Au urmat lupte complicate între marii proprietari de pământ, generali rivali cu armate private și mulțimile de țărani privați de pământ, reprezentați de Emiliano Zapata și Pancho Villa, personaje ale căror fapte curajoase au intrat în legendă. Nici unul dintre acești lideri nu au supraviețuit, însă cei care au pretins că sunt urmașii revoluției au rămas la putere, iar câteva reforme sociale au fost puse în practică. Sub Lázaro Cárdenas, aflat la președinție între anii 1934-1940, marile proprietăți au fost împărțite țăranilor, iar profitabila industrie a petrolului a fost naționalizată. Mexicul s-a transformat într-un compromis, unic și curios, între capitalism și socialism, condus de un singur partid (Partidul Revoluționar Instituțional, PRI), care aranja toate alegerile în favoarea sa dar tolera rivalii și permitea discursul liber. PRI a oferit țării o stabilitate de 40 de ani începând cu 1940, caracterizată printr-o industrializare și o creștere economică puternică.

În alte regiuni, loviturile de stat au continuat, armata dominând majoritatea guvernelor latino-americane. Printre cei mai celebri dictatori s-au numărat François "Papa Doc" Duvalier, care a terorizat statul Haiti din insulele Caraibe între 1957 și 1971 cu sprijinul unei armate private vicioase, Tontons Macoutes și urmașul său Jean-Claude "Baby Doc" Duvalier. Alții au fost generalul Rafael Trujillo în Republica Dominicană (1930-61); Fulgencio Batista în Cuba (1940-44, 1952-59); familia Somoza, care a condus Nicaragua în perioada 1936 și 1979, exceptând trei ani, și generalul Alfredo Stroessner în Bolivia (1954-89).

Un personaj și mai complex a fost Juan Perón, un colonel care făcea parte din juntă (comitetul militar) și care a preluat puterea în Argentina în 1943. Politica sa de promovare a bunăstării sociale a atras sprijinul clasei muncitoare și a fost ales președinte în 1946. Sistemul guvernamental introdus de el a combinat autoritarismul cu stilul popular și a oferit avantaje sindicatelor. Soția sa, Eva, implicată și ea în politică, a fost de asemenea un element politic valoros până la moartea sa în 1952. Perón a sfidat unele autorități importante, inclusiv Biserica, și, deoarece cererea mondială de carne de vită din Argentina a scăzut, menținerea politicii de bunăstare a devenit dificilă. În 1955, presiunea din partea forțelor armate l-au determinat să demisioneze și să plece în exil, dar "perónismul" a continuat să aibă adepți importanți.

Operațiuni în secret

Statele Unite au continuat să supravegheze evoluția Americii Latine. În 1948 s-a înființat Organizația Statelor Americane (OAS) în vederea coordonării politicilor regionale. Însă SUA a devenit mult mai activă când Războiul Rece s-a intensificat iar populația sărăcită și orașele aglomerate ale Americii Latine păreau să devină pepiniere pentru comunism. Când președintele de stânga din Guatemala, Jacobo Arbenz, a introdus reforme agrare ce amenințau poziția companiei americane United Fruit Company, CIA (Serviciul de Informații al SUA) le-a oferit sprijin opozanților exilați ai regimului, ceea ce a dus la înlăturarea lui Arbenz. Acesta a devenit modelul multor "operațiuni în secret" în cadrul cărora CIA a influențat sau

Fulgencio Batista (al treilea de la stânga), președinte al Cubei (1940-44, 1952-59). Excesele sale dictatoriale au instigat revoluționarii lui Castro, care l-au alungat de la putere în 1959. El a murit în Spania în 1973.

Getty Images

Getty Images

le sale inițiale, Castro a fost condus spre tabăra sovietică iar Cuba a devenit primul stat comunist auto-proclamat din America Latină.

Succesul revoluției cubaneze a fost cât se poate de serios deoarece Castro împreună cu susținătorii săi, purtând barbă și uniforme de luptă chiar și după preluarea guvernului, părea mult mai impetuos și mai sincer decât majoritatea liderilor comuniști, făcând un apel distinct tinerilor din multe colțuri ale lumii. Acest lucru s-a intensificat în 1961, când Statele Unite au încercat să-și repete succesele din Guatemala, oferind arme și sprijin pentru o invazie a exilaților cubanezi, sfârșit dezastruos în Golful Pigs.

Anul următor criza rachetelor din Cuba a adus lumea în pragul unui război nuclear înainte ca sovieticii să-și retragă armele din insulă; dar confruntarea a scutit Cuba de pericolul unei invazii iminente și a lăsat un gust amar în tabăra Statelor Unite.

Amenințarea Stângii și reacția SUA au avut acum o influență imensă asupra istoriei Americii Latine. Gherilele, create după modelul Fideliștilor lui Castro, au devenit active în

a determinat evenimentele din America Latină fără nici o implicare oficială a Statelor Unite.

Oferind prioritate luptei împotriva comunismului, SUA tindeau să sprijine chiar și cele mai brutale regimuri cu orientare anti-comunistă. Cu toate acestea, uneori Statele Unite au condamnat represiunile, iar când cubanezii s-au întors împotriva lui Batista, acesta a încetat să mai fie dotat cu echipament american. Însă, regimul său s-a prăbușit mult mai rapid decât se aștepta, iar la data de 1 ianuarie 1959 Batista a fugit în timp ce gherilele rebele, în frunte cu Fidel Castro, intrau în Havana, capitala cubaneză.

Propunerile radicale ale lui Castro privind reformele agrare și naționalizarea afacerilor – multe deținute de SUA – au confirmat cele mai grave suspiciuni ale guvernului american. Pentru a distruge economia cubaneză s-a impus un embargo comercial, dar Cuba, ajutată de Uniunea Sovietică, a scăpat de consecințele grave ale acestuia. Oricare ar fi fost intențiile

▲▶ Președintele Juan Péron, al cărui program de reforme sociale a atras sprijinul poporului. Peron a fost ales în 1946, însă a devenit un adevărat dictator și a fost demis de armată în 1955. Un susținător al guvernului său a fost prima sa soție, Eva (dreapta). După moartea sa în 1952, regimul s-a prăbușit. Peron a fost rechemat din exil și a fost reales în 1973, dar a murit în 1974.

Getty Images

Topham Picture Source

câteva țări, iar în 1966, un veteran al revoluției cubaneze, Ernesto "Che" Guevara, a început operațiunile în sălbăticia Boliviei, sperând să răspândească revoluția pe tot cuprinsul Americii de Sud. Însă toate aceste mișcări rurale au eșuat și Guevara însuși a fost capturat și ucis în 1967.

O nouă generație de radicali – dintre care mulți au fost deziluzionați din cauza comunismului ortodox – a ales un nou câmp de luptă în orașe, unde putea spera să găsească aliați și să se adăpostească în mahalalele și cocioabele care se înmulțeau ca urmare a creșterii excesive a populației Americii Latine. Un brazilian, Carlos Marighela a scris *Minimanualul Războiului Gherilelor Urbane* (1967), care a fost folosit ca manual de "teroriști" și "luptători pentru libertate" ce apăreau acum în multe părți ale lumii. Gherilele urbane latino-americane, ca și Montaneros în

◀ Fidel Castro s-a auto-declarat prim-ministru al Cubei după ce forțele sale revoluționare l-au înlăturat pe generalul Batista. El a fost un susținător înverșunat al revoluțiilor din alte țări ale Americii Latine.

Topham Picture Source

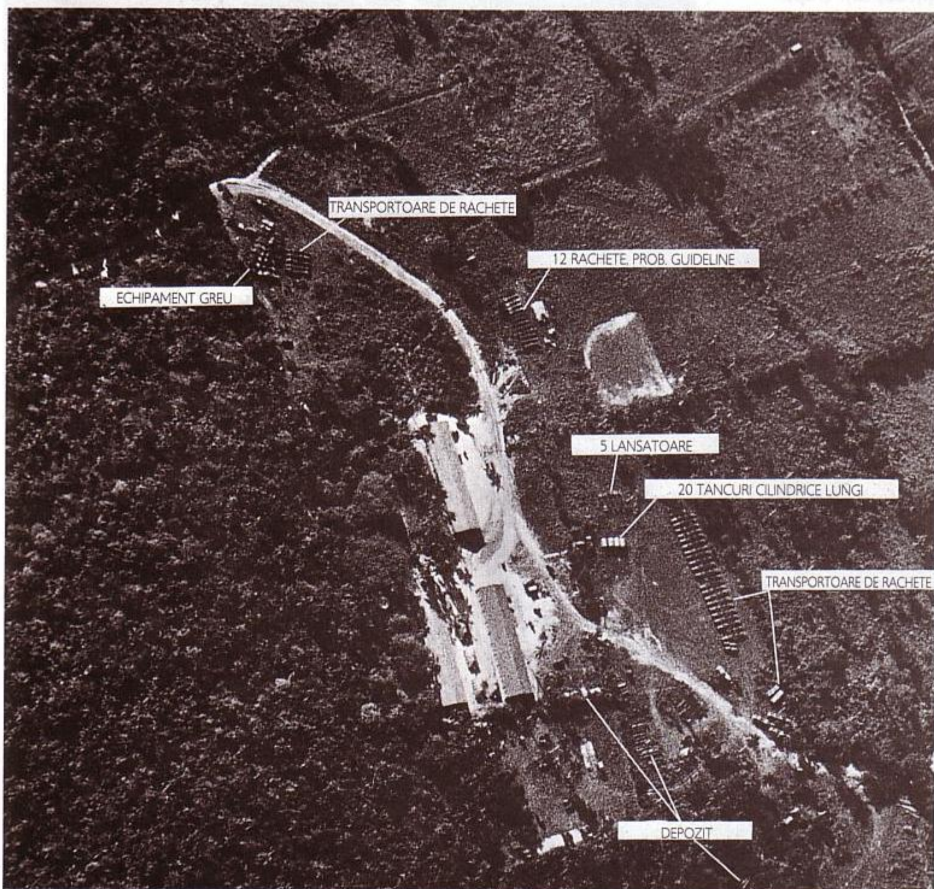
Jurnalişti inspectând un bombardier american B26, care se bănuia că a fost doborât în timpul invaziei din Golful Pigs, când o forţă a cubanezilor exilaţi, instruită de CIA, a încercat să îndepărteze regimul lui Castro.

Argentina şi Tupamaros în Uruguay, au organizat aruncarea în aer a unor maşini, răpiri şi atacuri asupra cazarmelor guvernamentale.

Terorismul urban a fost greu de anihilat, dar se părea că acesta nu-şi atinge scopul de a distruge societatea capitalistă şi multe grupări au fost în cele din urmă spulberate. Unul dintre motive a fost acela că guvernele deveniseră mult mai bine pregătite. Începând cu Alianţa pentru Progres a preşedintelui Kennedy în 1961, Statele Unite au furnizat arme şi bani Americii Latine pentru consolidarea regimurilor anti-comuniste şi au trimis specialişti pentru a instrui şi asista personalul acestora în vederea pregătirii operaţiunilor împotriva rebelilor.

Dintr-un punct de vedere, gherilele urbane au reuşit: ele au subminat guvernele democratice şi civile, care luptau deja pentru a supravieţui în faţa problemelor economice şi demografice din ce în ce mai grave ale Americii Latine. Lupta împotriva gherilelor implica limitarea libertăţilor civile şi conferea armatei un rol central, aceasta urmând să preia controlul asupra celei mai mari părţi a Americii Latine la începutul anilor 1970.

În plus, armata a câştigat luptele interne prin adoptarea unor măsuri extreme, torturându-i adesea pe deţinuţi în vederea obţinerii de informaţii de la aceştia, întemniţându-i pe suspecţi şi sponsorizând "escadroanele morţii" care au ucis un număr mare de oameni cu orientare politică de stânga.

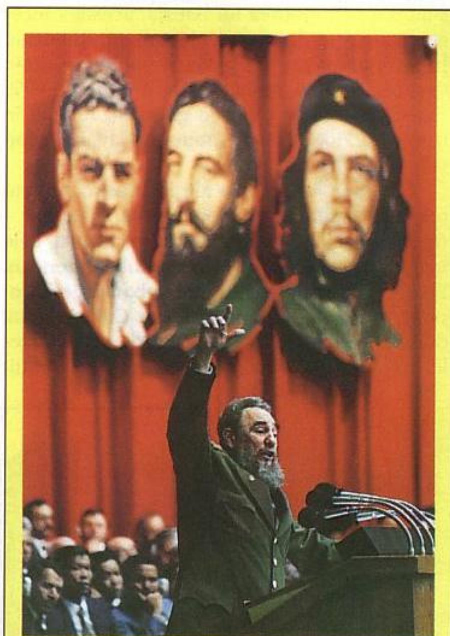

Topham Picture Source

O fotografie publicată de guvernul american demonstrează că rachetele sovietice cu focos nuclear au fost instalate în secret în Cuba, pentru a lansa un atac asupra vestului.

Democraţii şi lovituri de stat

O victimă a acestui curent a fost guvernul lui Salvador Allende din Chile, considerat primul guvern marxist ales pe cale democratică. În 1973, guvernul a fost răsturnat printr-o lovitură militară ce se credea că a fost organizată de CIA. Allende însuşi a murit în timpul atacului lansat asupra palatului prezidenţial. Noii conducători, în frunte cu generalul Augusto Pinochet, au distrus democraţia chiliană prin metode brutale. În Argentina armata a obţinut la început mai puţine succese împotriva gherilelor, iar în 1973 au avut loc alegeri care au adus la putere partidul perónist Justicialista. Perón însuşi s-a reîntors din lungul său exil pentru a deveni preşedinte, însă a încetat din viaţă anul următor. Urmaşa sa – a doua soţie, Isabelita Perón – nu a reuşit să facă faţă, iar în 1976 armata a preluat din nou conducerea. De această dată războiul împotriva gherilelor a fost condus fără nici o reţinere,

Topham Picture Source

FĂURITORI AI ISTORIEI

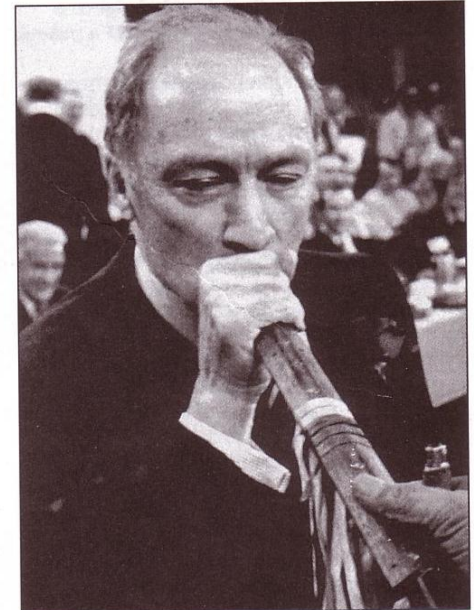
Dr. Fidel Castro (n.1926), fiul unui proprietar de plantaţii de sfeclă de zahăr cubanez, a studiat dreptul înainte de a intra în politică. A participat le încercări de înlăturare a regimului Trujillo în Republica Dominicană, apoi a condus un atac în 1953 asupra unei cazarme militare în Cuba. Condamnat la 5 ani închisoare, eliberat în 1955, a plecat în Mexic, iar în 1956 a ajuns în Cuba cu un grup de gherile. "Fideliştii" au rezistat în munţi, iar în 1958 au preluat puterea sprijiniţi de populaţie. Castro se află încă la conducerea Cubei.

Canada în criză

Popperfoto

Natura multi-etnică a societății canadiene, reflectată în aceste afișe bilingve, își are originea în colonizarea timpurie efectuată de francezi și britanici.

Popperfoto

Pierre Trudeau, prim-ministru (1968-1979, 1980-4), în 1983 în cadrul unor discuții privind drepturile indienilor. El s-a opus separării, cu toate că era canadian francez.

În ciuda societății sale moderne cu un nivel de trai ridicat, trecutul recent al Canadei nu a fost lipsit de griji, cu încordarea provocată de structura sa federală, un Quebec nerăbdător și cu dificultățile aparent insurmontabile în crearea unui cadru constituțional general acceptabil.

La fel ca alte națiuni occidentale, Canada a beneficiat enorm de prosperitatea economică ce a început în 1945. Imigrația a diversificat mult societatea canadiană fără a crea probleme majore, ceea ce a dus la o creștere semnificativă a populației (aproape 27 milioane în anii 1990).

Cu toate acestea, începând cu anii 1960 Canada a fost urmărită de probleme etnice ce aveau legătură cu mai vechile comunități stabilite pe acele meleaguri. Provincia Quebec, majoritar vorbitoare de limbă franceză, a experimentat o renaștere a devotamentului față de propria ei moștenire franceză, probabil, parțial datorită sosirii în Quebec a unui număr mare de imigranți care nu erau vorbitori nici de limbă franceză nici de limbă engleză dar care în mod obișnuit preferau să învețe engleza. Quebechezii au început să simtă că era amenințată propria lor cultură într-o federație dominată de vorbitori ai limbii engleze. Spiritul militant al acestora a fost încurajat în decursul faimoasei vizite efectuate de către președintele francez, Charles de Gaulle, care a fost primit în Quebec cu mult entuziasm și a strigat provocator către mulțime "Vive Quebec libre!" ("Trăiască Quebecul liber!").

Politica națională era dominată de către partidele liberal și progresist-conservator, până în anul 1984 la guvernare fiind cel progresist. Ambele partide erau adepte ale federației. În Quebec, liberalii locali au pus la cale o "revoluție tăcută" pentru a mări puterea provinciei dar aceasta a eșuat ducând la nemulțumiri și anul 1970 a fost martorul nașterii unui partid pur local, Partidul Quebecois (al quebechezilor) care milita pentru independență totală.

Problema a continuat să mocnească de-a lungul întregului mandat al lui Pierre Trudeau (1968-84, cu o pauză cuprinsă între 1979-80). Trudeau beneficia de avantajul de a fi un canadian francez (deci nu era un dușman al quebechezilor) dar un opus vehement al separatismului. În 1968, guvernul condus de acesta a sprijinit actul oficial al limbilor, care făcea din Canada o societate bilingvă (anglo-franceză) și a încercat să satisfacă corect și alte culturi etnice.

Cu toate acestea, partida quebechezilor a preluat puterea în Quebec, cerând o "asocierea prin suveranitate", ce avea însă implicații economice. Când partidul a organizat un referendum asupra acestui subiect, 60 procente din totalul quebechezilor – într-una din situațiile de răsturnare caracteristice pentru politica canadiană – au votat împotriva acestei propuneri.

Acest fenomen l-a încurajat pe Trudeau să-și ducă la îndeplinire una dintre vechile sale ambiții și să facă din constituția canadiană o

Popperfoto

Conducători aleși ai popoarelor Cree și Sioux prezentându-și în 1981 propunerile, în cadrul discuțiilor privind constituția. În ciuda faptului că erau cei mai vechi locuitori, reprezentanții indieni nu au fost invitați să participe.

Popperfoto

Un indian mohican, la o demonstrație din 1990 împotriva expansiunii unui teren de golf pe teritoriu tribal. Protestul s-a încheiat cu o baie de sânge după intervenția armată a poliției.

lege aflată sub controlul canadienilor ("repatrierea" constituției). Din punct de vedere tehnic, ca urmare a trecutului său colonial, constituția existentă era un artefact britanic care putea fi modificat doar printr-o lege a parlamentului britanic. În 1982, Marea Britanie a făcut de bunăvoie toate modificările necesare, însă Quebecul a respins constituția amendată "a lui Trudeau", insistând asupra faptului că documentul trebuia să ofere provinciei un statut special bazat pe moștenirea sa franceză. Atunci nimeni nu-și putea imagina că încercarea de găsire a unei constituții care să-i satisfacă pe toți canadienii putea da naștere unei dispute naționale care avea să dureze până în anii 1990.

Era Trudeau a fost una de mare prosperitate, deteriorată însă la începutul anilor 1980 de efectele recesiunii mondiale. Trudeau a demisionat în 1984 iar succesorul său a fost învins de conservatorii progresiști, care au dobândit o victorie electorală prin Brian Mulroney. Cu toate că conservatorii erau mai înclinați să diminueze cheltuielile publice și să privatizeze concernele publice, principala lor grijă, a fost acordul Meech Lake, din 1987, care a încercat să dea o rezolvare crizei constituționale și negocierile privind acordul pentru un comerț liber cu Statele Unite, din ianuarie 1988.

Liberalii s-au opus cu vehemență acordului privind comerțul liber însă alegerile din 1988 a oferit conservatorilor o majoritate mult redusă, dar totuși confortabilă. Începând de atunci totul părea însă a merge rău pentru Mulroney.

În 1990, Newfoundland și Manitoba au refuzat să ratifice acordul Meech Lake, lăsând astfel problema constituțională încă în așteptare. Revendicările amerindienilor canadieni au îmbrăcat forma disputelor privind dreptul asupra terenurilor care aproape că au sfârșit cu o luptă dusă între trupele armate și mohicanii care au ridicat blocade de-a lungul unui pod de pe St. Lawrence. Și, mai presus de toate, recesiunea continua să se facă simțită.

Recesiunea

Recesiunea atinsese nivelul mondial, ceea ce a făcut ca guvernul să susțină că lupta economică depășea un nivel pe care să-l poată controla. Canadienii îl acuzau însă pe Mulroney pentru o taxă dureroasă de șapte procente aplicată bunurilor și serviciilor și pentru un acord comercial lipsit de taxe pe care îl resimțeau ca fiind promotorul "emigrării" afacerilor în S.U.A.

În august 1992, aparent neînfricat, guvernul a continuat să susțină acordul comercial liber al Americii de Nord, intenționând să creeze "o piață comună", care să cuprindă Canada, S.U.A. și Mexicul.

A fost finalizat și un nou tratat privind constituția. Acesta părea să satisfacă toate provinciile și popoarele băștinașe (indieni și eschimoși). În octombrie însă, cu ocazia referendumului organizat, 54 procente dintre votanți l-au respins. Cu o susținere tot mai mică, în 1993 Mulroney a demisionat.

I-a urmat Kim Campbell, care a câștigat alegerile. În același timp, partidul blocului quebechez a câștigat influență și a beneficiat în anul care urmat de unele avantaje politice. Astfel în 1995 s-a organizat un referendum.

În referendumul privind suveranitatea s-au înregistrat 5 milioane de voturi, 50,6 procente votând împotriva. Această ultimă respingere a ideii de separare a fost deocamdată marginală. Dacă va urma o separare, succesul ei va depinde dacă aceasta va ști să preîntâmpine implicațiile economice și politice ale procesului.

Popperfoto

FĂURITORII ISTORIEI

Kim Campbell (n. 1947) a fost aleasă prima femeie prim-ministru în iunie 1993, după demisia lui Brian Mulroney. A condus partidul progresiv-conservator. S-a născut la Port Alberni, British Columbia, și a studiat Științele politice și Dreptul. În 1988 Campbell a obținut un loc în Camera Federativă a Comunelor, devenind în 1989 ministru adjunct, ministru al justiției (1990) și ministru al apărării (1993). În calitate de prim-ministru a efectuat numeroase deplasări. A avut nenumărate apariții în media, încercând să recâștige terenul pierdut de conservatori. În toamna anului 1993, cu ocazia alegerilor, a fost înfrântă.

Associated Press/Topham Picture Source

Brian Mulroney, prim-ministru (1984-93), aprinzând flacăra la Jocurile Olimpice de Iarnă din 1987. În 1993, Kim Campbell a devenit prima femeie prim-ministru a Canadei.

Associated Press/Topham Picture Source

În 1992, eschimoșii au ajuns la un acord cu guvernul canadian pentru a înființa, până la sfârșitul secolului, o nouă patrie, Nunavut.

mai vezi Istorie universală 125 – COMMONWEALTHUL Istorie universală 130 – CONFLICTELE ETNICE

Tulburări în Africa

Topham Picture Source

◀ Locuitorii din regiunea Katanga dărâmând un stabiliment al Națiunilor Unite în rebeliunile din 1960. Regiunea Katanga, bogată în minereuri, a s-a confruntat prima cu criza post-colonială când a încercat să se desprindă de Congo sub conducerea lui Moise Tshombe.

▼ Demnitari și mulțime adunată în fața Ambasadei Nigeriei în Londra la o ceremonie de celebrare a independenței din 1960.

Topham Picture Source

▼ Dr. Hastings Banda, prim-ministru (mai târziu președinte pe viață) al țării Malawi, dansând cu soția primului guvernator general la balul proclamării independenței, în 1964.

Topham Picture Source

Scăpați de conducerea colonială, locuitorii Africii au salutat bucuroși independența. Însă, în loc de progresul sperat, loviturile de stat, războaiele civile, foametea și bolile au creat un continent subdezvoltat și alarmant de instabil.

În 1945, cea mai mare parte a Africii era împărțită încă în colonii și protectorate conduse de marile puteri europene. În anii 1950, controlul european a luat sfârșit în majoritatea ținuturilor arabe și musulmane din nordul Saharei, deși lupta îndârjită a algerienilor împotriva dominației franceze a continuat până în 1962. Între timp, în 1957, Ghana a devenit prima colonie de negri care și-a câștigat independența, iar din 1960 "vântul schimbării" a început să se manifeste cu o forță irezistibilă. În 1968, africanii erau proprii lor stăpâni în mare parte a continentului și aproape 40 de noi state s-au alăturat Națiunilor Unite.

Era puțin probabil ca Africa să se bucure de pace, stabilitate și progres în timpul primelor decenii de conducere autohtonă. La urma urmei, nici Europa nu reușise să atingă aceste obiective după secole de dezvoltare politică și economică.

Însă istoria Africii independente s-a schimbat de la sine. Instituțiile parlamentare moștenite de la marile puteri coloniale au fost repede abandonate sau răsturnate în favoarea partidelor unice sau a dictaturilor. Rivalitățile tribale și regionale au ieșit în curând la suprafață, ducând la masacre, războaie și războaie civile. Forțele armate s-au implicat și ele în politică într-o măsură tot mai mare și dintr-un moment într-altul loviturile de stat puteau să răstoarne guvernele din majoritatea statelor africane. În unele dintre acestea – mai ales în Ghana și Nigeria – loviturile de stat au devenit o modalitate obișnuită de a schimba politica.

Continuarea stării de sărăcie în Africa a fost o problemă și mai gravă. Politicile guvernelor africane au eșuat în asigurarea prosperității și chiar au sporit dependența țărilor pe care le conduceau de națiunile industrializate.

Restul lumii a realizat cât de fragile erau economiile africane abia la mijlocul anilor 1980, când transmisiile televizate despre foamete și SIDA au reprezentat știri de maximă importanță.

Divizarea colonială

Unele dificultăți întâmpinate de Africa erau moștenite din perioada colonială. De exemplu, frontierele statelor africane au fost create de europeni, iar multe dintre acestea erau pur și simplu niște linii drepte trasate inițial pe hartă pentru a diviza teritoriile puterilor coloniale rivale. Ignorând realitățile geografice și umane, erau separați la întâmplare membrii ai aceluiași trib sau popoare dușmane erau grupate în aceeași unitate politică. Cele mai vizibile consecințe ale obținerii independenței au fost războaiele între triburi și masacrele. Măcelurile erau adesea înfiorătoare, chiar și într-un stat mic ca Burundi, unde tribul dominant Tutsi a ucis aproximativ de 150.000 de membri ai tribului Hutu. În 1994, conflictul dintre Hutu și Tutsi a dus la moartea a sute de mii de bărbați, femei și copii în Ruanda.

De fapt, diviziunile tribale tindeau să submineze instituțiile democratice. Datorită aderării triburilor ostile la partide rivale, lupta pentru putere a fost caracterizată de lipsa

Topham Picture Source

Negoțul își revine cu încetul în Ibadan, vestul Nigeriei, curând după lovitura de stat din 1985 care a răsturnat guvernul Maj-Gen Buhari. Controlul a fost preluat de Maj-Gen Ibrahim Babangida.

voinței de a face compromisuri – sau de a accepta înfrângerea electorală – care ar face ca instituțiile democratice să funcționeze.

Deoarece majoritatea statelor africane erau formate artificial, oamenii nu prea dădeau dovadă de loialitate față de acestea. Când un trib sau un grup etnic era nemulțumit, sau când o provincie bogată nu voia să-și ajute vecinii săraci, ei erau tentați să plece în altă parte.

Aceasta fost o cauză majoră a crizei coloniale, declanșată în 1960 de încercarea de retragere a zonei Katanga, bogată în minereuri, din Congo-ul belgian (fostul Zair și acum Republica Democrată Congo). A urmat un lung și sângeros război, în ciuda eforturilor depuse de Națiunile Unite pentru păstrarea păcii. Acesta a luat sfârșit în 1965 când colonelul Mobutu Sese Seko l-a îndepărtat pe președinte de la putere și a instaurat un regim de dictatură militară.

Curând după aceea, un nou război civil a izbucnit în Nigeria, o federație creată de britanici care au unit cu greu triburile hausa, yoruba și ibo. O serie de intrigi și rebeliuni au intensificat nepopularitatea prosperului trib ibo, iar în 1967, după un șir de masacre și contramasacre, regiunea ibo din Nigeria și-a declarat independența sub numele de Biafra.

Condusă de colonelul Odumegwu Ojukwu, Biafra a dus un război civil de trei ani, în care au pierit 600.000 de oameni, până la capitularea din 1970.

Conflicte similare au apărut și în alte țări africane, persistând lungi perioade de timp. După ce și-a obținut independența în 1956, Sudanul s-a confruntat cu o revoltă armată a locuitorilor din sud împotriva dominației musulmane din nord. În ciuda încercării de reconciliere din anii 1970, războiul civil a durat până în anii 1990. Același lucru se poate spune și despre Ciad, unde musulmanii din nord voiau să se desprindă de restul țării.

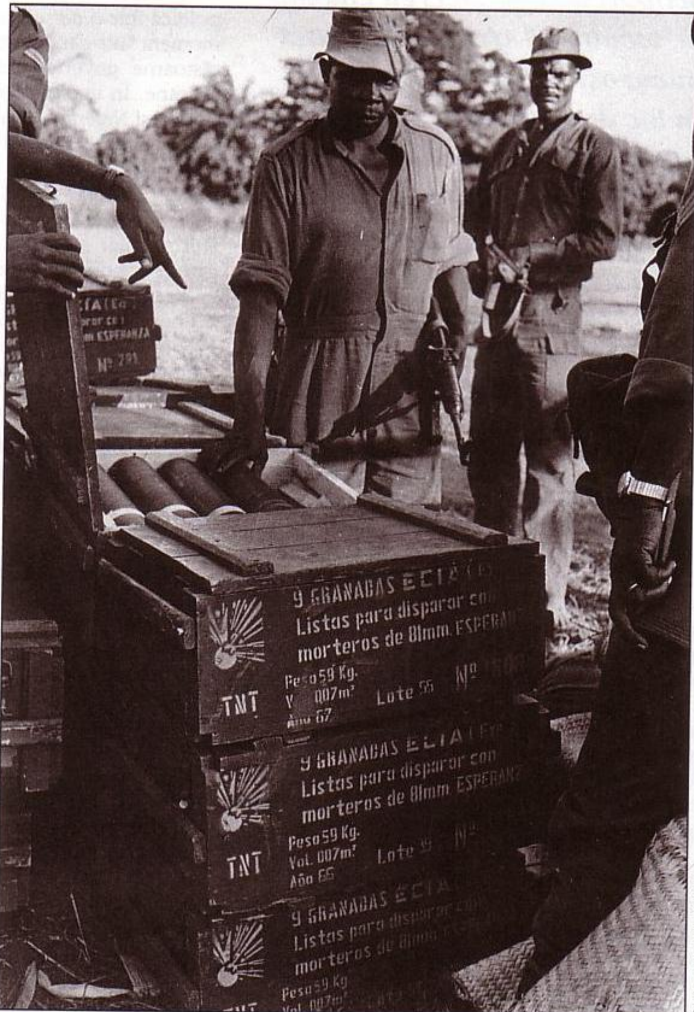
Situația din regiune a fost complicată datorită intervenției forțelor libiene, care-i sprijineau pe cei din nord, și trupelor franceze special trimise pentru a tăia elanul libienilor.

Una dintre aceste încercări de desprindere a avut într-adevăr sorți de izbândă. Frontul de Eliberare al Eritreenilor (FEE) a devenit elementul cel mai important al opoziției față de regimul marxist al colonelului Mengistu din Etiopia. După o luptă devastatoare, în 1991 membrii FEE nu numai că și-au eliberat țara, ci, ca parte dintr-o coaliție revoluționară, l-au îndepărtat pe Mengistu de la putere.

Sărăcia Africii era cauza multor dificultăți pe care le întâmpinau locuitorii săi. Cu toate că puterile coloniale au avut unele merite, ele au lăsat în urma lor un continent cu mulți analfabeți, un sistem educațional destul de restrâns și un mod inadecvat de îngrijire a sănătății. Mijloacele necesare pentru a depăși starea de sărăcie lipseau, iar tocmai oamenii săraci reprezentau electoratul necesar pentru ca instituțiile parlamentare să funcționeze.

Acest fapt a devenit în curând evident când, pe rând, statele africane abandonau democrația de tip occidental în favoarea sistemelor în care era permisă existența unui singur partid. La acea vreme, se considera că ast-

Trupe federale din Nigeria prezentând armele capturate de la rebelii din Biafra. Războiul a început când locuitorii regiunii Ibo și-au declarat independența.

Topham Picture Source

Înălțimea Sa Prințesa dând mâna cu președintele Kaunda la ceremonia organizată cu ocazia independenței Zambiei în 1964.

Topham Picture Source

fel de sisteme politice unipartide se potriveau mai bine nevoilor și tradițiilor poporului african și ajutau guvernele să mențină unitatea și să urmeze politici coerente.

O mare parte a intelectualității africane a fost de asemenea influențată de exemplul fostei URSS – stat unipartit care și-a depășit starea de înapoiere și a ajuns o mare putere. Majoritatea sistemelor de conducere africane alcătuite dintr-un singur partid aveau orientare socialistă, fiind bazate pe presupunerea că statul va avea un rol important în dezvoltarea economiei. Mai târziu, în anii '70 au apărut regimuri stricte, marxist-leniniste (mai mult sau mai puțin comuniste), în Benin (vestul Africii), Etiopia, Angola și Mozambic care își câștigaseră de curând independența.

Regimuri dictatoriale

Avantajele sistemelor unipartite s-au dovedit a fi iluzorii. Acestea nu erau doar dictatoriale dar nici nu erau stimulate de critici și dezbateri, tinzând să devină ineficiente și corupte. În multe zone, eșecul și nepopularitatea acestor sisteme a încurajat forțele militare să lanseze o lovitură de stat "în interes național" și să preia puterea. Acesta se anunța ca o stare intermediară, dar adesea armata devenea baza unui nou regim unipartit care, înlăturabil doar printr-o altă lovitură de stat.

Cu statele sale unipartite și conducătorii săi militari, Africa a devenit patria "oamenilor puternici" care își concentrau întreaga putere în propriile mâini. Unii, ca de exemplu Mobutu din Zair, Leopold Sengran din Senegal, Keneth Kaunda din Zambia, Julius Nyerere din Tanzania și Hastings Banda din Malawi, au condus timp de mai multe decenii, aducând o anumită stabilitate țărilor lor.

Dar au existat și alții care s-au transformat în tirani despotici, aducând doar moarte și distrugere popoarelor lor. Printre cei mai cunoscuți a fost Idi Amin, conducătorul Ugandei, care în public se purta ca un bufon, dar ale cărui forțe de securitate au ucis aproximativ 300.000 de oameni între 1971 și 1979. Guineea ecuatorială a trecut printr-o perioadă de teroare sub conducerea lui Macias Nguema (1968-1979). În 1977 crudul Jean Bédel Bokassa, conducătorul Republicii Central-Africane din 1966, s-a încoronat în cadrul unei ceremonii extravagante și ridicole în genul lui Napoleon. "Imperiul" său a mai durat încă doi ani, fiind apoi înfrânt de către forțele franceze.

Topham Picture Source

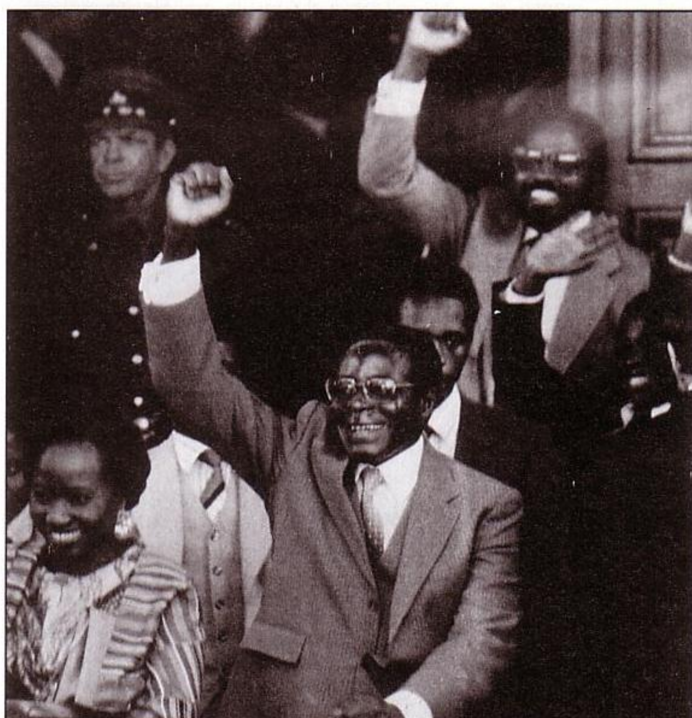
Jean Bédel Bokassa, fostul conducător al Republicii Central-Africane, este exilat pe Coasta de Fildeș. Proclamarea sa ca rege a declanșat o lovitură de stat în 1979 iar el a fost nevoit să părăsească țara.

Franța a fost cea mai activă dintre fostele puteri coloniale, intervenind frecvent în baza tratatelor de "apărare" cu fostele posesiuni. Spre deosebire de Franța, Marea Britanie evita implicarea militară, chiar și la răzvătirea coloniei sale Rhodesia. Sfidătoarea declarație de independență a Rhodesiei din 1965, față de Marea Britanie avea scopul de a apăra dominația minorității albilor din Rhodesia. Condusă de Jan Smith, Rhodesia a supraviețuit sancțiunilor economice și războaielor de gherilă, timp de 15 ani dar în final a fost obligată să accepte legea majorității. În 1980 partidul condus de Robert Mugabe, UNAZ (Uniunea Națională Africană din Zimbabwe), a preluat conducerea țării, redenumită Zimbabwe.

Rhodesia era puternic sprijinită de Africa de Sud dominată de albi, care spera să mențină statele tampon prietene la granița de nord. Această politică a întâlnit o piedică în 1975 când Portugalia a recunoscut independența Angolei și Mozambicului, state care au sprijinit luptele de gherilă împotriva Rhodesiei, a Africii de Sud și a stăpânirii coloniale sud-africane din sud-vestul Africii. Africa de Sud a răspuns atacurilor, sprijinind cu arme și bani revoltele împotriva regimurilor marxiste care conduceau Mozambicul și Angola și prin intervenții militare care erau câteodată adevărate invazii. Rezultatele acestei implicări – războiul civil, haosul și foametea – făceau încă ravagii în Angola și Mozambic la începutul anilor '90.

Seriozitatea problemelor cu care se confrunta Africa a început să fie luată în considerare în anii '80. Războaiele, războaiele civile și asupririle nu erau singurele nenorociri care se abăteau asupra acestor țări. Statele unipartite au eșuat în eliminarea sărăciei și dificultăților. Cheltuielile pentru armament au înghițit resurse uriașe iar majoritatea regimurilor și-au neglijat agricultura în favoarea proiectelor grandioase și a încercărilor premature de industrializare. Țări cu resurse valoroase (țiței în Nigeria, cupru în Zambia și Zair) și-au dezvoltat economii asimetrice, bazate pe un singur produs, dependente de fluctuația prețurilor mondiale. Ca și alte părți ale lumii a treia, statele africane acumulaseră datorii și aveau dificultăți mari chiar și cu plata dobânzilor.

Între timp, populația Africii creștea, epuizându-și resursele de hrană. Semne de îngrijorare au început să apară încă de la sfârșitul

Topham Picture Source

Premierul zimbabwean, Robert Mugabe salută triumfător ieșirea demnitarilor din parlament, după deschiderea oficială a acestuia din 1980. În acel an guvernul dominat de albi, a ceea ce se numea Rhodesia, a acceptat în final legea majorității.

După preluarea puterii în Uganda, în 1971, Idi Amin, un tiran notoriu, a dizolvat parlamentul, i-a expulzat pe asiaticii uganzi cu pașapoarte britanice și a instaurat un regim de teroare care a durat până la căderea sa în 1979.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

Topham Picture Source

La începutul anilor '90, Somalia a fost dezbinată de luptele dintre grupuri de rebeli ai Congresului Unit al Somaliei și alte grupuri rebele.

Un vapor cu refugiați somalezi intră într-un târziu în portul Aden, după nouă zile fără mâncare. Somalia a fost devastată de război și secetă.

Topham Picture Source

FĂURITORI AI ISTORIEI

Kwame Nkrumah (1909-72) a devenit prim-ministru al coloniei Coasta de Aur în 1957. În 1960 Coasta de Aur, redenumită Ghana, a fost prima colonie africană care și-a câștigat independența, în mare parte datorită eforturilor lui. Ca prim-ministru (1957-1960) și președinte (1960-1966), Nkrumah a fost apreciat în Africa, dar politicile sale ambițioase nu puteau fi finanțate de producția de cacao; eșecurile economice au alimentat ura față de autoritarismul lui. În 1966, în lipsa lui, regimul său a fost înlăturat printr-o lovitură de stat a armatei. S-a refugiat în Guineea, și a murit în exil.

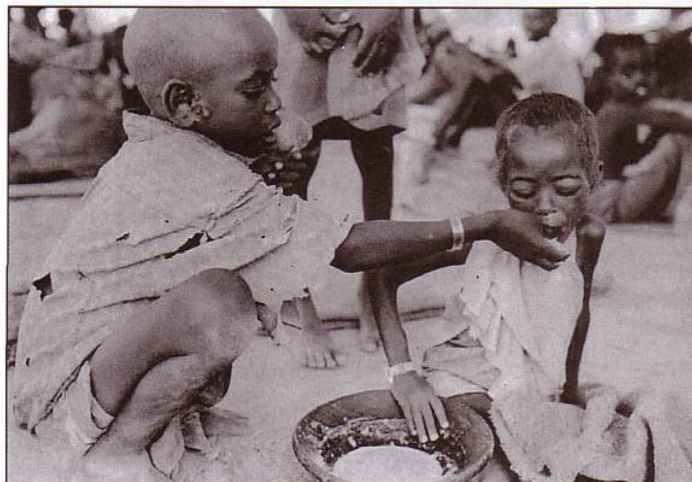
anilor '60, însă lumea nu le-a acordat mare atenție până la marea foamete din 1985. Curând a devenit evident faptul că statele africane de la sudul deșertului Sahara (Sahelul) erau în pericol și că acțiunile pe termen lung cât și cele pe termen scurt erau esențiale.

Dificultatea distribuirii ajutoarelor vitale în țări răvășite de război, ca Etiopia și Sudan, a evidențiat legăturile dintre eșecurile economice și cele politice.

La sfârșitul anilor '80 o stare de criză aflată în continuă creștere, combinată cu sfârșitul Războiului Rece a produs schimbări semnificative. Retragerea ajutorului sovietic și prăbușirea comunismului a determinat abdicarea regimurilor marxist-leniniste, nerăbdătoare să primească ajutor din vest și să înlăture de la putere liderii marxiști ca Mengistu din Etiopia și Kerekau din Benin. Indiferent de apartenența politică, statele unipartide erau acum discreditate iar mișcările prodemocratice au convins cu succes mulți conducători să înființeze sisteme multipartide. Această tendință era încurajată de acordarea de împrumuturi și ajutoare internaționale, condiționate de înfăptuirea de reforme democratice. "Oamenii puternici" și stabili ca Mobutu, Banda și Daniel Arap Moi din Kenya au fost obligați să se supună în timp ce încercau să obțină putere politică. Presiuni similare au fost utilizate pentru a convinge guvernele africane să își schimbe strategiile economice, în general în direcția "pieței libere"; rămânea de văzut dacă această măsură era suficientă pentru a rezolva problemele Africii. Africa de Sud a fost și ea afectată de noul "vânt al schimbării" care traversa continentul. În 1990 au fost făcuți primii pași în vederea înlăturării dominației albilor. Ultimul teritoriu colonial, sud-vestul Africii, a devenit independent sub numele de Namibia.

Aceste schimbări erau promițătoare. Cu toate acestea foametea și bolile nu au putut fi învinse, iar fragilitatea multor state africane a fost demonstrată de evenimente care au avut loc în Liberia și Somalia, ambele țări prăbușindu-se într-o stare de haos, ca urmare a căderii unui dictator. În Somalia, unde s-a afirmat că au murit 300.000 de oameni, condițiile de viață au devenit atât de nefavorabile încât, cu aprobarea Națiunilor Unite, au fost trimise trupe aparținând SUA care au preluat efectiv conducerea țării până la înființarea unui sistem politic viabil.

Un băiețel hrănindu-și sora la un centru de refugiați al Crucii Roșii în Bardera, Somalia. Victimele foametei s-au estimat la 300.000 până la sosirea trupelor americane în 1992. Trupele SUA, sprijinite de Națiunile Unite, au intervenit pentru ca ajutoarele alimentare să ajungă în zonele afectate de foamete, fără să fie împiedicate de trupele în război.

Getty Images

mai vezi Istorie universală 89 – PRĂBUȘIREA COLONIALISMULUI EUROPEAN Istorie universală 118 – AFRICA DE SUD ȘI APARTHEIDUL

Africa de Sud și apartheidul

Associated Press/Topham Picture Source

Încă din timpuri coloniale, Africa de Sud a fost condusă de, şi în favoarea unei minorităţi albe. Apartheidul – sistemul de segregaţie şi dominare – părea de nezdruncinat până prin anii 1980, şi abolirea lui a început abia din 1990.

▲ Băncile destinate doar albilor erau doar unul dintre simbolurile sistemului de apartheid. În alte zone existau bănci şi chiar toalete publice segregaţioniste.

Popperfoto

▶ Un grup de buri în 1899, în timpul ocupării localităţii Newcastle, Natal. În 1902, burii au pierdut în cele din urmă războiul împotriva britanicilor.

În timpul războiului burilor din 1889-92, forţele britanice au cucerit Orange Free şi Transvaalul, două state conduse de buri (descendenţii coloniştilor olandezi). Fricţiunile anglo-bure au erupt din nou în cel de-al doilea război bur (1899-1902). Curând însă, dominaţia britanică din Africa de Sud a lăsat loc autoguvernării. În 1910 a fost fondată Uniunea Africii de Sud, formată din două colonii britanice, Cape şi Natal, şi din două foste republici bure. Uniunea a devenit astfel un dominion al Imperiului Britanic (şi mai târziu a Commonwealth-ului). Practic, Uniunea a fost independentă chiar şi înainte de recunoaşterea ei formală prin Statutul de la Westminster, din 1931.

Sud-africanii au luptat în cele două războaie mondiale alături de aliaţi, au trecut prin marea criză economică şi au organizat alegeri extrem de contestate – fără vreo decizie să fie luată de majoritatea covârşitoare a populaţiei, sud-africanii de culoare. Nici cele două minorităţi – mulatri (persoane de rase amestecate) şi asiaticii (mai ales indieni) – nu au avut o poziţie mai privilegiată. Încă din timpurile coloniale, albii obţineau cele mai bune terenuri, deţineau cea mai mare parte a bogăţiei ţării şi deţineau, practic, controlul exclusiv în guvern şi în instituţiile politice. Segregaţia – facilităţile diferite oferite albilor şi negrilor – era practicată pe scară largă. Nici după cel de-al doilea război mondial nu s-a renunţat la asemenea injustiţii, ci au fost intensificate şi au devenit politica oficială a statului.

Getty Images

◀ În 1955, Apărarea Femeilor din Liga Constituţiei demonstrează împotriva Actului Senatului prin care vechiul senat a fost înlocuit şi naţionaliştii primeau mână liberă.

"Pericolul" negru

Burii au fost întotdeauna temători faţă de "pericolul" reprezentat de majoritatea de culoare. În 1948, puterea a fost preluată de Partidul Naţional al Burilor care a promis un sistem de apartheid ("separaţionism" în limba afrikaans) menit să asigure o îndelungată supremaţie a albilor. Apartheidul a dus la creşterea tensiunilor şi a violenţelor, şi mulţi vorbitori de limbă engleză s-au alăturat naţionaliştilor, care au rămas la guvernare până în anii 1990.

În 1952 principalele elemente ale apartheidului erau legalizate. Toţi sud-africanii erau clasificaţi într-un grup rasial. Relaţiile sexuale şi căsătoriile între membrii diferitelor grupuri erau interzise iar făptuitorii erau acuzaţi de ofensă adusă legii şi trebuiau să suporte consecinţe grave. Ţara era împărţită în districte, fiecare alocată unui grup diferit, chiar dacă aceasta a însemnat mutarea a milioane de oameni din locurile unde trăiseră timp de secole.

Teoretic, fiecare grup avea să se bucure în "districtul" său de o dezvoltare separată, dar egală. Practic însă, zonele destinate negrilor erau disproporţionat de mici şi înapoiate economic; invadate de deportaţi din alte regiuni, ele au devenit curând suprapopulate şi lovite de sărăcie. Un defect al teoriei "separaţioniste" era că marile oraşe "albe" şi industriile trebuiau să importe o cantitate însemnată de forţă de muncă neagră pentru a le menţine în funcţiune. Politica "districtelor" a permis ca muncitorii sud-africani de culoare să fie priviţi

Getty Images

Liderul ANC Albert John Luhuli a primit Premiul Nobel pentru Pace, în 1960, pentru promovarea toleranței și înțelegerii între rase.

Topham Picture Source

Acest elev a fost ucis în timpul unei demonstrații din 1976 împotriva folosirii în școli a limbii afrikaans.

ca imigranți temporari străini, care puteau fi "repatriați" dacă rămâneau fără loc de muncă sau dacă provocau probleme, angajându-se în activitatea politică sau sindicală.

Asuprirea

Apartheidul era aplicat fățiș prin legi opresive. Sud-africanii de culoare aveau acces în zonele albilor doar cu permis, iar circulația pe timp de noapte le era interzisă. În scurt timp grevele organizate de negri au fost interzise și actul de scoatere a comunismului în afara legii, din 1950, nu numai că interzicea activitățile comuniste ci comunismul se definea în termeni atât de generali încât actul putea fi folosit împotriva oricărui oponent al sistemului de apartheid. Unde nu erau suficiente dovezi pentru o persecuție, poliția îi putea interzice unui suspect să vorbească sau îl obliga la arest la domiciliu. Forțele de ordine sud-africane erau extrem de meticuloase și brutale.

Principalul grup oponent, Congresul Național African (ANC), era o organizație multirasială care ducea o campanie pașnică împotriva apartheidului. În 1952, i s-a interzis accesul la media și ANC-ul a lansat o campanie non-violentă de defăimare, cu acte de nesupunere civilă, cum ar fi nerespectarea interdicției de circulație pe timp de noapte. Ca urmare, liderii organizației erau adesea închiși.

În 1955, ANC-ul și alte grupuri cu convingeri asemănătoare au organizat un Congres al Poporului; acesta a publicat o Cartă a Libertății de o moderație impresionantă, cerând drepturi pentru toți sud-africanii, indiferent de rasă. Guvernul a răspuns anul următor arestând 156 de persoane, printre care și liderii ANC, Albert Luthuli și Nelson Mandela, care au fost acuzați de trădare. Procesul a durat patru ani, după care s-a renunțat la acuzații.

În 20 martie 1960, politica non-violenței a suferit un eșec și mai mare când poliția din Sharpeville a deschis focul împotriva mulțimii care protesta împotriva legii care prevedea legitimații de trecere; 69 de persoane au fost ucise și multe altele rănite. Opinia publică mondială a fost șocată. Masacrul a fost condamnat de Națiunile Unite și presiunile impuse asupra Africii de Sud au determinat-o, în 1961, să se retragă din Comunitatea Britanică

Getty Images

Moartea liderului de opinie al negrilor, Steve Biko, în 1977, în custodia poliției, a declanșat nemulțumiri printre opozanții regimului de apartheid din întreaga lume.

Topham Picture Source

Sperând să mențină apartheidul prin reforme, P.W. Botha a prezidat legiferarea noii constituții din 1984. Aceasta oferea doar puteri politice limitate non-albilor.

de Națiuni și să se proclame republică independentă. În ciuda izolării sale tot mai accentuate, conducătorii Africii de Sud și-au menținut politica, reprimând orice revoltă făcând mii de arestări și interzicând ANC-ul și alte organizații oponente.

Sulița Poporului

În decembrie 1961, ANC-ul se convinsese că nonviolența a eșuat. A înființat o organizație militară secretă, *Umkhonto we Sizwe* (Sulița Poporului), condusă de Nelson Mandela.

Principala tactică adoptată era cea de a sabota rețelele electrice și de comunicații, pentru a reduce la minim numărul de victime inocente. Însă activitatea teroristă putea implica operații care duceau la uciderea personalului din serviciile de securitate și a civililor. Nelson Mandela și alți lideri ANC au fost arestați în 1963, însă campania a continuat.

În anii 1960, ANC a avut doar un impact limitat și, în ciuda faptului că Africa de Sud nu a fost admisă la Jocurile Olimpice, alte țări nu au adoptat o atitudine clară de dezaprobare.

Popperfoto

Topham Picture Source

▲ În 1986 persoanele de culoare au obținut permisiunea de a călători cu autobuze destinate exclusiv albilor. În 1991 segregația era în mare parte abolită.

◄ Protestele studenților din 1986 împotriva politicii Africii de Sud de a recurge la incursiuni militare în țările vecine.

▼ Funeraliile activistului ANC Chris Hani, din aprilie 1993, au adunat peste 80.000 de oameni în stadionul din Soweto.

Între timp, afacerile străine, atrase de forța de muncă ieftină, au investit intens în această țară, care a cunoscut un val de prosperitate.

Districtele

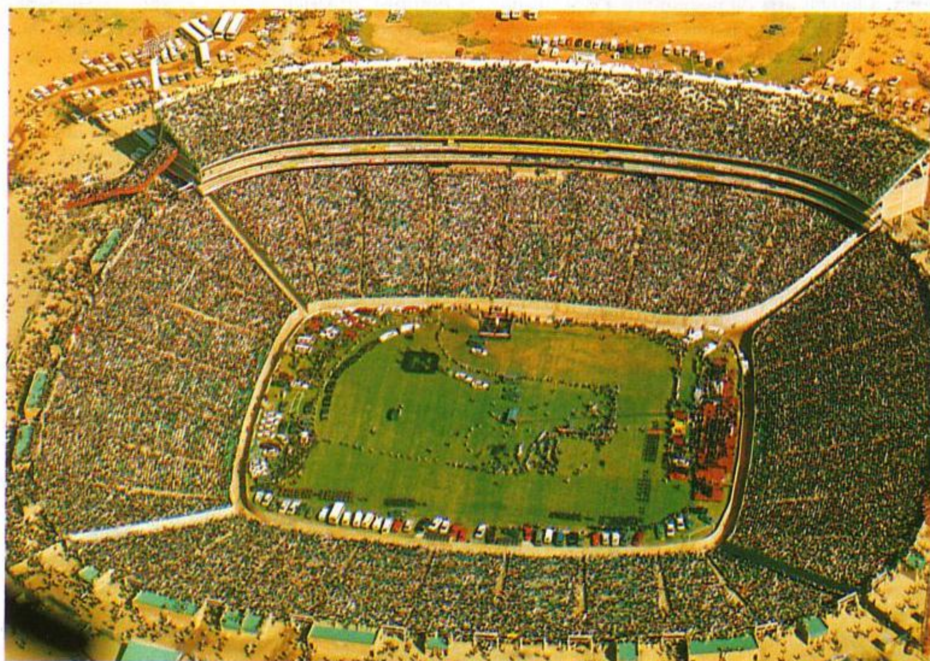
În anii 1970, încetul cu încetul lucrurile au început să se schimbe. Au fost delimitate Transkei și alte districte "independente" ale negrilor. De fapt, ele depindeau în mare măsură de fondurile Africii de Sud și cu liderii lor văzuți ca "slugi" corupte, ele nu au fost recunoscute pe plan mondial. Africa de Sud a fost exclusă din Adunarea Generală a Națiunilor Unite (1974) și în cele din urmă și Commonwealth-ul a rupt orice legături sportive cu ea (1977). Și mai importantă a fost prăbușirea colonialismului și a supremației albilor din Angola (1975), Mozambic (1975) și Zimbabwe (1980). Astfel au fost îndepărtate valoroasele state tampon care formau un scut în jurul Africii de Sud și o apărau de operații le de gherilă pregătite de vecinii negri.

În 1976 în Africa de Sud, au reizbucnit violențele atunci când elevii s-au adunat în districtul Soweto pentru a protesta împotriva noilor reglementări prin care limba afrikaans devenea obligatorie la studierea anumitor materii. Poliția a tras asupra mulțimii, omorând câteva sute de persoane și declanșând mai multe revolte care au mai costat multe alte vieți. Anul următor, Steve Biko, liderul de opinie al negrilor a murit în custodia poliției, demascând ticăloșia regimului.

Asaltul militar

La începutul anilor 1980 mii de persoane se alăturau taberelor *Umkhonto we Sizwe*, situate de-a cealaltă parte a granițelor. Africa de Sud a lansat asalturi militare asupra Angolei și a altor "state aflate pe linia frontului", și a încercat – cu un succes considerabil – să le submineze sprijinind grupuri de rebeli. Deși naționaliștii păreau mai neîndurători ca niciodată, în cele din urmă prim-ministrul P.W. Botha a decis că era necesară aplicarea unor reforme și acceptarea unor concesii pentru a scădea tensiunea asupra Africii de Sud.

Cea mai importantă reformă a fost noua constituție, care crea trei parlamente – pentru

Associated Press/Topham Picture Source

Associated Press/Topham Picture Source

Nelson Mandela, liderul ANC, a devenit în 1994 președintele Africii de Sud și a încercat să creeze o țară nouă și unificată.

Getty Images

Președintele F.W. de Klerk cu primii miniștrii de culoare din guvernul național. De la stânga la dreapta: Bhandra Ranchod, Jac Rabie și Abe Williams.

albi, colorați și asiatici, dar nu și pentru negri africani. În mod previzibil, puterea rămânea în mâinile albilor. Opoziția față de constituție a fost lansată de o nouă organizație, Frontul Democratic Unit (UDF), care s-a aliat cu revigorata mișcare sindicală a negrilor; ambele erau aliate tacit cu interzisa organizație ANC.

Violența din districte

Pentru guvernul sud-african și mai alarmantă a fost izbucnirea violenței în districtele negrilor, provocată inițial de creșterea chiriilor. De la începutul anului 1984, revoltele s-au extins cu repeziciune prin districte și atunci când ANC a făcut un apel către negri sud-africani să facă din Africa de Sud o țară neguvernabilă, a izbucnit o revoltă față de dominația albilor.

Violența negrilor era îndreptată într-o oarecare măsură împotriva "colaboraționiștilor" negri – polițiști negri și primari ai districtelor – iar detașamentele morții ale extremiștilor albi de dreapta au creat și mai mult haos.

În 1986 guvernul a declarat starea de urgență, a limitat aria de răspândire a dezordinii și a detașat mii de oameni. În cele din urmă, a redobândit controlul și, amenințat de înființarea Partidului Conservator, care se opunea reformelor lui Botha, a îmbrățișat o linie mai puțin conciliantă. Dar Africa de Sud albă avea probleme. Economia începea să slăbească iar companiile străine și investitorii s-au retras, speriați de situația instabilă a țării. Comunitatea internațională a acționat, în cele din urmă, impunând sancțiuni (boicotarea economică) asupra Africii de Sud; probabil că un factor decisiv a fost sfârșitul războiului rece, însemnând că SUA nu mai tolerau Africa de Sud, ca "un bastion împotriva comunismului".

Odată limitate la grupările radicale, protestele internaționale împotriva apartheidului au devenit o cauză populară. Simbolul acesteia era Nelson Mandela, încă închis, a cărui zi de naștere, la 70 de ani, a fost sărbătorită în iulie 1988 printr-un concert pe stadionul Wembley din Anglia, și a fost transmis în întreaga lume.

Anul următor Botha a avut o scurtă întâlnire cu Mandela, care a refuzat constant să facă orice concesii în schimbul eliberării sale. Atunci încă nu era clar că în Africa de Sud urmau să se producă schimbări dramatice.

În septembrie 1989, Botha a fost înlocuit de noul lider al Partidului Național, F.W. de Klerk, care s-a hotărât să accepte inevitabilul, chiar dacă la început nu și-a dat seama cât de departe va trebui să meargă. În octombrie au fost eliberați opt lideri ANC. În decembrie de Klerk a avut convorbiri cu Mandela, care i-a prețuit seriozitatea și onestitatea. În 2 februarie 1990 a fost ridicată interdicția impusă ANC-ului, Congresului Pan-African, Partidului Comunist al Africii de Sud și altor organizații anti-apartheid. Nouă zile mai târziu a fost eliberat Nelson Mandela, după 27 de ani de detenție.

Curând, Mandela a fost instaurat lider propriu-zis al ANC și a început negocieri importante cu de Klerk. S-a pus capăt stării de urgență, iar ca răspuns ANC a renunțat la lupte armate. La sfârșitul anului 1991 au fost abolite legile privind legitimațiile de trecere și majoritatea măsurilor segregaționiste.

Ciocnirile

Procesul de pace a fost pus în pericol de izbucnirea violențelor din districte. Ciocnirile au avut loc mai ales între sprijinitorii ANC și adepții Zulu ai partidului lui Gatsha Buthelezi Inkatha, care se considerau dați la o parte din negocieri și amenințați de grupurile etnice rivale, cum ar fi vorbitorii de Xhosa, din care făcea parte și Mandela.

Neînțelegerile semănate între diferitele grupări etnice au fost una din metodele prin care guvernul din Africa de Sud și-a menținut puterea și, în iulie 1991, s-au descoperit documente care au dovedit cât de extinse au fost operațiunile de finanțare și de antrenare oferite de forțele de securitate pentru Inkatha.

Exista pericolul că de Klerk nu va putea controla forțele de securitate; pe de altă parte, deși Mandela și Buthelezi au consimțit să renunțe la violențe, populația era greu de oprit. Printre albi, exista un risc din partea dreptei conservatoare și a grupărilor neo-fasciste, cum ar fi cea a lui Eugene Terre.

Reconcilierea

Fără nici o îndoială, au existat evoluții pozitive importante. În 1992, aproape 69% din electorii albi au votat, printr-un referendum, pentru adoptarea politicii lui de Klerk. Un acord încheiat în 1993 preconiza instalarea unui guvern de unitate națională de cinci ani, iar pentru aprilie 1994 au fost planificate adevăratele alegeri libere din Africa de Sud.

În ciuda violențelor politice continue – printre care uciderea liderului comunist Chris Hani – reconcilierea a atins un punct în care, în septembrie 1993, Nelson Mandela a făcut un apel către comunitatea internațională pentru a ridica sancțiunile impuse Africii de Sud.

Primele alegeri generale multirasiale au fost câștigate în aprilie 1994 de ANC și liderul acesteia, Nelson Mandela a devenit președinte. Printre primele sarcini a fost de a restaura drepturile asupra pământului și de a-i despăgubi pe cei care și-au pierdut terenul sub apartheid. Un alt pas important pentru a corecta nedreptățile trecutului a fost susținerea Comisiei pentru Adevăr care urma să investigheze activitatea guvernului și a susținătorilor ANC. Prin aceasta se spera obținerea unei reconcilieri și abordarea primului pas spre reconstrucția acestei comunități fărâmițate.

Associated Press/Topham Picture Source

Soweto, 1990: un bărbat acuzat ca fiind unul dintre sprijinitorii partidului Zulu Inkatha este atacat de tineri aparținând altei grupări. Una din metodele prin care guvernul își menținea controlul asupra non-albilor a fost întreținerea secretă a neîncrederii dintre diferitele grupuri etnice. Aceasta se termina adesea cu vărsare de sânge.

mai vezi Istorie universală 89 – SFÂRȘITUL COLONIALISMULUI EUROPEAN Istorie universală 125 – COMMONWEALTH

India și familia Gandhi

În 1947, după obținerea independenței, India s-a confruntat cu războaie, conflicte interne, suprapopulare și sărăcie. Totuși, a rămas o democrație, dar a fost condusă în cea mai mare parte a istoriei sale de membrii aceleiași familii.

În 1947, stăpânirea britanică asupra subcontinentului indian a luat sfârșit și acesta a fost divizat între două noi țări independente, India și Pakistan. Separarea a fost însoțită de teribile violențe hinduso-musulmane și de o migrare în masă a minorităților.

Dar, în ciuda faptului că India independentă avea o mare majoritate hindusă, musulmanii reprezentau încă aproximativ 10% din populație și existau și alte grupări religioase foarte numeroase printre care budiști, jainiști și sichi. Țara era divizată în multe grupări lingvistice separate și regiuni cu puternice tradiții locale. Acestea au fost cauzele care au făcut ca India să fie organizată ca o federație, împărțită în state, fiecare cu propriul ei guvern, subordonat în problemele mai importante unui guvern central, care ființa în capitala New Delhi.

În ianuarie 1948, la câteva luni după obținerea independenței, Mahatma Gandhi, liderul spiritual venerat de milioane de oameni, a fost asasinat. De atunci, autoritatea primului-ministru Jawaharlal Nehru (1889-1964) a devenit inegalabilă. Nehru, apropiat de Gandhi, și partidul său, Congresul, au jucat un rol conducător în lupta pentru independență și mult timp nu a apărut o alternativă la guvernare.

Nehru a condus India vreme de 17 ani, pe care a căutat să o transforme într-un stat secular (neutru din punct de vedere religios), cu o imagine modernă. A avut succes în multe domenii, dar la nivel rural s-a reușit doar modificarea sistemului hindus de castă în care fiecare individ se năștea cu un statut sau cu o anume ocupație, dinainte stabilită.

Sub conducerea lui Nehru, India a avut o perioadă de creștere industrială, într-un cadru semi-socialist. Problema sărăciei rurale nu a fost însă rezolvată și populația Indiei creștea spre cote alarmante.

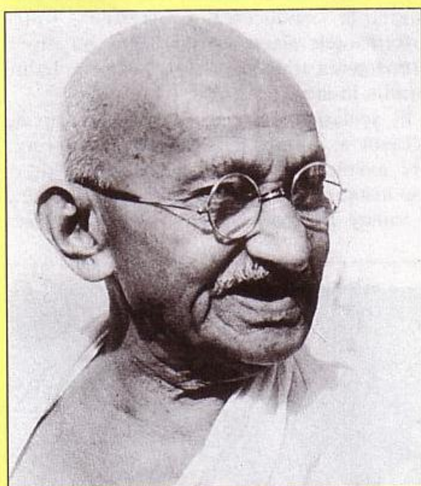
Getty Images

Guvernatorul Bombay-ului și prim-ministrul indian imortalizați în timpul ceremoniei care a marcat transferul de putere în India. În 1947 s-a recunoscut independența, creându-se două state, India și Pakistanul musulman.

Topham Picture Source

Premierul indian Jawaharlal Nehru (în picioare, deasupra mulțimii) încearcă să ajute poliția să controleze mulțimea în timpul funeraliilor lui Mahatma Gandhi, în 1948. Rugul de incinerare este în planul apropiat. Gandhi a fost un susținător al non-violenței și a luptat pentru reconcilierea oamenilor de toate credințele, dar a fost asasinat pe drumul către o întâlnire de rugăciune. După moartea acestuia, politica indiană a fost dominată de Nehru și familia sa.

Getty Images

FĂURITORII ISTORIEI

Mohandas Karamchand Gandhi (1868-1948) s-a născut la Kathiawar și a studiat Dreptul în Marea Britanie. Din 1893 a lucrat în Africa de Sud unde s-a opus discriminărilor aplicate imigranților asiatici. S-a reîntors în India în 1913, unde a fost curând venerat ca Mahatma (suflet mare). A condus rezistența împotriva stăpânirii britanice prin nesubordonare civilă și rezistență non-violentă. În decursul separării și după aceea a fost adeptul non-violenței și a căutat să-i reconcilieze pe hinduși și musulmani – activități care au dus la asasinarea sa de către un extremist hinduș, în 30 ianuarie 1948.

Getty Images

Jawaharlal Nehru (al doilea din dreapta), prim-ministrul indian în perioada 1947-64, întâmpinându-i pe Vicontele şi Lady Mountbatten (centru stânga şi stânga) la sosirea acestora în capitala indiană, New Delhi, în 1956.

În domeniul afacerilor externe India a urmat o politică de nealiniere, rămânând neutră faţă de blocurile vestice şi cele comuniste. Aceasta a reprezentat un succes, chiar dacă naţiunile nealiniate nu au devenit niciodată acea "cea de-a treia forţă" pe care Nehru o spera. O invazie chineză din 1962, ocazionată de o dispută de la frontieră, a subliniat faptul că solidaritatea asiatică era serios limitată.

Principialitatea lui Nehru, a fost contrazisă de eşecul Indiei în a ţine referendumului promis în Kashmir, un mare stat nordic, ai cărui conducători hinduşi s-au alăturat Indiei, cu toate că majoritatea populaţiei era musulmană; un război fulger indo-pakistanez lăsase Kashmirul divizat între cele două, şi situaţia a rămas nerezolvată. Inevitabil, suspiciunea dintre India şi Pakistan a devenit una dintre caracteristicile pe termen lung a politicilor din sudul Asiei.

În 1964, după moartea lui Nehru, prim-ministru a devenit Lal Bahadur Shastri. El a dus ţara într-un război fulger, iniţiat de Pakistanul bine înarmat. India s-a descurcat surprinzător de bine, dar popularul Shastri a murit la scurt timp după aceea, în ianuarie 1966.

I-a succedat D-na Indira Gandhi, fiica lui Nehru (dar soţul ei Feroze Gandhi nu era înrudit cu Mahatma). Începând de atunci, conducerea Indiei şi a Partidului Congresului părea că a fost preluată de membri "dinastiei" Nehru-Gandhi. D-na Gandhi era capabilă, dar autocrată, şi a recurs chiar la scindarea propriului partid pentru a diviza puterea rivalilor din interiorul acestuia. Şi întărit reputaţia în 1971, când forţele armate indiene au împiedicat o încercare a armatei pakistaneze de înăbuşire a unei revolte din estul Pakistanului, zonă care şi-a declarat ulterior independenţa sub denumirea de Bangladesh. Victoria militară a întărit poziţia politică dominantă a Indiei în Asia de Sud.

În 1975 popularitatea Indirei Gandhi era în declin, din cauza inflaţiei crescute şi a creşterii preţului petrolului pe piaţa internaţională. Nemulţumirile faţă de guvernul D-nei Gandhi au luat amploare, iar un proces politic intentat împotriva ei îi ameninţa poziţia.

Reacţia ei a fost curajoasă şi controversată. A declarat că stabilitatea ţării era în pericol şi a proclamat starea de urgenţă. Au fost arestaţi mii de oponenţi şi a fost instaurată o cenzură strictă, ceea ce ameninţa cu o dictatură permanentă. Însă 1977, anul unor noi alegeri a găsit o situaţie economică îmbunătăţită.

Victorie neaşteptată

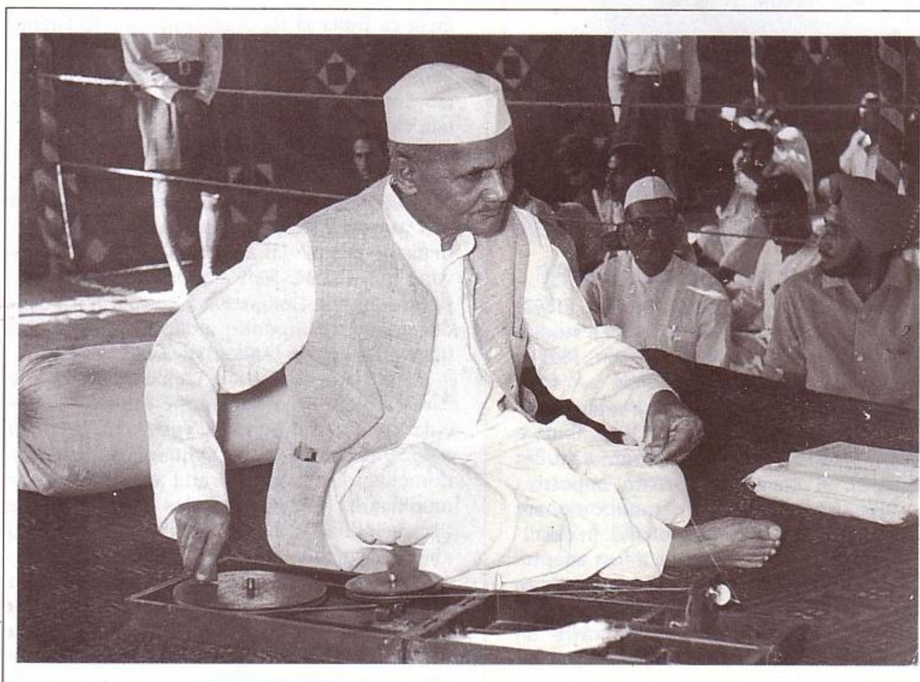
În realitate, Indira Gandhi subestimase ostilitatea faţă de starea excepţională şi faţă de unele politici, cum ar fi programul de sterilizare, care avea ca scop stoparea creşterii demografice şi care a fost dus la bun sfârşit cu mână forte de fiul ei, Sanjay Gandhi. Rezultatul a fost o victorie neaşteptată a partidului Janata, condus de vârstnicul Morarji Desai, fost rival al Indirei Gandhi la conducerea Congresului. Totuşi, performanţele slabe ale lui Janata au dus la reîntoarcerea triumfătoare la putere a Indirei Gandhi, în ianuarie 1980.

În acelaşi an, Sanjay Gandhi, presupusul succesor al mamei sale, a murit într-un accident aviatic. Tradiţia "dinastiei" era atât de bine instaurată încât Rajiv, fratele mai mare al lui Sanjay, pilot de aviaţie, a intrat în politică.

Getty Images

Indira Gandhi, prim-ministru indian în perioada 1966-77 şi 1980-4, a fost asasinată de două gărzi de corp şichi. Fiul ei, Rajiv, a fost succesorul.

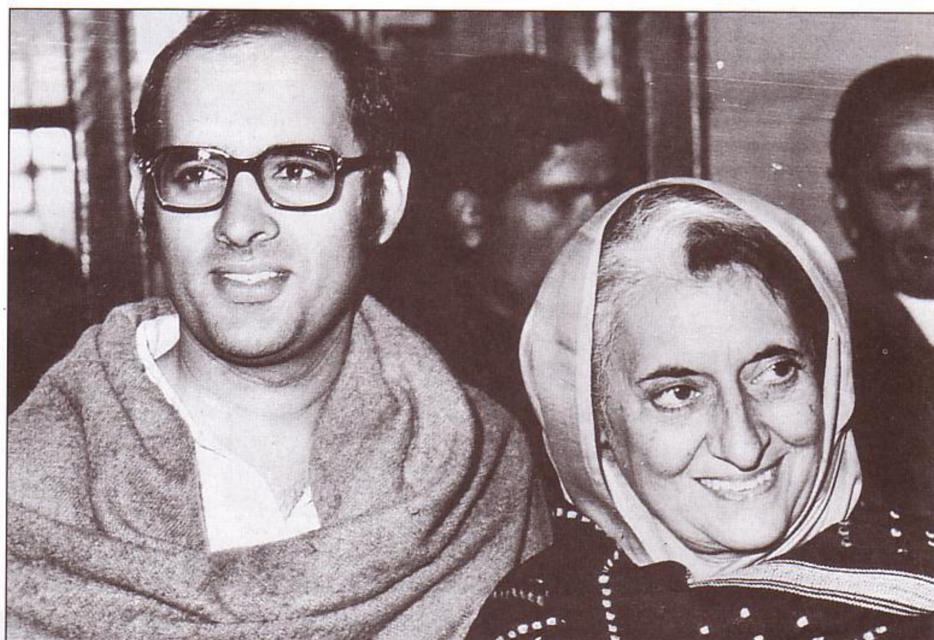

Getty Images

Lal Bahadur Shastri, prim-ministru indian între 1964-1966. Shastri i-a succedat lui Nehru în funcţia de prim-ministru dar a murit după semnarea unui tratat cu Pakistanul.

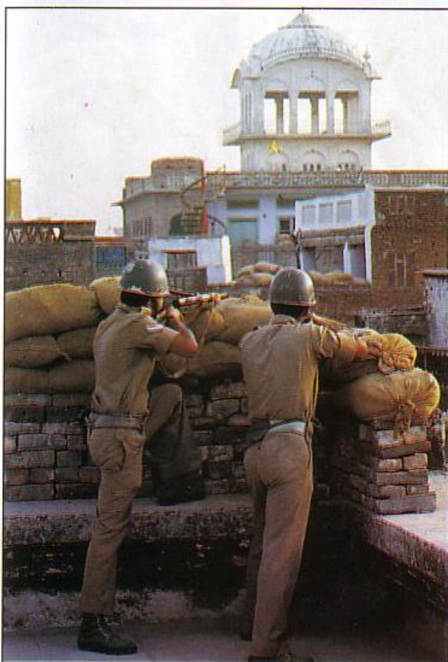
În anii 1980, Punjabul a devenit una dintre cele mai acute probleme ale Indiei. Majoritatea populației de aici erau șichi, cu propria limbă și religie. Au apărut grupări militante care aveau ca scop dezlipirea completă de India dar din cauza rivalităților politice guvernul indian a întreprins prea puțin pentru a-i sprijini pe moderații șichi sau pentru a-i opri pe militanți de a achiziționa arme și de a transforma Templul de Aur al șichilor într-o fortăreață.

O dată cu amplificarea terorismului, D-na Gandhi a luat măsuri drastice. În iunie 1984 armata a atacat Templul de Aur și l-a ocupat, după o bătălie de patru zile. Mulți șichi îi priveau acum pe militanți ca pe niște martiri și Punjabul a rămas o regiune turbulentă.

Getty Images

Sanjay Gandhi, unul dintre fii Indirei Gandhi, i-ar fi succedat probabil acesteia, dar a murit în 1980 într-un accident aviatic. În locul acestuia, Rajiv, fratele mai mare, a fost cel care a continuat tradiția familiei.

Topham Picture Source

Soldați păzind Templul de Aur din Amritsar, scena luptelor din 1984 dintre militanții șichi și armata indiană, în care și-au pierdut viața 1.000 de oameni, printre care și un lider șichi.

La 31 octombrie 1984, asaltul a avut o urmare dramatică, atunci când Indira Gandhi a fost asasinată de doi șichi din propria ei gardă de corp. Importanța principiului dinastic în politica indiană a fost confirmată atunci când Rajiv Gandhi, care nu avea funcție guvernamentală, a depus imediat jurământul de prim-ministru și și-a asumat conducerea partidului Congresului. Între timp, pe străzile din Delhi aveau loc cele mai crunte violențe de după divizare: mulțimea hindusă a devastat magazine, a ars mașini și a ucis mii de șichi până când, în final, guvernul a reinstaurat ordinea.

Partidul Congresului, al lui Rajiv, câștigând popularitate datorită asasinării Indirei Gandhi, a repurtat o victorie copleșitoare în alegerile din decembrie 1984. Spre deosebire de mama și de bunicul său, Rajiv a adoptat o politică ce a devenit importantă în multe țări în anii 1980, atacând stilul de control socialist și accentuând beneficiile libertăților economice. Alte ținte vizate erau corupția din politică și birocrația. Rajiv părea persoana potrivită pentru a se ocupa cu astfel de probleme.

Problemele etnice

Tensiunile etnice continuau să creeze probleme. Existau încă agitații șichi, chiar sub conducerea directă a guvernului central de la New Delhi. Apariția unor noi grupări care doreau independența a făcut ca situația din Kashmir să se deterioreze. India s-a implicat și în războiul civil din Sri Lanka, între șinhalese și minoritatea tamilă (tamilii sunt unul din popoarele Indiei). Eforturile binevoitoare ale Indiei nu au reușit să aducă o soluție.

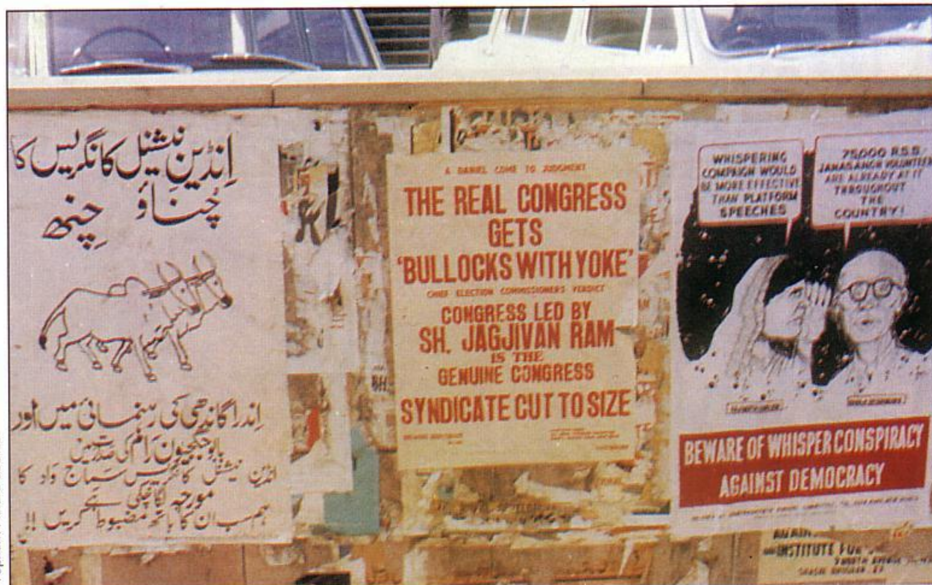
Între timp, popularitatea lui Rajiv Gandhi a început să scadă. Reformele inițiate au făcut progrese mărunte și se punea la îndoială competența lui Gandhi. În 1987 a izbucnit un scandal imens atunci când unul dintre miniștri, V.P. Singh, a demisionat condamnând faptul că investigațiile legate de corupție fuseseră sistematic sabotate chiar de guvern. Afirmațiile cele mai senzaționale priveau corupția la nivel înalt în timpul unei tranzacții de armament realizată cu firma suedeză Bofors.

La alegerile generale din 1989, partidul Congresului a pierdut majoritatea, dar a rămas cel mai mare partid de sine-stătător. Nou înființatul partid, fondat de V.P. Singh, Janata Dal a avut rezultate bune dar a apărut un nou partid hindus, puternic și agresiv, Partidul Janata Bahratiya (BJP). Singh a reușit să formeze un guvern, însă doar cu ajutorul BJP și al altor partide de stânga și de dreapta, unite numai prin ostilitatea față de Partidul Congresului. Imediat ce a început să acționeze, sprijinul acordat a început să dispară. Oamenii de

Topham Picture Source

Rajiv Gandhi, aici împreună cu soția sa italiancă, Sonia, a fost asasinat într-un atac sinucigaș al unei femei tamil, în 1991. Când Sonia a refuzat preluarea puterii, dinastia Gandhi a luat sfârșit.

Topham Picture Source

Afișe politice indiene reprezentând doi tauri, un simbol utilizat de către partidul Congresului. Asemenea simboluri permit alegătorilor analfabeți să identifice pe buletinele de vot diferitele partide.

la baza sistemului de caste erau în continuare dezavantajați, dar în august 1990, când Singh a anunțat luarea unor măsuri care să-i ajute, a izbucnit o revoltă. Hindușii s-au răsculat și chiar membri ai partidului lui Singh i s-au opus.

Antagonism

Aproape simultan, a apărut un nou motiv de antagonism între hinduși și musulmani. Babri Masjid, o moschee din secolul al XVI-lea situată în Ayodhya (Uttar Pradesh) era pentru musulmani un loc sacru dar, în același timp, se spunea că aceasta ar fi fost construită pe ruinele unui templu antic hindus ce marca locul de naștere al zeității hinduse Rama. În octombrie 1990, un milion de hinduși s-au îndreptat spre Ayodhya, hotărâți să distrugă moscheea și să reconstruiască templul, dar au fost opriți de poliție, la ordinele lui Singh, spre furia partidului BJP. În noiembrie guvernul lui Singh a fost forțat să demisioneze, deținând puterea mai puțin de un an.

În mai 1991, după un alt scurt guvern minoritar, au avut loc alegeri. În timpul campaniei a avut loc un alt asasinat care a schimbat cursul în politica Indiei: într-un atac sinucigaș, o femeie tamil care purta asupra ei o bombă de plastic l-a ucis pe Rajiv Gandhi.

Conform tradiției dinastice, Partidul Congresului i-a oferit conducerea soției italience a lui Rajiv, Sonia. Doar atunci când ea a refuzat, a fost ales președinte al partidului Congresului un distins veteran, P.V.Narasimha Rao. În alegerile următoare Partidul Congresului și-a îmbunătățit poziția, chiar dacă nu a reușit să câștige o majoritate absolută (220 de locuri din 524). În iunie 1991, Narasimha Rao a format guvernul împreună cu BJP, care și-a întărit din nou poziția ca principal partid de opoziție.

Topham Picture Source

Demonstranții cer demisia lui Rajiv Gandhi în timpul scandalului Bofors privind mita și corupția guvernamentală, care în 1987 i-a clătinat administrația. Corupția este încă răspândită în cercurile oficiale.

Administrația era hărțuită de problemele obișnuite. În 1990, violențele din Kashmir s-au mai liniștit dar starea de la începutul anilor 1990 era încă explozivă. În decembrie 1992, disputa privind Ayodhya a luat sfârșit când militanții hinduși au distrus Babri Masjid și au existat revolte în multe zone.

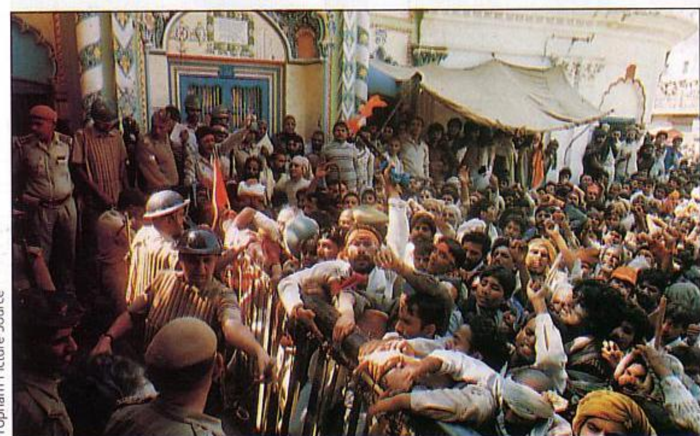
Situația din Punjab părea și mai amenințătoare: din 1984 se făcuseră prea puține progrese și militanții continuau să domine comunitatea șichi. În 1992 s-a renunțat la conducerea directă și au existat semne că populația din Punjabi începuse să se plictisească de tacticile militante și de imaginea puritană.

În anii 1990, balanța puterii a continuat să se încline între diferitele partide, fără a fi însă influențată de nici o dinastie care să capteze popularitatea majorității.

După 50 de ani de independență, India are la activ realizări substanțiale. În principal, ea a devenit o țară industrială, cu o elită urbană pricepută și bine educată. Sărăcia nu a fost însă abolită. Populația a migrat masiv dinspre zonele rurale spre marile orașe, dar chiar și acolo cererea de locuri de muncă depășește oferta. Majoritatea celor 75% de indieni care au rămas să lucreze pământul sunt și ei săraci.

Problema demografică

O problemă fundamentală este creșterea demografică. În 1997 existau 960 milioane de indieni și numărul acestora creștea cu repeziciune. La fel ca și menținerea populației în sărăcie, creșterea demografică implică tensiuni majore aplicate asupra mediului înconjurător; și chiar dacă ele nu provoacă rivalități religioase sau de altă natură, sărăcia și competiția pentru resurse, cu siguranță că le intensifică. Oricum, India s-a dovedit până acum a fi o societate deosebit de durabilă și este mult prea devreme pentru a prezice modelul erei post-Gandhi.

Topham Picture Source

Marșul, din 1990, al hindușilor către Babri Masjid (moschee), în Ayodhya. Musulmanii o consideră un loc sacru, hindușii cred că aceasta a fost construită pe ruinele unui străvechi templu hindus – locul de naștere al zeității Rama. Fotografia prezintă prima lor încercare (nereușită) de distrugere a moscheii.

mai vezi Istorie universală 89 – SFÂRȘITUL COLONIALISMULUI EUROPEAN Istorie universală 120 – PAKISTAN ȘI BANGLADESH

Tulburări și reformă în China

Popperfoto/Reuter

Popperfoto/Reuter

Cel puțin opt persoane au fost ucise și douăzeci rănite atunci când poliția a tras în mulțimea de protestanți tibetani, în timpul unei revolte anti-chineze în 1987, din Lhasa, capitala Tibetului.

Beijing, 1989: studenți activiști lipesc un afiș care cheamă la "glasnost"", înaintea sosirii liderului sovietic Mihail Gorbaciov, la primul summit chino-sovietic de după 1959.

Spre deosebire de majoritatea regimurilor comuniste, China a supraviețuit tendinței prodemocratice din 1989, care a fost suprimată după un masacru sângeros. Chiar dacă reforma economică a adus, la începutul anilor 1990, un plus de prosperitate, nu există – încă – nici o schimbare politică.

După decenii de prefaceri și de experimente radicale, în 1976 a murit primul conducător comunist al Chinei, Mao Tzedun. Văduva sa, Jiang Qing, și alți membri influenți ai așa-numitului "Grup al celor patru" au fost înlăturați de la putere. În 1978 conducător era Deng Xiaoping, care deși avea o politică reformistă, a întâmpinat opoziția nostalgicilor comuniști. Reformele lui Deng erau total diferite de cele radicale din anii 1960 și 1970. În loc să rămână izolată, China s-a deschis față de investițiile vestice și turismul a devenit o sursă importantă de venituri. Muncitorii și țăranii au beneficiat de stimulente și de noi oportunități pentru realizarea unor venituri proprii suplimentare. Și, în următorii 15 ani, s-a renunțat treptat la economia centralizată planificată de stat, în favoarea inițiativelor locale și a folosirii mecanismelor de piață.

Politicile au dat rezultate, standardul de viață a crescut și prin realizarea unei game foarte diverse de bunuri de consum care erau la îndemâna multor chinezi. Cu toate acestea au existat și momente de ezitare care indicau că prosperitatea în stilul societății occidentale ar putea da naștere și unor problemele specifice acesteia. La sfârșitul anului 1989 s-a încercat renunțarea la controlul centralizat al prețurilor, dar măsura s-a dovedit prematură, declanșând o inflație galopantă și cumpărarea masivă a bunurilor. Zguduirea produsă economiei și autorității guvernamentale, a încurajat dezacordurile politice care începuseră să apară printre orășeni.

Menținerea controlului

În ciuda reformelor economice, controlul politic a rămas în mâinile Partidului Comunist. În anii 1987-89, reprimarea nemiloasă a revoltelor din Tibet, care fusese întotdeauna o regiune dizidentă față de conducerea chineză, a indicat faptul că Deng nu avea intenția de a renunța la puterea supremă. Se părea însă că era dispus să accepte un anumit grad de critici și de activitate politică liberă, chiar dacă numai pentru o funcționare eficientă a economiei.

Getty Images

Conducătorii chinezi la mausoleul lui Mao, la prima omagiere a morții lui din 1977. După moartea lui Mao, Jiang Qing, cea de-a treia soție a lui și aliații acesteia au decăzut de la putere.

Popperfoto/Reuter

Convoi de camioane al Armatei de Eliberare al Chinei incendiat de locuitori furioşi ai Beijingului, după ce trupele au înăbuşit demonstraţiile studenţeşti din Piaţa Tien-an-Men.

Prin urmare, nu s-au mai făcut eforturi pentru a preveni criticile vânturate în afişele lipite pe ziduri din oraşe – o formă de exprimare specifică chinezilor. Chiar şi demonstraţiile studenţeşti din Piaţa Tian-an-Men, în plin centrul capitalei Beijing, nu au deranjat prea mult autorităţile. Vizitele de stat efectuate de George Bush şi Mihail Gorbaciov au făcut ca represiunile să fie stopate pentru o vreme.

Demonstraţiile, iniţiate ca o formă de manifestare a doliului faţă de moartea liderului reformist Hu Yaobang, s-au transformat într-o solicitare tot mai vehementă a libertăţilor democratice. Au sosit studenţi din mai multe regiuni ale Chinei şi au avut loc demonstraţii în Shanghai şi în alte oraşe. Din punctul de vedere al Partidului Comunist, situaţia a devenit şi mai alarmantă în data de 30 mai, când studenţii de la arte au înălţat în piaţă o lucrare din ghips, înaltă de 10 metri, intitulată "Zeiţa libertăţii", clar inspirată de Statuia Libertăţii din America.

La acea dată disputele din sânul partidului şi armatei au luat sfârşit cu victoria liniei dure, determinată să treacă la represalii aspre. Când drumurile au fost blocate pentru a împiedica transportul cu autobuzul al soldaţilor spre Beijing, în noaptea de 3 iunie au fost mobilizate tancuri şi 50.000 de soldaţi înarmaţi. Trupele au avansat până în Piaţa Tien-an-Men, deschizând foc automat asupra studenţilor.

În noaptea de 3 spre 4 iunie au fost ucise cel puţin o mie de persoane. Conducătorii studenţilor care au supravieţuit, fie au fugit în exil, au fost arestaţi, aruncaţi în închisori sau au fost executaţi. Opinia publică mondială a fost îngrozită, dar celelalte evenimente dramatice ale anului 1989 au făcut ca situaţia din China să fie uşor uitată. Îngheţarea creditelor externe şi alte sancţiuni au fost măsuri doar de durată scurtă. La sfârşitul anilor 1990 economia se dezvolta rapid. Zhu Ronji şi alţi oficiali care militau pentru reformele de piaţă au obţinut posturi guvernamenţale cheie.

O problemă majoră era viitorul Hong Kongului, o parte a Chinei obţinută de britanici în perioada colonială şi care în 1997 trebuia retrocedată Chinei. Marea Britanie, preocupată să-şi protejeze economia capitalistă prosperă şi societatea occidentală, a încheiat în 1984 un acord cu China care garanta că Hong Kongul va fi capabil să-şi continue afacerile şi să-şi menţină neschimbată forma societăţii vreme de 50 de ani. Însă în 1992, Chris Patten, guvernatorul Hong Kongului, a introdus reforme democratice, care violau vechile acorduri în viziunea chinezilor şi, astfel, cele două ţări s-au angrenat într-o dispută serioasă. În timpul retrocedării, Tung Chee-hwa, noul oficial chinez responsabil al teritoriului, a garantat că drepturile omului, libertăţile şi comerţul nu vor avea de suferit.

În anii 1990 creşterea economică a fost de 14% pe an. Reformele economice au continuat, cu toate că inflaţia a crescut şi apăruse pericolul ca această creştere rapidă a economiei să devină instabilă. Oficial existau 5 milioane de şomeri în 1997, la aceştia adăugându-se forţa de muncă migratoare şi provocând anumite tulburări în regiunile rurale.

Această societate dinamică rămâne strict controlată politic. Deng a murit în 1997 şi l-a succedat Jiang Zemin. Cu toate că noul lider nu a declarat că urmăreşte implementarea reformelor politice, el a întărit relaţiile cu străinătatea şi deci şi comerţul. S-ar putea ca presiunea externă să-l determine pe Zeng să ia în calcul şi problema drepturilor omului.

Popperfoto

FĂURITORII ISTORIEI

Zhu Rongji (n.1928) a preluat conducerea economiei chineze la începutul anilor 1990. El a fost primul chinez al generaţiei post-revoluţionare care a ajuns într-o poziţie cu adevărat puternică. Inginer electronist, el a lucrat până în 1957, în planificarea producţiei, când a fost denunţat ca unul dintre oponenţii lui Mao. Reabilitat în 1978, el a avansat constant, ajungând primarul Shanghaiului în perioada 1988-91. În 1992 a devenit unul dintre cei şapte membri ai Comitetului Biroului Politic care conduc China. În calitate de guvernator al Băncii Centrale el a susţinut vehement reforma pieţei libere. Acum este vicepreşedinte al Consiliului de Stat, cel mai important organism al administraţiei de stat.

Cetăţeni chinezi la coadă pentru a cumpăra acţiuni, se ghemuiesc la apropierea unui poliţist înarmat cu un baston. Dreptul de a cumpăra acţiuni a fost stipulat în 1992.

Popperfoto/Reuter

mai vezi Istorie universală 90 – LUMEA COMUNISTĂ Istorie universală 95 – CHINA ÎN SECOLUL AL DOUĂZECELEA

Australia și Noua Zeelandă

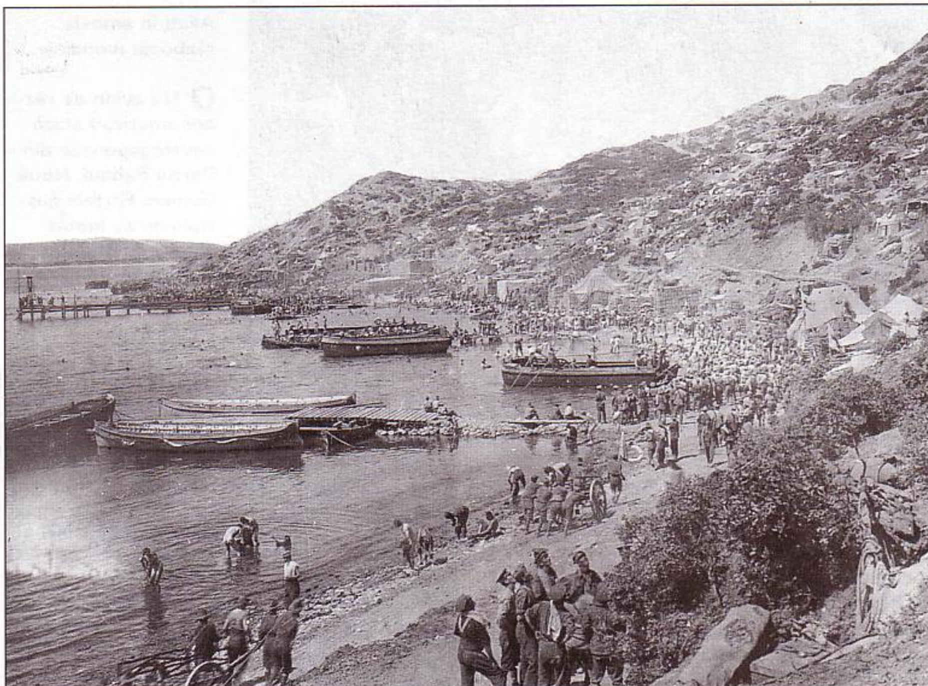
Aparent cu ușurință, Australia și Noua Zeelandă au devenit societăți democrate avansate cu standarde înalte de viață. Însă, ca și în alte societăți similare, problemele sociale și economice s-au agravat în anii 1980 și la începutul anilor '90.

Până la sfârșitul secolului XIX, Australia și Noua Zeelandă, deși deocamdată colonii, au început să-și formeze propriile identități naționale. În perioada colonială, au fost populate aproape în întregime de popoare de origine britanică, care au format rapid populația majoritară – spre marele dezavantaj al locuitorilor băștinași, aborigenii în Australia și maorii în Noua Zeelandă.

Faptul că majoritatea populației era britanică a contribuit la trecerea mai rapidă și mai ușoară la autoguvernare. Procesul a culminat cu formarea Commonwealth-ului Australiei, având statut de dominion (1901), și cu extinderea acestui statut de dominion și în Noua Zeelandă (1907). Aceasta însemna că ambele țări continuau să facă parte din Imperiul Britanic, dar beneficiau de un anumit grad de autoguvernare care le făcea independente pentru majoritatea scopurilor practice.

Independența

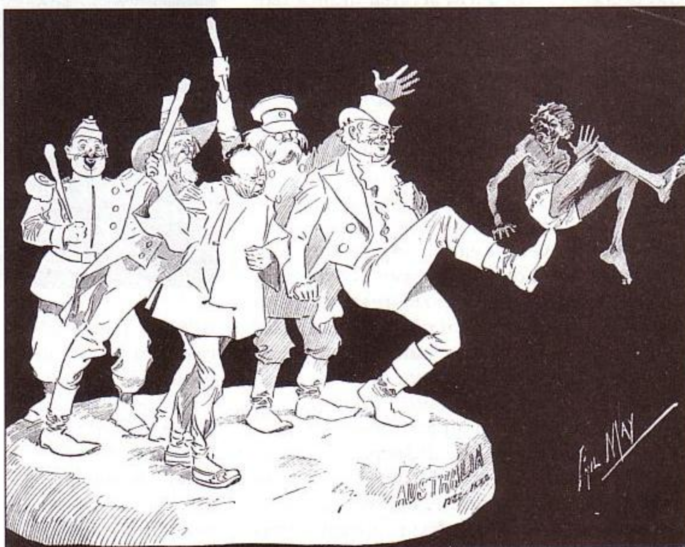
Pentru a clarifica situația, în 1926 parlamentul britanic a emis Statutul Westminster. Acesta marca un stadiu important în transformarea Imperiului Britanic într-o asociație voluntară de națiuni, Commonwealth. Pentru Australia, Noua Zeelandă și alte dominioane aceasta însemna că – cu excepția anumitor elemente legale – independența lor era pe deplin recunoscută iar fostele legături dintre acestea și Marea Britanie erau reduse la supunerea comună în fața aceluiași monarh.

Getty Images

▲ Golful Anzac, Turcia, unde 112.000 de oameni din trupele aliate, inclusiv din Australia și Noua Zeelandă, au fost uciși sau răniți în timpul atacului asupra Peninsulei Gallipoli în 1915.

▼ Reprezentante ale Serviciului Australian al Femeilor pleacă spre Anglia pentru a lua parte la marșul victoriei din Londra, 1945.

Topham Picture Source

▲ Desen realizat de un caricaturist englez scoțând în evidență atitudinile rasiste predominante în Australia la sfârșitul secolului XIX. Australia a dus o politică de prevenire a imigrării persoanelor de culoare, care a fost menținută până în anii '70.

Topham Picture Source

Cu toate acestea, legătura emoțională cu "țara mamă" a rămas foarte puternică. Australia și Noua Zeelandă au trimis trupe să lupte alături de forțele britanice în timpul războiului din Africa de Sud (războiul Anglo-Bur) (1899-1902) și ambele au emis legi conform cărora bunurile britanice beneficiau de tratament special. La izbucnirea celor două războaie mondiale, de fiecare dată (1914 și 1939), dușmanii inițiali ai Marii Britanii în Europa se aflau la o distanță de jumătate de glob de Australia și Noua Zeelandă, cu toate acestea, ele i s-au alăturat imediat.

Societățile care s-au dezvoltat la începutul

Topham Picture Source

Trupe australiene pe Frontul de Vest în nordul Franței în timpul Primului Război Mondial. Australia și Noua Zeelandă au luptat alături de Aliați în ambele războaie mondiale.

Un avion de război american atacă navele japoneze din Portul Rabaul, Noua Guinee. Forțele australiene au luptat alături de Statele Unite împotriva expansiunii japoneze.

secolului XX în Australia și Noua Zeelandă aveau multe în comun, deși cele două țări erau separate de o distanță de 1.600 km de ocean. Ambele au devenit prospere prin practicarea agriculturii și mai ales prin creșterea oilor pentru lână și carne. În cele două țări, egalitatea promovată de conceptul pionieratului a influențat modul de gândire și de comportament al oamenilor, iar ideile politice și sociale avansate au fost puse în practică.

Getty Images

Socialismul de stat

Acesta a început în 1889 în Noua Zeelandă, când dreptul de vot a fost acordat tuturor bărbaților adulți. În 1890, Partidul Liberal a început o perioadă de 20 de ani de dominație, făcând din Noua Zeelandă prima țară în care femeile au primit drept de vot în alegerile naționale (1893) și care a emis un grup de legislații care a creat primul stat prosper din lume. Foarte puțini se declarau socialiști, cu toate acestea, în special pe timpul primului-ministru Richard Seddon (1893-1906), Noua Zeelandă a devenit celebră pentru "socialismul de stat" oglindit în legile privind fabricile, pensiile de bătrânețe, impozitarea progresivă (impozite mai mari pentru câștiguri mai mari) și sistem de arbitrare între patroni și angajați.

Femeile au primit drept de vot și în Australia (în Australia de Sud, 1894; în alegerile naționale, 1902), și au fost introduse pensiile de bătrânețe și alte măsuri sociale. În mod paradoxal, schimbările din Australia au fost mai puțin radicale decât cele din Noua Zeelandă, deși în Australia a apărut prima dată un partid laburist independent, care, în cele din urmă, începând cu 1910, a format guvernele majoritare în această țară.

În ciuda preocupării pentru dreptate socială, mișcarea laburistă australiană se opunea imigrării. Aceasta parțial pentru a proteja locurile de muncă, dar reflecta în același timp iluziile vremii privind superioritatea Marii Britanii și a națiunilor ce clădeau imperii.

Politica "Australiei albe" a fost sprijinită timp de decenii de toate partidele politice principale, atitudini asemănătoare predominând și în Noua Zeelandă. Inevitabil, "nativii" – aborigenii și maorii – nu aveau șanse să ocupe poziții egale și respectate în astfel de societăți. Însă acest tip de rasism nu era unic în Australasia, ci exista în majoritatea imperiilor coloniale europene și a persistat în multe regiuni chiar și după prăbușirea imperiilor.

În anii premergători primului război mondial, Australia și Noua Zeelandă au contribuit la întreținerea forțelor navale britanice din Pacific, și au făcut primii pași în crearea forțelor armate independente. Corpurile Armate ale Australiei și Noii Zeelande ("Anzac") au luptat în Franța și Palestina. Cea mai înfricoșătoare experiență a lor a fost în Gallipoli, Turcia, în timpul campaniei din Dardanele din 1915. Acest teribil episod este comemorat în fiecare an pe 25 aprilie, ca Ziua Anzac.

Ca și la alte națiuni, condițiile din timpul războiului au mărit puterea guvernului asupra economiei și au dus la apariția unor noi grupări politice, în special în Australia. Criza mondială declanșată în 1929 era de asemenea apăsătoare. Aceasta era mai gravă în Noua Zeelandă, unde guvernul a fost nevoit să reducă prețurile, fapt ce a afectat profund bunăstarea statului; însă când Partidul Laburist a ajuns la putere pentru prima dată în 1935, a restaurat și a extins sistemul precedent.

Getty Images

Robert Menzies, prim-ministru australian (1939-41, 1949-66), a adoptat o poziție anticomunistă după cel de-al doilea război mondial. Această atitudine s-a reflectat în implicarea militară a Australiei în Războiul din Coreea, din Vietnam și în Războiul din Golf împotriva Irakului din 1991.

Stânga versus dreapta

Deși partidele s-au schimbat, politica din Australia și Noua Zeelandă a devenit o luptă permanentă a dreptei împotriva stângii (laburiștii), la fel ca în Marea Britanie. Până la sfârșitul anilor '30, situația s-a stabilizat într-o competiție între laburiști și partidele naționale în Noua Zeelandă și între Partidul Laburist și partidele aliate liberale și naționale în Australia. Aceștia au continuat să fie principalii rivali pentru putere și în anii '90.

Australia și Noua Zeelandă au intrat în cel de-al doilea război mondial în 1939 ca aliați ai Marii Britanii împotriva Germaniei naziste. Însă, în 1941, Japonia a lansat o ofensivă în

Getty Images

Un birou australian pentru emigrări situat în Londra, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Guvernul australian a încurajat imigrarea între 1950-1970 pentru a-și îmbunătăți statutul și economia. Multe persoane, în special din Europa, au emigrat și s-au stabilit în Australia. Populația a crescut de la mai puțin de opt milioane în 1947, la 17,6 milioane în 1997.

Asia de sud-est care amenința chiar Australia, fiind în final înfrântă cu ajutorul Statelor Unite. Aceasta a făcut ca locuitorii Australiei și Noii Zeelande să devină mult mai conștienți de faptul că Pacificul era zona lor "națională" vitală, în care Statele Unite erau un partener mult mai important decât Marea Britanie.

După război, noua relație între aceste trei puteri din Pacific a fost formalizată prin pactul ANZUS din 1951. Acesta, împreună cu alte tratate și alianțe, a devenit parte a Războiului Rece, iar Australia, cu precădere, în frunte cu primul ministru Robert Menzies (1949-66), a adoptat o puternică poziție anticomunistă.

Australienii au luptat în Războiul din Coreea (1950-53), iar mai târziu în cel din Vietnam (1966-71) și în cel din Golf (1991).

Australia și Noua Zeelandă au beneficiat din plin de avântul economic de lungă durată care a urmat după perioada postbelică. Acestea s-au transformat în societăți moderne cu industrii care le făceau să depindă mai puțin de produsele lor agricole tradiționale; exploatarea intensivă a resurselor minerale din Australia a avut un impact deosebit de puternic. Ambele țări au devenit complexe pe plan social și în principal urbane, deși mulți locuitori au rămas legați de atmosfera asociată cu viața la țară.

Schimbarea atitudinii Australiei în privința imigrării a avut consecințe importante. În ciuda dimensiunilor mari ale țării, în 1947 Australia era încă, din punct de vedere al numărului de locuitori, o țară mică, cu o populație de sub 8 milioane de locuitori. Pentru a-și mări populația și pentru a-și intensifica exploatarea resurselor, guvernul a decis să ia măsuri pentru încurajarea unei noi colonizări. Timp de mai mulți ani de zile, erau admise mii de persoane din Europa care își pierduseră casele în timpul războiului și își părăsiseră țara. Cetățenii britanici erau atrași prin subvenționarea cu 10 lire a locurilor pe vapoare. Și, din ce în ce mai mult, o serie de naționalități variate – greci, germani, italieni, iugoslavi, turci și alți imigranți – erau binevenite.

Chiar și politica "Australiei albe" a fost în mare parte modificată, deși marea majoritate a populației rămânea – și rămâne – "europeană". Rezultatul a fost o modificare și mai mare a populației decât emigrările din Europa din secolul XIX, care au transformat așezările originale în colonii. În anii '90, numărul australienilor ajunsese la peste 17 milioane, aceasta continuând să crească.

Pe lângă faptul că făcea din Australia un loc mai diversificat și mai interesant, schimbarea a slăbit legătura tradițională cu Marea Britanie. Pentru "noii australieni", veniți din Europa și Asia continentală, Marea Britanie nu era "țara mamă" și, înlocuită de SUA și Japonia în calitate de principali parteneri comerciali, nu beneficia de loialitățile acestora. Dacă acesta avea sau nu să devină sentimentul majorității australienilor, nu s-a clarificat nici în anii '90.

Australienii nativi

În vreme ce "noii australieni" prosperau, cei vechi însă – aborigenii – rămâneau un grup lipsit de drepturi și nefericit, segregat de societatea albă timp de mulți ani. Aborigenii încercaseră cu greu să se adapteze unui nou stil de viață. Ei au fost adesea caracterizați ca fiind slab receptivi într-un sistem educațional ostil. Ei au adesea slujbe prost plătite și locuințe sărăcăcioase, o sănătate șubredă și probleme cu drogurile și alcoolul. Această situație se schimbă treptat, dar există încă multe probleme de rezolvat.

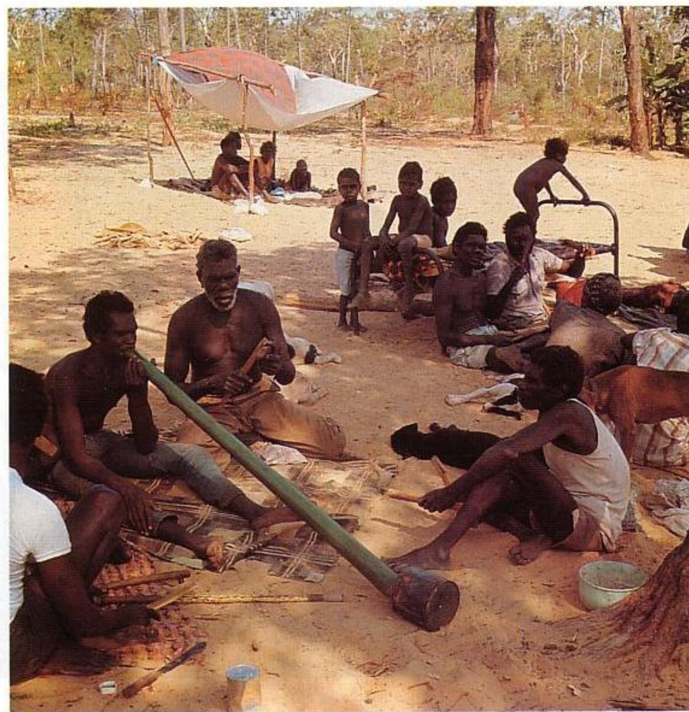
În 1988, când majoritatea australienilor sărbătoreau 200 de ani de colonizare, protestele aborigenilor ("Ce-i de sărbătorit?") și solicitările privind retrocedarea pământurilor tribale, păreau să aibă un impact asupra opiniei publice, nutrindu-se speranțe pentru adevărate schimbări. Maorii din Noua Zeelandă aveau revendicări asemănătoare, deși situația lor nu era probabil atât de gravă.

Ca și alte națiuni progresiste, Australia a suferit o recesiune economică gravă la sfârșitul anilor '80. Aceasta s-a înrăutățit din cauza

Topham Picture Source

Războinic maor ce se află în mijlocul unui dans de bun-venit. Maorii sunt un popor polinezian, fiind primii locuitori ai Noii Zeelande. Începând cu anii 1970, aceștia au devenit mai activi pe plan politic și au primit înapoi o parte din pământurile lor.

Aborigeni cântând la didgeridoo, un vechi instrument australian. Deși situația aborigenilor s-a îmbunătățit în ultimele decenii, aceștia continuă să reprezinte cel mai dezavantajat grup rasial din Australia.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

Steagul Greenpeace de pe nava *Rainbow Warrior* în portul Auckland, Noua Zeelandă, după ce a fost aruncată în aer de agenți francezi în 1985. Nava se afla acolo pentru a împiedica testele nucleare ale Franței.

împrumuturilor uriașe din anii precedenți, care au menținut artificial un standard de viață ridicat. Guvernele laburiste din acea perioadă au luat măsuri drastice pentru redresarea economiei naționale, cheltuind mai puțin pentru sănătate și asigurări sociale și renunțând la politicile tradiționale ale partidelor de stânga, cum ar fi proprietatea statului; acest pas a fost în cele din urmă făcut în 1990, când Banca Commonwealth și companiile aeriene ale țării au fost privatizate. Surprinzător, în ciuda falimentelor, a scăderii standardelor de viață și a creșterii șomajului, laburiștii au rămas la putere sub conducerea lui Bob Hawke (1983-91).

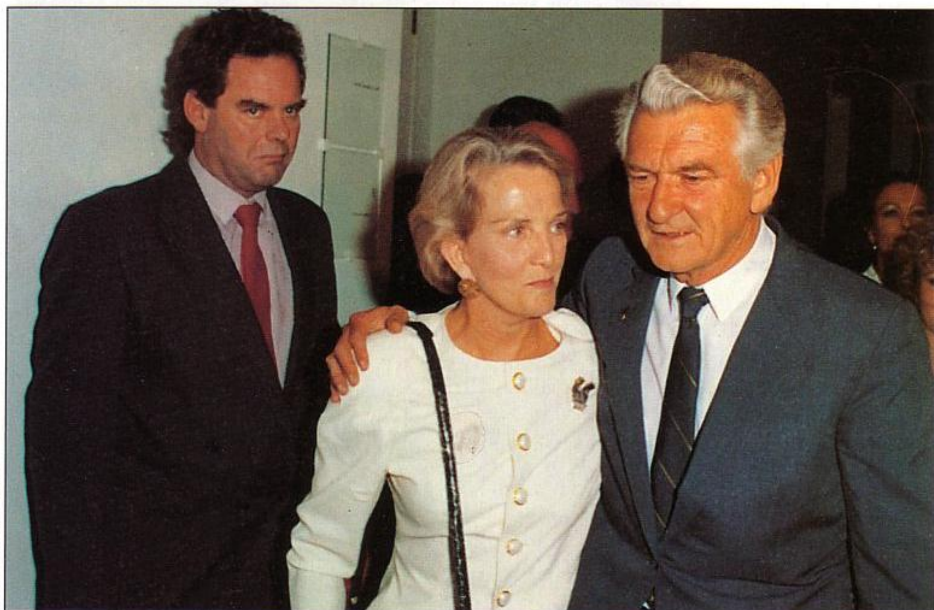
Succesorul lui, Paul Keating, a generat controverse punând la îndoială statutul de conducătoare a statului a Reginei Marii Britanii. Partidul Liberal a câștigat alegerile din 1996, spulberând speranțele republicanilor în prezent.

În mare parte a anilor '80, laburiștii s-au aflat la putere și în Noua Zeelandă. Relativ scutită de probleme de mediu și departe de alte națiuni, Noua Zeelandă a devenit o societate "ecologică" hotărâtă să se protejeze de contaminare. Condusă de David Lange (prim-ministru 1984-89), în 1984 Noua Zeelandă s-a autodeclarat zonă anti-nucleară. Anul următor, unei nave de război americane i s-a interzis accesul în porturile Noii Zeelande când guvernul american a refuzat să declare dacă nava transporta sau nu arme nucleare. Acest incident a dus la răcirea relațiilor între cele două puteri, însă poziția Noii Zeelande a fost în mare măsură admirată.

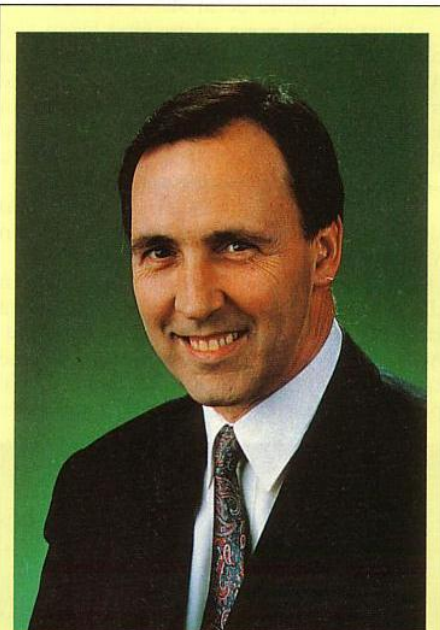
Un eveniment și mai senzațional a avut loc în 1985, când o explozie pe nava *Rainbow Warrior* a ucis un fotograf. Nava aparținea grupului ecologic Greenpeace, care încerca în mod regulat să împiedice testarea de către Franța a armelor nucleare în Pacific, iar agenții secreți francezi au fost în curând arestați și condamnați pentru declanșarea atacului. Însă în 1986, amenințările francezilor de a-și închide piețele pentru bunurile Noii Zeelande, l-au determinat pe Lange să elibereze agenții – indicând clar vulnerabilitatea unei țări mici în fața presiunii economice.

Noua Zeelandă a resimțit și ea recesiunea anilor '80. Ca și în Australia, guvernul laburist a încercat să sporească competitivitatea națiunii prin măsuri ca eliminarea controalelor impuse de guvern asupra întreprinderilor, deși se arăta refractar luării unor măsuri radicale în stat. Divergențele interne le-au spulberat speranțele de a rămâne la putere. Acestea au dus la demisia lui Lange și la numirea a doi prim-miniștri în doar 15 luni. Alegerile din octombrie 1990 au eliminat din competiție Partidul Național, cu un program de reduceri și buget sărac. O coaliție guvernamentală formată din Partidul Național și New Zealand First a ajuns la putere în urma alegerilor din octombrie 1996. Acestea speră că averile țării se vor îmbunătăți, dar cheltuielile statului reflectă precauția lor permanentă.

Adâncirea recesiunii economice în Australia a provocat o criză în conducerea Partidului Laburist în 1991. Primul ministru Bob Hawke a fost înfrânt de rivalul său Paul Keating, fost ministru de finanțe.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

FĂURITORI AI ISTORIEI

Paul Keating (n.1954), avocat și republican, a devenit ministru al finanțelor în guvernul laburist al lui Bob Hawke începând cu 1983, punând în aplicare un program economic dur. Rivalitatea dintre el și Hawke a culminat la mijlocul anului 1991, când cel din urmă a pierdut lupta pentru conducere și a demisionat. Opinia în rândul membrilor partidului s-a schimbat când situația economică s-a înrăutățit, iar în decembrie 1991 Keating l-a învins pe Hawke într-o nouă competiție. El și-a condus partidul spre a cincea victorie consecutivă în alegerile din 1993. Înfrângerea în alegerile din 1996 a determinat căderea acestuia.

mai vezi Istorie universală 125 – COMMONWEALTH

Commonwealth

Topham Picture Source

Hulton Deutsch Collection

▲ Atlete la Jocurile Imperiului Britanic, în 1938, la Sydney, Australia. Numite astăzi Jocurile Commonwealth-ului, ele au loc din patru în patru ani și la ele participă statele membre ale Commonwealth.

◀ Ilustrație neo-zeelandeză din 1950 cu prințul Charles alături de mama sa, pe atunci prințesa Elisabeta. Banii încasați erau destinați campaniei de sănătate pentru copii.

Imperiul Britanic a luat practic sfârșit în anii 1960. Majoritatea fostelor colonii britanice au preferat să păstreze contactul cu țara-mamă, și una cu cealaltă, printr-o asociație prietenească de state egale, numită Commonwealth.

În Marea Britanie, tradiția parlamentară are o vechime de peste șase secole. Chiar dacă nu democratică în sens modern, se baza pe convingerea că societatea trebuia să fie reprezentată printr-o adunare, care, dacă era cazul, trebuia să-i apere drepturile și libertățile în fața bărbaților puternici care conduceau țara. Britanicii care s-au stabilit în colonii au dus cu ei aceste principii și în multe cazuri au întemeiat propriile lor instituții reprezentative. Adunări alese au existat în majoritatea coloniilor britanice din America și au jucat un rol vital în succesul revoluției americane.

Reperul canadian

În restul Imperiului Britanic tradiția instituțiilor reprezentanților a avut consecințe la fel de importante. Un reper important a fost un raport scris în 1839 de către Lordul Durham, privind situația tensionată din Canada. El recomanda "o guvernare responsabilă" – adică, un sistem asemănător celui din Marea Britanie, în care miniștrii erau responsabili în fața unei adunări alese, guvernând doar atâta timp cât se bucurau de încrederea acesteia.

După dificultățile inițiale, recomandările lui Durham au fost aplicate în Canada din 1848 și la puțin timp după aceea au fost aplicate și în Noua Zeelandă și coloniile australiene. În Africa de Sud, unde situația era mai complicată, Cape Colony a trebuit să aștepte până în 1872 pentru a avea un guvern responsabil.

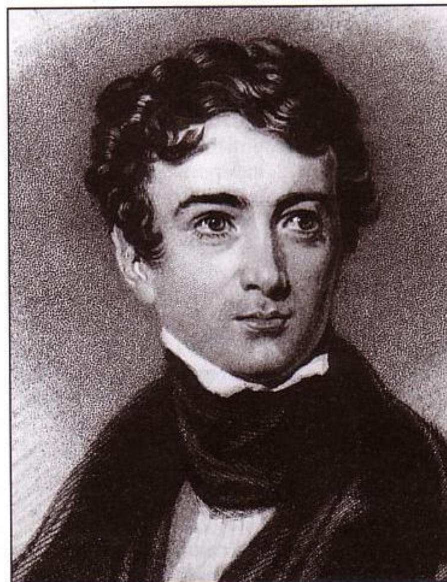
Guvernarea responsabilă a fost un mare pas spre completa autoguvernare colonială. A fost instaurată foarte devreme, cu decenii înainte de mândra "amiază târzie a Imperiului", de la sfârșitul domniei Reginei Victoria. O cauză a fost că guvernele britanice învățaseră din propriile lor greșeli privind tratarea coloniilor americane. Schimbările economice au contribuit și ele, Marea Britanie puternică și industrializată devenind adepta comerțului liber și nu mai considera necesar controlul sever al coloniilor, în beneficiul țării-mamă.

Statutul de dominion

Guvernarea responsabilă se limita la probleme interne. Problemele privind "Imperiul" au continuat să fie controlate de Marea Britanie și, la început erau clar delimitate; de exemplu, în Noua Zeelandă, Marea Britanie a continuat să controleze problema maorilor. Guvernele coloniale au început să preia tot mai multe responsabilități, mai ales după apariția unor state naționale mari: Dominionul Canadei (1867), Commonwealthul din Australia (1901) și Uniunea Africii de Sud (1910). Din perspectiva noului lor statut special, termenul de colonie a început să fie înlocuit cu "dominion". În anii 1900 ele deveniseră practic independente, dar obișnuința și dependența față de Marina Britanică în domeniul apărării le-au determinat să lase o bună parte din deciziile politicii externe în seama guvernului britanic.

Cam în aceeași perioadă a început să se vehiculeze ocazional ideea unei federații imperiale, care să unească imperiul într-o singură entitate politică. Ea nu a părut însă nicio-

▼ Lordul Durham (1792-1840) a fost Guvernatorul General al Canadei. El a fost un mare reformator, recomandând "guvernarea responsabilă", un sistem în stil britanic bazat pe o adunare aleasă.

Hulton Deutsch Collection

Topham Picture Source

Afișe politice luând atitudini opuse față de propunerea de federalizare a nordului și sudului Rhodeziei și Nyasaland, în 1953. Federalizarea dominată de albi s-a prăbușit zece ani mai târziu.

dată să devină viabilă, la fel ca schema lui Joseph Chamberlain care dorea să realizeze un imperiu bazat pe afinități economice, deși programul său de Reformă a Taxelor a avut consecințe istorice (a dezbinat Partidul Conservator și a ușurat marea victorie a liberalilor, din 1906). Mai târziu, în tumultul recesiunii mondiale, Marea Britanie și dominioanele au încheiat acorduri prin care își favorizau propriile produse, pe cheltuiala celor care nu erau incluși (Ottawa, 1932), dar acestea nu au atins niciodată idealul lui Chamberlain, de comerț liber în cadrul Imperiului.

Dominioanele au sprijinit Marea Britanie în momentul izbucnirii primului război mondial (1914-18) și "oamenii imperiului" au luptat cavalerește, suferind mari pierderi. Dar, cu toate că s-a înființat un Cabinet Imperial pentru Război, prim-miniștrii din dominioane au conștientizat faptul că ei rămâneau responsabili doar față de parlamentarii lor naționali. Chiar și în vreme de război nu se mai punea problema organizării unui imperiu unic, centralizat.

Statutul de egalitate

După război, dominioanele erau din ce în ce mai înclinate să-și dezvolte propriile politici externe. Ele doreau să pună capăt oricăror urme ale subordonării față de Marea Britanie – în principal o chestiune de proceduri legale – și să-și afirme independența completă. Aceasta s-a realizat în 1931 prin Statutul din Westminster care recunoștea că Marea Britanie și dominioanele aveau "statut egal" și că erau "unite doar prin credința comună față de Coroană". În acest moment, dominioanele includeau Newfoundland, care mai târziu avea să devină Canada (1949), și Statul Liber Irlandez, care în 1948 avea să opteze pentru separarea completă de Marea Britanie. Statutul din Westminster făcea referire la "Comunitatea Britanică de Națiuni" în loc de "Imperiul Britanic", înlocuind astfel un termen asociat cu dominația (imperiu) cu unul care implica parteneriatul. O altă frază folosită frecvent era "Imperiul Britanic și Comunitatea de Națiuni". Aceasta oferea avantajul că făcea o distincție realistă între dominioane și numărul mare de colonii care erau încă, mai mult sau mai puțin, sub conducere britanică. Acestea includeau subcontinentul Indian, regiuni vaste din Africa și alte zone cu majoritate non-europeană. Lipsa tradiției parlamentare și înapoierea economică au făcut ca dezvoltarea acestora să fie mai înceată, dar a constituit și o scuză pentru lipsa efectivă de acțiune.

Începând de atunci, Marea Britanie s-a angajat în conducerea tuturor coloniilor sale spre auto-guvernare, dar într-un ritm convenabil care să facă din aceasta o perspectivă îndepărtată pentru administratorii și colonialiștii albi.

În realitate, multe colonii, mai ales în Asia, preluaseră deja ideile vestice și produceau elite educate după standarde occidentale. Și, bineînțeles, recunoașterea independenței dominioanelor "albe" a încurajat acest gen de ambiții și în alte locuri. În India, dorința auto-guvernării data cel puțin din 1885, de la fondarea Partidului Congresului. După primul război mondial au fost înființate câteva instituții reprezentative și manifestările conduse de Ghandi au mai adus câteva concesii. Cu toate că situația rămânea dificilă, la mijlocul anilor 1930 nu exista nici o îndoială că India se îndrepta către statutul de dominion.

Commonwealth

După cel de-al doilea război mondial (1939-45), decolonizarea și-a urmat calea o dată cu divizarea Indiei britanice în două noi state, India și Pakistan (1947), și cu recunoașterea independenței Ceylonului (astăzi Sri Lanka) și a Birmania (Myanmar), în 1948. Începând cu 1948 "Commonwealth-ul Britanic" a fost înlocuit cu "Commonwealth" (Comunitatea de Națiuni) și decizia Indiei, Pakistanului și Ceylonului de a face parte din aceasta a însemnat lansarea ei ca o asociație multi-rasială și multi-culturală. Birmania a decis să iasă, la fel ca Republica Irlanda.

La sfârșitul anilor 1950 și 1960 a urmat un val și mai puternic de decolonizare. Acesta a dus la reducerea imperiului la doar o mână de

Topham Picture Source

Soldați din țările Commonwealth la schimbarea gărzii la palatul Buckingham, în 1953. În cele mai multe colonii armata era organizată după sistemul militar britanic.

Încoronarea Reginei Elisabeta II, în 1953. Chiar dacă la sfârşitul anilor 1990 ea conducea întregul Commonwealth, doar 16 state au continuat să o recunoască ca regină.

Getty Images

posesiuni care, fie erau prea mici pentru a reuşi că funcţioneze practic singure fie, ca în cazul Hondurasului Britanic (Belize) şi Brunei, erau ameninţate de vecinii mai mari.

Majoritatea noilor state – naţiuni independente – au aderat la Commonwealth. Acesta era un omagiu adus relativei "blândeţi" a conducerii britanice şi a vitezei cu care se realizase "retragerea din Imperiu". "Vechile dominioane" colonizate de europeni erau legate şi sentimental. Liderii altor state fuseseră educaţi în Marea Britanie; de exemplu, Nehru din India, în ciuda perioadei de timp petrecute în închisoare în lupta pentru independenţă, a rămas britanic în concepţii. Majoritatea fostelor colonii aveau parlamente, sisteme juridice şi educaţionale înfiinţate după modelul britanic ("modelul Westminster"). Alt factor de unitate a fost larga răspândire a limbii engleze care uneori funcţiona ca limbă "neutră" în societăţile divizate în mai multe grupuri lingvistice. Aceste legături culturale au fost întărite prin organisme precum Commonwealth Institute, schimburi reciproce şi evenimente sportive (Jocurile Commonwealth).

Un prieten care merită

Calitatea de membru avea şi avantaje practice. Marea Britanie era încă o mare putere cu care merita să fi prietenă. Imediat după declararea independenţei, în mai multe ţări din Africa şi Asia au fost trimise trupe britanice pentru a înăbuşi rebeliunile armate sau pentru a reţine vecinii agresivi. Cea mai mare parte a ajutorului britanic, alocat pentru ţările în curs de dezvoltare, avea ca destinaţie membrii Commonwealth. Legăturile comerciale din interiorul Commonwealth-ului erau importante şi existenţa Zonei Sterline (care făcea practic din Londra banca Commonwealth-ului) a asigurat stabilitatea monetară.

Regulile privind membrii Commonwealth au devenit foarte flexibile. Până în1950, fiecare ţară membră a Commonwealth era tehnic o monarhie, avându-l (la acea dată) ca şef al statului pe Regele George VI. Ţările cu tradiţii politice şi religioase diferite nu doreau însă să fie supuse regelui britanic creştin, astfel că au fost necesare noi acorduri care să permită Indiei şi altor naţiuni să devină republici în Commonwealth. Monarhul britanic avea doar un rol simbolic, ca şef al statului, dar de acum încolo el nu mai trebuia să fie conducătorul acestor ţări.

La sfârşitul anilor 1990, Commonwealth era compusă din 33 de republici, 16 naţiuni continuând să o recunoască pe Elisabeta II ca Regină şi 5 state având proprii lor monarhi.

Scena anilor şaizeci

Ca urmare a decolonizării, statele din Asia şi Africa au devenit o majoritate a membrilor Commonwealth. Acest fenomen s-a produs fără tensiuni serioase dar a dus la o critică intensă a politicilor rasiste (apartheid) din Africa de Sud şi în 1961 aceasta a fost obligată să părăsească Commonwealth-ul.

În 1965, la Londra a fost înfiinţat un secretariat permanent care să organizeze afacerile Commonwealth-ului şi a fost numit un secretar general care să o conducă şi care reprezenta întreaga Comunitate de Naţiuni. În acelaşi an, minoritatea albă care stăpânea Rhodezia (astăzi Zimbabwe) a declarat independenţa ţării pentru a evita conducerea majorităţii. Marea Britanie a demascat această acţiune – practic, o rebeliune colonială împotriva stăpânirii – dar nu dorea să intervină cu forţa. Sancţiunile economice şi negocierile nu au dat rezultat şi statele africane din Commonwealth nu erau convinse că Marea Britanie a fost suficient de fermă.

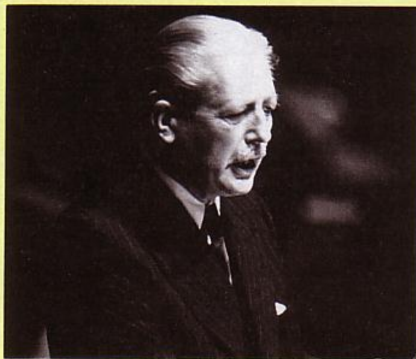
La acea dată, au pălit ideile exagerate privind rolul pe care l-ar fi putut juca Commonwealth în lume. La fel şi mândria din "modelul Westminster" care deschisese în multe locuri calea unipartidică sau pe cea cu dictaturi militare. Slăbiciunea structurii

Topham Picture Source

Steagul Africii de Sud la arborare în momentul de apogeu al unei ceremonii din Cape Town dedicate independenţei, la scurt timp după proclamarea ţării ca republică.

Topham Picture Source

Organizat de Ducele de Edinburgh, acest bal de stat a avut loc în 1964 pentru a sărbători independenţa noii Republici Malawi (fostă Nyasaland).

Topham Picture Source

FĂURITORII ISTORIEI

Harold Macmillan (1894-1986) a studiat la Eton și la Colegiul Bailliol, Oxford, devenind în 1929 membru conservator al parlamentului. S-a remarcat ca ministru al locuințelor (1951-55) devenind rapid prim-ministru (1957-63). Prosperitatea economică și personalitatea imperturbabilă a lui Macmillan i-au adus porecla de "Supermac". A reprezentat aripa liberală a partidului său; clarviziunea sa a reieșit în faimosul său discurs "Vântul schimbării" ținut în 1960 în Africa de Sud, care era un apel adresat sud-africanilor de a-și schimba concepțiile. În 1984 Macmillan a devenit conte de Stockton și și-a exprimat dezacordul față de politicile guvernamentale care au eșuat în împiedicarea șomajului.

Commonwealth-ului a fost subliniată de incapacitatea acesteia de a evita conflictele dintre membrii, printre care războaiele dintre India și Pakistan. Victoria din 1971 a Indiei a dus la crearea Bangladeshului, care a fost primit în Commonwealth; Pakistanul l-a părăsit protestând, dar a revenit în 1989.

Slaba influență

Commonwealth a devenit mai puțin importantă atunci când membrii săi au început să adere la alte grupări regionale sau de altă formă cum ar fi alianța ANZUS, fondată în 1951, între Australia, Noua Zeelandă și Statele Unite. Acordurile militare ale Marii Britanii au fost încetul cu încetul reduse și relativul ei declin economic s-a reflectat în anii 1970 în dezbinarea Zonei Sterline. Încercările făcute de Marea Britanie pentru a adera la Piața Comună Europeană, încununate cu succes în anii 1970, au reprezentat o recunoaștere a faptului că interesele sale erau în afara Commonwealth-ului; printre altele, statutul de membru al CE însemna sfârșitul aranjamentelor economice preferențiale între Marea Britanie și țările Commonwealth-ului.

În ciuda acestor evoluții, Commonwealth a rămas o instituție utilă. Atunci când în cele din urmă s-a rezolvat problema Rhodeziei (1980), forțele Commonwealth-ului au supervizat armistițiul dintre guvern și trupele de gherilă, încheiat înaintea alegerilor. Problemele trecutului imperialist continuau să dăinuie. În 1975 Guvernatorul general al Australiei (reprezentantul Reginei) a demis un prim-ministru controversat față de care acesta adoptase o atitudine neconstituțională. În 1982, Marea Britanie a purtat un război cu Argentina pentru a recuceri colonia Insulelor Falkland. Începând cu anii 1980 s-au purtat și negocieri dificile privind retrocedarea Hong Kong-ului către China comunistă, care a avut loc în 1997.

Scena de astăzi

Conferințele Commonwealth-ului din anii 1980 erau dominate de dezacordurile privind Africa de Sud. Majoritatea membrilor doreau subminarea apartheidului prin impunerea de sancțiuni economice; opoziția față de această acțiune demonstrată de Marea Britanie, prin Margaret Thatcher, a provocat multă amărăciune. Schimbarea politicii Africii de Sud din 1990 a îndepărtat acest obstacol din calea unității și în 1994 a fost readmisă în Commonwealth.

Commonwealth și-a asumat noi roluri, ajutând la organizarea alegerilor, monitorizând corectitudinea lor și ajutând la dezvoltarea democrației. În atmosfera armonioasă a anilor 1990, liderii din Commonwealth au început să-și îndrepte atenția și spre exterior, asupra unor probleme mai ample, cum ar fi economia mondială și mediul înconjurător.

Topham Picture Source

▲ Regina Elisabeta alături de liderii țărilor Commonwealth, în 1986. Anual, prim-miniștrii se întâlnesc pentru a păstra legăturile politice și economice.

▼ Un aborigen revendicând Anglia pentru poporul său, arătând nedreptatea Marii Britanii care în 1788 a revendicat Australia, când aborigenii erau deja pe acele meleaguri.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

► Neliniștea locuitorilor Hong Kong-ului privind viitorul politic al coloniei a crescut în 1989, după masacrul din Piața Tienanmen. Cu toate acestea, preluarea din 1997 s-a desfășurat fără incidente.

mai vezi Istorie universală 89 – SFÂRȘITUL COLONIALISMULUI EUROPEAN Istorie universală 118 – AFRICA DE SUD ȘI APARTHEIDUL

Înarmare și dezarmare

Popperfoto

Ciuperca exploziei nucleare este una din cele mai terifiante imagini ale secolului XX. Fotografia din stânga a fost făcută în urma unui test în Insulele Marshall în 1952.

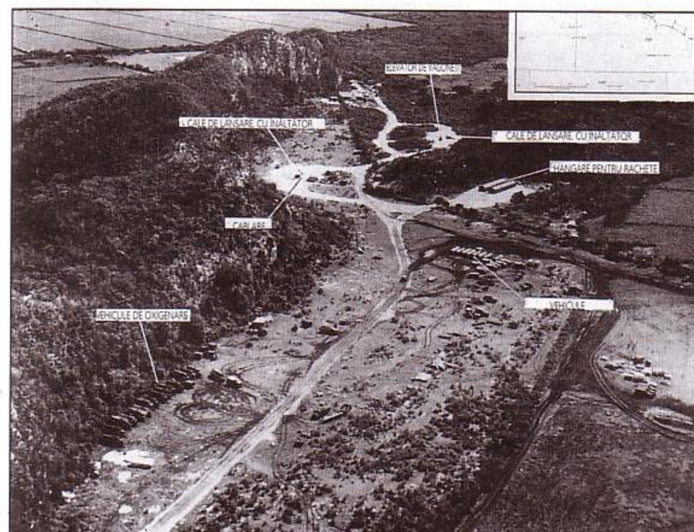
Vreme de 40 de ani, cursa înarmărilor între SUA și fosta URSS a pus problema distrugerii globale. Acordurile de dezarmare păreau un punct de cotitură în istoria civilizației, însă armele nucleare ale altor țări ridică în continuare unele probleme nerezolvate.

Nu e nimic nou în faptul că națiunile se înarmează și intră în competiție. În vremurile moderne armamentele au devenit însă arme de distrugere în masă la o scară care înainte nici măcar nu putea fi bănuită. Iar în cursa înarmărilor, dezvoltarea tehnologică continuă face ca situația să nu se stabilizeze niciodată, deoarece puterile implicate trebuie să continue să-și îmbunătățească ("înnoiască") arsenalele – până când ceva, sau cineva, cedează.

Prima cursă a înarmărilor de acest gen a avut loc cu câțiva ani înaintea izbucnirii primului război mondial din 1914-18. Unii istorici susțin că înarmarea, formarea alianțelor și a planurilor de luptă au fost motivele principale ale declanșării conflictului, care era nedorit de conducătorii ambelor părți. Măcelul care a urmat a dus la înființarea Ligii Națiunilor și la organizarea unor conferințe unde s-a discutat limitarea înarmărilor. Cea mai ambițioasă dintre acestea, organizată între 1932 și 1934, la Geneva, s-a împotmolit în 1933, după care Hitler a preluat puterea în Germania și politica sa de reînarmare a făcut ca discuțiile să devină inutile.

Popperfoto

În al doilea război mondial au fost lansate doar două bombe – în 1945, ambele în Japonia. Această imagine aeriană a Hiroshimei, realizată după lansarea bombei prezintă efectul devastator al bombelor nucleare.

Popperfoto

În 1962, SUA a amenințat cu utilizarea forței dacă armele nucleare sovietice transportate în Cuba nu ar fi fost asamblate. În ultimul moment URSS s-a retras.

Prin prisma evenimentelor ulterioare poate ar fi fost mai bine ca Marea Britanie și Franța să fi fost pregătite și dornice să-l oprească pe Hitler decât să permită înarmarea acestuia, în timp ce ele discutau despre dezarmare. Războiul a luat sfârșit în 1945 prin testarea și lansarea de către Aliați a celor două bombe atomice devastatoare asupra Japoniei. Evoluția ulterioară a războiului rece dintre SUA și fosta URSS a făcut ca posesia armelor nucleare să fie o problemă importantă de securitate.

URSS a realizat prima sa bombă nucleară în 1949. Trei ani mai târziu, SUA a detonat mult mai puternica bombă cu hidrogen și, în 1950, URSS a testat și ea prima bombă cu hidrogen. Fiecare parte își punea la punct sistemele de rachete care puteau transporta unul sau mai multe focoase nucleare la distanțe din

Getty Images

Criza rachetelor din Cuba a declanșat demonstrațiile celor care se temeau de declanșarea unui război nuclear. CND (Campania pentru Dezarmarea Nucleară) a organizat marșuri timp de aproape 50 de ani.

ce în ce mai mari, amenințând cu distrugerea totală. Între timp și alte țări și-au construit propriile arme nucleare. Marea Britanie în 1952, Franța în 1960, China în 1964 și India în 1970.

Oamenilor le era teamă, tot mai mult, că un război nuclear ar fi inevitabil. Atât SUA cât și URSS declarau că doreau pacea dar, în 1962, criza rachetelor din Cuba a subliniat pericolele unei ciocniri frontale atunci când președintele Kennedy a cerut URSS-ului să-și retragă armele nucleare din Cuba. Vreme de câteva zile părea că va izbucni războiul, însă rușii s-au retras și lumea a simțit o mare ușurare. Însă a rămas teama că o reacție de panică, la o situație delicată creată de oricare dintre părți, sau de un accident, ar putea antrena întreaga planetă într-un dezastru nuclear.

În discuțiile privind dezarmarea s-au încheiat acorduri doar pe teme marginale. În 1963 s-a semnat tratatul privind interzicerea parțială a testelor nucleare, urmat, după cinci ani de negocieri, de un tratat de neproliferare, pentru a preveni înmulțirea armelor nucleare. A existat și un acord pentru interzicerea armelor biologice cu potențial catastrofic.

Chiar dacă arsenalele nucleare au rămas nefolosite, ele au continuat să crească. Teoria era că nici una dintre părți nu ar îndrăzni să lanseze un atac nuclear știind că și reacția părții adversarea va fi la fel de devastatoare. Acesta era principiul "factorului de reținere nuclear" și deși, teoretic, ele nu erau necesare, SUA și aliații ei, și URSS au acumulat mii de arme nucleare. Ambele părți au cheltuit miliarde de dolari pe tehnologie avansată și au devenit victimele suspiciunii bolnăvicioase pe care o purtau una față de cealaltă.

În perioada relațiilor relativ cordiale (*dezghet*) dintre cele două superputeri, stupiditatea acestei situații a fost parțial recunoscută de cele două superputeri. În această perioadă SUA și URSS au semnat în 1972 acordul de limitare a armamentului strategic dar discuțiile n-au mai progresat din cauza agravării climatului politic. Situația s-a schimbat decisiv după 1985, când Mihail Gorbaciov a preluat puterea în URSS. Gorbaciov și-a dat seama că economia suferea din cauza cheltuielilor pentru apărare împovărătoare și dorea să implementeze reforme interne. El a făcut propuneri generoase pentru dezarmare. Ronald Reagan, președintele SUA de atunci, era considerat un "luptător al războiului rece" care nu făcea compromisuri și politica sa de intensificare a competiției înarmării a dus, în cele din urmă, URSS într-o criză economică. La mijlocul anilor 1980, în SUA opinia publică și Congresul s-au împotrivit intensificării înarmărilor. Reagan a răspuns rapid noilor tendințe și, în 1987, împreună cu Gorbaciov a semnat Tratatul Intermediar privind Forțele Nucleare (INF). Ambele părți au convenit să-și retragă și să dezmembreze toate rachetele americane și sovietice cu rază fost prima reducere efectivă a numărului armelor nucleare.

Popperfoto

Unul dintre cele fericite momente ale secolului XX a avut loc în 1987. Cele două superputeri au semnat un tratat de interzicere a armelor nucleare cu rază medie de acțiune.

Rachete sovietice pregătite pentru a fi distruse în termenii impuși printr-un tratat care interzice armamentul nuclear.

Prăbușirea comunismului

Prăbușirea comunismului din Europa de Est, în 1989, și din URSS, între 1990 și 1991, au marcat sfârșitul brusc al războiului rece. În 1990 au urmat noi acorduri pentru reducerea armelor convenționale, nenucleare și, între 1991 și 1992, a rachetelor strategice cu rază lungă de acțiune. În 1993 s-au semnat tratate internaționale pentru a stopa producerea și posesia de arme chimice.

Procesul de dezarmare continuă în secolul al XXI-lea, dar nu se întrevede o încheiere a acestuia, mai ales că tot mai multe țări și-au dezvoltat un arsenal nuclear. În 1992, Marea Britanie și Franța își sporeau forțele nucleare și țări ca Pakistanul, Africa de Sud și Israelul erau considerate țări care ar deține armament nuclear sau ar dispune de capacitatea necesară realizării acestora. După războiul din Golf din 1991, există temeri că Irak ar produce arme nucleare, chimice și biologice și ar încălca acordurile internaționale.

Pericolul proliferării armelor nucleare continuă să existe, chiar dacă după prăbușirea comunismului planeta a devenit un loc mai sigur. Există însă acum temerea că tehnologia și echipamentul nuclear sovietic ar putea cădea în mâinile unor state beligerante sau a unor grupări teroriste.

Popperfoto

mai vezi Istorie universală 92 – SUA: SUPERPUTERE Istorie universală 124 – ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE

Pericolul drogurilor

ANP/Topham Picture Source

Un drogat consumă heroină pe o stradă din Amsterdam. Mulți dependenți se lasă de droguri utilizând metadona, un narcotic asemănător cu morfina, dar mai puțin periculos.

Getty Images

Fumatul era un obicei aproape universal până când între anii 1960 și 1970 s-a demonstrat legătura între tutun și apariția unor boli seriose ale plămânilor și inimii.

Prin anii 1980, abuzul de droguri devenise o problemă în întreaga lume. Găsirea unei soluții pe termen lung este dificilă, deoarece oferta și cererea de droguri ilegale este legată de probleme sociale și economice cu rădăcini adânci.

Abuzul de droguri implică consumul de droguri a căror utilizare este ilegală, cu excepția scopurilor medicale, mai ales dacă acesta devine un mod de viață, obicei sau dependență. În majoritatea acestor cazuri, drogul este un stimulent cu care se trece peste depresii și crează o stare artificială de "bine" și de încredere în forțele proprii; drogurile tranchilizante pot crea dependența.

Consumul de droguri este o activitate de mare risc. Unele droguri pun direct sănătatea în pericol, atunci când sunt consumate în cantități mari – și una dintre caracteristicile dependenței este cererea unei cantități tot mai mari pentru a atinge starea de "bine". Optimismul artificial și iluzia menținerii autocontrolului sunt și ele periculoase deoarece afectează raționamentul.

În practică, cel mai mare pericol este acela că utilizatorul nu va avea banii pentru a-și plăti viciul și a avea un mod de viață normal și astfel se va "da bătut", intrând într-o lume dominată de droguri unde crima și prostituția sunt singurele modalități de continuare a vieții. Apoi, consumatorul de droguri devine nu doar o persoană nefericită ci și o problemă socială.

Unele droguri au fost acceptate de mult timp de către societate. Alcoolul, nicotina din tutun și cofeina din cafea și ceai sunt droguri care pot provoca un anumit grad de dependență celor care le consumă. Campaniile

Agenți americani prezentând un cazan și alte echipamente folosite la producerea ilicită a alcoolului, în timpul prohibiției, care a durat din 1919 până în 1933.

The Bettman Archive/Getty Images

Topham Picture Source

◀ Fumători de marijuana în Hyde Park din Londra, în tumultuoșii ani '60. Majoritatea guvernelor nu au legalizat marijuana, cu toate că mulți susțin că nu dă dependență.

▼ O fată de 13 ani aplicându-și un garou în jurul brațului, înainte de a-și injecta heroină, într-o scenă din filmul *Christiane F*, care are ca temă dependența de droguri și prostituția.

The Kobal Collection

împotriva fumatului au devenit tot mai vehemente după ce s-a conștientizat riscul asupra sănătății iar șofatul după consumul de alcool a fost interzis deoarece a dus la producerea unor accidente rutiere serioase. Dar fumatul și consumul băuturilor alcoolice au fost lăsate la latitudinea fiecărui individ. Prohibiția din SUA (interzicerea băuturilor alcoolice) nu s-a dovedit eficientă: în perioada "deceniului furtunos al anilor 1920" milioane de oameni au încălcat legea prin consumul de alcool, iar crima organizată a înflorit pe seama profiturilor provenite din vânzarea ilicită a băuturilor. Guvernul american a hotărât, în cele din urmă, că era mai indicat să se legalizeze și să se controleze producerea și vânzarea băuturilor alcoolice decât să oblige funcționarea acestei industrii în ilegalitate.

Din considerații similare unii oameni susțin că drogurile "ușoare", cum ar fi țigările cu marijuana, ar trebui de asemenea legalizate, din moment ce milioane de persoane le fumează și nu s-a demonstrat cu certitudine că ar crea dependență sau că ar fi periculoase pentru sănătate. În majoritatea țărilor occidentale autoritățile au respins însă acest punct de vedere (cu unele excepții, cum ar fi Olanda) și au făcut eforturi susținute pentru a preveni vânzarea și consumul acestora. Drogurile halucinogene cum ar fi mescalina și LSD-ul, care modifică percepția consumatorilor, au avut și ele susținători, mai ales în anii 1960 și începutul anilor 1970, când erau droguri "la modă".

Drogurile tari

Aceste controverse au luat sfârșit în anii 1980 când s-au răspândit droguri mai "tari", având efecte mai înfricoșătoare și mai deranjante din punct de vedere social.

La început, principalul pericol a venit din partea heroinei, care a apărut sub forma unui praf alb realizat din macul opiaceu. În secolul al XIX-lea, derivații opiului, cum ar fi laudanumul și morfina, erau larg utilizați ca analgezice și se vindeau legal. Probabil că au existat multe accidente și cazuri nerecunoscute de dependență, ca urmare a utilizării "medicale" la domiciliu a acestor droguri; printre dependenți se numără și celebrul poet Samuel Taylor Coleridge. Deși se cunoșteau calitățile narcotice ale opiului – aceasta nu a împiedicat însă ca Marea Britanie să intre în celebrul "Război al opiului", în anii 1840 și 1850, obligând China să importe cantități imense de drog din Indiile Britanice.

Oferta mărită

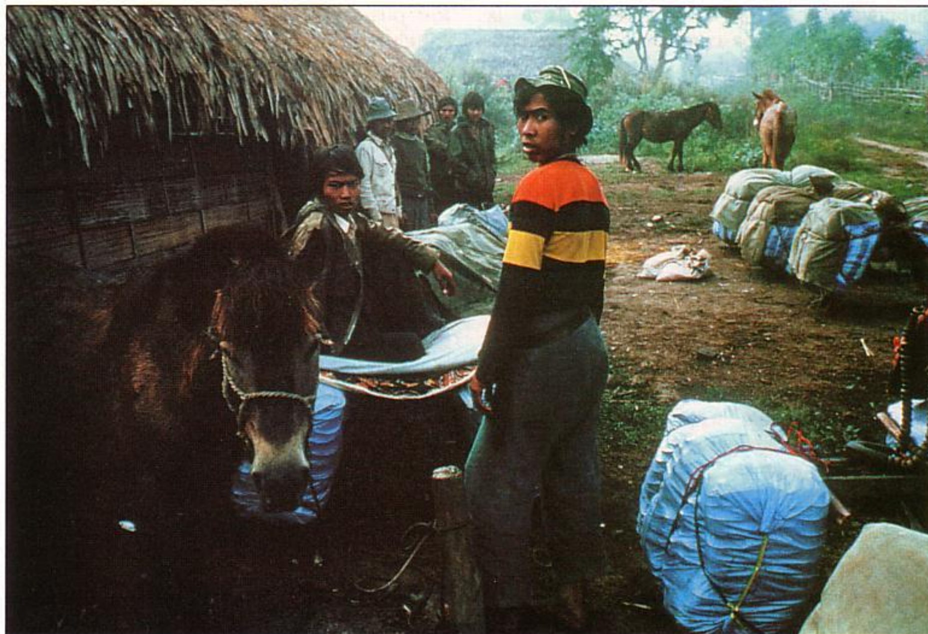
Heroina a fost descoperită în 1874 și a fost utilizată câțiva ani ca sedativ, înainte de a se descoperi periculozitatea ei. Dependența de heroină a fost cunoscută în SUA înainte de cel de-al doilea război mondial dar a fost afectată doar o mică minoritate de oameni. În timpul demoralizantului război din Vietnam din anii 1960 și începutul anilor 1970, soldații foloseau heroina și o dată cu oferta tot mai mare de pe piața americană, provenită chiar din Asia, problema a început să ia proporții alarmante.

În anii 1980 în SUA, iar mai târziu în Europa de Vest, a apărut un drog și mai ucigător: "crack", un nou derivat al cocainei. Cocaina, fabricată din frunzele plantei de coca, era cunoscută de la sfârșitul secolului al XIX-lea și, la fel ca heroina, nu a fost imediat recunoscută ca provocând dependență (era chiar unul dintre ingredienții originali ai băuturii Coca-Cola). Prin anii 1960 era consumat doar de câteva persoane bogate și elegante dar, în clipa în care drogul a început să fie fabricat și sub formă mai ieftină, de țigară – crack – a fost recunoscut ca o problemă majoră.

Heroina se producea în două regiuni îndepărtate de granițe, în "Semiluna de Aur" din Afganistan și Pakistan și în "Triunghiul de Aur" din Thailanda, Laos și Myanmar (Birmania). Cocaina era cultivată mai ales în Bolivia și Peru și era procesată în Columbia, unde cartelurile (organizațiile) erau extrem de put-

Associated Press/Topham Picture Source

▶ "Casă a hașișului" în Bronx, New York. Hașișul dă mult mai repede dependență decât celelalte droguri și este foarte dăunător. A devenit popular în cercurile "yuppie" la sfârșitul anilor 1980, începutul anilor 1990.

Traficanți de droguri în Triunghiul de Aur, o zonă binecunoscută pentru culturile de mac în Thailanda, Laos și Myanmar (Burma), de unde heroina ajunge în America și Europa.

ernice. Pe plan internațional, traficul cu droguri a devenit o afacere imensă, cu profituri uriașe în fiecare stadiu, de la transportul de pe plantație până la vânzarea pe stradă de către dealeri. De fapt, comerțul era atât de lucrativ încât organizațiile criminale care îl controlau ucideau fără ezitare agenți de poliție sau rivali pentru a-și apăra interesele.

Epidemia drogurilor

În 1986 în SUA se vorbea deja despre o epidemie de "crack" și drogul devenise cunoscut și în Europa. Guvernele au început să aloce mai multe resurse în lupta împotriva drogurilor, dar progresele erau lente deoarece problema era atât de complexă. De exemplu, prin arestarea tuturor consumatorilor de droguri nu se obținea mare lucru (în afară suprasolicitării poliției și sistemului de penitenciare) dacă aceștia nu puteau fi constrânși să renunțe la acest obicei. Campaniile de prevenire și de consiliere au avut un oarecare impact în a convinge oamenii să evite sau să renunțe consumul de droguri dar, cu toate acestea, numărul consumatorilor a continuat să crească.

Cei mai expuși riscului erau tinerii. Adolescența este cunoscută ca o perioadă dificilă din punct de vedere emoțional care poate duce la un comportament dezorganizat. Sărăcia din marile orașe, slaba perspectivă a găsirii unei slujbe și alte tare sociale creau atitudini lipsite de speranță care încurajau abuzul de droguri. Lipsa perspectivelor era și mai descurajantă în Occident, unde exista un cult al succesului și realizările se măsurau în bani.

O altă cauză a consumului drogurilor și al altor probleme sociale a fost slăbirea relațiilor de familie în societate, ilustrată în rata crescută a divorțurilor, în scăderea autorității părintești și altele. Astfel, se părea că atacarea dependenței față de droguri ar fi trebuit, pentru a fi eficientă, să implice modificări fundamentale sociale, economice și morale, de o manieră pe care puține guverne erau pregătite a le iniția, chiar dacă ar fi avut puterea.

Stoparea ofertei

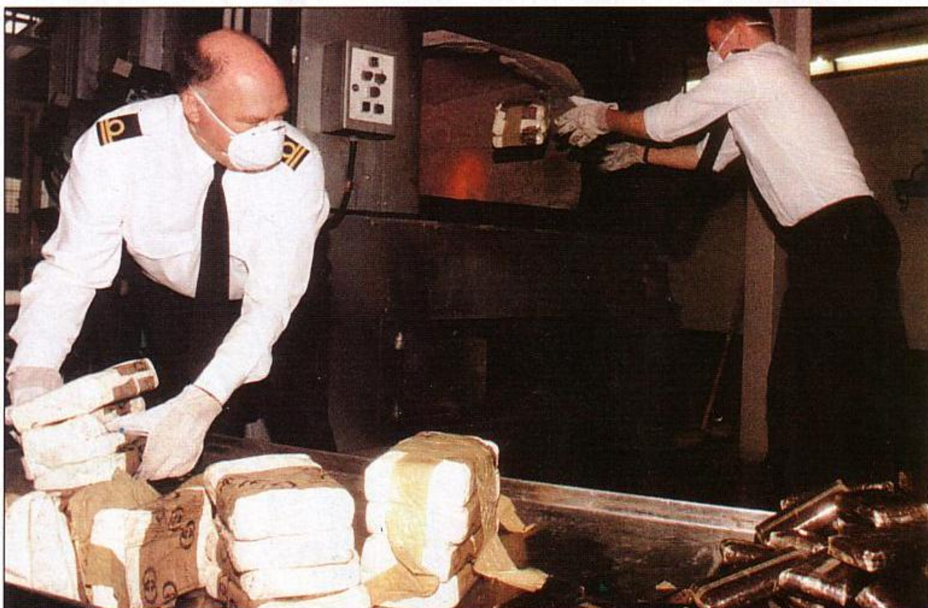
O opțiune mai practică era cea de a preveni vânzarea drogurilor prin arestarea așa-numiților "dealeri" sau prin interceptarea mărfii în momentul intrării în țară. În acest scop s-au alocat resurse suplimentare și au existat câteva succese spectaculoase; dar, în ansamblu, volumul traficului de droguri a continuat să crească. Închisorile deveniseră

Topham Picture Source

Topham Picture Source

În lupta lor împotriva traficului de droguri, poliția și lucrătorii vamali din aeroporturi și de la punctele de frontieră folosesc câinii pentru a mirosi narcoticele ascunse în valize, vehicule sau chiar corpuri.

Lucrători vamali incinerează droguri cu o valoare estimată la 100 milioane de lire sterline. Aceasta a marcat sfârșitul a două operațiuni de succes efectuate de lucrătorii de la Vamă și Taxe în 1991, în Scoția.

Associated Press/Topham Picture Source

supraaglomerate, și aceasta se adăuga la serioasa problemă a combaterii criminalității; existau însă tot timpul noi voluntari și cei care controlau comerțul puteau fi rareori aduși în fața justiției. Una dintre cele mai neplăcute aspecte din traficul de droguri era faptul că acești criminali ajungeau să dețină asemenea avere și influență încât, uneori, erau capabili să corupă poliția și să eludeze sistemul juridic.

Contrabanda era la fel de greu de prevenit, deoarece lucrătorii vamali, câinii dresați special și agenții de poliție sub acoperire nu reușeau să monitorizeze fiecare punct de intrare într-o țară uriașă, cum sunt SUA, sau să controleze fiecare individ din milioanele care intrau sau ieșeau din țară. Cu profiturile enorme pe care urmau să le facă, traficanții de droguri își puteau permite eșecuri majore (cum ar fi confiscarea unor încărcături ce valorau milioane de dolari) fără a fi opriți.

O altă opțiune a societăților occidentale era legalizarea drogurilor – adică permiterea importării și vânzării lor libere. Odată legalizate, ele nu mai erau în mâinile criminalilor. Ele aveau să devină mai ieftine, astfel că cei dependenți nu mai erau obligați să recurgă la fapte criminale. Și, fiind supuse standardelor farmaceutice, ele deveneau mai pure și mai puțin periculoase. Pe de altă parte, aceste avantaje puteau duce la creșterea substanțială a cererii de droguri legalizate și la apariția unei adevărate "epidemii". Cu toate că unele autorități au pledat în favoarea legalizării, opinia publică nu agrea un asemenea experiment.

Confruntate cu pericolul drogurilor, multe guverne au cheltuit și mai mult pe campaniile de prevenire și de convingere și pentru aplicarea mai hotărâtă a legilor. Nu era întotdeauna clar că ar fi câștigat; dar în SUA problema era mult mai serioasă – atât de serioasă încât în 1989 administrația Bush a decis să "declare război" traficului cu droguri.

Magnații drogurilor

Noua politică a SUA încerca să suprime pericolul chiar de la sursă, în țările unde erau produse sau procesate drogurile. Guvernele din aceste țări erau adesea îngrijorate de puterea "magnaților" locali ai drogurilor, planul SUA părea să aibă o șansă reală de reușită. Guvernul american a întărit forțele naționale ale acestor țări prin suplimentarea de trupe, bani și experți din trupele anti-drog. Planul a fost pus rapid în aplicare în Columbia unde cartelul drogurilor Medellin era capabil să pună la cale atacuri teroriste la scară mare împotriva guvernului. La începutul anilor 1990 se părea că autoritățile columbiene avuseseră succes, cu toate că era greu de crezut că acesta avea să fie permanent.

În statele în care se cultivau macul și coca, problema era mai dificilă. Cultivatorii erau țărani săraci și cu toate că nu se îmbogățeau din vânzarea materiei prime pentru droguri ei câștigau astfel mult mai mult decât dacă ar fi cultivat altceva. Plantele erau cultivate în zone îndepărtate și guvernele le depistau cu mare greutate, iar traficul era greu de controlat în situația în care funcționarii puteau fi mituiți.

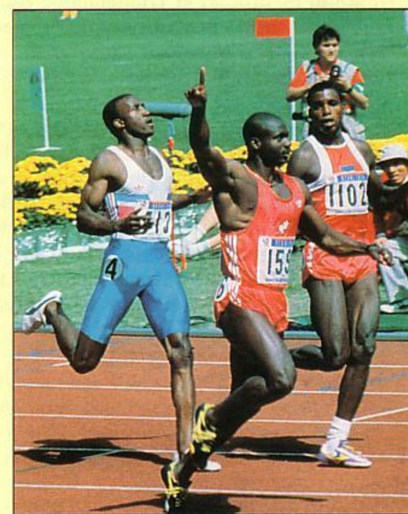
Alternativele

Statele Unite și ONU au lansat proiecte pentru a furniza forme alternative de agricultură în Asia și America de Sud. Această formă de "interferență" nu era însă întotdeauna bine primită. De exemplu, în 1992, SUA s-a angajat să aducă 190 milioane de dolari pentru proiecte de dezvoltare alternativă în Bolivia, dar sosirea soldaților americani a provocat escaladarea sentimentelor anti-americane, ceea ce a pus în pericol supraviețuirea proiectului.

Suspiciunea privind "imperialismul SUA" a complicat situația din America Centrală, unde statele au acceptat să acționeze împreună dar au respins ofertele de participare a SUA. Înfrângerea și răpirea dictatorului panamez Manuel Noriega de către SUA a demonstrat că asemenea suspiciuni nu erau complet nejustificate. Noriega a fost condamnat la 40 de ani de închisoare pentru trafic de droguri pe care trebuie să-i execute într-o închisoare din SUA. Curtea Supremă a SUA a refuzat să condamne răpirea persoanelor de altă cetățenie. Mai târziu, răpirea și judecata unui suspect mexican au determinat Mexicul să suspende cooperarea cu SUA privind problema drogurilor.

Atenția s-a îndreptat tot mai mult și asupra fostei Uniuni Sovietice unde creșterea producției de droguri și utilizarea acestora a dus la apariția unor noi probleme sociale dar și a unor "magnați ai drogurilor" foarte puternici.

Problema drogurilor este intensificată de sărăcia statelor în curs de dezvoltare, problemele sociale din țările dezvoltate și de crima organizată. Soluțiile rapide și facile rămân evazive.

Topham Picture Source

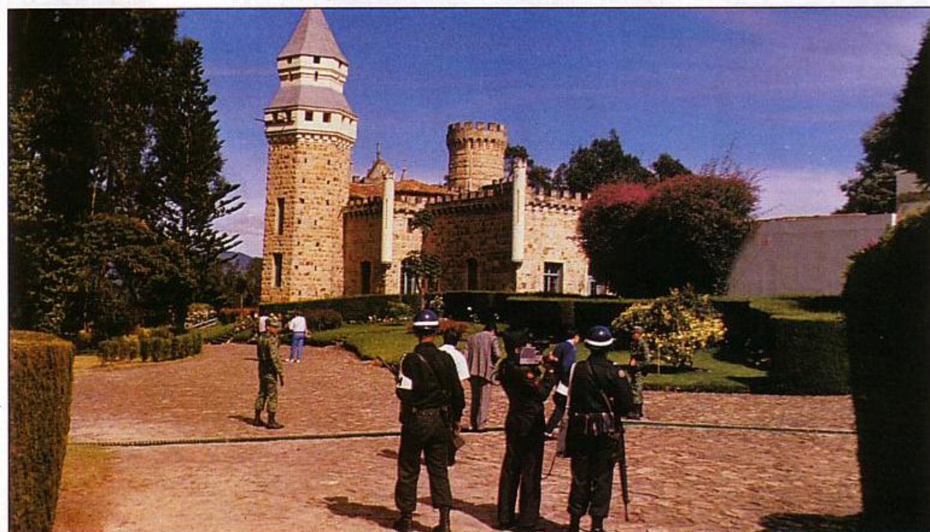
DROGURILE ȘI ATLEȚII

Excelentul atlet Ben Johnson (n.1961) este un exemplu al abuzului de droguri fără legătură cu dependența. Născut în Jamaica, Johnson a emigrat în Canada la 15 ani. A devenit cel mai bun sprinter al Canadei, doborând recordul mondial la 100 metri plat la Olimpiada din 1988. Testele au demonstrat că victoria sa s-ar fi datorat steroizilor – droguri care cresc performanța fizică – și a fost trimis acasă în dizgrație. În 1991 i s-a permis să participe la competiții internaționale dar cea de-a doua greșeală, din 1993, a pus capăt definitiv carierei sale sportive.

k. ANT/Topham Picture Source

▲ Olandezul Jan-Karel Kleijn arată cum poate folosi dependentul de heroină "Carapacea" dotată cu apă și seringi. Kleijn a proiectat această structură pentru prevenirea răspândirii HIV prin acele contaminate.

Associated Press/Topham Picture Source

◄ Acest castel din Chia, Columbia este proprietatea unui traficant de cocaină; el demonstrează cât de rentabile pot fi drogurile.

mai vezi Istorie universală 113 – SUA ASTĂZI Corpul omenesc 71 – DROGURILE ÎN SOCIETATE

Conflicte etnice

Un spălător și un loc de băut apă, separate, din "Adâncul Sudului", în anii 1950. La acea vreme, atitudinea față de americanii negri era aproape aceeași ca cea din perioada apartheidului din Africa de Sud.

Oamenii au tendința să aparțină unui grup și să-i privească neîncrezător sau cu antipatie pe cei "din afară". Diferențele de limbă, cultură sau culoarea pielii pot transforma antipatia în ură – așa cum s-a întâmplat deseori în secolul XX.

Termenul "etnic" descrie adesea un grup de oameni care au sentimentul unei apartenențe comune, bazată pe istorie, obiceiuri sau mod de viață. Simțul identității definește poate cel mai bine grupul etnic, dar poate fi accentuat de aceeași limbă, religie, culoare a pielii sau un statut comun de clasă sau de castă.

Ființele umane aparțin multor grupuri diferite, de la familii și clanuri până la națiuni și chiar a "lumii libere". Apartenența la un grup este importantă deoarece ea le conferă indivizilor un sentiment de securitate, dar odată cu acesta apare și un sentiment prin care oamenii care nu aparțin grupului sunt considerați – mai mult sau mai puțin– străini; și astfel, pot fi ușor fi considerați ca potențiali dușmani. În perioade dificile, pot apărea ușor tensiuni și pot izbucni conflicte. În istoria omenirii au existat conflicte între grupuri, printre care sectele religioase, națiunile, clasele și grupurile etnice. Ca și războaiele religioase, conflictele etnice sunt adesea înspăimântătoare și terifiante deoarece "inamicul" este doar diferit de "noi".

Conflicte etnice pot apărea oricând, deoarece, de-a lungul mileniilor, oamenii s-au amestecat unii cu alții. Secol după secol, invadatorii și popoarele migratoare au invadat vestul dinspre Asia, colonizând Europa. Unii dintre aceștia, cum ar fi ungurii și finlandezii, au devenit supraviețuitorii izolați ai unor popoare dispărute. Germanii s-au întins spre est, construind orașe și în îndepărtata Rusie, iar popoarele slave s-au îndreptat spre vest. Europa de Est a devenit un amalgam de etnii.

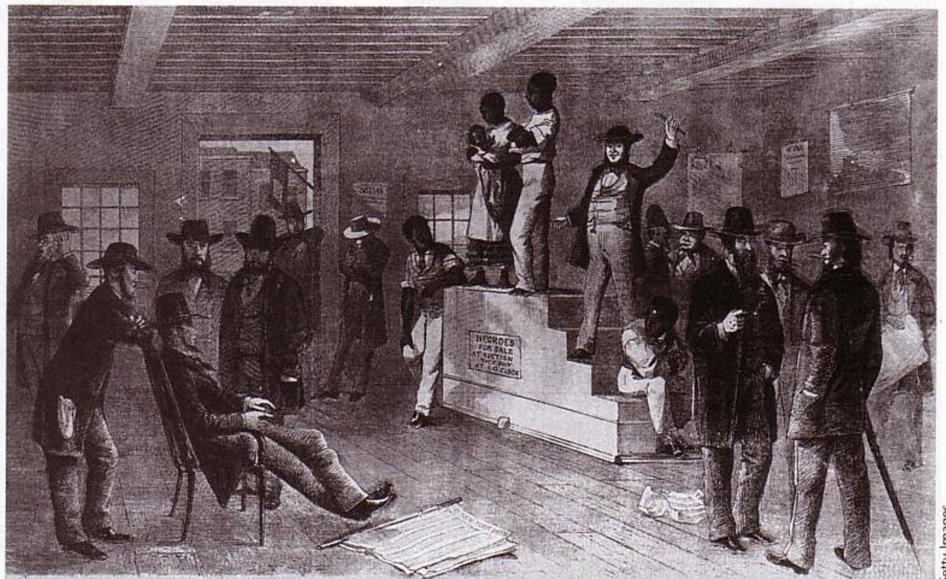
În cele două Americi, europenii i-au copleșit pe amerindieni, înființând așezări și importând masiv negri africani ca sclavi. Mai târziu, SUA avea să fie transformată în continuare de valurile succesive de emigranți proveniți din Europa, iar apoi și din alte părți ale lumii.

Mișcările de masă

Conflictul etnic are o istorie îndelungată. În antichitate au existat revolte anti-evreiești în Alexandria, iar în evul mediu londonezii s-au revoltat și au ucis țesătorii imigranți flamanzi; dar pentru perioade destul de lungi de timp conflictele etnice nu au luat amploare.

Una dintre cauzele escaladării tensiunilor etnice din ultimele secole a fost evoluția statelor naționale moderne. Asociațiile libere au fost înlocuite cu organizații centralizate care influențau viața cetățenilor. Comunicarea a devenit și mai importantă, limbajul celui mai influent grup devenind limba "oficială" și crescând presiunea exercitată asupra populației, pentru a adopta un sistem de valori și un mod de viață mai omogen. În unele societăți, schimbarea a fost liniștită și reușită. La începutul secolului al XX-lea, în Marea Britanie, majoritatea galezilor și scoțienilor adoptaseră limba engleză ca primă limbă și s-au adaptat unei societăți industrializate în care conflictele nu erau predominant etnice. Și în Irlanda limba engleză a devenit limba comună, dar factorii de natură religioasă și istorică au ajutat la menținerea unui sentiment al identității mai intransigent față de compromisuri, ceea ce a dus la apariția unor conflicte severe și în cele din urmă la separare. Astăzi, Irlanda de Nord mai suferă încă de un naționalism exacerbat, accentuat de diferențele religioase.

În secolul al XIX-lea, înmulțirea statelor naționale și intensificarea sentimentelor naționaliste au dus la trezirea identității multor

O gravură ilustrând o licitație de sclavi negri în Charleston, SUA, în 1861. America de Nord, Centrală și de Sud au fost invadate de valuri de imigranți din întreaga lume.

Imigranții din Caraibe sosesc la Southampton, la începutul anilor 1960. Mulți oameni de culoare credeau că străzile Londrei sunt "pavate cu aur" dar în schimb au dat de rasism și ostilitate.

grupuri etnice. Mișcarea romantică a susținut interesul pentru limbile "moarte", folclor și muzică populară și, în multe privințe, dicționarele și colecțiile de artă au ajutat la revigorarea sentimentului apartenenței etnice. Unele renașteri naționale au fost însă dirijate: mulți cehi prosperi care trăiau în Imperiul Austriac erau germanizați în limbă și cultură, dar au devenit naționaliști ardenți – descoperind că după revoluția din 1848 nu înțelegeau marcajele străzilor cehești!

Secolul al XIX-lea a fost epoca statelor naționale; unificările Germaniei și Italiei fiind cele mai notabile exemple. Acestea au provocat, cu siguranță, accentuarea agitației din marile imperii multi-etnice din fundalul european – Imperiul Rus (care cuprindea Polonia și Finlanda), Imperiul Turco-Otoman și Imperiul Austriac, care ocupa peste o duzină de populații din sud-estul Europei.

Imperiile europene au supraviețuit până la primul război mondial, 1914-18, după care s-au prăbușit. Doar Imperiul Rus a fost parțial reconstituit, prin crearea în 1923 a statului comunist centralizat rus, Uniunea Sovietică. La conferințele de pace de după război harta Europei de Est a fost în mare parte retrasată, creând noi state naționale, în conformitate cu liniile directoare vestice. Dezavantajul a fost acela că popoarele din estul Europei (spre deosebire de Germania și Italia) erau prea amestecate pentru a înființa state bazate complet pe criterii etnice – iar în determinarea mărimii și localizării lor s-a ținut seama în special de criterii politice și economice. De exemplu, Cehoslovacia cuprindea un șir montan, teritoriu de graniță locuit de germani, considerat necesar în cazul în care țara ar fi trebuit să se apere împotriva Germaniei – o "nedreptate" etnică care, în mod ironic, a oferit Germaniei restabilite pretextul pentru a ocupa statul Ceh.

În anii 1920 și 1930, revendicările etnice și contrarevendicările au deteriorat relațiile dintre statele est-europene, împiedicându-le să formeze un front comun împotriva Germaniei lui Hitler. Expansiunea nazistă era explicată de Hitler în termeni etnici – tratamentul rău al germanilor din Cehoslovacia și Polonia – și doctrina nazistă se baza direct pe deziluziile etnice ale germanilor care se considerau o "rasă superioară". Suferințele teribile cauzate de cel de-al doilea război mondial, și în special uciderea a milioane de oameni "inferiori", precum evreii, țiganii, polonezii și rușii, au reprezentat rezultatul direct – fără îndoială cea mai mare tragedie etnică a vremurilor moderne.

La sfârșitul războiului, nemții s-au retras sau au fost obligați să părăsească Europa de Est, "rezolvând" o problemă etnică în cel mai brutal mod posibil. După ce comuniștii au preluat puterea în regiune, problemele etnice au dispărut sau au fost ignorate. Regimurile comuniste puteau aplica un tratament rău minorităților etnice dacă loialitatea le era pusă

Copii înfometați în timpul războiului civil din Nigeria (1967-70), izbucnit după ce populația Ibo a proclamat independența, de scurtă durată, a republicii secesioniste Biafra.

Popperfoto

FĂURITORII ISTORIEI

Martin Luther King Jr. (1929-68) a fost un promotor remarcabil al egalității rasiale și justiției. Născut în Atlanta, Georgia, a studiat la Boston University, a fost hirotonisit preot baptist în 1947 și a devenit pastor în Montgomery, Alabama. În 1955, persoanele de culoare din Montgomery au început să boicoteze autobuzele segregaționiste și King a apărut ca lider al acestora, luând parte la numeroase proteste non-violente. Este memorabil discursul său "Am un vis", în care vede viitorul în armonie rasială. În 1964 a primit Premiul Nobel pentru Pace, dar la 4 aprilie 1968 a fost asasinat în Memphis, Tennessee.

la îndoială (una dintre multele trăsături atroce ale epocii staliniste) sau puteau favoriza anumite grupuri (de exemplu, rușii din URSS). În mod obișnuit însă, supremația statului și a partidului însemna că nu mai era loc pentru adversități etnice. Teoretic, comunismul era internaționalist, dar un factor mai important decât solidaritatea umană era apartenența la Partidul Comunist și privilegiile care decurgeau din aceasta au format o legătură mai strânsă între grupurile conducătoare și cele administrative, decât originea etnică.

Mândria imperialistă

Dacă regimul comunist a aplanat aparent tensiunile și conflictele etnice, colonialismul european a acționat cam în același sens, în alte părți ale lumii. Una din mândriile imperialismului era faptul că un singur reprezentant guvernamental putea liniști disputele tribale, cuvântul acestuia având putere de lege. Întâmplător, termenul de "tribalism" mai este folosit pentru a descrie divizările etnice din Africa; implicarea subtilă este că acestea sunt într-un fel mai "primitive" decât dificultățile de acest gen existente în lumea occidentală.

Colonialismul a înăbușit conflictele etnice, dar a creat dificultăți viitoare, de exemplu favorizând un grup "loial" în detrimentul altora și trasând frontiere fără fundamentare etnică. De exemplu, în Nigeria existau trei grupuri etnice importante – un factor crucial pentru instabilitatea politică ce a urmat și cauza directă a războiului civil (1967-70), când Biafra a încercat să se separe.

Orientul Mijlociu a suferit asemănător. Conflictul dintre evrei și arabi a devenit aproape inevitabil după ce Declarația de la Balfour din 1917 a dat câștig de cauză fondării "patriei pentru evrei" în Palestina; iar la divizarea Imperiului Otoman, marile puteri au făcut promisiuni kurzilor, după care au uitat de ele. Ei au fost împrăștiați între Turcia estică, vestul Iranului și nordul Irakului, țări care înăbușeau orice fel de revendicare pentru autonomie din partea kurzilor. Kurzii au continuat să ducă un război de gherilă, chiar și la începutul anilor 1990, dar fără succes. Chiar și în 1991, când ONU a înfrânt Irakul lui Saddam Hussein în războiul din Golf, o rebeliune kurdă îndreptată împotriva regimului a fost înăbușită, iar ONU a acordat doar ajutoare umanitare.

Decolonizarea

Decolonizarea de după cel de-al doilea război mondial a declanșat conflicte etnice, începând cu divizarea din 1947 a Indiei. Antagonismul hinduso-musulman, rezistența Kashmirului față de dominația indiană, statutul punjabșiiților, rebeliunea tamililor din Sri Lanka – acestea și alte probleme de pe sub-continentul indian și-au găsit paralele în multe alte părți din Asia și Africa. A fost afectată chiar și Oceania, de exemplu în Fiji, unde indienii (aduși la început ca muncitori de către britanici) care au depășit ca număr nativii din Fiji erau atât de detestați încât în 1987 o lovitură de stat armată a răsturnat guvernul ales.

Până în anii 1980 conflictele etnice erau privite ca o problemă a țărilor în curs de dezvoltare, care pe termen lung și-ar fi putut găsi o rezolvare prin educație și prin dezvoltarea unei economii urbane, industrializate. Această abordare părea confirmată de faptul că cele mai multe probleme serioase din Europa aveau loc în cele mai slab dezvoltate regiuni, printre care Cipru, unde existau diferende între comunitățile grecești și cele turcești, și în Spania, unde bascii cereau autonomie locală și declanșaseră o campanie de violențe.

Prăbușirea comunismului

La sfârșitul anilor 1980 comunismul a început să se prăbușească. Republici sovietice ca Ucraina, Georgia, Azerbaijan și Armenia și-au declarat independența și existau semnele unor probleme etnice (de exemplu, între azeri și armeni, referitor la enclava Nagorno Karabah) chiar și înainte de prăbușirea URSS la sfârșitul anului 1991. În Europa, sfârșitul dominației comuniste a provocat dificultăți minorității turce din Bulgaria și celei maghiare din România. Existau semnele unui naționalism intolerant și a discriminărilor față de țigani și evrei. Acestea se manifestau însă la scară mică în comparație cu dezintegrarea Iugoslaviei și a "epurării etnice" criminale și a războiului civil dintre sârbi, croați și musulmani.

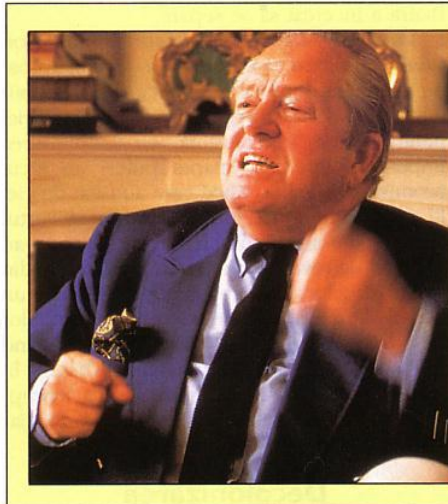
Între timp, problemele fostei URSS s-au înmulțit. Noile state independente au descoperit că își iritaseră propriile lor minorități. Georgia s-a trezit implicată în luptă cu propria ei minoritate azeră, pe care o acuza de colaborare cu Rusia. Minoritățile numeroase din Letonia și Estonia s-au trezit aproape lipsite de cetățenie. Cu toate acestea, Rusia a rămas

Popperfoto

Palestina 1948: un băiat arab privește prin geamul spart al unui autobuz de școală care a fost atacat de către teroriști evrei, în campania lor pentru înființarea statului Israel.

foarte protectivă față de compatrioții săi și și-a utilizat "influența" pentru a-i proteja. Un moment important a fost regiunea autonomă Cecenia, unde populația musulmană s-a angajat într-o luptă aspră cu forțele rusești.

Statele "occidentale" (adică, cele mai avansate economic) au evitat aceste rivalități și războaie civile dar, și aici, problemele etnice au devenit predominante. Unul din aspectele acestei probleme era faptul că populația "nativă", dispersată de europeni în cele două Americi, Australia și Noua Zeelandă, devenise militantă, încercând să recreeze vechiul mod de viață și să recâștige o parte din vechile teritorii și resurse care le fuseseră furate în secolele trecute. Chiar și acolo unde autoritățile arătau înțelegere, complexitatea legală și morală a acestor cazuri a făcut ca situația să fie confruntată cu numeroase dificultăți – și să fie extrem de frustrantă pentru cei implicați.

Syndication International

FĂURITORII ISTORIEI

Jean Marie Le Pen (n. 1928), exponentul extremei drepte din politica franceză, a fost decorat pentru serviciile aduse în războiul din Indochina. Le Pen a fost deputat independent în Adunarea Națională (1958-62). A devenit președinte al nou formatului Front Național în 1972. În 1988 Le Pen a fost sprijinit cu forțe proaspete la candidatura sa pentru funcția de președinte, obținând peste 14% din voturi în primul tur. În mai 2002 cariera lui Le Pen a atins apogeul. El a provocat un șoc ajungând în turul doi al alegerilor prezidențiale. Votul pro Le Pen a atins 18%. El a fost învins categoric în turul II, în fața lui Jacques Chirac, dar avertismentul a rămas.

Popperfoto

Refugiați bosniaci adăpostiți în sala de sport a unui gimnaziu. Dezintegrarea Iugoslaviei din 1990 a dus la un război interetnic terifiant între sârbi, croați și musulmani.

A existat o mișcare similară și printre indienii din tribul Mohawk și alți indieni canadieni, dar stabilitatea țării a fost pusă în pericol mai degrabă de atitudinea canadienilor vorbitori de limbă franceză din provincia Quebec, privind federalizarea țării, care considerau că le amenință autonomia. De fapt, Canada a rămas într-o stare de criză constituțională în anii 1980; la mijlocul anilor 1990, referendumul din octombrie 1995, privind situația provinciei Quebec, a fost pierdut la limită de canadienii vorbitori de limbă franceză.

Spre deosebire de aceștia, majoritatea grupurilor din SUA au acceptat structurarea acestei societăți, chiar dacă unii oameni de culoare visau la înființarea unui stat american propriu. Prin anii 1990 era însă clar că "amestecul omogen" al SUA, în care vechile identități erau ușor lăsate deoparte, era parțial real. Multe grupuri, ca cel al americanilor irlandezi, continuau să facă paradă de identitatea lor etnică; erau însă și alții – negri, italieni și hispanici, ce trăiau în "ghetouri" – care au rămas deoparte și cărora "visul american" nu li se împlinise. În anii 1980 și 1990 au existat suficiente revolte și ciocniri între diversele grupuri etnice pentru a provoca îngrijorarea. Chiar dacă segregația pe considerente de culoarea pielii este astăzi în SUA doar o amintire, există multe fricțiuni rasiale încă nerezolvate.

Mână de lucru ieftină

Răspunsul european a fost mai puțin sigur. Începând cu anii 1950 nevoia de mână de lucru ieftină a sugerat guvernelor să încurajeze imigrația – la început, mai ales dinspre Indiile de Vest către Marea Britanie, dinspre Africa de Nord spre Franța și dinspre Turcia spre Germania de Vest. Datorită legăturilor coloniale, noii veniți erau imigranți care veniseră să se stabilească în Marea Britanie și Franța dar în Germania ei erau doar "muncitori sezonieri". Aceștia nu au fost acceptați repede sau cu ușurință și mulți oameni continuau să-i considere "imigranți" și pe cei din a doua sau a treia generație de imigranți. În perioadele tulburi, aceste grupuri etnice erau acuzate de "furtul locurilor de muncă" de la nativii stabiliți mai devreme și unele partide de dreapta au încercat să exploateze situația; oricum succesul lor nu era de durată. Ca și în cazul SUA, era dificil de judecat ce era mai pregnant – eșecurile în acceptarea, ajutorarea și tratarea "noilor veniți" sau gradul integrării pașnice.

Probleme și mai acute erau cele ridicate de situația refugiaților, al căror număr în 1997 era estimat la 16,2 milioane de persoane, și încă alte 30 de milioane răspândite în țările lor. Teama declanșării unor conflicte politice și economice a determinat guvernele să fie circumspecte în luarea unor măsuri prea generoase. A început să se facă distincție între refugiații de război și politici și "imigranții economici", a căror necesitate de a scăpa de sărăcie nu era considerată un motiv suficient de întemeiat pentru obținerea rezidenței. În Germania, confruntată cu urmările reunificării, a existat un val de atentate cu bombe și atacuri împotriva străinilor. Cu toate că au fost condamnate de autorități, principalul răspuns a fost înăsprirea legilor privind imigrația.

Temerile Europei

Slăbirea controlului granițelor între statele Uniunii Europene și accesibilitatea zborurilor aviatice și a altor forme de călătorie au creat în sânul statelor europene prospere anumite temeri privind imigrația. Existau îngrijorări privind posibile influxuri masive de oameni proveniți din statele instabile economic și politic din Africa de Nord și din fosta URSS. Grupurile naționaliste au exploatat această situație, mai ales în perioadele de recesiune economică, în care "'străinii" erau un țap ispășitor util. Și chiar statele stabile, precum Belgia, au văzut o parte din propria populație demonstrând pentru independență. Rămâne de văzut dacă integrarea politică și economică europeană tot mai accentuată va provoca o schimbare a percepției identității printre numeroasele națiuni existente pe continent. Problema etnică și naționalismul rămân deocamdată subiecte arzătoare.

mai vezi Istorie universală 84 – HITLER ȘI NAZISMUL Istorie universală 107 – TRAGEDIA IUGOSLAVIEI

Idoli decăzuți

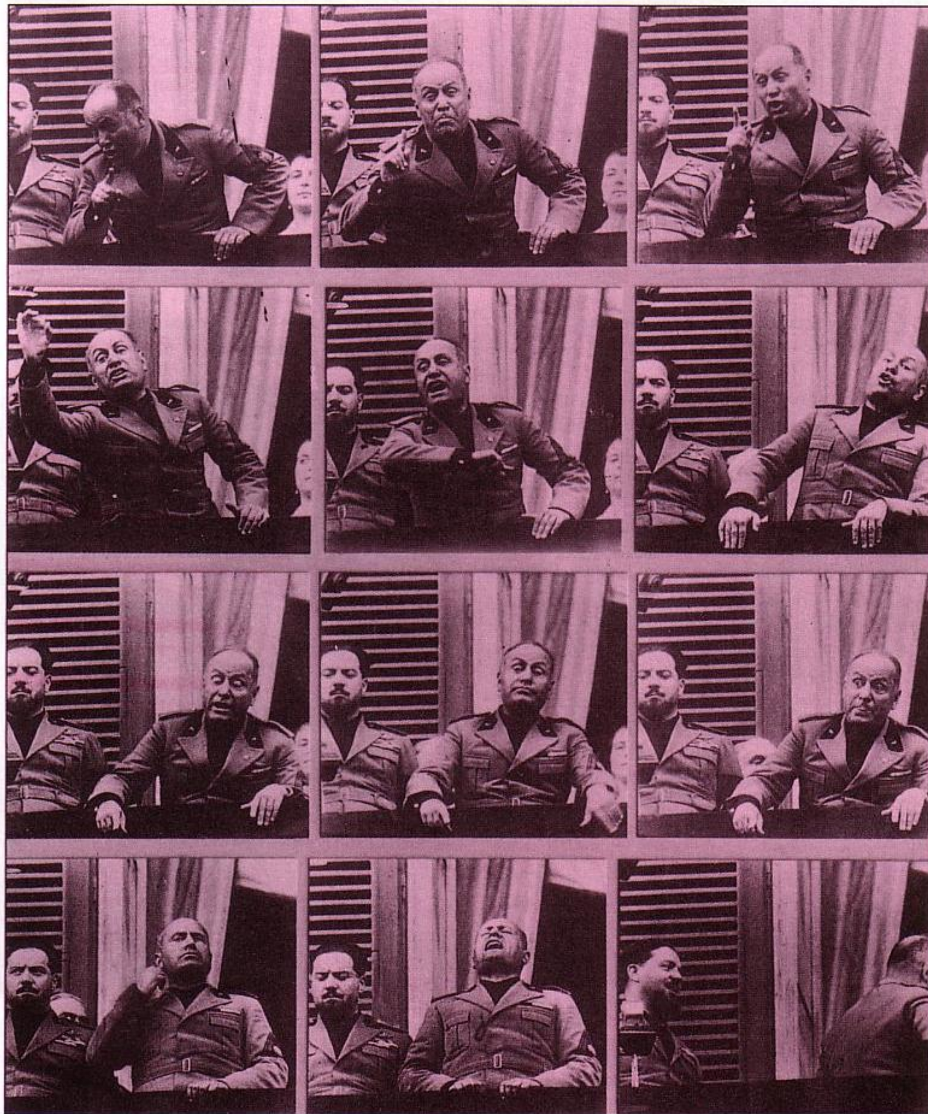
Secolul XX a fost caracterizat prin mari proiecte, eroi populari și "mântuitori". Multe dintre marile proiecte au eșuat însă, mulți dintre eroi și mântuitori au sfârșit ca "idoli decăzuți", uciși, discreditați sau abandonați.

În Evul Mediu o imagine populară a politicilor și intrigilor era "roata norocului". Prin rotirea acesteia, unii oameni erau ridicați la ranguri înalte pentru ca mai apoi să fie readuși într-o poziție inferioară și să fie zdrobiți. Dar, cu toate că asemenea cariere, cu ascensiuni și coborâșuri, au mai existat pe parcursul istoriei, nici o altă perioadă nu a fost atât de bogată în astfel de asemenea exemple – și deci și turbulentă – ca secolul al XX-lea.

Există numeroase motive care ar putea explica acest fenomen, dar cele mai importante sunt legate de schimbările fundamentale care au avut loc în ultimele două secole. Societățile pre-industriale din vremurile mai vechi s-au schimbat foarte puțin iar aranjamentele sociale și politice erau relativ stabile. Războaiele și revoltele erau destul de frecvente, însă exista tendința ca autoritatea de la fiecare nivel să treacă de la tată la fiu (sau uneori la fiică) și în multe conflicte erau implicate grupuri de elite, relativ mici, care împărtășeau aceleași valori.

Schimbarea

Epoca modernă a început în Europa cu revoluția industrială din Marea Britanie și cu turbulențele politice ale revoluției franceze de la sfârșitul secolului XVIII. Începând cu această perioadă, schimbarea a devenit regulă în loc de excepție, și s-a desfășurat tot mai accelerat.

Getty Images

▲ Mussolini a fost un idol decăzut tipic pentru secolul XX – o ascensiune spectaculoasă la putere urmată de o rapidă cădere în dizgrație.

▼ Condițiile la care a trebuit să facă față Europa la sfârșitul primului război mondial, conțineau sămânța fascismului european.

Getty Images

Europa și America de Nord au fost transformate, și expansiunea lor comercială și colonială submina societățile tradiționale din întreaga lume. Economiile dinamice, comunicațiile rapide, educația universală și multe alte realizări au creat o nouă societate de masă, de un tip pe care lumea nu-l mai întâlnise niciodată.

De asemenea, lumea era în mod fundamental optimistă. Secolul al XIX-lea era perceput pe scară largă ca secol al progresului, vestind progrese și mai mari – pentru care cheia părea a fi progresul liniștit, realizat prin sistemele parlamentare care asigurau existența unor guverne reprezentative stabile.

Secolul al 20-lea

Măcelul primului război mondial a clătinat încrederea în inevitabilitatea progresului, dar unele consecințe păreau pozitive. A distrus ultimele mari imperii bazate pe succesiunea ereditară la putere (Germania Imperială, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman), a dus la

Getty Images

Stalin (stânga), Lenin (centru) și Kalinin (dreapta) au fost trei dintre părinții fondatori ai comunismului, el însuși un idol decăzut al secolului XX.

Napolean (dedesubt) a murit în exil după ce o vreme a domnit peste o bună parte din Europa. Mussolini (jos) a fost ucis chiar de cei care înainte l-au adorat.

înființarea multor noi state cu sisteme parlamentare și a îndemnat la crearea Ligii Națiunilor, o primă încercare de înființare a unei autorități internaționale care să arbitreze disputele economice și politice.

În perioada dintre cele două războaie mondiale s-au destrămat multe iluzii. Parlamentarismul vestic a fost pus la încercare de bolșevici (comuniști), care au supraviețuit războiului civil din Rusia și au creat Uniunea Sovietică (URSS) ca "o dictatură a proletariatului" (clasei muncitoare).

Pentru comuniști, parlamentarismul vestic era o prefăcătorie care le permitea celor bogați să-i exploateze pe cei săraci. În orice caz, inegalitatea flagrantă între bogați și săraci a rămas o sursă de tensiune și resentimente între clase. A devenit evident și faptul că ura naționalistă înverșunată și ranchiunele, revendicările rămase după război și fricțiunile dintre grupurile etnice erau forțe mult mai potente decât internaționalismul. Acestea probleme au fost intensificate de o instabilitate economică pe care lumea nu părea capabilă să o depășească. Ciclurile de prosperitate și declin au dus la slăbirea sentimentului de siguranță al oamenilor obișnuiți și, în perioada marii crize economice din anii 1930, milioane de persoane au ajuns șomeri și adesea și lipsiți de adăpost.

Ateliere de oratorie

Toți acești factori lucrau împotriva încrederii în ideile democratice și parlamentare. În societățile instabile se putea renunța ușor la vot și la alegeri, ca la o șaradă fără sens, exact ca în viziunea comuniștilor. Și atunci când guvernele nu au reușit să acționeze decisiv în vremurile aspre, parlamentele păreau inutile "ateliere de vorbe", cu partide politice ce nu erau mai bune decât bandele ce se ciorovăiesc, ca o trupă de escroci cariериști.

Perioada interbelică

Politica a deziluzionat adesea societățile Europei, chiar și în anii 1990, însă acest sentiment a caracterizat în special perioada tulbure dintre cele două războaie mondiale. Oamenii care erau dezamăgiți de parlamentarism se întorceau adesea către ideile revoluționare ale extremei stânga sau dreapta. Indiferent de valoarea lor intelectuală reală, pentru majoritatea adepților lor aceste idei au reprezentat răspunsuri simple, directe la unele probleme care erau de obicei considerate complicate sau nerezolvabile. Ideile revoluționare erau cele mai atractive atunci când erau întruchipate de un lider care era capabil să se prezinte ca un mântuitor trimis din ceruri. În locul divizării de clasă și a celei de partid, conducătorul susținea o societate care își găsea puterea și al cărei țel era unitatea acesteia, exprimată mai ales prin voința lui.

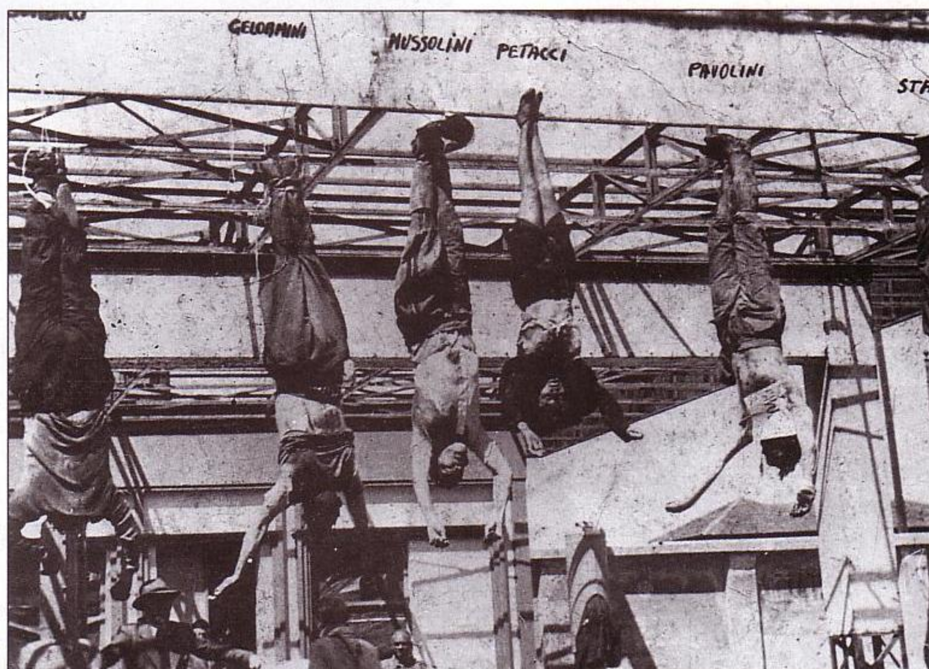
Lideri charismatici

Personajul cel mai potrivit pentru acest gen de conducere este militarul devenit politician; Napoleon Bonaparte a fost un exemplu modern timpuriu, care afirma că salvează Franța prin îndepărtarea politicienilor și prin restaurația care a urmat după revoluția franceză.

După primul război mondial, un personaj comparabil cu acesta a fost Mustafa Kemal Attaturk (1881-1938) care a împiedicat o inva-

Getty Images

Getty Images

zie grecească, l-a detronat pe Sultan (1922) și a întemeiat o republică turcă, în frunte cu propria lui persoană. Programul său era simplu dar radical: occidentalizarea Turciei tradiționaliste. Departe de a ajunge "un idol decăzut", Kemal a remodelat Turcia, țara purtând amprenta sa până în zilele noastre.

În secolul XX, militarii au reușit de multe ori să confiște puterea, mai ales în țările nedezvoltate. Puterea în societățile urbane industrializate putea fi preluată mai degrabă de lideri care erau capabili să creeze o mișcare a maselor, erijându-se în același timp ca "oameni ai poporului", cu care masele se puteau identifica, cât și ca super-eroi pe care era normal să-i urmezi orbește.

Acești bărbați se numesc adesea lideri charismatici – oratori care captivează auditoriul, care își impun autoritatea prin personalitate și nu prin rang sau moștenire. O asemenea autoritate personală era adesea dobândită – și apoi menținută – prin oratorie, adunări populare frenetice și campanii de propagandă neîndurătoare care exploatau media – ziarele, radioul, filmele și, mai târziu, televiziunea.

Atragerea maselor

De fapt, dictatorii din anii 1920 și 1930 ar putea fi descriși ca primii profesioniști media din politică, care și-au creat o imagine pentru a atrage masele într-un mod care astăzi este realizat în mod obișnuit de toți politicienii ambițioși. Primul lider de acest tip nou a fost Benito Mussolini, fiul unui fierar.

Mussolini și-a început cariera ca jurnalist socialist talentat însă naționalismul său pasional de italian și experiențele din timpul primului război mondial l-au determinat să înființeze autoritarul Partid Fascist, care în 1922 a cucerit puterea. Mussolini a devenit arogantul, autocraticul *Il Duce* (Conducătorul), predicând de la balconul său în fața mulțimii entuziaste și declarând statutul de putere al Italiei.

Mai târziu, Mussolini a fost discreditat de evoluția dezastruoasă a Italiei în cel de-al doilea război mondial și de atunci a fost adesea descris ca un personaj hilar; steaua lui a căzut atât de jos încât a ajuns prizonierul propriului său popor, o marionetă a germanilor care l-au salvat și, în cele din urmă, în 1945, un cadavru ciuruit de gloanțe, atârnat cu capul în jos, hulit public într-o piață din Milano.

În anii 1920 și 1930, Europa l-a luat însă cu adevărat în serios pe Mussolini, admirând "bărbatul puternic" care a reinstalat ordinea într-o țară care era considerată pe cale de a se dezintegra. Reformarea societății italiene de către Mussolini și scrierile sale despre țelurile lui politice au contribuit mult la răspândirea unor idei similare, astfel că până și astăzi se utilizează termenul italian "fascism" pentru descrierea mișcărilor care au avut un impact din România până în Brazilia.

Getty Images

▶ Dictatorul fascist croat Ante Pavelic (1889-1959) a avut o soartă asemănătoare cu cea a lui Mussolini, dar la sfârșitul celui de-al doilea război mondial a reușit să scape fugind în America de Sud.

Răspândirea fascismului

Câțiva lideri politici de succes au fost influențați de fascism, printre care Franco, în Spania, Salazar în Portugalia și Peron în Argentina. Paradoxal, partidele declarate fasciste au avut mai puțin succes, jucând doar rolul de marionete de război ale germanilor și italienilor. Una dintre cele mai însetate de sânge a fost mișcarea croată Ustase, condusă de Ante Pavelic, care a domnit asupra sârbilor prin teroare; Pavelic a scăpat de justiție, fugind în Spania și apoi în Argentina.

În Germania, Partidul Nazist al lui Adolf Hitler a preluat multe idei și metode din fascismul lui Mussolini, cu un ingredient diabolic suplimentar – mitul rasei germane superioare. Hitler, fiul unui vameș austriac, a părăsit azilul de noapte pentru a-și servi țara adoptivă, Germania, în primul război mondial.

Devenind liderul insignifiantului Partid Nazist, Hitler s-a impus în Germania proclamându-se mântuitorul țării de la dezbinare și recesiune. Steaua sa a strălucit orbitor atunci când a devenit conducătorul suprem al tru-

Popperfoto

◀ Adolf Hitler, unul dintre cei mai infami bărbați din istorie, a fost un orator care hipnotiza masele. A folosit media pentru a fi prezentat ca un personaj autoritar dar prietenos, o figură părintească.

▼ O încercare de lovitură de stat a liniei dure împotriva lui Gorbaciov (stânga) a declanșat derularea evenimentelor care au dus la prăbușirea comunismului din întreaga Europă de Est.

Popperfoto

Popperfoto

Președintele Nasser al Egiptului a fost unul dintre marii supraviețuitori ai politicii africane postbelice. După ce Israelul i-a înfrânt armata el a fost dispus să demisioneze, dar opinia publică l-a menținut în funcție.

pelor de război din Eurasia – și apoi a riscat într-una, până la sinuciderea sa, la câteva ore înainte ca trupele sovietice să ocupe Berlinul.

Hitler considera comunismul sovietic cel mai mare dușman și într-adevăr principiile comuniste ale internaționalismului și echității sociale erau complet opuse celor naziste. În practică au existat similitudini între Hitler și dictatorul sovietic Iosif Stalin. Stalin, ca și Hitler, și-a făcut drum spre putere cu multă dibăcie după care a construit cu perseverență "cultul personalității" care îl descria ca o figură paternalistă, simplu dar atotștiutor. Această imagine a orbit milioane de oameni chiar și atunci când Stalin își elimina nemilos oponenții, asasinându-și rivalii prezenți sau potențiali.

Lev Troțki, creatorul Armatei Roșii, a fost cel mai mare "idol decăzut" sovietic, exilat și ucis (1940) în Mexic cu o daltă de gheață de unul dintre agenții lui Stalin. Victoria din cel de-al doilea război mondial nu a stopat paranoia lui Stalin, care mai căuta victime în 1953, când a murit.

Steaua lui Stalin a căzut postum, atunci când Nichita Hrușciov a denunțat crimele comise de el. În anii următori statuile "Marelui Conducător și Învățător" din Uniunea Sovietică și Europa de Est au fost înlăturate. Acest lucru nu s-a întâmplat însă în China, unde "Marele Învățător" Mao Tzedun, a deținut până la sfârșitul vieții o putere distructivă similară.

Sfârșitul comunismului

Al doilea război mondial a pus capăt "erei fasciste". Prăbușirea comunismului a venit însă prea târziu (1989) pentru a-i debarca pe cei mai infami dictatori comuniști; cei care s-au prăbușit erau personaje cenușii, cu excepția lui Nicolae Ceaușescu, ale cărui iluzii de grandoare au marcat și au sărăcit România. Mihail Gorbaciov a contribuit cel mai mult la prăbușirea sistemului comunist; ca reformator democrat, în Occident a fost venerat ca erou, dar eșecul economic și tulburările naționaliste au distrus URSS-ul și, o dată cu aceasta, și cariera lui Gorbaciov. Și el a devenit un idol decăzut.

Țările în curs de dezvoltare

În țările în curs de dezvoltare puterea se câștigă și se pierde cu o viteză uneori amețitoare; Mujibur Rahman din Bangladesh a trecut de la "eliberatorul" țării la "opresorul" acesteia în ceva mai mult de trei ani.

Marile proiecte de uniuni mai largi, cum ar fi panafricanismul și panarabismul, s-au dovedit mult prea ambițioase, ducând la frustrarea unor personaje carismatice ca cea a ghanezului Kwame Nkrumah și a conducătorului egiptean Gamal Abdul Nasser (care s-a dovedit un supraviețuitor remarcabil). Lideri ambițioși, ca Pol Pot din Cambodgia au folosit genocidul și tirania pentru a încerca să-și atingă țelurile.

Dictatorii militari au venit și au plecat; regimurile unipartite s-au dovedit mai durabile, cu toate că o nouă tendință a anilor 1990 a dus la răsturnarea unor lideri autoritari, precum Siad Barre în Somalia și Mobutu în Zair (astăzi Republica Democratică Congo).

Occidentul

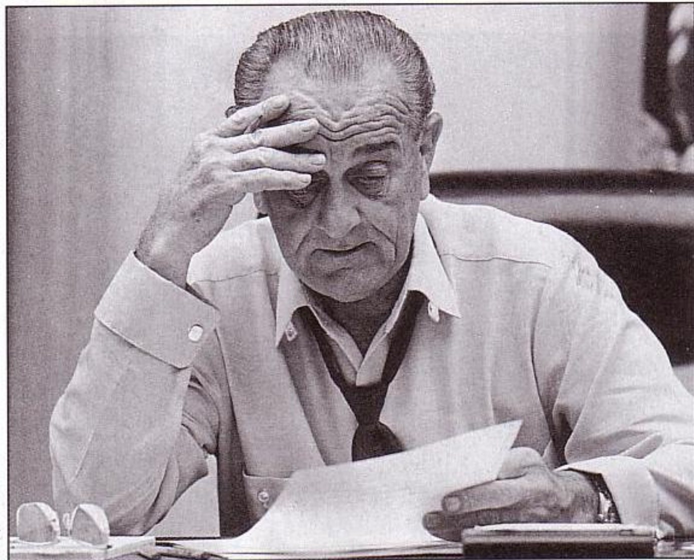
Sistemele parlamentare de tip occidental au limitat durata și puterea pe care o putea avea un conducător, dar și aici au existat cariere spectaculoase care s-au sfârșit atunci când Roata Norocului a continuat să se învârtă. Lyndon B. Johnson părea destinat să devină președinte al SUA (1963-69) care avea să fie amintit pentru crearea unei "Mari societăți" libere și corecte, însă controversele privind războiul din Vietnam i-au distrus ultimii ani de președinție. Succesorul lui, Richard Nixon, și-a confirmat reputația de "Dick Înșelătorul" și a jucat un rol important pe scena internațională dar în urma izbucnirii scandalului Watergate a devenit primul președinte care a demisionat.

În Marea Britanie, "revoluția antreprenorială" a lui Margaret Thatcher, ce a durat 11 ani, în perioada în care aceasta a ocupat funcția de prim-ministru (1979-90) nu a oprit propriul partid să o îndepărteze de la putere.

Popperfoto

FĂURITORII ISTORIEI

Se spune că Pol Pot (n.1925) a fost călugăr budist, student la Paris și profesor înainte de a deveni liderul Khmerilor Roșii, partea comunistă ieșită victorioasă în războiul civil din Cambodgia. În 1976, Pol Pot a devenit prim-ministru, încercând să "purifice" societatea cambodgiană prin trimiterea a milioane de orășeni să lucreze pământul. Au avut loc execuții în masă și populația a fost torturată, însă se pare că și mai mulți oameni au murit de boli și foamete. A fost răsturnat printr-o invazie vietnameză, dar Khmerii Roșii au continuat să ducă un război de gherilă împotriva noului regim. În 1985 Pol Pot a renunțat la funcțiile oficiale. În 1997 a fost capturat și judecat pentru atrocitățile comise.

Popperfoto

Lyndon Johnson a devenit popular datorită politicii sale privind drepturile civile, dar a fost înfrânt de implicarea tot mai mare a Statelor Unite în războiul din Vietnam.

Lady Margaret Thatcher a fost singurul lider britanic din secolul XX care a câștigat trei alegeri generale consecutive dar a trebuit să demisioneze atunci când câștigarea unui al patrulea mandat părea improbabilă.

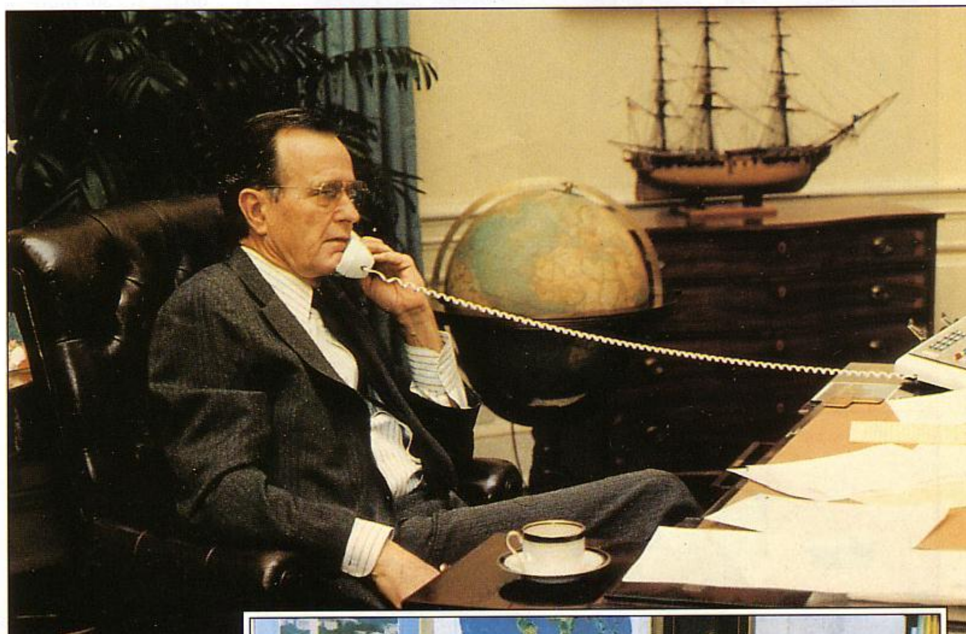

Popperfoto

mai vezi Istorie universală 83 – PROPAGAREA FASCISMULUI Istorie universală 84 – HITLER ȘI NAZISMUL

Revoluția în comunicații

În secolul XX s-au petrecut schimbări dramatice în transport, telecomunicații și tehnologia informației. Astăzi, aproape nici un loc în lume nu este cu adevărat izolat, cu toții locuind într-un "sat global".

Termenul "comunicații" descrie multe aspecte ale lumii moderne, printre care presa, cinematograful, radioul, televiziunea, telefoanele, computerele sau mijloacele de transport, cum ar fi automobilele sau aeroplanele. Majoritatea acestora depășesc cu puțin vârsta de un secol; altele sunt mult mai recente, mai ales în privința răspândirii și a popularității de care se bucură. După sfârșitul celui de-al doilea război mondial, impactul unor forme mai noi și mai rapide de comunicație privind politicul, economicul și societatea, a fost imens. Efectele noilor tehnologii au devenit tot mai pronunțate, cu fiecare deceniu, și au modificat percepția oamenilor privind lumea, munca și modul de comportare.

Topham Picture Source

Topham Picture Source

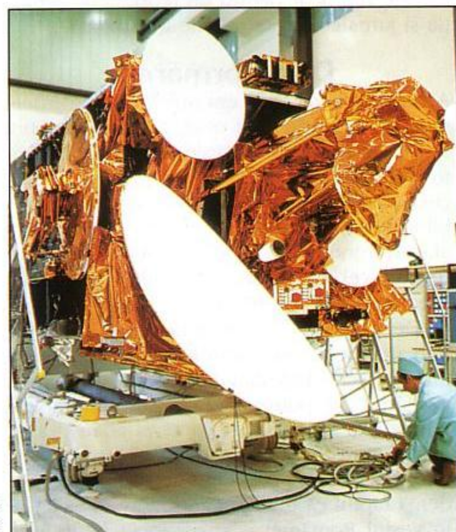
Ușurința comunicării dintre conducătorii lumii afectează modul de soluționare a conflictelor. De exemplu, "linia fierbinte" (dreapta) care leagă Casa Albă de Kremlin i-a permis lui George Bush să-l susțină pe Boris Elțin în timpul tentativei de puci sovietic din 1991.

Timpul liber

Multe dintre aceste schimbări sunt binecunoscute și îndelung discutate. Transportul aerian ieftin permite oamenilor să viziteze locuri îndepărtate. Radioul, televiziunea și casetele video au adus în case programe profesionale de divertisment, schimbând modul de petrecere a timpului liber dar, după părerea unora, au omorât dialogul și divertismentele care se practicau acasă, cum ar fi jocurile de societate sau cântatul în jurul pianului.

Folosirea computerului a schimbat caracteristica muncii, fie că aceasta implică pilotarea unui avion sau controlul fluxului de mărfuri sau de bani dintr-o afacere. Ziariștii își tastează singuri textele articolelor, nemai apelând la dactilografe sau culegători de texte specializați, iar dezvoltarea "tehnoredactării computerizate" a făcut posibil ca oamenii obișnuiți să-și scrie și să-și proiecteze propriile broșuri, ziare și cărți. Condițiile de angajare s-au modificat, o dată cu modificarea abilităților funcționărești și de dactilografiere. Multe sarcini nu mai necesită specialiști, și multe fabrici s-au automatizat.

Acestea sunt doar câteva din multitudinea de schimbări specifice. Privind global, impactul revoluției în comunicații asupra problemelor mondiale a fost la fel de dramatic. Începând cu anii 1960, mulțumită transportului aerian rapid, "diplomația din umbră" a trimis miniștrii și negociatori care au străbătut continente și oceane; posibilitatea lor de deplasare și de a se consulta telefonic cu superiorii aflați acasă a dus la mărirea ritmului de a încheia înțelegeri în dispute care în trecut ar fi durat mult mai mulți ani.

NASA

Un satelit de comunicații este pregătit de lansare pe o orbită geostaționară. Acesta va fi o stație de releu, transmițând date dinspre și către stațiile de bază, răspândite pe întreaga suprafață a planetei.

Comunicarea instantanee interpersonală a influențat istoria recentă prin intermediul "firului fierbinte" telefonic care leagă Casa Albă de Kremlin – adică cel care-i lega pe conducătorii SUA cu fosta URSS. Fără acest contact informațional rapid, războiul rece ar fi putut deveni ușor unul mult mai "fierbinte" (armat). Tot așa, în timpul tentativei de puci din fosta URSS, președintele american Bush a putut lua legătura telefonică cu Boris Elțin și să-l asigure pe acesta de sprijinul occidentului, un asemenea gest fiind de natură să-l determine pe președintele rus să se simtă mai puțin izolat și să-i ridice moralul.

Posibilitatea comunicării instantanee nu garantează posibilitatea rezolvării problemelor prin negocieri. De exemplu, în 1982, părea că există suficient timp pentru a rezolva disputa privind insulele Falkland. A durat săptămâni până când forțele navale britanice

◀ Premierul britanic Neville Chamberlain (în stânga) a fost primul "diplomat din umbră". Înainte de începerea celui de-al doilea război mondial a zburat de două ori în Germania pentru a negocia cu Adolf Hitler.

▼▶ Tehnologia comunicaţiilor prin sateliţi (dreapta) a permis audienţa mondială a unor evenimente, cum ar fi concertele Band Aid din America (jos) sau din Marea Britanie, din 1985.

mentele ulterioare au confirmat-o, mai ales războiul din Golf, din 1991, care a putut fi urmărit "în direct" la televizor.

Un aspect benefic al globalizării este că oamenii au devenit conştienţi de suferinţa umană din ţările îndepărtate şi răspund cu compasiune la aceasta. De exemplu, mişcaţi de imaginea televizată a orfanilor din România şi a africanilor care mor de foame, occidentalii au răspuns printr-un apel de strângere de fonduri, ca cele lansate de Band Aid şi Live Aid.

au ajuns în zona insulelor şi au ajuns faţă în faţă cu argentinienii – o caracteristică aparent benefică al comunicaţiilor lente. În ciuda negocierilor directe purtate de ministrul britanic al afacerilor externe, care era în contact telefonic permanent cu cabinetul, nu s-a ajuns la un acord şi disputa a fost decisă prin forţa armelor.

O trăsătură interesantă a negocierilor a fost că părţile implicate au interpretat în mod diferit ofertele şi formulările acestora, demonstrând că tehnologia nu poate întotdeauna Unii analişti au susţinut că cel puţin una dintre părţi nu era dornică să se ajungă la un acord, adâncind neînţelegerile existente. Astfel, în ciuda mijloacelor moderne, succesul în comunicaţii depinde încă de voinţa omului.

Probabil că efectul cel mai frapant al revoluţiei în comunicaţii este că lumea s-a transformat într-un "sat global", prin care ţări îndepărtate par foarte cunoscute. Acest lucru se poate demonstra prin compararea evenimentelor din anii 1930 cu cele din anii 1960 şi 1970. În 1938, Neville Chamberlain, prim-ministrul britanic, a anunţat poporul că ţara era pe picior de război – şi în mod tragic, din moment ce chestiunea privea "un popor despre care nu ştim nimic": cehii şi slovacii, aflaţi la doar câteva sute de kilometri depărtare. Chamberlain a fost primul diplomat "din umbră"; el zburat de două ori până în Germania pentru a negocia cu Hitler.

În anii 1960 războiul din "îndepărtatul" Vietnam a fost un subiect de interes constant atât în Europa cât şi în SUA. Imaginile televizate au adus în case realitatea războiului, imaginile demonstraţiilor anti-război, şi consecinţele lor uneori fatale. crescând interesul şi implicarea faţă de acest moment. După sensibilizarea maselor printr-o puternică implicare a televiziunii, celelalte mijloace media au produs impactul lor – în mod special fotografia, fiind celebră imaginea unui ofiţer sud-vietnamez care împuşcă în cap un prizonier.

Efectul dramatic al acestora asupra societăţii americane şi rolul lor în retragerea, în cele din urmă, a americanilor a demonstrat puterea comunicaţiilor moderne. Evenimentele ulterioare au confirmat-o

Acestea au fost evenimente în lumea comunicaţiilor de înaltă tehnologie. Televiziunea a intermediat apelurile şi a generat entuziasm pentru creşterea sumei. Donaţiile nu au fost trimise efectiv ci doar transmise telefonic.

Adevărata complexitate a societăţilor actuale are consecinţe importante. Informaţia precisă, colectată, procesată şi transmisă prin reţelele de calculatoare, este vitală pentru luarea unor decizii şi trebuie să fie la îndemâna unui număr relativ mare de persoane. În aceste condiţii este dificilă păstrarea secretului unor informaţii, astfel performanţele mai slabe – şi gafele guvernamentale – devin cunoscute rapid în lumea întreagă. Astfel este posibil ca acestea să devină cunoscute de publicul larg, mai ales acolo unde există o competiţie intensă între media care promovează o investigaţie doar pentru un reportaj de senzaţie şi jurnalismul serios, "de investigaţie".

Dezinformarea

Acum câteva decenii, era posibil ca guvernele să prezinte cetăţenilor o imagine falsă despre lume. De exemplu, în ţările comuniste muncitorii occidentali erau descrişi ca trăind în sărăcie şi mizerie dar acest lucru a devenit imposibil în urma contactelor multiple realizate prin afaceri economice şi turism. Astăzi, chiar şi regimul cel mai strict are dificultăţi în a tăinui ceea ce petrece în realitate.

De exemplu, în România lui Ceauşescu întreaga media era controlată şi până şi maşinile de scris trebuiau înregistrate. În vestul ţării însă se puteau recepţiona programele televiziunii maghiare şi oamenii aflau despre marile transformări care aveau loc în estul Europei. Astfel, probabil că nu este o coincidenţă faptul că tocmai Timişoara – oraş situat în vestul României – a fost locul unde a iz-

bucnit revoluția care a dus la căderea lui Ceaușescu.

Guvernele mai încearcă și astăzi să limiteze accesul publicului la unele informații – unele mai mult, altele mai puțin. Legea britanică referitoare la documentele secrete a fost adesea criticată și comparată defavorabil cu cele referitoare la libertatea informației promulgate în SUA și Australia. În anii 1980, guvernul britanic a fost deranjat frecvent de "scurgerile" de informații pe care încerca să le mențină secrete.

Două cazuri celebre demonstrează schimbările din ultimii 50 de ani. În 1936, în Marea Britanie, relația dintre regele Edward VIII și D-na Wallis Simpson a dus la abdicarea regelui; presa din Europa și America a făcut publică relația cu câteva luni înainte însă media din Marea Britanie a tăcut și majoritatea britanicilor au fost luați prin surprindere în momentul declanșării crizei. Un caz diferit a fost încercarea guvernului din anii 1980 de a împiedica publicarea romanului *Spycatcher*, scrisă de fostul agent de informații Peter Wright. S-a declanșat o avalanșă de reportaje care dezvăluiau publicului punctele esențiale ale cărții; atunci când turiștii se întorceau din străinătate (unde cartea era pusă în vânzare) cu exemplare ale cărții, publicarea acesteia în Marea Britanie a devenit inevitabilă.

Cu toate acestea, pot exista și aspecte negative ale revoluției în comunicații. Deși este dificil ca guvernele să controleze accesul la informație, aceasta este atât de vastă încât nici o persoană obișnuită nu o poate întrepătrunde în totalitate și opiniile pot fi influențate și prin prezentarea selectivă a faptelor și evenimentelor decât prin minciuna fățișă. Aceasta ar spori puterea guvernelor sau al unui număr relativ restrâns de persoane sau instituții care controlează media.

Lingvistul și gânditorul radical american Noam Chomsky susține că aparent violentele controverse politice și din media nu operează decât într-un cadru restrâns de dezbatere, neadmițând niciodată fapte sau opinii care ar putea pune în pericol fundamentul puterii sau al proprietății, pe care se bazează societatea contemporană. Dacă acest lucru este adevărat, fluxul informațional și al știrilor tot mai mare ușurează sarcina celor de la putere în administrarea informațiilor către public.

Presiunea publică

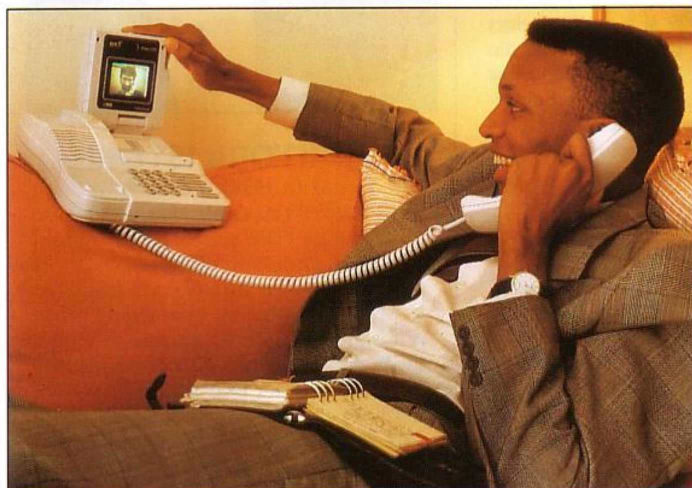
O privire mai optimistă subliniază creșterea participării publicului, prin apelurile telefonice și sondajele de opinie automatizate, acestea având puterea de a pune diversele instituții sub presiune imediată. Telefoanele, rețelele de calculator, autovehiculele și redactarea computerizată au ușurat organizarea opoziției față de măsurile nepopulare luate de autoritățile locale sau naționale. În ultimii ani oamenii au devenit mai activi și autoritățile sunt tot mai des obligate să facă față presiunilor.

Competiția din interiorul media – pentru vânzarea ziarelor sau rata de vizionare TV – ajută la subminarea "administrării" știrilor. Ea ridică însă o altă problemă serioasă: cea a dreptului la intimitate. Când este în interesul publicului să se invadeze viața personală sau să se expună viețile private ale persoanelor proeminente? La sfârșitul anilor 1990 această dezbatere a luat noi direcții, ca urmare a circumstanțelor privind moartea Dianei, prințesa de Țara Galilor.

Informațiile personale

Intimitatea este încălcată și pentru că băncile de date adună tot mai multe informații despre persoane – informații care practic nu se pot ținute ascuns. Consecințe posibile sunt opresiunea politică ("având vederi subversive"), pierderea locului de muncă, șantajul și, la un nivel mai puțin serios dar totuși enervant, bombardarea cu apeluri telefonice sau cu materiale promoționale.

Caracterul real al problemei a devenit clar în timpul campaniei prezidențiale americane din 1992 când oponenții republicani ai candi-

British Telecommunications Plc

Tehnologia modernă a făcut posibilă vizualizarea persoanei cu care vorbești la telefon, pe un mic ecran video. Asemenea sisteme vor deveni tot mai uzuale.

Topham Picture Source

Măsura în care încearcă unele guverne să limiteze accesul publicului la informații a fost demonstrată în 1988 când guvernul britanic a încercat să împiedice publicarea cărții *Spycatcher*.

GOD SAVE THE KING

Daily Mirror

No. 10302 Mon. Dec. 7, 1936 One Penny

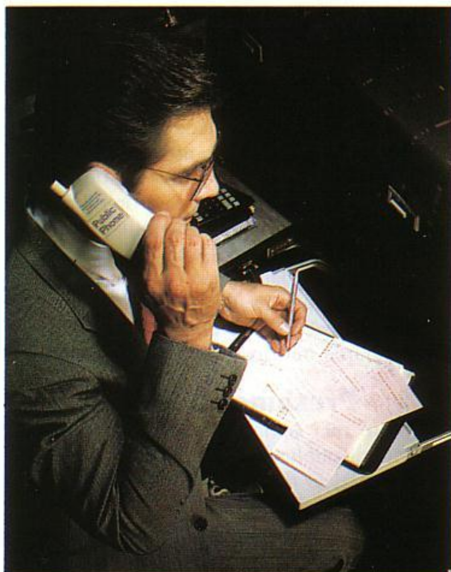
45,000,000 DEMAND TO KNOW—

1. What, justly stated and in detail, is the King's request to his Cabinet?
2. What steps were taken to ascertain the views of the people of the Dominions and to explain to them the issues involved in this great crisis?
3. Is the British Cabinet prepared to approach the Governments of the Dominions with a frank request that they should reconsider their verdict against the King and consent to a marriage even if it involved new legislation?
4. Is the British Cabinet sure beyond doubt that the abdication of Edward VIII would not strike a terrible blow at the greatest institution in the world—our monarchy—and thereby cause irreparable harm?
5. Would the abdication of our King mean that he would be EXILED not only from Great Britain but also from every country in his Empire?

—and Then They Will Judge!

Topham Picture Source

În 1936, vreme de mai multe luni detaliile relației dintre Edward VIII și Mrs. Simpson au fost păstrate secrete pentru publicul britanic.

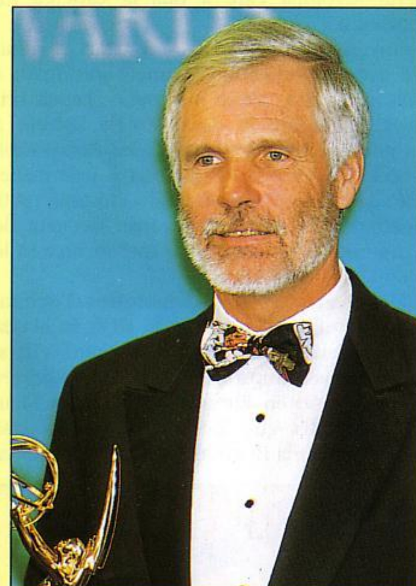

Tehnologia modernă ne permite să telefonăm practic de oriunde, chiar și din avion.

datului democratic Bill Clinton au încercat să-l discrediteze nu doar cu trecutul vieții sale ci chiar cu cel al mamei.

Rapiditatea accesării informațiilor poate fi periculoasă pentru sistemele foarte sensibile. În 1986, bursa de acțiuni din Londra a sărbătorit "the Big Bang", computerizarea tranzacțiilor. Deținătorii de acțiuni sunt însă ușor de entuziasmat sau de panicat, cumpărând în mare vervă atunci când prețul acțiunilor crește sau vânzând atunci când acesta scade. Rețelele de calculatoare și alte legături oferă astăzi acționarilor din Londra, New York, Frankfurt și Tokyo informații instantanee privind prețurile marilor tranzacții.

În Lunea Neagră, 19 octombrie 1987, numai acțiunile de pe Wall Street (New York) au pierdut 22% din valoarea inițială; pierderi severe s-au înregistrat și pe alte piețe. Colapsul a fost mai rapid și mai catastrofal decât marea criză din 1929 și a avut un efect mult mai rapid asupra celorlalte piețe din lume. S-a afirmat că marea criză din '87' a fost intensificată de tehnologia avansată a comunicațiilor. Efectul pe termen lung a acesteia – și al altor probleme legate de revoluția comunicațiilor – se va vedea doar în viitor.

UPPA/Topham Picture Source

FĂURITORII ISTORIEI

Ted Turner (n.1938) a devenit celebru după succesul cu Cable News Network. Cunoscut ca CNN, postul a fost fondat în 1980, preluând materialele de la birourile sale de știri, plasate peste tot în SUA și în cele mai importante orașe din lume. Aceasta i-a permis să emită, în direct, 24 de ore de știri, transmise în cele din urmă prin satelit la aproximativ 79 milioane de abonați din peste 120 de țări. Transmisia războiului din Golf prin CNN a avut un succes răsunător. Se spune că însuși Saddam Hussein – a cărui țară era în mijlocul crizei – era un telespectator fidel al CNN.

ZEFA

Cele mai mari burse din lume sunt astăzi complet computerizate și interconectate între ele, ceea ce fac posibile tranzacțiile dintre acestea pe tot globul, la orice oră.

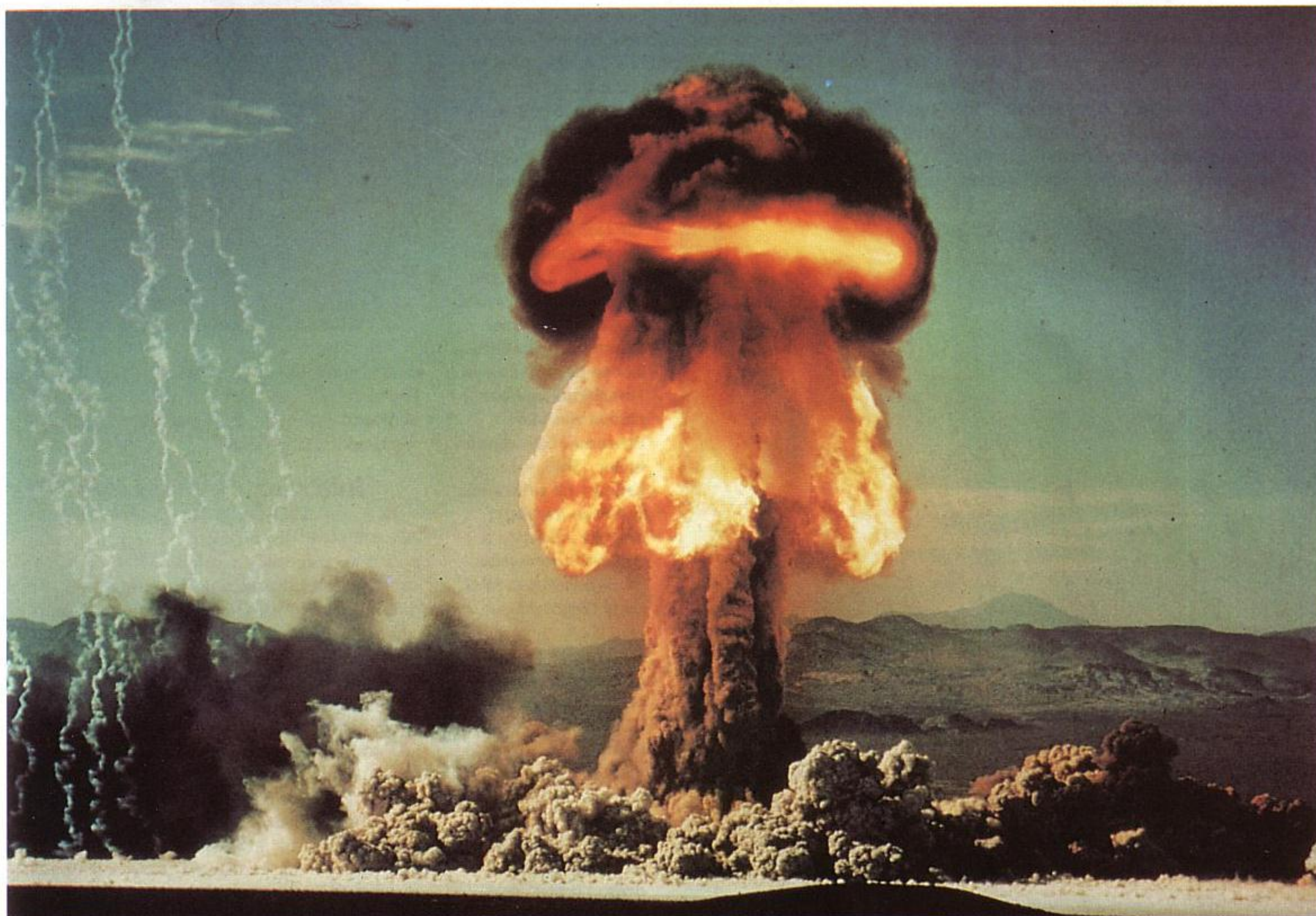
În 27 octombrie 1986, bursa din Londra a trăit momentul "Big Bang" prin introducerea unui sistem computerizat pentru tranzacționarea acțiunilor.

Topham Picture Source

mai vezi Planeta Pământ 84/85 – COMUNICAȚII/TRANSPORT Știință și tehnologie 27 – TELEFOANE ȘI FAXURI

Teoria nucleară și războiul de înaltă tehnologie

TRH/US Department of Defense

Un test al unei explozii nucleare, efectuat de Statele Unite pe un atol din Pacific. Asemenea teste erau fie explozii terestre, ca cea din imagine; aeriene, atunci când detonarea se realiza deasupra suprafeței solului; sau subterane.

Dezvoltarea tehnologiilor nucleare a oferit oamenilor o armă cu o putere fără precedent. În timpul războiului rece aceasta a dus la cursa înarmărilor între cele două superputeri, bazată pe o politică de intimidare și pe teoria asigurării distrugerii reciproce.

Puterea armelor nucleare moderne este atât de mare încât forța lor explozivă este măsurată, de obicei, în echivalentul a mii de tone de TNT. O bombă cu o putere de o kilotonă este considerată ca având aceleași efecte explozive ca o mie de tone de TNT, iar una de o megatonă ar echivala efectul unui milion de tone de TNT.

Efectele distructive ale unei arme nucleare depășesc însă cu mult devastarea cauzată doar de expolzie. Pentru maximizarea impactului, arma este detonată în aer, deasupra țintei, la mai multe mii de metri. Într-o singură clipă se crează temperaturi de 10 000 000 grade Celsius declanșând o minge de foc și o undă de căldură care se propagă cu viteza luminii, pârjolind tot ce-i stă în cale. Imediat după aceea urmează explozia propriu-zisă, care se deplasează cu o viteză de aprox. 400 metri pe secundă și crează curenți de aer de peste 960 km/h. Odată cu trecerea undei de șoc, în locul acesteia se crează depresiuni atmosferice enorme care trag tot ceea ce le înconjoară într-o depresiune care se instalează în zona distrusă cu o viteză de 1 000 km/h și dă naștere la norul caracteristic în formă de ciupercă, format din moloz și un amestec de gaze fierbinți.

Efectele iradierii

Există apoi și efectele otrăvitoare ale radiațiilor. Reacțiile atomice duc la eliberarea unor unde de energie care pătrund în corpul omenesc distrugând structura sa moleculară, mai ales cea a sângelui. De exemplu, un dispozitiv de 20 de kilotone emite suficiente radiații care să reducă la neputință pe oricine s-ar afla pe o rază de o milă și ar ucide, în decurs de o lună, 25 de procente din populație. După lansarea, în 1945, a primelor bombe atomice asupra Japoniei, cercetarea și posibilele utilizări ale acestor arme au dominat preocuparea militară și politică din întreaga lume. Până în 1949 Statele Unite au fost singura țară care deținea tehnologia necesară construirii acestor bombe și care deținea avionele care să le poată transporta. Uniunea Sovietică a fost cea care mai apoi a declanșat prima ei armă atomică și odată cu dezvoltarea rapidă a rachetelor, armele nucleare intercontinentale au devenit fezabile. În anii 1950, Statele Unite și Uniunea Sovietică au început cursa înarmărilor și numărul rachetelor și al altor arme nucleare a început să crească rapid.

Primele rachete intercontinentale din anii 1950 și începutul anilor 1960 erau dotate fiecare cu câte un singur focos nuclear; apoi, la începutul anilor 1970, odată cu evoluția sistemelor de detectare a țintei, au apărut așa-numitele Multiple Re-entry Vehicles (MRV). Aceste rachete erau dotate cu mai multe focoase care

erau detonate la 1600 km deasupra Pământului; ele reintrau apoi în atmosferă și inundau o arie largă prin detonații multiple.

Următoarea etapă a fost marcată de rachetele multiple cu ghidare independentă (MIRV). Această rachetă era dotată cu mai multe focoase care la reintrarea în atmosferă erau ghidate independent asupra unor ținte situate în locații diferite, situate adesea la mai multe mile distanță. Pentru ca focoasele să devină și mai eficiente și pentru ca inamicul să nu poată detecta adevărata lor țintă, focoasele au fost echipate cu motoare de rachetă și cu propriile lor computere, creându-se astfel rachetele manevrabile cu ținte alternative la reintrare (MARV).

Ținând cont de puterea de distrugere a armelor nucleare, de viteza și acuratețea rachetelor balistice intercontinentale, un sistem garantat de apărare era imposibil de realizat. Singura cale era de a convinge inamicul că existau suficiente rachete și focoase care în cazul lansării unei contraofensive ar duce la distrugerea țării atacatoare. Această doctrină s-a numit Asigurarea Distrugerii Mutuale (MAD).

Proliferarea

Cu toate că MAD se baza pe un sistem de împiedicare a atacului ceilalte părți, el nu a reușit să încetinească proliferarea rachetelor și focoaselor. Producția acestora a crescut deoarece conform principiilor MAD, cu cât aveai mai multe focoase cu atât cealaltă parte era mai reținută. Pe la mijlocul anilor 1980, arsenalul nuclear cumulat al Statelor Unite și Uniunii Sovietice era de 16000 de focoase cu o capacitate explozivă combinată de 13800 de megatone. La acestea se mai adăugau arsenalele cunoscute ale altor puteri nucleare, Regatul Unit, Franța și China. Pentru ca lucrurile să devină chiar mai tensionate, au apărut așanumitele arme nucleare tactice, dispozitive mici, proiectate pentru a fi folosite pe câmpul de luptă pentru distrugerea concentrărilor inamicului și pot fi transporate de rachete, bombardiere sau utilizate ca bombe lansate din aer.

Pentru a preveni scăparea de sub control a cursei înarmărilor și pentru a preîntâmpina lansarea accidentală, s-a dezvoltat un întreg sistem de radare cu atenționare timpurie. Acesta a fost concentrat în regiunea Polului Nord, unde puteau fi detectate rachetele aparținând oricărei părți. A fost înființată și o linie de comunicare directă între Moscova și Washington DC, 'Linia Fierbinte', despre care se spera că ar putea fi utilizată pentru a dezamorsa situațiile diplomatice tensionate.

TRH/United Nations

Doi frați ce au supraviețuit bombei lansate la 10 august 1945, asupra orașului Nagasaki, Japonia. Prima bombă atomică fusese lansată asupra Hiroshimei cu doar câteva zile mai devreme. La începutul anilor 1980, s-a estimat că arsenalele nucleare mondiale erau de mărimea a 1 350 000 de bombe de dimensiunea celei de la Nagasaki.

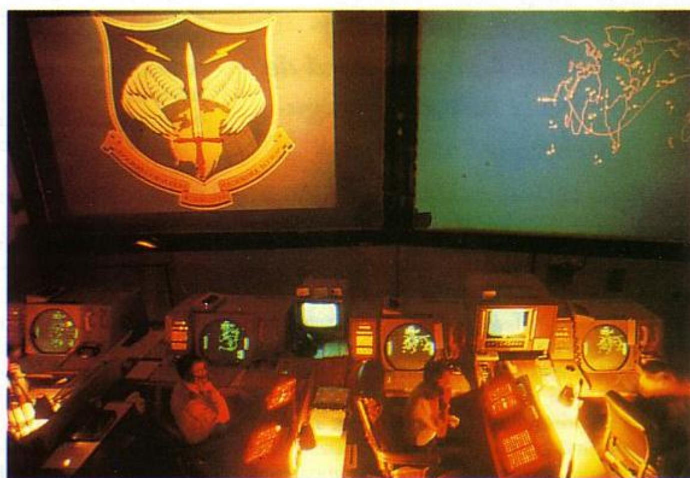

TRH/LTV Aircraft Products

Bombardierul american B-2 a zburat pentru prima dată în iulie 1982. Era primul dintre bombardierele nucleare 'invizibile' - sistemul să de apărare nefiind bazat pe viteză, ci în aplicarea ultimelor cercetări privind materialele care-i permiteau avionului să fie aproape imposibil de detectat de către radarele inamice și de detectorii termici. în total s-au construit doar 20 de asemenea bombardiere B-2.

Inițiativa de dezarmare strategică (SDI)

Această stare de tensiune era într-un echilibru precar și pe la mijlocul anilor 1980 a fost cât pe ce să se deterioreze în urma a anunțului președintelui Reagan prin care Statele Unite erau pe cale de a aplica inițiativa de dezarmare strategică. Această nouă extindere a înarmărilor avea ca scop realizarea unei umbrele anti-nucleare deasupra întregului teritoriu al Statelor Unite utilizând ultimele tehnologii. Rachetele sovietice urmau să fie detectate și distruse în afara atmosferei terestre de sateliți ucigași care atacau cu lasere sau cu raze ale unor particule de înaltă energie. Exista pericolul ca astfel să fie amenințat echilibrul strategic al planetei. În acest caz, cu toate că cercetarea și dezvoltarea proiectului SDI și-a urmat cursul, scopurile sale ambițioase și costurile enorme au dus la încetinirea oricăror experimentări ale noilor tehnologii. Scutul defensiv de deasupra Statelor Unite nu s-a materializat niciodată și se pare că a reprezentat doar o etapă a istoriei. În 1989, odată cu prăbușirea Cortinei de Fier și destrămarea Uniunii Sovietice, a luat sfârșit războiul rece și cursa înarmărilor nucleare între cele două supraputeri.

Camera de control a NORAD - Comandamentul de Apărare Aeriană Nord-Mericană. NORAD este adăpostit undeva adânc în subteran, în munții Cheyenne, în Colorado, S.U.A. În timpul războiului rece acesta avea responsabilitatea de monitorizare a radarelor de atenționare cu reacție rapidă din Alaska și Canada care implicau orice atac nuclear lansat împotriva SUA.

TRH/USAF

mai vezi Știință și Tehnologie 29 – RADARE Știință și Tehnologie 103 – GHIDAREA RACHETELOR

Criza din Cecenia

După un trecut furtunos, Cecenia şi-a proclamat independenţa în 1991, după care au început sângeroase lupte partizane împotriva Rusiei pentru obţinerea libertăţii definitive. Aceste lupte, în care au căzut mai multe mii de soldaţi, au zguduit întreaga zonă caucaziană.

Cecenia este situată în perimetrul sud-vestic al Rusiei. Înaintea izbucnirii prezentului conflict, pe teritoriul său de 19.300 km² trăiau aproximativ un milion de locuitori. În nordul ţării regiunea este de stepă, dar spre sud relieful devine deluros, apoi se iveşte lanţul central al Munţilor Caucaz, care delimitează cele două continente, Europa şi Asia. Teritoriul se împarte între lumea musulmană şi cea creştină. De secole, acest teritoriu este zona de conflict a marilor puteri, dar trupele care ocupau din când în când teritoriul nu au reuşit niciodată să supună popoarele muntene băştinaşe.

În a doua jumătate al secolului al XVIII-lea, imperiul rus, în tendinţa sa de extindere spre nord, s-a confruntat cu opoziţia cecenilor şi a altor popoare care locuiau pe colinele de nord ale Caucazului, fiind nevoit să ducă lupte care au durat mai multe decenii.

Asuprirea rusă

În final, în 1864, trupele ţariste au reuşit să controleze Cecenia, dar nu au reuşit să consolideze supremaţia rusă. În 1877 cecenii au pornit o revoltă, dar aceasta a fost reprimată, iar în 1901 aproape 500 de familii cecene au emigrat pe teritoriul Turciei şi Iordaniei de azi din cauza asupririi ţariste. După revoluţia rusă din 1917, popoarele din regiune au înfiinţat Federaţia Nord-Caucaziană, dar în 1922 bolşevicii au ocupat teritoriul. Revoltele împotriva Uniunii Sovietice din 1929 şi 1940 au fost reprimate cu brutalitate. Stalin i-a acuzat pe ceceni că ar fi colaboratori ai nemţilor şi din această cauză au fot deportaţi cu forţa în Siberia. Cei care au supravieţuit s-au putut întoarce acasă după 13 ani. Teritoriile locuite de ceceni şi de inguşeţi – popor înrudit – au fost comasate într-o unitate administrativă, aşa-numita Republică Sovietică Autonomă (RSSA), primind formal dreptul la autonomie, dar rămânând sub observaţia severă a Moscovei.

În 1989, ca urmare a semnelor de dezmembrare a regimului totalitar sovietic şi a schimbărilor democratice din ţările est-europene, forţele rebele cecene s-au reînnoit şi, în final, în noiembrie 1990, parlamentul RSSA Ceceno-Inguşă a adoptat o declaraţie de independenţă. Decizia a fost consolidată şi prin referendumul din anul următor. Primul preşedinte al noului stat a fost generalul Djohar Dudaiev. După căderea Uniunii Sovietice, în 1992, aceasta s-a reînnoit ca stat independent, sub forma Federaţiei Ruse, la care au aderat inguşeţii, dar nu şi Cecenia.

Noua conducere cecenă a încercat din răsputeri să ţină în frâu haosul tot mai crescând din teritoriu, dar s-a dovedit prea slabă. În august 1994 – în opinia multora, în urma unui boicot rus – o lovitură de stat a încercat înlăturarea de la putere a preşedintelui Dudaiev. Politicienii de la Moscova, în frunte cu preşe-

Pe terenul dificil din jurul capitalei Groznîi, tancurile ruseşti aproape scoase din uz s-au dovedit ineficiente în reprimarea răscoalei, ceea ce i-a demoralizat repede pe recruţii ruşi.

Reuters Newmedia Inc/Corbis

Peter Turnley/Corbis

Lunetiști ceceni. În afara regiunii nordice, mare parte a Ceceniei este propice luptelor partizane. Câțiva lunetiști puteau dezafecta unități întregi de tancuri, după care reușeau să se ascundă repede în munți.

dintele Boris Elțin, s-au opus rupturii cecene. Ei au susținut cu perseverență că Cecenia este parte integrantă a Rusiei, deoarece se temeau că dacă încercările de dezintegrare vor reuși, ele vor stârni mișcări similare și în celelalte republici autonome ale federației. Din punct de vedere strategic, Republicile Caucaziene au fost întotdeauna importante, mai cu seamă pentru că o conductă de petrol rusească ce pornește din Marea Caspică, traversează teritoriul Ceceniei. Pentru aceasta conducerea rusă a considerat ținerea sub control a Ceceniei o chestiune de siguranța națională.

Intervenția militară

Pentru rezolvarea crizei, în noiembrie 1994 Moscova a trimis trupe în zonă. La începutul lui decembrie, forțele militare ruse au început atacul asupra Ceceniei din republicile vecine. Partizanii ceceni s-au opus cu dârzenie, totuși au pierdut o mare parte a regiunii de nord, regiune în care Dudaiev avea puțini susținători. La sfârșitul lunii decembrie, rușii au trecut granițele Ceceniei și au asediat în repetate rânduri capitala țării, Groznîi. În jurul capitalei s-au baricadat 15.000 de voluntari ai lui Dudaiev și au reprimat orice încercare de pătrundere în zonă.

Dușmanii aveau atât superioritate numerică cât și tehnică, dar cecenii au cauzat greutăți neașteptate trupelor rusești prin modul lor inedit de luptă partizană. Rușii au recunoscut în scurt timp că unitățile lor de infanterie grea nu sunt eficiente în luptele izbucnite pe străzile orașelor cecene, partizanii atacându-le tancurile cu aruncătoare de grenade. Luptele prelungite au măcinat moralul trupelor rusești slab pregătite, în schimb, trupele cecene care își apărau țara au rezistat eroic la toate greutățile. Trupele rusești, alcătuite în grabă la începutul conflictului, s-au destrămat în scurt timp, lipsa informațiilor subminând considerabil eficacitatea lor.

Ciocnirile au afectat și alte republici caucaziene. Azerbaidjanul a trimis ajutoare umanitare, iar prin Gruzia s-au introdus arme cecenilor. Prin munții din zonă s-au creat trecători pentru transporturile de muniție. Cecenii, în majoritate de religie musulmană, au fost sprijiniți de frații lor de credință stabiliți în străinătate. Câteva grupări radicale, de exemplu Frontul Islamic Internațional, au afirmat că au ajutat cauza cecenilor cu "voluntari" musulmani. De asemenea, și Daghestanul vecin a fost implicat în acest conflict, după ce un conducător cecen a organizat o trupă de musulmani radicali pentru a lupta în Cecenia.

Rușii erau incapabili să obțină o victorie finală și au suferit pierderi considerabile. În mai 1995, au cerut armistițiu, dar luptătorii ceceni răpiseră deja, până în iunie, peste 1000 de persoane civile. În 1996 au avut loc în continuare ciocniri și răpiri. Până la semnarea, în august 1996, a tratatului de pace, care a acordat cinci ani celor două tabere pentru a hotărî statutul politic al Ceceniei, peste optzeci de mii de oameni și-au pierdut viața, printre care și președintele Dudaiev.

Autoritatea lui Elțin a fost zdruncinată din temelii, din cauza acestui conflict. Poziția președintelui de atunci a fost slăbită de asemenea de criza economică rusă și de zvonurile despre înrăutățirea stării sale de sănătate. Acuzațiile publice au luat amploare, mai ales în 1999, când în mai multe orașe rusești – conform presupunerilor – militanți ceceni au comis un șir de atentate cu bombe.

Scurta independență a Ceceniei a luat sfârșit în septembrie 1999, deoarece Rusia a hotărât în final să redobândească teritoriul. În timpul primelor atacuri, în loc de recruți au trimis în luptă aviația militară și trupele comando de elită. Puterea dezastruoasă a armelor rusești a devastat rapid partizanii. Atacurile aeriene au ruinat în totalitate orașele cecene, dar după lupte dârze de stradă partizanii au fost nevoiți să se retragă în munți. S-a creat o criză umanitară în zonă, deoarece locuitorii civili din regiune și-au părăsit locuințele.

În februarie 2000, Rusia a anunțat că a preluat controlul asupra Ceceniei. Pe teritoriu însă totul era devastat, majoritatea populației era fără adăpost. Rusia era acum pusă în fața a două probleme: pe de o parte trebuia să reconstruiască Cecenia, pe de altă parte mai exista încă amenințarea rebelilor ceceni. Confruntarea istorică dintre ruși și ceceni continuă și astăzi.

Președintele Rusiei, Boris Elțin (stânga) și cel al Ceceniei, Djohar Dudaiev. Conducătorii ruși se temeau că desprinderea Ceceniei va stârni mișcări asemănătoare și în celelalte republici autonome.

AFP/Corbis

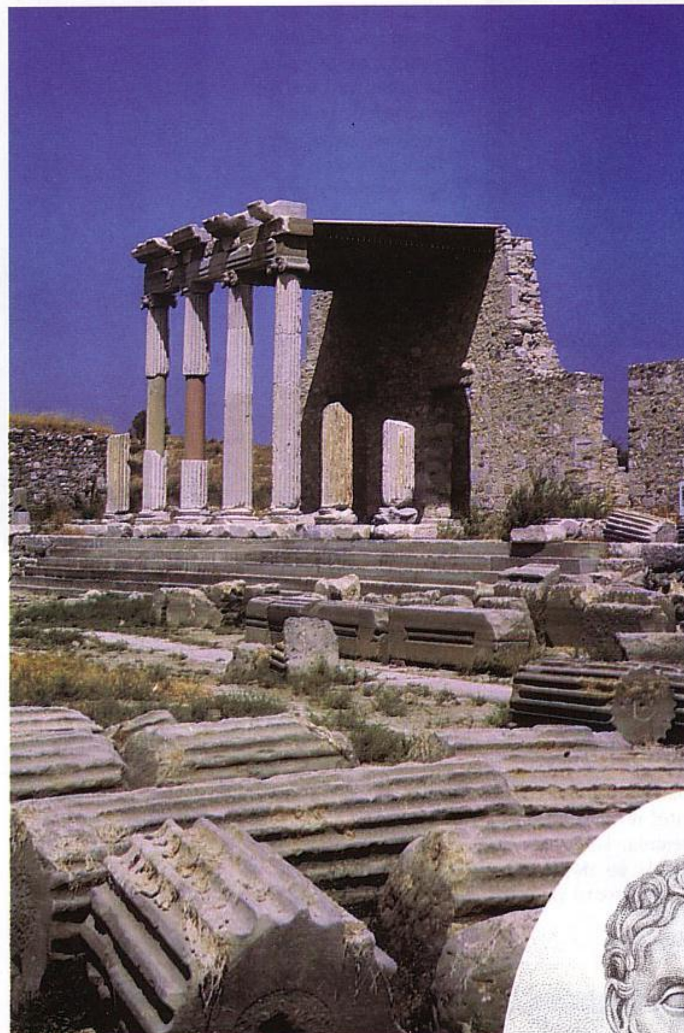
mai vezi Istorie universală 103 – CĂDEREA COMUNISMULUI

Filosofia greacă până la Socrate

Primii filosofi greci din secolul al VII-lea până în secolul al IV-lea î.Hr., de la Tales până la Socrate, au pus bazele filosofiei occidentale și influența lor a durat 2000 de ani.

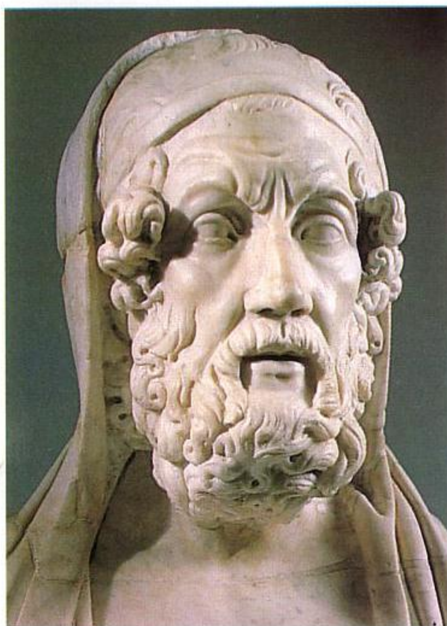
Istoricii datează începuturile filosofiei la perioada lui Tales care a trăit pe la sfârșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VI-lea î.Hr. Aceasta nu înseamnă că mai devreme, în Grecia sau în China, India, Egipt sau Mesopotamia, nu și-a pus nimeni nici un fel de întrebări pe care le numim filosofice. Înseamnă, pur și simplu, că dovezile istorice existente sunt parțiale și că nu există altele mai vechi. De fapt, este evident faptul că grecii antici au învățat filosofia și știința de la egipteni și de la asiatici. Geometria egipteană și astronomia caldeeană însă, care presupun aplicațiile practice și care se referă la măsurătorile topografice și la previziunile astrologice, erau limitate și erau cunoscute doar de clasa preoțească și nu erau în spiritul liber și "dezinteresat" al filosofiei grecești.

Trebuie să ne reamintim și faptul că poeții greci, de la diferiții autori ai Iliadei și Odiseei, atribuită în mod convențional lui Homer, până la Pindar și mai târziu (secolul al V-lea), au fundamentat noi forme de experiențe, idealuri etice și religioase, sentimente și modul de analiză a acestora, ce au furnizat o bază culturală extrem de bogată și o sursă de dezbatere și de exemplificare de care s-au folosit toți filosofii de mai târziu.

Ancient Art & Architecture

Ruinele unor vechi clădiri grecești din Milet, colonia ioniană situată pe coasta vestică a Asiei Mici (Turcia modernă). Miletul a fost locul de reședință al școlii de filosofie ce a fost înființată de Tales la sfârșitul secolului al VII-lea î.Hr. și care a funcționat aproape un secol.

ET Archive

Un bust în marmură al lui Homer. Poeții greci timpurii au exprimat o întreagă gamă de idei morale și religioase și experiențe umane, toate acestea furnizând material de studiu pentru filosofii timpurii.

Școala din Milet

"Școala" de filosofie din Milet a înflorit în colonia ionică Milet, pe coasta Asiei Mici, și ne putem face o impresie despre preocupările acestora din faptul că, mai târziu, Aristotel i-a numit pe toți gânditorii pre-socratici ca fiind "fisiologi" – persoane interesate de *physis*, sau natură. Prin aceasta se înțelegea nu doar izvorul de unde provin toate, ci orice ar putea constitui adevărata realitate a lucrurilor. Aceasta însemnă că toate investigațiile lor se referau atât la "începuturile" lumii dar și la "esența" acesteia. Din această cauză, ei au simțit nevoia de a cunoaște dedesubtul lucrurilor, implicit diversitatea și schimbarea constantă a lor, și de a căuta ceva unic și stabil care să stea la baza tuturor lucrurilor.

Tales credea că "începutul" și "natura" tuturor lucrurilor ar fi apa. Totul se hrănește cu apă, semințele tuturor lucrurilor sunt umede și atunci când acestea mor, ele se usucă. Deci, Pământul plutește pe apă iar valurile ar fi cele care ar cauza cutremurele. Naivitatea acestora și a altor idei contemporane nu ar trebui să ne facă să ignorăm importanța lor ca încercări de explicații pur naturaliste.

Tales a făcut și descoperiri în domeniul geometriei, printre care înscrierea unui triunghi dreptunghic într-un semicerc și egalitatea unghiurilor situate la baza unui triunghi

Mary Evans Picture Library

Tales, unul dintre filosofii greci timpurii, credea că apa ar fi fost sursa și esența tuturor lucrurilor. Era și un matematician celebru care a călătorit în Egipt și a fost cu siguranță influențat în mare măsură de ideile matematice ale egiptenilor.

Ancient Art & Architecture

Un mozaic clasic, dintr-o așezare romană din Germania, reprezentându-l pe Anaximandru. El a fost primul gânditor grec care a scris o lucrare de filosofie și căruia i se atribuie și inventarea cadranului solar, pe care îl și prezintă în această imagine. Tales, spre deosebire de Anaximandru, predecesorul său, considera că mai degrabă aerul decât apa ar fi sursa și esența tuturor lucrurilor.

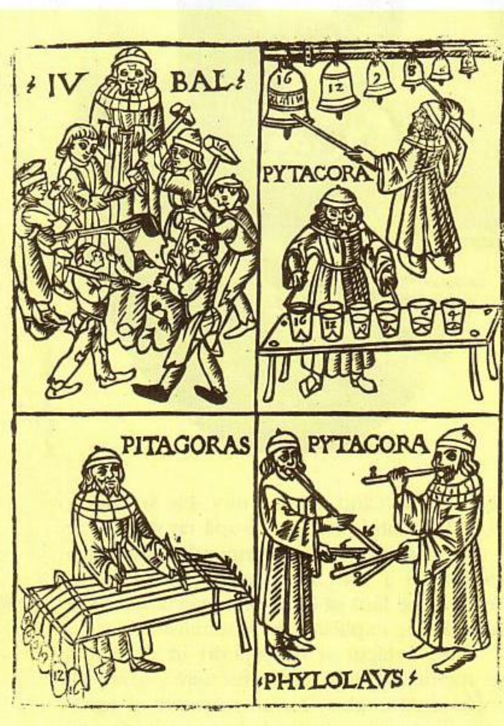
O piatră romană dintr-un cadran solar din Utica, Tunisia. Se crede că tot Anaximandru a creat primul model al sferei planetare.

ET Archive

isoscel. Folosind aceste elemente el a determinat distanța dintre corăbiile aflate pe mare și a calculat înălțimea piramidelor după umbra lăsată de acestea. De asemenea, el știa să anticipeze apariția eclipselor și a studiat echinocțiul, fazele Lunii și revărsarea Nilului.

Succesorul său, Anaximandru, a fost primul care a scris o lucrare de filosofie. A numit-o *Despre natură* – titlu împrumutat de mulți dintre urmașii săi. Tot el este considerat și inventatorul unui cadran solar și realizatorul unei sfere planetare. În viziunea lui esența lucrurilor nu putea fi un material asemenea apei ci unul indefinit și indestructibil, lipsit de limitele care însoțesc un "lucru". Esența intrinsecă, credea el, ar fi fost reprezentată de o mișcare spiralată care separa căldura de frig. Umedul-rece (apa) și uscatul-rece (Pământul) se formează în centrul acesteia. Umedul-cald (aerul) și uscatul-cald (focul) se deplasează spre exterior. Stelele sunt focul care poate fi observat prin găurile din aer.

Getty Images

O placă cu gravuri în lemn dintr-o carte timpurie, datată cam la 2000 de ani după moartea lui Pitagora și care cuprinde trei imagini cu descoperirile muzicale care îi sunt atribuite.

Următorul conducător al școlii a fost Anaximene, care a murit în jurul anului 530 î.Hr. În viziunea lui "începutul" și "natura" lucrurilor era aerul, deoarece acesta se putea transforma în celelalte elemente: focul, apa și pământul. Toate lucrurile provin din aerul fără de sfârșit prin procese de rarefiere sau condensare. Aceasta este o primă sugerare a unei explicații mecaniciste. După moartea lui Anaximene, Miletul a fost ocupat de perși, punând astfel capăt școlii lui Tales.

De la Pitagora la Heraclit

Pitagora, următorul personaj celebru și un alt ionian, s-a născut la Samos dar prin 540 î.Hr. s-a mutat la Crotona, una din coloniile grecești din sudul Italiei. El a fost atât de adorat încât astăzi este foarte dificil de a separa miturile de adevăr. În orice caz, numele lui este legat inseparabil de istoria matematicii și geometriei, chiar dacă nu pot fi găsite dovezi care să-i atribuie teorema ce-i poartă numele dar care a fost enunțată de Euclid. Tot lui i se atribuie și descoperirea octavei și a rațiilor matematice dintre notele muzicale.

Prima formulare a omnipotenței divine i se datorează lui Xenofan, un alt grec care s-a mutat în sudul Italiei cam în aceeași perioadă cu Pitagora. El a satirizat modul în care poeții homerici le atribuiau zeilor chiar și vicii umane, sugerând faptul că dacă boii ar avea mâini aceștia i-ar desena pe zei după asemănarea lor. În schimb, susținea că Dumnezeu era unic și imuabil, realizând orice doar prin puterea gândirii Sale.

Spre sfârșitul secolului al VI-lea, începutul secolului al V-lea, a mai existat o serie de alți gânditori, care l-au influențat pe Socrate. Pentru toți aceștia există suficiente fragmente care le sugerează originalitatea și face dificilă gruparea lor în școli de gândire diferite. În primul rând a fost Heraclit, care s-a născut la Efes și care a fost, într-un anumit sens, un filosof al limbajului. El susținea că deși toate lucrurile sunt într-o permanentă schimbare, limbajul conferă unitate și constanță. "Drumurile în sus și în jos sunt aceleași" – drumul este și suiș și coborâș, în funcție de modul în care este privit, dar nu-și schimbă numele.

Această unitate a lucrurilor, în ciuda aparentei lor opoziții, nu era considerată doar verbală. Contrastul era cel care genera toate lucrurile și fiecare implica și includea opusul său, la fel cum războiul presupune și pacea iar somnul implică și trezirea. Totul era implicat în acest proces al transformării într-o altă stare. Originalitatea și importanța lui Heraclit constă în faptul că el a fost primul care a înțeles și a enunțat această "unitate a opoziției".

Școala eleată

Parmenide, născut în colonia greacă Elea din sudul Italiei, a oferit o viziune contrastantă. Gânditorii dinaintea lui nu au reușit să facă deosebirea dintre metafizică, logică și limbaj: între realitate, gândirea ce ajunge să o cunoască și limbajul care o exprimă. Parmenide îi critica pe "bărbații cu două capete" (printre aceștia și Heraclit) pentru care "a fi" și "a nu fi" reprezintă același lucru. Lumea pe care o percepem este compusă dintr-o mulțime de lucruri, fiecare dintre acestea "fiind" el însuși dar, în același timp, "nefiind" un altul: acesta "există" și "nu există", în același timp.

Această contradicție semantică l-a îndreptat pe Parmenide și spre alte sensuri. Multitudinea lucrurilor vizibile nu este reală (este de fapt un amestec de "existență" și "nonexistență") ci doar aparență și opinie. De aici, unica utilizare legitimă a limbajului este cea care susține statutul de "existență", deoarece descrierea unui lucru era de a susține lucruri

Mary Evans Picture Library

Heraclit susţinea că totul este într-un flux permanent şi doar limbajul oferă aparenţa unităţii şi stabilităţii – o teorie care are mulţi susţinători şi astăzi, mai ales în gândirea religioasă orientală.

exacte despre acesta – dar nu altele – şi deci reintroducerea contradicţiei dintre "existenţă" şi "nonexistenţă".

Această percepţie a dus la apariţia uneia dintre temele de rezistenţă ale filosofiei: distincţia dintre realitate şi aparenţă, dintre adevăr şi aparenţă, dintre logica unei viziuni şi logica cuvintelor. Modul în care Parmenide a ştiut să sublinieze această problemă l-a făcut pe Platon să-l numească "onorabil şi teribil".

Zenon, unul dintre discipolii lui Paramide, a enunţat în secolul al V-lea î.Hr. o serie de argumente în apărarea viziunii maestrului său care susţinea că lumea nu este formată dintr-o multitudine de lucruri, iar mişcarea printre acestea era doar o iluzie. Cel mai celebru paradox al lui – care i-a preocupat pe logicieni de-a lungul secolelor – este numit "Ahile şi broasca ţestoasă". Ahile se întrece cu o broască ţestoasă pe o distanţă de un kilometru. Ahile "cel iute de picior", care aleargă de zece ori mai repede, îi oferă cu mărinimie adversarei sale un avans de 100 de metri. Ahile nu poate pierde. Dar poate oare câştiga? Cei doi pornesc! Ahile sprintează pe cei 100 de metri. Broasca abia se deplasase 10 metri. Ahile parcurge cei 10 metri; broasca mai parcursese un metru. Ahile parcurge şi acel metru dar broasca tot mai are un avans de 10 cm. Broasca are tot timpul un avans progresiv mai mic, dar care există până la infinit. După această logică Ahile nu va ajunge niciodată din urmă broasca ţestoasă şi deci mişcarea este o iluzie.

Pentru Empedocle, un grec născut în secolul al V-lea î.Hr. la Agrigento în Sicilia, care studiase cu Parmenide şi urmase şcoala de la Elea, naşterea şi moartea nu erau reale deoarece ar fi însemnat trecerea de la "existenţă" la "nonexistenţă" şi viceversa. Lucrurile individuale pe care le vedem că se nasc şi mor sunt unirea şi despărţirea continuă a patru "elemente" care nu se nasc şi nu mor niciodată.

Aceste elemente sunt pământul, aerul, focul şi apa şi concepţia lui Empedocle a avut o importanţă capitală pentru evoluţia fizicii şi chiar a psihologiei, până în perioada renascentistă – diferenţele dintre oameni erau explicate prin amestecul diferit al acestor elemente.

Atomiştii

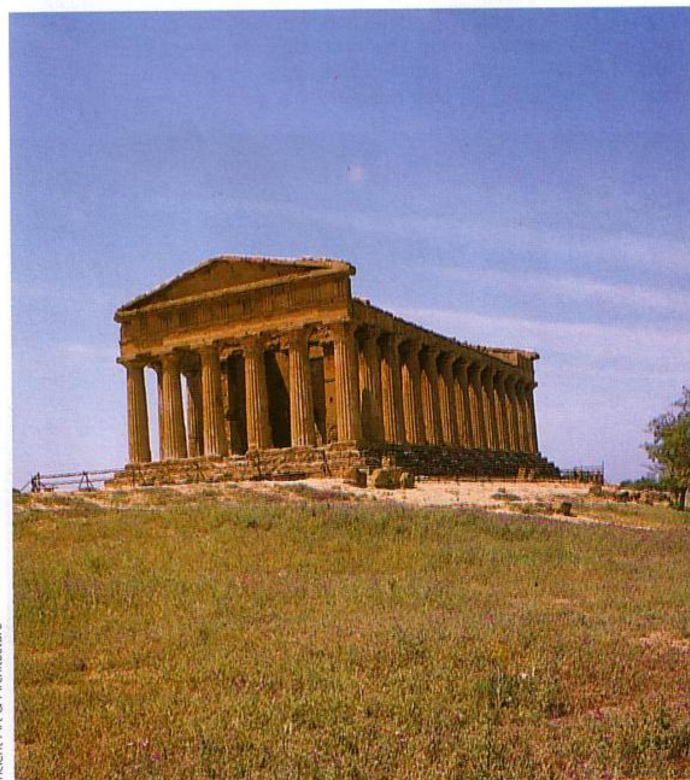
Ultima şcoală importantă înainte de apariţia lui Socrate, cea a atomiştilor, a fost reprezentată prin Democrit (aproximativ 460-370 î.Hr.). Dacă teoriile lui Zenon împotriva multitudinii lucrurilor au pornit de la crezul în divizarea infinită a spaţiului, spre deosebire de el Democrit susţinea că de fapt există o indivizibilitate fizică.

El susţinea că realitatea este formată dintr-o multitudine infinită de "atomi" care nu mai pot fi divizaţi. Aceştia aveau calităţile pe care şcoala din Elea le atribuia realităţii: ei ar fi eterni şi neschimbători. Se schimbă doar numărul lor şi modul lor de grupare iar lumea şi componentele sale sunt produsul grupării şi separării lor. Aceştia nu-şi schimbă niciodată calităţile, nu sunt niciodată reci sau calzi, albi sau negri. Gusturile şi culorile din lume există doar prin "convenţii", sunt rezultatul subiectiv al întâlnirii dintre atomi şi simţurile noastre. Aceste idei aveau să devină partea centrală a lungii dezbateri referitoare la aparenţă şi realitate.

Sofiştii

Cuvântul "sofist" desemna o persoană care înşeală în argumentaţia sa şi a dobândit acest sens datorită ironiei usturătoare cu care se referea la ei Socrate şi Platon. Iniţial, termenul făcea aluzie la orice persoană care avea cunoştinţe sau talent, chiar şi unul manual, dar, cu timpul, a ajuns să se refere la un individ dintr-un grup mai mare de gânditori de origini diferite – adesea ambasadorii oraşelor lor de baştină – care ofereau instrucţiuni de comportament şi tehnici de dezbatere pentru care aceştia cereau plată — ceva ce era de neconceput în Atena! Contribuţia lor indirectă a fost de a-l ajuta pe Socrate să-şi ascută uneltele argumentaţiei logice şi de a sugera – ei fiind străini – că atât constituţia cât şi obiceiurile Atenei nu erau incontestabil absolute. Doi dintre aceştia merită o atenţie deosebită.

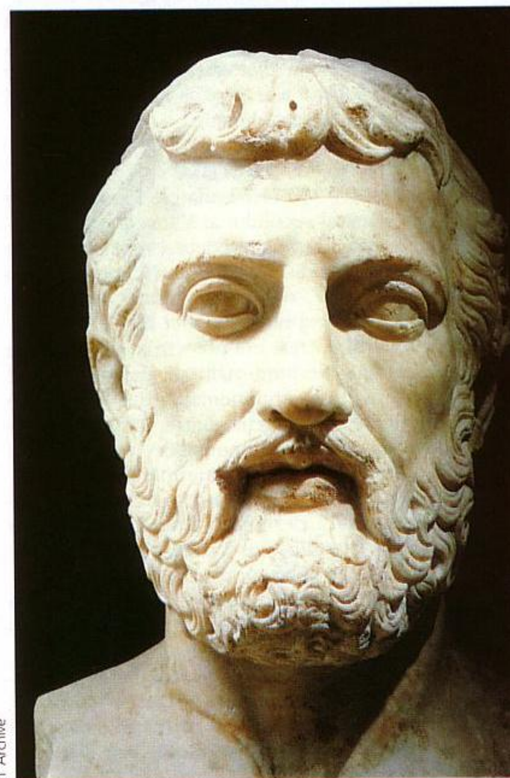
Protagora s-a născut în jurul anului 482 î.Hr. la Abdera şi a vizitat de mai multe ori Atena unde şi-a făcut prieteni importanţi. Spre deosebire de alţi sofişti, el nu era interesat în etalarea cunoştinţelor sale enciclopedice, ci de ceea ce era important pentru oameni – cunoştinţele politice şi arta oratorică. Cel mai

Ancient Art & Architecture

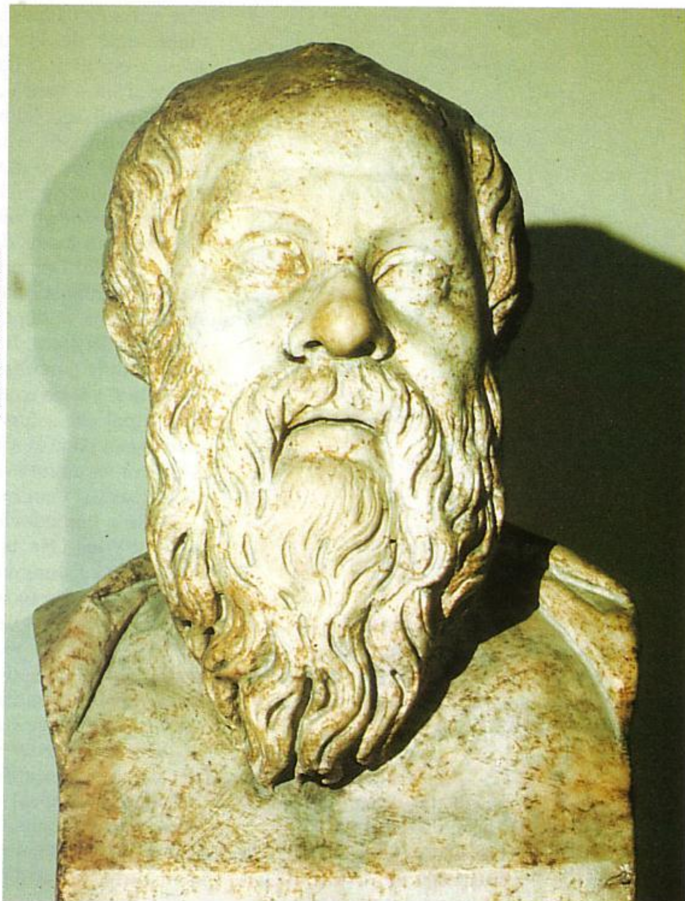
Templul Concordiei, datând din 430 î.Hr., în localitatea Agrigento, pe insula Sicilia. În această colonie grecească s-a născut Empedocle, cel care susţinea că tot ceea ne înconjoară este un amestec al celor patru "elemente" – pământ, aer, foc şi apă. Această teorie a fost acceptată până în perioada renascentistă.

Lui Zenon, unul dintre discipolii lui Parmenide, i se atribuie unul dintre paradoxurile care i-a preocupat de atunci pe oameni, "Ahile şi broasca ţestoasă". Se pare că într-un concurs de alergare Ahile este incapabil să ajungă din urmă o broască ţestoasă!

ET Archive

celebru fragment din creația sa este cel care afirmă că "omul este măsura tuturor lucrurilor" – faptul că individul este cel care contează cu adevărat, nu omenirea sau autoritățile.

Pentru omul bolnav mierea pare acră dar pentru cel sănătos ea este dulce. Ambele păreri – și toate celelalte — sunt corecte. Diferența este că părerea celui sănătos este mai utilă și exact așa cum doctorul îl poate însănătoși pe omul bolnav, și sofiștii îi puteau face pe oameni să accepte unele idei pe care înainte ei le respingeau. Deoarece toate părerile sunt valabile, sofistul trebuie să-și facă opinia mai atractivă. El va deveni cu atât mai strălucitor cu cât oponentul său este mai plauzibil, de unde și celebra formulare a lui Protagora "întărește cel mai slab argument".

Gorgias s-a născut la Leontini, în Sicilia, prin 484 î.Hr. și a venit la Atena ca ambasador unde și-a făcut prieteni importanți și bogați. A fost unul dintre inventatorii retoricii și a prozei persuasive. Credea atât de mult în capacitatea de influențare a vorbitorului asupra publicului, încât a sugerat chiar că era imposibil să blamezi ascultătorii sau de a-i face responsabili pentru o acțiune negativă pe care ar fi comis-o ca rezultat al discursului. Platon l-a descris aspru în dialogul său *Gorgias*, și se pare că sofistul a trăit până în 376 î.Hr., deci a cunoscut această lucrare.

Ruinele unui teatru din colonia greacă Siracusa, din Sicilia. În asemenea teatre publicul putea participa la dezbateri filosofice. Acesta, din secolul al V-lea î.Hr., putea adăposti 15.000 de persoane.

Un bust grecesc al lui Socrate, marele gânditor atenian din secolul al V-lea î.Hr.

Socrate

Socrate (470-399 î.Hr.), marele filosof atenian de la sfârșitul secolului al V-lea, a preluat elemente din filosofia predecesorilor săi și le-a adăugat propria viziune unică, realizând o abordare care, din multe puncte de vedere, reprezintă începutul filosofiei de astăzi.

Tânărul Socrate era preocupat de modurile de definire ale lumii naturale dar nu a reușit să treacă peste argumentațiile lui Parmenide referitoare la distincția dintre aparență și părere, sau peste argumentațiile logice ale lui Zenon care contraziceau aparentul adevăr. Aceasta a făcut ca Socrate să treacă de la încercarea de a descoperi fapte despre lumea naturală la o filosofie bazată pe analiza riguroasă a unor afirmații care se referă la fapte. A enunțat teorii și despre relația existentă între adevărurile universale sau "forme" – cum ar fi "adevăr", "frumusețe", "ură" – și a modului în care acestea ar putea fi exprimate sau descoperite în confuzia generală care înseamnă viața pe care o trăim.

În perioada maturității lui Socrate, Atena era prinsă în Războiul peloponeziac între orașele-state grecești și în numeroase ocazii s-a ridicat problema moralității publice sau individuale. Filosofia sa avea o mare intensitate morală, gânditorul preocupându-se mai degrabă de etică și de comportamentul uman decât de natură, ca un tot. Această căutare a corectitudinii morale era influențată și de crezul lui în existența sufletului. Socrate susținea că bunătatea era o caracteristică universală și că încercarea de a afla ceea ce este "bine" era cel mai important scop al omenirii.

Atitudinea morală, fermă, contrasta cu viziunile sofiștilor. Socrate nu a scris nimic, ci alți gânditori influențați de el, cum ar fi Platon sau Eschines, au scris dialogurile care exprimă metodele sale de argumentare.

Basorelief grecesc din secolul al IV-lea î.Hr. ilustrând moartea lui Socrate. Acesta a fost condamnat pentru că ar fi încălcat legile statului atenian prin învățăturile sale și a fost forțat să bea cucută.

mai vezi Istorie universală 7 – CIVILIZAȚIA GREACĂ Istorie universală 152 – PLATON ȘI ARISTOTEL

Platon și Aristotel

Colorific

Teatrul din Epidarus, Peloponez. Pentru greci teatrul și dezbaterile politice erau cele două fațete ale aceleiași monede. În Atena antică dramaturgia și alte mijloace media prelucrau dezbateri despre moralitate și politică.

Platon și Aristotel au fost gânditori greci care au lăsat moștenire generațiilor succesive un mod de interpretare a lumii care a pus practic bazele filosofiei.

Platon s-a născut cetățean liber al Atenei în 427-27 î.Hr. El a aparținut unei familii bogate al cărei arbore genealogic poate fi urmărit până la ultimul rege al Atenei. Tradiția sugerează că numele său adevărat era Aristocles și că Platon era o poreclă căpătată fie datorită lărgimii umerilor, fie datorită stilului său. Educația sa includea cititul și scrisul, muzica, pictura și poezia și, ca necesitate a cetățenilor liberi, gimnastica – de fapt un antrenament cu arme, în vederea apărării orașului.

Chiar dacă grecii îi numeau pe toți non-grecii "barbari", acesta nu era neapărat un apelativ rasist deoarece ei cunoșteau și respectau civilizațiile din Egipt și Persia; alfabetul lor – strămoșul tuturor scrierilor noastre occidentale – provenea din Orientul Mijlociu la fel ca abilitățile în prelucrarea metalelor și construcția navelor. Grecii îi numeau barbari pe egipteni și pe perși deoarece limbile lor sunau ciudat în urechile grecilor care aveau impresia că aud un zgomot (bar bar). Limba era fundamentul culturii grecești. Evreii au creat poeziile de dragoste și poeziile cu tentă religioasă, în vreme ce, cu excepția romanului, grecii au creat toate celelalte forme ale literaturii: epica, comedia și tragedia, dar și istoria, economia și filosofia.

Piesele și politica

Cât de atașați erau grecii de limba și de formele literare pe care le creaseră poate fi observat în rezultatul expediției dezastruoase condusă de Platon din Atena spre colonia Siracuza din Sicilia, în 367 î.Hr. Scopul era de a concretiza ideile lui Platon referitoare la o guvernare dreaptă, dar încercarea a dus la un război civil. Atenienilor luați prizonieri li s-a oferit o șansă neobișnuită de a-și salva viețile. Populația din Siracuza a dorit să pună în scenă piesele care fuseseră prezentate recent la festivalul din Atena însă nu dispunea de texte: viața oricărui soldat capturat urma să fie salvată dacă acesta era capabil să adauge chiar și un singur rând pentru reconstrucția acestora!

Implicarea lui Platon în politică părea inevitabilă. Bineînțeles că el era un filosof, însă se simțea mult mai profund un membru al statului-cetate, *polis*, termenul grecesc de unde provin cuvintele politică și poliție.

Ce era un stat-cetate? Deși adesea condus de regi ereditari sau de conducători auto-proclamați sau de alte orașe străine, *polis*-ul era o comunitate locuită de cetățeni liberi care își aveau propriile îndeletniciri și se îngrijeau de propria lor apărare. În mod ideal acestea nu erau mari – Aristotel sugera că un stat-cetate ar trebui să poată fi acoperit de sunetul unei trâmbițe – pentru a permite tuturor cetățenilor, care erau și războinici, judecători în caz de crimă, publicul pieselor reprezentate, arbitrii politicii externe, să se adune în cazuri de răscruce și să-și îndeplinească principala lor misiune – apărarea propriei libertăți.

Pe la vârsta de 20 de ani Platon l-a cunoscut pe Socrate, a cărui personalitate și ale cărui opinii au devenit centrul interesului său, și care a devenit personajul principal al dialogurilor ce urma să le scrie. Dacă Platon este

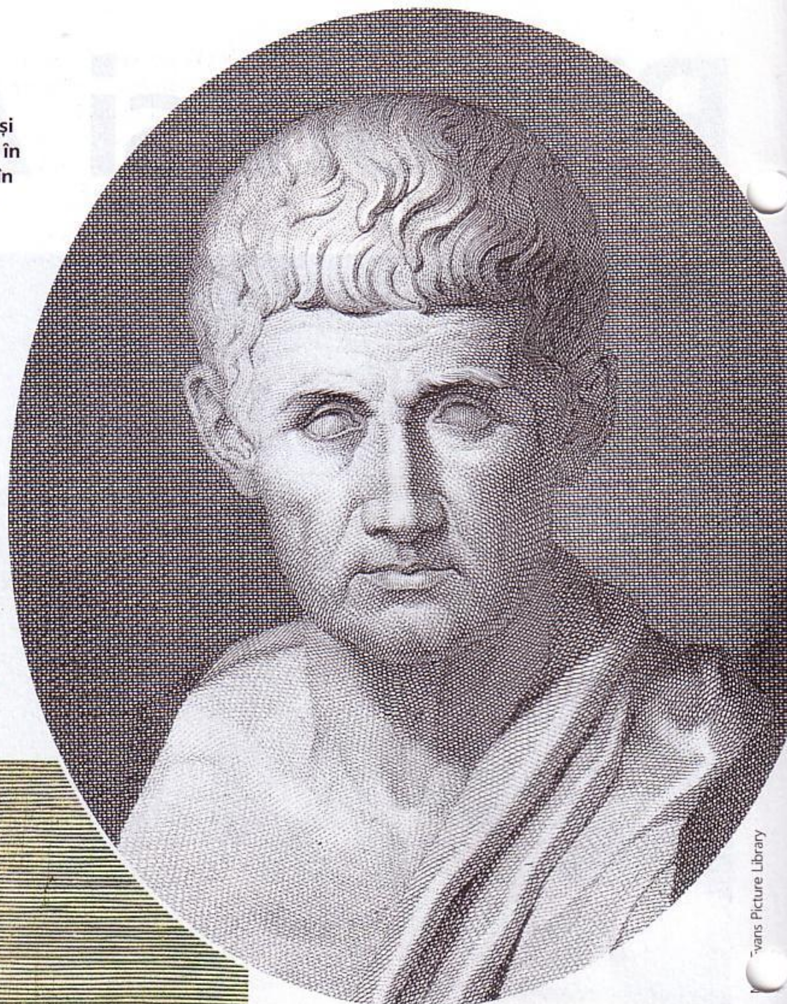
primul dintre filosofi, ce au fost atunci Socrate predecesorii săi? Răspunsul este că ei erau cunoscuţi ca "înţelepţi" iar activitatea lor nu era meditaţia ci dezbaterile verbale aspre despre destin şi dreptate, natură şi zei, putere şi lege.

Platon însuşi considera că dialogul era superior dezbaterilor scrise şi este foarte probabil ca el să-şi fi compus dialogurile pentru a face reclamă şcolii pe care o înfiinţase. Filosofia este în acest sens o activitate "de ordin secundar", ceva mai puţin decât discuţia antagonică sau chiar agresivă dintre doi oameni, fiecare încercând să demonstreze că celălalt greşeşte, îl contrazice sau nu ştie nimic. Se poate spune despre Platon că el a inventat această filosofie "de ordin secundar".

Formele eterne

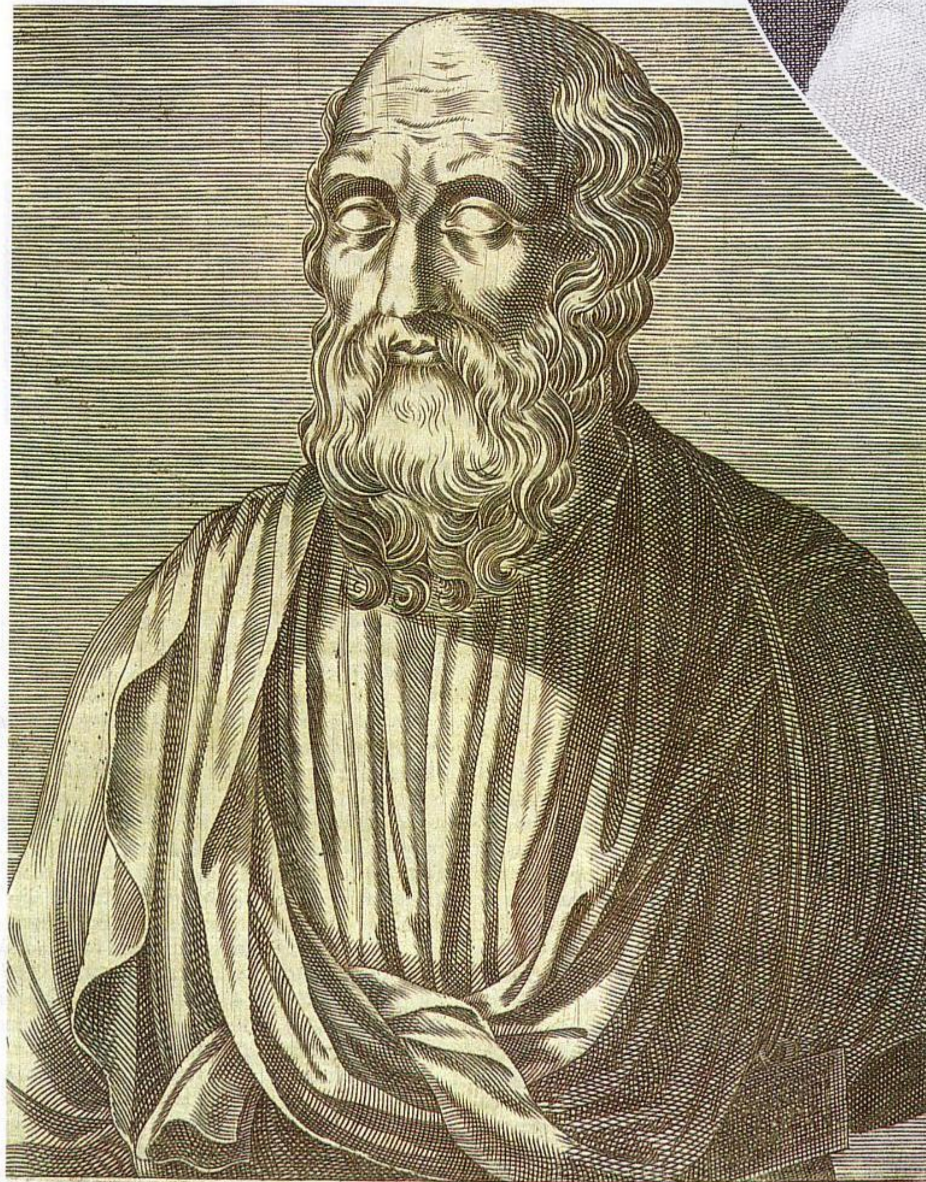
Ce a preluat Platon de la Socrate? Se crede că, în principal, teoria sa asupra ideilor sau formelor. Adesea Socrate îşi făcea cunoscută părerea şi câştiga dezbaterea arătând că oponentul său se referă la şi se bazează pe o idee generală ce nu poate fi definită. De exemplu, în Grecia şi în Egeea, unde existau numeroase state-cetăţi existau şi numeroase coduri de lege şi numeroase forme de comportament politic. Ce erau atunci Legea şi Justiţia? Erau oare unul şi acelaşi lucru? Şi cum puteai oare judeca dacă nu aveai un reper de comparaţie, care să nu fie un anume sistem de legislaţie sau de justiţie, nici chiar un rezumat al tuturor acestora, ci ceva mai presus de toate acestea, o idee abstractă despre justiţie, care să se afle deasupra tuturor întruchipărilor sale corupte. Plato a rezumat toate acestea mult mai clar atunci când s-a referit la formele geometrice şi la cele matematice. Ce este un triunghi? O figură geometrică cu trei laturi, cu unghiurile totalizând o sumă de 180°. Dacă desenezi însă unul, acesta va avea defectele sale – nu va fi perfect, iar definiţia cere un triunghi perfect, unul ce a existat dintotdeauna, nu poate fi desfăcut, nu se schimbă, nu are un sfârşit. Asemenea concepte ideale, care pot părea abstracte sau ireale, reprezintă, după Platon, unica realitate deoarece ele rămân un tot, în vreme ce toate derivatele lor sunt supuse uzurii. Ideile rămân într-un tărâm particular şi chiar dacă Platon le numeşte uneori "mituri", ele sunt prezentate ca "realităţi", chiar în absenţa unei explicaţii raţionale.

Ce a învăţat Platon din politica vremurilor sale? La fel ca cei mai mulţi din noi, cei din ziua de azi, speranţă şi disperare. În copilărie, discursurile ilogice ale politicienilor ambiţioşi au antrenat Atena în războiul dezastruos peloponezian împotriva Spartei. Când, ca rezultat, democraţia s-a prăbuşit, Platon a sperat că cei treizeci de tirani, grupul oligarhic, conducător, bogat şi puternic care a preluat puterea va face ordine – în parte pentru că doi dintre ei îi erau rude apropiate. Domnia lor de teroare

Un bust al lui Aristotel (384-322 î.Hr.) ale cărui realizări în filosofie şi ştiinţă au influenţat în mare măsură până în secolul al 17-lea pe toţi gânditorii şi oamenii de ştiinţă.

Mary Evans Picture Library

O ilustraţie reprezentându-l pe Platon ca părinte al filosofiei. Platon a moştenit mantia lui Socrate iar şcoala înfiinţată de Platon la Atena a fost una dintre cele mai importante academii din lumea antică.

Mary Evans Picture Library

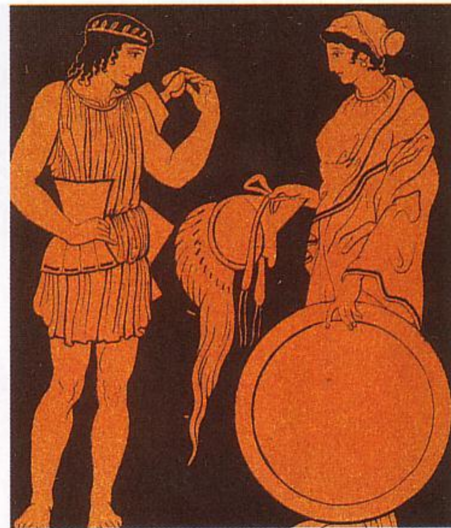

Mary Evans Picture Library

◀ Un soldat pregătindu-se să arunce cu piatra. Pe vremea lui Platon și Aristotel lumea greacă era dominată de războaie. Existau lupte interne continue între greci și, în cele din urmă, statele grecești au fost cucerite de Filip al Macedoniei.

▶ Un tânăr pregătindu-se să-și ia rămas bun de la familie și să pornească la război. În concepția politică a Greciei antice nu numai că războiul era dominant, ci avea și implicații personale pentru toți grecii, care se puteau trezi luptând în una din multele campanii, cum a fost și cazul lui Platon în Sicilia.

▼ O gravură reprezentând moartea lui Socrate. Atracția lui Socrate pentru dezbateri și insistența lui în apărarea unor cauze care nu erau pe gustul mulțimii au făcut ca în 399 î.Hr. să fie obligat să bea cucută – eveniment la care a asistat și Platon.

Mary Evans Picture Library

l-a deziluzionat însă. Noul cod al legilor din 399 î. Hr. i-a redat speranța, însă Socrate, profesorul lui, a fost judecat și condamnat la moarte pe baza acestui cod. După aceea, după cum a declarat el însuși, "a devenit disperat și a fost forțat să recunoască că lucrurile nu vor merge mai bine în politică decât dacă filosofii vor deveni conducătorii conducătorilor".

Academia–Grădină

După moartea lui Socrate, Platon a călătorit și a studiat. S-a întors la Atena și a înființat faimoasa sa Academie, numită după grădina pe care era amplasată. Deasupra ușii era așezată una dintre cerințele pentru acreditarea studenților: "Se cer cunoștințe de matematică". Platon a predat acolo în următorii 20 de ani și a scris Dialogurile (în total 34) asupra, printre altele, Frumuseții, Justiției, Dragostei și a Bunătății. Probabil că cel mai celebru dintre ele este "Republica", o descriere a unui stat ideal, condus de un grup auster de filosofi, cu un grup de războinici la fel de austeri care să le execute comenzile, și sub conducerea lor, marea majoritate, care putea să dețină proprietăți, avea copii și respecta legea.

Cele mai importante progrese în matematică din secolul al 4-lea î.Hr. au fost realizate în cadrul Academiei. Mulți dintre învățăceii lui Platon au fost implicați în conspirații politice și în încercarea de a răsturna tiranii. El însuși a continuat să călătorească la Siracuza, însă discipolul său Dionysios a fost incapabil să profite de putere și să aplice reformele lui Platon.

Platon și-a petrecut ultimii ani din viață la Atena, la Academie. Legenda spune că a murit (în 348 sau 347 î.Hr.) în timp ce încerca să-și definitiveze ultima sa lucrare, "Legile", în care caută să demonstreze că doar un zeu putea fi învestit cu puterea absolută a regilor-filosofi ai "republicii" sale.

Cel mai celebru dintre discipolii lui Platon de la Academie a fost Aristotel, care părea cel mai potrivit pentru a prelua conducerea școlii. Aristotel s-a născut în 384 î.Hr., în Stagira, un oraș din Macedonia, în nordul Greciei. Tatăl lui, Nicomachus, era medicul de curte al lui Amyntas, bunicul lui Alexandru cel Mare. Experiența lui de viață la curte, de atunci și de

Mary Evans Picture Library

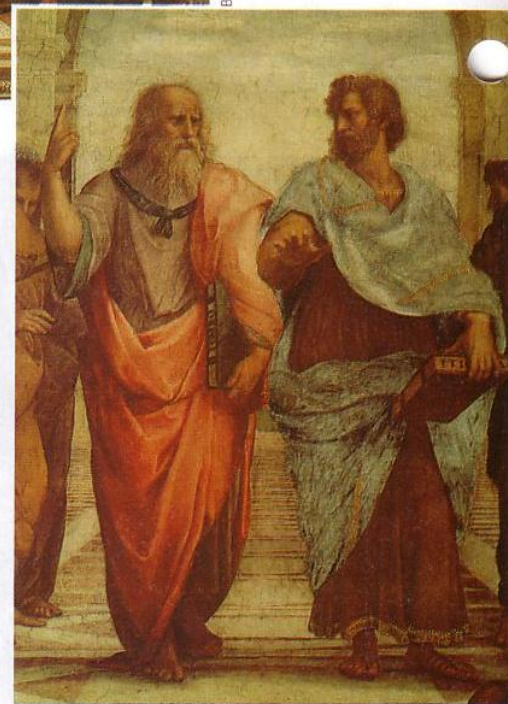
Pictura lui Rafael "Şcoala din Atena". Pentru pictorii renascentişti, ca şi în cazul lui Rafael, această şcoală a reprezentat o culme a experienţei şi spiritului uman, pe care ei încercau să o recreeze după anii întunecaţi ai Evului Mediu.

mai târziu, poate explica dezgustul său faţă de prinţi şi curte.

Medicina, şi atunci ca şi acum, este adesea o profesie de familie şi nu este exclus ca el să fi dobândit interesul pentru biologie şi medicină de la tatăl său. Avea doar 17 ani când i-a murit tatăl şi Aristotel s-a mutat la Atena, devenind student la Academie unde avea să-şi petreacă următorii 20 de ani. La Academie a început analiza argumentelor utilizate în diferite discuţii ale lui Socrate, care au dus la primul sistem al Logicii, prezentate în "Organon". Unul dintre dialogurile lui Platon, "Parmenide", scris la scurt timp după întoarcerea lui din Sicilia, menţionează evoluţia lui Aristotel.

Însă după moartea lui Platon, Aristotel nu i-a luat locul, probabil pentru că un om care nu era cetăţean al statului nu putea deţine proprietăţi. Brusc, el a părăsit Atena şi s-a stabilit la Assus, de cealaltă parte a Mării Egee, unde discipolii lui Platon înfiinţaseră o nouă academie. Probabil că aici Aristotel a scris primele 12 capitole din "Politica" în care susţine că principalul scop al *polis*-ului este să formeze conducători în stare să trăiască respectând valori filozofice. Tot acolo a scris şi o lucrare, ce s-a pierdut, despre domnie în care afirma – în contradicţie cu Platon – că era mult mai bine pentru domnitor să nu fie un filosof şi cerea un rol independent pentru cel din urmă.

După trei ani petrecuţi în Assus, unde s-a şi căsătorit, s-a mutat în insula Lesbos şi şi-a îndreptat atenţia asupra biologiei. În acest timp a scris "Despre suflet": dacă Platon sugerase că sufletul era închistat în trup şi trebuia să lupte pentru a se putea elibera, Aristotel descrie sufletul ca fiind dominant dar şi în armonie cu corpul.

Detaliu din "Şcoala din Atena", înfăţişându-i pe Platon (stânga) şi pe Aristotel prinşi într-o discuţie animată.

Între 343-42 Aristotel a fost invitat de Filip II al Macedoniei să devină tutorele fiului său, Alexandru, şi s-a mutat la curtea din Pella. Viziunea sa politică se opunea cu cele ale angajatorilor lui, deoarece imperiul în expansiune al lui Filip şi Alexandru însemna sfârşitul statului-oraş. În 335 î.Hr. Aristotel s-a întors la Atena şi a înfiinţat o şcoală, Lykeion, lângă templul lui Apollo Lyceus. Aici se studiau logica, medicina; biologia, istoria şi cursurile se predau în peripatos, o alee acoperită (de unde şi termenul de peripatetic).

Lucrarea finală a lui Aristotel

Aristotel şi-a scris ultima lucrare, "Despre filosofie", în 348 î.Hr. Începând cu acea dată el s-a implicat în cercetare, predare şi scrierea de tratate tehnice. Ele demonstrează o abordare critică asupra opiniilor trecute şi a celor prezente, utilizarea unor raţionamente deductive provenite din principii auto-evidente sau a descoperit adevărurile şi utilizarea formelor logice pe care le-a inventat.

Chiar dacă lucrările lui au ajuns la noi doar fragmentar, adesea într-o formă modificată de editorii antici, există rămăşiţe ale celor 30 de lucrări importante. Vreme de mai bine de o mie de ani "Logica" lui a fost considerată lucrarea definitivă asupra acestui subiect. Aristotel a propus şi a definit multe concepte care au rămas valabile şi astăzi: subiect şi predicat, energie şi potenţial, substanţă şi esenţă, cantitate şi calitate, genuri şi specii dar şi atom.

În 323 î.Hr., la moartea lui Alexandru cel Mare, în Atena a existat o revoltă anti-macedoniană. Aristotel, îngrijorat că ar putea avea aceeaşi soartă ca Socrate, a părăsit oraşul şi a plecat pentru a trăi pe proprietatea mamei sale situată pe insula Euboea, unde a murit când avea şaizeci de ani.

Cinici și stoici

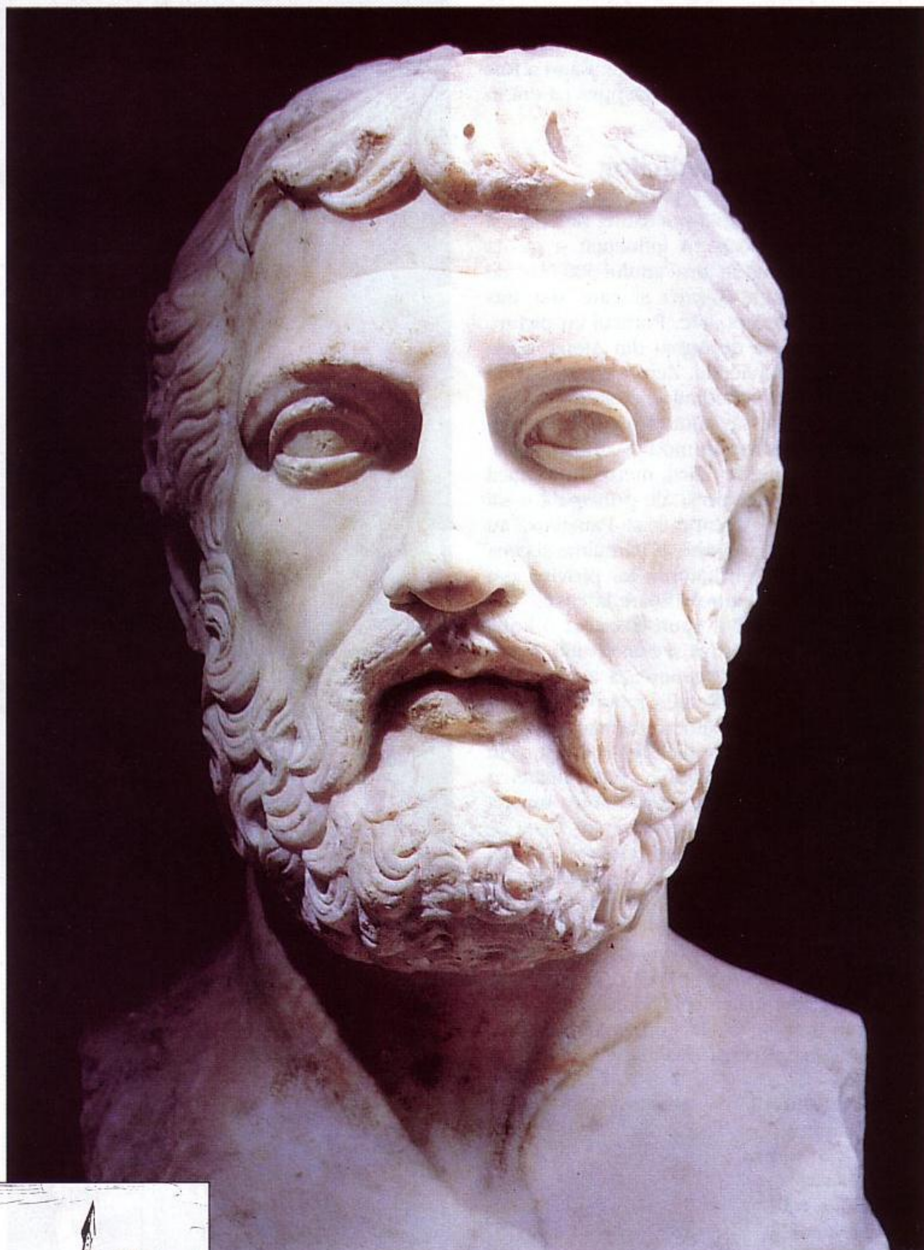
Nici o lucrare originală a cinicilor sau stoicilor nu s-a păstrat până în zilele noastre. Cunoştinţele noastre despre ei se bazează pe surse romane de mai târziu, ca cele provenite de la Cicero şi Plutarh, şi de la primii gânditori creştini, numiţi "părinţii bisericii".

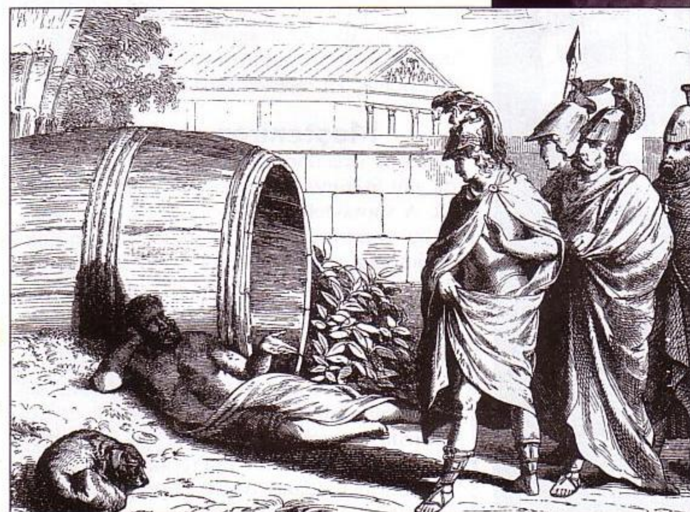
Școala cinică, care a atins apogeul între sfârșitul secolului al V-lea și sfârșitul secolului al IV-lea, a fost întemeiată de Antistene, un admirator al lui Socrate, și învățăturile sale poartă vag trăsăturile a ceea ce astăzi numim cinism.

Termenul "cinic" deriva din cuvântul grecesc pentru "câine" și se referă la obiceiul cinicilor de a mârâi la toți trecătorii. Ei erau complet neconvenționali și austeri în comportamentul lor și nu credeau în deținerea de proprietăți. Conform legendei lui Diogene, cel mai celebru dintre ei, el trăia într-un butoi și și-a aruncat cana atunci când și-a dat seama că poate bea și din căușul palmei.

Cinicul Antistene

Antistene, primul cinic, era fiul unui sclav atenian sărac. A scris un tratat despre sclavie și libertate și a fost întemeietorul unui gen de materialism pur care era în contradicție cu idealismul și teoria formelor lui Platon. După Antistene, nimic în afara lucrurilor ce pot fi atinse, rezistă sau acționează, nu este real. (Acestea includeau și unele cuvinte, dar nu toate.) Antistene susținea că Platon putea vedea caii, dar nu putea vedea ideea generală și abstractă de "călărie" – "ce-ul tuturor cailor", cu cuvintele scriitorului modern James Joyce.

ET Archive

Mary Evans Picture Library

▲ Bustul lui Zenon din Cintium (335-263 î.Hr.) fondatorul filosofiei stoice, care a fost influentă vreme de mai multe secole.

◄ Cinicul Diogene (care a murit prin 320 î.Hr.), considerat de mulți ca fiind întemeietorul cinismului, îi atribuia acest merit lui Antistene.

Pentru cinici, scopul vieții nu era cunoașterea ci fericirea, considerată o senzație plăcută. A căuta virtutea însemna a căuta plăcerea iar viciul este durere. "Înțeleptul" este un proscris deoarece își caută propria identitate; este independent de influențele sociale, de convenientele considerate mai prejos de demnitatea sa, nu are proprietate și caută să trăiască într-o independență materială, în concordanță cu nevoile și dorințele naturale. Adevăratul cinic respinge familia, munca, războiul, ambițiile și îndeosebi politica, principala activitate din orașele-state grecești.

Asemenea idei nu erau prea populare și orice reprezentat al ordinii de drept putea fi oricând criticat de cinici. Antistene, la fel ca

Abelard și filosofia medievală

Filosofia medievală a preluat moștenirea lăsată de lumea antică și i-a adăugat valorile creștine, care erau predominante în Europa. Această combinație a creat uneori dificultăți și unii filosofi au fost obligați să-și modifice viziunea sub presiunea Bisericii.

E T Archive

Filosofia medievală acoperă un interval de aproximativ 1000 de ani, din secolul al IV-lea până în secolul al XIV-lea d.Hr., după prăbușirea Imperiului Roman până la începuturile Renașterii. Începutul acestei perioade coincide cu invaziile barbare dinspre nordul și estul Europei și cu trecerea oficială a Imperiului Roman la creștinism.

Romanii, chiar dacă erau pricepuți în numeroase domenii, nu aveau harul filosofiei în aceeași măsură cu grecii, și din acest motiv filosofia medievală este în mare măsură un amestec între creștinism și filosofia grecească. Până în secolul al XII-lea scrierile lui Platon au fost principala influență. Însă influența nu era directă, deoarece, în Europa, limba greacă era cunoscută de puțini oameni și multe dintre manuscrisele clasice originale fuseseră pierdute parțial sau total, din cauza evenimentelor politice și militare care avuseseră loc. Influența gândirii platoniciene provenea mai degrabă din cea a succesorilor filosofiei ateniene din Africa de Nord și din Orientul Apropiat.

Corelarea cu Sfânta Scriptură

Cu ocazia oricărui eveniment, teologia creștină se apleca asupra gânditorilor greci pentru a căuta rațiuni și argumente care să corespundă cu Sfânta Scriptură, cu o revelație divină. Conflictul și tensiunile dintre revendicările rațiunii filosofice și ortodoxie – reprezentată prin interpretarea "corectă", bazată pe tradiție și fundamentată prin autoritatea într-o continuă creștere a Romei creștine – este una dintre caracteristicile întregii perioade. Această tensiune a dus uneori la condamnări, persecuții pentru erezie și chiar separații care au avut loc între creștini. Mulți dintre marii gânditori au fost recunoscuți ca atare pentru ceea ce erau, dar astăzi ei sunt mai degrabă numiți "doctori ai bisericii". Unii dintre ei au fost chiar canonizați ca sfinți.

Printre primii dintre ei a fost Sf. Augustin, episcop de Hippo în Africa de Nord. El a publicat două lucrări importante în latină care au devenit imediat lucrări de referință și au rămas așa până în timpurile noastre. *Confesiunile* sale (scrise prin 400 d.Hr.) prezintă argumentele care l-au determinat să renunțe la păgânism, iar *Cetatea lui Dumnezeu* aduce la lumină contrastul dintre orânduirile lumii politice și realitatea religioasă din spatele ei.

▲ Ilustrație cu Sf. Augustin în camera sa de lucru. Atacurile virulente ale lui Augustin împotriva ereziei și concepția lui despre păcatul originar au avut o influență imensă asupra gândirii medievale.

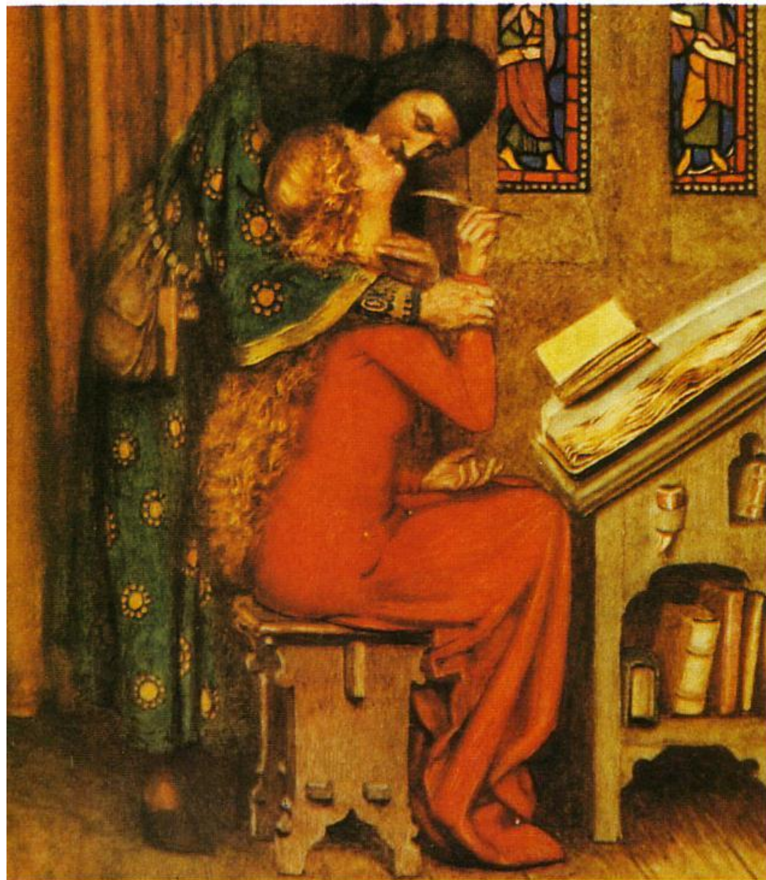
▼ Abelard predând la Paris, într-o pictură realizată mai târziu. Abelard era un profesor popular, parțial datorită credinței sale în primatul rațiunii, ceea ce a făcut ca acesta să fie aspru criticat de Biserica Catolică.

Getty Images

Boethius (în jurul anilor 480-525) s-a lansat în traducerea grecilor, dar a realizat foarte puțin înainte de a fi ucis de Theodoric, regele vizigoților. Însă el a oferit lumii medievale elementele de bază ale logicii aristotelice. El nu se putea decide între viziunea platoniciană și cea aristotelică asupra "universalelor" – ideile generale, cum ar fi "cal", "masă"', care grupau elementele individuale într-un set. Platon credea ca elementele universale – "formele" – existau pur și simplu, iar Aristotel considera că acestea erau abstracțiuni mentale. Problema, una importantă dacă se discută despre elemente importante cum ar fi sufletul, a preocupat gânditorii de-a lungul Evului Mediu dar a fost rezolvată în mare măsură de Peter Abelard, la începutul secolului al XII-lea.

În secolul X, Imperiul Carolingian – întemeiat de Carol cel Mare în 800 d.Hr – s-a prăbușit și a trecut un secol până când au apărut condițiile favorabile pentru revigorarea filosofiei sau a teologiei în mănăstiri, singu-

Mary Evans Picture Library

◀ Abelard și Heloise într-o ilustrare din secolul al XIX-lea. Povestea de dragoste tragică dintre doi mari învățați ai vremii a captat imaginația celor din perioadele ulterioare.

E T Archive

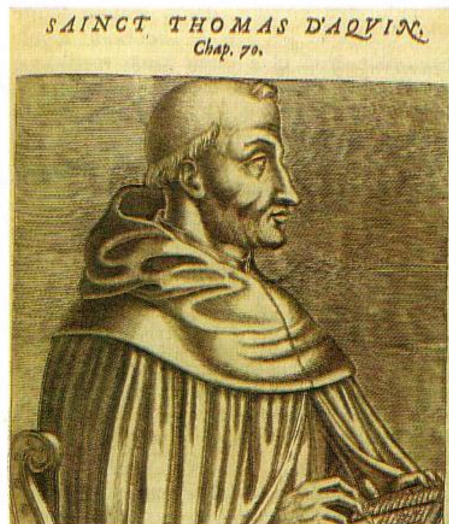
▶ Portret al Sf. Luca scriind în camera sa de studiu, plasat într-un manuscris medieval înluminat pentru a-l împodobi. Înainte de a fi tipărite, toate cărțile erau scrise de mână și una dintre puținele metode de răspândire a informației către masele largi era lectura acestora.

rele centre de învățătură ale vremii. Unul dintre personajele importante ale acestei revigorări a fost Sf. Anselm, un italian care avea să devină arhiepiscop de Canterbury, în Anglia. Dacă mulți dintre oamenii bisericii înainte și după el se opuneau învățământului laic – literatură și științe – el l-a încurajat.

Pierre Abelard

Un alt încurajator al învățământul laic a fost și Pierre Abelard (1079-1142). Considerat de mulți contemporani ca cel mai mare gânditor al vremurilor sale, viața sa personală a aprins imaginația romancierilor și a unor mari poeți, ca Alexander Pope (1688-1744). Născut lângă Nantes, în Franța, Abelard a renunțat la moștenirea ca fiu de cavaler, pentru a studia filosofia, în mod deosebit logica. În vreme ce preda la Paris, el a întâlnit-o pe Heloïse, nepoata unui cleric important. Cei doi au avut un fiu. Unchiul, Fulbert, a pus la cale castrarea lui Abelard, după care a devenit călugăr și Heloïse măicuță. Ea a devenit stareță a mănăstirii din care făcea parte și a devenit ea însăși o mare gânditoare. Abelard și Heloise au continuat să comunice și, la începutul anilor 1130, au publicat o colecție de scrisori de dragoste și de epistole religioase. Cei doi sunt îngropați alături în cimitirul Pere-Lachaise din Paris.

Lucrările teologice ale lui Abelard au fost condamnate oficial de două ori, iar importanța pe care el a acordat-o învățământului laic – mergând până la a lăuda filosofii păgâni pentru înțelegerea majorității adevărurilor fundamentale ale creștinismului prin simplu raționament – a fost aspru criticată.

Mary Evans Picture Library

◀ Toma d'Aquino, într-o gravură pe lemn din secolul al XVI-lea. Toma era un călugăr dominican și a conceput o sinteză a gândirii creștine și a celei păgâne care a fost pe placul autorităților bisericești.

Influențele arabe

Au avut apoi loc două schimbări importante. Au început să apară traducerile și comentariile textelor filosofilor greci realizate în afara lumii creștine, îndeosebi de către arabi dar și de iudei. Astfel, printre învățați a început să circule interpretarea metafizicei lui Aristotel, realizată de Avicenna (980-1037), în vreme ce lucrările lui Averroes și cele ale gânditorului iudeu Maimonides – cunoscut în Evul Mediu ca rabinul Moses – au venit să lărgească și să îmbogățească cunoștințele chiar în rândul lumii creștine.

Cea de-a doua schimbare a fost înființarea școlilor de catehism și a universităților, dintre care cele mai mari se aflau la Paris (1150) și Oxford (1168). Grossateste, primul decan al Oxfordului, a realizat un comentariu asupra lui Aristotel și a tradus lucrarea acestuia *Etica nicomahică*, iar elevul său, Roger Bacon (c.1220-92) a fost printre primii care au sugerat că științele naturii ar trebui să se fundamenteze pe matematici și experimente.

Cărturarii

În cadrul universităților au urmat alți mari gânditori – numiți cărturari ai scolasticii – precum călugărul franciscan Bonaventura și Albertus Magnus (aproximativ 1200-80) din Ordinul Dominican al Preoților. Ei au fost cei care l-au înlocuit pe Platon cu Aristotel, ca figură dominantă a tradiției grecești.

Cel mai mare gânditor călugăr a fost Sf. Toma d'Aquino (1224-74), un dominican de origine italiană care preda la Paris. Cele două mari lucrări ale sale Enciclopedia teologică și *Sinteze împotriva păgânilor*, sunt culegeri de filosofie contemporană dar în același timp sintetizează gândirea creștină și păgână.

Alți gânditori, cum ar fi William de Ockham (c.1285-1349) au realizat apoi pași de mare importanță în domeniul logicii și al științei. "Briciul lui Ockham" atribuit lui, exprimă cerința ca atunci când încercăm să dăm explicații, să ne bazăm pe cât mai puține presupuneri.

Însă victoria filosofiei aristotelice și vitalitatea scolasticilor nu aveau să dureze însă prea mult. Filosofii au început din nou să se aplece asupra lucrărilor lui Platon, într-o nouă formă, în timp ce condițiile economice și politice inaugurau deja trecerea la Renaștere.

mai vezi Istorie universală 22 – EPOCA CREDINȚEI Arta și omul 8 – EPOCA EROISMULUI

Erasmus, Montaigne și umanismul

La sfârșitul Evului Mediu a apărut un nou curent de gândire – care punea accent mai degrabă pe umanism, toleranță și rațiune decât pe teologie, bigotism și misticism.

Umanismul poate fi rezumat la studiile care în multe universități se mai numesc "liberale": filosofie, istorie, literatură și limbi clasice. Termenul a apărut deoarece aceste materii erau studiate de către un *liber*, om liber în limba latină; liber în sensul că nu trebuia să muncească pentru a-și câștiga existența. La sfârșitul Evului Mediu, când s-a manifestat pentru prima dată curentul umanist, studiile liberale erau cele mai noi materii apărute și care puteau atrage pe cineva doar de dragul a fi studiate – nu pentru că ar fi fost nevoie de ele în profesiile de preot, doctor sau avocat.

Se trece de multe ori cu vederea faptul că multe dintre materiile studiate în universități în zilele noastre, sunt materii relativ recent apărute. Bineînțeles că unele ramuri ale științei, cum ar fi biologia marină sau astrofizica, au apărut abia în ultimii ani. Dar chiar și unele materii ca antropologia sau arheologia – chiar și studiul limbilor și literaturilor neclasice – nu au existat ca discipline universitare de studiu până în secolul al XIX-lea.

Declinul învățământului

Originile acestuia se trag încă din ultimele secole ale Imperiului Roman. În secolele trei și patru, o dată cu creștinizarea Imperiului, acesta a întors spatele autorilor păgâni greci și latini. Chiar și filosofia era privită cu prudență deoarece părea a nu fi suficient de umilă. Scopul umanismului era de a venera, nu de a lansa presupuneri referitoare la univers sau la scopurile lui Dumnezeu.

În mod oarecum normal, bibliotecile și centrele de studiu ale acestei lumi clasice târzii au fost distruse iar conținutul lor împrăștiat de invaziile popoarelor venite dinspre est, printre care vandalii și goții. Odată cu revenirea la starea de stabilitate, practic unicele instituții în care se păstraseră operele literare erau cele monastice și teologice. Vreme de cel puțin cinci secole, puțini oameni în afara călugărilor și a preoților au știut să citească. Alfred cel Mare, regele englez medieval, și-a câștigat renumele și datorită faptului că știa să citească și să scrie.

Chiar și atunci când, în cele din urmă, în secolul XII și XIII au luat ființă marile univer-

Bridgeman Art Library

O pictură reprezentându-l pe Erasmus din Rotterdam, scriind la biroul său. Tabloul, realizat de Hans Holbein (c.1497-1543), este astăzi expus la muzeul Luvru din Paris. În primii ani ai reformei Țările de Jos (viitoarea Olanda și Belgia) au devenit unul dintre centrele discuțiilor și disputelor teologice.

Mary Evans Picture Library

Erasmus (în dreapta), portretizat într-o sculptură în lemn. Scribul său, Gilbertus Cognatus, scrie după dictare. Limba latina era încă limba internațională a celor educați.

Scriitorul francez Michel de Montaigne (1533-1592). Scriitori ca Erasmus şi Moore erau încă fundamental religioşi ca preocupare – chiar dacă îi elogiau pe autorii latini şi greci şi dacă puneau accentul pe toleranţă şi raţiune. Montaigne însă, în *Eseuri*, a pus bazele unui nou curent de gândire, care se centra pe introspecţie şi observarea onestă a varietăţii experienţelor umane.

sităţi europene, cum ar fi cele din Paris şi Oxford, ele au fost înfiinţate de episcopi şi de călugări iar materiile studiate erau creştine. Universitatea era doar o adunare de oameni religioşi, care doreau să predea, şi de studenţi atraşi de învăţătură. Termenul "universitate" se referă probabil la sala lor comună de mese.

Renaşterea

A urmat marea schimbare numită în franceză Renaissance, însemnând renaştere. Acest curent a luat fiinţă în Italia şi s-a răspândit încet spre nord. Shakespeare (1564-1616) a fost exponent al Renaşterii, dar la fel a fost şi Petrarca (1304-1375) în Italia, cu 250 de ani înainte.

Practic, Renaşterea a însemnat răspândirea lentă, dar amplă, a ştiinţei de carte şi îndepărtarea de interpretarea creştină al lumii. A luat fiinţă o mişcare retrogradă spre lumea descrisă de grecii păgâni şi de poeţii, scriitorii şi dramaturgii latini. Copiile acestor lucrări erau căutate şi găsite în biblioteci mănăstireşti unde fuseseră adnotate cu texte creştine sau retraduse din surse arabe, în care fuseseră păstrate.

Erasmus din Rotterdam

Una dintre marile personalităţi nordice ale Renaşterii a fost Erasmus din Rotterdam, în Olanda. El s-a născut în jurul anului 1469, în localitatea Gouda, lângă Rotterdam, şi ca majoritatea oamenilor din acele vremuri, care nu erau nici nobili nici bogaţi pentru a putea studia, a trebuit să devină călugăr.

Curând a deprins bine limba latină – unica limbă internaţională din acele vremuri – şi după ce a devenit secretarul episcopului din Cambrai nu s-a mai reîntors niciodată la mănăstire. În 1499 a efectuat prima sa vizită în Anglia, dintr-o serie de şase, iar după întâlnirea sa cu alţi umanişti, ca Sir Thomas Moore, a început să studieze greaca. A realizat şi o traducere în limba latină a Noului Testament.

Cartea care i-a adus celebritatea a fost *Proverbele*, publicată pentru prima dată în 1500, dar care s-a răspândit şi a fost republicată de mai multe ori în diferite ţări. Aceasta era o colecţie de proverbe preluate de la grecii şi romanii antici care în varianta finală a cuprins peste 3.000 de proverbe. În 1509 a urmat *Elogiul nebuniei*, o satiră veselă despre comportamentul uman care mai este citită şi astăzi, şi în 1518, *Dialogurile*, povestiri în care critica Biserica, societatea şi comportamentul politic, fiind cea mai celebră carte a acelor vremuri.

Unul dintre umaniştii englezi vizitaţi de Erasmus a fost Sir Thomas Moore, ilustrat aici împreună cu familia sa. Ca şi în cazul lui Erasmus, umanismul lui Moore nu a cauzat ruptura lui de biserica catolică.

Martin Luther – un tablou realizat în 1529 de Lucas Cranach (1472-1553). Conducătorii reformei nu erau toţi umanişti: Luther era dogmatic şi lipsit de toleranţă în ceea ce priveşte convingerile sale teologice.

Reforma, schisma din lumea creştină între catolici şi protestanţi începuse deja dar, deşi ambele părţi au încercat să-l atragă pe Erasmus de partea lor, el nu s-a implicat. Admiraţia lui pentru autorii clasici l-au făcut să prefere toleranţa şi să deteste crezurile dogmatice. A murit în 1536, în localitatea Basel din Elveţia, unde şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii. Influenţa sa asupra generaţiilor viitoare de scriitori şi învăţaţi a fost enormă.

Eseurile lui Montaigne

Una dintre persoanele pe care le-a influenţat a fost Michel Eyquem de Montaigne, francez de origine spaniolă şi evreiască, născut în 1533, lângă Bordeaux. Tatăl său, un negustor bogat care şi-a cumpărat un titlu nobiliar, a avut grijă ca fiul său să nu vorbească altă limbă decât latina până la vârsta de cinci ani. După terminarea studiilor, Montaigne a lucrat mai mulţi ani în biroul perceptorilor şi pentru administraţia regională din Bordeaux.

Tatăl lui a murit în 1568 şi doi ani mai târziu Montaigne s-a retras pentru a se dedica

muncii sale de o viaţă, scrierea *Eseurilor*. Acestea erau o nouă formă literară, deoarece nimeni nu scrisese până atunci eseuri. Primele două cărţi au fost scrise între 1571-1580. În acestea el a adăugat umanismului şi gândirii filosofice de mai târziu o nouă dimensiune – auto-analiza formulată la persoana întâi. În eseuri el a explorat instabilitatea, ambiţia, frica faţă de durere şi moarte. A trecut de la stoicism la scepticism şi şi-a pus faimoasa întrebare "Ce ştiu eu?", nu ca pe o întrebare filosofică ci ca o mărturisire personală.

Cu toate că a luptat o vreme în războaiele izbucnite între catolici şi protestanţi, înclinarea lui spre toleranţă l-a determinat să acţioneze ca mediator şi a fost închis, întâi de una dintre părţi, iar mai apoi de cealaltă. În 1588, în timp ce era la Paris într-o misiune secretă pentru regele protestant al Navarrei în faţa regelui catolic al Franţei, a publicat a cincea ediţie a eseurilor sale, cuprinzând 13 noi capitole de dimensiuni considerabile. Autoportretul s-a extins şi s-a aprofundat, devenind un portret al umanismului şi al experienţei umane care este de mare actualitate şi astăzi. În ultimii săi patru ani de viaţă a reuşit să adauge multe pagini eseurilor sale, realizând prin acestea o pledoarie fină pentru toleranţă şi independenţa morală a oamenilor.

mai vezi Istorie universală 35 – ITALIA RENASCENTISTĂ Istorie universală 36 – REFORMA

Descartes și Pascal

ET Archive

Ludovic XIII (1601-43) în asediul asupra localității La Rochelle, într-un tablou de Claude. Orașul la Rochelle, ultima fortăreață a protestanților hughenoți francezi, a fost ocupat de forțele catolice ale regelui în octombrie 1628. Războaiele în care religia a jucat un rol important au fost dominante în prima jumătate a secolului iar filosofii continuau să fie precauți pentru a nu ofensa în țările lor, autoritățile religioase.

Descartes și Pascal, doi gânditori francezi ai secolului al XVII-lea au lăsat moșteniri intelectuale care sunt importante și astăzi. Ambii au reflectat interferența dintre filosofie, religie și fundamentele științei.

René Descartes s-a născut în provincia Touraine din Franța în 1596. Localitatea sa natală se numea La Haye, dar a fost redenumită Descartes în onoarea gânditorului. De la vârsta de 10 până la 18 ani el a studiat cu iezuiții în marele colegiu înființat de monarhie în localitatea La Fleche, demonstrând aptitudini deosebite pentru matematică. Deoarece unul dintre scopurile colegiului era de a furniza personal educat pentru regat, Descartes a studiat și ingineria militară.

În 1616 a absolvit Dreptul la Universitatea din Poitiers. Având doar 20 de ani, Descartes era prea tânăr pentru a intra în parlament, cariera dorită de tatăl său pentru el, astfel că s-a înrolat în armata prințului de Orania, în Olanda. Acolo l-a întâlnit pe fizicianul și învățatul Isaac Beekman care l-a familiarizat cu descoperirile matematice făcute în alte locuri din Europa. Descartes a scris un compendiu de muzică pentru Beekman, nepublicat până în 1650.

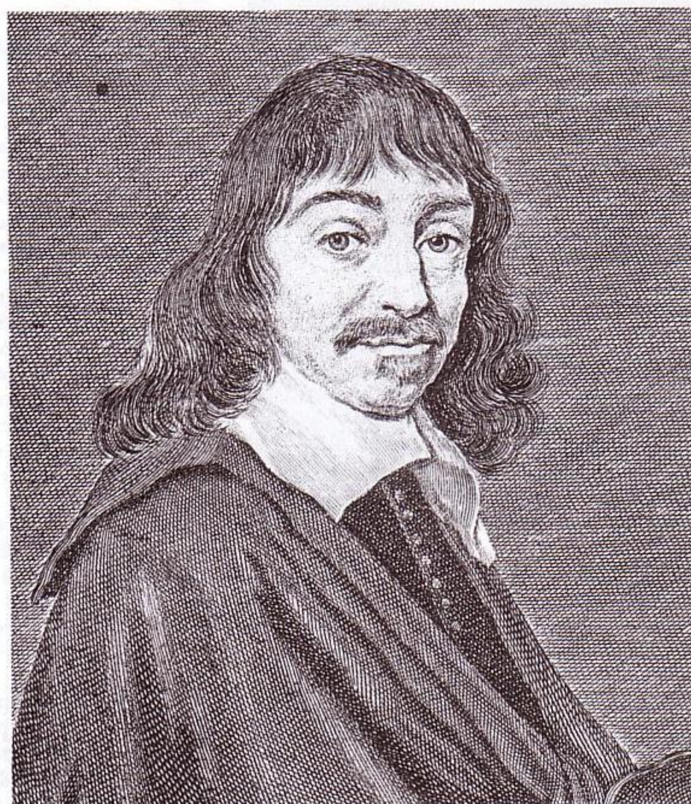
În 1619, după o perioadă de călătorii, și în ciuda afirmațiilor privind inutilitatea și cruzimea vieții militare, s-a alăturat armatei ducelui de Bavaria, un conducător catolic prins în luptele cu protestanții, în ceea ce avea să devină Războiul de treizeci de ani. Mai târziu în același an, el a conceput ideea unei științe atotcuprinzătoare care să adune laolaltă toate domeniile de cercetare.

Descartes și religia

Descartes era catolic, dar nu fanatic. Provincia sa natală era tradițional hughenoto-protestantă, iar tatăl său avea proprietăți în Châtellerault care era un fief al hughenoților.

În 1628 Descartes l-a întâlnit pe cardinalul Bérulle, un mistic și conducător al militanților catolici. Probabil că Bérulle a încercat să-l atragă în grupul opozanților protestantismului. Era anul în care La Rochelle, ultimul bastion al hughenoților, a căzut în mâinile catolicilor și, la scurt timp după aceea, Parlamentul din Paris a emis un decret prin care interzicea atacurile referitoare la Aristotel, sub amenințarea pedepsei cu moartea. Descartes s-a mutat în Olanda unde a rămas în următorii 16 ani, iar după aceea nu a mai întreprins decât trei călătorii în Franța.

În 1629 Descartes a început să predea la universitatea din Francken unde a și lucrat la primul proiect al *Meditațiilor* sale. A scris și o

Mary Evans Picture Library

Portretul filosofului francez René Descartes (1596-1650). În tinerețe acesta a luptat de partea catolicilor în timpul războiului de treizeci de ani.

René Descartes expunându-și ideile în fața reginei Christina, la curtea regală a Suediei - o ilustrație inspirată după un tablou realizat de Dumesnil, c.1700. Multe din teoriile științifice ale lui Descartes erau incorecte deoarece pe acesta îl preocupa mai mult încercarea de a argumenta principiile decât să le experimenteze. Poate fi însă considerat, pe bună dreptate, fondator al filosofiei laice moderne.

Interesul lui Blaise Pascal (1623-1662) acoperea o gamă extrem de variată de subiecte, printre care și fizica presiunilor. Cu toate acestea, el dăinuie în lumea științei mai ales în domeniul matematicii, îndeosebi prin calculul probabilităților, dar și în filosofia religioasă.

Mary Evans Picture Library

lucrare de fizică, *Le monde (Pământul)*, în care adopta părerea lui Copernicus, și anume faptul că Pământul s-ar roti în jurul Soarelui. În 1633 era pe cale de a-și publica lucrarea, dar a renunțat după ce a auzit că Galileo fusese condamnat pentru exprimarea unor idei similare.

A făcut studii și în matematică, punând bazele geometriei analitice – descrierea figurilor geometrice prin ecuații algebrice. Tot el a simplificat notațiile prin introducerea convenției prin care cantitățile cunoscute se reprezintă prin a, b, c etc., iar necunoscutele prin x, y și z.

Discurs asupra metodei

Descartes a scris cea mai faimoasă și mai durabilă carte a sa, *Discurs asupra metodei* (1637), în Olanda. În aceasta el a conceput metoda minimei îndoieli, numită "carteziană" (provenită din numele latinesc al autorului), și regulile fundamentale care ar sta la baza cunoașterii după concepția sa.

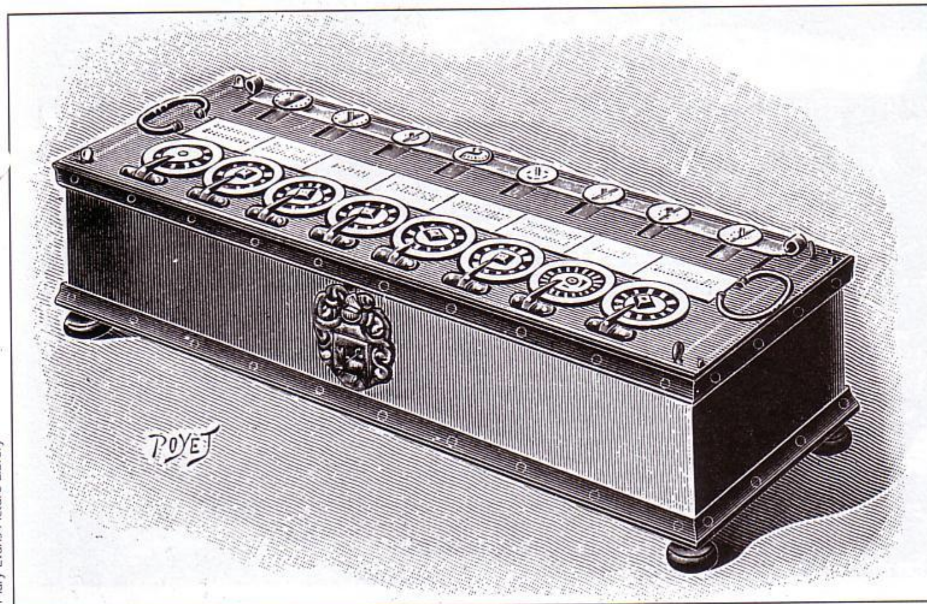
În viziunea lui rațiunea sănătoasă era de preferat autorității, deoarece și autoritățile pot greși (o aluzie periculoasă într-o perioadă în care criticarea lui Aristotel era pedepsită cu moartea). El susținea și că nu putem avea încredere în raționament și experiență absolut întotdeauna – de exemplu, există iluzii optice, cum ar fi mirajele. Se pot face greșeli și prin amplificare; și există stări ale minții umane – vise, nebunie – în care nu ne putem baza pe gândire.

Chiar dacă lumea este o iluzie creată de o putere diavolească, există un lucru de care putem fi siguri: dacă ne îndoim și gândim, înseamnă că existăm. Această teorie este exprimată concis în celebra frază "Cogito ergo sum", forma latină pentru "cuget, deci exist", și totul în metoda sa pornește de aici. Nu ar trebui să acceptăm nimic care nu este evident. Trebuie să începem prin a defalca problema în părți componente și pornim de la simplu la complex, după care să revenim asupra întregii probleme pentru a fi siguri că nu am neglijat

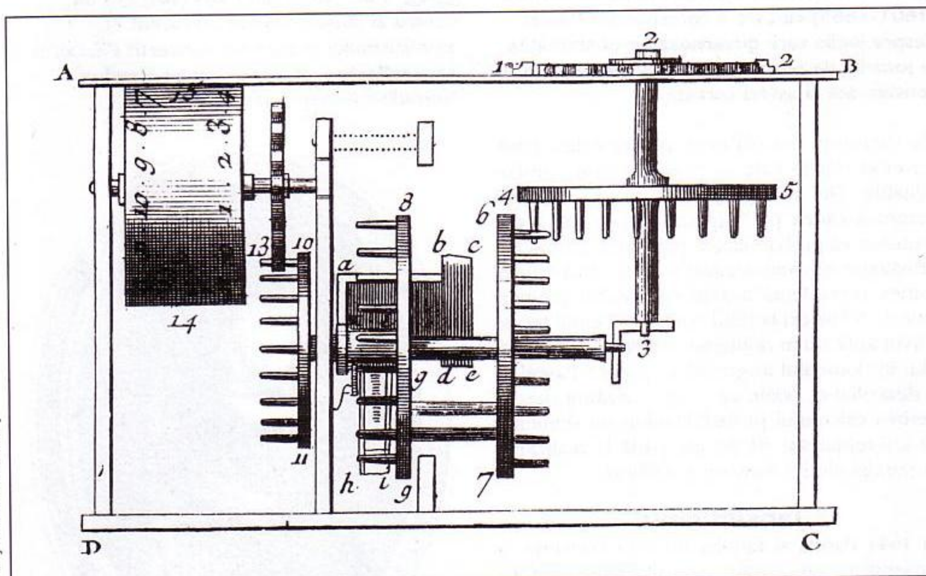

Evans Picture Library

Părintele Marin Mersenne, preotul catolic care a întemeiat un cerc de gânditori din care făcea parte și tatăl lui Pascal, și în care a inclus și matematicieni de frunte, cum ar fi Fermat sau Roberval.

Mary Evans Picture Library

Mary Evans Picture Library

Mașina de socotit construită de Pascal (sus), prezentând șirul de discuri cu numere care ofereau rezultatul și (jos) o gravură veche care ilustrează sistemul de contacte din interiorul mașinii.

sau nu am omis nimic. Aceste etape par astăzi evidente deoarece succesului metodei a făcut ca ea să fie încorporată practic în fiecare domeniu de cercetare.

Alte lucrări ale lui Descartes

Meditațiile au continuat să dezvolte această metodă și în 1641, când în cele din urmă a publicat această lucrare, cartea includea criticile și obiecțiile unor gânditori binecunoscuți ai vremurilor, printre care și Thomas Hobbes. Aceasta era o mișcare filosofică nouă și tolerantă, acceptând faptul că filosofia nu enunță adevărul absolut, ci permite dezbateri și contra-argumente.

În 1644 a urmat *Principia philosophae (Principiile filosofiei)*, o încercare de a explica fenomenele naturale prin considerarea tuturor corpurilor materiale, inclusiv a corpului omenesc, ca pe niște mașini. Autorul nu sugera inexistența sufletului, ci i-a acordat chiar o localizare specifică, undeva în interiorul glandei pineale din creier, o porțiune a creierului care spunea că nu putea fi explicată. Ultima sa lucrare, *Les passions de l'ame (Pasiunile sufletului)*, publicată în 1649, exprima viziunea lui Descartes despre moralitate.

Spre sfârșitul vieții lui Descartes, atmosfera de intoleranță începuse să se estompeze, însă insuficient pentru a-l face să se întoarcă definitiv în Franța. În 1649, ajuns unul dintre cei mai celebri oameni din Europa, a fost invitat de tânăra și puternica regină a Suediei, Christina, să meargă la Stockholm pentru a deveni profesorul ei. După sosirea sa la Stockholm el a contractat o răceală care s-a înrăutățit și care în 1650 i-a provocat moartea.

În 1667, la 17 ani de la moartea sa, Biserica Romană-Catolică i-a inclus lucrările pe lista cărților interzise. Descartes susținea că eforturile rațiunii umane erau suficiente pentru obținerea mântuirii dar aceasta era în contradicție cu doctrina conform căreia pentru mântuirea oamenilor este absolută nevoie de grația divină.

Copilăria lui Pascal

Teoria era în contradicție și cu viziunea pesimistă referitor la posibilitățile umane susținută de Blaise Pascal, tânărul matematician pe care Descartes îl cunoscuse la Paris. Blaise Pascal s-a născut la Clermont (astăzi Clermont-Ferrand), Franța, în 1623. Mama sa a murit când el abia împlinise trei ani iar tatăl său s-a mutat la Paris împreună cu fiul și cele două fiice ale sale. Acolo tatăl lui Pascal a devenit membru al unui grup de intelectuali reuniți în jurul unui preot catolic, părintele Mersenne. Mersenne era prieten și corespondа cu gânditorii importanți din Europa și el a răspândit *Meditațiile* lui Descartes, provocând astfel comentariile care au fost incluse în lucrare atunci când aceasta a fost publicată.

Urmare a contactului cu cercul lui Mersenne, Pascal s-a aflat adesea în compania unor mari matematicieni, precum Pierre de Fermat sau Gilles de Roberval. Tatăl său nu l-a trimis la școală, educându-l acasă cu ajutorul prietenilor săi, și probabil că fiind cel mai mic copil și cu o constituție plăpândă și bolnăvicioasă el să fi fost extrem de răsfățat.

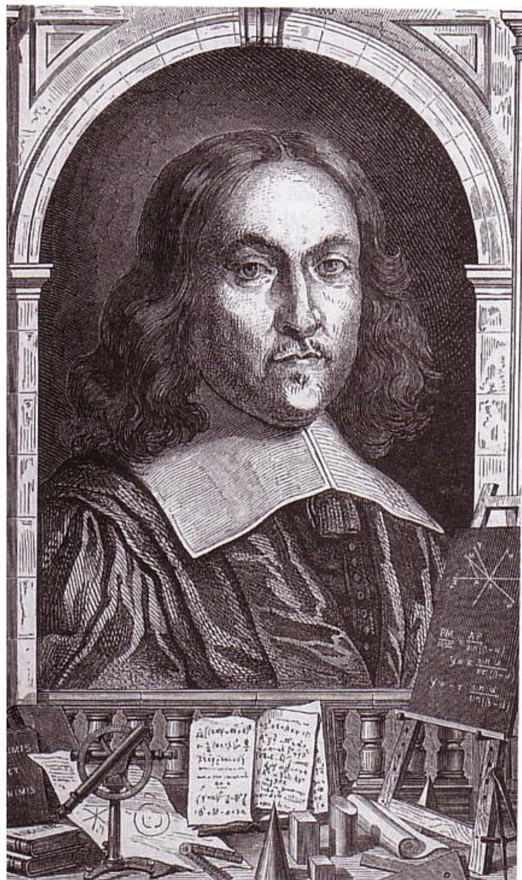
Mașina de socotit

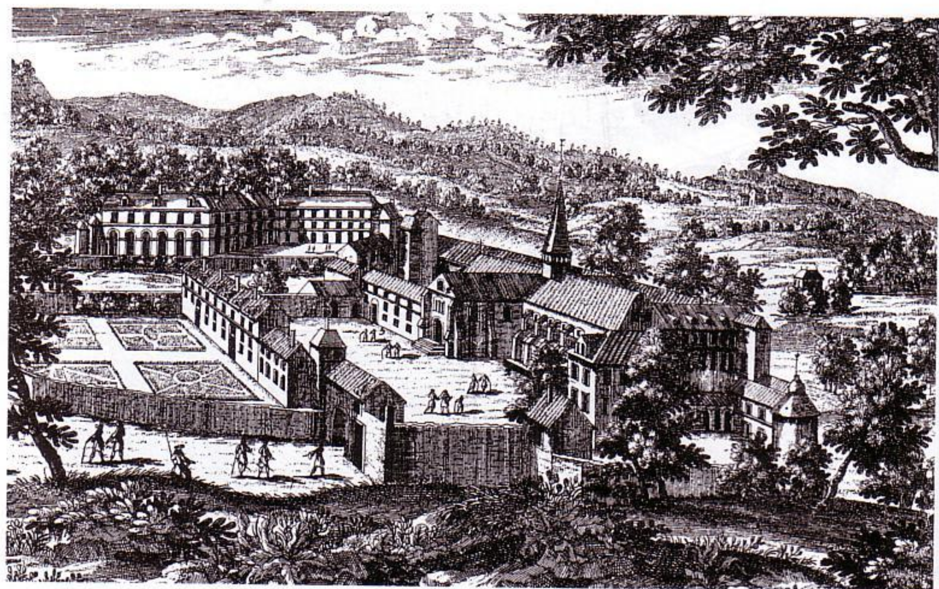
Pascal a fost cu siguranță cu copil precoce. În 1640, când familia sa s-a mutat la Rouen, el publicase deja un scurt tratat referitor la secțiunile conice. În Rouen, pentru a-și ajuta tatăl în afaceri și în administrație, Pascal a proiectat prima mașină mecanică de socotit. Mașina a fost construită cu ajutorul unui meșteșugar local și astăzi mai există încă șapte exemplare.

Mary Evans Picture Library

Pascal dirijând un experiment pentru măsurarea presiunii atmosferice, deasupra construcției Tour St. Jacques din Paris, în 1648. El a efectuat măsurători barometrice și pe muntele situat în spatele casei sale.

Mary Evans Picture Library

◀ Matematicianul francez Pierre de Fermat (1601-1665) cu care a corespondat Pascal despre legile care guvernează probabilitățile în jocurile de noroc. Analiza lui Pascal este considerată și astăzi corectă.

Mary Evans Picture Library

▲▼ Port Royal din Paris (sus) era un centru al jansenismului, un curent al catolicismului la care s-a convertit Pascal, și care reflecta ideile episcopului olandez Cornelius Jansen (jos).

Din păcate, mașina de socotit era prea scumpă pentru a deveni un instrument practic și din această cauză ea nu s-a răspândit. Cu toate acestea, ea l-a făcut cunoscut pe Pascal și este considerată și astăzi strămoșul îndepărtat al computerelor moderne.

Fizica și probabilitățile

Interesul lui Pascal pentru fizică s-a manifestat în 1644, inspirat de experiențele barometrice ale italianului Evangelista Torricelli. Pascal a petrecut șapte ani efectuând experimente care să infirme axioma, "natura presupune absența vidului'" – unul dintre oponenți fiind însuși Descartes.

În sistemul lui Descartes spațiul se identifica cu materia. Deoarece spațiul era plin, nu putea exista vidul sau vacuumul. Descartes i-a propus lui Pascal un nou experiment (probabil în 1647, într-una dintre rarele sale vizite la Paris), acela de a măsura greutatea aerului. Acesta a avut loc pe muntele din spatele casei lui Pascal din Clermont și presupunea realizarea unor țevi din sticlă de mărimi diferite, montate la diferite altitudini în diferite locații de pe munte, observarea atentă a condițiilor climaterice și calibrarea instrumentelor.

Pascal răspundea la criticile care i se aduceau la fel ca Descartes. A da răspunsuri preluate din tradiție și nu bazate pe rațiune sau rezultate experimentale nu era un mod corect de abordare a științelor naturii. El a subliniat și faptul că criticii săi, îndeosebi iezuiții, erau dornici de a introduce noutăți în teologia lor, care este dependentă de scriptură, dar rămâneau dogmatici în domeniul științelor, unde era necesară gândirea inovatoare.

În 1654 Pascal a corespondat cu Fermat despre regulile ce guvernează șansele în jocurile de noroc și a elaborat, pentru prima oară, un mod clar în care se puteau calcula probabilitățile. De exemplu, la aruncarea monezii pentru a cădea pe "cap sau pajură", el a demonstrat că probabilitatea rezultatului aruncării următoare rămâne aceeași – chiar dacă succesiunea precedentă a avut ca rezultat premerător de 50 de ori la rând "capul"! Această teorie a avut aplicații în domeniul statisticii (de exemplu, în domeniul asigurărilor) și dacă Pascal ar fi dezvoltat-o, poate că i s-ar fi atribuit descoperirea calculului probabilităților, un domeniu ce a așteptat alți 30 de ani, până la realizările în paralel ale lui Newton și Leibniz.

Jansenismul

În 1644 Pascal și familia lui s-au convertit la jansenism, un curent social-religios catolic care adopta teoriile extrem de pesimiste ale episcopului olandez Cornelius Jansen despre slăbiciunea moralității umane și neputința oamenilor de a acționa virtuos fără ajutorul harului divin dat de Dumnezeu. Aspectele pozitive ale acestei credințe constau în necesitatea dedicării vieții credinței în Dumnezeu și ajutorării celorlalți.

Tatăl lui Pascal a murit în 1651 și atunci când sora sa favorită a devenit călugăriță jansenită, marele gânditor a trecut prin momente de mare singurătate care s-au manifestat prin căutarea plăcerilor. Foarte curând el s-a reconvertit cu ardoare și de atunci a rămas în strânsă legătură cu Port Royal, din Paris, unul dintre marile centre ale jansenismului.

În 1653, în timp ce se afla în Port Royal, Pascal a fost determinat să scrie în apărarea liderului jansenist Antoine Arnauld, atacat fiind și aflat în pericol de a fi condamnat de către Facultatea de Teologie a Universității din Paris. Rezultatul au fost *Lettres Provençales (Scrisorile provinciale)*, dintre care 18 au apărut până în 1657. Ele satirizau argumentele îndoielnice ale iezuiților – logica folosită de ei ca scuze și justificări pentru ceea ce Pascal considera doar un comportament neglijent.

Mary Evans Picture Library

Pascal s-a hotărât apoi să scrie o lucrare în care să facă dreptate religiei creștine și în afară de o lucrare matematică cu privire la cicloide, s-a ocupat de aceasta tot restul vieții. Nu a reușit să o termine și în 1670, când a fost publicată, i s-a dat titlul simplu *Pensées (Cugetări)*. În aceasta Pascal oferea o imagine convingătoare a locului nostru în univers și cerea ca oamenii să se preocupe și de alte aspecte decât cele raționale. Spunea că există și inima și "le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas" – 'inima are logica ei pe care logica nu le poate pătrunde'. Ea ne oferă, susține autorul, concepte fundamentale, cum ar fi spațiul și timpul și operează cu dimensiuni în care rațiunea este irelevantă.

Sănătatea lui Pascal a fost întotdeauna șubredă și el a murit, epuizat, în 1662 – însă după ce a terminat o ultimă lucrare, la fel de inovatoare ca întotdeauna. În acel an el a elaborat primul sistem ieftin de transport public din Paris, omnibuzul *"cinq sous"*.

mai vezi Istorie universală 43 – RĂZBOAIELE RELIGIOASE Istorie universală 157 – HOBBES ȘI LOCKE

Hobbes și Locke

Hobbes și Locke, filosofi englezi din secolul al XVII-lea, au reflectat în scrierile lor criza politică a epocii în care trăiau, dar au ajuns la concluzii extrem de diferite.

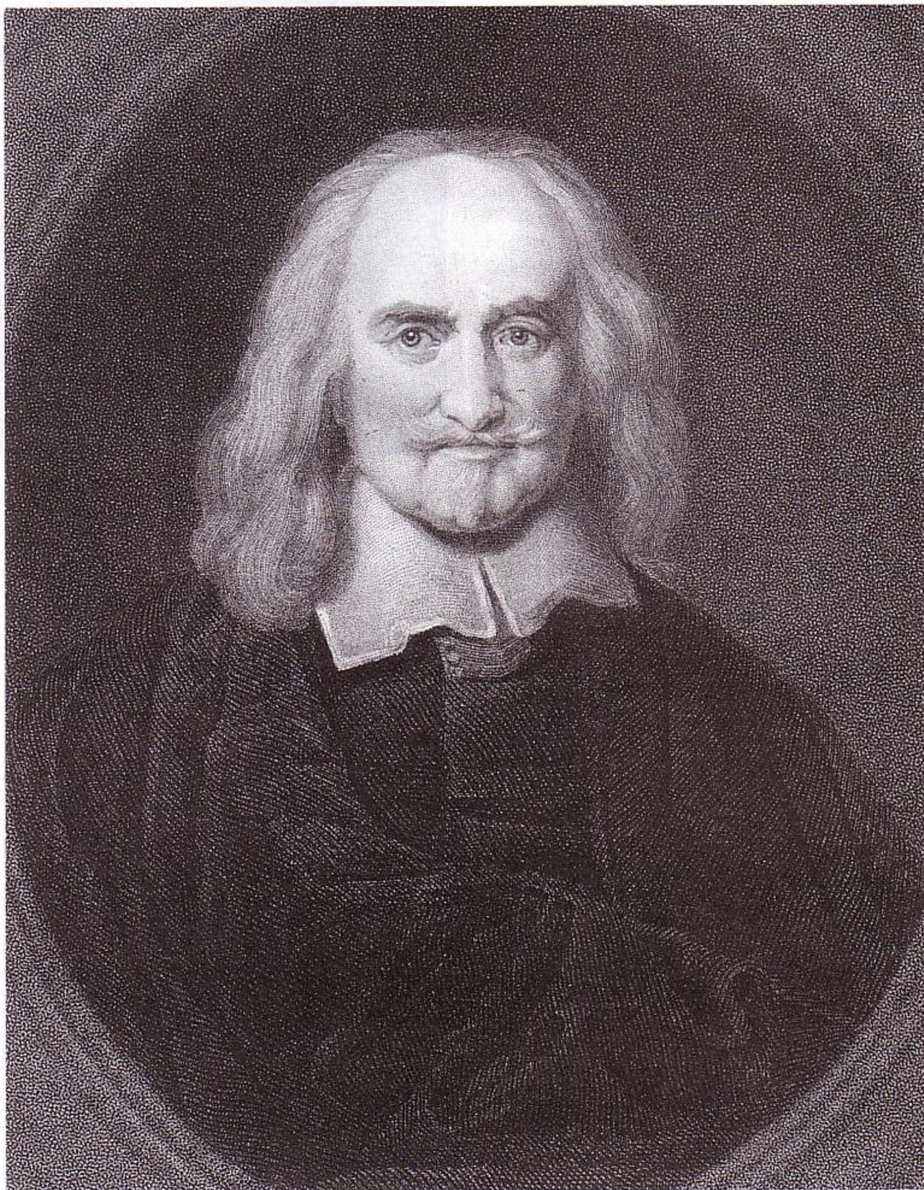
La fel ca mulți alți intelectuali, Thomas Hobbes (1588-1679) provenea dintr-o familie religioasă. Tatăl lui, un vicar protestant, și-a abandonat copiii care aveau încă vârsta școlară. După terminarea școlii, Hobbes a plecat la Oxford unde s-a descurcat suficient de bine pentru a fi apoi acceptat ca meditator însoțitor al unui tânăr nobil în călătoriile lui prin Europa – un gen de călătorie cunoscut în Anglia acelor vremuri ca "Marele Tur". În Franța și în Italia și-a dat seama că educația pe care o primise în universitate, bazată pe teoriile lui Aristotel, putea fi pusă la îndoială prin descoperirile științifice ale lui Galileo și Kepler.

Studiul clasicilor

Hobbes s-a întors în Anglia și a început să-i studieze pe clasici. A tradus operele istoricului Tucidide, cu intenția de a le arăta contemporanilor săi englezi că democrația a dus la ruinarea Atenei. A mai efectuat câteva călătorii în Europa și a început să i se dezvolte interesul pentru știință și filosofie. Într-una din călătoriile sale din 1636, l-a întâlnit pe Galileo cu care și-a dezbătut ideile.

La întoarcerea sa în Anglia, el a început să scrie trei cărți, *De corpore* (1655), despre ideea mișcării în fizică, *De homine* (1658), despre funcția mișcării în gândire și *De cive* (1642) destinată să clarifice lucrurile, pe baza primelor două cărți, care ar trebui să fie modul de organizare unei societăți drepte.

Succesiunea datelor de publicare (apărând întâi cea de-a treia carte) poate fi explicată prin situația pe care Hobbes a găsit-o în Anglia în 1637, la întoarcerea sa. Războiul civil era pe cale să izbucnească – partizanii lui Cromwell erau porniți împotriva cavalerilor, parlamentarii împotriva regaliștilor, protestanții împotriva catolicilor anglicani. Hobbes a permis oamenilor să citească și să copieze manuscrisul care a stat la baza cărții *De cive*,

Mary Evans Picture Library

Filosoful englez Thomas Hobbes (1588-1679). Hobbes susținea că, pentru a trăi în pace, oamenii trebuiau să se supună unei suveranități absolute, altfel viața ar fi fost o bătălie crudă într-o lume fără legi.

Mary Evans Picture Library

Războiul de treizeci de ani din Germania (1618-1648) între catolici și protestanți a fost scena unor episoade pline de barbarism care l-au influențat profund pe Hobbes și care au contribuit la viziunile sale pesimiste.

William și Mary, cei doi suverani englezi, adoptă legea drepturilor formulată de parlament. Această limitare a puterii regale, lipsită de precedent, reflecta teoriile unor gânditori liberali precum Locke.

Mary Evans Picture Library

și a cărții sale mai celebre, de mai târziu, *Leviathan*. Manuscrisul, cunoscut sub titlul *Elementele legilor naturii și a celor politice*, a ofensat ambele părți, astfel că autorul a fost obligat, în 1640, să fugă cu familia sa la Paris, unde a rămas în următorii 11 ani.

Leviathan

Argumentația sa, descrisă cel mai amplu în *Leviathan, sau materialismul, forma și puterea unei națiuni ecleziastice și civile* (1651), era că oamenii ar putea trăi împreună în pace doar dacă acceptau să se supună unei suveranități absolute – care, în schimbul puterii, ar avea grijă de viețile și proprietățile lor. În alte condiții, ei s-ar comporta pur și simplu ca niște lupi care sar unii la alții iar viața lor ar fi dificilă, brutală și scurtă.

În 1651, Hobbes s-a întors în Anglia și a ajuns la înțelegere cu republicanii care câștigaseră războiul civil. În 1660, odată cu restaurarea monarhiei în Anglia, Carol II, care studiase cu Hobbes la Paris, i-a oferit un loc la curte și l-a protejat de urmărirea în justiție (pentru susținerea ateismului), cu condiția ca filosoful să nu mai publice nici o lucrare referitoare la locul omului în societate.

Hobbes, deja în vârstă și celebru în Europa, s-a întors la dragostea sa pentru clasici și a mai publicat, printre altele, un poem, traducerea *Odiseei* lui Homer. A murit, activ ca întotdeauna, la vârsta înaintată de 93 de ani.

John Locke

Războiul civil din Anglia fusese atât de sângeros și brutal încât orice opinie susținută vehement, orice manifestare de "entuziasm" era acum privită cu ochi răi. John Locke (1632-1704) a fost un misionar al toleranței, fiind suspicios față de dogmele și gândirea care nu implica lumea reală, în care toți au dreptul de a trăi.

Când a devenit student la Oxford, programa analitică nu se schimbase mult din epoca medievală și în afara orelor Locke și-a petrecut mult timp cu studiul medicinii și științelor experimentale.

După absolvire s-a decis să-și îmbogățească experiența și a acceptat o slujbă diplomatică la Brandenburg. A fost luat sub aripă de lordul Ashley, primul conte (earl) de Shaftesbury, liderul partidului liberal (Whigs). "Liberali" erau în acele vremuri cei care considerau că ar fi trebuit să existe toleranță religioasă, că prerogativele puterii regale trebuiau să poată fi controlate și că părerea clasei de mijloc, responsabilă în mare măsură de înflorirea economică, trebuia luată în considerare.

Empirismul

Interesul timpuriu al lui Locke față de știință a făcut ca el să fie ales în 1668 membru în Societatea Regală, la doar cinci ani după înființare. Societatea era de fapt un club al oamenilor de știință, printre care se număra și Robert Boyle care împărtășea anumite idei cu Locke. Ambii erau adepții ideologiei empirismului; ei nu considerau că ne naștem cu cunoștințe despre realitate – argumentând că acestea pot veni doar din experiență și din analizarea experienței; și, cu toate că erau matematicieni străluciți, nu credeau că postulatele deductive ale matematicii ar putea reflecta adevărurile lumii înconjurătoare.

Ca și Hobbes, Locke a trăit un timp în Europa. Suferea de astm, ceea ce l-a determinat să se stabilească în sudul Franței, la Montpellier, unde universitatea locală avea o facultate de medicină renumită. Mai lucra încă la teoriile sale, care au fost concretizate în forma finală în lucrarea *Eseu asupra intelectului omenesc* (1689). Opiniile sale politice erau deja cunoscute și atunci când catolicul James II a succedat la tronul Angliei, Locke a fost forțat să ia drumul exilului. A trăit în Olanda șase ani (1683-1689), până la îndepărtarea lui James de la tronul Angliei. Ideile sale politice au fost exprimate în *Două tratate despre guvernare* (1690), publicate după întoarcerea lui în Anglia, sub noii suverani Wilhelm de Orania și soția sa, Mary. Din aceste tratate reiese clar că Locke îl citise pe Hobbes. Însă în dezacord cu predecesorul său, Locke susținea că nu putem renunța la toate drepturile noastre în favoarea unei suveranități absolute atunci când devenim ființe sociale. Guvernarea trebuie să fie bună, în caz contrar, este dreptul nostru să ne opunem.

Teoriile lui Locke l-au făcut una din personalitățile marcante care aveau să-i influențeze pe fondatorii constituției americane. A murit în 1704, după ce s-a retras din viața activă, continuând însă să scrie.

Getty Images

Filosoful John Locke (1632-1704). Teoriile sale empiriste referitoare la cunoașterea umană reflectau avântul științei iar liberalismul, puterea politică crescândă a clasei mijlocii.

DATE IMPORTANTE

1636
Întâlnirea dintre Hobbes și Galileo.

1640
Hobbes este obligat să părăsească Anglia din cauza scrierilor sale.

1649
Execuția lui Carol I.

1651
***Hobbes publică* Leviathan.**

1660
Carol II îi oferă lui Hobbes un loc la curte și îl protejează de urmărirea în justiție.

1668
Locke aderă la Societatea Regală.

1688
"Revoluția glorioasă": Wilhelm de Orania îl izgonește pe James II.

1689
***Locke publică* Eseuri privind înțelegerea omenească, *urmate în 1690 de* Două tratate despre guvernare.**

mai vezi Istorie universală 45 – REVOLUȚIA ȘTIINȚIFICĂ Istorie universală 46 – RĂZBOIUL CIVIL ENGLEZ

Filosofia în perioada iluminismului

Viața și operele lui Montesquieu (1689-1755), Voltaire (1694-1778) și Rousseau (1712-1778) acoperă perioada cunoscută ca "epoca rațiunii", care a precedat romantismul.

Montesquieu s-a născut la Brede, lângă Bordeaux, în Franța. A studiat dreptul și în 1708 s-a mutat la Paris pentru a câștiga experiență în avocatură. La moartea tatălui său s-a reîntors în provincie și în 1716, când a murit și unchiul său, i-a moștenit titlul nobiliar, devenind Charles-Louis de Secondat, Baron de Montesquieu.

La Paris dusese o viață socială activă dar, după întoarcerea acasă s-a liniștit și a început să studieze dreptul roman și științele naturale. Nu a fost recunoscut imediat ca autor al *Scrisorilor persane* (1721), o satiră strălucită a vieții pariziene văzută prin ochii a doi călători persani inventați de el. Lucrarea îl lua în derâdere pe rege, Ludovic XV, religia și teoriile filosofului englez Thomas Hobbes. Deși caustică și ireverențioasă, lucrarea i-a deschis ușile curții regale și, astfel a rămas în apropierea cercurilor mondene pentru tot restul vieții.

În 1728 Montesquieu a început să călătorească, mergând în Anglia în 1731 unde a devenit membru al Societății Regale, a studiat Parlamentul în sesiune și și-a făcut prieteni printre filosofi și politicieni. După reîntoarcerea sa în Franța a publicat *Considerații asupra cauzelor grandorii și decadenței romanilor* (1734), o lucrare pregătitoare a cărții ce avea să-l facă celebru în întreaga lume și care a necesitat încă 16 ani de lucru. Aceasta avea să fie o carte despre lege și politică și autorul a citit mult și cu mare atenție lucrări de istorie, drept, economie și teorii politice.

Noile perspective

După ani de revizuire și adăugarea unor noi capitole, cartea a fost terminată în 1750. Numită *Spiritul legilor*, aceasta avea 31 de volume. A fost considerată o sinteză a evenimentelor precedente din istoria teoriei politice și din domeniul jurisprudenței.

Noutatea adusă constă în abordarea a trei teme specifice. Montesquieu sugera că mediul fizic, îndeosebi climatul, avea un efect asupra genului de aranjamente politice pe care le făceau oamenii. Nu credea că acesta ar fi factorul unic sau cel decisiv – de exemplu, religia reprezenta un altul – dar credea că acesta ar trebui să fie luat în considerație iar această idee a avut importanță pentru antropologii care i-au succedat.

Căderea Bastiliei, 1789. Scena a devenit simbolică pentru răsturnarea vechiului regim francez corupt – care își avea originea în problemele acute ridicate de filosofii secolului al XVIII-lea.

Mary Evans Picture Library

Gravură reprezentându-l pe Montesquieu, ale cărui idei despre separarea puterii în stat i-au influențat în mod deosebit pe părinții Constituției americane.

Mary Evans Picture Library

El a emis și o nouă modalitate de clasificare a guvernărilor. Înainte acestea fuseseră clasificate ca fiind monarhii, aristocrații sau democrații, în funcție de cel care guverna. Montesquieu a modificat categoriile în republici, monarhii și despotism, în funcție de modul în care era exercitată puterea, explicând că ceea ce menținea republica era virtutea, că monarhia depindea de onoare și că despotismul se baza pe frică.

Cea de-a treia și cea mai remarcabilă dintre ideile sale era cea cunoscută ca "separația puterilor". El sugera că pentru o guvernare bună și dreaptă posturile de legiuitori (parlamentul), a celor care asigurau aplicarea legii (poliția, armata) și oamenii care decideau dacă o lege a fost sau nu încălcată (judecătorii și magistrații) ar trebui să fie deținute de oameni diferiți sau de grupuri diferite de oameni.

Această teorie poate că astăzi pare evidentă dar la acea vreme nu era, și reprezintă, de fapt, una dintre marile moșteniri pe care ni le-a lăsat iluminismul, epoca rațiunii. Aceasta stă la baza Declarației Drepturilor Omului și a Constituției SUA, iar forța și originalitatea ei au fost recunoscute pretutindeni.

Cea mai celebră lucrare a Iluminismului care avea ca scop să strângă laolaltă tot ceea ce era mai modern și mai radical în domeniul cunoștințelor științifice și filosofice a fost faimoasa *Encyclopédie* franceze. Editorul ei, D'Alembert, l-a solicitat pe Montesquieu să scrie articolele din enciclopedie referitoare la

Getty Images

Voltaire, gânditor ale cărui idei s-au răspândit în Europa. A corespondat cu persoane importante de pe întregul continent și a încercat să demonstreze mai ales deșertăciunea crezurilor convenționale.

politică. Montesquieu a refuzat deoarece considera că spusese deja tot ce știa despre acest subiect, dar s-a oferit în schimb să scrie un articol despre "Gusturi". Oferta a fost imediat acceptată. Montesquieu a murit la Paris, în 1755, ca unul dintre cei mai respectați și iubiți oameni ai epocii sale.

Voltaire

Este neobișnuit faptul că Montesquieu, având în vedere atracția lui pentru viața socială, nu a văzut la Paris nici o piesă a lui Voltaire. Voltaire s-a născut în 1694, numele său adevărat fiind François-Marie Arouet. Familia sa era catolică și de condiție mijlocie și a fost educat la Paris de iezuiți, după care a început să studiexe dreptul. Chiar dacă a provocat nemulțumire în familie, el s-a hotărât să devină scriitor și să facă carieră în teatru. Piesele de teatru franceze ale vremii sunt descrise drept "clasice" din două motive. În primul rând, ele respectau modelul grecesc sau roman al pieselor lirice în trei acte, și în al doilea rând, acțiunea lor era plasată de obicei în antichitatea clasică. Voltaire nu mai este astăzi considerat un mare dramaturg dar a obținut mare succes cu primele sale piese de teatru și a continuat să scrie pentru teatru de-a lungul vieții.

El și-a dovedit însă geniul ca prozator și satirist. De altfel, un pamflet despre regența ducelui de Orleans – între domnia lui Ludovic XIV și majoratul lui Ludovic XV – și opiniile sale religioase liberale au fost cele care l-au făcut remarcat pe Voltaire. El a fost închis în Bastilia vreme de un an. În 1726, când a adoptat pseudonimul Voltaire, fapta sa a declanșat o ceartă cu un nobil marcant, cavalerul de Rohan. A fost înfrânt și a fost expulzat din Franța în Anglia.

Mary Evans Picture Library

Ecaterina cea Mare, împărăteasa Rusiei și o mare admiratoare a lui Voltaire, cel puțin la începutul perioadei ei de domnie, mai liberală. Mai târziu ea a renunțat însă la acest gen de tendințe reformatoare.

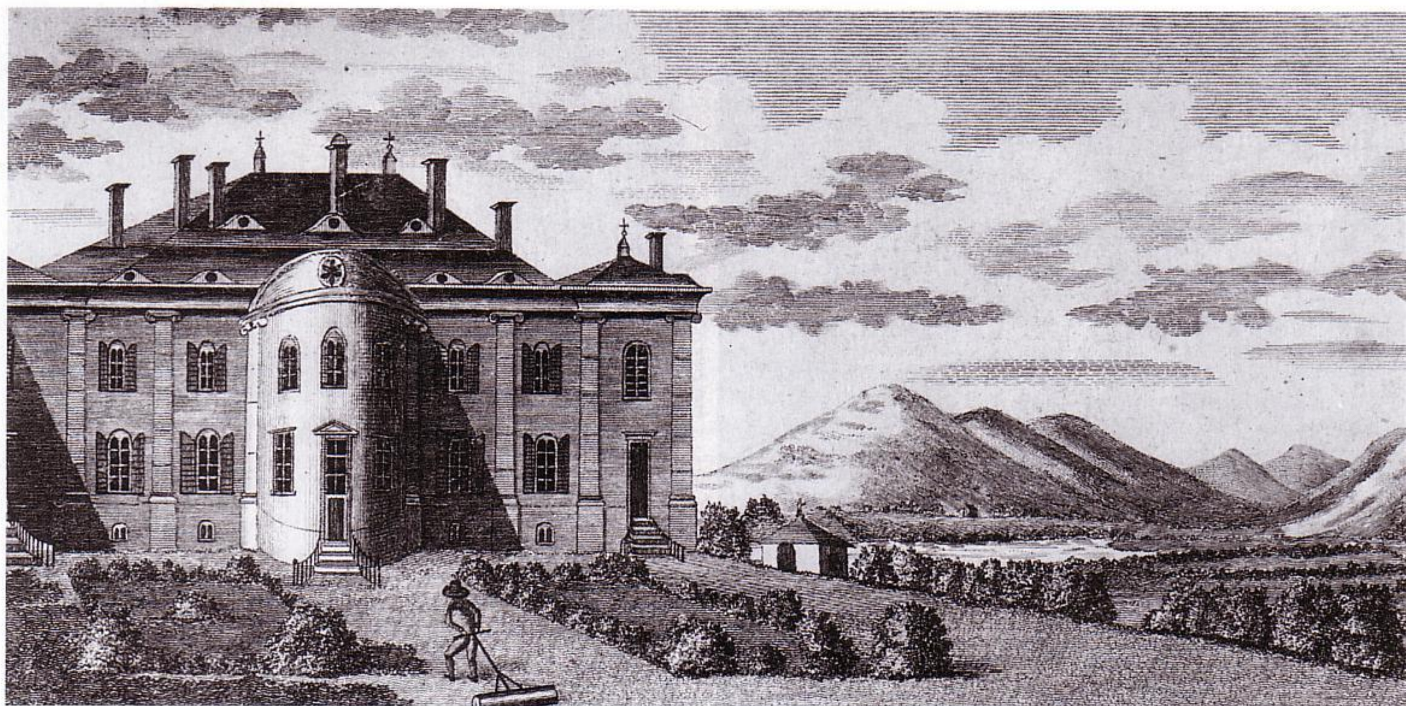
ET Archive

Influențele engleze

În timpul anilor petrecuți în Anglia, Voltaire nu numai că a învățat să vorbească fluent engleza dar a studiat și instituțiile politice și economice ale țării. Din lucrările lui Shakespeare el a ajuns să cunoască un alt gen de dramaturgie, chiar dacă nu putea să-l considere pe acesta decât "un geniu sălbatic". Voltaire era convins că liberalismul instituțiilor engleze au condus la realizările societății engleze în știință și filosofie.

În 1728, după ce s-a întors în Franța, a continuat să scrie piese de teatru, cu influențe shakespeariene evidente, dar s-a aplecat și asupra istoriei, publicând *Istoria lui Carol XII*, în care compara domnia distructivă a monarhului suedez Carol cu cea a lui Petru cel Mare al Rusiei, concluzionând că marii oameni sunt mai degrabă constructivi, și se îngrijesc de popoarele lor, decât mari războinici. În 1743 a publicat prima sa lucrare în proză, binecunoscutele *Scrisori filosofice*, în care a subliniat efectele benefice ale toleranței religioase. Viața, spunea el, nu trebuie trăită cu grija față de rai ci ajutându-i pe ceilalți să progreseze, prin obținerea unor rezultate în știință sau în

Frederic cel Mare conducându-și trupele în bătălia de la Zorndorf. Frederic l-a sprijinit pe Voltaire, dar s-a întors împotriva filosofului ca răspuns la o satiră care i se părea că l-ar fi atacat direct.

Getty Images

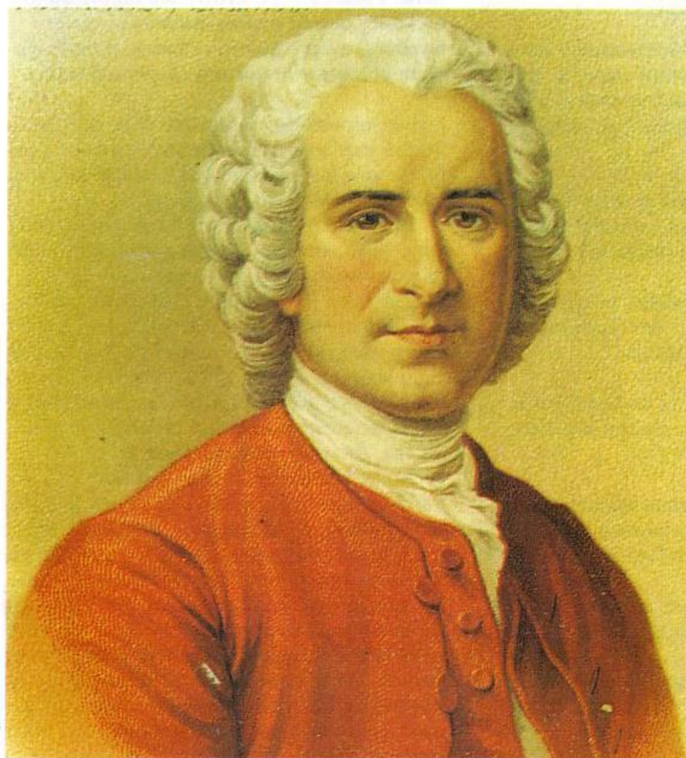
domeniul artelor. Acesta este unul dintre jaloanele gândirii din perioada iluminismului și una dintre lucrările care au modelat gândirea modernă. Însă atacul împotriva religiei convenționale și a sistemului politic a provocat scandal, și Voltaire a trebuit să părăsească Parisul.

S-a refugiat la țară unde s-a adâncit într-un program intens de studii, care avea să-i susțină cunoștințele enciclopedice. În această perioadă a început să corespondeze cu Prințul Coroanei Regale – cel ce avea să devină Frederic II – al Prusiei. Această prietenie avea să-l ajute să reintre în grații și în Franța, atunci când Franța și Prusia s-au aliat în războiul pentru succesiunea austriacă (1740-48).

Reîntors la Paris, spiritul indiscret al lui Voltaire a depășit limita de suportabilitate a lui Ludovic XV și în 1750 s-a refugiat la Berlin, sub protecția lui Frederic. Din nou, o satiră i-a adus nenorocirea. Frederic s-a întors împotriva lui și, neputând să se întoarcă la Paris, s-a refugiat la Geneva, în Elveția. Însă nici aici nu era în siguranță. Articolul despre Geneva din *Encyclopédie* – inspirat din scrierile sale dar scris de D'Alembert – a reprezentat prea mult pentru autoritățile orașului și în 1758 a trebuit să plece din nou. Atunci Voltaire a cumpărat două proprietăți învecinate. Una la Fernay – în Elveția, în aproapiere de casa lui Rousseau – și alta peste graniță, în Franța, astfel că putea trece granița într-o parte sau în alta oricând era nevoie. Aici și-a petrecut restul vieții.

Casa lui Voltaire din Ferney, unde și-a petrecut ultima parte a vieții. Satirele sale adesea țінteau monarhia franceză, din această cauză el era mereu persecutat.

A scris piese de teatru, istorii, pamflete și satire sub diferite nume, a criticat biserica și puterile civile franceze, opunându-se tiraniei și opresiunii. În mod deosebit, a scris cea mai celebră carte a sa, *Candide* (1758), un scurt roman filosofic, în care tânărul său erou, naivul Candide, călătorește prin lume, suferă și vede tot felul de necazuri, doar pentru a se spune că trăiește în "cea mai bună dintre toate lumile posibile". În cele din urmă, el decide că unicul mod de a fi fericit este de a trăi liniștit, înconjurat de familie și de prieteni și de

Mary Evans Picture Libr

Jean-Jacques Rousseau în costumul caracteristic secolului al XVIII-lea. Rousseau și-a petrecut ani întregi încercând să realizeze ceva ca muzician și în alte domenii intelectuale înainte de a deveni un filosof de renume.

ET Archive

Voltaire la o vârstă înaintată. În ultimii săi ani de viață, Voltaire a fost la fel de influent ca și înainte, abordând cauze în care intoleranța religioasă era flagrantă și întâlnind alți gânditori din întreaga Europă care-l vizitau.

Mary Evans Picture Library

Mary Evans Picture Library

"a-și cultiva grădina".

În 1778 Voltaire a vizitat Parisul și este posibil ca stresul provocat de primirea entuziastă să-i fi provocat moartea.

Rousseau în 1765, lucrând în Elveția. Născut la Geneva, Rousseau a scris aici cele mai importante lucrări ale sale, și nu la Paris.

Rousseau admiră unul din peisajele elvețiene. Puterea și generozitatea naturii au fost un punct central pentru viziunea sa asupra omului și asupra politicii. Aceasta a făcut din el un precursor important al romantismului.

Rousseau

În același an a murit Jean-Jacques Rousseau, vecinul lui Voltaire din exilul lui în Elveția și un alt mare gânditor al iluminismului. El se născuse la Geneva, în 1712, și, din cauză că mama sa a murit prematur iar tatăl său a fost exilat a avut o copilărie nefericită, în familia mamei fiind considerat ruda săracă. La 16 ani a părăsit Elveția și a plecat în Savoia unde a găsit un protector, în persoana d-nei de Warenne. Aceasta era o femeie inteligentă și energică și, în anii petrecuți alături de ea, ea a reușit să transforme băiatul semi-analfabet într-un bărbat literat și plin de sensibilitate.

Avea deja 30 de ani când s-a mutat la Paris unde l-a întâlnit pe Diderot și a intrat în cercul intelectualilor radicali și anti-clerici care scriau pentru *Encyclopédie*. Specialitatea sa era muzica și în 1752 a scris o operă de succes. Viziunea sa particulară despre muzică l-a dus într-o dispută cu Rameau, cel mai celebru compozitor francez de opere din acea vreme, în care apăra melodia și exprimarea liberă în defavoarea armoniei și a respectării stricte a regulilor.

Însă Rousseau a devenit celebru datorită scrierilor sale politice. El a avut o "viziune" care l-a făcut să vadă limpede că la început omul fusese liber și lipsit de păcate și că societatea a adus pe lume toate relele. Reîntors în orașul său natal, Geneva, el a dezvoltat această idee a "nobilului sălbatic" în cea mai celebră carte a sa, *Contractul social* (1762), care începe cu faimoasa propoziție "Omul se naște liber, dar oriunde s-ar afla este în lanțuri" și în care sugera că oamenii ar putea deveni liberi dacă s-ar conforma "voinței generale", legilor impuse de comunitate și respectate de fiecare individ în parte, deoarece este imposibil de imaginat că cineva ar face legi nedrepte care să-l înrobească chiar pe el.

Rousseau s-a reîntors la Paris dar s-a certat cu ceilalți autori ai *Encyclopédiei* din cauza articolelor care criticau Geneva, astfel că el a părăsit ceea ce considera că ar fi corupția orașului în favoarea vieții simple de la țară. Din păcate, ideile sale despre politică și educație libertină (*Emile*, 1762) au provocat scandal și el și-a petrecut restul vieții încercând să scape de arestare, plecând în Anglia și apoi în Elveția, dintr-un canton într-altul.

Noua Eloiză, un roman publicat în 1761, i-a creat numeroși prieteni. Era o revoluționară explorare și exprimare a emoțiilor, istoria unei povești de dragoste care a rupt barierele sociale, motiv pentru care astăzi este considerat precursorul romantismului. Ca urmare a simpatiei generate, în cele din urmă autorului i s-a oferit refugiu pe domeniul unui nobil francez. *Reveriile călătorului solitar* (publicat postum în 1782) nu este doar un imn dedicat naturii, ci sugerează și faptul că și-a găsit pacea înainte de moarte, în 1778.

Știați că...

- **Spiritul legilor, de Montesquieu nu a fost o lucrare importantă doar în primele faze ale revoluției franceze ci este o lucrare care este studiată și astăzi în multe universități?**
- **Având abia douăzeci și ceva de ani, Montesquieu a devenit consilier parlamentar în orașul său, Bordeaux?**
- **Printre vizitatorii celebri ai casei lui Voltaire din Ferney se numără și Boswell, Casanova și Gibbon?**
- **Voltaire a fost închis de două ori la Bastilia și expulzat de trei ori din Paris din cauza scrierilor sale?**
- **Voltaire a primit ultima împărtășanie în rit catolic înainte de moarte, în ciuda opoziției sale declarate față de religie?**
- **Rousseau a încercat, în tinerețe să devină campion de șah, dar fără succes?**
- **Rousseau a avut un impact slab în domeniul muzical, dar mai târziu, Gluck i-a aclamat ideile "romantice"?**

mai vezi Istorie universală 51 – EPOCA RAȚIUNII Istorie universală 56 – REVOLUȚIA FRANCEZĂ

Immanuel Kant

Kant și-a început cariera ca lector de științe și matematici, iar scrierile sale compară genul de cunoștințe dobândite prin acestea cu cele dobândite prin intermediul filosofiei pure.

Immanuel Kant s-a născut în 1724 la Königsberg, Prusia de Est. Tatăl său era un luteran convins care prin relațiile sale religioase a reușit să-i ofere fiului său o anumită educație. În 1740 Kant a fost înscris la Universitatea din Königsberg ca student la teologie, dar, cu toate că a și predicat, interesul său real se îndrepta spre matematică și fizică. A studiat lucrările lui Newton și în anul 1744 a scris prima sa carte, un tratat despre energia cinetică. După decesul tatălui său a trebuit să înceapă să câștige bani pentru a trăi, și timp de nouă ani a devenit profesor particular la mai multe familii.

Cariera academică

În anul 1755 a reușit să obțină diploma de absolvire și a primit postul de conferențiar la Universitate. Cu toate că preda mai ales matematică și fizică și scria lucrări despre natura curenților de aer, cutremure și teoria generală a cerului, în următorii 15 ani sfera sa de interes s-a lărgit extrem de mult, incluzând printre altele și domenii ca logica, metafizica, morala filosofică, geografia fizică, teoria fortificațiilor și chiar pe cea a artificiilor.

Având în vedere natura densă și schematică a scrierilor filosofice ale lui Kant, este poate surprinzător faptul că era un conferențiar extrem de popular, spiritual și gata oricând să dea exemple pentru a-și susține argumentația. Cu toate că i se oferiseră posturi de profesor în alte locuri, afecțiunea sa pentru Königsberg era atât de mare încât a preferat să rămână pe loc, ca simplu conferențiar, de-a lungul acestei perioade de timp.

Mary Evans Picture Library

Getty Images

▼ ▶ Immanuel Kant, după o miniatură germană din 1789 și (jos) casa lui Kant din orașul prusac Königsberg.

Opoziția față de Leibniz

În perioada anilor 1760, a fost un admirator declarat al lui Newton și a găsit numeroase teorii valoroase și în lucrările lui Jean-Jacques Rousseau. Tot în aceeași perioadă el a început să-l critice pe Leibniz, rivalul lui Newton – cel puțin în domeniul calculului matematic. Atacul asupra lui Leibniz era focalizat spre ceea ce gânditorul considera a fi raționalismul și abstractul extrem al sistemului conceput de Leibniz. El nu accepta poziția raționalistă care susținea că filosofia ar trebui să urmeze modelele matematice și doar să elaboreze o serie de concluzii bazate pe premise evidente și pe axiome.

Argumentul lui Kant era acela că filosofia nu poate începe pur și simplu printr-o serie de definiții și de reguli pentru a vedea apoi unde vor duce acestea, deoarece așa s-ar crea la un cerc vicios. Filosofia începe cu conceptele care

Mary Evans Picture Library

O caricatură germană reprezentându-l pe Kant. Kant era renumit pentru rutina cotidiană fixă în care-și ducea viața, concentrat doar asupra șirului gândurilor sale, neacordând prea multă atenție lumii înconjurătoare.

sunt deja cunoscute, iar sarcina acesteia este, în schimb, de a le analiza și de a le clarifica. Kant datora o parte din aceste idei filosofului scoțian David Hume. Cercetările acestuia asupra modalităților de gândire care leagă cauza de efect îl treziseră pe Kant din ceea ce numea "toropeala sa dogmatică".

În 1770, Kant a fost, în cele din urmă, numit profesor de logică și metafizică la Königsberg și, chiar dacă în 11 ani după "Disertația inaugurală" gânditorul nu mai publicase nimic altceva, sâmburele marilor sale creații erau deja prezente în aceasta. Lucrările lui, cele trei *Critici*, au schimbat cursul filosofiei. Ele erau extrem de diferite de prelegerile sale și poate că greșeala – dacă poate fi numită așa – constă în modul de concepere a manualelor universitare din acele vremuri.

Critica rațiunii pure

Prima dintre marile sale cărți, *Critica rațiunii pure*, a apărut în anul 1781. Se dorea o încercare de a înlocui modul de a gândi despre realitate, iar principalul subiect al criticii este crezul lui Leibniz care considera că gândirea pură putea ajunge la adevărurile care priveau unele entități, cum ar fi Dumnezeu, nemurire și natura voinței libere. Kant afirmă că nu putem niciodată experimenta direct asemenea lucruri, mintea noastră nu are forma corectă pentru aceasta.

El face o distincție între "necesitate" și "sintetic" care poate fi observată din următoarele. Când spunem că toate "corpurile materiale ocupă un anumit spațiu", acesta este un adevăr necesar și analitic deoarece ideea de "corp" cuprinde în ea și ideea unei anumite dimensiuni – adică, face parte din definiție. Astfel, această afirmație nu ne spune nimic nou despre lume. Dar afirmația că "toate corpurile sunt grele" este una de natură sintetică deoarece greutatea (astăzi i-am spune mai degrabă "masa") nu face parte integrantă din definiția originală.

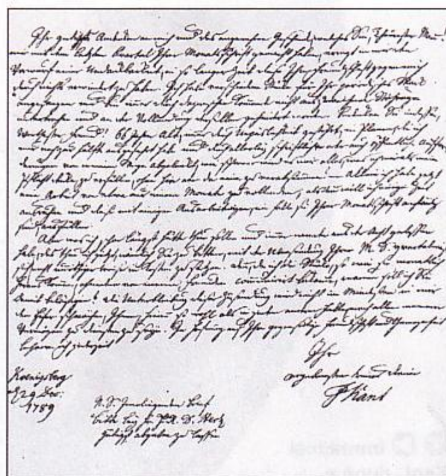
Matematica și fizica au evoluat din propriile lor enunțuri necesare și analitice spre enunțurile sintetice care ne spun câte ceva despre lume. La fel ca și în cazul diferitelor tipuri de filosofie, judecățile necesare ale științei și matematicii – conceptele fundamentale – sunt ceea ce se cheamă "a priori" ("anterioare"): acestea ne sunt date, fac parte din ceea ce suntem și nu le dobândim din propria noastră experiență asupra lumii. Din contră, le impunem într-o lume care este proiecția modurilor noastre de gândire fundamentale.

A doua și a treia *Critică*

În *Critica rațiunii practice* (1788), Kant a încercat să facă o analiză similară în domeniul eticii și a concluzionat că nu există o lege fundamentală a eticii, care să stea la baza acesteia. Legea morală, la fel ca principiile "a priori" ale matematicii și fizicii, este una impusă lumii. Enunțul principiului lui Kant conform căruia gândirea ar trebui să impună comportamentul este cunoscut ca "imperativul categoric": "Acționează întotdeauna conform maximei prin care în același timp să-ți dorești ca ceea ce faci să devină o lege universală."

În 1793 a apărut *Critica puterii de judecată estetice și teleologice*. Termenul de "teleologie" provine din cuvântul grec teleos, un scop sau un țel. Argumentația lui Kant se referă la aceea că după ce cineva a studiat explicațiile mecaniciste și a văzut că ele nu sunt adevărate pentru funcționarea organismelor, acesta poate fi tentat să găsească explicații teleologice: inima pompează sângele în corp pentru ca restul corpului să poată ajuta inima în scopul ei, oferindu-i acesteia hrană și oxigen. Ideea scopului în natură pare să conducă la ideea unui creator supranatural, Dumnezeu. Dar, conform celor afirmate de Kant în primele sale Critici, cunoașterea lui Dumnezeu este imposibilă. Kant concluzionează că limbajul teleologic nu poate fi evitat, face parte din firea noastră, dar nu poate fi justificat. El trebuie tratat, pur și simplu, ca și când am spune "ce-ar fi dacă".

Kant a continuat să lucreze până la moartea sa, survenită în 1804, dar documentele rezultate nu constituie decât o serie de note fragmentare.

Getty Images

O scrisoare a lui Kant, datată 1789, aflată acum la British Library din Londra.

Getty Images

Filosoful și istoricul scoțian David Hume (1711-76) într-o litografie realizată de Villain. Kant spunea că citirea lucrărilor lui Hume a reprezentat cauza "trezirii sale din toropeala dogmatică".

Getty Images

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716), matematician, filosof și istoric. Kant nu era de acord cu viziunea filosofică raționalistă a lui Leibniz deoarece, după cum argumenta el, aceasta nu putea genera noi adevăruri filosofice.

mai vezi Istorie universală 156 – DESCARTES ȘI PASCAL Istorie universală 158 – FILOSOFIA ÎN ILUMINISM

Hegel și Marx

Doi mari filosofi, Hegel și Marx au modelat viziunea contemporană a societății cu viziunile lor asupra economiei și revoluției industriale.

Umanismul Renașterii, cu interesul său asupra scriitorilor păgâni pre-creștini și noua traducere a Scripturii, au pus în pericol conservatorismul ordinii instaurate. A existat o influență puternică a mișcării unor noi idei, în secolele XVII și XVIII, care a devenit cunoscută sub denumirea de Iluminism. Aceste idei confereau un loc special gândirii și experimentării raționale, și ataca în general superstițiile.

Apariția claselor de mijloc

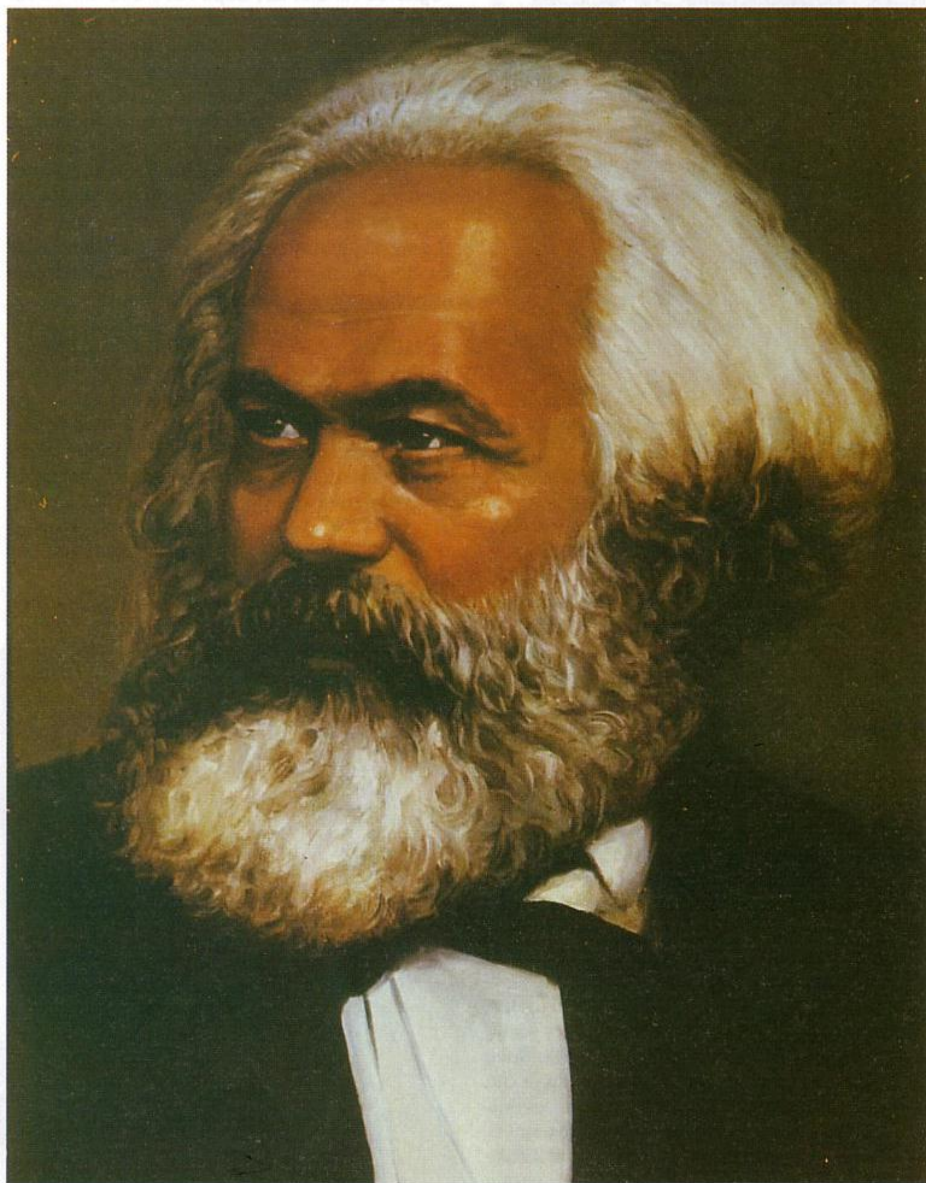
Persoanele cele mai atrase de aceste idei proveneau din clasa de mijloc, burghezia – nici nobilii bogați, nici muncitori săraci, ci cei situați între aceștia, cum ar fi doctorii, avocații și negustorii. Puterea și accesul la conducere al acestora, tot mai pronunțate, au dus la episoade de criză dar și de evoluție, precum Războiul de Independență din America, Revoluția Franceză și înființarea de parlamente alese și reprezentative. Acest proces îndelungat a dus la apariția treptată a unei societăți seculare, care nu mai era condusă de oamenii religiei care luau deciziile politice pe baza propriilor interpretări ale cărților sfinte.

Fără nici o îndoială, creștinismul a oferit răspunsuri la marile întrebări despre Dumnezeu, imoralitate, durere și suferință, libertate și moralitate. Una dintre speranțele Iluminismului a fost aceea că viitorul va înlocui interpretarea "superstițioasă" a existenței umane întruchipată în creștinism cu o explicație rațională a asupra naturii și omului.

Georg Hegel

Unul dintre cele mai ample sisteme explicative a fost conceput de Georg Willem Friedriech Hegel. El s-a născut în 1770 la Stuttgart, în Germania de astăzi, și a studiat teologia la Universitatea din Tubingen – ca o consecință, el nu a scăpat niciodată de influența crezurilor creștine. După aceea a fost profesor particular nouă ani (1791-1800), întâi la Berna apoi la Frankfurt. Moștenirea unei sume de bani i-a permis să poată accepta o slujbă neplătită de profesor la Universitatea din Jena.

Însă căsătorit și având copii, a fost obligat să demisioneze și a devenit editor al unui ziar. Apoi, vreme de cinci ani a fost directorul unei școli din Nürnberg dar, imediat după ce lucrările sale au devenit cunoscute, Hegel a fost invitat să predea la Universitatea din Berlin unde a rămas pentru restul carierei sale.

Mary Evans Picture Library

Karl Marx (1818-1883) într-un tablou realizat de un autor necunoscut. Marx susținea că în societate puterea este a celor care dețin "mijloacele de producție" – că societatea reflecta realitățile economice.

Getty Images

Georg Hegel (1770-1831), într-o pictură realizată de Jacob Schlesinger. Filosofia lui Hegel, cu concepția sa despre interacțiunea forțelor istorice, a avut o influență majoră asupra gânditorilor care i-au urmat.

Ideile principale

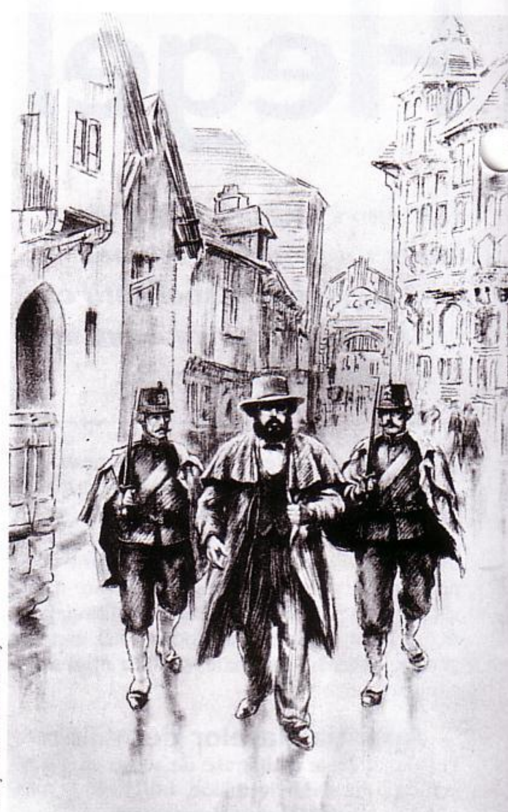
Lucrarea concepută în perioada de la Jena, *Fenomenologia spiritului*, a fost publicată în 1807. Acesta este fundamentul gândirii sale și a altor filosofi pe care i-a influențat, cum ar fi Karl Marx. Cele trei idei principale care stau la baza acestei lucrări pot fi sintetizate în conceptele "alienare", "obiectivare" și "regăsirea sinelui". Alienarea înseamnă că oamenii sunt

Hegel în camera sa de lucru. Viaţa liniştită dusă de Hegel, de meditator, director şi profesor, a fost conformă cu filosofia sa, de acceptare a ordinii prestabilite.

Mary Evans Picture Library

Marx expulzat din Bruxelles în 1848. În 1843 fusese deja obligat să părăsească regiunea Rinului iar, după revoluţia din 1848, a trebuit să părăsească continentul european pentru a se stabili în Marea Britanie.

Mary Evans Picture Library

în conflict unii cu alţii şi că există conflicte şi în gândurile lor. Aceasta duce la obiectivare: lucrurile create chiar de om, cum ar fi societatea, legea şi ordinea morală, nu sunt considerate ca propria sa creaţie ci ca forţe antagonice care acţionează împotriva sa; astfel că el ajunge să trateze oamenii şi societatea ca şi când acestea ar fi simple obiecte, "lucruri".

Omul "se reîntoarce la sine" doar atunci când îşi dă seama că s-a înstrăinat de lumea pe care el însuşi a creat-o şi apucă pe calea autocunoaşterii.

Dialectica istoriei

Capitolul principal al *Fenomenologiei* este "Stăpânul şi sclavul". Hegel susţinea că societatea era iniţial despotică, condusă de un singur om. Din moment ce toţi ceilalţi erau sclavi, ei erau egali în faţa stăpânului lor şi egali în interdependenţele dintre ei.

Pentru ca stăpânul să poată conduce, el avea nevoie de supuşii săi – astfel că şi el depinde de ei. Această dependenţă îl determină să recunoască că ei au propria lor viaţă. Astfel, logica sclaviei, dialectica acesteia, duce de la alienare la recunoaşterea mutuală şi din acest motiv istoria este înşiruirea evenimentelor ce duc spre tot mai multă libertate.

Sclavia, opusul libertăţii, creează o libertate care duce la dispariţia sclaviei. Astfel, istoria trece de la un stadiu, o teză, la opusul ei, antiteza şi într-un al treilea stadiu se poate vorbi despre o sinteză, un amestec al primelor două. Deoarece procesul continuă, această sinteză este un nou stadiu (o nouă teză) care generează opusul său ş.a.m.d.

Dialectica progresivă

Pentru Hegel, fiecare sinteză este progresivă deoarece ea rezolvă implicit tensiunile din situaţia precedentă – dar, în schimb, se generează noi tensiuni. Aceasta face ca dialectica să fie ceva pozitiv, în care problemele actuale generează un nivel superior al existenţei viitoare. În prezent pare firesc ca viitorul să poată fi modelat, şi ne este greu să ne gândim că în trecut oamenii erau intimidaţi, vreme de peste 1.600 de ani de realizările romanilor, sau de o viziune statică asupra lumii, provenită din învăţăturile religioase. Hegel are meritul de a fi vorbit – înaintea lui Darwin – despre istorie ca despre un proces evolutiv şi unul în care conştiinţa umană joacă un rol activ.

Lucrări de mai târziu şi critici

În lucrările sale de mai târziu, cum ar fi *Ştiinţa logicii* (1812-1816), Hegel susţinea că filosofia este mesagerul mişcării avangardiste din acele timpuri, iar filosofia sa reprezintă sinteza finală. Din moment ce exista o legătură între evoluţia filosofiei şi extinderea libertăţilor, atunci Prusia în care trăia filosoful, conservatoare şi dominatoare, putea fi considerată punctul final al civilizaţiei.

Hegel a murit în 1831, respectat de societa-

Mary Evans Picture Library

Portret al lui Karl Marx din perioada studenţiei. Marx a acceptat ideea lui Hegel referitoare la progresul dinamic al istoriei însă credea că forţele motrice erau mai degrabă economice şi materiale decât spirituale.

Revoluția franceză din 1848: gloata arzând un tron regal. Anul 1848 a fost martorul revoluțiilor liberale din mai multe țări ale Europei – chiar dacă efectele lor au fost de scurtă durată și nu au produs decât noi represiuni ale regimurilor autoritare care doreau să-și mențină status quo-ul. În Franța, revoluția a dus la căderea lui Ludovic-Filip, punând astfel capăt monarhiei franceze. Cea de-a Doua Republică a fost însă de scurtă durată și a fost înlocuită rapid, în 1852, prin restaurația dinastiei Bonaparte, prin încoronarea lui Napoleon III și declararea celui de-al doilea imperiu.

Getty Images

te și de filosofii vremii, într-o epidemie de holeră care a cuprins Berlinul în acel an.

Criticii ulteriori ai filosofiei hegeliene erau de două tipuri. Pe de-o parte erau existențialiștii, precum Kierkegaard – filosoful danez care a mers la Berlin pentru a-l studia pe Hegel și s-a întors dezamăgit; iar pe de alta, unii gânditori cu vederi de stânga, precum Karl Marx, care era în dezacord cu concluziile lui Hegel dar continua să-l considere ca pe unul dintre cei mai mari filosofi. În ciuda numeroaselor diferende, Kierkegaard și Marx erau de acord că preocuparea lui Hegel pentru un sistem abstract, în locul abordării vieții din jurul său, însemna că acesta eșuase în înțelegerea lucidă a realităților practice ale vieții, istoriei și societății.

Karl Marx

Karl Marx s-a născut la Trier, în districtul Moselle din regiunea Rinului (Germania), în 1818. Atât tatăl cât și mama lui descindeau din familii de rabini, dar tatăl său s-a convertit la creștinism pentru a putea practica avocatura. Era o familie cultivată: se citeau cărți, se asculta muzică și se discutau ideile vremii.

Marx s-a înscris la Universitatea din Bonn (1835) însă în anul următor s-a mutat la Berlin unde filosofia predilectă era cea hegeliană. El intenționa să facă o carieră universitară și în 1841 a scris o teză pentru lucrarea sa de doctorat, despre filosofii greci de după Aristotel. Acești filosofi susțineau că unicul drum spre evoluție era cel al eticii, adică a studierii binelui și răului care sălășluiau în oameni.

Rolul filosofiei

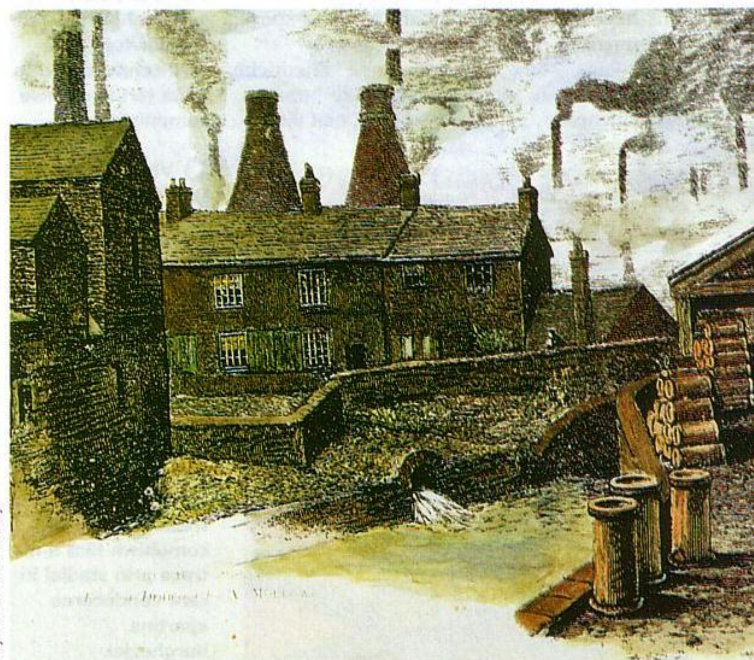
Mai târziu, Marx a extins această teorie susținând că drumul spre evoluție era de a face din filosofie un instrument pentru schimbarea comportamentului oamenilor în societate. A exprimat această teorie, într-un mod devenit celebru astăzi: "Filosofii nu au făcut altceva decât să interpreteze diferit lumea; important este să o schimbi."

La Universitatea din Berlin a avut contacte cu acei urmași ai lui Hegel care descoperiseră în scrierile idolului lor o critică radicală la adresa creștinismului, dezvoltând astfel o opoziție liberală față de statul prusac, considerat conservator și despotic. Ca urmare a asocierii sale cu acești radicali, Marx și-a găsit o carieră universitară mai apropiată de ideile lui și s-a îndreptat spre jurnalism. A scris articole despre economie și a devenit editorul ziarului *Rheinische Zeitung*. În perioada în care scria pentru acest ziar Marx a conștienti-

Hulton Deutsch

Friedrich Engels (1820-1895) era fiul unui manufacturier bogat de bumbac din Manchester. El l-a sprijinit financiar pe Marx în punctele cruciale ale vieții acestuia și a colaborat cu el și la elaborarea câtorva lucrări.

Scenă din orașul industrial Sheffield, în nordul Angliei, 1885, după cum apare într-o revistă ilustrată din acele vremuri. Poluarea și mizeria vieții citadine industriale a dus inevitabil la apariția unor gânditori ca Marx care au căutat alternative mai favorabile.

Mary Evans Picture Library

Manifest
der
Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.
Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter" von J. E. Burghard.
46, Liverpool Street, Bishopsgate.

Mary Evans Picture Library

Pagina de titlu a *Manifestului Comunist*, scris de Marx și Engels și publicat în 1848. Acesta a devenit fundamentul analizei sociale de tip comunist și a formulării ideologiei politice.

zat necesitatea schimbării filosofiei dacă se dorea ca aceasta să aibă o influență concretă. Guvernul prusac a interzis ziarul și în 1843 Marx a fost obligat să plece la Paris.

Statul și societatea

Hegel considera că dacă Prusia admitea doar anumite viziuni economice și politice și le respingea pe celelalte, aceasta nu putea fi culmea istoriei. Societatea și statul puteau fi întâmplătoare – deoarece, în viziunea lui Marx, statul nu răspundea la nevoile în schimbare ale societății și nu putea fi rațional, în sens hegelian, de întruchipare ideală a spiritului uman în evoluția sa progresivă.

La Paris Marx l-a întâlnit pe Friedrich Engels, fiul unui industriaș bogat de bumbac din Manchester, împreună cu care, mai târziu, a scris *Manifestul Partidului Comunist* (1848). La Paris Marx a scris *Manuscrisele economico-filosofice*, publicate doar în 1930, dar curând a fost expulzat din Paris pentru activitățile sale politice și s-a mutat la Bruxelles unde a stat trei ani.

Marx, Engels și alții încercau să explice noua situație creată, respectiv expansiunea accelerată a orașelor – locuite în mare măsură de oameni care nu aveau proprietăți și care nu puteau supraviețui decât vânzându-și forța de muncă contra unor salarii de mizerie nou formatelor industrii supradimensionate, și care, din acest motiv, trăiau în condiții înspăimântătoare. La Bruxelles a scris *Ideologia germană*, publicată postum, în care afirma că "natura indivizilor depinde de condițiile materiale pe care i le asigură munca sa".

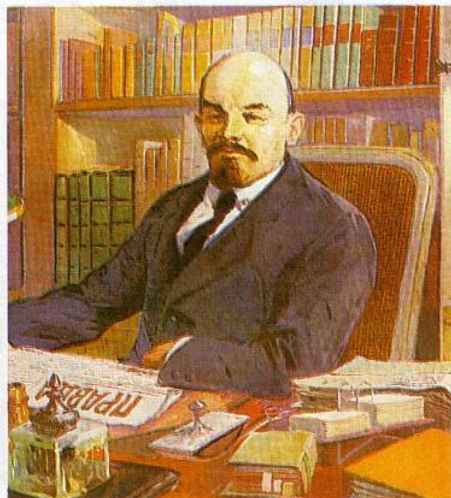
Întoarcerea împotriva lui Hegel

Ceea ce s-a întâmplat, după cum a spus Marx, "a dat peste cap conceptele lui Hegel". El nu contrazicea conceptul lui Hegel de istorie, privită ca proces și evoluție, în care o situație crea una antagonică și astfel avea loc o transformare. El susținea însă că motorul schimbării nu era "spiritul" ci "materia", situația economică și materială. Marx a început să dezvolte o teorie centrată pe "mijloacele de producție" (munca, uneltele devenite tot mai complexe, fabricile industriale) și proprietatea asupra lor. A utilizat această teorie pentru a explica revoluțiile istorice și situația cu care se confrunta: două clase sociale de oameni, cei care aveau bani în industrie și finanțe și cei fără acești bani. Dacă al doilea grup ar fi preluat mijloacele de producție ei ar fi eliminat ultima divizare a claselor. Astfel s-ar fi creat un stat fără clase sociale care, în final, avea să fie rațional deoarece ceea ce urma să se producă avea să fie astfel planificat încât să satisfacă nevoile reale ale oamenilor. Tot restul vieții s-a preocupat cu dezvoltarea acestei teorii.

Economia și revoluția

Marx a ajuns la convingerea că o nouă revoluție putea deveni posibilă doar dacă exista o nouă criză economică, astfel încât s-a apucat să studieze economia. Și-a publicat studiile în 1867, în lucrarea *Capitalul* și deși alte două volume au fost curând aproape terminate nici acestea nu au fost publicate decât postum.

Cea mai mare parte a vieții, cu toate că era căsătorit și avea copii, Marx a trăit în sărăcie, până în 1869 când Engels i-a asigurat un venit provenit din filaturile de bumbac. În anii 1870 Marx a trebuit să-și limiteze activitatea din cauza înrăutățirii stării de sănătate iar în 1883 a murit. Chiar dacă în timpul vieții operele sale au fost prea puțin cunoscute, ele au devenit celebre după revoluția rusă din 1917. Cu toate acestea, pare puțin probabil ca Marx să fi agreat violența la care s-a recurs în numele său sau totalitarismul societății care a urmat.

Mary Evans Picture Library

Getty Images

Doi conducători ai Uniunii Sovietice, Bulganin și Hrușciov, în aprilie 1956, depunând coroane de flori la statuia lui Karl Marx, ridicată pe mormântul lui din cimitirul Highgate, din nordul Londrei. Marx a fost respectat oficial atât în Uniunea Sovietică cât și în China comunistă, cu toate că el s-ar fi împotrivit cu vehemență regimurilor totalitare care conduceau cele două țări în numele comunismului.

Vladimir Ilici Lenin (1870-1924), conducătorul efectiv al Rusiei de după revoluția din octombrie 1917 – aici în biroul său din Kremlin, în 1922. În scrierile sale, Lenin a reformulat teoria marxistă, pentru a sugera că o societate feudală, precum Rusia, putea trece direct la comunism fără a mai trece prin stadiul în care conducerea aparține burgheziei.

mai vezi Istorie universală 60 – EUROPA DUPĂ 1815 Istorie universală 76 – SOCIALISMUL

Filosofia lingvistică

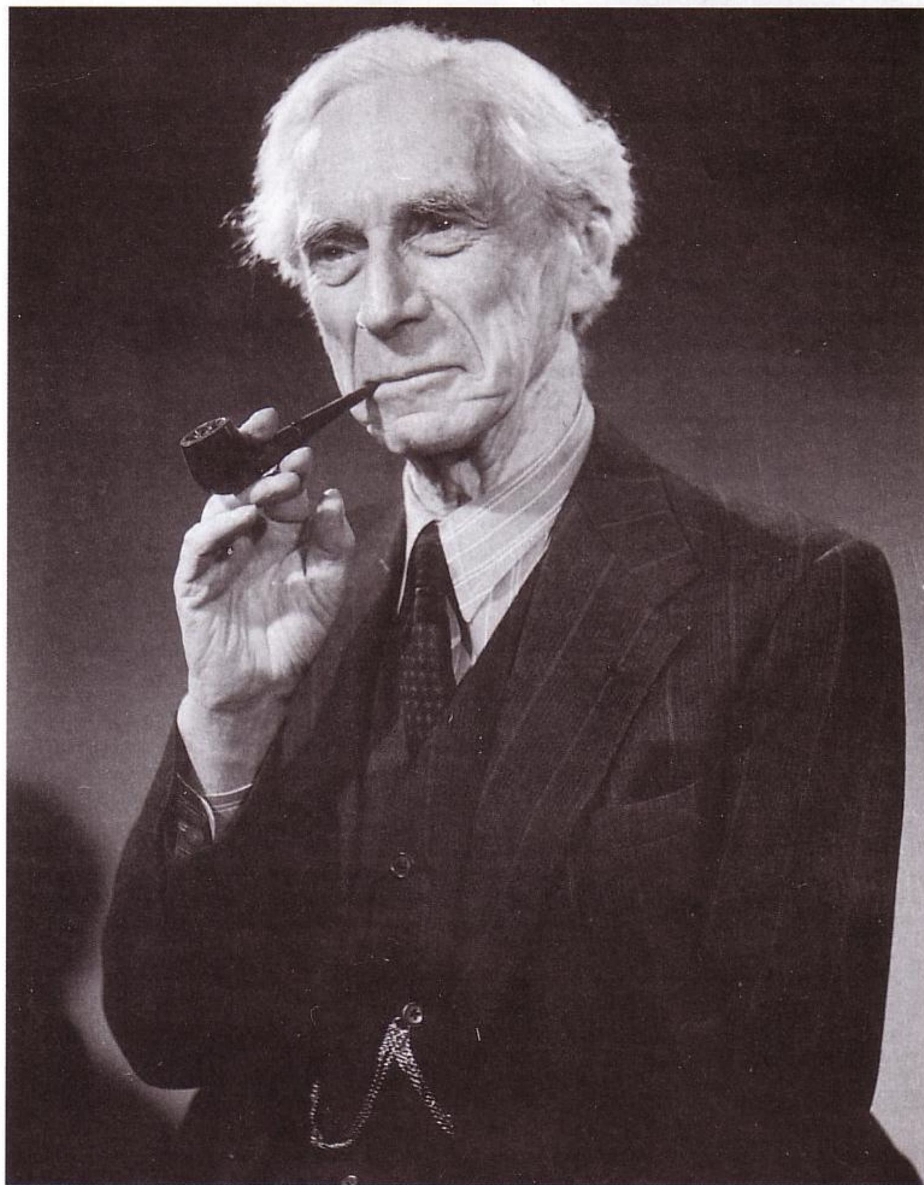
Filosofia în lumea vorbitoare de limbă engleză din secolul XX s-a concentrat asupra analizei înțelesurilor cuvintelor și abordarea simbolurilor provenite din matematică sau din alte științe.

În linii mari, au existat două curente în ceea ce este cunoscut ca filosofie lingvistică. Unul s-a ocupat cu aplicarea logicii în filosofie. Celălalt a analizat conceptele cuprinse în limbile naturale care sunt practic vorbite.

Bertrand Russell

Evoluția matematicii și utilizarea acesteia în logică, în particular lucrările lui Gottlob Frege, au fost preluate de către Bertrand Russell (1872-1970) în primul deceniu al secolului al 20-lea. În mod tradițional, filosofia britanică era în mare măsură una de tip empiric. Adică, dedicată mai ales acelor probleme și investigații care puteau fi rezolvate prin referințe sau experiențe ale marii majorități a oamenilor raționali. Aceasta s-a schimbat însă, într-o oarecare măsură, în secolul al XIX-lea, ca răspuns la idealismul german al lui Hegel. Hegel credea că Realitatea nu constă în micile detalii concrete ale vieții ci într-un Univers platonic diferit de aceasta.

Russell s-a îndepărtat de idealism. El a conceput o logică matematică care avea ca scop să realizeze ceea ce se presupune că ar trebui să facă toate sistemele logice – să garanteze adevărul concluziei unei argumentări. Încerca de asemenea să facă o distincție între lucrurile care credem că există în realitate și cele generate de gramatica limbilor naturale, altfel spus "entități verbale". G.E. Moore (1873-1958), prietenul și colegul lui Russell, a fost și el interesat de analiza atentă a limbii și respingea idealismul, deoarece credea că realitatea este mult mai apropiată de bunul simț - și că descrierile noastre, dacă le putem cerceta în amănunt, pot revela structura convingerilor noastre.

Getty Images

Bertrand Russell (1872-1970, al treilea conte Russell, scriitor, militant pentru dezarmare nucleară și unul dintre cei care a inițiat, în primii ani ai secolului XX, elaborarea filosofiei lingvistice.

Wittgenstein

Următorul pas a fost făcut de Ludwig Wittgenstein (1889-1951), un tânăr austriac care a studiat cu Russell și care s-a reîntors la Cambridge după ce a luptat pentru țara sa în primul război mondial. Lucrarea sa *Tractatus logico-philosophicus* a devenit cea mai celebră lucrare singulară de filosofie din secolul XX. În aceasta el propunea ceea ce este cunoscut ca "teoria descriptivă a înțelesurilor". Aceasta presupune că structura limbii este într-o de simetrie perfectă cu structura realității – astfel încât "descrie" realitatea – și că prin înțelegerea logicii limbajului se poate înțelege modul în care sunt inter-relaționate elementele lumii reale.

După publicarea cărții, Wittgenstein a abandonat filosofia vreme de mai mulți ani. În 1929 s-a reîntors la Cambridge și a devenit evident că adoptase un cu totul alt punct de vedere. În timpul vieții nu a mai publicat nimic, dar noile sale idei s-au răspândit prin

Library of Trinity College, Cambridge

Tânărul Wittgenstein. Lucrarea sa Investigații filosofice, a fost publicată în 1953, după moartea autorului, și i-a conferit definitiv reputația uneia dintre cei mai mari filosofi din secolul 20.

intermediul studenților săi și prin publicarea (după moartea autorului) a *Investigațiilor filosofice* (1953), reputația lui a fost definitiv consolidată.

Pozitivismul logic

Poziția sa, în anii 1930 și mai târziu, se opunea parțial concepțiilor sale inițiale dar și ideilor elaborate de un grup de logicieni și matematicieni, cunoscuți drept Cercul de la Viena și care au fost exprimate în Anglia de A.J. Ayer în *Limbaj, adevăr și logică* (1936). Numit "pozitivism logic", conceptul său central este "principiul verificării". Acest principiu spune că, dacă enunțurile sunt astfel concepute încât să aibă un sens, trebuie să existe o cale de a demonstra dacă acestea sunt adevărate sau false.

Dacă cineva spune "apa fierbe", atunci acel cineva poate avea ca argumentare aburul, atingerea ibricului sau introducerea unui termometru. La modul general, enunțurile

Popperfoto

▲ A.J. Ayer a fost unul dintre exponenții de frunte ai pozitivismului logic care a subliniat că enunțurile nu au sens decât dacă se poate demonstra veridicitatea sau falsitatea lor.

sunt verificabile pe baza unor observații ce țin de bunul simț sau de cunoștințele științifice.

Însă ce fel de test ar putea fi conceput pentru a demonstra veridicitatea sau falsitatea unor afirmații de genul "D-zeu este bun" sau "E rău să ucizi" sau "Tizian a fost un mare pictor"? Conform principiului verificării aceste enunțuri sunt fie aberații fie trebuie privite pur și simplu ca exprimări emoționale – cu nimic mai adevărate decât opusul lor.

Jocul limbajului

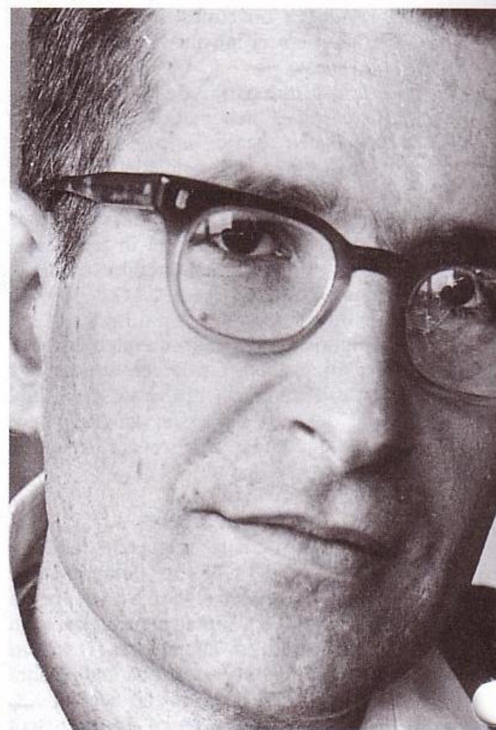
Replica lui Wittgenstein, cel de mai târziu, sau a altora precum Gilbert Ryle (1900-76), a fost aceea de a demonstra că multe din lucrurile pe care le spuneam nu au forma unor enunțuri afirmative. Folosim limbajul în numeroase scopuri – pentru a arăta înțelegere, pentru a promite, pentru a exprima durere sau intenție – și este destul de greșit și deplasat să ceri un mod de verificare a unei declarații cum ar fi: "Cu acest inel mă căsătoresc cu tine."

Wittgenstein a elaborat detaliat noțiunea de "joc al limbajului". Prin aceasta el nu spunea că vorbirea cu referire la D-zeu sau frumusețe ar fi neserioasă. El înțelegea prin aceasta că existau multe genuri de discursuri care au un sens și un înțeles, fiecare cu propria lui gramatică și că acestea se supun unor reguli diferite de cele ale științelor. El credea și că una dintre sarcinile filosofiei ar fi aceea de a elibera oamenii de acel gen de dileme care apar atunci când se utilizează greșit un cuvânt sau un concept într-un joc al limbajului.

Alte abordări

Una din evoluțiile ulterioare din acest domeniu a fost așa zisa "filosofia limbajului obișnuit", practicată mai ales la universitatea Oxford. Nu era atât o investigarea a conceptelor cât o încercare de topografiere a utilizărilor cuvintelor în limbajul cotidian, care într-un context particular ar putea provoca dileme.

În America, printre cei care au contribuit la filosofia lingvistică, în afara foștilor studenți ai lui Wittgenstein, se numără W.V.O. Quine și Noam Chomsky. În *Două dogme de empirism* și în *Lume și subiect*, Quine susținea că, știința, pentru a se dezvolta, nu are nevoie de tehnicile formale ale logicii și cu atât mai puțin de limbajul obișnuit. Chomsky, un lingvist, sugera că "gramatica", însemnând ceva care stă la baza tuturor limbilor naturale, este practic înscrisă în mintea noastră. Gramatica se impune de la sine și lumea pe care o percepem este legată prin reguli care se auto-generează.

Camera Press

▲ Chiar dacă, prin formare, mai degrabă expert în lingvistică decât filosof, scriitorul american Noam Chomsky a influențat ideile mai recente despre limbaj și utilizarea acestuia în filosofie.

mai vezi Istorie universală 164 – EXISTENȚIALISMUL Istorie universală 160 – HEGEL ȘI MARX

Logica pozitivistă

Logica pozitivistă a apărut în prima jumătate a secolului XX. Aceasta încerca să aplice temelor filosofice aceeași rigoare a logicii și a dovezilor caracteristice științei.

Ambii termeni din denumirea de "logică pozitivistă" necesită explicație. Dată fiind istoria mișcării, ar trebui să se înceapă cu pozitivismul, un termen fabricat de Auguste Comte în 1830, atunci când a început publicarea *Cursului de filosofie pozitivă*. Lucrarea lui Comte era inspirată nu doar de evoluțiile survenite în științele naturale în ultimele două secole, ci și de pierderile umane și sociale survenite în timpul revoluției franceze și al războaielor napoleoniene ce au urmat.

Comte dorea să construiască un sistem în care întreaga filosofie să devină filosofia științei – unul care să coordoneze descoperirile științelor fundamentale, unificând metodele acestora. Această știință pozitivă ar fi avut menirea de a călăuzi și de a accelera progresul anumitor discipline și ar fi răspândit rațiunea în modul de abordare al comportamentelor sociale.

Mișcarea generală din cadrul științelor empirice era îndepărtată de explicațiile metafizice, în termenii definirii cauzelor primare și finale ale evenimentelor, fiind mai degrabă aplecată spre investigarea ciclicității fenomenelor naturale și a relației dintre succesiune și conexiune.

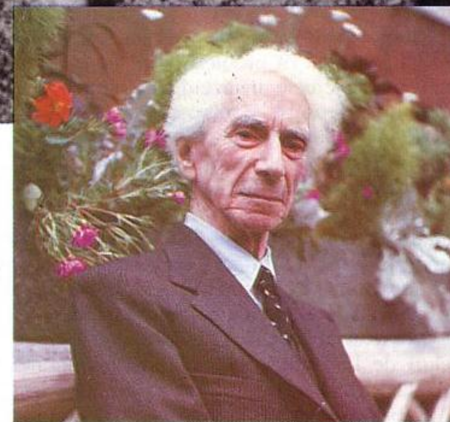
Pe de altă parte logica de după Aristotel a evoluat puțin și abia în 1879 a apărut o nouă abordare a acesteia în lucrările lui Gottlob Frege. Bazate pe lucrările lui Frege, Bertrand Russell și Alfred North Whitehead au elaborat un sistem simbolic de calcul (*Principia Mathematica*, 1910-13) pentru a exemplifica relațiile dintre lucrurile existente în lume.

Tractatus-ul lui Wittgenstein

Rezultatele din lucrările predecesorilor săi au primit o formă de o importanță extraordinară în *Tractatus logico-philosophicus* (1918) a austriacului Ludwig Wittgenstein. În acesta el sugera că limbajul "descrie" lumea – relația logică care definește limbajul oglindește, de fapt, relațiile dintre lucrurile din lumea reală. Pentru a avea un înțeles, o afirmație trebuie să poată fi analizată, prin defalcarea acesteia în propoziții simple, care să "descrie" elementele de bază din lumea înconjurătoare.

Forma logică a acestor propoziții simple va fi identică cu forma logică a propozițiilor simple în evoluția logică dată de Russell, și combinarea propozițiilor în propoziții complexe va respecta regulile de combinare în acea logică. Acest limbaj logic va fi astfel capabil să exprime toate adevărurile posibile despre lume și este treaba oamenilor de știință să descopere care dintre aceste adevăruri posibile este cel real.

Topham Picture Source

Getty Images

Logica pozitivistă a apărut inspirându-se din lucrările a doi mari gânditori: Bertrand Russell (dreapta), care elaborase o formă de calcul simbolic, și filosoful austriac Ludwig Wittgenstein (sus).

Considerând că prin *Tractatus* a rezolvat problemele filosofiei, Wittgenstein a devenit învățător în Austria. Lucrarea sa era deja

Auguste Comte (1798-1857), filosoful francez și inițiatorul pozitivismului, care respingea toate formele metafizicii și teologiei, și care recunoștea doar faptele și fenomenele empirice.

Bertrand Russell într-o luare de cuvânt la conferința de la Haga, din 1948. Spre deosebire de logicienii pozitiviști care au fost atrași de lucrările sale, Russell considera că enunțurile morale pot avea înțeles obiectiv și a susținut fervent dezarmarea nucleară.

A.J. Ayer – aici la o întâlnire a filosofilor, în 1952 – a fost principalul susținător britanic al logicii pozitiviste, după cum a exemplificat în cartea sa "Limbaj, adevăr și logică", publicată în 1936.

cunoscută și în Viena a discutat-o chiar cu un grup de filosofi, printre care Rudolf Carnap, Moritz Schlick, Friedrich Waismann și Herbert Feigl, cunoscuți ca Cercul de la Viena datorită atitudinilor comune.

Scopul lor principal era de a realiza o comuniune reușită între științele empirice tradiționale și noua logică, elaborată după Frege. Ei au acceptat ideea care apăruse de la René Descartes și raționaliști, prin David Hume, Immanuel Kant, Auguste Comte și alții, și anume faptul că nu putem cunoaște nimic prin simpla rațiune pură și că toate cunoștințele noastre despre lume provin dintr-o experiență a simțurilor, având știința doar ca mod de oficializare și de generalizare a acelei experiențe.

Logica pozitivistă

Cercul de la Viena a văzut în noua logică instrumentul ideal pentru exprimarea cunoștințelor științifice. Ei au numit această concepție "logică pozitivistă" și tot ei au fost primii care au susținut că problemele filosofice sunt practic problemele analizei limbajului.

În mod deosebit, Carnap a fost cel responsabil pentru distincția dintre cele două moduri de abordare a problemelor filosofice, modul "material" și modul "formal". Atunci când problemele filosofice sunt abordate la modul material – "ce este frumusețea?" – acestea se referă la lume. Când sunt abordate formal – "ce înseamnă "frumusețea"?" – atunci aceasta se referă la felul în care folosim cuvintele.

În viziunea logicii pozitiviste, există două feluri de limbaje, unul empiric care enunță constatări referitoare la lumea înconjurătoare – limbajul științelor – și un limbaj empiric neutru, al logicii și matematicii. Criteriul adevărului în cel de-al doilea caz este pur convențional sau "analitic", ceea ce înseamnă că depinde de modul în care s-a convenit asupra utilizării termenilor. Afirmația "2 + 2 = 4" este cu siguranță însemnată atunci când vrem să cumpărăm mere, dar adevărul ei depinde de faptul că prin "4", înțelegem "2 + 2".

Principiul verificării

Pe de altă parte, limbajul științei, care exprimă fapte, trebuie să fie controlat și verificat – fiind astfel subiectul "principiului verificării". Aceasta nu înseamnă că fiecare dintre noi trebuie să controleze personal adevărul unei anumite afirmații referitoare la fapte, ci că trebuie să existe o cale prin care afirmația să poată fi verificată.

Dacă, de exemplu, un expert în artă neagă că un tablou ar fi realizat de Van Gogh, ne așteptăm ca acesta să poată oferi și argumente: Van Gogh, de exemplu, afirmă în scrisorile sale că în acel an nu a pictat nimic; sau o anumită culoare care se presupune că ar fi utilizat-o, nu fusese încă descoperită de industria chimică decât după moartea pictorului.

Adepții logicii pozitiviste au continuat să sugereze că orice expresie a limbajului, ce nu este nici convențională ca matematica, nici nu poate fi subiectul unei verificări, ca în cazul științei, nu este doar greșită ci lipsită de sens. A spune "Dumnezeu există," sau "există un scop al vieții" este fără sens, deoarece veridicitatea afirmației nu poate fi verificată.

Ei au separat categoria propozițiilor ca "pedeapsa cu moartea este greșită" sau "este bine să-i ajutăm pe ceilalți", propoziții care exprimă rațiuni morale. Ei sugerau că aceste enunțuri au "înțeles emoțional" și că exprimă ceea ce simte o persoană față de o temă dată, și că ele echivalează cu a spune "ucisul oamenilor! uf!" sau "simt o căldură plăcută atunci când îi ajut pe ceilalți". Aceasta este astăzi considerată de alți filosofi ca o slăbiciune majoră a abordării logicii pozitiviste.

Wittgenstein, considerat drept cel mai important filosof al secolului XX, a elaborat o viziune diferită a modului în care funcționează limbajul. După ce a părăsit Europa, după apariția nazismului, logica pozitivistă a fost exportată în America unde a dobândit foarte mulți susținători.

mai vezi Istorie universală 162 – FILOSOFIA LINGVISTICĂ Istorie universală 164 — EXISTENȚIALISMUL

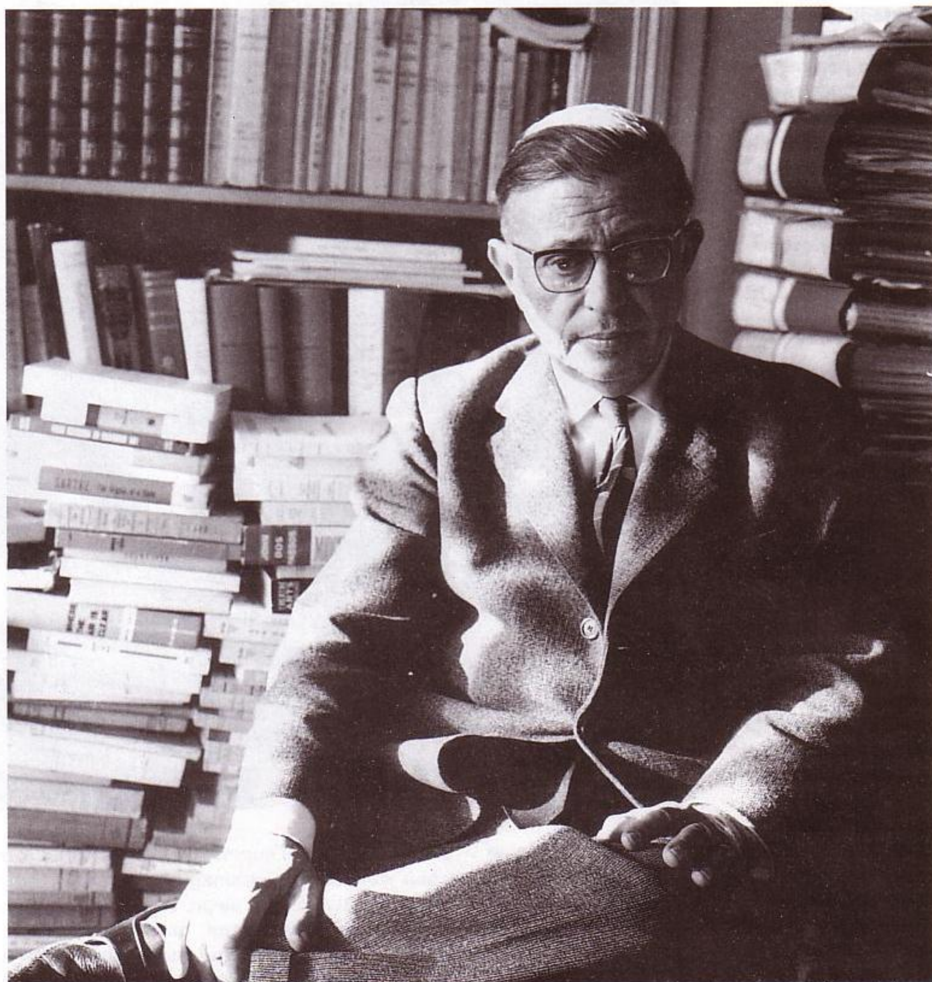
Existențialismul

Ce se întâmplă atunci când cineva inventează o filosofie care nu are reguli? Oare poate fi existențialismul catalogat, cu adevărat, ca un sistem filosofic aparte?

În cadrul celor mai multe sisteme filosofice există un miez central de credințe care pot fi mai mult sau mai puțin definite: de exemplu, marxismul, cu esența sa ce descrie lupta de clasă. În alte cazuri, există un grup de indivizi ce pot fi identificați cu acuratețe: "stoicii" sau "cercul de la Viena". Din păcate nu acesta este și cazul existențialismului, deoarece nu este ușor de văzut ce au în comun gânditorii existențialiști.

Fără îndoială, existențialismul a devenit extrem de important deoarece susținătorii lui au încercat să răspundă la o serie de întrebări dificile, cum ar fi : "Ce poate fi cunoscut de mine?", "Ce ar trebui să fac?" și "Ce aș putea spera să se întâmple?". Mai mult decât atât, ei au încercat să răspundă la aceste întrebări într-o lume în care puterea distructivă a armelor și evenimente groaznice, precum holocaustul, păreau a sorti eșecului orice încercare de raționalizare a comportamentelor.

Din momentul în care conceptul de "existențialism" a fost inventat de Søren Kierkegaard, un danez născut la Copenhaga în 1813, el a fost atribuit gânditorilor și scriitorilor din perioadele mai timpurii. Cei care s-au luptat cu problema referitoare la modul în care individul s-ar putea plasa într-un univers arbitrar au fost numiți existențialiști: Socrate, care a conceput un mod de argumentare împotriva abordării convenționale a viziunii asupra lumii, a fost creditat cu acest termen; la fel ca Hamlet, al lui Shakespeare, Diderot și romancierul rus Dostoievski.

Mary Evans Picture Library

▲ Jean-Paul Sartre, dramaturg, scriitor și filosof, a întruchipat pentru mulți ideile existențialiste din anii 1940. Sartre a adoptat o poziție politică de stânga: considera că era mai bine să maximizezi alegerea celor mulți decât pe cea a celor puțini.

Getty Images

◄ Søren Kierkegaard, gânditorul danez ale cărui idei au stat la baza existențialismului, după cum îl cunoaștem noi astăzi. În timp ce-l studia pe Hegel, Kierkegaard și-a pierdut încrederea în marile sisteme filosofice. După părerea lui, conceptele lui Hegel nu răspundeau la întrebările legate de existența sa.

Kierkegaard nu a călătorit mult în afara Copenhagăi înainte de moartea sa prematură, la doar 42 de ani. A crescut într-o familie dominată de frica lui Dumnezeu și când a ajuns să studieze teologia a petrecut câteva luni la Berlin, urmând cursuri despre ideile filosofice ale lui Hegel. S-a întors complet dezamăgit de ceea ce descoperise despre "sistemul" gândirii pure despre existență. Simțea că asemenea concepte atotcuprinzătoare nu aveau legătură cu ceea ce căuta el. Dorea să afle despre posibilitățile de exprimare a propriilor sale gânduri și despre propria sa viață ca individ, onest cu el însuși. "A exista călăuzit de gândurile pure, este ca și când ai călători prin Danemarca cu ajutorul unei hărți mici a Europei, pe care Danemarca nu este mai mare ca un vârf de peniță," scria el în "Post-scriptumul rezumativ neștiințific" – un titlu caracteristic pentru modul lui de negare a oricărui sistem, de "speculații".

În căutarea unor răspunsuri

A rămas creștin și a trecut de la abstract la concret. A vrut să descopere modul de salvare a ceea ce denumea "propriul meu mic eu". S-a preocupat mai degrabă de individ decât de absolut, și a fost interesat de acele domenii pe care marile sisteme aveau tendința să le ignore. Nu înțelegea de ce logica și consistența ar trebui să fie mai importante decât frazele poetice, paradoxurile, comedia sau absurdul. Credința sa creștină era importantă: alegerea de a

26 august 1944: eliberarea Parisului. Parizienii au ieșit în stradă, mulți dintre ei purtând pancarte în care-și arătau adeziunea față de Charles de Gaulle. Existențialismul modern a apărut la Paris în perioada anilor 1940, când efectele emoționale ale celui de-al doilea război mondial au dus la deziluziile cauzate de sistemele politice și filosofice.

Getty Im

Simone de Beauvoir, parteneră îndelungată a lui Jean-Paul Sartre, a luat o atitudine puternic feministă datorată interesului ei pentru existențialism, iar lucrarea ei, *Cel de-al doilea sex*, a devenit unul dintre textele de referință ale mișcării feministe de pretutindeni.

Mary Evans Picture Library

crede sau nu era cea mai importantă. Așadar, cum se putea face o alegere? Pe ce argumente s-ar fi putut baza o asemenea alegere?

Mai târziu, Friedrich Nietzsche (1844-1900) a elaborat un alt set concludent de idei proto-existențialiste. El credea că oamenii au ajuns să trăiască după o "moralitate a sclavilor", dând la o parte justificarea faptelor lor, pe care au atribuit-o superiorilor lor, datoriei sau chiar stelelor. Se autoamăgeau crezând că nu aveau libertatea de a alege, deoarece alegerea era o povară. Oamenii nu vor să aleagă. Adevărata măsură a unui individ constă însă în abilitatea cu care acesta știe să aleagă și să accepte consecințele alegerii făcute.

Ideile lui Nietzsche sunt neîndurătoare, însă alți gânditori, cum ar fi Karl Jaspers (1883-1969), au încercat să le umanizeze, sugerând că există alții în situația noastră, alții, pe care i-am putea recunoaște și în care am putea avea încredere, fără a le afecta lor sau nouă libertatea și că există o lume externă, obiectivă care oferă oportunități și impune constrângeri. Acești gânditori erau conștienți de problemele care apăreau atunci când libertatea unui individ o restrânge pe a altuia. Jaspers considera că libertatea trebuie să fie universală.

Franța în anii 1940

La mijlocul secolului XX exista o bază teoretică solidă a existențialismului, fondată în jurul problemelor privind modul în care individul poate să-și aleagă acțiunile fără ajutorul unui sistem de valori. Evenimentele celui de-al doilea război mondial – îndeosebi asaltul nazismului german împotriva iudaismului european – i-au șocat pe gânditorii raționaliști. După război s-au ridicat alte probleme pentru raționaliști, printre care evoluția armelor nucleare.

În timpul și după cel de-al doilea război mondial, existențialismul s-a consolidat în Franța, unde ocupația germană și consecințele acesteia au traumatizat în multe moduri intelectualitatea, nu în ultimul rând din cauza posibilităților de alegere pe care le prezentau: mai presus de toate, alegerea de a rezista sau nu, ceea ce putea însemna a alege între viață și moarte. Ideile existențialismului și-au găsit ca exponenți trei intelectuali talentați: Albert Camus, Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir.

Utilizând terminologia lui Kierkegaard și Nietzsche, ei au descris modul în care, în ciuda puterilor nefavorabile și a inutilității vieții, omul are totuși nevoie să aleagă și să-și creeze un sistem de valori. Ei au creat stilul intelectual al unei generații și au exprimat permanent ideea de a fi vigilenți față de ce influență au sistemele politice sau sociale asupra noastră. De exemplu, *Rebelul* lui Camus vede în intransigența rebelului singura speranță opusă puterii; Sartre s-a implicat în politica de stânga crezând că cea mai bună alegere liberă era de a lupta pentru libertatea tuturor; Simone de Beauvoir a scris despre lipsa posibilității de alegere pentru femei și a devenit o mare gânditoare feministă.

Existențialismul avea implicații în modul în care indivizii își trăiau propria viață. Pe unii, renunțarea la sistemele preconcepute îi făcea să adopte viziunea că nimic din ceea ce fac sau spun nu ar putea avea vreo repercusiune asupra celor ce se întâmplau în ziua următoare. Pentru majoritatea însă, existențialismul a însemnat că puteau hotărî singuri ce acțiuni să întreprindă, cu condiția de a nu-i deranja pe ceilalți prin acțiunile lor.

mai vezi Arta și omul 129 – JEAN-PAUL SARTRE

Conducătorii Marii Britanii

De-a lungul secolelor, Țara Galilor și Scoția au fost unite cu Anglia printr-un sistem de guvernare cu centrul la Londra. În secolul al XX-lea însă cea mai mare parte a Irlandei a devenit stat independent.

În Anglia valurile succesive de invadatori care s-au perindat de-a lungul secolelor – celți, romani, saxoni, danezi – au culminat cu invazia și cucerirea acesteia de popoarele normande, populații de descendență vikingă care se stabiliseră în Normandia, Franța.

Monarhii englezi

William I (c.1027-1087; rege 1066-1087). William "Cuceritorul", duce de Normandia, l-a înfrânt pe regele saxon Harold, a întemeiat un stat feudal cu o clasă conducătoare de origine franceză și a ordonat recensământul general în Anglia, centralizat într-un document numit Domesday Book.

William II (c.1057-1100; rege 1087-1100). William a murit – asasinat, se pare – într-un accident de vânătoare în pădurea New Forest.

Henric I (1068-1135; rege 1100-1135). Henric a consolidat autoritatea regală. A încercat să asigure ascensiunea la tron a unicului său copil rămas în viață, Matilda.

Ștefan (c.1100-1154; rege 1135-1154). Ștefan, nepotul lui William I, a fost ales rege dar a purtat un lung război civil împotriva Matildei (1102-1167) care a domnit pentru scurt timp în 1141. În cele din urmă s-au înțeles ca Henric, fiul Matildei să-i succeadă lui Ștefan.

Henric II (1133-1189; rege 1154-1189). Henric, fiul Matildei și al lui Geoffrey de Anjou, a fost primul rege Angevin, sau Plantagenet. A controlat domenii vaste însă o dispută cu Becket, arhiepiscopul de Canterbury, a luat sfârșit cu asasinarea lui Becket.

Peter Newark's Historical Pictures

Scenă de pe tapiseria Bayeux, creată pentru a comemora cucerirea Angliei de către normanzi. Aici, William I (William Cuceritorul) și baronii săi participă la un ospăț. De-a lungul secolelor, clasa normandă stăpânitoare s-a integrat cu restul populației și astfel a apărut o nouă limbă.

Richard I (1157-1199; rege 1189-1199). Mare rege cruciat. În timpul domniei, Richard a petrecut în Anglia mai puțin de un an.

Ioan (1167-1216; rege 1199-1216). Sever dar lipsit de succese, Ioan a pierdut Normandia. A fost obligat de baroni să semneze Magna Carta (1215), actul ce le acorda drepturi și libertăți.

Henric III (1207-1272; rege 1216-1272). Superficialitatea lui Henric a dus la amplificarea opoziției baronilor conduși de Simon de Montfort, care a întrunit primul Parlament (1265) dar a fost înfrânt de fiul regelui, prințul Eduard.

Eduard I (1239-1307; rege 1272-1307). Cruciat și legislator, Eduard a fost și "atacatorul scoțienilor" și cel ce a cucerit fiara Galilor.

Eduard II (1284-1327; rege 1307-1327). Eduard nu a putut preveni reafirmarea independenței scoțienilor. Lupta sa împotriva baronilor a sfârșit prin detronarea și asasinarea sa.

Eduard III (1312-1377; rege 1327-1377). Eduard, un personaj cu caracter cavaleresc, a revendicat coroana franceză, declanșând astfel Războiul de O Sută de Ani (1337-1453). A obținut victorii la Crécy (1346) și Poitiers (1356).

ET Archive

Regele Ioan la vânătoare de cerbi – ilustrație într-un manuscris din secolul al XIV-lea. Domnia lui Ioan a fost marcată de semnarea Magnei Charta, un act de limitare a puterii regale.

Henric VIII, într-un portret realizat de Hans Holbein cel Tânăr. Henric avea nevoie de un moștenitor și a divorțat de prima sa soție, s-a desprins de papalitate și s-a proclamat șef al Bisericii Angliei.

Peter Newark's Historical Pictures

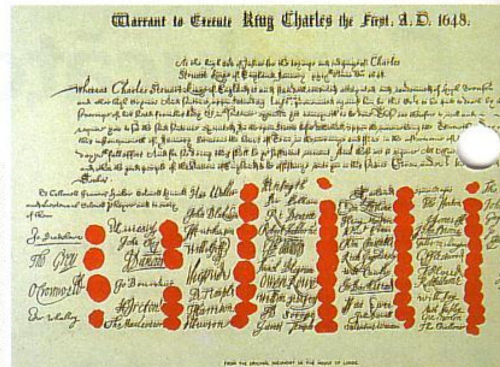
Richard II (1367-1400; rege 1377-1399). Richard pretindea puteri nelimitate, dar a fost detronat și a murit în arest, probabil asasinat.

Henric IV (1366-1413; rege 1399-1413). Primul rege de Lancaster; viața sa de uzurpator a fost pretextul mai multor rebeliuni.

Henric V (1387-1422; rege 1413-1422). Henric a fost un rege războinic care a cucerit nordul Franței și urma să moștenească și

Getty Images

Regina Elisabeta I a fost o domnitoare carismatică, într-o perioadă în care Anglia devenea tot mai puternică. Domnia ei a fost marcată însă și de întărirea puterii parlamentului, de care ea depindea pentru obținerea veniturilor.

Warrant to Execute King Charles the First. A.D. 1648.

Peter Newark's Historical Pictures

Ordinul de execuție a lui Carol I. Parlamentul a respins pretenția regelui la putere nelimitată prin drept divin dar nu a găsit nici o alternativă la principiul eredității.

tronul francez dar a murit tânăr.
Henric VI (1421-1471; rege 1422-1461, 1470-1471). Pierderea Franței când Henric era încă minor a încurajat facțiunile rivale. Victima unor accese de nebunie, Henric a privit neajutorat Războiul celor Două Roze între dinastiile Lancaster și York. A pierdut coroana în 1461 dar a redobândind-o în 1470. După victoria lui Eduard IV, Henric a fost asasinat în Turnul Londrei. Între 1440-41 el a întemeiat la Cambridge colegiul Eton și King's College.
Eduard IV (1442-1483; rege 1461-1470, 1471-1483). Eduard, pretendentul casei de York, a câștigat tronul dar a fost respins după cearta cu puternicul conte de Warwick, "făuritorul de regi". În 1471 l-a înfrânt pe Warwick, care a fost ucis, după care a domnit în siguranță.
Eduard V (1470-1483?; rege 1483). Eduard, fiul cel tânăr al lui Eduard IV, împreună cu fratele său, "prințul din Turn", au dispărut și se presupune că ar fi fost omorâți în Turnul Londrei la ordinele unchiului lor, Richard III.
Richard III (1452-1485; rege 1483-1485). Richard a devenit rege după ce copiii fratelui său, Eduard IV, au fost declarați nelegitimi. A fost înfrânt și ucis în bătălia de la Bosworth de pretendentul la tron al casei de Lancaster, care i-a și succedat apoi, ca Henric VII.
Henric VII (1457-1509; rege 1485-1509). Primul monarh din dinastia Tudorilor, Henric s-a căsătorit cu Elisabeta de York, unind astfel cele două case aflate în dispută.
Henric VIII (1491-1547; rege 1509-1547). O personalitate puternică, Henric a fost căsătorit de șase ori, a intrat în conflict cu papa și s-a autoproclamat capul bisericii engleze.
Eduard VI (1537-1553; rege 1547-1553). Sub domnia infantelui Eduard, Anglia a devenit o țară protestantă. Puterea în numele regelui a fost exercitată mai întâi de ducele de Somerset iar apoi de ducele de Northumberland.
Lady Jane Grey (1537-54; regină 1553). A fost proclamată regină de către socrul ei, Northumberland, care încerca cu disperare să prevină accederea la tronul Angliei a prințesei catolice Maria. Lady Jane a "domnit" doar nouă zile și mai târziu a fost executată.
Maria I (1516-1558; regină 1553-1558). Maria s-a căsătorit cu Filip II al Spaniei și a încercat să restaureze catolicismul în Anglia.
Elisabeta I (1533-1603; regină 1558-1603). Sub domnia Elisabetei, cea mai carismatică regină a Angliei, țara a devenit protestantă și Armada spaniolă a fost înfrântă.

Monarhii scoțieni

Robert I (1274-1329; rege 1306-1329). După ce Eduard I al Angliei a cucerit Scoția, Robert Bruce a condus o revoltă națională și a obținut la Bannockburn o victorie faimoasă. În 1328, Eduard III l-a recunoscut formal pe Bruce ca Rege al Scoției.
David II (1324-1371; rege 1329-1371). Când David era încă minor, Eduard Balliol a pus stăpânire pe tron pentru scurt timp. David a supraviețuit acestei situații precum și captivității de nouă ani în Anglia (1346-57).
Robert II (1316-1390; rege 1371-1390). Robert a fost primul rege din dinastia Stuart.
Robert III (c.1337-1406; rege 1390-1406). Ineficient, Robert a permis exercitarea puterii de către fratele său, ducele de Albany.
Iacob I (1394-1437; rege 1406-1437). Iacob a fost primul dintr-o serie de infanți ce au moștenit coroana, ceea ce a subminat autoritatea regală. Iacob a fost ucis.
Iacob II (1430-1460; rege 1437-1460). Iacob a reușit să slăbească puterea marii case Douglas.
Iacob III (1451-1488; rege 1460-1488). Scoția a dobândit ținuturile Orkney și Shetland printr-un tratat marital încheiat cu Danemarca. Rege nepopular, Iacob a fost înfrânt și ucis de nobilii rebeli conduși de tânărul succesor.

Getty Images

Robert Bruce, primul rege al Scoției, în viziunea unui artist. Victoria sa de la Bannockburn a făcut posibilă independența Scoției până când, în 1707, prin Actul de Unire Insulele Britanice au fost unificate.

Iacob IV (1473-1513; rege 1488-1513). Iacob a suprimat autoritatea semi-independentă a Insulelor (Hebride). După ce a invadat Anglia, el a pierit alături de mulți alți nobili scoțieni în bătălia de la Flodden, cel mai mare dezastru militar din istoria Scoției.
Iacob V (1512-1542; rege 1513-1542). Iacob a menținut "vechea alianță" cu Franța, care începuse în timpul lui David I (c.1082-1153). Se spune că el a murit la aflarea veștilor despre înfrângerea scoțienilor de la Solway Moss.
Maria (1542-1487; regină 1542-1467). Căsătorită cu Delfinul francez, Maria – "Maria, regina scoțienilor" – s-a întors într-o Scoție majoritar protestantă. Catolicismul ei, moartea misterioasă a celui de-al doilea ei soț, lordul Darnley, și căsătoria ei cu suspectul conte de Bothwell – au costat-o coroana. A fugit în Anglia unde a fost executată.
Iacob VI (1566-1625; rege 1567-1625). S-a dovedit un rege eficient al Scoției. În 1603 a moștenit coroana engleză, ca și Iacob I. Anglia și Scoția nu s-au unit dar, sub același monarh, destinele lor au devenit și mai legate.

Anglia și Scoția

Iacob I și VI (1566-1625; 1603-1625). Iacob, lipsit de maiestuozitate și extravagant, primul rege Stuart care a domnit în Anglia, a colaborat greu cu Parlamentul englez.
Carol I (1600-1649; rege 1625-1649). Mai demn dar mai puțin flexibil ca tatăl său, Carol a fost înfrânt în războiul civil englez (1642-46) și, în cele din urmă, executat.

Interegnum-ul

Commonwealth-ul, sau republica, a fost condus simbolic (1649-1653) de un parlament complet epurat, dar puterea reală era exercitată de fapt de armată și de conducătorul acesteia, Oliver Cromwell, care i-a înfrânt pe regaliști și a cucerit Scoția și Irlanda.
Oliver Cromwell (1599-1658; lord protector 1653-1658). După dizolvarea Parlamentului redus, Cromwell a devenit Lord Protector. Puterea lui de necontestat dar sub domnia fiului său, **Richard Cromwell** (1626-1712; lord protector 1658-1659), Commonwealth-ul s-a dezintegrat rapid.

Restaurarea monarhiei

Carol II (1630-1685; rege 1660-1685). "Monarhul vesel", mai abil decât părea, a lăsat o monarhie mai puternică decât era atunci când o preluase.
Iacob II și VII (1633-1701; rege 1685-1688). Romano-catolicismul lui Iacob și încercarea sa pripită de a avansa în poziții de putere pe unii

dintre colegii săi catolici, i-au unit împotriva sa atât pe liberali cât și pe conservatori (cele două facțiuni politice principale). Atunci când la chemarea acestora conducătorul olandez Wilhelm de Orania a debarcat în Anglia, Iacob a fugit și a fost practic detronat.

William III (1650-1702; rege 1689-1702) și **Maria** (1662-1694; regină 1689-1694). Maria, fiica protestantă a lui Iacob II, a domnit cu soțul ei, William de Orania. William a angajat Marea Britanie în Marea Coaliție împotriva Franței.

Ana (1665-1714; regină 1702-1714). Sub domnia Anei, fiica lui Iacob II, Anglia și Scoția s-au unit formal în 1707, sub denumirea de Marea Britanie. Războaiele cu Franța au continuat până în 1713.

George I (1660-1727; rege 1714-1727). George, prințul elector de Hanovra, nu vorbea engleza. Liberalii, care susțineau succesiunea dinastiei de Hanovra, au monopolizat guvernul sub conducerea lui Sir Robert Walpole.

George II (1683-1760; rege 1727-1760). George II a fost ultimul monarh britanic care și-a condus armata într-o bătălie, la Dettingen (1743).

Peter Newark's Historical Pictures

Regina Victoria, la o vârstă înaintată. Chiar dacă a fost nepopulară o bună perioadă a domniei, aceasta a coincis cu întărirea puterii imperiale și economice a Marii Britanii și a ajuns să fie asociată cu acel succes.

George III (1738-1820; rege 1760-1820). Primul monarh din dinastia Hanovra care era născut în Marea Britanie, George III a avut un rol activ și controversat până când perioadele lungi de nebunie au forțat trecerea la regență.

George IV (1762-1830; rege 1820-1830). George, fostul prinț regent, a fost primul monarh care și-a cultivat popularitatea prin vizitele efectuate pe domeniile sale.

William IV (1765-1837; rege 1830-1837). "Marinarul Billy" a acceptat ideea că voința Parlamentului trebuia să prevaleze și a contribuit în 1832 la adoptarea Marii Legi a Reformei.

Victoria (1819-1901; regină 1837-1901). Deși după moartea soțului ei, prințul Albert (1861), a trăit mult timp retrasă, Regina Victoria a devenit simbolul măreției britanice, mai ales după ce Disraeli a proclamat-o Împărăteasă a Indiei (1876). A avut nouă copii, care prin căsătoriile lor au întemeiat majoritatea familiilor regale moderne din Europa.

Mary Evans Picture Library

Dorința lui Eduard VIII de a se căsători cu o femeie divorțată de două ori a provocat o criză care s-a rezolvat doar prin abdicarea lui. Aici, cuplul proaspăt căsătorit este prezentat pe pagina întâi a unei reviste franțuzești.

Eduard VII (1841-1910; rege 1901-1910). Eduard este cunoscut pentru viața sa amoroasă și pentru rolul jucat în promovarea *Antantei cordiale*, între Marea Britanie și Franța.

George V (1865-1936; rege 1910-1936). În timpul primului război mondial, ca reacție la sentimentele antigermane, George V a schimbat numele de familie din Saxa-Coburg în Windsor.

Eduard VIII (1894-1972; rege 1936). După ce s-a îndrăgostit de o femeie divorțată de două ori, Eduard s-a confruntat cu instituțiile religioase și politice și a abdicat, pentru a se putea căsători cu ea.

George VI (1895-1952; rege 1936-1952). Cu toate că nu se aștepta să devină rege, George VI și-a învins bâlbâiala și sănătatea șubredă pentru a deveni un monarh respectat.

Elisabeta II (n.1926; regină din 1952). Regina Elisabeta s-a căsătorit cu Filip, duce de Edinburgh în 1947 și au patru copii, printre care și Charles, prinț de Wales (Țara Galilor). Domnia îndelungată a reginei a cunoscut numeroase schimbări, inclusiv în valorile ce guvernează comportamentul familial, care i-a afectat propria familie.

Prim-miniștrii britanici

Sir Robert Walpole (1676-1745; prim-ministru 1721-1742). Walpole, un whig, a fost considerat primul prim-ministru deoarece s-a bucurat de încrederea regelui dar era capabil și să conducă majoritatea stabilă din camera Comunelor. Oficial nu exista funcția de prim-ministru: Walpole și majoritatea succesorilor lui au purtat titlul de "Lorzi ai Trezoreriei".

Spencer Compton (c.1673-1743; prim-ministru 1742-1743).

Henry Pelham (c.1695-1754; prim-ministru 1743-1754). Pelham, un urmaș al lui Walpole, a continuat sistemul lui de a conduce Camera Comunelor prin distribuirea serviciilor și a pensiilor ca răsplată pentru sprijinul oferit.

Ducele de Newcastle (1693-1768; prim-ministru 1754-56, 1757-62). Newcastle era fratele mai mare al lui Pelham. După Walpole a făcut parte din guvern datorită abilităților sale.

Ducele de Devonshire (1720-64; prim-ministru 1756-1757). William Pitt (Pitt cel Bătrân) (1708-1778; secretar de stat 1756-1757; 1757-1761) a condus practic țara către victorie în războiul de șapte ani (1756-1763) chiar dacă ministerele sale erau conduse nominal de către ducii de Devonshire și de Newcastle.

Contele de Bute (1713-1792; prim-ministru 1762-1763). Bute a fost tutorele lui George III și a avut o influență politică majoră de la ascensiunea lui din 1760. El a pus capăt rolului jucat de Marea Britanie în războiul de șapte ani dar, descurajat de lipsa de popularitate, a demisionat.

George Grenville (1712-1770; prim-ministru 1763-1765). Destrămarea liberalilor în grupuri rivale a creat instabilitate politică.

Lord Rockingham (1730-1782; prim-ministru 1765-1766). Miniștrii lui Rockingham au anulat Stamp Actul lui Grenville, actul care a dus la nemulțumire în coloniile americane.

William Pitt (cel Bătrân) (1708-1788; prim-ministru 1766-1768). În 1766 Pitt a devenit conte de Chatham și prim-ministru.

Ducele de Grafton (1735-1811; prim-ministru 1768-1770).

Lord North (1732-1792; prim-ministru 1770-1782). Sprijinit de George III, a cărui politică a aplicat-o, North a fost premier în timpul dezastruosului război american de independență care a dus la pierderea coloniilor americane de către Marea Britanie.

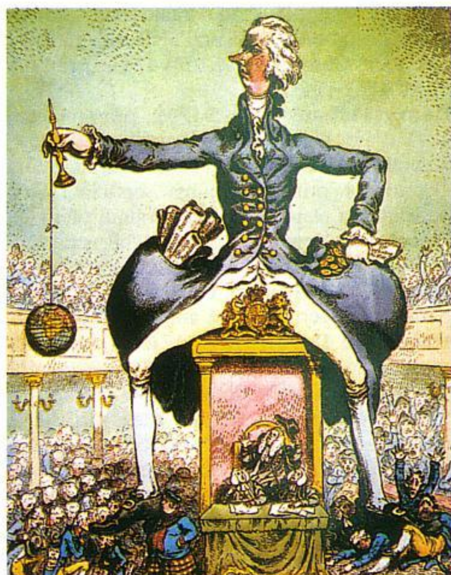
Lord Rockingham (1730-82; prim-ministru 1782). Rockingham a murit subit.

Lord Shelburne (1737-1805; prim-ministru 1782-1783). Moartea subită a lui Rockingham l-a obligat pe Shelburn să implementeze politicile acestuia referitoare la sfârșitul războiului

Getty Images

Elisabeta II la deschiderea oficială a lucrărilor Parlamentului, în 1967. În politica britanică, monarhul are diferite îndatoriri, una dintre acestea fiind aceea de a da citire programului legislativ al guvernului.

Peter Newark's Historical Pictures

Un desen reprezentându-l pe William Pitt cel Tânăr ca prim-ministru, ilustrat în timp ce calcă în picioare opoziția cu scopul de a continua războiul împotriva Franței, în 1796.

american și limitarea puterii regale asupra coloniilor.

Ducele de Portland (1738-1809; prim-ministru 1783). Numit doar simbolic, acest ministru a ajutat la alierea lordului North cu liderul whig Charles James Fox, într-o combinație neprincipială care i-a discreditat pe amândoi.

William Pitt (cel Tânăr) (1759-1806; prim-ministru 1783-1801). La 24 de ani, Pitt a devenit cel mai tânăr prim-ministru al Marii Britanii. Talentat în domeniul finanțelor, el a implicat țara în războaiele împotriva Franței napoleoniene și revoluționare. După tratatul de uniune cu Irlanda, din 1801, Marea Britanie a fost oficial numită Regatul Unit. Pitt a demisionat atunci când regele a refuzat să ușureze soarta romano-catolicilor.

Henry Addington (1757-1844; prim-ministru 1801-1804). Henry Addington, prieten cu Pitt, a preluat funcția după demisia primului. La scurt timp s-a încheiat pacea cu Franța.

William Pitt (1759-1806; prim-ministru 1804-1806). Războiul a reizbucnit în 1803 și Pitt și-a reluat funcția deținută anterior.

Lord Grenville (1759-1834; prim-ministru 1806-07). Acest "ministru al tuturor talentelor", dominat de Charles James Fox și de succesorii lui nu a supraviețuit mult timp după moartea lui Fox.

Ducele de Portland (1738-1809; prim-ministru 1807-1809).

Spencer Perceval (1762-1812; prim-ministru 1809-1812). Perceval a fost asasinat în fața Camerei Comunelor.

Lord Liverpool (1770-1828; prim-ministru 1812-1827). Liverpool a administrat cu măiestrie un cabinet format din oameni și mai străluciți. Marea Britanie a ieșit victorioasă din războaiele napoleoniene. Guvernul conservator al lui Liverpool a reprimat tulburările sociale.

George Canning (1770-1827; prim-ministru 1827). Canning a murit la scurt timp după ce a fost ales.

Lordul Goderich (1782-1859; prim-ministru 1827-1828). Criza Partidului Tory (conservatori) au făcut ineficientă guvernarea Goderich.

Ducele de Wellington (1769-1852; prim-ministru 1828-1830). Wellington, victorios la Waterloo, a fost forțat să decreteze legea emancipării catolice, divizând astfel și mai mult gruparea conservatoare.

Lord Grey (1764-1845; prim-ministru 1830-34). După decenii, liberalii s-au reîntors la putere. Administrația lui Grey a decretat o nouă lege de extindere a drepturilor electorale.

Lord Melbourne (1779-1848; prim-ministru 1834, 1835-41). Melbourne, succesorul lui Grey, a făcut loc pentru scurt timp unui guvern conservator sub conducerea ducelui de Wellington (1834) și a lui Sir Robert Peel (1834-35). În cel de-al doilea mandat Melbourne reformat administrația municipală și a avut o atitudine paternă față de tânăra regină Victoria.

Sir Robert Peel (1788-1850; prim-ministru 1841-1846). Guvernarea lui Peel (considerată astăzi mai degrabă conservatoare decât torystă) a introdus măsuri ample de încurajare a comerțului liber. Ultima dintre acestea, anularea Legii Grâului, a divizat partidul în două facțiuni, conservatorii protecționiști și adepții lui Peel.

Mary Evans Picture Library

Caricatura lui Benjamin Disraeli într-o revistă londoneză din 1874, când acesta a devenit pentru a doua oară prim-ministru. Disraeli era apreciat și pentru romanele sale politice care sunt citite încă și astăzi.

Lord John Russell (1792-1878; prim-ministru 1846-1852). Guvernul său whig a avut un ministru de externe agresiv și populist, lordul Palmerston.

Lord Derby (1799-1869; prim-ministru 1852). Derby a condus primul dintre cele trei guverne conservative minoritare, cu toate că spiritul lor motric era Benjamin Disraeli.

Lord Aberdeen (1784-1860; prim-ministru 1852-55). Coaliția dintre whigi și adepții lui Peel au inițiat Războiul Crimeii (1854-56).

Lord Palmerston (1784-1865; prim-ministru 1855-58). Palmerston a decis finalul victorios al războiului.

Lord Derby (prim-ministru 1858-1859). Al doilea mandat al acestuia a fost scurt.

Lord Palmerston (prim-ministru 1859-65). Palmerston a murit în timpul mandatului.

Lord John Russell (prim-ministru 1865-66). Prim-ministru după moartea lui Palmerston.

Lord Derby (prim-ministru 1866-68). Cea de-a două lege a taxelor a lui Disraeli (1867), care lărgea și mai drepturile electorale a fost "un salt în necunoscut" al conservatorilor.

Benjamin Disraeli (1804-81; prim-ministru 1868). Un prim mandat, extrem de scurt.

William Ewart Gladstone (1809-98; prim-ministru 1868-1874). Victoria covârșitoare a liberalilor (foștii whigi și adepții lui Peel) în alegerile organizate conform noii legi electorale i-au permis lui Gladstone să "pacifice Irlanda" și să introducă noi reforme.

Benjamin Disraeli (prim-ministru 1874-80). Obținând în sfârșit puterea propriu-zisă, Disraeli a adoptat reforme utile. A promovat de asemenea un spirit imperialist, a cumpărat acțiuni în Canalul de Suez și a numit-o pe Regina Victoria Împărăteasă a Indiilor.

William Ewart Gladstone (prim-ministru 1880-85). Gladstone a propus a treia lege a reformelor, dar a fost obligat să demisioneze după ce a pierdut o dispută privind bugetul.

Lord Salisbury (1830-1903; prim-ministru 1885-86). Salisbury a fost succesorul lui Disraeli în funcția de lider al conservatorilor.

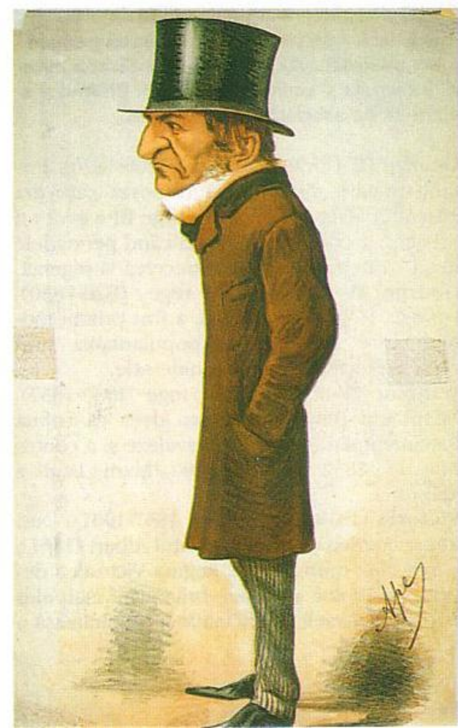
William Ewart Gladstone (prim-ministru 1886). Politica lui Gladstone privind legea internă a Irlandei a dus la dezbinarea liberalilor.

Lordul Salisbury (prim-ministru 1886-92).

William Ewart Gladstone (prim-ministru 1892-94). Gladstone era considerat "marele senior" al politicii britanice. A adoptat din nou o lege internă a taxelor pentru Irlanda dar s-a pensionat după ce aceasta a fost respinsă de Camera Lorzilor care mai deținea încă dreptul de veto absolut pentru toate legile adoptate.

Lord Rosebery (1847-1921; prim-ministru 1894-95). Succesorul lui Gladstone a fost un liberal imperialist.

William Gladstone, marele rival politic al lui Disraeli, într-o caricatură publicată într-un număr din 1869 al revistei *Vanity Fair*, însoțită textul "Dacă ar fi fost un om mai rău, ar fi fost un om de stat mai bun."

Getty Images

Lord Salisbury (prim-ministru 1895-1902). Cel de-al doilea mandat al lui Salisbury a fost umbrit de moartea Reginei Victoria.
Arthur James Balfour (1848-1930; prim-ministru 1902-05). Prea sceptic pentru a fi un premier puternic, Balfour a condus un guvern conservator dezbinat care a devenit nepopular.
Sir Henry Campbell-Bannerman (1836-1908; prim-ministru 1905-08). După o victorie copleșitoare în alegeri, guvernul liberal condus de Cambell-Bannerman a inițiat o serie de reforme sindicale și sociale, introducând prima lege de pensionare pentru limită de vârstă.
Herbert Asquith (1852-1928; prim-ministru 1908-16). Asquith a urmat după retragerea lui Bannerman. El a continuat programul de reforme și a anihilat puterea Camerei Lorzilor.
David Lloyd George (1863-1945; prim-ministru 1916-22). Lloyd George, un liberal galez dinamic l-a răsturnat pe Asquith la mijlocul primului război mondial și a condus o coaliție guvernamentală formată din susținătorii lui liberali și din conservatori. Sub guvernarea lui Lloyd George s-a acordat drept de vot femeilor de peste 30 de ani și cea mai mare parte a Irlandei a devenit practic independentă. Partidul Liberal nu și-a revenit niciodată total după divizarea din perioada războiului.
Andrew Bonar Law (1858-1923; prim-ministru 1922-23). Bonar Law, născut în Canada, a devenit prim-ministru conservator dar sănătatea sa șubredă i-a grăbit pensionarea.
Stanley Baldwin (1867-1947; prim-ministru 1923-24). Primul mandat de premier al lui Baldwin s-a încheiat după ce a fost înfrânt în alegeri.
James Ramsey MacDonald (1866-1937; prim-ministru 1924). MacDonald a condus primul guvern laburist care era însă dependent de sprijinul liberalilor.
Stanley Baldwin (prim-ministru 1924-29). Guvernul lui Baldwin a pus capăt grevei generale din 1926 și a oferit drept de vot tuturor femeilor adulte. S-a dezvoltat o nouă ordine economică: sudul țării a devenit mai bogat decât partea nordică; femeile au găsit noi locuri de muncă în domeniul serviciilor.
James Ramsey MacDonald (prim-ministru 1929-35). MacDonald a condus un alt guvern laburist minoritar care a căzut însă sub presiunea exercitată de marele crah economic. Din 1931, el a condus un "guvern național", format din conservatori, liberali și o mână de membri laburiști.
Stanley Baldwin (prim-ministru 1935-37). Baldwin a fost prim-ministru în timpul crizei cauzate de abdicarea lui Eduard VIII.
Arthur Neville Chamberlain (1869-1940; prim-ministru 1937-40). Chamberlain a dus o politică de conciliere cu Hitler, dar nu a reușit să prevină izbucnirea celui de-al doilea război mondial.
Winston Churchill (1874-1965; prim-ministru 1940-45). Churchill s-a opus vehement față de politica conciliantă a lui Chamberlain. A devenit prim-ministru pe perioada războiului, fiind recunoscut pentru caracterul său tenace și discursurile inspirate.
Clement Attlee (183-1967; prim-ministru 1945-51). Administrația lui Attlee a naționalizat industriile importante, a înființat un Serviciu Național pentru Sănătate și a oferit independența Indiei și Pakistanului.
Winston Churchill (prim-ministru 1951-55). Deși avea o sănătate șubredă, Churchill s-a reîntors în funcția de premier până în 1955.
Anthony Eden (1897-1977; prim-ministru 1955-57). Eden, aflat de mult timp în umbra lui Churchill, ca ministru de externe, a fost cel care a inițiat invazia dezastruoasă a Suezului din 1956, înainte de a se retrage.
Harold Macmillan (1894-1986; prim-ministru 1957-63). "Supermac" a fost cel care a condus Marea Britanie spre epoca bunăstării.
Sir Alec Douglas-Home (1903-1995; prim-ministru 1963-64). Alec Douglas-Home, fostul secretar al lui Neville Chamberlain, a renunțat la rangul de pair pentru a deveni prim-ministru. Între 1970-74 a fost și ministru de externe.
Harold Wilson (1916-95; prim-ministru 1964-70). Administrația laburistă a lui Wilson a fost scuturată de crize financiare și de declarația unilaterală de independență a coloniștilor albi din Rodesia de Sud.
Edward Heath (n.1916; prim-ministru 1970-74). Heath fusese negociatorul-șef al aderării Marii Britanii la C.E.E. (actuala U.E.). Guvernul său a căzut după greva minerilor din 1973.
Harold Wilson (prim-ministru 1974-76). Sub guvernarea lui Wilson, politica de relații industriale inițiate de Heath au fost deviate de la cursul lor și s-a adoptat o lege privind discriminarea pe criterii de sex. Wilson a demisionat pe neașteptate.
James Callaghan (n.1912; prim-ministru 1976-79). Sub guvernarea lui Callaghan, succesorul lui Wilson la conducerea laburistă, a fost adoptată o lege privind relațiile rasiale și guvernul părea să fie eficient până când populația și-a arătat neîncrederea în "iarna nemulțumirii" din 1978-79.
Margaret Thatcher (n.1925; prim-ministru 1979-90). Alegerile din 1979 au fost câștigate de conservatori și liderul lor Margaret Thatcher, a devenit prima femeie prim-ministru a Marii Britanii. Având o filosofie radicală privitoare la "piața liberă", ea a privatizat multe industrii de stat, a condus țara în războiul

Carismaticul Lloyd George a fost un lider eficient pe vreme de război, dar acțiunile sale au dezbinat Partidul Liberal, care nu și-a mai revenit niciodată, iar guvernarea sa a fost marcată de vânzarea coruptă a funcțiilor.

Peter Newark's Historical Pictures

"Cei trei mari" – Roosevelt, Stalin și prim-ministrul englez Winston Churchill – la Conferința de la Ialta din 1943, la care s-a dezbătut și configurația politică mondială postbelică.

ET Archive

Peter Newark's Historical Pictures

Clement Attlee, prim-ministru al guvernului laburist între 1945-51, a înființat Serviciul Național de Sănătate și a naționalizat unele industrii și servicii, cum ar fi mineritul, metalurgia, electricitatea și transporturile.

Sub conducerea lui Harold Wilson în 1964 Partidul Laburist a preluat puterea, promițând o guvernare dinamică într-o eră a schimbărilor tehnologice, dar programul său a fost perturbat de crize de scurtă durată.

Getty Images

Margaret Thatcher cu soţul ei Denis şi cu politicianul Cecil Parkinson, salutând publicul de la fereastra reşedinţei din Downing Street Nr. 10, în alegerile generale din 1983, câştigate uşor de conservatori.

Insulelor Falkland împotriva Argentinei şi a guvernat ţara în perioada unui boom economic care s-a transformat în recesiune.
John Major (n.1943; prim-ministru 1990-97). Politicile de impozite şi taxe şi atitudinea anti-U.E. au dus la căderea d-nei Thatcher. I-a succedat Major, aparent mai conciliant, care a câştigat neaşteptat alegerile din 1992. Chiar dacă încolţit, el şi-a menţinut puterea cu tenacitate.
Tony Blair (n.1953; prim-ministru din 1997). Tony Blair a adus la putere ceea ce el numeşte noul laburism printr-o victorie electorală.

Prinţii de Wales (Ţara Galilor)

Ţara Galilor a fost divizată de-a lungul istoriei, până când englezii au cucerit-o în 1282. Doar trei conducători galezi s-au bucurat de supunerea majorităţii populaţiei galeze şi au fost Prinţi de Wales (titlu acordat din secolul al XIV-lea moştenitorilor tronului Angliei).
Llewelyn ap Gruffudd (a murit în 1282; prinţ de Wales 1246-82). Llewelyn a refuzat să mai plătească tribut lui Eduard I al Angliei. Obligat în 1277 să se supună, Llewelyn s-a revoltat în 1282 şi a fost ucis.
David (a murit în 1283; prinţ de Wales 1282-83). Fratele lui Llewelyn a continuat să opună rezistenţă împotriva Angliei până când a fost prins şi executat.
Owen Glendower (a murit c.1416; prinţ de Wales 1400-c.10). Glendower i-a stârnit pe galezi împotriva lui Henric IV şi s-a aliat cu duşmanii englezi şi francezi ai regelui. Rezistenţa galeză a fost însă depăşită treptat şi după 1410 nu se mai ştie nimic despre Glendower.

Republica Irlanda

După secole de stăpânire engleză, în 1921 statul irlandez liber (întreaga Irlanda cu excepţia unei regiuni restrânse din partea nordică) a devenit independent în mod oficial.
Arthur Griffith (1872-1922; preşedinte al Consiliului Executiv 1922). Griffith a fost unul dintre fondatorii mişcării Sinn Fein care a condus revolta împotriva Marii Britanii între 1919-21. Tot el a fost şi negociatorul şef al tratatului de la Londra din 1921 care a dus la întemeierea statului liber irlandez, acceptând partiţia nord-sud şi apartenenţa la imperiul britanic. "Voluntarii" din Armata Republicană Irlandeză au refuzat să accepte aceşti termeni, astfel că a izbucnit un război civil care era în plină desfăşurare când Griffith a murit, încă în plin mandat.
William Cosgrave (1880-1965; preşedintele Consiliului Executiv 1922-32). În timpul preşedinţiei lui Cosgrave a luat sfârşit războiul civil din 1922-23 cu înfrângerea voluntarilor iar puterea a fost deţinută de Partidul Fine Gael, partid ce accepta tratatul.
Eamon de Valera (1882-1975; preşedintele Consiliului Executiv 1932-37, prim-ministru (cunoscut în velşa irlandeză ca Taoiseach) 1937-48). Veteran al Revoltei de Paşte din 1916, de Valera i-a condus pe rebeli în războiul civil. A înfiinţat partidul pro-republican Fianna Fail, folosindu-şi puterea pentru a slăbi legăturile cu Regatul Unit. În 1937 Statul Liber a devenit Irlanda, o republică care a rămas neutră în cel de-al doilea război mondial.
John Costello (1891-1976; prim-ministru 1948-51). Sub guvernarea lui Costello, Irlanda a devenit Republica Irlanda (în 1949) şi a părăsit Commonwealth-ul.
Eamon de Valera (prim-ministru 1951-54).
John Costello (prim-ministru 1954-57).
Eamon de Valera (prim-ministru 1957-59). De Valera a fost obligat să declare stare de urgenţă şi a luat măsuri împotriva IRA. După retragere a devenit preşedinte (1959-73). (Preşedintele asigură constituţionalitatea statului, dar acţionează la sfaturile primului-ministru.)
Sean Lemass (1899-1971; prim-ministru 1959-66).

Deşi în timpul războiului civil irlandez din 1922-23 a fost de partea învinşilor, Eamon de Valera a devenit personajul politic dominant în primii 50 de ani de independenţă ai ţării sale.

Jack Lynch (n.1917; prim-ministru 1966-73). Sub guvernarea lui Lynch, în 1973, Irlanda a aderat la C.E.E. – Comunitatea Economică Europeană (acum Uniunea Europeană – U.E.). În nord a izbucnit o criză de lungă durată.
Liam Cosgrave (n.1920; prim-ministru 1973-77).
Jack Lynch (prim-ministru 1977-79).
Charles Haughey (n.1925; prim-ministru 1979-82). Haughey părăsise guvernul lui Lynch în 1970, după ce a fost acuzat de furnizarea armelor pentru Nord.
Garret Fitzgerald (n.1926; prim-ministru 1982-87). Fitzgerald a avut o poziţie conciliatoare referitor la problema Irlandei de Nord, şi în 1985 s-a semnat acordul anglo-irlandez.
Charles Haughey (prim-ministru 1987-92). În cele din urmă scandalul legat de ascultarea telefoanelor a pus capăt carierei lui Haughey.
Albert Reynolds (n.1932; prim-ministru 1992-94). Reynolds a jucat un rol important în evenimentele ce au dus în 1994, în nord , la armistiţiul cu IRA. A demisionat după acuzaţiile conform cărora ar fi fost muşamalizate informaţii ce ar fi dăunat Bisericii.
John Bruton (n.1947; prim-ministru 1994-96).
Bertie Ahern (n.1951; prim-ministru din 1996). Ahern este protejat al lui Charles Haughey.

O ilustraţie reprezentându-l pe Owen Glendower, reprodusă de pe sigiliul acestuia.

Prim-ministrul irlandez Albert Reynolds (centru) dă mâna cu doi lideri ai partidelor politice, al căror sprijin principal vine din partea catolicilor din Irlanda de Nord – Gerry Adams (stânga), liderul Sinn Fein, şi John Hume, liderul social-democraţilor.

mai vezi Istorie universală 61 – EPOCA REFORMELOR ÎN MAREA BRITANIE Istorie universală 94 – MAREA BRITANIE POSTBELICĂ

Conducătorii Franței

Istoria Franței începe cu regatul francilor, un popor germanic care după declinul civilizației romane a ocupat teritoriul căruia i-a dat numele de Francia.

În secole ce au urmat, Franța a fost condusă de regi, împărați și de diferite guverne de tip republican. Lista lungă a marilor conducători îi cuprinde pe Carol cel Mare, Ludovic cel Sfânt, cardinalul Richelieu, Ludovic XIV, Napoleon Bonaparte și Charles de Gaulle.

Pepin cel Scurt (c.715-768; rege 751-768). Pepin era fiul lui Charles Martel, care a oprit invazia musulmană în Franța prin victoria obținută în 732 la Tours. Pepin a moștenit forța tatălui său și, în 751, după răsturnarea ultimului rege merovingian al francilor el a fost ales în locul acestuia, fondând dinastia carolingiană. Pepin s-a aliat cu papalitatea invadând în 754 și 756 Italia, nimicindu-i pe lombarzi și reinstaurând puterea temporară a papalității.

Carloman (751-771; rege comun 768-771). Până la moartea sa timpurie, Carloman, fiul mai mic al lui Pepin cel Scurt, a condus regatul franc împreună cu fratele său, Carol cel Mare.

Carol cel Mare (742-814; rege 771-814). Carol cel Mare (Charlemagne) a fost un rege războinic care i-a înfrânt pe lombarzi și pe saxoni, s-a luptat în Spania cu arabii și a creat un imperiu uriaș. În anul 800, recunoscătorul papă Leo III l-a încununat împărat al vestului. Carol cel mare a promovat învățătura, perioadă cunoscută astăzi ca renașterea carolingiană.

Ludovic I (778-840; împărat 814-840). Ludovic (cunoscut și sub numele de Ludovic cel Pios) a fost fiul lui Carol cel Mare și a moștenit imperiul acestuia.

Carol I, "cel Pleșuv" (823-877; rege 843-877). Carol a fost unul dintre cei trei fii ai lui Ludovic, care după trei ani de războaie interne a împărțit imperiul în trei; Carol a devenit rege al Franciei de Vest (practic, Franța modernă). Ambițiile sale imperiale i-au slăbit controlul asupra seniorilor franci, chiar dacă pentru o perioadă scurtă a reușit să devină împărat (875-877).

Ludovic II (846-879; rege 877-879). Domnia lui Ludovic "Bâlbâitul" a fost scurtă și turbulentă. La moartea lui, regatul francilor a fost divizat între fii acestuia, Ludovic III (863-882) și Carloman (mort în 884).

Carol II, "cel Gras" (839-888; rege 884-887). Sub domnia lui Carol, imperiul carolingian a fost reunit pentru ultima dată. Slăbiciunea sa în fața invaziei normanzilor a dus la îndepărtarea acestuia de la tron.

Eudes (c.860-898; rege 888-898). Eudes, sau Odo, conte de Paris, apără Parisul împotriva normanzilor. El a fondat dinastia robertienilor sau capețiană dar nu a reușit să-i facă față rivalului său carolingian, Carol III.

Mary Evans Picture Library

▲ Lui Carol cel Mare i se datorează revigorarea învățământului și convertirea la creștinism a numeroși păgâni. Imperiul acestuia, care se întindea pe teritoriile actuale ale Franței și Germaniei nu a durat, dar statul pe care l-a înființat a devenit un model pentru monarhia medievală.

Mary Evans Picture Library

▶ Filip II, ale cărui talente de om de stat au fost aservite statului francez, într-o perioadă de importanță crucială pentru istoria medievală. Neîndurător și abil, acesta a manipulat cu iscusință alți monarhi contemporani, cum ar fi Richard I sau regele Ioan al Angliei, și a transformat Franța în cel mai important stat din vestul Europei.

Detaliu al unei picturi miniaturale: Henric de Navarra (devenit rege în 1598) o întâmpină pe Margareta de Valois. Hughenot (protestant) convertit la catolicism, el a făcut multe pentru a obloji rănile cauzate de războaiele religioase.

Carol III, "cel Simplu" (879-929; rege 893-922). După moartea lui Eudes, Carol a devenit rege peste întreaga țară. A încheiat pacea cu Rollon, conducătorul normanzilor, permițând înființarea de către normanzi a Normandiei de astăzi. A fost înlăturat de la putere.
Robert I (c.865-923; rege 922-923). Robert, fratele lui Eudes, a fost ales pentru a-i succeda lui Carol cel Simplu, care fusese înlăturat de la tron dar încerca să-l recucerească. Încercarea sa a eșuat, dar Robert a fost ucis într-o bătălie.
Rudolf sau Raoul (a murit în 936; rege 923-936). Rudolf, duce de Burgundia, principalul susținător al lui Robert I, a fost ales la succesiune.
Ludovic IV (c.921-954; rege 936-954). Numit "d'Outremer" (cel Străin) deoarece și-a petrecut primii ani din viață în exil, Ludovic a fost fiul lui Carol cel Simplu. De fapt capețianul Hugo cel Mare era puterea din spatele tronului.
Lothaire (941-986; rege 954-986). Lothaire, ca și tatăl său, Ludovic IV, era condus din umbră de Hugo, un capețian, fiul lui Hugo cel Mare.
Ludovic V (c.967-987; rege 986-987). Ludovic, care a murit fără a lăsa un moștenitor, a fost ultimul conducător carolingian al Franței.
Hugo Capet (c.938-996; rege 987-996). Ales ca succesor al lui Ludovic V, Hugo a întemeiat dinastia Capețiană. Confruntat cu marii seniori feudali, autoritatea sa a fost extrem de limitată.
Robert II, "cel Pios" (c.970-1031; rege 996-1031). Activ și războinic, Robert a ținut piept seniorilor feudali.
Henric I (c. 1008-1060; rege 1031-1060). Domnia lui Henric a fost dominată de rebeliuni și de un război civil.
Filip I (1052-1108; rege 1060-1108). În ciuda unei vieți scandaloase și a excomunicării, Filip a mărit puterea coroanei.
Ludovic VI, "cel Gras" (1081-1137; rege 1108-1137). Ludovic a creat o administrație regală profesionistă și a inițiat alianța de lungă durată și de importanță vitală între coroană, orașe și biserică.
Ludovic VII (c.1120-1180; rege 1137-1180). Ludovic a condus cea de-a doua cruciadă nereușită în numele papalității. Fosta sa soție, Eleonora de Aquitania, s-a căsătorit cu Henric II, rege al Angliei și duce de Normandia, creând în Franța un "imperiu angevin" amenințător.
Filip II Augustus (1165-1223; rege 1180-1223). Neîndurător și abil, Filip s-a concentrat asupra întăririi monarhiei franceze și a participat și la cea de-a treia cruciadă. După o luptă îndelungată cu angevinii, al a cucerit toate teritoriile lor din nordul Franței.
Ludovic VIII (1187-1226; rege 1223-1226). Ludovic a dus la bun sfârșit cucerirea ținutului Provence și a început, prin nobilimea din nord, să pună capăt ereziei albigenzilor.
Ludovic IX (1214-1270; rege 1226-1270). Ludovic cel Sfânt a fost singurul rege francez care avea să fie canonizat; alți conducători europeni au fost atât de impresionați de integritatea sa încât l-au acceptat ca arbitru în disputele dintre ei. Însă cruciada sa împotriva Egiptului a fost un eșec, iar el a murit de ciumă în timpul unui atac împotriva Tunisiei.
Filip III (1245-1285; 1270-1285). Moștenind ținutul Languedoc, Filip a reușit să extindă puterea regală și în sudul Franței. Acțiunile sale militare prost plănuite din Spania au dus la moartea acestuia.
Filip IV, "cel Frumos" (1268-1314; rege 1285-1314). Sub domnia cinicului și oportunistului Filip puterea regală s-a consolidat semnificativ. A purtat războaie cu Edward I al Angliei și Flandrei, l-a umilit pe papa Bonifaciu VIII și a desființat Ordinul Templierilor. Începând cu 1309 a mutat reședința papilor la Avignon, și a pus-o sub influența regalității franceze ("Captivitatea din Avignon", 1309-1376).
Ludovic X (1289-1316; rege 1314-1316). La reacția feudalilor împotriva expansiunii regale Ludovic a făcut concesii nobilimii.
Filip V (c.1293-1322; rege 1316-1322). Filip i-a succedat infantelui Ioan I, care a murit la vârsta de doar cinci zile.
Carol IV (1294-1328; rege 1322-1328). Carol a fost ultimul dintre capețieni în linie directă, nelăsând moștenitor. Pretențiile regelui Edward III al Angliei au fost respinse pe motiv că tronul francez nu putea fi moștenit decât pe linie de descendență masculină (legea salică).

Dinastia Valois

Filip VI (1293-1350; rege 1328-1350). Filip, unul dintre nepoții lui Filip IV, a fost primul rege din dinastia Valois. Edward III al Angliei nu a renunțat la pretențiile teritoriale și astfel a început războiul de 100 de ani (1337-1453), cu o înfrângere zdrobitoare a armatei franceze la Crécy (1356). Vlăguită de război, Franța a fost slăbită din 1348 și de marea epidemie de ciumă, moartea neagră.
Ioan II, "cel Bun" (1319-1364; rege 1350-1364). Viteaz dar incompetent, Ioan a fost capturat de englezi în bătălia de la Poitiers (1356). Când s-a încheiat pacea în 1360, Ioan a fost eliberat dar s-a reîntors voluntar în captivitate când ostaticul ținut în locul său a evadat. Prin acordarea ducatului de Burgundia fiului său mai mic el a creat o amenințare la adresa monarhiei.
Carol V, "cel Înțelept" (1337-1380; rege 1364-1380). Regent în perioada captivității tatălui său, Carol a înăbușit în 1358 o răscoală a țăranilor (Jaqueria) și treptat a restaurat ordinea. Având la comanda armatei sale un nenobil, Bertrand du Guesclin, el i-a alungat pe englezi

Ludovic XIV împreună cu familia sa, în 1711. Aceasta era spre sfârșitul domniei lui Ludovic și războiul pentru succesiunea tronului Spaniei atinsese apogeul. Acesta a fost ultimul conflict major în care a luptat regele Ludovic XIV în decursul îndelungatei sale domnii.

Mary Evans Picture Library

Ludovic XVI, regele Bourbon decapitat în 1793, în timpul revoluției franceze. Ludovic era o persoană slabă, puțin interesată de politică, dar fiind în centrul atenției, a fost trimis la ghilotină de politicienii Convenției Naționale.

Napoleon I, pictat de marele pictor academic francez, Ingres. Acesta este tânărul Napoleon, gata (și, după cum a reieșit, foarte capabil) de a cuceri monarhiile europene. Napoleon apare în postura sa caracteristică, cu mâna stângă introdusă în veston.

Bridgeman Art Library

din cea mai mare parte a Franței.

Carol VI (1368-1422; rege 1380-1422). Perioadele de nebunie ale lui Carol au lăsat Franța divizată între facțiunile burgunde și armagnace (Orleans). Henric V al Angliei a invadat Franța în 1415, i-a înfrânt pe francezi la Azincourt și, în alianță cu Burgundia, a cucerit nordul Franței. Prin Tratatul de la Troyes, Carol îl recunoștea pe Henric V ca regent al Franței.

Carol VII (1403-1461; rege 1422-1461). La început a fost rege doar la sud de Loara, dar a fost înconjurat de servitori loiali. Inspirat de Ioana d'Arc, francezul a eliberat Orleans-ul și a fost încoronat. În ciuda arderii pe rug a Ioanei d'Arc, englezii au continuat să fie îndepărtați de pe pământul francez.

Ludovic XI (1423-1483; rege 1461-1483). Porecla lui Ludovic, "Păianjenul", indică perspicacitatea sa deosebită. După o dispută lungă cu burgunzii, "imperiul" burgund s-a destrămat și ducatul a revenit coroanei franceze.

Carol VIII (1470-1498; rege 1483-1498). Invazia victorioasă a lui Carol în Italia pentru a ocupa Napoli a fost zadarnică dar a pornit o implicare franceză îndelungată în peninsulă.

Ludovic XII (1462-1515; rege 1498-1515). În decursul războaielor pentru Italia, au fost cucerite în cele din urmă Milano și Napoli.

Francisc I (1494-1547; rege 1515-1547). Francisc a fost un monarh renascentist strălucitor și un patron al artelor. Înfruntat de marele imperiu habsburgic al lui Carol al V-lea, care amenința să încercuiască Franța, a dus patru războaie, revenindu-și rapid după înfrângerea zdrobitoare de la Pavia (1525), însă nu a reușit decât să limiteze puterea lui Carol.

Henric II (1519-1559; rege 1547-1559). Sub influența amantei sale, Diane de Poitiers, Henric i-a persecutat pe hughenoți (protestanți) și a promovat familia Guise. În 1558 a ocupat Calais-ul, ultima posesiune engleză din Franța. În 1559, tratatul de la Cateau-Cambresis a pus capăt războaielor dintre dinastia Valois și Habsburgi. Henric a fost ucis într-un duel.

Francisc II (1544-1560; rege 1559-1560). Francisc era primul dintre cei trei fii bolnăvicioși ai lui Henric II care au devenit regi. Toți erau sub influența mamei lor, Catherina de Medicis, care manipula între fracțiunea Guise și Bourbonii protestanți. Francisc a fost primul soț al lui Mary, regina Scoției.

Carol IX (1550-1574; rege 1560-1574). Domnia lui Carol a fost marcată de declanșarea războaielor religioase între catolici și hughenoți. Manipulat de mama sa, Carol cel firav și nevrotic a ordonat declanșarea masacrului din noaptea Sf. Bartolomeu (1572) în care au fost

uciși mii de hughenoți.

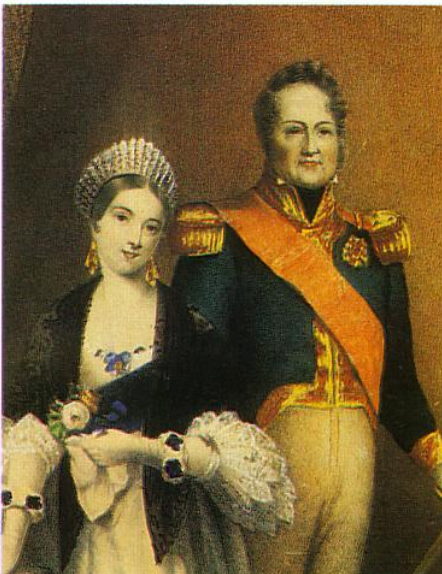
Henric III (1551-1589; rege 1574-1589). Înainte de a moșteni tronul francez, Henric a fost rege al Poloniei pentru un timp (1573-1574). În 1589 haosul și războiul civil au atins culmile. Henric a asediat Parisul, dar a fost asasinat.

Epoca Bourbonilor

Henric IV (1553-1610; rege 1589-1610). Rege de Navarra din 1562, Henric a fost primul monarh din dinastia de Bourbon. A restabilit autoritatea regală doar după ce s-a convertit de la religia hughenotă la catolicism ("Parisul merită o liturghie"); drepturile hughenoților s-au garantat prin edictul de la Nantes (1598). Francezii îl comemorează ca pe un domnitor aducător de pace și un bon viveur, dar a fost asasinat în timpul pregătirilor pentru război.

Ludovic XIII (1601-1643; rege 1610-1643). După regența mamei sale, Maria de Medicis, Ludovic a lăsat grijile statului în seama prim-ministrului său, cardinalul Richelieu, care a făcut din Franța o mare putere.

Ludovic XIV (1638-1715; rege 1643-1715). O nulitate în copilărie, atunci când războaiele civile (Fronda) începuseră să divizeze Franța, Ludovic s-a hotărât să câștige puterea absolută. S-a autointitulat "regele Soare", reducând nobilimea la rangul de curteni și conducând regatul din noul său vast palat de la Versailles. A angajat miniștrii de geniu (Colbert, Vaubin, Louvois), dar pe care i-a stăpânit. Războaiele duse de el au depășit granițele țării și au instaurat un Bourbon la tronul Spaniei, însă au extenuat țara și, la fel ca persecuția sa asupra hughenoților, au slăbit Franța.

Mary Evans Picture Library

▲ Ludovic Filip împreună cu soția sa. Ludovic Filip a fost desemnat rege al francezilor, un titlu care-i exprima statutul de monarh constituțional.

▼ Clemenceau, "tigrul" (cu pălăria ridicată), cu președintele american Woodrow Wilson și cu britanicul Lloyd George la Conferința de Pace din 1919, de la Versailles. Clemenceau a fost un apărător de temut al intereselor franceze și a cerut de la Germania despăgubiri de război.

Ludovic XV (1710-1774; rege 1715-1774). Ludovic a devenit celebru mai ales datorită amantelor sale (printre care Madame de Pomapour și Madame du Barry) decât prin dăruirea sa față de națiune. Capabil dar leneș, nu a încercat să reformeze un stat aflat în declin. În decursul domniei sale puterea regală și prestigiul monarhiei s-au prăbușit constant.

Ludovic XVI (1754-1793; rege 1774-1792). Persoană plăcută dar incapabilă, Ludovic nu a reușit să reformeze sistemul slăbit. Practic falimentat, în 1789 i-a mobilizat pe nobili, clerici și populația de rând convocând adunarea Statelor Generale. Reprezentanții stării a treia s-au autoproclamat Adunarea Națională și au elaborat o nouă constituție. Ludovic a cooperat fără entuziasm până în iunie 1791, când el și familia sa au fugit, dar au fost capturați la Varennes. Ludovic a fost decăzut din drepturi, detronat în septembrie 1792, judecat și ghilotinat la 21 ianuarie 1793. Fiul lui, considerat de regaliști Ludovic XVII (1785-95) a murit în închisoare.

Revoluția franceză

Adunarea Națională (iunie 1789-septembrie 1791). Provenită din Adunarea Statelor Generale întrunite în mai 1789, Adunarea Națională a fost întărită de asaltul asupra Bastiliei din 14 iulie 1789. A abolit feudalismul, a adoptat "Declarația Drepturilor Omului" și a dus la constituirea monarhiei parlamentare.

Adunarea Legislativă (octombrie 1791-septembrie 1792). Dominat de partidul moderat

Getty Images

Girondin, noul guvern francez a intrat în război cu Austria și Prusia. Nereușind să atragă sub influența sa Parisul, autoritatea sa a slăbit.

Convenția Națională (septembrie 1792-octombrie 1795). Aleasă prin drept electoral universal pentru bărbați, Convenția a proclamat republica și a votat execuția regelui. Franța fiind în război cu cea mai mare parte a Europei, puterea a fost acaparată de două comitete, Comitetul Salvării Publice și Comitetul Securității Publice, conduse de iacobini. Girondinii au fost răsturnați și a început domnia terorii împotriva contrarevoluționarilor. Autoritatea a fost deținută la început de grupul Danton, apoi de Robespierre și de adepții lui. În iulie 1794, prăbușirea și ghilotinarea lui Robespierre au pus capăt perioadei de teroare.

Directoratul (1795-1799). O constituție mai conservatoare a acordat puterea executivă unui Directorat format din cinci membri. Ei au început războiul lung împotriva coalițiilor europene ostile și puterea comandanților armatei s-a întărit constant.

Consulatul (1799-1804). Lovitura de stat din noiembrie 1799 pusă la cale de un general strălucit, Napoleon Bonaparte, a răsturnat Directoratul. Noul guvern era constituit din trei consuli, dar practic Primul Consul, Bonaparte, deținea puterea. El a negociat un concordat prin care reconcilia biserica și statul și a reorganizat sistemul legal (Codul lui Napoleon). Un plebiscit a creat Primul imperiu.

Primul imperiu

Napoleon I (1769-1821; împărat 1804-1814, 1815). În 1807, după o serie de victorii spectaculoase Napoleon a ajuns stăpânul unei mari părți din Europa. A domnit autocratic însă a protejat multe din câștigurile revoluției franceze. A pierdut din popularitate când Blocada continentală, care avea ca scop ruinarea Marii Britanii, a creat numeroase privațiuni. Rezistența spaniolă a slăbit imperiul și în 1812 invazia dezastruoasă din Rusia a dus la prăbușirea sa rapidă. În 1814 Napoleon a abdicat, dar și-a recâștigat tronul în 1815, după cele "100 de zile". Învins la Waterloo, a abdicat din nou, sfârșindu-și zilele ca prizonier britanic pe insula Sf. Elena.

Restaurația

Ludovic XVIII (1755-1824; rege 1815-1824). Fratele lui Ludovic XVI a fost reînscăunat ca monarh constituțional și a recunoscut că monarhia absolutistă era de domeniul trecutului.

Carol X (1757-1836; rege 1824-1830). Carol, fratele reacționar al lui Ludovic XVIII, a încercat să modifice constituția dar a fost detronat de revoluția din 1830.

Ludovic Filip (1773-1850; rege 1830-1848). Ludovic Filip, descendent din ramura mai tânără, liberală, a familiei Orleans, "regele cetățean", a domnit cu un mandat constituțional limitat. Principalii săi rivali politici au fost Adolphe Thiers (1797-1877) și François Guizot (1787-1874). Guizot a fost prim-ministru începând cu 1840, guvernând prin manipulare electorală. Revoluția din 1848 a dus la răsturnarea lui Guizot și la abdicarea lui Ludovic Filip.

A doua republică

Alphonse de Lamartine (1790-1869), poet, a fost personajul principal al guvernului provizoriu (februarie-mai 1848).

Ludovic Cavaignac (1802-1857), general; i s-au acordat puteri sporite pentru a reprima insurecția muncitorilor din Paris (iunie 1848).

Ludovic Napoleon Bonaparte (1808-73; președinte 1848-52). Nepotul lui Napoleon I, a fost ales datorită legendei lui Napoleon. Lovitura de stat din 2 decembrie 1851 îi conferă puteri dictatoriale, urmate de autoproclamarea sa în 1852 ca împăratul Napoleon III.

Al doilea imperiu

Napoleon III (împărat 1852-1870). Sub Napoleon industria s-a dezvoltat rapid și în Paris s-au construit mari bulevarde. Franța a câștigat războaie limitate cu Rusia și Austria. Regimul lui Napoleon a devenit treptat mai liberal dar s-a dezintegrat rapid în timpul dezastruosului război franco-prusian, din 1870-1871; Napoleon a fost capturat la Sedan.

A treia republică

Guvernul Apărării naționale (septembrie 1870-februarie 1871). Acest guvern provizoriu a continuat războiul până când au putut fi organizate noi alegeri; principalul conducător al acestuia a fost Leon Gambetta (1838-1882).

Adolphe Thiers (1797-1877; șef executiv al statului în 1871; președinte 1871-1873). El a negociat pacea prin care Franța a cedat Germaniei provinciile Alsacia și Lorena. În mai 1871 armata guvernamentală a înăbușit Comuna radicală instaurată la Paris; Thiers a fost obligat să demisioneze în mai 1873.

Patrice de MacMahon (1808-1893; președinte 1873-1879). Mareșal al Franței, MacMahon era monarhist. În timpul președinției sale a devenit evident că puterea politică era deținută de miniștrii susținuți de Adunarea Națională.

Jules Grevy (1813-1891; președinte 1879-1887). În timpul președinției lui Grevy, miniștrii ca Jules Ferry (1832-1893; prim-ministru 1880-1881, 1883-1885) au adoptat o politică imperială "progresistă" în Africa de Nord și în Asia de Sud-Est. Se părea că generalul Georges Boulanger (1837-1891; ministru de război 1886-1887) va cuceri puterea însă a fost exilat.

Sadi Carnot (1837-1894; președinte 1887-1894). În timpul președinției lui Carnot a ieșit la iveală corupția pe scară largă prin scandalul Panama din 1892-1893. Franța s-a aliat cu Rusia împotriva Germaniei (guvernul lui Jean Casimir-Perier, 1893-1894). Atrocitățile anarhiștilor au culminat cu înjunghierea președintelui.

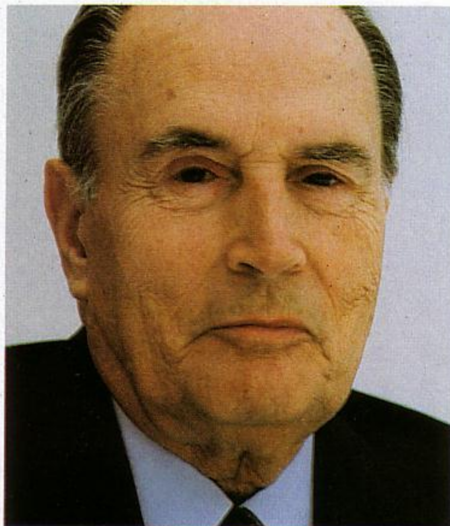
Jean Casimir-Perier (1847-1907; președinte 1894-1895). A demisionat după doar șase luni.

Felix Faure (1841-1899; președinte 1895-1899). În 1898, Franța era extrem de divizată și dovezile tăinuirilor și măsluirilor au culminat cu afacerea Dreyfuss (în 1894, Alfred Dreyfuss, un ofițer de armată evreu, a fost acuzat pe nedrept de spionaj în favoarea Germaniei). Regaliștii, catolicii și armata s-au opus republicanilor și socialiștilor pro-Dreyfuss.

Emile Loubet (1838-1929; președinte 1899-1906). În timpul președinției lui Loubet, ministrul Rene Waldeck-Rousseau (1846-1904; prim-ministru 1899-1902) a încercat să rezolve afacerea Dreyfuss; chiar dacă a fost găsit vinovat, Dreyfuss a fost grațiat prin decret prezidențial și în 1906 condamnarea sa a fost revo-

Getty Images

Charles de Gaulle a luat atitudine împotriva regimului de la Vichy și a condus în cel de-al doilea război mondial mișcarea Franței Libere. În 1958, după căderea celei de-a patra republici, el a instaurat a cincea republică.

Getty Images

François Mitterand a avut o carieră politică lungă, care a început în timpul celei de-a patra republici și s-a prelungit până în cea de-a cincea. A fost ales președinte în 1981.

cată. Emile Combes (1835-1921; prim-ministru 1902-1905) a luat măsuri pentru limitarea puterii bisericii care au culminat cu separarea bisericii de stat. În 1904 Combes a încheiat *Entente Cordiale* (Antanta cordială) cu Marea Britanie.

Armand Fallières (1841-1931; președinte 1906-1913). Pe timpul ministeriatului lui Joseph Caillaux (1863-1944; prim-ministru 1911-1912) a existat o criză acută franco-germană generată de interesele din Maroc.

Raymond Poincaré (1860-1934; președinte 1913-1920). Franța a intrat în primul război mondial cu Rene Viviani (1863-1925) ca prim-ministru, însă cel mai mare conducător al ei din acea perioadă a fost Georges Clemenceau "Tigrul" (1841-1929, al doilea mandat de prim-ministru 1917-1920).

Paul Deschanel (1855-1943; președinte 1920). A demisionat din motive de sănătate.

Alexandre Millerand (1859-1943; președinte 1920-1924). În 1923 Franța a invadat Ruhrul pentru a-i pedepsi pe germani care nu au continuat plata pagubelor de război; acțiunea a fost ordonată de fostul președinte Raymond Poincaré (prim-ministru 1922-1924). În 1924 Millerand a fost obligat să demisioneze după acuzațiile de partinitate politică.

Gaston Doumergue (1863-1937; președinte 1924-1931). O perioadă de mare instabilitate politică. În timpul prezidențiatului lui Doumergue, Aristide Briand (1862-1932; prim-ministru de șase ori în perioada 1909-1929) a muncit pentru reconcilierea internațională.

Paul Doumer (1857-1932; președinte 1931-1932). Președinția lui Doumer a luat sfârșit brusc când a fost asasinat de un rus alienat.

Albert Lebrun (1871-1950; președinte 1932-1940). Într-o perioadă marcată de amenințarea Germaniei naziste, guvernul "Frontului Popular" al lui Leon Blum (1872-1950; prim-ministru 1936-1937; 1938) era antifascist și dedicat reformelor sociale. Edouard Daladier (1884-1970; al doilea prim-ministru 1938-1940) a semnat liniștitorul acord de la Munchen, din 1938, dar în cele din urmă, la 3 septembrie 1939, a declarat război Germaniei. În timpul invaziei germane (1940) Paul Reynaud a fost prim-ministru până când a fost înlocuit de Philippe Pétain (1856-1951) care a negociat un armistițiu cu germanii victorioși și a devenit conducătorul unui nou stat francez.

Franța de la Vichy

Mareșalul Philippe Petain (șeful guvernului 1940-1944). Petain s-a bucurat de un prestigiu imens, fiind un fost mare conducător militar din primul război mondial. El a condus zona neocupată a Franței, cu capitala la Vichy. Chiar dacă tehnic neutră, Franța de la Vichy a colaborat cu naziștii, îndeosebi în pogromurile și deportarea evreilor. Premierii de la Vichy au fost Petain însuși (1940-1941), Pierre Laval (1883-1945; prim-ministru 1940, 1942-1944) și amiralul François Darlan (1881-1942; prim-ministru 1941-1941). Darlan, trecând de partea Aliaților, a fost asasinat în Algeria; Laval a fost executat ca trădător; Petain a fost încarcerat în perioada 1945-1951.

Guvernarea provizorie

Inițial guvernul a fost condus de generalul Charles de Gaulle (1890-1970), conducătorul mișcării Franța Liberă care a continuat să lupte împotriva Germaniei și după 1940. A demisionat în semn de dispreț față de dezbinarea care a continuat să existe între partidele politice.

A patra republică

Vincent Auriol (1884-1966; președinte 1947-1954). Pierre Mendès-France (1907-1982; prim-ministru 1954-1955) a pus capăt războiului colonial din Indochina. Guvernarea lui Guy Mollet (1905-1975; prim-ministru 1956-1957) a fost responsabilă pentru rolul dezastruos al Franței în invazia anglo-franceză din Suez, din 1956. Mollet a semnat și tratatul de la Roma, prin care se puneau bazele Pieței Europene Comune. După o perioadă lungă de instabilitate, o rebeliune militară din Algeria a dus la guvernarea lui Charles de Gaulle (1958-1959), autorizată să elaboreze o nouă constituție cu puteri prezidențiale sporite.

A cincea republică

Charles de Gaulle (președinte 1959-1969). Dezamăgindu-i pe generalii rebeli, de Gaulle a acordat independență Algeriei și coloniilor franceze din Africa. A inițiat un parteneriat strâns franco-german dar a menținut Marea Britanie în afara Pieței Comune. A inițiat un program nuclear francez independent, și a pus capăt participării militare franceze la NATO. Grevele și revoltele studențești și muncitorești din 1968 nu l-au clintit dar a demisionat după ce a pierdut un referendum privind schimbările constituționale.

Georges Pompidou (1911-1974; președinte 1969-1974). Fost prim-ministru gaullist (1962-68) Pompidou a murit în timpul mandatului.

Valery Giscard d'Estaing (1926- ; președinte 1974-1981). Ca lider al republicanilor independenți de centru-dreapta, Giscard a fost primul președinte non-gaullist al celei de-a cincea republici.

François Mitterand (1916-1998; președinte 1981-1995). În 1971 Mitterand a reușit să îmbine socialiștii fragmentați într-un singur partid care s-a întărit rapid și a câștigat o victorie zdrobitoare în 1981. Problemele economice l-au determinat pe Mitterand să modifice politicile tradiționale de stânga. În 1986 s-a retras de pe scena politică, după ce dreapta a câștigat alegerile și Jaques Chirac a fost numit prim-ministru (1986-1988). Însă Mitterand a fost reales în 1988. Partidul său socialist a guvernat într-o perioadă de recesiune, până la triumful din 1993 al dreptei, când Edouard Balladour (1929-) a devenit prim-ministru (1993-1995). Mitterand a continuat parteneriatul franco-german, promovând transformarea Pieței Comune în Uniunea Europeană. A încurajat proiectele unor construcții monumentale, îndeosebi la Paris.

Jacques Chirac (1932- ; prim-ministru 1974-1976, 1986-1988; președinte 1995-2002/2002-). Chirac a fondat în 1976 RPR (*Rassemblement pour la Republique*), un partid politic gaullist. În mai 1997, după gaullistul Alain Juppe în funcția de prim-ministru a urmat liderul Partidului Socialist, Lionel Jospin; ei au continuat să lucreze pentru realizarea Uniunii Monetare Europene.

Viitorul președinte Jacques Chirac în timpul campaniei electorale. După o prestație slabă în prima rundă a alegerilor, Chirac a înregistrat în cea de-a doua rundă o victorie decisivă împotriva opozantului său socialist.

SIPA

mai vezi Istorie universală 47 – LUDOVIC XIV AL FRANȚEI

Conducătorii Germaniei

Germania a fost centrul Sfântului Imperiu Roman, cea mai prestigioasă instituție seculară din Europa. Aceasta a ajuns însă să fie tot mai fărâmițată în principate, practic independente. Unificată, în cele din urmă, doar în 1871, Germania a intrat într-o eră de războaie catastrofale care au lăsat-o divizată până în 1990.

Carol cel Mare (742-814; împărat 800-814). Charlemagne (Carol cel Mare) a devenit în 768 regele francilor, a cucerit cea mai mare parte a vestului și centrului Europei (inclusiv suprafața Germaniei de astăzi) și a fost încoronat împărat la Roma de Papa Leo III, de Crăciunul anului 800. Astfel el devenea în vest, teoretic, succesorul împăraților romani, chiar dacă centrul puterii – ca și al altor împărați care l-au succedat – era la nord de Alpi. A fost primul împărat din dinastia Carolingiană.

Ludovic I cel Pios (778-840; împărat 814-840). Ludovic, unicul fiu al lui Carol cel Mare, a divizat imperiul între cei trei fii ai săi.

Lothar I (795-855; împărat 840-855). Deși Lothar a moștenit titlul imperial, Tratatul de la Verdun (843) i-a lăsat un "regat de dimensiuni mijlocii" sărăcit, care se întindea din Olanda până în Italia. Cea mai mare parte a Germaniei era condusă (843-876) de Ludovic, fratele său.

Ludovic II (822-875; împărat 855-875). După moartea lui Lothar, în urma unor divizări teritoriale Lothar a ajuns în posesia Italiei.

Carol II cel Pleșuv (823-877; împărat 875-877). Carol, rege al Franței din 843, a reunificat pentru scurt timp întreg imperiul carolingian.

Carol III cel Gros (839-888; împărat 881-887). Carol a devenit împărat după un an confuz de inter-regnum dar era rege al Franței din 884. A fost detronat ca urmare a eșecului de a face față atacurilor vikingilor.

Arnulf (c.850-899; împărat 887-899). Arnulf, nepotul ilegitim al lui Ludovic II, și-a consolidat supremația în Germania și Italia cu toate că nu a fost înscăunat decât în 896.

Ludovic Copilul (893-911; împărat 901-911). Ludovic a fost ultimul împărat carolingian.

Conrad I (a murit în 918; împărat 911-918). Conrad era ducele Franconiei, ales de magnați în detrimentul ramurii franceze a familiei carolingiene; aceasta marchează separarea efectivă a Franței de restul imperiului, care era în principal de origine germanică.

Getty Images

Otto cel Mare, împărat al Sfântului Imperiu între 936-973 și învingătorul din bătălia cu maghiarii de la Lechfeld. La încoronarea lui Otto s-a folosit pentru prima dată sintagma de "Împărat al Sfântului Imperiu".

ET Archive

Împăratul războinic Frederic Barbarossa capitulează în fața Papei, după victoria italienilor la Punta Salvore – pictat de Spinello în fresca din Sala dei Priori, Siena, Italia.

Henric I Păsărarul (c.876-936; împărat 919-936). Primul din dinastia Saxonă (Ottoniană), Henric a obținut victorii importante împotriva maghiarilor și danezilor.

Otto I cel Mare (912-973; împărat 936-973). Otto i-a potolit pe marii magnați, a pus capăt amenințării ungare prin marea victorie de la Lechfeld (955) și a efectuat trei expediții în Italia. Mulți împărați nu au fost niciodată încoronați iar Otto nu a fost înscăunat formal de către papă decât spre sfârșitul domniei sale, în 962, când s-a și utilizat pentru prima dată denumirea de "sfânt împărat roman".

"Frederic II și maeștrii săi în arta dresării șoimilor", de pe coperta lucrării realizate de Frederic despre arta dresării șoimilor. Manuscrisul original se află în biblioteca Vaticanului, din Roma. Obiectul asemănător cu o aripă de pe centura dresorului este o momeală împănată folosită pentru a atrage înapoi șoimul după efectuarea zborului.

Mary Evans Picture Library

Otto II (c.955-983; împărat 973-983). Domnia lui Otto s-a desfășurat sub semnul înăbușirii revoltelor și a unei campanii nereușite împotriva sarazinilor din Italia.
Otto III (980-1002; împărat 983-1002). Otto a numit și a demis suverani pontifi și s-a angajat într-o încercare aproape megalomană de a restaura tradiția Imperiului Roman.

Rudolf I, conducător al Austriei și împărat al Sfântului Imperiu Roman din 1273. Rudolf a fost primul împărat Habsburg, deși doar mai târziu tronul imperial urma să fie moștenit pe cale ereditară pe linia Habsburgă.

Mary Evans Picture Library

Henric II (973-1024; împărat 1002-1024). Henric a desăvârșit sistemul de guvernare ottonian bazându-se pe prelații puternici ai bisericii pentru a diminua puterea nobililor. A fost canonizat în 1146.
Conrad II (c.990-1039; împărat 1024-1039). Conrad a fost primul împărat din dinastia Franconiană, sau Saliană, punând bazele unei importante ere imperiale.
Henric III (1017-1056; împărat 1039-1056). Probabil cel mai impunător împărat medieval, Henric i-a obligat pe boemi, ungari și slavii polabi să-i recunoască supremația, a reformat biserica și a arbitrat rivalitatea dintre papi.
Henric IV (1050-1106; împărat 1056-1106). Minoratul îndelungat al lui Henric a dus la slăbirea puterii imperiale și deși a fost un domnitor viguros și hotărât, a dus războaie civile îndelungate și a intrat în conflict cu puterea crescândă a papalității care se opunea investiturii laice (dreptul de a numi arhiepiscopii). Închis de fiul său Henric V, el a abdicat dar apoi a evadat și a luptat până la moarte.
Henric V (1086-1125; împărat 1106-1125). După o luptă îndelungată, problema investiturii a fost rezolvată în 1122, printr-un concordat al sinodului de la Worms. Însă rivalitatea dintre împărați și papalitate a continuat.
Lothar II (1075-1137; împărat 1125-1137). Lothar a fost ales, în detrimentul celei mai apropiate rude a lui Henric V, unul dintre cei mai puternici nobili din familia Hohenstaufen. Lothar a reprezentat facțiunea welfă pro-papală, care s-a angrenat într-o luptă lungă împotriva familiei Waiblinger sau Hohenstaufen.
Conrad III (1093-1152; împărat 1138-1152). Sub domnia lui Conrad, primul împărat din familia Hohenstaufen, războaiele civile dintre welfi și staufeni au provocat haos în Germania.
Frederic I Barbarossa (1123-1190; împărat 1152-1190). Barbarossa ("barbă roșie") a fost un împărat războinic ale cărui acțiuni au devenit legende. Totuși, înfrângerea sa de către liga lombardă din nordul Italiei a dus practic la distrugerea relațiilor dintre Germania și Italia. S-a înecat în timp ce mărșăluia pentru a lua parte la cea de-a treia cruciadă.
Henric VI (1165-1197; împărat 1190-1197). Moștenind atât Sicilia cât și imperiul, Henric a avut numeroase realizări dar a eșuat în încercarea lui de a instaura monarhia ereditară în locul celei elective.
Frederic II (1194-1250; împărat 1215-1250). Urmând după o perioadă lungă în care împărații rivali s-au luptat unii cu alții ajungând la impas, Frederic a fost un conducător strălucit și dur, poreclit Stupor Mundi (Minunea Lumii). El s-a concentrat asupra consolidării puterii sale în Italia, chiar cu prețul unor concesii în Germania, dar nu a reușit să subjuge orașele din liga lombardă și nici papalitatea.
Conrad IV (1228-1254; împărat 1250-1254). Ultimul împărat al casei Hohenstaufen. Dinastia Hohenstaufen a fost ruinată și distrusă de o alianță între papalitate și interesele franceze.

Familiile Habsburg și Luxemburg

Rudolf I (1218-1291; împărat 1273-1291). Alegerea lui Rudolf a pus capăt unei lungi perioade confuze, în care titlul imperial era puțin important și putea fi obținut și de străini, cum ar fi Richard de Cornwall, fratele lui Henric III al Angliei; nici unul dintre ei nu a domnit cu adevărat. Rudolf, primul împărat de Habsburg, a consolidat poziția familiei pe Dunăre.
Adolf (c.1250-1298; împărat 1292-1298). Adolf de Nassau a fost ales pentru a împiedica întărirea poziției familiei de Habsburg. Succesul lui Adolf a unit principii împotriva lui și, în cele din urmă, a fost detronat.
Albert I (c.1250-1308; împărat 1298-1308). Albert a fost fiul lui Rudolf I de Habsburg.
Henric VII (c.1275-1313; împărat 1308-1313).

Mary Evans Picture Library

Carol (sau Karl) V, împărat între1519-1556. Se vede faimoasa bărbie proeminentă a habsburgilor. A fost atât de încântat de acest portret încât i-a oferit artistului un lanț de aur și de trei ori suma convenită inițial.

Primul împărat din dinastia de Luxemburg, Henric a restaurat temporar în Italia autoritatea imperială.
Ludovic IV (c.1283-1347; împărat 1314-1347). Împăratul Ludovic Bavarezul și-a învins rivalul habsburg în lupta pentru coroană. S-a angajat într-o nouă luptă împotriva papalității, care nu-i confirma dreptul eclezi ast de a domni.

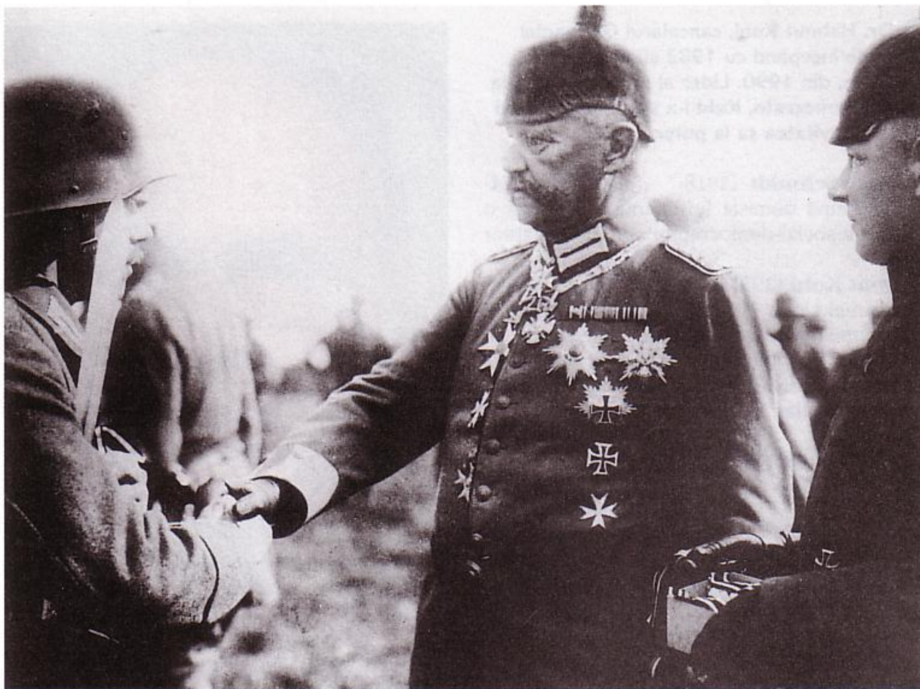

Tablou al împărătesei Maria Tereza a Austriei, de Gabrielli Mattei. Oficial soţul ei, Francisc, a fost ales împărat, deoarece o femeie nu putea să deţină titlul imperial.

Carol IV (1316-1378; împărat 1347-1378). Carol de Luxemburg a fost şi rege al Boemiei, domnind de la Praga. Bula de aur din 1356 a permanentizat sistemul electiv.
Viaceslav (1361-1419; împărat 1378-1400). Viaceslav, fiul lui Carol IV, a fost detronat însă a contestat decizia. La un moment dat au existat trei împăraţi rivali.
Rupert (??-1410; împărat 1400-1410). Ales de arhiepiscop, dar incapabil de a menţine titlul.
Sigismund (1368-1437; împărat 1410-1437). Sigismund, fratele lui Viaceslav, a fost preocupat mai ales de sfârşitul Marii Schisme din biserică, cu combaterea ereziei husite din Boemia şi rezistenţa în faţa turcilor.
Albert II (1397-1439; împărat 1438-1439). După domnia lui Albert, tronul imperial a rămas în familia Habsburg, chiar dacă fiecare succesor trebuia să fie ales (şi, din această cauză, era obligat uneori să facă concesii).
Frederic III (1415-93; împărat 1440-1493). Frederic a fost un împărat slab, însă a negociat o serie de căsătorii prin alianţă care i-a întărit pe Habsburgi.
Maximilian I (1459-1519; împărat 1493-1519). Sărac dar de mare cavalerism, în afară de alianţele dinastice, Maximilian nu a realizat prea multe.
Carol V (1500-1558; împărat 1519-1556). Ca urmare a politicilor de alianţă dinastice, Carol a ajuns să moştenească un imperiu imens (Spania, Olanda şi o bună parte din Italia) ca şi domeniul Habsburgic de pe Dunăre dar şi titlul imperial. Războaiele sale îndelungate cu Franţa, cu protestanţii şi cu turcii nu au fost lipsite de succese, însă l-au secătuit. În 1556 acesta a abdicat, împărţind imperiul între fiul şi fratele său.
Ferdinand I (1503-1564; împărat 1556-1564). Ferdinand, fratele lui Carol V, a moştenit teренurile dunărene şi titlul imperial; a devenit şi rege al Boemiei şi Ungariei dar a fost forţat să facă faţă înaintării turcilor.
Maximilian II (1527-1576; împărat 1564-1576). Maximilian s-a remarcat prin politica sa de toleranţă religioasă.
Rudolf II (1552-1612; împărat 1576-1612). Studiosul dar excentricul Rudolf a fost un domnitor slab.
Matthias (1557-1619; împărat 1612-1619). Matthias, cu toate că era o persoană tolerantă, i-a asigurat în Boemia şi Ungaria succesiunea verişorului său catolic militant, Ferdinand,
Ferdinand II (1578-1637; împărat 1619-1637). Politica inflexibilă a lui Ferdinand a dus la o revoltă în Boemia şi la un conflict european major, războiul de treizeci de ani, care a distrus Germania.
Ferdinand III (1608-1657; împărat 1637-1657). În 1648 Pacea din Westfalia a pus capăt războiului de treizeci de ani, lăsând în urmă o Germanie secătuită şi divizată pentru totdeauna între principii puternici; orice autoritate exercitată de împăraţi se baza mai degrabă pe proprietăţile extinse ale familiei Habsburg decât pe deţinerea titlului imperial.
Leopold I (1640-1705; împărat 1658-1705). În timpul domniei lui Leopold turcii au fost alungaţi din Ungaria. El şi succesorii lui au luat parte la coaliţiile care au luptat în două războaie lungi pentru a restrânge puterea lui Ludovic XIV al Franţei.
Joseph I (1678-1711; împărat 1705-1711).
Carol VI (1685-1740; împărat 1711-1740). Diplomaţia lui Carol vroia să asigure succesiunea Habsburgilor prin fiica sa, Maria Tereza. Toate puterile au acceptat acest aranjament, numit Sancţiunea Pragmatică.
Carol VII (1697-1745; împărat 1742-1745). Carol Albert de Bavaria a fost ales împărat şi a luat parte la o încercare condusă de Franţa şi Prusia de a dezbina domeniile Habsburgilor; aceasta a eşuat şi Carol a murit ca refugiat.
Francisc I (1708-1765; împărat 1745-1765). Francisc Ştefan de Lorena a fost soţul Mariei

Frederic II cel Mare, rege al Prusiei în perioada 1740-1786. Frederic, geniu militar, a cucerit Silezia pentru Prusia şi a ţinut piept unei alianţe formate din Austria, Franţa şi Rusia, în timpul războiului de şapte ani.

Getty Images

Paul Ludwig von Hindenburg, un general german important în primul război mondial. Ca președinte al Republicii de la Weimar, a fost forțat să-l accepte pe Hitler drept cancelar.

Duce al Varșoviei. După căderea lui Napoleon, Frederic a pierdut jumătate din regat.
Antoniu (1755-1836; rege 1827-1836).
Frederic Augustus II (1797-1854; rege 1836-1854).
Johann (1801-1873; rege 1854-1873).
Albert (1828-1902; rege 1873-1902).
George (1832-1904; rege 1902-1904).
Frederic Augustus III (1865-1932; rege 1904-1918). Ultimul suveran al străvechii case de Wettin, a abdicat în timpul tulburărilor din regiune de la sfârșitul primului război mondial.

Regii din Wurttemburg

Frederic (1754-1816; rege 1805-1816). Elector al Wurttemburgului din 1803, Frederic a fost unul din regii germani creați de Napoleon după destrămarea imperiului său.
Wilhelm (1781-1864; rege 1816-1864).
Carol (1823-1891; rege 1864-1891).
Wilhelm II (1848-1921; rege 1891-1918). Prin abdicarea sa în noiembrie 1918, la sfârșitul primului război mondial, Wilhelm a fost ultimul dintre regii din teritoriul cunoscut azi ca Germania.

Regii din Westfalia

Ieronimus (1784-1860; rege 1807-1813). Westfalia era un stat creat de Napoleon; regele acestuia, Ieronimus, era fratele împăratului. Odată cu prăbușirea imperiului napoleonian, în 1813, Ieronimus a fugit în Franța și Westfalia a încetat să mai existe.

Împărații germani

Wilhelm I (1797-1888; împărat 1871-1888). Rege al Prusiei începând cu 1861, el a devenit mai întâi împărat al Germaniei datorită stratagemelor lui Otto von Bismarck (1815-1898; prim-ministru al Prusiei începând cu 1862, cancelar al Germaniei 1871-1890). Bismarck a concertat victoriile decisive ale Prusiei împotriva Austriei și Franței (1870-1871), culminând cu unificarea Germaniei având Berlinul drept capitală a statului. Noul stat a devenit în scurt timp cea mai mare putere din Europa.
Frederic III (1831-1888; împărat 1888). Frederic, fiul lui Wilhelm I, a murit de cancer după o domnie ce a durat doar trei luni.
Wilhelm II (1859-1941; împărat 1888-1918). În 1890 Wilhelm l-a demis pe Bismarck și a jucat un rol proeminent pe scena politică. În ce măsură au influențat izbucnirile sale și isteria tensiunile care au dus la primul război mondial este încă un subiect controversat. În 1918, spre sfârșitul războiului, au izbucnit rebeliuni și revolte, iar Wilhelm a abdicat. S-au organizat alegeri democratice și s-a întemeiat un nou stat. Prima adunare a conducătorilor acestora, la Weimar, a dat numele republicii.

Președinții Republicii de la Weimar

Friedrich Ebert (1871-1925; președinte 1919-1925). În timpul președinției lui Ebert Germania a acceptat condițiile grele de pace impuse de Aliați și treptat a depășit haosul de după război.
Paul von Hindenburg (1847-1934; președinte 1925-1934). Hindenburg, un comandant veteran al primului război mondial, era reacționar dar onest, însă la o vârstă mai înaintată s-a lăsat influențat de vechii colegi. Gustav Stresemann (1878-1929; cancelar 1923, ministru de externe 1923-1929) a contribuit la reconcilierea internațională. Marele crah a provocat însă șomaj în masă și ascensiunea Partidului Nazist. Când liderul nazist Adolf Hitler, a devenit cancelar, Republica de la Weimar s-a destrămat rapid.

Conducătorii celui de-al treilea Reich

Adolf Hitler (1889-1945; cancelar 1933-1945; Führer (lider) 1934-1945). Beneficiind de puteri nelimitate, Hitler a întemeiat o dictatură personală și de partid, eliminând întreaga opoziție, reînarmând Germania, persecutându-i pe evrei și urmând o politică externă agresivă care a dus la expansiunea Germaniei. Atacul Germaniei asupra Poloniei a declanșat al doilea război mondial (1939-1945); după înfrângere, Hitler s-a sinucis.
Karl Doenitz (1891-1980; Führer 1945). Hitler l-a desemnat ca succesor pe amiralul Doenitz, a cărui unică sarcină a fost cea de a accepta capitularea necondiționată. Doenitz a fost închis zece ani pentru crime de război.

Germania de Vest

După cel de-al doilea război mondial, Germania a fost împărțită, la început în patru zone administrate de aliați, apoi, în 1949,

TRH

Adolf Hitler și Partidul Nazist au ajuns la putere exploatând nemulțumirile generalizate cauzate de șomajul excesiv provocat de Marea Criză.

Willy Brandt în 1959, în timpul unei vizite în Marea Britanie, pe vremea când era primar al Berlinului de Vest. El a vizitat casa de pe Downing Street 10, reşedinţa prim-ministrului britanic.

într-o republică federală (Germania de Vest) şi o republică democrată (Germania de Est).
Theodor Heuss (1884-1963; preşedinte 1949-1959); membru al Partidului Democraţilor Liberi.
Heinrich Lubke (1894-1972; preşedinte 1959-1969); creştin-democrat.
Gustav Heinemann (1899-1976; preşedinte 1969-1974); social-democrat.
Walter Scheel (1919- ; preşedinte 1974-1979).
Karl Carstens (1916- ; preşedinte 1979-1984).
Richard von Weizsacker (1920- ; preşedinte 1984-1990; preşedintele unei republici germane federale unite 1990-94).
Roman Herzog (1934- ; preşedinte 1994-).

Cancelari

Konrad Adenauer (1876-1967; cancelar 1949-1963). După înfiinţarea în 1949 a unei Germanii Federale, cancelar a devenit liderul creştin-democrat Adenauer. Politica sa ca membru NATO şi partener al Franţei (incluzând primii paşi spre Comunitatea Europeană), au dus la normalizarea relaţiilor cu Occidentul.
Ludwig Erhard (1897-1977; cancelar 1963-1966). Erhard, unul dintre arhitecţii "miracolului economic" german, a fost obligat să demisioneze după ce politicile sale privind taxele au fost respinse.
Kurt Kiesinger (1904-1988; cancelar 1966-1969). Kiesinger a condus o coaliţie formată din creştin-democraţi şi social-democraţi până în momentul înfrângerii sale electorale.
Willy Brandt (1913-1992; cancelar 1969-1974). Fost refugiat al nazismului şi primar al Berlinului de Vest, guvernarea social-democrată a lui Brandt a adoptat o politică conciliatoare faţă de Germania de Est şi blocul comunist din estul Europei.

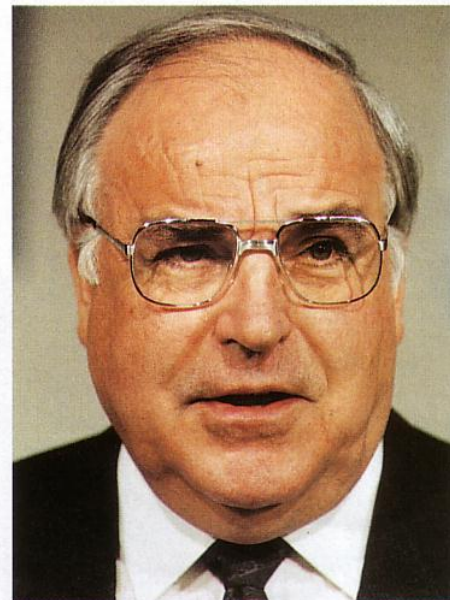
Erich Honecker a condus Germania de Est (RDG) din 1973 până la revoluţia democrată din 1989 – la început, ca şef al Partidului Unităţii Socialiste, apoi ca preşedinte.

Dr. Helmut Kohl, cancelarul Germaniei Federale începând cu 1982 şi al Germaniei Unificate, din 1990. Lider al aripii de dreapta creştin-democrate, Kohl i-a surprins pe mulţi prin longevitatea sa la putere.

Helmut Schmidt (1918- ; cancelar 1974-1982). După demisia lui Brandt, a condus o coaliţie a social-democraţilor şi a democraţilor liberi.
Helmut Kohl (1930- ; cancelar 1982-1990, al Germaniei Unite 1990-). Negocierile lui Kohl cu Uniunea Sovietică au făcut ca Germania de Est să poată opta pentru unirea cu Republica Federală. Apoi a câştigat alegerile devenind primul cancelar al Germaniei reunificate.

Germania de Est

Wilhelm Pieck (1876-1960; preşedinte 1949-1960). Pieck a fondat partidul conducător, Partidul Unităţii Socialiste, prin fuziunea forţată a comuniştilor şi a social-democraţilor. Formal, un stat suveran începând cu 1953, RDG a rămas unul dintre sateliţii sovietici.
Walter Ulbricht (1893-1973; preşedintele Consiliului de Stat 1960-1973, această instituţie înlocuind-o pe cea prezidenţială). Valul de imigranţi din RDG spre Berlinul de Vest a fost stopat construind în 1961 Zidul Berlinului.
Willie Stoph (1914- ; preşedinte 1973-1976). De fapt puterea era deţinută de şeful partidului, Erich Honecker. În 1993 o instanţă germană l-a găsit vinovat pe Stoph de omucidere, pentru politica sa de a trage în cei care încercau să fugă din Est.
Erich Honecker (1912-1994; preşedinte 1976-1989). Destituit de revoluţia democratică din 1989, Honecker a putut exila în 1993 în Chile, când i s-a descoperit o boală incurabilă.
Egon Krenz (1937- ; preşedinte 1989). Rolul lui de reformator a fost stopat de un scandal.
Gregor Gysi (1948- ; preşedinte 1989-1990). În timpul guvernării premierului Hans Modrow (1928-) au fost organizate alegeri libere. Lothar de Maiziere (1940-), liderul creştin-democraţilor victorioşi, a pus la punct detaliile unificării RDG-ului cu Germania de Vest.

mai vezi Istorie universală 25 – IMPERIUL ŞI PAPALITATEA Istorie universală 73 – BISMARCK, PRUSIA ŞI GERMANIA

Conducători din Țările de Jos și Scandinavia

Țările de Jos și Scandinavia au fost conduse de diverși conducători, mulți dintre ei fiind războinici curajoși.

Până în secolul al XVI-lea, Țările de Jos constau din multe provincii separate. După aceea, politicile de centralizare ale suzeranului habsburg, Filip II al Spaniei, a declanșat o răscoală în urma căreia provinciile din nord și-au câștigat independența, devenind Provinciile Unite (Olanda modernă).

Guvernatori

Wilhelm cel Tăcut (1533-1584; guvernator 1579-1584). Wilhelm era prinț de Orania în Franța, ceea ce a dat numele dinastiei lui. Nobil, cu mari proprietăți în Olanda, Wilhelm s-a remarcat ca lider al rezistenței împotriva lui Filip II. În 1579, odată cu formarea Provinciilor Unite, Wilhelm a devenit guvernator (conducătorul militar ereditar) al noului stat. A fost asasinat.

Maurice (1567-1625; guvernator 1584-1625). Soldat capabil, Maurice, fiul lui Wilhelm din Nassau, a rezistat în fața spaniolilor până în 1609, când s-a convenit un armistițiu pe 12 ani.

Frederick Henry (1584-1647; guvernator 1625-1647). Conducătorul Provinciilor Unite într-un nou război cu Spania (1621-1648), el a înregistrat succese remarcabile.

Wilhelm II (1626-1650; guvernator 1647-1650). Pacea cu Spania (1648) a slăbit influența guvernatorului. Wilhelm a eșuat cu o încercare de lovitură de stat, fiind pe patul de moarte în timp ce situația era încă nerezolvată. A urmat o perioadă fără nici un guvernator.

Jan de Witt (1625-1672; mare consilier 1653-1672). De Witt a deținut puterea executivă ca magistrat șef civil. Sub comanda lui Olanda a prosperat însă o invazie franceză a dus la prăbușirea lui și la asasinarea lui de către mulțime.

Wilhelm III (1650-1702; guvernator 1672-1702). Fiul postum al lui Wilhelm II, și-a dedicat viața luptei împotriva Franței, devenind rege al Marii Britanii (1689) și proiectând coalițiile care l-au umilit în cele din urmă pe Ludovic XIV. Moartea lui Wilhelm a pus capăt ramurii directe de Orania și a lăsat titlul vacant.

Wilhelm IV (1711-1751; guvernator 1747-1751). Wilhelm, care aparținea ramurii înrudite Nassau, a devenit guvernator după o perioadă dominată de magistrați civili. Fiul său avea doar trei ani când a murit, astfel că soția lui, Ana de Hanovra a condus ca regentă.

Wilhelm V (1748-1806; guvernator 1751-1795). În 1787 Wilhelm a fost obligat să apeleze la ajutorul armatei prusace pentru a-și menține puterea împotriva partidului patriot pro-francez. În 1795, când armata revoluționarilor francezi a invadat țara, Wilhelm a fugit. Francezii au întemeiat o republică care a rezistat până în momentul în care împăratul Napoleon a întemeiat o monarhie.

Ludovic (1778-1846; rege 1806-1810). Ludovic Bonaparte a fost instalat pe tron de către fratele său, marele împărat cuceritor francez Napoleon. Încercările lui Ludovic de a apăra interesele olandeze, ce avuseseră de suferit în urma blocadei lui Napoleon împotriva Marii Britanii, au dus la abdicarea sa forțată și la anexarea Olandei de către Franța. Ludovic-Napoleon, fiul lui Ludovic, a devenit în cele din urmă împărat al Franței sub numele de Napoleon III (1852-1870).

▶ Wilhelm cel Tăcut, un domnitor extrem de ferm, poate fi considerat, din mai multe puncte de vedere, părintele fondator al Olandei. Guvernatorii care i-au urmat au avut o sarcină dificilă în a ține unite provinciile Olandei. Guvernatorii nu erau monarhi, în adevăratul înțeles al cuvântului, iar autoritatea declarată era adesea dificil de aplicat.

Mary Evans Picture Library

▼ Wilhelm de Orania, duce-guvernator, reprezentat ca rege al Angliei, alături de soția sa, Mary. În 1688, Wilhelm a plecat în Anglia unde a cucerit Londra și l-a înlăturat pe James II (revoluția glorioasă). A fost încoronat sub numele de Wilhelm III, având-o consoartă pe Mary, verișoara sa (fiica lui James II).

Mary Evans Picture Library

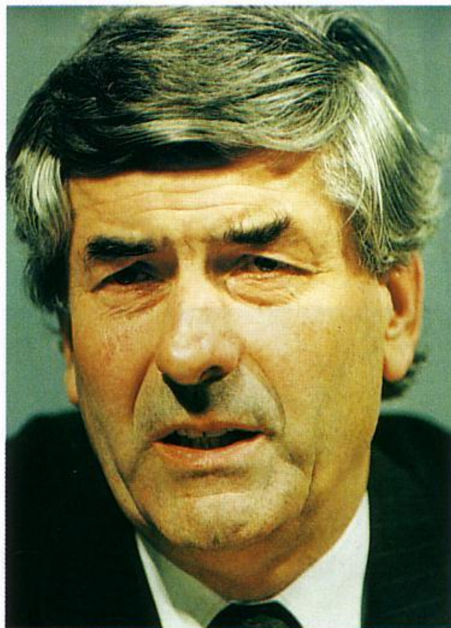
Regii Olandei

Wilhelm I (1772-1843; rege 1815-1840). După căderea lui Napoleon, Wilhelm de Orania a devenit regele Olandei Unite și Belgiei, însă încercarea stupidă de manipulare a belgienilor a dus în 1830 la separarea celor două țări. Opunându-se reformei, el a fost obligat să abdice.

Wilhelm II (1792-1849; rege 1840-1849). Alarmat de revoluțiile europene din 1848, Wilhelm a acordat o constituție mai liberală.

Wilhelm III (1817-1890; rege 1849-1890).

Wilhelmina (1880-1962; regină 1890-1948). În timpul celui de-al doilea război mondial, regina a trăit în Anglia, în exil, iar guvernul olandez din exil a fost condus de Pieter Gerbrandy (1885-1961; prim-ministru 1940-

Ruud Lubbers, prim-ministrul Olandei în anii 1990. Lubbers a fost o figură europeană proeminentă care n-a devenit preşedinte al Comisiei Europene în 1994 din cauza unui veto al Marii Britanii.

1945). Sănătatea precară a Wilhelminei a dus la abdicarea sa.
Iuliana (1909- ; regină 1948-1980). În această perioadă Olanda a recunoscut independenţa Indiilor Olandeze de Est (Indonezia) şi a aderat la Piaţa Comună (astăzi Uniunea Europeană). Iuliana a abdicat urmând exemplul mamei sale. Principalul strateg al politicii interne din perioada timpurie a domniei reginei Iuliana a fost liderul laburist Willem Drees, prim-ministru în perioada 1948-1958. Majoritatea guvernelor postbelice au fost coaliţii şi foarte puţine şi-au îndeplinit complet mandatele.
Beatrix (1938- ; regină 1980-). Sub domnia lui Beatrix, politicieni ca Ruud Lubbers (prim-ministru creştin-democrat 1992-1994) au jucat roluri importante în politicile europene.

Belgia

Divizată în Evul Mediu într-o serie de mici state, partea sudică a Ţărilor de Jos a fost consecutiv sub domnia spaniolă, austriacă, franceză şi olandeză, până în 1830 când a luat fiinţă statul belgian.
Leopold I (1790-1865; rege 1831-1865). Iniţial prinţ de Saxa-Coburg, Leopold a fost un rege ales constituţional, aflat în siguranţă doar după 1832 când Marea Britanie şi Franţa i-au expulzat pe olandezi. Tratatul din 1839 recunoştea neutralitatea veşnică a Belgiei. Ca văduv al prinţesei britanice Charlotte şi unchi al reginei Victoria, Leopold a exercitat o oarecare influenţă în diplomaţia europeană.
Leopold II (1835-1909; rege 1865-1909). Leopold a construit în centrul Africii un domeniu privat, însă dezvăluirea condiţiilor inumane existente acolo l-au în obligat în 1908 să-l cedeze statului; a devenit cunoscut sub numele de Congo Belgian.
Albert I (1875-1935; rege 1909-1934). Albert era regele belgienilor în 1914 când a respins cererea germanilor de a trece liber cu trupele peste teritoriul belgian, pentru a ataca Franţa; ocupaţia germană, violând neutralitatea Belgiei, a dus la intrarea Angliei în război.
Leopold III (1901-1983; rege 1934-1951). În cel de-al doilea război mondial Belgia a fost din nou ocupată de Germania (1940-1944). Criticat pentru rolul controversat din perioada de război, Leopold a intrat în exil (1944-1950); tulburările survenite după reîntoarcerea sa l-au determinat să abdice.
Baudouin I (1930-1993; rege 1951-1993). "D-l Europa", Paul-Henri Spaak (1899-1972; prim-ministru 1947-1949), a negociat acordul uniunii vamale a Beneluxului. În 1958 Belgia a devenit cofondator a Comunităţii Economice Europene (astăzi Uniunea Europenă), având sediul la Bruxelles. În timpul ministeriatului lui Jean-Luc Dehaene (1940- ; prim-ministru 1992-1993, şi apoi preşedinte al Comisiei Europene începând cu 1994), antagonismul vechi dintre flamanzii vorbitori de limbă olandeză şi valonii vorbitori de franceză a dus la crearea unui stat belgian federal.

Regele Albert al Belgiei. Albert era rege în 1914, atunci când germanii au violat neutralitatea ţării, la începutul primului război mondial.

Albert II (1934- ; rege 1993-). Albert este fratele fostului rege Baudouin. Campaniile media au acuzat guvernul de corupţie evocând un incident major de răpire a unui copil din 1997; flamanzii şi valonii au rămas divizaţi.

Danemarca

Danemarca a reprezentat în secolul X centrul "imperiului nordic", cuprinzând Anglia, şi conducătorul cel mai de succes a fost Cnut. În secolul al XV-lea, conducătorii danezi domneau şi peste Suedia, Norvegia şi Islanda.
Christian I (1426-1481; rege 1448-1481). Primul rege din dinastia de Oldenburg, Christian a fost ales într-o perioadă de slăbiciune a monarhiei în Danemarca şi de neputinţă în Suedia.
Ioan (1455-1513; rege 1481-1513). Ioan n-a reuşit să câştige autoritatea asupra suedezilor.
Christian II (1481-1559; rege 1513-1523). Încercarea sângeroasă a lui Christian de a subjuga pe suedezi i-a dezbinat şi i-a înstrăinat. Politicile sale centraliste au dus la înlăturarea acestuia; după o încercare de a-şi recâştiga tronul, a fost capturat şi a murit ca prizonier.
Frederick I (1471-1533; rege 1523-1533). Frederick, duce de Holstein, a fost ales pentru a-l înlocui pe Christian II, nepotul său.
Christian III (1503-1559; rege 1534-1559). Succesorul tronului după un război civil, Christian a impus protestantismul luteran în danemarca, Norvegia şi Islanda.
Frederick II (1534-1588; rege 1559-1588). Sub domnia lui Frederick, un patron luminat al renaşterii, Danemarca a devenit o mare putere.
Christian IV (1577-1648; rege 1588-1648). Christian a supraevaluat puterea Danemarcei, intervenind, cu rezultate dezastruoase, în războiul de treizeci de ani din Germania.
Frederick III (1609-1670; rege 1648-1670). O lovitură de stat pusă la cale de Frederick a făcut monarhia ereditară şi absolută, însă războaiele purtate cu o Suedie întărită au dus aproape la un dezastru şi la pierderea fostelor teritorii daneze din Scania (sudul Suediei).
Christian V (1646-1699; rege 1670-1699). Danemarca a intervenit în conflictele europene provocate de Ludovic XIV al Franţei dar nu a câştigat nimic.
Frederick IV (1671-1730; rege 1699-1730). Frederick a luat parte la marele război nordic (1700-1721) câştigând o oarecare siguranţă pe seama unei Suedii umilite.
Christian IV (1699-1746; rege 1730-1746). Christian a fost un domnitor extravagant dar altfel fără mari realizări.
Frederick V (1723-1766; rege 1746-1766). Frederick a lăsat conducerea în seama altora, printre care contelui de origine germană Johann von Bernstorff (1712-1772).
Christian VII (1749-1808; rege 1766-1808). Christian avea probleme mentale şi era incapabil. Ministrul său şef din perioada 1770-1772, doctorul german Johann Friedrich Struensee (1737-1772) a încercat să pună capăt puterii nobilimii dar a fost înlăturat şi executat. Mai târziu, reformatorul conte Andreas Bernstorff (1735-1797), nepotul contelui Johann, care era

Prinţul Carol al Danemarcei, devenit rege al Norvegiei în 1905, sub numele de Haakon VII, an în care Norvegia şi-a câştigat independenţa. A domnit până în 1957.

nepotul lui Frederick V, a abolit feudalismul și a inițiat o politică externă pacifistă, precaută.
Frederick VI (1768-1839; rege 1808-1839). Frederick a fost regent în locul tatălui său care suferea de tulburări mentale (1784-1808). A devenit aliat al Franței și după căderea lui Napoleon a trebuit să cedeze Norvegia în favoarea Suediei.
Christian VIII (1786-1848; rege 1839-1848). Revoluția din 1848 l-a forțat să facă concesii în favoarea unei guvernări mai liberale.
Frederick VII (1808-1863; rege 1848-1863). Frederick a implementat reformele promise de tatăl său creând o monarhie mai liberală. A fost ultimul rege din dinastia de Oldenburg.
Christian IX (1818-1906; rege 1863-1906). Sub domnia lui Christian au izbucnit dispute de lungă durată privind provinciile Schleswig și Holstein, aflate sub dominație daneză (prima parțial, a doua în totalitate locuită de vorbitori de limbă germană); după un război scurt cu Prusia și Austria (1864), a pierdut provinciile.
Frederick VIII (1843-1912; rege 1906-1912).
Christian X (1870-1947; rege 1912-1947). În 1918 Danemarca era o democrație modernă, tot mai prosperă. Chiar dacă Danemarca nu a fost implicată în primul război mondial, acordul de pace i-a oferit nordul provinciei Schleswig, după vot din 1920. În al doilea război mondial, când Danemarca a fost sub ocupație nazistă (1940-1945), a fost admirat comportamentul regelui și al populației.
Frederick IX (1899-1972; rege 1947-1972). Danemarca era acum dominată de guverne social-democrate. În 1972 guvernul lui Jens Otto Krag (1914-1978; prim-ministru 1962-1968; 1971-1972) a dus la aderarea Danemarcei la Comunitatea Economică Europeană.
Margareta II (1940- ; regină 1972-). În 1993 votanții au respins tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană dar în 1994 și-au schimbat opinia ca urmare a concesiilor făcute țării de a nu opta pentru anumite clauze.

Suedia

Suedia a scăpat de dominația daneză la începutul secolului XVI și a cunoscut o prosperitate rapidă sub casa de Vasa care pentru o perioadă a pus bazele unui imperiu baltic suedez.
Gustav I (1496-1560; rege 1523-1560). Sub numele de Gustav Eriksson Vasa, el a condus revolta împotriva lui Christian II al Danemarcei. A fost ales rege, apoi a transformat Suedia într-o monarhie ereditară. A slăbit puterea orașelor hanseatice privind comerțul baltic și a implementat reforma protestantismului luteran.
Eric XIV (1553-1577; rege 1560-1568). Labil și în cele din urmă nebun, Eric a fost înlăturat în favoarea fratelui său vitreg Ioan.
Ioan III (1537-1592; rege 1568-1592). Ioan s-a aliat cu Polonia împotriva Rusiei, începând o campanie de cucerire de teritorii baltice.
Sigismund (1566-1632; rege 1592-1604). Sigismund a condus Polonia (1587-1632) înainte de a moșteni tronul Suediei. Încercările de consolidare a monarhiei și de restaurare a catolicismului a dus la înlăturarea lui (1599, oficial 1604).
Carol IX (1550-1611; rege 1604-1611). Carol a devenit regent și apoi rege după înlăturarea de la tron a nepotului său Sigismund care, ca și rege al Poloniei, a declarat război Suediei.
Gustav II Adolf (1594-1632; rege 1611-1632). Cel mai important conducător de armată al acelor vremuri, Gustav Adolf a condus armata suedeză în Polonia apoi a intervenit de partea protestanților în războiul de treizeci de ani. Victoriile sale spectaculoase au culminat la Breitenfeld (1631) și Lutzen (1632) unde a și fost ucis.
Christina (1626-1689; regină 1632-1654). În perioada copilăriei Christinei, puterea efectivă a fost deținută de cancelarul Axel Oxenstierna (1583-1654), până în 1644 când regina a ajuns la vârsta potrivită. Persoană atractivă dar excentrică, Christina s-a convertit la catolicism, a abdicat și și-a petrecut restul vieții la Roma.
Carol X (1622-1660; rege 1654-1660). Carol a consolidat puterea monarhiei și i-a înfrânt pe danezi; la sfârșitul domniei sale Suedia dobândise Scania (acum sudul Suediei) și întinse posesiuni baltice.
Carol XI (1655-1697; rege 1660-1697). Carol a consolidat cu succes monarhia absolută în Suedia.
Carol XII (1682-1718; rege 1697-1718). Geniu militar, Carol a obținut victorie după victorie împotriva unei coaliții formidabile în marele război nordic (1700-1721) dar în cele din urmă a fost înfrânt în Rusia (bătălia de la Poltava, 1709), s-a refugiat în Turcia și a murit împușcat în timpul unui asediu în Norvegia.
Ulrika Eleonora (1688-1741; regină 1718-1720). Sora lui Carol XII, ea a fost obligată să accepte o constituție care limita drastic puterea monarhică. A abdicat în favoarea soțului ei, Frederick de Hesse-Cassel.
Frederick I (1676-1751; rege 1720-1751). Tratatele ce au pus capăt marelui război nordic au confirmat dispariția imperiului suedez baltic. Cancelarul suedez Arvid Horn (1664-1742) a dominat viața politică până în 1738, ducând o politică de reconstrucție pașnică. Căderea acestuia a marcat începutul rivalității dintre două partide politice, "Hats" și "Caps".
Adolf Frederick (1710-1771; rege 1751-1771). El a fost primul monarh din familia Holstein-Gottorp.
Gustav III (1746-1792; rege 1771-1792). Lovitura de stat pusă la cale de Gustav a restaurat monarhia absolută, însă în 1792 a fost asasinat de unul dintre nobilii săi.
Gustav IV (1778-1837; rege 1792-1809). Pierderea Finlandei în favoarea Rusiei a dus la arestarea acestuia și la abdicarea sa forțată de la tron.
Carol XIII (1748-1818; rege 1809-1918). Carol a acceptat o constituție care limita din nou puterile monarhilor. Nu a avut copii și, în 1810, Dieta (parlamentul) l-a ales pe Jean-Baptiste Bernadotte, unul dintre generalii lui Napoleon, ca moștenitor al acestuia. Bernadotte și-a preluat noua poziție cu mult entuziasm și la momentul potrivit s-a alăturat coaliției create împotriva lui Napoleon, asigurând astfel

Getty Images

Olaf Palme, unul din seria de social-democrați suedezi care au implementat un sistem al bunăstării invidiat de restul lumii. În 1986, Palme a fost asasinat tragic.

Mary Evans Picture Library

Carol XIV al Suediei. Înainte de a ocupa tronul Suediei a fost Jean-Baptiste Bernadotte, mareșal al lui Napoleon.

Mary Evans Picture Library

Carol XII, un rege războinic care a condus armata suedeză în inima Europei și a murit în 1718, în timp ce conducea un asediu.

Getty Images

Regele Haakon al Norvegiei vizitând marinarii norvegieni care l-au urmat pe el și guvernul său în exilul din Marea Britanie după invazia și cucerirea germană a Norvegiei din primăvara anului 1940.

Suediei un loc la Congresul de la Viena unde s-a stabilit noua structură post-napoleoniană a Europei.

Carol XIV (1763-1844; rege 1818-1844). Fostul general al lui Napoleon a condus efectiv țara începând cu 1810, adoptând subtil o politică anti-franceză. Ca urmare, o dată cu prăbușirea lui Napoleon, Suedia a primit Norvegia.

Oscar I (1799-1859; rege 1844-1859). Fără nici o tragere de inimă, Oscar a făcut unele concesii față de opinia liberală.

Carol XV (1826-1872; rege 1859-1872). În timpul domniei lui Carol, o nouă constituție a dus la crearea unui sistem parlamentar modern.

Oscar II (1829-1907; rege 1872-1907). În 1900 regele a acordat pentru prima oară premiile Nobel. În 1905 a renunțat la coroana Norvegiei. În timpul domniei acestuia Suedia s-a transformat într-o societate industrială.

Gustav V (1858-1950; rege 1907-1950). În timpul lungii domnii a lui Gustav, Suedia a devenit o adevărată democrație. Țara a rămas neutră în timpul celor două războaie mondiale. Guvernele social-democrate conduse de Hjalmar Branting (1860-1925; prim-ministru 1920, 1921-1923, 1924-1925) și de alții au inițiat o seamă de reforme sociale.

Gustav VI Adolf (1882-1973; rege 1950-1973). Suedia și-a menținut poziția obișnuită de neutralitate în decursul războiului rece, fiind considerată o societate progresistă cu o grijă socială deosebită pentru bunăstarea populației.

Carol XVI (1946- ; rege 1973-). Cel mai cunoscut lider politic postbelic, Olaf Palme (1927-1986; prim-ministru 1969-1976, 1982-1986), a fost victima unui asasinat. În 1994 suedezii au votat în favoarea aderării la Uniunea Europeană.

Norvegia

Vreme de mai multe secole Norvegia a fost condusă de Danemarca sau de Suedia, cu toate că statutul său aparte începuse să fie tot mai mult recunoscut. În 1905 parlamentul norvegian a declarat dizolvarea uniunii cu Suedia, a fost ales un rege danez și a urmat obținerea independenței totale.

Getty Images

Mareșalul Mannerheim (primul din față) a luptat în al doilea război mondial atât împotriva Uniunii Sovietice cât și a Germaniei naziste pentru a menține independența Finlandei.

Haakon VII (1872-1957; rege 1905-1957). Inițial prințul Carol al Danemarcei (fiul lui Frederick VIII), Haakon VII a condus Norvegia la democrație, a petrecut anii de război (1940-1945) în exil în Marea Britanie și a fost martorul afluenței post-belice. În timpul războiului, Vidkun Quisling (1887-1945) a condus guvernul colaboraționist. A fost executat, numele său devenind sinonim cu "trădător".

Olaf V (1903-1991; rege 1957-1991). Olaf a fost fiul lui Haakon. În 1972, guvernul condus de Trygve Bratteli (1910-1984; prim-ministru 1971-1972, 1973-1976) a semnat un tratat prin care Norvegia adera la Comunitatea Economică Europeană însă un referendum al norvegienilor organizat ulterior a respins aderarea.

Harald V (1937- ; rege 1991-). Sub domnia fiului lui Olaf monarhia a continuat să existe. În 1994 norvegienii au respins din nou aderarea la "Europa" (CEE era acum Uniunea Europeană) în ciuda insistențelor guvernului condus de D-na Gro Harlem Brundtland (1939- ; prim-ministru 1981, 1986-1989, 1990-1997).

Finlanda

Finlandezii conduși de Suedia și apoi, din 1809, de Rusia, au profitat de revoluția rusă din 1917 pentru a-și proclama independența. După un război civil sălbatic purtat între "roșii" și "albi" (anticomuniști), în 1919 a fost proclamată republica.

Kaarlo Juho Stalberg (1865-1952; președinte 1919-1925). În 1920 s-a încheiat pacea cu Uniunea Sovietică.

Lauri Kristian Relander (1883-1942; președinte 1925-1931).

Pehr Evind Svinhufvud (1861-1944; președinte 1931-1937).

Kyosti Kallio (1873-1940; președinte 1937-1940). Cererile Uniunii Sovietice din 1939 privind revizuirea granițelor au dus la declanșarea unui război; după o apărare eroică din partea finlandezilor, aceștia au fost obligați să accepte pierderi teritoriale importante.

Risto Ryti (1889-1956; președinte 1940-1944). Finlanda s-a alăturat Germaniei naziste pentru a declanșa un război în care să se poată răzbuna pe Uniunea Sovietică dar au fost înfrânți.

Carl Gustaf Mannerheim (1867-1951; președinte 1944-1946). Mareșalul veteran Mannerheim a condus armata "albilor" în timpul războiului civil. A declanșat o adevărată rezistență în 1940 atunci când Stalin a atacat Finlanda, și-a condus armata împotriva Uniunii Sovietice în 1941 dar mai târziu a declarat război Germaniei naziste.

Juho Kusti Paasikivi (1870-1956; președinte 1946-1956). În această perioadă Finlanda a trecut la o politică moderată de neutralitate și de cultivare a bunelor relații cu Uniunea Sovietică.

Urho Kekkonen (1900-1986; președinte 1956-1981).

Mauno Koivvvisto (1923- ; președinte 1982-1994).

Martti Ahtisaari (1937- ; președinte 1994-). În 1994 finlandezii au votat aderarea la U.E.

Islanda

Începând cu secolul XIII, Islanda a fost sub dominația Norvegiei, apoi sub cea a Danemarcei. Suveranitatea sub domnia regelui danez a fost câștigată în 1918 și în 1944 insula a devenit o republică independentă.

Sveinn Bjornsson (1881-1952; președinte 1944-1952).

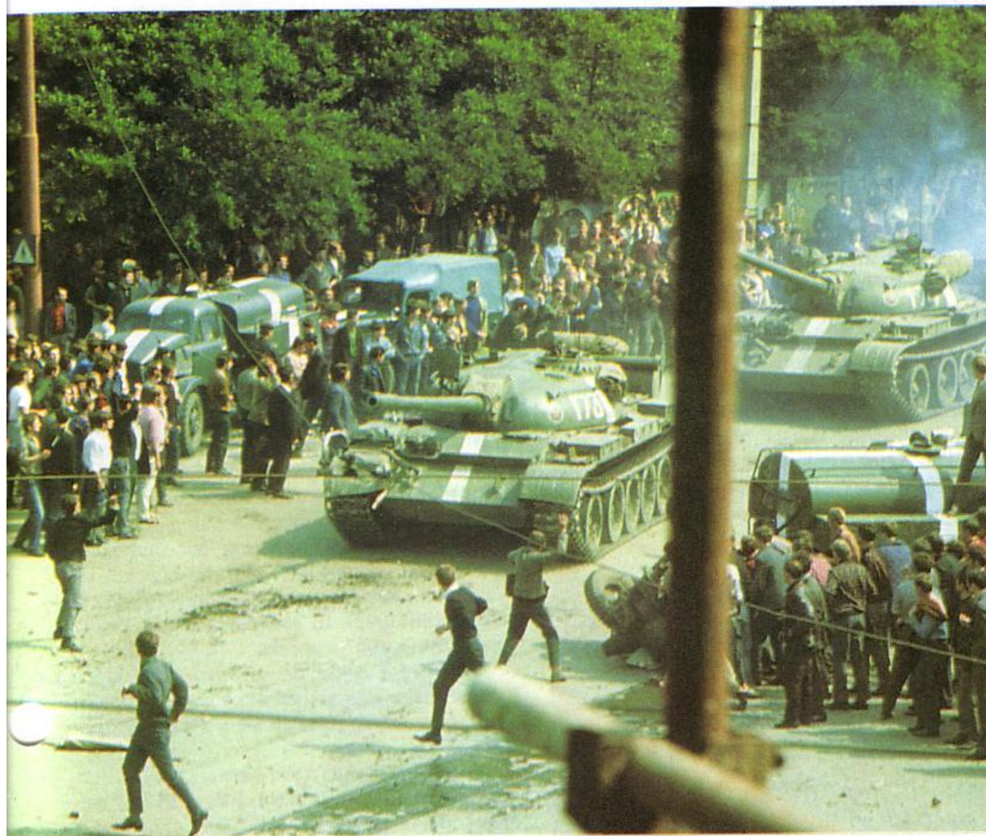
Asgeir Asgeirsson (1894-1972; președinte 1952-1968). În 1958, decizia Islandei de a-și lărgi limitele de pescuit au dus la o dispută aprinsă – "războiul rece" – cu Marea Britanie. Aceasta a luat sfârșit abia în 1961.

Kristjan Eldjarn (1916- ; președinte 1968-1980). Între 1972-1973 și 1975-1976 au început noi dispute privind pescuitul, însoțite adesea de incidente violente, cum ar fi ciocnirea unor vase de pescuit sau a unor vase maritime.

Vigdis Finnbogadottir (1930- ; președinte 1980-). Finnbogadottir a fost prima femeie președinte a Islandei.

mai vezi Istorie universală 44 – EPOCA DE AUR A OLANDEI

Conducătorii din Polonia și Europa de Est

Rex Features

Țările din Europa de Est au luptat cu incertitudinile create de sfârșitul dominației sovietice pentru a-și regăsi identitatea.

Cehoslovacii față în față cu tancurile sovietice în timpul "primăverii de la Praga" din 1968, când o mișcare reformistă condusă de secretarul Partidului Comunist, Alexander Dubçek, a fost suprimată de trupele sovietice.

După prăbușirea comunismului est-european au apărut noi conducători și s-au întemeiat noi state. Însă tranziția spre economia de tip occidental s-a dovedit dureroasă în multe regiuni bântuite de spectrul fostelor partide comuniste. Totodată s-au ascuțit antagonismele etnice, care în Iugoslavia au declanșat un război civil de o violență sălbatică.

Polonia

Polonia, ca majoritatea țărilor Europei de Est, a fost condusă de comuniști din 1945. Dar mult mai devreme decât majoritatea celorlalte state comuniste, țara s-a adâncit într-o gravă criză economică. În 1980 creșterile de prețuri draconice au provocat proteste la docurile din Gdansk și au grăbit formarea sindicatelor libere, Solidaritatea, conduse de Lech Walesa (n.1943). Generalul **Wojckiech Jaruzelski** (n.1923), fostul ministru al apărării, a devenit prim-ministru și șeful partidului comunist PMUP (1981-89). Odată cu întreruperea negocierilor, Jaruzelski a declarat legea marțială (1981-83) și a scos Solidaritatea în afara legii. Politica guvernamentală de conciliere și reformele economice ce au urmat au eșuat însă, și în 1989, după prăbușirea comunismului est-european, Solidaritatea a intrat din nou în legalitate și a dobândit o victorie covârșitoare în alegeri. **Jaruzelski** a devenit președinte pentru o perioadă scurtă (1989-90), ca rămășiță a vechii ordini, dar, după scurt timp, a fost înlocuit de **Walesa** (președinte 1991-95).

Numeroasele partide post-comuniste din Polonia au dat guvernări slabe, dar parlamentul a rezistat presiunilor lui Walesa care dorea creșterea puterii prezidențiale. În 1993 noua lege electorală, care limita numărul partidelor reprezentate în parlament, a dus la victoria neașteptată a Partidului Țărănesc Polonez și a Alianței Democratice de Stânga (fostul Partid Comunist). Acest succes a fost pus pe seama tensiunilor economice și sociale cauzate de creșterea șomajului, scăderea nivelului de trai, consecință a politicii orientate spre piață, și a opoziției față de politica socială influențată de Biserică, cum ar fi obligativitatea educației religioase și limitarea avorturilor.

Noul guvern a fost condus la început de **Waldemar Pawlack**, din PȚP (n.1959; prim-ministru 1992, 1993-95), apoi, după dispute cu Walesa, de **Jozef Oleksy**, din ADS (n.1946; prim-ministru din 1995). Tendința a fost confirmată de a doua victorie a ADS-ului, atunci când **Alèksander Kwasniewski** (n.1954) l-a învins pe Walesa în alegerile prezidențiale.

Generalul Jaruzelski (stânga), care ca prim-ministru a declarat legea marțială în Polonia, lângă Lech Walesa, președintele ulterior al Poloniei, al cărui sindicat, Solidaritatea, a fost scos în afara legii de Jaruzelski.

Lituania

Ca celelalte republici baltice (Letonia și Estonia), Lituania a fost încorporată forțat în URSS de către Armata Roșie în 1940. În 1989-90 ea a inițiat mișcarea pentru independență care a declanșat dezintegrarea URSS. Când partidul naționalist Sayudis a câștigat alegerile libere în Lituania, liderul acestuia, **Vytautas Landsbergis** (n.1932) a devenit președinte (1990-92) și lituanienii și-au proclamat independența. După o blocadă și o scurtă acțiune militară sovietică, noua Lituanie a fost recunoscută de URSS și de alte țări. După doi ani Partidul Democrat Muncitoresc (fost comunist) a învins partidul Sayudis, și liderul lor, **Algirdas Brazauskas** (n. 1932; președinte din 1993) a devenit președinte, reflectând preferința populară pentru o tranziție mai lentă, mai puțin dureroasă, spre economia de piață. În 1998 **Valdus Adamkus** a fost ales președinte.

Letonia

Letonia a urmat exemplul Lituaniei, declarându-și independența în mai 1990, dar a adoptat o atitudine mai conciliantă față de URSS. Un referendum organizat în 1991 a confirmat covârșitor dorința de independență și Letonia s-a desprins formal în timpul puciului din august 1991 din URSS, care l-a îndepărtat temporar de la putere pe Gorbaciov. La fel ca celelalte state baltice, Letonia a refuzat să se alăture Comunității Statelor Independente care a înlocuit URSS-ul.

O lege care reducea drepturile populației neletone – care reprezenta 48% din populația țării – a provocat tensiuni cu Rusia (rușii reprezentând majoritatea populației neletone). În 1994 în cele din urmă criticile internaționale au provocat modificarea acestei politici. În 1993, la primele alegeri după dobândirea independenței, când doar letonii aveau drept

Camera Press

Frank Spooner Pictures

◀ **Václav Havel, președinte ulterior al Republicii Cehe, discută cu ziariștii în 1992, în ziua în care a preferat să se retragă de la președinția Cehoslovaciei decât să prezideze în timpul divizării țării.**

de vot, a câștigat Calea Letonă, și liderul acestuia, **Anatoliys Gorbunovs** (n.1942; președintele Consiliului Suprem 1988-93), a fost ales președinte al parlamentului, cu **Guntis Ulmanis** (președinte din 1993) președinte. După ruperea unei coaliții guvernamentale inițiale, **Maris Gailis** (n.1951) a devenit prim-ministru (prim-ministru, 1994-95) dar după alegerile următoare, funcția a fost preluată de **Guntars Krasts** (președinte din 1997).

Estonia

Ca în celelalte două republici baltice, în 1989 Partidul Comunist s-a împărțit în două facțiuni rivale – una naționalistă, cealaltă pro-sovietică – deschizând calea schimbărilor. La alegerile din 1990 au câștigat naționaliștiii și liderul Frontului Popular, **Edgar Savisaar** a devenit prim-ministru (1990-92). În timpul puciului anti-Gorbaciov din august 1991 Estonia și-a declarat independența . Alegerile din septembrie 1992 au fost câștigate de Alianța Patriei, un partid naționalist al cărei lider, **Lennart Meri** (n.1929), a devenit președinte. (din 1992). **Maart Laar** (n.1960) a devenit prim-ministru (1992-94) dar a fost implicat într-un scandal financiar, și a fost înlocuit de **Andres Tarand** (n,1940; prim-ministru 1994-95).

Economia Estoniei și-a revenit după încetarea importurilor de petrol rusesc subvenționat, dar relațiile au rămas tensionate, parțial datorită tratamentului aplicat rușilor din Estonia, care reprezintă în jur de 40% din populație. La alegerile din 1995 a câștigat o nouă coaliție de centru-stânga, condusă de **Tiit Vähi** (n.1947; prim-ministru 1992 și 1995-97), apoi de **Mart Siiman** (n.1946; prim-ministru 1997-99), iar apoi la guvernare a revenit Maart Laar (prim-ministru 1999–).

Republica Cehă

Republica Cehă a apărut, ca stat suveran, în 1993, când cele două republici constituente ale Cehoslovaciei s-au separat printr-un acord.

Cehoslovacia, țară comunistă din 1948, a încercat să-și reformeze sistemul sub conducerea lui **Alexander Dubcek** (1921-92; secretarul Partidului Comunist 1967-69, președintele parlamentului Cehiei 1989-92) dar tancurile sovietice au zdrobit scurta "primăvară de la Praga", în 1968. După 20 de ani de regim represiv, în care a condus **Gustáv Husák** (1913-91), în 1989 "revoluția de catifea" a înlăturat comunismul fără vărsare de sânge și a restaurat guvernarea democratică. Primul președinte post-comunist al Cehoslovaciei a fost dramaturgul și fostul disident **Václav Havel** (n.1936; președinte 1989-92). A preferat să demisioneze decât să sprijine divizarea țării, dar ulterior, a fost ales președinte (1993-2003) al Republicii Cehe – statul mai prosper dintre cele două state succesoare Cehoslovaciei. Întâiul prim-ministru al noii Republici Cehe a fost **Václav Klaus** (n.1941, prim-ministru 1993-97) din Partidul Civic Democrat, conservator. **Josef Tosovski** (prim-ministru 1997-98) a fost înlocuit cu **Milos Zeman** (prim-ministru din 1998) din Partidul Social-Democrat.

Slovacia

Slovacii au luat parte la revoluția anti-comunistă din 1989 prin Mișcarea Publică Împotriva Violenței. Ulterior regiunile industrializate ale Cehiei au beneficiat de avantajele privatizării și investițiilor occidentale, însă Slovacia, țară pronunțat agrară, prefera un ritm mai lent al schimbărilor. Naționaliștii slovaci au fost conduși de Vladimir Meciar, al cărui partid a avut rezultate bune în alegerile din 1992. Separația care a urmat a fost realizată rapid, cu toate că era nu era deloc evident dacă majoritatea cehilor și slovacilor și-au dorit-o.

Camera Press

▲ **Presupusa implicare a fostului secretar-general ONU și președinte austriac Kurt Waldheim în atrocitățile comise de naziști în război a fost o sursă de controverse.**

Vladimir Meciar (n.1942, prim-ministru 1993-94, 1994-98) a devenit întâiul prim-ministru al Slovaciei (1993-94) dar a fost înfrânt de coaliția condusă de **Jozef Moravcik** (n.1945; prim-ministru 1994) care a grăbit ritmul privatizărilor și a adoptat o atitudine mai puțin agresivă față de minoritatea maghiară. Alegerile din octombrie 1994 l-au readus la putere pe Meciar până în 1998, când a fost învins de **Mikulas Dzurinda** (n.1955; prim-ministru 1998–). În 1999 președinte a devenit **Rudolf Shuster** (n.1934, președinte 1999–).

Austria

Austria, înglobată în Germania de naziști (1934-45), s-a detașat de ocupația celor patru mari puteri în 1955, ca stat independent, angajându-se la neutralitate permanentă. Ulterior, prosper și pacifist, a devenit un model al societăților social-democrate, sub conducerea unor lideri ca **Bruno Kreisky** (1911-90; cancelar 1970-83). Alegerea ca președinte al fostului secretar-general al ONU, **Kurt Waldheim** (n.1918; președinte 1986-92) s-a dovedit stânjenitoare, atunci când s-au descoperit dovezi ale legăturilor lui cu atrocitățile naziste din Balcani și cu deportarea evreilor din Salonic, Grecia. Waldheim a negat implicarea dar multe țări i-au refuzat vizitele de stat. Succesorul lui Waldheim a fost **Thomas Klestil** (n.1932; președinte din 1992). În această perioadă **Franz Vranitzki** (n.1937; cancelar 1986-97) a condus o longevivă coaliție de guvernământ dar o înclinare spre stânga a făcut ca la alegerile din 1997 să fie ales ca prim-ministru **Victor Klima**.

Ungaria

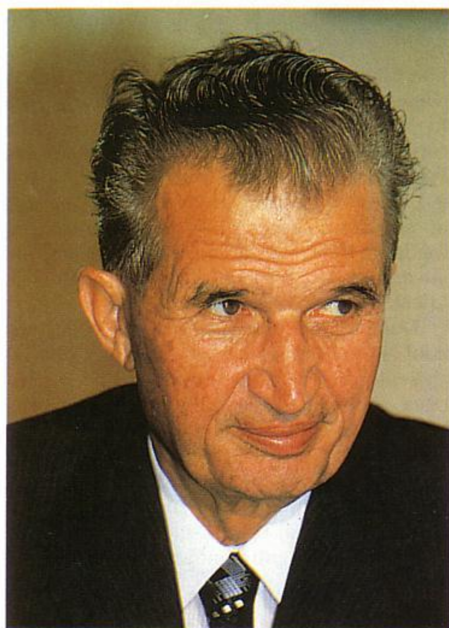
Sub conducerea lui **János Kádár** (1912-89; secretar al PC 1956-88), Partidul Comunist Maghiar a urmat o direcție relativ independentă. Kádár a fost îndepărtat de și mai reformista aripă a partidului, condusă de **Imre Pozsgay** (n.1933; președinte al Consiliului de stat 1988-90).

Pozsgay a deschis granițele cu Austria (permițând exodul germanilor de est, care a dus la distrugerea Republicii Democrate Germane comuniste) și a organizat alegeri pluripartidice în mai 1990. Victoria a fost obținută de Forumul Democrat Maghiar, de dreapta, condus de **Jozsef Antall** (1932-93; prim-ministru 1990-93). El a murit în timpul mandatului.

Succesorul lui Antall a fost **Peter Boros** (n.1928; prim-ministru 1993-94). În mai 1994 Partidul Socialist Maghiar (fost Comunist) a

▶ **Janos Kadar, secretar al Partidului Comunist și conducător al Ungariei, vreme de mai bine de 30 de ani, din 1956 până în 1988.**

Camera Press

Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român (1965-1989) și președinte al României între 1974-1989. Regimul lui totalitar a măcinat țara și a fost curmat doar de o mișcare sângeroasă și de execuția lui Ceaușescu.

obținut o victorie categorică. **Gyula Horn** (n.1932; prim-ministru 1994-98) a continuat construirea economiei de piață dublată de protecție socială. În 1998 a fost ales prim-ministru **Viktor Orbán**, lider al unei alianțe formată din Federația Tinerilor Democrați și Partidul Civic Maghiar. El a fost înfrânt la alegerile din 2001 de **Péter Medgyessy**, liderul Partidului Socialist Maghiar.

România

În perioada Crăciunului din 1989, România a trăit singura revoluție sângeroasă din acel an din Europa de Est comunistă. Regimul megaloman al lui **Nicolae Ceaușescu** (1918-1989; secretar al PC 1965-89, președinte al României 1974-89) a fost înlăturat iar Ceaușescu a fost executat. Puterea a fost preluată de Frontul Salvării Naționale, condus de **Ion Iliescu** (n.1930; președinte 1990-96, 2000-). În 1996 **Emil Constantinescu**, candidatul Convenției Democrate Române, a fost ales președinte, dar la alegerile din 2000 a fost ales din nou Iliescu. După **Petre Roman** (n.1947; prim-ministru 1990-1991), și **Theodor Stolojan** (n.1943; prim-ministru 1991-1992) a devenit prim-ministru **Nicolae Văcăroiu** (n.1943, prim-ministru 1992-1996). În timpul lui Constantinescu au urmat **Victor Ciorbea** (n.1954; prim-ministru 1996-1998), **Radu Vasile** (n.1943; prim-ministru 1996-1999), apoi **Mugur Isărescu** (n.1949; 1999-2000), iar după realegerea lui Iliescu prim-ministru a devenit **Adrian Năstase** (n.1950; prim-ministru 2000–).

Bulgaria

Bulgaria comunistă a fost condusă timp de 35 de ani de **Todor Jivkov** (n.1911; secretar al PC 1954-89, președinte 1971-89). Schimbările produse în blocul comunist în 1989 l-au adus pe **Petar Mladenov** (n.1936) în locul lui Jivkov. Președenția lui (1990-91) a luat sfârșit atunci când el a fost nevoit să recunoască că a ordonat militarilor să înăbușe o demonstrație antiguvernamentală. Partidul Socialist Bulgar (comunist) a câștigat primele alegeri libere; însă presiunile interne și externe l-au înlăturat de la putere. În 1997 **Peter Stoianov** a fost ales președinte. După 1990 au existat opt prim-miniștri (unii doar interimari). În octombrie 1991 liderul Uniunii Forțelor Democratice, **Filip Dimitrov** a devenit primul premier bulgar non-comunist (1991-92) dar în 1992, la vârsta de 81 de ani, a fost acuzat de delapidare și condamnat la șapte ani închisoare. **Liuben Berov** (prim-ministru 1992-94), independent, a preluat funcția dar problemele economice au readus la putere PSB-ul în decembrie 1994; **Jean Videnov** (n.1959; prim-ministru 1994-95) a devenit premier. În 1997 a fost ales **Ivan Kostov**, membru al Uniunii Forțelor Democratice. În 2001 fostul suveran al țării, **Simeon II** (n.1937, țar 1943-1946, prim-ministru 2001–), a câștigat alegerile.

Iugoslavia

Iugoslavia, creată în 1918 ca un regat multietnic, a fost ocupată în cel de-al doilea război mondial de forțele germane și italiene (1941-45) și apoi reconstituit ca federație comunistă de șase republici, sub conducerea lui **Tito** (numele real, Iosip Broz, 1892-1980; prim-ministru 1946-53, președinte 1953-80).

Camera Press

Tito și-a câștigat prestigiul ca lider al partizanilor care luptau împotriva forțelor de ocupație naziste. Tito a creat statul iugoslav, dar creația sa politică nu a supraviețuit mult timp după moartea lui.

După moartea lui Tito, tensiunile economice și etnice au ieșit la iveală iar după prăbușirea comunismului s-au desprins patru republici (Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina și Macedonia), în Iugoslavia rămânând doar Serbia și Muntenegru. Puterea era deținută de **Slobodan Miloșevici** (n.1941; președinte al Serbiei 1986-97, președinte federal 1997–2000), fără îndoială responsabil pentru războaiele provocate de agresiunea armată sârbă asupra Sloveniei, Croației, Bosniei și a albanezilor din fosta provincie Kosovo. Ca urmare, economia Iugoslaviei a suferit din cauza sancțiunilor impuse de ONU. După alegerile din 2000 **Vojisla Kostunica** (n.1944; președinte 2000–) a devenit președinte. În 2001 Miloșevici a fost dus la Haga, unde este judecat de Tribunalul Internațional.

Slovenia

În anii '80 Partidul Comunist Sloven a început să adopte o linie separatistă. În timpul tulburărilor din 1989 au apărut noi partide și constituția a fost modificată pentru a da posibilitatea separării de Iugoslavia.

În 1990 naționaliștii au câștigat primele alegeri libere și **Milan Kučan** (n.1941) a devenit președinte (reales în 1992). În iunie 1991 a fost declarată independența, care a fost menținută după o scurtă ciocnire armată cu forțele federale. În 1992 **Janez Drnovšek** (n.1950; prim-ministru 1992-2000, 2000–) a devenit premier, care a fost schimbat în 2000 cu **Andrej Bajuk** (n. 1943; premier 2000), dar după câteva luni a revenit Drnovšek.

Croația

Croația, ca și Slovenia, și-a declarat independența și s-a rupt de Iugoslavia în iunie 1991. Croația a refuzat să accepte separarea regiunii majoritar sârbe Krajina, și armata iugoslavă a declanșat războiul. **Franjo Tudjman** (n.1922; președinte 1990-99) a condus autoritar, iar după moartea lui a devenit președinte **Stipe Mesic** (n.1935; președinte 2000–).

Bosnia-Herțegovina

Bosnia, fosta republică iugoslavă cu cea mai eterogenă componență etnică, se îndrepta spre haos și înainte ca în 1992 musulmanii și croații – aproximativ 60% din populație – să voteze pentru independență (majoritatea sârbilor au boicotat referendumul). A izbucnit un

Liderul sârbilor bosniaci Radovan Karadjici. Bosnia-Herțegovina a devenit independentă în 1922, dar de atunci a fost răvășită de un război civil între musulmani și sârbi.

Camera Press

Conducătorii din Commonwealth

Commonwealth-ul s-a dezvoltat din imperiul britanic. Înfiinţat formal în 1931, Commonwealth-ul este o asociere voluntară de state suverane, având la conducere monarhul britanic.

Multe ţări membre ale Commonwealth-ului sunt astăzi republici însă monarhul Marii Britanii este şi regina Canadei, Australiei şi Noii Zeelande. Aici ea se întâlneşte cu fostul prim-ministru australian Paul Keating.

Jean Chrétien, premier al Canadei, vrea să pună capăt separatismului vorbitorilor de limbă franceză.

Comunitatea Britanică de Naţiuni are 51 de membri: trei în Europa, 17 în Africa (printre care şi Nigeria, a cărei calitate de membru este, la ora actuală, suspendată), 8 în Asia, 10 în Australia şi 13 pe continentele americane. Acest articol se referă doar la trei state: Canada, Australia şi Noua Zeelandă. Alte state din Commonwealth sunt tratate în articole separate, cu referire la acele regiuni.

Canada

Canada a fost populată din timpuri străvechi. Vikingii iernau în Terra Nova prin 1000 d.Hr.; Canada a fost descoperită de navigatorul John Cabot şi a fost explorată de englezi şi francezi în secolul al XVI-lea. Canada franceză a fost cucerită de Marea Britanie în 1759-60. La mijlocul secolului al XIX-lea s-a instaurat un guvern responsabil iar în 1867 ţara a devenit o federaţie însă tensiunile dintre guvernul federal şi unele provincii au persistat.

John A.Macdonald (1815-91; prim-ministru 1867-73). Administraţia sa a înăbuşit rebeliunea Red River (1869-70) şi federaţia (formată iniţial din Ontario, Quebec, New Brunswick şi Nova Scotia) s-a mărit prin aderarea provinciilor Manitoba, Columbia Britanică şi a insulei Prince Edward şi prin achiziţionarea teritoriilor nord-vestice de la compania Hudson Bay.

Alexander Mackenzie (1822-92; prim-ministru 1873-78). Macdonald a demisionat după un scandal vizând contractele cu căile ferate şi liberalii lui Mackenzie au obţinut o victorie clară a alegerilor, pentru a fi apoi discreditaţi prin eşecul în administrarea unei crize economice care bântuia lumea occidentală.

John A. Macdonald (1815-91; prim-ministru 1878-91). Compania de căi ferate Canadian Pacific Railway a fost închiriată (1881) şi rebeliunea din nord-vest suprimată (1885). Au urmat trei premieri conservatori, cu mandate scurte: **John J.C. Abbott** (1821-93; prim-ministru 1891-92), **John Thompson** (1844-94; prim ministru 1892-94), **Mackenzie Bowell** (1823-1917; prim-ministru 1894-96) şi **Charles Tupper** (1821-1915; prim-ministru 1896), învins în alegerile generale după doar şase luni de mandat.

Wilfrid Laurier (1841-1919; prim-ministru 1896-1911). Guvernul său liberal a cunoscut marea febră a aurului de la Klondyke (din 1897), participarea Canadei la războiul sud-african din 1899-92 şi întemeierea provinciilor Alberta şi Saskatchewan.

Robert Borden (1854-1937; prim-ministru 1911-20). Opunându-se tratatului comercial reciproc cu SUA, conservatorii lui Borden au preluat puterea. Borden a fost premier pe timpul primului război mondial, conducând din 1917 o coaliţie de conservatori şi liberali care erau pentru serviciul militar obligatoriu. În 1918 femeile au primit drept de vot.

Arthur Meighan (1874-1960; prim-ministru 1920-21) l-a succedat pe Borden, însă politica sa de taxe mari şi criza economică au dus la înfrângerea sa în alegeri.

W.L. Mackenzie King (1874-1950; prim-ministru 1921-26). King a condus două guverne minoritare de liberali, demisionând în clipa în care progresiştii i-au retras sprijinul.

Arthur Meighan (1874-1960; prim-ministru 1926). Progresiştii refuzând să-l sprijine, guvernul lui Meighan a durat doar trei zile.

W.L. Mackenzie King (1874-1950; prim-ministru 1926-30). King a condus din nou un guvern minoritar. Marea criză economică din 1929 a lovit însă puternic Canada şi conservatorii au câştigat detaşat alegerile.

Richard B. Bennett (1870-1947; prim-ministru 1930-35). Pe lângă creşterea preţurilor, Bennett nu a făcut prea multe pentru şomeri.

W.L. Mackenzie King (1874-1950; prim-ministru 1935-48). Întors printr-o victorie electorală, King a condus Canada pe parcursul războiului din 1939-45.

Louis St. Laurent (1882-1973; prim-ministru 1948-57). Terra Nova a devenit a zecea provincie canadiană (1949) şi trupele canadiene au participat la războiul din Coreea (1950-53).

John Diefenbaker (1895-1979; prim-ministru 1957-63) a întrerupt guvernarea liberală de 22 de ani.

Lester Pearson (1897-1972; prim-ministru 1963-68). Fost diplomat şi câştigător al Premiului Păcii în 1957, Pearson a condus un guvern minoritar. Tulburările din Quebec au fost încurajate de vizita provocatoare din 1967 a preşedintelui francez Charles de Gaulle.

Pierre Trudeau (n.1919; prim-ministru 1968-79). Succesorul lui Perason a fost un personaj carismatic, cu o imagine modernă. În 1968 Legea limbilor oficiale oferea englezei şi francezei statut egal. În 1970, o criză senzaţională a teroriştilor a zguduit Quebecul.

Joseph Clark (n.1939; prim-ministru 1979-80). Conservatorul Joe Clark a fost cel mai tânăr premier al Canadei dar proiectul de buget al guvernului său minoritar a căzut la vot şi acesta a pierdut alegerile ce au urmat.

Pierre Trudeau (n.1919; prim-ministru 1980-84). Trudeau a contribuit la victoria federaliştilor în referendumul din 1980 şi în 1982 a pus capăt rămăşiţelor controlului britanic.

John Turner (n.1932; prim-ministru 1984). Succesorul lui Trudeau ca lider liberal, Turner a fost îndepărtat în alegerile din 1984.

Brian Mulroney (n.1939; prim-ministru 1984-93) a dobândit un al doilea mandat pentru acordul de liber schimb cu SUA dar recesiunea mondială i-a subminat sprijinul.

Kim Campbell (n.1947; prim-ministru 1993). Preluând mandatul după demisia lui Mulroney, prima femeie premier a ţării nu a reuşit să aducă noroc conservatorilor.

Jean Chrétien (n.1936; prim-ministru din 1993). Votat pentru un program de creare de noi locuri de muncă şi a intervenţiei statului în stimularea economiei, guvernul Chretien s-a confruntat cu referendumul din 1995 în care locuitorii Quebecului au decis, la diferenţă minimă, să rămână în federaţie.

Australia

Australia a fost populată cu 40.000 de ani înainte să fie descoperită de navigatorul olan-

Gough Whitlam (sus), premierul Australiei la începutul anilor 1970. Demiterea lui de către guvernatorul general a fost controversată. Lange, liderul laburist al Noii Zeelande (dreapta) a dus o politică economică în stilul d-nei Thatcher.

dez Tasman. În 1770, căpitanul Cook a revendicat estul Australiei pentru Marea Britanie. New South Wales a fost întemeiată în 1788 ca loc de portare al condamnaților de drept comun britanici, dar primii imigranți britanici liberi au venit în secolul al XIX-lea. Coloniile australiene erau separate până în 1901, când au întemeiat Commonwealth-ul Federativ al Australiei.

Edmund Barton (1849-1920; prim-ministru 1901-03). Lider al mișcării de federalizare și partizan al protecționismului, Barton a promovat Legea de restricționare a imigrației și drept de vot acordat femeilor (în 1902).

Alfred Deakin (1856-1919; prim-ministru 1902-04). Guvernul liberal al "Afabilului Alfred" a fost sprijinit de Partidul Laburist, care începuse să câștige rapid în putere.

J.C. Watson (1867-1941; prim-ministru 1904) a devenit primul premier laburist al Australiei.

G.H. Reid (1845-1918; prim-ministru 1904-05).

Alfred Deakin (1856-1919; prim-ministru 1905-08). Sprijinit din nou de Partidul Laburist, Deacon a inițiat măsuri de protecție socială – pensionarea la limită de vârstă și protecția în caz de boală.

Andrew Fisher (1862-1928; prim-ministru 1908-09). Lider laburis, s-a preocupat de relațiile cu Marea Britanie și apărarea navală.

Alfred Deakin (1856-1919; prim-ministru 1909-10). Partidul "de Fuziune" a făcut legătura între succesorii lui Deakin și cei ai lui Reid.

Andrew Fisher (1862-1928; prim-ministru 1910-13). Prima administrație laburistă cu majoritate clară, a implementat un program de reforme sociale.

Joseph Cook (1860-1947; prim-ministru 1913-14).

Andrew Fisher (1862-1928; prim-ministru 1914-15). Fisher a cerut australienilor să lupte în război "până la ultimul om și ultimul șiling".

William M. Hughes (1864-1952; prim-ministru 1915-23) a urmat ca lider laburist după Fisher, dar a fost respins, în 1917 din partid ca urmare a recrutărilor. A rămas premier, sprijinit de Partidul Naționalist (adepții proprii și mulți liberali).

Stanley Bruce (1883-1967; prim-ministru 1923-29). Bruce a devenit lider naționalist la insistențele Partidului Național, care a menținut echilibrul în parlament însă politicile sale anticomerciale au dus la căderea sa.

James H. Scullin (1876-1953; prim-ministru 1929-31). Guvernul lui laburist a reacționat nehotărât în criza economică din 1929.

Joseph A. Lyons (1879-1939; prim-ministru 1932-39). A părăsit Partidul Laburist și a condus Partidul Unității Australiene, conservator.

Earle Page (1880-1961; prim-ministru 1939) a fost premier vreme de doar două săptămâni.

Robert Menzies (1894-1978; prim-ministru 1939-41). Menzies nu a reușit să formeze o coaliție cu laburiștii și a demisionat.

Arthur Fadden (1895-1973; prim-ministru 1941) – premier din partea Partidului Național vreme de șase săptămâni.

John Curtin (1885-1945; prim-ministru 1941-45). Premier (laburist) dur pe vreme de război, a murit cu puțin înainte de victoria finală.

Camera Press

Ben Chiefley (1885-1951; prim-ministru 1945-49). Securitatea socială a fost reformată dar naționalizarea băncilor și valul de greve au distrus popularitatea guvernului.

Robert Menzies (1894-1978; prim-ministru 1949-66). Mandatul îndelungat al Noului Partid Liberal deținut de Menzies a dus la adoptarea anticomunismului și la inactivitatea statului într-o perioadă de prosperitate.

Harold Holt (1908-67; prim-ministru 1966-67).

John McEwen (1900-80; prim-ministru 1967). McEwen, șeful Partidului Național, a preluat funcția pentru scurt timp, până la apariția unui nou lider liberal.

John Gorton (n.1911; prim-ministru 1968-71). Autoritar, a pierdut sprijinul propriului partid și a fost obligat să se retragă.

William McMahon (1908-88; prim-ministru 1971-72). Nu a reușit să reunifice facțiunile liberale și a pierdut alegerile din 1972.

Gough Whitlam (n.1916; prim-ministru 1972-75). Lider laburist, Whitlam a întrerupt conducerea laburistă, veche de 22 de ani. Însă când i-a fost blocat bugetul în Senat, el a refuzat să demisioneze și guvernatorul general a luat decizia controversată de a-l revoca.

Malcom Fraser (n.1930; prim-ministru 1975-83). Prim-ministru în exercițiu numit de guvernatorul general, Fraser a câștigat trei alegeri.

Robert Hawke (n.1929; prim-ministru 1983-91). A câștigat patru alegeri electorale pentru laburiști, însă cu o recesiune mondială aflată la apogeu, a fost înlocuit de propriul partid.

Paul Keating (n.1954; prim-ministru 1991-96). În 1993 laburiștii au revenit la putere dar, cu mică majoritate. Keating a fost înfrânt de **John Howard** (n.1939) în alegerile din 1996.

Noua Zeelandă

Maorii au ajuns din Polinezia în Noua Zeelandă prin 900 d.Hr. Europenii au descoperit-o în 1642, prin Tasman, dar fără consecințe. Cook a redescoperit insula în 1769. Vânătorii de balene, negustorii și evadații au pus piciorul pe insulă dar primii coloniști adevărați au sosit din Marea Britanie în 1840. În 1875 a fost înscăunat primul guvern responsabil.

Joseph Ward (1856-1930; prim-ministru 1906-12). Ward i-a succedat colegului său liberal **Richard Seddon** (1845-1906; prim-ministru 1893-1906), care crease un stat prosper și a acordat drept de vot femeilor.

W.F. Massey (1856-1925; prim-ministru 1912-25). Partidul Reformei al lui Massey, reprezenta în mare măsură micii fermieri. După moartea lui Massey, **Gordon Coates** (1878-1943; prim-ministru 1925-28) a preluat funcția.

Joseph Ward (1856-1930; prim-ministru 1928-30). Guvernul liberal al lui Ward depindea de sprijinul partidului laburist, care apăruse ca cea de-a treia forță politică.

George W. Forbes (1869-1947; prim-ministru 1930-35) a urmat după retragerea lui Ward. Marea criză economică a lovit puternic Noua Zeelandă și austeritatea impusă de guvern a erodat bunăstarea socială. Laburiștii și-au retras sprijinul dar alegerile din 1931 au fost câștigate de o coaliție liberalo-reformistă, prevestind fuziunea acestora în Partidul Național.

Michael J. Savage (1872-1940; prim-ministru 1935-40). Laburiștii au ajuns pentru prima dată la putere și au inițiat un program de naționalizare și de reformă socială.

Peter Fraser (1884-1950; prim-ministru 1940-49) a condus țara în timpul războiului. După război, noua legislație a extins sistemul de protecție socială.

Sidney Holland (1893-1961; prim-ministru 1949-57). Partidul Național a pus capăt raționalizărilor și a relaxat politica de control dar bunăstarea statului a rămas aceeași. S-a retras din motive de boală, mandatul fiind preluat pentru scurt timp de **Keith Holyoake**, dar a fost înfrânt în alegeri de **Walter Nash** (1882-1968; prim-ministru 1957-60).

Keith Holyoake (1904-83; prim-ministru 1960-72) a jucat un rol internațional, opunându-se regimului de apartheid din Africa de Sud și regimului lui Smith, din Rhodesia. După retragerea acestuia, timp de câteva luni **John Marshall** (1912-88) a devenit prim-ministru.

Norman Kirk (1923-74; prim-ministru 1972-74). Liderul laburist Kirk a guvernat într-o perioadă de creștere economică ce începea să se clatine când a murit în timpul mandatului.

Wallace Rowling (n.1927; prim-ministru 1974-75). Criza mondială a petrolului a spulberat speranța laburiștilor de a fi realeși.

Robert Muldoon (1921-92; prim-ministru 1975-84). A introdus un program de austeritate și a întâmpinat nemulțumirile sindicatelor.

David Lange (n.1942; prim-ministru 1984-89). După victoria decisivă a laburiștilor, Lange a inițiat o politică de apărare non-nucleară care a creat tensiuni cu SUA și Franța.

Geoffrey Palmer (n.1942; prim-ministru 1989-90) a fost urmat de Mike Moore (n.1949; prim-ministru 1990) care a preluat funcția la doar opt săptămâni înainte de alegeri.

Jim Bolger (n.1935; prim-ministru 1990-97) Diminuarea rezervelor statului și noul cod al muncii i-au scăzut popularitatea și în 1993 Partidul Național, majoritar, a ajuns să dețină un singur post. Referendumul din 1992 a aprobat modificarea sistemului de reprezentare.

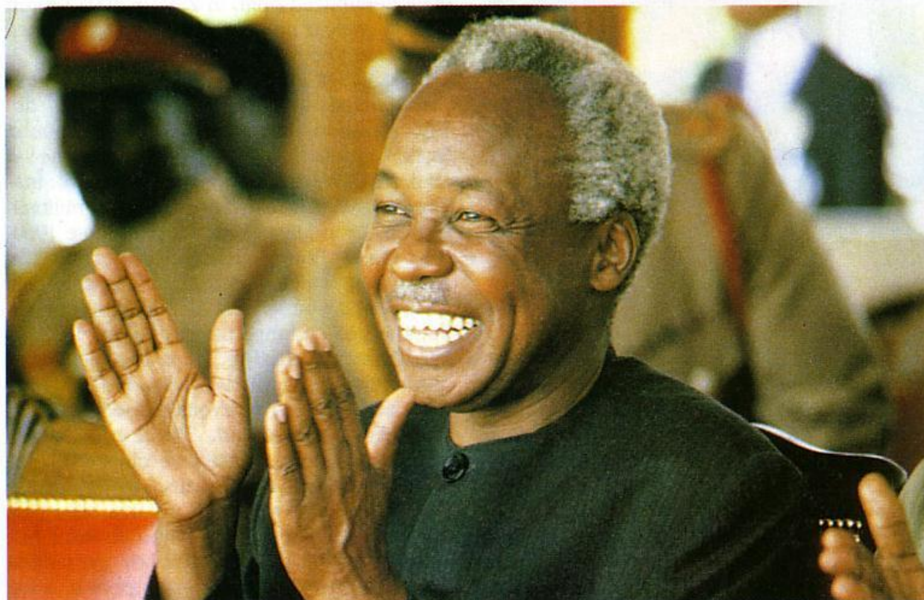
Jenny Shipley (n.1952) a devenit în 1997 prima femeie premier a Noii Zeelande.

mai vezi Istorie universală 125 – COMMONWEALTH-UL Istorie universală 135 – PROSPERITATE ȘI RECESIUNE

Conducătorii Africii independente

Țările Africii de la sud de Sahara au trecut prin tulburări intense, după ce și-au câștigat independența față de puterile coloniale în anii 1960 și 1970.

Până în anii 1990, sistemele unipartite și dictaturile militare au predominat în Africa post-colonială, după care s-a făcut o ușoară trecere spre sisteme mai democratice. Sărăcia, instabilitatea și ostilitățile etnice au rămas însă probleme grave.

Camera Press

Julius Nyerere, unul din prima generație de conducători africani post-coloniali, a susținut o formă de socialism african, pe care a și încercat să o implementeze în Tanzania.

Africa de Est

Eritreea. Isayas Afeworki (n.1945; președinte din 1993) a condus rebeliunea care i-a adus, în 1993, independența față de Etiopia.

Etiopia. Etiopia nu a fost niciodată colonie deși Haile Selassie (1892-1975; împărat 1930-36, 1941-74) a fost alungat pentru un timp de invadatorii italieni. După detronarea lui, Etiopia a devenit stat militar marxist până când războiul civil l-a răsturnat pe Mengistu Haile Mariam (n. 1941; președinte 1977-91). Succesorul lui a fost Meles Zenawi (n.1955; președinte 1991-95), urmat de Negaso Gidado, președinte din 1995.

Djibouti. După obținerea independenței, acest stat mic a fost condus de Hassan Gouled Aptidon (n.1916; președinte din 1977).

Somalia. În 1991, statul unipartit condus de Said Barre (1919-95; șef al executivului 1969-91) s-a prăbușit și războaiele civile între diferitele facțiuni au dus la intervenția SUA și ONU și la o instabilitate continuă.

Kenya. Jomo Kenyatta (1891-1978; președinte 1964-78). Condamnat pentru terorism de britanici, Kenyatta a fost un conducător moderat. Daniel arap Moi (n.1924; președinte din 1978) a condus un regim autocratic și a supraviețuit unor alegeri pluripartite organizate în 1992.

Uganda. În istoria turbulentă a Ugandei de după obținerea independenței (1962) guvernele civile conduse de Milton Obote (n.1924; președinte 1966-71, 1980-85) au fost de două ori răsturnate de militari. Primul dintre ei, Idi Amin (n.1925; 1971-79), a fost unul dintre cei mai sângeroși tirani ai Africii. Yoweri Museveni (n.1944; președinte din 1986) a încercat să creeze un guvern de reconciliere.

Rwanda. Avionul în care se afla Juvénal Habyarimana (1937-94; președinte 1973-94) s-a prăbușit (probabil lovit de o rachetă). După moartea sa a izbucnit o ciocnire etnică extrem de violentă între populația hutu și tutsi. În 1994 liderul rebel Pasteur Bizimungu (n.1950) a devenit președintele țării.

Burundi. Luptele sângeroase dintre hutu și tutsi au slăbit autoritatea guvernamentală. Sylvestre Ntibantunganya (n.1956; președinte 1994-96) a fost răsturnat de la putere de liderul militar Pierre Buyoya.

Tanzania. Julius Nyerere (n.1922; președinte 1964-1985) fost prim-ministru al Tanganikăi (1961-63) a înfăptuit unirea dintre Tanganika și Zanzibar în 1964, care a dus la crearea Tanzaniei. Succesorul lui a fost Ali Hassan Mwinyi (n.1925; președinte din 1985).

Seychelles. France-Albert René (n.1935; președinte din 1977) a supraviețuit mai multor tentative de lovituri de stat.

Camera Press

Jomo Kenyatta a fost arestat de către britanici pentru implicarea în asasinatele teroriste din anii 1950, din Mau Mau, dar a supraviețuit devenind primul lider al Kenyei independente.

Africa de Sud

Zambia. Keneth Kaunda (n.1924; președinte 1964-91) a fost năpăstuit de eșecul economic; în 1991 a fost obligat să accepte alegeri pluripartite, pe care le-a pierdut. Frederick Chiluba (n.1943; președinte din 1993) a început să renunțe la economia de stat din Zambia.

Malawi. Domnia autocrată lungă a dr. Hastings Banda (1898-1997; prim-ministru 1964-66, președinte 1966-94) a luat sfârșit în 1994, când, obligat să organizeze alegeri libere, a fost înfrânt de Bakili Muluzi (n.1943).

Zimbabwe. Ian Smith (n.1919; prim-ministru 1965-78), în calitate de prim-ministru al Rhodesiei de Sud a declarat unilateral independența față de Marea Britanie, însă în cele din urmă Rhodesia sa dominată de albi s-a prăbușit. Robert Mugabe (n.1924; prim-ministru 1980-87; președinte executiv din 1987) a preluat puterea după primele alegeri în care li s-a permis și persoanelor de culoare să voteze, și Rhodesia a devenit Zimbabwe.

Mozambic. Samora Machel (1933-86; președinte 1975-86). Regimul pro-marxist al lui Machel a fost subminat de o rebeliune sprijinită de Africa de Sud; a fost ucis într-un accident aviatic. Joachim Chissano (n.1939; președinte din 1986) a câștigat alegerile pluripartite din 1994.

Comore. Republică islamică condusă de Ahmed Abdallah (c.1919-89; șeful statului 1975-89) până la uciderea sa de către mercenarii francezi. În 1989, puterea a fost preluată de Said Mohamed Djohar și în 1996 a fost înlocuit de Mohammed Taki Mbdoulkarin.

Madagascar. După alegerile din 1993, Albert Zafy a devenit prim-ministru, preluând puterea executivă îndelungată de la Didier Ratsiraka (n.1936; președinte din 1975).

Mauritius. Sir Anerood Jugnauth (n.1930) a fost prim-ministru până în 1982, când a fost înlocuit de Cassam Uteem.

Swaziland. Sobhuza II (1899-1982), șef su-

prem din 1921, apoi rege (1968-82). Succesorul său a fost Mswati III (n.1968; rege 1982-).
Lesotho. Regatul Lesotho, o enclavă în interiorul Africii de Sud, a cunoscut tulburări politice. În 1993 alegerile libere l-au desemnat pe Ntsu Mokhele (n.1918) prim-ministru. De atunci au alternat guvernele civile și militare, cu Pakalithi Mosisili ales prim-ministru civil în 1998. Letsie III a fost rege începând cu 1996.
Africa de Sud. Louis Botha (1862-1919; prim-ministru 1910-1919), fost lider al burilor din războiul anglo-bur, a devenit primul premier al Uniunii Africii de Sud. L-a urmat Jan Smuts (1870-1950; prim-ministru 1919-24 și 1939-48); James Hertzog (1866-1942; prim-ministru 1924-39). Daniel Malan (1874-1959; prim-ministru 1948-54) a fost arhitectul celebrului sistem de apartheid din Africa de Sud. A fost succedat de Johannes Gerardus Strijdom (1893-1958; prim-ministru 1954-58).

Hendrik Verwoerd (1901-66; prim-ministru 1958-66); în 1961, Africa de Sud a devenit republică. După asasinarea lui Verwoerd, au fost aleși Balthazar Vorster (1915-83; prim-ministru 1966-78) și P.W.Botha (n.1916; prim-ministru 1978-84). În 1984 conform noii constituții Bothaa guvernat ca președinte; (1984-89). F.W. de Klerk (n.1936; președinte 1989-94) a început să demaște apartheidul. Nelson Mandela (n.1918; președinte din 1994), fost prizonier politic, a devenit primul președinte ales prin vot universal.
Botswana. Seretse Khama (1921-80; președinte 1966-80); Ketumile Masire (n.1925; președinte 1980-98); Festus Mogae (președinte 1998-).
Namibia. Sam Nujoma (n.1929; președinte din 1990). Nujoma este fostul conducător al rebelilor SWAPO care s-au opus conducerii Africii de Sud.

Africa Centrală

Angola. António Agostinho Neto (1922-79; președinte 1975-79). Cu ajutor cubanez, Neto a rezistat sud-africanilor sprijiniți de rebelii Unita. Jose Eduardo dos Santos (n.1942; președinte din 1979) a negociat un armistițiu fragil cu trupele Unita. Pacea s-a restaurat încet.
Republica Democratică Congo (Zair). Joseph Kasavubu (1910-69; președinte 1960-65).Kasavubu a fost președinte în primii ani turbulenți ai independenței, când premierul, Patrice Lumumba (1925-61; prim-ministru 1960), a fost asasinat. Colonelul Mobutu Sese

Camera Press

Nelson Mandela a fost prizonier decenii întregi înainte de a deveni președintele Africii de Sud. În ciuda opoziției albe de dreapta, el a ajuns să fie considerat de toate părțile ca adevăratul lider al națiunii.

Seko (n.1924; președinte între 1965-97) l-a răsturnat pe Kasavubu și în 1971 a schimbat numele Republicii Congo în Zair. În 1997 Lauren Kbila a preluat puterea și a revenit la vechea denumire, Republica Democratică Congo.
Congo. După aproape 30 de ani de stat unipartit marxist-leninist, alegerile libere din 1992 l-au adus la putere pe Pascal Lissouba (n.1931; președinte 1992-97). O rebeliune l-a adus pe Denis Sassou-Nguesso la putere. Înainte de 1992 el făcuse parte din hunta militară.
Gabon. Leon M'Ba (1902-67; președinte 1960-67). Omar Bongo (n.1935; președinte din 1967). Bongo a întemeiat un stat cu partid unic de guvernământ (1968) și a păstrat puterea după alegerile pluripartite din 1990 și 1993.
São Tomé și Príncipe. După primele alegeri pluripartite din republică, din 1991, Miguel Trovoada (n.1946) a devenit președinte.
Guineea Ecuatorială. Teodoro Obiang Nguema Mbasogo (președinte din 1979) conduce un stat militar unipartit.
Republica Centrafricană. Cel mai bizar personaj din istoria plină de lovituri de stat a fost colonelul Jean Bokassa (n.1921; președinte 1965-76) care s-a încoronat (pentru scurt timp) (1976-1979). Angel-Félix Patasse (n. 1937) a devenit președinte în 1993.
Camerun. Camerun, un stat unipartit, a avut doar doi conducători, Ahmadou Ahidjo (1924-1989; președinte 1962-82) și Paul Biya (n.1933; președinte din 1982). Biya s-a agățat de putere în ciuda problemelor grave.

Africa de Vest

Nigeria. Dintre militarii care au condus Nigeria, generalul Yakubu Gowon (n.1934; șef al statului 1966-75) a câștigat un război împotriva Biafrei secesioniste, conduse de Chukwuemeka Ojukwu. Sub conducerea generalului Sanni Abacha (șef al statului 1993-98) democrația nu s-a materializat. După moartea sa, în iunie 1998, i-a luat locul șeful forțelor militare.
Benin. Țara era extrem de instabilă până când generalul Mathieu Kerekou (n.1933; președinte 1979-91) a proclamat statul unipartit. După organizarea alegerilor libere a fost

Camera Press

Jean Bokassa pe tronul său oficial, după ce s-a autoproclamat împărat al Republicii Africa Centrală. Domnia sa s-a caracterizat printr-o conducere excentrică și un stil adesea brutal.

înlocuit cu Nicéphore Soglo (n.1934; președinte 1991-96). Kerekou a fost reales cu o mică majoritate în 1996.
Togo. Togo, stat independent din 1960, este condus de mult timp de Gnassingbé Eyadéma (n.1937; președinte din 1967).
Ghana. Ghana și-a obținut independența timpurie sub conducerea lui Kwame Nkrumah (1909-71; președinte 1960-66), dar au urmat regimuri militare. Din 1979 puterea efectivă a fost deținută de fostul locotenent de aviație Jerry Rawlings (n.1947; șef al statului din 1982).
Burkina Faso (fosta Volta Superioară). După o serie de lovituri de stat violente, Blaise Compaoré (n.1940; șef al statului din 1987) a confiscat puterea.
Coasta de Fildeș. Până la moartea sa, Félix Houphouît-Boigny (1905-93; președinte 1960-93) a condus Coasta de Fildeș ca pe un stat unipartit, dar cu economie neobișnuit de liberală. Succesorul lui a fost Henri Konan Bedie (n.1934; președinte din 1994).
Liberia. Liberia, independentă din 1847, s-a bucurat de o stabilitate relativă sub conducerea lui William Tubman (1895-1971; președinte 1941-71); succesorul lui a fost asasinat într-o lovitură de stat condusă de Samuel Doe (1951-90; șef al statului 1980-90). Doe a fost ucis într-un război civil devastator. Amos Sawyer (președinte 1990-97) a condus o țară instabilă și în 1997 a fost înlocuit de Charles Taylor.
Sierra Leone. O lovitură de stat condusă de Valentine Strasser (n.c.1965; șef al statului 1992-96) a dus la un sistem unipartit; el a fost înlocuit în 1996 de civilul Ahmand Tejan Kabbah; loviturile de stat din 1996 și 1997 și acțiunile Frontului Revoluționar Unit au provocat adevărate masacre. În 1998 Kabbah a fost reinstalat la putere.
Guineea. După moartea primului președinte radical Sékou Touré (1922-84; președinte 1958-84) o lovitură de stat militară fără vărsare de sânge l-a adus la putere pe pro-occidentalul Lansana Conté (n.1945; președinte din 1984).
Guineea-Bissau. Luis Cabral (n.1931; președinte 1974-80); João Bernardo Vieira (n.1939; președinte din 1980).
Senegal. Leopold Sedar Senghor (n.1906; președinte 1960-81). Abdou Diouf (n.1935; președinte din 1981) a renunțat la scurta confederație a Senegambiei (1982-89).
Gambia. Dawda Kairaba Jawara (n.1924; prim-ministru 1965-70, președinte 1970-94) a condus autoritar, dar democratic, până la lovitura de stat din 1994 condusă de Yayah Jammeh.
Capul Verde. Aristides Pereira (n.1923; președinte 1975-91). António Mascarenhas Monteiro (n.1943; președinte 1991).

Africa Sub-sahariană

Mauritania. În 1992 dictatorul militar Maaouya Ould Sidi Ahmed Taya (n.1943; șef al statului din 1984) a ieșit victorios în așa-zisele alegeri aranjate din anii 1980 și 1990.
Mali. Democrația a fost introdusă în 1992, când Alpha Oumar Konare (n.1946) a fost ales președinte. A fost reales în 1997.
Niger. Tranziția spre democrație la adus la putere pe Mahamane Ousmane (președinte din 1993). El a recuzat alegerile din 1995 dar a fost reales în 1996.
Ciad. După ani de luptă între grupările sprijinite de francezi și de libieni, în 1993 fostul comandant șef Idriss Deby a preluat puterea. A fost din nou ales la alegerile din 1996.

mai vezi Istorie universală 117 – AFRICA ÎN AGITAȚIE Istorie universală 118 – AFRICA DE SUD ȘI APARTHEIDUL

Conducătorii din America de Sud

După sfârşitul dominaţiei spaniole din ultimul secol şi după ce alte puteri coloniale au părăsit regiunea, au apărut diferitele state naţionale în care sunt împărţite America Latină şi zona Caraibelor.

Această regiune extrem de turbulentă continuă să fie confruntată cu probleme deosebite. În ultimii ani loviturile de stat şi juntele militare au devenit mai puţin obişnuite şi în majoritatea ţărilor există guverne alese. Sărăcia de masă, marile datorii externe, traficul cu droguri şi corupţia rămân însă surse ale instabilităţii prezente sau potenţiale.

Argentina

Juan Perón (1895-1974; preşedinte 1946-55) a combinat autoritarismul cu politica de protejare a clasei muncitoare industriale. Popularitatea primei sale soţii, fosta actriţă Eva ("Evita") Perón (1919-52) a contribuit la succesul său. A fost răsturnat printr-o lovitură de stat militară şi a plecat în exil. Juntele şi perioadele de guvernare civilă au alternat dar mişcarea peronistă a rămas puternică. Perón a câştigat alegerile din 1973 şi s-a întors pentru un al doilea mandat.
Maria Estrela ("Isabelita") Perón (n.1931; preşedinte 1974-76) a succedat după moartea soţului ei dar a devenit victima unei lovituri de stat şi a fost închisă pentru cinci ani.

O serie de junte au cauzat "dispariţia" a mii de simpatizanţi de stânga sau peronişti.
Generalul Leopoldo Galtieri (1926-2003; preşedinte 1981-82). Sub preşedinţia lui Galtieri militarii au fost discreditaţi datorită eşecului lor din 1982 în războiul pentru Insulele Falkland.
Raul Alfonsin (n.1927; preşedinte 1983-89) a câştigat alegerile libere dar nu a reuşit să controleze spirala inflaţiei şi datoria externă.
Carlos Menem (n.1935; preşedinte 1989-99), peronist, a iniţiat un program de austeritate care a relansat economia; a fost reales în 1995.
Fernando de la Rua (n.1937, preşedinte 1999-2001). În timpul lui ţara a alunecat într-o criză economică necontrolabilă.

Între 21 decembrie 2001 şi 2 ianuarie 2002 Argentina a avut 3 preşedinţi: Federico Ramón Puerta – 2 zile, Adolfo Saó Páez Montero (23-31 decembrie) şi Eduardo Oscar Camaño (31 decembrie 2001-2 ianuare 2002).
Eduardo Alberto Duhalde (preşedinte 2002–), are ca principală ambiţie reducerea şomajului şi redresarea economiei.

Bahamas

După dobândirea independenţei în 1964, politica bahamiană a fost dominată de **Sir Lynden Pindling** (n.1930; prim-ministru 1964-92), apoi de Mişcarea de Eliberare Naţională, prin **Hubert Ingraham** (n.1947; prim-ministru din 1992).

Getty Images

Rex Features

▲ Preşedintele chilian Allende şi susţinătorii lui încearcă să apere palatul prezidenţial în timpul loviturii militare de stat din 1973. Allende a fost ucis mai târziu, în aceeaşi zi.

◄ Preşedintele argentinian Galtieri (centru) în Buenos Aires, în iunie 1982, în timpul conflictului dintre Argentina şi Marea Britanie asupra Insulelor Falkland.

Belize

Stat democratic în Commonwealth din 1981. A fost condus alternativ de liderii a două partide rivale, **George Price** (n.1919; prim-ministru 1981-84, 1989-93) şi **Said Musan** (preşedinte din 1998), liderii Partidului Unit al Poporului şi **Manuel Esquivel** (n.1940; prim-ministru 1985-89, 1993-98), liderul Partidului Democrat Unit.

Bolivia

Bolivia, una dintre ţările cele mai zdruncinate de lovituri de stat din America Latină, are guvernare democratică din 1982. Liderul revoluţionar Che Guevara (1928-67), eroul loviturii de stat comuniste din Cuba, a fost ucis în Bolivia.
Gonzálo Sânchez de Lozada (n.1930; preşedinte 1993-97) a lansat o campanie de distrugere a plantaţiilor de coca (planta cocainei) care a trezit opoziţia cultivatorilor de coca.
Hugo Banzer (preşedinte din 1997-2001), liderul Alianţei Democratice Naţionale şi fost dictator (1971-78), a demisionat în august 2001.
Jorge Fernando Quiroga (n.1960; preşedinte 2001–), exponent al noii elite liberale albe.

Brazilia

Între 1964-1985 preşedinţia braziliană a fost dominată de militari. Politica a rămas tulbure, cu o serie de scandaluri de corupţie, unul ducând la înlocuirea lui **Fernando Collor** (n.1949; preşedinte 1990-92) cu vicepreşedintele său **Itamar Franco** (n.1931; preşedinte 1992-94).

Generalul Augusto Pinochet salută trupele. El a fost şeful statului chilian timp de 15 ani, după înlăturarea de la putere a preşedintelui ales, Allende, printr-o lovitură de stat militară.

Fernando Cardoso (n.1931; preşedinte din 1995-2003) a promis reformă constituţională.
În 2003 a fost ales pentru prima oară în istoria ţării un politician al stângii tradiţionale, **Fernando Lula**, fost lider sindical.

Chile
Alegerea unui preşedinte marxist, **Salvador Allende** (1908-73; preşedinte 1970-73) a dus la o lovitură militară de dreapta sprijinită de CIA în care Allende a fost ucis.
Generalul Augusto Pinochet (n.1915; şef al statului 1974-89), lider al juntei militare, a condus cu asprime.
Patricio Aylwin (n.1918; preşedinte 1989-94) a fost ales, cedând apoi puterea succesorului său, **Eduardo Frei** (n.1942; preşedinte 1994-2000), însă relaţiile dintre administraţie şi încă influentul Pinochet au rămas nesigure.

Columbia
Columbia are o lungă istorie marcată de violenţă, cu un război civil sângeros între 1948-53. De atunci, grupurile de gherilă de stânga şi magnaţii drogurilor au purtat război cu autorităţile.
César Gaviria (n.1947; preşedinte 1990-94) a devenit preşedinte după uciderI în masă şi asasinarea mai multor candidaţi la preşedinţie.
Ernesto Samper (n.1951; preşedinte 1994-98). Alegerea lui a fost suspectată ca fiind finanţată cu bani proveniţi din droguri şi guvernul trata această problemă cu reticenţă.
Andres Pastrana (preşedinte 1998-2002), un conservator care fusese înfrânt în 1994, l-a îndepărtat pe Samper. Ambele părţi au fost acuzate pentru finanţarea campaniilor electorale cu bani proveniţi din droguri. Ales în 2002, preşedintele **Uribe** a intrat în conflict deschis cu cartelurile traficanţilor de droguri.

Costa Rica
În 1948, după sfârşitul unui război civil, Costa Rica a devenit stat democratic funcţional.
Oscar Arias (n.1940; preşedinte 1986-90) nu s-a alăturat campaniei SUA împotriva Nicaraguei. În 1987 a primit Premiul Nobel pentru Pace.
José Maria Figueres (n.1955; preşedinte 1994-98) a devenit preşedinte în 1994, urmat în 1998 de **Miguel Rodriguez**.

Cuba
În 1898, după eliberarea sa de dominaţia spaniolă, Cuba a devenit satelit al SUA. Fostul sergent de armată **Fulgencio Batista** (1901-73) a condus între 1933-1944. După un interval de pseudo-democraţie coruptă, s-a întors (1952-58) dar a fost răsturnat de gherilele conduse de militantul comunist **Fidel Castro** (n.1927; prim-ministru 1959-76; preşedinte din 1976), văzut de mulţi ca modelul romantic al auto-eliberării. Sub guvernarea lui Castro, Cuba a devenit stat comunist şi boicoturile SUA au cauzat dependenţă economică faţă de URSS. Prăbuşirea blocului comunist şi ostilitatea continuă a SUA i-a îngreunat situaţia lui Castro, dar la sfârşitul anilor 1990 el a rămas sfidător la puterea statului.

Republica Dominicană
Rafael Trujillo (1891-61; dictator 1930-61) dictaturii sale i s-a pus capăt prin asasinarea lui. În 1965 ţara a fost invadată de trupele SUA care au suprimat o rebeliune împotriva juntei care i-a succedat şi s-au organizat noi alegeri.
Joaquin Balaguer (n.1907; preşedinte 1966-78, 1986-96) Neregularităţile din alegeri şi campania electorală rasistă i-au subminat credibilitatea.
Leonel Fernandez din Partidul Dominican pentru Eliberare este preşedinte din 1996.

Ecuador
După o serie de lovituri de stat şi junte militare, în 1979 Ecuadorul s-a întors la democraţie.
Sixto Durán (n.1922; preşedinte 1992-96). Autoritatea sa de preşedinte a fost slăbită de scandalurile de corupţie şi măsurile de austeritate.
Abdala Bucaran (preşedinte 1996-97) a fost declarat incompetent (presa l-a descris ca fiind nebun) şi a fost înlocuit de **Fabian Alarcon**.

El Salvador
Nemulţumirile cauzate de sărăcie şi opresiune au luat amploare în anii 1970. Asasinarea arhiepiscopului Oscar Romero (1979) şi atrocităţile comise de "patrulele morţii", autorizate de militari şi de partidul dominant Arena, au dus la izbucnirea unui război civil. În 1992 s-a încheiat pacea sub auspiciile ONU. Alegerile electorale,

Fidel Castro şi colegii de gherilă după prăbuşirea regimului dictatorului Fulgencio Batista. Batista a fugit din ţară la 1 ianuarie 1959 şi după o săptămână Castro a intrat în Havana însoţit de 5.000 de soldaţi de gherilă.

Oscar Arias, preşedinte în Costa Rica între 1986-90. A primit Premiul Nobel pentru Pace în 1987 pentru contribuţia sa la aplanarea conflictelor dintre Nicaragua şi El Salvador.

Rex Features

Maurice Bishop, prim-ministru în Grenada între 1979 și 1983. A fost asasinat de o facțiune din propria sa "Noua Mișcare Jewel" stângistă, oferind pretextul pentru invazia trupelor SUA în insulă.

organizate îndoielnic, au dus la victoria candidatului partidului Arena, **Armando Calderón** (n.1949; președinte din 1994).

Guyana Franceză

Guyana Franceză, o provincie a Franței (parte integrantă a statului francez) situată peste mări, este guvernată pentru administrația locală de un Consiliu General și de un Consiliu Regional.

Grenada

Grenada este membru independent în Commonwealth, având-o în fruntea statului pe Regina Elisabeta II (reprezentată printr-un guvernator general). În 1979 Noua Mișcare Jewel condusă de **Maurice Bishop** (1946-83; șef al guvernului 1979-83) a înființat un guvern de stânga. Răsturnarea și asasinarea lui Bishop a oferit pretextul potrivit pentru o invazie a SUA. Odată cu revigorarea vieții politice, au prevalat guvernele de dreapta sau de centru. Fostul profesor universitar **Keith Mitchell** a fost ales prim-ministru în 1995.

Guatemala

Juan José Arevalo (1904-90; președinte 1945-51) și de **Jacobo Arbenz** (1913-71; președinte 1951-54) au implementat reforme sociale, până când o lovitură de stat sprijinită de SUA a dus la răsturnarea lui Arbenz. Au urmat regimuri militare, care își omorau opozanții. Gherilele de stânga existau de la începutul anilor 1980 și au prevalat condițiile războiului civil până când **Ramiro de León Carpio** (n.1942; președinte din 1994), activist pentru drepturile omului, a format un cabinet de unitate națională. În negocierile reușite cu rebelii s-a promis investigarea încălcării drepturilor omului de către comisia ONU și se întrevedea obținerea unei înțelegeri.

Guyana

Forbes Burnham (1923-85; prim-ministru 1966-80, președinte 1980-85), ca lider al Congresului Național al Poporului, a dominat, după independență, politica statului.
Desmond Hoyte (n.1929; președinte 1985-92). Hoyte era bănuit de falsificarea alegerilor.
Cheddi Jagan (n.1918; 1992-97), liderul Partidului Progresiv al Poporului a ajuns la putere după primele alegeri libere. A murit în timpul mandatului și a fost înlocuit de Janet Jagan.

Haiti

Istoria lungă de opresiuni și de sărăcie a statului haitian a fost înfricoșătoare chiar și pentru standardele latino-americane.
François ("Papa Doc") Duvalier (1907-71; președinte 1957-71) și fiul său, **Jean-Claude ("Baby Doc") Duvalier** (n.1951; președinte 1971-86) au fost doi tirani notorii; Baby Doc a fost obligat să fugă în străinătate.
Jean-Bertrand Aristide (n.1953; președinte 1990-95) preot radical. În 1991 militarii l-au obligat să plece în exil. În 1994 o intervenție SUA l-a readus la putere, dar conducătorii juntei au fost obligați la un "exil onorabil.
Rene Preval este președinte din 1995.

Honduras

Hondurasul este modelul de "republică bananieră" dependentă de interesele SUA și de militari, chiar și în regim – nominal – democratic. În anii 1980 a servit ca bază militară pentru antrenarea forțelor guvernamentale din El Salvador și a contra-rebelilor de către SUA împotriva sandiniștilor din Nicaragua. Liberalul **Carlos Roberto Reina** (n.1926; președinte 1994-98) a promis reforme și măsuri anti-corupție; **Carlos Roberto Flores** a devenit președinte în 1998.

Jamaica

Jamaica și-a dobândit independența în cadrul Commonwealth-ului în 1962.
Michael Manley (n.1924; prim-ministru 1972-80; 1989-92) a condus aripa de stânga a Partidului Național al Poporului; în cel de-al doilea mandat a adoptat o politică mai moderată.
Edward Seaga (n.1930; prim-ministru 1980-89), a condus Partidul Muncitoresc Jamaican.
Percival J. Patterson (n.1935; prim-ministru din 1992).

Mexic

Din 1929 țara a fost condusă de Partidul Revoluționar Instituțional care tolera cu greu opoziția și a falsifica rezultatele alegerilor. "Victoria" dubioasă a lui **Ernesto Zedillo** (n.1951; președinte 1994-2000) și o revoltă a indienilor Chiapa neglijați părea o reluare a istoriei mexicane.

Rex Features

Jean-Claude Duvalier ("Baby Doc") a condus Haiti vreme de 15 ani, până în 1986, când opoziția l-a obligat să părăsească țara.

Camera Press

Reîntoarcerea triumfătoare în Jamaica a starului pop Bob Marley, în 1976, a fost marcată printr-un concert la care i s-au alăturat și rivalii politici Michael Manley (stânga) și Edward Seaga, într-o strângere de mână simbolică.

Rex Features

▲ Liderul sandinist Daniel Ortega în campania electorală din 1990 din Nicaragua. Problemele economice cauzate de blocada SUA au provocat înfrângerea sa în alegeri și instalarea la putere a unui președinte de dreapta.

În 1994 PRI a pierdut în mod șocant alegerile. **Vincente Fox** a fost ales președinte în 2000.

Nicaragua

În 1979 revoluționarii sandiniști l-au răsturnat de la putere pe Anastasio Somoza (1925-80; dictator 1967-79), a cărui familie condusese (și jefuise) Nicaragua încă din 1933.

Daniel Ortega (n.1945; președinte 1985-90) s-a remarcat drept cel mai important lider al mișcării marxiste a sandiniștilor. Perspectiva stângii sandiniste a alertat SUA care i-a finanțat pe contrarevoluționari și a impus o blocadă asupra Nicaraguei. Popularitatea sandiniștilor a suferit datorită unei politici economice dezastruoase și în 1990 ei au fost înfrânți.

Violeta Chamorro (născută c.1939; președinte 1990-96), văduva unui ziarist asasinat de regimul Somoza, a condus o coaliție de dreapta.

Arnoldo Aleman (președinte din 1996) a pus capăt unei încercări de revenire a lui Ortega.

Panama

Sub conducerea lui **Omar Torrijos** (1929-81), Panama a fost practic condusă de armată. A murit într-un accident aviatic.

Colonelul Manuel Noriega (n.1940; dictator 1983-89) a preluat puterea dar deși fost aliat CIA, a intrat în dizgrația SUA care îl acuza de trafic de droguri. După o invazie americană a fost îndepărtat și condamnat în 1992 de un tribunal din SUA. Armata a fost desființată cu puțin timp înainte de instalarea la putere a lui **Ernesto Pérez** (n.1946; președinte din 1994).

Paraguay

Generalul Alfredo Stroessner (n.1912; președinte 1954-89), un dictator, a fost înlăturat de **Andrés Rodriguez** (n.1924, președinte 1989-93). I-a urmat **Juan Carlos Wasmosy** (n.1938; președinte 1993-98), susținător al lui Stroessner, suspectat de ilegalități financiare.

Raul Cubas a devenit președinte după 1998.

Peru

Până în 1980 Peru a fost condusă de regimuri militare. A urmat datoria externă, inflația și activitatea gherilelor maoiste Calea Luminoasă. Sub conducerea lui **Alberto Fujimori** (n.1939; președinte din 1990) a fost capturat Abimael Guzman, liderul Căii Luminoase, și se părea că mișcarea de gherilă ar fi pe cale de dispariție. Fujimori a fost demis în 1997, în urma unui enorm scandal de corupție.

▼ Generalissimul Franco al Spaniei, îmbătrânit, gazda președintelui Paraguayului, Stroessner, în iulie 1973. Regimul de 35 de ani al lui Stroessner aproape că l-a egalat pe cel de 39 de ani al lui Franco, din Spania.

Getty Images

Surinam

Independentă și declarată democrată în 1975, colonia olandeză a fost condusă din 1980 de șeful de armată **Desi Bonterse**. O coaliție a opoziției l-a instalat pe **Runaldo Venetiaan** (n.1936; președinte 1991-97) care a ajuns la o înțelegere cu gherilele rebele. În 1997 a fost ales ca președinte **Jules Wijdenbosch**.

Trinidad și Tobago

Trinidad și Tobago sunt o republică independentă din cadrul Commonwealth-ului.

Patrick Manning (n.1946; prim-ministru 1991-95) a condus Mișcarea Națională a Poporului.

Basdeo Panday (n.1933) a devenit prim-ministru în 1995, sub președinția unui fost prim-ministru **ANR Robinson**.

Uruguay

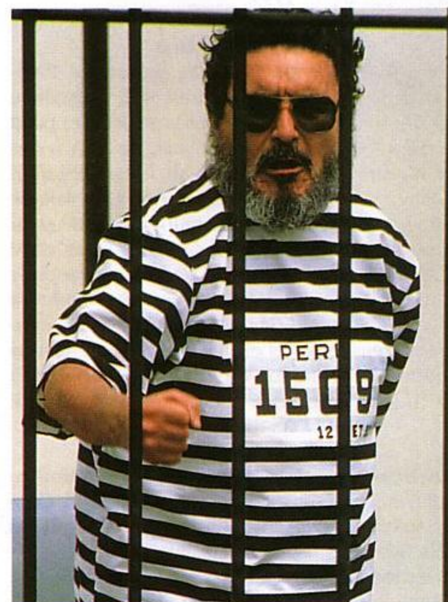
După o perioadă lungă (1973-84) de conducere militară opresivă **Luis Lacalle** (n.1941; președinte 1989-95) a introdus câteva reforme.

Julio Maria Sanguinetti (n.1939; președinte 1995-2000), lider de stânga, a refuzat continuarea investigațiilor privind încălcarea drepturilor omului în dictaturile militare. În 2000 a fost ales **Jorge Battle Ibanez**.

Venezuela

În anii 1980 scăderea prețului petrolului a lovit economia venezuelană. Revoltele din 1989 și 1990 au fost urmate în 1992 de încercări de lovituri de stat. În 1993, fostul președinte **Rafael Caldera** (n.1916; președinte 1969-74) a revenit în funcție. Actualul președinte **Hugo Chavez** (n.1954, președinte din 1999) a aplicat un program de esență marxistă, care a provocat opoziția societății și în decembrie 2002 a izbucnit greva generală. Conflictul intern e nerezolvat.

▼ Abimael Guzman, liderul gherilelor maoiste Calea Luminoasă, în detenție în 1992. După arestarea sa de către forțele guvernamentale, mișcarea de gherilă din Peru și-a mai pierdut din intensitate.

Rex Features

mai vezi Istorie universală 59 – INDEPENDENȚĂ PENTRU AMERICA LATINĂ Istorie universală 114 –AMERICA LATINĂ

Conducătorii din Asia de Sud-Est

După 1945 țările din această regiune au ieșit de sub dominația colonială. Unele au devenit câmpuri de luptă între comunism și capitalism. Pacea a adus prosperitate dar la sfârșitul anilor 1990 a revenit nesiguranța economică.

Cu excepția Thailandei, toată regiunea Asiei de Sud-Est se afla sub dominația puterilor coloniale. După ocupația japoneză din perioada 1941-45, aceste puteri s-au întors dar nu și-au putut menține supremația. După câștigarea independenței, conflictele războiului rece au cauzat tulburări în multe state.

Brunei

Hassanal Bolkian (n.1946; sultan din 1967) a moștenit sultanatul după abdicarea tatălui său, dar Bruneiul a devenit complet independent de Marea Britanie abia în 1984. Sultanul a rămas conducătorul suprem, permițând existența unui singur partid politic "loial".

Cambodgia

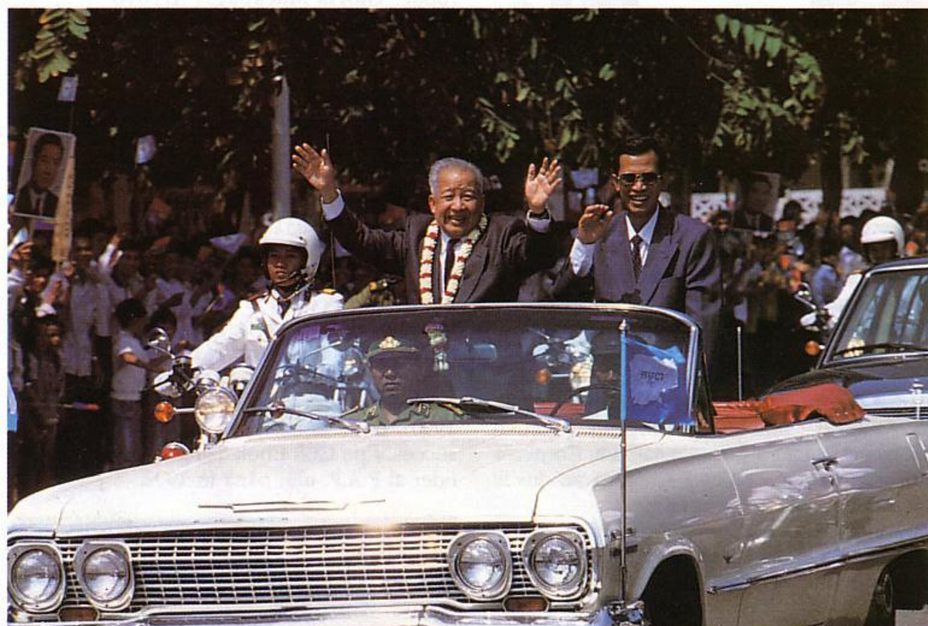
Norodom Sihanouk (n.1922; rege 1941-55, prim-ministru 1955-60, șef al statului 1960-70). După o domnie de 14 ani, Sihanouk a abdicat în favoarea tatălui său, devenind prim-ministru constituțional și, apoi, după moartea tatălui, șeful statului în noua republică.

Lon Nol (1913-85; conducător 1970-75). Neutralitatea lui Sihanouk a deranjat SUA care a sprijinit lovitura de stat a generalului Lon Nol. În 1972 Lon Nol s-a autoproclamat președinte și și-a asumat prerogative dictatoriale dar a fugit de teama tot mai agresivilor kmeri roșii.

Pol Pot (c.1926-98; prim-ministru 1976-79), liderul kmerilor roșii, o facțiune comunistă violentă, a devenit prim-ministru după o administrație interimară scurtă condusă de Sihanouk. Au urmat "desființarea orașelor", colonizarea forțată a zonelor rurale cu orășeni, organizarea de lagăre de concentrare, asasinate în masă. Regimul kmerilor roșii a provocat moartea a două milioane de oameni prin înfometare, boală și brutalitate.

Heng Samrin (n.1934; președinte al consiliului popular revoluționar 1979-81; președinte al consiliului de stat 1981-92). Fost lider al kmerilor roșii care încercase să-l răstoarne pe Pol Pot, Heng Samrin a fost instalat ca șef al unui guvern comunist de către armata vietnameză care în 1978-79 ocupase Cambodgia. După retragerea trupelor vietnameze, încheiată în 1989, a izbucnit războiul civil. Un acord de pace a instaurat o autoritate de tranziție a Națiunilor Unite.

Sihanouk a revenit ca șef al statului și, din 1993, ca monarh constituțional. După alegeri, fiul său, prințul **Norodom Ranariddh** (n.1944) a devenit prim-ministru (1993-97), și a fost succedat de **Ung Huot** (n.1947; prim-ministru din 1997-98), apoi în 1998 de **Hun Sen** (n.1951; prim-ministru 1985–91, 1998–).

Prințul Sihanouk (sus) reîntors la Phnom Penh în 1993 ca șef al statului Cambodgia. Sukarno (dreapta) liderul luptei de independență față Olanda a devenit primul președinte al Indoneziei.

Camera Press

Indonezia

Ahmad Sukarno (1901-70; președinte 1949-66). Personaj carismatic, Sukarno a condus opoziția naționalistă împotriva dominației coloniale olandeze înainte de cel de-al doilea război mondial. Proclamat președinte în 1945, Sukarno a condus lupta care s-a sfârșit cu recunoașterea independenței Indoneziei. Proasta conducere economică și politica externă excentrică i-au scăzut popularitatea, însă chiar și după pierderea puterii el a rămas o vreme o figură marcantă intrând în obscuritate treptat.

Radan Suharto (n.1921; președinte și prim-ministru 1967-98). Generalul Suharto a reprimat o revoltă, chipurile comunistă, declanșând masacre în care au fost ucise sute de mii de oameni și folosind criza pentru a-l izgoni pe Sukarno. A condus autoritar și în 1975 într-o invazie a Timorului de Est, s-au comis multe atrocități. Tulburările de la mijlocul anilor 1990 au dus la căderea sa. A fost înlocuit de **B.J. Hibibie** (n.1936; prim-ministru din 1998), apoi de **Abdurrahman Wahid** (n.1940; președinte 1999-2001) în 1999. Începând cu 2001 președinte este **Megawati Sukarnoputri** (n.1947).

Laos

După retragerea francezilor din 1954 politica laoțiană a fost caracterizată de ciocniri, coaliții și realinieri. În 1964 SUA a inițiat un "război secret" de anvergură care sprijinea forțele regaliste împotriva Partidului Popular Laoțian. Retragerea SUA din Vietnam (1973) și victoria comunismului în aceeași țară (1975) a făcut ca în Laos puterea să fie preluată de P.P.L.cu veteranul prinț **Souphanouvong** (1912-95) ca șef de stat iar ca prim-ministru pe **Kaysone Phomvihan** (1920-92; prim-ministru 1975-91). Laos a rămas un stat unipartit și sub conducerea lui **Khamtay Siphandon** (n.1923; prim-ministru 1991-98; președinte din 1998).

Malaezia

Tunku Abdul Rahman (1903-90; prim-ministru 1963-70). După șase ani ca prim-ministru al Malaeziei independente (1957-63), Tunku Abdul Rahman a negociat înființarea noii Federații a Malaysiei, format din Malaya, Singapore (s-a retras în 1965), Sabah (fostul Borneo de Nord) și Sarawak. S-a retras din funcție după

Ferdinand Marcos a fost președintele Filipinelor vreme de 21 de ani, până în 1986. S-a sperat ca răsturnarea regimului său să ducă la atenuarea sciziunilor din societatea filipineză dar acestea continuă să persiste.

confruntările sângeroase malaeziano-chineze.
Abdul Razak (1922-76; prim-ministru 1970-76). După o scurtă stare de urgență guvernarea parlamentară a fost reinstaurată. Creșterea bunăstării și noua politică adoptată au dus la micșorarea violențelor interne.
Hussein Onn (1922-90; prim-ministru 1976-81). Onn a condus o coaliție malaeziano-indiano-chineză; din cauza problemelor de sănătate și-a numit un succesor.
Mahathir Mohamad (n.1925; prim-ministru din 1981). Mahathir Mohamad a inițiat o politică de dezvoltare industrială. Câștigând confortabil în alegerile din 1995 și din 1999, el este în continuare prim-ministru.

Papua Noua Guinee

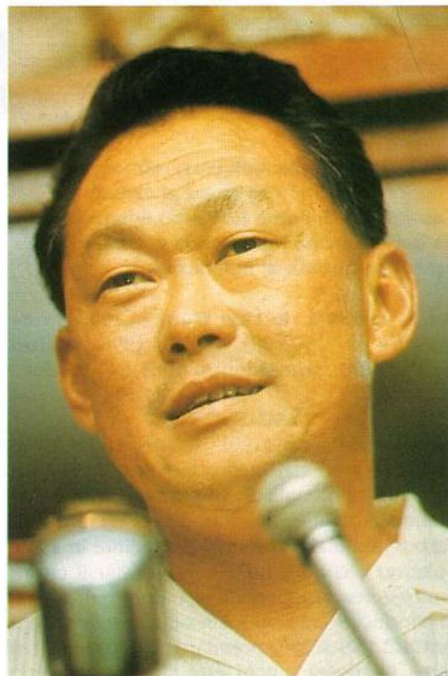
Anexată de Marea Britanie în 1888 și transferată apoi Australiei în 1906, Papua Noua Guinee și-a dobândit independența în 1975, condusă la început de **Michael Somare** (n.1936; prim-ministru 1975-80, 1982-85). Alți premieri au fost: **Sir Julius Chan** (n.1939; prim-ministru 1980-82 și 1994-97), **Paias Wingti** (n.1951; prim-ministru 1985-88, 1992-94) și **Rabbie Namaliu** (n.1947; prim-ministru 1988-92). În 1989 pe insula Bougainville a izbucnit o rebeliune a separatiștilor. Aceștia au capturat mina de cupru, care nu a fost recuperată decât în 1994. A urmat ca prim-ministru **Bill Skate** (n.1953; prim-ministru 1997-99), și din 1999 **Sir Mekere Morauta**.

Filipine

Ferdinand Marcos (1917-89; președinte 1965-86), cel de-al șaselea președinte filipinez de la dobândirea independenței față de SUA, în 1946, nu a făcut nimic pentru a diminua influența SUA sau pentru a restrânge averea moșierilor. La creșterea nemulțumirilor a introdus legea marțială (1972-81). În 1983 uciderea liderului principal al opoziției, Benigno Aquino, atribuită lui Marcos, a declanșat un val de demonstrații care l-au înlăturat de la putere. Marcos a fugit în exil.
Corazon Aquino (n.1933; președinte 1986-92). Văduva lui Benigno Aquino, "Cory" Aquino, a anulat victoria frauduloasă a lui Marcos în alegerile din 1986 și mișcarea ei, Puterea Poporului, a ieșit triumfătoare. Sub președinția ei au avut loc mai multe tentative de lovituri de stat.
Fidel Ramos (n.1928; președinte 1992-97). Societatea filipineză a rămas profund scindată. În 1995 Imelda Marcos (n.1930), văduva controversată a lui Ferdinand Marcos și un personaj influent din perioada președinției acestuia, a fost aleasă în Camera Reprezentanților.
Joseph Estrada (n.1937; președinte 1997-2001). L-a învins pe Ramos în alegerile din 1997, dar a abdicat după un scandal de corupție. **Gloria Macapagal Arroyo** (n. 1947; președinte 2001–) i-a luat locul.

Singapore

Lee Kuan Yew (n.1923; prim-ministru 1959-90), absolvent de Cambridge, a fost un avocat al sindicatelor și un politician pro-independență. A câștigat alegerile din 1959 în fruntea Partidului Acțiunii Poporului. Ca prim-ministru el a înscris (1963) și apoi a retras Singapore (1965) din Federația Malaeziei. Stilul său profund conservator, autoritar, a făcut dificilă manifestarea opoziției și dominația P.A.P. nu a fost niciodată pusă la încercare. La mijlocul anilor 1980 Singapore a devenit principalul centru financiar din Asia de Sud-Est.
Goh Chok Tong (n.1941; prim-ministru din 1990). Lee a demisionat în 1990 și l-a ales ca succesor pe Goh Chok Tong, dar Lee a rămas lider al P.A.P.-ului până în 1992.

Lee Kuan Yew a fost prim-ministrul singaporez vreme de 31 de ani, perioadă în care aceasta a devenit o metropolă modernă și cel mai important centru financiar din regiune.

Thailanda

Pe timpul lui **Bhumibol Adulyadej** (n.1927; rege din 1946), intervențiile militare au subminat guvernele civile ale Thailandei. O lovitură de stat din 1991 a adus la putere un Consiliu Național pentru Pace. În 1992 au fost organizate alegeri, dar independent de acestea C.N.P. l-a desemnat ca prim-ministru pe conducătorul loviturii de stat, generalul **Suchinda Kraprayoon**. Demonstrațiile violente l-au obligat la demisie pe Suchinda și constituția a fost modificată pentru a limita puterea militarilor. Însă starea de incertitudine a continuat și sub guvernarea lui **Chuan Leekpai** (n.1938; prim-ministru 1992-95 și 1997-2001), **Banharn Silpa-Arche** (n.1932; prim-ministru 1995-96), **Chavalit Yongohaiyudh** (n.1932; prim-ministru 1996-97) și **Taksin Sinawatra** (n. 1949; prim-ministru 2001–).

Vietnam

Ho Și Min (1892-1969). După ce a trăit în Franța (unde a fost unul dintre fondatorii Partidului Comunist Francez), Ho a condus mișcarea pentru independența Vietnamului împotriva japonezilor și francezilor. După scindarea dintre nord și sud, el a devenit prim-ministru (1954-55) și apoi președintele (1954-69) Vietnamului de Nord. El a condus invadarea militară a Vietnamului de Sud împotriva guvernului și a forțelor militare americane instalate acolo.

După victoria comuniștilor din 1975 și unificarea țării, forțele militare vietnameze au invadat Cambodgia în 1978-79 pentru a-i răsturna pe kmerii roșii (rămânând până în 1989) și în 1979 au dus un scurt război de graniță cu aliata kmerilor roșii, China. Consecințele teribile ale războiului, izolarea regională și proasta administrare economică au făcut ca țara să rămână extrem de săracă. După prăbușirea aliatului sovietic a ieșit la rampă o nouă generație de lideri, printre care șeful partidului comunist, **Do Muoi** (n.1917; prim-ministru 1988-91, secretarul partidului comunist din 1991) și **Vo Van Kiet** (n.1923; prim-ministru 1991-97), care au inițiat reforme orientate spre economia de piață. **Le Duc Anh** (n.1920; președinte 1992-97), un fost general, a avut o atitudine mai conservatoare. S-au normalizat relațiile cu China și cu SUA și economia a înregistrat progrese. În 1997 **Phan Van Khai** a devenit prim-ministru și **Tran Duc Luong** (n.1937) președinte. Începând cu 2001 secretar-general al partidului comunist a devenit reformistul **Nong Duc Manh** (n.1940).

Președintele Vietnamului de Nord, Ho Și Min, stă de vorbă cu sătenii pe timpul războiului lung dus împotriva SUA și Vietnamului de Sud.

mai vezi Istorie universală 89 – SFÂRȘITUL COLONIALISMULUI EUROPEAN Istorie universală 150 – RĂZBOIUL DE GHERILĂ

Conducătorii din Asia de Sud

În regiunea sudică a Asiei au existat civilizații importante și mari imperii. În ultimii ani însă, guvernele din zonă s-au confruntat cu problemele rezultate din anii îndelungați de stăpânire sau de dominație a puterilor coloniale occidentale.

După sfârșitul erei coloniale, puține state din Asia de Sud au reușit să dobândească stabilitatea fără a recurge pe lungi perioade la stăpânire militară. Paradoxal, India, cea mai mare și cea mai diversificată societate din regiune, a rămas o democrație funcțională aproape pe întreg parcursul acestei perioade, în ciuda unor severe conflicte interne, etnice și religioase. Chiar dacă doar o singură țară, Afghanistanul, s-a scufundat în haos, structura multor altora a rămas fragilă.

Babur (1483-1530; împărat 1526-30). Descendent al cuceritorilor mongoli Genghis Han și Timur, Babur a fost primul dintre împărații moguli. S-a născut în Asia Centrală și ambițiile sale inițiale au fost îndreptate (fără succes însă) spre cucerirea Smarkandului. Construindu-și o bază puternică în jurul Kabulului, într-un război civil în sultanatul Delhi una dintre părți îi ceruse ajutorul. A pătruns în India, a cucerit sultanatul pentru el însuși și a creat un mare imperiu nord-indian. A lăsat în urmă memorii care-i descriu viața, pline de sfaturi date succesorilor săi.

Humayun (1508-56; împărat 1530-39, 1555-56). Într-o carieră parcursă de vicisitudini, Humayun și-a pierdut imperiul într-un conflict cu hanul afgan Sher. A întemeiat, pentru un timp, un regat în sudul Afghanistanului, a recucerit imperiul de la unui din succesorii lui Sher Han și a murit la scurt timp după ce a căzut de pe niște scări.

Akbar (1542-1605; împărat 1556-1605). Figură marcantă în istoria Indiei, Akbar a fost remarcabil pentru reformele sale administrative, pentru toleranța religioasă, și pentru cuceririle sale. Profund interesat de religie, el și-a elaborat propriul crez ecleziastic, dar succesorii săi s-au reconvertit la Islam.

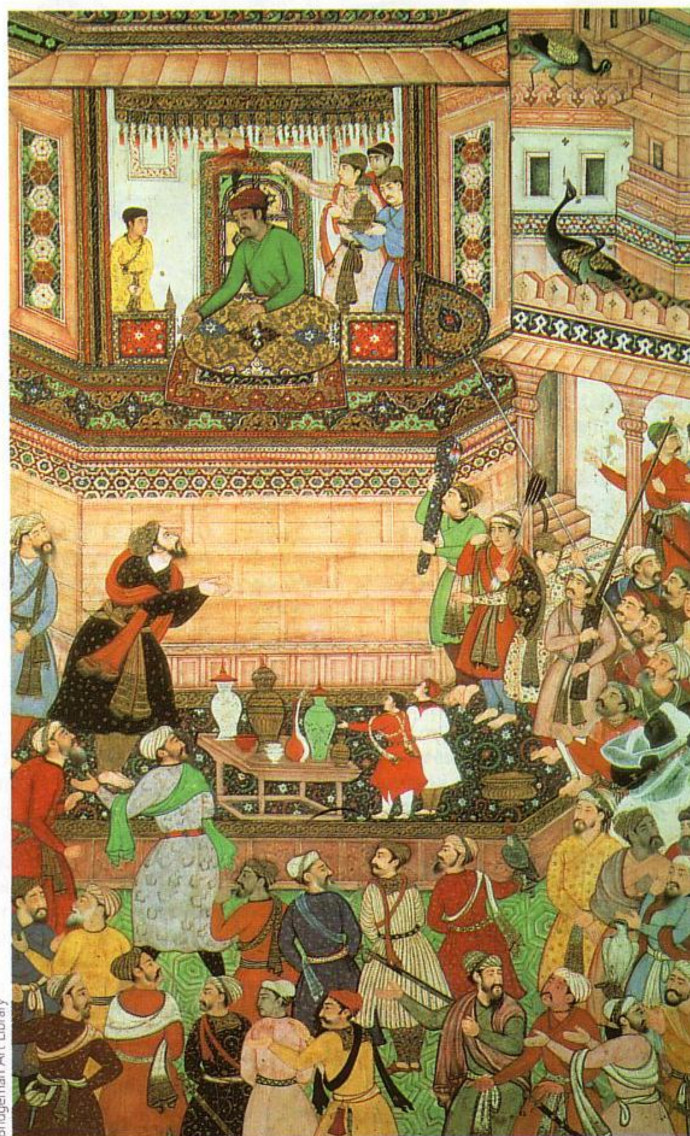
Jahangir (1568-1627; împărat 1605-27). Imperiul mogulilor a atins apogeul, dar se pare că destrăbălatul Jahangir a influențat mai puțin desfășurarea evenimentelor decât soția lui, Nur Jahan, și familia acesteia, care dețineau cele mai înalte funcții. Ambițiile fiilor lui Jahangir au tulburat ultimii săi ani de domnie.

Jahan Șah (1592-1666; împărat 1627-58). Jahan Șah și-a asigurat succesiunea prin îndepărtarea tuturor rivalilor la tron, dar a fost detronat de propriul său fiu, Aurangzeb. Marele monument al domniei sale este Taj Mahalul, construit ca un mausoleu pentru soția sa favorită, Mahal Mumtaz.

Aurangzeb (1618-1707; împărat 1658-1707). Aurangzeb a extins imperiul mogulilor prin cucerirea părții sudice a Indiei. El a renunțat la politica de toleranță religioasă păstrată de predecesorul său și a început să demoleze templele hinduse pentru a construi în locul lor moschei și a impus taxe punitive asupra populației nemusulmane.

Costurile enorme ale cuceririlor fragile obținute de Aurangzeb și înstrăinarea populației hinduse au dus la un șir de revolte în timpul vieții împăratului și la declinul rapid al puterii mogulilor, după moartea acestuia. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, mogulii nu mai erau nimic altceva decât "regii de la Delhi", protejați de britanici, care preluaseră puterea supremă în India.

Ultimul dintre moguli a fost **Bahadur Șah II** (1775-1862; rege al Delhi-ului 1837-57), care a fost declarat împărat de rebelii ce luptau împotriva stăpânirii britanice în răscoala indiană din 1857. După înăbușirea răscoalei, acesta a fost detronat și exilat în Birmania.

Împăratul Akbar în timp ce acorda o audiență – din *Akbarnama*, un text ilustrat realizat prin 1590, în timpul vieții lui Akbar. Akbar a condus imperiul mogulilor aproape 40 de ani, și, pe lângă faptul că a dobândit noi teritorii, a fost important și pentru reformele sale administrative și toleranța religioasă.

Bridgeman Art Library

Un tablou contemporan cu șahul Jehan (1592-1666) și soția sa favorită, Mahal Mumtaz, în a cărei memorie a construit Taj Mahal-ul.

Bridgeman Art Library

Getty Images

Jawaharlal Nehru (stânga), viitorul prim-ministru al statului indian, și Muhammad Ali Jinnah (dreapta), viitorul guvernator general al nou creatului stat pakistanez, alături de ultimul vicerege britanic, lordul Mountbatten. Retragerea rapidă a britanicilor este considerată adesea că ar fi contribuit la pierderile de vieți care au însoțit împărțirea subcontinentului.

India după independență

Jawaharlal Nehru (1889-1964; prim-ministru 1947-64). Pandit ("Înțeleptul") Nehru era implicat încă din 1918 în organizația ce a devenit Partidul Congresului și împreună cu Mahatma Gandhi (1869-1948), liderul campaniei pentru independența Indiei, Nehru a devenit întâiul prim-ministru al independentului Dominion al Indiei (1947), care în 1949 avea să devină republică în Commonwealth. A început munca imensă de modernizare a Indiei, iar în războiul rece a rămas neutru.

Lal Shastri (1904-66; prim-ministru 1964-66). Shastri era un veteran al mișcării pentru independență și un fost ministru al cabinetului. A obținut o victorie personală prin negocierea unui acord de pace cu Pakistanul și Tașkentul, decedând imediat după aceea, în urma unui atac de cord.

Indira Gandhi (1917-84; prim-ministru 1966-77; 1980-84). D-na Gandhi era fiica lui Nehru. În timpul primului ei mandat, restructurarea inițiată de ea în cadrul Partidului Congresului și stilul autoritar i-au determinat pe Morarji Desai și alții să părăsească partidul și să intre în opoziție. În 1971 India a intervenit pentru a asigura independența Bangladeshului, care se despărțise de Pakistan și în 1974 forțele armate ale Indiei au intrat în posesia armelor nucleare. Când Indira Gandhi a fost declarată vinovată de fraudă electorală, a declarat starea internă de urgență (1975-77) exercitând practic o dictatură în timpul căreia au existat numeroase abuzuri de putere. Odată cu restaurarea democrației, aceasta a fost înfrântă prin alegeri.

Morarji Desai (1896-1995; prim-ministru 1977-79). Desai, fost lider al Congresului, a condus opoziția Frontul Janata. Victoria sa în alegeri a dovedit însă curând că opoziția era unită doar în lupta împotriva Indirei Gandhi, și s-a prăbușit curând.

Revenită în funcție în 1980, **Indira Gandhi** n-a putut stăvili violențele sectare și, ca urmare a asaltului templului Sikh Golden din Amritsar de către trupele indiene (iulie 1984), a fost asasinată de propria gardă de corp șiită (octombrie 1984).

Rahjiv Gandhi (1944-91; prim-ministru 1984-89). Rahjiv Gandhi era pilot, aparent dezinteresat de politică până la moartea ambițiosului său frate mai mic, Sanjay Gandhi (1946-80), într-un accident aviatic. Rahjiv a fost apoi instruit de mama sa pentru a-i putea succeda ca lider al Partidului Congresului. Asasinarea ei neașteptată l-a propulsat până la funcția de premier și votul de "simpatie" din alegerile generale care au urmat i-au adus o victorie record. Poziția sa a fost pusă în pericol de acuzațiile de corupție, mai ales în domeniul achiziționării unor arme (scandalul Bofors) și, astfel, a pierdut alegerile din 1989. În 1991, perspectivele sale păreau din nou favorabile, dar a fost asasinat în timpul alegerilor de teroriștii tamili. Refuzul văduvei sale de a prelua conducerea Congresului a părut să semnaleze sfârșitului dinastiei Nehru.

V.P. Singh (n.1931; prim-ministru 1989-90). Membru al guvernului din 1976, V.P. Singh a declanșat scandalul Bofors din 1987 și, ca urmare, a fost dat afară din cabinet și din Congres. În 1989 a devenit prim-ministru al unui guvern de coaliție, dar miniștrii săi au fost înlăturați după escaladarea violențelor etnice și a opoziției față de reformarea sistemului de castă.

Chandra Shekhar (n.1927; prim-ministru 1990-91). Guvernul minoritar al lui Shekhar depindea de susținerea Congresului și nu a fost decât un guvern de umplutură.

P.V. Narasimha Rao (n.1921; prim-ministru 1991-96). În alegerile din 1991 Partidul Congresului nu a obținut majoritatea absolută, ocupând 251 de locuri din 533 posibile, dar guvernul lui Rao s-a dovedit extrem de durabil. A apărut extrem de agresivul partid hindus BJP, ca cel mai puternic partid de opoziție și fundamentalismul hindus s-a adăugat tensiunilor religioase și etnice existente. BJP a câștigat alegerile din 1996. Dar **Atal Bihari Vajpayee** (n. 1924; prim-ministru în 1996 și după 1998) și guvernul său naționalist hindus a rezistat doar 13 zile, fiind înlocuit de **Deve Gowda** (n. 1933; prim-ministru 1996-97) și de coaliția Frontului Unit. Acesta a fost înlocuit de **Inder Kumar Gupal** (n.1925; prim-ministru 1997-98). Apoi, în alegerile din 1998, Atal Bihari Vajpayee a preluat din nou puterea.

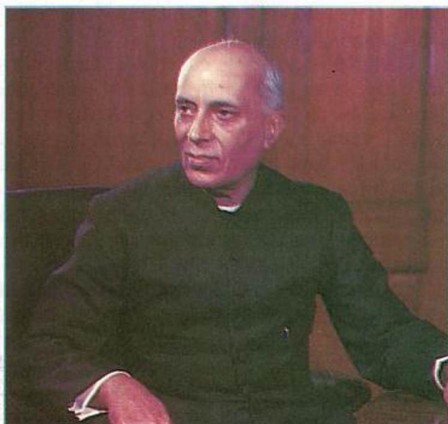
Pakistan

Muhammad Ali Jinnah (1876-1948; guvernator general 1947-48). Liga Jinnah și cea musulmană a dus la întemeierea în 1947 a Pakistanului, reprezentând regiunile majoritar musulmane din India Britanică și constând din teritorii vestice și estice, situate la aproximativ 4.500km depărtare. A fost întemeiat ca dominion independent al Coroanei Britanice, cu Jinnah ca guvernator general.

Liaquat Ali Han (1895-1951; prim-ministru 1947-51). Liaquat Ali Han a menținut unitatea țării în ciuda tensiunilor existente între vestul și estul Pakistanului și între idealurile laice și cele islamice. După asasinarea sa în 1951, guvernul parlamentar a devenit tot mai nepopular. În 1956 Pakistanul a devenit republică.

Ayub Han (1907-74; președinte 1958-69). Ayub Han, comandant-șef al armatei, a impus legea marțială și a preluat puterea. Militarii au fost întotdeauna o forță în politica Pakistanului și tensiunile dintre Pakistan și India, mai ales în problema Kașmirului (în 1965 a existat și un război la frontieră) au fost folosite pentru a justifica întărirea armatei. Un val de proteste populare au dus la demisia lui Ayub.

Yahya Han (1917-1980; președinte 1969-71). Promovat comandant-șef de Ayub, Yahya Han a permis alegeri libere, cu consecințe neașteptate. După victoria Ligii Awami pro-autonomie în estul Pakistanului a urmat un război civil

Getty Images

Nehru a întemeiat o dinastie politică: el a fost prim-ministru vreme de 17 ani, fiica sa – 19 ani, iar nepotul acestuia, vreme de cinci.

Indira Gandhi, fiica lui Nehru, i-a succedat acestuia după puțin timp ca lider al Partidului Congresului, care i-a susținut, propriu-zis, monopolul puterii.

Camera Press

Getty Images

Președintele Zia ul-Huq al Pakistanului, în timpul unei întâlniri cu șefii de trib din Peshwar. După ce Zia a murit într-un accident aviatic, în Pakistan s-a reinstaurat democrația, dar armata rămâne puternică.

devastator, pierderea războiului cu India și separarea regiunii estice ca noul stat Bangladesh. Yahya a demisionat și a petrecut următorii cinci ani în arest la domiciliu.

Zulfiqar Ali Bhutto (1928-79; președinte 1971-73, prim-ministru 1971-77). După victoria covârșitoare din 1970 a Partidului Popular al Pakistanului, în vestul Pakistanului, Bhutto a devenit primul președinte civil al țării. Reformele sale sociale și economice i-au deranjat pe susținătorii dreptei și pe fundamentaliști. A fost răsturnat printr-o lovitură de stat pusă la cale de generalul Zia ul-Huq, judecat, condamnat la moarte și, în ciuda protestelor internaționale, spânzurat.

Muhammad Zia ul-Huq (1924-88; comandant al consiliului militar 1977, președinte 1978-88). Sub conducerea lui Zia, Pakistanul a devenit o țară predominant islamică. După șase ani de lege marțială s-a permis o oarecare activitate politică, dar Zia a rămas ferm la conducere. A murit într-un accident aviatic.

Benazir Bhutto (n. 1953; prim-ministru 1988-90; 1993-97). Fiica lui Zulfiqar Ali Bhutto, a fost obligată la arest la domiciliu (1977-84) apoi a plecat în exil, trăind în Marea Britanie până în 1986, când a revenit în Pakistan pentru a milita pentru alegeri libere. Victorioasă în 1988, ea a devenit prim-ministru, dar era într-o poziție delicată, puterea fiind deținută și de președinte și armată. În decursul a doi ani, disputa cu președintele a dus la demiterea și arestarea ei.

Nawaz Sharif (n.1949; prim-ministru 1990-93). Sprijinit de forțele de dreapta și de fundamentaliștii islamici, poziția lui Nawaz părea de neclintit până când a început disputele cu președintele. În cele din urmă au demisionat amândoi și a fost instalat un guvern interimar până la organizarea noilor alegeri.

În 1993 partidul lui **Benazir Bhutto**, PPP, a fost desemnat ca cel mai mare partid dar ea a fost răsturnată de la putere în 1997 și înlocuită din nou cu **Nawaz Sharif**.

În 1999 Sharif a fost răsturnat printr-o lovitură de stat de generalul **Pervez Musharaf** (n.1943, președinte din 2001).

Camera Press

Afghanistan

Afghanistanul a devenit regat separat sub **Ahmad Șah** (1722-73; rege 1747-73) care a creat pentru o perioadă un imperiu care se întindea de-a lungul nordului Indiei. Regii care i-au urmat au reușit să mențină independența Afghanistanului în fața Marii Britani și Rusiei, dar majoritatea lor au fost asasinați sau detronați, chiar și în secolul XX. Ultimul monarh afgan, **Zahir Șah** (n.1914; rege 1933-73) a fost în cele din urmă detronat printr-o lovitură de stat sângeroasă pusă la cale de vărul acestuia, generalul **Muhammad Daoud** (1909-78; prim-ministru 1953-63, prim-ministru și președintele republicii 1973-78).

Istoria Afghanistanului a luat o turnură neașteptată și violentă în 1978, când Daoud și majoritatea miniștrilor săi au fost uciși într-o revoluție sprijinită de armată, care i-a adus la putere pe marxiști și Partidul Democrat al Poporului, pro-sovietic. Conflictele din interiorul partidului (practic, o coaliție formată din două partide de stânga) au dus la moartea lui **Nur Muhammad Taraki** (1918-79; șef al statului 1978-79). Abuzurile lui **Hafizullah Amin** (m.1979, șef al statului 1979) au dus la intervenția sovieticilor, care vroiau să controleze zona și la asasinarea lui Amin. **Babrak Karmal** (născut c.1929; șef al statului 1976-86) a fost instalat ca lider al regimului dar opoziția gherilelor, susținute de SUA și de Pakistan, a întărit intervenția sovietică, dar și așa războiul nu a putut fi câștigat.

O schimbare în politica Uniunii Sovietice (condusă din 1985 de Mihail Gorbaciov), a determinat preluarea puterii de un nou lider, mai conciliant, **Muhammad Najibullah** (n.1947; șef al statului 1986-92). După retragerea forțelor sovietice din 1989, guvernul lui Najibullah a supraviețuit până în 1992. Au izbucnit lupte între grupurile rivale ale foștilor rebeli victorioși și autoritatea condusă de **Burhanuddin**

Benazir Bhutto, și un poster reprezentându-l pe tatăl ei, fostul prim-ministru al Pakistanului, Zulfiqar Ali Bhutto, care a fost executat în 1979, după o lovitură de stat militară care l-a adus la putere pe Zia ul-Huq.

Rabbani (n. 1942; președinte din 1992) a fost limitată prin întărirea puterii miliției fundamentaliștilor islamici talibani, conduși de mullahul Omar.

Țara a fost apoi condusă efectiv de un regim militar-religios, dominată de adepții mișcării Taliban. În noiembrie 2001 regimul Taliban a fost răsturnat de la putere de intervenția militară americană și insurecția mai multor mișcări naționale anti-Taliban. Noul lider al Afghanistanului este de la începutul lui 2002, **Hamid Kharzai**.

Nepal

Nepalul a existat ca stat monarhic încă din 1770. Unele forme constituționale au fost introduse în anii 1950 dar în 1960 **Birendra Bir Bikram Șah Dev** (n. 1945; rege din 1972) a dizolvat parlamentul și partidele politice. Alegerile – nu și partidele politice – au fost permise din 1981, dar puterea a rămas în mâna regelui. Represiunea sa dură din 1988 nu a reușit să înăbușe mișcarea pentru democrație și în

Camera Press

Babrak Karmal, fost ambasador afgan în Cehoslovacia, sprijinit de sovietici, a devenit șeful statului în Afghanistan vreme de zece ani, după care a fost înlocuit cu un lider mai conciliant.

Regele Jigme Singye Wangchuk al Nepalului (stânga), în timpul încoronării sale, în 1972. În preajma lui se află șeful preoților budiști din Bhutan, care a coordonat ceremonia de încoronare.

1991 s-au organizat alegeri pe baza unei noi constituții. Pentru scurt timp au ajuns la putere Partidul Congresului și apoi Partidul Comunist; în septembrie 1995 liderul Congresului, **Sher Bahadur Deuba** (n.1946) a devenit noul prim-ministru.

Bhutan

Bhutanul a fost stat cu o monarhie ereditară absolută încă din 1907. **Jigme Dorji Wangchuk** (1929-72) a inițiat măsuri de modernizare. Sub **Jigme Singye Wangchuk** (n.1955; rege din 1972) însă, partidele politice sunt încă interzise și media cenzurată. În 1990, înăbușirea demonstrațiilor pro-democrație au făcut numeroase vicitme.

Bangladesh

După ce, în 1947, Pakistanul a devenit independent, în provinciile estice populația se considera exploatată și neluată în seamă de Pakistanul de Vest. După victoria în alegerile din 1970 a grupării militante pentru autonomie, Liga Awami, abordarea greșită pakistaneză a situației a dus la secesiune și la înființarea, în 1971, a unui stat separat, Bangladesh.

Șeicul **Mujibur Rahman** (1920-75; prim-ministru 1972-75), inițial un erou popular, a devenit tot mai autocratic, punând bazele unui stat unipartit; a fost însă răsturnat de la putere și ucis într-o lovitură de stat armată. Personajul dominant – până a fost la rândul lui asasinat – a devenit generalul maior **Ziaur Rahman** (1935-81; șef al administrației sub legea marțială 1976-78, președinte 1978-81).

În 1982 puterea a fost cucerită de șeful administrației, **Hussain Ershad** (n.1929; președinte 1983-90), care a condus cu asprime până când protestele de masă au devenit imposibil de ignorat și a demisionat, fiind condamnat pentru corupție, în 1991, la zece ani de închisoare. Alegerile care au urmat au fost câștigate de aripa de dreapta a BNP-ului, condus de văduva lui Ziaur Rahman, **Begum Zia** (n.1945) care a devenit prima femeie prim-ministru din Bangladesh (1991-96). La alegerile din 1996, aceasta a fost depășită de **șeicul Hasina Wajed** (n.1940; prim-ministru din 1996), fiica liderului ucis care obținuse independența, șeicul Rahman.

Chiar dacă Bangladeshul a rămas una dintre cele mai sărace țări ale lumii (lovită și de dezastre naturale, cum ar fi inundațiile) forța de muncă ieftină au făcut din această țară o atracție pentru firmele străine și a ajutat economia.

Myanmar (Birmania)

Birmania a fost colonie britanică între 1885-1948, când a obținut independența, a optat pentru sistemul republican și a părăsit Commonwealth-ul. Principalul personaj politic vreme de mai mulți ani a fost **U Nu** (1907-95; prim-ministru 1948-56, 1957-58, 1960-62) până când a fost înlăturat printr-o lovitură de stat armată. Conducătorul acesteia, generalul Ne Win (n.1911) a deținut puterea sub diferite titulaturi, până în 1988, când tulburările populare l-au obligat să demisioneze.

U Ne Win a devenit primul prim-ministru al Birmaniei în 1958 și mai târziu a condus lovitura de stat din 1962 care a dus la prăbușirea guvernului ales. A condus țara, sub diferite titulaturi, încă 26 de ani.

O nouă lovitură de stat a adus la putere o juntă militară condusă de **Saw Maung** (n.1928, șef al consiliului de stat 1988-92). El a recurs la represiuni brutale, încălcarea drepturilor omului și a instaurat cenzura. În 1989 numele țării a fost schimbat în Myanmar. În acel an, liderul opoziției, **Suu Kyi** (n.1945) a fost condamnată la domiciliu forțat și a rămas așa chiar și după ce, în 1991 a primit Premiul Nobel pentru Pace. În 1990 victoria covârșitoare a opoziției în alegeri a fost ignorată de junta care se agățase de putere.

Saw Maung a fost înlocuit de **Than Shwe** (președinte al consiliului de stat din 1992) și s-a început renunțarea la politica izolaționistă inițiată în 1962. Probabil pentru a-i încuraja pe investitorii străini, guvernul a purtat convorbiri cu Suu Kyi (care era tot sub arest), dar nu a existat nici o dovadă fermă că armata ar renunța la putere.

Sri Lanka

Insula Ceylon a fost succesiv sub stăpânire portugheză, olandeză și britanică. A devenit independentă în 1948, s-a proclamat republică, și în 1972 s-a redenumit Sri Lanka. După dobândirea independenței, puterea a fost deținută alternativ de două partide. În 1959, liderul partidului de centru-stânga SLFT, Solomon Bandaranaike (1899-1959; prim-ministru 1956-59) a fost asasinat de un călugăr budist. Soția sa, **Sirimavo Bandaranaike** (n.1916), a preluat conducerea partidului și a devenit prima femeie prim-ministru din lume (1960-65, 1970-77).

După victoria în alegeri a partidului rival, UNP, condus de **Junius Jayawardene** (n.1906; prim-ministru 1977-78, președinte 1978-88), a fost introdusă o constituție "prezidențială". UNP a rămas la putere până când alegerile din 1994 au fost câștigate de **Chandrika Kumaratunga** (n.1945; prim-ministru, apoi președinte, 1994); după ce aceasta a devenit președinte, mama ei, **Sirimavo Bandaranaike**, a devenit din nou prim-ministru. Cea mai urgentă problemă a țării era activitatea de gherilă a tamililor și asasinatele politice care au tulburat Sri Lanka la mijlocul anilor 1990. În ciuda deschiderii președintelui actual de a purta negocieri cu rebelii tamili, violențele au reizbucnit.

Maldive

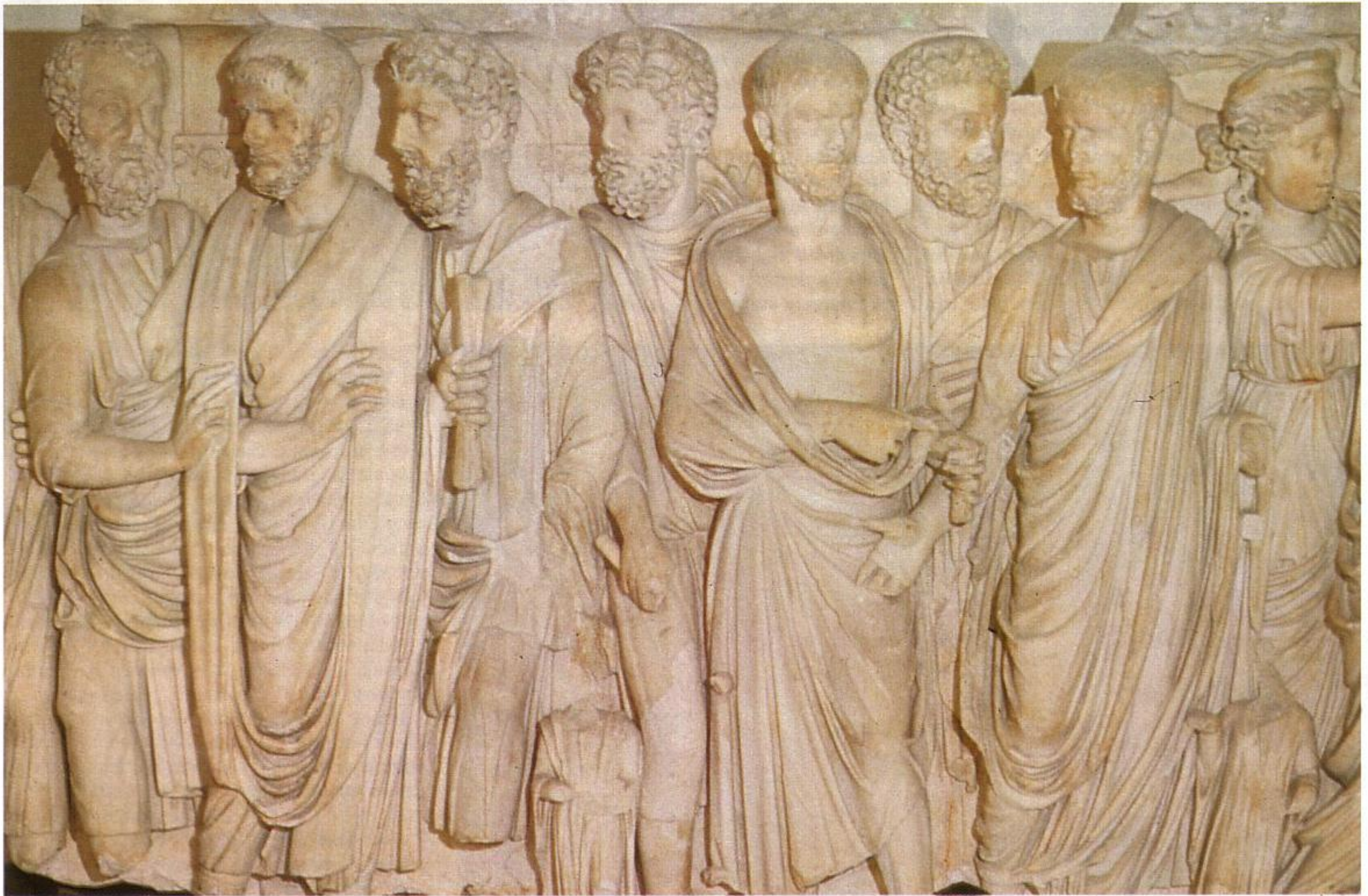
Maldivele, fost protectorat britanic, au fost, alternativ, sultanat și republică până în 1968, când a triumfat republica și **Ibrahim Nasir** (n.1926) a devenit președinte. El a fost înlocuit cu **Maumoon Abdul Gayoom** (n.1937; președinte din 1978) care a fost ales cu regularitate și în 1988 a supraviețuit unei tentative de lovitură de stat. În ultimii ani, nivelul crescut al apelor mării a provocat inundații, iar dacă încălzirea globală va continua, există temerea că aceste insule vor dispărea.

Sirimavo Bandaranaike din Sri Lanka a devenit prima femeie prim-ministru din lume în 1960. Acum, sub noua constituție prezidențială, ea este prim-ministru în țara aflată sub președenția fiicei sale.

mai vezi Istorie universală 119 – INDIA ȘI FAMILIA GANDHI Istorie universală 120 – PAKISTAN ȘI BANGLADESH

Democrația în antichitate

R Sheridan/Ancient Art and Architecture Collection

Roma a lăsat o moștenire importantă pentru democrație, care a rezistat trecerii timpului. Constituțional, aceasta era guvernată de Senat. Senatorii purtau togi albe, cu margini purpurii.

În prezent guvernarea democratică este considerată firească, în cea mai mare parte a lumii. Însă dreptul unui individ de a vota în favoarea sau împotriva unei anumite politici și de a-și alege reprezentanții a avut nevoie de o luptă grea, începută încă în antichitate.

În lumea modernă termenul democrație descrie o formă de guvernare controlată de popor sau de reprezentații aleși ai acestuia, dar cuvântul în sine provine din greaca veche *demos*, însemnând popor sau mulțime, și *kratia*, însemnând cel mai tare, și a fost folosit pentru prima oară de istoricul Herodot în scrierile sale din secolul al cincilea î.Hr.

Sistemul de guvernare democratică a apărut în comunitatea antică grecească, care era condusă de aristocrați, uneori împreună cu un rege. Unele indicii arată că mulțimea era uneori adunată pentru a hotărî între diferitele politici promovate de facțiunile aristocrate, dar în general, populația era exclusă din procesul cotidian de luare a deciziilor. Ea nu avea nici dreptul de a schimba deciziile, prin prezentarea revendicărilor la tribunal.

Apariția unei noi puteri

Cu toate că în orașele-state din Mesopotamia antică existau organizații populare – chiar și Biblia descrie poporul lui Israel aplaudând alegerea făcută de Samuel atunci când acesta l-a ales pe Saul ca rege – ideea de a supune la vot o problemă specifică în cadrul unei adunări a cetățenilor, și de a număra voturile acestora, a apărut abia în Grecia antică, între anii 800 și 500 î.Hr. Aceasta a reprezentat o perioadă de conflicte sociale intense între conducătorii aristocrați și agricultorii care formau marea majoritate a populației.

Cauza acestui conflict trebuie căutată într-o perioadă de dezvoltare economică a comunității grecești. Unii dintre micii proprietari au dobândit mai multă avere și astfel și o mai mare independență economică față de aristocrații cu rang înalt, încercând în același timp să dobândească și dreptul la un tratament mai egal în fața legii.

În Sparta, de exemplu, datorită creșterii bunăstării, țăranii au putut să achiziționeze mai mult echipament militar. Ei au devenit soldații în armuri grele ale formațiunilor de luptă *phalanx*, numiți *hoplit* (bărbați cu sulițe apărați de un șir de scuturi). Acest loc mai important pe câmpul de luptă le-a dat țăranilor curajul de a pune sub semnul întrebării monopolul aristocrației asupra puterii politice. Unii membri ai aristocrației, printre care unul dintre cei doi regi conducători ai Spartei, au profitat de această ambiție pentru a-și înfrânge oponenții politici iar revoluția ce a urmat a adus o nouă formă de guvernare a Spartei.

Reforma din Sparta

Micii agricultori mai înstăriți au format o adunare cetățenească de conducere a Spartei. Această adunare își exprima părerile prin aclamații aduse pentru sau împotriva măsurilor propuse și toate legile trebuiau să obțină aprobarea adunării. Aristocrația, împreună cu regii, formau un Consiliu care controla statul

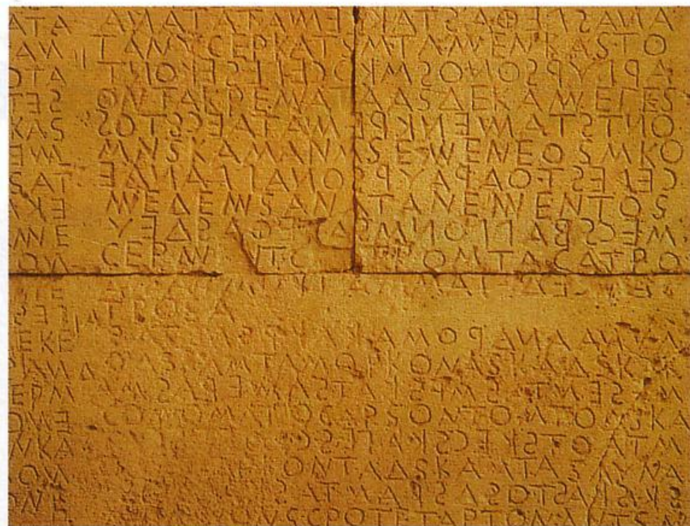
în afacerile sale cotidiene. Un element determinant din constituția Spartei era un juriu format din cinci magistrați, numit *Ephors*. Aceștia supravegheau modul în care conduceau regii, pentru a se asigura că respectă legile, dar acționau și ca instanță supremă în cazurile civile de apel. În cazurile de crimă Consiliul era considerat instanța supremă.

Constituția ateniană

Dintre toate orașele-state grecești, Atena este cel mai frecvent identificată cu democrația. Atena, la fel ca Sparta trecuse printr-o criză politică majoră, care a dus la o nouă constituție. Cauzele acesteia erau de fapt marile biruri impuse țăranilor de aristocrație.

Personajul principal ai primilor pași făcuți de Atena spre o conducere democratică a fost Solon. În 594 î.Hr., consiliul areopag, consiliul aristocraților care conducea statul, i-a cerut lui Solon să modifice legile. Criza imediată era legată de datorii, însă Solon a căutat o soluție pe termen lung prin înființarea unui regim politic care să prevină în viitor apariția unor situații asemănătoare. El a împărțit cetățenii atenieni în patru clase, în funcție de avere. Au fost definite cu grijă obligațiile politice ale fiecărei clase. Funcțiile politice importante erau date celor două clase superioare, ceea ce a făcut să crească numărul celor ce puteau accede la aceste funcții, deoarece înainte funcțiile politice erau deținute de membrii unor familii aristocratice bine-cunoscute.

Spre sfârșitul marii epoci a democrației ateniene, oamenii dobândiseră numeroase drepturi cetățenești, printre care scrutinul public în cazul unor texte, ca această "mare inscripție de legi", care datează din secolul al VI-lea î.Hr.

R Sheridan/Ancient Art and Architecture Collection

Pnyx-ul, cu Acropole în fundal, era locul în care se întâlnea Adunarea Ateniană a cetățenilor pentru a-și spune părerile despre problemele statale.

R Sheridan/Ancient Art and Architecture Collection

Mai semnificativă a fost, de fapt, reforma juridică a lui Solon. El a înființat o adunare, formată din toți cetățenii, care acționa ca instanță supremă de apel în cazurile penale. El a oferit și dreptul fiecărui atenian de a începe o acțiune judecătorească, în numele lui sau în numele altora. Aceste modificări au făcut posibil ca legile date de magistrați și cele tradiționale ale autorității juridice supreme, consiliul areopag, să poată fi contestate legal.

Reformele inițiate de Solon au marcat începutul unei perioade de reformă generală a legilor care a durat ceva mai mult de un secol. În această perioadă a fost transformat întregul sistem politic atenian dintr-unul aristocratic, în cea mai largă democrație a lumii antice grecești. În mod straniu, următorul pas important ce viza progresul democratic poate fi considerat, în ochii omului modern, ca o rămânere în urmă, dar pentru un grec din antichitate acesta a reprezentat un mare pas înainte.

Tirania democratică

În 561 î.Hr., un politician aristocrat, Pisistratus, fiul unei nepoate a lui Solon, a dobândit puterea prin forță. Însă efectul acestei lovituri de stat nu a constat în înlocuirea cetățenilor în actul de conducere. În schimb, a dus la înlocuirea aristocraților din funcțiile publice și de la actul de luare a deciziilor. Poziția influentă deținută de arhonți (magistrați) a fost preluată de familia și de apropiații acestuia, consiliul areopag a fost în mare măsură ignorat și sistemul legal a continuat să funcționeze după modelul construit de Solon.

Între 561 și 510 î.Hr. aristocrația ateniană s-a reafirmat și l-a îndepărtat pe Pisistratus de două ori, dar de fiecare dată acesta a revenit la putere cu ajutorul cetățenilor atenieni. Pisistratus a murit în 528 î.Hr. și Hippias, fiul acestuia, a preluat tirania întemeiată de tatăl

M Andrews/Ancient Art and Architecture Collection

◀ *Olympia*, un model la scară naturală a unei trireme grecești. În Atena, care dispunea de o flotă mare, vâslașii proveneau mai ales din clasele mai sărace. Rolul lor crucial în apărarea statului atenian le-a asigurat dobândirea unor drepturi politice.

▼ Un *hoplit*, războinic antic grec, înarmându-se. Armura le permitea țăranilor să lupte alături de conducătorii aristocrați, ceea ce i-a determinat să pretindă drepturi politice.

R Sheridan/Ancient Art and Architecture Collection

său. În 510 î.Hr. Hippias a fost răsturnat de la putere în urma unei lovituri de stat a aristocraților, dar în 508 î.Hr. o nouă criză politică a dus la noi reforme democratice.

Consiliul celor 500

Consiliul areopag, împreună cu arhonții, erau însărcinați cu luarea deciziilor cotidiene ale Atenei, dar după moartea lui Hippias, Cleistenes, un aristocrat, a înființat "Consiliul celor 500", pentru a prelua aceste sarcini politice.

Consiliul areopag cuprindea capii familiilor aristocratice și pe toți bărbații care serveau ca arhonți, însă Consiliul celor 500 era ales de către mulțime din cele trei clase superioare din societatea ateniană. Consiliul celor 500 era prezidat de un comitet format din 50 de membri, care dețineau puterea doar pentru o lună, la fiecare 10 luni ale anului atenian. Nici un cetățean nu putea fi membru al Consiliului mai mult de două ori în viață. Consiliul areopag a rămas o instanță judecătorească importantă iar arhonții au continuat să dețină comanda pe timp de război, dar puterea acestora în statul atenian scăzuse simțitor.

În perioada lui Cleistenes și până în 460 î.Hr. au intervenit și alte schimbări în organizarea statului atenian. S-a introdus ostracismul, prin care cetățenii atenieni puteau să voteze pentru a trimite în exil, pe o perioadă de zece ani, pe unul din conducătorii politici. Ostracizarea a fost utilizată pentru a împiedica ca rivalitatea dintre diferitele facțiuni să sfârșească în ciocniri violente care ar fi putut pune în pericol constituția ateniană. Cam în aceeași perioadă, s-a retras autoritatea politică pe care o mai avea consiliul areopag și arhonții. Au fost înființate noi tribunale – cu jurii imense, din 201, 401 sau 500 de membri – care judecau cauzele civile și cele penale, dar care judecau și constituționalitatea legilor.

Puterea poporului

Pe parcursul evoluției democrației antice, s-a păstrat formula prin care puterea arhonților și a areopagului a fost preluată și transferată unui organism suveran al tuturor cetățenilor, numit Adunare. Adunarea se întrunea pe un deal, cunoscut sub numele de Pnyx, în apropiere de piața ateniană din centrul orașului. Cam până în 460 î.Hr., Adunarea Ateniană adoptase toate legile și hotărâse asupra politicilor publice înfăptuite de oficialii statului. Mai supraviețuiește și astăzi o descriere a organizării statul atenian, printr-un discurs din 338 î.Hr. al politicianului Demostene:

"Comitetul de conducere al Consiliului celor 500 primește știri despre un eșec militar. Aceștia golesc piața și alertează toți cetățenii Atenei. În ziua următoare are loc adunarea tuturor membrilor Consiliului celor 500 unde se discută criza, în vreme ce oamenii se adună pe Pnyx pentru a forma Adunarea. Consiliul pregătește o moțiune, care este dusă în fața Adunării. Președintele Comitetului de Conducere informează Adunarea despre știri și moțiune, iar Secretarul pune întrebarea formală: "Cine dorește să ia cuvântul?" În acest moment, orice cetățean atenian prezent la întrunire se poate ridica să-și prezinte părerea despre moțiune sau criză."

Chemarea Secretarului reflectă unul dintre principalele idealuri ale democrației antice grecești. Presiunea poporului pentru constituție democratică în Atena a căutat să funda-

menteze dreptul la o opinie liberă (*isegoria* sau *parrhesia*, în greacă) și dreptul la egalitate în fața legii (*isonomia*). Alte principii importante ale democrației antice grecești au fost acelea ca deciziile importante să fie adoptate prin vot majoritar, ca toți magistrații să răspundă pentru activitatea lor din Adunare sau de la tribunal, și ca textele legilor să fie disponibile scrutinului public.

Administrația statului din Atena era disipată în diferite consilii ale oficialilor, pentru a împiedica concentrarea puterii în mâinile unui singur om. Se prefera înființarea de comitete, în locul atribuirii sarcinilor unui singur individ. Nu i se permitea nici unui individ să rămână în funcție mai mult de un an iar realegerea era limitată doar la câteva funcții, cum ar fi cele de comandanți militari sau navali. Prin acest control sever se împiedica ca un funcționar al statului să dobândească suficientă putere pentru a submina conducerea constituțională prin construirea unei rețele de legături care ar putea beneficia de pe urma influenței lor – fiind astfel vulnerabili actelor de persuasiune sau de corupție.

Chiar dacă în statul atenian o bună parte a populației – sclavii (coloana vertebrală a economiei) și femeile – nu avea drepturi politice, aceasta a fost o perioadă în care proprietarii de sclavi erau de necontestat iar femeile erau tratate cu dispreț. Din această cauză, este imposibil să nu se remarce cât de semnificativ a fost pentru Atena antică să aibă o conducere care permitea unui țăran sărac să acuze un proprietar bogat pentru că acesta și-ar fi depășit atribuțiile. Vreme de mii de ani Atena a fost unul dintre puținele locuri unde asemenea lucruri erau posibile.

Din această cauză, nu este surprinzător faptul că admirata democrație a Atenei a avut o existență relativ scurtă. Instituțiile democratice au fost atacate cu vehemență de statele și regatele care nu acordau săracilor drepturi politice, pentru că erau săraci. După mulți ani de lupte politice și războaie externe, în 268 î.Hr. s-a sfârșit democrația ateniană. Cauza nu a fost o revoltă internă ci un inamic extern, Macedonia, care a stârpit constituția democratică și a făcut uz de forță pentru a se asigura că aceasta nu va fi reinstaurată.

Moștenirea romană

Chiar dacă democrația antică cea mai cunoscută este cea ateniană, Roma a lăsat o moștenire mult mai durabilă democrației, înțeleasă în termeni moderni.

Roma era ceea ce grecii numeau oligarhie, un termen care ar însemna "conducerea celor puțini". Puterea era concentrată la Senat, echivalentul consiliului areopag atenian. Adunarea legislativă romană nu era formată din masa de cetățeni, ca în Atena, ci un grup împărțit în diferite secțiuni, numite centuriate (formate la început din 100 de membri). Această adunare, numită *Comitia Centuriata*, alegea magistrații și vota adoptarea legilor propuse de Senat.

Votarea se făcea de centurioni și acest sistem a permis ca bogații să fie supra-reprezentați, deoarece era relativ puțini dintre aceștia puteau forma un centuriat, în vreme ce peste jumătate din populația obișnuită a Romei era reprezentată de un singur centurion.

Un alt organism în care oamenii erau împărțiți în secțiuni artificiale, numite triburi, alegeau o clasă specială de magistrați, cunoscuți ca tribuni. Aceștia erau în număr de zece și stăteau în Senat și îi supravegheau desfășurarea activității. Dacă unul dintre aceștia se opunea unei anumite măsuri pe care Senatul voia să o adopte, tribunul striga "*veto*" (mă opun). Legea sau propunerea era astfel blocată și nu putea fi adoptată.

Știați că...

■ *Ecclesia*, termenul grecesc folosit pentru Adunare, a fost folosit de primii creștini și însemna "biserică". Acesta a pătruns în unele limbi, ca de exemplu în cea franceză (*église*).

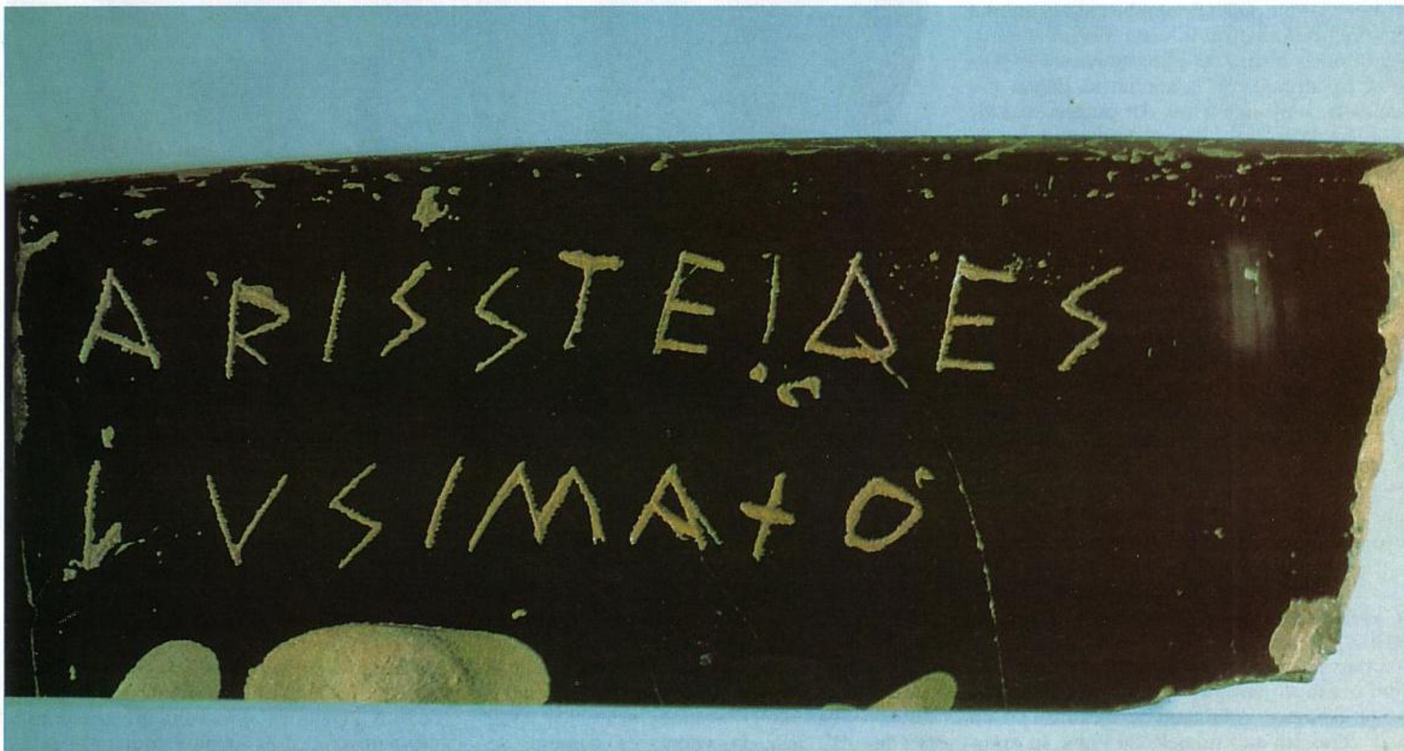
■ Ultima ostracizare a avut loc în 417 î.Hr., când a fost exilat chiar omul care a inițiat-o, Hyperbolus. Hyperbolus credea că unul din alți doi politicieni atenieni, Nicias și Alcibiade, urmau să fie exilați; cei doi au obținut însă voturile favorabile în defavoarea lui Hyperbolus însuși!

■ În Adunarea ateniană, votul se desfășura prin ridicarea mâinilor. În cazurile de ostracism, oamenii votau prin inscripționarea unui nume pe o bucată de ceramică, cunoscută sub denumirea de *ostraka*.

■ Prima grevă cunoscută în istorie a avut loc în 494 î.Hr., când țăranii romani s-au așezat pe un câmp din afara orașului și au refuzat înrolarea în armată. Ei au numit această acțiune *secessio*, de unde a derivat și termenul modern secesiune.

În pofida împărțirii artificiale a secțiunilor societății care avea drept de vot, sistemul democratic roman avea două elemente care sunt mai familiare sistemelor democratice reprezentative moderne. Unul este împărțirea votanților în grupuri sau unități, constituentele alegerilor parlamentare. Cel de-al doilea este ideea unui reprezentant (membru al parlamentului), care să acționeze în numele alegătorilor lui, la fel ca tribunii romani.

▼ Un fragment de ceramică, numită *ostraka*, purtând numele oficialului ce urma să fie exilat. Aceste bucăți de ceramică reprezentau un mijloc de vot și funcționau la fel ca foile de balotaj din zilele noastre.

R Sheridan/Ancient Art and Architecture Collection

mai vezi Istorie universală 7 – CIVILIZAȚIA GREACĂ Istorie universală 153 – CINICI ȘI STOICI

Abdicarea țarului Nicolae al II-lea

La 2 martie 1917, Nicolae al II-lea, țarul tuturor rușilor, a abdicat, punând capăt dinastiei de 300 de ani a Romanovilor. Această mișcare neașteptată a conducătorului absolut a dus, la început, la prima guvernare liberală provizorie a lui A. F. Kerenovski, dar aceasta a fost curând înlocuită de cea a bolșevicilor mai extremiști conduși de V.I. Lenin.

Nicolae al II-lea s-a născut în 1868. Tatăl, Alexandru al II-lea, un conservator care s-a asigurat ca fiul său să fie crescut într-o atmosferă convențională și religioasă, l-a numit ca tutore al tânărului pe K.P. Pobedonostev. El a inoculat în tânărul său învățăcel importanța autocrației, a dreptului divin pe care-l aveau regii, credința în biserica ortodoxă rusă și ura față de evrei.

Educat de un tată aspru și un tutore rigid, Nicolae a căpătat dependență de personalitățile puternice; astfel, el s-a căsătorit cu o persoană cu multă voință, Alexandra de Hesse. Pentru tânăr povara de a fi țar era apăsătoare și a fost mult mai fericit în viața familială – era omul nepotrivit pentru această funcție, mai ales într-o perioadă în care Rusia suferea schimbări profunde.

Problemele

În zorile secolului XX țarismul dădea semne de oboseală și era tensionat sub presiunea inovațiilor și schimbărilor. Rusia era o mare putere în afacerile externe, dar pentru a-și menține statutul, trebuia să facă față cu rivalii săi, mai ales Germania și Imperiul Austro-Ungar. Avea nevoie de arme moderne realizate în fabrici moderne de muncitori mai bine instruiți. Aceasta însemna industrializare, educație și urbanizare, cu toate problemele legate de acestea. Totodată, însemna noi forme de organizare, atât sociale cât și politice. Însemna slăbirea controlului autocratic și includerea unei game mai largi de consilieri și începutul unei ere de diviziune a puterii. Toate acestea cerințe erau în conflict cu vechea autocrație țaristă.

Nemulțumirile

Aceste probleme au ajuns până la urechile țarului prin cererile, protestele și violența mai multor grupuri de oameni.

Țăranii se simțeau încă înșelați de legea reformei agrare. Teoretic, această lege elibera țăranii din starea de șerbie și îi împroprietărea, dar, practic, marii latifundiari își mențineau cele mai bune domenii. Ca urmare, țăranii recurgeau la atacuri periodice asupra moșierilor și incendiau casele aflate pe domeniile lor după ce legea a intrat în vigoare.

Dezvoltarea rapidă a fabricilor absorbea

Acest tablou reprezentând abdicarea îi ilustrează pe miniștrii și pe generalii Busski, Danilev, Friedrichs, Gutschev și Șulughin în momentul în care aceștia îi prezintă țarului Nicolae al II-lea documentul fatidic.

Popperfoto

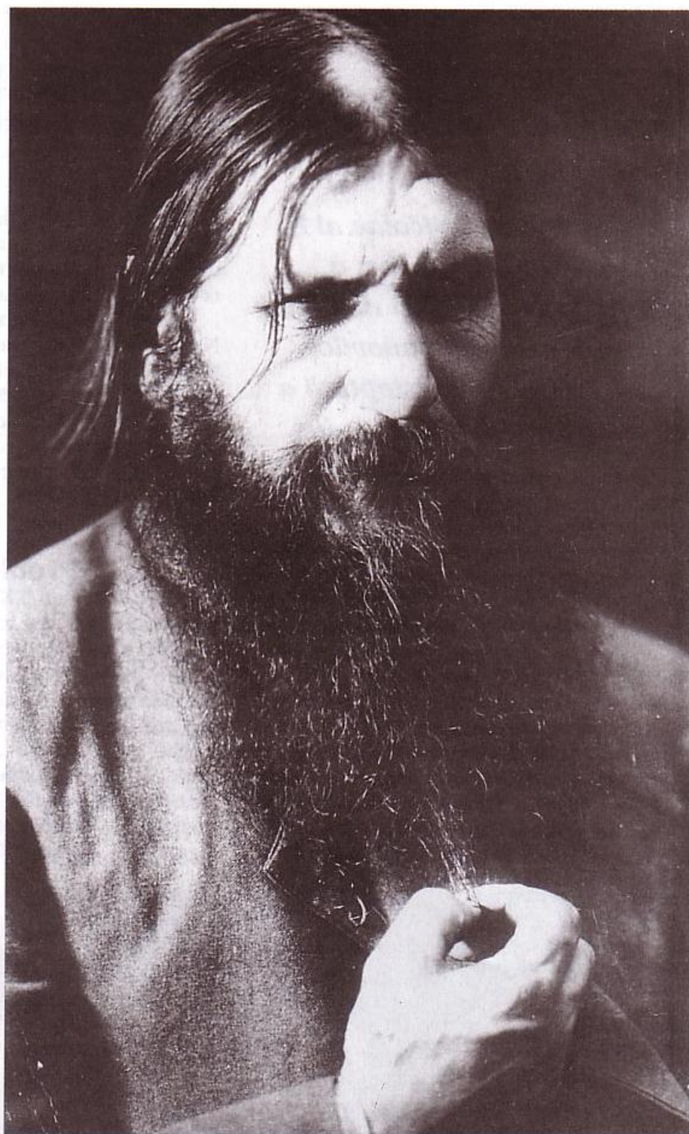
țăranii în orașe, pentru a aduna numărul mare de muncitori industriali. Viteza industrializării făcea ca noii muncitori să fie obligați să trăiască în apartamente și case construite în grabă, adesea nesănătoase; condițiile de muncă din fabrici erau aspre. Noii locuitori ai orașelor erau pregătiți pentru tulburări și mulți s-au înscris în sindicate care mai târziu au jucat un rol important în alungarea țarului. Tot ei erau viitorii recruți ai menșevicilor socialiști și ai viitorului partid bolșevic.

Clasele mijlocii aflate în plină expansiune se simțeau și ele excluse. Acestea vroiau să participe la conducere și să contribuie la viața țării dar erau excluse de la aceasta. Frustrările lor erau canalizate spre partidele politice care cereau instaurarea unei monarhii constituționale și a unui parlament.

Acesta a fost fundalul istoric al nemulțumirilor ce au condus la abdicare. Prima lovitură puternică care a știrbit autoritatea lui Nicolae a reprezentat-o însă înfrângerea Rusiei de către Japonia, în 1905, și revoluția care a urmat imediat după aceea.

Revoluția de la 1905

În campania de extindere a imperiilor, Rusia și Japonia au intrat în conflict asupra Manciuriei și Coreei. Japonia a atacat prima, și fără să declare război, a învins rapid forțele armate ale Rusiei, la Port Arthur, în februarie 1904. Ca represalii, Nicolae a ordonat Flotei Baltice să se deplaseze în Orientul Îndepărtat. Navele de război au făcut jumătate din înconjurul lumii în opt luni, și când au ajuns la destinație, flota a fost distrusă în mai puțin de o oră, în bătălia de la Tsushima. Din cele 40 de vase rusești, 38 au fost scufundate sau capturate. Au murit aproape 5.000 de marinari ruși. Războiul a luat sfârșit după ce rușii au suferit o înfrângere masivă la Mukden, în martie 1905.

Grigori Rasputin (1871-1916), țăranul călugăr provenit din Siberia care a dobândit o mare influență asupra țarinei Alexandra până în momentul în care a fost asasinat de un grup de nobili ruși.

Popperfoto

The State Hermitage Museum, St Petersburg, Russia/Corbis

Un portret emailat miniatural al lui Nicolae al II-lea (1868-1917), ultimul țar al Rusiei.

În țară, opoziția față de război se intensificase, și la St. Petersburg, Consiliul Muncitoresc, sau sovietele au solicitat printr-o petiție sfârșitul războiului, un parlament ales democratic, condiții de trai și de salarizare mai bune muncitorilor. Petiția a fost semnată de 135.000 de persoane și era programată să fie prezentată țarului pe duminică, 22 ianuarie 1905.

Duminica sângeroasă

În acea zi, un preot, părintele Gapon, a condus 150.000 de oameni într-un marș pașnic spre Palatul de Iarnă din St. Petersburg. Mulți țărani și muncitori participanți duceau tablouri ale țarului, dar când au ajuns la palat, trupele armate i-au atacat, omorând și rănind mai multe sute de oameni. Această zi a devenit cunoscută ca Duminica sângeroasă și este considerată ziua declanșării revoluției de la 1905.

Țarul nu se afla la reședință în acel timp, dar a fost considerat responsabil pentru cele petrecute. Grevele și revoltele s-au răspândit în întreaga țară. Nicolae a dezavuat cu multă

După sfârșitul imperialismului, în 1917, protestatarii din Moscova au incendiat unul dintre stindardele ce purtau vulturul imperial rusesc.

Topham Picturepoint

asprime opoziția, dar a ținut cont și de sfatul principalului său aghiotant, contele Witte, și a elaborat o serie de concesii politice care au fost promulgate la Manifestul din Octombrie. Acest crea pentru prima dată un parlament, sau Duma de stat, bazată pe o formă limitată de libertăți. Cu toate acestea, țarul și-a asigurat menținerea unei bune părți a puterii, instituind ministere care-i erau subordonate direct lui, nu dumei, menținându-și prerogativele de a destitui Duma și de a emite el însuși unele legi dacă Duma nu era în sesiune. Tot țarul continua să controleze și forțele armate.

Imediat după sfârșitul revoluției, Nicolae l-a demis pe Witte. El nu a mers până la abolirea Dumei dar a dizolvat primele două sesiuni de lucru ale acesteia din 1906 și 1907 deoarece erau prea radicale pentru el, în ciuda faptului că moșierii erau majoritari. Țarul a restricționat apoi procesul de votare pentru a se asigura că Dumele din 1907 și 1912 vor fi mai îngăduitoare cu el.

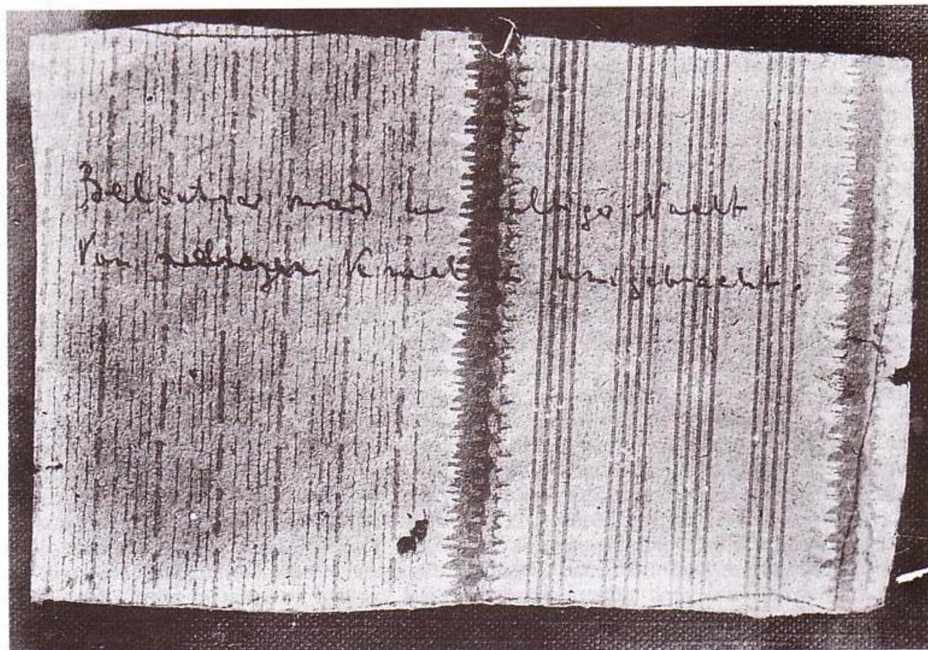
Primul război mondial

Istoricii mai dezbat încă și astăzi dacă răsturnarea țarului ar fi avut loc dacă nu ar fi început un alt război. Unii consideră că Rusia manifestase semne ale reformei și ale evoluției spre un stat modern. Aceștia se referă la reformele politice ale lui Witte. În plus, existau și reforme economice inițiate de unul dintre prim-miniștrii, P.A. Stolîpin. Cu toate acestea, el și-a luat asigurări pentru a menține sub control ferm tulburările interne, încercând să abordeze problemele țăranilor. A început prin divizarea obștilor care dețineau pământul colectiv. El a făcut posibil ca țăranii să poată ieși din obște și să poată deține loturi individuale de pământ. Astfel urma să crească producția de alimente iar controlul în regiunile rurale urma să fie deținut de noii agricultori privați. Tot ei urmau să angajeze țăranii lipsiți de pământ. Alții susțin că aceste schimbări erau doar de suprafață, că Duma nu avea nici o putere și că reformele lui Stolîpin nu au dus la satisfacerea dorinței țăranilor de a acapara marile moșii.

Toți istoricii cad însă de acord în ceea ce privește importanța efectelor pe care le-a avut primul război mondial (1914-18) asupra alungării țarului.

Grevele din marile orașe

Industria rusă s-a dezvoltat pentru a face față cererii forțelor armate, dar aceasta a fost în detrimentul bunurilor de larg consum ale populației. Inflația a crescut brusc, la fel ca prețurile, dar salariile au rămas în urmă. Aceasta a cauzat mai multe proteste și greve în orașe iar acestea au devenit mai numeroase

O bucată din tapetul din camera în care a fost ucis țarul. Inscripția – o referire biblică dintr-un poem al lui Heinrich Heine – spune: "În această noapte, Belshazzar a fost adus la moarte chiar de proprii săi vasali."

Topham Picturepoint

Bettmann/Corbis

După revoluţia rusă, casa din Ekaterinburg în care au fost asasinaţi ţarul şi familia lui a rămas nemarcată, dar a devenit o parte a istoriei partidului comunist.

şi mai violente la sfârşitul anului 1916. Din cauza deprecierii rublei şi deoarece în magazinele săteşti se găseau tot mai puţine bunuri de larg consum, ţăranii stocau marfa destinată pieţelor, provocând astfel lipsuri în oraşe. Bineînţeles că acest fenomen a declanşat în oraşe noi proteste împotriva lipsurilor alimentare şi alte represiuni guvernamentale.

Pe frontul militar, după entuziasmul iniţial provocat de declanşarea războiului, pierderile grele suferite de armatele ruseşti au dus la numeroase dezertări şi la intensificarea opoziţiei. Încă de la începuturi, armatele ruse s-au confruntat cu pierderi mari în bătăliile de la Tannenberg şi de la Lacurile Masuriene. În plus, decizia ţarului din 1915 de a prelua controlul asupra armatei l-au făcut răspunzător pe Nicolae de înfrângerile suferite.

Rasputin

Când Nicolae s-a stabilit la sediul armatei din Mogilev, el a lăsat-o pe soţia sa, împărăteasa Alexandra, practic suverană, regentă a Petrogradului (noua denumire rusă a capitalei deoarece St. Petersburg era considerat un nume prea "german"). Sentimentele anti-germane s-au intensificat, iar în capitală se susţinea că trădarea persoanelor de rang înalt ar fi fost cauza înfrângerilor suferite de ruşi. Opinia publică era împotriva împărătesei, nu doar pentru că ea avea origine germană, ci şi pentru că se baza prea mult pe un favorit cu o proastă reputaţie, călugărul siberian Grigori Rasputin. Rasputin a devenit influent datorită abilităţii sale de a alina suferinţele moştenitorului tronului, hemofilicul Alexei.

Mulţi credeau că Rasputin putea să concedieze miniştrii care-i erau dezagreabili. De fapt împărăteasa a adus o proastă reputaţie guvernului prin schimbările continue ale consilierilor. În doar doi ani, aceasta a avut patru prim-miniştri, trei miniştri de externe, trei miniştri ai apărării şi şase miniştri de interne.

La Petrograd, chiar şi Duma, favorabilă până în 1916, devenise critică faţă de evoluţia războiului şi dorea instaurarea unui guvern format din miniştri care să răspundă în faţa acesteia. Şi monarhiştii erau îngrijoraţi. În decembrie 1916, membri ai nobilimii l-au ucis pe Rasputin, în speranţa că astfel l-ar putea salva pe ţar şi dinastia, prin îndepărtarea sfătuitorului nepopular şi diavolesc.

Revoluţia şi abdicarea

Revoluţia rusă a început într-un mod nesemnificativ. În februarie avuseseră loc mici demonstraţii şi proteste. Mii de muncitoare textiliste au închis porţile fabricilor, parţial pentru a sărbători Ziua Internaţională a Femeilor, dar mai ales pentru a protesta împotriva lipsei pâinii, alăturându-se astfel unui mare număr de grevişti. Greviştii mărşăluiau pe străzi scandând "Daţi-ne pâine". În următoarele două zile muncitorii din fabrici şi din atelierele din toată capitala au intrat în grevă. Până la 25 februarie aproape toate întreprinderile industriale din Petrograd erau închise. Pe lângă protestele îndreptate împotriva penuriei de pâine, demonstranţii au adăugat şi noi cereri de încheiere a războiului şi pentru abolirea autocraţiei. Demonstranţii mărşăluiau şi protestau tot mai vehement atunci când poliţia şi cazacii, care aveau ordinul a acţiona în anumite limite, au ezitat în oprirea lor.

Însă acum Nicolae a ordonat reprimarea în forţă a demonstraţiilor. La 26 februarie poliţia şi soldaţii au deschis focul împotriva mulţimii, rănind şi ucigând un număr mare de demonstranţi. Aceasta a avut un impact psihologic deosebit asupra trupelor. Când s-au întors la barăci, ei au hotărât să nu repete acest gen de acţiune şi ziua următoare regimentele au început să se răscoale. Fără controlul militar, guvernarea a devenit practic imposibilă.

La acea dată Nicolae se afla la sediul armatei din Mogilev şi era în imposibilitate de a se întoarce în capitală din cauza acţiunilor greviste ale muncitorilor de la calea ferată. Generalii săi l-au îndrumat să accepte unele concesii politice decât să intensifice represiunea militară. Aceştia i-au sugerat chiar să se retragă de la tron, în favoarea lui Alexei. Nicolae nu dorea însă ca fiul său, care avea o sănătate şubredă, să devină următorul ţar. El a abdicat în favoarea fratelui său, marele duce Mihail. Marele duce a refuzat preluarea coroanei dacă aceasta nu venea din partea unei adunări constitutive viitoare. Bineînţeles că acest lucru nu era posibil. Aceasta a pus capăt celor 304 de ani de conducere a familiei Romanovilor, şi un an mai târziu, ţarul şi familia lui au fost ucişi la Ekaterinburg, de către revoluţionari.

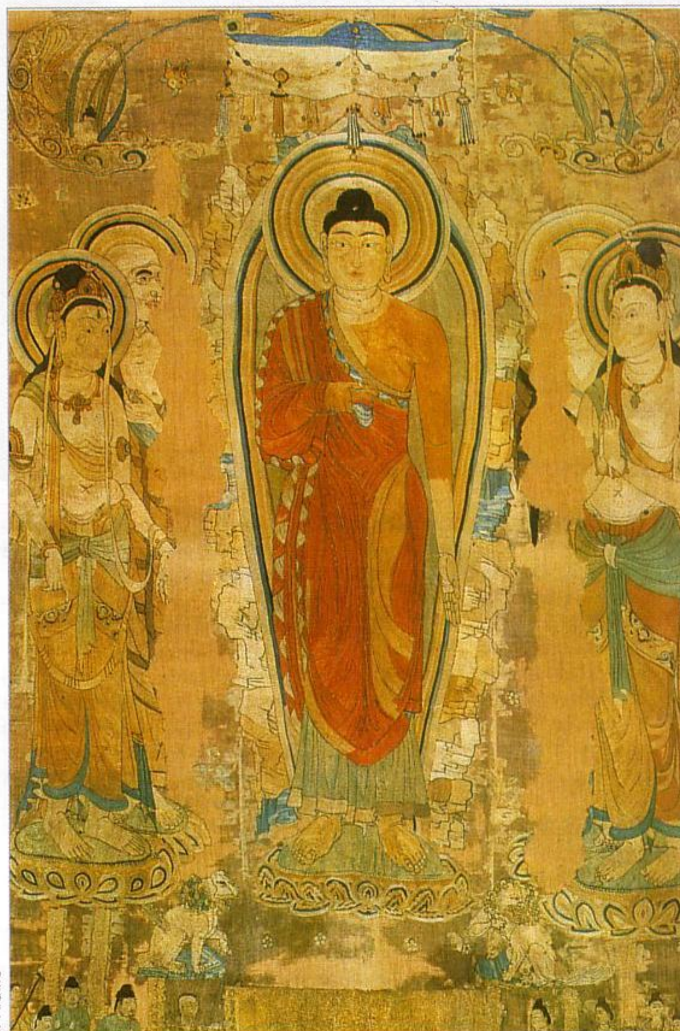
mai vezi Istorie universală 80 – REVOLUŢIA RUSĂ Istorie universală 171 – CONDUCĂTORII RUSIEI

Buddha

Viața lui Siddhattha Gautama, cunoscut în lume sub numele de Buddha (Iluminatul), a constituit un exemplu pe care adepții săi au încercat să-l urmeze, cu scopul de a-și salva sufletele.

Există extrem de puține mărturii despre viața lui Siddhattha Gautama (numit uneori Siddhartha Gotama), un prinț nepalez care a fondat budismul, astfel că ceea ce se poate spune despre el are mai mult valoare de legendă. După unii, astrologii prezenți la nașterea lui Gautama au prezis că tânărul prinț va deveni fie un mare compozitor, fie, dacă va trece prin suferință, un învățător universal. Suddhodana, tatăl lui Gautama, conducător al clanului Sakya din Valea Gangelui, i-a asigurat fiului său o educație privilegiată, în împrejurimile luxoase ale curții sale.

La vârsta de 16 ani Gautama s-a căsătorit cu frumoasa sa verișoară, Yasodhara, și au avut împreună un fiu, Rahula. Gautama nu-și mai dorea nimic altceva dar, cu toate că era mulțumit, nu se simțea împlinit. Când avea 29 de ani, el l-a convins pe Channa, vizitiul său, să-l ducă la o distanță mai mare de domeniile palatului, nerespectând dorința expresă a tatălui. Aici, Gautama a fost martor pentru prima dată în viața sa răsfățată, la suferința și durerea umană: a văzut un bărbat bătrân și a înțeles ireversibilitatea îmbătrânirii; a fost martorul bolilor, sub forma unui bărbat distrus de boală; a conștientizat înțelesul morții atunci când a văzut un cadavru; și apoi, a înțeles seninătatea când a văzut un bărbat sfânt rătăcitor.

ET Archive

Veșmintele princiare și cerceii placați cu pietre prețioase sunt însemnele imaginilor lui Buddha – simbolul originii sale regale privilegiate. La vârsta de 29 de ani, cel care avea să cucerească milioane de adepți în secolele următoare, a renunțat la bunurile sale pământene pentru a duce o viață de austeritate totală, în căutarea adevărului vieții.

Căutarea înțelesului

Reflectând asupra acestor patru priveliști, Gautama a înțeles că fusese martorul prezenței suferinței în viața oamenilor și a fost atât de copleșit de durerea pe care o văzuse încât a încercat să caute o explicație a faptului că au loc asemenea nenorociri. S-a decis să se dedice căutării înțelesului, și a făcut ceea ce se numește "Marea renunțare", părăsindu-și atât soția, casa și familia cât și toate ambițiile lumești. Intenția sa era cea de a deveni ascet – o persoană care trăiește fără nici un fel de confort material și duce o viață austeră, de autodisciplină.

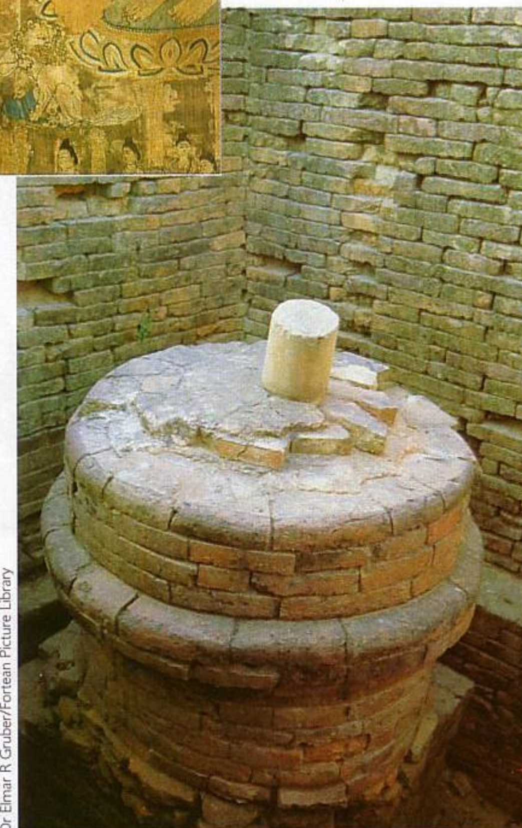
Gautama s-a îmbrăcat în haine de călugăr, și-a ras părul și a pornit pe jos spre regatul Magadha, în căutarea învățaților care să-i arate calea spre adevăr. A descoperit doi înțelepți care l-au învățat cum să mediteze și l-au rugat să li se alăture, ca învățat. Cu toate acestea, Gautama nu era încă pe deplin satisfăcut și a ales să se mute într-o peșteră frumoasă din apropiere de Uruvela. Aici el a întâlnit alți cinci asceți și împreună au dus o viață extrem de austeră și de autopenitență.

Subiect supus tentațiilor

O altă legendă îl descrie pe Gautama șase ani mai târziu, oprindu-se în fața unui arbore sacru Bo, în Bodh Gaya. Așezat în poziția lotusului, el a meditat 45 de zile pentru a încerca să descifreze enigma suferinței. În vreme ce căuta răspunsul, Mara, personificarea tuturor lucrurilor malefice, l-a atacat și l-a supus la tentații extrem de aprige. Când Mara i-a cerut să-și demonstreze bunătatea, Gautama a atins pământul cu mâna și acesta a răspuns cu un sunet asemănător unui tunet: "Eu sunt martorul lui." Mara a fugit, învins, și Gautama și-a dat seama că, în cele din urmă, atinsese starea de nirvana – iluminarea absolută privind natura realității – o stare de înțelepciune, de calm interior și de absență a pasiunii, o eliberare de *samsara*, sau legătura cu lumea fizică.

Gautama s-a decis atunci să urmeze o cale spirituală care se afla la mijlocul dintre extremele autonegării și autoindulgenței. A pornit spre Sarnath și le-a împărtășit tot ceea ce învă-

Rămășițele unei stupa din Sarnath, India, în locul unde se spune că Buddha ar fi stat atunci când a predicat pentru prima dată. Altarul budist are forma cocului de păr pe care îl purta pe cap Buddha.

Dr Elmar R Gruber/Fortean Picture Library

Klaus Arslef/Fortean Picture Library

Templele budiste de la peșterile din Ellora, la nord-est de Bombay, au fost construite în secolele al șaptelea și al optulea, când musulmanii și brahmanii încercau să lichideze puternica doctrină religioasă.

țase despre natura realității și despre modul de a depăși limitele condiției umane și celorlalți cinci camarazi asceți ai săi. I-a învățat pe aceștia și pe alți discipoli cum să trăiască în concordanță cu cele Patru Adevăruri Nobile: întreaga existență este suferință, suferința este cauzată de dorința pentru lumea materială, suprimarea acestei dorințe duce la sfârșitul suferinței și există o cale de a pune capăt dorințelor. Discipolii care își însușeau învățăturile sale ajungeau la nirvana.

Drumul către iluminare

Pentru a atinge nirvana, Gautama își îndruma discipolii să urmeze Calea celor Opt Pași – să aibă viziuni echilibrate, intenții bune, să vorbească înțelept, să se comporte bine, să ducă o viață onestă, să fie silitori, să aibă mintea deschisă și să lupte să atingă concentrarea neîntreruptă. Respectarea acestui mod de viață ar suprima toate poftele și dorințele și ar duce la izbăvirea de suferință.

Ultimii ani

Buddha și-a petrecut ultimii săi ani ca predicator, rătăcind prin Câmpia Gangelui. Și-a atras numeroși adepți și a întemeiat prima comunitate budistă, Shanga. A oferit sfaturi privind etica vieții, chiar s-a întors acasă pentru a-și converti familia și curtea regală. A murit la vârsta de aproximativ 80 de ani, în Kushunagara (astăzi Kasia, India). În ultimele sale clipe pământene, culcat pe dreapta, între doi arbori, se presupune că ar fi rostit cuvintele pline de inspirație: "Căutați-vă mântuirea cu străduință." Budiștii cred că la moartea lui, numită *parinirvana*, Buddha a atins nirvana, iar după aceea s-a fi eliberat pentru totdeauna de ciclul suferinței și al renașterii.

După moartea lui Buddha, budismul s-a răspândit pe subcontinetul indian. În secolul al III-lea î.Hr., budismul a devenit religia predominantă din Himalaya până la Capul Comorin. Au început să apară numeroase legende despre acțiunile sale mărețe, puteri supranaturale și simboluri regale. Se spuneau povești despre conduita eroică a lui Buddha din viețile sale trecute și printre adepții acestuia a apărut curând un cult de credință.

Două școli

Cam în aceeași perioadă discipolii lui Buddha s-au divizat în două școli, diferite ca gândire și ritualuri. Școala conservatoare Theravada îl considera pe Buddha un personaj istoric, iar adepții doctrinei Mahayana au adoptat o viziune în care Buddha era privit ca manifestare pământeană a unui Buddha "etern", deja iluminat.

În secolele VII și VIII d.Hr. budismul a fost persecutat fără milă de brahmanism, și lichidat în cea mai mare parte a Indiei de invadatorii musulmani. Cu toate acestea, budismul a rămas puternic în Nepalul muntos și de acolo s-a răspândit în Tibet, Sri Lanka, Birmania, Taiwan, Thailanda, China, Coreea și Japonia.

În secolul X d.Hr., budismul se răspândise deja din Nepal spre est și era celebrat prin picturi cum este cea din imagine (un exemplu din China) care-l reprezintă pe viitorul Buddha cu servitorul său, călare pe cai.

ET Archive

Știați că...

- **Numele Buddha înseamnă "Cel iluminat". Siddhatta Gautama este cunoscut și sub alte nume: shakyamuni, însemnând "înțeleptul clanului Sakya" și Bodhisattva, însemnând "pe calea spre iluminare".**
- **Se estimează că în lume ar exista în jur de 250 milioane de budiști? Cu toate acestea, este imposibil de determinat numărul exact al acestora deoarece mulți oameni din Orient sunt adepți ai doctrinei budiste dar practică ritualurile exterioare ale confucianismului, hinduismului, șintoismului sau taoismului.**
- **Buddha nu este venerat ca zeitate, dar statuile care-l reprezintă și care sunt obiecte ale cinstirii sale, sunt obișnuite în întreaga lume budistă? Statuile îl prezintă adesea cu loburile urechilor alungite, de care atârnă bijuterii scumpe, și cu un coc în creștetul capului, simbolizând înțelepciunea și lumina. Uneori mâna sa atinge Pământul, reamintindu-le credincioșilor despre lupta lui cu Mara, personificarea tuturor forțelor malefice. În alte statui Buddha este culcat lateral, în poziția pe care adoptat-o atunci când era pe patul de moarte.**

Isus Hristos

Isus Hristos, fondatorul istoric al creştinismului şi centrul veneraţiei credincioşilor, este considerat de creştini ca fiind Fiul lui Dumnezeu – întruchiparea umană a lui Dumnezeu, în singura sa întrupare în faţa omenirii.

Numele "Isus" este versiunea greacă a ebraicului Joshua, iar "Hristos" semnifică "Mesia" în limba greacă, adică cel trimis de Dumnezeu pentru a salva omenirea. Creştinii cred simultan atât în divinitatea lui Hristos cât şi în faptul istoric simplu al vieţii sale pe Pământ – un om născut într-o relativă sărăcie şi practic necunoscut în afara teritoriului izolat al Imperiului Roman, unde a trăit pe tot parcursul vieţii sale.

Pe vremea naşterii lui Isus, evreii erau un popor supus, condus fie de prinţi care erau ei înşişi guvernaţi de Roma, fie direct de guvernatori imperiali numiţi de împăratul roman pentru a controla imperiul prin perceperea taxelor şi impunerea legilor romane. Minorităţile de elită, cum ar fi familiile celor favorizaţi de prinţii conducători şi saducheii – un grup religios care cuprindea preoţii aristocraţi care aveau sarcina de a păstra şi îngriji Templul Evreilor din Ierusalim – aveau interesul să menţină ordinea existentă.

Însă majoritatea evreilor se opuneau cu vehemenţă ocupaţiei romane. Ei au perceput sosirea iminentă a lui Mesia trimis de Dumnezeu ca marea şansă de eliberare din sclavie şi care avea să aducă libertatea naţiunii şi puritatea religioasă, care fuseseră profeţite cu secole în urmă.

Zvonurile din popor

Isus s-a născut în această perioadă de nesiguranţă. Mărturiile existente privind viaţa sa provin aproape în exclusivitate din Evangheliile după Matei, Marcu şi Luca, primele trei cărţi din Noul Testament. Unele diferenţe importante dintre cele trei mărturii şi datele istorice cunoscute apar datorită faptului că toate acestea au fost transcrise după surse orale care relatau după cel puţin 30 de ani de la moartea lui Isus. Însă faptul că Isus a trăit în Palestina este o certitudine pentru erudiţi.

Isus s-a născut la Betleem, în Iudeea, şi a copilărit în oraşul Nazaret din Galileea, unde a trăit şi muncit cea mai mare parte a vieţii. După Evanghelii, mama sa (care era căsătorită cu un tâmplar pe nume Iosif) era virgină şi a aflat că este însărcinată atunci când în faţa ei a apărut Gavril, mesagerul lui Dumnezeu.

Evreii care locuiau în Ierusalim considerau Galileea ca pe un loc lipsit de cultură, jumătate păgân, iar conducătorii romani nu aveau încredere în locuitorii acesteia, cunoscându-i ca oponenţi încăpăţânaţi, şi uneori violenţi, ai dominaţiei romane. Se pare că "Isus Nazariteanul" sau "Isus din Galileea", cum era numit în mod obişnuit, erau apelative folosite cu ostilitate, atât de conducătorii evrei cât şi de cei romani.

Griaudon/The Bridgeman Art Library

Se spune că Ioan Botezătorul ar fi străbătut deşertul proorocind despre Judecata de Apoi şi botezându-i pe toţi cei ce erau pregătiţi să se căiască. La scurt timp după ce l-a botezat pe Iisus, Ioan a fost arestat.

The Bridgeman Art Library

Părinții lui Isus erau oameni respectabili, dar nu erau bogați. L-au învățat pe fiul lor tâmplăria, asigurându-se că el respectă legile și cunoaște bine scripturile din ceea ce astăzi este numit "Vechiul Testament". Se cunosc puține despre copilăria și tinerețea lui Isus, cu excepția unei relatări din Evanghelia după Luca, care povestește că Isus, la 12 ani, discuta cu eruditii despre legile lui Dumnezeu.

Ioan Botezătorul

Prin urmare, nu se cunosc nici împrejurările în care Isus l-a întâlnit și a discutat cu vărul său, Ioan Botezătorul. Se pare că Ioan Botezătorul ar fi avut o legătură cu cultul esenian, o sectă care se opunea fervent romanilor și elementelor iudaice considerate ca abateri de la adevărata supunere în fața lui Dumnezeu. Ca și Isus, Ioan predica în aceeași tradiție profetică. A cerut Israelului să abandoneze practicile păgâne și să revină la adevărata venerație față de Dumnezeu. Isus avea în jur de 30 de ani când a plecat în Iudeea, unde a devenit unul dintre adepții lui Ioan și a început să predice necesitatea căinței și a reînnoirii.

Ambii știau că mesajul lor ar putea să-i supere pe romani, care l-ar fi putut privi ca pe un atac împotriva dominației romane dar și că avea să-i învrăjbească pe saduchei și pe farisei, elitele politice-și religioase din Ierusalim. La scurt timp după botez, Isus a fost martorul arestării lui Ioan de către autorități și s-a întors în Galileea unde a continuat să predice deschis în fața oamenilor.

Cei ce au scris Evangheliile rezumă misionariatul lui Isus ca pe o activitate de "predică, învățare și tămăduire". El și cei mai apropiați adepți ai săi (cunoscuți ca apostoli sau discipoli) au adoptat o viață de sărăcie, cutreierând dintr-un loc într-altul, fără un cămin permanent, acceptând ospitalitatea ori de câte ori li se oferea. Pericolul bogăției materiale a devenit o temă principală a învățăturilor lui Isus care le cerea oamenilor să urmeze exemplul său și al discipolilor săi de respingere a lăcomiei egoiste a bogaților. Evident, un asemenea mesaj era extrem de atrăgător pentru săracii din societatea iudaică, concentrați mai ales la țară, unde taxele romane și evreiești erau greu de suportat și sărăcia era aproape generalizată. Predicile lui Isus atrăgeau mari mase de oameni; avea un stil însuflețit dar simplu, contrastând pregnant cu cel al altor contemporani, mai convenționali.

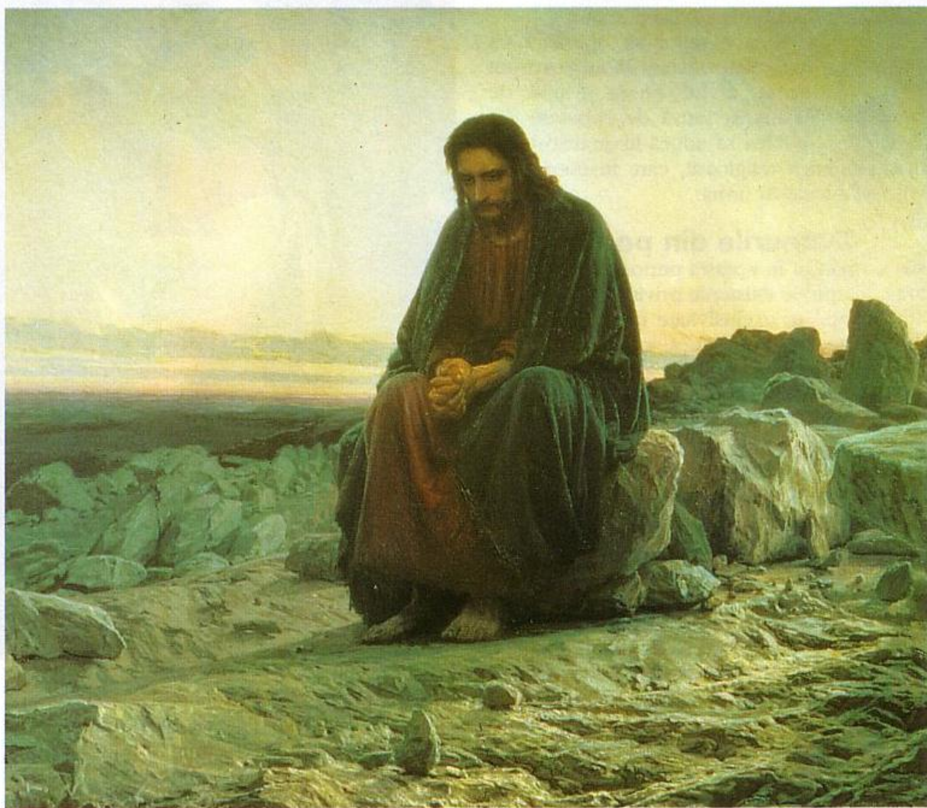
▲ Autoritățile evreiești și romane din acele timpuri le permiteau negustorilor să facă negoț chiar în incinta Templului din Ierusalim. Într-o izbucnire de moment necaracteristică, Isus i-a izgonit pe negustori din Templu.

▼ După botez, Isus a petrecut 40 de zile în pustietate, unde a trebuit să facă față ispitelor Satanei de a transforma piatra în pâine, ceea ce i-ar fi demonstrat divinitatea dar ar fi fost un abuz al puterii sale.

Făcătorul de minuni

Este posibil ca numeroasele miracole care îi sunt atribuite lui Isus să fi fost incluse în Evanghelii pentru a-i convinge și pe alții de natura lui divină. Însă este la fel de evident că aceste acte de tămăduire și de exorcism erau acceptate în totalitate de contemporani ca fiind reale, și că numărul adepților lui Isus a crescut spectaculos și ca urmare a acestor fapte. Evangheliile relatează multe incidente în care Isus și-a dovedit puterile supranaturale, cum ar fi hrănirea unei întregi mulțimi de oameni care-l ascultau dintr-o porție care abia dacă ar fi ajuns unei singure familii, sau despre modul în care Isus a liniștit o furtună periculoasă de pe lac, printr-o simplă comandă. Aceste fapte i-au atras și mai mulți adepți, dar esența misiunii sale, sursa sprijinului popular, și în cele din urmă, cauza persecutării și a executării sale brutale, constau în mesajul etic și spiritual care, inevitabil, a declanșat suspiciunile și ostilitatea celor aflați la cârmuire.

Învățăturile lui Isus ignorau distincțiile materiale și de clasă dintre oameni. Politica sa de asociere cu clasele inferioare și cu grupurile de oameni care erau disprețuiți de societatea iudaică, i-au adus titlul de "prieten al colectorilor de taxe și al păcătoșilor". El se împrietenea și respecta femeile, dintre care unele erau departe de a fi respectabile, și a atacat deschis prejudecățile oficiale susținând că:

Tretyakov Gallery, Moscow Novosti/The Bridgeman Art Library

"Primul va fi cel din urmă, iar cel din urmă va fi cel dintâi".

Spre deosebire de evrei, Isus nu se opunea samaritenilor, un grup minoritar de metişi (cu sânge amestecat) care trăiau printre evrei dar care erau excluşi din viaţa socială şi civică. Una dintre cele mai cunoscute pilde ale sale prezintă contrastul dintre omenia, plină de compasiune, a unui călător samaritean şi dispreţul clericilor evrei, cu inima împietrită.

În predicile lui, Isus recunoştea religiozitatea şi virtutea străinilor. El a câştigat credinţa unui soldat care nu era evreu şi a unei femei siriene şi a vorbit deschis despre modul în care pot spera cei non-evrei să fie acceptaţi ca parte a poporului lui Dumnezeu.

Poziţia sa religioasă i-a atras însă inamici de temut din rândul elitei clerice. A atacat legalitatea crudă a scribilor şi fariseilor şi cerea libertate personală mai mare în respectarea sabatului. Principalul său argument era că ritualul conta mai puţin decât intenţia personală, că puritatea inimii ar fi fost mult mai importantă decât respectarea strictă a ritualului. Isus a dat o nouă interpretare legilor Vechiului Testament, îndepărtându-se, din nou, de regulile deja instituite, aventurându-se într-o abordare a religiei complet personală. Învăţăturile sale din acest domeniu erau ecoul multor idei iudaice provenite din cele mai vechi timpuri biblice; de exemplu, el nu era singurul care-i ataca pe farisei. Ba din contră, el şi-a revendicat deschis locul în rândul multor profeţi evrei care se considerau mesageri ai lui Dumnezeu, atenţionând oamenii asupra greşelilor periculoase ale căilor pe care le aleseseră.

Eroul poporului

Considerat de popor ca lider naţional al eliberării, Isus era de fapt extrem de atent să separe învăţăturile sale privind ţelul lui Dumnezeu faţă de omenire, de chestiunile pur politice referitoare la cei ce conduceau Israelul. Aceasta nu l-a salvat însă de duşmănia conducătorilor religioşi ai Israelului.

Isus susţinea în predicile sale că naţiunea evreilor ar fi fost ameninţată cu distrugerea şi a sugerat chiar că centrul naţional al iudaismului, Templul, va fi distrus de Dumnezeul lor supărat. Evangheliile relatează despre "purificarea" simbolică a templului de către Isus, atunci când acesta i-a alungat pe negustorii care erau încurajaţi deschis de autorităţi. Şi alţi conducători evrei atacaseră edificiul dar supravieţuiseră. În cazul lui Isus, diferenţa era că romanii şi saducheii se temeau de ameninţarea adusă de numărul mare al adepţilor lui Isus şi erau alarmaţi că acest eveniment ar putea duce la tulburarea echilibrului delicat dintre interesele evreilor şi necesităţile imperiului roman.

Prin urmare, opoziţia faţă de Isus a devenit tot mai acerbă, fiind formată mai ales din elemente ale instituţiilor politice şi religioase şi din rebeli care erau dezamăgiţi de faptul că Isus repeta mereu că mântuirea era mai ales de natură spirituală şi că nu era un subiect al acţiunilor militare sau politice.

Atât Matei, Marcu cât şi Luca (Evanghelia după Ioan – cea de-a Patra Carte din Noul Testament – are un caracter mai spiritual) au relatat despre ultima săptămână de viaţă a lui Isus pe Pământ în termeni asemănători; tragedia primirii sale, în Duminica Floriilor, de mulţimea din Ierusalim care-l venera, urmată de trădarea sa şi arestarea în grădina Ghetsimani, de către autorităţi şi execuţia sa

În ciuda condamnării sale de către Sinedriul evreiesc, Pilat din Pont l-a rejudecat pe Isus şi l-a găsit nevinovat de blasfemie. Totuşi, când Pilat l-a arătat pe Isus mulţimii, aceasta a cerut răstignirea lui.

The Bridgeman Art Library

după legile romane.

Tradiția orală din care s-au inspirat primele trei Evanghelii a fost extrem de importantă în predicile primilor evangheliști creștini. Isus a fost judecat sub acuzația de blasfemie deoarece în predicile sale el susținea că ar fi fost Mesia și Fiul lui Dumnezeu. A fost osândit la moarte de Sinedriul evreiesc. Însă această condamnare avea să fie schimbată de guvernatorul roman al Iudeei, Pontius Pilat, care l-a găsit nevinovat. Cu toate acestea, mulțimea striga după sângele lui Isus și Pilat a fost obligat să-l condamne pentru acte de rebeliune împotriva statului. Isus a fost ucis ca orice alt revoluționar (prin crucificare), un sfârșit ironic al unei vieți în care el a refuzat, în mod constant, să ridice armele împotriva Romei.

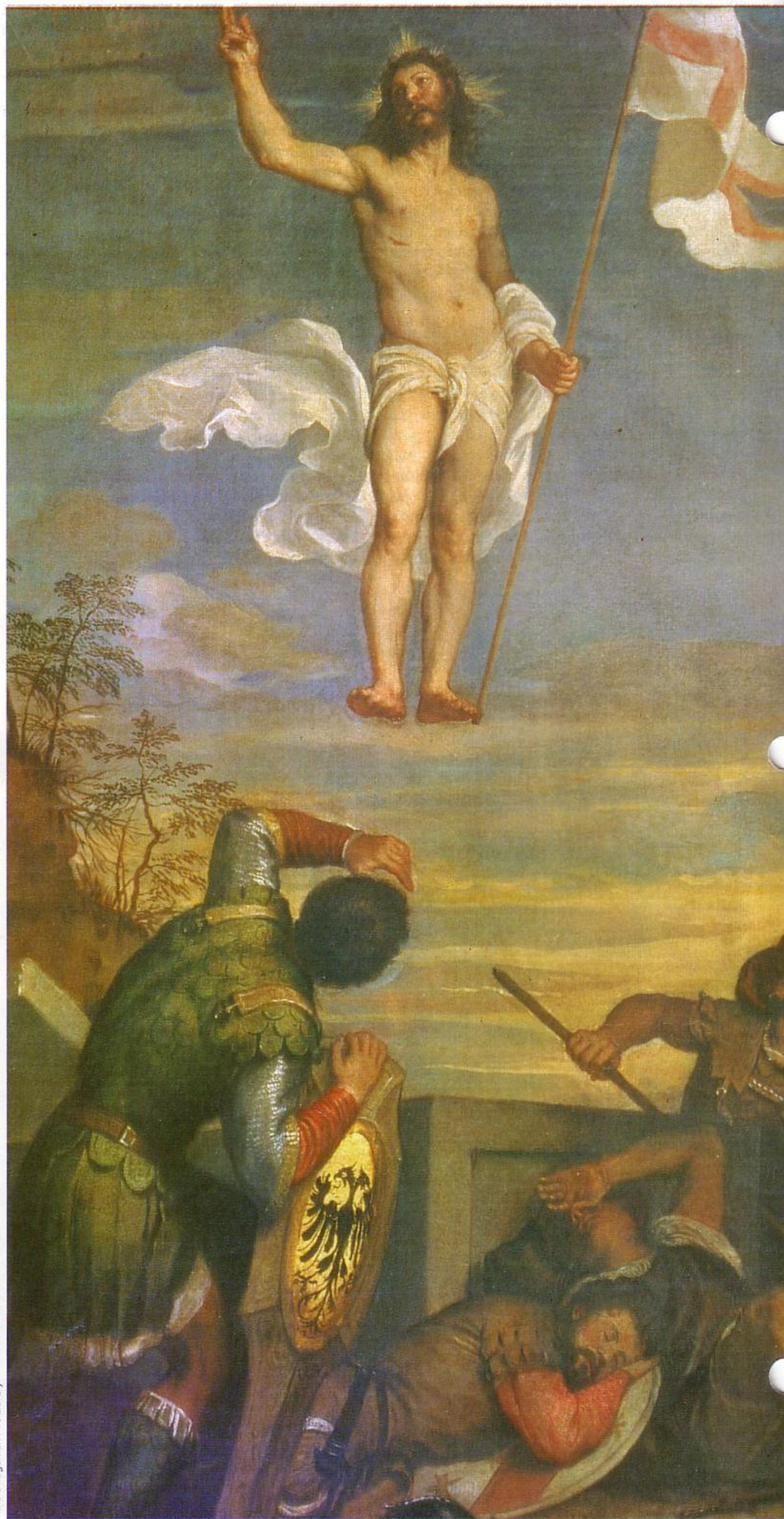
Noua religie universală

Acesta este punctul în care povestea vieții unui predicator evreu obscur, puțin cunoscut, devine istoria întemeierii unei noi religii universale. După crucificare, se crede că Isus ar fi înviat și ar fi circulat printre discipolii săi, explicându-le înțelesul vieții și morții sale pentru ca ei să-i răspândească în lume învățăturile sale. Isus, sacrificându-se pentru a salva omenirea păcătoasă de la distrugere, a devenit Domnul și Mântuitorul, singura speranță adevărată a lumii.

Istoricii acestei perioade au arătat modul în care tendințele din afara Israelului pregătiseră lumea pentru creștinism. Religia oficială a Romei intrase în declin și era dedicată mai mult ritualurilor sau susținerii acțiunilor împăratului. Filosofia greacă dar și influența religiilor orientale începuseră să încerce să răspundă la câteva dintre întrebările fundamentale privind voința divină și prezența oamenilor în lume, iar aceasta a deschis calea pentru apariția unei religii universale. Învățăturile lui Isus și miracolul reînvierii sale au venit astfel în momentul cel mai potrivit.

Pentru o perioadă scurtă după răstignire, soarta creștinismului a fost indecisă. Acei apostoli care au rămas la Ierusalim s-au dedicat convertirii unei populații evreiești care acceptase schimbări în religia sa națională de-a lungul multor secole. Chiar și în perioada scurtă cuprinsă între c.33-66 d.Hr. au existat semnele stabilirii unor relații cordiale între creștini și fariseii liberali. Alții, printre care și figura puternică a lui Pavel, au insistat pe răspândirea veștilor referitoare la Isus și altor popoare aflate mult mai departe de Iudeea și Galileea. Principala problemă era de fapt dublă: dacă Hristos era de natură divină și dacă creștinismul era o religie pentru întreaga omenire? Aceste dileme nu puteau fi luate în considerare separat și Pavel a avut un rol hotărâtor.

Credința în divinitatea lui Isus, în simplul fapt al apariției lui Dumnezeu pe Pământ, conferea noii religii dorința evanghelică de convertire a tuturor necreștinilor. Personajul istoric Isus, practic necunoscut în afara Israelului în timpul vieții sale, a fost astfel transpus într-un Hristos universal, ce domină istoria occidentală de 2.000 de ani.

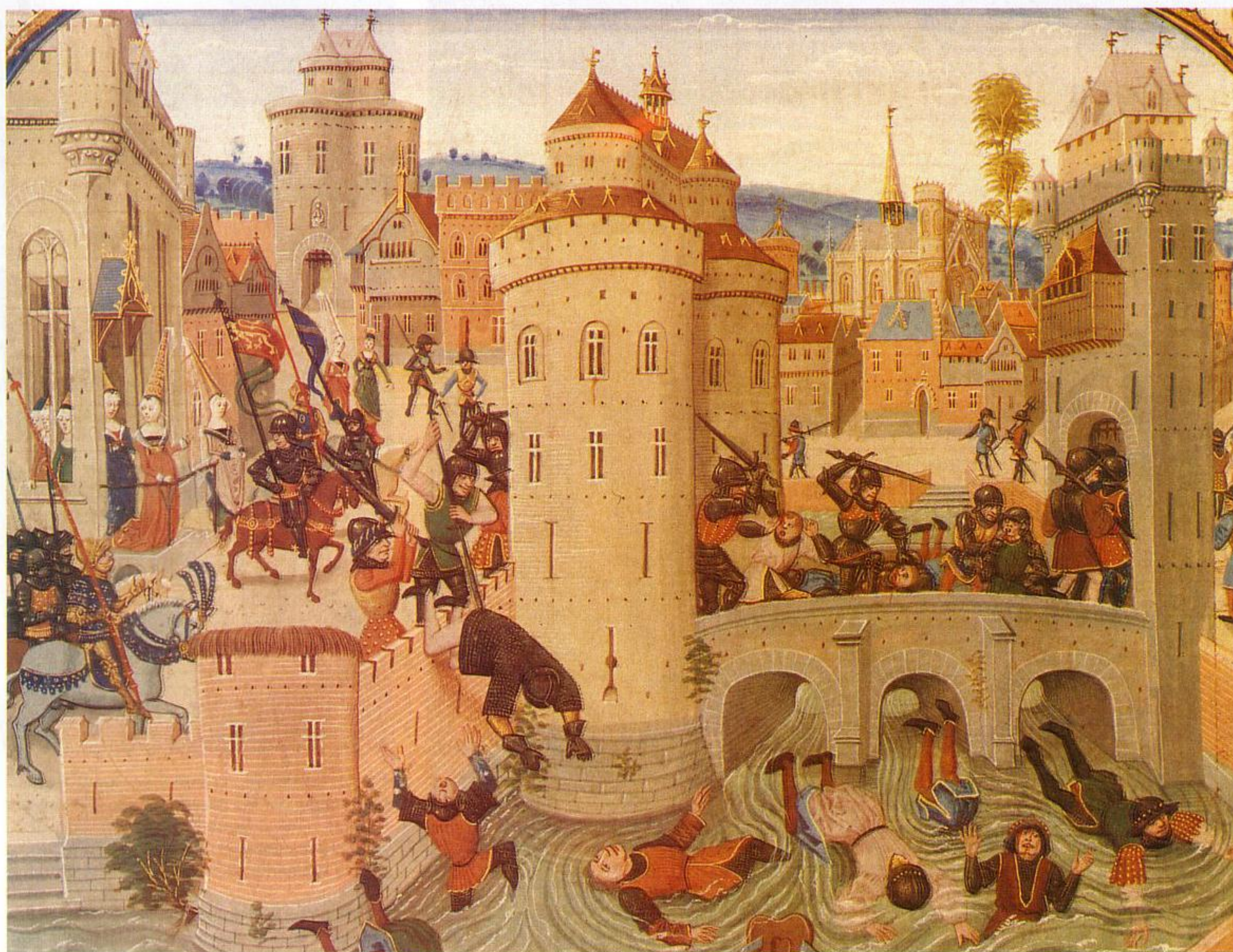

În zilele imediat următoare îngropării sale Isus a apărut în fața prietenilor, înainte de înălțarea sa finală. Acest moment a marcat sfârșitul domniei sale vizibile și a lăsat ca moștenire apariția Bisericii Creștine.

The Bridgeman Art Library

mai vezi Istorie universală 186 – PROFEȚII EVREI Istorie universală 188 – SF. PAVEL

Evul mediu și Reforma

E T Archive

Țăranii francezi răsculați au fost măcelăriți la Meaux în 1358. Sistemul feudal reprima cu brutalitate orice încercare a țăranilor – pe care se bazau din punct de vedere economic – de a-și revendica drepturi politice.

Evul mediu și Reforma au constituit puntea de legătură între democrațiile restrânse ale lumii antice și democrațiile naționale ale epocilor moderne.

Sistemul social care s-a dezvoltat treptat în Europa de Vest în perioada Evului mediu, și care s-a răspândit în Europa de Est, până în Polonia, s-a numit feudalism. În forma sa cea mai extremă, sistemul a fost o formă de organizare socială rigidă, cu drepturi și îndatoriri. Fiecare individ știa exact ce avea de făcut față de superiorul său social și ce servicii putea să ceară în schimbul acestora. Feudalismul nu lăsa loc instituțiilor democratice, cum ar fi adunările cetățenilor, dar în timpul acestei orânduiri sociale au început să apară parlamentele. Inițial, acestea aveau mai degrabă rol juridic decât unul de elaborare a legilor, dar treptat ele au început să-și afirme dreptul de a sfătui monarhiile în modul de elaborare a legilor. În mod obișnuit, aceste organisme aparțineu "celor trei stări" – clerici, nobili și reprezentanți ai orașelor privilegiate. În timp ce aceștia limitau puterea monarhului, masele de cetățeni – în mare măsură țărani fermieri care reprezentau grosul societății feudale – erau încă excluse de la orice formă de reprezentare politică.

Drepturi și îndatoriri

În lumea feudală, lupta dintre cei ce dețineau puterea și cei ce munceau se baza doar pe statutul social. Datorită influenței încă puternice a legilor romane, statutul social al individului a rămas un factor crucial în determinarea drepturilor sale. De exemplu, în 905, unii fermieri din Limonta, în nordul Italiei, au acceptat în cele din urmă statutul lor de "servili" în fața legii, dar se pare că mai târziu au încercat să schimbe acest statut pretinzând că ar aparține unei categorii sociale legale semi-libere lombarde. Faptul că în secolul X mulți iobagi italieni încercau să dobândească statut de oameni liberi sau semi-liberi, este demonstrat printr-o hotărâre a împăratului Sfântului Imperiu, Otto, datând de prin 998. Acest act era menit să potolească dorința de independență a iobagilor prin impunerea unei taxe, pe care fiecare era obligat să o plătească anual stăpânilor lui.

În lumea rurală a feudalismului, administrarea justiției și politica legilor se afla în mâinile latifundiarilor. Țăranii arendași obișnuiți riscau mult dacă își dădeau în judecată proprii moșieri atunci când aceștia încălcau practici sau obiceiuri tradiționale. Autoritățile supe-

Tony Souter/The Hutchison Library

▲ **Turnul Mangia se înalță deasupra Palatului Public din Piazza del Campo din Siena. Această piață domină Siena și este centrul vieții civice. Asemenea piețe erau folosite pentru adunările populare ale cetățenilor.**

◀ **Unii istorici îl consideră pe Simon de Montfort ca fiind întemeietorul democrației parlamentare britanice. În 1265 acesta a convocat Marele Consiliu care cuprindea reprezentanți ai orașelor și comitatelor.**

E T Archive

rioare cărora li se înaintau aceste petiții aparțineau clasei moșierilor și, deci, era improbabil ca aceștia să decidă în favoarea țăranilor arendași, în chestiuni legate de dreptul la proprietate sau drepturile muncii. Țăranii arendași care nu aveau resurse legale de ripostare în fața puterii arbitrare a moșierului sau a instituțiilor politice ale regatului, adesea nu aveau altă alternativă decât de a se răscula.

Schimbarea ordinii sociale

Lipsa de popularitate a moșierilor în lumea feudală este dezvăluită în lucrarea primului teoretician politic modern, florentinul Niccolo Machiavelli. În secolul al XVI-lea, acesta scria: "Aș vrea să subliniez că termenul de nobilime este utilizat pentru a-i desemna pe cei ce trăiesc în trândăvie, pe baza veniturilor grase care le revin de pe urma domeniilor lor, fără să aibă ceva de-a face cu cultivarea sau cu alte forme de muncă necesare supraviețuirii. Astfel de oameni sunt ca o pestă în orice republică sau în orice provincie; dar și mai periculoși decât ei sunt cei ce, pe lângă veniturile nemeritate mai sus-menționate, stăpânesc castele și au oameni în subordine."

În secolul al XIV-lea, în Anglia, Franța, în provincia Aragon din Spania și în Elveția au avut loc mai multe răscoale țărănești de amploare. Atât în Anglia cât și în Franța, răscoalele țărănești au fost înăbușite cu cruzime, în ciuda unor concesii pe care conducătorii le făcuseră pentru a-i determina pe răsculați să se întoarcă la casele lor. În Aragon, unele dintre aceste concesii au rămas valabile până în secolul al XVI-lea. În Elveția s-a produs însă o schimbare a ordinii sociale.

Elvețienii trăiesc într-o regiune muntoasă. Negustorii străbăteau trecătorile Alpilor Elvețieni dinspre orașele bogate din nordul Italiei, spre sudul Germaniei. În aceste trecători s-au dezvoltat orașe importante, conferind Elveției o combinație unică de societate urbană și rurală. Atunci când domnitorul habsburgic al Austriei Leopold I a încercat să unească proprietățile austriece și renane prin preluarea controlului asupra trecătorilor din Alpi, în 1315 cantoanele din Schwyz, Unterwalden și Uri au format o confederație și au înfrânt armata habsburgilor în bătălia de la Mortgarten. Confederația elvețiană a renunțat la feudalism. Aproximativ 200 de ani a reușit să contracareze diferitele încercări de distrugere a independenței sale.

Democrația urbană din Italia

Un model pentru confederația elvețiană a fost Liga lombardă, înființată în secolul al XII-lea de orașele italiene care rezistaseră încercărilor împăratului Sfântului Imperiu Roman Frederick I

Barbarossa, de a le supune autorităţii sale. Italia avea o tradiţie îndelungată de conducere locală a oraşelor care erau echivalente cu oraşele-state din antichitate. Acestea au supravieţuit după două invazii succesive ale triburilor germanice, una a ostrogoţilor în secolul al V-lea şi cea a longobarzilor din 568.

Ostrogoţii s-au considerat întotdeauna o comunitate separată faţă de restul Italiei şi moştenirea lor a permis supravieţuirea instituţiilor. Patria longobarzilor (din Ungaria modernă), spre deosebire de cea a ostrogoţilor, se afla relativ aproape de nordul Italiei. Bande succesive de longobarzi au trecut munţii din nordul Italiei şi s-au stabilit pe câmpiile din Valea Padului. Longobarzii au făcut eforturi mai mari pentru a-şi integra societatea în cea găsită în Italia. Codurile de legi apărute în secolul al VIII-lea demonstrează că legea longobarzilor guverna relaţiile interpersonale, în vreme ce legea romană se aplica mai ales în cazurile referitoare la proprietate. Longobarzii au menţinut – şi chiar au dezvoltat – tradiţia romană a unui cod de legi scrise. Oamenii care se prezentau în faţa justiţiei puteau astfel face referire la textul legilor şi orice decizie arbitrară care ar fi favorizat una dintre părţile implicate trebuia să se menţină, într-un fel oarecare, în limitele legilor scrise.

Legile francilor

Regatul longobard a fost anexat imperiului francilor al lui Carol cel Mare în 774. Invazia francilor a adus cu sine o nouă aristocraţie, cu propriile ei tradiţii în domeniul legilor, care s-au adăugat legilor longobarzilor şi celor romane. Ocupaţia acestora a creat şi condiţii pentru apariţia oraşelor-republici independente.

Francii îşi conduceau regatul prin acordarea autorităţii militare şi juridice unor guvernatori care erau numiţi conţi. Conţii s-au stabilit în oraşele italiene. Unul dintre rivalii autorităţii conţilor era adesea episcopul oraşului. În timp ce poziţia contelui era ereditară, asigurându-se astfel întărirea puterii prin continuitate familială, episcopul era urmat de un alt cleric cu care nu prea existau şanse să fie înrudit. Într-o perioadă de slăbiciune a conducătorilor franci, spre sfârşitul secolului al nouălea, desemnarea conţilor a început să se facă din rândul episcopilor, autoritatea acestora restrângându-se la limitele oraşului. Autoritatea diferiţilor regi franci ai acestor vremuri era ameninţată de independenţa conţilor. Episcopii oraşelor ofereau astfel un mijloc simplu de reducere a puterii conţilor, prin limitarea ei doar la domeniile lor rurale.

Oraşele-republici

Aceasta era situaţia iniţială a principalelor instituţii politice din Italia în evul mediu. Pe la mijlocul secolului al XIII-lea, nordul Italiei era un conglomerat de oraşe-republici care aveau o autonomie locală considerabilă, cu toate că din punct de vedere legal ele erau supuse autorităţii împăratului Sfântului Imperiu Roman. Episcopul şi contele din evul mediu timpuriu conduceau oraşele împreună cu un consiliu al oraşului. Din acest consiliu făceau parte judecătorii şi notarii care constituiau nivelul cel mai de jos prin care se aplica autoritatea conducătorului francilor. Aceşti oficiali proveneau din clasa marilor negustori, proprietari de terenuri, clasă numită *cives*.

John Hatt/The Hutchison Picture Library

▲ Zidurile curţii interioare ale palatului Bargello din Florenţa sunt împodobite cu armele podeste-lor comunitare. *Podeste* erau oficialii înarmaţi legali care uneori abuzau de puterea ce le fusese încredinţată.

Rivalitatea dintre facţiunile familiilor locale deţinătoare de pământuri şi autorităţile ecleziastice de la Milano din secolul al XI-lea a atras un nou grup de oameni în luptele politice. *Il popolo*, sau poporul, cuprindea meşteşugarii fără pământ din Milano şi negustorii oraşului. În 1044 s-a ajuns la un compromis care permitea un nou stăpân colectiv, consulii oraşului, care înlocuia dominaţia precedentă a unui consul sau a episcopului de Milano. Documentele legale elaborate după această perioadă utilizează expresia latină *res publicae* (afaceri publice) – care se referă la adunările cetăţeneşti, senatul şi consulii Romei Antice – când se referă la conducerea oraşului.

Oraşele din întreaga Italie au început să-şi creeze propriile *res publicae*, numite *comune*. S-a depus un efort deosebit pentru a se evita concentrarea autorităţii executive în mâinile unui singur individ. Fiind obligaţi să apeleze

▼ Elveţia, cel mai democratic stat din Europa medievală, a fost o forţă puternică în perioada Reformei. Ulrich Swingli, primul reformator important, a încurajat consiliul orăşenesc al Zurich-ului să reformeze biserica.

ET Archive

tot mai puțin la o autoritate superioară, cum ar fi contele domnitor sau superiorul feudal al contelui, comunele au creat instituții publice care oglindeau propriile lor nevoi. O importantă nouă funcție adoptată de comunități era *podesta*, un fel de magistrat de poliție. Inițial această funcție era deținută de un cetățean al comunității, dar forța armată controlată de *podesta* s-a dovedit extrem de tentantă pentru unii, care-și utilizau puterea pentru a interveni în favoarea susținătorilor lor, în timpul disputelor dintre facțiuni. Din acest motiv, după 1220 *podesta* trebuia să fie un străin.

Breslele orășenești

Calitatea de membru al consiliilor cetățenești era limitată de avere. La Florența, averea era controlată de bresle, care dominau economia orașului. Breslele controlau și forța de muncă a orașului. Membri puteau fi doar meșterii, care, în general, dețineau un atelier ce era finanțat de un bancher. La sfârșitul anului, bancherul și meșterul împărțeau în mod egal profitul. Lucrătorii care nu erau meșteri erau judecați după legile breslei, dar nu aveau nici un cuvânt în elaborarea regulamentelor. Prin controlul breslelor și a adunărilor legiferante, cetățenii cei mai bogați din comune se asigurau ca, pentru serviciile pe care le primea din partea orașului, populația săracă să plătească taxe mai mari decât cota care-i revenea.

Istoria comunelor italiene a îmbrăcat această formă pe care analiștii politici de mai târziu au considerat-o democrație. În secolul al XVIII-lea, când în America și Franța a început să apară democrația de tip modern, comunele erau folosite ca modele pentru unele aspecte ale nou createlor constituții. Modul în care inițiativele politice ale cetățenilor mai săraci puteau fi dezbătute de adunări și încadrate în politica electorală era extrem de admirat.

Reforma

În 1494 populația din Florența l-a exilat pe Piero de' Medici și a cedat conducerea politică unui călugăr din Ferrara, Girolamo Savonarola. Acesta era un călugăr dominican ascet care era revoltat de luxul care înconjura papalitatea și de importanța pe care majoritatea oamenilor o acordau bunăstării lumești. Savonarola L-a adoptat pe "Hristos, Regele", ca stăpân al comunei din Florența, acesta fiind în opoziție cu orice alt domnitor pământean. Tot el a restaurat și republica Florentină, care devenise o mașinărie politică personală condusă în întregime de familia Medici.

Practic, Savonarola a încercat să folosească un concept abstract al moralității în locul puterii efective exercitate de un prinț. Chiar dacă nu a declarat niciodată acest lucru în atât de multe cuvinte, el a decis ca vechile contracte sociale încheiate între conducător și masele de oameni să fie abolite. Populația era cea care trebuia să creeze noi forme sociale care să le înlocuiască pe cele vechi – principiul care stă la baza tuturor revoluțiilor democratice.

Savonarola nu era teolog. Furia sa împotriva Bisericii catolice era un protest, dar a fost necesară munca teologilor din prima jumătate a secolului al XVI-lea pentru a construi un mod de gândire asupra religiei care, în cele din urmă, avea să schimbe complet modul în care oamenii priveau politica. Martin Luther a pus sub semnul îndoielii teologia catolică tradițională și unii au considerat că propunea o revoluție socială. În 1524, când țărănimea germană s-a răsculat, el a ținut însă partea nobililor.

În Germania, revolta țărănească din 1524 a avut loc ca urmare a încetinirii Reformei. Aceasta a fost condusă de preoți radicali, ca Thomas Munzer, dar Luther s-a opus folosirii violenței.

Cea mai radicală reformă a bisericii a avut loc în Elveția. În decretele sale ecleziastice, John Calvin a oferit puterea de a desemna pastori unui consiliu de pastori care erau desemnați prin aprobarea consiliului orășenesc. Consiliul "bătrânilor", sau al prezbiterilor, impunea disciplina morală în parohiile individuale. Soția lui Calvin era văduva unui anabaptist. Anabaptiștii evoluaseră din luteranii germani și, în unele cazuri, congregațiile își alegeau proprii lor preoți. Aceste forme mai democratice de desemnare a preoților au înlocuit vechea autoritate absolută deținută de episcopi.

Moștenirea democratică

Teologia din perioada Reformei avea să joace un rol esențial în revoluțiile democratice din Olanda și Anglia, din secolele XVI și XVII, în vreme ce revoluțiile din Franța și America, din secolul al XVIII-lea, s-au inspirat din experiența orașelor-state italiene atunci când s-a ajuns la stabilirea viitoarelor regimuri politice.

Știați că...

- **Primul oraș italian care și-a tratat cetățenii ca pe un grup politic unic a fost Genova? În 958 regele domnitor le-a garantat cetățenilor o carte de libertăți.**
- **În 998, împăratul Sfântului Imperiu Roman, Otto III a elaborat o lege prin care un șerb care-și revendica statutul de om liber trebuia să demonstreze validitatea pretenției sale prin confruntarea sa cu moșierul, în instanță? El a fixat și o taxă anuală de un penny.**
- **Cantoanele Confederației Elvețiene aboliseră șerbia în 1325, fiind primul stat european care a făcut acest lucru?**
- **În 1378 populația săracă a orașului Florența s-a răsculat? Ea cerea formarea unui comitet de opt membrii care să aibă drept de veto asupra legilor (ca tribunii romani), propria lor asociație care să negocieze plățile și condițiile de plată, și măsuri de reducere a taxelor. Conducătorul lor, Michele de Lando, a fost mituit de guvernul comunal și a condus miliția civică împotriva săracilor, care se adunaseră în principala piață a orașului, Piazza della Signoria.**

mai vezi Istorie universală 191 – MARTIN LUTHER Istorie universală 196 – REVOLUȚIILE DIN OLANDA ȘI DIN ANGLIA

Democrația în secolul al XIX-lea în Europa și SUA

Secolul al XIX-lea a fost pentru Europa și SUA o eră în care masele au revendicat drepturi în numele democrației. Rezultatul acestei schimbări istorice a fost una din cele mai rapide transformări a peisajului istoric politic.

La începutul secolului al XIX-lea democrația – în sensul unei conduceri reprezentative alese prin sufragiu universal masculin (dreptul de a vota în alegerile naționale), alături de o cartă de drepturi stipulată prin lege – exista doar în Confederația Elvețiană și în SUA. Toate celelalte țări impuneau un soi de restricții asupra votării sau al adunărilor, dacă acestea erau permise. Însă spre sfârșitul secolului, votul universal masculin era larg răspândit în întreaga Europă, iar femeile, atât în Europa cât și în SUA, începuseră deja o campanie susținută care avea să aibă ca rezultat și dreptul femeilor la votul universal.

În centrul acestei transformări politice s-a aflat revoluția industrială. Aceasta începuse în Marea Britanie la sfârșitul secolului al XVIII-lea și se răspândise în toată Europa și America de Nord, după războaiele napoleoniene.

Revoluția industrială a schimbat natura sistemelor economice și cu ele, și a celor politice. Înainte, țăranii erau legați de o așezare specifică. Li se cerea să lucreze mai multe zile pe săptămână pe un teren care aparținea unui moșier, dar în celelalte zile erau destul de liberi. În noua economie industrializată, țăranul era adesea dezrădăcinat și transpus într-o nouă așezare urbană. Munca a început să aibă caracter colectiv, dar era condusă de un director de fabrică, iar acum ziua de muncă de 12-16 ore și săptămâna de muncă de șase zile îi lăsa muncitorului puține ore libere.

Astfel, în principiu, drepturile democratice li s-au acordat, în cea mai mare măsură, meseriașilor, comercianților deținători de magazine și artizanilor (meșteșugarilor talentați), cu toate că existau numeroase țări în care aceste drepturi democratice le erau interzise acestor categorii. Însă odată cu evoluția revoluției industriale, toate acestea aveau să se schimbe.

Paradoxal, cauza democrației fusese susținută în Europa de armatele lui Napoleon I, împăratul Franței. După înfrângerea sa finală de la Waterloo, din 1815, un sistem de relații internaționale între statele din Europa a pus în funcțiune prezervarea status quo-ului. Sistemul, numit Concertul Europei, a fost abandonat în 1848, într-un moment al revoluțiilor naționale din Franța, Italia, Germania și Austria. În Marea Britanie, mișcarea cartistă – ce revendica parlamentul anual și ziua de muncă de opt ore – a organizat o demonstrație masivă care a stârnit spaima declanșării unei revoluții sociale.

Revendicarea drepturilor

În țările în care au apărut tulburări, muncitorii din industrie s-au alăturat meseriașilor, micilor comercianți și meșteșugarilor în demonstrațiile în care se revendicau mai multe drepturi democratice constituționale. S-au răsculat și țăranii de la sate, în încercarea de a aboli multe dintre îndatoririle lor față de moșieri și care erau încă legiferate.

Prima revoluție de acest gen a avut loc la Paris, unde, în februarie 1848 a izbucnit o revoltă. Regele Ludovic Filip a fost obligat să abdice și să fugă și s-a proclamat republica. S-a instituit votul universal pentru bărbați. Apoi s-au declanșat revolte pe teritoriile austriece în Italia, Ungaria și Polonia, și în Germania. În Franța au avut loc insurecții ale clasei muncitoare la Paris, în mai și iunie 1848. Armata a ripostat cu tunuri la baricadele ridicate de muncitori și insurecțiile au fost

Femei prizoniere, sprijinitoare ale Comunei din Paris, din 1871, aflate sub pază la Versailles. Comuna a fost prima încercare a bărbaților și femeilor muncitoare de a-și organiza propriul lor stat politic.

ET Archive

▲ **Pe parcursul secolului al XIX-lea Franța a fost scena mai multor revoluții, atât majore cât și minore. Aici, parizienii confruntându-se cu trupele guvernamentale, pe o baricadă de pe Rue St. Antoine, în 1830.**

înăbușite. În timpul rebeliunilor muncitorii s-au aliat cu membrii claselor profesionale, dar când muncitorii au încercat să-și asigure mai multe drepturi, mai ales ziua de muncă mai scurtă, foștii aliați s-au întors împotriva lor.

Rezultatul revoluțiilor din 1848 a dus la distrugerea șanselor de succes politic al revoluționarilor din Europa pentru următorii 20 de ani. Majoritatea conducătorilor socialiști au fost închiși sau forțați să aleagă exilul. Fără ajutorul lor, mișcările democratice ale claselor de breslași sau a comercianților au eșuat și ele în încercarea de a obține rezultate de durată. În 1851 Republica Franceză a fost zdruncinată de o lovitură de stat și s-a instaurat un nou regim imperial, sub conducerea lui Ludovic Napoleon, nepotul împăratului francez revoluționar. Însă revoluțiile de la 1848 au avut un efect profund asupra mersului politicii în viitor; opinia publică a început să aibă o influență puternică în politica guvernamentală iar conservatorii au început să se opună cu vehemență oricăror forme de democratizare, fondând chiar ziare în care să-și susțină argumentele în fața oamenilor.

Sfârșitul sclaviei

Cea mai mare pată la adresa respectării drepturilor omului din anii 1800, atât în Europa cât și în America de Nord, a fost continuarea sclaviei. Marea Britanie a abolit comerțul cu sclavi în 1807 și în 1824 sclavia a fost declarată o formă de piraterie.

În 1833 sclavia a fost abolită în Imperiul Britanic. Sclavia persista însă în SUA. Aceasta era concentrată în mare măsură în statele sudice unde agricultura pe plantații (loturi mari de teren pe care se cultiva o singură cultură) domina sistemul economic. Însă populația tot mai numeroasă din statele nordice și vestice nesclavagiste a redus treptat influența politică a statelor sclavagiste.

În anii 1850 aboliționiștii au devenit tot mai influenți în politica americană. În 1860 a fost ales președinte Abraham Lincoln, un aboliționist convins. Ca răspuns, mai multe state sudiste și-au revendicat dreptul de a se separa de SUA. Lincoln a ales să utilizeze forța militară pentru a readuce statele în uniune iar războiul civil care a urmat a fost cel mai sângeros din istoria Americii.

În 1863, ca parte a ofensivei diplomatice prin care se încerca împiedicarea Marii Britanii sau Franței de a recunoaște Confederația Sudistă, Lincoln a elaborat Proclamația de Emancipare, care elibera sclavii din statele sudiste. Aceasta a avut ca efect identificarea fermă a cauzei unionale cu cea a aboliției și o dată cu amendarea Constituției după război, în 1866, sclavia a fost abolită în întreaga țară.

În 1870 Franța a declarat război Prusiei pentru a împiedica ca o rudă a regelui prusac să devină rege al Spaniei. Era un motiv demodat pentru declanșarea războiului și Franța a avut o abordare la fel de învechită în bătălia care a luat sfârșit prin înfrângerea armatelor sale și prăbușirea regimului imperial al lui Ludovic Napoleon. Prelungirea războiului a declanșat în iarna 1870-71 în Franța o perioadă de haos politic. Parisul a fost asediat dar a rămas ferm pe poziții până când guvernul național a capitulat în fața prusacilor.

▼ **Chartiști ținând un discurs în fața maselor de oameni adunați în London's Kennington Common. Programul lor progresist de reformă includea votul pentru femei, scurtarea zilei de muncă și parlamente anuale.**

Comuna din Paris

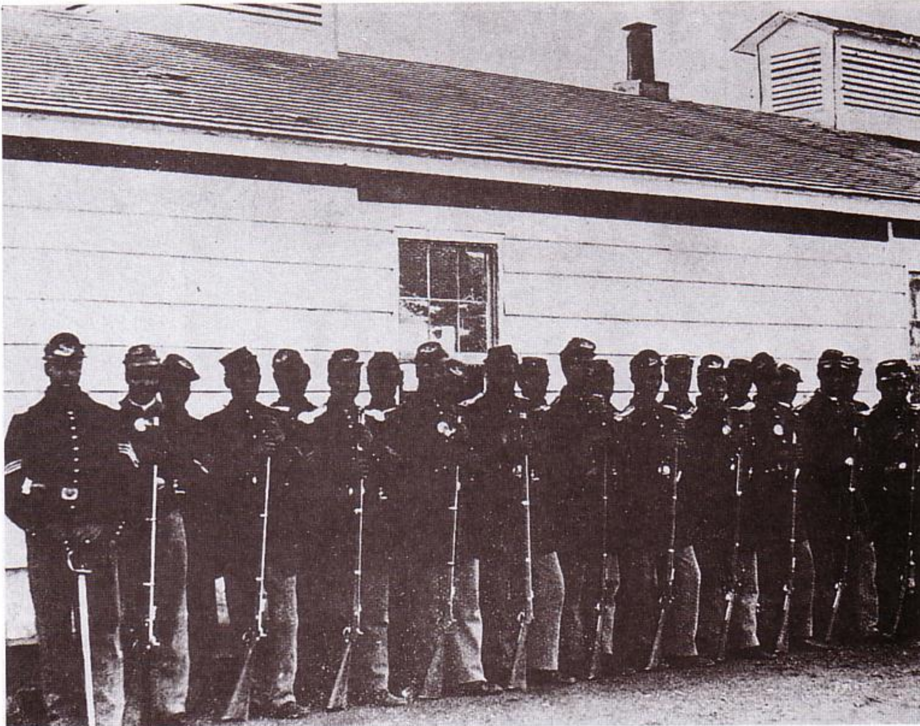
În această perioadă Parisul era condus de conducerea sa locală, cu foarte puțin amestec din partea guvernului național. După înfrângerea țării, guvernul național a încercat să dezarmeze Garda Națională, miliția care apărase Parisul. Garda Națională a obiectat și guvernul municipal, constituit aproape în întregime din activiști politici proveniți din rândurile militanților socialiști, s-a autoproclamat Comună autonomă.

Guvernul francez de la Versailles nu putea permite capitalei sale această autonomie și armata a intervenit pentru suprimarea Comunei. Au fost uciși zeci de mii de oameni. Evenimentul a căpătat un statut legendar pentru stânga revoluționară, dar eroismul muncitorilor care au luptat pe baricade – o luptă în care au căzut atât bărbați cât și femei care-și apărau regimul politic liber ales – a fost la fel de veritabil ca hotărârea francezilor bogați și influenți de a-și apăra materiale și sistemul politic care-i proteja.

Votul femeilor

Dreptul de a vota a fost întotdeauna refuzat femeilor. În democrația antică ateniană femeilor li se refuza orice drepturi cetățenești, fiind practic legate de casă. Drepturile femeilor de la mijlocul secolului al XIX-lea au fost rezumate de feminista britanică Barbara Bodichon

Afro-americanii au luptat alături de armata Unională împotriva statelor Confederației în războiul civil american. Mulți ofițeri albi care comandaseră regimente de oameni de culoare au fost mai târziu executați.

TRH/National Archives

care a scris un pamflet în care descria statutul legal al femeilor din acea perioadă:
1) Corpul unei femei îi aparținea soțului, care-și putea exercita drepturile sale prin obținerea unei hotărâri de *habeas corpus*.
2) Toți banii dobândiți de o femeie căsătorită îi aparțineau soțului.
3) O femeie căsătorită putea dispune de proprietățile sale doar cu acordul soțului.
4) Când era furată o proprietate a soției, aceasta era descrisă legal ca fiind a soțului.
5) Custodia legală a copiilor era acordată automat tatălui.

Feministele din secolul al XIX-lea considerau că o societate care era condusă doar de bărbați nu putea acorda niciodată femeilor drepturi umane fundamentale. Revendicând egalitate deplină a drepturilor, asigurarea dreptului la vot a devenit problema principală. În timpul revoluției franceze, unele femei, ca Mary Wollstonecraft din Marea Britanie, susțineau dreptul de a vota. Abia la mijlocul secolului al XIX-lea au început să se organizeze campanii pentru dobândirea dreptului femeilor la sufragiu.

O incursiune în SUA

În 1848 în SUA feministele s-au adunat la Seneca Falls, New York, și au elaborat o "Declarație a sentimentelor" care cuprindea o revendicare a dreptului la vot. În 1865, după sfârșitul războiului civil, multe femei sperau că emanciparea sclavilor va duce la alte reforme care vor ține seama de nedreptatea referitoare la femei.

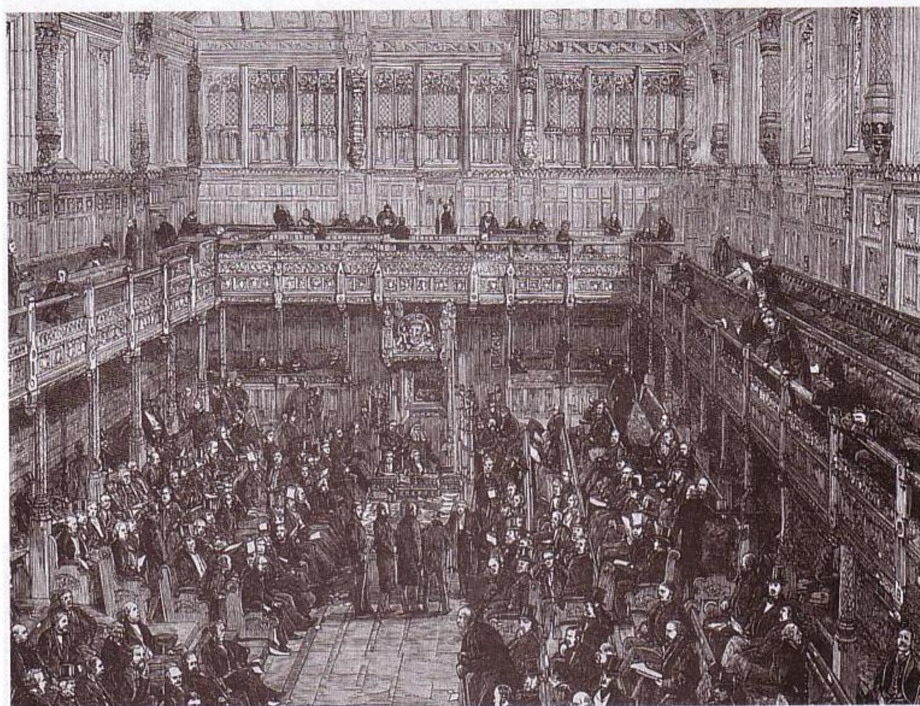
De fapt, amendamentul constituțional care le conferea afro-americanilor dreptul de a vota a fost primul amendament al Constituției care limita explicit acest drept la bărbați, folosind termenului "masculin". Femeile și-au concentrat efortul asupra modificării constituțiilor statale în loc de cea federală și spre sfârșitul secolului au avut un oarecare succes. În 1890 statul Wyoming a aderat la Uniune. Constituția acestuia garanta femeilor dreptul la vot.

Lupta britanică

În Marea Britanie poziția femeilor a fost îmbunătățită în 1857 când parlamentul a promulgat Legea proprietății femeilor căsătorite, care le conferea femeilor dreptul de a avea proprietate, independent de cele ale soțului. Legea a apărut ca reacție la campania susținătoarelor drepturilor femeilor care puseseră în mișcare o petiție în Anglia, între 1855-56. O altă petiție a fost prezentată Camerei Comunelor de un membru al parlamentului, radicalul John Stuart Mill, în timpul dezbaterilor privind noua lege referitoare la dreptul de vot, în 1866. Această petiție cerea parlamentului să garanteze dreptul de vot al femeilor.

Legea reprezentării populației din 1867 a extins drepturile cetățenești, dar tot nu garanta dreptul de vot al femeilor. În 1869 a fost adoptată o lege care-i conferea oricărei femei ce-și plătea impozitul pe proprietăți dreptul de a vota la alegerile locale. Această concesie avea să producă și alte schimbări.

Dacă în această perioadă mișcările feministe pentru drepturi egale au obținut multe victorii mărunte, în secolul al XIX-lea s-au pus bazele unor campanii mai agresive care s-au desfășurat în secolul XX.

Mary Evans Picture Library

Camera Comunelor, în 1881, era doar o fațadă britanică a conducerii prin reprezentanți. Chiar și după două reforme electorale, doar o mică minoritate de deținători de proprietăți avea dreptul de a vota.

Acțiunile militante

Un nou val de acțiuni militante ale muncitorilor organizați a avut loc după recesiunea economică globală, cunoscută sub denumirea de Panica din 1873. Spre sfârșitul ultimului sfert de veac în SUA au avut loc o succesiune de greve. În 1877 și 1886 muncitorii din industria căilor ferate, care făceau parte din sindicatul numit Cavalerii Muncii au declanșat o serie de greve îndelungate și chinuitoare. A fost solicitat ajutorul trupelor armate ale statelor pentru a apăra proprietatea căilor ferate. În 1892 o grevă împotriva firmei US Steel din Pennsylvania s-a sfârșit într-o baie de sânge. În 1894 grevele declanșate de mineri și de muncitorii căilor ferate au dus la o confruntare națională între organizațiile de muncă și guvernul federal. Înfrângerea revoltelor a fost posibilă deoarece patronii afacerilor controlau statul și guvernele federale.

Mary Evans Picture Library

▲ Mineri galezi în grevă pentru creșterea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de muncă, lângă Pontefract, în 1893, față în față cu soldații britanici. În caz de asemenea tulburări guvernele apelau adesea la forțele de poliție.

▼ Feministele luptau pentru asigurarea drepturilor femeilor la locul de muncă. Annie Besant (în picioare, la podium) a reușit să organizeze muncitoarele britanice într-un sindicat, la sfârșitul anilor 1880.

Mary Evans Picture Library

Grevele din 1894 au coincis cu o recesiune generală din economia americană care scăzut prețul recoltelor agricole. Pe scena politică americană a apărut un nou partid politic, Partidul Poporului, care reunea fermierii ce se confruntau cu condiții grele și muncitorii care-și revendicau dreptul colectiv de a se organiza și de a negocia. Muncitorii din orașe industrializate americane sprijiniseră până atunci Partidul Democrat. Partidul Poporului imita într-un fel Partidul Laburiștilor din Australia și Partidul Muncitoresc Independent din Marea Britanie iar scopul celor trei partide era de a alege politicieni care să schimbe legile în favoarea clasei muncitoare. Aceștia promiteau să protejeze sindicatele – care, la acea vreme, în Marea Britanie puteau fi trase legal la răspundere pentru orice pierderi ale producției datorate acțiunilor greviste. În cele din urmă Partidul Poporului s-a scindat între socialiști și reformiști. Reformiștii au devenit majoritari și în 1896 s-au alăturat democraților.

Asociațiile internaționale

Partidele politice ale clasei muncitoare au avut un impact mai mic în Australia, Marea Britanie și Germania. O cauză ar fi apariția a două asociații, înființate în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Internaționala Întâi a fost fondată la Londra în septembrie 1864. La adunare au participat reprezentanți ai clasei muncitoare din toată Europa și s-a ales un consiliu care să coordoneze lupta în diferitele țări. Însă din cauza divergențelor de opinie scopurile mărețe nu s-au putut atinge. Faptul că nici unul din principalele două partide muncitorești germane – Asociația Generală a Muncitorilor Germani, din Prusia, și Partidul Muncitoresc Social-Democrat – nu s-a alăturat a fost un handicap semnificativ. După mai multe scindări Internaționala Întâi s-a dizolvat în 1872.

În iulie 1889, la Paris, a fost înființată Internaționala a Doua. Acest grup a avut mult mai mult succes decât Internaționala Întâi în reunirea principalelor partide socialiste din Europa. La sfârșitul secolului al XIX-lea programele politice convenite de Internaționala a Doua au dat o formă coerentă politicilor clasei muncitoare din Europa și SUA.

Știați că...

■ **Legea reformei electorale din Marea Britanie din 1867 extindea libertățile cetățenești acordate capilor de familie bărbați, dar doar 8% din populația britanică avea dreptul de a vota. În acea perioadă sufragiul universal pentru bărbați în Franța și SUA permitea unui procent de 20-25% din populație să voteze.**

■ **Primele partide politice înființate de clasa muncitoare au fost Partidele Muncitorilor, înființate în SUA, în 1828.**

■ **Șerbia a fost abolită în Rusia (în 1861) înainte de abolirea sclaviei în SUA.**

■ **Feminista americană Susan B. Anthony a fost judecată în 1872 pentru încercarea ei "ilegală" de a vota.**

mai vezi Istorie universală 58 – REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ BRITANICĂ Istorie universală 78 – MIȘCĂRILE FEMINISTE

Democrația în Europa, 1945-95

După sfârșitul celui de-al doilea război mondial, parlamentele, alegerile și referendumurile au devenit instrumente importante ale democrațiilor vest-europene. Fiecare a fost utilizat pentru construirea Uniunii Europene și a unei ordini politice și economice care își exercită autoritatea asupra fiecărei națiuni.

În 1945, după instaurarea păcii în Europa, puterile aliate – SUA, URSS, Marea Britanie și Franța – erau hotărâte să evite greșelile de după Tratatului de la Versailles din 1919, încheiat după sfârșitul primului război mondial. Germania era complet înfrântă, după ce luptase până în ultimul moment, și astfel a fost posibil ca noua ordine să fie impusă și nu negociată. Toți aliații au recunoscut că stabilirea unui tip corect de regim politic în Germania va fi crucială pentru o pace durabilă în Europa. În anii care au urmat războiului, cele patru puteri aliate care ocupau Germania erau încă dominate de sentimente dictate de război. Abia atunci când relațiile diplomatice dintre SUA și URSS s-au deteriorat și au degenerat în Războiul Rece, a început să se stabilească o situație politică pe termen lung în Europa.

Organizațiile internaționale

Cea mai semnificativă evoluție a relațiilor dintre statele europene – și ale întregii lumi – a fost înființarea unor instituții politice ce depășeau granițele naționale.

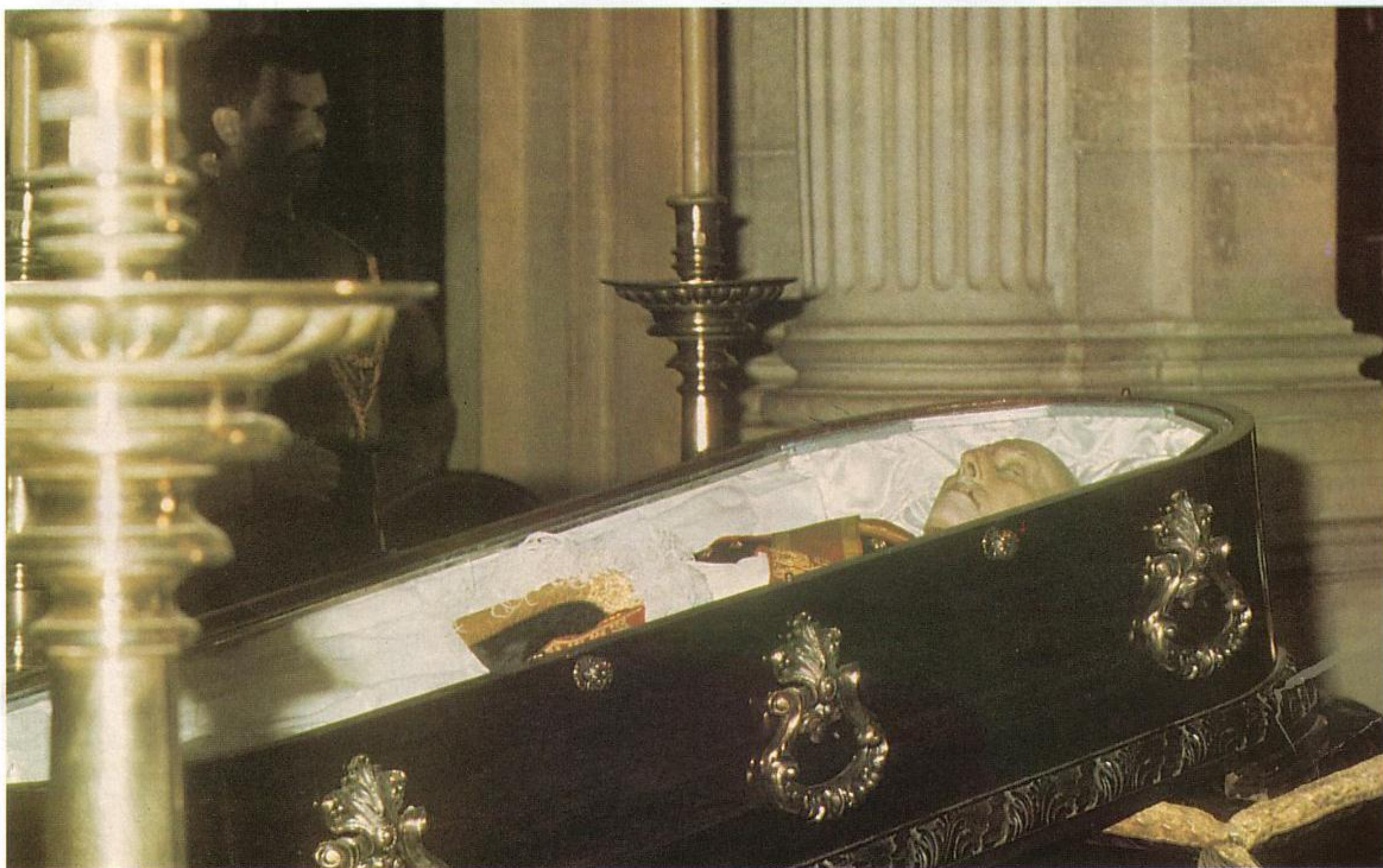
În cinci ani de la sfârșitul războiului au fost înființate organisme ca Națiunile Unite, Fondul Monetar Internațional (FMI), Banca Mondială, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) și Organizația Mondială pentru Sănătate (OMS).

Conceptul Uniunii Europene datează încă, cel puțin, din perioada mișcării pan-europene din anii 1920. În 1929 Franța a sugerat uniunea, iar grupările politice non-partizane din Marea Britanie priveau unitatea Europei ca protecție împotriva războiului. După 1945 interesul față de această problemă a reapărut. La 12 iulie 1947 reprezentanți din Austria, Belgia, Marea Britanie, Danemarca, Franța, Grecia, Islanda, Irlanda, Italia, Luxembourg, Olanda, Norvegia, Portugalia, Suedia, Elveția și Turcia s-au întrunit la Paris și au început un proces care s-a sfârșit la 16 aprilie 1948, prin înființarea Organizației pentru Cooperare Economică Europeană. Tot în 1948, un Congres European la Haga a dus la înființarea, un an mai târziu, a Consiliului Europei.

SUA, ca parte a strategiei sale în Războiul Rece, a încurajat măsurile adoptate care duceau la apropierea statelor europene. Un alt pas a fost făcut în 1948, atunci când SUA, Marea Britanie și Franța au decis integrarea economică a părților Germaniei ocupate de acestea. Au introdus o monedă unică numită Deutschmark. URSS-ul a recurs la represalii, impunând o blocadă asupra Berlinului administrat în comun de Aliați, dar înconjurat complet de zonele de ocupație sovietică.

Blocada Berlinului a dus la negocieri între statele Europei Occidentale, Canada și SUA Ca urmare la 4 aprilie 1949 s-a înființat Organizația Tratatului Nord-Atlantic (NATO). Acest tratat aduna laolaltă Belgia, Marea Britanie, Canada, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxembourg, Olanda, Norvegia, Portugalia și SUA. Un atac asupra unuia dintre membrii

Corpul neînsuflețit al liderului spaniol Francisco Franco la înmormântarea din 1975. Moartea lui a marcat sfârșitul dictaturii care dura dinaintea războiului în Spania și a dus la întemeierea unei monarhii parlamentare.

Rex Features/SIPA-Press

era considerat un atac asupra tuturor membrilor. În consecință, la scurt timp blocada sovietică asupra Berlinului a fost ridicată.

În același an Constituția Republicii Federale Germane a stabilit și formalitățile divizării Germaniei. "Granița internă a Germaniei", o creație a Războiului Rece, simboliza ruptura din inima Europei și avea să dureze peste 40 de ani.

Contractele sociale

Cele mai mari poveri provocate de recesiunea economică și de război căzuseră însă în seama populației. Mulți urmăreau un acord postbelic care ar fi asigurat ca statul să ofere servicii de sănătate și ajutoare sociale pentru întreaga populație. Aceste preocupări privind justiția socială nu erau doar ale socialiștilor și comuniștilor ci și ale partidelor inspirate de etica religioasă – cum ar fi cele creștin-democrate din Germania, Italia și Olanda.

Căutarea dreptății sociale a mers cel mai departe în Marea Britanie, unde în 1945 populația a ales un guvern laburist. În următorii câțiva ani a apărut un stat britanic prosper, fundamentat pe ideea responsabilității țării față de toți cetățenii, în domeniile esențiale, precum sănătatea și educația. Ramurile industriale principale și instituțiile financiare au fost preluate de stat și au devenit elemente controlate de către parlament.

În Franța Jean Monnet, fostul secretar-general adjunct al Ligii Națiunilor și unul dintre arhitecții Europei unite, a înființat un departament pentru planificare centralizată. Funcționarii de stat care lucrau acolo încercau să reconcilieze băncile, marile corporații și sindicatele pentru a servi intereselor naționale.

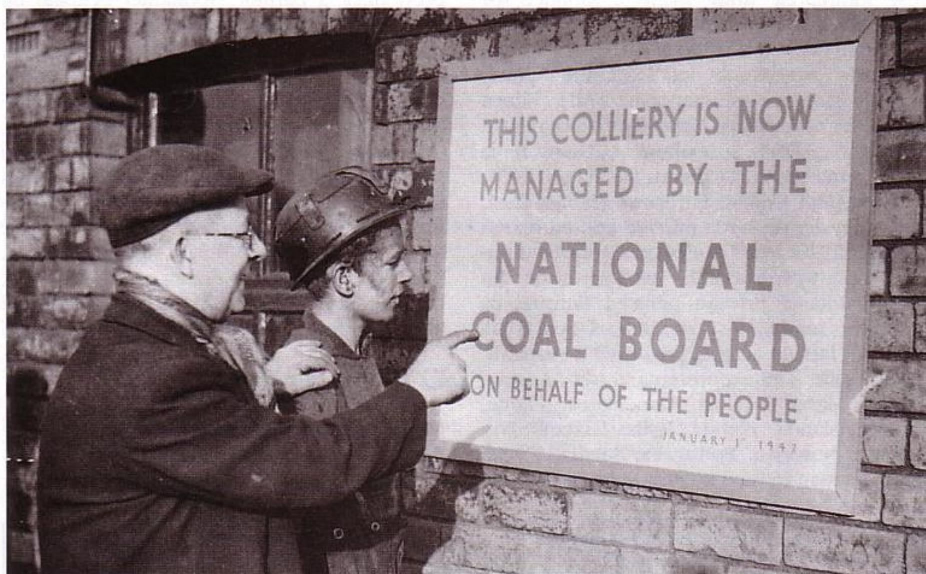
În anii '50 Monnet a lucrat cu ministrul de externe francez, Robert Schumann, pentru a crea o comunitate economică europeană. Se consideră că primul a fost înființarea, în 1952, a Comunității Europene a Fierului și Oțelului. În 1957 Tratatul de la Roma, devenit efectiv în 1958, a stabilit crearea unei "piețe comune", ce implica șase țări – Belgia, Franța, Republica Federală Germană, Italia, Luxembourg și Olanda. Succesul acesteia în înființarea unei singure piețe de desfacere formată din mai multe piețe naționale a atras numeroase cereri venite din partea altor state ale Europei. În 1974 acestora li s-au alăturat și Marea Britanie, Danemarca și Irlanda. Au urmat Grecia, în 1981, iar în 1986, Spania și Portugalia. Aceasta a devenit Comunitatea Economică Europeană iar apoi, Comunitatea Europeană (CE).

Efectele tratatelor

CE a stabilit treptat, prin interconexiunea economiilor europene, un minimum de standarde privind drepturile muncitorilor și ale angajatorilor. Instituțiile sale alipite, cum ar fi Curtea Europeană de Justiție, au influențat asemănător libertatea presei și cea politică.

Un alt moment marcant al anului 1958 a avut loc în Franța, unde eroul de război, generalul Charles de Gaulle a preluat puterea și a modificat constituția țării pentru a mări autoritatea instituției prezidențiale. În 1958 el a fost ales în fruntea instituției pe care o crease. Constituția lui de Gaulle continuă să guverneze Franța și tot aceasta a pus capăt unei succesiuni de republici parlamentare instabile.

În 1968 creația lui de Gaulle a fost supusă unui mare test. O alianță creată între studenți și muncitori au provocat mari tulburări civile în Franța, mai ales la Paris. Revoluția în "fierbere" a fost suprimată violent dar a reprezentat un exemplu al influenței crescânde pe care o avea stânga radicală în politicile europene din anii '60.

▲ În 1945 Partidul Laburist a obținut majoritatea în Camera Comunelor din Marea Britanie. Programele implementate includeau preluarea în proprietate publică a unor ramuri industriale importante, cum e cea a cărbunelui.

▶ Această familie care se uită la televizor, pe la începutul anilor 1960, nu conștientiza probabil impactul pe care avea să-l aibă această nouă tehnologie asupra democrației. Una dintre calitățile cerute astăzi unui lider politic este, mai degrabă, aceea de putea concepe cu spontaneitate o frază, decât de a fi un bun negociator.

Getty Images

▲ **În 1968 studenții de la Universitatea Sorbona din Paris au protestat împotriva guvernării conservatoare a instituțiilor lor. Protestul s-a transformat într-un atac larg la adresa societății de consum, căruia i s-a opus atât de Gaulle cât și Partidul Comunist.**

O dată cu reparațiile postbelice, creșterea bunăstării a făcut ca muncitorii să-și ceară partea din prosperitate. Aceste revendicări au coincis cu renașterea gândirii marxiste în colegii și universități și cu renașterea mișcării politice feministe, a cărei ultimă victorie fiind obținerea dreptului la vot a femeilor franceze în 1945. Acest nou spirit al radicalismului a dominat politica europeană la sfârșitul anilor '60, începutul anilor '70, creând calea pentru apariția unor reforme sociale semnificative.

În Marea Britanie în 1967 au fost legalizate actele de homosexualitate și avortul. În Franța în 1974 au fost ridicate restricțiile privind avortul. În 1979 în Italia a fost legalizat divorțul. În această perioadă s-au adoptat importante măsuri legale în Europa, care impuneau angajatorii să plătească femeile la fel ca pe bărbați, pentru aceeași muncă.

Noile democrații

La mijlocul anilor 1970 alte trei țări au scăpat de regimurile lor dictatoriale. În 1974 s-a prăbușit guvernul militar nepopular din Grecia, care ajunsese la putere în 1967, după o încercare de anexare a Ciprului. Cele mai dramatice transformări au avut însă loc în Peninsula Iberică. Portugalia fusese sub regimul aspru al dictatorului Antonio Salazar din 1928, până la moartea acestuia, din 1968; succesorului, Marcello Caetano, a arătat puține semne că ar introduce reformele democratice revendicate de populație. Ofițerii armatei care luptaseră împotriva naționaliștilor marxiști în coloniile africane ale Portugaliei au învățat multe de la oponenții lor despre cum poate fi controlată o societate. Aceștia au ajuns să susțină aspirațiile democratice ale poporului în loc de a fi de partea statului tradițional menținut de conducătorii Portugaliei. O lovitură de stat din 1974 a dus la instaurarea unei junte a Salvării Naționale și în 1976 au fost organizate alegeri libere, primele după o jumătate de secol.

Ultimul dictator fascist important, Francisco Franco, care condusese Spania din 1939, a murit în 1975. El a încercat să mențină regimul dictatorial desemnându-l ca succesor pe Juan Carlos Borbón, fiul moștenitorului tronului Spaniei. Juan Carlos și-a folosit însă autoritatea pentru a întemeia o monarhie parlamentară aprobat de un referendum în 1978.

O nouă eră

Aceste noi democrații au semnalat sfârșitul sfidării instituțiilor reprezentative ce caracterizaseră politica europeană interbelică. Astfel, guvernarea prin instituții reprezentative ajunsese să predomine printre statele europene și până în 1995 nu dădea semne de slăbiciune. Comunitatea Economică Europeană (CEE) de la mijlocul anilor 1970 a jucat un rol important în democratizarea țărilor de pe continent. În 1975 Marea Britanie a organizat primul referendum din istoria țării privind apartenența țării în cadrul Comunității. În 1979 Parlamentul European, până atunci în mare măsură doar un organ consultativ cu membrii desemnați de guvernele statelor membre, a devenit subiectul alegerii directe a 518 parlamentari. Pentru prima dată, populația Europei vota împreună pentru desemnarea membrilor unei instituții reprezentative. Locurile din Parlament sunt distribuite proporțional cu populațiile țărilor membre. Parlamentul se întrunește la Strasbourg. Unele dintre instituțiile CE au fost criticate, inclusiv comisarii, care nu sunt direct responsabili în fața populației Europei, dar Parlamentul European oferă un mijloc pentru a corecta acest lucru.

Regiuni sau națiuni ?

Piața unică, nou apărută, a comunității a contribuit probabil la apariția unui nou gen de naționalism. În anii 1970 s-a revigorat mișcarea naționalistă în cadrul țărilor membre. De exemplu, în Scoția a existat întotdeauna un curent de opinie subteran, cu toate că această țară este parte a Marii Britanii. Primul reprezentant al naționaliștilor scoțieni a fost ales în parlamentul de la Westminster în 1945. Scoția a organizat în 1979 un referendum privind problema unei adunări autonome alese în mod direct. Naționaliștii au pierdut dar cauza a devenit din nou actuală în anii 1980, deoarece Partidul Conservator, aflat atunci la putere în Marea Britanie, deținea puține locuri în Scoția. La mijlocul anilor 1990 devenise evident că Țara Galilor și Scoția vor vota în favoarea propriilor lor parlamente regionale, într-un viitor referendum.

▼ **În anii 1980, protestatarii de stânga din întreaga Europă s-au opus armelor și centralelor nucleare. Mișcările ecologiștilor au avut succes, mai ales în Germania și în Olanda.**

Rex Features/SIPA-Press

Getty Images

▲ **Semnarea Tratatului de la Roma, din anul 1957, a marcat începutul integrării europene. Cu toate acestea, teama privind consecințele existenței unei monede unice a reprezentat o amenințare pentru ideea uniunii.**

▼ **În 1989 Franța a sărbătorit bicentenarul revoluției sale. Drepturile stabilite atunci continuă să inspire mișcările democratice de astăzi și ne reamintesc că odinioară s-a dus o adevărată luptă pentru obținerea lor.**

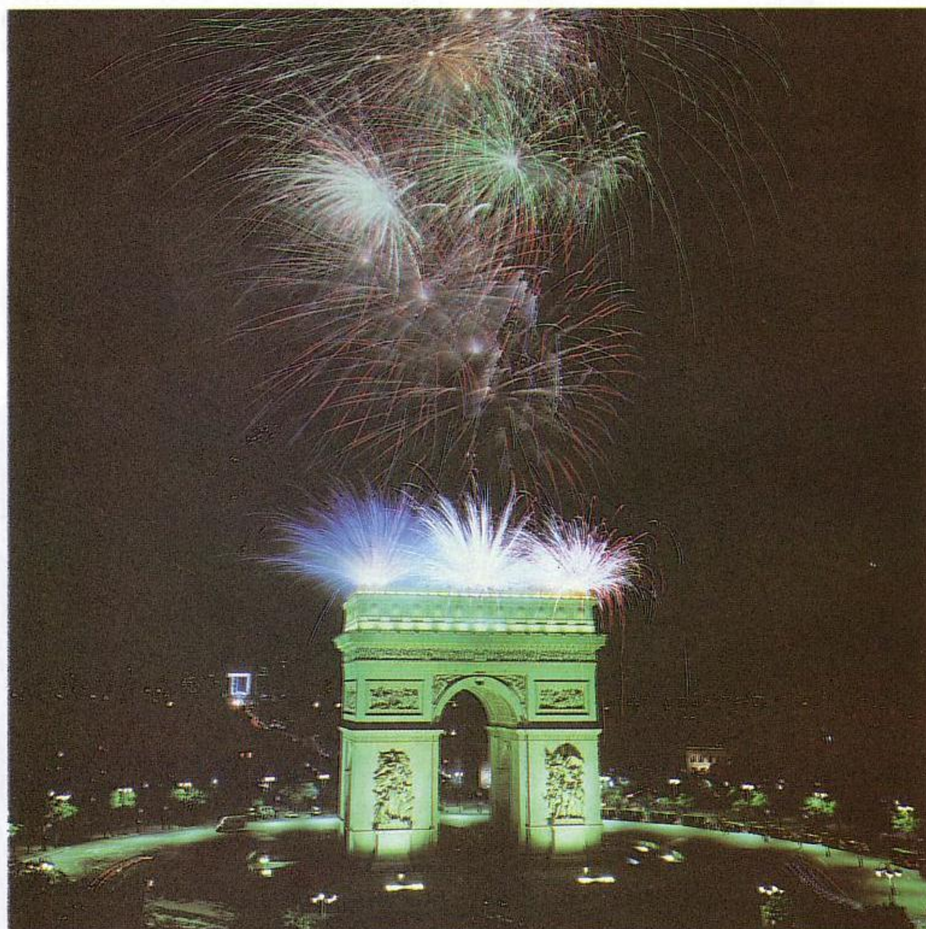
Alte regiuni din Europa se bucură de mult timp de un grad de autonomie: de exemplu, cele 20 de regiuni ale Italiei au avut un grad ridicat de auto-guvernare după unificarea din 1870. Un partid politic regional, Liga Nordului, a avut un mare succes în alegerile din anii 1990. Catalonia din nord-estul Spaniei, o regiune care cuprinde Barcelona, a fost autonomă în anii 1930, dar dictatorul Franco i-a revocat acest statut. Și-a recăpătat statutul și recunoașterea oficială a limbii catalane, în 1980.

Amenințările la adresa democraților din Europa de la mijlocul anilor 1990, au venit din partea mișcărilor care subminau din interior funcționarea instituțiilor reprezentative. Pe la mijlocul anilor 1970 Italia a încercat să ajungă la un compromis politic între creștin-democrați și comuniștii din interiorul țării, fiecare reprezentând cam o treime din electorat. Acest proces a fost întrerupt în 1978 când o grupare de teroriști de extremă stângă l-au răpit și l-au ucis pe liderul creștin-democrat Aldo Moro. De ani de zile comuniștii făcuseră campanie împotriva corupției pe care o sesizau în rândul clasei conducătoare din Italia, dar abia în 1993 investigațiile legale ale legăturilor dintre politicienii italieni și Mafia au dus la prăbușirea vechiului regim corupt.

Alegerile din 1994 l-au adus la putere pe omul de afaceri conservator Silvio Berlusconi. Acesta deținea controlul asupra unei mari părți a televiziunilor din Italia. Mulți italieni s-au temut că Berlusconi își va utiliza puterea pentru un interes partizan, ridicând întrebări serioase asupra gradului de influență pe care ar trebui să-l dețină asemenea persoane.

Viitorul democrației

La 10 decembrie 1991 toți liderii țărilor CE au semnat la Maastricht, în Olanda, Tratatul privind Uniunea Europeană, care a fost apoi ratificat de Parlamentul European în aprilie 1992. Referendumurile organizate în Danemarca, Franța, Spania și Irlanda și voturile din parlamentul Marii Britanii au dus la schimbări ale tratatului. Ca urmare, viitorul instituțiilor reprezentative din Europa va fi strâns legat de evoluția Uniunii Europene.

Rex Features

DATE IMPORTANTE

1945
Conducătorii naziști capitulează la 8 mai în fața Aliaților. Germania este ocupată de Marea Britanie, Franța, URSS și SUA

1957
Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxembourg și Olanda semnează Tratatul de la Roma, punând bazele Comunității Economice Europene

1973
Marea Britanie, Danemarca și Irlanda intră în Comunitatea Economică Europeană

1979
Primele alegeri pentru Parlamentul European

1981
Grecia se alătură Comunității Economice Europene

1986
Spania și Portugalia se alătură Comunității Economice Europene

1991
Se semnează Tratatul Uniunii Europene

1992
Mecanismul de schimb valutar european se prăbușește după speculațiile finanțiștilor internaționali

1995
Austria și Suedia se alătură Uniunii Europene

mai vezi Istorie universală 100 – O EUROPĂ FEDERALĂ?

Democrație și colonialism, 1945-95

Țările care odinioară erau guvernate de puteri colonialiste occidentale au întâmpinat probleme în instaurarea unor democrații de succes.

În 1918, la sfârșitul primului război mondial, milioane de oameni din țările mai puțin dezvoltate erau conduși de țări europene, cum ar fi Marea Britanie, Franța, Belgia, Olanda și Portugalia. Guvernanții europeni susțineau că ar fi făcut acest lucru în interesul popoarelor acelor țări. Ei susțineau că guvernarea colonialistă ar aduce progres și modernizare. Imperiile colonialiste ale Marii Britanii, Franței și Olandei erau la apogeul puterii lor.

În anii 1960, la 20 de ani după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, aceste imperii erau demolate aproape în totalitate. Conducătorii țărilor din Asia, Orientul Mijlociu și Africa organizaseră proteste publice de amploare împotriva guvernărilor coloniale, susținând că greșeau din punct de vedere moral.

Educația occidentală

De obicei, liderii acestor lupte pentru independență fuseseră trimiși în Europa pentru a obține educație universitară și experiență în muncă. Gandhi, liderul indian al luptei pentru independență, practicase avocatura la Londra, iar succesorul lui, Nehru, a studiat la Harrow, una dintre cele mai bune școli particulare din Anglia. Ho Și Min, liderul luptei pentru independența Vietnamului, a trăit mai mulți ani la Paris. În Europa, acești viitori lideri au fost influențați de ideile occidentale privind democrația, naționalismul și socialismul. După reîntoarcerea în țările lor ei au observat nedreptatea grosolană a unui sistem ce permitea europenilor să-și aleagă liderii, dar care nu oferea populațiilor colonizate șansa de a-și alege guvernele. Folosind ideologia europeană a egalității și libertății, ei au pus sub semnul întrebării legitimitatea guvernării colonialiste și au strâns în jurul cauzei lor mii de aderenți.

Cel de-al doilea război mondial a schimbat echilibrul puterilor politice mondiale. Influența celor mai mari puteri colonialiste, Franța și Marea Britanie, a scăzut odată ce Uniunea Sovietică și SUA au devenit cele mai importante țări ale lumii. SUA aveau o lungă istorie de sentimente anticolonialiste. La sfârșitul primului război mondial, președintele american Woodrow Wilson a cerut ca toate națiunile lumii să aibă dreptul la autoguvernare.

Wilson susținea că o lume mai dreaptă ar fi mai puțin înclinată spre război. După 1945, politica externă a SUA era dominată de nevoia de a stopa răspândirea comunismului și influența URSS. Principala arenă a acestei lupte avea să fie Europa. Din acest motiv SUA a încurajat inițial Franța, Marea Britanie și Olanda

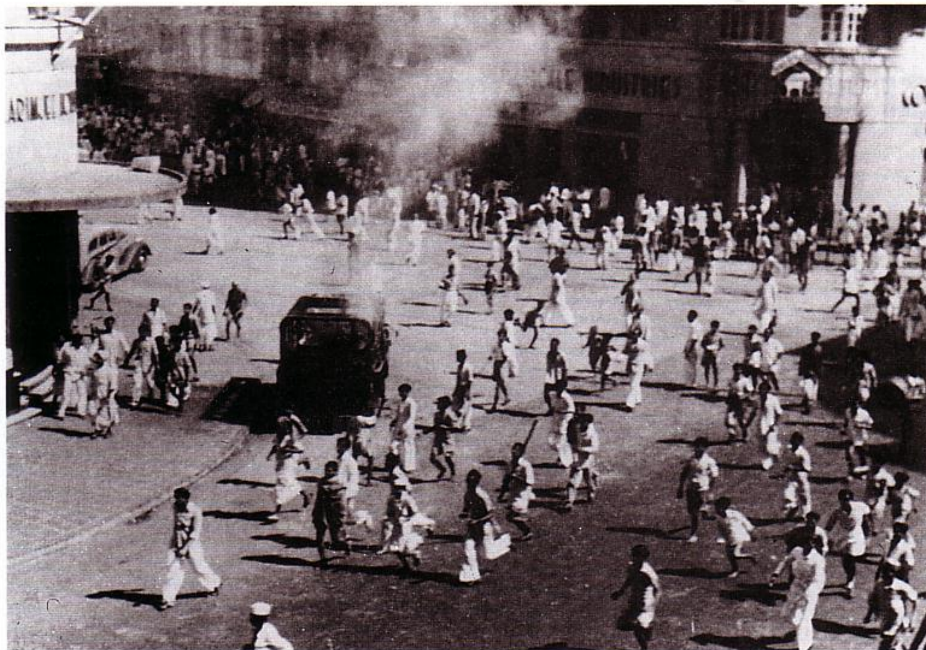
TRH/DoD

▲ Președintele SUA Ronald Reagan (stânga) și liderul sovietic Mihail Gorbaciov. Sfârșitul războiului rece dintre SUA și Uniunea Sovietică a dus la democratizarea țărilor în curs de dezvoltare.

▼ Ședință a Adunării Generale a Națiunilor Unite, la Londra, în 1946. De la înființarea sa, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, ONU a reprezentat un cadru de dezbatere asupra democrației și colonialismului.

Getty Images

Getty Images

Revoltă în Bombay, India. India și-a menținut sistemul democratic după obținerea independenței în 1947, cu toate că dezordinea publică masivă a dus adesea la limitarea resurselor statului.

să acorde libertate popoarelor din imperiile lor, astfel ca ele să fie libere să-și concentreze în Europa toate trupele și resursele.

Sfârșitul imperialismului

Franța și Marea Britanie aveau atitudini extrem de diferite față de imperiile lor. Populațiile din țările mai mari ale Imperiului Britanic începeau să își revendice independența. În Marea Britanie noul guvern socialist postbelic a început să organizeze transferul de putere. Astfel, în 1947 India, cea mai importantă posesiune colonialistă britanică, dobândea o independență rapidă, dar haotică.

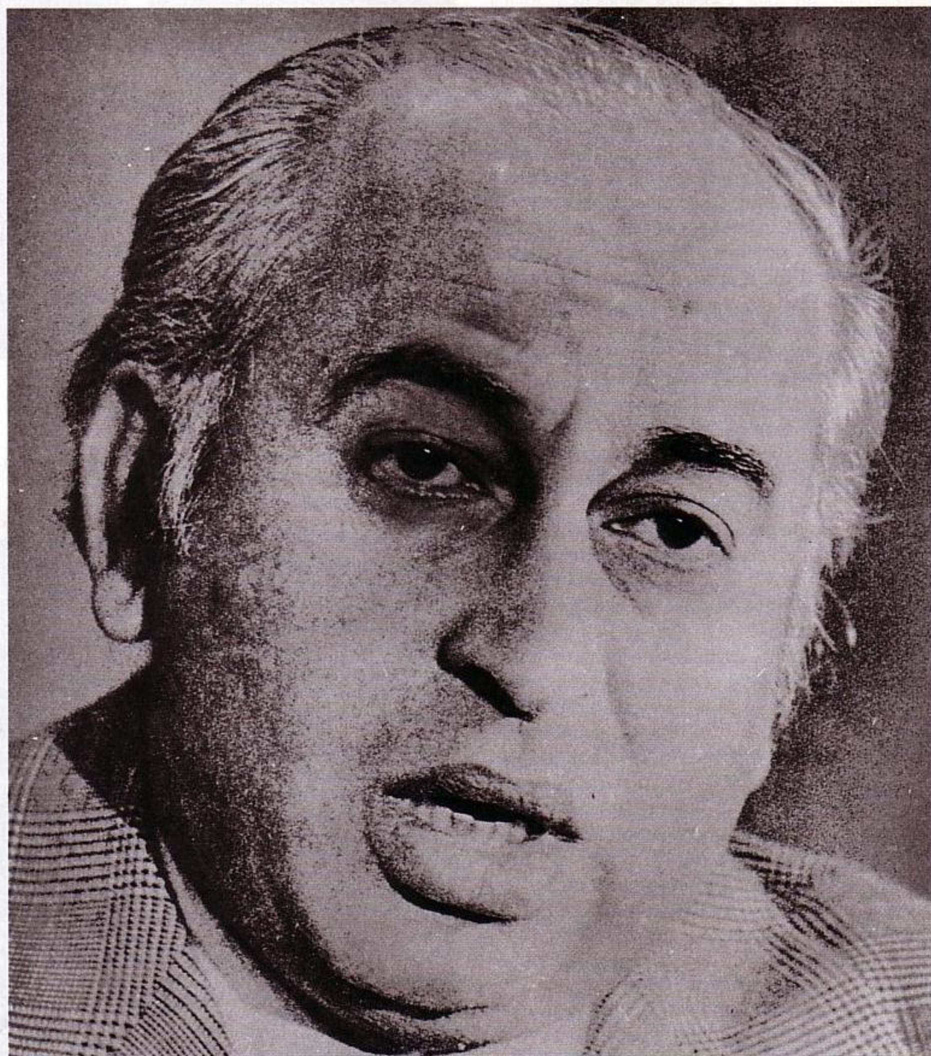
Franța își baza imperiul pe principii total diferite. Teoretic, popoarele sale aflate în colțuri îndepărtate aveau dreptul să se alăture națiunii franceze, beneficiind de cultura franceză și având drepturi egale. În realitate, cei colonizați își doreau guvernare proprie și erau nemulțumiți de guvernarea franceză. Franța se resimțea după șocul ocupației suferite în cel de-al doilea război mondial și considera că imperiul colonialist i-ar putea redobândi un rol mondial. Datorită acestor factori coloniile lor au avut o cale mai lungă și mai violentă pentru dobândirea libertății. În Algeria și în Vietnam au avut loc războaie sângeroase de independență. În cele din urmă Franța s-a retras în 1954 din Vietnam și în 1962 din Algeria.

Democrație de scurtă durată

Populațiile salutau dobândirea independenței și așteptau mari realizări de la noile guvernări. Însă acestea au întâmpinat probleme foarte complexe. Când Franța și Marea Britanie pregătiseră aceste țări pentru independență ele au înființat în grabă structuri democratice după modelul propriilor sisteme. Democrația engleză avusese nevoie de sute de ani pentru a evolua până la acele sisteme, în vreme ce sistemele nou create apăruseră peste noapte. În fostele ei colonii, Marea Britanie a înființat parlamente și instituția prim-ministerială; Franța le-a lăsat imperiilor sale sistemul prezidențial francez. Asemenea instituții democratice nu au durat însă mult în majoritatea noilor țări independente. Cu excepția Indiei, fie armatele fie dictatorii au preluat locul guvernelor alese. În decurs de zece ani de independență, majoritatea țărilor africane își pierduseră parlamentele. De exemplu, Marea Britanie s-a retras din Ghana în 1957, iar în 1966 armata luase locul conducerii civile.

Sistemele parlamentare au fost create atât de rapid, încât impactul lor asupra populației a fost minor: nu aveau relevanță și nici nu aduceau beneficii financiare. O altă problemă era că puterile colonialiste nu permiseseră prea mulți non-europeni în poziții importante de conducere sau în servicii administrative. Astfel, la declararea independenței, puțini aveau experiența conducerii unei țări – cum se percep impozitele, cum se întocmește bugetul sau cum se menține ordinea. În schimb, noile guverne erau manipulate de cei influenți care urmăreau să-și sporească avuția și privilegiile, dar nu în beneficiul întregii țări. În India democrația a supraviețuit, pentru că, spre deosebire de majoritatea coloniilor, avea experiență bogată în administrația publică. Vreme de mai mulți ani conducerea colonialistă britanică utilizase în serviciile administrative indieni. În momentul retragerii britanice,

Ali Bhutto, fostul președinte civil ales al Pakistanului, a fost spânzurat în 1979 de un guvern militar care preluase puterea în urma uneia dintre cele mai anti-democratice acțiuni din istoria Pakistanului.

Getty Images

Associated Press

◀ **Trupe militare indoneziene păzesc suspecții comuniști. "Vânătoarea de vrăjitoare" din 1965 a avut 500.000 de victime. Indonezia s-a bucurat întotdeauna de sprijin occidental în ciuda politicii de stat adesea intolerante.**

existau mii de persoane bine pregătite, cu experiență, care să conducă administrația.

Conducătorii noilor state independente s-au confruntat și cu probleme considerabile datorate amestecului complex al populațiilor. Granițele fuseseră trasate astfel încât să fie favorabile puterilor colonialiste, nu pentru a ajuta guvernarea democratică. În Africa, de exemplu, peste 1.000 de grupuri etnice diferite erau amplasate în 51 de țări. Aceste țări cuprindeau multe grupuri naționale, religioase diferite, și triburi ce vorbeau limbi diferite. Era imposibil ca un singur guvern să conducă și să satisfacă toate aceste grupări diferite. Noii președinți sau prim-miniștri au fost adesea acuzați că ar favoriza propriile lor popoare, atunci când era vorba despre acordarea locurilor de muncă sau de alocarea banilor. Aceasta a dus la resentimente și la violențe. În cazuri extreme, aceasta poate duce la declanșarea unor războaie civile, atunci când una dintre grupări încearcă să-și formeze propriul stat. Acesta a fost și cazul Nigeriei, în 1967. Regiunea estică a țării, Biafra, susținea că fusese tratată incorect de guvernul central. După multă violență, pe care Biafra o considera organizată de guvern, populația din această regiune a făcut o încercare nereușită de separare. Războiul civil și foametea au cauzat moartea unui milion de oameni. Moștenirea politicii colonialiste poate fi observată și astăzi, în luptele tribale violente care au produs ravagii în Ruanda.

Haosul economic

În ciuda faptului că noile state independente dețineau toate frâiele puterii politice libere, liderii lor au realizat curând că puterea economică, și deci puterea de cheltuială era extrem de limitată. Unii conducători, influențați de ideile marxiste, au abordat problema preluând un control sporit asupra economiilor naționale. Președintele Ghanei, Kwame Nkrumah, explica această problemă în numele libertății economice. Cu toate că dobândiseră independența politică, toate exporturile Ghanei erau încă controlate de marile companii europene. El a numit acest fenomen neo-colonialism. Companiile plăteau puțin pentru produsele agricole exportate ale Ghanei (îndeosebi cacao), în timp ce prețurile mașinilor importate din Europa aveau prețuri mari. El susținea că acest proces făcea Ghana independentă mai săracă decât fusese sub guvernarea britanică.

Naționalizare și conflict

Această analiză a inechității economice era populară în țările în curs de dezvoltare. Multe țări au încercat să o prevină naționalizând ramuriler industriale principale: petrolul în Orientul Mijlociu, cacaoa în Ghana și cauciucul în Asia de Sud-Est. Ei au preluat industriile de la proprietarii europeni și au păstrat profitul în țară. Cel mai celebru exemplu s-a produs atunci când Nasser, președintele egiptean a preluat controlul asupra Canalului de Suez de la proprietarii britanici și francezi. Nasser, ofițer de armată, dobândise puterea în 1952. El susținea că Occidentul, mai ales SUA, nu i-ar împrumuta banii necesari pentru dezvoltarea țării. Prin preluarea controlului asupra Canalului de Suez și prin banii pe care acesta i-a adus, el a devenit erou. Reputația sa a crescut și mai mult în 1956, după ce a supraviețuit unei invazii anglo-franceze.

Așadar, conducătorii noilor state se confruntau cu probleme grave. Populațiile aveau puține lucruri în comun cu guvernele lor, din cauza noutății sistemelor și a diversității populației. În plus, guvernele nu dispuneau de bani pentru a îmbunătăți situația. Aceste probleme au făcut ca armatele să fie folosite tot mai frecvent pentru a menține legea și ordinea și pentru a impune politica guvernamentală asupra populațiilor nemulțumite. După ce guvernele civile au început să apeleze tot mai des la armatele lor, generalii și-au dat seama că ei ar putea prelua puterea, neavând nevoie nici de politicienii care luptaseră pentru independență, nici de parlamentele care fuseseră înființate de puterile colonialiste în retragere.

Guvernarea militară

În Africa, Asia de Sud-Est și Orientul Mijlociu soldații au preluat puterea în numeroase state, promițând o guvernare corectă și unitate. Ei susțineau că democrația devenise un lux care crea probleme pe care noile lor state multietnice, nu și le puteau permite. În țările din Africa, în 25 de ani după declararea independenței, au existat peste 50 de lovituri de stat militare. Pe plan internațional, lupta dintre Uniunea Sovietică și SUA (Războiul Rece) a permis multor țări cu regim politic militar să câștige bani și sprijin din ambele părți. Unele au dobândit ajutor sovietic prin utilizarea unei terminologii comuniste și prin preluarea controlului de la firmele străine. Altele, în schimb, au dobândit sprijin american prin înfierarea comunismului. Liderul corupt al fostului Zair, președintele Mobutu (unul dintre cei mai bogați oameni din lume) a rămas la putere datorită sprijinului obținut din partea americanilor, până când a fost răsturnat printr-o lovitură

Getty Images

▶ **Trupe federale nigeriene aplică o blocadă în jurul provinciei secesioniste Biafra, în anii 1960. Tribalismul și lipsa identității naționale au fost problemele majore ale noilor state africane eliberate.**

militară, după care numele țării a fost schimbat în Republica Democratică Congo.

Războiul rece a luat sfârșit în 1989 cu prăbușirea guvernelor comuniste din Europa de Est. Statele care fuseseră sprijinite de URSS au devenit brusc mult mai sărace. Guvernele militare care preluaseră puterea s-au dovedit la fel de corupte ca precedentele guverne civile. Lipsa banilor disponibili a făcut ca acestea să fie obligate să recurgă la împrumuturi masive de la America de Nord și Europa. Cu o Uniune Sovietică incapabilă să le ofere bani și arme, Occidentul a devenit mult mai puternic. SUA și țările europene au cerut reforme democratice în schimbul unui nou ajutor financiar. Chiar dacă multe țări nu au încă alegeri libere, puterea sporită a SUA le-a obligat să accepte unele schimbări. Corupția guvernamentală și respectarea drepturilor omului se află sub observație. Sub această presiune mulți foști dictatori au organizat alegeri – deși adesea s-a spus că acestea ar fi fost falsificate. De exemplu, atât în Kenya cât și în Ghana, vechii lideri au reușit să fie realeși.

Perspectivele

După sfârșitul primului război mondial aproape toate țările care făcuseră parte din imperiile colonialiste europene au devenit independente. Sărăcia este însă în creștere; corupția și tortura sunt frecvente. După 1990 și mai multe state au devenit democratice, dar acest lucru a schimbat în mică măsură viața populațiilor.

Getty Images

Un negru din Rhodezia citește despre referendumul (la care puteau participa însă doar albii) care a dus în 1964 la Declarația Unilaterală de Independență (UDI) a Rhodeziei de Sud față de Marea Britanie.

DATE IMPORTANTE

1945-89
Războiul Rece între Uniunea Sovietică și SUA

1947
India și Pakistanul obțin independența

1952
Nasser preia puterea politică în Egipt

1954
Franța părăsește Vietnamul

1954-65
Majoritatea țărilor subsahariene deținute de Marea Britanie obțin independența

1956
Nasser naționalizează Canalul de Suez

1958
Lovitură de stat militară în Pakistan

1960
Congo obține independența de sub dominație belgiană

1962
Franța acceptă să părăsească Algeria

1966
Președintele Ghanei este răsturnat de la putere de armată

1967
În Nigeria izbucnește războiul biafrez

1975
Coloniile africane ale Portugaliei devin independente

1977
Etiopia respinge sprijinul SUA și face apel la consultanți sovietici

1980
Rhodezia de Sud se autodenumește Zimbabwe

Mary Evans Picture Library

Demonstranți congolezi solicită asistență ONU în primele zile după proclamarea independenței, în august 1960, pentru a combate separatismul încurajat de fosta putere colonialistă, Belgia.

mai vezi Istorie universală 103 – PRĂBUȘIREA COMUNISMULUI Istorie universală 200 – DEMOCRAȚIA ÎN EUROPA, 1945-95

Democrația în fosta lume comunistă

Trecerea de la comunism la democrație a transformat fosta lume comunistă, punând capăt ostilităților Războiului Rece dintre URSS și SUA și alte puteri occidentale. Cu toate acestea, calea spre pace nu a fost lipsită de greutăți.

Revoluția democratică din Europa de Est a atras după sine prăbușirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS), a statelor sale "satelit" din estul și centrul Europei (fosta Cehoslovacie, Ungaria, Germania de Est, România, Bulgaria și Polonia) și Mongoliei, dar și a Federației Iugoslave, care funcționa aproape autonom.

Monopolul puterii

URSS-ul era cea mai mare țară iar populația sa cuprindea 100 de naționalități diferite. Era constituită din 15 republici unionale care, la rândul lor, cuprindeau 20 de regiuni autonome. Mai mult decât atât, URSS-ul își extinsese puterea și asupra "sateliților" săi printr-o "alianță" politică și militară (Pactul de la Varșovia) și printr-un "parteneriat" economic (CAER) Cu toate că URSS-ul nu înceta să se prezinte drept o democrație, realitatea era cu totul alta. Chiar dacă fiecare republică unională își avea propriul său soviet (consiliu), cu reprezentanți aleși și un echivalent la nivelul de conducere regională și locală, aceștia erau subordonați autorităților situate la niveluri superioare.

Puterea supremă era deținută de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.), care controla toate deciziile și toate instituțiile statului. Procesele electorale era lipsite de orice valoare deoarece P.C.U.S. își exercita controlul prin numirea persoanelor cheie din Partid sau din funcțiile statale. Prin organizarea sa internă, acesta funcționa ca un guvern și toți oficialii statului sau personalitățile politice respectau această formă de organizare.

Regimul perdant

Comuniștii și-au asigurat în continuare monopolul puterii printr-o structură largă militară, de securitate și de propagandă. Opoziția față de regim era pedepsită și abaterile de la ideologia oficială nu erau tolerate.

Acest sistem unipartit se reflecta și în sateliții URSS-ului care își aveau propriile lor partide comuniste și sisteme centralizate ale puterii. Impulsul spre democrație a apărut din partea unei generații educate care își dorea mai multă libertate politică chiar atunci când regimul comunist devenise tot mai opac față de nevoile și aspirațiile populației. Eșecurile sistemului centralizat de economie planificată, al instituțiilor de stat ineficiente, corupția generalizată, neglijența față de mediul înconjurător și brutalitatea structurilor de securitate au creat o nemulțumire generalizată.

Cei care criticau sistemul care crease aceste neajunsuri vedeau în democrație o alternativă ideală, în care autoritatea politică aparține cetățenilor iar guvernele acestora să fie alese prin alegeri libere, pluripartite. Pentru a susține cauza democrației politice, acești critici ai comunismului au condamnat și controlul statului asupra populației care încerca să se depărteze de economia centralizată planificată a statului.

Tendințele reformiste au apărut mai întâi în Polonia, o țară care a produs primul guvern necomunist din blocul comunist. La mijlocul anilor 1980, în timpul grevei, la Gdansk a luat

▽ Trupe armate ocupând Moscova, în toamna anului 1993 – o reacție oarecum nedemocratică a lui Boris Elțin, la o încercare a rebelilor parlamentari de a-l răsturna pe liderul prodemocratic de la guvernare.

Roman Poderny-White/Rex Features

Miladivonic/Rex Features

▲ Fervoarea emoțională a dominat demonstrațiile din preajma alegerilor bulgare din februarie 1990; revendicările pentru democrație au fost acceptate cu ușurință de autoritățile comuniste.

▼ Lumânările aprinse în 1989, din Praga, simbolizau speranța pentru o tranziție pașnică spre unitatea națională în Cehoslovacia. În 1992 noile republici Cehă și Slovacă au apărut după destrămarea vechiului regim.

Cameron/Rex Features

ființă un comitet de grevă, Solidaritatea. Revendicările ei inițiale privind drepturile muncitorilor s-au transformat într-o campanie pentru transformări politice majore. Condusă de liderul sindicalist Lech Walesa, Solidaritatea a susținut continuu campania pentru reformă și nici represaliile dure, din 1981, ale guvernului W. Jaruzelski nu au putut stopa mișcarea.

Sprijinul religios

Una dintre forțele motrice care au sprijinit reforma a fost Biserica romano-catolică din Polonia, care se considera adevărata reprezentată a națiunii. Clericii, ca părintele J. Poieluszko, au fost uciși sau închiși pentru activitățile lor pro-democratice. Pledoariile religioase ale Papei Ioan Paul II, de origine poloneză, a adâncit tensiunea.

Ca răspuns la presiunea sprijinitorilor democrației, SUA au solicitat Occidentului să impună sancțiuni economice Poloniei. În cele din urmă, Jaruzelski a capitulat în fața acestor presiuni și activiștii pro-democratici au fost liberi să-și continue campania.

Autoritățile au început treptat un dialog cu Solidaritatea, și s-au implementat multe reforme importante. Alegerile din iunie 1989 au oferit Solidarității puterea politică și în noiembrie 1991 Walesa a devenit președintele țării.

Politica iluzorie

Începând cu 1986 în URSS secretarul general al Partidului Comunist, Mihail Gorbaciov a impus o politică de schimbări cu tentă democratică. El a prezentat o serie de inițiative gândite pentru a-i satisface pe ideologii reformiști, menținând, în același timp, ca entitate unică statul și Partidul Comunist ca forță centrală a sistemului.

Politica de *Perestroikă* (reconstrucție pașnică) a lui Gorbaciov a oferit întreprinderilor private noi oportunități și legături mai puternice cu economiile capitaliste. Totodată viza și reducerea monopolului de putere comunist, prin acordarea unei independențe mai mari republicilor unionale. Politica sa de "deschidere" (*Glasnost*) a încurajat dezbaterile, exprimarea revendicărilor, libertatea informației și a constrângerilor serviciilor de securitate.

Gorbaciov a fost reformist, nu revoluționar. El dorea "democratizare" limitată, pentru a putea menține regimul. Pe de altă parte, susținătorii democrației doreau rezultate imediate și începuseră să se organizeze și să obțină sprijinul întregii lumi. Activiștii pro-democratici se puteau exprima prin media liberă. Inițiativa lui Gorbaciov nu a reușit să-i satisfacă pe susținătorii democrației iar evoluția economică nu a adus bunăstare populației.

Fărâmițarea comunismului

În 1988 Mihail Gorbaciov a propus înființarea unui nou parlament, Congresul Deputaților Poporului, cu candidați selectați prin alegeri libere. În 1990 noile parlamente republicane confiscaseră deja puterea politică, punând în pericol autoritatea URSS-ului. Unii reprezentanți ai autorităților recurseseră la măsuri violente pentru a-i stopa pe reformiști. În ianuarie 1990, trupele armate din Azerbaijan au omorât 150 de civili iar în mai au avut loc brutalități asemănătoare în Armenia.

În august 1991, odată cu fărâmițarea fostei puteri comuniste, personaje anti-democratice din interiorul regimului au declanșat o lovi-

Politica "deschisă" a lui Mihail Gorbaciov susținea reforma politică în Rusia, mai degrabă prin dezbateri decât prin confruntare, dar nu a fost suficient de radicală pentru a satisface populația dornică de schimbare rapidă.

tură de stat. Puciul a eșuat în câteva zile în fața unui grup de susținători pro-democratici condus de Boris Elțin. Elțin fusese un înalt oficial al Partidului înainte de 1988, când din cauza opiniilor sale democratice a primit un post inferior, ca ministru al industriei construcțiilor.

Victoria lui Elțin a grăbit procesul democratic, ducând la dizolvarea Partidului Comunist și, în cele din urmă, în decembrie 1991, la prăbușirea URSS-ului.

Măsuri egalitariste

Odată cu răspândirea noii ordini democratice în Uniunea Sovietică fărâmițată, în Europa de Est au început să se declanșeze revoluțiile. În ciuda provocărilor statului, sprijinitorii democrației din Cehoslovacia au urmat politica nonviolenței, înfăptuind "revoluția de catifea" prin greve și demonstrații, și punând capăt puterii comuniste în 1989. Și Bulgaria a avut o tranziție la fel de pașnică, instituită de autoritățile comuniste, care au răspuns prompt la revendicările democratice. Alegerile lor din februarie 1990 au adus la putere un nou guvern comunist, după ce grupurile din opoziție au refuzat să formeze o coaliție.

În schimb regimul lui Eric Honecker din Germania de Est a răspuns reformiștilor cu arestări și tunuri cu apă. Mii de est-germani au fugit în Occident până la căderea Zidului Berlinului în noiembrie 1898.

În decembrie 1989 în România liderul comunist Nicolae Ceaușescu a fugit în timpul unui miting încheiat cu tulburări. În luptele confuze purtate înainte de căderea lui Ceaușescu de fracțiuni fidele lui, fracțiuni rebele și populație au fost ucise 1000 de persoane.

Conceptul că statul ar trebui să se bazeze pe un grup etnic comun care să se autoguverneze (naționalism) a devenit adesea inseparabilă de reformele democratice. În URSS multora le părea intolerabil ca statul lor să fie guvernat de reprezentanții țărilor străine. Republicile unionale simțeau adesea că puterea centrală a URSS-ului era dominată de rușii care dețineau pozițiile importante în stat. Chiar și limba și cultura dețineau întâietate.

Republicile unionale au devenit ostile și față de politica care li se impunea, ceea ce a dus la deteriorarea economiilor, a mediului și a comunităților locale. Astfel, naționalismul a provocat opoziția maselor și a inspirat națiunilor dorința de a-și făuri noi state independente cu guverne create de alegeri populare.

Starea de vulnerabilitate

În vreme ce naționalismul a întărit impulsul democratic pentru guvernare populară, aceasta amenința stabilitatea noilor state. Naționalismul a creat partide politice extremiste și autoritare care puneau în pericol democrația. Populația acestor state era rareori formată dintr-un singur grup etnic și minoritățile devin vulnerabile dacă grupul dominant devine ostil.

Naționaliștii extremiști au folosit adesea minoritățile ca "țapi ispășitori", vinovați pentru orice dificultăți. Națiunile generează tensiuni și dacă intervin în politica statelor în care o comunitate a conaționalilor săi sunt amenințați.

Așa s-a declanșat războiul, după ce Armenia a încercat să preia controlul asupra regiunii Nagorno-Karabah, din Azerbaijan, locuită de o populație considerabilă de etnici armeni. În 1991, după ce republicile iugoslave Slovenia și Croația și-au declarat independența, Serbia, îngrozită că populația sa puternic dispersată ar putea fi scindată, a desfășurat forțele armate în republicile devenite independente. Această situație a degenerat într-un război civil sângeros care a dus, în 1992, la divizarea Bosniei-Herțegovinei. Democrația nu poate supraviețui în fața unor asemenea acțiuni.

Cehoslovacia, o creație artificială a unui fost imperiu, a reușit să evite asemenea conflicte atunci când, în 1992, sentimentele naționaliste au dus la apariția noilor republici, Cehă și Slovacă. Unificarea din 1991 a Germaniei de Est cu cea de Vest a fost la fel de pașnică.

Startul dezavantajos

Chiar dacă pare că democrația a triumfat, multe guverne neexperimentate întâmpină greutăți serioase în menținerea noilor lor sisteme politice în circumstanțe dificile, supraviețuirea lor depinzând în mare măsură de sprijinul popular.

Revoluțiile au generat mari speranțe care au creat, la rândul lor, poveri noilor regimuri. Noile guverne moșteniseră state care au trecut prin tulburări politice, haos economic și care uneori s-au confruntat cu pericole externe. Adesea ritmul reformelor nu a reușit să satisfacă așteptările oamenilor. Au fost obstrucționate multe reforme deoarece a apărut un număr mare partide politice, cu viziuni opuse, provocând o disipare a voturilor. Aceste turbulențe provoacă frământări sociale, scăderea sprijinului acordat guvernelor și dezamăgire, în ceea ce privește democrația.

Preluarea controlului

Comuniștii și naționaliștii din noile state democratice au exploatat situația pentru a oferi o conducere puternică și politici hotărâte, în contrast cu guvernele democratice, în aparență slabe, și reformele lor ineficiente. Popularitatea acestui gen simplist de rezolvare a problemelor naționale a fost oglindită în apariția meteorică a naționalistului rus Vladimir Jirinovski și a Partidului Liberal Democrat din Rusia.

Comuniștii au adoptat noi imagini și strategii pentru a-și înfrumuseța profilul politic. În noiembrie 1995, liderul Alianței Democrate de Stânga, Alexander Kwasniewski (un fost ministru comunist) l-a înfrânt pe Lech Walesa în cel de-al doilea tur de scrutin al alegerilor prezidențiale din Polonia. În alegerile ruse din 1996 Boris Elțin s-a confruntat serios cu liderul Partidului Comunist și deputatul parlamentar Gennady Juganov.

Democrația a fost pusă la încercare și în guvernele care s-au întors la metodele auto-

Dezamăgiți de ritmul lent și de trecerea turbulentă spre democrație, miliția din Ossetia pregătindu-se să deschidă focul în Republica Georgia, Rusia, într-o încercare de a prelua puterea politică, în ianuarie 1992.

Jeremy Hibbert/Rex Features

Centrul Bucureștiului în iunie 1990, devastat de mineri aduși de regimul președintelui Iliescu. Primul conducător ales după răsturnarea și asasinarea lui Ceaușescu, Iliescu e un fost activist de partid care a zdrobit violent prima mișcare publică de opoziție la regimul său.

Tom Haley/Rex Features

Grevele și protestele pentru implementarea reformelor, în Polonia, conduse de Lech Walesa (centru), președintele sindicatului liber Solidaritatea, au avut un impact tot mai mare în anii 1980, culminând cu alegerile din iunie 1989, care au adus la putere Solidaritatea și l-au propulsat pe liderul ei în funcția de președinte al statului.

ritare, în condiții de instabilitate politică sau de tulburări naționale. În septembrie 1993, președintele Elțin a acuzat parlamentul rus de obstrucționarea reformelor economice și politice și i-a retras o bună parte din putere. Ca răspuns, deputații parlamentului au hotărât să-l înfrunte pe Elțin și l-au votat în funcție pe vicepreședintele Aleksandr Rutskoi. Ca urmare, Elțin a impus cenzura asupra media și a înconjurat cu trupe armate Casa Albă (clădirea parlamentului). Pe data de 3/4 octombrie luptele au izbucnit la Moscova, și au durat până la capitularea rebelilor parlamentari. Cu toate că au fost arogante, măsurile la care a recurs Elțin au fost catalogate ca "măsuri excepționale luate în circumstanțe excepționale".

Acordarea sprijinului

Democrațiile occidentale au realizat importanța economică pe care ar avea-o menținerea acestor state noi și vulnerabile ca democrații stabile și multe țări vestice s-au grăbit să ajute noile state în procesul de înființare a instituțiilor de tip capitalist. După evoluția acestora s-a acordat și în continuare sprijin economic și politic pentru a susține democrațiile vulnerabile. Tot mai mult, aceste state au început să caute aliați în Occident, cum ar fi Uniunea Europeană, în Europa, și Organizația Tratatului Nord-Atlantic (NATO), pentru a-și asigura viitorul. Cu toate acestea, înainte de accepta aderarea noilor state democratice este necesar să se demonstreze instaurarea completă a democrației în aceste țări.

Câștigarea puterii

Revoluția democratică a continuat și în anii 1990, tranziția spre democrație evoluând cu ritmuri diferite. Chiar dacă Mongolia a adoptat sistemul pluripartit, organizând alegeri libere în 1990, Partidul Comunist al Poporului Revoluționar Mongol a continuat să dețină puterea până la alegerile din iulie 1996, când populația a votat masiv pentru opoziția democrată. Alte state sunt în fața perspectivei ca noii oponenți comuniști să câștige voturi.

Între timp multe foste state sovietice își simt amenințate independența și libertatea de către Rusia, care continuă să-și exercite influența asupra acestora prin forța ei militară și economică. Teama a fost amplificată de indicațiile date la Moscova de oficiali ai Partidului pentru existența unei "sfere de influență" legitime, în vreme ce naționalistul Jirinovski a făcut apeluri pentru un nou imperiu rus.

S-ar părea că democrația a triumfat în fața comunismului, dar noile regimuri continuă să se confrunte cu pericole considerabile pentru a-și asigura noile sisteme politice. Succesul lor nu afectează doar viitorul propriilor lor state ci întreaga lume, care percepe aceste noi state democratice ca fiind deținătoare ale garanției unei perioade de relații armonioase cu vechii inamici.

mai vezi Istorie universală 90 – LUMEA COMUNISTĂ Istorie universală 202 – DEMOCRAȚIA ÎN EUROPA, 1945-95

Claude Lévi-Strauss

Datorită cercetărilor privind structura culturilor umane, Claude Lévi-Strauss a devenit cel mai important antropolog social al vremurilor noastre.

Pe Claude Lévi-Strauss l-au fascinat relațiile umane. Era atras de misterele minții umane și de coduri, ritualuri, mituri și expresii caracteristice societăților umane. Lévi-Strauss credea că există o conexiune strânsă între ele și că toate culturile, oricât ar fi de diverse, aveau la bază modele similare de comportament social, rezultat din structura subconștientă a minții umane.

Entuziasmul începutului

La mijlocul anilor 1930 Lévi-Strauss preda sociologia și filosofia (absolvise facultățile de Drept și Filosofie la Sorbona, în 1932) la Universitatea din Sao Paulo, Brazilia. El a început să fie extrem de interesat de antropologie. Aceasta este știința care se ocupă cu studierea evoluției fizice, sociale și culturale și al comportamentului ființelor umane.

Conducând expediții etnologice, cercetările l-au dus în cele mai puțin cunoscute spații culturale, cum ar fi inima Braziliei, Mato Grosso, cu văile sale adânci și pădurile sale dense – pentru a studia comportamentul indienilor băștinași.

▼ Lévi-Strauss, ca fondator al antropologiei structurale, a lămurit modul în care funcționează societățile, oferind o explicație mai clară a principiilor universale care modelează și inspiră mintea umană.

ET Archive

▲ Lévi-Strauss a utilizat miturile, cum ar fi dragostea legendară dintre Dido și Eneas, pentru a explica comportamentul uman – în acest caz, un îndrăgostit mânat de motive inexplicabile, își părăsește iubita.

Reuters

După satisfacerea serviciul militar în Armata Franceză, în 1942 Lévi-Strauss a plecat la New York pentru a lucra ca profesor-invitat la New School for Social Research, unde a fost influențat de lucrările lingvistului american Roman Jakobson (1896-1982). După trei ani de muncă la catedră, Lévi-Strauss a devenit atașat cultural al Ambasadei Franței, între 1946-47. În 1948 s-a reîntors în Franța.

Temelia celebrității

La Universitatea din Paris, unde era profesor de etnologie, Lévi-Strauss a publicat lucrarea *La vie familiale et sociale des indiens Nambikwara*, în care explora comportamentul societății indienilor Nambikwara. Însă abia în 1949, în timp ce lucra ca director asociat al muzeului Musée de l'Homme, Lévi-Strauss

The Image Bank

Izolat de interacțiunea domestică, un tată își îndreaptă gândurile spre problemele importante. Lévi-Strauss a încercat să arate că structura familială, indiferent de cultură, era la fel de importantă în fiecare societate.

și-a publicat prima lucrare importantă, ovaționata *Les structures élémentaires de la parenté* (structurile elementare ale asemănării). Această carte l-a făcut pe Lévi-Strauss unul dintre susținătorii analizei structurale în antropologia umană.

Cartea i-a adus și oportunități de afirmare profesională vedetei în ascensiune a antropologiei. În 1950 Lévi-Strauss a fost numit director de studii la *Ecole Pratique des Hautes Etudes*, din Paris, unde a rămas până în 1974, și în același timp a preluat catedra de antropologie socială la celebrul Collège de France, în perioada 1959-82, unde mai târziu avea să fie desemnat profesor onorific.

Mintea din spatele materiei

Conform părerii lui Lévi-Strauss, mintea este un mecanism organizat care necesită, în mod adecvat, să ordoneze și să clasifice mediul în care trăiește și experiențele avute, și care își extinde abordarea și față de societate, luată în întreg. Lévi-Strauss a pus laolaltă firele teoriilor comunicațiilor și a logicii matematice și a elaborat teoria sa a structuralismului, pentru care a devenit celebru.

Structuralismul studiază relațiile interumane care stau la baza societăților și care duc la concluzia obligatorie că în ciuda faptului că civilizațiile individuale par, la prima vedere, extrem de diferite, ele au de fapt o structură comună și reprezintă manifestări ale unor procese universale de gândire. Ca urmare, toți indivizii și societățile, din toate epocile, sunt supuși acelorași factori psihologici. Pentru a-și demonstra teoriile, Lévi-Strauss a folosit modele matematice abstracte, comparând similitudinea elementelor din diferite civilizații.

Societățile universale

În mod asemănător, în lucrarea de dimensiuni ample, un studiu în patru volume al miturilor lumii (*Mythologiques*, 1964-72), alcătuit din *Le cru et le cuit* (*Crudul și coptul*), *Du miel aux cendre* (*De la miere la cenușă*), *L'origine des manieres de table* (*Originile manierelor de la masă*) și *L'homme nu* (*Omul nud*), Lévi-Srauss susține că, în ciuda diversității continuturilor, similaritățile structurilor mitologiei umane indică faptul că ele ar avea un înțeles sau un mesaj comun, și că acest fapt ar putea fi utilizat pentru a explica inexplicabilul.

Lucrările sale sugerează că toate civilizațiile umane sunt sisteme de comunicare guvernate de limbă și că toate aceste structuri și relații sunt, în esență, aceleași. Din această cauză, nu există societăți "primitive" sau "avansate", singura diferență dintre societăți fiind gradul progresului tehnologic. Mai mult decât atât, codurile de comunicare non-verbale, cum ar fi schimbul de bunuri, pot fi privite ca limbaje, dacă se are în vedere faptul că civilizații diferite le interpretează în același fel.

Lucrările vieții

Numărul impresionant de mare de lucrări, din domenii foarte vaste, ale lui Claude Lévi-Strauss, printre care pot fi enumerate: *Les structures elementaires de la parenté* (1949), *Anthropologie structurale* (1958), *Anthropologie structurale deux* (1973), *Le totemisme aujourd'hui* (*Totemismul de astăzi*, 1962) și *La pensée sauvage* (*Gândirea sălbatică*, 1962), dezvoltă și-i construiesc teoriile privind structuralismul antropologic.

Alte lucrări sunt însă mult mai specifice: *La voie des masques* (*Calea măștilor*, 1975), de exemplu, este o analiză minuțioasă a artei, religiei și mitologiei amerindienilor de pe coasta nord-vestică. Autobiografia sa, *Tristes tropiques* (*Tropice triste*, 1955), a făcut din Strauss o figură populară.

În ansamblu, lucrările inovatoare ale lui Lévi-Strauss fac o radiografie a componentelor relațiilor interumane și comportamentului, ajungând până la esența lor, lămurind misterele diferitelor culturi ale societăților lumii și relevând caracterul universal al structurii lor.

DATE IMPORTANTE

1908
Se naște la 28 noiembrie, la Bruxelles, Belgia

1919-26
Urmează cursurile la Lycee Janson de Sailly, Paris

1927-32
Studiază Dreptul și Filosofia la Sorbona, Universitatea din Paris

1934-39
Predă la Universitatea din Sao Paulo, Brazilia; din 1935 devine șeful expedițiilor etnologice

1931-41
Serviciul militar în Armata Franceză

1942-45
Profesor vizitator la New School for Social Research, New York

1946-47
Atașat cultural la Ambasada Franței din SUA

1948
Este numit profesor de etnologie la Universitatea din Paris; publică La vie familiale et sociale des indiens Nambikwara

1949
Publică Les structures élémentaires de la parenté

1950-74
Director de studii, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris

1955
Publică Tristes tropiques

1958
Publică Anthropologie structurale

1959-82
Profesor de antropologie socială la College de France

1962
Publică Le totemisme aujourd'hui *și* La pensée sauvage

1964
Publică Le cru et le cuit

1967
Publică Du miel aux cendres

1968
Publică L'origine des manières de table

1971-75
Publică L'homme nu; Anthropologie structurale deux; La voie des masques

1983
Publică Le regard éloigné; *este numit profesor onorific la College de France*

1984-85
Publică Paroles données; La potiere jalouse

1991-93
Publică Histoire de Lynx; Regarder, écouter, lire

1990
Publică De prés et de loin

1994
Publică Saudades do Brasil

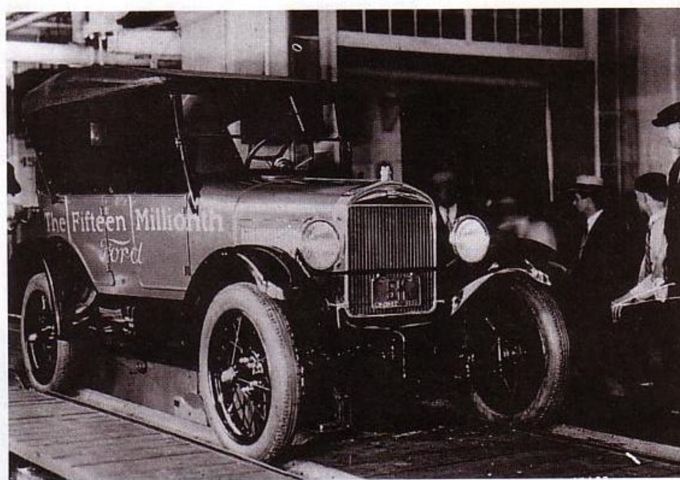
mai vezi Planeta Pământ 148 – ORGANIZAREA SOCIETĂȚILOR UMANE

Henry Ford

TRH/Ford Motor Company

Henry Ford (1863-1947) a fost un pionier al producției de automobile. Tehnicile sale inovatoare de producție în masă au transformat mașinile în vehicule eficiente, la îndemâna "maselor" și au ajutat la înfăptuirea revoluției economice și sociale care a industrializat și urbanizat America.

Getty Images

Unul dintre cele mai vechi exemplare Ford din Europa, un Ford Model C din 1904, lângă un Ford Mondeo din 1993. Automobilele Ford se realizează și în filialele din alte țări.

În 1927, când pe linia de asamblare ieșea Modelul T cu numărul 15 milioane, jumătate din automobilele din lume fuseseră produse de firma Ford Motor.

Ford, născut în 1863 la Dearborn, Michigan, SUA, a părăsit școala la vârsta de 13 ani pentru a lucra ca ucenic mecanic în Detroit. În 1879 s-a întors la ferma familiei și a muncit ca operator al motoarelor cu abur pentru firma Westinghouse Engine, apoi a plecat din nou la Detroit, în 1891, ca inginer la Edison Company. Obsedat să construiască "o căruță fără cai", Ford a realizat în 1893 un prototip de motor pe benzină auto, un automobil rudimentar – "Cvadriciclul" – în 1896, și în 1899 a înființat Compania de Automobile din Detroit (redenumită mai târziu Compania Henry Ford).

Diferendele avute cu acționarii au precipitat plecarea lui Ford, survenită în 1902, dar, fiind binecunoscut ca și constructor de automobile și pilot de mașini de curse, el a izbutit să atragă suficienți investitori pentru a înființa în 1903 firma Ford Motor Company. Însă hotărârea lui Ford de a produce un automobil cu preț mediu s-a izbit de viziunea investitorilor săi și care în 1906 și-au vândut stocul lor de acțiuni, Ford devenind principalul acționar și președintele companiei.

În acel moment, Ford s-a angrenat într-un program amplu de dezvoltare. Automobilul său clasic, Modelul T, a fost produs pentru prima oară în 1908, însă prețul acestuia, de 850 dolari, era prea ridicat pentru mulți dintre clienți. Concentrându-se doar asupra Modelului T și adaptând la producția de automobile tehnici specifice producției de masă, cum ar fi benzile transportoare și liniile de asamblare, Ford a redus timpul de asamblare de la 728 minute, în 1912, la doar 93, în 1914. În 1913, de pe linia de asamblare au ieșit 250.000 de automobile, la un preț mic, fără precedent, de 500 dolari (390 dolari în 1915 și 290 în 1925).

În 1914 profitul mare al companiei l-a determinat pe Ford să crească salariul minim la 5 dolari/zi (salariul obișnuit fiind de 2,34 dolari/zi) și să reducă ziua de lucru de la nouă ore la opt.

În 1911 Ford a făcut apel și a câștigat împotriva unei petiții judecătorești impuse de Asociația Producătorilor Licențiați de Automobile, pentru patentul Ford Selden care fusese atacat pentru încălcarea legii, și a fost susținut pentru poziția luată; din acel moment a fost considerat un patron model. Ford era un paci-

DATE IMPORTANTE

1863
Se naşte la 30 iulie, în Dearborn, Michigan

1876-79
Ucenicia ca mecanic în Detroit

1879-91
Munceşte în agricultură în Dearborn şi lucrează la Westinghouse Engine Company

1888
Se căsătoreşte cu Clara Bryant

1891
Lucrează ca inginer la Edison Company

1893
Se naşte Edsel Ford

1893
Construieşte primul motor cu benzină

1896
Construieşte "cvadriciclul"

1899
Înfiinţează firma Detroit Automobile Company (Henry Ford Company)

1902
Părăseşte firma Henry Ford Company

1903
Înfiinţează firma Ford Motor Company

1906
Devine preşedinte la Ford Motor Company

1908
Lansarea Modelului T

1911
Câştigă recursul privind patentul Selden

1915-16
Misiune pacifistă în Europa

1917
Pierde procesul împotriva fraţilor Dodges

1918
Candidează fără succes, ca democrat, la un loc în Senatul SUA, din partea statului Michigan

1919
Familia Ford devine unicul proprietar al firmei Ford Motor Company şi Edsel este desemnat preşedintele acesteia

1922
Achiziţionează Lincoln Motor Company

1926
Începe producţia de avioane

1927
Inaugurează fabrica de la River Rouge

1932
Produce pentru prima dată Modelul A

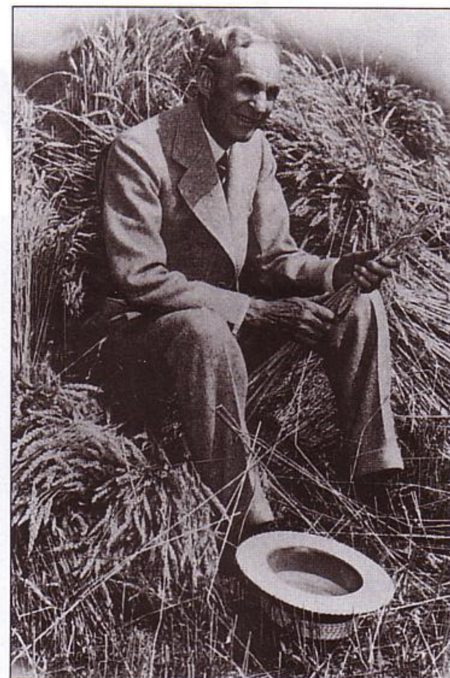
1936
Întemeiază Fundaţia Ford

1943-45
Reia preşedinţia la Ford Motor Company

1945
Henry Ford II devine preşedinte la Ford Motor Company

1947
Moare în Dearborn, la 7 aprilie

Viaţa lui Henry Ford a luat a altă anvergură în timpul anilor în care SUA s-a transformat în superputerea industrială a lumii, o revoluţie economică care se datora în mare măsură propriilor ambiţii.

Ford Motor Company

fist şi între 1915 şi 1916 a călătorit în Europa pe un vas cu aburi închiriat (Peace Ship) într-o încercare zadarnică de a opri războiul. În ciuda viziunilor sale, când America a intrat în război în 1917, Ford a început, patriotic, să producă vehicule militare.

Ford dorea să se extindă, dar acţionarii John şi Horace Dodge au obţinut o hotărâre judecătorească prin care se interzicea utilizarea profiturilor firmei pentru astfel de scopuri şi în 1917 s-a reglementat obligativitatea plăţii dividendelor. Pentru a zădărnici această decizie, în 1919 Ford i-a adunat pe acţionarii minoritari, făcând familia Ford singura deţinătoare a companiei în care fiul său, Edsel, a devenit preşedinte. În 1922 Ford a cumpărat firma Lincoln Motor Company şi a continuat producţia Modelului T până în 1927, dată la care se vânduseră 15 milioane de exemplare – jumătate din automobilele din lume. În anii 1920 Ford şi-a continuat inovaţiile: pentru a controla "fluxul de materiale", el a cumpărat o plantaţie de cauciuc, a plantat păduri şi a achiziţionat mine de cărbune şi de fier, oţelării şi fabrici de sticlă dar şi vase comerciale. În 1926 a început să producă şi avioane trimotoare.

Evoluţia concurenţei – Chrysler şi General Motors – au făcut ca Modelul T să fie învechit (în 1926 Ford a fost obligat să-şi încalce regula ca maşina să se producă doar în culoare neagră), astfel că în 1927 a fost lansat în producţie Modelul A la noile uzine River Rouge. În 1929 acesta a devenit liderul de piaţă.

Anii recesiunii economice l-au lovit crunt pe Ford: diminuarea vânzărilor a dus la micşorarea salariilor, reduceri de personal şi la renunţarea la programul aviatic; nici măcar apariţia motorului V-8, în 1938, nu a putut stopa declinul. Însă Ford respingea în continuare aplicarea îmbunătăţirilor tehnice şi a refuzat să sprijine Legea pentru Refacerea Industriei Naţionale (NIRA) din 1933 şi Legea Naţională a Relaţiilor de Muncă (1935) de teamă să nu fie nevoit să negocieze cu sindicatele. Şi-a menţinut poziţia până în 1941, când a trebuit să accepte negocierile colective pentru a-şi putea asigura contractele militare.

În ciuda faptului că şi-a menţinut poziţia pacifistă şi în timpul celui de-al doilea război mondial, companiile Ford au produs din nou echipament militar. Edsel a murit în 1943 şi Ford a reluat preşedinţia firmei Ford Motor Company, dar acum era deja bătrân şi bolnav. Nepotul său, Henry Ford II, a fost numit preşedintele companiei în 1945 şi a relansat-o după moartea bunicului său, din 1947.

Ford a fost un personaj ambiguu: cu toate că era un geniu, era un individ autocratic şi încăpăţânat. Totuşi, era şi un filantrop generos care în 1936, a înfiinţat Fundaţia Ford – astăzi cea mai bogată fundaţie caritabilă din lume.

Marile uzine de la River Rouge domină peisajul din sudul Detroitului. Cu două dintre cele mai mari fabrici aflate în zona sa metropolitană, Detroitul îşi datorează dezvoltarea acestei companii.

Ford Motor Company

Bill Gates

Bill Gates şi-a acumulat averea prin înfiinţarea firmei Microsoft. Aceasta a creat şi fabricat software care a făcut computerele universal accesibile, pe înţelesul tuturor.

Bill Gates, fondatorul şi preşedintele Corporaţiei Microsoft, poate fi descris ca unul dintre cei mai influenţi oameni de afaceri ai vremurilor noastre. În compania sa lucrează peste 20.000 de persoane, în 48 de ţări diferite. Datorită lui există expresia "compatibil IBM" şi calculatoarele folosite în întreaga lume pot să lucreze extrem de diferit.

Ca o recompensă pentru demersul lui de a face posibil ca în fiecare casă – şi pe fiecare birou – să existe un computer, el a devenit cel mai bogat om din SUA, conform revistei *Forbes* care a publicat lista pe cinci ani (1994-98) a celor mai bogaţi 400 de oameni, cu o avere estimată la 58,4 miliarde de dolari.

Începuturile din tinereţe

William Henry Gates III s-a născut la 28 octombrie 1955, în Seattle, în statul Washington, SUA. Tatăl lui, William H. Gates II, era avocat, iar mama sa era profesoară la Universitatea din Washington. Gates a crescut în Seattle, alături de cele două surori, şi a studiat la eleganta şcoală Lakeside. Aici a învăţat primul limbaj de calculator – BASIC. La vârsta de doar 13 ani, Gates şi-a vândut primul program: un sistem de planificare a orarului, pentru care şcoala i-a plătit 4.500 $. La scurt timp după aceea, a scris un program pentru contorizarea traficului, pe care l-a vândut autorităţilor locale pentru a ajuta la controlul fluxului de trafic. Pe acest fundament, Gates şi-a înfiinţat prima companie, Traf-O-Data.

În 1973, la vârsta de 17 ani, Gates s-a înscris la Universitatea Harvard, dar a rezistat doar doi ani, după care a renunţat. S-a asociat cu un vechi prieten din şcoală, Paul Allen, pentru a crea programe pentru un microcomputer disponibil, dar extrem de limitat, Altair. Cei doi şi-au dat seama că dacă ar putea adapta limbajul BASIC, care era utilizat pe marile computere de reţea, ar putea crea programe sofisticate care să poată fi rulate pe computere mici. Restul este istorie.

Gates şi Allen au înfiinţat o companie în New Mexico, şi au numit-o Microsoft (de la software pentru microcomputer). Au ajuns direct în vârf, aplicându-şi noile idei. La acea vreme (1980) IBM-ul era cel mai important

▶ Gates la o prezentare a programului Windows, la Expoziţia Mondială din Japonia, în 1996. Imaginea sa tinerească şi entuziasmul constant par să-i garanteze succesul, indiferent de domeniul de care se ocupă.

ANP/Toru Yamanaka

nume din domeniul computerelor. În acest moment afacerea lui Gates a început să se dovedească profitabilă. În loc de a-și vinde programul, el a permis firmei IBM să-l utilizeze pe noile sale computere personale. Astfel s-a născut MS-DOS (Microsoft Direct Operating System). Odată cu MS-DOS au apărut și computerele compatibile IBM. Deoarece Gates emisese doar o autorizație, el și-a putut vinde ideea și altor producători, făcând ca software-ul, și nu hardware-ul să fie standardul domeniului. Dar MS-DOS nu era suficient. Gates dorea ca toată lumea să utilizeze computerele – și viziunea lui a devenit aproape o realitate.

Compania publică

Averea lui Gates a crescut în 1986, când a înscris firma Microsoft la bursa de acțiuni. Allen, partenerul său, părăsise compania în 1983, după ce s-a îmbolnăvit de boala Hodgkin, dar a rămas implicat în companie.

Competiția constantă cu Apple Macintosh l-a determinat pe Gates să elaboreze o nouă imagine pentru PC, conferindu-i un stil apropiat de ușor manevrabilul Mac. Windows, Windows '95, Windows '98 și Windows 2000 au actualizat fostul sistem de operare, PC devenind tot mai prietenos pentru utilizator. Computerele nu mai erau doar pentru inițiați; ele erau destinate tuturor. În 1993 sistemele Microsoft rulau pe 90% din computerele lumii.

Gates a dus lucrurile și mai departe, creând programe care erau strâns legate de sistemul său de operare. A apărut Internet-ul, astfel că fiecare computer putea să fie conectat la oricare alt computer din lume. Gates și-a creat propria rețea de sateliți, expediind mesaje digitalizate în întreaga lume. Micrososft-ul s-a dezvoltat și în alte domenii, cumpărând pachete importante de acțiuni la edituri, de exemplu, astfel că avea acces la informațiile pe care dorea să le publice, fie pe CD-ROM, fie pe Internet. Ori de câte ori cumpără, Gates face o investiție de răsunet.

Corporația Microsoft este acuzată constant – de persoane, companii și chiar de guvern – că imită sau copiază idei de programe și că introduce caracteristici care creează situații de monopol (de exemplu, prin construirea unor browsere web în sistemul de operare care se blochează cu browsere web produse de alte companii). Dar până la sfârșitul anului 1998 nimeni nu a câștigat un proces intentat lui Gates sau companiei Microsoft.

Gates – omul

Gates este dependent de muncă. Rareori își părăsește biroul înainte de miezul nopții și în perioada sa de început lucra adesea toată noaptea. El permite echipei sale să lucreze când și cum vrea, și a conceput un program de lucru deschis, flexibil. În ciuda averii sale, Gates nu călătorește la Business class în avion, dar îi place să-și cheltuiască banii pe lucrurile care îl pasionează. Pe lângă golf, schi nautic, poker și șah, Gates este pasionat și de mașinile rapide și are mai multe mărci de mare valoare pe care le păstrează bine conservate în garajele casei sale. Și casa sa este extrem de importantă pentru el. Gates și-a construit un domeniu vast pe malul Lacului Washington, foarte aproape de sediul firmei Microsoft. Clădirea conține o sală de proiecție cinematografică cu 20 de locuri, facilități sportive și garaje pentru 30 de automobile, având tot confortul care poate fi imaginat.

În 1994 Gates s-a căsătorit cu Melinda French, director executiv la firma Microsoft și în 1996 s-a născut fiica lor, Jennifer.

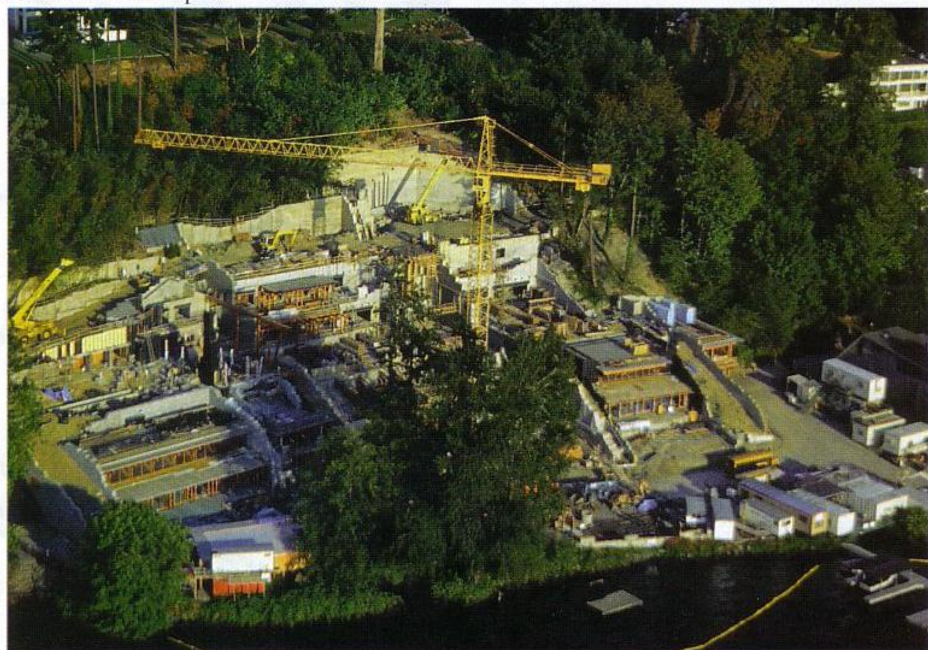
Cei care-l întâlnesc pentru prima dată pe Gates sunt șocați de entuziasmul și pasiunea lui pentru produsele pe care le produce. Atunci când lansează noi idei, el este adesea comparat cu un școlar mare. În scrisoarea de recomandare trimisă Universității Harvard, dirigintele lui Gates scria, "Ca elev în clasa a X-a, Bill Gates era celebru în Lakeside pentru pasiunea sa pentru computere. Băiatul de geniu care era mai rapid la calculele matematice decât profesorii și care împreună cu doi prieteni au contractat realizarea unei casete cu întocmirea statelor de plată pentru o firmă din Portland … Mintea lui Gates absoarbe faptele și ideile și toată informația pe care o deține poate să o acceseze instantaneu … Gates este unul dintre acei elevi care fac totul bine."

Gates a declarat că la pensionare intenționează să ofere o bună parte din averea sa vastă unor fundații de caritate, păstrându-și doar necesarul pentru o viață confortabilă alături de familie. Nu intenționează însă să se retragă în următorii 20 de ani. "Cred că mă distrez mai bine decât oricicine. Munca mea mă obligă să accept riscurile, să învăț mereu lucruri noi. Este un vis devenit realitate."

ANP/AFP photo-Paris

Fondatorul și Președintele foarte activ al firmei Microsoft: Bill Gates face o demonstrație unui grup de personalități binecunoscute, cu ocazia lansării programului Windows '95, la 31 august 1995, la Londra.

Morton Beebe SF/Corbis

Casa de mai multe milioane de dolari a lui Bill Gates, în construcție, pe malul Lacului Washington. O bună parte din construcție este realizată în subteran datorită restricțiilor urbanistice existente pentru această locație.

mai vezi Istorie universală 133 – REVOLUȚIA ÎN COMUNICAȚII

Ayatollahul Khomeyni

Ayatollahul Khomeyni era liderul spiritual al Iranului cu mulți ani înainte de a conduce revoluția națională din 1979. Personaj marcant al Islamului de la sfârșitul secolului XX, el a ajuns în fruntea vieții politice în ultimii zece ani de viață. În perioada în care a condus Iranul, el a impus adoptarea unui model de viață și politic strict musulman și o atitudine anti-americană fermă.

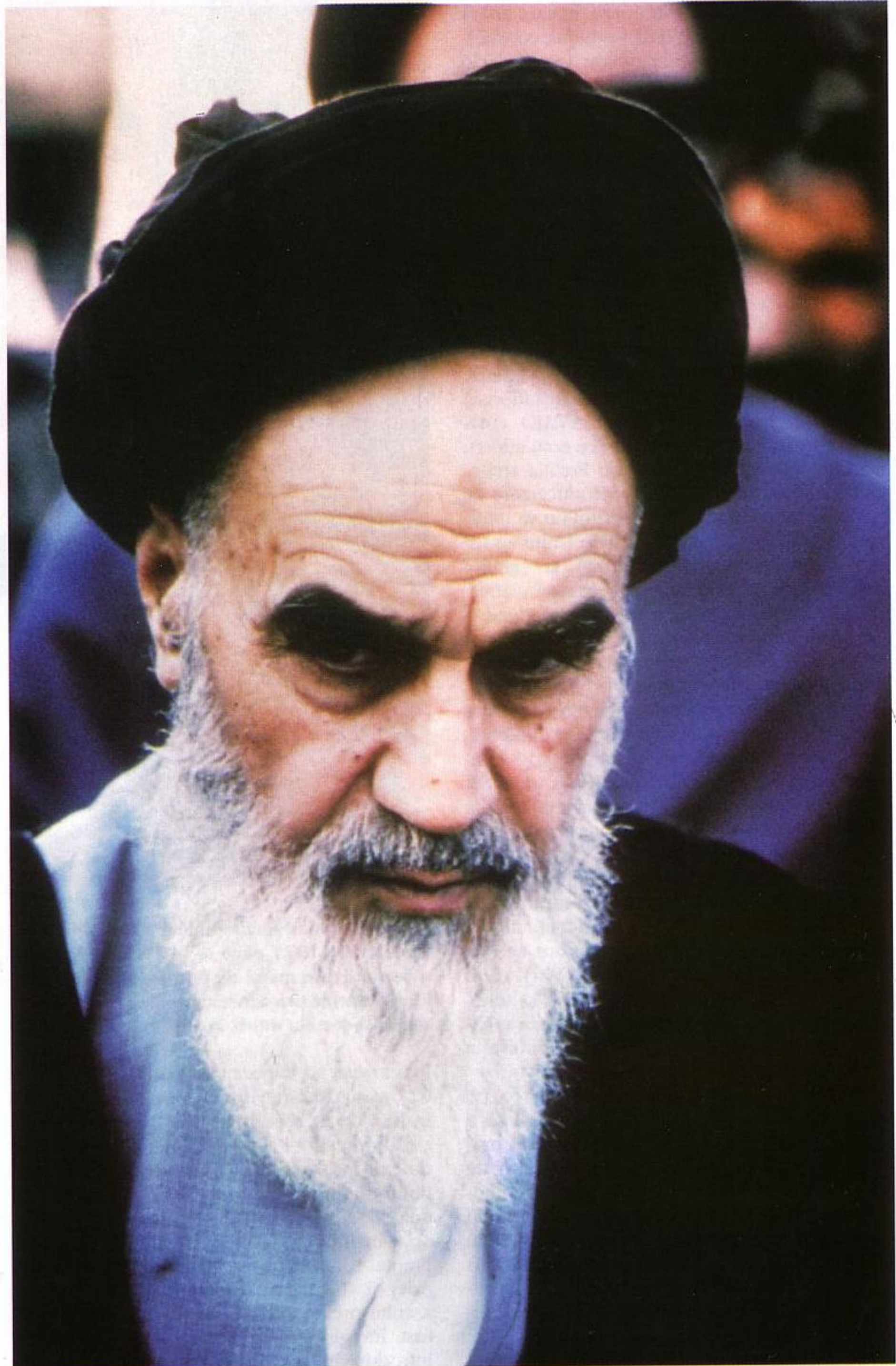
Istoricii sunt nesiguri în ceea ce privește anul exact al nașterii lui Khomeyni – acesta ar putea fi 1900, 1901 sau 1902. Numit inițial Ruhollah Mosawi, el a adoptat numele de Khomeyni în 1930, inspirat de locul nașterii sale, localitatea Khomeyn din Iran. Ruhollah Musawi Khomeyni s-a născut într-o familie de erudiți religioși. Atât tatăl său cât și bunicul fuseseră mulahi (conducători religioși). Familia lui Khomeyni aparținea ramurii șiite a islamismului care era majoritară în Iran. Având o doctrină diferită de cea a ramurii sunite, care are mai mulți adepți, șiiții acordau mai multă autoritate liderilor lor religioși decât suniții care considerau că îndrumarea spirituală vine mai degrabă prin cartea lor sfântă, Coranul, decât de la o autoritate umană.

Moartea timpurie a tatălui

Khomeyni avea doar cinci luni când tatăl lui a fost ucis, pare-se la ordinul unuia dintre proprietarii locali. Iranul, sau Persia după cum mai era denumită până în 1935, era pe atunci o țară săracă, unde majoritatea populației era concentrată la țară. Proprietarii bogați trăiau în confort în vreme ce arendașii săraci ai acestora abia supraviețuiau. Tatăl lui Khomeyni era un țăran de condiție mijlocie care avea unele revendicări privind drepturile țărănimii și se crede că acesta ar fi fost motivul pentru care a fost ucis.

Khomeyni a fost apoi crescut de mama și de mătușa sa. În 1918, când ambele au murit, responsabilitatea familiei a căzut pe umerii celui mai mare frate al lui Khomeyni care mai târziu a devenit ayatollahul Pasandida. El s-a asigurat ca educația fratelui mai tânăr și evoluția sa religioasă să continue. Khomeyni a studiat la început în Arak, un important centru al educației religioase și apoi, cam prin 1922, s-a transferat la Qom, un centru important al pelerinajului și, după cum consideră mulți, capitala spirituală a Iranului.

Qom a rămas reședința lui Khomeyni până în 1964, când a fost exilat de șah. La vârsta de 30 de ani Khomeyni s-a căsătorit cu fiica unui învățat religios și au avut împreună doi băieți și trei fete. Khomeyni și-a concentrat studiul asupra filosofiei și gnosticismului – credința că doar cunoașterea adevărului spiritual duce la mântuire – și multe dintre acțiunile sale politice ulterioare poartă elemente gnostice. Prelegerile lui Khomeyni erau urmărite de multă lume, nu doar de studenți ci și de rezidenții locali. Oamenii veneau chiar și de la Teheran, de la 90 de mile distanță, pentru a-l auzi. Popularitatea prelegerilor sale au atras ostilitatea

Corbis

Ayatollahul Ruhollah Khomeyni ura Occidentul, a cărui influență, considera el, ar fi provocat multe dintre tarele Iranului din perioada șahului, pe care l-a și răsturnat în 1979.

șahului Pahlavi care dorea să îngrădească puterea liderilor spirituali. Talentul lui Khomeyni de a se adresa nu doar studenților săi ci și unei audiențe mai largi l-a ajutat în lupta sa politică de mai târziu. Totodată, aceasta i-a întărit convingerea că erudiții religioși ar trebui să preia conducerea activităților politice.

Împotriva șahului

În mai 1944 Khomeyni a luat pentru prima dată atitudine politică, făcând un apel pentru a-i elibera pe musulmanii din Iran și întreaga lume islamică de tirania puterilor străine și a complicilor lor interni. Opoziția deschisă față de conducătorul Iranului, șahul Mohammad Reza Pahlavi, și denunțarea influenței occidentale i-au adus lui Khomeyni o seamă de adepți credincioși. Popularitatea lui crescut datorită scrierilor sale ulterioare, în care apăra credința șiită și aducea critici șahului, considerat o marionetă a occidentalilor. În anii 1950 Khomeyni a fost desemnat ayatollah – principal lider religios – și la începutul anilor 1960 a primit și titlul de mare ayatollah, devenind unul dintre cei mai mari lideri religioși al comunității șiite din Iran.

Khomeyni a fost întotdeauna ferm și s-a opus fățiș regimului tot mai represiv al șahului. Ca stat producător de petrol, Iranul prospera o dată cu creșterea mondială a cererii de țiței. Șahul, în loc să atenueze sărăcia maselor, a folosit profitul provenit din producția de petrol pentru a întări forțele armate iraniene și pentru a-i anihila pe oponenții politici interni. Poliția secretă a șahului, Organizația Națională pentru Informații și Securitate (SAVAK), culegea informații despre opozanții ce erau adesea arestați, torturați și chiar uciși. Poziția strategică a Iranului și statutul ei ca producătoare de petrol asigura faptul că Occidentul nu va interveni în politica sa internă. Statele Unite au tolerat comportamentul dictatorial al șahului deoarece nu vedeau nici o alternativă viabilă. Occidentul se temea că o revoluție ar duce la un regim comunist datorită sărăciei majorității iranienilor. Nici un lider occidental nu a prevăzut ascensiunea clericilor religioși.

Khomeyni îl acuza pe șah ca fiind anti-musulman, ceea ce i-a crescut sfera de influență. Mulahii erau considerați de mult timp conducători spirituali de către populația iraniană. Stilul de viață opulent al șahului era extrem de îndepărtat de cel al majorității musulmanilor, care erau din ce în ce mai săraci. O dată cu adâncirea prăpăstiei dintre elita iraniană și restul iranienilor, mulți au căutat îndrumare la liderii lor religioși. Conducătorii șiiți arătau populației iraniene respectul pe care aceștia nu-l simțeau de la șah. În 1962 și 1963, când Khomeyni a vorbit deschis împotriva șahului, și a fost arestat, sentimentele anti-guvernamentale au dus la revolte și trupele trimise la Qom au ucis numeroși studenți în ciocniri.

Khomeyni a continuat să-l provoace pe șah și era singurul lider care a îndrăznit să o facă. Ulama – organismul conducător al mulahilor – a fost la început refractar la aceste critici aduse guvernului dar, o dată cu intensificarea represiunilor regimului, tot mai mulți mulahi au început să-l sprijine pe Khomeyni. În aprilie 1964, demonstrațiile maselor au dus la eliberarea lui Khomeyni. Imediat după eliberare, Khomeyni a reînceput protestele împotriva șahului. În noiembrie, același an, după o acuzație extrem de virulentă, acesta fost arestat și deportat în Turcia la vârsta de 62 de ani. Khomeyni nu avea să se reîntoarcă în Iran decât abia în 1979.

Frank Spooner Pictures

Mohammad Reza Pahlavi a fost șahul Iranului din 1971 până în 1979, timp în care a domnit cu o mână de fier, pe linia unei politici puternic pro-americane. După răsturnarea sa, acesta a murit în exil, în 1980.

Khomeyni și-a petrecut majoritatea anilor de exil în localitatea Najaf, un centru religios din Irak, unde i s-a permis să continue să predea și să scrie. În exil, la început în Turcia, apoi în Irak, și în 1978, pentru scurt timp în Franța, Khomeyni a dobândit multă influență. Adepții săi călătoreau până la Najaf pentru a-i asculta prelegerile. Mesajele lui Khomeyni au fost înregistrate pe casete și au fost astfel introduse în Iran. Odată aflate în țară, casetele erau copiate, și mesajele lui Khomeyni au putut fi răspândite rapid în întreaga țară. În anii 1970, influența lui Khomeyni în Iran a crescut, concomitent cu deziluzionarea crescândă a iranienilor față de despotismul tot mai accentuat al șahului. Demonstrațiile maselor, grevele și tulburările publice au început să aibă loc cu o frecvență tot mai mare, majoritatea iranienilor cerând o schimbare.

Revoluția din 1979

Lanțul evenimentelor care a dus la revoluția iraniană din 1979, a început cu moartea misterioasă, în octombrie 1977, a fiului lui Khomeyni, la Najaf. Considerată de mulți ca fiind opera SAVAK-ului, iranienii au demonstrat pentru abolirea monarhiei și instaurarea unui guvern islamic care să fie condus de Khomeyni. Odată cu uciderea a tot mai multor

Popperfoto

Khomeyni era acum liderul de necontestat al revoluției iraniene. La început revoluția a fost confuză, puterea disputându-se între clerici și conducătorul statului secular, al guvernului islamic provizoriu, Mehdi Bazargan.

La 4 noiembrie 1979, când patru sute de studenți iranieni au luat cu asalt Ambasada SUA, după ce președintele american Jimmy Carter i-a permis șahului, aflat pe patul de moarte, să fie tratat la New York, aceștia s-au așteptat ca puterea preluată asupra ambasadei să dureze câteva zile. Sprijinul populației iraniene a fost însă atât de mare, provocat și de aprobarea deschisă a lui Khomeyni, încât recuperarea ostaticilor americani a durat peste un an. Aprobarea clerului privind preluarea ambasadei a întărit poziția mulahilor. Guvernul civil provizoriu instalat după fuga șahului a demisionat și locul acestuia a fost ocupat de clerici, creând astfel o teocrație. În decembrie, un referendum asupra unei noi constituții a dus la proclamarea Republicii Islamice Iran și Khomeyni a fost desemnat în mod oficial liderul pe viață, politic și religios, al Iranului.

Fundamentalismul islamic

Guvernul revoluționarilor a trecut la represalii sângeroase împotriva oponenților, executând sute de persoane care lucraseră pentru șah, și au înăbușit orice opoziție internă. Fundamentalismul islamic definea viața zilnică. S-a revenit la pedepsele prevăzute de legea islamică – printre acestea amputația, ca pedeapsă pentru furt și biciuirea pentru infracțiunile sexuale minore. Femeile iraniene au fost obligate să poarte văluri iar muzica occidentală și băuturile alcoolice au fost complet interzise. Politica externă a Iranului, după cum a demonstrat și luarea cu asalt a Ambasadei SUA, era ferm anti-occidentală, îndeosebi anti-americană. Khomeyni îi acuza pe americani de sprijin dat regimului corupt al șahului și pentru problemele cu care a fost confruntat Iranul în timpul domniei acestuia. La începutul asediului Khomeyni a prezis că America nu va putea face nimic pentru a-i elibera pe ostatici.

civili de către forțele de securitate, tulburările s-au intensificat iar poziția șahului a început să se clatine. Noile înregistrări ale lui Khomeyni, lăudând sacrificiul poporului iranian și condamnând Statele Unite au declanșat noi tulburări. Șahul, dorind să pună capăt noii fervori revoluționare, l-a convins în octombrie 1978 pe liderul irakian, Saddam Hussein, să-l deporteze pe Khomeyni. Repercusiunile nu s-au lăsat așteptate. Telecomunicația între Franța și Iran erau mult mai bune decât cele dintre Iran și Irak datorită hotărârii cu care șahul a încercat să lege Iranul cu Occidentul, prin toate căile. Mesajele și indicațiile lui Khomeyni adresate adepților săi din Iran curgeau acum nestingherit. Totodată, ziariștii puteau relata mai ușor despre misiunea lui Khomeyni și știrile despre el apăreau pe prima pagină a ziarelor.

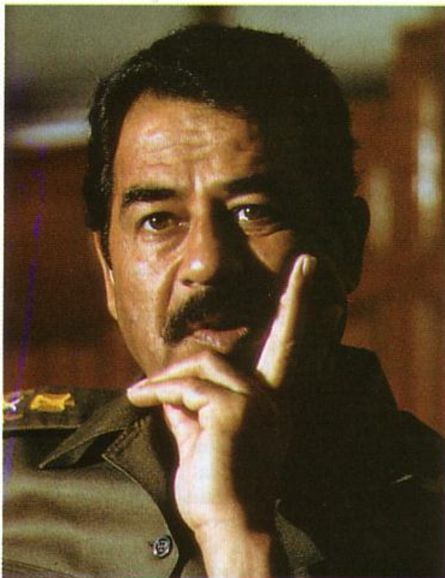
Șahul și-a dat seama că regimul său se clătina și a încercat să-și restructureze guvernarea desemnând un prim-ministru care era un apropiat al ulamei conservatoare. Însă era prea târziu și la 16 ianuarie 1979 șahul a fost obligat să părăsească Iranul. Exact așa cum occidentalii nu au înțelesa puterea mulahilor, astfel și șahul a ignorat continuu influența lor asupra poporului iranian care a văzut prăpastia dintre viața lui plină de lipsuri și bogăția pe care o afișa elita clasei conducătoare.

La 1 februarie 1979, când Khomeyni s-a întors în Iran după exil, lumea a văzut un bătrân coborând din avion, și întâmpinat de mii de susținători care-l aclamau ca pe eroul revoluției. Unii estimează numărul celor care au venit la Teheran ca să-l întâmpine la 10 milioane.

▲ Ayatollahul Khomeyni revenind din exilul său la Paris pentru a conduce revoluția islamică a poporului său.

▼ La întoarcerea lui, mulțimile au umplut străzile Teheranului pentru a-l întâmpina pe cel care avea să-i elibereze de tirania șahului.

Popperfoto

Frank Spooner Pictures

Saddam Hussein a devenit președintele Irakului în 1979. În anul următor el și-a îndrumat poporul, în majoritate musulmani suniți, într-un război costisitor și fără succes împotriva Iranului vecin care atunci era condus de ayatollahul Khomeyni.

Spusele lui s-au adeverit. La 22 aprilie 1980 o operațiune militară secretă pentru eliberarea ostaticilor a sfârșit cu un eșec umilitor atunci când elicopterele americane s-au prăbușit într-o furtună de nisip în deșertul iranian. Ostaticii au fost eliberați abia la 21 ianuarie 1981, ziua instalării oficiale a președintelui Ronald Reagan. (După eșecul umilitor al lui Carter în eliberarea ostaticilor, Reagan a preluat puterea).

Războiul dintre Iran și Irak

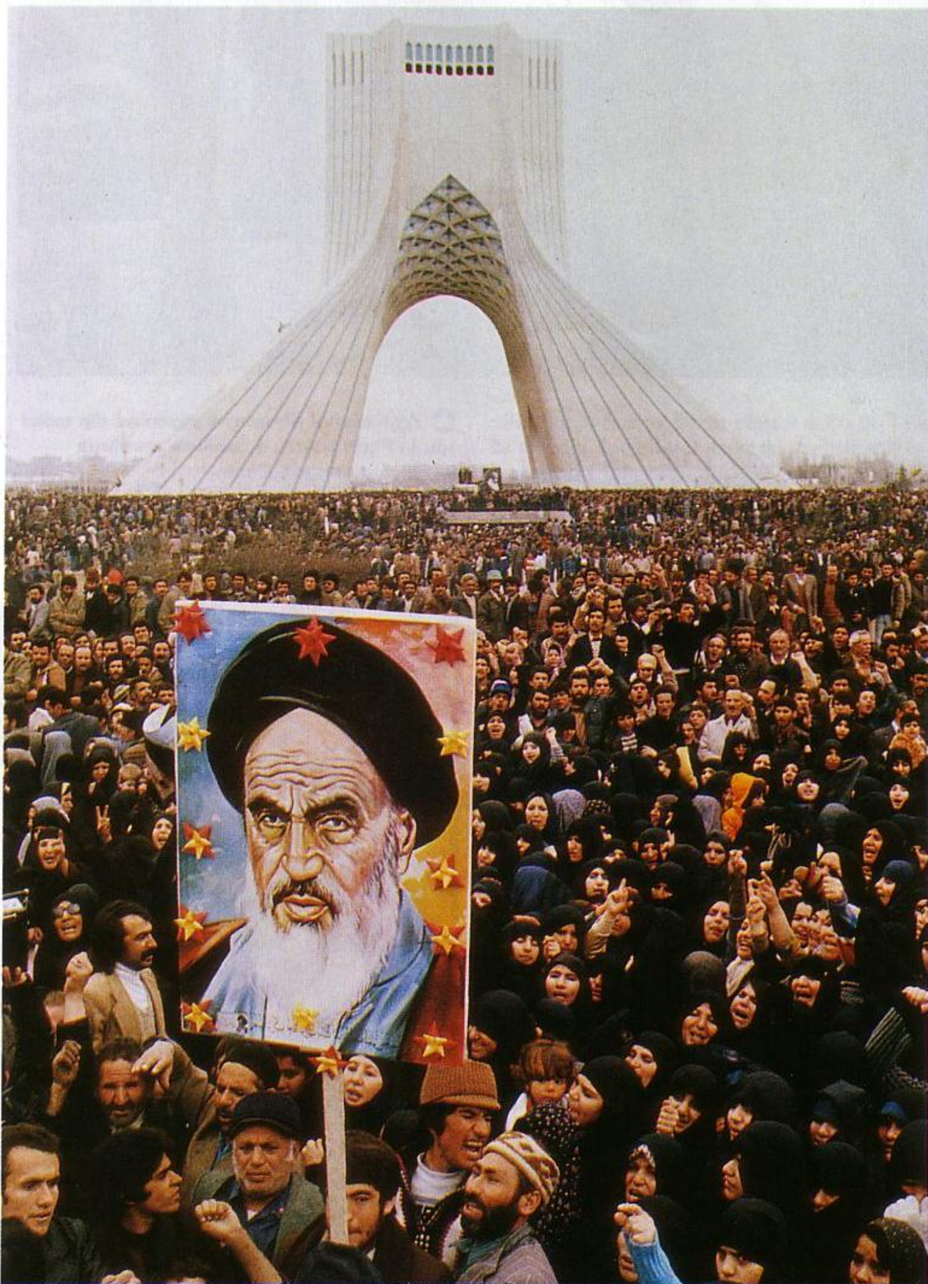
În timpul crizei ostaticilor, vecina Iranului, Irakul, condus de liderul sunit Saddam Hussein, a atacat Iranul la 22 septembrie 1980. Acest act ostil a declanșat cel mai sângeros și mai îndelungat război din anii 1980 din Orientul Mijlociu, care a costat peste un milion de vieți omenești. Irakul, dornic să-și recupereze teritoriile aflate pe calea navală Shatt al-Arab, pe care șahul le preluase în 1969, a considerat că rivalitatea continuă dintre clericii și politicienii iranieni a făcut Iranul vulnerabil și victoria va fi rapidă. În plus, Iranul a acuzat regimul sunit al lui Saddam de ostilitate față de islamism, și a încurajat majoritatea șiită irakiană de a se ridica împotriva conducătorilor săi, ceea ce l-au ațâțat și mai mult pe liderul irakian. Luptele sângeroase au cauzat mari pierderi, dar în 1982 rezervele umane mai mari ale iranienilor au înclinat balanța războiului spre aceștia. Considerat un război sfânt de Khomeyni, chiar și femeile iraniene au fost chemate să lupte împotriva Irakului. După ce irakienii au fost respinși de pe teritoriile pe care le ocupaseră anterior, Hussein a propus un armistițiu. Khomeyni a refuzat deoarece misiunea sa era acum de a-l pedepsi pe Hussein pentru faptul că era anti-islamic.

În Iran era o onoare de a lupta și a muri pentru țară. Respingerea invadatorilor irakieni s-a soldat cu mari pierderi iraniene. Embargoul de armament al Statelor Unite avea sprijin internațional și din cauza izolării diplomatice, iranienilor le era dificil să obțină arme. În Iran au ajuns însă arme, chiar și cele furnizate ilegal de Statele Unite în contrapartidă pentru mărfurile iraniene. Însă în 1987 era evident că Iranul nu-și mai putea susține singură eforturile de război pe termen lung și că țara era în suferință. Hojatoleslam Rafsanjani, al doilea om ca putere din Iran după Khomeyni, a hotărât că războiul trebuia să se încheie. Aceasta nu se putea însă fără aprobarea lui Khomeyni. Foarte șovăitor, la 18 iulie 1988, Khomeyni a anunțat că războiul a luat sfârșit fără înfrângerea Irakului. Poporul iranian era șocat de eșec.

În ultimul său an de viață, 1989, Khomeyni a continuat să lupte ferm împotriva tuturor pe care-i considera anti-islamici. A elaborat o fatwa (un decret religios islamic) în care cerea executarea scriitorului britanic Salman Rushdie și a editorului romanului lui Rushdie, *Versetele satanice*, pe care Khomeyni îl considera o blasfemie anti-islamică. Rumoarea provocată de această veste a fost atât de mare încât guvernul britanic și-a retras diplomații din Iran și mulți oameni au fost uciși în timpul demonstrațiilor împotriva cărții. Rushdie a fost obligat să se ascundă.

La 3 iunie 1989, la scurt timp după decretarea fatwei, Khomeyni a decedat. Manifestările de durere de la procesiunea sa funerară au dovedit marea dragoste de care s-a bucurat din partea poporului iranian. În ciuda eșecului de a înfrânge Irakul, a economiei plăpânde și a reprimării crude a opoziției, iranienii au rămas devotați omului care i-a eliberat de șah. Khomeyni nu a fost doar un model moral pentru poporul său, el a fost și cel care a gândit etapele revoluției. Conducerea sa a fost absolută – toate politicile implementate în primii zece ani ai Republicii Islamice Iran erau propria lucrare a lui Khomeyni.

Ayatollahul Khomeyni a simbolizat și a condus revoluția iraniană din 1979. Cu toate că a fost calomniat ca extremist religios de către Occident, acesta a fost un mare erou pentru majoritatea compatrioților săi.

Frank Spooner Pictures

mai vezi Istorie universală 110 – REVOLUȚIA DIN IRAN Istorie universală 111 – CONFLICTUL IRANIANO-IRAKIAN

Che Guevara

Che Guevara a fost un revoluționar argentinian care a devenit unul dintre cei mai celebri luptători de gherilă din lume și care a jucat un rol important în transformarea Cubei într-un stat marxist.

Ernesto Guevara de la Seina (sub numele popular "Che") s-a născut la Rosario, Argentina, la 14 iunie 1928. Era cel mai mare dintre cei cinci copii ai unei familii din clasa mijlocie, de descendență irlandezo-spaniolă. Tânărul Ernesto suferea de astm și în 1932 familia s-a mutat la Alta Gracia, lângă Cordoba, Argentina, unde aceștia au sperat ca aerul de munte să-l ajute la respirație.

Cu toate că tatăl său avea afaceri în domeniul construcțiilor și a construcțiilor navale, familia a fost întotdeauna sensibilă față de opresiunile și lipsurile care-i afectau pe țăranii din America Latină. Mama, Celia de la Seina, s-a ocupat de educația timpurie a lui Guevara, care la vârsta de nouă ani părea extrem de interesat de războiul civil din Spania (1936-39). Este posibil ca tânărul să fi început să citească teoriile lui Karl Marx (1818-83) și Friedrich Engels (1820-95) în biblioteca tatălui, înainte de a urma gimnaziul, în 1941.

Guevara a fost un tânăr dinamic și neliniștit care s-a maturizat repede. A excelat în sport și în studiile academice. În 1948 Guevara a început să studieze medicina la Universitatea din Buenos Aires. Ca student, a călătorit mult prin America Latină și în 1950 a făcut prima sa călătorie în nordul Argentinei pe bicicletă. În perioada 1951-52 a efectuat și alte călătorii prin Chile, Trinidad, Venezuela și SUA. Guevara își finanța aceste expediții din slujbe temporare pe care le avea pe parcurs și adesea s-a aflat printre cei mai săraci oameni de pe continent. Totodată, el a manifestat un interes deosebit și compasiune față de leproși, pe care i-a întâlnit în călătoriile sale.

Perioada de formare

Contactul lui Guevara cu sărăcia și suferința a avut un impact profund asupra tânărului student ale cărui teorii viitoare privind revoluția socială au fost în mare măsură modelate de contactul cu unii dintre cei mai dezavantajați oameni din America Latină. Mai târziu, Guevara se autodeclara cetățean al întregului continent, și nu doar argentinian, datorită empatiei față de săracii din America Latină.

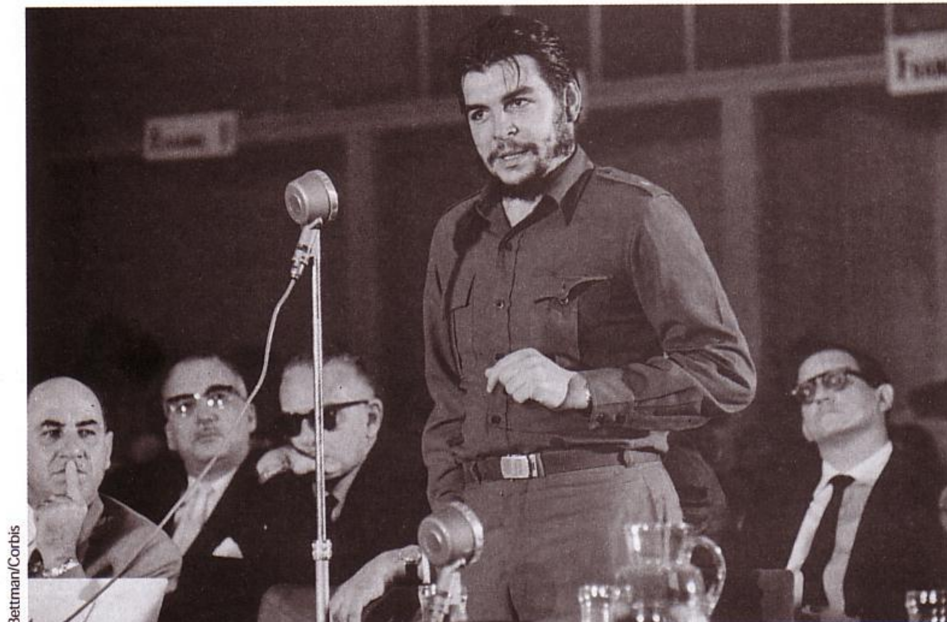
Guevara s-a dovedit un student înzestrat. S-a specializat în astm, alergii și lepră. În 1953, după ce a obținut diploma de doctor, el a părăsit Argentina, unde nu s-a întors niciodată. La început a călătorit doar pentru a studia reformele sociale încercate de noul regim din Bolivia. El a trăit o experiență importantă în Guatemala, unde Jacobo Arbenz Guzna instaurase o coaliție de stânga formată din ofițeri de armată și intelectuali, care-și propuseseră să transforme țara. Un aspect-cheie al acestei schimbări era transferarea terenurilor ce aparțineau puternicei companii americane United Fruit Company, sub controlul statului pentru a fi redistribuite țăranilor fermieri.

▲ Che Guevara în 1965, la scurt timp înainte de părăsi Cuba. Steaua de pe beretă simbolizează rangul de comandant, cel mai înalt grad din armata țării sale adoptive, Cuba.

Robert Hunt Library

Aceasta era în timpul războiului rece, când guvernul SUA se temea că aceste activități radicale ar putea declanșa revolte comuniste ce ar putea periclita interesele lor politice și economice din America de Sud. Acesta a permis Agenției lor Centrale de Spionaj (CIA) să sprijine o lovitură de stat împotriva lui Arbenz. Guevara a devenit convins că SUA este ina-

Între 1961 și 1965, Che Guevara, în calitate de ministru cubanez al industriilor, a susținut în fața națiunilor latino-americane căile prin care se putea atinge progresul revoluționar socialist.

micul guvernelor de stânga. El credea că SUA încerca să impună o nouă formă de "imperialism", exercitând o influență politică și economică asupra statelor sărace. Guevara a ajuns să privească America Latină ca pe rețea de state interconectate și să creadă că "eliberarea" putea fi obținută doar prin implementarea unei strategii colective privind revoluțiile. Prin unirea teoriilor comuniste ale lui Marx și ale lui Lenin (1870-1924) cu propriul său crez privind transformarea socială prin luptă armată, Guevara a dezvoltat o strategie politică radicală privind revoluția globală.

Chiar dacă Guevara era pregătit să se alăture luptei împotriva forțelor de dreapta, susținătorii lui Arbenz nu au reușit să se mobilizeze și acesta a fost obligat să se refugieze în Ambasada Argentinei după ce insurgenții au preluat puterea. În septembrie 1954, pentru a scăpa de noul regim, Guevara a fugit în Mexic. A lucrat în spitalul municipal din Mexico City. În această perioadă s-a căsătorit cu revoluționara peruviană Hilda Gadea, cu care a avut un copil. Căsătoria s-a destrămat rapid, însă Gadea îi făcuse cunoștință tânărului radical cu refugiații cubanezi Raul și Fidel Castro. Acești frați părăsiseră Cuba după ce au pus la cale o lovitură de stat eșuată împotriva regimului de dreapta al generalului Fulencio Batista (1901-73). Fidel Castro plănuia un război de gherilă pentru a-l înlătura pe Batista.

Conducerea unei revoluții

Conducătorul de gherilă a fost impresionat de tânărul doctor argentinian. Castro își amintește că "știa multe despre marxism-leninism, era autodidact, foarte dornic de a învăța... Când l-am întâlnit pe Che el era deja un revoluționar educat." Guevara s-a înrolat în tabăra de pregătire a trupelor de gherilă cubaneze. Cu toate că odinioară el fusese respins de la efectuarea stagiului militar din cauza astmei, el a întrunit cerințele pentru pregătirea de gherilă. Grupul a fost arestat în iunie 1956, după ce tabăra a atras atenția poliției mexicane, dar când au fost eliberați după o lună, ei și-au reluat în secret pregătirile pentru revoluție. În cele din urmă au părăsit țara în noiembrie, cu destinația Cuba, la bordul iahtului *Granma*.

Acostarea în portul Los Cazelos, pe țărmul estic al Cubei, a fost dezastruoasă. Trupa de 82 de oameni nu era pregătită pentru campania dură ce-i aștepta. Sosirea lor la 2 decembrie nu a coincis cu acțiunile armate care fuseseră declanșate cu două zile mai devreme. Gruparea lui Castro a suferit pierderi grave și însuși Guevara a fost rănit, dar a reușit să fugă împreună cu alți 14 supraviețuitori în munții Sierra Maestra. Cu toate că gherilele au reușit să mobilizeze doar 300 de luptători, mișcarea a supraviețuit pentru că forțele armate ale regimului Batista nu erau motivate și antrenate,

Ernesto Guevara pozând cu o bâtă de baseball, în anii 1960. Porecla "Che" provenea de la obiceiul său, tipic argentinian, de a-și accentua cuvântările cu interjecția "che" (ce?).

ceea ce le-a subminat eficienţa în luptă. Metoda lor de tortură şi de opresiune indiscriminatorie a intensificat opoziţia faţă de regim. Chiar şi clasele mijlocii deveniseră ostile faţă de Batista şi curând au început să trimită ajutoare trupelor de gherilă ale lui Castro.

Guevara a devenit un luptător curajos care şi-a descris experienţele de gherilă în cartea *Episoadele unui revoluţionar cubanez* (1963). Cu timpul Guevara a evoluat, devenind un tactician abil care a învăţat rapid din greşelile făcute de gherile în fazele timpurii ale revoluţiei şi a avut un rol esenţial în obţinerea sprijinului ţăranilor. Guevara a decis că de acum încolo nu era suficientă disponibilitatea oamenilor şi antrenarea lor. El a insistat ca oamenii din gherilele sale să fie motivaţi ideologic pentru revoluţie şi să fie capabili să implementeze obiectivele bine definite după ce se ajungea la victoria militară. A început să trăiască cu convingerea că idealurile acerbe ale gherilei ar fi fost cheia pentru instigarea sau menţinerea oricărei revoluţii. Pentru a-şi susţine raţionamentul, Guevara a declarat într-un interviu radiodifuzat în 1958: "Sunt aici deoarece consider că singurul mod de a elibera America Latină de dictatori este de a-i înfrânge. Voi acorda tot ajutorul pentru a-i răsturna, cu cât mai repede, cu atât mai bine."

În calitatea de conducător al grupărilor de gherilă, Guevara a efectuat o muncă crucială pentru a înfiinţa bazele militare sigure pentru ofensivele rebele. Acestea semănau cu mici comunităţi, fiind dotate cu spitale, ateliere, tipografii şi brutării. Guevara a devenit un ajutor de încredere al lui Castro şi a fost promovat la cel mai înalt rang, acela de comandant. Capacitatea sa administrativă avea să fie utilizată mai târziu pentru a reforma economia Cubei lui Castro. În timpul revoluţiei Guevara s-a căsătorit pentru a doua oară, cu Aleida March de la Torre, o luptătoare de gherilă. Cei doi au avut împreună patru copii.

Hulton-Deutsch Collection/Corbis

Che Guevara la Adunarea Generală a Naţiunilor Unite din New York. Cuba, ţara sa adoptivă, a reprezentat un ghimpe dureros pentru SUA care erau extrem de suspicioase faţă de vecina lor.

Teorii strategice

Strategia militară descrisă de Guevara în cartea sa *Strategia de gherilă* (1961) se baza pe experienţa lui de luptă în Cuba. Comandantul Guevara credea că gherilele ar putea izola şi cuceri oraşele din bazele situate în regiunile rurale. Revolta urbană era o prioritate secundară. Însă mai târziu, când s-a aplicat această teorie în alte state latino-americane, a dus adesea la adevărate dezastre. Mase tot mai mari de oameni se mutau din zonele rurale spre oraşe iar tensiunile din mediul rural erau adesea mai mici. Sursa revoltelor s-a transferat asupra activităţilor din mediul urban. În plus, victoria lui Castro în Cuba alarmase regimurile din vecinătate care şi-au întărit securitatea pentru suprimarea revoltelor încurajate de Guevara. Evaluarea lui Guevara în privinţa revoluţiei cubaneze părea, la acea dată, să subaprecieze slăbiciunile bisericii şi ale armatei. Puterea şi influenţa acestor instituţii erau cruciale pentru supravieţuirea oricărui regim latino-american.

După eşecul operaţiunii Verano, ultima contra-ofensivă la scară largă a generalului Batista, campania de gherilă a reuşit să ocupe regiuni vaste din ţară. Regimul se clătina iar Batista se pregătea să părăsească Cuba.

Funcţiile cubaneze

Regimul lui Batista a căzut la 1 ianuarie 1959 şi Castro a preluat conducerea Cubei. Che Guevara a devenit cetăţean cubanez în februarie şi a deţinut mai multe funcţii sub conducerea lui Castro. Printre acestea au fost cea de preşedinte al Băncii Naţionale (1959-61) şi de ministru al industriilor (1961-65). Deşi avea cunoştinţe minime în domeniul economiei sau al finanţelor el a lucrat cu perseverenţă în ambele funcţii pentru a face faţă provocărilor.

Aflat la putere, Guevara a lucrat neobosit pentru reformele radicale în agricultură, industrie, politică monetară şi afaceri externe. Era adeptul economiei bazate pe planificarea centralizată, în care toate profiturile erau returnate statului, pentru a fi apoi distribuite în întreaga societate, şi nu doar celor implicaţi direct în afacere. Guevara considera că o afacere economică trebuia evaluată în funcţie de valoarea ei socială şi nu de profitabilitatea acesteia. Dispreţuia economia bazată doar pe bani. Agricultura colectivă şi cea de subzistenţă au devenit şi ele componente importante ale modului său radical de abordare a economiei. Specificul economiei cubaneze a fost descrisă în cartea sa *Omul şi socialismul* (1965). Şi în viaţa personală revoluţionarul marxist a evitat capcanele avuţiei. Unica sa slăbiciune au fost ţigările pe care şi le rula manual.

Robert Hunt Library

Începutul Anului Nou 1959 – Fidel Castro mărşăluind triumfal prin capitala cubaneză, Havana. La victoria sa în războiul de trei ani împotriva regimului lui Batista au contribuit cu prisosinţă eforturile lui Che Guevara.

Black Star

Che Guevara într-o fotografie din 1961. Statutul său legendar ca erou revoluționar se datora atât șarmului personal cât și talentului său deosebit și a numeroaselor sale realizări.

Pe scena internațională, Che Guevara critica deschis influența americană în țările lumii a treia. A redirecționat schimburile comerciale ale Cubei dinspre SUA spre blocul comunist. Această combinație de atitudini antiamericane și susținerea cauzei revoluționare în America Latină a dus la tensionarea relațiilor diplomatice dintre Cuba și SUA.

În 1960 SUA a impus un embargo economic asupra Cubei și în 1961 au sprijinit o invazie a exilaților anticastriști în Cuba, terminată dezastruos. Grevele declanșate pe aeroporturile cubaneze i-au obligat pe cei 1.500 de luptători să debarce în Golful Porcilor, dar operațiunea a eșuat în doar 72 de ore. Regimul lui Fidel Castro supraviețuise.

Relațiile comuniste

Castro l-a trimis pe Guevara să găsească noi parteneri comerciali. Ajutorul Uniunii Sovietice a devenit tot mai important după eșecul primelor programe economice ale lui Guevara. Însă revoluționarul declarat a intrat în conflict cu Moscova sugerând că sovieticii nu ar urma adevăratele principii marxiste. Activitatea revoluționară pe care Guevara o încuraja în America Latină a provocat și ea ostilitatea Moscovei, într-un moment în care încercau îmbunătățirea relațiilor americano-sovietice. În perioadele în care legătura cu Moscova a slăbit, Guevara a stabilit contacte strânse cu China, opiniile sale politice fiind adesea foarte asemănătoare cu cele susținute de liderul chinez revoluționar Mao Tze-Dun (1893-1976).

În general, Guevara prefera cruciadele revoluționare față de funcțiile politice. În consecință, el a părăsit Cuba în 1965 și a plecat în Congo (viitorul Zair), unde a sprijinit în secret revoluționarii care vizau răsturnarea regimului Mobutu Sese Seko. SUA au exploatat această mișcare declarând că în spatele acestei "lichidări" s-ar fi aflat Castro. Între timp Partidul Revoluționar Popular din Africa Centrală, condus de Laurent Kabila, se lupta cu guvernul congolez și Guevara și-a propus să intensifice această campanie. Însă gherilele erau slab pregătite militar. Mobutu, susținut de interese miniere europene, angajase mercenari astfel că rezistența rebelilor a fost rapid înfrântă. Mica grupare a luptătorilor cubanezi a luptat vreme de șapte luni dar a capitulat după ce boala și indisciplina și-au spus cuvântul. Guevara a fugit la Ambasada Cubei din Tanzania și în iulie 1966 s-a reîntors în Cuba.

În octombrie 1966 Guevara a călătorit deghizat alături de un grup mic de luptători de gherilă cubanezi, pentru a conduce o revoluție în Bolivia. El spera ca această revoltă să declanșeze și alte insurecții pe acest continent. Campania părea însă sortită eșecului, încă de la început. Neîncrederea dintre revoluționarii cubanezi și cei bolivieni, eșecul în obținerea de sprijin de la comuniștii locali, terenul dificil, absența sprijinului din partea țăranilor și sănătatea tot mai șubredă a lui Guevara, toate au subminat desfășurarea operațiunii. După ce a fost rănit, Guevara a fost capturat și executat la 9 octombrie 1967. Trupul său a fost expus pentru a demonstra că acest revoluționar celebru era mort cu adevărat.

Jurnalul scris de Guevara în timpul campaniei boliviene a fost trecut pe furiș în Cuba și în 1968 a fost publicat și distribuit gratuit populației. În cele din urmă, în 1997, rămășițele sale pământești au fost repatriate pentru a fi înmormântate în Cuba.

Che Guevara a dus o viață extraordinară, ca doctor, luptător de gherilă, strateg militar, revoluționar, politician și administrator al economiei. Caracterul său sălbatic, romantic și pasional l-a făcut erou pentru toți revoluționarii. Guevara a reprezentat un model de inspirație pentru mulți dintre tinerii care se revoltau în valurile de proteste care au zdruncinat lumea în anul 1968, mai ales pentru studenții de la Universitatea franceză Sorbona din Paris.

DATE IMPORTANTE

1928
Se naște Ernesto Guevara de la Seina, în localitatea Rosario, Argentina

1941
Începe studiile gimnaziale

1948
Este admis la Universitatea din Buenos Aires, urmând să studieze medicina

1950
Călătorește prin nordul Argentinei

1951/2
Călătorește prin toată America Latină

1953
Obține acreditarea de doctor
Călătorește în Bolivia

1954
Este martorul răsturnării regimului lui Arbenz, în Guatemala
Călătorește în Mexic și se alătură revoluționarilor cubanezi ai lui Castro
Se căsătorește cu Hilda Gadea

1956
Debarcă în Cuba pentru a începe revoluția

1958
O cunoaște pe cea de-a doua soție

1959
Devine cetățean cubanez
Este desemnat președinte al Băncii Naționale din Cuba

1961
Este numit Ministru al Industriilor

1965
Sprijină conducerea revoluționarilor din Congo

1967
Este ucis în timpul luptelor cu revoluționarii din Bolivia

mai vezi Istorie universală 91 – RĂZBOIUL RECE Istorie universală 150 – RĂZBOIUL DE GHERILĂ